

GESCHIEDKUNDIG WOORDENBOEK,

OF

BEKNOOTE LEVENSBESCHRIJVINGEN

VAN

MANNEN, DIE, VAN HET BEGIN DER WERELD TOT OP ONZEN
TIJD, ZICH DOOR VERNUFT, BEGAAFDHEDEN, DEUGDEN,
DWALINGEN OF MISDADEN HEBBEN BEROEMD OF BERUCHT
GEMAAKT; VOORAFGEGAAN DOOR EENE TIJDREKENKUNDIGE
VERHANDELING, OM DE VERSCHILLENDE ARTIKKLEN,
IN HET WOORDENBOEK VERSPREID, TOT EEN
GESCHIEDKUNDIG GEHEEL TE MAKEN;

door den Abt

F. X. DE FELLER.

NAAR HET FRANSCH.

Met een groot aantal nieuwe artikels overrijks, en met
dezulkes vermoedde, die een meer onmiddellijk be-
trekking tot de Nederlanden hebben.

Conscientia cuique.

HORAT. Art. poet.

DRIE-EN-TWINTIGSTE DEEL.

—•••••—
Te 's HERTOGENBOSCH,
BIJ J. J. ARKESTEYN EN ZOON.

1847

GESCHIEDKUNDIG WOORDENBOEK.

S E S.

SESAC, koning van *Egypte*, gaf eene schuilplaats in zijne staten aan JERONAM, die voor SALOMON vlugtte. Deze vorst voerde vervolgens den oorlog tegen ROMAM (Zie dat artikel). De geschiedenis maakt geen gewag van hetgene wat hij deed, noch van hetgene wat er in het vervolg met hem plaats had.

Sesostrius, koning van *Egypte*, leefde (naar men zegt) eenige eeuwen voor den Trojaanschen oorlog. Zijn vader, die het plan gevormd had, eenen veroveraar van hem te maken, deed al de kinderen, die op denzelfden dag geboren werden, aan het hof brengen. Men voedde dezelve op met de zelfde zorg als zijn zoon. Zij werden vooral reeds in de prilste jeugd aan eene gebarde en werkzame levenswijze gewend. Deze kinderen werden goede staatsdienaars en uitnuntende officieren; zij vergezelden Sesostrius op al zijne veldtogten. De jonge vorst had voornamelijk zijne leerschool in

eenen oorlog tegen de Arabieren, en deze tot dusverre ontombare natie, werd betengeld. Weldra viel hij *Libyë* aan, en onderwierp het grootste gedeelte van dit uitgebreide gewest. Nadat Sesostrius zijnen vader had verloren, durfde hij de wereldverovering te beproeven. Alvorens zijn koninkrijk te verlaten, verdeelde hij hetzelfde in 36 landvoogtlijchappen, welke hij aan personen toevertrouwde, wier verdiensten en getrouwheid hij kende. *Ethiopië*, ten zuiden van *Egypte* gelegen, was het eerste voorwerp zijner ecrzucht. De steden aan den oever der *Roodzee* gelegen, en al de eilanden werden door zijn land-leger onderworpen. Hij doorkruist en onderwerpt *Asië* met een verbaazende snelheid; hij dringt in *Indië* door, verder dan HERKULES en BACCHUS, zelfs verder dan zulks later ALEXANDER deed. De Seythen tot aan de *Tanaïs*, *Armenië* en *Cappadocië* ontvangen zijne wet. Hij laat eene volkplanting in *Colchis* achter;

maar gebrek aan levensmiddelen hield hem in *Thracië* tegen, en belette hem verder in *Europa* doortedringen. In zijne staten teruggekeerd, had hij veel te verduren van de heerszucht van ARMAÏS, regent des rijks gedurende zijne afwezigheid; maar hij wreekte zich op dezen onbeschaamden minister. Alstoen gerust in den schoot des vredes en des overvloeds, hield hij zich met werken bezig, zijnen vrijen tijd waardig. Honderd beroemde tempels waren de eerste gedenkteekenen, welke hij in dankbetuiging aan de goden oprigtte. Men bragt in *Egypte* een aantal hoogten tot stand, waarop hij steden bouwde, om bij de overstroming des *Nijls* tot schuilplaatsen te dienen. Ook deed hij ter bevordering van den handel, aan beide zijden dier rivier, van *Memphis* tot aan de zee, kanalen graven, en bragt eene gemakkelijke gemeenschap tusschen de meest afgelegene steden tot stand. Eindelijk oud geworden zijnde bragt hij zich zelve om het leven. Intusschen is de tijd, waarin men SESOSTRIS plaatst, zoo ver van ons verwijderd, dat het voorzigtig is niets te verzekeren, en niets ligtzinniglijk te gelooven, betrekkelijk de oprichtingen en overwinningen van dezen vorst. De abbé GUÉRIN DU ROCHER heeft in zijne *Histoire etc.* (*Ware geschiedenis der fabelachtige tijden*) de bijzonderheden der regering van SESOSTRIS, met het leven van JAKOB, vader der Israëlieten, overeengebragt. Hij bewijst door alle middelen, welke

eene uitgebreide, diepzinnige en verlichte geleerdheid kan aan de hand geven, dat deze beide namen één en denzelfden man be teekenen, en dat de fabel des eenen op de geschiedenis des anderen geënt is. Nog kan men een werk raadplegen: HÉRODOTE etc. (HÉRODOTE, *geschiedschrijver van Gods-volk zonder het te weten*).— Zie LAVAUR. FÉNÉLON heeft in zijnen TELEMACHUS, en BOSSUET, in zijne *Gewijde staatkunde*, de voornaamste trekken der regering van SESOSTRIS geschetst.

SESSA of SHEESA, een Indisch wijsgeer die, naar men meent, in de 11.e eeuw leefde, wordt voor den eersten uitvinder van het schaakspel gehouden. Zie hier wat aanleiding gaf tot de ontdekking van dit geestige en geleerde spel. Nadat ARDSCHIR, koning der Perzers, het tiktak spel had uitgedacht, beroemde hij zich daarop. SCHERAM, koning van *Indië*, benijdde dezen roem, en zocht naar eenige uitvinding, welke tegen laatstgenoemden kon opwegen. Om aan den koning te behagen, oefenden zich al de Indianen op eenig nieuw spel. SESSA, een hunner, was gelukkig genoeg het schaakspel uitte vinden. Hij bood deze uitvinding den koning, zijnen meester aan, die hem, al wat hij mogt begeren aanbod. Steeds schrander in zijne denkbeelden, vraagde hem SESSA slechts zoo veel graankorrels, als er ruiten op het schaakbord zijn, deze hoeveelheid bij elke ruit dus 64 malen verdubbende. De koning,

hierover gebelgd, wees met verachting een zijner koninklijke grootmoedigheid zoo onwaardig verzoek van de hand. Sessa drong er echter op aan, en de koning beval dat men er aan voldeed. Men begon de korrels steeds bij verdubbeling te tellen; maar men was nog niet tot het vierde gedeelte van het getal der ruiten gevorderd, of men stond verwonderd over de verbazende hoeveelheid koren, welke men reeds had. En terwijl men de progressie voortzette, werd het getal onnoemelijk, en men zag in, dat, hoe magtig de koning ook wezen mogt, hij geen koren genoeg in zijne staten bezat, om aan het gevraagde te voldoen. Eene arithmetische waarheid, zeer geschikt om de verbeeldingskracht in verbazing te brengen, maar die niets nieuws heeft voor hen, die met de verbazende uitkomsten van dergelijke combinatiën bekend zijn: het is op deze wijze dat het getal 24, door het voorgaande vermenigvuldigd (reeds vermenigvuldigd, door dat wat hetzelfde voorafgaat, en alzoo tot aan de eenheid), de volgende som oplevert: 620,448,401,735,239,360,000.

— Zie PRESTET.

* SESTINI (BARTHOLOMEUS), een Italiaansche *improvisator*, te *Pistoja*, in *Toskanen* in 1792 geboren, was de landgenoot van CORILLA (niet CORINNA), evenzeer beroemd en berucht door zijne *improvisatiën* als door zijne minnarijen. Met eene levendige verbeeldingskracht begaafd, en

in verschillende wetenschappen ervaren, improviseerde SESTINI met de meeste gemakkelijheid; en, wat tot zijnen lof verstrekt, hij bewierookte in zijne verzen, noch de rijkdommen, noch de magt. Doch ongelukkiglijk wilde hij, gedurende de laatste onlusten van *Italië*, aldaar de rol van TYRTHEUS spelen, en de geesten door zijne patriottische gezangen ontvlammen. Hij zocht eene schuilplaats in *Frankrijk* en improviseerde met bijval te *Marseille* en te *Parijs*. Onder de door hem het best bezongen onderwerpen, behoort dat van PYTHAGORAS, op den oogenblik, waarop deze wijsgeer, terwijl hij de overeenstemming der hamerslagen eener smederij waarneemt, op het denkbeeld van de wet der harmonie komt. Hij overleed te *Parijs* den 11 November 1822, en heeft nagelaten: *Pia leggenda romantica, Rome*, 1823, een dichtstuk in drie gezangen, en in achtlingen; het onderwerp is ontleend aan het laatst *terset* des vijfden gezangs van het *Purgatorium* van DANTE, die over *la Pia* spreekt als over eene jonge en deugd-zame vrouw, die als slagtoffer van den ongegronden minnennijd van haren echtgenoot, in de gevangenis om het leven kwam.

SETH, 3.^e Zoon van ADAM en EVA, werd in het jaar 3874 vóór J. C. geboren. In den ouderdom van 105 jaren, bekwam hij ENOS tot zoon, en leefde in het geheel 912 jaren. Men heeft betrekkelijk dezen heiligen aarts-vader

verscheidene bijzonderheden uitgekraamd die geenerlei grond in de H. Schrift vinden. JOSEPHUS spreekt over zijne kinderen, die zich in de sterrekunde onderscheidden, en die op twee zuilen, de eene van tighel- en de andere van arduin-steen, belangrijke berigten graveerden, betrekkelijk de omwentelingen, welke de aardbol moest ondergaan. SCIPIO MAFFEI heeft tegen het bestaan dezer beide zuilen geschreven; maar pater TROLLA (*Philos, Instit. Mutinae, 1774*) heeft het met nadruk verdedigd. BAILLY beschouwt dezelve evenzeer als onbetwistbaar. » De ouden, zegt hij, hadden van ADAM vernomen, dat de wereld door het water en het vuur zoude vergaan; de vrees, welke zij hadden, dat deze kennis mogt verloren gaan, alvorens de menschen er van onderrigt waren, bewoog hen, twee zuilen te bouwen, waarop zij de ervaringen graveerden, welke zij verworven hadden, enz.” *Hist. de l’astron. anc. L. 1.* — Er hebben ketters bestaan, *Setheërs* genaamd, die beweerden dat SETH de *Christus* was, en dat deze aartsvader, na van de wereld te zijn weggenomen, op nieuw op eene wonderdadige wijze, onder den naam van JESUS CHRISTUS was verschenen.

SETTALA (MANFREDO); een geleerde Italiaan der 17.^e eeuw, zoon van LODEWIJK SEPTALIUS, eenen beroemden arts, van wien er nog eenige werken bestaan, werd te *Milane* in 1600 geboren. Hij studeerde achtereenvol-

gend te *Pavia*, te *Sienna* en te *Pisa*, en maakte zulke snelle vorderingen, dat hij reeds in zijn 18.^e jaar voor een wonder van geleerdheid doorging. FERDINAND II, groot-hertog van *Toskanen*, wilde hem kennen, en bood hem eenen eervollen en voordeligen post in zijne staten aan. Daar SETTELLA wenschte te reizen, om nieuwe kundigheden op te doen, kon hij de aanbiedingen van dien vorst niet aannemen. Hij bezocht *Sicilië*, *Cyprus*, *Candia*, *Konstantinopel*, doorkruiste *Egypte*, *Klein-Azië* enz., en kwam in 1630 te *Milane* terug. Hij vatte alstoen zijne studiën met meer vuur weder op; en in zijn 31 jaar waren hem de wijsbegeerte, de wiskunde, de oudheden, de scheikunde, de toonkunst, de Latijnsche, Grieksche, Armenische, Fransche, Spaansche en Engelsche talen gemeenzaam. Hij omhelsde den geestelijken staat, en de kardinaal BORROMEUS, die hem beschermde, voorzag hem van een kanonikaat, in de kerk van den H. NAZARIUS. SETTALA overleed den 16 Februarij 1680. Deze achtenswaardige geleerde bezat een zeer belangrijk museum, verrijkt met zeldzame gedenkpenningen, alsmede met natuurkundige werktuigen en andere kunstige voorwerpen door hem zelve vervaardigd. Hij heeft zulks aan de Ambrosiaansche bibliotheek gelegateerd.

SEVE (MAURITS DE) door het *Promptuaire des médailles*, onder de beroemdste beschermers der letteren geplaatst, werd te

Lyon in 1510 geboren. Zijne stadgenooten verkozen hem, om de feesten te besturen aan HENDRIK II gegeven: in 1548 heeft men daarvan het verhaal gedrukt. Hij heeft *gedichten* nagelaten, welke niet zonder verdiensten zijn, en waarin men vele bevaligheid en ongedwongenheid ontwaart. Men kent van hem: 1.º *Arion*, herderszang op het overlijden des Dauphins; — 2.º *Elogue etc.* (*Herderszang op het eenzame leven*); — 3.º *Le Microcosme etc.* (*De wereld in het klein*) enz.

* SEVELINGES. (KAREL-LODEWIJK DE), in 1768 te Amiens, uit eene van *Beaujolais* oorspronkelijke familie geboren. Na tot in 1782 in het collegie van *Juilly* te hebben gestudeerd, begaf hij zich onder het corps gendarmerie van het huis des konings. In het begin der Fransche omwenteling, volgde hij de prinses, broeders van LODEWIJK XVI, en diende in hun leger. In 1802, in *Frankrijk* teruggekeerd, hield hij zich voortaan uitsluitend met letterkundige werkzaamheden bezig. Hij is te *Parijs*, den 16 Mei 1831 overleden. Het zou te uitgebreid zijn, de volledige naamlijst zijner werken te leveren en wij willen ons slechts tot de voornaamste bepalen. Daar hij met bijna al de Europeesche talen bekend was, heeft hij een aantal vertalingen (in het Fransch) geleverd, onder anderen van 1.º *Werther*, in 8.vo eenige volledige uitgave; — 2.º *Duitsche*

avondstonden, 3 dl.ⁿ in 18.mo — 3.º *Geschiedenis van den veldtogt van 1800*, volgens BULOW; tegen het gebruik der vertalers, heeft hij zelf zeer oordeelkundig een gedeelte van het militaire stelsel des schrijvers bestreden en wederlegd; — 4.º *Geschiedenis van den Amerikaanschen onafhankelijkheids-oorlog*, naar het Italiaansch van KAREL BOTTA. Men heeft evenzeer van hem 5.º *Onuitgegeven Memoriën en geheime briefwisseling van den kardinaal DUBOIS*, waarbij SEVELINGES verscheiden belangrijke geschiedkundige verhandelingen heeft gevoegd, zoo als: *Beknopt verslag van den vrede van Utrecht*, eene *Beschrijving* van den ridder DE SAINT-GEORGES; eene *andere van de whigs en de torys*; — 6.º *Geschiedenis van SCHINDERHANNES en andere struikroovers*, volgens de oorspronkelijke stukken van hun proces, 2 dl.ⁿ in 12.mo enz. Ook heeft hij de *Geschiedenis* geleverd *der gevangenschap van LODEWIJK XVI en zijne familie*, en een aantal andere geschriften, die zich evenzeer door de wijsheid der denkbeelden, als door de losheid en zuiverheid des stijls onderscheiden; hij heeft de *Biographie universelle* (Algemeene Levensbeschrijving) van MICHAUD met verscheiden belangrijke artikels verrijkt, onder anderen met die van HENDRIK VIII, JACOBUS I, en JACOBUS II, HAYDN enz. SEVELINGES was medewerker aan den *Mercure de France*, den *Mercure étranger*, het *Journal de Paris*, de *Gazette de France*,

de *Quotidienne* enz. De standvastigheid zijner monarchale grondbeginselen haalde hem den haat van verscheiden schrijvers op den hals.

SEVERA (JULIA AQUILIA), 2.de VROUW VAN HELIOGABALUS, was eene Vestaalsche maagd, met welke hij, in weerwil der Romeinsche godsdienst-wetten, in den echt trad. Haar vader, QUINTUS AQUILIUS SABINUS genaamd, was tweemaal consul geweest. Ofschoon SEVERA een innemend gelaat bezat, en vol bevalligheden was, kon zij echter het wispelturige hart van haren echtgenoot niet innemen. Hij zond haar naar hare familie terug, en, na later ook andere vrouwen moede te zijn geworden, nam hij haar terug, en behield haar tot aan zijnen dood, in het jaar 222 na J. C. voor gevallen.

SEVERA (VALERIA), eerste vrouw van VALENTINIANUS I, en moeder van GRATIANUS, onteerde zich door hare gierigheid. Zij stelde al de gunsten des hofs op prijs. VALENTINIANUS, van hare knevelarijen onderrigt, zond haar weg, en hertrouwde. De ballingschap van SEVERA, duurde tot aan den dood van dien vorst, in 375 na J. C. voorgevallen. GRATIANUS, haar zoon, riep haar terug aan het hof, en herstelde haar in de eerbewijzen van haren rang: hij maakte het zich tot pligt haar te raadplegen; en wijl zij eenen vluggen geest en een gezond oordeel bezat, zoo waren hare raadgevingen

hem heilzaam. Het was op haren raad dat VALENTINIANUS, in plaats van te beginnen met aan GRATIANUS, de hoedanigheid van *Cesar* toetekennen, zoo als zulks bij zijne voorgangers gebruikelijk was, hem, zoodra hij andere waardigheden bekleed had, den titel van *keizer* (*imperator*) gaf. Op deze wijze werd het keizerrijk aan GRATIANUS verzekerd, die hetzelfde daarenboven door zijne talenten en zijne deugden verdiende.

SEVERINA (ULPIA), VROUW VAN keizer AURELIANUS, was de dochter van ULPIUS CRINITUS, veldheer, die van TRAJANUS afstamde, wiens gelaat, dapperheid en talenten hij bezat. Zijne dochter was, even als hij, met eenen krijgshaftigen geest bezielde. Zij volgde AURELIANUS op zijne krijgstogten, en won het hart der soldaten door hare weldaden. Haar echtgenoot vorderde van haar, dat zij, even als eene burgervrouw hare huishouding zoude bezorgen, en wilde haar nooit toestaan zijden gewaden te dragen. SEVERINA overleefde AURELIANUS, die bij haar eene dochter had verwekt, die de moeder van SEVERIANUS werd, een beroemd senator, onder de regering van keizer KONSTANTIÏN.

SEVERINUS (Heilige), in de vijfde eeuw, abt en apostel van *Noricum*, overleed den 8 Jan. 482, na de barbaarsche volken gesticht en verlicht te hebben. Zijn stoffelijk overblijfsel is naar *Napels* vervoerd. Er bestaat van hem eene *Levensbeschrijving*,

door EUGIPPUS, zijnen leerling, die bij zijn afsterven tegenwoordig was geweest, vervaardigd.

SEVERINUS (Heilige), abt van *Againe of Saint-Maurice in Walliserland*, bezat de gave der mirakelen. Toen koning CLOVIS of CLOBOVEUS, in 504 was ziek geworden, liet hij hem naar *Parijs* komen, opdat hij hem mogt genezen. Nadat de heilige die genezing van den hemel verworven had, gaf de vorst hem geld, om het onder de armen uitte deelen, en schonk hem genade voor verscheiden misdadigers. De H. SEVERINUS overleed op den berg van *Château-Landon* den 11 Februarij 507. — Men moet hem niet verwarren met eenen anderen heiligen SEVERINUS, kluizenaar, en priester van *Saint-Cloud*.

SEVERINUS (Heilige), bisschop van *Keulen*, onderscheidde zich door zijnen ijver in de uitroeiing van het arianismus uit zijn diocees en naburige landen. Toen hij oordeelde dat zijne kudde in het geloof bevestigd was, begaf hij zich naar *Bordeaux*, zijne geboorteplaats, en overleed aldaar in het begin der vijfde eeuw. Volgens het verhaal van den H. GREGORIUS van *Tours*, kende hij den dood van den H. MARTINUS, op hetzelfde uur, waarop deze heilige bisschop in het bezit trad der gelukzalige onsterfelijkheid. Eenige critici beweren dat de H. SEVERINUS, bisschop van *Keulen*, onderscheiden is van dien, welke te *Bordeaux* overleed: intusschen

vieren de beide kerken zijn feest op denzelfden dag (23 October), en men vindt evenmin eene onderscheiding in de martyrologiën.

SEVERINUS, een romein, werd tot Paus verkozen na HONORIUS I, in de maand Mei 640; bekleedde den stoel van PETRUS slechts 2 maanden en 4 dagen, daar hij reeds den 1 Augustus van het zelfde jaar overleed. Door zijne zachtmoedig- en liefdadigheid was hij algemeen bemind.

* SEVERO-LOPEZ (don JOZEF), hoogleeraar der clinische geneeskunde te *Madrid*, lijfarts van KAREL III, werd te *Madrid* in 1750 geboren. Hij overleed in 1804, aan eenen aanval van beroerte. SEVERO wordt gehouden als dien waarnemenden geest te hebben bezeten, welke de groote artsen kenmerkt. Hij had de praktische geneeskunde in *Spanje* geheel hervormd, en den stelsel- en slendergeest, door wijze, op de ondervinding en de rede gegronde beginselen doen vervangen. Hij drukte zich uit met welsprekendheid. Zijne talenten verwekten hem vervolgers, die hij enkel met stilzwijgenheid bestreed. ANTONIUS VALLAM heeft een *Woordenboek van de genees- en heilkunde*, in 7 dl.ⁿ in het licht gegeven, in welk geacht werk de beginselen der leer van SEVERO-LOPEZ tot grondslag dienen.

SEVERUS I (LUCIUS SEPTIMUS), romeinsch keizer, in het jaar 146 na J. C. te *Leptis in Afrika*, uit

eene beroemde familie geboren. Er waren weinig groote posten onder de Romeinen, welke hij niet bekleedde, alvorens het top-punt van eer te bestijgen, want hij was schatmeester (*questor*), krijgsoverste (*tribun*), landvoogd (*proconsul*) en consul geweest. Hij had eenen grooten roem verworven, en niemand betwistte hem dapperheid en bekwaamheid. Men ontwaarde in hem eenen veelomvattenden geest, zeer geschikt tot het behandelen van zaken en tot groote ondernemingen. Hij was bekwaam en behendig, levendig, werkzaam, wakker, onbeschroomd, moedig en vol vertrouwen: maar voor het overige loos, geveinsd, lo-genachtig, trouweloos, meinee-dig, baatzuchtig, oplopend en wreed. Onder **COMMODUS**, na den dood van **MARCUS-AURELIUS** verviel **SEVERUS** in ongenade; maar weldra werd hij tot het consu-laar verheven, en bekwam hij het bevel over de legioenen van *Illyrië*. **PERTINAX** volgde **COMMODUS** op: nadat de eerste door de pretorianen vermoord was, werd de keizerlijke waardigheid veil geboden; de rijkste koper was **DIDIUS JULIANUS**, en hij beklom den troon. **SEVERUS** wilde **PERTINAX** wreken. Toenmaals landvoogd van *Illyrië* zijnde, deed hij, in het jaar 195 zijne troepen aan het muiten slaan. Te *Rome* aangekomen, ontdeed hij zich van **JULIANUS** en **NIGER**, zijne mededingers, liet verscheiden Senators, die hunne partij hadden gevolgd, om het leven brengen, verbande anderen en verklaarde hunne goederen ver-

beurd. Hij ging vervolgens *Byzantium* te land en ter zee belegeren, en na er zich meester van te hebben gemaakt, gaf hij het aan de plundering ter prooi. van daar stak hij naar het Oosten over, onderwierp het grootste gedeelte deszelven, en strafte de volken en steden, die de partij van **NIGER** omhelsd hadden. Hij stelde zich voor om de Parthers en Arabieren aan te tasten; maar bedacht, dat zoolang als **ALBINUS**, die in *Groot-Brittannië* het bevel voerde, bestaan zoude, hij geen volstrek-te meester van *Rome* zoude zijn. Hij verklaarde hem als vijand des rijks, trok tegen hem op, en ontmoette hem nabij *Lyon*. De overwinning bleef lang onbeslist; doch eindelijk behaalde **SEVERUS** dezelve, in het jaar 197, en **ALBINUS** werd gedood. De overwinnaar kwam om het lijk van zijnen vijand te zien, en vertrapte het met zijn paard. Dit gebruikmaken der overwinning bewijst dat hij niet waardig was te overwinnen. Kort daarna liet hij de vrouw en kinderen van **ALBINUS** ombren-gen, en hunne lijken in den *Tiber* werpen. Hij las de papieren van dezen ongelukkige, en liet al degenen ten dood brengen, die zijne partij hadden omhelsd. De eerste personen van *Rome*, en een aantal aanzienlijke dames werden in dit bloedbad begrepen. Hij trok daarop tegen de Parthers te veld, nam *Seleucia* en *Babylon* in, en ging lijnregt op *Ctesiphon* aan, dat hij na eene lange en moeilijke belegering tegen het

einde van den herfst innam. Hij gaf deze stad ter plundering over, liet al de mannen, welke er zich in bevonden, ombrengen en voerde de vrouwen en kinderen gevankelijk mede. Hij deed zich wegens deze overwinning den bijnaam van *Parthicus* geven. De barbaarsche overwinnaar trok alstoen op *Arabië* en *Palestina* los, en schonk vergeving aan het nog bestaande overschot der partij van NIGER. Hij verwekte eene wreede vervolging tegen de Christenen: dit is de vijfde, waarvan er in de Jaarboeken der Kerk gewag wordt gemaakt. Er kwam een aantal martelaren, in al de gewesten des keizerrijks; maar de voortgang des christendoms werd daardoor des te sneller. Hij begaf zich vervolgens naar *Egypte*, bezocht het graf van den grooten POMPEJUS, gaf aan *Alexandrië* eenen senaat, deed zich in al de godsdiensten des lands onderrigten, deed al de boeken, die in de tempels waren, wegnemen, en dezelve in het graf van ALEXANDER plaatsen, hetwelk gesloten werd, opdat in het gevolg niemand noch het ligchaam van dien held, noch den inhoud dier boeken zoude zien. Nadat de volken van *Groot-Brittannië*, in 208, op nieuw de wapens hadden opgevat, snelde SEVERUS derwaarts, om hen te beteugelen. Na hen ten onder te hebben gebragt, liet hij er, in 210, eenen grooten muur bouwen, die dwars door het eiland ging en waarvan er, zegt men, nog overblijfselen bestaan. Te mid-

den zijner overwinningen werd hij echter ziek. Sommigen schreven deze ziekte, aan de door hem doorgestane vermoeijensissen toe; anderen, aan het verdriet hem door zijnen oudsten zoon CARACALLA berokkend, die achter hem te paard zittende, hem met zijnen degen had willen doorsteken. Zoodra degene, die hen vergezelden, CARACALLA den arm zagen opligten, om SEVERUS te treffen, boezemden zij kreten uit, die hem verschrokken, en hem beletten den slag toe te brengen. SEVERUS keerde zich om, zag den blooten degen in de handen van zijnen moorddadigen zoon, en ontdekte zijn oogmerk; maar hij zeide niets, en bragt ten einde hetgene wat hij zich voorgenomen had. Toen hij in het huis, waarin hij zijnen intrek had genomen, was teruggekeerd, liet hij CARACALLA in zijne kamer komen, en zeide hem, terwijl hij hem eenen degen aanbood: » Indien gij mij wilt dooden, zoo breng uw voornemen ten uitvoer, thans zult gij van niemand gezien worden.» Nadat de legioenen, kort daarna zijnen zoon hadden uitgeroepen, liet hij de voornaamste mitalingen onthoofden, met uitzondering van zijnen zoon, tot wien hij, terwijl hij zijne hand voor zijn voorhoofd hield op eenen gebiedenden toon zeide: » Leer, hier uit dat wel het hoofd, maar niet de voeten regeren,» zinspellende op de jicht, waardoor hij gekweld werd. Toen hij den dood voelde naderen, riep hij uit: » Ik ben alles geweest, wat een mensch kan zijn; maar wat

eene beroemde familie geboren. Er waren weinig groote posten onder de Romeinen, welke hij niet bekleedde, alvorens het top-punt van eer te bestijgen, want hij was schatmeester (*questor*), krijgsoverste (*tribun*), landvoogd (*proconsul*) en consul geweest. Hij had eenen grooten roem verworven, en niemand betwistte hem dapperheid en bekwaamheid. Men ontwaarde in hem eenen veelomvattenden geest, zeer geschikt tot het behandelen van zaken en tot groote ondernemingen. Hij was bekwaam en behendig, levendig, werkzaam, wakker, onbeschroomd, moedig en vol vertrouwen: maar voor het overige loos, geveinsd, logenachtig, trouweloos, meenedig, baatzuchtig, oplopend en wreed. Onder COMMODUS, na den dood van MARCUS-AURELIUS verviel SEVERUS in ongenade; maar weldra werd hij tot het consulaat verheven, en bekwam hij het bevel over de legioenen van *Illyrië*. PERTINAX volgde COMMODUS op: nadat de eerste door de pretorianen vermoord was, werd de keizerlijke waardigheid veil geboden; de rijkste koper was DIDIUS JULIANUS, en hij beklom den troon. SEVERUS wilde PERTINAX wreken. Toenmaals landvoogd van *Illyrië* zijnde, deed hij, in het jaar 195 zijne troepen aan het muiten slaan. Te *Rome* aangekomen, ontdeed hij zich van JULIANUS en NIGER, zijne mededingers, liet verscheiden Senators, die hunne partij hadden gevolgd, om het leven brengen, verbande anderen en verklaarde hunne goederen ver-

beurd. Hij ging vervolgens *Byzantium* te land en ter zee belegeren, en na er zich meester van te hebben gemaakt, gaf hij het aan de plundering ter prooi. van daar stak hij naar het Oosten over, onderwierp het grootste gedeelte deszelven, en strafte de volken en steden, die de partij van NIGER omhelsd hadden. Hij stelde zich voor om de Parthers en Arabieren aan te tasten; maar bedacht, dat zoolang als ALBINUS, die in *Groot-Brittannië* het bevel voerde, bestaan zoude, hij geen volstrekte meester van *Rome* zoude zijn. Hij verklaarde hem als vijand des rijks, trok tegen hem op, en ontmoette hem nabij *Lyon*. De overwinning bleef lang onbeslist; doch eindelijk behaalde SEVERUS dezelve, in het jaar 197, en ALBINUS werd gedood. De overwinnaar kwam om het lijk van zijnen vijand te zien, en vertrapte het met zijn paard. Dit gebruikmaken der overwinning bewijst dat hij niet waardig was te overwinnen. Kort daarna liet hij de vrouw en kinderen van ALBINUS ombrengen, en hunne lijken in den *Tiber* werpen. Hij las de papieren van dezen ongelukkige, en liet al degenen ten dood brengen, die zijne partij hadden omhelsd. De eerste personen van *Rome*, en een aantal aanzienlijke dames werden in dit bloedbad begrepen. Hij trok daarop tegen de Parthers te veld, nam *Seleucia* en *Babylon* in, en ging lijnregt op *Gtesiphon* aan, dat hij na eene lange en moeilijke belegering tegen het

einde van den herfst innam. Hij gaf deze stad ter plundering over, liet al de mannen, welke er zich in bevonden, ombrengen en voerde de vrouwen en kinderen gevangelijk mede. Hij deed zich wegens deze overwinning den bijnaam van *Parthicus* geven. De barbaarsche overwinnaar trok alstoen op *Arabië* en *Palestina* los, en schonk vergeving aan het nog bestaande overschot der partij van *NIGER*. Hij verwekte eene wreede vervolging tegen de Christenen: dit is de vijfde, waarvan er in de Jaarboeken der Kerk gewag wordt gemaakt. Er kwam een aantal martelaren, in al de gewesten des keizerrijks; maar de voortgang des christendoms werd daardoor des te sneller. Hij begaf zich vervolgens naar *Egypte*, bezocht het graf van den grooten *POMPEJUS*, gaf aan *Alexandrië* eenen senaat, deed zich in al de godsdiensten des lands onderrigten, deed al de boeken, die in de tempels waren, wegnemen, en dezelve in het graf van *ALEXANDER* plaatsen, hetwelk gesloten werd, opdat in het vervolg niemand noch het ligchaam van dien held, noch den inhoud dier boeken zoude zien. Nadat de volken van *Groot-Britannië*, in 208, op nieuw de wapens hadden opgevat, snelde *SEVERUS* derwaarts, om hen te beteugelen. Na hen ten onder te hebben gebragt, liet hij er, in 210, eenen grooten muur bouwen, die dwars door het eiland ging en waarvan er, zegt men, nog overblijfselen hestaan. Te mid-

den zijner overwinningen werd hij echter ziek. Sommigen schreven deze ziekte, aan de door hem doorgestane vermoeijensissen toe; anderen, aan het verdriet hem door zijnen oudsten zoon *CARACALLA* berokkend, die achter hem te paard zittende, hem met zijnen degen had willen doorsteken. Zoodra degene, die hen vergezelden, *CARACALLA* den arm zagen opligten, om *SEVERUS* te treffen, boezemden zij kreten uit, die hem verschrokken, en hem beletten den slag toe te brengen. *SEVERUS* keerde zich om, zag den blooten degen in de handen van zijnen moorddadigen zoon, en ontdekte zijn oogmerk; maar hij zeide niets, en bragt ten einde hetgene wat hij zich voorgenomen had. Toen hij in het huis, waarin hij zijnen intrek had genomen, was teruggekeerd, liet hij *CARACALLA* in zijne kamer komen, en zeide hem, terwijl hij hem eenen degen aanbood: » Indien gij mij wilt dooden, zoo breng uw voornemen ten uitvoer, thans zult gij van niemand gezien worden." Nadat de legioenen, kort daarna zijnen zoon hadden uitgeroepen, liet hij de voornaamste muiteelingen onthoofden, met uitzondering van zijnen zoon, tot wien hij, terwijl hij zijne hand voor zijn voorhoofd hield op eenen gebiedenden toon zeide: » Leer, hier uit dat wel het hoofd, maar niet de voeten regeren," zinspelende op de jicht, waardoor hij gekweld werd. Toen hij den dood voelde naderen, riep hij uit: » Ik ben alles geweest, wat een mensch kan zijn; maar wat

dienen mij thans deze waardigheden?" Toen de jichtpijnen vermeerderden, verliet hem zijne gewone standvastigheid. AURELIUS VICTOR verhaalt, dat na vruchteloos vergif te hebben gevraagd; hij voorbedachtelijk onverduwelijke spijzen zoo gulzig at, dat hij er te *York*, in het jaar 211 aan overleed. Hij had zelf de Geschiedenis van zijn leven beschreven, waarvan er echter niets tot ons is gekomen. Deze eeuw was zoo orde- en zedeloos dat alleen onder de regering van dezen keizer, men 3000 van overspel beschuldigde personen in regten betrok. CARACALLA en GETA, zijne zonen, volgden hem op.

SEVERUS II, (FLAVIUS VALERIUS), Romeinsch keizer, uit eene onbekende Illyrische familie, was aan den wijn en aan de vrouwen verslaafd; zijn hartstogt voor den wijn was de oorzaak zijner verheffing. VALERIUS MAXIMILIANUS, welke met dezelfde ondeugd behebt was, deed hem in 305, door MAXIMILIANUS HERCULES, tot *Cæsar* benoemen. Nadat MAXENTIUS, in 307, te *Rome* den titel van keizer had aangenomen, trok SEVERUS tegen hem op; na door een gedeelte der zijnen verlaten te zijn, zag hij zich genoodzaakt, zich in *Ravenna* op te sluiten. MAXIMILIANUS HERCULES, die na het rijksg gebied te hebben nedergelegd, hetzelfde weder had opgevat, kwam hem aldaar belegeren. In de hoop, dat men hem in het leven zoude laten, gaf SEVERUS zich aan hem over; maar de

wreede overwinnaar liet hem in April 307 de aderen openen. Hij liet eenen zoon na, dien LICINIUS deed ombrengen.

SEVERUS III, (LIVIVS), Romeinsch keizer, uit eene familie van *Lucanië* werd na den dood van MAJORIANUS, in November 461, in *Ravenna*, als keizer van het Westersche rijk begroet. De generaal RICIMER, die geene andere meesters wilde dan die, welke hij kon besturen, deed SEVERUS verheffen. De senaat bekrachtigde deze verkiezing, alvorens de toestemming te hebben bekomen van LEO, keizer van het Oosten; maar de nieuwe *Cæsar* had geenen tijd, om iets te ondernemen. De generaal RICIMER, die, om onder zijnen naam te regeren, hem de kroon had doen geven, deed hem, zegt men, vergeven. SEVERUS was slechts een schaduwbeeld, die de regtvaardigheid en de wetten schond, en zich in den wellust baadde, terwijl RICIMER in zijne plaats regeerde.

SEVERUS, (LUCIUS CORNELIUS), een Latijnsche dichter, onder de regering van AUGUSTUS, in het jaar 24 vóór J. C. onderscheidde zich onder de groote menigte middelmatige dichters. Er is in 1715, te *Amsterdam*, in 12.mo, eene schoone uitgave van het dichtstuk de *Ætna* en van eenige fragmenten in het licht verschenen. Dezelve was voorafgegaan door eene andere in 8.vo, 1703.

SEVERUS-SANCTUS. — Zie ENDELCHIUS.

SÉVIGNÉ, (MARIA DE RABUTIN, vrouwe van CHANTAL en markgravin van), dochter van CELSUS BENIGNUS DE RABUTIN, vrijheer van *Chantal*, *Bourbilly* enz., hoofd van den oudsten tak van *Rabutin*, en van MARIA DE COULANGES, werd den 5 Februarij 1627 (en niet 1626), in het kasteel van *Bourbilly*, waarschijnlijk in *Bourgondië*, geboren. In het volgende jaar verloor zij haren vader, bij de landing der Engelschen op het eiland *Ré*, alwaar hij het bevel voerde over het smaldeel der vrijwillige adellijken. Zij trad in 1644 in den echt met HENDRIK, markgraaf van *Sévigné*, die in 1651, door den ridder d'ALBRET, in een tweegevecht gedood werd: zij had van hem eenen zoon en eene dochter. De moederlijke teederheid, welke zij voor deze beide kinderen koesterde, deed haar in hunne belangen, de voordeeligste partijen van de hand wijzen. Nadat hare dochter in 1669, met den graaf DE GRIGNAN, bevelhebber in *Provence*, in den echt was getreden, nam deze zijne echtgenoot met zich: zij vertroostte zich over haar gemis, door eene onafgebrokene briefwisseling. Zij overleed den 18 April 1696. Mevrouw DE SÉVIGNÉ is voornamelijk bekend door hare *Brieven*; dezelve dragen zulk een kenmerk van oorspronkelijkheid, dat geen werk van dien aard met dezelve kan vergeleken worden. Het zijn kiesche, geestige en schrandere trekken, gevormd door eene levendige verbeeldingskracht, die alles schildert en alles

bezielt. Zij paart daarmede zoo veel van dat schoone natuurlijke, hetwelk enkel bij het ware wordt aangetroffen, dat men bij het lezen derzelve zich met dezelfde gewaarwordingen bezielt gevoelt. Men kan echter niet ontkennen, dat hare toegeneigheid voor hare dochter, ofschoon op verschillende wijzen uitgedrukt, er echter tot eene overdrevene verveling in herhaald wordt. Het is daarenboven waar dat zij soms de geleerde vrouw speelt, dat zij uitspraak doet omtrent onderwerpen, welke zij niet verstaat, dat hare lofspraken en hare hekelingen, niet altijd van den partijgeest zijn vrij te pleiten; maar ofschoon zij belang heeft schijnen te stellen, in dengenen, die van toen af de verwarring in de Kerk zaaide, is het er echter nog verre af, dat zij deszelfs grondbeginselen, en de ongerijmde leer der voorbeschikking aannam. » Ik lees, » zegt zij, in eenen harer brieven, » in de heilige schrift, die de zaak van af ADAM opneemt. Ik ben met die schepping der wereld begonnen, waarin gij zoo veel belang stelt; dit geleidt tot na den dood onzes Heeren; welk eene heerlijke opvolging! Wat mij betreft, zoo ga ik verder dan de Jesuiten; bij de beschouwing der verwijtingen van ondankbaarheid, der verschrikkelijke straffen, waarmede God zijn volk bedreigt en tuchtigt, ben ik overtuigd, dat wij onze geheele vrijheid hebben, en bij gevolg zeer schuldig zijn, en het vuur en water wel verdie-

nen, waarvan God zich bedient, wanneer het Hem behaagt." Wij willen de uitspraken van eenige beoordeelaars van mevrouw DE SÉVIGNÉ aanhalen: » Indien het de grootste lof van een boek is veel herlezen te worden, welk boek is zulks meer dan de *Brieven van mevrouw DE SÉVIGNÉ*? Zij worden elk uur, in de stad, op het land, op reis met één woord overal gelezen. Is het niet een kostbaar boek, dat u vermaakt, uwe belangstelling opwekt, en u leert zelfs zonder eenige inspanning te vorderen? Niets is te vergelijken met de levendigheid der wendingen, en de gelukkig gekozen uitdrukkingen dezer brieven. De schrijfter derzelve is altijd doordrongen van hetgene, wat zij zegt en verhaalt, zij schildert alsof zij zag, en men meent te zien hetgene wat zij schildert. Zie in hare *Brieven* den dood van TURENNE, niemand heeft hem zoo welmeenend beweend, maar ook niemand heeft haar zoozeer doen weenen? (LA HARPE). »Mevrouw DE SÉVIGNÉ heeft, zonder er aan te denken, van toevallig geschrevene brieven, een bekoorlijk werk vervaardigd. In haren stijl, vol verbeeldingskracht, scheidt zij bijna eene nieuwe taal; elken oogenblik brengt zij uitdrukkingen voort: die niet door den geest gevormd zijn, maar enkel door eene gevoelige ziel kunnen gevonden worden; aan de meest gewone woorden geeft zij een gelaat en eene ziel. Al de wendingen harer zinsneden zijn bewegingen, maar losse bewegingen en daar-

door des te bevalliger. Hoe beschuldigt zij, prijst zij, beklagt zij! hoe zacht is hare vreugde en hoe bekoorlijk hare droefheid! (THOMAS)" Bij deze beoordeelingen kan men die van MARMONTEL en van den abbé DE VAUXELLES voegen. De beste uitgave der *Brieven* dezer beroemde vrouw is die van *Parijs*, A. DESNEZ 1836, 2 dl.ⁿ royaal in 8.vo behoorende tot het *Panthéon littéraire* etc. en voorafgegaan door hare *Levensschets* door CH. NODIER. De abbé DE BARRAL gaf in 1756 onder den titel van *Sevigniana*, eene verzameling van geestige invallen, letter-, geschied- en zedekundige bijzonderheden in het licht, welke in hare brieven verspreid zijn, 1 dl. in 12.mo; de herdruk dezer verzameling, in 1788 bewerkstelligd, is zonder keuze en zonder orde. De uitgever heeft er hekelende, soms lasterlijke aantekeningen bijgevoegd, geschikt om de geschiedenis te verminken, en bewezen daadzaken onkennelijk te maken. » De sekte-geest zegt een nieuwe schrijver hecht zich aan alles; godgeleerdheid, geschiedenis, dichtkunde, brieven, werken van mannen, vrouwen, meisjes, alles is zijne gading, zoodra hij slechts kan dogmatiseren en verleiden."

SEVIN (FRANCISCUS), een letterkundige, in 1682, te *Ville-neuve-le-Roi*, in het diocees van *Sens* geboren, lid der akademie van schoone letteren, en bewaarder der handschriften van de bibliotheek des konings van

Frankrijk, ondernam met den abbé FOURMONT, in 1728, op last van LODEWIJK XV, eene reis naar *Konstantinopel*, ten einde er handschriften op te sporen; hij bragt er 600 van mede. Men heeft van hem eene belangrijke *Verhandeling* over MENES, eersten koning van *Egypte*, in 12.mo, en verscheiden geschriften in de *Memoriën* der akademie van opschriften, die hem in 1741 verloor. In 1797 heeft men te *Parijs* de *Brieven van den* abbé SEVIN *over zijne reis* in het licht gegeven. Het verhaal derzelfde reis, komt in de door ons aangeduide *Mémoires* voor, in welker 16.e dl. ook zijne *Lofrede* door DE BOZE gevonden wordt.

SEVIN. — Zie QUINCY (KAREL).

SEVOY (FRANCISCUS HYAGINTHUS), te *Jugon* in *Bretagne*, in 1707; geboren, begaf zich in 1730 in de congregatie der *Eudisten*, en onderscheidde zich bij dezelve door eenen bijzonderen ijver voor de studie. Nadat hij met het beste gevolg, in verscheiden gestichten zijner congregatie de wijsbegeerte en godgeleerdheid had onderwezen, belastte men hem met het bestuur van het seminarie van *Blois*, hetwelk hij cenigen tijd waarnam. Wjl echter deze betrekking niet met zijnen smaak strookte, werd hij van alle bezigheden ontslagen, en hij verkoos den staat van eenvoudig particulier, om zich geheel en al aan de studie toetewijden.

XXIII. DEEL.

Wij hebben aan zijne pen een werk te danken getiteld: *Devoirs etc. (Geestelijke pligten)*, *Parijs*, 4. dl.ⁿ in 12.mo Dit is het resultaat der conferentiën en onderzichten, welke hij van tijd tot tijd aan de jonge geestelijken gaf. Het eerste deel, 1760, is eene inleiding tot het priesterschap; het 2.^e en 3.^e dl, 1762 bevatten eene afzondering (*Retraite*) voor de priesters, het 4.^e handelt over de ondeugden, welke de priesters moeten vermijden, en de deugden welke zij te beoefenen hebben. Dit laatste is eerst na den dood des schrijvers, in het seminarie van *Rennes*, den 11 Junij 1765 voorgevallen, in het licht verschenen. De onderwerpen worden er in het algemeen naauwkeurig en bondig in behandeld. De stijl deszelve is heknopt, krachtvol en vol vuur.

* SEWEL (WILLEM), een geschied- en woordenboek-schrijver, te *Amsterdam* in 1654 geboren, van ouders, die uit *Engeland* oorspronkelijk waren, en tot de sekte der kwakers behoorden. Hij beoefende de heelkunde, die hij ook in zijne geboorteplaats uitoefende. SEWEL bezat eenen zeer beschaafden geest, was zeer ervaren in het latijn en in de meeste Europeische talen. Hij overleed te *Amsterdam* in 1720 en heeft de volgende werken nagelaten, 1.º *Engelsch en Nederduitsch Woordenboek*, 1691, in 4.to, hetwelk verscheiden uitgaven heeft gehad; — 2.º *Nederduitsche*

Spraakkunst; — 3.º *Engelsche Spraakkunst*, in 12.mo; — 4.º *Joodsche geschiedenissen van FLAVIUS JOSEPHUS*, in het Nederduitsch vertaald, *Amsterdam*, 1704, in fol. — 5.º *Oudheden van Rome, van DIONYSIUS HALICARNASSUS*, in het Nederduitsch vertaald, 1691, in 4.to Maar het werk dat den meesten opgang maakte is zijne *Geschiedenis van de opkomst en den voortgang van het genootschap der kwakers, Amsterdam, 1717*. Dit werk wordt door de kwakers grootelijks op prijs gesteld; er bestaat eene vertaling van hetzelfde in het Engelsch, *Londen, 1719*, in fol.

* SEWELL (GEORGE), een Engelsche dichter en geneesheer, te *Windsor* in 1660 geboren, begaf zich, nog jong zijnde, naar *Leyden*, alwaar hij onder den beroemden BOERHAVE in de geneeskunde studeerde. Hij maakte er vorderingen, en oefende deze kunst te *Londen* en later te *Hampstead* uit; maar zijn smaak voor de schoone letteren en dichtkunde was zijner praktijk nadeelig, ook leefde en stierf hij arm. SEWELL had geene woning; hij gebruikte het middagmaal steeds bij zijne vrienden en bureu, bekommerde zich zeer weinig over zijn toekomstig bestaan, en was enkel op den letterkundigen roem bedacht. Gedurende zijn verblijf te *Londen*, maakte hij kennis met ADDISSON en STEELE: deze laatste maakte eenigen tijd van hem gebruik, in de redactie van zijn dagblad *the Tattler (de Prater)*; ook werkte hij mede aan die

van den *Spectator*, door genoemde beide beroemde schrijvers uitgegeven. Hij overleed te *Hampstead*, in 1726. Er bestaat van hem: 1.º *Leven van JOHN PHILIPS*; — 2.º *Verdediging van het Engelsche tooneel*; — 3.º *Verdediging van den Cato van ADDISSON*, 1716; — 4.º *Proeve over de heerschappij der gedachte en over den dood*; een wel geschreven werk, vol wijze grondstellingen; — 5.º *Gedichten*, bevattende Oden, liederen enz. — 6.º *De Herscheppingen van OVIDIUS*, in het Engelsch vertaald; — 7.º *Sir Walter Raleigh*, een treurspel, in 1719 te *Londen* ten tooneele gevoerd, en dat veel bijval vond. In 1720 heeft men de fragmenten van een ander gedrukt, hetwelk hij begonnen had, en dat ten titel voerde RICHARD I. Ook heeft hij verscheiden andere stukken, en staatkundige spotschriften enz. geschreven. De stijl van SEWELL was naauwkeurig, en zijne versificatie sierlijk en harmonisch. Zijn *Sir Walter* bevat schoonheden en eenige treffende karakters; maar zondigt met betrekking tot het plan en de ontwikkeling.

* SEXTIUS-CALVINUS, (CAJUS) is de grondlegger der stad *Aix* in *Provence*, welke hij in het jaar 629, na de stichting van *Rome*, of 124 jaar vóór J. C. liet bouwen. Deze stad werd naar hem *Aquæ Sextiæ* genoemd. Hij werd den Massilianen (Marseillanen) te hulp gezonden, sloeg hunne vijanden, en maakte zich meester van derzelve steden.

SEXTUS-EMPIRICUS, een pyrrhonisch of twijfelend wijsgeer, onder de regering van ANTONINUS-PIUS; ook was hij een Empirische arts. De geschiedenis van zijn leven is onbekend. Er bestaat van hem een werk in tien boeken, waarin hij tegen alle wetenschappen te veld trekt, en een in drie boeken, welke de gevoelens der pyrrhonianen bevatten. De beste uitgave der werken van SEXTUS-EMPIRICUS is die van FABRICIUS, Grieksch en Latijn in fol. *Leipzig*, 1718. Nog schrijft men hem toe: *Sexti Platici vel Platonici, de medicina animalium, bestiarum, pecorum et avium, liber. Basel*, 1539, in 4.to, met de aantekeningen van GABRIËL HUMELBERG; doch anderen beweren dat SEXTUS CHERONEUS, een platonisch wijsgeer, neef van PLUTARCHUS, en onderwijzer van MARCUS-AURELIUS daarvan de schrijver is.

SEXTUS, XYSTUS of SIXTUS, een wijsgeer, welke in de 2.^e of 3.^e eeuw schijnt geleefd te hebben, is enkel bekend door zijne *Zinspreuken*, die met uitzondering van eenige Grieksche fragmenten, enkel in het Latijn bestaan. RUFINUS van *Aquila* is de vertaler derzelve, en schreef dezelve toe aan den heiligen Paus SIXTUS II, waarover hem echter de H. HIERONYMUS (*Comment. in Jerem. C, 22. item in Ezech. C, 18. item Epist. ad Ctesiphontem*) heeft doorgehaald. De H. AUGUSTINUS had eerst het gevoel van RUFINUS aangeno-

men, doch in zijne *Herroepingen* verwerpt hij hetzelfde. BEATUS RHENANUS gaf de vertaling van RUFINUS in het licht, volgens een oud exemplaar dat hij te *Schelestadt* vond, *Apud divam Fidem*, onder dezen titel: *Xysti philosophi Enchiridion; seu sententiae pie etc. christianae, cum praefatione B. Rhenani, Bazel*, 1516, in 4.to, men heeft dezelve later dikwerf herdrukt. Indien werkelijk alle deze zinspreuken van XYSTUS zijn, kan men er niet aan twijfelen of hij is Christen geweest, tenzij hij, zoo als andere wijsgeeren, zich met de grondregels en de taal van het Evangelie opgetooid heeft, zonder er den geest van aantenemen. SIEBER heeft er te *Leipzig*, in 1725, eene uitgave van geleverd, onder den naam van SIXTUS II Paus en martelaar, en beweert, even als RUFINUS, dat deze er de ware schrijver van is.

* SEYBOLD (DAVID CHRISTOFFEL), een geleerde letterkundige, den 26 Mei 1747 te *Brackenheim* in *Wurtemberg* geboren. Reeds in 1771, verkreeg hij den post van hoogleeraar in de schoone letteren te *Jena*, en in 1774 werd hij benoemd tot rector en hoogleeraar aan het gymnasium te *Spiers*. Hij verbleef aldaar tot in 1776, in welk jaar hij denzelfden post aan het gymnasium te *Grünstadt* bekwam. In 1779, beriep de landgraaf van *Hessen-Darmstadt* hem naar *Buxweiler*. In het begin der Fransche omwenteling, hield

dit gesticht op te bestaan, en SEYBOLD begaf zich alstoen naar *Tubingen*, alwaar hij den post van hoogleeraar in de oude letterkunde bekleedde, en er den 16 Februarij 1804 overleed. Behalve verscheiden *Latijnsche verhandelingen* over HOMERUS, Grieksche, Latijnsche en Hoogduitsche *bloemlezingen* en *Chrestomatiën*, heeft hij nagelaten: 1.º *Achilles Tatiüs*, in het hoogduitsch vertaald; — 2.º *De werken van PHILOSTRATUS*, in het hoogduitsch vertaald; — 3.º *Inleiding tot de Grieksche en Romeinsche Godenleer der oude Schrijvers, ten gebruike van jongelingen, met platen*. Dit werk heeft verscheiden uitgaven gehad, doch heeft veel van zijne verdienste verloren, sinds HEYNE en zijne vervolgers het hunne hebben uitgegeven. SEYBOLD stond aan het hoofd van twee dagbladen: *Verscheidenheden van den Opper-Rijn*, en *Magazijn der Dames*.

* SEYDA, koningin van *Perzië*, was, na den dood van haren echtgenoot MAGDEDDAULAT, en gedurende de minderjarigheid van haren zoon RUSTAN, regentes van het rijk, hetwelk zij met roem bestuurde. Toen RUSTAN den troon beklom, wilde SEYDA hem nog als eenen onmondigen beschouwen, en hem enkel den titel van koning laten; maar daar deze alleen over zijne volken wenschte te regeren, en zich van een juk te bevrijden dat hem zwaar werd, zoo ontam hij aan zijne moeder alle gezag, doch liet haar de eer-

bewijzen, aan haren rang verbonden, behouden. De heerszuchtige en verontwaardigde SEYDA verliet het hof, en nam de wijk in het kasteel van *Taback*, in het koningrijk *Lar*. Aldaar smeedde zij eene zamenzwering tegen haren zoon, maakte zich aanhangers, ligtte troepen, stelde zich aan het hoofd derzelve, bestreed RUSTAN, nam hem gevangen, en beroofde hem van de kroon. Deze overwel digster vertoonde zich nooit in het openbaar, en hield zich, terwijl zij gehoor aan hare ministers gaf, achter eene gordijn verborgen; zij vertoonde zich met haar ontbloot aangezigt enkel voor de afgevaardigden der groote vorsten. SEYDA overleed in het jaar 420 der hegira.

SEYDLITZ (FREDERIK WILLEM, vrijheer van), te *Kleef* in 1722 geboren, maakte zich eenen grooten naam in de dienst des konings van *Pruissen*, alwaar hij den rang van generaal der ruitery bekwam. Reeds in den eersten Silezischen oorlog onderscheidde hij zich; maar de zevenjarige oorlog was het tooneel zijner schitterendste heldendaden. Na de nederlaag der *Pruissen* te *Kolin*, op den 18 Junij 1757, dekte hij den aftogt met de meeste bekwaamheid. In den beruchten slag van *Rosbach*, den 5 November deszelfden jaars voerde hij het bevel over de geheele ruitery, en het is aan zijne met stoutheid en beleid genomene maatregelen toe te schrijven dat de *Franschen* het slagveld moesten ontruimen. Na-

dat hij zich op den 25 Augustus 1758 te *Zorndorf* met de ruitery den degen in de hand, meester van verscheiden geschutswallen had gemaakt, gelukte het hem de overwinning, welke de Russen reeds meenden behaald te hebben, twijfelachtig te maken, en kwam daardoor de vreemde gevolgen voor, waarmede de uitslag van dien strijd *Brandenburg* en *Silezië* bedreigde. Na den slag, omhelsde *FREDERIK II* dien veldheer, en bedankte hem voor den buitengewonen ijver en moed, welke hij in dit gevecht had aan den dag gelegd. De fortuin was hem niet even gunstig, te *Kunersdorf*, den 12 Augustus 1759, genoodzaakt om zich stormenderhand van eene batterij meester te maken, werd hij gekwetst, en was hij genoodzaakt het gevecht te verlaten. De koning vereerde hem met het grootste vertrouwen, en met eene bijzondere achting tot aan zijnen dood, in 1773 voorgevallen, en liet te zijner eer op het *Wilhelms-plein* te *Berlijn*, een standbeeld oprigten.

SEYMOUR (ANNA, MARGARETHA en JOANNA), drie zusters, waren dochters van *EDUARD SEYMOUR*, beschermmer van *Engeland* onder koning *EDUARD VI*, en hertog van *Somerset* enz., die in 1552 onthoofd werd. Zij waren nichten van *JOANNA SEYMOUR*, echtgenoot van koning *HENDRIK VIII*, die het leven verloor, terwijl zij het gaf aan

den prins, later *EDUARD VI* genoemd. De dichtkunst was eene harer begaafdheden: zij hebben 104 Latijnsche *Koppeldichten* op den dood der koningin van *Navarre*, *MARGARETHA VAN VALOIS*, zuster van *FRANCISCUS I*, vervaardigd, die in het Fransch, Grieksch en Italiaansch vertaald, en te *Parijs*; in 1551, in 8.vo onder den titel van *Graf van MARGARETHA VAN VALOIS, koningin van Navarre*, gedrukt werden. Er komen eenige gelukkig geslaagde in voor, doch de meeste zijn zwak.

SEYSSSEL (CLAUDIUS DE), te *Aix* in *Savooije*, of volgens anderen te *Seyssel*, een stadje in het Fransche *Ain*-departement geboren; onderwees met den grootsten roem te *Turin* de regtsgeleerdheid. Zijne geleerdheid verwierf hem de posten van rekwèstmeester en raadsheer van *LODEWIJK XII*, koning van *Frankrijk*, het bisdom *Marseille* in 1516, en het aartsbisdom *Turin* in 1517. Hij gaf een aantal werken in het licht. Zijne *Histoire etc. (Geschiedenis van LODEWIJK XII, vader des volks)*, in 4.to, *Parijs*, 1615, is slechts eene geschiedkundige lofredede. Nog heeft men van hem eene weinig bekende vrij zonderlinge verhandeling, getiteld *La grande etc. (De groote monarchie van Frankrijk)*, 1519, in 8.vo, waarin hij den koning van het parlement doet afhangen. (Zie *SLEIDAN*). Deze prelaat overleed in 1520.

SEZE (de graaf DE). — Zie DESEZE.

SFONDRATI (FRANCISCUS), kardinaal, senateur van *Milane* en staatsraad van keizer KAREL V, te *Cremona* in 1493 geboren. Genoemde vorst zond hem naar *Sienna* hetwelk door inwendige onlusten verscheurd werd; hij gedroeg zich aldaar met zoo veel voorzigtigheid, dat men hem den *vader des vaderlands* noemde. Na den dood zijner echtgenoot ANNA VISCONTI, omhelsde hij den geestelijken staat. Paus PAULUS III, van zijne verdiensten onderrigt, verhief hem tot het bisdom *Cremona* en het Romeinsche purper. Hij overleed in 1550. Er bestaat van hem een dichtstuk, getiteld: *de Schaking van HELENA, Venetië 1559*. Hij heeft twee zonen nagelaten, PAULUS en NICOLAAS. Deze laatste op de wereld gekomen door middel van de keizersnede, besteeg den stoel van den H. PETRUS, onder den naam van GREGORIUS XIV. — Men moet hem niet verwarren met PAULUS ÆMILIUS SFONDRATI, deze in 1561 geboren, was de neef van GREGORIUS XIV, verdiende door zijne deugden den kardinaals-hoed, en overleed te *Rome*, in 1618.

SFONDRATI (CELESTINUS), een beroemde kardinaal, achterneef van den voorgaande, te *Milane* geboren, begaf zich in de orde der benediktijnen, onderwees, de heilige Kerkregels aan de universiteit van *Salzburg* en werd vervolgens, abt van *St. Gall*.

Zijne kunde en zijne geboorte verschafften hem, in 1695 het Roomsche purper. Hij overleed te *Rome*, den 4 September 1696, in den ouderdom van 47 jaren. Deze kardinaal is zeer bekend door verscheiden geleerde werken, onder anderen door het *Gallia vindicata*, hetwelk hij, in 1687, schreef, tegen de uitspraken van de vergadering der geestelijkheid van *Frankrijk* van 1682, over het gezag van den Paus. Men vindt er weinig-bekende en belangrijke bijzonderheden in, onder anderen de brieven van eenige bisschoppen der vergadering, die aan den Paus schreven, om zich te verschoonen, op grond van ernstige vrees, die hun hunne stem aan de verklaring had doen geven, en het antwoord van den opperherder, die hun zeide: *Metu suasore nunquam sacerdotes Dei esse solent in ardua et excelsa, pro religione et ecclesiastica libertate, vel aggrediendo fortes, vel perficiendo constantes.* (Zie INNOCENTIUS XII en SOARDI). In 1688, gaf hij een ander in het licht, tegen de *Vrijheid der gezantschapswijken te Rome*. Hiertoe had aanleiding gegeven het gezantschap van den markies DE LAVARDIN, en zijn geschil met Paus INNOCENTIUS XI. Hij toont de misbruiken dier vrijheden aan, en hoezeer dezelve met de openbare veiligheid in strijd zijn: moeilijk is het LODEWIJK XIV vrij te pleiten, dat hij dezelve heeft willen handhaven, nadat de keizer, de koning van *Spanje*, en alle Catholijke vorsten er van hadden afgezien. Het meest

bekende der werken van dezen kardinaal is de verhandeling getiteld: *Nodus praedestinationis dissolutus*, Rome, 1696; in 4.to Men vindt in dezelve betrekkelijk de genade, de erfzonde, en den staat der zonder doopsel gestorven kinderen, gevoelens die aan eenige Godgeleerden mishaagd hebben. BOSSUET, de kardinaal DE NOAILLES en andere prelaten schreven naar Rome, om er dit werk te doen veroordeelen; maar INNOCENTIUS XII en CLEMENS XI weigerden hetzelfde te censureren. Intusschen liet de eerstgenoemde dier Pausen het werk zorgvuldig onderzoeken, en met te meer vrijheid, daar de schrijver overleden zijnde, niets meer te zijner verdediging kon aanvoeren. Eenige critici wendden zich tot de geestelijkheid van Frankrijk, doch zonder meer gevolg. Men heeft eene verdediging van dit werk vervaardigd, onder dezen titel: *Dispunctio notarum quadraginta quas Scriptor anonymus SFONDRA TI libro, cui titulus: Nodus, etc. inussit*. De rede-nerwijze van dezen kardinaal over de voorbeschikking en de genade, is bijna geheel gelijkvormig aan die van LESSIUS (zie dat artikel). Nog heeft men van hem: *Regale sacerdotium romano pontifici assertum*, in het klooster van St. Gall gedrukt, 1693, in 4.to, en *Nepotismus theologicæ expensus*, in 12.mo

SFORZA (JACOBUS of GIACOMUZZO), bijgenaamd *de Grootte*, is de stam van het beroemde

huis der SFORZA's, hetwelk in de 14.^e, 15.^e en 16.^e eeuw in Italië zulk eenegroter rol heeft gespeeld. Hetzelve heeft zes hertogen van Milane, opgeleverd, en heeft met de meeste vorstelijke huizen van Europa verbindtenissen aangegaan. JACOBUS SFORZA zag het eerste levenslicht in 1369, te Cotignola, een stadje van Romagna, tusschen Imola en Faenza, en was de zoon van eenen landbouwer of volgens COMMINES, van eenen schoenmaker. Bij gelegenheid dat er eene compagnie soldaten door Cotignola trok, wierp hij den kouter weg, en nam dienst. Hij ging door alle rangen van den militairen stand, en bragt het tot een bevelheberschap over 7000 manschappen. De Italiaansche held streed langen tijd voor JOANNA II, koningin van Napels, werd tot connestabel van dat koninkrijk en tot banierdrager der heilige Kerk benoemd, en, in schadeloosstelling voor de 14,000 dukaten, welke het hof van Rome hem schuldig was, door Paus JOANNES XXIII tot graaf van Cotignola verheven. Zijne heldendaden werden van dag tot dag schitterender. Hij noodzaakte ALFONSUS, koning van Aragon, het beleg van voor Napels op te breken, en heroverde verscheiden steden, die in Abruzzo en het land van Labour aan het muiten waren geslagen. Doch bij het achtervolgen der vijanden, verdronk hij bij den overtocht der rivier Aterno, tegenwoordig Pescara, in 1424. Zijn

ware naam was GIACOMUZZO of JACOBUS ATTENDOLO, dien hij in SFORZA veranderde.

SFORZA (FRANCISCUS ALEXANDER), hertog van *Milane*, was de natuurlijke zoon van den voorgaande, en werd in 1401 geboren. Door zijnen vader in het beroep der wapens opgevoed, was hij slechts 23 jaren, toen zijn vader bij den overtocht der *Aterno* het leven verloor. Ofschoon onwettig, volgde hij hem in al zijne goederen op. Na den dood der koningin JOANNA, in 1435 voorgevallen, verbond hij zich aan RENATUS, hertog van *Anjou*, dien zij tot haren erfgenaam had gemaakt. Hij maakte zich meester van verscheiden plaatsen in de Mark van *Ancona*, waaruit hij door de troepen van Paus EUGENIUS IV, verdreven werd. SFORZA herstelde weldra zijne zaken door eene zegepraal. De Paus, de Venetianen en de Florentijnen, verkozen hem tot hunnen veldheer in den oorlog tegen den hertog van *Milane*. Hij had reeds het leger der Venetianen tegen dien vorst, PHILIPPUS MARIA VISCONTI, met wiens dochter hij in den echt was getreden, aangevoerd. Nadat deze hertog in 1447 overleden was, beriepen de Milanezen FRANCISCUS SFORZA, zijnen schoonzoon, om hun tot veldheer tegen de Venetianen te dienen. Maar naar verscheiden schoone daden in hun voordeel, wendde hij zijne wapens tegen hen, belegerde *Milane*, en noodzaakte hen in 1450, hem als

hertog aantenemen, en zulks ondanks de regten van KAREL, hertog van *Orleans*, zoon van VALENTINE van *Milane*. Koning LODEWIJK XI van *Frankrijk*, die den hertog van *Orleans* niet beminde, droeg in 1464, al de regten, welke *Frankrijk* op *Genua* had aan FRANCISCUS SFORZA over, en gaf hem *Savona*, hetwelk hij nog bezet hield. Met dezen steun, maakte SFORZA zich meester van *Genua*. Deze dappere veldheer overleed in 1466, bekend als een man, die zijn bloed verkocht aan den genen, die het hem het duurste betaalde, en op wiens woord men niet kon rekenen. JOANNES SIMONETA heeft de *Geschiedenis van FRANCISCUS SFORZA* beschreven, *Milane*, 1479, in fol.: dezelve kan veeleer tot gids van onstuimige krijgers, dan van vreedzame en regtvaardige burgers dienen.

SFORZA (GALEAS MARIA), zoon van den voorgaande en van BLANCA VISCONTI, te *Fermo* in 1444 geboren, volgde, in 1466, zijnen vader in het hertogdom *Milane* op; maar zijne uitspattingen en zijne buitengewone wreedheid, deden hem in 1476, in de *St. Stephanus-kerk*, te midden der vergaderde menigte, vermoorden. Uit zijn huwelijk met BONNA, dochter van LODEWIJK, hertog van *Savooije*, werden hem geboren JOANNES GALEAS MARIA (zie het volgende artikel), en BLANCA MARIA, vrouw van keizer MAXIMILAAAN. Hij had ook eene natuurlijke dochter, die met den prins van *Forli*, later

JOANNES DE MEDICIS in den echt trad. Zij hield een beleg uit te *Rimini* en te *Forli*, werd eenigen tijd in het kasteel *S. Angelo* opgesloten, en overleed korten tijd na in vrijheid te zijn gesteld.

SFORZA (JOANNES GALEAS MARIA), zoon van den voorgaande, werd onder het voogdijschap zijner moeder en onder dat van den staats-secretaris Cecco SIMONETA geplaatst. Maar LUDOVIC MARIA SFORZA, zijn oom, bijgenaamd *de Moor*, noodzaakte de hertogin de vlugt naar *Milane* te nemen, en deed SIMONETA, ondanks zijnen zeventig jarigen ouderdom, onthoofden. Na zich van het bestuur te hebben meester gemaakt, liet hij aan zijnen neef een langzaamwerkend vergif geven, waarvan hij te *Pavia*, in 1494, weinige dagen na den intogt van koning KAREL VIII in die stad, overleed. De misdaad van LUDOVIC *de Moor* bleef niet ongestraft. Nadat LODEWIJK DE LA TREMOUILLE zich van zijnen persoon had meester gemaakt, werd hij naar *Frankrijk* gevoerd, en LODEWIJK XII deed hem te *Loches* opsluiten, alwaar hij in 1510 overleed. JOANNES GALEAS MARIA SFORZA was gehuwd geweest met ISABELLA van *Aragon*, dochter van ALFONSUS, koning van *Napels*. Zijne kinderen waren 1.° FRANCISCUS SFORZA, die, om hem aan de woede van zijnen oudoom te onttrekken, door de hertogin zijne moeder naar *Frankrijk*, tot koning LODE-

WIJK XII werd gezonden, en in 1511 als abt van *Marmoutier* overleed; — 2.° BONNA, gehuwd met SIGISMUNDUS, koning van *Polen*. — LUDOVIC MARIA SFORZA, bijgenaamd *de Moor*, hun oudoom, was gehuwd met BEATRIX VAN ESTE, dochter van HERCULES, markgraaf van *Ferrare*. Uit dit huwelijk werden geboren: 1.° MAXIMILIAAN SFORZA, die in 1512, door keizer MAXIMILIAAN als hertog van *Milane* hersteld werd, maar die, wijl hij er zich niet kon handhaven, de stad *Milane* aan koning FRANCISCUS I afstond. Hij kwam in *Frankrijk* met eene jaarwedde van 30,000 gouden kroonen, en overleed te *Parijs*, in 1530; — 2.° FRANCISCUS SFORZA, de derde van dien naam, die in 1529, door keizer KAREL V mede hersteld werd. Hij overleed den 24 October 1535, zonder nakomelingschap na te laten; en het hertogdom *Milane* verbleef als een Rijksleen aan KAREL V, en ging aan de opvolgers van dien keizer over.

* SFORZA (CATHERINA), natuurlijke dochter van GALEAS MARIA SFORZA, hertog van *Milane*, in 1476 vermoord, en vrouw van HIERONYMUS RIARIO, prins van *Forli*, wordt als eene der heldinnen harer eeuw beschouwd. Nadat FRANCISCUS UR-SUS of ORSI eenen opstand tegen RIARIO had verwekt, werd deze door dien muiteling vermoord, en CATHARINA met OCTAVIANUS RIARIO, haren zoon gevangen

gezet (1488). Het kasteel van *Forli* behield nog altijd hare zijde, zich niet anders dan op haar bevel willende overgeven: onder bedreiging met den dood, perste haar ORSI dit bevel af. Maar zij bewoog hem, haar in het kasteel te doen gaan, ten einde den bevelhebber te bewegen, zich aan de overwinnaars te onderwerpen; CATHARINA was niet zoodra binnen het kasteel gekomen, of zij beklom de wallen deszelfs, en beval den muitelingen de wapens neder te leggen, terwijl zij hen met doodstraf bedreigde, indien zij niet gehoorzaamden. Deze moed wekte den ijver van verscheiden inwoners van *Forli* op, die zich bij de partij der prinses aansloten, en de zamengezworenen in hunne verwachting bedrogen, waren genoodzaakt te wijken, en wel met des te meer overhaasting, wijl er intusschen aan CATHARINA door haren oom, LUDOVIC MARIA SFORZA, eene aanzienlijke hulpbende werd toegezonden. Kort daarna trad zij weder in alle souvereine regten, en gedurende de oorlogen der Franschen en Spanjaards in *Italië*, wist zij zich door beide legers te doen eerbiedigen, en beveiligde haren staat tegen alle invallen. CATHARINA trad andermaal in den echt met JOANNES DE MEDICIS, vader van COSMUS den Grooten. In 1500 belegerde haar de hertog van *Valentinois* in *Forli*; CATHARINA bood hem den hardnekkigsten tegenstand; maar, wijl zij zich zonder levensmiddelen en krijgsmiddelen bevond, gaf zij zich

aan den hertog over, die haar als gevangene naar het kasteel *St. Angelo* vervoerde. Men stelde haar later weder in vrijheid, maar de hertog van *Valentinois* nam bezit harer staten, die, na den dood van PAUS ALEXANDER VI, met den heiligen Stoel werden vereenigd. CATHARINA SFORZA overleed te *Florence* in 1506.

* SFORZA (GABRIËL), aartsbisschop van *Milane*, was de zoon van JACOBUS SFORZA, bijgenaamd *den Grooten*; en broeder van FRANCISCUS, den eerste van dien naam, hertog van *Milane*. Hij begaf zich in de orde der kluizenaars van den H. AUGUSTINUS, en aanvaardde het gewaad in het klooster van *Lecceto*, den 29 Januarij 1442: op den 24 October van het volgende jaar, legde hij er zijne gelofte af, en nam hij den naam van GABRIËL aan, in plaats van dien van KAROL, welken hij bij het doopsel had ontvangen. In het vervolg werd hij generaal zijner orde. In 1454, gaf NICOLAAS V hem het aartsbisdom *Milane*. Tot deze hooge waardigheid verheven, veranderde hij in niets zijne levenswijze, daar hij zijnen orde-regel in acht nam even als of hij nog in zijn klooster was. Hij overleed heiliglijk in 1457, en heeft taal- en redkundige schriften, geschiedkundige werken, brieven, verhandelingen over de zedekunde en het geestelijke leven, benevens de *kronijk der stad Milane* nagelaten.

* SFORZA (ISABELLA), bloeide

in de 16.^e eeuw, onderscheidde zich door hare uitgebreide kunde, en door een zeer geacht werk, ten titel voerende: *Verhandeling over de ware gerustheid der ziel*.

SHADWELL (THOMAS), een Engelsche dichter, in 1640 te *Stanton-Hall*, in *Norfolk* geboren, en in 1692 overleden, beoefende eerst de regsgeleerdheid, en werkte later voor het tooneel. Men heeft van hem behalve zijne tien *tooneelstukken*, eene berijmde *vertaling* (in het Engelsch) der *Hekeldichten* van JUVENALIS en andere *Gedichten*, die de goedkeuring der mannen van smaak niet konden wegdragen. Tijdens de omwenteling, werd hij een met lauwers bekroond dichter, en in plaats van DRYDEN, geschiedschrijver van koning WILLIAM. [De beste uitgave zijner *werken*, die dikwerf herdrukt zijn, is die van 1724, 4 dl.ⁿ in 12.mo]

* SHADY-ILAND, een der vurigste voorstanders van het methodismus, in *Ierland*, in 1730 geboren. De leer van het methodismus was in *Amerika* gebracht door de beide WESLEY'S en door WHITEFIELD. Zij nam vervolgens eenen anderen vorm aan, onder den naam van *nieuw licht*. Nadat SHADY zich naar *Boston* had begeven, deed hij deze leer herleven, en predikte: » dat men in alles de heilige ingeving moet volgen, en dat men door den bespiegelenden geest de onstuimigheden des vleesches bezeugelt." Hij verbood het licht en bij het gebed en bij de be-

spiegeling; en, om er het voorbeeld van te geven, hield hij zijne oefeningen niet anders dan na het ondergaan der zon, en in de diepste duisternis. Maar elke leer, die het daglicht schuwt, sleept noodzakelijk misbruiken na zich. Die, welke SHADY verkondigde, had er vrij groote ten gevolge en het gemis van het stoffelijk licht bragt een aantal ongelegenheden ten na-deele der eigendommen en der eer der familiën te weeg. SHADY zag zich verplicht *Boston* te ontvlugten, alwaar zijne leer geheel in minachting verviel. Men weet niet welke plaats hem eene schuilplaats aanbood, zoo min als het tijdstip van zijnen dood. De abbé DE LABOUDERIE heeft een *Geschiedkundig verslag van het methodismus*, in 8.vo in het licht gegeven.

SHAFTESBURY (ANTONIUS ASHLY-COOPER, graaf van), klein-zoon van eenen groot-kanselier van *Engeland*, werd in 1671 te *Winborne-St. Giles*, in het graafschap *Dorset* geboren. Na zijne studiën volbragt te hebben, reisde hij aan de voornaamste hoven van *Europa*. In *Engeland* teruggekeerd, nam hij lessen van LOCKE, en stak in 1698 naar *Holland* over, om BAYLE en de overige filozofen, die even als hij dachten, te bezoeken. Daar de koningin ANNA haar vertrouwen niet meende te kunnen geven, aan eenen man, die zich de vijand aller godsdiensten verklaarde, zoo be-roofde zij hem van het onder-admiraalschap van *Dorset*, het-

welk sedert drie geslachten in zijne familie bestaan had. Deze filozof overleed in 1713 te *Napels*, werwaarts hij zich begeven had, om van lucht te veranderen. Men heeft van hem verscheiden werken, waarin men bijna alle dwalingen aantreft, die den grondslag van de wijsbegeerte van den dag uitmaken. De voornaamste zijn: 1.º *Zeden- of Karaktertrekken, Londen, 1732, 3 dl.ⁿ in 8.vo* Hij beweert dat het kwaad van elk persoon in het bijzonder (*individu*), het algemeene welzijn uitmaakt, en dat er alzoo eigenlijk geen kwaad bestaat. Men weet dat ten allen tijde de filozofen dit onderwerp in verwarring hebben gebracht; *SHAFTESBURY* heeft de dwalingen zijner voorgangers slechts vermeerderd. In datgene wat hij tegen de christelijke deugden zegt, bewijst hij niet dan al te zeer dezelve nooit te hebben uitgeoefend, en dat hij zeer slecht de groote raderen kent, die dezelve in beweging brengen. Hij drijft de ongerijmdheid zoover, dat hij beweert dat het geloof aan de onsterfelijkheid, en de hoop op de gelukzalige eeuwigheid kwade uitwerkselen te weeg brengen; terwijl hij tegelijkertijd, door eene tegenspraak eene zoo ongerijmde filozofie waardig, verzekert dat: » de godverzaking (onvermijdelijk met de dwaling van de sterfelijkheid der ziel verbonden), alle eigenschappen van hetgene wat er beminnelijk en waardig in den mensch is vernietigt; dat men weinig gevoelig is voor de

zedelijke orde, als men het heelal als eenen chaos of men gelklomp beschouwt; dat een godlooche naar de wetten en overheden opregtelijk niet kan eerbiedigen; dat niets meer geschikt is, om tot de deugd optewekken en van de ondeugd afkeerig te maken, dan de tegenwoordigheid van het Opperwezen, getuige en regter van alles wat er in het heelal plaats heeft; dat er eene wezenlijke betrekking bestaat tusschen de deugd en de godsvrucht; dat de volmaaktheid en de verdienste der deugd, de vruchten zijn van het geloof in eenen vergeldenden en wreken den God enz.; — 2.º *Proeve over het gebruik der scherts en luimigheid, in gesprekken, die over de gewigtigste onderwerpen loopen.* Dit zijn lessen, welke de litzinnigen dezer eeuw niet dan al te zeer beoefenen; — 3.º *Brief over de geestdrift.* Men vindt in denzelfden duidelijke sporen van atheïsmus, hetwelk de schrijver in oogenblikken van eene tegenovergestelde luim, zoo wel wederlegt heeft. Want men weet, dat het de loutere eigennigheid is, die het geloof of het ongeloof der filozofen regelt, volgens de aanmerking van eenen grooten redenaar der zeventiende eeuw: » Elke vrijgeest, vormt zich, volgens zijne luimen, een geloof op zijne wijze, terwijl hij blindelings al zijne denkbeelden volgt, nu op de eene dan op de andere wijze redeneert, volgens de vlaag, die hem op den oogenblik beheerscht.” *BOURDALOUE, Panég*

de *St. Thomas*. Belangrijke bekentenis van MONTAGNE, in zijn artikel.

SHAKESPEARE (WILLEM), een beroemde Engelsche dichter, den 23 April 1564, te *Stratford*, een vlek in het graafschap *Warwick*, geboren, was de zoon van eenen edelman, die tevens wolhandelaar was. [Daar het onderhoud van tien kinderen, en de geringe voordeelen van deszelfs wolhandel, zijnen vader tot eenen staat bragten, die aan de armoede grensde, zoo zag hij zich genoodzaakt den post van baljuw van zijn gild nederteleggen; volgens eenige overleveringen zou hij zelfs het slagters-beroep hebben uitgeoefend. WILLEM, de oudste zijner zonen, studeerde eenigen tijd in de school te *Stratford*, en werd vervolgens bij eenen procureur geplaatst.] Nog geen 18 jaren oud zijnde, trad hij in den echt met ANNA HATHAWAY, de dochter van eenen rijken boer. Na het geringe vermogen, dat hem overbleef, en dat zijner vrouw doorgebracht te hebben, vond hij geen ander redmiddel dan om tooneelspeler te worden en hij begaf zich te dien einde naar *Londen*; maar daar hij eene genie in zich ontwaarde, verre boven zijnen staat verheven, vervaardigde hij treurspelen, welker bijval zijne fortuin en die zijner makkers verzekerde. Wat zijne talenten als tooneelspeler betreft, zoo waren dezelve in SHAKESPEARE op verre na niet zoo groot als die van dichter. De rol, waarin hij

het meest schitterde, was die van het spook in *Hamlet*. SHAKESPEARE verliet het tooneel in 1610. Hij keerde naar *Stratford* terug, alwaar hij nog eenigen tijd, bij het genot eener vrij aanzienlijke fortuin, leefde. Hij overleed op den verjaardag zijner geboorte in 1616. Men plaatste op zijn graf het volgende Latijnsche koppeldicht:

Judicio Pyladem, genio Socratem, arte Mar-
ronem,
Terra legit, populus moeret, Olympus habet.

[Eerst in 1741, kwam men ook te *Londen*, het tooneel van 's mans dramatische grootheid, op het denkbeeld, om aan zijne nagedachtenis een gedenkteeken opterigten, zulks werd van wit marmer in de *Westminster*-abdij tot stand gebracht, en men leest op hetzelfde, uit een zijner eigene stukken, *the Tempest*, het volgende bijschrift:

The cloudcapp' d-towers, the gorgeous pa-
laces,
The solemn tempels, the great globe itself
Yes, all which it inherit, shall dissolve;
And, like this insubstantial pageant faded,
Leave not a wrack behind].

De natuur had behagen geschept, om in het hoofd van dien dichter datgene te vereenigen, wat men zich sterks en groots kan verbeelden, met datgene wat de onwetendheid laags en verachtelijks kan hebben. Engelschgezinde Franschen hebben zeker ongelijk gehad, hem als de eerste genie in de tooneelkunst te beschouwen, zelfs de Engelschen vellen over hem geen zoo voordeelg oordeel. » Ware de genie van SHAKESPEARE wel aangekweekt geweest, zegt de graaf

van *Chesterfield*, zoo zouden die schoonheden, welke wij thans zoo billijk in hem bewonderen, niet ontsierd zijn geworden door die ongerijmdheden en buiten-sporigheden, waarmede dezelve zoo vaak vergezeld gaan." Maar indien het belagchelijk is SHAKESPEARE te verheffen, boven het-gene hij waardig is, is het nog aanstootelijker VOLTAIRE alde-gene, die een al te gunstig oor-deel over hem vellen, met de namen van *guiten, onbeschaamden, onnoozelen, gedroigten* enz. te hooren bestempelen; hen te beschouwen als eene bron van *rampspoed en afschuw*, en te verzekeren, dat er in *Frankrijk geen schandpalen genoeg zijn*, om zulk eene misdaad te straffen. (*Brief aan den graaf d'Argental, 19 Julij 1776*). Is zulks niet van het vreedzame gebied der muzen een rijk van woede en verschrikking maken? De meest gezochte stukken van SHAKESPEARE zijn *Othello, de Vrouwen van Windsor, HANLET, JULIUS CAESAR, HENDRIK IV, de dood van RICHARD III, LEAR, MACBETH* en *ROMEO en JULIA*. De beste uitgave der *Werken* van den Engelschen SOPHOCLES, is die welke LODEWIJK THEOBALD, in 1740 in het licht heeft gegeven, en die in 1752, in 8 dl.ⁿ in 8.vo is herdrukt. — Ook bestaan er van SHAKESPEARE eenige *Leergedichten* en 154 *Sonnetten* of *Klinkdichten*; de meeste zijner werken zijn in alle bekende talen, ook in het Nederduitsch vertolkt.

SHARP (JOANNES), een der beste

predikanten, welke *Engeland* heeft voortgebracht, te *Bradford* in 1644 geboren, en in 1714 overleden. Hij werd deken van *Norwich*, bekleedde verscheiden andere gewigtige posten, en werd op den stoel van *York* geplaatst, dien hij gedurende 22 jaren bekleedde. Men heeft van hem 7 dl.ⁿ zeer geachte *Leerreden*.

* SHAW (THOMAS), een Engelsche reiziger, lid van de koninklijke maatschappij van *Londen* hoogleeraar in de Grieksche taal, en principaal van het *Edmond-collegie*, te *Oxford*, alwaar hij in 1751 overleed, was in 1692 te *Kendal* in *Westmoreland* geboren. Hij omhelsde den geestelijken staat, en werd tot kapellaan van het kantoor van *Algiers* benoemd. Hij is bekend door zijne *Reizen door verschillende gedeelten van Barbariën en den Levant*, in het Engelsch, *Oxford*, 1738 in fol.; in 1746 gaf hij er *vervolg* op in het licht. Deze *Reizen* zijn ook in het Nederduitsch vertaald; de schrijver had verscheiden jaren in *Afrika* doorgebracht. Hij is zeer breedvoerig over de minerale wateren, de beschrijving van dieren en planten enz. — Men moet hem niet verwarren met PETRUS SHAW, eersten lijfarts des konings van *Engeland*, van wien er bestaat: 1.º een werk over de *Geschiedenis en de genezing der ziekten, Londen*, 1738, 2 dl.ⁿ in 8.vo in het Engelsch, met eenvoudigheid en zonder aanmatiging geschreven; — 2.º *Scheikundige lessen, geschikt ter bevordering der na-*

tuurkunde, des handels en der kunsten, Londen; 1734, in het Engelsch, en in het Fransch. Parijs, 1759, in 4.to met aantekeningen van den vertaler.

* SHAW (STETBING), een Engelsche godgeleerde en oudheidkundige, in 1762, te Stone in het graafschap Stafford, geboren, en in 1802 overleden, had den geestelijken staat omhelsd. Hij was de leermeester van den beroemden sir FRANCIS BURDETT, en na den dood van zijnen vader, werd hij predikant van Harlsthorn. Men heeft hem eene *Geschiedenis van het graafschap Stafford* te danken, 2 dl.ⁿ in fol., welke onvolledig is gebleven. Met een zijner vrienden heeft hij het tijdschrift de *Topographe* uitgegeven, hetwelk slechts een uittreksel der boeken en handschriften van het Britsch-Museum was.

* SHEE (HENDRIK), graaf en pair van Frankrijk, in 1739, te Landrecies uit eene Iersche familie geboren, trad in den ouderdom van 16 jaren, als kadet, in het Iersche regiment van CLARKE, en klom in 1785 op tot den rang van kolonel-generaal. In 1791 was hij aan den staf des legers verbonden, toen hij wegens zwakte zijn ontslag nam. Onder het directorium trad hij de militaire loopbaan weder in, en verkreeg den rang van brigade-generaal. Het is in deze hoedanigheid, dat hij deel had, aan het ontwerp eener landing in Ierland, in 1796, door de generaals HOCHÉ

en BRUEYS gevormd. Na gedurende 47 jaren gediend, en elf veldtogten gemaakt te hebben, ging hij tot burgerlijke bedieningen over. In 1797, benoemde men hem tot president eener te Bonn gevestigde commissie, tot het beheer der *Vereenigde Nederlanden*. Hij werd vervolgens prefekt van *Mont-Tonnerre*, en later van den *Neder-Rijn*; werd den 7 Februarij 1810 tot den senaat beroepen, en den 4 Junij 1814 tot lid van de kamer der pairs benoemd. Hij is den 3 Maart 1820 overleden. De koning heeft de opvolging van zijnen titel van pair, aan zijnen kleinzoon DALTON-SHEE verleend. Zijne *Lofrede*, door den maarschalk MORTIER uitgesproken, is opgenomen in den *Moniteur* van den 27 Julij 1820.

SHEFFIELD (JOANNES), hertog van *Buckingham*, minister van staat van den koning van Engeland, in 1646 geboren. Hij diende ter zee tegen de Hollanders, en maakte vervolgens onder TURENNE, eenen veldtogt in Frankrijk. De roem zijner dapperheid, verwierf hem het opperbevel eener vloot, welke de Engelschen tegen *Tangar* opzonden. Koning WILLIAM en de koningin MARIA vereerden hem met hun vertrouwen. Hij weigerde den post van groot-kanselier van Engeland, onder de regering der koningin ANNA. Zijne eenige zucht was, om in eene zachte rust de vriendschap en de letterkunde te kunnen beoefenen. Men heeft van hem: *Proeven over de dichtkunde en*

het hekeldicht, en verscheiden andere werken in dichtmaat en in onrijm, in 2 dl.ⁿ gedrukt, *Londen 1729*, bij de Engelschen zeer geacht. In zijne *Proeven enz.* levert hij voorschriften over elken dichttrant, welke hij met geestige trekken, scherpzinnige aanmerkingen en schitterende vergelijkingen verfraait. Deze schrijver overleed in 1721.

SHELDON (GILBERTUS), aartsbisschop van *Kantelberg*, in *Staffordshire*, in 1598 geboren, en te *Lameth* in 1677 overleden. Hij is de stichter der beroemde boekdrukkerij te *Oxford* bekend onder den naam van *Sheldoniaansch Tooneel*. Of-schoon hij in eenen oogenblik van wijsgeerig gepoeh, de godsdienst slechts als een *Staatsgeheim* heeft schijnen te beschouwen, was hij echter overtuigd, dat zij voor particulieren niet minder noodzakelijk was; hij meer dan eene gelegenheid heeft hij de ingevingen derzelve gevolgd: want men beweert, dat hij meer dan 37,000 ponden sterlings tot godvruchtige doeleinden aanwendde.

* SHENSTONE (WILLIAM), een beroemde Engelsche dichter, in 1714, te *Hales-Omen* in *Shropshire* geboren. Zijn vader was een landelijk edelman, die, daar hij zelf geene opvoeding had ontvangen, dezelve ook niet aan zijnen zoon kon geven. Eene oude dame, zijne buurvrouw, leerde hem lezen, en hij vatte van toen af zoo veel smaak voor de lektuur op, dat hij alle kin-

derspelen ter zijde stelde, om zich het vermaak te verschaffen van te kunnen lezen. Hij was tien jaren oud toen hij zijn vader verloor. Een moederlijke oom deed hem in 1732, in het collegie van *PEMBROKE* te *Oxford* opnemen. In 1737 deed hij zijn eerste werk in het licht verschijnen, waarvoor hij zijnen naam niet plaatste, en dat door het publiek zeer wel onthaald werd. Hij had bij afwisseling zijn verblijf te *Bath* en te *Londen*; later vestigde hij zich op het land, maar onberadene verkwistingen bragten hem tot armoede. Hij overleed aan de gevolgen eener rotkoofts, den 11 Februarij 1763. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Mengelingen*, in onrijm en in dichtmaat, *Londen, 1737*; — 2.º *De School-meesteres*, een bevallig dichtstukje, dat hij aan de gedachtenis der gediensstige dame toewijdde, welke hem had leeren lezen; — 3.º *Het oordeel van HERCULES* enz. DODSLEY, verzamelde en gaf zijne werken in het licht, 3 dl.ⁿ, in 8.vo, 1764, eene derde uitgave verscheen in 1768. Het 1.^e bevat zijne *Gedichten*, het 2.^e zijne prosaische werken, en het 3.^e zijne *Brieven* aan zijne vrienden: men haalt hem aan als een voorbeeld van beknoptheid en zuiverheid van stijl.

* SHERBURNE (*lord*), een Iersche reiziger der 18.^e eeuw, bezocht de voornaamste hoven van *Europa*, en na zich weder naar zijn landgoed te hebben begeven, bezocht hij de afgele-

genste plaatsen van *Ierland*, en gaf de slotsom zijner waarnemingen, in 300 met de hand vervaardigde kaarten in het licht, waarin hij tot zelfs de middelmatigste erf-hoeven van dat koninkrijk beschrijft, onder den titel van *Plaatsbeschrijving van Ierland*. Deze kaarten maken 3 dl.ⁿ in fol. uit; maar deze kostbare verzameling geraakte voor *Engeland* verloren; de zoon van *SHERBURNE*, die zich met het schip *the Unity*, van *Dublin* naar *Londen* begaf, werd door Fransche kapers buit gemaakt, die dit handschrift naar *Parijs* zonden, alwaar het in de koninklijke bibliotheek bewaard wordt.

* *SHEREBATOF* (de prins), een Russisch geschiedschrijver, een der geleerdste mannen zijner natie, leefde nog op het einde der achttiende eeuw. Hij reisde door verscheiden gewesten van *Europa*, alwaar hij in vriendschapsbetrekking met de beroemdste geleerden kwam. Er bestaat van hem: 1.º *Geschiedenis der Russische bedriegers*; — 2.º *Geschiedenis van Rusland sedert de eerste tijden*, waarvan 5 dl.ⁿ, in 4.to zijn in het licht verschenen, die den roem van den schrijver gevestigd hebben. Nog heeft men aan de geleerde nasporingen van den prins *SHEREBATOF* de volgende werken te danken: — 3.º *Dagboek van PETER den Grooten*, 2 dl.ⁿ in 4.to, hetwelk hij in de rijks-handvesten vond en hetwelk, op last van *CATHARINA II*, in het

licht werd gegeven. Dit journaal bestaat uit acht boeken; de vijf eerste zijn door *czar PETER* zelven verbeterd, en bevatten de gebeurtenissen, voorgevallen, sedert den opstand der *STRELITZEN*, tot den vrede van *Nijstadt*, in 1721. De uitgever heeft hetzelfde met aanteekeningen verrijkt, welke hij vereenigd heeft met de gewigtige stukken, door hem aan de Russische archiven ontleend, en die de belangrijkheid des werks vermeerderen; — 4.º *Geschiedenis van Rusland*, met eene ontleding, loopende van de regering van *WLADIMIR II*, in 1114, tot die van *IWAN WASILJEWITSCH*, in 1472; de schrijver weidt in dezelve bijzonder uit over de onlusten, die in dat vak, de stad *Novogorod* beroerden, en hare onderwerping aan den *Czar*. — 5.º *Leven van PETER den Grooten*, eerst te *Venetië* in de Russische taal gedrukt, en in 1774 met vermeerderingen herdrukt.

* *SHERIDAN* (*THOMAS*), een Engelsche letterkundige, de zoon van eenen godgeleerde van dien naam, te *Quilca* in *Ierland*, in 1721, geboren, volbragt achtereenvolgend zijne studiën, aan de school van *Westminster*, en in het drieënheden-collegie te *Dublin*. Hij had een' bijzonderen smaak voor het vak van tooneelspeler, maar zoo lang als zijn vader leefde, durfde hij er zich niet aan toewijden. Van dezen band bevrijd, ging hij van het collegie tot het tooneel

over, en trad het eerst op in den schouwburg van *Smock-Alley*, in de rol van RICHARD III. De bijval, welke hem te beurt viel, bewoog hem, zich in het volgende jaar naar *Londen* te begeven, alwaar hij aan het tooneel van *Covent-Garden* werd verbonden. Nadat dit tooneel gesloten was, en SHERIDAN zich alzoo buiten betrekking bevond, gaf hij les in het declameren, en had vele leerlingen. De roem, welken hij in dezen nieuwen stand inoogstte, deed hem aan de universiteiten van *Dublin* en *Cambridge* tot meester in de vrije kunsten bevorderen; tegelijkertijd hield hij zich bezig met de zamenstelling zijner verschillende werken. Daar zijne eerste zucht hem steeds naar het tooneel teruglokte, verbond hij zich aan dat van *Drury-Lane*, en kort daarna verleende hem de Koning eene jaarwedde. Achtereenvolgend in *Covent-Garden*, en op nieuw in *Drury-Lane* gebruikt, volgde hij den beroemden GARRICK op, als directeur van dat tooneel. Tegen het einde zijner dagen, begaf hij zich naar *Margate*, alwaar hij in 1788 overleed. Hij heeft nagelaten: 1.º *Attisch tooneel*, kluchtspel, in 1767 opgevoerd, en uit declamatie, gezang- en instrumentaal-muziek bestaande; — 2.º *Lessen over de kunst om wel voortedragen en te schrijven*, een zeer geacht werk; — 3.º *Engelsch Woordenboek*, 2 dl.ⁿ, in 4.to De schrijver heeft er zich bijzonder op toegelegd, om eene vaste uitspraak te bepalen, welke de Engelschen niet vol-

gen, en die voor elken vreemdeling, welke deze taal wil leeren, het struikelblok is. — 4.º *Over de opvoeding in Engeland, of de Bron der ongeregeldheden in Groot-Brittannië*. Dit zeer doordacht werk, is in eenen goeden stijl geschreven; — 5.º *Verhandeling over de moeilijkheden, welke zich bij het onderwijs der Engelsche taal opdoen*, in 4.to; — 6.º *Declamatielessen*, in 4.to; — 7.º *Leven van SWIFT*, aan het hoofd der werken van dien dichter; — 8.º *Grondregels der Engelsche taal*, enz. enz.

SHERIDAN (FRANCISCA), VROUW van den voorgaande, wier naam CHAMBERLAINE was, stamde af van Sir OLIVIER DE CHAMBERLAINE: zij werd in 1724, in *Ierland*, uit eene aanzienlijke Engelsche familie geboren. Zij bevond zich te *Londen* op het tijdstip, waarop er geschillen ontstonden, in de onderneming van het tooneel; aan het hoofd van hetwelke SHERIDAN stond; miss CHAMBERLAINE gaf, in het belang van laatstgenoemde, een naamloos *pamphlet* in het licht, dat bij het publiek zeer veel bijval vond, en dat haren gunsteling nuttig was. SHERIDAN wilde zijne beschermster kennen, en het gevolg dezer kennis-making was, dat hij met haar in den echt trad. Deze dame begaf zich tot herstel harer gezondheid naar *Frankrijk*, en overleed te *Blois*, in 1766. Zij heeft nagelaten: 1.º *Geschiedenis van miss SIDNEY-BIDULPH*, een roman, 4 $\frac{1}{2}$ dl.ⁿ in 12.mo;

— 2.º *Nourjahad*, 1769, in 12.mo; — 3.º *The Discovery*; — 4.º *The dupe*; deze beide blijspelen werden in 1763, ten tooneele gevoerd, en genoten veel bijval; mevrouw SHERIDAN schreef met zuiverheid en was met eene rijke verbeeldingskracht begaafd; maar wat men het beste tot haren lof kan zeggen, is dat zoowel in hare romans als in hare tooneelstukken de zeden geëerbiedigd worden, en dat men er eene uitmuntende zedeleer in aantreft, de eenige verdienste, welke een roman waardig maakt, om met vermaak, en vooral zonder gevaar, gelezen te worden.

* SHERIDAN (RICHARD BRINSLEY), Zoon der beide voorgaanden, een beroemde redenaar en tooneel-schrijver, den 4 Novemb. 1751, in de hoofdstad van *Ierland* geboren. In zijne eerste studiën openbaarde hij zoo weinig ontwikkeling, dat zijne meesters den moed met hem verloren. In 1769, kwam hij in *Middle Temple*, om er de regtsgeleerdheid te beoefenen, doch in plaats van zich daarmede bezig te houden, schreef hij artikels voor de dagbladen. Nadat *miss LENLEY*, dochter van den toonkunstenaar van dien naam, hem eenen hevigen harts-togt had ingeboezemd, bestond hij harentwege twee tweegevechten, en daar van beide zijden de ouders hunne toestemming tot het huwelijk weigerden, begaf hij zich met haar naar het vaste-land, alwaar hij met haar

in den echt trad. Bij zijne terugkomst in *Engeland* wilde SHERIDAN, ondanks zijne geringe fortuin, niet meer toestaan dat zijne vrouw op het tooneel zou verschijnen. Reeds had hij tooneelstukjes vervaardigd, aan welke een slecht onthaal te beurt viel. Hij schreef er andere, die meer bijval vonden, en hij werd een der eigenaars van het tooneel van *Drury-Lane*. In 1780 tot lid van het lager-huis benoemd, toonde hij zich een der hechtste steunen der oppositie, en toen in 1782 lord ROCKINGHAM aan het ministerie kwam, zag hij zijne pogingen beloond door den post van onder-secretaris van staat van buitenlandsche zaken, onder de directie van KAREL FOX. In 1783 werd hij tot secretaris der thesaurie benoemd. Hij deed zich opmerken door de krachtvolle en dringende rede-nering, met welke hij de door Fox voorgestelde bill, betreffende de Oost-Indische maatschappij verdedigde (zie FOX). In 1785 had hij tegen PITT te worstelen, en van beide zijden deed men zeer bittere schimpreden hooren. De bekwaamheid, welke hij in hetzelfde jaar, bij het onderzoek der aanmatigingen der Ieren, aan den dag legde, vestigde zijnen roem als redenaar volkomen. Maar het was vooral het beruchte proces van HASTINGS, gouverneur van *Bengalen*, dat hem in 1787 de gelegenheid verschafte om zijne geheele begaafdheid te doen schitteren. In deze gewigtige zaak, sprak hij eene redevoering uit, die

de aandacht van het huis gedurende meer dan vijf uren geboeid hield, en aan vele lieden zijn gevoelens deed omhelzen, die anders zijne tegenstrevers waren. Na de verwijdering van Fox, werd hij het hoofd der oppositie, en openbaarde eene vurige geestdrift voor de Fransche omwenteling, terwijl hij er echter de buitensporigheden van veroordeelde. Toen hij zijn land door eenen inval bedreigd zag, handhaafde hij het ministerie, en erkende de noodzakelijkheid, om de wetten en maatregelen des bestuurs te handhaven. Na den dood van PITT (1806), werd SHERIDAN door Fox met den zeer voordeeligen post van thesaurier der marine bekleed. Zijne onmatigheid sleepte hem in het graf, den 7 Julij 1816; hij werd in *Westminster* begraven. — Hij had zijne geheele fortuin doorgebracht en aanmerkelijke schulden aangegaan; die hem in de gevangenis zouden gevoerd hebben, en waarin hij zoude gestorven zijn, indien zijne vrienden met hunne goede diensten niet tusschenbeide gekomen waren, en tot zijnen laatsten levensstond in zijne behoefte voorzien hadden. SHERIDAN had eene sterke en heldere stem; maar zijne voordragt was dikwijls overhaastig en steeds van bevalligheid ontbloot. Hij bezat noch het edele van PITT, noch het vuur van Fox. Hij muntte vooral uit in de kunst van schertsen. Soms tijds echter ontvaardde zijnen eiging voor het puntdicht in kluchten en platte uitdrukkingen, onwaardig om

in eene redekundige verhandeling plaats te vinden. In zijne laatste redevoeringen heerscht eene achteloosheid, die het uitwerksele van de zorgeloosheid zijns karakters was. In den omgang was hij een der beminlijkste mannen van *Engeland*. Zijn onderhoud vloeide over in geestige vergelijkingen, vermakelijke zinspelingen, en levendige en koddige bescheiden. Men heeft hem de volgende werken te danken: 1.º *Brieven van ARISTENETUS*, uit het Grieksch vertaald; — 2.º *de Medeminaars*, blijspel, 1774; — 3.º *de Koppelaarster*, zangspel; — 4.º eene *Wandeling naar Scarborough*, een naar VAN BRUGH gevolgd blijspel; — 5.º *de Kritiek*, of *de repetitie van een treurspel*; — 6.º *School der kwaadsprekendheid*, 1777; — 7.º *Dichtregels aan de gedachtenis van GARRICK toegewijd*; — 8.º *Vergelijkende staat der beide bills over Indië*; — 9.º *Brief aan HENDRIK DUNDAS*; — 10.º *PIZARRO*, naar KOTZEBUE gevolgd, en eene *Verhandeling over het budget van 1802*. Men vindt in de *Collection the british classis*, bij BAUDRY uitgegeven, de *Tooneelkundige werken van SHERIDAN*, 4 dl.ⁿ in 32.mo THOMAS MOORE heeft de *Verhandelingen over het leven van SHERIDAN* in het licht gegeven, *Londen*, 1826, 2 dl.ⁿ, in 12.mo

* SHERIDAN (KAREL FRANCISCUS), te *Londen* in 1730 geboren, volgde de diplomatische loopbaan, en was secretaris van den afgevaardigde van *Engeland*

in *Zweden*. Hij is de schrijver eener uitmuntende *Geschiedenis der laatste omwenteling van Zweden onder GUSTAAF III, 1772*. LESCÈNE-DES-MAISONS heeft er een *Uittreksel* van vervaardigd, dat hij in 1781, te *Parijs* in het licht gaf. Het geheele werk is door BRUYSET *ainé*, in het Fransch vertaald, *Londen (Parijs)*, 1 dl. 8.vo

SHERLOCK (WILLIAM), een Engelsche godgeleerde, in 1641 geboren, en in 1707 overleden, bekleedde verscheiden aanzienlijke posten onder de geestelijkheid, en werd deken van de *St. Paulus-Kerk* van *Londen*. Men heeft van hem verscheiden zede- en bovennatuurkundige werken, onder welke men onderscheidt: *Verhandeling over den dood en het laatste oordeel*, en die over de *Onsterfelijkheid der ziel en het eeuwige leven*, beide in het Fransch vertaald. Er bestaan nog andere werken van dien schrijver, bij de Engelschen grootelijks op prijs gesteld.

SHERLOCK (THOMAS), een beroemde Engelsche prelaat, te *Londen* in 1678 geboren, en in 1740 overleden, volbragt schitterende studiën aan de universiteit van *Cambridge*. Na zijne graden in de godgeleerdheid te hebben bekomen, werd hij achtereenvolgend deken van *Chichester*, tempel-meester en eindelijk bisschop van *Bangor*. De ergerlijke boeken, welke het ongelooft in *Engeland* tegen de

godsdienst voortbragt, wekten zijne aandacht. Bondig wederlegde hij de goddelooze *Verhandelingen over de grondslagen en de bewijzen der Christelijke godsdienst*, in zes schoone leerreden door hem zelve voorgedragen, en door ABRAHAM LE MOINE in het Fransch vertaald. Na dat SHERLOCK op den schrijver der *Verhandelingen* had gezegevierd, rigtte hij zijne wapens tegen WOLSTON. Hij bewees tegen hem de waarheid der daadzaak der opstanding van J. C. in eene verhandeling getiteld: *De getuigen der opstanding van J. C. volgens de regels der balie onderzocht*. Dit werk werd, zoo wel in het Fransch als in het Engelsch, verscheiden malen herdrukt, welke eer aan hetzelfde, wegens de juistheid en diepzinnigheid, die er in doorstralen, onbetwistbaar toekomt. Nog heeft men van SHERLOCK *Leerreden*, mede in het Fransch vertaald, 2 dl. in 8.vo

SHIRLEY (THOMAS), een Engelsche reiziger, in 1564 geboren, oudste broeder van ANTONIUS (zie het volgende artikel), volgde hem naar *Perzië*, alwaar hij aan SCHAH-ABBAS behaagde. Deze vorst liet hem met eene circassische vrouw uit zijn serail, eene bloedverwante der koningin, in den echt treden. Hij zond hem ook in gezantschap naar de verschillende hoven van *Europa*, maar hij moest ondervinden, dat een nieuwe Perzische gezant in *Engeland*, hem voor eenen bedrieger uit-

kreet. Daar JACOBUS I niet wist welke de ware Perzische gezant was, zoo zond hij hen beide terug, op eene vloot van zes schepen, met DODMER COTTON, aan wien hij de hoedanigheid van ambassadeur gaf. Op de kusten van *Surate* bragt de Perzer zich door vergif om het leven; maar daar SHIRLEY geene openlijke voldoening had kunnen erlangen, zoo stierf hij van verdriet den 23 Julij 1627. Zijne weduwe kwam naar *Europa* terug, en ging zich te *Rome* met ter woon vestigen. Hij heeft een *Verhaal zijner reizen* in het licht gegeven.

SHIRLEY (ANTONIUS), broeder van den voorgaande, in 1565 te *Wiston*, in het graafschap *Sussex*, geboren, toonde reeds vroegtijdig vele scherpzinnigheid en vernuft in het behandelen van zaken. In zijne jeugd deed hij eene reis naar de *Antillische Eilanden*, waarvan het *Verhaal* te vinden is in de verzameling van HAKLUIT, *Londen* 1600, 3.^e dl. Bij zijne terugkomst, zond de koningin ELIZABETH hem naar *Italië*. Het doel dezer laatste zending was de ondersteuning der Ferrarezzen, die in opstand waren tegen den Paus. Maar daar hij onderweg vernam, dat zij vrede gesloten hadden, begaf hij zich met de geschutgieters naar *Perzië*. *Schah-ABBAS*, aan wien deze werklieden ontbraken, ontving hem gunstiglijk. Hij zond hem in 1599, met een Perzer, in gezantschap naar de christen-vorsten van *Europa*, om hen

aantesporen, zich tegen de Turken te wapenen, terwijl hij zelf hen van eene andere zijde zoude aanvallen. SHIRLEY vestigde zich aan het hof van *Spanje*, alwaar hij tot admiraal der Levantsche-zeeën werd benoemd, en keerde niet weder naar *Perzië* terug. Hij leefde nog in 1651. Het *verslag zijner reizen* komt voor in de verzameling van PURCHALS, *Londen*, 1525 en 1526, 5 dl.ⁿ, in het Engelsch.

* SHORE (JANE), eene vrouw, berucht door den hartstogt, welken zij aan EDUARD IV wist in te boezemen, werd te *Londen* omtrent het midden der 15.^e eeuw geboren. Zij werd de echtgenoot van eenen rijken goudsmid dier stad, aan wien EDUARD haar ontweldigde. Alvermogend bij dezen vorst, maakte zij nooit misbruik van den invloed, welken zij genoot. EDUARD, in 1482 overleden zijnde, verbond zij zich, volgens THOMAS MORUS, aan lord HASTINGS, en werd in eene beschuldiging gewikkeld, welke RICHARD III, in den vollen raad, tegen dezen laatsten voordroeg. HASTINGS werd onthoofd, en JANE SHORE als *tooveres* voor den raad gevoerd. De raad veroordeelde haar niet, wjl er geen bewijs kon worden aangevoerd, waarop hare bestraffing zou gegrond zijn. Aan een geestelijk hof verzonden, werd zij veroordeeld, om wegens haar overspel en hare losbandigheden, in het hemd, en in tegenwoordigheid van het geheele volk, voor

de *St. Paulus-Kerk* te Londen, openbare boete te doen. De volks-overleveringen doen haar den hongerdood sterven; maar het schijnt dat zij eerst onder de regering van HENDRIK VIII stierf. Hare ongelukken hebben aan ROWE, een' Engelschen dichter, het onderwerp tot een treurspel geleverd, hetwelk in het Fransch vertaald en nagevolgd is.

SIBA. — Zie MIPHIBOSETH, Zoon van JONATHAS.

SIBBALD (*Sir ROBERT*), een Schotsche arts- en letterkundige, in het graafschap *Fife*, in 1643 geboren. Hij studeerde aan de universiteit van *St. Andrew*, alwaar hij den eersten leerstoel voor de geneeskunde bekleedde, en reisde door *Frankrijk* en *Italië* alwaar hij de ziekenhuizen en geneeskundige inrigtingen bezocht. In de hoofdstad van *Schotland* teruggekeerd, gaf hij er het plan op tot een koninklijk collegie, hetwelk aan die faculteit werd toegewijd; hij bragt bij hetzelfde, daarenboven eenen kruidkundigen tuin tot stand. Door zijne talenten, won hij de toegenegenheid van KAREL II, die hem tot ridder verhief, hem tot zijnen lijfarts en aardrijksbeschrijver benoemde, en hem tevens belastte met het schrijven der geschiedenis van zijn vaderland. SIBBALD overleed te *Edimburg*, in 1720, en heeft nagelaten: 1.º *Scotia illustrata seu Prodrromus hist. naturalis*, *Edimburg*, 1684 of 1696, in

fol. met platen; — 2.º *Oude en nieuwe geschiedenis der graafschappen Fife en Kinross*, met derzelve beschrijving en de opgave der natuurlijke voortbrengselen, *Londen*, 1710, in fol.; — 3.º *Phalainologia nova, sive observationes de varioribus quibusdam balenis, in Scotiae litus nuper ejectis*, *Londen*, 1773, in 8.vo; — 4.º *Verhandelingen*, welke in de jaargangen 1696, 1698 en 1700, van het dagboek der koninklijke maatschappij te *Londen* zijn opgenomen.

SIBELIUS (GASPARUS), een calvinist godgeleerde, te *Elberfeld*, in 1567 geboren, werd achtervolgend predikant te *Gulik*, *Deventer*, *Kampen* enz. De zoogenaamde synode van *Dordrecht* verkoos hem in 1619, tot herziener der *Nederduitsche vertaling* van het nieuwe testament, welke die vergadering bevolen had. Hij overleed den 1 Januarij 1658. Er bestaat van hem: *Opera theologica, seu loci communes theologici, practici, Amsterdam*, 1644, 6 dl.ⁿ in fol. Deze verzameling bevat leerreden, commentariën, geschieden en zedekundige verhandelingen over de H. Schrift, en wordt door de aanhangers zijner sekte op prijs gesteld. Deze werken waren vroeger afzonderlijk gedrukt, doch zijn in deze uitgave vereenigd.

SIBER (URBANUS GODEFRIDUS), hoogleeraar in de kerkelijke oudheden te *Leipzig*, te *Schandau*, bij de *Elbe*, in 1669 geboren,

overleed in 1742. Hij is de schrijver van verscheiden geleerde werken in het Latijn. De voor naamste zijn: 1.º *Verhandelingen over de folteringen, welke men aan de oude martelaren deed verduren*; — 2.º *Over het gebruik der bloemen in de kerken*, enz.

SIBERIUS (ADAM), een Latijnsch dichter, te *Kemnitz* in *Meisnië* geboren, en in 1583 in den ouderdom van 68 jaren overleden, heeft lozangen, puntdichten en andere dichtwerken vervaardigd, in 2 dl.ⁿ gedrukt, en mede opgenomen in de *Deliciae Poetarum germanorum*. Zijne verzen zijn slepend, maar tevens sierlijk en zacht.

SIBILET (THOMAS), te *Parijs* in 1512 geboren, werd advokaat bij het parlement van *Parijs*; maar hij legde zich meer toe op de Fransche dichtkunde, dan op de pleitreden. Hij overleed in 1589, en heeft nagelaten: 1.º *Art etc. (Fransche dichtkunde)*, *Parijs*, 1548 en 1555, in 12.mo Hij deelt in dit werk de naamlijst der dichters van zijnen tijd mede, die den meesten roem hadden verworven. — 2.º *IPHIGENIA*, naar *EURIPIDES* vertaald, *ibid* 1549, gezocht wegens de verscheidenheid in de versmaat. — 3.º *Mengelwerken*.

* *SIBILLA*, markgravin van *Mont-Ferrat*, en koningin van *Jeruzalem*, was de zuster van *BOUDEWIJN IV*, dien zij in 1186 in dat koninkrijk opvolgde. *SIBILLA* was met *GUIDO VAN LU-*

SIGNAN in den echt getreder. Dit huwelijk had de afgunst van verscheiden Tempel-ridders opgewekt, die *SIBILLA* aanraadden van haren man te scheiden. Daar zij niet bestand was, om tegen hunne partij, die vermogend was, te worstelen, veinsde zij in hun verzoek te bewilligen en zond *LUSIGNAN* weg; eenigen tijd daarna deed zij aan diezelfde ridders zweren, dat zij dengenen als souverain zouden erkennen, welken zij tot echtgenoot zoude nemen. *SIBILLA* verklaarde, dat het nog altijd *GUIDO VAN LUSIGNAN* was, welken zij verkoos. De Tempelridders door hunnen eed gebonden, durfden geenen verderen tegenstand bieden, en *LUSIGNAN* werd als koning van *Jeruzalem* gekroond.

SIGARD (CLAUDIUS), een Jesuit te *Aubagne*, bij *Marseille*, in 1677 geboren, onderwees de humaniora en de rhetorica in zijne maatschappij. Zijne oversten zonden hem in missie naar *Syrië*, en van daar naar *Egypte*. Hij overleed te *Cairo* in 1726, den roem nalatende van een naauwkeurig reiziger, en een schrander waarnemer te zijn geweest. Men heeft van hem eene *Verhandeling* over den doortogt door de *Rode Zee* door de *Israëlit*en, en verscheiden geschriften over *Egypte*, waarin geleerde en onderhoudende zaken voorkomen. Men vindt dezelve in de *Nouveaux etc. (Nieuwe Gedenkschriften der missiën)*, 8 dl.ⁿ in 12.mo en in de 5 eerste deelen der *Lettres édifiantes (Stichtelijke Brieven)*, nieuw

uitgave, 26 dl.ⁿ in 12.mo *Parijs* 1780.

* SIGARD (ROCHUS AMBROSIIUS CUCURRON, bekend onder den naam van *abbé*), directeur van het instituut der doofstommen te *Parijs*, den 20 September 1742, te *Fousseret*, bij *Toulouse*, geboren, volbragt zijne studiën in laatstgenoemde stad. Hij omhelsde den geestelijken staat, en oefende gedurende eenigen tijd de daaraan verbondene heilige bedieningen uit. Daar de heer CHAMPION DE CIGÉ, aartsbisschop van *Bordeaux*, besloten had in zijn diocees, eene school voor doofstommen op te rigten, zoo zond hij den *abbé* SIGARD naar *Parijs*, om er de leerwijze van den *abbé* DE L'ÉPÉE te beoefenen. Bij zijne terugkomst, werd hij met het beheer belast van het door dien prelaat in de hoofdplaats van zijn diocees opgerigte gesticht, en de gelukkige uitslag, waarmede hij werkte, verwierf hem eervolle onderscheidingen. Tot algemeen vicaris van *Condom*, en kanonik van *Bordeaux* benoemd, werd hij daarenboven lid van een aantal museums, akademiën en letterkundige genootschappen, onder anderen van *Bordeaux*, dat er vier of vijf bezat; van *Parijs*, van *Toulouse*, van *Bayeux*, van *Caen* enz. Bij den dood van den *abbé* DE L'ÉPÉE, in 1789, wees de openbare meening hem aan als dengenen, die het meeste verdiende hem op te volgen. Hij verkreeg echter de directie der school van *Parijs* niet, dan na

een vergelijkend examen, ondergaan voor Commissarissen, uit de drie akademiën gekozen: de *abbé* SALVAN, onderwijzer te *Riom* in *Auvergne*, pater PERRENET, een augustijner religieus, en de *abbé* MASSE, aan wien de gemeente van *Parijs* de provisionele directie van het gesticht der hoofdstad had toevertrouwd, waren zijne mededingers. Het is ten onregte dat men gezegd heeft, dat het gesticht tot dusverre, enkel door de giften van den *abbé* DE L'ÉPÉE, en door de ondersteuning van eenige liefdadige personen was staande gehouden. Reeds in de jaren 1778 en 1785, was er bij besluit van den raad, een jaarlijksch inkomen van zes duizend livres, op de goederen van het vernietigde Celestijner-klooster, aan het gesticht der doofstommen, die in dat klooster geplaatst werden, verzekerd. Hun gesticht hield op er genot van te hebben, zoodra de constituerende vergadering, de eigendommen der oude kloosters nationaal had verklaard. Maar in 1791 werd er aan het gesticht eene dotatie verleend, terwijl het verplaatst werd naar *Saint-Magloire*, eertijds een seminarie der paters van het *Oratorium*, in de voorstad *Saint-Jacques*. De *abbé* SIGARD nam, ofschoon met vele gematigdheid de grondbeginselen der omwenteling aan. In 1791, vorderde men van hem niet den zoogenaamden burger-eed, maar in het volgende jaar daartoe aangespoord, legde hij dien op de *vrijheid* en *gelijk-*

heid af. Intusschen deden hem de terroristen, 16 dagen na den 10 Augustus, treurig tijdstip der gevangenneming van LOEWIJK XVI, te midden zijner kweekelingen gevangen nemen, en naar het arsenaal (alwaar de wijk-commisie zich bevond) en later naar de mairie vervoeren. De verslagenheid heerschte onder de doofstommen, die oogenblikkelijk een treffend verzoekschrift aan de vergadering inzonden, om hunnen meester terug te vragen. De minister van binnenlandsche zaken moest een *verslag* uitbrengen over de beweegredenen der inhechtenisneming van den abbé SIGARD; maar daar dit verslag niet was opgemaakt, zoo verliep de tijd tot den 2 September, op welchen dag SIGARD naar *l'Abbaye* werd vervoerd. Men bereidde aldaar de verschrikkelijke moordtooneelen van den 2 en 3 derzelfde maand. Zij hadden werkelijk op die dagen plaats; en, te midden der ongelukkigen, welke men opofferde, had de abbé SIGARD het leven te danken, aan eenen uurwerkmaker, MONNOT genaamd, officier der nationale garde, die hem met zijn ligchaam bedekte. Hij bleef gevangen tot den 4 September, met beulen en slagtoffers omringd, en in eenen wreeden doodstrijd, telkens hetzelfde lot van zijne ongeluksgezellen verwachtende. In dezen verschrikkelijken toestand, schreef hij aan den heer LAFFON-LADEBAT, dien het gelukte, om ter redding van een nuttig en deugdzaam man, het verharde hart van

CHABOT (zie CHABOT-FRANCIS-*CUS-*), en verkreeg van hem, dat hij zich naar *l'Abbaye* begaf. Zijne tegenwoordigheid redde den abbé SIGARD, die op den zelfden dag, ten zeven ure des avonds, naar de vergadering werd gevoerd, alwaar hij eene redevoering uitsprak, die de dagbladen publiek maakten. De abbé SIGARD heeft in de *Annales religieuses*, 1.e dl. blz. 13 en 72, een verslag geleverd van de gevaren, waaraan hij is blootgesteld geweest: men vindt hetzelfde in de *Collection etc. (Verzameling der gedenkschriften betrekkelijk de Fransche omwenteling)*, in onze dagen door de gebroeders BAUDOIN in het licht gegeven. Tijdens de oprigting der normaal-scholen, werd SIGARD tot hoogleeraar in de algemeene spraakkunst benoemd (1795); hij was tegelijkertijd hoogleeraar in het nationaal lyceum, en werkte mede aan de uitgave van het *Lycée encyclopédique*. Na het schrikbewind te hebben doorgeworsteld, en niet meer van zijne kweekelingen verwijderd zijnde, vereenigde hij zich in 1796, met den abbé JAUFFRET tot de uitgave der *Annales etc. (Godsdienstige, staat- en letterkundige jaarboeken)*; maar deze beide medearbeiders, gaven er slechts de 18 eerste afdeelingen van in het licht, en stonden het tijdschrift af aan den abbé DE BOULOGNE (zie dat artikel). Daar intusschen de abbé SIGARD, die in het tijdschrift steeds belang stelde, de N.^{os} nu met zijnen naam, dan met den letterkeer *Dracis*

onderteekende, werd hij na de omwenteling van den 18 fructidor, begrepen in het verbanningsbesluit, der door het Directorium veroordeelde dagblad-schrijvers. De abbé SICARD ontsnapte aan deze verbanning, door zich in de voorstad *Saint-Marceau* verborgen te houden, alwaar de vrees hem betuigingen van onderwerping in de pen gaf, welke hij aan het bestaande bestuur inzond. Hij erkende hetzelfde, volgens de woorden van den H. PAULUS (Brief aan de Romeinen XIII Hoofdl.), over de onderwerping aan de magten. Hij had zelfs de zwakheid, het deel, hetwelk hij aan de *Annales etc.* genomen had te wraken, welke herroeping hij in het dagblad van POULTIER deed opnemen. Maar het Directorium liet zich noch door zijne pogingen, noch door de verfoogen der doofstommen, noch door de beden van in den abbé SICARD belangstellende personen tot toegevendheid bewegen. Eindelijk werd hij na den 18 Brumaire aan zijne kweekelingen teruggegeven; maar hij bevond dit gesticht in eenen treurigen toestand. Men had de tot deszelfs onderhoud noodige fondsen niet verschaft, en er zelfs de godsdienst uit verbannen. De abbé SICARD herstelde al deze rampen, en vond eenen ijverigen beschermer, in den heer CHAPTAL, minister van binnenland-sche zaken. Men rigtte in het gesticht eene drukkerij op, die in December 1800 in werkzaamheid werd gesteld: de kweekelingen zelve werkten er in,

en men drukte er de meeste der werken van SICARD. Hij gaf alle maanden openbare oefeningen, waarbij een uitgelezen gezelschap tegenwoordig was, om het zeldzame vernuft der kweekelingen te bewonderen, en vooral dat van MASSIEU, die het eerst aan zijne leerwijze den meesten opgang heeft doen maken. De abbé SICARD sprak er met eene geestdrift over, die soms eenen glimlach asperste, maar die men ligtelijk verschoonde, uit aanmerking der diensten, welke hij aan de menschheid bewees. Elke oefening ging met overvloedige inzamelingen gepaard, en vooral wanneer hij er bijzondere aan aanzienlijke vreemdelingen gaf. Zijne heiligheid Pius VII, die het gesticht der doofstommen in 1805 met zijne tegenwoordigheid vereerde, wijdde op den 28 Februarij de kapel van het huis in; en deze herinnering is vereeuwigd door een opschrift in de kapel zelve geplaatst. De Paus was bij eene oefening tegenwoordig, gedurende welke de abbé SICARD den H. Vader een gebedenboek aanbood, voor de doofstommen zamengesteld, en door hen gedrukt. Zijne heiligheid daarop naar de drukkerij geleid zijnde, toenmaals door den heer LECLERC bestuurd, verzocht men den H. Vader zelf den persboom te nemen, om een blad te drukken, dat een geestig compliment in het latijn bevatte, door den abbé CHARLIER zamengesteld. Pius VII gaf geschenken aan den abbé SICARD en aan den heer LECLERC,

en verrok zeer voldaan, even als de kardinalen, die hem vergezeld hadden. In 1805 werd de abbé SICARD tot kanonik der hoofdkerk van *Parijs* benoemd; en den 28 Junij van hetzelfde jaar, trof hem het verlies, van eenen vriend, die met hem in het doof-stommen gesticht woonde: deze was de abbé BONNEFOUX, oud algemeen-overste der doctrinarissen, en administrateur der gestichten van weldadigheid der hoofdstad. De raadgevingen van dezen vriend, zouden welligt belet hebben, dat hij in de strikken viel, die looze indringers en vleijers hem spannen, en hem voor verdrietelikheden hebben bewaard, die den avond van zijn leven verbitterden. Matig en van natuur spaarzaam, bezat hij echter eene gedienstige en vertrouwende inborst, hij ondertekende uit gedienstigheid briefjes, en werd om schulden vervolgd die hij niet gemaakt had. Om dezelve te voldoen zag hij zich verplicht, de inkomsten zijner posten af te staan, zijn rijtuig en mobiliair te verkoopen, en zich in alles tot het onvermijdelijk noodzakelijke te beperken. In 1809, had de abbé SICARD eene reis naar zijn geboorteland gedaan, door een' zijner bekwaamste kweekelingen, LECLERC genaamd, vergezeld, die te *Lyon*, te *Toulouse* en te *Bordeaux* enz. algemeen bewonderd werd. De naam van den geleerden onderwijzer was in geheel *Europa* bekend, toen ook de vereenigde mogendheden, in 1814 en 1815 te *Parijs* kwamen, waren zij

bij zijne oefeningen tegenwoordig, en na de restauratie, ontving hij de versierselen van het legioen van eer, die van *St. Anna* van *Rusland* en van *Gustaaf Wasa*. Dit laatste eere-teeken werd hem gezonden door de koningin van *Zweden*, als eene belooning voor zijne nuttige raadgevingen, voor het nieuwe gesticht van doof-stommen te *Stokholm*. De proscriptie van fructidor had hem het Instituut doen verlaten; hij kwam weder in hetzelfde in 1801, en werd er in gehandhaafd bij de ordonnantie van 1816. Sedert dien tijd, was het de abbé SICARD, die voor de Fransche akademie de Mis van den heiligen *LODEWIJK* opdroeg. In 1817 deed hij met eenige zijner kweekelingen eene reis naar *Engeland*, en werd er met de meeste onderscheiding onthaald. Behalve zijn post van directeur en onderwijzer der doof-stommen en dien van honorair-kanonik van *Notre-Dame* (L. V. kerk) was hij een der administrateurs der *Quinze Vingts*, van het gesticht der blinde werklieden, en een der commissarissen van het instituut, voor het *Woordenboek der Fransche taal* benoemd, waarvan men sedert jaren de uitgave wachtende was. Men kan aan den abbé SICARD de zeldzame verdienste niet betwisten, de ontdekkingen van den abbé DE L'ÉPÉE vermeerderd, en eene kunst tot eenen staat van volmaaktheid gebragt te hebben, zoo als dezelve sedert den doodarer eerste uitvinders, dat is:

gedurende meer dan twee eeuwen, vergeten was (PONCE of PONZE-PETRUS DE- en BONET-JOANNES PAULUS- [*]). Daar de abbé DE L'EPÉE er aan wanhoopte zijne kweekelingen ooit met verstandelijke onderwerpen bekend te maken, zoo bepaalde zich zijne leerwijze bijna tot een eenvoudig mecanismus, en het is de abbé SICARD, aan wien het gelukt is, hen vatbaar te maken voor bovennatuurkundige denkbeelden. Men moet echter bekennen dat zijne leerwijze, hoe scherpzinnig dezelve ook wezen moge, kinderen van een meer dan gewoon oordeel vordert, en alle kweekelingen hebben zulks niet in denzelfden graad als de MASSIEU's, de LECCLERCS en de BERTHIERS. Sedert lang was de gezondheid van den abbé SICARD verzwakt, en hij overleed den 10 Mei 1822. Alvorens te sterven, schreef hij het volgende briefje aan den abbé GONDELIN, zijnen opvolger, en onderwijzer der doof-stommen te *Bordeaux*: » Mijn waarde medebroeder, op het punt van te sterven, legateer ik u mijne lieve kinderen; hunne zielen legateer ik aan uwen godsdienstigen zin, hunne lichamen aan uwe zorgen, hunne verstandelijke vermogens, aan uwe kunde en aan uwe middelen; vervul deze edele taak, en ik sterf gerust." Ofschoon wij deze keuze toejuichen, kunnen wij ons echter niet onthouden van te zeggen dat de abbé SALVAN, die het

bijzondere gesticht van doofstomme meisjes bestuurde, door zijne geleerdheid en zedigheid, evenzeer verdiend had de opvolger van den heer SICARD te zijn. Zie hier de lijst der werken van dezen laatste: 1.º *Mémoires etc.* (*Verhandelingen over de kunst om de doofstom-geboorenen te onderwijzen*), *Bordeaux*, 1789, in 8.vo; — 2.º *Catechisme etc.* (*Catechismus of Christelijk onderwijs ten gebruike der doof-stommen*), 1796, in 8.vo; — 3.º *Manuel etc.* (*Handboekje voor kinderen, bevattende de grondbeginsels der leeskunst, en leersame en zedelijke zamenspraken*), 1796, in 12.mo; — 4.º *Elémens etc.* (*Grondbeginselen van algemeene Spraakkunst, toegepast op de Fransche taal*), 1796, 2 dl.ⁿ in 8.vo; 1808, 2 dl.ⁿ in 8.vo; 3.e uitgave, met den titel van *Théorie etc.* (*Beschouwing der teekens tot het onderwijs der doof-stommen*), *Parijs*, 1808, 2 dl.ⁿ in 8.vo; — 5.º *Cours etc.* (*Leergang voor eenen doofstomme van geboorte, om te dienen tot de opvoeding der doofstommen*), *ibid* 1800; met platen 1803, in 8.vo Men heeft het *alphabet*, dat er een gedeelte van uitmaakt, afzonderlijk gedrukt. — 6.º *De l'homme etc.* (*Over den mensch en zijne natuurlijke en verstandelijke vermogens; over zijne pligten en zijne vooruitzigten, naar het Engelsch van HARDLEY enz.*), 1802, 2 dl.ⁿ in 8.vo; — 7.º

[*] Alsmede mijne aantekening op het artikel EPÉE (de Abt DE L')
IX Dl. Blz. 256 — 259.

Journée etc. (*Christelijk dagwerk van eenen doof-stomme*), 1805, in 12.mo Hij heeft daarenboven uitgaven geleverd van het *Dictionnaire etc.* (*Geschiedkundig Woordenboek der heilige Schrift*), van de *Sermons etc.* (*Onuitgegeven leerreden van BOURDALOUE*) enz. De abbé SICARD had eene *pasigraphie* of algemeene schrijfkunst voor alle natiën uitgedacht, welke hij in een in 1797 aangekondigd boek ontwikkelt. Hij heeft er in de *Annales religieuses*, 1 dl. blz. 621 over gesproken. Men vindt de *Lofrede* van den abbé SICARD door PAULMIER, in de *Revue encyclopédique*, 14.e dl. blz. 454. — Een zijner kweekelingen, LÉCLERC, heeft zich in den ouderdom, van 25 jaren naar *Amerika* begeven, om er eene school voor doof-stommen te stichten. Het is de heer FRAYSSINOUS, oud-minister van kerkelijke zaken, die den heer SICARD bij het instituut vervangen heeft. Bij de Fransche akademie werd de *Lofrede* van SICARD door BIGOT DE PRÉAMENEU, bij de administratie der doof-stommen door LAFFON-LADEBAT uitgesproken, terwijl Mgr. de bisschop van *Hermopolis* hem eene akademische lofrede heeft toegezwaid.

SICCAMA (SYBRANDUS), te *Bolsward* in *Vriesland*, in 1570 geboren, was zeer ervaren in de regtsgeleerdheid, de vaderlandsche geschiedenis en de Romeinsche oudheden. Er bestaat van hem 1.º *De judicio centumviri*; lib. 11, *Francker*, 1596, in 12.mo, en in de *Romeinsche*

oudheden van GRÆVIUS, 2.^e dl.ⁿ; — 2.º *De veteri anno romano ROMULI etc.* NUME POMPEII *antitheses*; — 3.º *Fastorum Calendarium libri duo ex monumentis et numismatibus veterum*; een werk, waarin eene uitgebreide geleerdheid doorstraalt, *Amsterdam*, 1600, in 4.to, en in de *Romeinsche oudheden* van GRÆVIUS, 8.^e dl.ⁿ even als het voorgaande; — 4.º *Antiquæ Frisiorum leges*, met aanteekeningen, *Francker*, 1617, in 4.to

SICHARD (JOANNES), hoogleeraar in de regtsgeleerdheid te *Tubingen*, in 1499 geboren, in 1552 overleden, gaf het eerst in het licht, het Latijnsche *Uittreksel* van ANIANUS, der acht eerste boeken van den *Theodosiaanschen Codex*, die hij bij toeval in handschrift gevonden had. Nog heeft men hem te danken de *Instellingen* van CAIUS, en eene uitgave der *Sententiæ receptæ* van JULIUS PAULUS. Zijn Latijnsch *Commentarium* op den *Codex* vond eertijds veel bijval.

SICHEM, zoon van HEMON den Heviter, vorst der Sichemiten, na smoorlijk verliefd te zijn geworden op DINA, schaakte en verkrachtte hij haar. Na haar vervolgens aan JAKOB en zijne zonen ten huwelijk te hebben gevraagd, verkreeg hij haar, op voorwaarde, dat hij en al de Sichemiten zich zouden doen besnijden. Op den 3.^{den} dag toen de wond het smartelijkste was, en de Sichemiten buiten verdediging waren, vielen Sr

MEON en LEVI in de stad, en vermoordden alle mannen, welke zij ontmoetten, bevrijdden hunne zuster DINA, terwijl zij met behulp der overige zonen van JAKOB, de vrouwen en kinderen in slavernij wegvoerden. JAKOB, hun vader keurde deze gruwel-daad grootelijks af, en behield er zulk eene gevoelige herinnering van, dat hij dezelve nog op zijn sterfbed aan zijne zonen verweet. (Zie SIMEON en *Genesis XLIX*, 5 — 7.)

SICINIUS-DENTATUS (LUCIUS), bijgenaamd de *Romeinsche Achilles*, gemeensman, en, volgens DIONYSIUS HALICARNASSEUS, een der beroemdste krijgslieden der oudheid. Gedurende veertig jaren voerde hij de wapens, was bij honderd-een-en-twintig gevechten of veldslagen tegenwoordig; hij had vijf-en-veertig wonden bekomen, waarvan twaalf bij de herovering van het kapitol op de Sabijnen; hij won veertien burger-, drie muur-, acht gouden-kroonen, drie-entachtig halssnoeren van hetzelfde metaal, zestig armbanden, achttien lansen, en drie-en-twintig paarden met derzelver krijgssieraden, die de prijs van even zoo vele twee-gevechten waren. SICINIUS was opregtelijk aan zijn vaderland verkleefd, en zuchtte, hetzelve aan het juk der tienmannen te zien onderworpen, wier dwingelandij hij openlijk laakte. Om zich hierover te wreken, en zijnen invloed op het volk vreezende, zond APPIUS CLAUDIUS hem met den titel van

legerplaats aangekomen, detacheerde men hem, volgens eenen geheimen last van APPIUS, met eene afdeeling van honderd manschappen, die bevel hadden hem te dooden. Toen zij eene eenzame plaats bereikt hadden, vielen de moordenaars op hem aan; maar hij verdedigde zich met eene onverschrokkenheid, die aan het wonderdadige grenst. Dezelfde boven reeds aangevoerde geschiedschrijver verzekert, dat de dappere SICINIUS er vijftien van doodde, er dertig kwetste, en de overigen op de vlugt dreef, terwijl deze zich genoodzaakt zagen, hem uit de verte met pijlen en steenen te treffen, en alzoo te doen bezwijken. Deze gebeurtenis had plaats in het jaar 405 vóór J. C., in den vijftigjarigen ouderdom van SICINIUS. APPIUS overleefde dezen moord niet lang: de dood van VIRGINIA, door haren vader van het leven beroofd, om haar aan den misdadigen hartstogt van den dwingeland te onttrekken, bragt het volk tegen hem in opstand, dat hem aan zijne woede opofferde. SICINIUS was met eene natuurlijke welsprekendheid begaafd. Toen de debatten over de *Akkerwet* vernieuwd werden, sprak hij in de volks-vergadering eene redevoering uit, die DIONYSIUS HALICARNASSEUS bewaard heeft (*Zie Ant. Rom.*). Na beknoptelijk en met eene bewonderenswaardige eenvoudigheid, zijne diensten, die hij gedurende veertig jaren, als soldaat of officier bewezen had, herinnerd te hebben, zeide hij: » Ziet daar wat

ik gedaan heb; en desniettemin Romeinen, bezit SICINIUS, zoo min als gij, de deelgenooten van mijnen arbeid, het minste gedeelte der landerijen, door uwe dapperheid op de vijanden der republiek veroverd.”

SIDNEY (PHILIPPUS), uit eene beroemde Iersche familie, werd in het jaar 1554, in het graafschap *Kent* geboren. Hij volbragt zijne studiën te *Oxford* met roem, en reisde vervolgens door geheel *Europa*. De graaf van *Leicester*, zijn oom, beriep hem aan het hof, alwaar hij een der grootste gunstelingen van de koningin ELIZABETH werd. Deze vorstin zond hem in gezantschap naar den keizer. Een geschil, dat SIDNEY met den hertog van *Oxford* had gehad, deed hem van het hof verbannen; doch zijne ongenade was van geen langen duur. Bij het openstaan van den troon van *Polen*, verkoos de Poolsche rijksdag SIDNEY voor zijnen koning; maar hij wilde liever een onderdaan van ELIZABETH blijven, die zich, zeide zij, het pronkjuweel harer kroon niet wilde doen ontnemen. Hij werd vervolgens naar *Vlaanderen* ter hulp der Hollanders gezonden. Hij gaf aldaar bewijzen van dapperheid, vooral bij de verovering van *Axel*, in 1586. Maar in een gevecht, waarin hij bij *Zutphen* met de Spanjaarden werd gewikkeld, ontving hij eene wonde in de dij, waaraan hij kort daarna in 1586 overleed. Men heeft van hem verscheiden werken, behalve zijn *Arcadië*, *Londen* 1591, 1662, in fol.,

dat hij aan het hof van den keizer schreef. Bij zijn overlijden beval hij dit werk te verbranden, even gelijk VIRGILIUS verzocht had de *Aeneïs* in het vuur te werpen; maar ofschoon het voortbrengsel van den Engelschen dichter, verre bij dat van den Latijnschen moest onderdoen, gehoorzaamde men hem echter niet. [Er bestaan *Gedenkstukken over het leven en de geschriften van Sir PHILIPPUS SIDNEY*, door THOMAS ZOUCH, 1808 in 8.vo]

SIDNEY (ALGERNON), volle neef van den voorgaande, te *Londen*, in 1617 geboren, was onder CROMWELL afgezant van *Engeland*, bij GUSTAAF, koning van *Zweden*. Na de herstelling van KAREL II, verliet SIDNEY, die zich tegen de koninklijke familie onderscheiden had, zijn vaderland. Op aanzoek zijner vrienden, had hij de onvoorzigtigheid, naar hetzelfde terugtekeeren. Het hof betrok hem in regten, en in 1683 werd hij onthoofd. Er bestaan van hem *Verhandelingen over het bestuur*, 1698, 1704, in fol. en 1773 in 4.to Men vindt in dezelve dwalingen, paradoxe stellingen en niet genoegzaam ontwikkelde denkbeelden.

SIDONIUS APOLLINARIS (CAJUS SULLIUS), was de zoon van APOLLINARUS, die de eerste rijksambten in *Gallië* had bekleed. Hij werd te *Lyon* in 430 geboren, en was volkomen onderwezen in de goddelijke en menschelijke wetenschappen; zijne geschriften in dichtmaat en in onrijm

getuigen van zijnen schoonen geest. Hij was achtereenvolgend, prefekt der stad *Rome*, patriciër, en ambtenaar bij verschillende gezantschappen. Hij bezat de hoedanigheden des harten, die den mensch en den christen vormen. Hij was nederig, los van de wereld, teederlijk aan de Kerk verkleefd, en grootelijks deelnemend in de onheilen zijns naasten. Hij werd, tegen wil en dank, in 472, tot den bisschoppelijken stoel van de stad *Auvergne Augustonemetum* verheven, welke stad later den naam van *Clermont* heeft aangenomen, dien zij nog draagt. Van dien oogenblik af, verzaakte hij de dichtkunde, welke hij vroeger zoo zeer bemind had, en was nog gestrenger ten opzichte van het spel. Hij bedwong ook eene zekere levendigheid in zijn voorkomen, die hem van natuur eigen was. Ook deed hij afstand van alle wereldlijke waarigheden, welke hij aan zijnen zoon overgaf, en scheidde, met onderling goedvinden, van zijne vrouw. Terwijl hij op eene heilige wijze met zijnen tijd woekerde, beoefende hij aanhoudelijk de *H. Schrift* en de godgeleerdheid, en maakte groote vorderingen in dezelve. Ofschoon hij een zwak gestel had, was zijn geheele leven eene onafgebroke boetvaardigheid. In eenen hongersnood, voedde hij, door zijnen zwager *Edicius* ondersteund, niet alleen zijn diocees, maar daarenboven meer dan 4000 personen, die de honger er in gelokt had. Hij over-

leed den 21 Augustus 489, op welken dag de Kerk zijne gedachtenis viert. Er bestaan van hem 9 boeken met *Brieven*, en 24 *Dichtstukken*. *JOANNES SAVARON* heeft eene uitgave geleverd der *Werken* van dezen prelaat, met zijn *Leven* en goede aantekeningen, *Parijs*, 1609, in 4.to; pater *SIRMOND* heeft er eene meer volledige van bezorgd, welke herdrukt is door de zorg van *PH. LABBE*, 1652, in 4.to, met het *Leven* des heiligen. De aantekeningen, welke deze uitgave verrijken, zijn oordeelkundig, en kenmerken, even zoo veel smaak als geleerdheid. De denkbeelden van *SIDONIUS* zijn geestig en kiesch; zijn stijl is bondig, levendig en aangenaam; dezelve is echter soms hoogdravend en met uitdrukkingen overladen, waaruit men kan afleiden, dat het Latijn van zijnen tijd deszelfs oorspronkelijke zuiverheid niet meer bezat. Zijne verbeeldingskracht is schitterend en hij munt uit in de beschrijvingen. Zijne berijmde lofreden van keizer *MAJORIANUS*, is zeer belangrijk; hij beschrijft in dezelve de wijze, waarop de Franschen van zijnen tijd, streden en zich kleedden. Zijne lofreden van den senator *AVITUS*, die keizer werd, en met wiens dochter hij gehuwd was, werd beloond met een met lauwers gekroond standbeeld, hetwelk de senaat op het plein van *TRAJANUS* voor hem liet oprigten.

SIDOTTI (de abbé), een Siciliaansche geestelijke, van eene

aanzienlijke geboorte, was een van die mannen, aan welke, wanneer het de belangen des hemels betreft, niets te duur valt, en welke door niets afgeschrikt worden. Na de vruchteloze pogingen te hebben vernomen, door verscheiden zendelingen in het werk gesteld, om in *Japan* doortedringen en de geloovigen dier Kerk te troosten en te onderwijzen, hoopte hij gelukkiger te zijn, en vertrok tot dit apostolische werk, in 1702 uit *Italië*. Hij kwam eerst in 1704 te *Pondichery*, en in 1709 in *Japan*. Men weet niet bepaald wat er van hem is geworden, maar het algemeen gevoelen in *Indië* is, dat hij dadelijk erkend en ten dood gebracht werd, zonder eenige andere vrucht van zijne reis te hebben geplukt, dan zijne eigene heiligmaking. » Eene zoo groote hardnekkigheid in dit verblinde volk, zegt pater CHARLEVOIX, en een zoo klaarlijkkelijke afkeer van het christendom, in degene die hetzelfde besturen, moest, naar het schijnt, de missionarissen overtuigen dat, daar deze natie hare verharding ten top had gedreven, zich de terugkeering tot de barmhartigheid des Heeren geheel en al versloten had. Maar een apostolisch hart kan niet wanhopen aan de zaligheid van zielen, welke de Zoon Gods, voor den prijs van zijn bloed heeft vrijgekocht, en terwijl het met dien goddelijken Verlosser meent te kunnen zeggen, wat Hij zelf, voor zijne heulen biddende, aan zijnen Vader voordroeg: *Heer zij weten niet wat zij doen*, wacht

het altijd op den oogenblik der genade.” — Zie XOGUNSAMA I en II.

SIDRACH. — Zie ANANIAS.

SIDRONIUS. — Zie HOSSCHIUS.

SIENNES (ANTONIUS DE), in 1539, te *Guimaraëns*, in *Portugal*, geboren, begaf zich in de orde der Dominikanen, onderwees de wijsbegeerte te *Lissabon*, en ontving in 1571 te *Leuven* de doctorale waardigheid; hij werd uit de staten des konings van *Spanje* verbannen, wijl hij zich ten gunste had verklaard van *don ANTONIO DE BEJA*, die zich voor koning van *Portugal* uitgaf, leidde daarop een omzwervend leven, en overleed te *Nantes*, in 1583. Er bestaat van hem: 1.° eene *Kronijk* zijner orde, in het Latijn, *Parijs*, 1585, in 8.°; — 2.° *Bibliotheek der schrijvers* zijner orde, werken vol fouten en zonder smaak geschreven. Men heeft daarenboven nog van hem aantekeningen op de werken van den heiligen THOMAS, enz.

† SIEYES (de graaf EMMANUEL JOZEF), den 3 Maart 1748 te *Frejus* geboren, was in 1784 kanselier-kanonik der kerk van *Chartres* en algemeen vikaris van dat diocees. In 1787, tot lid der provinciale vergadering van *Orleans* benoemd, presideerde hij de intermediaire commissie. Van dat tijdstip af deed hij zich opmerken door zijne begaafdheid en zijne der nieuwe orde van zaken gunstige gevoe-

lens. Toen het ter sprake kwam, om de algemeene staten bijeen te roepen, en het hoofd van het ministerie alle schrijvers over het staatsregt had uitgenoodigd, hun gevoelen over die vergaderingen te doen kennen, gaf SIEYES, overtuigd dat de staten van 1614, geenerlei resultaat hadden opgeleverd, in het licht *Vues etc. (Inzigten betrekkelijk de middelen van uitvoering, over welke de vertegenwoordigers van Frankrijk in 1789 zullen kunnen beschikken)*. Dit werk werd uitgegeven drie maanden na zijne *Essai etc. (Proeve over de voorregten)* en na het beruchte geschrift: *Wat is de burgerstand?* *Alles. — Wat is hij tot dusverre in de staatkundige orde geweest?* *Niets. — Wat vraagt hij? Iets te worden.* — Terwijl hij het totaal der geestelijken op 80,000 en dat der adellijken op 110,000 begroot, maakt de schrijver deze gevolgtrekking: » In het geheel zijn er dus geene 200,000 bevoorregten der beide eerste orden. Vergelijk dit getal met dat van 25 à 26,000,000 menschen, en beoordeel het vraagstuk.» Dit pamphlet, waarvan er dertig duizend exemplaren verkocht werden, strekte het algemeene gevoelen tot voorlichter, betrekkelijk de door de gebeurtenissen van 1788 en 1789, aan de orde van den dag gestelde grondwettelijke en geheel nieuwe vraagpunten. Door de kiezers van *Parijs*, tot de algemeene staten gekozen, nam SIEYES deel aan de verificatie der volmagten, en stelde voor om de beide bevoor-

regte standen opteroepen, om zich met den burgerstand te vereenigen, en aan dezelve te verklaren, dat in geval van weigering, de kamer zich zonder hen zou constitueren. Daar deze maatregel zonder uitwerksel bleef, zoo stelde SIEYES aan den derden staat voor zich tot eene *Vergadering van reeds geverifieerde vertegenwoordigers van Frankrijk* te vormen. Deze motie gaf aanleiding tot het eenvoudiger voorstel van LE GRAND, en het was uit de ineensmelting der beide voorstellen, dat in de zitting van den 27 Junij, de verklaring voortvloeide, waarbij de gevolmagtigden des Franschen volks zich als organen der natie verklaarden. — In het proces van LODEWIJK XVI, zeide hij *neen*, bij de stemming over het beroep op het volk, sprak bij het tweede vraagpunt geene andere woorden uit dan *de dood*, en *neen* toen het uitstel in omvraag werd gebracht. Na een krachtdadig aandeel aan verscheiden andere revolutionnaire maatregelen te hebben genomen, lid der constituerende vergadering en der conventie geweest te zijn, werd SIEYES, met den titel van gevolmagtigd minister, en buitengewoon afgevaardigde bij den koning van *Pruissen*, met eene diplomatische zending belast. SIEYES werd aan dat hof met eene zeldzame welwillendheid onthaald, en het voorwerp der hulde der geleerden en vrijzinnigen van *Duitschland*. Het was aldaar dat deze vijand van het koningschap reeds kuiperijen

aanwendde, om de kroon van *Frankrijk* op het hoofd van eenen soldaat te plaatsen; reeds in de maand November 1798, had hij bij het Pruissisch kabinet bewerkt, om, onder het couvert van den zaakgelastigde van *Pruissen* te *Konstantinopel*, aan BONAPARTE in *Egypte*, eene memorie te zenden, waarin men hem kennis gaf van den betreuenswaardigen toestand, waarin zich *Frankrijk* bevond, eenen toestand, welken hij alleen in staat was te herstellen, door zich van het bewind meester te maken. Tot lid van het uitvoerend-directorium benoemd, kwam hij te *Parijs*, om getuige te zijn van de verdrijving van drie directeurs en van eene algemeene wanorde. Bij de terugkomst van BONAPARTE uit *Egypte*, had SIEYES, door tusschenkomst van ROEDERER en eenige anderen, een mondgesprek met hem, en zij beraamden de zamenzwering van den 18 Brumaire. De generaal en de directeur SIEYES doorgrondten elkander weldra; en kwamen omtrent hunne wederzijdsche rollen en omtrent het gebruik der middelen overeen: in het geheim bereidden zij den beslissenden slag voor; er bevonden zich vertrouwde militairen in de hoofdstad; men werkte op den geest der troepen; de commissiën, welke den raad der ouden bestuurden, werden onderrigt; de anti-constitutionele kabaal, in den anderen raad werd gewonnen, en verklaarde zich bereid, om deze groote gebeurtenis te ondersteunen. Toen het tijdstip der uit-

voering genaderd was, verliet de abbé SIEYES, die zijn geheim aan zijne drie ambtgenooten BARRAS, MOULIN en GOHIER niet toevertrouwd had, met ROGER DUCOS, vijfden directeur, den directorialen zetel en verecnigde zich met de overige zamengezworenen, die de voornaamste afgevaardigden in de beide raden waren. Nadat eene acte dier raden, het directorium ontbonden had, verwijderden zich de drie directeurs, die nog de meerderheid uitmaakten, uit vrees van gewelddadigheden, of gaven gedwee hun ontslag. Nauwelijks werd men in *Parijs* gewaar dat dit bestuur niet meer bestond, SIEYES, door de vrees naar *Saint-Cloud* gedreven, stelde zich onder bescherming van den generaal BONAPARTE, en veinsde slechts uit dwang te handelen; hij bleef in zijn rijtuig voor de deur van het paleis, gereed om de vlugt te nemen, zoodra de zamenzwering verijdeld werd. Daar de zegepraal aan de zamengezworenen verbleef, zoo werd SIEYES met ROGER DUCOS en BONAPARTE, een der drie provisionele consuls. Hij vleide zich eenigen tijd van gelijken tred met BONAPARTE te houden, doch niet lang duurde het of hij bespeurde door dezen bedrogen te zijn. Nadat BONAPARTE aan zijnen ambtgenoot, onder den titel van *Consul*, eene schaduw van magt had gegeven, maakte hij zich met eene krachtvolle hand van de beide magten meester, en verzwoeg SIEYES, door hem naar den behoedenden senaat te zen-

den. Hij deed hem vervolgens in den naam der natie, en als een bewijs der openbare erkenenis het schoone landgoed *Crosne* geven. Wjl er zich echter daartegen eenige bezwaren opdeden, werd hij schadeloos gesteld door dotatiën van eene aanzienlijke waarde; werd vervolgens, even als al zijne ambtgenooten, *graaf*, en met verschillende orden versierd, NAPOLEON bewees hem ten allen tijde vele achting, en onderhield zich dikwijls meer in het bijzondere met hem. Toen in de eerste dagen van April 1814 de senaat zich bezig hield met de proclamatie eener nieuwe constitutie, en de terugroeping der BOURBONS, verscheen SIEYES niet in de vergadering, en zond zijne adhesie op de handelingen van den senaat den 4 April in, terwijl hij zijne afwezigheid door eene ongesteldheid regtvaardigde. NAPOLEON betrok hem in de den 2 Junij 1815 gevormde kamer der pairs. Daar SIEYES alle vertrouwen op de fortuin van NAPOLEON verloren had, weigerde hij voorzigtiglijk de additionele artikelen te onderteekenen, en verscheen noch op het *Mei-veld*, noch bij de opening van het wetgevende ligchaam. In de laatste maanden van 1815, door de hevigheid der *Reactie* verschrikt, nam hij een paspoort voor de *Nederlanden* en ging zich met ter woon te *Brussel* vestigen, alwaar hij tot 1830 vertoefde als wanneer de Franse Julij-revolutie, voor hem en alle konings-moorders Frank-

rijk weder opende. Nog bijna zes jaren leefde hij te *Parijs*, en overleed aldaar den 20 Junij 1836. Hij heeft nagelaten: 1.° *Essai etc. (Proeve over de voorregten)*, 1788 en 1789, in 8.°; — 2.° *Qu' est ce etc. (Wat is de burgerstand?)*, 1789, in 8.°; — 3.° *Vues etc. (Inzigten betrekkelijk de middelen van uitvoering waarover de vertegenwoordigers van Frankrijk zullen kunnen beschikken)*, 1789, in 8.°; — 4.° *Quelques etc. (Eenige denkbeelden van Constitutie, op de stad Parijs toepasselijk)*, 1789, in 8.°; — 5.° *Préliminaires etc. (Préliminaires der constitutie. Erkennung en bere-dencerde ontwikkeling der regten van den mensch en den burger)*, 1789, in 8.°; — 6.° *Observations etc. (Beknopte beschouwingen over de geestelijke goederen)*, 1789, in 8.°; — 7.° *Observations etc. (Aanmerkingen op het verslag der commissie van constitutie, betrekkelijk de nieuwe organisatie van Frankrijk)*, 1789, in 8.°; — 8.° *Dire etc (Rede van den abbé SIEYES, over het koninklijk veto)*, 1790, in 8.°; — 9.° *Rapport etc. (Verslag der nieuwe commissie van constitutie, aan de Nationale vergadering gedaan over de daarstelling der grondslagen der evenredige vertegenwoordiging)*, 1789, in 8.°; — 10.° *Projet etc. (Ontwerp van wet tegen de misdrijven, die door den druk en de uitgave van geschriften en gravures kunnen begaan worden)*, 1790, in 8.°; — 11.° *Projet etc. (Ontwerp van een provisioneel dekreet betrek-*

kelijk de geestelijkheid), 1790, in 8.vo; — 12.º *Aperçu etc.* (Overzicht eener nieuwe regeling der rechtsbedeeling en der policie in Frankrijk), 1790, in 8.vo; — 13.º *Discours etc.* (Verhandeling over de vrijheid der eere-diensten), Mei, 1791, in 8.vo; — 14.º *Rapport etc.* (Verslag der commissie van algemeene verdediging, betrekkelijk het ministerie van oorlog), 1793, in 8.vo enz.

SIFFREIN MAURY. — Zie MAURY.

* SIGAUD-DE-LAFOND (JOANNES RENATUS), een beroemde heekundige, te *Dijon* in 1740 geboren; volbragt zijne studiën in het Jesuiten-collegie zijner geboorteplaats. Hij bezocht vervolgens de school *Saint-Côme* te *Parijs*, en vestigde zich in die stad, alwaar hij zich voornamelijk op de praktijk der verloskunde toelegde. Later bezocht hij verscheiden andere steden van *Frankrijk*, in welke hij met het beste gevolg natuurkundige lessen gaf: hij overleed te *Bourges*, in 1810. Onder zijne werken onderscheidt men de navolgende: 1.º *Leçons etc.* (Lessen over de proefondervindelijke natuurkunde), 1767, 2 dl.ⁿ in 12.mo; — 2.º *Leçons etc.* (Lessen over de dierlijke huishoudkunde), 1767, 2 dl.ⁿ in 12.mo; — 3.º *Lettres etc.* (Brieven over de geneeskundige electriciteit), 1771, in 12.mo; — 4.º *Description etc.* (Beschrijving en gebruik van een proefondervindelijk natuurkundig kabinet), 1775, 2 dl.ⁿ in

8.vo, en 1784, 2 dl.ⁿ; — 5.º *Elemens etc.* (Grondregels der bespiegelende en proefondervindelijke natuurkunde), een vervolg op het voorgaande werk, 1787 4 dl.ⁿ in 8.vo, in het Spaansch vertaald door TADDEO LOPE, 1782 — 1789, 5 dl.ⁿ in 4.to; — 6.º *Dictionnaire etc.* (Woordenboek van de wonderen der natuur) 1781, 2 dl.ⁿ, in 8.vo door WEBEL in het Hoogduitsch vertaald; 7.º *La religion etc.* (De godsdienst tegen de ongeloovigheid der eeuw verdedigd), *Parijs*, 1785, 6 dl.ⁿ in 12.mo en een aantal anderen.

SIGEA (ALOYSIA), te *Toledo* geboren, en in 1560 overleden, was de dochter van DIEGO SIGEA, die haar zorgvuldig opvoedde, en haar met zich naar het hof van *Portugal* nam. ALFONSUS CUEVA van *Burgos*, trad met haar in den echt. Men heeft van ALOYSIA SIGEA een Latijnsch dichtstuk, getiteld *Sintra*, naar den naam van eenen berg in *Estramadura*, alwaar men, volgens een volksverhaal de *Tritons* of zee-goden, op den jagt-hoorn heeft zien spelen. Het schandelijke boek: *De arcanis Amoris et Veneris*, hetwelk haren naam draagt, is niet van haar. Degenen, die het haar hebben toegeschreven, hebben de gedachtenis dier beroemde vrouw grootelijks beledigd. Het is een voortbrengsel den bedorven geest van CHOMER waardig (zie dat artikel). Behalve de *Sintra*, gaf zij in het licht: 1.º *Dertig Latijnsche brieven*; — 2.º *Dialogus de disse-*

rentia vitæ rusticæ et urbanæ.
 ALOYSIA was eene der onderwijzeressen van MARIA van *Portugal*, dochter van JOANNES III, en later echtgenoot van PHILIPPUS II. Zij schreef aan PAUS PAULUS III eenen brief, in vijf talen: Latijn, Grieksch, Hebreeuwsch, Syrisch en Arabisch.

SIGISBERTUS of SIGBERT, koning van *Oostelijk-Engeland*, door den eerwaardigen BEDA, zeer verlichte en zeer christelijke Koning genaamd, werkte om het geloof in zijne staten te doen bloeijen, stichtte kerken, kloosters en scholen, en verliet vervolgens den troon, om te *Knobersburgh*, tegenwoordig *Burgh-Castle*, in het graafschap *Suffolk*, monnik te worden. Hij werd in 642 vermoord, met EGRICH, zijnen neef, dien hij in zijne plaats op den troon had verheven. Het feest van SIGISBERTUS wordt in verscheiden kerken van *Engeland* en *Frankrijk* gevierd.

SIGISBERTUS of SIGEBERT, derde zoon van CLOTARIUS I, kwam in 561 het koninkrijk *Austrasië* tot zijn deel, en huwde met BRUNEHAUT, die uit het arianismus tot de Catholieke godsdienst was overgegaan. Het begin zijner regering werd verontrust, door eenen inval der Hunnen in zijne staten; maar hij hakte een gedeelte derzelve in de pan, en dreef de overigen over den *Rijn* terug. Hij wendde vervolgens zijne wapens tegen CHILPERICH I, koning van

Soissons, die, van zijne afwezigheid gebruik makende, zich van *Reims* en eenige andere steden van *Champagne* had meester gemaakt. Hij heroverde die steden, en in het koninkrijk *Soissons* gevallen zijnde, maakte hij zich meester van de hoofdstad deszelven, en noodzaakte zijnen broeder den vrede aantenemen op de voorwaarden, welke hij hem wilde voorschrijven. Na verloop van eenige jaren verbrak hij denzelven, op verzoek der koningin BRUNEHAUT, om den dood te wreken van GALSUINDA, zuster dier vorstin en echtgenoot van CHILPERICH. De voorspoed van SIGISBERTUS was verbazend, en de zegepraal volgde hem alom, toen hij in 575, door huurlingen van FREDEGONDE, de bron der ongelukken van CHILPERICH, die met haar na den dood van GALSUINDA, in den echt was getreden, vermoord werd. SIGISBERTUS werd door al zijne onderdanen betreurd, daar hij door zijne innemendheid, zijne zacht- en edelmoe-digheid hunnen wellust uitmaakte. — Men moet hem niet verwarren met SIGISBERTUS, bijgenaamd *den Jongen*, zoon van DACOBERT, en in 638, zijn opvolger in het koninkrijk *Austrasië*. Deze in 656 overleden vorst heeft door zijne godsvrucht verdiend onder de Heiligen geplaatst te worden: men viert zijn feest in de hoofdkerk van *Nancy*, alwaar zijne overblijfselen bewaard worden. SIGISBERTUS van *Gemblours*, heeft het leven van dezen koning be-

schreven. Men vindt hetzelfde in het 1.^e deel der maand Februarij van de *Acta Sanctorum*.

SIGISBERTUS, monnik der abdij van *Gemblours* of *Gembloux*, in de Belgische provincie *Namen*, in 1030 geboren, onderwees gedurende verscheiden jaren in het klooster van den H. VINCENTIUS te *Metz*, en overleed te *Gemblours* in 1112. Hij werd voor een' verstandig man, voor eenen algemeenen geleerde en eenen goeden dichter gehouden, en het is ongetwijfeld, de ijdelheid, welke hem zijne talenten inboezemden en de lofspraken, die hem wegens dezelve ten deel vielen, welke hem den geest van zijnen staat deden vergeten, zoodanig zelfs dat hij de partij koos van den geestelijken ambtswoekeraar en scheurzieken HENDRIK IV, tegen de heilige PAUSSEN GREGORIUS VII, URBANUS II en PASCALIS II. SIGISBERTUS is de schrijver 1.º eener *Kronijk*, waarvan men het oorspronkelijke bewaart in de Bibliotheek van *Gemblours*, en waarvan de beste uitgave is die van AUBERT LE MIRE, *Antwerpen*, 1608, in 8.vo PISTORIUS heeft dezelve opgenomen in zijne *Scriptores Germanici*, 1.^e dl. zij begint met het jaar 381, waarmede die van EUSEBIUS eindigt, en gaat tot het jaar 1113. Dezelve is door verscheiden schrijvers voortgezet. Men moet geenerlei geloof hechten, aan hetgene, wat hij verhaalt, betrekkelijk de Paussen, die geschillen met keizer HENDRIK IV hebben ge-

had. *Illa*, zegt VALERIUS ANBREAS, *non tam facta quam à SIGEBERTO conficta*. De H. ANSELMUS heeft hem in zijnen 8.^{en} brief, BARONIUS in het 11.e dl. zijner *Jaarboeken* en BELLARMINUS in zijne *De Scriptoribus eccl.* wederlegd; — 2.º *Vie etc.* (*Leven van den H. THEODORICUS*), bisschop en stichter van het klooster van den H. VINCENTIUS te *Metz*, door LEIBNITZ in zijne *Scriptores rerum Brunswicensium* opgenomen. — 3.º *Vie etc.* (*Leven van den H. koning SIGISBERTUS*) in het vorige artikel vermeld; — 4.º *Vie etc.* *Leven van den H. GUIBERTUS*, stichter van het klooster van *Gemblours*; — 5.º *Gesta abbatum gemblacensium*, door eenen kweekeling van SIGISBERTUS voortgezet tot het jaar 1136, voorkomende in het *Spicilegium* van D. d'ACHERY; — 6.º *De viris illustribus*, *Antwerpen*, 1639, in fol. Nog worden er te *Gemblours* verscheiden werken in handschrift van SIGISBERTUS bewaard, als: 1.º *Passio sanctæ LUCIÆ*, een dichtstuk; — 2.º *Passio Thebæorum* een dichtstuk; — 3.º *Vita et passio sancti LAMBERTI*; — 4.º *De jejuniis quatuor temporum*; — 5.º *Ecclesiastes versus heroico descriptus etc.* In zijn werk *de viris illustribus* geeft hij de lijst zijner lettervruchten op; er komt er een onder voor getiteld: *Apologia ad HENRICUM imperatorum contra eos qui columnabantur missas conjugatorum presbyterorum*, een werk dat verdwenen is, en niet had behooren te verschijnen.

SIGISMUNDUS (*heilige*), koning van *Bourgondië* volgde in 516, op GRONDEBAUD, zijn' vader, die een ariiaan was. De zoon door den heiligen AVITUS, bisschop van *Vienne*, in de ware godsdienst onderwezen, zwoer deze ketterij af. In 516 stichtte hij het beroemde klooster van den H. MAURITS, te *Agaune* in *Walliserland*. Hij zuiverde zijne staten van het gif der ondeugden en der ketterij. Het is aan zijnen ijver dat men de belegging der kerkvergadering van *Epaone*, waarin de H. AVITUS voorzat, te danken heeft. Na den dood zijner vrouw AMALBERGA, bij wien hij eenen zoon had verwekt, SIGERICH genaamd, trad hij andermaal in den echt. De jonge prins haalde zich de verontwaardiging zijner schoonmoeder op den hals, die hem beschuldigde het ontwerp gesmeed te hebben van het leven en de kroon aan zijnen vader te ontnemen, zulks was eene lastering; de vader viel echter in den strik, en deed zijnen zoon van het leven berooven. Doch weldra erkende hij zijne dwaling, en nam de wijk naar het klooster van *Agaune*, om er zijne ligtgeloovigheid en overijling door de tranen van boetvaardigheid uitte wischen. Hij rigtte er de *acemeten* (geestelijken die niet sliepen) op, ten einde in de kerk een duurzaam gedenkteeken van zijne smart en zijn berouw natelaten. CHLODOMIR, zoon van CLODOVEUS, verklaarde hem den oorlog: SIGISMUNDUS werd geslagen, ge-

vangen 'genomen, en naar *Orleans* gezonden. Hij werd vervolgens in 523 omgebragt en met zijne vrouw en kinderen, in eenen put van het dorp *Saint-Père-Avy-la-Colombe*, 4 mijlen van *Orleans*, geworpen. Zijne overblijfselen werden te *Agaune* bewaard, maar keizer KAREL IV liet dezelve naar *Praag* vervoeren. Men heeft hem soms, even als aan andere deugdzaame mannen van dien tijd, die eenen gewelddadigen dood stierven, den naam van *martelaar* gegeven. Zijn *Leven*, door GREGORIUS van *Tours* beschreven, komt voor in de verzameling der Bollandisten.

SIGISMUNDUS van *Luxemburg*, keizer van *Duitschland*, zoon van KAREL IV, en broeder van keizer WENCESLAUS, werd in 1366 geboren. Hij trad in den echt met MARIA, koningin van *Hongarijë*, dochter van LOEWIJK den *grooten*, en werd in 1386 tot koning van dat land verheven. De Turken maakten dagelijks vorderingen in *Europa*; en *Bulgarijë*, waarvan zij zich hadden meester gemaakt, deed hen de Hongaarsche grenzen naderen. Zij begonnen reeds *Servië*, *Bosnië* en *Wallachijë* te verontrusten, welke vorsten als leenpligtigen aan de kroon van *Hongarijë*, regt hadden, hunne toevlugt tot de bescherming des konings te nemen. Het gecombineerde plan van overwinningen, waarnaar deze ongeloovigen streefden, en dat *Hongarijë* en de geheele

Christenheid scheen te bedreigen, wekte de aandacht van SIGISMUNDUS. Hij verbond zich met den keizer van *Konstantinopel*, en verzocht hulp aan verschillende hoven van *Europa*, ten einde zich in staat te stellen, om aan zulke geduchte vijanden het hoofd te bieden. De graaf van *Nevers*, zoon van den Hertog van *Bourgondië*, voerde hem eenen talrijken adel, en een corps van tien duizend Franschen, alle uitgelezene manschappen, aan. Een leger van 130,000 man verzamelde zich onder de standaards van SIGISMUNDUS, die zeer verlangde, naar de herovering van *Bulgarijë*, hetwelk in 1396, in dat gewest doordrong, en *Nicopolis* kwam belegeren. Na dat *BAJAZET*, aan het hoofd zijner geheele magt, was aangerukt, om die stad te ontzetten, behaalde hij eene volledige overwinnig. SIGISMUNDUS, in zijnen terugtogt afgesneden, koos de partij om zich op den *Donau* in te schepen en zich over *Konstantinopel* te redden. De langdurige afwezigheid van dien vorst, gepaard met den afkeer, welchen de Hongaren voor hem hadden, deed het gerucht van zijnen dood geloof winnen, en veroorzaakte nieuwe onlusten in *Dalmatië*. Bij zijne terugkomst wond hij alle geesten tegen zich op, door de buitengewone gestrengheid, welke hij ten opzichte van de bewerkers van den opstand aan den dag legde. De staten deden hem, in 1399 in hechtenis nemen en in het kasteel van *Ziklos* opsluiten. LA-

DISLAUS of LANCELOT kwam uit *Napels* om hem zijne kroon te ontnemen; maar deze onderneming had geen gevolg. SIGISMUNDUS verkreeg zijne vrijheid en den troon weder, en werd in 1410 tot keizer verkozen. Na tot herstel der rust in *Duitschland* verschillende staatsregelingen te hebben ontworpen, legde hij zich toe op de bevrediging der Kerk, en om de scheuring te doen ophouden die haar verwoestte. Te dien einde trok hij over de *Alpen*, en begaf zich naar *Lodi*, alwaar hij met Paus JOANNES XXIII overeenkwam, eene kerkvergadering te beleggen. De stad *Constans* werd, tot de verzamelaats dier doorluchtige vergadering bestemd; dezelve begon in 1414, en was zamengesteld uit eene buitengewone menigte prelaten en leeraars (zie eerste deel, blz. 110 van het voorwerk). De keizer was er bijna altijd tegenwoordig, en bij verschillende gelegenheden blonk zijn ijver uit. Daar PETRUS DE LUNA, die den naam van BENEDICTUS XIII had aangenomen, voortging met het gezag van het concilie te trotseren, begaf SIGISMUNDUS zich naar *Roussillon*, ten einde hem te bewegen van de onwettige Pauselijke waardigheid aftezien. Wjl hij daarin niet had kunnen slagen, begaf hij zich eerst naar *Parijs* en daarna naar *Londen*, om met de koningen van *Frankrijk* en *Engeland* over de middelen te beraadslagen, om den vrede aan de Kerk en aan *Frankrijk* terug te geven; maar hij kwam te

Constans terug, zonder zijne onderneming te hebben kunnen doen slagen. Intusschen droegen zijne zorgen veel bij om de scheuring te doen ophouden. (Zie JOANNES XXIII en MARTINUS V); maar terwijl hij aan de Kerk den vrede gaf, wikkeld hij zich in eenen bloedigen oorlog. JOANNES HUSZ en HIERONYMUS VAN PRAAG waren door het Concilie van hunne waardigheden ontzet en aan den wereldlijken arm overgeleverd, die hen, na vruchteloos alle middelen te hebben uitgeput om hunne hardnekkigheid te overwinnen, tot den brandstapel veroordeelde (zie Husz). Daar de Hussiten den dood dier beide kettters wilden wreken, zoo wapenden zij zich tegen den keizer. ZISKA was aan hun hoofd. Hij behaalde in 1419 eene volkomene overwinning op SIGISMUNDUS, die in zestien jaren naauwelijks in staat was om met de rijks-troepen en den bijstand der kruisvaarders *Boheme* te onderwerpen. Deze vorst overleed te *Znaïm* in 1437, na de nog smeulende onrust-vonken van *Boheme* uitgedoofd, en zijnen schoon-zoon ALBERTUS van *Oostenrijk*, als erfgenaam zijner staten te hebben doen erkennen. Sedert hem is de twee-hoofdige adelaar, eerst als zinnebeeld der beide rijken van het Oosten en het Westen gebruikt, steeds in het wapenschild der keizers behouden gebleven. Deze vorst was welgemaakt, milddadig, bescheiden en zeer geleerd. Hij sprak verschillende talen zeer naauwkeurig, en terwijl hij in tijd

van vrede met luister regeerde, was hij, ofschoon het hem noch aan wakkerheid noch aan moed ontbrak, in den oorlog zeer ongelukkig. De keizerlijke kroon kwam na zijnen dood, in het huis van *Oostenrijk*, waarin zij verbleef tot aan de uitsterfing van hetzelfde, in 1740.

SIGISMUNDUS I, Koning van *Polen*, bijgenaamd *de Grootte*, zoon van CASIMIR IV, in 1466 geboren, kwam in 1507, door de stemmen der *Litthauwers* en *Polen*, op den troon. Hij wendde de eerste jaren zijner regering aan, om de misbruiken, die door de zwakheid zijner voorgangers, JOANNES ALBERTUS en ALEXANDER, zijne broeders, in het bestuur gesloopen waren, te verbeteren. Hij herstelde de republiek, zoowel binnen- als buitenlands, in haren ouden luister; sloeg de *Moskoviten*, en verdreef hen in 1514 uit *Litthauen*. Hij heroverde op de *Duitsche* ridders eenige Steden, welke zij aan *Polen* ontweldigd hadden, hakte in 1534 de *Wallachijërs*, die eenen inval in zijne staten hadden gedaan, in de pan, en verzekerde door zijne zegespralen aan *Polen* den vrede. Deze vorst overleed in 1548, door zijne onderdanen bemind, en door alle *Europesche* natien geëerbiedigd, Hij was een wijze op den troon, een weldadig vorst, en een regtvaardig waardeerder der verdienste. Hij legde er zich op toe om de zeden der *Polen* te beschaven, de wetenschappen en kunsten te

doen bloeijen, de oorlogsplaat-
sen te versterken, de voornaam-
ste steden te verfraaijen, en
zijn rijk voor de nieuwe ket-
terijen te behoeden. Men verwijt
hem echter van in al het ha-
telijke van zijnen neef ALBERT
van *Brandenburg*, grootmeester
der Duitsche orde gedeeld te
hebben, aan wien hij onwet-
tiglijk de beleening van het
hertoglijke *Pruissen* gaf, en die
zich daardoor in staat zag ge-
steld, het luteranisme kracht-
dadiglijk te beschermen en te
bevorderen. Hij bezat zulk eene
buitengewone lichaamskracht,
dat men hem als den HERKULES
van zijnen tijd beschouwde.

SIGISMUNDUS II, bijgenaamd Au-
gustus, zoon van den voorgaan-
de, in 1520 geboren, volgde
zijnen vader in 1548 op. Zoodra
hij zich meester zag van den
troon, liet hij aan BARBARA
RADZIWIŁ, zijne minnares, met
welke hij in het geheim gehuwd
was, al de eerbewijzen toebrengen,
die haar in hoedanigheid
van koningin toekwamen. De
natie overwoog op eenen land-
dag, of zij een zoo onevenredig
huwelijk niet verbreken zoude:
hij vond geen steun dan in
degene, welke de nieuwe dwa-
lingen hadden omhelsd, of die
dezelve begunstigten; uit er-
kenntenis stond hij toe, de kin-
deren naar de kettersche uni-
versiteiten van *Duitschland* te
zenden, hetwelk tot dusverre
verboden was geweest. Het was
hierdoor, dat de ketterij in *Polen*
doordrong. In het vervolg ont-
waakte zijn ijver, en hij werkte,

om de onlusten, door de ketterij
ontstaan, te doen ophouden; doch
deed zulks met weinig vrucht.
» Het is veel gemakkelijker, zegt
een christelijke staatkundige,
dergelijke rampen voortekomen,
dan om dezelve te herstellen,
of er de uitwerkselen van te
beperken: eene werkzame voor-
zigtigheid is voldoende, om de
dwaling in hare beginselen te
beteugelen, de moed, met de
magt vereenigd, is niet altijd
toereikend om haar, wanneer
zij eenmaal hare vlugt genomen
heeft, te onderdrukken.» Onder
zijne regering, werd *Lit-
thauwen*, reeds onder JAGELLO
(Zie WLADISLAW V) met *Polen*
vereenigd, op den landdag van
Lublin, in 1569, plechtiglijk bij
hetzelve ingelijfd. Hij bragt *Lijf-
land* aan de kroon, vaardigde
in 1566 een plechtig besluit uit
tegen de Socinianen, en overleed
in 1572. Met hem eindigde de
mannelijke linie der JAGELLO's.
De hertog van *Anjou*, later ko-
ning van *Frankrijk*, onder den
naam van HENDRIK III, volgde
hem op. Ofschoon SIGISMUNDUS
AUGUSTUS den vrede beminde,
en traag in den raad was, was
hij echter dapper en wakker als
het om handelen te doen was.
De vrouwen-zucht, en de onbe-
dachtzame bescherming, welke
hij in den beginne aan onrustige
en gevaarlijke sectarissen ver-
leende, waren bijna de eenige
vlakken zijns levens. De schrij-
ver der *Teutonische geschiedenis*
verwijt hem daarenboven, het
slechte voorbeeld van zijnen va-
der te hebben gevolgd, door de
uitgestrekte bezittingen, welke

de Duitsche orde in *Lijfland* had, weggenomen, en het aartsbisdom *Riga* vernietigd te hebben. » Men ziet wel, voegt hij er bij, dat overweldigingen zelden goed gedijen. Van zoo vele onmetelijke bezittingen, welke *Polen* aan de teutonische orde, zoowel in *Pruissen* als in *Lijfland* heeft ontweeldigd, blijft aan hetzelfde tegenwoordig niets meer over, dan eenige regten, op de steden *Thorn* en *Dantsig* en de opperleenheerschappij over *Coerland*; en dit laatste regt, ofschoon zeer wezenlijk, wordt zoo zeer in evenwigt gehouden door den invloed van *Rusland*, dat men zich bijna geneigd zou gevoelen hetzelfde onder zijne verliezen te rangschikken. » MENCKE heeft het *Leven* van SIGISMUNDUS II beschreven, en te *Leipzig*, 1703, in 8.vo doen drukken.

SIGISMUNDUS III, zoon van JOANNES III, koning van *Zweden*, in 1566 geboren, beklom den troon van *Polen* in 1587, en werd gekroond met uitsluiting van MAXIMILIAAN van *Oostenrijk*, die door eenige heeren was verkozen. Na den dood van zijnen vader, ging hij in 1594 den scepter van *Zweden* aanvaarden. Deze vorst was een ijverig Catholijk, waarom hij weldra aan zijne nieuwe onderdanen, in de dwalingen van LUTHER vervallen, mishaagde. KAREL, prins van *Sudermanland*, oom des konings, bediende zich van deze gelegenheid, en liet zich in 1604 de kroon op het hoofd plaatsen. Deze overweldiging was het zaad van eenen zeer

langdurigen oorlog, in welken SIGISMUNDUS niet gelukkig was. Hij had nog andere geschillen met de Tartaren en Moskoviten, op welke hij eenige overwinningen behaalde; maar GUSTAAF-ADOLF deed hem van eenen anderen kant verliezen ondergaan. Van onrust verteerd, overleed hij in 1632. De godsvrucht, de regtvaardigheid, de zachtmoedigheid waren de hoofdtrekken van de inborst diens vorstes. Hij verloor de kroon van *Zweden*, door zich voor de belangen der Catholijke godsdienst te verklaren. Het was mede dezelfde ijver, die hem van het Moskovische rijk beroofde. Hij was een te groote vriend der waarheid, dan dat hij dezelve aan eenig belang zou hebben opgeofferd: de geringste veinzerij scheen hem eene soort van afvalligheid toe. Zijn oudste zoon volgde hem op, onder den naam van WLADISLAW VII.

SIGLERUS (MICHAËL), syndicus der stad *Hermanstad* in *Zevenbergen*, is de schrijver van een werk getiteld: *Chronologia rerum Hungaricarum, Transilvanicarum etc. libri II.* Hij verhaalt met opregtheid de onlusten, waarvan hij getuige is geweest. Dit werk, langen tijd in handschrift gebleven, is in het licht verschenen, in het *Apparatus ad historiam Hungariae, sive Collectio miscella in decades distributa*, *Presburg*, 1735, in fol.

SIGNORELLI (LUCAS), een schilder, in 1440 te *Cortona* geboren, en in 1521 overleden; heeft te

Orviato, te *Loretto*, in zijne geboorteplaats en te *Rome* gearbeid. Hij was verbonden aan de familie *VASARI* van *Arezzo*, en was een der eersten, die in *Toskanen* het menschelijke lichaam volgens de ware regels der ontleedkunde schilderden. *De communie der apostelen* (te *Cortona*); *de reis van MOZES met SEPHORA*, en *de afkondiging der oude wet* (in de Sixtijsche kapel te *Rome*), zijn zijne beste stukken. Het vak, waarin hij het meeste uitmuntte was de teekening. Hij bragt veel vuur en geest in zijne samenstellingen. *MICHAËL ANGELO* stelde dezelve grootelijks op prijs, en heeft het niet beneden zich geacht, eenige trekken van dezen bekwamen kunstenaar te copieren.

SIGONIO (*KAREL*), uit eene oude familie van *Modena*, alwaar hij in 1520 geboren werd, door zijnen vader tot de geneeskunde bestemd, deed zijne genie hem echter tot de letterkunde overhellen. *SIGONIO* bekleedde eerst eenen leerstoel in zijne geboorteplaats, en verwierf de bescherming van den kardinaal *GRIMANI*. De ijverzucht van *BANDINELLI*, eenen anderen beroemden geleerde, deed hem *Modena* verlaten. Hij bekleedde andere leerstoelen te *Venetië*, te *Bologna* en eindelijk te *Rome*, alwaar hij in 1578 door Paus *GREGORIUS XIII* belast werd met de voortzetting der *Kerkelijke geschiedenis*, door *PANVINIO* begonnen, en verkreeg eene jaarwedde van de republiek van *Venetië*. Hij

ging in 1584 in zijne geboorteplaats sterven. Deze geleerde had eene belemmering in de uitspraak; maar hij schreef wel, en zijn Latijn is vrij zuiver. Hij weigerde, zich naar *STEPHANUS BATTORI*, koning van *Polen* te begeven, die hem aan zijn hof wilde verbinden. Hij heeft nooit in den echt willen treden, en als men er hem de reden van vraagde, antwoordde hij: *MINERVA en VENUS hebben nooit te zamen kunnen leven*. Er bestaan van hem een aantal werken, gezamenlijk uitgegeven te *Milane*, 1732 — 1733, 6 dl.ⁿ in fol. De voornaamste zijn: 1.º *De republica Hebraeorum*, eene ordelijke verhandeling, die in een klein bestek, vele nuttige zaken bevat; — 2.º *De republica Atheniensium libri IV*, geleerd en gezocht; — 3.º *Historia de Occidentis imperio*, een werk geschikt om de geschiedenis van het verval van het Romeinsche rijk, en het ontstaan der vorstendommen in *Italië* te leeren kennen; — 4.º *De regno Italiae libri XX*, van het jaar 679 tot 1300, een werk vol geleerde nasporingen, nauwkeurigheid, en door eene wijze critiek toegelicht; — 5.º eene *Kerkelijke geschiedenis*, *Milane*, 1734, 2 dl.ⁿ in 4.to, waarin vele geleerdheid doorstraalt. Nog heeft men van hem *Aanteekeningen* op *TITUS LIVIUS*, geleerde *Verhandelingen* over het Romeinsche regt enz. [*SIGONIO* heeft hevige geschillen met *ROBOTELLO* gehad. — Zie dat artikel.]

* SIGORGNE (PETRUS), licentiaat der *Sorbonne*, en deken der kerk van *Mâcon*, den 25 October 1719, te *Rambercourt-les-Pots*, in *Lotharingen* geboren. Hij kwam zijne studiën te *Parijs* maken, en na zijne proefjaren, werd hij tot hoogleeraar der wijsbegeerte in het collegie van *Plessis* benoemd. Hij was de eerste die het Newtonianismus in het onderwijs der universiteit invoerde. Een zijner eerste werken was het *Onderzoek en de wederlegging der natuurkundige lessen*, door PRIVAT DE MOLIÈRE, in het koninklijk collegie gegeven. Deze geleerde, die de stelsels van NEWTON en DESCARTES gedeeltelijk aannam en verwierp, had groote planeetstofjes uitgevonden, uit kleine zamengesteld, en er den grondslag van een bijzonder stelsel van gemaakt. Er ontstond een strijd tusschen de beide natuurkundigen, en de val der kleine stofjes is er de uitslag van geweest. Deze zegepraal, op eenen man behaald, die eenen verdienden roem genoot, maakte den abbé SIGORGNE op de voordeeligste wijze bekend, en hij werd in 1775 tot de abdij van *Bonnevaux* benoemd. Na van het onderwijs te hebben afgezien, begaf hij zich naar *Mâcon*, alwaar hij met het dekaanat der hoofdkerk werd voorzien. Hij werd tegelijkertijd groot-vikaris van het diocees, en legde in dat beheer even zoo vele bekwaamheid als wijsheid aan den dag. Het deel, hetwelke hij aan hetzelfde nam, verslond zijnen tijd niet zoodanig, dat hij zich

nog niet met de wetenschappen en met werken betrekkelijk de zedekunde en de godsdienst zou hebben kunnen bezig houden. Hij overleed te *Mâcon*, den 10 November 1809; in zijnen hoogen ouderdom (van 90 jaren), had hij nog al zijne geestvermogens behouden, en schreef nog met eene kracht, die men in eenen jongeling zou bewonderd hebben. Er bestaan van hem: 1.° *Examen etc. (Onderzoek der natuurkundige lessen van het koninklijk collegie)*, boven reeds vermeld, 1740, in 12.mo; — 2.° *Réplique etc (Wederantwoord aan den heer DE MOLIÈRE, of enz.)*, 1741, in 12.mo; — 3.° *Institutions etc. (Newtoniaansche instellingen, of inleiding tot de wijsbegeerte van NEWTON)*, 1747, 2 dl.ⁿ in 8.vo; — 4.° *Astronomiæ physiciæ juxta Newtoni principia breviorum ad usum studiosæ juventutis, Parijs*, 1767, in 4.to en in 8.vo; — 5.° *Praelectiones astronomiæ newtonianæ*, 1769, in 8.vo; — 6.° *Lettres etc. (Brieven in de vlakke geschreven, in antwoord op de berg-brieven — die van J. J. ROUSSEAU —)*, Amsterdam, 1765 in 12.mo; — 7.° *Le philosophe etc. (De christelijke wijsgeer, of Brieven aan eenen jongeling bij zijne intrede in de wereld, over de waarheid en noodzakelijkheid der godsdienst)*, 1765, in 12.mo, nieuwe uitgave, 1776, in 8.vo; — 8.° *Oraison etc. (Lijkrede van Monsgr. den Dauphin)*, 1766, in 4.to; — 9.° *Oraison etc. (Lijkrede van LODEWIJK XV)*, 1774, in 4.to; — 10.° *Défense etc. (Verdedi-*

ging van de eerste der waarheden), 1806: de abbé SIGORNE was toenmaals 87 jaren. Toen het *Spectacle etc. (Schouwtooneel der natuur)* in het licht verscheen, rigtte hij, onder den naam van eenen officier der ruitery, aan den abbé PLUCHE eenen beoordeelenden brief. Er ontstond hieruit tusschen de beide geleerden die als bestemd schenen, om elkander te hoogachten, eene vertrouwelijke betrekking. De abbé SIGORNE keurde de *nieuwe scheikunde* af; hij schreef tegen dezelve op eene wijze, bondig genoeg, om den bijval en de goedkeuring van verscheiden geleerde mannen te verwerven. In 1803, werd hij tot correspondent van het instituut benoemd, zoo als hij zulks van de akademie van wetenschappen was geweest; hij was tevens lid van die van *Nancy*, van de maatschappij van kunsten en wetenschappen van *Macon* enz.

SILAS (*heilige*), een der 72 leerlingen, werd met Judas verkozen, om het besluit van het concilie van *Jeruzalem*, betrekkelijk de waarneming der wettelijke plegtigheden naar *Antiochië* te gaan overbrengen. SILAS verbond zich aan den heiligen PAULUS en volgde hem bij het bezoeken, hetwelk deze apostel deed der kerken van *Syrië* en *Cilicië*, van waar zij in *Macedonië* kwamen. Hij werd met hem door de overheden van *Philippië*, uit haat jegens het Christendom, met roeden geëeseld, en had veel deel aan

het overige lijden en de werkzaamheden des apostels. Men viert het feest van den H. SILAS op den 13 Junij. De H. HERONYMUS (Brief 143), zegt dat SILAS dezelfde is als SILVANUS, waarvan gewag wordt gemaakt bij II *Corint.* I, 19 —, I *Thess.* I, 1 — II *Thess.* I, 1 — I *Petr.* V, 12; maar de Grieken onderscheiden dezelve, en DOROTHEUS en de H. HIPPOLITUS zeggen, dat SILAS, bisschop van *Corinthe* en SILVANUS bisschop van *Thessalonica* is geweest.

SILHON (JOANNES), gewoon staatsraad, en een der eerste leden van de Fransche akademie, te *Sos* in *Gascogne* geboren. Hij overleed als directeur van laatstgenoemd collegie, in 1667. De kardinaal DE RICHELIEU gebruikte hem in verscheiden gewichtige aangelegenheden, en verschaftte hem jaarwedden. Men heeft van hem eene *Verhandeling over de onsterfelijkheid der ziel*, *Parijs*, 1634, in 4.to en eenige staatkundige werken.

SILHOUETTE (STEPHANUS DE), te *Limoges*, in 1709 geboren, werd algemeen tegen-boekhouder en minister van staat. Hij bekleedde dien post in netelige tijden: de verderfelijke oorlog van 1756 had de schatkisten des konings en de hulpbronnen der particulieren uitgeput, door spaarzaamheid en hervorming wilde hij er in voorzien, doch wijl hij zich daardoor een aantal vijanden berokkende, behield hij zijnen post, slechts acht

maanden. Hij begaf zich naar zijn landgoed van *Brie-Sur-Marne*, alwaar hij als een christelijk wijsgeer leefde, weldaden onder zijne leenpligtigen verspreidde, en van elke gelegenheid om wel te doen gebruik maakte. Hij overleed in 1767. De werken, welke hem in het gebied der letteren bekend hebben gemaakt, zijn: 1.° *Idée etc. (Algemeen denkbeeld van het Sineesch bestuur)*, 1729, in 4.to; 1731, in 12.mo; — 2.° *Réflexions etc. (Staatkundige bedenkingen over de groote vorsten)*, naar het Spaansch van BALTHASAR GRACIAN, 1730, in 4.to en in 12.mo; — 3.° eene onberijmde *Vertaling* (in het Fransch), van POPE's *Proeve over den mensch*, in 12.mo Deze vertaling is getrouw, de stijl derzelve is beknopt en bondig, doch men zou er soms meer welsprekendheid en duidelijkheid in wenschen. Het is te denken dat hij zich met een ander werk zou hebben bezig gehouden, indien hij het onderwerpelijke met eene behoorlijke gestrengheid had beoordeeld (zie POPE); 4.° *Mélanges etc. (Letterkundige en wijsgeerige mengelingen)* van POPE, 1742, 2 dl.ⁿ in 12.mo; —

XXXIII. DEEL.

E

5.° *Traité etc. (Letterkundige verhandeling over het geluk)*, 1741, in 12.mo; — 6.° *L'union etc. (De vereeniging der godsdienst en der staatkunde)* van WARBURTON, 1742, 2 dl.ⁿ in 12.mo een uitmuntend werk, waarin men het verwijt wederlegt, aan de leer des Evangelies gegeven, van met de hulpmiddelen der staatkunde niet te strooken; en waarin wordt aangewezen dat de ware staatkunde een geheel natuurlijk resultaat der christelijke grondbeginselen is: dit had, BOSSUET reeds bewezen in zijne *Traité etc. (Verhandeling over de staatkunde der H. Schrift)* (*). SILHOUETTE hield zich gaarne met dergelijke werken bezig, en deed zijn best om dezelve te verspreiden. Zijn godsdienst-ijver was wakker en verlicht, zijne godsvrucht teeder en werkzaam.

SILIUS ITALICUS (CAJUS), in het jaar 25 der christelijke jaartelling geboren, werd Romeensch consul in het jaar 68, en overleed in het begin der regering van TRAJANUS, in den ouderdom van 75 jaren; hij stierf den hongerdood, daar hij den moed niet had, de ziekte te verduren, welke hem aangetast

(*) » Het veiligste holwerk van eenen staat, » zegt FÉNÉLON, » is de regtvaardigheid, de gematigdheid, de goede trouw, en de zekerheid, waarin uwe naburen verkeerren, dat gij buiten staat zijt, hun grondgebied te overweldigen.» STANISLAUS de *Weldadige* stelde dit grondbeginsel grootelijks op prijs, en voegde er bij: » Niets is meer geschikt, om de geslepenheid en list te verijdelen, dan de opregtheid en eenvoudigheid. De arglistigheid vernedert de staatkunde, even gelijk de schijnheiligheid de godsvrucht onteert; en de geheele veinzerij eens konings moet zich enkel tot stilzwijgen bepalen.» — » De liefde voor de regtvaardigheid, heeft een zeer oordeelkundig man gezegd, maakt veel vernuft noodeloos.»

had. SILIUS had eerst het beroep van aanbrenger uitgeoefend; doch hij wischte deze vlak later weder uit. Zijne fortuin was vrij aanzienlijk. Hij bezat een huis dat aan CICERO had toebehoord, en een ander, waarin zich het graf van VIRGILIUS bevond, maar hij bezat noch de welsprekendheid van den eerste, noch het dichtvuur van den andere. SILIUS is bekend door een Latijnsch *Dichtstuk* op den tweeden Punischen oorlog. Dit voortbrengsel gelijkt naar eene courant, zoo wel door de zwakheid der versificatie, als door de naauwkeurigheid en orde, met welke hij de gebeurtenissen voorstelt. Er komen echter zeer edele en grootsche gedachten in voor, en het geheel is vrij zuiver geschreven. Dit dichtstuk werd gedurende het concilie van *Constans* door Poggio in eenen toren, van het klooster van *St. Gall* gevonden. De eerste uitgave van SILIUS ITALICUS, is van *Rome*, 1471, in fol. DANIËL HEINSIUS heeft er te *Leyden* eene uitgave met geleerde aantekeningen van geleverd.

SILLERI. — Zie BRULART (FABIO).

SILVA. Men noemt vier bekwame kunstenaars van dezen naam, te weten: FRANCISCUS, een schilder en beeldhouwer, in 1641 overleden; AUGUSTINUS, een beroemde beeldhouwer; FRANCISCUS, bijgenaamd *de Jonge*, klein-zoon van den voorgaande, mede een beeldhouwer, te *Bonn*, in 1737 overleden, KAREL FRAN-

ciscus, een beeldhouwer en bouwkundige, in 1663 geboren, en te *Milane* in 1726 overleden.

SILVA (JOANNES BAPTISTA), te *Bordeaux* in 1684 geboren, was de zoon van eenen geneesheer en omhelsde hetzelfde beroep. Na in den ouderdom van 19 jaren, te *Montpellier* den doctoralen hoed te hebben ontvangen, kwam hij te *Parijs*, en verkreeg in 1712, denzelfden rang in de geneeskundige faculteit dier stad. Daar hij door verscheiden gewigtige genezingen eenen grooten roem had verworven, zoo werd hij in de aanzienlijkste huizen gezocht. Zelfs in vreemde landen drong zijn roem door. De czarin CATHARINA liet hem den post van haren eersten lijfarts, met aanzienlijke voordeelen aanbieden; maar SILVA wilde het land niet verlaten, waaraan hij zijne geboorte, zijnen roem en zijne fortuin te danken had. Hij overleed te *Parijs* in 1744, met de titels van eersten lijfarts van den prins van *Condé* en van raadplegend geneesheer des konings. Hij heeft nagelaten: 1.º *Traité etc.* (*Verhandeling over het gebruik der verschillende aderlatingen en voornamelijk over die aan den voet*), 1727, 2 dl.ⁿ; in 12.mo en 2.º *Dissertations etc.* (*Geneeskundige verhandelingen en raadplegingen*), *Parijs*, 1744. 2 dl.ⁿ in 12.mo

SILVA. — Zie SYLVA en REJON.

* SILVANI (GHÉRARDO), een bekwame bouwkundige en beeld-

houwer van *Florence*, alwaar hij in 1579 werd geboren, heeft zeer schoone werken uitgevoerd, de meeste in zijne geboorteplaats: men noemt onder anderen het prachtige *paleis Riccardi* in de *Guelfonda*-straat (thans *Via larga*); dat van den markgraaf CAPPONI, de kerk en het klooster der *Theatijnen*, de *voorgevel van het paleis Strozzi*; de kerk van het broederschap der *wondteekens (Stignaten)*; de kerk van den H. FRANCISCUS DE PAULA buiten *Florence* enz. SILVANI wordt onder de voornaamste Italiaansche kunstenaars gerangschikt. Hij overleed in zijne geboorteplaats in 1675. — PETRUS FRANCISCUS, zijn zoon en kweekeling, kwam te *Parijs*, en het was alstoen, dat men bij verbastering zijnen waren naam in dien van SILVAIN veranderde. Hij oogste roem in, en men telt onder zijne voornaamste werken de *kerk der paters van het Oratorium*.

SILVANUS. — Zie SILAS.

SILVANUS (FLAVIUS), zoon van BONITUS, Gallisch veldheer, werd onder de regering van CONSTANS tot den rang van bevelhebber der ruitery verheven, en vervolgens tot dien van generaal der infanterie in *Gallië*. Hij streed met voordeel tegen de barbaren; maar nadat hij zich in 355 door zijne soldaten tot *Augustus* had doen uitroepen, werd hij door URUSICUS, dien CONSTANS tegen hem had opgezonden, en die, om in dit

oogmerk des te beter te slagen, den schijn had aangenomen, als of hij hem voor zijnen wetigen vorst erkende, met dolkstecken doorboord en afgemaakt.

SILVATICIS. — Zie PORCHETTI.

SILVERIUS (*Heilige*), in *Campanië* geboren, zoon van den PAUS HORMISDAS, die alvorens zich aan de dienst der Kerk te verbinden, gehuwd was geweest, beklom den stoel van den heiligen PETRUS, na PAUS AGAPETUS I, in 536. THEODATUS, koning der Gothen, plaatste hem met geweld op den pauselijken troon; maar deze verheffing werd niet als kanoniek beschouwd, dan toen de geestelijkheid van *Rome* er hare goedkeuring aan gaf. Kort daarna maakte BELISARIUS, veldheer van keizer JUSTINIANUS, zich meester van *Rome*. De keizerin THEODORA besloot van deze gelegenheid gebruik te maken om de secte der Acephalen, een' tak van het eutychianismus, uittebreiden. Zij trachtte SILVERIUS in hare belangen te winnen; maar toen zij zag dat hare pogingen vruchteloos bleven, besloot zij hem te doen afzetten. Men beschuldigde hem onregtvaardiglijk, verstandhouding met de Gothen te hebben; men bragt eenen brief te voorschijn, welken men beweerde dat hij aan den vijandelijken koning geschreven had; maar het werd bewezen, dat dezelve gesmeed was, door eenen advokaat, MARCUS genaamd; zulks belette echter

niet dat hij in ballingschap werd gezonden, naar *Patara* in *Ly-cië*, en dat men den 22 November 537, *VIGILIUS* in zijne plaats tot Paus verhief. De bisschop van *Patara* nam openlijk de verdediging van *SILVERIUS* op zich, begaf zich naar den keizer te *Konstantinopel*, bedreigde hem met de oordeelen Gods, indien hij de ergernis niet herstelde, en zeide hem: *Er zijn verscheiden koningen op de wereld, maar er is slechts één Paus in de algemeene Kerk.* *JUSTINIANUS*, van den waren staat van zaken onderrigt, beval dat men *SILVERIUS* op zijnen stoel zou herstellen. In *Italië* teruggekeerd, werd hij door *BELISARIUS*, op verzoek zijner vrouw, die daardoor aan *THEODORA* zocht te behagen, op nieuw in hechtenis genomen. Hij werd naar het eiland *Palmaria*, tegenover *Terracina* verbannen, alwaar hij, volgens *LIBERATUS*, in 538 den hongerdood stierf. *PROCOPIUS*, die toenmaals in *Italië* was, zegt, dat hij op ingeving van *ANTONIA*, vrouw van *BELISARIUS*, vermoord werd. Na zijnen dood, werd *VIGILIUS* als wettige Paus erkend. Zie *LIBERATUS*, *Breviarium*, Cap. 22; *Acta Sanctorum*, Junii, 4.^e dl., blz. 13, en de *Jaarboeken van Italië* door *MURATORI*.

SILVESTER I (Heilige), Paus na den *H. MELCHIADES*, in Januarij 314, zond afgevaardigden naar het concilie van *Arles*, over de *Donatisten*, en hield er zelf verscheiden te *Rome*. Ook zond hij *VITUS* en *VINCEN-*

TIUS, priesters der Kerk van *Rome*, met *OSIUS*, bisschop van *Cordova*, in 325, naar de algemeene kerkvergadering van *Nicea*, ten einde er in zijnen naam tegenwoordig te zijn. Zijn dood, die in December 335 plaats had, was die van eenen heilige. Het was onder zijn pausschap, dat de ketterij van *ARIUS* begon uittebarsten, die de Kerk zoo lang teisterde. De *Handelingen* van dezen heilige zijn apocryph. Men zegt dat hij in ballingschap naar den berg *Soractis* is gezonden geweest, ten tijde van *KONSTANTIJN*, en dat hij bij zijne terugkomst dien vorst doopte, en hem tevens van de melaatschheid genas; maar de levensbeschrijvers der heiligen van *Antwerpen*, op den 21 Mei, *BARONIUS*, en vooral *NOËL* of *NATALIS ALEXANDER* 4.^e §. blz. 18, bewijzen dat dit verhaal in al zijne bijzonderheden valsch is.

SILVESTER II, Paus vroeger *GERBERT* genaamd, in *Auvergne*, uit eene geringe familie geboren, werd te *Aurillac*, in het klooster van *Saint-Gerauld* opgevoed, en door zijne verdiensten abt van *Bobio* in *Lombardyë*. Hij begaf zich vervolgen naar *Reims*, alwaar hij met de school dier stad belast werd, en *ROBERT*, zoon van *HUGO CAPET* tot leerling had. Zijne kunde verwierf hem zoo vele bewonderaars, dat hij, in 992, na de afzetting van *ARNULF*, op den aartsbisschoppelijken stoel dier stad werd verheven. Maar nadat deze in 998 door *GREGORIUS V* hersteld was.

begaf GERBERT zich naar keizer Otto, die zijn leerling was geweest. Deze vorst verkreeg voor hem het aartsbisschop *Ravenna*. Nadat eindelijk Paus GREGORIUS V overleden was, verkreeg de geleerde benediktijner in 999, door de bescherming van denzelfden vorst, de Pauselijke waardigheid, welke hij bekleedde tot aan zijn dood, in 1003 voorgevallen. GERBERT was een der geleerdste mannen zijner eeuw. Hij was ervaren in de wiskunde en in de meest afgetrokkene wetenschappen. Er bestaan van hem 149 *Brieven*, het *Leven van den H. ADALBERTUS*, aartsbisschop van *Praag*, en eenige *Wiskundige werken*, die van zijne geleerdheid getuigen. (Zie MABILLON, *Analect.* 2 dl.ⁿ, bl. 215). Sommigen schrijven hem de samenstelling van het uurwerk van *Maagdeburg* toe, (996), maar zulks is niet bewezen: men is van gevoelen dat de uitvinder der raderuurwerken is RICHARD WALGFORD, abt van *St. Alban* in *Engeland*, die in 1326 bloeide. BRENNO, kardinaal der partij van den onwettigen Paus GURBERT, die eene eeuw na den dood van SILVESTER schreef, schaamt zich niet te zeggen, dat deze Paus zich met de tooveren zwartekunst ophield; eene lastering die door MARTINUS VAN POLEN, en de ketters der laatste tijden herhaald is. Dezelve wordt gelogenstraff door alle gelijktijdige geschiedschrijvers, en bondig wederlegd door GRETSER. GERBERT was de eerste Franschman, die den stoel van den

H. PETRUS beklom. Men heeft zich kortelings bezig gehouden, om hem in zijn vaderland een gedenkteeken op te rigten, en nasporingen te doen, om zijne geboorteplaats te kennen, en hem op zijne lasteraars te wreken.

SILVESTER DE PRIERIO. — Zie MOZZOLINO.

SILVESTRE (FRANCISCUS), een godvruchtige en geleerde overste der dominicanen, was uit eene beroemde familie van *Ferrare*: hetwelk hem FRANCISCUS FERRARIENSIS heeft doen noemen. Hij overleed te *Rennes* op zijne bezoeksreizen, in 1528, in den ouderdom van 54 jaren, na zijne orde met vele voorzigtigheid bestuurd te hebben. Men heeft van hem verscheiden werken. De voornaamste zijn: 1.º goede *Commentariën* op de boeken van den heiligen THOMAS, tegen de heidenen in het 9.º d. der *Werken* van dien heiligen leeraar; — 2.º een *Verdedig-schrift tegen LUTHER*; — 3.º het *Leven der gelukzalige OSANNA van Mantua, religieuse*.

* SILVESTRE (ISRAËL), een beroemde graveur, te *Nancy* in 1621 geboren. Hij was, van moederszijde, een neef van ISRAËL HENRIET, eersten schilder van den hertog van *Lotharingen*, en ontving van dezen kunstenaar lessen in de teekenkunde. De vroegrijpe talenten van den jongen SILVESTRE troffen zijnen oom, die, daar hij

zich niet bekwaam genoeg gevoelde, om eenen zoo waardigen kweekeling op te leiden, den vader deszelven aanraade, hem naar *Parijs* te zenden, alwaar hij zich voornamelijk aan de teeken- en graveerkunst toewijdde. Hij muntte niet alleen uit met het steekijzer, maar teekende zoowel met de pen, dat zijne voortbrengselen de bewondering aller kenners weg droegen, die geene zwaarigheid maakten dezelve met de door geheel *Europa* verspreide teekeningen van *JACOBUS CALLOT* te vergelijken. Nadat *LODEWIJK XIV*, een zijner landschappen, volgens deze nieuwe wijze geteekend, en andere voortbrengselen van dezen kunstenaar gezien had, verkoos hij hem om teekeningen en gravures van de *koninklijke gebouwen* te vervaardigen. *SILVESTRE* verkreeg vervolgens den titel van teekenmeester van den grooten *Dauphin*, met eene jaarwedde en eene huisvesting in het *Louvre*. Daar hij de meesterstukken der kunst van nabij wenschte te zien, ondernam hij twee reizen naar *Italië*, hield zich te *Florence* en te *Rome* op, alwaar hij met onderscheiding werd onthaald. In *Parijs* teruggekeerd, hield hij zich bezig met het in orde brengen zijner talrijke werken, die hem alle eenen verdienden roem verwierven. Zijn werk bevat meer dan 1000 stukken onder welke men onderscheidt het *Carrousel* (Rij- of Ridderspel), dat in 1662 plaats had, en 101 platen bevat; de *vermaken van*

het betooverde eiland, in 7 platen; de *Gezigten van Parijs*, en voornamelijk die van den *Pont-Neuf* genomen; *Gezigt van Rome*, in 4 stukken; *Gezigten van Campo-Vaccino en van het Coliseum*, enz. enz. Hij overleed te *Parijs* in 1691. *ISRAËL SILVESTRE* heeft twee zonen nagelaten, die voor de teekenkunde zijne leerlingen waren: *LODEWIJK*, landschapschilder, te *Parijs*, in 1675 geboren, en in dezelfde stad, in 1760 overleden, en *KAREL*, die volgens de stukken van zijnen broeder gegraveerd heeft. Beide namen lessen van *KAREL LEBRUN* en van *PARROCEL*, een' schilder van veldslagen. *KAREL* overleed in het midden der 18.^e eeuw.

* *SILVESTRE* (de graaf *CAMIL-LUS*), een oudheid- en letterkundige, te *Padua*, den 14 Junij 1645 geboren, studeerde te *Rovigo*, van waar zijne familie oorspronkelijk was, en werd als een der geleerdste mannen zijner eeuw beschouwd. Hij was bekend met de wetten, de wijsbegeerte, de wiskunde, de oude en nieuwe letterkunde, de talen enz. Hij was lid van de meeste geleerde genootschappen van *Italië*, der universiteiten van *Padua*, *Bologna*, *Pisa* enz., en bekleedde de eerste waardigheden der republiek. De graaf *SILVESTRE* wendde bijna zijne geheele fortuin aan, om zich eene menigte zeldzame voorwerpen aan te schaffen, en alle vreemdelingen, waarin men oude marmertafels,

opschriften, vazen, gedenkpenningen enz. vond. Hij heeft *Gedichten*, en eenige werken over verschillende takken van letterkunde vervaardigd; maar er is niets van hem tot ons gekomen dan verscheiden *Verhandelingen*, en *Verklaringen* over de oudheden, vooral betrekkelijk de *penningkunde*. Hij overleed den 6 Januarij 1719.

* SILVESTRE (de graaf KAREL), zoon van den voorgaande, en oudheid-kundige, te Rovigo, den 4 October 1681 geboren, volgde het voetspoor van zijnen vader en was een der beste kweekelingen, van den beroemden dominikaner pater MINORELLI. Hij beoefende en beschermde de kunsten en wetenschappen; maar wijdde zich meer bijzonder aan de studie der oudheid toe, verrijkte het kabinet zijns vaders met zeldzame voorwerpen, en gaf in het licht: 1.º *Leven van LODEWIJK CELIUS van Rovigo*; — 2.º *Leven van DOMINICUS GEORGI*; — 3.º *Brief over een oud opschrift*; — 4.º *Verklaring van een oud marmarblad*; — 5.º *Brief over de stad Rovigo*, en 6.º *Verscheiden Memoiren of Verhandelingen*, over onderscheidene gedenkpenningen. Hij overleed in zijne geboorteplaats, den 14 April 1754.

SILVESTRE. — Zie SACY.

SILVIUS. — Zie SYLVIVS.

SIMEON, hoofd van den stam deszelfden naams, en tweede

zoon van JAKOB en LIA, werd in het jaar 1757 vóór J. C. geboren. Hij wreekte met LEVI de schaking zijner zuster DINA, door al de Sichemiten omtebrengen (zie SICHEM): eene gruweldaad, door welke men eene menigte onschuldigen van het leven beroofde, om eenen enkelen schuldige te straffen. Toen hij later, gedurende den hongersnood, met zijne broeders naar *Egypte* was gegaan, om koren te koopen, hield JOZEF hem als gijzelaar terug, tot dat zijne overige broeders BENJAMIN zouden hebben medegebragt. Op zijn sterfbed betuigde JAKOB zijne verontwaardiging tegen de gewelddadigheid, welke SIMEON en LEVI ten opzichte van de Sichemiten hadden gepleegd. Hij voorzeide hun, dat tot straffe hunner misdaad, God hen van elkander scheiden, en hunne nakomelingen onder de overige stammen verstrooijen zoude. De gebeurtenis regtvaardigde de voorzegging op eene treffende wijze. LEVI had nooit geen bepaald aandeel in de verdeeling van *Israël*; SIMEON ontving tot aandeel slechts een kwartier, dat men van den stam van *JUDEA* afnam en eenige landerijen. FAGE zegt dat de Simeoniten, van de hulpbronnen, die aan de overige stammen gemeen waren, verstoken, zich tot het vinden van een bestaan, aan de opvoeding der kinderen in geheel *Judea* toewijdden: hij beroept zich hierin op het gezag der oude rabbijnen: indien deze overlevering gegrond is, bewaar-

heidt zij de voorzegging letterlijk. De misdaad van ZAMBRI laadde ook den vloek op den stam van SIMEON, en hij is de eenige, welken MOZES bij zijn sterven niet zegende. (*Deutr. XXXIII*).

SIMEON, een regtvaardig man, die God vreesde, en te *Jeruzalem* in de verwachting van den Verlosser van *Israël* leefde. Hij was bijna altijd in den tempel, en de H. Geest geleidde hem derwaarts op den oogenblik dat JOZEF en MARIA er het kind JESUS aanboden. De grijsaard nam alstoen het kind in zijne armen, prees God; en drukte Hem zijne dankbaarheid uit in eenen lofzang, die op eene bewonderenswaardige wijze, de komst van den Zoon Gods op aarde, het vurig verlangen, waarmede Hij verwacht werd, en het licht, hetwelk zijne komst onder alle natiën der wereld moest verspreiden, uitdrukt. Het is eene volks-overlevering dat SIMEON hooge-priester was, en dikwijls ziet men hem in die kleeding voorgesteld; het schijnt echter niet dat dit gevoelen gegrond is; het evangeliesch verhaal zegt niets wat hetzelfde zou kunnen begunstigen.

SIMEON (*Heilige*), bijgenaamd de broeder van J. C., dat is de volle-neef, was de zoon van CLEOPHAS, of ALPHEUS, en van MARIA, zuster der H. Maagd. De bekwame schrift-verklaarders zijn van gevoelen, dat hij dezelfde SIMEON of SIMON, broeder van den H. JAKOBUS *den Mindere*,

van den H. JUDAS en van JOZEF is, waarvan er bij MATT. XIII, 55 gesproken wordt. Hij was een leerling des Heeren en werd, na den dood van JACOBUS, zijnen broeder, tot bisschop van *Jeruzalem* verkozen. Toen TRAJANUS nasporingen had laten doen, omtrent degene, die zich afstammelingen van DAVID noemden, klaagden de Joden SIMEON, bij ATTICUS, landvoogd van *Syrië*; aan als christen en als uit DAVID gesproten. Na lang gekweld te zijn, werd hij eindelijk in het jaar 107 na J. C., in den ouderdom van 120 jaren, waarvan hij er 44 in het bestuur zijner kerk had doorgebracht, gekruisigd.

SIMEON STYLITES (*Heilige*), in het jaar 390, te *Sisan*, aan de uiterste grenzen van *Cilicië*, geboren, was de zoon van eenen herder, welk beroep hij mede tot in den ouderdom van 13 jaren uitoefende. Alstoen begaf hij zich in een klooster, hetwelk hij eenigen tijd daarna weder verliet, om zich in eene hut op te sluiten. Na er drie jaren in vertoefd te hebben, ging hij zich op eene zeer hooge zuil boven op eenen berg van *Syrië* plaatsen, waarop hij tot aan zijnen dood, in 459 of 460 voorgevallen, de strengste boetvaardigheid oefende. Er komen zulke bijzonderheden in de geschiedenis van dezen held der versterving voor, dat eenige schrijvers dezelve in twijfel hebben getrokken; maar zij dachten er niet aan, dat THEODORATUS, die er een verslag van

heeft geleverd, 16 jaren vóór den dood van den H. SIMEON, er als ooggetuige over spreekt; dat deze zelfde daadzaken beschreven zijn door ANTONIUS, zijnen leerling, (in de *Acta Sanctorum*) dat wij het *Leven* van dezen heilige bezitten, 15 jaren na zijnen dood, door den priester COSMAS; in het chaldeeuwsch beschreven, en door STEPH. ASSEMANI in het licht gegeven (*Act. Mart.* 2.^e dl. *Append* blz. 1229); dat er gewag van wordt gemaakt bij EVAGRIUS, THEODORUS LECTOR, in de oude *Levensbeschrijvingen* van den H. EUTHYMEUS, den H. THEODORUS, den H. EUXENTIUS, den H. DANIEL STYLITES enz. Men vindt in de Bibliotheek der kerkvaders van hem eenen *Brief* en eene *Leerrede*. — Er heeft een andere SIMEON STYLITES bestaan, welken men den bijnaam van *de Jonge* gaf, wíjl hij bijna eene eeuw na den oude leefde, dat is van 522 — 595. Deze wijze om zich te versterven heeft ongetwijfeld iets zonderlings; maar het is noch volgens onzen smaak en onze zeden, noch zelfs volgens de gewone regels des christelijke levens, dat men de buitengewone handelingen der Heiligen moet beoordeelen (zie eene aanmerking van FLEURY, aan het einde van het artikel PATRICIUS — *Heilige* —). De volken konden niet dan een zeer groot denkbeeld van het Wezen vormen, dat wijze en deugdzaam lieden, op zulk eene standvastige en moeilijke wijze aanbaden. Deze Heiligen predikten daaren-

boven van de hoogte hunner zuilen, en bragten groote bekeeringen te weeg; en uit dit gezigtspunt beschouwd, in verband met de natuurlijke onmogelijkheid, welke men vermeent te ontdekken, in de voortdoring eener zoodanige houding, hebben sommige schrijvers hunne boetvaardigheid als wonderdadig, en boven de krachten der natuur verheven beschouwd. — Zie DANIEL (*Heilige*).

SIMEON (*Heilige*), beroemd in de jaarboeken der Kerk van *Trier*, van de 11.^e eeuw, werd te *Konstantinopel* van aanzienlijke christen ouders geboren. Na zijne jeugd in het beoefenen der letteren, in welke hij zeer groote vorderingen maakte, te hebben doorgebracht, werd hij eerst woud-broeder; en daarna monnik van den berg *Sinaï*. CREVINUS en RICHARDUS, abten van *Trier*, kwamen in de gelegenheid, om hem, op hunne reis naar het *Heilige-Land* te leeren kennen, en, door zijne deugden getroffen, namen zij hem mede naar *Trier*, vanwaar hij zich naar de abdij van *Tholey* begaf. De aartsbisschop POPPO liet hem niet lang aldaar; want daar hij besloten had, zelf eene reis naar *Palestina* te doen, bewoog hij den H. SIMEON hem op deze bedevaart te vergezellen. Bij zijne terugkomst stond hem POPPO een klein gedeelte der zwarte-poort af, een gedenkteeken van de grootste oudheid, waaraan hij eene kerk had gebouwd. De

heilige hield zich aldaar opgesloten tot aan zijnen dood. De abt CREVINUS, die hem in zijne laatste oogenblikken bijstond, beschreef zijn *Leven*, en zond het aan BENEDICTUS IX, die hem in 1047 onder de heiligen plaatste. De kerk, waarbij hij zijnen intrek nam, en die zijn graf bezit, draagt tegenwoordig zijnen naam.

SIMEON, een beroemde rabbijn der 2.^e eeuw, wordt door de joden als de vorst der kabalisten beschouwd. Het is aan hem dat men het hebreeuwsche boek, *Zohar* (dat is *licht*) getiteld, toeschrijft, *Cremona*, 1560, 3 dl.ⁿ in fol. Men weet dat de kabaal (geheimzinnige uitlegging der Schrift) bij de nieuwere joden, eene overvloedige bron van dwalingen is geworden, *latus errorum fons*, zoo als de schrijver der *Phy-sica sacra* zegt. Het schijnt dat, na zich bedrogen te hebben omtrent den zin der profeten, vooral ten opzichte van die, welke den Messias betreffen, zij beter de toekomst zoeken te kennen, door een middel, dat daartoe in geen deele geschikt is. Waar is het echter, dat de heilige Geest soms geheime waarheden heeft ingedrukt, door het zinnebeeld der letteren en derzelve verschillende betrekkingen; hetwelk eene soort van kabalistisch raadsel vormt, zoodanig als dat, hetwelk men in het 15.^e hoofddeel van het *Boek der Openbaring* leest, waarin de naam des beestes door het getal 666 is aangeduid. Maar

zulks is zeer verschillend van de soort van waarzeggerij, welke de rabbijnen willen uitoefenen, door zamenstellingen van letters en getalmerken, eene soort van goochelarij, welke filozofen der laatste eeuw, zich niet geschaamd hebben aantewenden, even gelijk zij zich ook met de tooverkunst hebben ingelaten (zie de aanteekening op het artikel FAUSTUS). Zeker is het dat indien dergelijke middelen eenig resultaat hadden, zulks niet natuurlijk kon zijn. Dit is de aanmerking van een' man, die de gevoelens, welke hij onderzoekt, noch ligtzinniglijk aanneemt, noch verwerpt: *Aliquid ex futuris contingentibus ac liberis, determinate, sciri ac dici ope cabalae posse nisi magia et impliciti cum orco pacti vinculum intercesserint, nemo sensatus crediderit.*

SIMEON METAPHRASTES, in de 10.^e eeuw te *Konstantinopel* geboren, verhief zich door zijne verdienste en zijne geboorte, tot de aanzienlijkste ambten. Hij was secretaris der keizers LEO den *Wijsgeer*, en KONSTANTIJN PORPHYROGENETES, en werd met het departement van buitenlandsche zaken belast. Na dat laatstgenoemde vorst hem had aangespoord, om de *Levens der Heiligen* te verzamelen, stelde hij zich niet te vreden met de compilatie der daadzaken, maar doste dezelve in een romanesk gewaad uit. Hij verzamelde tegelijkertijd voorbeelden der heldhaftigste deugden en allerbelagchelijkste

wonderwerken. Men heeft bij herhaling zijn werk in het Latijn vertaald en men vindt hetzelfde in de verzameling van de *Levens der Heiligen* door SURUS; maar het ware te wenschen, dat men het in het grieksch drukte: want ofschoon, het vol fabelen is, bevat het echter oude en geloofwaardige gedenkstukken, die een bekwame criticus zou onderscheiden. Deze schrijver werd METAPHRASTES genoemd, wijl hij de verhalen als uitbreider omschreef (zie ROCHUS — *heilige* —). Men heeft ook van hem Grieksche gedichten, in het *Corpus poetarum Graecorum*, Geneve, 1606 en 1614, 2 dl.ⁿ in fol.

SIMEONI of SIMEONIBUS (GASPARUS), van *Aquila*, in het koningrijk *Napels*, kanonik van de H. MARIA de *Meerdere*, en secretaris van PAUS INNOCENTIUS X, schitterde te *Rome* door zijne Latijnsche en Italiaansche gedichten. Hij heeft in beide, en vooral in eerstgenoemde, den smaak der oudheid behouden, welke uit *Italië* verbannen scheen. Zijne verzen schieten noch in kracht, noch in welluidendheid, noch in bevalligheid te kort, en bewijzen dat de Romeinsche taal, sedert dat dezelve tot de doode behoort, der genie even zoo wel te dienste staat als ten tijde van AUGUSTUS; zij heeft daarenboven een groot voorregt gewonnen, hetwelk zij als levende taal niet bezat, namelijk de onveranderlijkheid.

SIMIANE (KAREL EMMANUËL

PHILIBERTUS HYACINTHUS DE), markgraaf van *Pianezza*, in 1608 geboren, minister van den hertog van *Savooije*, en kolonel-generaal zijner infanterie, diende dezen vorst met ijver in zijnen raad en in zijne legers. Hij onderscheidde zijn beleid en zijne dapperheid, in de oorlogen van *Montferrat*, van het land van *Genua* enz. Tot buitengewoon gezant aan het hof van *Weenen* benoemd, werd hij later tot voorzitter van den raad verheven van de prinses-regentes, weduwe van den hertog VICTOR-AMADEUS I, in 1637 overleden. Op het einde zijner dagen verliet hij het hof en begaf zich naar *Turin*, bij de priesters der missie, alwaar hij zich enkel met zijne zaligheid bezighield. Zijne eenzaamheid werd slechts gestoord door de raadgevingen, welke men hem vroegde, als aan het orakel van *Savooije*. Hij eindigde heiliglijk zijne dagen in 1677. Er bestaat van hem: 1.º eene *Verhandeling over de waarheid der christelijke godsdienst*, in het Italiaansch, waarvan pater BOUHOURS eene vertaling in het Fransch heeft geleverd; — 2.º *Piissimi in Deum affectus*, ex AUGUSTINI *Confessionibus delecti*, in 12.mo, enz.

* SIMIOLI (JOZEF), hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Napels*, in die stad den 26 Junij 1712 geboren. Hij omhelsde den geestelijken staat, en verbond zich aan den kardinaal SPINELLI, die hem in zijn diocees tot hoogleeraar in de god-

geleerdheid benoemde, en hem vervolgens medenam naar *Rome*. Hij genoot de achting van BENEDICTUS XIV, die hem in de congregatiën gebruikte, en men zegt, dat hij deel had aan den rondgaanden brief van dien Paus; hij werd met verscheiden andere godgeleerden belast, met de zamenvestelling eener algemeene leerwijze, voor het onderwijs der voor de vreemde missiën bestemde kweekelingen, en bleef te *Rome* tot aan den dood van den kardinaal SPINELLI, in 1763. BERNARDUS TANUCCI, een Toskaner, hoogleeraar in de regtsgeleerdheid te *Pisa*, en later minister en president van den regentschapsraad te *Napels*, onder koning FERDINAND, riep SIMIOLI naar die stad terug, en de kardinaal DE SERSALE, die er aartsbisschop van was, benoemde hem op nieuw tot hoogleeraar in de godgeleerdheid, later tot kanonik der hoofdkerk en principaal van het aartsbischoppelijk collegie. Men zegt dat SIMIOLI niet vreemd was, aan den geest, die te *Napels*, ten opzichte van de kerkelijke zaken heerschte; en de gunst waarin hij bij TANUCCI stond, die bij elke gelegenheid met het hof van *Rome* in strijd was, zou er een voldoende bewijs van zijn. Hij stond daarenboven in betrekking met de godgeleerden van *Italië*, welke dezelfde gevoelens deelden, en die, onder voorwendsel van de verslachte zedeleer te vervolgen, den Jesuiten eenen oorlog aandeden, in welken deze ten laatste bezweken, tot groot nadeel der

gezonde zedeleer zelve, der godsdienstige grondbeginselen en der openbare opvoeding. Men heeft van SIMIOLI: 1.º *Leergang der godgeleerdheid of Godgeleerde Instellingen*, een door verscheiden bisschoppen aangenomen werk, *Napels*, 1790; — 2.º *Verhandelingen over verschillende punten der geschiedenis, der critiek en der kerkelijke tucht*; — 3.º *Raadgevingen aan de bisschoppen om hun diocees wel te besturen*. De koning deed deze raadgevingen aan alle nieuwe prelaten zijner staten uitreiken; dezelve zijn in het Spaansch vertaald; — 4.º *Verscheiden Werken*, die onuitgegeven zijn gebleven. SIMIOLI nam deel aan eene uitgave des *Bijbels* met aantekeningen, tegen den *Bijbel verklaard* door VOLTARE. Hij overleed plotseling den 21 Januarij 1799, terwijl hij zich met zijnen aartsbisschop, met een werk het diocees betreffende, bezig hield. Hij had, zegt men, een bisdom van de hand gewezen.

SIMLER (JOSIAS), een predikant te *Zurich*, in 1530 geboren, overleden in die stad, in 1576, heeft nagelaten: 1.º *Verscheiden wiskundige en godgeleerde werken*; — 2.º *Eene verkorte uitgave, der Bibliotheek* van KOENRAAD GESNER, op prijs gesteld, ofschoon er eenige onnaauwkeurigheden in voorkomen. Deze uitgave verscheen te *Zurich*, in 1574, in fol. in het licht, en FRISIUS heeft er in 1583, eene vermeerderde uitgave van geleverd; —

3.º *De Helvetiorum republica*, Parijs, 1577, in 8.vo, ELZEVIR, 1624, in 24.mo; — 4.º *De Alpibus commentarius*, Leyden, 1633, in 24.mo; men vindt in deze verhandeling eene naamlijst der op de Alpen groeiende planten; — 5.º *Vocabula rei nummariae, ponderum et mensurarum, graeca, latina, hebraica, arabica*, Zurich, 1584, in 8.vo; — 6.º *Leven van KOENRAAD GESNER*, Zurich, 1566, in 4.to

SIMNEL (LAMBERTUS). — zie EDUARD PLANTAGENET.

SIMON I, hooge-priester der joden, bijgenaamd *de regtvaardige*, was de zoon van ONIAS I, dien hij in het hooge-priesterschap opvolgde. Hij herstelde den tempel van *Jeruzalem*, die in verval was, deed denzelven door eenen dubbelen muur omgeven, en liet door kanalen water in denzelven geleiden, om de slagtoffers te wasschen. Men vindt eene schoone lofspraak van denzelven in het 50.^e hoofddeel van het boek *Ecclesiasticus*.

SIMON II, klein-zoon van den voorgaande, volgde ONIAS II, zijnen vader op. Het is onder zijn hooge-priesterschap dat PROLEMEUS, *Philopator*, te *Jeruzalem* kwam. Toen deze vorst, ondanks de tegenkanting van SIMON in het Heilige der Heiligen wilde doordringen, strekte God zijnen wrekkenden arm over hem uit, en strafte zijne ontheiliging, door hem krachteloos en zonder beweging ter aarde te doen nederstorten.

SIMON *de Machabeër*, zoon van MATTHATIAS, bijgenaamd THASI, werd in het jaar 143 vóór J. C. opperpriester en hoofd-aanvoerder der joden. Bij verschillende gelegenheden openbaarde hij zijne dapperheid, onder het bestuur van JUDA en JONATHAS, zijne broeders. Nadat de eerste hem met 3,000 man naar *Galilea* had gezonden, ter ondersteuning der joden van dat gewest tegen de inwoners van *Tyrus*, *Sidon* en *Ptolemaïs*, zoo gaf SIMON bij herhaling den vijanden de nederlaag. Gezamenlijk met JONATHAS, sloeg hij APOLLONIUS; en toen JONATHAS door THYPHON gevangen was genomen, begaf SIMON zich naar *Jeruzalem*, om het volk gerust te stellen, dat, terwijl het niemand waardiger dan hem zag, om aan het hoofd der zaken te staan, hem eenpariglijk daartoe verkoos. Door deze algemeene stem hoofd der natie geworden, beriep SIMON dadelijk alle krijgslieden bij een, herstelde in allerijl de muren en vestingwerken van *Jeruzalem*, en bevljigtte zich, om ook de overige steden van *Judea* te versterken. Hij zond vervolgens afgevaardigden naar DEMETRIUS, die in het koninkrijk *Syrië* den jongen ANTIOCHUS was opgevolgd, en verzocht hem *Judea* in deszelfs vrijheden te herstellen. Deze vorst stond hem alles toe wat hij vraagde. Nadat de vrijheid aan de joden was teruggegeven, vernieuwde SIMON het verbond met de Spartanen, en zond een gouden schild aan

de Romeinsche republiek. Hij sloeg vervolgens de troepen van ANTIOCHUS EVERGETUS, koning van *Syrië*, die zich zijn vijand had verklaard, en op het einde zijner dagen, bezocht hij de steden van zijnen staat. Toen hij op het kasteel van *Doch* aankwam, alwaar PTOLEMEUS, zijn schoonzoon woonde, liet deze heerszuchtige, die zich zelve tot soeverein van het land wilde verheffen, SIMON en zijne beide zonen, MATHATIAS en JUDAS, te midden van een gastmaal, hetwelk hij hun gaf in het jaar 135 vóór J. C. verraderlijk vermoorden. JOANNES HYRCANUS, zijn zoon, volgde hem op. Men vindt den lof zijner deugden en van zijn wijs en gelukkig bestuur in het eerste *Boek der Machabeërs*, 14^e hoofddeel.

SIMON (*Heilige*), apostel des Heeren, werd bijgenaamd *de Kananeër*, dat is *ijveraar*. Men is onbekend met de reden van dezen bijnaam. Verkreeg hij dien door zijnen ijver voor J. C. of behoorde hij tot eene zekere sekte der *Zeloten* (ijver-aars)? Men kent even zoo min de bijzonderheden zijns levens, zijner predikatiën en der wijze zijns doods. Sommigen doen hem naar *Egypte*, *Lybië* en *Mauritanië* gaan, anderen doen hem *Perzië* bezoeken, doch met even zoo min grond als de eersten. Zie het einde van het artikel van den H. JACOBUS *den Meerdere*. Zijn feest, met dat van den H. JUDAS vereenigd wordt den 28 October gevierd.

SIMON. — Zie PETRUS..

SIMON *de Cyrener*, vader van ALEXANDER en van RUFUS, was van *Cyrene*, in *Lybië*. Toen J. C. den *Calvarieberg* beklom, en onder zijn eigen kruis bezweek, dwongen de soldaten, den voorbijgaanden SIMON het Hem te helpen dragen. Intusschen schijnt het woord *angariaverunt* aan te duiden, dat men er hem uit overtuiging toe bewoog. Het is waarschijnlijk dat SIMON als een aanhanger van J. C. bekend was, en dat zulks de joden op het denkbeeld bracht Hem zijn kruis te helpen dragen, een last, die voor hem, naar allen schijn, eene kostbare bron van genade zal zijn geweest. Hij is de eenige, die letterlijk het kruis des Verlossers heeft gedragen, en dit groote middel des heils, zichtbaar voor de oogen heeft gemaakt.

SIMON *de Toovenaar*, uit het vlek *Gitton* of *Gitthon*, in het land van *Samarië* verleide het volk door zijne begoochelingen en verblindingen; eene ongelofelijke menigte verbond zich aan hem, en noemde hem *de groote kracht Gods*. Toen echter de diaken PHILIPPUS het Evangelie in de stad was komen verkondigen, en SIMON verbaasd stond, over de door hem gewrochte wonderen, vraagde en ontving hij het doopsel. Eenigen tijd daarna kwamen de apostelen om de handen aan de gedoopten opteleggen. Daar SIMON zag, dat de geloovigen, die den H. Geest ontvingen, verscheiden

talen spraken, zonder dezelve geleerd te hebben, en daarenboven wonderen wrochte, zoo bood hij geld aan, om het vermogen te koopen, die gaven te kunnen mededeelen. Alstoen vervloekte de verontwaardigde PETRUS hem met zijn geld, wyl hij zich verbeeldde dat de gaven Gods konden gekocht worden; van daar is het woord *Simonie* (koopen of verkoopen van geestelijke zaken) ontstaan. Na het vertrek der apostelen, verviel SIMON in grove dwalingen, en maakte zich aanhangers. Hij verliet *Samarië*, en doorkruiste verscheiden gewesten welke hij met zijne goddeloosheden besmette. Hij lokte door zijne begoochelingen veel volk tot zich, en maakte zich vooral te *Rome* berucht, waar hij vóór den H. PETRUS aankwam. De Romeinen beschouwden hem als eenen God; en de senaat deed voor dezen bedrieger op het eiland van den *Tiber* zelfs een standbeeld oprigten, met dit opschrift: *Simoni Deo sancto* VALOIS en pater PAGI betwisten deze bijzonderheid, en beweren dat dit standbeeld aan *Semo-Sachus*, eene door de Romeinen aanbedene godheid, was toegewijd; maar bekwame critici, en hieronder de Bollandisten (*Acta S. S. 29 Junii*, TILLEMONT, 2.^e dl. blz. 482), zijn van een tegenovergesteld gevoelen en houden de wezenlijkheid staande, van het aan SIMON opgerigte standbeeld. Wat hier ook van wezen moge, de begoochelingen van dezen bedrieger benevelen de oogen

der inwoners van *Rome*, en waren het voorwerp der nieuwsgierigheid van NERO; maar de betoovering was van korten duur. De heilige PETRUS sloeg zijnen roem door een gerucht-makend voorval den bodem is; sommige geleerden trekken deze bijzonderheid in twijfeld, maar dezelve staat in een bewonderenswaardig verband met omstandigheden door ongewijde geschiedschrijvers onder de regering van denzelfden NERO verhaald. De toovenaar noemde zich de zoon Gods, en beroemde zich als zoodanig ten hemel te kunnen opstijgen. Hij beloofde zulks zelfs aan NERO. Op den bepaalden dag, liet hij zich, in tegenwoordigheid van eene menigte volks, die tot dat tooneel was toegevloeid, door den duivel in de lucht verheffen, maar, op het gebed van den H. PETRUS, viel SIMON, zoodra hij tot eene zekere hoogte was genaderd en brak zich de beenen. Degene die deze daadzaak volgens de letter loochenen, verklaren dezelve op eene verbloemde wijze, wegens den grooten roem, dien SIMON zich te *Rome* had verworven, en de snelheid waarmede PETRUS denzelfden vernietigde; maar het schijnt niet zeer noodzakelijk tot deze *metaphora* zijne toevlugt te nemen. De opstijging van SIMON wordt als wezenlijk en natuurkundiglijk waar verhaald door JUSTINUS, AMBROSIVS, CYRILLUS van *Jeruzalem*, AUGUSTINUS, PHILASTRIUS, ISIDORUS, van *Pelusium*, THEODORETUS enz. DIO-CHRYSOSTOMUS, een heiden-

sche schrijver verzekert dat NERO langen tijd aan zijn hof eenen toovenaar had, die hem beloofde door de lucht te zullen vliegen. Bij SEUTONIUS in *Ner. c. 12*, leest men, dat bij de openbare spelen, een man ondernam, om in tegenwoordigheid van NERO te vliegen, maar dat hij viel zoodra hij zijne vlugt had genomen en dat het balkon, waarop zich de keizer bevond, met zijn bloed werd geverwd. BARONIUS, TILLEMONT, CEILLIER en ORSI nemen deze geschiedenis van SIMON den Toovenaar aan. En wijl de geschiedkundige tijdsbepalingen alhier overeenkomen met de regtstreeksche en formeele getuigenis der beroemdste Christen-schrijvers, en de minder ontwikkelde, maar zoo zeer strookende en zoo klaarblijkelijk toepasselijke getuigenis der heidensche schrijvers, zoo ziet men niet in, welke reden deze daadzaak in twijfel kan doen trekken.

SIMON, zoon van GLORAS, een der grootste heeren onder de Joden, was gedeeltelijk oorzaak van den ondergang van *Jeruzalem* en van de natie. De Joden hadden hem in *Jerusalem* als eenen bevrijder ontvangen; zij hadden hem ingeroepen om hen te verlossen van de dwingelandij van JOANNES van *Giscala*, (zie dat artikel), maar hij was nog wreeder dan die dwingeland, met wien hij zich verbond. Niets evenaart de gruwelijke tooneelen, welke den ondergang vergezelden, van een

eertijds door God bemind volk, toenmaals het voorwerp zijner vervloeking, dat zich zelven de ingewanden verscheurde, terwijl de Romeinen rondom hetzelfde en in zijnen boezem, de verwoesting en den dood verspreidden. Toen de stad door de Romeinen werd ingenomen, verborg hij zich in onderaardsche riolen, met de noodige werktuigen voorzien om te graven. Maar het ontbrak hem weldra aan levensmiddelen, zoodat hij terugkeerde, door de vijanden gevangen genomen, aan de zegekar van TITUS gebonden, en vervolgens op het openbare plein van *Rome* ten dood gebracht werd.

SIMON, in de 13.^e eeuw een monnik van het Oosten, begaf zich naar *Europa* alwaar hij Dominikaner werd, en schreef tegen de Grieken, *over den uitgang van den H. Geest van Vader en Zoon*, eene *Verhandeling*, welke men bij ALLATIUS vindt.

SIMON (*Heilige*), een jong kind van *Trente*, hetwelk door de Joden, uit haat jegens J. C. in het jaar 1474, wreedaardig vermoord en in stukken gesneden werd. Het Roomsche martyrologium maakt er melding van op den 24 Mrt. WAGENSEIL en BASNAGE hebben het vermoorden van dit kind ontkend; maar de waarheid dezer misdaad is in het helderste daglicht geplaatst door eenen ongenoemde, wiens waarlijk be-toogend werk ten titel voert:

De Cultu sancti SIMONIS, pueri Tridentini, et martyris apud Venetos, en is opgenomen, in de *Raccolta d'opuscoli scientifici etc.*, van pater CALOGERA, 48.ste dl. blz. 406, 472. Men zie de instructie van het proces in de *Acta Sanctorum*, met aantekeningen van HENSCHENIUS; de *Amplis. Collect. vet. van dom MARTENNE*, 2.^e dl. blz. 1516, en BENEDICTUS XIV, *De canonis.*, lib. I. Cap. 14. blz. 105. Het is met even zoo weinig grond dat SCHAEFFLIN, in zijn *Alsatia illustrata*, het martelaarschap van het kind in twijfel heeft getrokken, wiens gedenkteeken in de kerk van *Weissenburg* in den *Elsas* gevonden wordt. Deze dweepzucht der joden heeft eertijds verscheiden dergelijke gruwelen te weeg gebracht; nog in de laatste eeuw heeft men er onbetwistbare voorbeelden van gezien; degene, die er aan mogten twijfelen, raadplegen het *Journal hist. et litt.* van den 15 Januarij 1778, blz. 88, en van 15 October 1778, blz. 258.

SIMON (RICHARD), een geleerde kenner der Hebreuwsche taal, te *Dieppe* in 1638 geboren, begaf zich in den ouderdom van 21 jaren in de congregatie van het oratorium, doch verliet dezelve weder kort daarna. In 1662, kwam hij, het geheugen met een gedeelte der Oostersche talen verrijkt, weder in hetzelfde. Eenige haarkloverijen, welke men hem over deze studie aandeed, bragten hem op het denkbeeld, het oratorium an-

dermaal te verlaten, en zich onder de Jesuiten te begeven, maar hij werd hiervan teruggehouden door pater BERTAD, overste van het instituut. Hij werd weldra bestemd om de catalogus optemaken van de Oostersche boeken der bibliotheek van het huis *Saint-Honoré*, en kweet zich met roem van die taak. Nadat de president de LAMOIGNON gelegenheid had gehad, hem te zien, was hij over zijne geleerdheid zoo zeer voldaan, dat hij zijne oversten aanspoorde, hem te *Parijs* te behouden; maar wijl hij zijn kostgeld niet kon betalen, zond men hem naar *Juilly*, om er de wijsbegeerte te onderwijzen. Het was alstoen dat hij begon zijne verschillende werken in het licht te geven. De stoutheid zijner gevoelens, het zonderlinge van zijne denkbeelden en van zijn karakter, noodzaakten hem, om in 1678 het oratorium te verlaten, om zich naar *Belleville* in *Caux* te begeven, waarvan hij gedurende vier jaren pastoor was. Men heeft van hem een bitter hekelschrift dier congregatie in het *Leven* van pater MORIN, voorkomende in de *Antiquitates Ecclesiae orientalis* van dien geleerde. SIMON herhaalde dikwijls: *Alterius ne sit, qui suus esse potest*. Hij verliet zijne pastorij, begaf zich naar *Dieppe*, leefde gedurende eenigen tijd te *Parijs*, en ging eindelijk in 1712 in zijne geboorteplaats sterven. Men kan hem eene zeer uitgebreide geleerdheid, en eene groote verscheidenheid in letter-

kundige kennis niet betwisten. Zijne critiek is niet altijd gematigd en naauwkeurig; en er heerscht in alles wat hij geschreven heeft een geest van zonderling- en nieuwhed, welke hem vele tegenstanders verwekte. De beroemdste zijn VEIL, SPANHEIM, LE CLERC, JURIEU, LE VASSOR, DU PIN, BOSSUET enz. SIMON liet bijna geen hunner geschriften onbeantwoord: de trotsch- en hardnekkigheid heerschen in al zijne twistschriften. Zijn bijtend, hekelachtig en onrustig karakter verbitterde nog in zijnen ouderdom. Er bestaan van hem een aantal werken. De voornaamste zijn: 1.º *Les cérémonies etc.* (De plegtigheden en gebruiken der joden), naar het Italiaansch van LEO VAN MODENA, met een aanhangsel, betrekkelijk de Carrailische en Samariitaansche secten, 1681, in 12.mo, een zeer gezocht werk; — 2.º *Histoire etc.* (Critische Geschiedenis van den tekst, de vertalingen en uitleggers van het oude Testament), waarvan de beste uitgave is die van Rotterdam, 1689, in 4.to; die in 1690 gevolgd werd door eene Beoordeelende geschiedenis der vertalingen van het nieuwe Testament, en in 1692, door de Beoordeelende geschiedenis der voornaamste uitleggers van het nieuwe Testament enz., met eene Beoordeelende verhandeling der voornaamste handschriften, in deze drie deelen aangehaald, in 4.to. Alle deze geschriften ademen de geleerdheid; maar eene soms vermetele critiek heeft dezelve op den Index, der door Rome

verboden boeken doen plaatsen, hetwelk echter de dogmatiserende monniken, waarvan *Duitschland* op het einde der 18.^e eeuw wemelde, niet belet heeft, zijn voorbeeld te volgen, en hunne onkunde te bedekken door letterdieverijen, aan dezen, voor het overige geleerden en achtenswaardigen man gepleegd, maar die door eene overdrevene vrijheid in zijne verklaringen, de H. Schrift heeft schijnen te verbasteren, en dezelve aan de veranderlijkheid der verbeeldingskracht prijs te geven. — 3.º *Réponse etc.* (Antwoord op het boek getiteld *Gevoelens van eenige Hollandsche godgeleerden*), 1686, in 4.to; — 4.º *Inspiration etc.* (Ingeving der gewijde boeken), 1687, in 4.to — 5.º *Nouvelles etc.* (Nieuwe aanmerkingen op den tekst en de vertalingen van het nieuwe Testament), Parijs, 1695, in 4.to; — 6.º *Lettres etc.* (Critische brieven), waarvan de beste uitgave is die van Amsterdam, 1730, 4 dl.ⁿ in 12.to — waarin buitengewone en belangrijke zaken voorkomen; — 7.º eene *Vertaling in het Fransch* van het nieuwe Testament met letterkundige en critische aanmerkingen, 1702, 2 dl.ⁿ in 8.vo De kardinaal DE NOAILLES, aartsbisschop van *Parijs*, en BOSSUET veroordeelden dit werk. » Het schijnt, zegt BOSSUET, dat de schrijver het zich ten taak heeft gesteld, de denkbeelden der heilige schrift verachtelijk te maken. Onder voorwendsel van zich naar de valbaarheid des gemeens te voegen, dompelt hij dezelve,

om dus te spreken, tot in het slijk der laagste uitdrukkingen.” — 8.º *Histoire etc. (Geschiedenis van den oorsprong en den voortgang der kerkelijke inkomsten)*. Dit werk verscheen in 1709, 2 dl.ⁿ in 12.mo, onder den valschen naam van HIERONYMUS ACOSTA. Het is, zegt men, het resultaat van een misnoegen van SIMON tegen eene gemeenschap van Benedictijnen opgevat: genoeg bekend is het, dat de toorn noch geschikt is om tot de waarheid te geleiden, noch om licht over eenigerlei onderwerp te verspreiden; — 9.º *Créance etc. (Geloof der Oostersche Kerk betrekkelijk de transsubstantiatie)*, 1687, in 12.mo; — 10.º *Bibliothèque etc. (Critische Bibliotheek)* onder den naam van SAINT-JORE; met aantekeningen, 1708 en 1710, 4 dl.ⁿ in 12.mo. Dit werk werd bij vonnis van den raad, verboden; het is zeldzaam geworden. Men vindt in hetzelfde stukken, die men te vergeefs elders zoude zoeken, enz. enz.

SIMON (JOANNES FRANCISCUS), te *Parijs*, in 1654 geboren, was de zoon van eenen bekwamen heelmester, werd door zijnen vader zorgvuldig opgevoed, aanvaardde het geestelijk gewaad, en werd tot doctor in het kerkelijke regt bevorderd. Hij werd vervolgens tegenboekhouder der vestingwerken, en lid der akademie van opschriften en schoone letteren. Nadat de abbé DE LOUVORS hem, in 1719, verkozen had tot opzigtder gedenkenpen-

ningen van het kabinet des konings, legde hij het geestelijke gewaad af, vermits LODEWIJK XIV, een vijand van nieuwigheden, en die nooit anders dan leeken, in die betrekking had gezien, dezelve aan geene anderen wilde geven. SIMON nam dezen post waardiglijk waar. Hij muntte vooral uit in de zinspreuken en opschriften. In de *Memoriën* der akademie van opschriften, komen verscheiden geleerde *Verhandelingen* van hem voor. Hij overleed in 1719.

* SIMON (ANTONIUS), lid der gemeente van *Parijs*, te *Troyes* in 1736 geboren. In de hoofdstad gekomen zijnde, leerde hij er het beroep van schoenmaker, vestigde zich aldaar met ter woon, en tijdens de omwenteling omhelsde hij met woede de zaak derzelve. Het gelukte hem in aanmerking te komen, hij verbond zich aan ROBESPIERRE, en, onder het *schrikbewind* werd hij officier van den gemeenteraad. In deze hoedanigheid, nam hij dikwijls de dienst in den *Tempel* waar, en was een dergenen, die den ongelukkigen LODEWIJK XVI het meeste hoon den en kwelden. Na den dood van dezen vorst, had men de wreedheid den jongen LODEWIJK XVII (zie dat artikel) aan dezen onbeschaafden en woesten mensch toetevertrouwen, en hij werd het werktuig van den haat der muiltelingen, jegens dit doorluchtige en ongelukkige kind. Hij leerde hem de verschrikkelijkste godslasteringen uitspre-

ken, noodzaakte hem zich door sterke dranken te bedwelmen, en zelfs zijne ouders te vervloeken. Deze gruwelijke behandeling verkortte het leven van zijn onschuldig slagtoffer. Hij ontving eindelijk het loon zijner misdaden, en den 9 thermidor (27 Julij 1794), in den val van ROBESPIERRE betrokken, volgde hij hem daags daarna op het schavot.

* SIMON (EDUARD THOMAS), een geneesheer en letterkundige, den 16 October 1740 te Troyes geboren, was de zoon van eenen notaris dier stad, legde zich op de genees- en heilkunde toe, en kwam in 1786 Parijs bewonen. Hij werd, in 1790, benoemd tot algemeen secretaris van den gezondheids-raad, en achtereenvolgend van die der bedelarij en des openbaren onderstands. Ofschoon hij zich een voorstander der omwenteling had getoond, beschuldigde men hem, in 1792, voor het koningschap in zamenzwering te zijn getreden; en om zich aan de vervolgingen te onttrekken, koos hij de partij, om den conventionneel BOURET, zijnen vriend, die in missie werd gezonden, te vergezellen. Tijdens de oprigting eener bibliotheek voor de raden der Ouden en der Vijfhonderden, werd hij tot bewaarder derzelve benoemd, en later bibliothecaris van het tribunaat. Nadat deze post in 1807 werd afgeschaff, begaf hij zich onder het openbaar onderwijs, en verkreeg den post van studie-censor in het lyceum van

Nancy, daarna dien van hoogleeraar in de Latijnsche welsprekendheid te Besançon. Hij overleed den 4 April 1818. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Choix etc.* (*Keuze van gedichten uit het Grieksch, het Latijn en het Italiaansch vertaald*), 1786, 2 dl.ⁿ in 18.mo: dit werk bevat een aantal belangrijke stukken, met *Beschrijvingen* van de meeste dichters, waaruit deze verzameling bestaat; — 2.º *Contes etc.* (*Zedelijke verhalen, ten dienste der jeugd, uit het Italiaansch van FR. SOAVE vertaald*), 1790 in 12.mo; 2.^e uitgave, met een tweede deel, onder den titel van *Nouvelles etc.* (*Zedelijke verhalen*) vermeerderd, 1803, 2 dl.ⁿ in 12.mo; — 3.º *Essai etc.* (*Staatkundige proeve oer de onder de burgerlijke maatschappijen onvermijdelijke omwentelingen*), naar het Italiaansch van A. DE GIULANI, 1791, in 8.vo; — 4.º *Coup d'oeil etc.* (*Blik van eenen republikein op de tafereelen van Europa in 1795 en 1796*), in 8.vo; — 5.º *MUTIUS of het vrije Rome*, een treurspel; — 6.º *Saint Louis* (*de heilige LODEWIJK*), een heldendicht, verkort van pater LEMOINE, en gevolgd door eene *Ode* in 1814, aan Z. K. H. MONSIEUR (later KAREL X) opgedragen; — 7.º *Epigrammes etc.* (*Punttdichten van MARTIALIS*), nieuwe en volledige vertaling — in het Fransch —, door zijnen zoon en den Heer AUGUS uitgegeven, 1819, 3 dl.ⁿ in 8.vo; — 8.º *Correspondance etc.* (*Briefwisseling van het Fransche leger in Egypte, door het smaldeel*

van NELSON onderschept); te Londen, met eene *Inleiding*, en *Aanteekeningen* der Engelsche kanselarij in het licht gegeven; in het Fransch vertaald met aanmerkingen, jaar 7 (1799) in 8.º

SIMON. — Zie SIMEON, bijge-naamd de broeder van J. C.

* SIMOND (PHILIBERTUS), in 1755, te Rumilly, in Savooye, geboren, werd tot priester ge-wijd, en tijdens de omwenteling omhelsde hij de beginselen der-zelve. Om deze reden uit zijn land weggezonden, kwam hij in den Elzas, alwaar hij tot algemeen vicaris van den bis-chop van Straatsburg werd benoemd. Zijn ijver, ter be-vordering der nieuwe denkbeel-den, deed hem door het dept. van den Neder-Rijn, tot af-gevaardigde bij de nationale conventie verkiezen. De Sa-voyaards, met Frankrijk ver-eenigd, hadden afgevaardigden naar de nationale conventie gezonden, om dezelve tot re-volutionnaire maatregelen te bewegen; SIMOND ondersteunde hun verzoek, en trachtte te bewijzen, » dat deze conventie meer in acht dagen had gedaan, dan de constituerende vergade-ring in drie jaren, wijl zij den adel en het koningschap reeds afgeschafft, de militaire orden ingetrokken, de leenroerigheid vernietigd had, enz." Door dezen ijver won hij het ver-trouwen der Savoische afge-vaardigden, die hem tot com-missaris in hun land, hetwelk

den naam van *Mont-Blanc* aannam, deden benoemen. Hij was tijdens het proces van LOUWIK XVI, in dat gewest in zending. Daar hij alzoo niet voor den dood kon stem-men, noodigde hij de conventie schriftelijk uit, dien *meineedigen koning*, zonder appèl te von-nissen. Te Parijs teruggekeerd, noemde hij, den 28 Mei, den president ISNARD, een contra-revolutionnaire, bedreigde hem met de volks-wraak, en be-schuldigde den generaal CUSTINE, de wetten der conventie te verachten. Hij gaf zich vele beweging op den 31 Mei, dag van den val der *Girondijnen*, wier vijand hij was, deed de barrières sluiten en lokte het besluit van in hechtenisneming der verdachte lieden uit. SI-MOND was altijd de bevorderaar der willekeurigste maatregelen, en in Junij stelde hij voor, de hanzé-steden als der repu-bliek vijandig te verklaren: ook stelde hij voor om de commis-sie van algemeen welzijn tot eenigen regter te maken over de door de regtbanken opgelegde hooflasten van *Frankrijk*. Ge-regeld bezocht hij den club der Jacobijnen, waarvan hij een der onstuimigste leden was. Op hun spreekgestoelte droeg hij verscheiden redevoeringen voor tegen het Engelsche bestuur en de Federalisten. Tot dus-verre had hij zich onder de aanhangers van ROBESPIERRE ge-schaard; maar toen hij de gemeente en de conventie op-permagtig zag heerschen, en

er voor hem niets anders dan eene zeer ondergeschikte rol kon overblijven, verklaarde hij zich tegen dien dwingeland, sloot zich bij, DANTON aan, dat is te zeggen, dat hij altijd Jakobijn bleef, doch zich onder de bescherming van eenen anderen chef stelde. De val van dezen laatste sleepte den zijnen mede. SAINT JUST, de vrouweling van ROBESPIERRE, liet hem den 7. Maart 1794 in hechtenis nemen, en met HERAULT DE SÉCHELLES in de gevangenissen van het *Luxembourg* opsluiten. Intusschen volgde hij zijnen ambtgenoot, die hem te vergeefs tot zijnen gediensligen verdediger vraagde, niet voor de regtbank. Middelerwijl werd SIMOND door LAFLOTTE beschuldigd van met ARTHUR DILLON zamentespannen, om DANTON, HERAULT, CAMILLES DESMOULINS enz. te bevrijden; maar deze zaak had geen gevolg. Men vergat dezelve echter niet, en kort daarna vernieuwde VADIER deze beschuldiging, en COUTHON klaagde hem bij de Jacobijnen aan, als hebbende den *kleinen CAPET* (LODEWIJK XVII), onder het regentschap van DANTON, op den troon willen plaatsen. LEGENDRE en BOURDON DE L'OISE herinnerden te gelijkertijd aan zijne betrekkingen met CHAUMETTE en GOBEL, en beschuldigden hem van medepligtigheid met die godverzakkers. Aan de revolutionnaire regtbank overgegeven, werd SIMOND ten dood veroordeeld, en den 13 April 1794 geexecuteerd. Men heeft van hem de volgende geschrif-

ten: *Over de opvoeding der meisjes. Brieven aan de Jacobijnen van Chambéri. Antwoord aan het genootschap der Jacobijnen van Chambéri, Annecy, 1793; PHILIBERTUS SIMOND aan zijne committenten, rede van den 30 Januarij, 1793, Chambéri, in 8.º; Brieven aan de Jacobijnen van Parijs, 12 April 1793.*

SIMONEAU (KAREL), een bekwaam graveur, te Orleans, in 1639 geboren, werd, nog zeer jong zijnde, naar Parijs gezonden bij den beroemden NOËL COYPEL, en werd aldaar een zijner beste kweekelingen in de teekenkunst. Hij nam vervolgens lessen in de graveerkunst onder WILLEM CHÂTEAU: door dezen uitmuntenden meester geleid, maakte hij zulke snelle vorderingen, dat hij geen gids meer behoeftde om zich te doen opmerken. Voor zijne opname bij de akademie graveerde hij het schoone portret van MANSART. Hij heeft een aantal meesterstukken, nagelaten, waarvan de voornaamste zijn: de *Aanbidding der herders*, de *Samaritaansche vrouw*, de *Overtogt over den Rijn*, het *praalgraf van den kardinaal DE RICHELIEU*, de *verovering van Franche-Comté*, de *reis der koningin naar de brug van Gê*. Dit laatste stuk zou eene VOLPATO, eenen BARTOLOZZI, ja zelfs eenen MORGHEN niet onwaardig zijn. Eene groote juistheid in het steekwerk, eene naauwkeurige teekening, en eene krachtvolle en zachte schakering zijn de hoedanigheden

welke dezen kunstenaar onderscheiden. Hij verkreeg den titel van graveur des konings, met eene jaarwedde, en overleed te *Parijs* in 1728. — Men moet hem niet verwarren met zijnen broeder SIMONEAU, welke in 1694 de *Geschiedenis der Boekdruk-en Graveerkunst* gegraveerd heeft; en de *Geschiedenis der overige kunsten en handwerken*, van 1694 tot 1710, 2 dl.ⁿ in fol. in 168 platen.

SIMONET (EDMOND), te *Lan-gres*, in 1662 geboren, werd in 1681 Jesuït. Zijne oversten belastten hem met het onderwijs der wijsbegeerte, te *Reims* en te *Pont-à-Mousson*, alwaar hij later de schoolsche godgeleerdheid onderwees. Hij overleed in die stad in 1735. Men heeft van hem eenen leergang der godgeleerdheid, onder dezen titel: *Institutiones theologiae ad usum seminariorum*, *Nancy*, 1721 — 1728, 11 dl.ⁿ in 12.mo, en *Venetie*, 1731, 3 dl.ⁿ in fol.

SIMONETTA (BONIFACIUS), volgens sommigen in de staten van *Genua*, en volgens anderen te *Milane* geboren, begaf zich onder de Cisterciensers, werd abt van het klooster van *Cornu*, in het diocees van *Cremona* en overleed in 1490, na de pligten van zijnen stand te hebben vervuld, en zich voornamelijk op de beoefening der kerkelijke geschiedenis te hebben toegelegd. Men heeft aan zijne zorgen, een daartoe betrekkelijk werk te danken, getiteld: *De per-*

secutionibus christiane fidei et romanorum pontificum. Het werd eerst te *Milane*, in 1492, en daarna te *Bazel*, in 1509, in fol. gedrukt. Dit werk is briefsgewijze geschreven, en in het fransch vertaald, door OCTAVIANUS DE SAINT-GELAIS. Er straalt vele geleerdheid in door, maar daar de critiek dat licht nog niet had verspreid, hetwelk later schitterde, moet men niet verwonderd zijn er eenige misstellingen in aantetrefsen. — Zijn neef, JOANNES SIMONETTA, onderscheidde zich in de beoefening der schoone letteren, en heeft in het licht gegeven: *De rebus gestis FRANCISCI SFORTIAE, medionalensium ducis, libri XXXI*, wel geschreven. Hij had eenen zoon JACOBUS SIMONETTA genaamd, te *Milane* geboren, die het vertrouwen verdiende van JULIUS II en van LEO X, en met verscheiden gewigtige commissiën werd belast. CLEMENS VII verhief hem tot bisschop van *Pesaro*; PAULUS III plaatste hem op den zetel van *Perosa*, en benoemde hem tot kardinaal. Hij overleed in 1539. Men heeft van hem 1.º *Tractatus reservationum beneficiorum*; — 2.º *Epistolae etc.*

SIMONI (SIMON of SIMO) in de 16.^e eeuw, een geneesheer van *Lucca*, ging van de catholieke Kerk tot de calviniste sekte over, en van deze tot die der socinianen. Hij eindigde met generlei godsdienst meer te hebben; het gewone lot der onrustige en kakelende geesten, die na het

ware geloof te hebben verlaten geen punt meer vinden, waaraan zij zich kunnen hechten (zie SERVET). MARCELLUS SQUARCIA LUPI, een sociniaan, schildert hem af, als een volslagen godverzaker. Het stuk, waarin deze sectaris aldus wordt aan de kaak gesteld, verscheen in 1588, te Krakau, in 4.to in het licht, onder dezen titel: SIMONIS SIMONII *Summa religio*; hetzelfde is zoo gestreng achtervolgd, dat het buitengemeen zeldzaam is geworden. Men heeft van SIMONI verscheiden geneeskundige en andere werken, die hem niet dan kortstondig overleefd hebben.

SIMONIDE (SIMON), een latijnsch dichter, te Leopold, in Polen, geboren, was secretaris van JOANNES ZAMOSKI. De dichtelijke kroon, waarmede CLEMENS VIII hem vereerde, bewijst den roem, welken hij zich door zijne begaafdheid verworven had. Zijne *gedichten* zijn gezamenlijk uitgegeven te Warschau, 1772, in 8.vo Hij overleed in 1629, oud 72 jaren.

SIMONIDES, in het jaar 558 vóór J. C. te Julis, op het eiland Ceos, tegenwoordig Zea, in de Egeïsche-Zee geboren, bloeide ten tijde van DARIUS, zoon van HYSTASPES. De dichtkunst was zijne voornaamste begaafdheid, hij muntte vooral uit in het treurdicht. Nog jong zijnde, kwam hij te Athene alwaar hij de gunst verwierf van HIPPARCHUS, zoon van PISISTRATUS. Hij had lang door Klein-

Azie gereisd, en bleef in Athene tot aan den dood van zijnen beschermer, door HARMODIUS en ARISTOGITON vermoord. Hij begaf zich alsnu naar Thessalië, bij koning ALENAS, kwam vervolgens weder te Athene, waaruit HIPPIAS, broeder en opvolger van HIPPARCHUS, juist verdreven was (in het jaar 511 vóór J. C.), en hij verhief in zijne verzen de moordenaars van HIPPARCHUS. Twee jaren na den slag van Marathon, betwistte hij aan, en behaalde hij op ÆSCHYLUS, den prijs uitgeloofd voor den schoonsten treurzang op deze overwinning. Hieron, koning van Syracuse, beriep hem aan zijn hof, alwaar hij zedespreuken uitkraamde; want hij hield zich ook met wijsbegeerte bezig, maar zijne praktische grondbeginselen waren daarom niet wijzer (zie THEMISTOCLES). Hieron vraagde hem de beschrijving van God; SIMONIDES zeide hem, dat hij een' dag noodig had om over dit antwoord natedenken: toen deze dag voorbij was, vraagde hij eenen tweeden, en zoo vervolgens verscheiden anderen; eindelijk antwoordde hij: dat hoe meer hij nadacht, hoe meer de hoop zich verwijderde, de verlangde beschrijving te zullen kunnen geven: *Quia quanto diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior* (CICERO, *De natura deorum*, lib. 1. N. 22): zoo zeer stonden die gewaande wijzen beneden de kinderen der christenen! » Het Evangelie, zoo als een nieuwe schrijver zegt, heeft méer licht in de

gewone geesten verspreid, dan het *Porticus* en het *Lyceum* getracht hadden, in de wijsgeerige hoofden der oude tijden te verspreiden!" Indien echter SIMONIDES van eene eigenlijk gezegde beschrijving sprak, *per genus et differentiam*, had hij geen ongelijk; maar dergelijke beschrijvingen zijn minder geschikt om een voorwerp te doen kennen, dan om zelve tot onderwerpen aan wijsgeerige geschillen te dienen. Nog in den ouderdom van 80 jaren worstelde hij om den dichtprijs, en behaalde de overwinning. Deze dichter overleed te *Syracusa* in het jaar 468 vóór J. C. veracht om zijne gierigheid en de verkoopbaarheid zijner pen. Hij had in het Dorisch dialect de veldslagen van *Marathon* en *Salamis* beschreven, en lierzangen, treurspelen enz. zamengesteld; maar er zijn ons slechts fragmenten zijner gedichten overgebleven, waarvan LEO ALLATIUS de titels heeft kenbaar gemaakt. De H. HIERONYMUS velde een gunstig oordeel over dezelve, wyl hij, over de Psalmen sprekende, DAVID den SIMONIDES der christenen noemde: *David Simonides noster, Pindarus, Alcæus, Flaccus quoque*. FULVIUS URSINUS, heeft dezelve gezamenlijk, met aantekeningen, in het licht gegeven, *Antwerpen*, 1598, in 8.vo en in het *Corpus poetarum graecorum*, *Geneve*, 1606 en 1614, 2 dl.ⁿ in fol. Nadat PHENIX veldheer der Agrigentijnen, *Syracusa* had ingenomen,

liet hij het graf van SIMONIDES verdelgen. CALLIMACHUS vervaardigde bij deze gelegenheid een dichtstuk, waarin hij SIMONIDES invoerde, zich beklagende, dat deze veldheer niet hetzelfde ontzag voor zijne asch had als CASTOR en POLLUX, die hem uit een huis gered hadden, hetwelk dreigde instortten. Deze laatste bijzonderheid wordt zeer schoon voorgesteld in de fabelen van PHAEDRUS en LAFONTAINE, SIMONIDES had, zegt men, een verbazend geheugen, en men schrijft hem de uitvinding toe van het plaatselijk en kunstmatig geheugen. — Zie CICERO, *De oratore*, lib 2, N. 86 en *De Fine*, lib. 2, N.º 32. [Men vindt een belangrijk beknopt overzicht zijner wijsgeerige leer in het 76.^e Hoofddeel der *Reize van ANACHARSIS*. Men schrijft hem de uitvinding toe van vier letters van het grieksche alfabet].

SIMONS (PETRUS), te *Thielt* in *Vlaanderen* geboren, licentiaat in de godgeleerdheid, was achterenvolgend, pastoor te *Kortrijk*, kanonik en eerste aartsprester van *Gend*, tweede bisschop van *Iperen*, in 1585, en overleed in 1605, in den ouderdom van 66 jaren. Hij had zijne verheffing enkel aan zijne deugden en aan zijne kunde te danken. Men heeft van hem verscheiden werken, de meeste tegen de calvinisten: dezelve zijn in 1609, te *Antwerpen*, in fol. gezamenlijk uitgegeven door JOANNES DAVID, zijnen opvolger

in de pastorij van *Kortrijk*, en later Jesuit. Onder de geschriften van dezen prelaat onderscheidt men: 1.º *De veritate*; — 2.º *Apologia pro veritate catholica*; — 3.º *De haereses haereticorumque natura*; — 4.º *Redevoeringen* en *Leerreden*, zeer wel in het Latijn geschreven; — 5.º *Herderlijke onderwijzing* over de wijze, waarop de pastoors zich behooren te gedragen, betrekkelijk de duivel-bezwingingen, en omtrent de personen, die dezelve om beooveringen verzoeken. (Zie SPE). — Men moet hem niet verwarren met FRANCISCUS SIMONIS, den schrijver van een geleerd werk: *De fraudibus haereticorum ad orthodoxos tractatio*, Mainz, 1678, in 8.vo Dit werk is in het Fransch, Nederduitsch en Italiaansch vertaald. NICERON zegt dat FRANCISCUS SIMONIS een geleende naam is, en schrijft het werk aan een' Jesuit toe.

SIMONIUS. — Zie SIMONI.

SIMONNEAU. — Zie SIMONEAU.

SIMONS (JOZEF), in 1594, in het graafschap *Hampton*, in *Engeland* geboren, begaf zich te *Rome* onder de Jesuiten, werd hoogleeraar in de godgeleerdheid en in de H. Schrift, en overleed te *Londen*, den 23 Julij 1671. Men heeft van hem *Treurspelen* in het Latijn, *Luik* 1657, die om derzelve sierlijkheid, en zuiverheid van stijl zeer op prijs worden gesteld.

SIMONS. — Zie MENNO SIMONS.

SIMPLICIUS (*Heilige*), te *Tivoli* geboren, Paus na den H. HILARIUS, den 25 Februarij 468, volgens LENGLET-DUFRESNOY en pater PAGI, en in 467 volgens FLEURY, regeerde in zeer netelige tijden met vele voorzigtigheid. Hij stelde alle pogingen in het werk om PETRUS MONGE van den stoel van *Alexandrië*, en PETRUS LE FOULON van dien van *Antiochië* te doen verdrijven. Hij wist alle listige kuiperijen te verijdelen, waarvan ACACIUS van *Konstantinopel* zich bediende om hem te verschalken. Er bestaan nog van hem achttien *Brieven*, waarvan sommige zeer belangrijk zijn; dezelve komen voor in de *Verzameling* van pater LABBE. Hij overleed den 27 Februarij 483, na eene vijftienjarige roemrijke regering. Men viert zijn feest den 2 Maart. FELIX III volgde hem op.

SIMPLICIUS, een peripatetisch wijsgeer der 5.º eeuw, was van *Phrygië* of *Cilicië*. Er bestaan van hem *Commentariën* op ARISTOTELES en EPICETUS, *Leiden*, 1640, in 4.to, in welke zeldzame en belangrijke, met beuzelachtige doormengde zaken, voorkomen.

* SIMPSON (THOMAS), een beroemde arts, te *Edimburg* in 1690 geboren, werd hoogleeraar in de genees-en ontleedkunde aan de universiteit van *St. Andrew* in *Schotland*, en heeft werken nagelaten, die in zijn vaderland zeer gezocht worden, te weten: 1.º *De re medica dissertationes quatuor*, *Edim-*

burg, 126, in 8.vo Hij verklaart zich in dit stuk tegen het gebruik der zamenstellingen en voorschriften, waar in de eenesmiddelen vermenigvuldigd worden en derzelver wederkeerige kracht benadeelen, en alzoo een uitwerksel te weeg brengen, strijdig met dat, hetwelk men zich had voorgesteld. — 2.º *Waarnemingen over de bewegingen der spieren*, in het Engelsch; in vijf artikels verdeeld: het 1.^e handelt over de spier-beweging, die volgens den schrijver grootendeels van de prikkelbaarheid der spieren afhangt; het 2.^e handelt over den omloop des bloeds: het 3.^e over de ademhaling; het 4.^e over de ontleding van het menschelijke bloed en de afscheiding der vochten in het algemeen; het 5.^e over het hersengestel en de werktuigen der zinnen. Men vindt in de *Proefschriften van Edimburg, gedenkschriften en verhandelingen van SIMPSON*. Hij overleed hoog-bejaard in zijne geboorteplaats.

SIMPSON (THOMAS), een bekwaame Engelsche wiskunstenaar, den 20 Augustus 1710, te *Bosworth* in de provincie *Leicester* in *Engeland* geboren. Zijn vader, een zeer arme handwerker, plaatste hem bij eenen zijde-werker, bij wien hij weinig profiteerde. Een astrologist der nabuurschap leerde hem een weinig rekenen, ten einde horoskopopen te kunnen trekken. Deze eerste beginselen boezemden hem smaak en moed in. Hij begaf zich in 1732 naar

Londen, en was genoodzaakt aan het zijde-raam te werken, in afwachting dat hij leerlingen voor het onderwijs der meetkunde bekwaam. Het was niet dan met moeite dat hij vrije oogenblikken vond, om zijne *Verhandeling over de fluctie-of differentiaal-rekening*, zamen te stellen, die in 1737 in het licht verscheen, doch met vele vermeerderingen, in 1750 herdrukt is. Hij gaf vervolgens zijne *kleine werken (Opuscles)*, in het Engelsch, in 3 dl.^a in het licht, welke verschenen in 1740, 1743 en 1751. Men vindt in dezelve zeven-en-dertig belangrijke verhandelingen, verscheiden betrekkelijk de sterrekunde. In 1742 gaf hij zijn werk in het licht *Over de Annuiteiten*, hetwelk hem in een geschil wikkelde met den beroemden *MOIVRE*. In 1743, werd hij tot hoogleeraar der wiskunde met eene jaarwedde, van 1300 Ned. guldens aan de militaire school van *Woolwich* benoemd. Hij werd als lid aangenomen bij de koninklijke maatschappij van *Londen*, en bij de akademie van wetenschappen van *Parijs*. Hij versierde de verzameling der koninklijke maatschappij met verscheiden goede *Verhandelingen over de integraalrekening*, en gaf duidelijke en stelselmatige *Grondbeginselen der meetkunde* in het licht. Hij overleed te *Bosworth* aan eene kwijnende ziekte, den 14 Mei 1761. — Men moet hem niet verwarren met *ROBERT SIMPSON* of *SIMSON*, mede een zeer bekwaame wiskunste-

naar, van wien men eene goede vertaling met een Commentarium, van de *Grondbeginselen* van EUCLIDES (zie dat Art.) heeft.

SIMSON (ARCHIMBALD), een Schotsche godgeleerde, is bekend: 1.º door eene *Verhandeling over de beeldspraken der dieren*, waarover er in de H. Schrift gesproken wordt, *Edimburg*, 1622, in 4.to een geleerd en gezocht werk; — 2.º een *Commentarium* in het Engelsch over den 2.^{en} Brief van den H. PETERUS, *Londen*, 1632, in 4.to verre beneden het eerste.

SIMSON (EDUARD), een Engelsche godgeleerde, gaf in 1652 eene *Algemeene kronijk* in het licht, van het begin der wereld tot op J. C. Men heeft van dezelve eene schoone uitgave geleverd, *Leiden*, 1739, in fol., te *Amsterdam*, in 1752, in hetzelfde formaat, herdrukt. Ofschoon er verscheiden fouten in voorkomen is dezelve wel geregeld, en wordt zij soms aangehaald. Het *Leven* des schrijvers met de lijst zijner werken, is aan het hoofd derzelve.

SINGLIN (ANTONIUS), een geestelijke, de zoon van eenen koopman te *Parijs*, liet op raad van den H. VINCENTIUS VAN PAULA, den handel varen, en omhelsde den geestelijken staat. De abbé DE SAINT-CYRAN deed hem het priesterschap ontvangen, en bewoog hem zich met het gewetensbestuur der religieuzen van *Port-Royal* te belasten. SINGLIN was gedurende

zes-en twintig jaren haar biechtvader, en gedurende acht jaren haar overste. PASCAL las hem al zijne werken voor alverens dezelve in het licht te geven, en gedroeg zich volgens zijnen raad. SINGLIN had grootelijk deel aan de zaken van *Port-Royal*, en aan de wederwaardigheden die dit gesticht troffen. Daar hij vreesde van in hechtenis te zullen worden genomen, begaf hij zich naar een der landgoederen der hertogin van LONGUEVILLE. Hij overleed in 1664 in eene andere schuilplaats. Men heeft van hem een werk getiteld: *Instructions etc. (Christelijke onderrigtingen over de geheimen onzes Heeren en de voornaamste feesten des jaars)*, *Parijs*, 1671, 5 dl.ⁿ in 8.vo herdrukt in 1736, in 12 dl.ⁿ in 12.mo. Deze uitgave heeft aan het hoofd het *Leven van SINGLIN*, door den abbé GOUJET. Hij heeft ook eenige *Brieven* nagelaten.

SINHOLD (JOANNES NICOLAAS), een Duitsche godgeleerde en hoogleeraar in de welsprekendheid te *Erfurt*, in 1748 overleden, vervolgde het *Erfordia litterata*, door MOTSCHMANN begonnen.

SINNICH (JOANNES), een Ier, te *Corck* geboren, hoogleeraar in de godgeleerdheid, president van het groote collegie te *Leuven*, kanonik van *Brugge* en *Turnhout*, een der vurige verdedigers der schriften van JANSENIUS, begaf zich naar *Rome*, om er de zaak van dien beruchten prelaat te bepleiten,

en overleed te *Lewen* in 1666, na in het licht te hebben gegeven: 1.º *Saül ex-rew*, *Lewen*, 1662 — 1667, 2 dl.^a in fol.; — 2.º *Goliathismus profigatus*, *Lewen*, 1667, in fol., tegen de luterschen der Augsburgsche geloofsbelijdenis, 3.º verscheiden geschriften ten gunste van JANSENIUS, waarvan de titels zeer zonderling zijn, zoo als *Consonantiarum dissonantia*; *Vulpes capta*, enz. Zij zijn te *Rome* veroordeeld. De partij-geest, door welken hij zich liet medeslepen, belette hem niet belangeloos en liefdadig te zijn, en verscheiden nuttige en stichtelijke instellingen tot stand te brengen.

* SINSART (*dom* BENEDICTUS) abt van *Munster* in den *Elzas*, te *Sedan*, in 1696 geboren. Hij was religieus der congregatie van den H. VANNES, en had zijne gelofte afgelegd in de abdij van *Senones*, den 7 September 1716. Alvorens zich aan God toetewijden, had hij eenigen tijd de loopbaan der wapens gevolgd, en in hoedanigheid van krijgswoukundige in *Holland* gediend. Hij onderwees met roem de wijsbegeerte en de godgeleerdheid in verschillende kloosters zijner orde. Te *Munster* tot prior benoemd zijnde, werd hij in 1743, tot coadjutor verkozen van *dom* RUTAU, die er abt van was, en dien hij in 1745 opvolgde. Men heeft van hem. 1.º *Vrais etc.* (*Ware gevoelens van den heiligen* AUGUSTINUS *betrekkelijk de genade*, en der-

zelver overeenstemming met de *vrijheid*), *Rouanen* (*Bazel*), 1739, in 8.vo. Hij bewijst in dit werk, dat uit de leer van JANSENIUS de uitdooving van den vrijen wil, met betrekking tot zijne verdienstelijke werken, en de aandoeningen der uitwerkende genade voortvloeit; — 2.º *Vérité etc.* (*Waarheid der catholijke godsdienst tegen de protestanten aangetoond, en voor iedereen vatbaar gemaakt*), *Stratsburg*, 1746, in 8.vo, met eene *Wederlegging* van het antwoord van den heer PFAFF op den 2.^{en} *Brief* van pater SCHEFFMACHER aan eenen protestantschen edelman, en *Aanmerkingen* op eene *Leerrede* van IBBAS, een' Engelsch leeraar; — 3.º *Défense etc.* (*Verdediging van het catholijke leerstuk over de eeuwigheid der straffen*), 1748, in 8.vo; — 4.º *Essai etc.* (*Proeve over de overeenstemming des geloofs en der rede, betrekkelijk de eucharistie*), 1748, in 8.vo; — 5.º *Chrétiens etc.* (*Oude en nieuwere christenen of kort begrip der belangrijkste punten van de kerkelijke geschiedenis*), *Londen*, 1754 in 12.mo; — 6.º *l'Utilité* (*Het nut der monniken*); — 7.º *Recueil etc.* (*Verzameling van verschillende gedachten over de onsterfelijkheid der ziel, of enz.*) *Colmar*, 1756. Ook heeft hij gewerkt aan een nieuw *Rituaal* voor het diocees van *Bazel*. Hij had de godgeleerde verhandeling van *dom* PETIT-DIDIER, *Over het gezag en de onseilbaarheid*, *Luxemburg*, 1724, in 12.mo goedgekeurd, welk

werk, in hetzelfde jaar bij vonden der parlementen van *Metz* en *Parijs* verboden werd. *Dom SINSART* overleed te *Parijs* den 23 Junij 1776.

SINT-VINCENT. — Zie SAINT-VINCENT.

SIONITES. — Zie GABRIEL-SIONITES.

* *SIRANI* (*ELIZABETH*), dochter van den beroemden schilder van dien naam, en vervaardigster der beroemde schilderij van het laatste *Avondmaal*, te *Bologna*, in 1638 geboren; zij nam lessen van haren vader, wiens stijl zij volgde, en dien zij weldra overtrof. *ELIZABETH* beoefende de groote voorbeelden, legde er zich vooral op toe, om de manier van *Guido* na te bootzen, en, in den ouderdom van 18 jaren, werd zij een der schoonste sieraden der *Bolognesche* school. Op den prijs door de akademie van *Bologna* uitgelooft, vervaardigde zij, onder mededinging van haren vader, van *BIBIENA* en *ROSO-ZANUTTI*, een' der beste kweekelingen van *Guido*, eene schilderij van dertig voeten, voorstellende den *doop van JESUS CHRISTUS*. *ELIZABETH* had eene naauwkeurige teekening, en een frisch en bevallig koloriet; maar het is in het laatstgenoemde stuk, dat de jonge kunstenaar zich zelve overtrof, en den prijs op hare mededingers behaalde. Wat zij intusschen van den kant der krachtvolle uitdrukking gewonnen had, verloor zij in beval-

ligheid en sierlijkheid, aan *Guido* zoo zeer eigen. Men vindt deze beide hoedanigheden in de overige werken dezer beroemde vrouw vereenigd, en men ontwaart dezelve voornamelijk in hare schilderij van den *Slapenden Amor*, in het koninklijk museum te *Parijs*. Het beminnelijk en zedig karakter van *ELIZABETH* kon haar niet voor den nijd beveiligen. Eene trouwelooze hand deed haar vergif inzwelgen, en zij stierf te midden der hevigste smarten, den 24 April 1664. Welke nasporingen ook in het werk zijn gesteld, heeft men den bewerk dezer misdaad toch niet kunnen ontdekken. Zij werd algemeen betreurd.

* *SIRET* (*LODEWIJK PETRUS*), te *Evreux*, den 30 Julij 1743 geboren. Voor de pleitzaal bestemd, studeerde hij aan de universiteit van *Caen*; maar zijne zucht voor het reizen, deed hem die stad verlaten: hij begaf zich naar *Italië*, alwaar hij lang vertoefde om er de meesterstukken der kunst te bewonderen, ook oefende hij er zich in de toonkunst, waar van hij een hartstogtelijke beminnaar was. Te *Parijs* teruggekomen, belastte hem het bestuur met verschillende zendingen naar *Engeland*. *SIRET* kweet zich met eer van die taak, en werd zeer ervaren in de letterkunde van dat land. In *Frankrijk* teruggekeerd, verbleef hij te *Parijs* en verschafte aan het *Engelsch dagblad*, een aantal belangrijke artikelen over

de beroemdste schrijvers van *Engeland*. Na den 9 thermidor van het jaar 2 (1794), rigtte hij te *Parijs* eene boekdrukkerij op; maar hij was korten tijd in het bezit derzelve en begaf zich naar *Vitry*, aan den oever der *Seine*, alwaar hij den 25 September 1798 is overleden. Hij was verscheiden talen meester, en men heeft hem te danken: 1.º *Elémens etc. (Grondbeginselen der Engelsche taal)*, 1773, een klassiek werk, dat verscheiden uitgaven heeft gehad; — 2.º *Grammaire etc. (Italiaansche Spraakkunst)*, 1797, welke veel heeft bijgedragen om het beoefenen dier taal gemakkelijk te maken; — 3.º *Grammaire etc. (Fransche Portugeische spraakkunst)*, in 8.vo; welke hij in handschrift naliet en die de hoogleeraar COURNAND, in 1799 in het licht gaf, met eene *Beknopte levensschets van den burger SIRET*. Ten onregte schrijft de heer ERSCH hem een *Epitome historiae graecae*, *Parijs*, 1801 in 12.mo toe, hetwelk van C. J. C. SIRET, oud taalmeester te *Reims* is.

SIRI (VITTORIO) geschiedschrijver des konings van *Frankrijk*, en oud abt van *Vallemagné*, te *Parma* in 1608 geboren. [Naar *Venetie* gezonden zijnde, om er eenen leerstoel voor de wiskunde te bekleeden, leerde hij aldaar den Franschen gezant kennen. Het was toenmaals te doen om de erf-opvolging in de hertogdommen *Mantua* en *Montferrat*, met welker beleening *Frankrijk*, tegen *Oostenrijk* en

Spanje, den hertog van *Nevers* voorstond. SIRI gaf bij deze gelegenheid eenige geschiedkundige schriften in het licht, waardoor hij de bescherming van den kardinaal DE RICHELIEU, en de toegenegenheid van MAZARIN verwierf.] Hij kwam zich met ter woon te *Parijs* vestigen, alwaar hij zich bekend maakte door zijnen *Mercurio*, die de geschiedenis des tijds van 1635 tot 1655 bevatte: er bestaan 15 deelen van, in 21 banden in 4.to gebonden. Nog bestaat er van hem een ander werk, waarvan zijn *Mercurius* slechts het vervolg is, namelijk zijne *Memorie recondite*, 8 dl.ⁿ in 4.to Deze werken zijn belangrijk door het groot getal oorspronkelijke stukken, dat men er in vindt. De daadzaken worden bekrachtigd door geheime instructiën van verscheiden vorsten en staatsdienaren, maar men moet de wijze mistrouwen, waarop de schrijver dezelve mededeelt. Hij werd betaald om te schrijven en het geld lag hem meer aan het hart dan de waarheid. REQUIER heeft 24 deelen van den *Mercurius*, het belangrijkste werk van den abbé SIRI, in het Fransch in het licht gegeven. Dit is minder eene volledige vertaling, dan eene met smaak gedane keuze der meest belangwekkende stukken in den *Mercurius* verspreid. Dezelfde schrijver heeft ook de gedenkschriften van SIRI, onder dezen titel (in het Fransch) vertaald. *Mémoires etc. (Geheime gedenkschriften, uit de staatschriften der vorsten van Europa, sedert*

HENDRIK IV, *ontleend*), 18 dl.ⁿ, in 12.mo SIRI overleed te *Parijs*, in 1685.

SIRICIUS (*Heilige*), een Romein, beklom den stoel van den H. PETRUS, na DAMASIUS I in December 384, met uitsluiting van URSIGINUS, en overleed in November 398. Men heeft van hem verscheiden belangrijke *Brieven*, in de *verzameling van dom COUSTANT*; onder anderen een' aan HIMERUS, bisschop van *Tarragona*, in welken hij verscheiden gewigtige vragen van dien prelaat beantwoordt. Bij de geleerden gaat dezelve voor den eersten decretaal-brief door, die geloofwaardig is. Pater PAPERBROEK bewijst dat de brieven van dezen Paus ten minste vervalscht (*interpoleés*) zijn. (Zie het *Propyleum*). Hij veroordeelde JOVINIANUS en zijne aanhangers. Men vindt zijnen naam in verscheiden oude martyrologiën: onder anderen in dat van den H. HIERONYMUS; BARONIUS heeft hem echter in het zijne niet opgenomen, wijl hij meende dat het leven van dezen opperherder aanleiding tot eenige critiek gaf; maar FLORENTINIUS, schrijver van een commentarium op het martyrologium van den H. HIERONYMUS wederlegt BARONIUS op eene geleerde wijze, en beroept zich voornamelijk op een gezegde van den heilige AMBROSIUS.

SIRLET (WILLEM), kardinaal, in 1514, te *Guardavalla*, in *Kalabrië*, van arme ouders geboren, onderscheidde zich door

zijne geleerdheid en zijne godsvrucht, en bezat de achting der Pausen MARCELLUS II en PIUS IV, welke laatste hem tot bibliothecaris van het vatikaan benoemde, en op verzoek van den H. CAROLUS BORROMEUS, tot kardinaal verhief. Hij overleed in 1585. Deze kardinaal was de geleerde talen volkomen meester. Hij heeft medegewerkt aan de verbetering van den *Brevier* en het *Roomsche Missaal*, en aan die der *Vulgata-Vertaling des Bijbels*; het is gedeeltelijk aan zijne zorgen, dat men den *Catechismus van het concilië van Trente* te danken heeft. Hij had nog verscheiden andere werken geschreven, maar wilde niet toestaan dat dezelve in het licht zouden worden gegeven, met uitzondering der *Variae lectiones*, welke hij verzameld had, om in den *Polyglot-Bijbel* van PLANTIN te worden opgenomen.

SIRLET (FLAVIUS), een graveur in fijne steenen, te *Rome* in 1737 overleden; hezat eene bewonderenswaardige fijnheid van naaldsteek en zuiveren arbeid. Men heeft van hem vele portretten, en hij heeft op fijne steenen voorstellingen in het klein vervaardigd der schoonste oude standbeelden die te *Rome* zijn.

SIRMOND (JACOBUS), een geleerde jesuit, te *Riom*, in 1559 geboren, was de zoon van een overheidspersoon dier stad, begaf zich onder de paters Jesuiten, en onderscheidde zich bij

dezelve door zijne geleerdheid. AQUAVIVA, zijn generaal, be-riep hem in 1590 naar Rome, en SIRMOND diende hem gedurende 16 jaren als secretaris. De ge-leerde Jesuit maakte zich zijn verblijf te Rome ten nutte; hij spoorde de oude gedenkstukken op, bezocht de bibliotheken, en verrijkte zijnen geest met allerlei kundigheden. De kardi-nalen D'OSSAT en BARRERINO wa-ren zijne beschermers en zijne vrienden; ook genoot hij de achting van den kardinaal BA-ronius, dien hij bij de zamen-stelling zijner *Jaarboeken* niet van ondiens was. Men wilde hem te Rome houden; maar de zucht naar het vaderland, riep hem in 1608 in Frankrijk te-rug. Om hem des te beter aan zijnen persoon te verbinden, verkoos LODEWIJK XIII hem in 1637 tot zijnen biechtvader, en wel, zoo als HENDRIK DE VALOIS zulks in zijne *Lofrede* van pater SIRMOND zegt: *Ne tantus vir ad illustrandam ecclesiae gallicanae antiquitatem notus, Galliae eriperetur*. Hij bekleedde langen tijd dezen gewigtigen post, met de achting des publieks en het vertrouwen des konings, en ver-liet denzelfen eerst eenigejaren voor zijnen dood, in 1651 voor-gevallen. Pater SIRMOND bezat de deugden eens religeus en de hoedanigheden eens burgers. Toen hij te Rome was, werkte hij op eene nuttige wijze aan de belangen van Frankrijk. Nadat de stad Clermont aan Riom, zijne geboorteplaats, het bureau der geldmiddelen wilde betwisten,

verkreeg hij van den koning eene verklaring, die hetzelfde voor altijd in laatstgenoemde plaats vestigde. Ofschoon hij in den om-gang eene zeer zachte inborst ten toon spreidde, was hij ech-ter in zijne twistschriften vrij hevig. Door zijne talrijke schrif-ten heeft hij aan de kerkelijke geschiedenis de grootste diensten bewezen. De tijdrekenkunde ont-warren, verscheiden onbekende schrijvers doen herleven, duis-tere werken toelichten, dezelve verstaanbaar maken, de orde en het licht, als ware het, uit den boezem van den chaos doen ont-staan, zie daar het denkbeeld het-welk men zich van de werken van dezen schrijver vormen moet. De voornaamste dezer werken zijn: 1.° uifmtuntende *Aanteekeningen* op de *Capitularia* (Wet-verzamelingen) van KAREL den Kale, en op den Theodosiaan-schen Codex; — 2.° eene *Uit-gaveder Conciliën van Frankrijk*, met *Aanmerkingen*, Parijs, 1629 3 dl.ⁿ in fol. Om dezelve vol-ledig te maken, moet men er bijvoegen het *Supplement* van pater LALANDE, Parijs, 1666, in fol., en de *Concilia novissi-ma Gallicae* van ODESPUN, Parijs 1646 in fol. enz.; — 3.° *Uit-gaven der Werken* van THEODO-RETUS en van HINGMAR van Reims; — 4.° de eerste *Uitgave* van FACUNDUS van *Hermiane*, met geleerde aanteekeningen, Parijs 1629, in 8.°; — 5.° een aan-tal *Kleine Geschriften* over ver-schillende onderwerpen, Parijs, 1696, 5 dl.ⁿ in fol. en *Venetie*, 1728, 5 dl.ⁿ in fol., zeer schoone

uitgave. Verscheiden derzelve zijn tegen GODEFROY, SAUMAISE, RICHER en SAINT-CYRAN gerigt. Van pas zijn er geleerde aanmerkingen in verspreid, en zijn stijl kan tot voorbeeld dienen, aan hen, welke godgeleerde onderwerpen behandelen; zijn Latijn is zuiver en sierlijk. Welken lof men echter aan pater SIRMOND heeft toegezwaard, zeker is het dat men later uitgaven heeft geleverd, welke de zijne overtreffen; maar zulks was gemakkelijk voor hen, die de zijne onder de oogen hadden. De Jansenisten, en zelfs eenige andere geleerden, hebben zich sterk verklaard tegen zijne *Geschiedenis der voorbeschikking*, en die der *Openbare boetpleging*; maar het schijnt niet dat hunne klagten op bondige beweegredenen steunen; ten minste zij wekten in geen een deele de aandacht van het kerkelijk gezag.

SIRMOND (JOANNES), neef van den voorgaande, lid der Fransche akademie en geschiedschrijver van *Frankrijk*, te Riom in 1589 geboren, en in *Auvergne*, in 1649 overleden. Hij werd door den kardinaal DE RICHELIEU als een der beste schrijvers van zijnen tijd beschouwd; maar het publiek velde over hem zulk een vlejend vonnis niet, ofschoon hij kundigheden en eenen lossen en aangenaamen stijl bezat. Men heeft van hem: 1.° *Vie etc. (Leven van den kardinaal d'AMBOISE)*; 1631, in 8.° onder den naam van *Sieur des montagnes*; dit werk heeft te veel van eene lofrede; — 2.° *Latijnsche*

gedichten, die niet zonder verdiensten zijn.

SIRMOND (ANTONIUS), een Jesuit, in 1591, te *Riom* geboren, broeder van den voorgaande, overleed te *Parijs*, in 1654. Hij had twee jaren vroeger, een werk in het licht gegeven, getiteld: *Défense etc. (Verdediging der deugd)*, in 8.° , waarin hij durfde beweren, dat men niet juist eenig tijdstip des levens kan aanduiden, waarop men verplicht zou zijn, eene acte van liefde tot God te verwekken, en dat de vervulling van het voorschrift, daarin bestaat van niets te doen, wat met zijne liefde strijdig is. Zijne stellingen werden door zijne orde-broeders afgekeurd, en hij zelf tot boetpleging verwezen. NICOLE heeft in zijne aantekeningen op den tiende der *Lettres provinciales* niet nagelaten, den Jesuiten zulks als eene misdaad aantewrijven. » Eene dergelijke onregtvaardigheid, zegt een criticus, draagt niet weinig bij om de zij-paden te doen kennen, waarop de partij-geest in staat is zich te wagen. » Men heeft nog van hem eene verhandeling *De immortalitate animæ*, en eene andere, getiteld: *De aanhoorder van het Woord Gods*. De schrijver der *Provinciales* verwacht dezen SIRMOND met den beroemden JACOBUS SIRMOND, ongetwijfeld, om zijner critiek meer gewigt bij te zetten. Dit is op verre na niet de eenige dergelijke dwaling of boosaardigheid, welke die beruchte *Brieven* aanbieden

SISARA, veldheer van het leger

van JABIN, koning van Azor, die zijn meester opzond tegen BARAC en DEBORA, welke een leger van tien duizend man op den berg *Tabor* hadden. Nadat SISARA al zijne troepen, en negen honderd wagens met zeissen beladen verzameld had, kwam hij van *Haroseth* naar de beek *Cison*. BARAC trok tegen hem op, en overwon hem. SISARA nam de vlugt tot de tent van H. BER, den *Cineër*. Daar JAHIEL, de vrouw van HABER, zag dat hij van vermoeidheid uitgeput was, gaf zij hem melk te drinken, deed zij hem nederliggen, en bedekte hem met eenen mantel; zoodra echter SISARA ingeslapen was, dreef zij hem eenen grooten spijker door het hoofd, waaraan hij in het jaar 1285 vóór J. C. oogenblikkelijk stierf. — Zie JABEL, DEBORA en *B. d. Regteren* IV Hoofdl.

SISINNIUS, een oorspronkelijke Syriër, volgde, den 19 Januarij 708, Paus JOANNES VII op den stoel van den H. PETRUS op, en overleed plotseling den 7 Februarij daaraanvolgende.

SIXTUS I (*Heilige*), een Romein, Paus na ALEXANDER I, in het jaar 119, onderging den marteldood op het einde van het jaar 127. Hij beval dat de gewijde vaten, enkel door de bedienaars der altaars zouden mogen worden aangeraakt. Men schrijft hem ten onregte twee *Decretaliën* toe. De H. TELESPHORUS volgde hem op.

SIXTUS II (*Heilige*), een Atheener, Paus na STEPHANUS I, in 257, onderging den marteldood drie dagen vóór zijnen getrouwen leerling, den H. LAURENTIUS, den 6 Augustus 258, gedurende de vervolging van VALERIANUS. RUFINUS schrijft aan dezen Paus de *Verzameling van zinspreuken* toe van den wijsgeer SEXTUS (zie dat artikel). De H. DIONYSIUS volgde hem op.

SIXTUS III (*Heilige*), priester der roomsche Kerk, beklom den stoel van den H. PETRUS, na Paus CELESTINUS I, in 432. Hij vond de Kerk zegevierend op de ketterijen van PELAGIUS en NESTORIUS, maar verscheurd door de verdeeldheid der oosterschen. Het gelukte hem deze soort van scheuring uittedooven, door den H. CYRILLUS met JOANNES van *Antiochië* te verzoenen. Men heeft van dezen Paus eenige *Brieven* in de verzameling van dom COUSTANT en eenige *Dichtstukken* over de erfzonde, tegen PELAGIUS, in de bibliotheek der kerkvaders. Men plaatst zijnen dood in 440, LEO de *Groote* volgde hem op.

SIXTUS IV, vroeger genaamd FRANCISCUS D'ABESCOLA DELLA ROVERE, de zoon van eenen visscher in het dorp *Celles*, 5 mijlen van *Savona*, in den staat van *Genoa*, omhelsde den regel der franciskanen, onderwees de godgeleerdheid te *Padua*, en aan de beroemdste universiteiten van *Italië*, en werd overste

zijner orde. PAULUS II verhief hem tot kardinaal. Na den dood van dien opperherder, in 1471, werd hij op den stoel van den H. PETRUS geplaatst. Hij verleende den kardinaals-hoed aan twee zijner neven, ofschoon dezelve nog zeer jong waren, en dit gaf aanleiding tot ontevredenheid aan de ouderen. Hij was zoo gedienschtig, dat hij niets kon weigeren, en dikwijls gebeurde het, dat hij een zelfde gunstbewijs aan verschillende personen had verleend. Om deze ongeregeldeheid te vermijden, zag hij zich verplicht, een' zijner officieren te belasten, met het aanhouden van een register der verzoekschriften, welke men hem aanbod. Eene zijner eerste zorgen was, legaten naar de christenvorsten te zenden, om hen optewekken tot den oorlog tegen de ongeloofigen, maar zijn ijver bragt weinig vruchten voort. Desniettemin deed hij, in 1472, den kardinaal CARAFFA aan het hoofd eener vloot van 29 galeijen vertrekken, welke, na zich met die der Venetianen en Napolitanen vereenigd te hebben, zich meester maakte van de stad *Attalia* in *Pamphylië*, en het Turksche leger, zonder iets te hebben kunnen uitrigten, tot den aftogt noodzaakte. De legaat, enkel door de Venetianen ondersteund, nam vervolgens *Smyrna* in, en maakte er eenen rijken buit. Na dezen togt, keerde hij als in zegepraal naar *Rome* terug, begeleid door 25 op schoone paarden gezeten Turken, 12

met buit beladene kameelen verscheiden op de vijanden, veroverde vaandels, en een gedeelte van de ijzeren ketting, die de poort van *Attalia* had gesloten gehouden. SIXTUS wijdde al zijne zorgen aan de verfraaijing der stad *Rome*, deed over den *Tiber*, eene schoone brug bouwen, welke zijnen naam draagt, deed paleizen en kerken bouwen en herstellen, straten plaveijen enz. Het jaar 1476 werd gekenmerkt door eene bulle, bij welke SIXTUS IV, aan degene welke het feest van de onbevleete ontvangenis der H. Maagd, met godsvrucht zouden vieren, dezelve aflaten verleende, welke door de Paussen, zijne voorgangers, voor het feest van het allerheiligste Sacrament waren toegestaan. Het ware wijzer geweest eenig verschil tusschen deze aflaten te stellen, even gelijk zulks tusschen de onderwerpen en beweegredenen bestond. Daar dit besluit, het eerste der roomsche Kerk, betrekkelijk dit feest, tegenspraak ondervond, zoo vaardigde hij in 1483, eene nieuwe bulle uit, ten einde de uitspattingen van eenige geestelijken te teugelen, die predikten, dat al degene, welke de onbevleete ontvangenis der heilige Maagd aannamen, doodelijk zondigden en kettters waren; terwijl anderen, in een tegenovergestelde uiterste, diegene van ketterij beschuldigden, welke dezelve niet geloovig aannamen. De kettters, die de Kerk gelaakt hebben, van een feest te hebben

ingesteld, om eene zaak te vieren, welke zij niet heeft willen beslissen, denken er niet aan, dat de ontvangenis der H. Maagd, al mogt zij ook niet onbevlekt zijn, echter, zoo als de kardinalen BELLARMINUS en GOTTI zulks opmerken, eene voor de christenen genoegzaam gewigtige gebeurtenis is, om dezelve te vieren. Daarenboven is een zoo gevestigd en zoo oud godvruchtig gevoelen (zie DUNS en MAHOMED) voldoende om een feest in te stellen, wanneer het regtstreeksche en volstreckte voorwerp der vereering (hetwelk hier de H. Maagd is), klaarblijkelijk wezenlijk, en de eerbewijzen eener christelijke plegtigheid waardig is. Men moet voor het overige beken- nen, dat de religieuzen van den H. FRANCISCUS en die van den H. DOMINICUS, zich al te heviglijk hebben verklaard, de eenen vóór en de anderen tegen een gevoelen, dat uit deszelfs aard, voor geene leerstellige uitspraak vatbaar was (zie PAULUS V). Een ander, even zoo hevig, doch minder ernstig, geschil verdeelde deze beide orden. De Franciscanen betwistten dat de H. CATHARINA van Sienna wondteekens (*Stigmata*) had gehad, en beweerden dat dit voorregt enkel aan den H. FRANCISCUS, hunnen aartsvader, verleend was. De Paus, die van hunne orde was geweest, en die daarenboven de redenen der Dominikanen niet voldoende vond, verbood op straffe van kerkelijke censuren, de

beelden dezer heilige met de wondteekens afteschilderen. Een niet minder beuzelachtig geschil beroerde toenmaals de reguliere kanoniken van den H. AUGUSTINUS en de kluzenaars van den zelfden naam: beide wilden kinderen van den heilige AUGUSTINUS zijn (zie WIMPHLING). De Paus maakte zich gereed om deze zaak ten einde te brengen, toen hij, in 1484, in den ouderdom van 71 jaren overleed. Deze Opperherder bezwalkte zijnen roem, door het blinde vertrouwen, hetwelk hij in zijne neven stelde, en door den hartstogtelijken afkeer, welken hij tegen het huis van MEDICIS en de Venetianen aan den dag legde. Men schrijft hem toe de zamenstelling der *Regulae cancellariae romanae*, 1471, in 4.to; een werk dat aan de protestanten, die zich noch om den geest, noch om het doel der zaak bekommerden, gelegenheid heeft gegeven, om heviglijk tegen het hof van Rome uittebaren. Men heeft van hem verscheiden latijnsche *Verhandelingen*: eene over het *Bloed van JESUS CHRISTUS*, Rome 1473, in fol.; eene andere over de *Almagt Gods*; eene *Verklaring* der *Verhandeling* van NICOLAAS RICHARD, betrekkelijk de aflaten. INNOCENTIUS VIII volgde hem op.

SIXTUS V, in 1521, in een dorp der Mark van Ancona, *Grotta* genaamd, bij het kasteel *Montalto*, geboren. Zijn vader, die een wijngaardenier, en niet

in staat was, hem optevoeden en te onderhouden, gaf hem, nog zeer jong zijnde, over aan eenen landbouwer, die hem eerst zijne schapen en daarna zijne varkens deed hoeden. FELIX PERETTI (aldus was zijn naam), kweet zich van die taak, toen hij een Franciskaner kloostermonnik ontmoette, die verlegen stond over den weg, welken hij te volgen had, om naar *Ascoli* te gaan. Hij begeleidde hem, en openbaarde zulk eene zucht voor de studie, dat men hem onderwees. Daar zijne vorderingen aan de zorgen beantwoordden, welke men voor hem aanwendde, zoo stak men hem in het Franciscaner-gewaad. Broeder FELIX werd in korten tijd een goede taalkundige en een bekwame wijsgeer. In 1545 werd hij tot priester gewijd, kort daarna werd hij doctor en hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Sienna*, en nam den naam van MONTALTO aan. Hij verwierf door zijne leerreden te *Rome*, *Genua*, *Perosa* en elders zulk eenen roem, dat hij tot commissaris te *Bologna*, en tot geloofsonderzoeker te *Venetie* werd benoemd; maar na met de senaat en de religieuzen zijner orde, in oneenigheid te zijn geraakt, begaf hij zich naar *Rome*. Naauwelijks was hij in deze hoofdstad der christen-wereld aangekomen, of hij werd een der raadsmanen der congregatie, en daarna procureurgeneraal zijner orde. Hij vergezelde naar *Spanje* den kardinaal BUONCOMPAGNO, in hoedanigheid van theologant des legats, en

van *Consultor* van het heilig-officie. Nadat de kardinaal GUSLIERI, zijn beschermer, onder den naam van Pius V, de Pauselijke kroon had bekomen, herinnerde hij zich MONTALTO, en zond hem in *Piemont* eene breve van generaal zijner orde. Hij vereerde hem later met het Romeinsche purper. Nadat de kardinaal BUONCOMPAGNO, in 1572, Pius V, onder den naam van GREGORIUS XIII was opgevolgd, haakte, volgens GREGORIUS LETI, FELIX reeds naar den Pauselijken troon, en om er toe te geraken hield hij zijne oogmerken verborgen. Vrijwilliglijk zag hij af van allerlei kuiperijen en staatszaken, beklaagde zich over de zwakheden aan zijnen ouderdom verbonden, en leefde in de afzondering even als of hij geen ander doel had dan zijn zielenheil. Nadat GREGORIUS XIII overleden was, bepaalden zich de kardinalen, na eenigen tijd verdeeld te zijn geweest, ten zijnen gunste en verkozen hem den 24 April 1585. Naauwelijks had hij de Pauselijke kroon op het hoofd, of, zijne plaats verlatende, wierp hij den stok, waarop hij steunde, van zich af, verhief het hoofd, en hefte den lofzang *Te Deum*, met zulk eene krachtvolle stem aan, dat het gewelf der kapel er van daverde. Ziedaar wat LETI verhaalt, wiens romaneske en hekelachtige verbeeldingskracht, de verhalen zeer verdacht maakt. Zoodra hij op den H. Stoel was verheven, legde hij er zich op toe, om het gebied van den *Kerkelijken staat* van struikroovers te zuiveren,

die er straffeloos allerlei geweldadigheden uitoefenden. Hij legde eene buitengewone gestrengheid aan den dag, in de door hem aangewende middelen, ter verzekering der openbare veiligheid. Hij beteugelde de losbandigheid, die onder het voorgaande Pauschap geene grenzen kende. Hij liet galgen oprigten, om oogenblikkelijk diegene te straffen, die gedurende de vasten-avondsvermakelijkheden, eenige onbetamelijkheid zou bedrijven. Hij vaardigde zeer gestrengte plakaten uit tegen de dieven, de moordenaars en de overspelers. Hij ondernam de oprigting van de beroemde obelisk van graniet-steen, welke men tegenwoordig op het *St. Pieters-plein* te *Rome* ziet (zie FONTANA — DOMINICUS —). Na dit groote werk voltooid te hebben, liet hij drie andere obeliskken opdelen; en dezelve voor andere kerken plaatsen. Nog liet hij met groote kosten, in de kerk van de *H. Maria de meerdere*, eene prachtige kapel van wit marmer bouwen, en twee grafplaatsen, eene voor hem, en eene andere, waarin hij het lijk van Pius V liet overbrengen, uit erkentenis voor de weldaden, welke hij van dien Paus had ontvangen. In het begin van 1586, vaardigde hij eene bulle uit, om de sterrekijkkunde, toenmaals te *Rome* zeer in zwang, te verbieden; en toen enige personen van aanzien zich met deze ongerijmde wetenschap hadden bezig gehouden, werden zij tot de galeijen veroordeeld. Bij eene

andere bulle, verbood hij op straffe van den kerkelijken ban aan de franciscanen, om capucijnen te worden: deze soorten van willekeurige veranderingen, onder voorwendsel van eene strengere orde te omhelzen, gingen dikwijls met groote ongeregheden gepaard. Hij bepaalde het getal der kardinalen tot 70, en wel bij eene bulle van den 3 December 1586, die door zijne opvolgers steeds is in acht genomen. Hij ondernam het dorp *Grotta*, zijne geboorteplaats, in eene stad te veranderen, maar daar de grondslag de uitvoering van dit ontwerp onmogelijk maakte, stelde hij zich te vreden, deze nieuwe stad bij *Montalto*, waarvan hij, kardinaal zijnde, den naam had gedragen, te doen aanleggen, en hij verhief dezelve tot een bisdom. SIXTUS V gaf eenen nieuwen vorm aan de congregatie van het *H. Officie*, door PAULUS IV ter beoordeeling der ketteren ingesteld. Men beschouwt hem in zeker opzigt, als de insteller van de congregatie der kerkgebruiken. In het laatste jaar van zijn bestuur, wilde hij de beroemde bibliotheek van het *Vaticaan* herstellen, aan welke de laatste plundering van *Rome* eene groote schade had toegebracht. Hij besloot noch zorgen, noch kosten te sparen, om haar de rijkste en eene der schoonste der wereld te maken. Hij liet in het gedeelte van het *Vaticaan*, *Belvédère* genaamd, een prachtig gebouw oprigten, om er dezelve in te plaatsen, en

deed die plaats door schoone schilderwerken versieren, de voornaamste handelingen van zijn pontificaat, de algemeene kerkvergaderingen, en de beroemdste bibliotheken der oudheid voorstellende. Zeer wijze reglementen werden er door hem vervaardigd, om voortekomen dat dezelve door al te groote gemakkelijheid in het mededeelen van boeken, verwaarloosd werd of te niet ging. Bij deze Bibliotheek liet hij nog eene schoone boekdrukkerij bouwen, bestemd om naauwkeurige en onverminkte uitgaven, van verscheiden werken te leveren, welke de kwade trouw der ketteren, of de onkunde der catholijken vervalscht hadden. Deze gedenkteekenen van zijne kunde en zijnen luister beletteden hem niet, over de belangen der Kerk in de afgelegenste gewesten, en vooral in de Europesche staten, door de nieuwe sectarissen beroerd, te waken. Nadat HENDRIK III zich bij de protestantsche partij had aangesloten, en lafhartiglijk den kardinaal en den hertog van GUISE had doen ombrengen, werd hij door SIXTUS geëxcommuniceerd. De vrees van de catholieke godsdienst, in Frankrijk te zien vervallen, deed hem ook eene bulle tegen HENDRIK IV uitvaardigen, ofschoon deze vorst zeer bij hem in achtiging stond, en dien hij ongetwijfeld met geestdriфт zou hebben onthaald, indien hij tijdens de bekeering deszelfs nog in leven ware geweest. Een onafgebroken arbeid ondermijnde hem langzamerhand; zijne laatste

ziekte was niet in staat hem denzelfen te doen afbreken. Hij overleed in 1590. Het romeinsche volk verbrijzelde het standbeeld, dat men te zijner eere had opgerigt; de gestrengheid van SIXTUS had hem gehaat bij hetzelfde gemaakt. Het was echter aan deze gestrengheid, dat Rome het voorregt te danken had, de losbandigheid van uit zijne muren verbannen te zien. Vóór SIXTUS, stelden de tegen de grooten al te zwakke wetten de jonge dochters niet in veiligheid tegen de ondernemingen der vermetelheid en onbeschaamdheid; maar onder het bestuur van dezen nieuwen Paus, konden zij in veiligheid hare deugd bewaren, en even zoo gerust door de straten van Rome als binnen de muren eens kloosters wandelen. De erkende echtbreker werd tot de doodstraf veroordeeld. Hij beval zelfs, »dat een echtgenoot, die zich over de uitspattingen zijner vrouw, niet bij hem zou komen beklagen, met den dood zoude gestraft worden.» Hij was, even als VESPASIANUS, gewoon te zeggen, dat *een Vorst staande moet sterven*: zijn gedrag logenstrafte hem niet. Een even zoo groote vorst als groote Paus zijnde, leverde SIXTUS V het bewijs op, dat er soms onder het rietendak lieden geboren worden, in staat om eene kroon te dragen, en het gewigt derzelve met waardigheid te torschen. Hij wist de soldaten, de lijfwachten zelfs zijner voorgangers af te danken, en de bandieten te verstrooijen, door de enkele kracht der wet-

ten, zonder troepen te hebben; zich door zijne standplaats en zijn karakter van iedereen te doen vreezen; Rome te vernieuwen en de Pauselijke schatkist rijk te laten: ziedaar de kenmerken van zijn bestuur, kenmerken, die enkel en alleen aan hem toebehooren. Men kan het *Leven van SIXTUS V* door LETI [mede in het Nederduitsch vertaald] raadplegen, doch men moet zich wel in acht nemen alles te gelooven wat de schrijver verhaalt. »SIXTUS V in zijne waardigheid,» zegt een geschiedschrijver, »toonde slechts eene deftigheid, eene kracht en eene grootheid, volmaakt geëvenredigd aan den verheven rang, waarmede hij bekleed was. Steeds toonde hij zich de vijand der ondeugd en de beschermer der deugd, doordringend en regtvaardig, wakker en een gestreng betrachter der orde; prachtminnend in alles wat den glans van den staat en den luister der godsdienst betreft; de vriend van letteren en van alle kunsten zelf een ijverige vriend der studie, waaraan hij een gedeelte van den nacht opofferde; na den dag aan de aangelegenheden, van den staat en de Kerk te hebben toegewijd. Het zij dat men hem eindelijk beschouwt in de regeling van zijn huis, of in de openbare administratie, en de geschillen, welke hij met onderscheidene vorsten had, men kan niet ontkennen dat hij een van die zeldzame mannen is geweest, die der menschheid tot eer verstreken.» Op bevel van SIXTUS V

werkte men aan eene nieuwe Latijnsche *Vertaling* des Bijbels, die in 1590, in drie deelen (1 band) in fol. in het licht verscheen. De fouten, waarmede men dezelve overladen vond; bewogen CLEMENS VIII er in 1592 eene nieuwe uitgave van te doen vervaardigen, in welke de onnaauwkeurigheden, in de eerste verspreid, verbeterd werden. — URBANUS VII volgde hem op.

SIXTUS van Sienna, in 1520 in de stad, waarvan hij den naam droeg, geboren werd uit het jodendom tot de christelijke godsdienst bekeerd, en begaf zich in de Franciskaner-orde. Overtuigd van ketterijen te hebben onderwezen, en hardnekkiglijk weigerende, dezelve aftezweren, werd hij tot den brandstapel veroordeeld. Het vonnis stond op het punt van uitgevoerd te zullen worden, toen Paus PRUS V, toenmaals kardinaal en geloofsonderzoeker, zijne hardnekkigheid overwon, en hem van de orde van den H. FRANCISCUS tot die van den H. DOMINICUS deed overgaan. SIXTUS wijdde zich in dezelve aan den predikstoel, en aan de beoefening der H. Schrift toe. Hij slaagde in deze verschillende, beide evenzeer gewigtige, werkzaamheden. Paus PRUS V, door zijne deugden en zijne kunde bekoord, gaf hem bewijzen eener bijzondere achting. SIXTUS eindigde zijne levensbaan te Genua, in 1569. Zijn voornaamste werk is zijne *Gewijde Bibliotheek*, waarin hij

over de boeken en vertalingen van het oude Testament handelt, en de middelen aan de hand geeft om dezelve te verklaren. Men vindt in dezelve ook uitmuntende aanmerkingen tot goed verstand der kerkvaders. Dit werk is geleerd, belangrijk en nuttig, maar het ontbreekt den schrijver somtijds aan oordeelkunde. De beste uitgave is die van *Napels*, 1742, 2 dl.ⁿ in fol. met zeer geleerde aanmerkingen. Men heeft verder van den vromen Dominikaner: 1.º *Aanteekeningen* op verschillende plaatsen der H. Schrift; — 2.º *Sterre- en aardrijkskundige vraagstukken* enz.; — 3.º *Homiliën op de Evangelien*, meer met aanhalingen dan met welsprekendheid opgevuld.

SIXTUS VAN HEMMINGA, te *Bolkum* in *Vriesland*, in 1532 uit eene oude familie geboren, en in 1586 overleden, heeft zich bekend gemaakt door eene oordeelkundige verhandeling tegen de sterrewigchelarij, getiteld: *De astrologia ratione et experientia refutata*, *Antwerpen*, 1583, in 8.vo — Zie MORIN (JOANNES BAPTISTA).

SIXTUS. — Zie SEXTUS.

* SKELTON (PHILIPPUS), een bekwame Iersche godgeleerde, in 1707, bij *Lisbrun*, in het graafschap *Antrim* geboren, werd in 1750, met de pastorij van *Peltigo*, in het graafschap *Donégál* voorzien. Hij deed zich in die betrekking als een even zoo wakkere als liefdadige her-

der kennen. Bij het ontstaan van een gebrek aan levensmiddelen, hielp hij zijne parochianen met zijn geld en zijnen voorraad. Hij verkocht zelfs zijne meubels, en zijne bibliotheek, waaraan hij zeer gehecht was. Hij predikte op zulk eene overtuigende wijze, dat hij een aantal *dissidenten* tot de anglikaansche kerk terug bragt. De bisschop van *Clogher* benoemde hem in 1759 tot de pastorij van *Deonish*, in het graafschap *Fermanagh*; en in 1766 tot die van *Fintona*, in het graafschap *Tyrone*. Men heeft hem eenige werken te danken, waarvan de titels zijn: 1.º *De Godisterij in het daglicht gesteld*, 2dl.ⁿ, in 8.vo, een werk dat veel bijval vond, en zulks ook verdiende; — 2.º *Leerreden*; — 3.º *Losse stukken*; — 4.º verschillende *Verhandelingen*. Onder den titel van *Volledige Werken*, heeft men het geheel, in 7 dl.ⁿ in 8.vo gezamenlijk uitgegeven. Deze achtbare geestelijke overleed te *Dublin*, in 1787.

SKYTTE. — Zie SCHREEDER.

SLAPERS (*de zeven*), zeven broeders, die onder de regering van keizer DECIUS, in 250, te *Efese* het geloof beleden. Na in eene spelonk te zijn gevonden, waar in zij zich verborgen hadden, om zich tegen de vervolging te beveiligen, metselden men den ingang derzelve toe, en zij *ontsliepen aldaar in den Heer*. Sommige latere schrijvers nemen deze uitdrukkingen

in eenen verkeerden zin op, en hebben zich verbeeld dat de dienaars Gods, in eenen natuurlijken slaap waren gevallen, en dat men dezelve in 479 onder de regering van THEODOSIUS den Jonge terugvond. De waarheid is dat hunne overblijfselen in dat jaar gevonden werden. Men bragt dezelve naar *Marseille*, alwaar dezelve in de kerk van den H. VICTOR nog vertoond worden. De gedachtenis dezer heilige martelaren is in grooten eerbied bij de Grieken, de Syriërs, en alle volken van het Oosten. De spelonk, waarin hunne ligchamen gevonden werden, werd beroemd door de godsvrucht der geloovigen, en volgens SPON (*Reize naar Italië en den Levant*), toont men dezelve nog aan de reizigers, die den *Levant* bezoeken.

SLAUGHTER (EDUARD), een Engelsche Jesuit, onderwees met roem, de Hebreuwsche taal, de wiskunde en de godgeleerdin het collegie zijner natie te *Luik*. Hij overleed aldaar, hoogbejaard, den 21 Januarij 1729. Men heeft van hem: 1. *Grammatica hebraica*, Amsterdam, 1699; dezelve wordt gezocht; — 2. *Arithmetica*, *Luik*, 1725, in 12.mo.

SLEIDAN of SLEIDANUS (JOANES PHILIPSON), een vermaard geschiedschrijver, in 1506, te *Sleiden*, een stadje in de tegenwoordige Pruisische *Rijn-provinciën*, van geringe ouders geboren; begaf zich in 1517

naar *Frankrijk*. Door zijne talenten geraakte hij in betrekking met de drie beroemde broeders van het huis BELLAY. Hij deelde zeer in de vriendschap van den kardinaal van dien naam, die hem medenam naar den landdag van *Haguenau*, en hem in gewigtige zaken gebruikte. In dien tusschentijd verscheen het edikt van FRANCISCUS I, tegen de aanhangers van LUTHER. De neiging van SLEIDAN voor de nieuwe dwalingen, noodzaakte hem zich naar *Straatsburg* te begeven, alwaar zijn vriend STURMUS hem eene voordeelige betrekking bezorgde. SLEIDAN werd in 1545 door de protestanten, tot den koning van *Engeland* en later naar het concilie van *Trente* gezonden. Hij was eene der zuilen zijner partij. Bij zijne komst te *Straatsburg* had hij de sekte van ZWINGLIUS omhelsd; maar hij verliet dezelve weder en overleed lutersch in 1556. Er bestaat van hem: 1.° eene geschiedenis in 26 Boeken, getiteld: *De statu religionis et republicae Germanorum sub Carolo V, ab anno 1517, ad annum 1555*, *Straatsburg*, 1556, in 8.vo. PATER LE COURAYER heeft dit werk in het Fransch vertaald, *Leiden* 1767, 3 dl.ⁿ in 4.to. HENDRIK PANTALEON heeft er eene Hoogduitsche overzetting van geleverd en in het Latijn deze geschiedenis tot het jaar 1562 voortgezet. LONDORPIUS heeft er drie deelen, en een verdedigingschrift dezer geschiedenis bij gevoegd, *Frankfort*, 1610. Niemand heeft

beter dan SLEIDAN, aan de aanstootelijkste logens, een voorkomen van waarschijnlijkheid weten te geven. Men ziet hoe zeer hij op KAREL V verbitterd was, wiens handelingen hij in het valsche licht stelt. Het is echter deze dweepachtige lasteraar van eenen zoo grooten vorst, dien gevolgd hebben: de abbé BÉRAULT in zijne *Kerkelijke geschiedenis*, LINGUET in het vervolg der *Algem. geschiedenis* van HARDION, en bijna al de geschiedschrijvers dezer eeuw, waarin de geschiedenis de speelbal van allerlei kortzigtig- en vooringenomenheden is geworden. Intusschen, te midden der logens van SLEIDAN, eischt de waarheid van tijd tot tijd hare regten op, en men ontwaart dat de sekte-geest, dezelve niet geheel en al verstikt heeft. Er komen plaatsen in voor, die den catholijken zeer gunstig zijn, hetwelk den protestanten zeer mishaaagd heeft; en deze getuigenissen, te kostbaarder, wijl zij uit eene door de ketters bezoldigde pen vloeiden, zijn verdwenen in de uitgaven, welke na den dood des schrijvers in het licht zijn verschenen. Om zich hiervan te overtuigen, behoeft men slechts de uitgave van 1556 met die van 1653 te vergelijken. — Zie PONTANUS (ROVERUS) en SURIUS (LAURENTIUS) — 2.º *De quatuor summis imperiis* 1711, in 8.vo; dit is eene vrij middelmatige verkorting der *Algem. geschiedenis*. GILLIS STRUCTIUS en KOENRAAD SCHURTZFLEISCH, hoogleeraar te *Wittemberg*, heb-

ben dezelve voortgezet tot in 1678; en CHRISTIAAN JUNKER, heeft haar tot het einde der 17.º eeuw gebragt; — 3.º eene *vertaling* in het Latijn der *Denkschriften* van PHILIPPUS DE COMMINES, welke niet altijd getrouw is, *Straatsburg*, 1545, in 8.vo; — 4.º *Verkorte uitgave* in het latijn der kronijk van FROISSARD, *Parijs* 1562; — 5.º *Vertaling* der groote monarchie van CLAUDIUS DE SEYSSSEL. KAREL V noemde PAULUS JOVIUS en SLEIDAN *zijne leugenaars*, wijl de eerste te veel goeds, en de laatste te veel kwaads van hem gezegd had.

SLINGELAND (PETRUS VAN), een schilder te *Leijden* in 1640 geboren overleed den 7 December 1691. Een kweekeling van GERARDUS DOUW zijnde, volgde hij zijnen meester van nabij. Zijne stukken bezitten eene bewonderenswaardige volledigheid: maar zijne langzaamheid in het werken, heeft over zijne beelden eene zekere koelheid en stijfheid verspreid; ééne schilderij hield hem geheele jaren bezig.

† SLINGELAND (SIMON VAN), de zoon van een verdienstelijk staatsman, en de boezemvriend van JOHAN DE WIT, werd in 1663 geboren, en zette den roem van zijnen naam nog meer luister bij, door de diensten, welke hij aan het vaderland bewees; en na de achting der kabinetten van *Weenen*, *Londen* en *Versailles* te hebben gewonnen, werd hij achtervol-

gend Secretaris van den raad van staten, algemeen thesaurier der *Vereenigde Provinciën*, raadpensionaris van *Holland*; en overleed in 1736, na een aantal jaren het stadhouderschap van WILLEM III, overleefd te hebben. Hij was er niet voor, om deze hooge waardigheid te herstellen, en zag echter in, dat zonder een vermogend hoofd de Nederlandsche unie van hare voornaamste veerkracht beroofd was. Geen raadpensionaris van *Holland* spreidde ooit grooter talenten, meer waardigheid in karakter en gedrag, meer kennis van de staatsregeling en de belangen zijns vaderlands ten toon. Hij voerde grooter dingen in de stilte van het kabinet uit, dan degene, die zich in het gedruisch der inwendige verdeeldheden of der buitenlandsche oorlogen onderscheiden hebben. Men heeft in 1787 te *Amsterdam* 3 deelen zijner staatkundige schriften gedrukt, die verschillende verhandelingen bevatten over het oude bestuur van *Holland*, over de geldmiddelen, over de gebreken der staatsregeling, die tot 1795 is blijven bestaan, en over de middelen, om er in te voorzien; eindelijk over de wijze der vergadering der staten-generaal; het onderwerp en den vorm hunner beraadslagingen enz. Deze drie deelen kondigen een *vervolg* aan; zij zijn het resultaat der inzichten en redeneringen van een' der grootste staatsmannen, welke de *Vereenigde Provinciën* hebben opgeleverd. Zij dragen

den stempel van de meest beproefde kunde en ondervinding. Zijne familie bezit rijke bouwstoffen voor een dergelijk werk. Een der bekwaamste boekhandelaars van *Engeland* bood aan zijnen zoon GOVERT, algemeen ontvanger over de provincie *Holland*, honderd guinies voor de briefwisseling tusschen zijnen vader en den hertog van *Marlborough*. De aanbieding werd van de hand gewezen.

SLOANE (*Sir HANS*), in 1660 te *Killyleagh*, in het graafschap *Down*, in *Ierland*, van Schotsche ouders geboren. Reeds in den ouderdom van zestien jaren, had hij verbazende vorderingen gemaakt in de natuurlijke historie en in de natuurkunde. Hij ontwikkelde zich verder door den omgang met RAY en BOYLE, en door eene reis in *Frankrijk* alwaar TOURNEFORT, DU VERNEY, en LÉMERY voor hem de rijke schatkamer hunner nasporingen openden. In *Engeland* teruggekeerd, stelde de beroemde SYDERHAM er eene eer in, hem in de geneeskunde te bevorderen. Nadat de hertog van ALBEMARLE in 1687, tot onder-koning van *Jamaïka* was benoemd, volgde HANS SLOANE hem derwaarts, in hoedanigheid van zijnen lijfarts. Hij kwam in 1688 te *Londen* terug, en bragt eene verzameling van omtrent 800 zeldzame planten mede. Kort daarna gaf men hem den belangrijken post van geneesheer van het *Christus-hospitaal*, dien hij met eene voorbeeldelooze belangeloosheid uitoefende. Hij ontving zijne

bezoldiging, gaf er kwitantie van over, en stond dezelve oogenblikkelijk weder af, om ten nutte der armen te worden aangewend. Hij rigtte het uitdeelingsgesticht (*dispensatoire*) te Londen op, alwaar de armen, bij het koo- pen van allerlei geneesmiddelen, niet meer dan de innerlijke waarde der ingredienten betaal- den, waaruit dezelve waren za- mengesteld; koning GEORGE II verkoos hem, in 1727, tot zijnen eersten lijfarts, en de koninklijke maatschappij tot haren voorzitter in de plaats van NEWTON. Deze waardige burger, begaf zich in 1740 naar zijn landgoed van *Chelsea*, alwaar hij zich bezig hield, met het beantwoorden dergenen, welken hem kwamen raadplegen, en met het bekend maken van nuttige geneesmid- delen. Hij overleed op dit land- goed, in 1753. Hij was groot en welgevormd. Zijne manieren waren ongedwongen en vrij, zijn onderhoud vrolijk, gemeenzaam en verplichtend. Wanneer hij bij zieken geroepen werd, evenaarde niets de aandacht, met welke hij tot zelfs de geringste ken- teekenen der ziekte gadesloeg. Het is door dit middel, dat hij zich in staat stelde, er eene zoo zekere voorspelling van te doen, dat zijne uitspraken als orakels werden beschouwd. Bij de ope- ning der lijken van degene, die stierven, vond men bijna altijd de oorzaak des doods, welke hij had opgegeven. Men heeft het hem te danken, het gebruik der kina te hebben uitgestrekt, niet alleen tot de geregelde koort- sen, maar ook tot een aantal

andere ziekten, vooral tot de zenuw-pijnen, tot het koudvuur uit inwendige oorzaken ontstaan en tot de bloedvloeden. Men heeft van hem: 1.° eene latijn- sche *Naamblijst der planten van Jamaïka, Madera, Barbados, Nevis en St. Christophe*, in 8.°o, 1696; — 2.° *Reis naar de eilan- den Madera, Barbados, St. Chris- tophe en Jamaïka met de natuur- lijke historie dier eilanden*, in fol., 2 dl.ⁿ in het Engelsch, waarvan het eerste in 1707 en het tweede in 1725 in het licht verscheen. Dit even zoo naauw- keurig als zeldzaam werk is met 274 platen versierd; — 3.° *Gigantologie, of Verhandeling over de reuzen*, die veel heeft bijge- dragen, om een einde aan de sprookjes te maken, welke men over dat onderwerp uitkraamde, en om de gewaande overblijfsen- den der reuzen, welke men op zoo vele plaatsen vertoont, in kleinachting te brengen (zie GOROPHUS); — 4.° *Verscheiden Stukken*, in het Dagboek der koninklijke maatschappij van Londen, en in de Gedenkschrif- ten der akademie van weten- schappen van Parijs. Zijne bi- bliothek bestond uit omtrent 50,000 boekdeelen, bijna alle natuur- en geneeskundige wer- ken, waarvan er 347 zorgvuldig gekleurde platen bevatten, en 3516 handschriften. De *Cata- logus* van zijn kabinet van zeld- zaamheden, die uit 3 dl.ⁿ in fol. en 8 dl.ⁿ in 4.°o bestaat, bevat 69,352 artikels, met eene korte beschrijving van elk stuk. Hij liet deze verzameling aan het publiek na, behoudens eene

som, welke het parlement van *Engeland*, als schadeloosstelling aan zijne kinderen uitkeerde.

SLDTZ (RENÉ MICHAËL), een beeldhouwer, te *Parijs*, in 1705 geboren, en oorspronkelijk van *Antwerpen*, had veel smaak voor de beeldhouwkunde, waartoe de begaafdheid erfelijk scheen in zijne familiën. Na in den ouderdom van 21 jaren den tweeden prijs dier schoone kunst bij de akademie van *Parijs* te hebben behaald, werd hij als begunstigde naar *Rome* gezonden. In *Parijs* teruggekeerd zijnde, werd hij als lid der akademie aangenomen, en in 1758 tot teekenaar van de kamer des konings benoemd. De koning van *Pruissen*, die hem naar *Berlijn* wilde lokken, liet hem de voordeligste aanbiedingen doen; maar niets was in staat hem aan zijn vaderland te onttrekken, dat hem kort daarna in 1764 verloor. Deze bekwame kunstenaar had zich eene handeling gevormd vol waarheid en bevalligheid; de houdingen zijner beelden waren los, zijne omvang en afgemeten, zijne kleedingen naar waarheid, zijne teekeningen uitmuntend. De hoedanigheden, die den *mensch* doen beminnen, strekten bij hem tot sieraad der talenten, die den *kunstenaar* doen hoogachten. Door zijne eenvoudige zeden, zijne naauwgezette rechtchapenheid, zijne zich gelijkblijvende, zachte en vrolijke inborst, had hij vrienden, zelfs onder zijne mededingers. Onder zijne voortbrengselen, onder-

scheidt men: 1.º de *Heilige Bruno*, den mijter afwijzende, in de *St. Pieters-Kerk* te *Rome*; — 2.º het *Praalgraf* van den markies CAPPONI, in de kerk van den H. JOANNES der *Florentijnen*; — 3.º het *Praalgraf* van den kardinaal d'AUVERGNE, te *Vienne* in *Dauphiné*; — 4.º het *Praalgraf* van den h. LANGUET, pastoor van *Saint-Sulpice*, waarvan het gelaat, in alle opzichten het schoonste is wat men zien kan. — SEBASTIAAN SLODTZ, zijn vader, te *Antwerpen* geboren, en te *Parijs*, in 1728 in den ouderdom van 71 jaren overleden, had zich in dezelfde kunst onderscheiden, even gelijk zijn broeder PAULUS AMBROSIVS, die, zoo als hij, teekenaar van de kamer des konings was geweest, en die in 1758 overleed.

SLUSE (RENATUS FRANCISCUS WALTHER, vrijheer van), van *Visé*, een stadje in de Belgische provincie *Luik*, was de broeder van den kardinaal DE SLUSE, en van den vrijheer van dien naam, staatsraad van den bisschop van *Luik*. Hij werd abt van *Amay*, kanonik en kanselier van *Luik*, en verwierf zich door zijne godgeleerde, natuur- en wiskundige bekwaamheden eenen beroemden naam. De koninklijke maatschappij van *Londen* nam hem op onder hare leden. Deze vermaarde geleerde overleed te *Luik*, in 1685, in den ouderdom van 62 jaren. Men heeft van hem: 1.º *Mesolabium et problemata solida*, *Luik*, 1668, in 4.º, en — 2.º *Dissertatio de sancto SERVATIO*

episcopo Trajectensi, Luik, 1684, in 8.vo

SLUSE (JOANNES WALTHER, vrijheer van), kardinaal, broeder van den voorgaande, te *Visé*, in 1626 geboren, werd naar *Rome* beroepen door JOANNES WALTHER, zijnen oom, secretaris der breven. Hij verwierf aldaar dadelijk de achting der aanzienlijkste personen. CLEMENS IX plaatste hem onder het getal zijner huisprelaten; later volgde hij zijnen oom in deszelfs post op. De Paus vereerde hem met het innigste vertrouwen, en raadpleegde hem in de gewigtigste aangelegenheden. INNOCENTIUS XI verhief hem in 1686, tot de waardigheid van kardinaal. Zijn al te groote ijver in de vervulling der pligten van zijnen stand, en voor de studie, gevoegd bij zijn zwak lichaaamsgestel verhaastte het einde zijner dagen. Hij overleed den 7 Julij 1687. Hoe zeer hij zich door de hoedanigheden des geestes aanbeval, deed hij echter zulks nog meer door die des harten. Zonder eenige verkleefdheid aan de rijkdommen, stelde hij zich met zijn patrimonium, en de inkomsten van zijnen post tevreden, en wees hij steeds alle beneficiën van de hand. De door hem ontworpen breven hebben eenen levendigen stijl, en bewijzen hoezeer hij in de kerkelijke tucht, de heilige Schrift en de kerkvaders bedreven was. Hij had eene buitengemeen uitgebreide bibliotheek bijeenverzameld, waarvan de catalogus met

het portret des kardinaals, te *Rome*, in 1690, in 4.to gedrukt is:

SMALCIUS (VALENTINUS), een beruchte sociniaan, in *Thuringen* geboren, en den 14 December 1622, te *Krakau* overleden, is de schrijver eener verhandeling tegen de godheid van J. C. getiteld: *Divinitate Jesu Christi*, 1608, in 4.to, vertaald in het Poolsch, en in het Hoog- en Nederduitsch, en verscheidene malen wederlegd, voornamelijk door JOANNES CLOPPENBURCH, in zijn werk *Anti-Smalcius, Franeker*, 1652, in 4.to

SMELLAERTS. — Zie SNELLAERTS.

SMERDIS, zoon van CYRUS, werd vermoord op bevel van CAMBYSES, zijnen broeder, die eenigen tijd daarna, in het jaar 524 vóór J. C. overleed. Er stond als toen een Perzische wijze op, die, daar hij zeer naar den vermoorden geleek, den naam van SMERDIS aannam, zich voor den broeder van CAMBYSES liet doorgaan, en zich op den troon plaatste; maar de voorzorgen, die hij nam, om zijn bedrog te bedekken, dienden juist, om hetzelfde bekend te maken. Er vormde zich omtrent zes maanden na zijne overweldiging, eene zamenspanning tegen hem, aangevoerd door zeven der voornaamste Perzische heeren, onder welke DARIUS, zoon van HYSTASPES was, die na den dood van SMERDIS regeerde. Deze

overweldiger werd door de zaamgezwoenen omgebracht, en zijn hoofd, op de punt eener lans ten toon gesteld.

* SMETIUS (JOANNES SMITH VAN DER KETTEN, meer bekend onder den naam van), in 1590 te Nijmegen (*) geboren, alwaar hij predikant bij de hervormde gemeente was, en den post van hoogleeraar der wijsbegeerte bekleedde, en alwaar hij den 30 Mei 1651 overleed. Men heeft van hem geachte werken over de geschiedenis en de oudheden dier stad, te weten: 1.º *Oppidum Batavorum seu Noviomagum, liber singularis, Amsterdam, 1644*, in 4.to; — 2.º *Antiquitatis noviomagensis*, 1678, in 4.to JOANNES SMETIUS, zijn zoon, had deel aan dit laatste werk, en heeft daarenboven nagelaten *Kronijkje van de oude stad der Batavieren*, in 12.mo en andere minder belangrijke werken.

SMIT. — Zie SCHMID, SCHMIDT, SCHMITH, en SMITHS.

SMITH (Sir THOMAS), in 1514, te Saffron Walden in de provincie Essex geboren, en in 1577 overleden, was staatssecretaris onder de regering van EDUARD VI, en onder die van de koningin ELIZABETH, die hem tot verscheiden gewigtige gezantschappen en onderhandelingen

XXIII Deel.

H

gebruikte. Deze vorstin herstelde hem in de posten, welke hij onder de regering van MARIA verloren, doch die hem niettemin eene jaarwedde van honderd ponden sterlings toegestaan had. Men heeft van dezen staatsman: 1.º *Verhandeling over de republiek van Engeland*, in 4.to, die weinig gelezen wordt; — 2.º *Inscriptiones graecae Palmyrenorum*, in 8.vo; — 3.º *De Moribus Turcarum*, Oxford, 1672, in 12.mo; — 4.º *De Druidum moribus* in 8.vo; — 5.º *De recta et emendata linguae graecae pronuntiatione*, Parijs, ROB. ETIENNE, 1568. Al deze werken zijn vol geleerde aanmerkingen.

SMITH (RICHARD), een Engelsche godgeleerde, in 1566, in Lincolnshire geboren, werd door PAUS URBANUS VIII, onder den titel van bisschop van Chalcedonië, tot de bisschoppelijke waardigheid verheven, en in 1625 naar Engeland gezonden. Daar hij de religieuzen in dat rijk niet genoegzaam ontzien had, nam hij de Catholijken tegen zich in. SMITH zag zich in 1628 verplicht de wijk naar Frankrijk te nemen. Twee Jesuiten, KNOT en FLOÏD, gaven twee Geschriften in het licht, tegen het regt, hetwelk de bisschoppen beweerden te hebben om de ordegeestelijken goed te keuren, een regt, hetwelk SMITH in Enge-

(*) H. K. ARKSTÉE noemt, in zijn Nymegen de oude hoofdstad der Batavieren, in dichtmaat beschreven enz., de stad Aken, als de geboorteplaats van SMETIUS.

land vruchteloos had ingeroepen. Deze beide geschriften werden gecensureerd door den heer GONDI, aartsbisshop van *Parijs*, door de *Sorbonne*, en door de geestelijkheid van *Frankrijk*, die de Jesuiten oppriep, en hen verpligtte dezelve aftekeuren. Ondanks deze afkeuring, gaf pater FLOÏD twee andere werken tegen deze censuren in het licht. Het is bij deze gelegenheid, dat de abbé de SAINT-CYRAN, met den abbé BARGOS, zijnen neef, het groote werk vervaardigde, getiteld *Petrus Aurelius*. RICHARD SMITH, die aanleiding tot deze geschillen had gegeven, overleed te *Parijs* in 1655. — Er is een andere RICHARD SMITH geweest, die in 1550, tegen PETRUS MARTELAAR, een geschrift in het licht gaf, getiteld: *Diatriba de hominis justificatione*, in 8.vo

SMITH (JOANNES), een der eerste en uitmuntendste graveurs naar de zwarte wijze, was een Engelschman en overleed te *Londen*, in eenen gevorderden leeftijd, in het begin der 18.^e eeuw. Men heeft van hem vele *Portretten* en *nachtstukken*, aan zijn *genre* eigen, en zeer geestig voorgesteld. *De Magdalena bij de lamp*, volgens SCALKEN is een zijner schoonste stukken. SCALKEN was zijn geliefkoosde schilder.

* SMITH (ROBERT), een beroemde natuurkundige, in *Ierland* in 1689 geboren, overleed in 1768. Hij studeerde te *Edimburg*, en daar na te *Cam-*

bridge; hij werd hoogleeraar der sterrekunde aan laatstgenoemde universiteit, en droeg met den beroemde COTES, zijnen neef, veel bij tot de verspreiding der wijsbegeerte van NEWTON. Men heeft hem te danken eene *Volledige Verhandeling over de gezigtkunde* (optica) bevattende de theorie, de praktijk, en een aantal belangrijke toepassingen dier wetenschappen op de sterren- en zeevaartkunde, 1728; dit werk is in verschillende talen vertolkt. Pater BLANCHARD heeft hetzelfde, in het Fransch, met verscheiden bijvoegselen vermeerderd. Nog heeft men van hem eene *Wijsgeerige verhandeling over de muzikale klanken of geluiden* (*Harmonies, or the philosophy of the musical sounds*), 1760, in 8.vo — Zie COTES.

* SMITH (ADAM), een beroemde Engelsche schrijver, den 5 Junij 1723, te *Kirkaldy* in *Schotland* geboren. Hij begon zijne studiën in de school dier stad, vervolgde dezelve te *Glasgow* en te *Oxford*, alwaar hij zich meer bijzonder op de wiskunde toelegde. Hij had te *Glasgow* den doctoralen hoed ontvangen; zijn verbazend geheugen, zijn ijver bij den arbeid, en eene zeldzame scherpzinnigheid stelden hem in staat, zijnen geest met een aantal kundigheden te verrijken. ADAM SMITH, was de wijsbegeerte, de zede- en wiskunde, de wet- en godgeleerdheid, de oude en nieuwere letterkunde volkomen meester, was bekend met de geleerde talen, het Italiaansch, Spaansch, Fransch, bezat eenen

uitgelezen smaak, en eenen zeldzaam waarnemenden geest. Hij scheen in het begin tot den geestelijken staat overtehellèn, en wel op verlangen zijner moeder, die zich over zijne gezondheid bekommerde; maar na een rijp beraad, achtte hij zich onbekwaam om er de moeilijke pligten van te vervullen, en hield zich verder enkel bezig, met het aankweeken van wetenschappen, waarin hij, ofschoon nog jong zijnde, eenen grooten roem verwierf. In 1751, door de leden der universiteit van *Glasgow*, tot hoogleeraar der logica benoemd, vervulde hij met roem dien leerstoel, en in het volgende jaar werd hij tot dien der zedekundige wijsbegeerte beroepen. SMITH wist deze wetenschap aan eene duidelijke en naauwkeurige leerwijze te onderwerpen en die gemeene plaatsen of aanmerkingen te vermijden, welke er de beoefening langwijlig en moeilijk van maken; hij hechte zich minder aan bepalingen, dan aan het doel, hetwelk zij zich voorstellen, en geleidde alzoo langs eenen zachten en aangename weg tot de helderste waarheden. Zijne lessen werden zeer bezocht, en onder zijne hoorders telde hij mannen, die zich op de roemrijkste wijze door hunne talenten onderscheidden. Niet minder bijval vonden zijne lessen te *Edimburg*, werwaarts hij, na eenigen tijd, beroepen werd, om er denzelfden leerstoel van zedekundige wijsbegeerte te bekleeden. Van

dezen oogenblik af, vestigden de waarnemingen van SMITH zich op de betrekkingen, welke de natiën onderling tot elkander hebben; door het lezen van verschillende schrijvers gevoed, en voornamelijk van die der landhuishoudkundigen, vond hij zich eenige jaren later in staat, over dat onderwerp een classiek werk in het licht te geven, hetwelk zijnen naam onsterfelijk heeft gemaakt. Hij putte nog kostbare onderrichtingen, op de reizen, welke hij in 1763 met den hertog van BUCCLEUGH ondernam. Lord TOWNSEND, een der bewonderaars van SMITH, had hem bewogen dien heer te volgen, terwijl hij deze uitnoodiging met aanzienlijke toelagen deed vergezeld gaan. SMITH zag van nabij de volken, die het voorwerp zijner diepzinnige navorschingen waren, onderzocht hunne zeden, deed zijn best om meer bepaaldelijk hunne wederkeerige belangen te kennen, terwijl hij tot de bronnen opklom van hunnen meerderen of minderen voorspoed, en om de gebreken des bestuurs en zelfs der staatkunde te onderscheiden, die dezen voorspoed belemmerden. Op zijne togten in *Frankrijk* gekomen, verbleef hij gedurende achttien maanden te *Toulouse*, kwam in betrekking met de beroemdste mannen der magistratuur, en verkreeg van hen naauwkeurige inlichtingen omtrent de inwendige staatkunde van *Frankrijk*. Na de Zuidelijke gewesten van dat land

bezocht te hebben, kwam hij te *Parijs*, alwaar zijne beroemdheid hem reeds was vooruitgegaan. Hij stond in nauwe vriendschaps-betrekking met den beruchten HUME, die hem aanbevelingsbrieven had gegeven voor de voornaamste geleerden dier hoofdstad. ADAM SMITH kwam in betrekking met de wijsgeeren, zoo als met TURGOT, QUESNOY, HELVETIUS, D'ALEMBERT, MARMONTEL enz. maar het schijnt niet dat hunne leerstellingen, grooten invloed, op zijne grondbeginselen uitgeoefend hebben. In *Engeland* teruggekeerd zijnde, begaf hij zich weldra naar *Schotland*, vereenigde zich met zijne familie, met welke hij een buitenverblijf, in de nabijheid van *Kirkaldy*, betrok, in hetwelke hij tien jaren in eene gelukkige rust doorbragt; het is in deze afzondering dat hij zijn groot werk zamenstelde. Middelerwijl herinnerde zich zijn oude pupil, de hertog van *Buccleugh*, die intusschen tot aanzienlijke posten was verheven, zijnen leermeester, voor wien hij eene bestendige vriendschap koesterde; hij wilde hem zijne erkentenis bewijzen, door hem tot commissaris der douanen in *Schotland* te doen benoemen, welchen post hij gedurende twaalf jaren bekleedde, en die zijne fortuin zeer vermeerderde, maar hem tevens elken letterkundigen arbeid verbood. Toen hij zijn einde voelde naderen vereenigde hij de voornaamste bouwstoffen der werken, welke in andere door hem in het licht gegeven, waren aangekondigd; en de

bijvoegselen met welke hij de eerste vermeerderde, werden eerst weinige dagen voor zijnen dood, den 8 Julij 1790 voorgevallen, geschreven en gedrukt. Hij heeft nagelaten: 1.º *Bespiegeling der zedelijke gevoelens 1759*, in 8.vo met eene geleerde *Verhandeling over den oorsprong der talen en over de verschillende woordgrondingen van die, welke oorspronkelijk en zamengesteld zijn*; — 2.º *Nasporingen over den aard en de oorzaken van den rijkdom der natien*, 1775, 2 dl.ⁿ, in 4.vo, in verscheiden talen vertolkt; — 3.º *Verscheiden Proeven over de sterrekunde der ouden, over hunne natuurkunde, over de beeldende kunsten* enz, door zijnen leerling STEWART in het licht gegeven. Dit is het eenige overblijfsel van een aantal handschriften van SMITH: kort voor zijn overlijden had hij de overige doen vernietigen, wellicht wijl hij dezelve niet waardig keurde, om naast zijne beste werken te prijken, die talrijke uitgaven hadden, en die hij onophoudelijk verbeterde; hij was er bijna nooit over te vreden, en zegt zulks zelf in zijne *Bespiegeling der zedelijke gevoelens*: » De voornaamste veranderingen dezer uitgave (1790) worden gevonden in het laatste hoofddeel der derde afdeeling des eersten deels en in de vier eerste hoofdstukken van het derde. Het zesde gedeelte is geheel nieuw.... Ook heb ik getracht eenige gedeelten van de leer der stoicijnen, vollediger, en op eene meer

ontledende wijze voortstellen. In de laatste afdeeling van het zevende deel, heb ik verscheiden aanmerkingen verzameld betrekkelijk *de pligten der waarheid*; in het overige van het werk zal de lezer weinig veranderingen vinden." Men verwachtte niet van ons een breedvoerig onderzoek dezer grondbeginselen van dezen economist. Wij willen slechts herinneren dat ADAM SMITH den openbaren rijkdom enkel in den arbeid doet bestaan: dat volgens hem een der middelen, die de productieve magt van den arbeid het meest vermeerderen, de verdeling deszelfs is, welke aan den arbeider het middel aanbiedt, om *meer, beter en goedkooper* te werken, en bij gevolge aan den gebruiker de gelegenheid verschaft om met dezelfde inkomsten, de voortbrengselen van verschillende nijverheden aantewenden. Eene andere hem eigene wijze van zien, is, dat de tusschenkomst der besturen een tegenovergesteld uitwerksel te weeg brengt, dan dat hetwelk zij verwachten, en deze alzoo behooren te vermijden, zich met de zaken van partikulieren te bemoeijen, en zich enkel bepalen tot de bescherming derzelve, en aan de medestreving (*concurrentie*) eenen vrijen loop, en aan den binnen-en buitenlandschen handel eene volledige vrijheid laten, zonder denzelfs te belemmeren door een stelsel van regten, van verbod, en zelfs van premien enz. SMITH had veel

smaak voor de nabootsende kunsten, en, volgens het verhaal van den Hr. STEWART, beschouwde hij als een grondregel, dat het grootste vermaak hetwelk zij verschaffen, te danken is, aan de moeilijkheid, die de nabootsing vergezelt, waaruit voortvloeit dat dezelfde omstandigheden, die in het treurspel de rijmelooze verzen boven het onrijm doen verkiezen, aan de berijmde dichtmaat de voorkeur boven de rijmelooze verzen doen geven; hij paste dezelfde leer op het blijspel toe, en hij betreurde, dat de uitmuntende schilderingen des levens en der zeden, welke men bij het Engelsche tooneel aantreft, niet volgens het voorbeeld der Fransche school waren uitgevoerd. De bewondering, welke hij voor de grootte tooneel-schrijvers van *Frankrijk* koesterde, diende om hem in dit gevoelen te versterken: deze bewondering was een gevolg van het algemeene kenmerk van zijn smaak; hij schiepte meer vermaak, de buigzaamheid eener genie in acht te nemen, welke zich naar aangenomen regels weet te voegen, dan om de stoute trekken eener ongekuischte verbeeldingskracht op te volgen: hij ondervond dit vermaak van bewondering, toen hij op het Fransche tooneel de stukken zag uitvoeren, die hem in de studeerkamer zoo zeer bekoord hadden. De bronnen, waaruit SMITH zijne gevoelens over de tooneel-poëzij geput had, zijn te zuiver en te schoon,

dan dat wij dezelve aan eenige critiek zouden durven onderwerpen. Hij beschouwde de Fransche classieke schrijvers met dezelfde bewondering als de geleerden dier natie (zoo wel als geheel *Europa*), de werken van dien beroemden Engelanders hebben beschouwd, dat is te zeggen, dat van weërszijde de billijkheid niets bij dat gevoelen verloor. De heer DUGALD STEWART, heeft in 1817, eene uitgave der *Volledige Werken van ADAM SMITH*, 5 zware dl.ⁿ in 8.vo in het licht doen verschijnen.

SMITS (WILLEM), in 1704, te *Kevelaar* in het Pruisisch geboren, begaf zich in de orde van den H. FRANCISCUS, en legde zich met het beste gevolg toe op de beoefening der heilige Schrift, op welke hij uitmuntende *Commentariën*, in verscheiden deelen in 8.vo in het licht gaf. Men ontwaart in dezelve, behalve eene groote kennis der talen, een oordeelkundige en regtzinnige critiek, veel ijver tegen de valsche Schriftverklaarders, de taalkundige armzaligheden der BuxtorfEN, en andere schrijvers der *Massora*, een schitterend talent, om de oude overzettingen te verdedigen tegen de aanvallen der vermetelheid of der onkunde. Ten einde eene zoo gewigtige studie in zijne orde te doen voortduren, rigtte hij te *Antwerpen* een *Museum van gewijde philologie of letterkunde* op (zie HOVEN). Hij overleed in laatstgenoemde stad, den 1 Decem-ber 1770.

SMOLLET (TOBIAS), een Engelsche schrijver, in 1720, te *Dalquhurn*, in *Schotland*, geboren, legde zich eerst toe op de geneeskunde, van welke wetenschap hij slechts korten tijd de praktijk uitoefende, en in dat vak slechts eene *Verhandeling over de wateren van Bath*, 1752, in het licht gaf. Hij schreef veel over de geschiedenis en de letterkunde, vervaardigde romans en tooneelstukken: 1.º *Volledige geschiedenis van Engeland, sedert den inval van JULIUS CAESAR tot op het verdrag van Aken*, in 1748, *Londen*, 1757, 4 dl.ⁿ in 8.vo in het Engelsch, door TARGE in het Fransch vertaald, *Orleans*, 1759 — 1764 19 dl.ⁿ in 12.mo De vertaler heeft dezelve met leerzame aantekeningen verrijkt, waarin hij dikwijls de dwalingen en vooringenomenheden des schrijvers herstelt. Hij heeft er zelfs een *Vervolg* bijgevoegd, tot op het verdrag van *Parijs*, 1763, *Londen*, 1768, 5 dl.ⁿ in 12.mo SMOLLET weet zijnen haat tegen de catholieke Kerk niet te ontveinzen, hij strekt dezelve zelfs tot den heiligen apostel AUGUSTINUS uit, aan wien *Engeland* het licht des christendoms, en de afschaffing der barbaarsche zeden te danken heeft; — 2.º *Kritische nasporingen*. — Zie *Journ. litt.* 1755 tot 1763; — 3.º *Beknopte geschiedenis der reizen*, volgens tijdrekenkundige orde, 7 dl.ⁿ, in 12.mo Het werk, waarvan dit de verkorting is, was te *Londen* door een gezelschap geleerden in het licht gegeven.

De romans: 4.º *Roderich Randon*, 1748, 2 dl.ⁿ in 12.mo; — 5.º *Lotgevallen van Peregrine Williams Pickle*, 1751, 2 dl.ⁿ, in 12.mo; dit is een der ligtzinnigste ja schandelijkste romans; — 6.º *Ferdinand, graaf van Fathom*, en verscheiden andere; — 7.º *de Koningsmoord* (KAREL I), een treurspel; — 8.º *de Wederwraak*, een blijspel; — 9.º *de Tranen van Schotland*, een dichtstuk, 1746. — Ook heeft hij in het Engelsch vertaald: TELEMACHUS, GIL-BLAS, DON QUICHOT ENZ. SMOLLET overleed te Livorno, den 21 October 1771.

† SNAKENBURG (HENDRIK), een Hollandsche letterkundige, volgens sommigen te Valkenburg (*Fauquemont*) bij Maastricht, en alwaar zijn vader predikant was, volgens anderen te Leijden, den 29 September 1674 geboren, en den 16 Januarij 1750 in laatstgenoemde stad, alwaar hij rector der Latijnsche school was, overleden; heeft de Hollandsche verzameling der *Variorum* met QUINTUS CURTIUS verrijkt, welk werk hij te Leiden in 1724, in 4.to in het licht gaf, en dat hem veeleer als een' werkzaam uitgever dan als een oordeelkundigen criticus heeft doen kennen. FRANS DE HAAS heeft na den dood van SNAKENBURG, deszelfs *Poëzij*, in het licht gegeven, Leijden, 1753, in 4.to met een fraai portret door HOUTBRAKEN. Deze poëzij is door DE VRIES in zijne *Geschiedenis der Hollandsche dichtkunde*,

2.º dl. blz. 58, en volg. vrij streng beoordeeld, en WITSEN GEYSBEEK, in zijn *Biographisch Anthologisch en critisch Woordenboek* enz. Amsterdam 1824, 5.º dl. blz. 307 — 308, acht geen zijner stukken het afschrijven waardig. Hij heeft ook een aantal Latijnsche gedichten vervaardigd, maar deze verheffen zich even min boven het middelmatige en zijn niet gezamenlijk uitgegeven. In de Critische aanmerkingen op het zoo evengenoemde werk van DE VRIES, verwijt men hem stilzwijgende voorbij te zijn gegaan THEODOOR VAN SNAKENBURG, den neef van HENDRIK, wiens dichterlijke voortbrengselen, die hij met JACOB ELIAS MICHIELSZ, onder de letter A. L. F. en A. P. S. in 1731, te Leyden in het licht gaf, geprezen worden. Men schrijft ook aan laatstgenoemde de bevallige berijmde Vertelsels toe, voorkomende in den *Hollandschen Spectator* van VAN EFFEN.

SNEL VAN ROIJEN (RUDOLF), SNELLIUS, een Hollandsche wijsgeer, te Oudewater in 1547 geboren, was hoogleeraar in het Hebreuwsch en in de wiskunde te Leijden, alwaar hij in 1613 overleed. Men heeft van hem, over de meetkunde, en over alle deelen der wijsbegeerte, verscheiden werken, die niet meer gebruikt worden. — Zijn zoon WILLEBRORDUS, te Leijden, in 1591 geboren, volgde in 1613, zijnen vader op, in den leerstoel der wiskunde, en overleed in

zijne geboorteplaats, in 1626. Hij is het, die het eerste de ware wet der straalbreking heeft ontdekt: eene ontdekking, welke hij, volgens de verzekering van HUYGHENS, vóór DESCARTES had gedaan. Hij ondernam ook, om de aarde te meten door eene reeks van driehoeken, gelijk aan die, welke later PICARD en CASSINI hebben aangewend; maar men weet dat al deze metingen tot dusverre slecht geslaagd zijn: de aarde kan niet gemeten worden, ten zij men de uitgestrektheid van elken graad in de rigting van den meridiaan kenne; en deze kent men niet: de reizen van verschillende wiskunstenaars, hunne tegenstrijdige berekeningen en redeneringen, hebben de onzekerheid, waarin wij omtrent dat punt verkeerden nog vermeerderd (Zie CONDAMINE). SNELL is de schrijver van een aantal geleerde wiskundige werken, waarvan de meest bekende zijn: 1.º *Eratosthenes Batavus, sive De terræ ambitu, ejusque vera quantitate*, Leijden, 1617, in 4.to; — 2.º *Cyclometricus sive de circuli dimensione*, 1621, in 4.to; — 3.º *Typhis Batavus, sive De navium cursibus et re navali*, 1624, in 4.to, enz.; — 4.º *Vertaling* in het Latijn der werken van STEVIN, Amsterdam, 1608, in fol. Zij bewijzen veel ten gunste zijner talenten, en men ontdekt in dezelve inzichten, waarvan luidruchter geleerden dan hij zich de eer hebben aangematigd zonder hem aantehalen.

SNELLAERTS (DOMINICUS), te Antwerpen, in 1650 geboren,

volbragt met roem zijne studiën aan de universiteit van Leuven, alwaar hij de wijsbegeerte en de talen onderwees; hij werd kanonik der hoofdkerk van Gend en later van die van Antwerpen, en overleed in laatstgenoemde stad, den 5 Maart 1720. Zijn voornaamste werk is: *Annotationes in sanctum JESU CHRISTI Evangelium*, Antwerpen, 1724, in 4.to een commentarium in eenen eenigzins zwaren, doch vrij zuiveren stijl geschreven. Er komen zeer goede zaken in voor, maar bijna niets dat men ook niet elders aantreft. Hij heeft vele handschriften nagelaten, waaronder eene Verhandeling ten voordeele der wettigheid van de Anglikaansche zendingen of priesterwijdingen, een onderwerp, hetwelk hij niet zeer doorgond had, en waarvan hij bij zijn overlijden den druk verbood. Zie COURAYER. —

SNELLIUS. — Zie SNEL.

SNEYDERS SNIERS of SNYDERS (FRANCISCUS), een schilder en graveur, te Antwerpen, in 1579 geboren, en in dezelfde stad, in 1657 overleden; had zich eerst enkel toegelegd op het schilderen van vruchten; zijn smaak dreef hem verder tot het voorstellen van dieren, niemand heeft hem in dat gedeelte overtroffen. Zijne jagten, zijne landschappen en zijne schilderijen, waarop hij keukens voorstelde, worden ook zeer gezocht. Zijne penseelstreek is vlug en vast, zijne zamenstellingen zijn rijk en verscheiden, en zijne schrandere keuze

van kleuren verheft den prijs zijner stukken. Wanneer de beelden eenigzins groot waren, nam SNEYDERS zijne toevlugt tot het penseel van RUBENS of JORDAENS; terwijl RUBENS op zijne beurt, soms zich tot SNEYDERS wendde, om de achtergronden zijner schilderijen te vervaardigen. De penseelstreken dezer groote meesters zijn niet van elkander te onderscheiden, en schijnen als van ééne hand te zijn. SNEYDERS heeft op eene uitmuntende wijze eene *Verzameling van dieren* gegraveerd; ook bestaan er graveurs volgens zijne schilderijen. Het museum van het Louvre te Parijs bezit van dezen schilder negen stukken: *de Hertenjagt, de Wildeswijnjagt, de Ingang der dieren in de ark; verschillende dieren*, enz.

SNORRO STURLESON, een beroemde IJslander, uit eene oude familie, was minister van staat van den koning van Zweden, en van drie koningen van Noorwegen. Een opstand noodzaakte hem de wijk naar IJsland te nemen, waarvan hij landvoogd werd; maar in 1241, overweldigde Gyssur, zijn vijand, zijn kasteel en deed hem sterven. Er bestaan van hem: 1.° *Chronicon regum Norvegorum*, welke nuttig is voor dat gedeelte van de geschiedenis der wereld; — 2.° *Geschiedenis der wijsbegeerte der IJslanders* welke hij den titel gaf van *Edda Islandica*. Er bestaat ook eene uitgave van door RESENIUS *Hanau*, 1665, in 4. to (Zie RASK.)

SNOY of SNOYUS (REINIER), te Gouda, in 1477 geboren, ging te Bologna, de geneeskunde beoefenen en ontving aldaar den doctoralen hoed. In zijn vaderland teruggekeerd oefende hij de geneeskunde uit. KAREL V belastte hem met eene zending aan CHRISTIAAN II, koning van Denemarken, die de wijk naar Zeeland had genomen, en aan het hof van JACOBUS IV, koning van Schotland. Hij overleed te Gouda, den 1 Augustus 1537. Men heeft van hem: 1.° *Psalmen* van DAVID, met omschrijvingen in het Latijn. Dit werk, ofschoon verscheiden malen gedrukt, en in verschillende talen vertolkt, is een bewijs dat Snoy noch van de critiek, noch van de gewijde oudheid het minste verstond; — 2.° *Geschiedenis van Holland*, in 13 boeken, in het Latijn, Rotterdam, 1620, in fol. SWERTIUS heeft dezelve opgenomen in zijne *Annales rerum Belgicarum*. Dit werk is eene *Kronijk*, die niet veel anders bevat dan opstanden, veldslagen en belegeringen. Het eindigt met het jaar 1519. REINIER SNOY heeft daarenboven eenige werken over de zede- en geneeskunde geschreven. — Men moet hem niet verwarren met LAMBERTUS SNOY, te Mechelen, in 1574, geboren, en in 1638 overleden, die veel heeft gewerkt aan de genealogische geschiedenis der Nederlanden. BUTKENS heeft er gebruik van gemaakt in zijne *Zegepralen van Brabant*.

SNYDERS. — Zie SNEYDERS.

SOAN (JOANNES), een Japaneſche Jeſuït, gewoonlijk JOANNES DE GOTTO genaamd, wyl hij uit dat koningrijk afkomstig was, werd in 1596, onder de vervolging van TAICOSAMA, met PAULUS MIKI en JACOBUS KISAI, evenzeer Japanezen en Jeſuiten, om het chriſtelijke geloof ten dood gebracht. Een kind van 12 jaren, die dezelfde martelkroon wilde deelachtig worden, en verſcheiden religieuzen der orde van den H. FRANCISCUS, ſtierven evenzeer aan kruisen geſpannen en met lansen doorboord. Zij werden in 1597 door PAUS CLEMENS VIII gecanoniseerd. Deze waren de eerſtelingen van die ongeloofelijke menigte martelaren, welke dit ontluikende gedeelte der Kerk, door hun geloof en hun bloed tot luister verſtreden: *Primitivæ martyrum apud Japoniæ gentes*, zoo als de Kerk in hare getijden van de drie eerſten zegt.

SOANEN (JOANNES), de zoon van eenen procureur bij het landsgeregt van *Riom* in *Auvergne*, en van GILBERTE SIRMOND, nicht van den geleerden Jeſuït JACOBUS SIRMOND, werd te *Riom* in 1647 geboren. Hij begaf zich in 1661 in de congregatie van het *Oratorium* te *Parijs*, alwaar hij pater QUESNEL tot zijnen biechtvader koos. Bij het verlaten van het inſtituut onderwees hij de rhetorica en de humaniora in verſcheiden provincie-ſteden. Tot de predikdienſt, waarvoor hij vele talenten

bezat, gewijd, predikte hij te *Lyon*, te *Orleans*, te *Parijs*, en aan het hof de vaste van 1686 en 1688. In 1695, beloonde men zijnen ijver met het bisdom *Senes*. Zijne ſpaarzaamheid ſtelde hem in ſtaat, om zeer liefdadig te zijn. Toen een arme zich bij hem aanbood, en de biſſchop zonder geld was, gaf hij hem zijnen ring, welke zaak veel gerucht maakte, en welke eene omzigtige liefdadigheid welligt zou vermeden hebben. Daar de bulle *Unigenitus* hem een *gedrogtelijk beſluit* toescheen, beriep hij van hetzelfde op het eerst-volgende concilie, en vaardigde eene *Herderlijke onderrigting* uit, in welke hij zich met kracht tegen deze conſtitutie verhief. Daar de kardinaal DE FLEURY, een' queſnellist-prelaat tot een afschrikkend voorbeeld wilde ſtellen, maakte hij van deze gelegenheid gebruik, om in 1727 het concilie van *Embrun* bij een te roepen. De kardinaal DE TENCIN zat in hetzelfde voor. SOANEN werd er in veroordeeld, van zijne waardigheden van biſſchop en priester afgezet, en naar *la Chaise-Dieu*, in *Auvergne* verbannen, alwaar hij in 1740 overleed. De queſnellisten hebben er eenen heilige van gemaakt. Zijn ballingsoord werd veel bezocht, en men ſchreef hem van alle kanten. Hij onderteekende gewoonlijk: JOANNES, *biſſchop van Senes, gevangene van J. C.*, ongetwijfeld niet wetende dat de eerſte deugd der leerlingen van J. C. is eene ootmoedigheid van geest

en eene opregte onderwerping aan de uitspraken zijner Kerk. Men heeft van hem: 1.º *Herderlijke onderrigtingen*; — 2.º *Mandementen*; — 3.º *Brieven*, met zijne *Levensbeschrijving*, in 2 dl.ⁿ, in 4.to of in 8 dl.ⁿ, in 12.mo gedrukt, 1750. Deze verzameling had tot eer van den prelaat, zelfs als schrijver beschouwd, gesnoeid behooren te worden, maar degene die dezelve in het licht gaven, waanden alles kostbaar. Men heeft onder zijnen naam, in 1767, *Leerreden* in 2 dl.ⁿ in 12.mo gedrukt; maar men twijfelt of dezelve wel van SOANEN zijn.

SOARDI (VICTOR AMADEUS), uit eene aanzienlijke familie van *Turijn* geboren, alwaar zijn vader gouverneur was, had tot peter koning VICTOR AMADEUS, en ontving eene uitmuntende opvoeding, die hem, met vele kundigheden en voorregten verrijkt, der wereld deden intreden. Hij muntte in verscheiden kunsten uit, vooral in de krijgs-oefeningen en behoorde tot alle schitterende vereenigingen, waarin hij geacht en gezocht werd. Op eenen zekeren dag, afgemat van de vastenavond-vermakelijkheden, en in zijne woning teruggekeerd, dacht hij na over de ijdelheid en het lastige genot dier vermaken, zonderde zich af bij de paters der Missie, en, om zich aan de aanzoeken zijner bloedverwanten te onttrekken, ging hij in 1735 zich te *Parijs*, in de congregatie van den heiligen LAZARUS verbinden. Hij

wendde alstoen de geheele vlugt zijner genie tot de godsdienst, en onderwees de godgeleerdheid in het seminarie van *St. Firmin*, terwijl hij zich te gelijktijd met een zeer diepzinnig en voor de kerkelijke hierarchie hoogst gewichtig werk bezig hield, getiteld: *De Suprema romani pontificis auctoritate, hodierna Ecclesiae gallicanae doctrina*, Avignon 1747, in 4.to, waarvan de heer BUININCK, raad van den palts-keurvorst eene nieuwe uitgave leverde, *Heidelberg*, 1793 met eene belangrijke voorrede en eene opdracht aan Paus Prus VI. In dit werk, vol van geleerde aanmerkingen en eene gezonde critiek, toont SOARDI aan dat de tegenwoordige leer der geestelijkheid van *Frankrijk*, geenszins in strijd met, maar in tegendeel zeer gunstig is voor het gezag van den Paus, en dat vooral in de praktijk, deze geestelijkheid, de beruchte verklaring van 1682, als niet bestaande beschouwt. Een waarnemer, die het tijdvak der verklaring met dat der omwenteling vergelijkt, ziet in de gebeurtenissen een contrast, dat meer dan eene stof tot nuttige overwegingen aanbiedt. Hij ziet na het verloop eener eeuw, de eerbiedwaardige geestelijkheid van het allerchristelijkstekoningrijk, vervolgd, uitgeschud, verbannen, ten gevolge van dat zelfde rucherismus (zie RICHER — EDMOND —), waaraan zij, zonder het te willen, en zonder het zich voortestellen, uit toegevendheid voor den wil van een oppermagtig

vorst en den aandrang eener magistratuur, die het geheele plan harer werkingen niet ontsluitend had, in netelige tijden gemeend had iets te moeten bewilligen. Hij ziet dezelve geestelijkheid zich onbepaald in de armen van het hoofd der Kerk werpen; deszelfs uitspraken inroepen en afwachten, dezelve aannemen als onwedersprekelijke besluiten, dezelve tot grondslag stellen, der aan de volken gerigte onderwijzingen, en der billijke terug-eischung hunner overweldigde zetels, en de praktische belijdenis dier leer, in alle gewesten van *Europa* doen rondwandelen, en door woorden, schriften, voorbeeld, ja door het enkele beschouwen hunner personen, de richeristen van vreemde landen beschamen; alle sporen eener verklaring, die welligt met andere oorzaken, van haren kant heeft bijgedragen, om de hoofdelooze volksregering (*democratie*), die de Kerk en *Frankrijk* verwoest heeft, uittewisschen, of, als men wil, schadeloos te maken. (Zie INNOCENTIUS XII en SFONDRA TI-CELESTINUS. —) Het parlement van *Parijs*, dringend aangezocht door de vrienden van eenen prelaat, door den schrijver beschuldigd, de *Verdediging van de verklaring der geestelijkheid* door BOSSUET verminkt te hebben, verbood, bij een vonnis van den 25 Junij 1748, het werk van SOARDI; maar het heeft daardoor zeker niet willen te kort doen aan de zeer goede redenen des schrij-

vers. » In het algemeen, zegt een criticus, kan men slechts die werken van BOSSUET, welke bij zijn leven gedrukt zijn, als werkelijk en geheel van hem beschouwen, naardien de papieren van dien grooten man door de handen der jansenisten benediktijnen der witmantels zijn gegaan, die dezelve van den aan de sekte toegedanen bisschop van *Troyes* hadden ontvangen." (Zie QUEUX-CLAUDIUS LE —). De stijl van SOARDI is duidelijk, zuiver en innemend. Hij overleed te *Avignon* in 1752.

SOARE (CYPRIANUS), SOARIUS, een Spaansche Jesuit, in 1593, te *Placentia*, in den ouderdom van 70 jaren overleden, is de schrijver eener *Rhetorica* in het Latijn, ten gebuik der collegiën, vol goede regels en met keuze aangehaalde voorbeelden. Er bestaat eene *Verkorte uitgave* derzelve, *Parijs*, CRAMOISI, 1674, in 12.mo

SOAREZ (JOANNES), bisschop van *Coimbra*, en graaf van *Arganel*, behoorde tot de orde der Augustijnen, verscheen met luister op de kerkvergadering van *Trente*, en overleed in 1580. Men heeft van hem *Commentariën* op de evangeliën van den H. MATTHEUS, den H. MARCUS en den H. LUCAS.

* SOAVE (FRANCISCUS), te *Lugano*, in 1743 geboren, begaf zich onder de orde der Somaskers (*), en volbragt zijn noviciaat te *Milane* en te *Rome*. Hij

(*) Zeer bloeiend in Italië, en aldus genaamd wijl de eerste over-

begaf zich daarop naar *Parma*, alwaar hij onderwijzer der pages werd, en gaf er eene *Latijnsche anthologie*, eene *Italiaansche spraakkunst*, en verscheiden vertalingen uit het Grieksch, het Latijn, het Engelsch en het Hoogduitsch in het licht. Nadat de akademie van *Berlijn* eenen prijs had uitgelooft voor eene verhandeling over de instelling der maatschappijen en der talen, behaalde SOAVE het accessit. Toen de leerstoel van dichtkunde en welsprekendheid, welken hij aan de universiteit van *Parma* bekleedde, was opgeheven, werd hij hoogleeraar der wijsbegeerte, en hij verving de wijsbegeerte van GASSENDI en van MALEBRANCHE door die van LOCKE, van wien hij de *Proeve over het menschelijke verstand* vertaalde. Hij vertaalde ook de *Rhetorica* van BLAIR, ontwierp eenen leergang van logica, bovennatuur- en zedekunde, die in *Italië* klassiek is geworden, en vervaardigde verscheiden elementaar-werken. Tijdens de oprigting van het nationaal Instituut van *Italië*, werd SOAVE een der dertig eerste leden deszelven. Hij reorganiseerde, in 1802, het lyceum van *Modena*, en bekleedde te *Pavia* den leerstoel van *Ideologie*, toen hij in laatstgenoemde stad, den 17 Januarij 1816, overleed. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Ricerche intorno all' istituzione naturale di una societa e di una lingua, Milane, 1772*, in 8.vo; — 2.º *Rifles-*

ione intorno l'istituzione d'una lingua universale, Rome, 1774 in 12.mo; terwijl de schrijver het nut eener algemeene taal erkent, toont hij de onmogelijkheid aan, om dezelve te doen aannemen; — 3.º *Novelle morali*, mede in het Fransch vertaald 1790 en 1803; — 4.º *Vertalingen* in rijmlooze verzen, van HESIODUS van de *Odyssea* en van den *Kikvorschen- en Rotten-strijd* van HOMERUS; van de *Herders- en Landgedichten* van VIRGILIUS; van de *Hekeldichten*, de *Brieven* en de *Dichtkunst* van HORATIUS, van de *Herderszangen* van GESSNER. De volledige werken van SOAVE, zijn te *Milane* gedrukt, 1815 — 1817.

SOBIESKI (JOANNES III), koning van *Polen*, en een der grootste krijgshelden der 17.^e eeuw, [werd in 1629, op het kasteel van *Olesko*, een stadje van het Russische paltsgraafschap, geboren. Hij was de klein-zoon van MARCUS SOBIESKI, paltsgraaf van *Lublin*, een' beroemd veldheer, en zoon van JACOBUS SOBIESKI, die tot viermalen maarschalk van den landdag was, en dien de *Polen* het *schild hunner vrijheid* noemden. JOANNES reisde door *Europa*, hield zich eenigen tijd te *Parijs* op, en keerde bij het uitbarsten van den oorlog tegen de *Kozakken*, naar *Polen* terug]. Hij verkreeg de posten van grootmaarschalk en van groot veldheer des rijks (1667); en ver-

sten derzelve hun verblijf te *Somasca*, een stadje, in den *Lombardij-sche Venetiaansche staten* hielden.

Vertaler:

strekte aan dezelve tot luister, door zijne overwinningen op de Kozakken en de Tartaren, en door zijne zegepralen op de Turken. Hij won op hen den 11 November 1673, den beroemden veldslag van *Choczim*. De vijanden verloren 28,000 man. Zijne groote verdiensten verwierven hem, in 1674 de kroon van *Polen*. Zijn moed schitterde met roem uit, bij het beleg van *Weenen*, in 1683. Hij verspreide zoo zeer de verschrikking in de vijandelijke legerplaats, dat de groot-vizier, met zijn talrijk leger, zonder bijna eenigen slag te leveren, met overhaasting vertrok; alvorens den *Calenberg* aftegaan, had SOBIESKI zelf zijn leger biddende gemaakt, en diende zelf de mis in de camaldulenzkerk, terwijl hij gedurende den geheelen tijd, met de armen kruiselings over elkander, bad. *Daar is het*, zegt een christen krijgsman, *dat de groot-vizier is geslagen geworden*. De turken lieten hunne tenten, hunne bagaadjes, tot zelfs den-grooten standaard van MAHOMED achter, welken laatste de overwinnaar aan den Paus zond. Hij schreef aan de koningin, zijne echtgenoot, dat hij in de tenten de waarde van verscheiden millioenen ducaten had gevonden. Men kent genoegzaam dezen brief, in welken hij haar zeide: » Gij zult van mij niet zeggen: hetgene waarmede de tartaarsche vrouwen hare mannen begroeten, wanneer zij dezelve met ledige handen zien terugkomen: *Gij zijt geen man, wijl gij zon-*

der buit terug keert.” Den volgenden dag, 13 September, liet SOBIESKI, in de hoofdkerk het *Te deum* zingen, en hief dit gezang zelf aan. Deze plegtigheid werd gevolgd door eene leerrede, waarin de prediker tot tekst nam: *Er was een man van God gezond, JOANNES genaamd*; woorden die reeds toegepast waren op een keizer van *Konstantinopel*, en op don JUAN van *Oostenrijk*, na de overwinning van *Lepante*. Deze vorst overleed in 1696, door de christenen, van welke hij een der gelukkigste verdedigers was, hartelijk betreurd. Hij bezat echter meer dien krijgsijver, die den ontroerden vijand bedwelmt en op de vlugt jaagt, dan dien beraden moed, die met de kunst en de magt den spot drijft. Toen hij in den slag van *Parkani*, kort na de belegering van *Weenen*, de turken had aangevallen, zonder de keizerlijken te willen afwachten, werden zijne troepen afgemat, en zouden geheel de nederlaag bekomen hebben, zonder den hertog van *Lotharingen*, die de orde herstelde en de overwinning verzekerde. Hij sprak bijna al de talen van *Europa*, en bezat even zoo veel geest als dapperheid en ijver voor de godsdienst, welke hij vuriglijk beminde en beoefende. De abbe COYER heeft zijne *Geschiedenis* geschreven, 3 dl.ⁿ in 12.mo, door den schrijver meer op prijs gesteld dan door de lezers; men vond er echter genoegzame stof in, om dezelve voor iedereen belangrijk te maken.

* SOBRY (JOANNES FRANCISCUS), te *Lyon*, den 25 November 1743 geboren, legde zich op de bouwkunde toe, en leerde de teekunst met PERRACHE en de BOISSIEU's, beoefende vervolgens de wetgeleerdheid, en werd te *Parijs* tot advokaat bevorderd. Hij verkreeg eenen post bij de geldmiddelen, dien hij bij de omwenteling weder verloor, en begaf zich naar een landgoed, hetwelk hij bij *Lyon* bezat, alwaar hij tot vrede-regter werd benoemd, daarna, in 1794, tot griffier-secretaris der gemeente *Lyon*. In 1796 begaf hij zich naar *Parijs*, alwaar hij bij het ministerie van binnenlandsche zaken, afdeeling openbaar onderwijs, werd aangesteld. Hij toonde zich als een der ijverigste aanhangers van de sekte der *Theophilanthropen* (God-en-menschenvrienden). Zijn naam verscheen in alle acten betreffende deze sekte, en onder de inteekeenaars van een dergelijk genootschap te *Grave* (Prov. *Noord-Brabant*) opgericht. Na den 18 Brumaire 7.^e jaar (1799) afgezet, werd hij later benoemd tot commissaris van politie van het 10.^e arrondissement, voorstad *St. Germain*. Het is in deze betrekking, dat hij den 5 Februarij 1820 overleed. Hij had de letterkunde beoefend en heeft nagelaten: 1.º *Valdemar*, treurspel, in 5 bedrijven, *Lyon*, 1768, in 8.vo, op het tooneel dier stad even als het volgende uitgevoerd; — 2.º *de Musti*, blijspel, in één bedrijf, 1769, in 8.vo; — 3.º *de l'Architecture* (*Over de bouwkunde*), *Amsterdam*

en *Parijs*, 1776, in 8.vo; — 4.º *Le Mode etc.* (*De Fransche mode, of Verhandeling over de voornaamste gebruiken der Fransche natie*), 1786, in 8.vo, bijna de geheele uitgave werd in beslag genomen; — 5.º *Le Nouveau etc.* (*De nieuwe Machiavel, of Brieven over de staatkunde*); — 6.º *Apologie etc.* (*Verdediging der mis*), 1797, in 8.vo, een onbeschaamd hekel-schrift, waarin hij onder anderen zegt, dat de afschaffing der mis, *het grootste, schoonste en krachtdadigste werk der omwenteling is*; — 7.º *Poétique etc.* (*Dichtkunde der kunsten, of verhandeling over de dicht- en schilderkunst in vergelijk tot elkander*), *Parijs*, 1810, in 8.vo. Dit is het beste der werken van SOBRY, enz.

SOCINUS (MARIANUS), te *Sienna*, in 1401 geboren, onderwees het kerkelijk regt in zijne geboorteplaats, met eenen roem, die hem de achting van PIUS II verwierf, en overleed, in 1467. — Zijn zoon BARTHOLOMEUS SOCINUS, in 1507, in den ouderdom van 70 jaren, overleden, onderwees de regtsgeleerdheid, in verscheiden universiteiten van *Italië*, en liet *Consultatiën* na, te *Venetie*, 1579, in 4 dl.ⁿ in fol. met die van zijnen vader gedrukt.

SOCINUS (LELIUS), grondlegger der *Sociniaansche* sekte, of, als men wil, hersteler der *Ariaansche*, achter-klein-zoon van MARIANUS SOCINUS, te *Sienna*, in 1525 geboren, en door zijnen

vader tot de beoefening der regtsgeleerdheid bestemd. Het stelsel der protestanten, dat zich geheel, tot de H. Schrift, door den *privaat geest* verklaart, bepaalde, verstoutte SOCINUS, om de hervorming verder te drijven, en hoe groot zijn ongelijk met betrekking tot de zaak zelve ook wezen moge, moet men echter toestemmen, dat het grondbeginsel aangenomen zijnde, hij juist redeneerde (Zie KAPRINAI, LENTULUS, MELANCHTHON, SERVERET, VORSTIUS). Hij was in 1546 tegenwoordig bij eene te *Vicence* gehouden conferentie, alwaar de uitroeiing des christendoms besloten werd (Zie OCHINUS), en stelde zijne pogingen in het werk, om het arianismus te vernieuwen, en de godsdienst in hare grondslagen te ondermijnen, door de Drieëenheid en de Menschwording aanteranden. Hij verdedigde echter het voortbestaan des Woords en zijne eeuwigheid, zoowel als die van den H. Geest, tegen welke zijn neef (zie het volgende artikel) zich weldra verhief. Voor het overige dogmatiseerde hij in het begin met behoedzaamheid. CALVINUS deelde hem in dat opzigt, in 1552, goede raadgevingen mede. SOCINUS maakte gebruik van deze raadgeving, en meer nog van de lijfstraf van SERVERET. Hij openbaarde zijne dwalingen niet dan met veel list en voorzorg. In 1558 deed hij eene reis naar *Polen*, en overleed te *Zurich* den 16 Maart 1562. Men heeft van hem eenige geschriften, vol redekundige spitsvindigheden (Zie CRELLIUS). Vol-

gens hem, zou het leerstuk der Drieëenheid slechts eene verzameling van woorden zonder denkbeelden zijn, terwijl het christelijk geloof geen geheim voorstelt, hetwelk op eene meer bepaalde en tegen alle dwalingen verzekerde wijze beschreven wordt. Men kan niets meer of minder zeggen, zonder de dwaling te ontdekken. Indien de ketter zich wil vermommen, indien hij een dekkleed wil aannemen, wordt hij door den catholijken theologant, in alle schuilhoeken en uitlugten achtervolgd, in het naauw gebragt, en niet losgelaten, alvorens hij zich bepaaldelijk voor of tegen de geopenbaarde waarheid heeft verklaard. De leer der Drieëenheid is dus geen samenstel van woorden, maar eene verzameling van wel uitgedrukte waarheden, waaruit juiste denkbeelden voortvloeijen, ondanks de diepte des geheims, hetwelk zij voorstellen. . . » Men moet niet altijd, zegt de beroemde LEMNITZ, vragen wat ik *volledige begrippen* noem, die niets bevatten, wat niet verklaard wordt; wij zelfs de gevoelige hoedanigheden, zoo als de warmte, het licht, de zachtheid, ons zoodanige begrippen kunnen geven. Wij moeten dus bekennen, dat de geheimen eene verklaring ontvangen; maar deze verklaring is onvolledig. Het is genoeg dat wij eenige overeenstemmende kennis, van een geheim, zoo als van de Drieëenheid, en de Menschwording hebben, ten einde ons over die onderwerpen niet met van zin ontbloote woor-

den uittelaten. Maar het is niet noodzakelijk, dat de verklaring zoo ver ga, dat men volledig het hoe begrijpe." *Verhandeling over de overeenstemming des geloofs met de rede.* [Men heeft aan Socinus verscheiden werken toegeschreven, maar het is niet zeker dat dezelve van hem zijn].

SOCINUS (FAUSTUS), neef van den voorgaande, een der grootste bevorderaars der sekte van dien naam, werd te *Sienna*, in 1539, geboren. Hij werd, even als verscheiden zijner bloedverwanten, door de brieven van zijnen oom, vroegtijdig bedorven; en, om de vervolgingen der inquisitie te vermijden, nam hij de wijk naar *Frankrijk*; een nieuw bewijs, dat het aan die regtbank is, dat *Italië* en *Spanje*, de rust te danken hebben, welke zij hebben genoten, terwijl de staatkundige en godsdienstige toestand van het overige *Europa*, door de nieuwe sekten geschokt werd. Te *Lyon* zijnde, vernam hij het overlijden van zijnen oom, en begaf zich alzo dadelijk naar *Zurich*, om zijne papieren intezamelen. Vandaar keerde hij naar *Italië* terug, alwaar hij 12 jaren aan het hof van den hertog van *Florence* verbleef, verliet dat verblijf, en vestigde zich gedurende 3 jaren te *Bazel*, gaf kort daarna zijn werk in het licht, getiteld: *De Jesu Christo servatore*; nam in 1579 de wijk naar *Polen*, schreef er tegen JACOBUS PALEOLOGUS, het boek *De magistratu*, hetwelk hem

XXIII. DEEL.

in regtszaken wikkelde, welke hem noodzaakten *Krakau* te verlaten, en bij eenen Poolschen heer zijne toevlugt te nemen. Hij trad in den echt, en verloor zijne vrouw in 1587, keerde daarop weder naar *Krakau*, alwaar het op hem verbitterde volk, in 1598, zijne handschriften en meubelen plunderde, en hem geen zeer gunstig lot bereidde, indien hij het geluk niet had gehad van te ontsnappen. Hij begaf zich eindelijk naar *Luclau*, en dogmatiseerde met eene toomeloze vrijheid, terwijl hij de dwalingen zijns ooms nog meer uitbreidde. Hij beweerde dat de Arianen te veel aan J. C. hadden gegeven, en ontkende onbewimpeld het voorbestaan des Woords. Hij was genoodzaakt te bekennen dat de heilige Schrift den naam van God aan J. C. geeft; maar hij zeide, dat het niet in denzelfden zin was als aan den Vader, en dat deze uitdrukking op J. C. toegepast, slechts beteekent, dat de Vader, alleen God van natuur of wezen, Hem eene oppermagt over alle schepselen heeft gegeven, en Hem daardoor heeft waardig gemaakt, door engelen en menschen aanbeden te worden. Degene, die zijne geschriften gelezen hebben, weten welk geweld hij gedwongen is geweest der H. Schrift aantedoen, om dezelve naar zijne dwalingen te ploojen, en een geheim te vernietigen, waarop alle leerstukken des christendoms rusten, en waarvan de kennis, wel verre van den geest

geweld aantodoen, door de onmogelijkheid, om hetzelfde door menschelijke denkbeelden te verklaren, eene bron van licht wordt, door ons meer bijzonder, met het wezen en de eigenschappen der goddelijke natuur bekend te maken. » Indien er in God slechts één persoon was, zegt een godgeleerde dezer eeuw, welligt dat men nog meer zoude twisten, en dat de twistgierige geesten zich nog minder met deze leerstelling dan met die der Drieëenheid zouden vereenigen. De joden, die de Drieëenheid niet erkennen, kunnen een aantal teksten van het oude testament niet verklaren, en kwellen zich veel omtrent dezelfde. PHILo zegt dat God alleen den zin dier soort van raadpleging kan begrijpen, welke men in het boek *Genesis* leest: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Sommige schrijvers hebben aangemerkt dat de onkunde van dit geheim vele geschillen en een aantal dwalingen onder de wijsgeeren der oudheid heeft te weeg gebracht. Deze redeneerders, of liever kakelaars, konden zich niet voorstellen dat God van alle eeuwigheid, gelukkig heeft kunnen zijn, zonder iets voorttebrengen, en zonder eene afleiding voor zijne eenzaamheid en zoogenaamde verveling te zoeken. Van dit belagchelike denkbeeld zouden zij door de kennis der Drieëenheid genezen zijn; ARISTOTELES zou het welbehagen van God niet in de eeuwigheid der wereld hebben geplaatst, noch DEMOCRITUS in het onop-

houdelijk najagen der ondeelbare stofjes, noch HERACLITUS in de verschillende plannen der schepping, noch PYTHAGORAS in eene oneindige menigte geliefde voorwerpen, in eene eenvoudige éénheid te zamen genomen, noch HERMOGENES in de eeuwigheid eener vooraf bestaande stof, noch de talmudisten, in de opeenvolgende voortbrenging en vernietiging van verscheiden werelden. Al deze hersenschimmen verdwijnen door de lessen des geloofs, hetwelk ons leert, dat de Zoon van alle eeuwigheid het voorwerp des welbehagens des Vaders uitmaakt, dat de heilige Geest de band is, welke hen vereenigt, en tegelijkertijd een bestaande persoon: dat ondanks de éénheid der natuur, de meerderheid van personen in God, eene soort van wezenlijke, onverdeelbare, onuitsprekelijke gemeenschap uitmaken, die even zoo innig is, als Hij zelf. Van daar de gehechtheid, welke PLATO voor dit verheven leerstuk heeft doen blijken, waarvan hij echter geene zeer juiste denkbeelden schijnt gehad te hebben. SocINUS vernietigt de verlossing door J. C., en beperkt alles wat Hij gedaan heeft, om de menschen te verlossen, tot hun de waarheid te hebben onderwezen, hun groote voorbeelden van deugd te hebben gegeven, en zijne leer door zijnen dood bevestigd te hebben. De erfzonde, de genade, de voorbeschikking worden door dezen goddelooze voor ijdele inbeeldingen gehouden; hij beschouwt al de sacramenten als loutere

plegtigheden zonder eenige kracht. Hij kiest de partij, om aan God de eigenschappen te ontnemen, welke tegen de menschelijke rede schijnen aantedschischen, en vormt eene verzameling van gevoelens, welke hem redelijker toeschijnen, zonder zich te bekommeren, of iemand, sedert de grondvesting des christendoms, even als hij gedacht heeft. Hij overleed in 1604, in het dorp *Luclau*, bij *Krakau*, werwaarts hij de wijk had genomen, om zich aan de vervolgingen der tegen eenen gemeenschappelijken vijand vereenigde catholijken en protestanten te onttrekken. De sociniaansche sekte, welverre van door den dood van derzelver hoofd uittesterven of te verzwakken, werd aanzienlijk door het groot getal voorname personen en geleerden, welke er de leerstellingen van aannamen. De Socinianiën waren vermogend genoeg, om op de rijks- of landdagen van *Polen* de gewetensvrijheid te erlangen; maar verschillende buitensporigheden, welke zij tegen de godsdienst en den staat bedreven, deden hen, in 1658 uit dat rijk verdrijven. De stofelijke overblijfselen van Socinus werden opgedolven, naar de grenzen van *Klein-Tartarië* vervoerd, op een kanon geladen, en alzoo het land der ongelovigen ingezonden. De voortvlugtende Socinianiën namen de wijk naar *Zevenbergen*. Zij zijn sedert dien tijd zeer vervallen: in 1778, ging de geheele in dit gewest vereenigde

sekte, het getal van 600 hoofden niet te boven. Maar indien men overweegt, dat het deïsme een zeer natuurlijke tak dezer ketterij is, en dat het hedendaagsch atheïsme (volgens de *Dictionnaire encyclopédique*), op eene even zoo zekere wijze uit dezelve voortvloeit, (zie *SERVET*) zal men begrijpen dat deze ketterij, eene der vruchtbaarste en geduchtste is, die ooit bestaan hebben: daarenboven waren *LELIUS SOCINUS* en de beruchte *OCINUS* met andere Socinianiën, in 1546, bij de beruchte conferentie van *Vicence* tegenwoordig, alwaar tegen het christendom eene zamenzwering gesmeed werd, waarvan men niet dan al te zeer de uitwerkselen ontwaart. Alvorens dat men de verzamelingen der boeken had gemaakt, welke in de *Bibliotheek der Poolsche broeders* (naam in *Polen* aan de Socinianiën gegeven) voorkomen, was het moeilijk de werken van *FAUSTUS SOCINUS* te ontdekken. Maar zij zijn aan het hoofd der *Bibliotheek*, uit 9 dl.ⁿ in fol. bestaande, in 1656, en volgende jaren, gedrukt.

SOCOLOVIUS (STANISLAUS), een Poolsche godgeleerde, kanonik van *Krakau*, en prediker van koning *STEPHANUS BATTORI*, overleed in 1619, den roem van eenen geleerde nalatende. Men heeft van hem *Commentariën* op de drie eerste evangelisten, en andere zintwistende en zedekundige werken. Het meest geachte van alle is eene *Verta-*

ling van JEREMIAS, patriarch, van Konstantinopel, onder dezen titel: *Censura Ecclesiae orientalis de praecipuis nostri saeculi haereticorum dogmatibus, e graeco in latinum conversa, cum annotationibus, Krakau, 1582*, in fol.

SOCRATES, de zoon van eenen beeldhouwer, SOPHRONISCUS, en van eene vroedvrouw, PANAGERETA genaamd, werd te Athene in de maand Mei (*Thargelion*), van het jaar 470 vóór J. C. geboren. Hij legde zich in het begin op het beroep van zijnen vader toe, en de geschiedenis maakt melding van drie zijner beelden, de Bevalligheden voorstellende. CRITO, door de schoonheid van zijnen geest bekoord, onttrok hem aan zijne werkplaats, om hem aan de wijsbegeerte toetewijden, welke de beroemde ARCHELAUS hem onderwees. De jonge filozoof voerde, even gelijk alle Atheners de wapens, en was bij verschillende gevechten tegenwoordig. Het is moeilijk de gemaakte verachting van rijkdommen verder te drijven dan hij deed. Toen hij eens de pracht en den toestel zag, welke bij zekere plegtigheden werden ten toon gespreid, en de groote hoeveelheden goud en zilver, welke er bij werd aangevoerd, zeide hij, terwijl hij zich trotschelijk met zijnen staat geluk wenschte: *Hoe vele zaken, welke ik niet noodig heb!* want de deugden en handelingen der wijsgeeren zijn niets in hunne eigene oogen, indien zij er niet met overdrevenheid over spreken, en indien zij niet die-

nen om hunne meêderheid boven de andere menschen te vestigen. *Indien ik geld had*, zeide hij eens in eene vergadering zijner vrienden, *zou ik eenen mantel gekocht hebben.* Hij beroemde zich echter op zijnen persoon en in zijn huis zindelijk te zijn. Eens zeide hij aan ANTISTHENES, die er zijn werk van maakte, om zich door vuile en verscheurde kleederen te onderscheiden, dat *men door de gaten van zijnen mantel en van zijne oude lompen, vele ijdelheid ontwaarde.* Eene der hoedanigheden, door welke SOCRATES zich het meest beroemd trachtte te maken, was eene groote gerustheid van ziel. Nadat een slaaf bij hem eenige opwelling van drift had te weeg gebragt, zeide hij hem: *Ik zou u slaan, indien ik niet in toorn was.* Nadat een onbeschoft mensch hem eenen klap had gegeven, zeide hij lagchende: *Het is jammer dat men niet weet wanneer men zich met eenen helm moet wapenen.* Toen een andermaal zijne vrienden verwonderd waren, dat hij, zonder iets te zeggen, geduld had, dat een onbeschaamde hem eenen schop gaf, zeide hij: *Wel hoe dan! indien een ezel mij zulks had gedaan, zou ik hem daarom in regten betrekken?* Nadat eens XANTIPPE, zijne vrouw, alle beleedigen tegen hem had uitgebraakt, waarvoor haar toorn vatbaar was, eindigde zij, met hem eenen pot vol vuil water op het hoofd te werpen; hij lachte er slechts over, en voegde er bij: *Na zulk eenen zwaren don-*

der moest het toch wel regenen. Men behoeft er echter niet aan te twifelen of deze uitdrukkingen, gingen steeds met eenen zeer levendigen geheimen spijt vergezeld (zie EPICETUS). De zucht om zich te onderscheiden, deed hem dikwijls tot belagchelijke handelingen overslaan. Toen het volk eens den schouwburg verliet, drong SOCRATES tegen de menigte in, om er binnen te komen; en als iemand hem naar de reden van dit gedrag vraagde, antwoordde hij: *Het is, omdat ik zorg draag in al mijne handelingen der menigte te wederstaan*; eene soort van in werking gebragte woordspeling, die geen zeer gezond hoofd verraadt. Hij bleef geheele dagen staande, in de houding van een mijmerend mensch, bewegeloos, zonder de oogleden te sluiten, en zonder de oogen van het zelfde voorwerp aftewenden. Midden in den winter ging hij barrevoets door de sneeuw. Na door de vermoeijenissen, en de bewegingen, die hij zich gaf, dorstig te zijn geworden, dronk hij niet dan na de eerste kruik waters, welke hij geput had, weder in den put te hebben geworpen. Onder zijne leerlingen, onderscheidt men ALCIBIADES, XENOPHON, PLATO enz. Men zou SOCRATES niet wel kennen indien men zijnen geest (*daemon*) of die genie vergat, welken hij beweerde hem tot gids te verstreken: dikwerf sprak hij met zijne leerlingen over denzelven. Oppervlakkige menschen, domme bewonderaas van alles wat

van de filozofen voortkomt, hebben hier even zoo belagchelijke als ongegronde *Metaphora's* willen zoeken. Deze *daemon* was, volgens SOCRATES, een wezenlijke geest, waarvan hij volgens het verhaal van GALAXIDORUS, de inspraken vernam, door niezingen, welke hem, of zijne vrienden ter regter- of linkerzijde bevingen. Ziedaar de sprookjes der wigchelaars en voorzeggens aangenomen. — Wat de grondbeginselen zijner wijsbegeerte betreft, zoo beroemde hij zich niet, de geheimen der natuur te doorgronden, en hierin gedroeg hij zich voorzigtig, want hoe meer men de geheimen der natuur nadert, hoe ondoordringbaarder zij wordt. Hij bepaalde vervolgens den geheelen toeleg van zijnen geest op de zedekunde, en de *Ionische Sekte* had geenen natuurkundige meer. SOCRATES bewijst dat de mensch niet gelukkig kon zijn, dan door de regtvaardigheid en een zuiver leven, maar dit algemeene denkbeeld eischt, om wel ontwikkeld te zijn, en aan deszels gewigt geëvenredigde uitwerkselen voorttebrengen, inlichtingen, welke de filozof niet bezat. Soms zeide hij echter zeer redelijke dingen: maar, terwijl hij anderen onderwees, waakte hij niet over zich zelve; hij drukte zich over de godsdienst en het bestuur van zijn land, met eene onbescheidenheid uit, die naar het oproer zweemde. Zijn voornaamste hartstogt was, om over de geesten te heerschen, en door eene gemaakte zedig-

heid het toppunt van roem te bereiken. Dit gedrag berokkende hem vele vijanden; zij bewogen ARISTOPHANUS hem op het tooneel ten toon te stellen. De dichter leende hun zijne pen, en zijn stuk, vol fijne en bijtende scherts, gewende het volk ongevoeliglijk den filozoof te verachten. ANITUS en MELITUS beschuldigden hem van ongodisterij, van de jeugd te bederven in plaats van dezelve te onderwijzen: wat de eerste dezer beschuldigingen betreft, zie MELITUS; en wat de andere aangaat, zoo moet men bekennen, dat dezelve niet dan al te zeer overeenkomstig is met de zeden dier oude wijzen (zie het 1.^e Hoofdl. van den *Brief aan de Romeinen*, en verschillende artikels van filozofen in dit woordenboek). LYSIAS, die voor den bekwaamsten redenaar van zijnen tijd gehouden werd, bragt hem eene welbewerkte, zielroerende, treffende, geheel naar zijnen toestand afgemetene redevoering, ten einde zich van dezelve bij zijne regters te bedienen. SOCRATES, vol van trotschheid en eene belagchelijke opgeblazenheid, antwoordde dat *deze redevoering weinig strookte met de grootheid van ziel en de onverschrokkenheid eenen wijsgeer waardig*. Hij verdedigde zijne zaak op eene beleedigende wijze: hij antwoordde aan zijne regters, die hem de keuze lieten van de straf, welke hij meende te verdienen. » Dat hij verdiende zijne overige levensdagen, in het *Prytaneum*, ten koste der republiek gevoed te

worden;” eene eer, welke bij de Grieken voor de meest onderscheidene doorging. Dit antwoord nam den geheelen *Areopagus* zoo zeer tegen hem in, dat men zijnen ondergang besloot, als dien van eenen door eene dweepachtige trotschheid gevaarlijken man, die tot alle buitensporigheden in staat was. Nadat iemand hem was komen aankondigen, dat hij door zijne regters ten dood veroordeeld was. *En zij*, antwoordde hij, *zijn zulks door de natuur*. Men beval, dat hij den dulle kerveldrank zoude drinken. Hij ledigde den beker, met de ijdele praal en de onverschilligheid, welke hij in de verschillende lotgevallen zijns levens had aan den dag gelegd: zulks had plaats in het jaar 400 vóór J. C., in het 70.^e jaar zijns levens. Ondanks de laatdunkende toepassing, welke hij er op zich zelve van maakte, zijn zijne laatste woorden belangrijk, en zullen aan de hedendaagsche filozofen niet behagen. » Bij het verlaten dezes levens, zeide hij, openen zich twee wegen; de eene geleidt tot de plaats van eeuwige straffen de zielen, die zich hier beneden door schandelijke vermaken en misdadige handelingen bezoedeld hebben; de andere geleidt naar het gelukkige verblijf der goden, de gene, welke zich zuiver op de aarde hebben gehouden, en die, in een menschelijk ligchaam een goddelijk leven geleid hebben.” Na deze schoone woorden, beval SOCRATES, terwijl hij zijne deftigheid en zijne standvastig-

heid vergat, aan *ÆSKULAAP* eenen haan te offeren. Ondanks deze, ten minste belagchelijke ontkenning, en zoo vele andere bijzonderheden, zijns levens, werd *SOCRATES* als een voorbeeld van deugd beschouwd; maar de begoocheling is niet algemeen geweest. *PLATO* beschuldigt hem van wispelturigheid, *CICERO* van gierigheid, anderen van bedrog en overspel; *ARISTOPHANUS* meldt ons, dat zijn gang even zoo trotsch als laatdunkend was, en dat hij naar alle kanten bedreigende blikken wierp. Hij herhaalde onophoudelijk en tot vermoeyens toe, dat hij niets wist; intusschen wilde hij dat men tot hem als tot eene godspraak zijne toevlugt zoude nemen, gelijk aan diegene, waarover de heilige Schrift spreekt, *die zich boosaardiglijk vernederen, en wier hart vol logentaal is*. Wat zal men van zijne nooit verzadigde losbandigheid zeggen? Of schoon hij twee vrouwen had (*) bezocht hij ligtkooijen, en voornamelijk eene zekere *THEODORA*. Dikwerf dronk hij zich dronken. Zijne verkleefdheid aan *ALCIBIADES*, den ligtzinnigsten jongeling zijner eeuw, maakte hem verachtelijk in de oogen der minst kiesche lieden, omtrent het artikel der zeden. De abbé *FRAQUIER* heeft ijdele pogingen aangewend, om hem omtrent dat

punt te regtvaardigen. Na dit alles, moet men bekennen, dat indien *SOCRATES*, door het orakel van *APOLLO den wijsten man van Griekenland is verklaard*, hij niet als zoodanig heeft kunnen verklaard worden dan door het orakel der logen, of er was geen ware wijze meer in geheel *Griekenland* (zie *COLLIUS*, *EPICETUS*, *LUCIANUS*, *SENECA*, *SOLOON*, *STILPO*, *ZENO* enz.). Intusschen wendden zich de steeds wispelturige, en door de zucht tot nieuwigheid bewogen Atheners wel dra tegen de beschuldigers van *SOCRATES* (gewone omwenteling bij dit volk, zie *ARISTIDES*, *PHOCION* enz.), en terwijl zij de dwaasheid met de onstandvastigheid paarden, rigtten zij hem een metalen standbeeld op, en wijdden hem als aan eenen halven god eene kapel toe. Men heeft van hem eenige *Brieven*, door *ALATIUS*, met die der overige wijsgeeren zijner sekte verzameld, *Parijs*, 1637, in 4.to

SOCRATES, de *Schoolgeleerde*; te *Konstantinopel*, in het begin der regering van den grooten *THEODOSIUS*, in het jaar 380 geboren. Hij beoefende de spraak-kunst, onder twee beroemde heidensche hoogleeraars, *AMMONIUS* en *HELLADIUS*, en maakte vorderingen, die vele bekwaamheden aankondigden. Hij legde

I 4

(*) *XANTHIPPE* en *MYRIO*. Sommige schrijvers spreken over deze laatste. Maar *PLATO* maakt er geene melding van, en het stilzwijgen van dezen wijsgeer te dien opzichte is eene der redenen, welke *J. LUZAC* (*De bigamino Socratis* p. 1—100) bewegen deze veelvijverij van *SOCRATES* te verwerpen.

Fr. Vervolgers.

zich op de kerkelijke geschiedenis toe, en ondernam die van EUSEBIUS van *Caesarea* te vervolgen, den draad met het arianismus opvallende, dat EUSEBIUS niet dan zeer ligt had aangeroerd. De Geschiedenis van SOCRATES, in zeven boeken verdeeld, begint met het jaar 306, en eindigt in 439, en bevat dus wat er gedurende 134 jaren is voorgevallen. Zijn stijl bevat niets schoons noch verhevens. Ofschoon hij beweert, dat hij zich vele moeite heeft gegeven, om zich naauwkeurig van de door hem verhaalde daadzaken te onderrigten, komen er echter verscheiden onder voor, aan welke men geen geloof kan hechten (zie PAPHNUTIUS). Hij was slechts leek en weinig in de godgeleerde onderwerpen ervaren; dikwerf spreekt hij over de Novatianen op eene voordeelige wijze. Niet dat hij in hun *schisma* gewikkeld was, maar hij stelde te veel belang in hunne schijn-schoone hoedanigheden. » SOCRATES, zegt TILLEMONT, schijnt de gebruiken en de leer der Kerk niet genoegzaam gekend te hebben; hetgene wellicht verdragelijk zou zijn geweest in eenen leek, indien hij niet zoo dikwerf had willen spreken over zaken, waaromtrent hij niet genoegzaam onderrigt was, en er zelfs over spreken op den toon van eenen beoordeelaar en eenen regter. Het is daarom dat PNOTIUS verzekert, dat hij niet naauwkeurig in het leerstellige was. . . . SOCRATES, zegt daarenboven dezelfde schrijver, schijnt niet ge-

weten te hebben, de personen te onderscheiden, welke zijn vertrouwen verdienden. Daarom komen er zoo vele valscheden in zijne geschiedenis voor." Men weet niet in welk jaar hij overleed. Men vindt zijne *Geschiedenis* in de verzameling der kerkelijke geschiedschrijvers van VALOIS, *Cambridge*, 1720, 3 dl.ⁿ in fol. CHRISTOPHORSON heeft zijn werk in het Latijn, en COUSIN in het Fransch vertaald. — Zie SOZOMENUS.

* SODEN (FREDERIK JULIUS HENDRIK, graaf von), diplomaat en schrijver, in 1754 te *Anspach* geboren, en te *Neurenberg*, den 13 Julij 1831 overleden, werd eerst door het Brandenburgsche huis, tot bijzonderen raad van regentschap, en vervolgens tot geheimraad benoemd, en in 1790 tot rijksgraaf verheven. In hoedanigheid van afgezant van *Rusland*, bij den Frankischen kreits, naar *Neurenberg* gezonden, gaf hij er verscheiden geschriften in het licht, te weten een werk in drie deelen, onder dezen titel: *Geest der Strafwetten*. Terwijl hij zich op de wetgeving en de staatkunde toelagde, verzuimde de graaf von SODEN, de letteren niet, en men heeft van hem verscheiden boekdeelen met tooneelkundige werken. *Ines de Castro*, *Cleopatra*, en verscheiden andere stukken, die op de Hoogduitsche repertoriën voorkomen, getuigen van zijne bekwaamheid, in dat gedeelte der letterkunde. Niet tevreden schrijver te zijn, liet hij een tooneel

oprigten, dat hij gedurende verscheiden jaren bestuurde en onderhield, en later gevoelde dat van *Bamberg* de uitwerkselen zijner bescherming. In 1796, tot het privaat-leven teruggekeerd, begaf VON SODEN zich naar een landgoed, hetwelk hij aan de oevers van den *Mein* bezat, en schreef aldaar nieuwe werken over de wetenschappen en over de staat-huishoudkunde, zoo als eene *Verhandeling over de geldmiddelen van Neurenberg*, eene *Schets over de administrative Staatskunde der Staten*; de *Nationale Staatskundige huishouding*, in acht deelen, welke vele sensatie verwekte; eene *Verhandeling over het stelsel van het openbaar crediet*, enz. In de laatste jaren van zijnen hoogen ouderdom, werd de graaf VON SODEN, als afgevaardigde naar de tweede kamer van het koninkrijk *Beijeren* gezonden, alwaar de constitutionneele gevoelens, in hem eenen verdediger vonden.

SOÉMIAS (JULIA), dochter van JULIUS AVITUS, en moeder van keizer HELIOGABALUS, was van *Apamea* in *Syrië*. JULIA MAMMEA, hare zuster, trad in den echt met keizer SEPTIMUS-SEVERUS, en SOÉMIAS werd aan VARIUS MARCELLUS uitgehuwd. Zij werd, even als hare zuster, vroegtijdig weduwe; MASA, hare moeder, geleidde haar, in 217, naar *Emesa*. Het was door de kuiperijen dezer drie vrouwen, dat HELIOGABALUS, in 218 tot keizer werd verheven. SOÉMIAS

en hare moeder werden in den senaat toegelaten, alwaar zij, even als de overige senatoren, hare stem uitbragten. Weinig te vreden met in deze doorluchtige vergadering te heerschen, vormde SOÉMIAS, eenen senaat uit vrouwen bestaande, ten einde over de kleedingen der Romeinsche dames uitspraak te doen. Hare dwaasheden en die van haren zoon verbitterden de burgers van *Rome*, men haalde de lijfwachten over om aan het muiten te slaan, en zij onthoofden beide, in het jaar 222 na J. C.

SOGDIANUS, tweede zoon van ARTAXERXES-LONGEMANUS, kon niet zonder afgunst zijnen oudsten broeder XERXES op den Perzischen troon zien gezeten; hij deed hem in het jaar 425 vóór J. C. vermoorden, en maakte zich meester van de kroon. Niet lang genoot hij de vrucht zijner misdaad: zijne regering duurde slechts zeven maanden. DARIUS OCHUS, zijn broeder, liet hem in het jaar 424 vóór J. C. verstikken.

SOHEMUS, broeder van PTOLEMEUS, koning van *Iturea*, werd opgevoed aan het hof van HERODES den Grooten, die hem zijn geheele vertrouwen had geschonken. Toen deze koning vertrok, om na den slag van *Actium*, met AUGUSTUS vrede te gaan sluiten, gaf hij hem zijne vrouw MARIAMNE over, met bevel van haar te dooden, indien men hem te *Rome* deed sterven. Hij

had, bij eene dergelijke gelegenheid, een gelijksoortig bevel, aan JOZEF, zijnen zwager, gegeven. SOHEMUS bewaarde het geheim niet, en hij onderging hetzelfde lot als JOZEF (zie dat artikel).

SOISSONS (LODEWIJK VAN BOURBON, graaf van), groot-meester van *Frankrijk*, zoon van KAREL, graaf van *Soissons*, te *Parijs*, in 1604 geboren, onderscheidde zich in het begin tegen de Hugenooten, en bij het beleg van *la Rochelle*. Hij voerde het bevel in *Champagne* in de jaren 1635, 1636 en 1637, en versloeg in het gevecht van *Yvoi*, de Kroaten, die in *Frankrijk* vielen. Na dat hij besloten had den kardinaal DE RICHELIEU van het leven te berooven, en het schot gemist zijnde, nam hij de wijk naar *Sedan*, onderhandelde met het huis van *Oostenrijk* tegen *Frankrijk*, en versloeg den maarschalk van CHÂTILLON, in 1641, in den slag van *Marsee*. Hij werd aldaar gedood door een pistoolschot, terwijl hij zijne zegepraal met al te veel drift wilde doorzetten. Hij was een prins vol vuur en moed, maar bezat slechts enen middelmatigen en wantrouwenden geest, en was ligt geraakt.

* SOISSONS (EUGENIUS MAURITS van *Savooije*, graaf van), te *Chamberi* in 1633, geboren, was de tweede zoon van THOMAS FRANCISCUS van *Savooije*, prins van *Carignan*, en van MARIA VAN BOURBON, gravin van *Soissons*. In 1556, te *Parijs*

gekomen zijnde, verkreeg hij in hetzelfde jaar eene compagnie bij het ruitery-regiment van MANCINI. In het volgende jaar trad hij in den echt met OLYMPIA MANCINI, eene nicht van den kardinaal MAZARIN, en zijne bevordering was zeer snel. Hij werd achtereenvolgend benoemd tot kolonel-generaal der Zwitsers en Graauwbunders, landvoogd van *Champagne* en *Brie*, luitenant-generaal van de legers des konings, en onderscheidde zich in den veldtog van 1658, vooral in den slag *der Duinen*. Aan het hoofd der Zwitsersche gardes, tastte hij de vijandelijke infanterie aan en bragt dezelve in wanorde, en zes dagen later, in een niet minder bloedig gevecht, deed hij wonderen van dapperheid, tot dat hij door de scherf van eene granaat, in het aangezicht gekwetst, genoodzaakt was, het slagveld te verlaten. Hij was een even zoo bekwame staatkundige als een goede militair. LODEWIJK XIV vertrouwde hem verschillende gewigtige missiën toe, benoemde hem in 1660 tot het gezantschap te *Londen*, en met eer beantwoordde hij hier aan de bedoelingen van dien vorst. De graaf van *Soissons* keerde vervolgens naar het leger terug, plukte er nieuwe lauweren, en werd in 1672 tot luitenant-generaal verheven. In 1673, werd hij bestemd, om onder de bevelen van TURENNE te dienen; maar, te midden zijner reis, ziek geworden zijnde, overleed hij te *Unna* in *Westfalen*, in 1673. Zijn leven werd te *Parijs*, in 1677, in

12.mo in het licht gegeven. De graaf van SOISSONS verwekte in zijn huwelijk vijf jongens en drie meisjes. Tot de eersten behoort de beroemde prins EUGENIUS (zie dat artikel). — Zijn broeder EMMANUEL-PHILIBERT-AMEDEUS van *Savooije-Carignan*, graaf van *Soissons*, te *Chamberi*, in 1630 geboren, was volslagen doof geboren; het gelukte hem echter, ofschoon met vele moeite, een weinig te leeren spreken. Hij verwierf eenen grooten roem, door zijne schrandereheid, zijn beleid en zijnen moed, en overleed in 1705.

SOKRATES. — Zie SOCRATES.

SOLANDER (DANIËL), doctor in de geneeskunde, lid der koninklijke maatschappij van *Londen*, in 1736, in *Noordland*, in *Zweden*, alwaar zijn vader predikant was, geboren, volbragt zijne studiën te *Upsal*, na afloop van welke, hij zich door *Lapland* naar *Archangel*, en van daar naar *Petersburg* begaf, vanwaar hij te *Upsal* bij LINNÆUS, zijnen meester, terugkwam, die zijnen vader aanraade, hem naar *Engeland* te zenden. In 1768, bewoog hem BANKS om met hem de reis rondom de wereld te doen, onder voorwaarde eener lijfrente van 400 ponden sterlings, behalve de belofte, dat zijn post bij het museum voor hem, gedurende de reis, zou bewaard blijven. Na eene driejarige afwezigheid, kwam hij in 1771 terug, en overleed te *Londen*, in 1781. Hij besteedde dagelijks een ge-

deelte van zijnen tijd, om de verzameling van planten van zijnen vriend BANKS in orde te brengen, en dezelve te beschrijven. Er moeten duizend platen met afbeeldingen van planten, uit de *Zuid-Zee* medegebragt, in voorkomen, van welke er nog slechts 600 gegraveerd zijn. Behalve eenige kleine in de *memoiriën* van geleerde maatschappijen verspreide geschriften, heeft hij niets geleverd, dan de *Beschrijving* te *Londen*, in 4.to met platen gedrukt, der verzameling van versteeningen, in de provincie *Hampshire* gevonden, en welke GUSTAAF BRANDER aan het Britsch-museum ten geschenke gaf. Het schijnt dat SOLANDER de gemagtigdste en omzigtigste van al die woelige reizigers was, welke in deze laatste jaren het eiland *Otaïti* en andere gewesten bezocht hebben, en waarover de inwoners zich niet hebben kunnen beroemen. Het is aannemelijk, dat de Zweedsche zeden, eene harde en mannelijke opvoeding, in een land, waarin het bederf der eeuw, weinig vorderingen heeft gemaakt, hebben bijgedragen, om SOLANDER van de gewelddadigheid en de ontucht zijner mede-reizigers terug te houden.

* SOLARI (MARGARETHA), in 1493, te *Asti*, in *Piemont* geboren, was reeds in hare vroegste jeugd met eene zeldzame welsprekendheid begaafd; in den ouderdom van 10 jaren, had zij reeds het Latijn geleerd; in het volgende jaar (1505), hield zij eene redevoering voor KAREL

VIII, koning van *Frankrijk*, die *Asti* doortrok, om zich naar het *Milanesche* te begeven. Het door haar bij deze gelegenheid uitgesprokene komt voor in het werk getiteld: *Lofreden des huwelijks*, door zekeren LESNANDETIE. MARGARETHA beoefende vervolgens de wijsbegeerte, de schoone letteren, de talen enz. Zij heeft verscheiden *Verhandelingen* nagelaten in het Latijn en in het Italiaansch, en *Gedichten*, vol vuur, en in eenen zuiveren en sierlijken stijl geschreven; zij overleed in 1570.

* SOLARI (BENEDICTUS), bisschop van *Noli*, te *Genua*, in 1742 geboren, was religieus van den H. DOMINICUS, en onderwees de godgeleerdheid in de kloosters zijner orde. Den 1 Junij 1778, werd hij tot bisschop van *Noli* verheven. In 1789, liet hij te *Genua* een geschrift drukken, waarin hij, tegen het algemeene gevoelen der godgeleerden, trachtte te bewijzen, dat het doopsel, door eenen getrouwen ongeloofige ontvangen, den huwelijksband niet verbreekt. Toen in 1794, de bulle *Auctorem fidei* in het licht verscheen, openbaarde hij tegen deze akte der Pauselijke magt, eene uitdrukkelijke en openbare tegenkanting. Vroeger had hij zich reeds verklaard,

ten gunsten van Ricci, bisschop van *Pistoja*, den bevorderaar der hervormingen van JOZEF II, en van de leer zijner theologanten. Toen de omwenteling in *Italië* uitbarstte, omhelsde hij de grondbeginselen derzelve, werd lid eener wetgevende Commissie, en vaardigde vaderlandsgezinde mandementen uit. Hij gaf eenen brief in het licht ten voordeele der jansenisten, en correspondeerde met de constitutioneele geestelijkheid van *Frankrijk*, die hem uitnoodigde, tot de tweede kerkvergadering, welke de geestelijken dier partij in 1801 hielden; intusschen was hij daarbij niet tegenwoordig. De beroemde kardinaal GERDIL (zie dat artikel), had in 1802 een geschrift doen drukken, in hetwelke hij de beweeggronden der tegenkanting van SOLARI, tegen de bulle *Auctorem fidei*, onderzocht; bondiglijk werden zij in hetzelfde wederlegd. SOLARI antwoordde door een verdedigingschrift waarvan EUSTACHIUS DEGOLA (*), leeraar van *Pisa*, een kort begrip leverde, onder den titel van *De constitutioneele geestelijkheid, door eenen bisschop beoordeeld, of Ontledend uittreksel der verdediging van den geleerden bisschop van Noli in Ligurië met geschiedkundige en beoordeelende aantekeningen, Lau-*

(*) EUSTACHIUS DEGOLA, doctor in de godgeleerdheid aan de universiteit van *Pisa*, behoorde tot een genootschap van missionarissen, belast om ten platten lande de democratie te prediken, en omwentelingen te bewerken. In den zin dier grondbeginselen, schreef hij de *staatkundig-kerkelijke jaarboeken*. Hij vereenigde zich met de constitutionneelen van *Frankrijk*, en maakte met hen gemeene zaak.

sanne 1804, in 8.vo SOLARI overleed den 13 April 1814.

* SOLARIO (ANTONIUS), een bekwame Italiaansche schilder, te *Civita*, bij *Chieti*, in *Abruzzo*, in 1382 geboren, was de zoon van eenen armen grofsmid. De hartstogt, welken hij voor eene jonge persoon opvatte, wier hand hij hoopte te erlangen, bewoog hem om de schilderkunst te beoefenen. Hij verliet het ouderlijke huis, en zonder eenige hulpbronnen, begaf hij zich te voet naar *Bologna*, alwaar hij verplicht was, om langs de straten eene aalmoes te vragen, tot dat hij in de werkplaats van eenen schilder werd opgenomen, die hem gebruikte tot het malen van verwestoffen. Nadat deze kunstenaar den goeden aanleg van SOLARIO had opgemerkt, schonk hij hem zijne vriendschap en nam hem als kweekeling aan. Het voortbrengsel van eenige kleine schilderijen, verschaftte aan SOLARIO het middel, om *Italië* te doorkruisen: hij hield zich achtereenvolgend op in al de steden alwaar hij zich de lessen van eenigen beroemden meester ten nutte kon maken. Hij beoefende alzoo de beste scholen van dat land, en vormde zich eenen bijzonderen stijl, welken men als nog in zijne voortbrengselen bewondert. Men ziet een aantal derzelve te *Rome*, alwaar hij verscheiden jaren vertoefde. Onder alle onderscheidt men het groot-altaarstuk der kerk van den H. PETRUS *ad Aram*, en dat van den H. FRANCISCUS *van Assisië*, in de kruis-

kapel van den H. LAURENTIUS. SOLARIO overleed te *Napels*, in 1455. Hij bezat eene naauwkeurige teekening, en de grootste harmonie in zijne zamenstellingen.

SOLDANI (JACOBUS), dichter en heer (*Senator*) van *Florence*, alwaar hij in 1579, geboren werd, beoefende met het beste gevolg de dichtkunst, en overleed in die stad den 11 April 1641. Men noemt onder zijne werken zeven *Hekeldichten*, *Florence*, 1751, in 8.vo met eene *Voorrede* van GORI, en *aanteekeningen*; de schrijver legt zich enkel toe om de dwaasheden en ondeugden te vervolgen, zonder zich eenige personaliteit te veroorloven: zijne hekeldichten bezitten daarom niet minder verdiensten: zij zijn getiteld: 1.º *het Hof*; — 2.º *de Schijnheiligheid*; — 3.º *Tegen de aanhangers der leer van ARISTOTELES*; — 4.º *Het hekeldicht*; — 5.º *Tegen de Weelde*; — 6.º *Over de Onbestendigheid van den mensch in zijne wenschen*; — 7.º *Tegen de gierigheid en de pracht*. De akademie *della Crusca*, waarvan hij lid was, haalde dezelve aan, alvorens zij in het licht waren gegeven, onder de *Testi di lingua*.

SOLEISEL, naauwkeuriger SOLLEYSEL (JACOBUS DE), een Fransch edelman, in 1617, op een der landgoederen zijner ouders, *le Clapier*, bij de stad *Saint-Etienne* geboren, en in 1680 overleden, na eene beroemde akademië voor de rijkschool gevormd te hebben.

Men heeft van hem eenige werken; het meest geachte is getiteld: *Le parfait etc. (De volmaakte hoefsmid)*, 1754, in 4.to Hij handelt in hetzelfde over alles wat de paarden betreft, vooral over derzelve ziekten, en de in dezelve aantewendene geneesmiddelen. Hij heeft ook eene vermeerderde en verbeterde uitgave geleverd van de *Wijze om de paarden afterigten* door CA-VENDISH.

SOLIGNAC (PETRUS JOZEF DE LA PIMPIE, ridder van), te *Montpellier*, in 1687, uit eene aanzienlijke familie geboren, begaf zich vroegtijdig naar *Parijs*, en maakte zich bij het hof bekend, dat hem eene eervolle commissie voor *Polen* opdroeg. Hij had gelegenheid om bij koning STANISLAUS bekend te worden, die hem tot zich nam, minder als secretaris dan als zijn vriend. Hij volgde dien vorst naar *Frankrijk*, toen hij bezit van *Lotharingen* ging nemen, werd secretaris van dat gewest, en blijvend secretaris der akademie van *Nancy*. Hij overleed in 1773. De ridder DE SOLIGNAC, is in het gebied der letteren door verschillende werken bekend. De voornaamste zijn: 1.º *Histoire etc. (Geschiedenis van Polen)*, 5 dl.ⁿ in 12.mo Dit niet voltooid werk, is wel geschreven; maar den schrijver, wiens inzigten volkomen wijs, billijk, onpartijdig zijn, schijnt de vereischte oor-

konden niet te hebben gehad om die taak volledig uittevoeren; — 2.º *Eloges (Lofreden)* van FONTENELLE, van MONTESQUIEU, van TERCLER en van *Koning STANISLAUS*. De schrijver had ook het *Leven* van dien vorst zamengesteld, maar hetzelfde is niet in het licht verschenen; de abbé PROYART is hem door de *Geschiedenis* van dien vorst voorgekomen; — 3.º Verschillende letterkundige stukken in de *Gedenkschriften* der akademie van *Nancy*.

SOLIMAN of SULEÏMAN I, bijgenaamd TCHELÉBI, zoon van BAJAZET I, nam, na zich uit den slag van *Ancyra* gered te hebben, de vlugt naar *Europa*. Hij werd in 1402, in de plaats van BAJAZET, zijnen vader, door de troepen, die in *Andrinopel* gebleven waren, tot keizer der Turken uitgeroepen. Hij hief het Ottomannisch-rijk weder op, waarvan hij een gedeelte, zelfs bij het leven van TAMERLAN, heroverde. Zijne zucht voor de vermaken bezwalkte zijnen roem, en bevorderde zijnen val. Hij werd in 1410 door zijnen broeder MUSA onttroond, en, terwijl hij de bescherming van den keizer van *Konstantinopel* ging inroepen, in een dorp tusschen die stad en *Andrinopel*, gedood.

SOLIMAN II (*), keizer der Turken, bijgenaamd, *de Grootte, de Voortreffelijke, de Overwin-*

(*) Verscheiden schrijvers, die SOLIMAN, zoon van BAJAZET I, niet onder de sultans tellen, geven aan dezen, overeenkomstig de beste Turksche geschiedschrijvers, den naam van SOLIMAN I. Fr. Vervolgers.

naar, de *Wetgever*, werd in 1490 geboren: hij was de eenige zoon van SELIM I, dien hij in 1520 opvolgde. GAZALI-BEG, landvoogd van *Syrië*, sloeg in het begin zijner regering aan het muiten, en sleepte een gedeelte van *Egypte* in zijnen opstand mede. Na hem door zijne veldheeren beteugeld te hebben, versloeg SOLIMAN de Mammelukken in *Egypte*, en sloot een verdrag met ISMAËL, sofi van *Perzië*. Gerust van den kant van *Syrië* en *Egypte*, besloot hij zijne wapens tegen de Christenen te wenden. Hij belegerde en nam *Belgrado*, in 1521 in. In het volgende jaar, kwam hij op het denkbeeld, om het eiland *Rhodus* te belegeren, hetwelk sedert 212 jaren in handen der ridders van den H. JOHANNES van *Jeruzalem* was. Tot deze onderneming besloten, schreef hij hun eenen zeer trotschen brief, waarin hij hen opeischte, om zich over te geven, indien zij niet allen over den kling wilden springen. Deze overwinning kostte hem veel volks; maar de stad eindelijk tot het niterste gebragt, zag zich, in 1522, genoodzaakt om zich over te geven. De overwinnaar wendde vervolgens zijne wapens tegen *Hongarië*, alwaar hij, den 29 Augustus 1526, den beruchten veldslag van *Mohacz*, op de Hongaren won: LODEWIJK II, hun koning, sneuvelde in denzelfden (zie zijn artikel). De Turksche veroveraar nam in 1529 *Bude* in, en ging vervolgens *Weenen* aantasten, dat in het tijdverloop van twintig da-

gen, twintig bestormingen doorstond, na verloop van welke, hij, met een verlies van 40,000 man, zich genoodzaakt zag, het beleg optebreken. In 1534 begaf hij zich naar het Oosten en veroverde *Tauris* op de Perzers; maar deze versloegen hem kort daarna. In 1565 onderging zijn leger voor het eiland *Malta* hetzelfde lot, wat aan hetzelfde te *Weenen* was te beurt gevallen; maar in 1566, maakte hij zich meester van het eiland *Chio*, dat sedert 1346 in het bezit der Genueezen was geweest. Deze onvermoeide krijger eindigde zijne dagen in *Hongarië*, bij het beleg van *Szigeth*, den 8 September 1566, drie dagen vóór de inneming dier stad door de Turken. Deze vorst was even zoo geschikt voor de aangelegenheden des vredes als voor die des oorlogs, en bezat eene verbazende vlugheid in de wapenoefening. Een grooter krijgsman dan KAREL V zijnde, geleeke hij hem in groote heldendaden en gestadige reizen. Hij is de eerste der Ottomanische keizers, die de bondgenoot der Franschen is geweest. SOLIMAN bezwalkte den glans van zijnen roem door zijne wreedheid; na de overwinning van *Mohacz*, werden 1500 gevangenen, meest heeren, op bevel van den sultan, in eenen kring geplaatst, en in tegenwoordigheid van het zegevierende leger, onthoofd. Intusschen spreekt de naauwkeurige en opregte ISTHUMANFI niet over deze slagting, hetwelk dezelve twijfelachtig schijnt te kunnen maken, of-

schoon dezelve volmaakt strookt met de natuurlijke inborst van SOLIMAN. Men heeft hem na de inneming van *Belgrado*, van *Bude* en andere steden, het vermoorden der bezetting zien bevelen, na eenige oogenblikken te voren de capitulatie bezworen te hebben. Intusschen was hij vrij getrouw in het naleven van zijn gegeven woord, indien niet de drift of de dweepzucht des Alkorans hem beheerschte. Een trotsch en onverbiddelijk gelaat, eene woeste en wreede inborst, beletteden hem niet, om bij verschillende gelegenheden, eenen gezonden en oordeelkundigen geest te openbaren. Wie zou kunnen gelooven, dat hij het karakter der nieuwe sekten, welke in zijnen tijd de christen-staten verscheurden; beter kende, dan alle Europeesche vorsten er mede bekend waren? Hij schreef aan de koningin van *Hongarijē*, weduwe van JOANNES ZAPOLSKI: » Dat zij al die nieuwigheden in hare godsdienst niet moest dulden, daar dezelve haren ondergang en dien van haar rijk zouden na zich slepen; dat zij voor hare oogen had de moordtoebereiden, de opstanden, de burgeroorlogen, welke deze ongelukkige sekte in *Duitschland* te weeg bragt; dat indien zij deze nieuwigheden niet te keer ging, door de godsdienst harer vaderen te herstellen, hij haar zijne bescherming onttrekken, en zich haren vijand verklaren zoude.» — (Zie LODEWIJK XIV, MORNAY en SOULIER). Zijn zoon, SELIM II, volgde hem op.

SOLIMAN III, Turksche keizer, zoon van IBRAHIM, werd in 1687, in den ouderdom van 48 jaren, na de afzetting van MAHOMED IV, op den troon geplaatst, en overleed den 22 Junij 1691. Hij was een zorgeloos en bijna onnoozel vorst, die zich geheel liet beheerschen door zijnen minister MUSTAPHA KOPROLI.

SOLIMENA (FRANCISCUS), een schilder, in 1657, te *Nocera de Pagani*, een stadje bij *Napels* geboren, overleed in een zijner buitenverblijven, in 1747. Door zijnen vader tot de beoefening der wetten bestemd, hield hij zich gedurende eenigen tijd met die studie bezig; maar de natuur trok hem, om zich op de schilderkunst toe te leggen. Hij slaagde even gelukkig in allerlei genres. Eene levendige verbeeldingskracht, een kiesche smaak en een gezond oordeel bestuurden zijne zamenstellingen; hij bezat de groote kunst om leven aan zijne beelden te geven; met een stout, geleerd en los penseel, paarde hij een frisch en krachtvol koloriet. Ook heeft men van hem eenige *Klinkdichten*, die hem in die soort onder de middelmatige dichters kunnen plaatsen. In 1702, werd SOLIMENA van *Monte Cassino*, waar hij zich bevond, naar *Napels* beroepen, om het portret van PHILIPPUS V te vervaardigen. Deze zelfde vorst belastte hem met de voortzetting der twaalf schilderijen, welke GIORDANO had ontworpen, voor de koninklijke kapel van *Madrid*, en die de dood hem

belet had, ten einde te brengen. Hij had te *Napels* een schoon paleis doen bouwen, dat verscheiden zijner meesterstukken bevatte; maar dit paleis werd, in 1799, bij den intogt der Franschen te *Napels*, eene prooi der vlammen.

SOLINUS (CAJUS JULIUS), een Latijnsche taalkundige, leefde op het einde der eerste of in het begin der tweede eeuw. Men heeft van hem een boek getiteld *Polyhistor*; het is op grond hiervan dat men zijnen naam met dien zijns boeks vereenigende, men hem soms SOLINUS POLYHISTOR noemt. Dit is eene Compilatie van geschieden aardrijkskundige aanmerkingen, over de belangrijkste zaken van verschillende landen: er komen belangrijke en nuttige zaken in voor, maar ook vele onnaauwkeurige, in staat om weinig geoeffende lezers te misleiden. Men is van gevoelen, dat hij een Romein was, wijl hij dikwerf over *Rome*, als over zijn vaderland spreekt. Men heeft hem *den aap van PLINIUS* genaamd, wijl hij dezen natuurkundige dikwerf afschrijft. De oudste uitgave van zijnen *Polyhistor* is van *Venetië*, 1473. Dezelve is met *Aanteekeningen* van SAUMAISE in het licht verschenen, *Parijs* 1629, *Utrecht*, 1689, 2 dl.ⁿ in fol.

SOLIS (*don ANTONIO DE*), een Spaansche geschiedschrijver, den 18 Julij 1610, te *Placencia*, in *Oud-Kastilië* geboren, en in

1686 overleden, was secretaris van PHILIPPUS IV, en geschiedschrijver der *Indiën*. Hij heeft zamengesteld: 1.º *negen blijspelen*, *Madrid*, 1681, in 4.to waarvan het plan verward is, doch waarin de zeden geëerbiedigd worden; — 2.º *Gedichten*, 1716, in 4.to die verlevendigd zijn door de bevalligheden der verbeeldingskracht, maar waarvan de goede smaak, den overdreven nadruk en de niet zamenhangende beelden niet heeft weten te verwijderen; — 3.º *Geschiedenis der overwinning van Mexico*, *Brussel*, 1704, in fol., en *Madrid*, 1748; van dit werk bestaat ook eene vertaling in het Fransch door CITRI DE LA GUERTE, in 4.to met platen, en in 2 dl.ⁿ, in 12.mo. Dit werk is met vuur en sierlijkheid geschreven, en men kan hem niets anders verwijten, dan eenige overdrevenheid betrekkelijk den luister en de magt der natiën van de Nieuwe wereld; een gebrek dat hem gemeen is, met andere schrijvers zijner natie, die het eerst over *Amerika* hebben gesproken, zonder dat men hem daarom van kwade trouw kan beschuldigen. » De onnaauwkeurigheden dier geschiedschrijvers, zegt een criticus, komen minder uit de zucht voort, om de waarheid te verminken, dan uit een taalkundig gebrek en het misbruik der woorden. Om de gebrekkige policie of de onbeschaafde kunsten der Mexicanen te verbeteren, gebruikten zij uitdrukkingen, die enkel toe-

passelijk zijn, op natiën, oneindig verder in de beschaving gevorderd, trouwens er is geene bron van dwalingen die gewoner en vruchtbaarder is, dan om op de beschrijving der onbeschaafde zeden, woorden en uitdrukkingen toe te passen, waarvan men zich bedient, om de instellingen der beschaafde volken aan te duiden. Zoodra men aan het hoofd eener kleine volkplanting, den naam van koning of keizer geeft, moet het verblijf, hetwelk hij bewoont, paleis heeten, en zijn klein gevolg neemt den naam van hof aan. Dergelijke uitdrukkingen zetten aan de zaken een gewigt bij, dat zij niet hebben; en de door de overeenkomst van namen verbijsterde verbeeldingskracht, verwart de voorwerpen, die echter onderling geenerlei overeenkomst hebben. De latere schrijvers hebben den stijl der eerste gevolgd. Als SOLIS, bij de schildering van het portret van MONTEZUMA, den luister van zijn hof, de wetten en de policie van zijn rijk beschrijft, zou men zich verbeelden, dat hij over den grootsten vorst, en over de meeste beschaafde natie van *Europa* spreekt." ROBERTSON en DE PAUW, die hem hebben willen verbeteren, zijn in nog grootere dwalingen vervallen. SOLIS had den geestelijken staat omhelsd, en ontving de priesterwijding eerst in den ouderdom van 56 jaren.

SOLLERIUS of SOLLIER (JOANNES-BAPTISTA), den 28 Februarij

1669, te *Herseau*, een dorp in de nabijheid van *Kortrijk*, geboren, werd Jesuit, en overleed den 27 Junij 1740, na aan de uitgebreide verzameling der *Acta Sanctorum* te hebben medegewerkt. Men heeft van hem eene *Verhandeling over de patriarchen van Alexandrië*, en verscheiden andere werken.

SOLLEYSEL. — Zie SOLEISEL.

* SOLMINIHAC (ALANUS), bisschop van *Cahors*, den 25 November 1593, uit eene oude familie van *Périgord* geboren, hij bestemde zich tot den wereldlijken staat; maar nadat zij oom abt van *Chameludes*, te zijne gunste afstand van zijn beneficie had gedaan, veranderinge ALANUS van besluit, en aanvaardde het gewaad van regulier-kanonik. Met stichting volbragt hij de pligten van het noviciaat, legde zijne geloften af, en ontwierp het plan om zijne abdij te hervormen. Hij beoefende te *Parijs* de wijsbegeerte en godgeleerdheid, en had in deze laatste wetenschap tot meesters, de beroemde hoogleeraren GAMACHES en DUVAL. Op den 6 Januarij 1623 ontving hij de abtelijke inzegening. Daar al de religieuzen zijner abdij, op eenen enkelen na zich verwijderd hadden, nam hij nieuwelingen aan, en voerde in het gesticht zoo wel in het geestelijke als in het tijdelijke eene gestrengere hervorming in. Met het bezoeken van verschillende kloosters belast, kweet hij zich met ijver van deze zending,

en voerde in onderscheidene gestichten, welke zich aan hem overgaven, eene heilzame hervorming in. Koning **LODEWIJK XIII**, van zijne verdiensten onderrigt, benoemde hem tot het bisdom *Lavaur*; maar de zedige **ALANUS** bedankte voor hetzelfde. Toen echter het bisdom *Cahors* kwam open te staan, zag hij zich genoodzaakt, hetzelfde aan te nemen, doch tevens daarbij zijne abdij behoudende, en werd den 27 September 1637 gezalfd. Hij rigtte een seminarie op, hetwelk hij toevertrouwde aan de priesters der missie, lazaristen genaamd, hield Synoden, deed menigvuldige missiën geven, en censureerde de verslapte grondbeginselen van eenige casuïsten. Hij stichtte te *Cahors* een huis voor reguliere kanoniken, een ziekenhuis, een huis der voorzienigheid voor weesmeisjes, een ander voor weesjongens, herstelde verscheiden kerken, en verschaftte voor die verschillende gestichten, meer dan 500,000 franken, hetwelk destijds eene hoogstaanzienlijke som was. Even zoo godvruchtig als weldadig, werd hij door zijne diocesanen bemind en geëerbiedigd. Deze deugdzame prelaat overleed gedurende eene herderlijke bezoeeking den 31 Decemb. 1659. Zijn *Leven* is beschreven door docter **CHASSENET**, *Parijs*, 1817, in 8.vo

SOLON, de tweede der zeven wijzen van *Griekenland*, te *Salamina* of *Salamis* in het jaar 639, vóór J. C. geboren. Om de kundigheden te erlangen,

welke hij voor eenen wijsgeer en staatkundige noodig oordeelde, reisde hij door geheel *Griekenland*. In zijn vaderland teruggekeerd, vond hij hetzelfde door den burger-oorlog verscheurd. De eene wilde de volksregering, de andere de oligargische. Door de geringe volksklasse te vleijen, gelukte het aan **SOLON**, zich tot archont en oppersten wetgever te doen benoemen. Met deze waardigheid bekleed, ondernam hij om aan de eene te ontnemen ten einde anderen te verrijken. Hij verbood dat aan eenig burger, wegens schulden lijfstraffen zouden worden opgelegd; en bij eene bijzondere wet, verleende hij kwijtschelding van een gedeelte der schulden, eene openbare schending van het eigendomsregts. Deze oude wijzen deden bijna nooit goed van den eenen kant, zonder van de andere zijde kwaad te stichten. Hij vernietigde al de wetten van **DRACO**, met uitzondering van die tegen de moordenaars. Vervolgens ging hij over tot eene nieuwe verdeling des volks in 4 rangen. In de 3 eerste plaatste hij de meer gegoede burgers, aan welke alleen hij de ambten en waardigheden gaf, en gaf aan de armen, die den 4.^{en} rang uitmaakten, het regt, om in de volksvergaderingen met de rijken te stemmen, een regt, dat in het vervolg hen meesters maakte der republiek en in dezelve verwarring en onrust stichtte. Hij maakte veranderingen in den senaat van

het *Prytaneum*, bepaalde het getal der regters bij hetzelfde op 400, en wilde dat alle zaken, die voor de volksvergadering moesten gebragt worden, aan welke alleen de opperste magt toebehoorde, vooraf door deze regtbank zouden onderzocht worden. Het is hieromtrent dat ANACHARSIS door den roem der wijzen van *Griekenland*, uit het binnenste van *Scythië* gelokt, tot SOLON zeide: *Ik sta verbaasd, dat men aan de wijzen enkel de raadpleging toekent, en de witspraak aan de gekken overlaat.* ANACHARSIS had gelijk, en zijne aanmerking bewijst hoe zeer SOLON, die terwijl hij alle oude wetten vernietigde, dat ongerijmde voorregt des volks had laten bestaan, beneden het denkbeeld is, dat men ons van zijne wijsheid wil inprenten. Na deze verschillende reglementen, vaardigde SOLON zijne wetten uit, onder welke die voorkomt, welke beval, dat de nagedachtenis dergenen, welke in de dienst van den staat zouden gestorven zijn, door lijkreden zouden vereerd worden. De straf van eerloosverklaring was bepaald tegen degene, die hun vaderlijk erfgoed verkwist hadden, die de wapens voor het vaderland niet hadden willen dragen, of die geweigerd hadden hunnen vader of hunne moeder te onderhouden. Ofschoon deze wetten niets zeer diepzinnigs bezaten, niets, wat het begrip, of de regtschapenheid van een gewoon mensch te boven gaat, heeft men dezelve echter zeer bewon-

derd; wijl in de duisternis des heidendoms, te midden van ongeregelde natiën, de trekken van regtvaardigheid en rede als 't ware eene soort van verschijnselen zijn; en vooral wijl dezelve zoo zeer afstaken bij de ongerijmde en schandelijke wetten, die zelfs in den codex van SOLON voorkwamen, zoo als die welke de plaatsen van ontucht bepaalt, die welke straffen vaststelt tegen degene, die slechts ééne vrouw zouden hebben, enz. » SOLON, zegt een nieuwere criticus, was eigenlijk slechts een goede koopman, eenigzins wijsgeeriger dan men gewoonlijk in dat beroep is, een vriend van den wijn en de vrouwen, die tegelijker tijd zedelijke en minne-dichten vervaardigde, en die tot in zijnen ouderdom de vermaken najoeg; want hij was reeds zeer in jaren gevorderd, toen hij in een zijner dichtstukjes zeide: *Ik maak nog enkel mijn hof aan VENUS, aan BACCHUS en aan de Muzen, die de eenige bronnen van alle vermaken der stervelingen zijn.* Deze taal is niet zeer passende in den mond van eenen ouden wetgever. Er komen in zijne wetten eenige wijze bijzonderheden voor; maar zijn doorzicht was te beperkt, om den geheelen samenhang van het staatkundige ligchaam te kunnen bevatten; hij heeft de tot elk goed bestuur onvermijdelijke vereischten, de opvoeding en de zeden, over het hoofd gezien, zijne eigene zeden waren altijd zeer slap, en PLUTARCHUS bekent, dat er in het

algemeen vele ongerijmdheden voorkomen in de wetten, welke hij ten opzichte van de vrouwen maakte. Dezelfde PLUTARCHUS vindt met grond, belagchelijk en onbeschaamd de wet, welke *aan eene rijke erfgename, wier man onvermogen was toestond, om troost te zoeken bij zoodanige der bloedverwanten van haren man, welke zij daartoe zou willen kiezen.* Het streed ook met het gezond verstand en de regtvaardigheid, toe te staan, zoo als SOLON zulks in eene andere wet deed, om eene op heeterdaad betrapten echtbreker te dooden, terwijl hij dengenen, die eene vrije vrouw geschaakt en verkracht had, slechts tot eene geringe boete veroordeelde. In het algemeen is in die *codices* der oude wijsgeerig-grieksche wetgeving alles ongerijmdheid en tegenspraak." Nadat de Atheners zich bij eeden verbonden hadden, zijne wetten gedurende 100 jaren te onderhouden, verkreeg SOLON van hen een verlot van 10 jaren. Het voorwendsel zijner reis was het verlangen om op zee te handelen (eene schoone beweegreden voor eenen wetgever!); maar de ware reden was, zegt men, om den overlast te vermijden, dergenen, welke zich kwamen beklagen, om wijzigingen ten hunnen gunste te bekomen; want al deze wetten waren noch geheel duidelijk noch algemeen bruikbaar. Hij begaf zich eerst naar *Egypte*, vervolgens naar het hof van CÆSUS koning van *Lydië*. Het is aldaar, zegt men, dat in

een gesprek hetwelk hij met dien vorst voerde, hij zeide, *dat men niemand voor zijnen dood gelukkig moest noemen* (zie CÆSUS). Nadat SOLON in zijn vaderland was teruggekeerd, vond hij er groote veranderingen. PISISTRATUS had zich van het bestuur meester gemaakt, en heerschte als een man, die het geheele gezag wilde uitoefenen. Na hem zijne heerschzucht te hebben verweten, begaf SOLON zich, in het jaar 550 vóór J. C. in den ouderdom van 80 jaren naar den koning PHILOCYRUS. PISISTRATUS schreef hem eenen brief ter regtvaardiging van zijn gedrag, en spoorde hem aan om in zijn vaderland terug te komen, en het schijnt, dat hij werkelijk naar hetzelfde terugkeerde, vermits PLUTARCHUS verzekert, dat hij zich met PISISTRATUS verzoende, en zelfs zijn raadsman werd, terwijl hij zich naar de omstandigheden plooidde, met de aan filozofen gewone lafhartigheid, even zoo laatdunkend en ijdel, wanneer zij zich meester wanen, als laag en kruipend, wanneer zij met sterkeren, dan zij zijn te doen hebben (zie het slot van het artikel ANTONINUS PIUS). Eens toen hij aan THESPIUS, een' treurspeldichter, het gebruik verweet der logen, waarvan hij zich in zijne stukken bediende, antwoordde hem THESPIUS, dat er van deze logens en poetische verdichtselen niets te vreezen was; terwijl hij daarmede wilde te kennen geven, dat de eer-

zucht en de kuiperijen des filozoofs, gevaarlijker waren dan zijne verdichtselen. Deze man, die door de willekeurige wetten, de eigendommen der burgers roofde, aan wien de geschiedschrijvers onnatuurlijke ontucht verwijten, die huizen voor de losbandigheid inrigtte, die eenen tempel stichtte voor VENUS de *Onteerde*, die reisde om op zee handel te drijven, bloosde niet deze hoogdravende les uit te kramen. *Laten de rijkdommen het deel der overige stervelingen zijn, maar dat de deugd het onze zij* (zie LYCURGUS, COLLIUS LUCIANUS, ZENO enz.). [Terwijl CONDILLAC de vergelijking der beide Spartaansche en Atheensche wetgevers maakt, drukt hij zich aldus uit. » LYCURGUS heeft aan de Spartanen zeden, overeenkomstig hunne wetten, en SOLON aan de Atheners wetten overeenkomstig hunne zeden gegeven. De onderneming van den eerste eischte meer moed, die van den tweede meer kunst. Welligt dat het verschil hunner inborst, grootelijks deel had aan het verschil der plannen, welke zij vormden. LYCURGUS was hard en gestreng; SOLON was zacht en zelfs welustig. Wat er ook van wezen moge, beide slaagden. LYCURGUS wilde soldaten vormen, en hij deed zulks. SOLON wilde de talenten met de krijgskundige verdiensten vereenigen, en vormde mannen voor alle betrekkingen.... *Lacedemon* behield langer zijne zeden en wetten; maar *Athene* overleefde zelfs het verlies zijner vrijheid. Geheel

Griekenland werd onderworpen, en de Atheners zegevierden op hunne overwinnaars, door de verhevenheid hunner talenten. Al deze talenten zouden verloren zijn geweest, indien SOLON datgene te *Athene* had gedaan, wat LYCURGUS te *Sparta* deed." Met belangstelling zal men hierover raadplegen: SOLONIS *Atheniensis carminum quæ supersunt; præmissa commentatione de SOLONE poeta etc.*, Bonn, 1825, in 8.vo

* SOMBREUIL (FRANCISCUS KAREL VEROT DE), veldmaarschalk, gouverneur van het Invalidengesticht enz., te *Ensisheim* in den *Elzas*, in 1727, geboren. Hij had zich bij het leger onderscheiden, had het kruis van den H. LODEWIJK bekomen, en voerde te *Rijssel* het bevel, toen hij tot het bestuur van het koninklijk gesticht der Invaliden werd beroepen. In de gevangnissen der *Abbaye* opgesloten, was hij bestemd, om bij de verschrikkelijke moordtooneelen van September 1792 te sneven, toen het zijner dochter, na het gevaar te hebben vernomen, hetwelk hem bedreigde, gelukte in de gevangenis door te dringen, en op den oogenblik aankwam, waarop haar vader voor zijne regters was, om zijn doonnis aan te hooren. Met losse haren, wierp zij zich op dezen grijsaard, drukt hem in hare armen en tart, als 't ware, onder zuchten en snikken, de moordenaars uit, hem haar te ontweldigen, terwijl zij hem smeekt, den oorsprong van haar bestaan te sparen. Deze kinder-

liefde trof de regters, die SOMBREUIL onschuldig en vrij verklaarden. De beulen, die aan de deur stonden, riepen daarop uit: » Hoeden af! ziet daar een onschuldige." SOMBREUIL en zijne dochter werden als in zegepraal naar het hotel der Invaliden begeleid, alwaar men hen eenigen tijd in rust liet. Maar hij moest later aan den haat zijner vijanden opgeofferd worden. Als zamenzweerder en medepligtige in den gewaanden moord van COLLOT D'HERBOIS beschuldigd, werd hij op nieuw in hechtenis genomen, voor de revolutionnaire regtbank gevoerd en ten dood veroordeeld. Hij werd in een rood hemd naar het schavot gevoerd en den 17 Junij 1794 geëxecuteerd. — Meisjvrouw DE SOMBREUIL, door de reactie van den 9 thermidor, zelve aan eenen gewissen dood onttrokken, verliet *Frankrijk*, alwaar zij eerst in 1815 terugkwam. Zij was de echtgenoot van den graaf DE VILLELUME geworden, en overleed te *Avignon* in 1823. — STANISLAUS DE SOMBREUIL, oudste zoon van den voorgaande, oud-kapitein der hoezaren, sneefde met zijnen vader, op de beschuldiging van medepligtigheid in den opstand der gevangeniszen, en in den moord van COLLOT D'HERBOIS. Ook hij werd in een rood hemd naar het schavot gevoerd.

* SOMBREUIL (KAREL VEROT DE), een andere zoon van FRANCISCUS, gouverneur der Invaliden, was, even als zijne geheele familie,

aan de koninklijke zaak verkleefd. Hij volgde de loopbaan der wapens, en onderscheidde zich door zijne dapperheid. In het begin der omwenteling, werd een zijner vrienden, de jonge POLIGNAC, op het *Palais-Royal*, door eene onstuimige menigte omsingeld, en met den dood bedreigd. KAREL SOMBREUIL trotsert alle gevaren, en ontruikt hem aan de handen van het graauw, dat gedwongen werd toetegeven. Na verloop van eenige maanden verliet hij zijn vaderland, nam, in 1792 dienst bij het Pruisische leger, en zijn moed verwierf hem op het slagveld, de militaire orde van verdienste. In het volgende jaar, maakte hij den winter-veldtocht tegen den generaal CUSTINE mede, en in dien van 1794 legde hij hetzelfde beleid en denzelfden moed aan den dag. Het Engelse bestuur, in welks dienst hij zich geplaatst had, zond hem in 1795 met eene versterking naar de te *Quiberon* gelande troepen. Na den noodlottigen uitslag dezer onderneming, en terwijl de generaal HOCHÉ het fort *Penthièvre* aantastte, beschermde SOMBREUIL de wederinscheping. Maar daar hij zelf geene vaartuigen had kunnen vinden om zich met de koningsgezinden, over welke hij het bevel voerde, inteschepen, en zonder verdedigingsmiddelen aan zich zelve was overgelaten, zag hij zich genoodzaakt zich aan den vijand overtegeven. Hij vraagde het leven voor zijne wapenbroeders: » Wat mij be-

treft, zeide hij, zoo geef ik mij aan mijn lot over." Hij werd naar *Lorient* en daarna naar *Vannes* gevoerd, alwaar hij vernam dat hij gefusilleerd zoude worden. Alvorens echter zijn vonnis werd uitgesproken, werd het hem vergund, in eene boot het Engelsch smaldeel te volgen, alwaar hij eenige zaken te regelen had, terwijl hij op zijn woord van eer beloofde, binnen drie dagen terugtekomen. Hij bereikte werkelijk het Engelsche smaldeel: vruchteloos trachtte men hem terugtehouden, terwijl men hem het hem wachtende lot voor oogen hield. *SOMBREUIL*, een slaaf van zijn woord, kwam hetzelfde lossen, en zijn doodvonnis werd uitgesproken. Men verzekert echter, dat men verplicht was, om tot de zamenstelling van den krijgsraad Belgische officieren te beroepen, wyl men er geene Fransche toe vinden kon. Lang weigerden de soldaten om op *SOMBREUIL* te schieten; zoo zeer had zijn moed en zijne eervolle naauwgezetheid eerbied ingeboezemd. Hij wilde zich niet laten blinddoeken, en gaf zelf het sein tot zijnen dood: hij was slechts zes- en twintig jaren oud.

SOMMALIUS (*HENDRIK*), een godvruchtige en geleerde Jesuit, te *Dinant* in het prinsdom *Luik*, in 1534 geboren, overleed te *Valenciennes*, den 30 Maart 1619, na in *Duitschland* en in de *Nederlanden*, met veel ijver aan het heil der zielen te hebben gearbeid. Hij legde er zich op toe, om godvruchtige wer-

ken op te sporen, ten einde er goede uitgaven van te leveren, zoo als *De Imitatione Christi*, *Soliloquia sancti Augustini*, *Libri confessorum* van denzelfden heilige, en verscheiden andere.

* *SOMMARIVA*, te *Milane* geboren, alwaar hij met onderscheiding zijne studiën volbragt, en reeds vroeg als advokaat grooten roem inoogstte; in den ouderdom van 22 jaren benoemde hem de Milanische staat tot lid van een gezantschap, hetwelk aan keizer *JOZEF II* werd gezonden, om bij dien vorst de belangen des lands te verdedigen. Toen de Franschen, in 1795 de *Alpen* overtrokken, verklaarde *SOMMARIVA* zich voor hen, en werd achtereenvolgend, secretaris der krijgs-commissie, lid van het municipaal en centraal beheer van *Lombardijë*, en eindelijk algemeen secretaris van het bewind der *Cisalpische* republiek. Hij bewees alstoen gewichtige diensten aan zijn vaderland en aan de Franschen. Toen de *Austro-Russen*, in 1799, gedurende de afwezigheid van *BONAPARTE*, die den oorlog in *Egypte* voerde, voor eenen oogenblik zegevierden, bestemde de verhevenheid der posten, welke *SOMMARIVA* bekleed had, hem tot de vogelvrij-verklaring; hij ontdook dezelve door zich verborgen te houden. Na den slag van *Marengo* kwam hij te *Milane*, en werd tot den rang der eerste overheden der republiek verheven. Tot dusverre had hij eenen nieuwen tijdkring van vrijheid voor de Italianen ge-

droomd; maar toen NAPOLEON de ijzeren kroon aanvaardde, verwachtte hij niet meer de instellingen voor *Italië*, welke hij wenschte, en daar hij noch de ondergeschikte agent van eenen meester wilde worden, noch de hoveling van hem wilde zijn, die hem moest vertegenwoordigen, door aan *Italië* de wet voorteschrijven, gevoelde hij de nuttelootheid eener onvermogen- de tegenkantsing, en kwam zich te *Parijs* vestigen. Aan het privaat-leven teruggegeven, ver- deelde SOMMARIVA zijn verblijf tus- schen *Frankrijk* en *Italië*, hetwelk niets in staat was hem te doen verzaken. Hij overleed te *Milane*, den 6 Januarij 1826. Bezitter eener grootte fortuin zijnde, maakte hij het edelste gebruik derzelve. *Frankrijk* en *Italië* hebben kostbare verzame- lingen van schilderijen, van beeldhouwkundige voorwerpen, van gravures op harde steen, en in brandverw te danken. Een zijner grootste vermaken was, de kunstenaars aantemoedigen; en hij kocht geene af- gewerkte schilderijen, maar die nog vervaardigd moesten wor- den. Edelmoedig zonder praal, wist hij den prijs der werken volgens derzelve verdiensten te bepalen; hij wist evenzeer de werken der schrijvers te veree- ren, wier voortbrengselen hij op eene hun waardige wijze be- taalde.

SOMMIER (JOANNES CLAUDIUS), uit *Franche-Comté*, pastoor van *Champs*, staatsraad van *Lotha-*

ringen, aartsbisschop van *Cesa- rea*, en groot proost der stift- kerk van *Saint-Diez*, te *Vau- villers* in 1661 geboren, gaf verscheiden werken in het licht, waarin hij ijver en kunde open- baarde: 1.º *Histoire etc. (Dog- matische geschiedenis der gods- dienst)*, 1708 en 1711, 6 dl.ⁿ in 4.to; — 2.º *Histoire etc. (Geschiedenis van den heiligen Stoel)*, 7 dl.ⁿ, in 8.vo Hij over- leed in 1737.

SOMNER (WILLIAM), te *Kan- telberg* in 1598 geboren, was zeer gehecht aan koning KAREL I, en gaf in 1648, een *Dicht- stuk* in het licht over het lijden en den dood van dien ongeluk- kigen vorst. Hij overleed in 1669, den roem nalatende van een in het Saxonisch, en in bijna al de oude en nieuwere ta- len van *Europa*, zeer bekwamen geleerde. Zijne voornaamste wer- ken zijn: 1.º eene uitgave van het *Saxonisch Wordenboek* van AELFRICUS, *Oxford*, 1659, in fol.; — 2.º *Oudheden van Kan- telberg*, in het Engelsch, *Lon- den*, 1640, in 4.to; — 3.º *Verhandeling over de Portus Iccius*, in 8.vo

* SONNINI DE MANONCOURT (KA- REL NICOLAAS SIGISBERTUS), een natuurkundige en ingenieur der Fransche marine enz., te *Lun- neville*, den 1 Februarij 1751 geboren, behoorde tot eene uit *Italië* oorspronkelijke familie; daar zijn smaak hem tot de natuurkundige wetenschappen medesleepte, maakte hij groote

vorderingen in dezelve. Ofschoon hij dan ook tot doctor in de wijsbegeerte, en tot advokaat bij het opper-geregtshof van *Nancy* was bevorderd, sloeg hij de loopbaan der wapens in, welke hem de gelegenheid moest verschaffen, om aan zijne zucht tot reizen te voldoen, en begaf zich onder de genie der marine. Reeds in zijne jeugd, kwam hij in betrekking met *BUFFON*, wiens medearbeider hij werd. Hij werkte met hem aan de *Natuurlijke historie der vogelen*, en verkreeg door zijnen invloed het voorregt om op kosten van het gouvernement te reizen. Hij begaf zich naar *Amerika*, en hield zich eerst in 1772, en later in 1775, in *Fransch-Guyana* op, alwaar hij schatbare kennissen en rijke bouwstoffen opzamelde, die gedeeltelijk, in het *Journal de physique* van den abbé *ROZIER* werden medege-deeld. Het aanleggen van het kanaal van *Guyana*, dat van *Cayenne* naar het bergachtige gedeelte, *la Gabrielle* genaamd, voert, werd door *SONNINI* bepaald, die hetzelfde door de verdronken grasvlakten leidde. Door dit middel werd de verplanting der *Specerij-boomen* uit de *Oost-Indiën* en de *Moluksche Eilanden* naar *la Gabrielle*, gemakkelijker en voordeeliger. *SONNINI* vertrok in 1777 naar *Griekenland* en *Egypte*, en bezocht die gewesten in 1778, 1779 en 1780. In het laatste jaar, in *Frankrijk* teruggekeerd, had hij, ter verdediging van zijn vaderlijk erfdeel, een proces met eenige bloedverwanten te voeren.

Hij hield zich vervolgens met den landbouw bezig; en deed op zijne kleine landhoeve *Manoncourt* proefnemingen, die ten gevolge hadden, de invoering in ons landbouw-kundig stelsel, van verscheiden erkend nuttige vreemde planten. Maar hij werd door de omwenteling aan zijne tuinen onttrokken, en met administrative bedieningen bekleed, van welke hij later, als adellijke en broeder van uitgewekenen weder werd beroofd, hetwelk hem, daar het hem te gronde hielp, noodzaakte, van de opbrengst zijner werken te leven. De overwinningen van *BONAPARTE* in *Italië*, hadden aan dien veldheer een aantal bewonderaars gegeven. Zonder koningsgezind te zijn, hekelde *SONNINI* hem openlijk; hij laakte niet minder zijnen togt naar *Egypte*. Deze vrijheid mishagde aan *LUCIEN*, die toenmaals eene groote rol in het bestuur speelde. *SONNINI* werd verdacht, en hij moest vreezen, onder een achterdochtig bestuur nog strenger behandeld te worden. Intuschen werd hij in 1805, door *FOURCROY* aan het hoofd van het collegie van *Vienne* geplaatst, maar in zijne hervormingsplannen tegengewerkt, en met verdrietelijkheden gedrenkt, verliet hij na verloop van twee jaren den post, waartoe hem wezenlijke talenten en het vertrouwen des bestuurs beroepen hadden, en kwam te *Parijs* terug. Hij had menigvuldige betrekkingen met de aanzienlijke *Russen*, welke zich toenmaals in die hoofdstad bevonden, voornamelijk met

eenen Moldavischen prins die hem met de opvoeding van een' zijner zonen belastte; maar deze heer was bij de Russische regering niet zeer gezien, en, nadat hij nauwelijks te *Yassi* was aangekomen, werd hij aldaar in hechtenis genomen. SONNINI verkreeg van keizer ALEXANDER eene magtiging en midelen, om door *Moldavië* en *Wallachijë* te reizen en bragt uit die gewesten belangrijke bouwstoffen mede, welke in zijne portefeuille zijn gebleven. In 1811 kwam hij te *Parijs* terug, en overleed aldaar den 29 Mei 1812. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Histoire etc. (Natuurlijke historie der vogelen)*, met BUFFON; — 2.º *Vœu etc. (Verlangen of gelofte van een' landbouwer)*, *Parijs*, 1788, in 8.vo; — 3.º *Voyage etc. (Reis door Egypte)* in 1777, *Parijs*, 1799, 3 dl.ⁿ in 8.vo, met eenen atlas, uit het Engelsch vertaald; — 4.º *Voyage etc. (Reis door Griekenland en Turkije)*, *ibid.* 1801, 2 dl.ⁿ in 8.vo, met atlas, en zette daarenboven onderscheidene tijdschriften voort. SONNINI was lid van de landbouwkundige maatschappij van *Parijs*, en van verscheiden nationale en vreemde genootschappen.

SONNIUS (FRANCISCUS), ook DE CAMPO of VAN DEN VELDE genaamd, in het dorp *Son*, in *Noord-Brabant* geboren, van waar hij den naam van SONNIUS aannam, ontving den doctoralen hoed te *Leuven* in 1539. Hij werd vervolgens tot kanonik en

geloofsonderzoeker te *Utrecht* benoemd, was bij de kerkvergadering van *Trente*, en de bijeenkomst (*colloquium*) van *Worms*, in 1557 tegenwoordig. Hij werd door PHILIPPUS II, koning van *Spanje*, ter bevordering der oprigting van nieuwe bisdommen in de *Nederlanden*, naar *Rome* gezonden, en kweet zich zoowel van zijnen last, dat hij bij zijne terugkomst, in 1562, tot bisschop van 's *Hertogenbosch* en later tot bisschop van *Antwerpen* werd benoemd (hij was de eerste, welke dien zetel bekleedde). Hij overleed in 1576, na al de bedieningen van eenen waren en ijverigen herder vervuld te hebben. Men heeft van hem: 1.º *Christianæ institutionis formulæ*, *Antwerpen*, 1571, in 12.mo; — 2.º een *Vlaemsche catechismus*, *Antwerpen*, 1562, in 8.vo, in het Latijn vertaald onder den titel van *Demonstrationum religionis christianæ libri III*, *Antwerpen*, 1564, in 4.to Na den dood des schrijvers, heeft men er een vierde boek bijgevoegd *over de sacramenten*, 1577. Er komen vele geleerde aanmerkingen in voor, en SONNIUS legt in hetzelfde veel ijver voor de regtzinnigheid aan den dag; — 3.º *Confutatio calvinianæ confessionis*, *Keulen*, 1567; — 4.º *Statuta synodalia*, *Antwerpen*, 1576. In 1570 verscheen er een werk in het licht getiteld: *Divisio totius Belgicæ urbium, etc. ad opprimendum per novos episcopos evangelium*, auctore SONNIO, enz. Maar niemand is er door misleid geworden, de titel en de aanteeke-

ningen hebben het bedrog der calvinisten verraden. De ware *Handelingen* van SONNIUS ter oprigting van nieuwe bisdommen in de Nederlanden, zijn opgenomen in de *Bijlage* tot de Verzameling der Belgische diploma's door FOPPENS, 3.^e dl. blz. 515.

SONOI of SONOY (DIEDERIK), landvoogd des prinsen van *Oranje*, in de provincie *Vriesland*, werd door zijne verregaande wreedheid jegens de catholijken, zelfs bij de protestanten verfoeid en verafschuwd. Zijne bloedorstige dweepzucht deed hem folteringen uitvinden, aan welke de BUSIRISSEN en PHALARISSEN niet gedacht hadden (Zie TOLEDO — FERDINAND —). Dit gedrogt overleed op het kasteel *ten Dijke*, in de provincie *Groningen*, in Junij 1597, 68 jaren oud zijnde.

* SONTONAX (LEGER FÉLICITÉ). Fransch commissaris te *Sint Domingo* lid van den raad der vijf-honderden, in 1763 te *Oyonnax*, in het Fransche *Ain-dept.* geboren, beoefende de regtsgeleerdheid, en werd te *Parijs* tot advokaat bevorderd. Hij oefende dat beroep uit in het begin der Fransche onlusten. LOEWIJK XVI zond hem naar *Sint Domingo*; te *Parijs* teruggekeerd, verbond hij zich met geestdrift aan de zaak der omwenteling. Na het besluit betrekkelijk de vrijheid der negers, zond de nationale conventie, hem andermaal naar *Sint-Domingo*, alwaar dit besluit al de Kolonisten in gisting had gebragt (1792). SONTONAX, en zijne beide ambt-

genooten, POLVEREL en AILHAUD, wilden geweld gebruiken, om hen te doen gehoorzamen: het was in deze hevige worsteling, dat de negers zich aan alle buitensporigheden overgaven. De commissarissen haastten zich, om plegtiglijk twee onderscheidene klassen te *St. Domingo* te erkennen, dié der vrije mannen, zonder onderscheid van kleur, en dié der slaven, zij wisten echter de verzoening, door deze verklaring, tusschen de beide partijen der vrije mannen begonnen, te voltooijen: zij scheidden van elkander, om elk een gewest der Kolonie te besturen, en zochten verder geen anderen steun dan bij de kleurlingen. Alstoen begon de oorlog tusschen de oproerige negers op nieuw. SONTONAX verzekerde de onderwerping van *Port-au-Prince*, en kwam aan *de Kaap* terug, alwaar hem een zegevierend onthaal te beurt viel. Maar het duurde niet lang of de partij der commissarissen werd op nieuw bedreigd, op het punt van verpletterd te worden, verbraken zij de kluisters der zwarten, en wapenden de slaven, aan welke SONTONAX en POLVEREL (AILHAUD had zijn ontslag genomen), de algemeene bevrijding in het Fransche gedeelte beloofde. Dit besluit had den opstand van alle vrije mannen ten gevolge, die de Engelschen van *Jamaïka* te hunner hulp riepen, en SONTONAX, na met eenen bewonderenswaardigen moed, de stad *Port-au-Prince* te hebben verdedigd, dié door verraad in hunne magt viel

(1793), ging naar *Frankrijk* onder zeil, alwaar hij van revolutionnaire handelingen en *Jacobinismus* werd beschuldigd. Den 16 Julij 1793, in staat van beschuldiging gesteld, verscheen hij eerst na den 9 thermidor (27 Julij 1794) voor de balie der conventie, nadat de partij der Terroristen eindelijk bezwiken was, viel het SONTONAX, die altijd een warm voorstander der girondijnen was geweest, gemakkelijker om het tegen hem genomen besluit te doen intrekken. In 1796 werd hij door het directorium op nieuw naar *St. Domingo* gezonden. Hij vond op dat eiland den neger TOUSSAINT LOUVERTURE bijna alvermogend, en zag zich genoodzaakt denzelven het opperbevel over de legermagt der Kolonie af te staan; van dien oogenblik af had hij niet meer den minsten invloed. TOUSSAINT, die zulks ontwaarde, meende hem het bevel te kunnen geven van naar *Frankrijk* terugtekeeren. Nieuwe beschuldigingen drukten op het hoofd van SONTONAX, maar het gelukte hem DE VAUBLANC, zijnen voornaamsten beschuldiger, die hem bij het wetgevende ligchaam had aangeklaagd, tot zwijgen te brengen. Na den 18 Fructidor, kwam hij in den raad der vijfhonderden. Hij sprak somtijds over de volkplantingen, bragt verslag uit over derzelve toestand, en verliet den raad den 20 Mei 1798. Na den 18 Brumaire werd hij in de lijst der bannelingen begrepen, in hechtenis genomen en in de *Conciergerie* opgeslo-

ten. Hij bleef er echter slechts weinige dagen in, en leefde vergeten, tot dat hij, na in 1803, zijne goedkeuring aan den dag te hebben gelegd, over hetgene er te *St. Domingo* plaats had, het bevel ontving *Parijs* te verlaten, en naar *Fontainebleau* werd verbannen. Van daar begaf hij zich naar *Oyonnax*, alwaar hij in Julij 1813 overleed.

SOPHOCLES, een beroemde Grieksche dichter, bijgenaamd *de Bij* en de *Attische Sireen*, werd te *Colonos* of *Colonna*, een vlek, in de nabijheid van *Athene*, in het jaar 495 vóór J. C. het 2.^e jaar der 71.^e olympiade, geboren. Hij onderscheidde zich reeds vroegtijdig door zijne talenten voor de dicht- en regeringskunst. Tot de waardigheid van *Archont* (eersten overheids-persoon) verheven, voerde hij in die hoedanigheid het bevel over het leger der republiek, en onderscheidde zijnen moed bij verschillende gelegenheden. Met EURIPIDES deelde hij de hulde der Atheners. Deze beide dichters waren tijdgenooten en mededingers, en hun wedijver heeft in vijandschap schijnen te ont-aarden, ofschoon een nieuwere schrijver er gunstiger over geoordeeld heeft, ten minste met betrekking tot SOPHOCLES. » De naijver van SOPHOCLES, zegt hij, was die van eenen man van genie, van een groot man, die er niet over bloost, gelijken te vinden, en die zijne trotschheid enkel doet bestaan, in den roem; dezelve te bestrijden en te overwinnen.» De schrijver van het

leven van EURIPIDES, doet den edelmoedigen gevoelens van SOPHOCLES evenzeer regt wedervaren, » daar hij, toen hij op het punt staande van ten tooneele te treden, den dood van zijnen mededinger vernam, oogenblikkelijk een rouwkleed aantog, en aan zijne tooneelspelers beval hunne kroonen afteleggen." De stukken van SOPHOCLES zijn meer overeenkomstig de dramatische regels dan die van zijnen mededinger, ofschoon hij dezelve ook in de wezenlijkste punten schendt. De ondankbaarheid der kinderen van SOPHOCLES is berucht. Moede hem te zien leven, en ongeduldig om zich van zijne nalatenschap meester te maken, klaagden zij hem bij de overheden aan als buiten staat, om zijne goederen te kunnen beheeren. Welke verdediging stelt hij tegenover zijne onnatuurlijke kinderen? Hij vertoont aan de regters zijn OEDIPUS, een door hem ten einde gebragt treurspel, en zijne kinderen verliezen oogenblikkelijk hun proces en hunne eer. In den schoot des heidendoms had SOPHOCLES juiste denkbeelden van de eenheid der Godheid. ATHENAGORAS en EUSEBIUS halen de volgende dichtregelen aan, die eene nadrukkelijke wederlegging van het polytheïsmus zijn :

Impietas templis tollit et urbe Deum
Unus profecto, unus est tandem Deus,
Qui cœlum et amplum condidit terræ globum
Marsique fluctus, vimque ventorum gravem.
Plerique nostrum, mente sed capiti, Deum
Simulacra nobis, cum mali solatium,
Cum saxea atque æcurna consecravimus
Sive aureas eburneasque imagines
Saceris et istos colimus, his festos dies
Agimus: pios hoc esse nos remur modo.

Men zegt, dat hij, na ondanks zijne hooge jaren, in de olympische spelen, den prijs te hebben behaald, van vreugde daarover, in het jaar 405 vóór J. C. overleed. Anderen doen hem sterven onder het voordragen van stukken, uit zijnen ANTIGONUS. Hij was twintig malen bekroond geweest, en had een aantal treurspelen vervaardigd. Zijn ongenoemde levensbeschrijver kent er hem honderd dertien toe, SUIDAS honderd drie en twintig, en SAMUEL PETIT zes-en-zestig. Wij bezitten de titels en fragmenten van omtrent twee honderd derzelve, door BRUNCK in zijne schoone uitgave verzameld. Slechts zeven bestaan nog in derzelve geheel, ELECTRA, AJAX, OEDIPUS, ANTIGONUS, OEDIPUS à COLONNA, de Trachiniaansche vrouwen en PHILOCTETES. Er bestaat een aantal uitgaven der treurspelen van SOPHOCLES; die van RICHARD BRUNCK is eene der meest gezochte, Straatsburg, 1789, 4 dl.ⁿ in 8.vo, of 2 dl.ⁿ, in 4.to — Het leven van SOPHOCLES door LESSING (in het Hoogduitsch), 1790, behandeld, is een stuk vol bewonderenswaardige oordeelkunde; doch dat ongelukkiglijk onvoltooid is gebleven.

SOPHONIAS, de 9.^e der kleine profeten, zoon van CHUSI, begon onder de regering van JOSIAS, omtrent het jaar 624 vóór J. C. te profeteren. Zijne profetiën zijn in het Hebreeuwsch, en bevatten drie kapitels. Hij vermaant in dezelve de joden tot boetvaardigheid; hij voorzegt

den ondergang van *Ninive*, en, na verschrikkelijke bedreigingen aan *Jeruzalem* te hebben gedaan, eindigt hij met troostrijke beloften over de terugkomst uit de gevangenschap, de invoering eener nieuwe wet, de roeping der heidenen, en den voortgang der Kerk van **JESUS CHRISTUS**. De profetiën van **SOPHONIAS** zijn in eenen hevigen stijl geschreven, en gelijken veel naar die van **JEREMIAS**, wiens verkorter hij slechts schijnt te zijn.

SOPHONISBE (A.), te *Cremona*, in 1550 geboren, verwierf eenen grooten roem in de schilderkunst. Zij muntte vooral uit in het portret-schilderen, en in al hare werken, bewonderde men de bevalligheid der beelden en de schoonheid van het koloriet. Zij heeft daarenboven zeer gezochte teekeningen nagelaten: eene derzelve was zeer beroemd, zij stelde voor *eene lagchende vrouw ziende eenen jongen weenen, die door eenen kreeft gebeten werd*. **PHILIPPUS II** beriep haar aan zijn hof, beloonde haar vorstelijk, en was zoo zeer voldaan over hare talenten en haar gedrag, dat hij haar onder de hofdames der koningin plaatste. Er bevinden zich te *Madrid* en in het *Eskuriaal* verscheiden schilderijen van deze kunstenaar: zij had de portretten der koninklijke familie vervaardigd, en overleed vrij bejaard te *Madrid*.

SOPHONIUS (Heilige), beroemde bisschop van *Jeruzalem*, in 634, geboortig van *Damascus* in *Syrië*, was een der vermaardste

verdedigers van het Catholijke geloof, tegen de Monotheliten. Onmiddellijk na zijne bevordering, beriep hij eene kerkvergadering, waarin hij hunne ketterij met den ban-bliksem trof. Daarop zond hij zijnen synodalen brief aan Paus **HONORIUS**, en aan **SERGIUS**, patriarch van *Konstanstinopel*: deze brief werd later door de zesde algemeene kerkvergadering goedgekeurd. Hij zond naar *Rome*, **STEPHANUS**, bisschop van *Dora*, en zeide hem: » Ga u voor den apostolischen stoel vertoonen, alwaar de grondslagen der heilige leer te vinden zijn. Onderrigt de heilige personen, die zich aldaar bevinden, van alles wat hier plaats heeft, en houd niet op hen te smeeken, de nieuwe leer op eene kanonieke wijze te veroordeelen;” maar het schijnt dat **STEPHANUS** eerst te *Rome* kwam, na den dood van Paus **HONORIUS** (zie **HONORIUS I**). De Monothelieten werden veroordeeld onder het pausschap van **MARTINUS I**, in het eerste concilie van *Lateranen* in 649. Deze prelaat, vol ijver en deugden, eindigde zijne heilige loopbaan in 638 of 644. Men heeft van hem eene *Levensbeschrijving van MARIA van Egypte*, en *Leerreden*, die, volgens **PHOTIUS**, eene teedere godsvrucht ademen, doch welker stijl niet naauwkeurig is.

SORBAIT (PAULUS DU), in *Henegouwen* geboren, was gedurende 24 jaren, hoogleeraar in de geneeskunde te *Weenen*, en keizerlijk hofarts. Hij overleed

hoog-bejaard in 1691. Men heeft van hem : 1.º *Commentariën* op de grondregels van HIPPOCRATES, in het Latijn, Weenen, 1680, in 4.to; — 2.º *Algemeene bespiegelende en practische geneeskunde*, in het Latijn, Neurenberg, 1672, in fol., Weenen 1680 en 1701, in fol. Dit werk wordt algemeen voor nuttig en bondig gehouden, ofschoon er onderwerpen in voorkomen, die tegenwoordig voor het minst zonderling zouden schijnen; — 3.º *Concilium medicum, sive Dialogus de peste Viennensi*, Weenen, 1679, in 12.mo Dit jaar is merkwaardig door de pest, die volgens SORBAIT, te Weenen, 76,921 personen wegmaaide.

* SORBIER (JOANNES BARTHOLOMEUS, graaf), luitenant-generaal, in 1762 geboren omhelsde vroegtijdig de loopbaan der wapens, en bekleedde alle rangen. In 1805 tot kolonel der artillerie verheven, voerde hij, in den slag van *Austerlitz*, eene der drie leger-afdeelingen aan, welke er deel aan namen. SORBIER werd vervolgens naar het leger van *Dalmatië* gezonden, en in 1807, werd hij met de taak belast om in de legerplaats van den groot-vizier, de voorwaarden van den wapenstilstand tusschen de Turken en Russen over te brengen. Hij maakte in 1809, als brigade-generaal, den veldtogt van *Italië* mede, waarna hij tot den rang van divisie-generaal werd verheven. Als bevelhebber van de artillerie der garde had hij in 1811

met dezelve deel aan de schitterende gevechten van *Smolensk* en der *Moskowa* (1812), onderscheidde zich in de veldslagen van *Warschau* en *Leipzig* (1813), en werd bij de restauratie tot algemeen inspecteur der artillerie benoemd. Gedurende de honderd dagen, werd hij tot volks-vertegenwoordiger van het dept. der *Nièvre* verkozen. Bij de tweede restauratie werd hij aan het ambteloos-leven teruggegeven. Maire der gemeente van *St. Sulpice* bij *Nevers*, waarwaarts hij zich begeven had, geworden zijnde, overleed de generaal SORBIER aldaar in zijn kasteel van *la Motte*, den 23 Julij 1827. NAPOLEON had hem de titels geschonken van groot-officier van het legioen van eer, en van groot dignitaris der orde van de ijzeren kroon; LODEWIJK XVIII voegde er in 1814, de waardigheden bij van grootlint der koninklijke orde van het legioen van eer, en van commandeur der koninklijke en militaire orde van den H. LODEWIJK.

SORBIÈRE (SAMUEL), te *Saint-Ambroix*, een stadje van het diocces *Uzes*, in 1615, van protestantsche ouders geboren, kwam in 1639 te *Parijs*, en liet de beoefening der godgeleerdheid varen, om zich op de geneeskunde toe te leggen. In 1642 begaf hij zich naar *Holland*, en trad er in 1646 in den echt. In *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij in 1650 tot principaal van het collegie der stad *Orange* benoemd, en ging in 1653 te *Vaison* tot de Catholijke godsdienst over.

PAUS ALEXANDER VII, LODEWIJK XIV, de kardinaal MAZARIN en de geestelijkheid van *Frankrijk* gaven hem bewijzen hunner achtting, en verleenden hem jaarwedden. Hij stond in briefwisseling met den kardinaal ROSPIGLIOSI, die op den stoel van den H. PETRUS werd verheven, onder den naam van CLEMENS IX. Nadat deze Paus hem eenige voor een baatzuchtig mensch weinig beteekenende geschenken had gegeven, zeide SORBIÈRE op eenen bespottelijken toon, *dat hij lubben zond aan eenen man, die geene hemden had.* De eigenschap van zijnen geest was, om tegen al degene, die hem kenden de schichten der hekeling afteschieten, waarvoor hij meer smaak, dan in eenig ander vak ware talenten bezat. In 1663, begaf hij zich naar *Engeland*, en werd lid der koninklijke maatschappij van *Londen*; maar zijn hekelachtige geest deed hem weldra van dat eiland verdrijven. Hij nam de wijk naar *Nantes*, alwaar hij den 9 April 1670 overleed. Hij was niet geleerd, maar zocht letterkundigen omgang, met al degene, welke eenen uitgebreiden roem bezaten, ten einde daardoor meer glans aan den zijnen te geven. Men heeft van hem: 1.º eene *Vertaling in het Fransch*, der *Utopia* van THOMAS MORUS, 1643, in 12.mo; — 2.º eene andere van de *Staatkunde* van HOBBS, *Amsterdam*, 1649, in 12.mo; — 3.º *Brieven en Verhandelingen*, over verschillende belangrijke onder-

werpen, 1660, in 4.to; — 4.º *Verhaal eener reize door Engeland*, *Parijs*, 1664, in 12.mo en 1694. Dit werk deed hem uit *Engeland* verdrijven; — 5.º *Verslag van SORBIÈRE, betrekkelijk zijne eigene bekeering*, *Parijs*, 1654, in 8.vo Men heeft eene *Sorberiana*, in het licht gegeven, *Toulouse*, 1691, in 12.mo Aan het hoofd derzelve vindt men *Gedenkschriften*, om tot zijne *Levensbeschrijving* te dienen, door GRAVEROL. Men vindt in dezelve lofspraken met wel verdiende hekelingen vermengd.

SORBONNE, of naauwkeuriger SORBON (ROBERT DE), werd in 1201, te *Sorbon*, een dorpje in het tegenwoordige Fransche *Ardenennen-dept.* van geringe ouders geboren. Na te *Parijs* de doctorale waardigheid te hebben ontvangen, wijdde hij zich aan het predik-ambt en aan het houden van godsdienstige conferentiën toe. In korten tijd verwierf hij daarin zulk eenen roem, dat de heilige koning LODEWIJK hem wilde hooren. Deze vorst over zijne verdiensten bekoord, vereerde hem, met den titel van zijnen kapellaan, en koos hem tot biechtvader. ROBERT DE SORBONNE, in 1251, kanonik van *Kamerijk* geworden zijnde, dacht over de moeiten na, welke het hem gekost had, om tot het doctoraat te geraken, en besloot alzoo om voor de arme studenten, het middel gemakkelijk te maken, om de doctorale lauwers te verwerven. Hij legde

er zich dus op toe, om eene vereniging van ongeordende geestelijken daartestellen, die bij een gemeenschappelijk leven, en onder het genot van alles wat tot het leven vereischt wordt, kosteloos zouden onderwijzen. Al zijne vrienden keurden zijn voornemen goed, en boden aan, hem met hun vermogen en met hunnen raad te helpen. Door hunne ondersteuning gesterkt, stichtte ROBERT DE SORBONNE, in 1253, het collegie dat zijnen naam draagt. Hij verzamelde bekwame hoogleeraars en koos onder de scholieren, diegene welke hem de meeste godsvrucht, en den besten aanleg schenen te bezitten. Ziedaar de oorsprong van het collegie van *Sorbonne*, hetwelk aan alle andere tot voorbeeld heeft gediend; want vóór dien tijd, bestond er in *Europa* geen genootschap, waarin wereldlijke priesters gezamenlijk leefden, en kosteloos onderwijs gaven. Nadat ROBERT DE SORBONNE, zijne inrigting voor de godgeleerdheid, op vaste grondslagen had bevestigd, voegde hij er een ander collegie bij voor de humaniora en de wijsbegeerte. Dit gesticht, onder den naam van *Collegie van Calvi* en *klein Sorbonne* bekend, werd zeer beroemd door de groote mannen, welke er in gevormd werden. Hetzelve bestond tot in 1636, als wanneer de kardinaal DE RICHELIEU het liet afbreken, om op deszelfs grondslagen, de kapel der *Sorbonne* te bouwen. De beroemde stichter, in 1258 kanonik van *Parijs* geworden zijnde, werd zoo vermaard, dat

zelfs vorsten in gewigtige aanlegenheden, hem tot scheidsman kozen. Hij eindigde heiliglijk zijne loopbaan in 1274, na aan het genootschap van *Sorbonne*, al zijne goederen, die vrij aanzienlijk waren, te hebben vermaakt. Men heeft van hem verscheiden werken in het Latijn; de voornaamste zijn: 1.º *Verhandeling over het geweten*, eene andere *over de Biecht*; en een boek getiteld *De weg tot het Paradijs*. Deze drie stukken zijn opgenomen in de Bibliotheek der kerkvaders; — 2.º *Kleine Aanteekeningen* op de geheele H. Schrift, voorkomende in de uitgave van MONOCHIUS, door pater TOURNEMINE; dezelve beslaan slechts 13 bladzijden; — 3.º de *Statuten* van het gesticht en het genootschap der *Sorbonne*, in 38 artikels; — 4.º eene *Verhandeling over het Huwelijk*; — 5.º eene andere *over de drie middelen om in het Paradijs te komen*; — 6.º een aantal *Leerreden* enz.. Dezelve werden in handschrift gevonden in de Bibliotheek der *Sorbonne*; en ondanks het ruwe des stijls, ontwaarde men vele zalving in dezelve. Het gesticht en de maatschappij der *Sorbonne* was een der vier deelen van de theologische faculteit van *Parijs*. Dezelve is eene vruchtbare bron geweest van bekwame godgeleerden, en tot op hare laatste oogenblikken, legde zij nog geleerdheid en ijver aan den dag; de verklaring, welke zij, gezamenlijk met de overige deelen der faculteit, aan den aartsbisschop van *Parijs* gaf, om hem als

waar en wettig opperherder, bij uitsluiting van den ingedrongene te erkennen, bewijst hare onverschrokken- en regtzinnigheid. Men leest in dezelve onder anderen, deze krachtvolle en treffende uitdrukkingen: *Nunc elapsis lætitiæ diebus, tibi a nobis exuli exiguum luctus ingentis solatium facultas offerre satagit. Tuo percussa mærore, suum tibi mærorem significat. Avitæ fidei tenax, cathedræ Petri consociata, Patrumque doctrinis inhærens, te in legitimum pastorem habet habebitque semper.*

SOREL of SOREAU (AGNES), vrouw van *Fromenteau*, een dorp van *Touraine*, in het diocces van *Bourges*, zag het eerste levenslicht op dat landgoed, in 1409, en werd eene der schoonste personen van haren tijd. In den ouderdom van vijftien jaren, werd zij geplaatst in hoedanigheid van eeredame, bij ISABELLA van *Lotharingen*, hertogin van *Anjou*; en later in dezelfde betrekking bij de koningin. Koning KAREL VII verliefde op haar en gaf haar het kasteel van *Beauté-Sur-Marne*, en verscheiden andere landgoederen. Door den hartstogt, welken die vorst voor haar had opgevat, kwam het zoo ver, dat hij de zorg des rijks en der openbare zaken liet varen. Maar AGNES verweet hem nadrukkelijk zijne zorgeloosheid, en spoorde hem aan, de Engelschen tot het uiterste te brengen. [Men verhaalt dat toen

een astrologist aan het hof was verschenen, dezelve aan AGNES voorzeide, dat zij het hart van eenen grooten koning zoude boeijen. » Dan, zeide AGNES opstaande, tot KAREL VII vraag ik u vergunning, om mij naar het hof van den koning van *Engeland* te begeven, ten einde er mijne bestemming te vervullen; want ongetwijfeld is hij het, die de voorzegging bedoelt, wijl gij weldra uwe kroon zult verliezen, en HENDRIK dezelve met de zijne vereenigen zal.” — » Deze woorden, zegt BRANTÔME, troffen het hart des konings zoo zeer, dat hij begon te weenen; en van dit tijdstip af, moed scheppende, liet hij de jagt en zijne tuinen varen, en kweet zich tot zijn geluk door zijne dapperheid zoo wel, dat hij de Engelschen uit het koninkrijk verdreef.”] AGNES beheerschte dien vorst tot aan haren dood, in 1450 voorgevallen, op het kasteel van *Mesnil*, een kwartier uurs van *Jumieges*, verscheiden geschiedschrijvers beweren, dat men haar op last van den Dauphin (LODEWIJK XI) vergeven had; maar zulks is slechts eene gissing, die geenen anderen grondslag heeft, dan de wreede en wraakgierige inborst van dien vorst.

SORETH (JOANNES), te *Caen*, in 1420 geboren. Na zich reeds in den ouderdom van 16 jaren, aan de regels der karmelieten te hebben onderworpen, werd hij in 1451 provinciaal en later

generaal dier orde. Hij weigerde standvastiglijk den kardinaals-hoed en het bisdom, dat Paus CALIXTUS III hem wilde geven, en overleed heiliglijk te *Angers*, in 1471. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Commentariën* op het *Boek der spreuken*; — 2.º *Commentariën*, op de regels zijner orde, *Parijs*, 1625, in 4.to

* SORIA (JOANNES DE), een geleerde der 17.^e eeuw, te *Livorno* in 1700, uit eene oorspronkelijk Spaansche familie geboren, volbragt zijne studiën aan de universiteit van *Pisa*, werd hoogleeraar in de natuurkunde aan de universiteit van *Pavia* en verkreeg er den post van Bibliothecaris. Men heeft aan SORIA verschillende werken te danken, waarvan de meest bekende zijn: 1.º *Bovennatuurkundige redeneringen over het bestaan van God* enz. *Lucca*, 1745, in 8.vo; — 2.º *Verzameling van wijsgeerige stukken*, *ibid* 1733; — 3.º *Rationalis philosophiae institutiones*, *Amsterdam*, 1741, in 8.vo, *Venetië*, 1746; — 4.º *Verzameling van letterkundige en wijsgeerige geschriften*, *Pisa*, 1766, 3 dl.ⁿ, in 8.vo Dit is het belangrijkste en meest gezochte zijner werken. Hij overleed te *Calvi*, 16 Aug. 1767.

* SORNET (dom CLAUDIUS-BENEDICTUS), een geleerde Benedictijner, der congregatie van den H. VANNES, in 1739 te *Salins* geboren, volbragt zijne studiën aan het collegie dier stad, en na zich aan den reli-

gieuzen staat te hebben toegewijd, legde hij zijne gelofte af in de abdij van *Luxeuil*. Zijne verdienste deed hem tot de eerste bedieningen zijner congregatie verheffen, en hij bediende zich van zijnen invloed op zijne orde-broeders, om hun maatregelen te doen aannemen, om den smaak voor de nasporingen der handvesten en ernstige studiën optewekken. Dom SORNET had zich op den kansel reeds beroemd gemaakt, toen hij zich aanbood, om naar de prijzen te dingen, door de akademie van *Besançon* uitgelooft. De omwenteling van 1789 kwam zijne werkzaamheden afbreken en hij leefde in de afzondering tot in 1801, als wanneer hij de pastorie van *Sellières*, in het arrondissement van *Lons-le-Sauvier* aanvaardde. Hij is in 1815 overleden, behalve, verscheiden, handschriften, de volgende werken nalatende: 1.º *Dissertation etc.* (*Verhandeling over den oorsprong, den vorm en de magt der staten van Franche-Comté*) in 1764, door de akademie van *Besançon* bekroond; — 2.º *Recherches etc.* (*Geschiedkundige nasporingen over de vorsten en heeren van het graafschap Bourgondië die zich in de kruistogten hebben onderscheiden*), in 1767, door dezelfde akademie bekroond; — 3.º *Eloges etc.* (*Lofreden van JOANNES DE VIENNE, admiraal van Frankrijk; van NICOLAAS PERRENOT DE GRANDVELLE, kanselier van keizer KAROL V; van ANTONIUS BRUN, minister van Spanje bij het kongres van Munster.*) Van deze drie

lofreden, verkreeg de eerste een accessit, in 1770; en de beide andere werden bekroond, in 1775 en in 1786. Deze verschillende voortbrengselen van dom SORNET worden in de bibliotheek van *Besançon*, in de *Verzameling* der akademie bewaard.

SORSUM. — Zie BRUGUIÈRES.

SOSIGENES, een bekwaam Egyptische sterrekundige, dien CÆSAR, ter verbetering van den almanak naar *Rome* deed komen. Hij belastte hem, om met nauwkeurigheid, de hoegrootheid van het zonne-jaar te bepalen. Dit deed SOSIGENES. Hij bevond dat dit jaar uit 365 dagen en zes uren bestond. Volgens deze bepaling, was JULIUS CÆSAR, er slechts op bedacht om het burgerlijke jaar te regelen. Op raad van zijnen sterrekundige, bepaalde hij het jaar op 365 dagen, welke men het *Juliaansche jaar* noemde, en dat met het jaar 45 vóór J. C. begon en om de zes verschietende uren te regelen; werd er bepaald, dat men dezelve elk vierde jaar zou inhalen, door dat jaar uit 366 dagen te doen bestaan, wijl viermaal zes uren eenen dag uit maken. Men bepaalde ook dat men deze inlassching den 24 Februarij zoude doen, welchen dag men *bissexto calendæ Martii*, dat is de tweede zesde voor de calendes van Maart noemde. SOSIGENES maakte nog andere bijvoegselen tot zijnen almanak, en ofschoon dezelve niet vrij van dwaling was bewijst

deze verbetering echter vele genie. — Zie CÆSAR, AUGUSTUS, GREGORIUS XIII.

SOSTRATUS, een beroemde bouwkunstenaar der oudheid, te *Gnidus* geboren, werd belast om in zijne geboorteplaats, verhevene, op booggewelven rustende, wandelplaatsen of terrassen te vervaardigen, waarvan de uitvoering aanleiding gaf, om de stoutheid zijner genie, en het vermogen der kunst te bewonderen. Het is ook deze bouwkunstenaar, die de heerlijke vuurbaak, op het eiland *Pharos*, in de nabijheid van *Alexandrië* oprigtte, die als een der zeven wereld-wonderen wordt beschouwd. Hij bloeide in het jaar 273 vóór J. C., onder PTOLEMEUS PHILADELPHUS, koning van *Egypte*, die zijne talenten grootelijks op prijs stelde.

SOTADES, een oude Grieksche dichter, te *Maronea* in *Thracië* geboren, vond eene soort van onregelmatige *Jambische verzen* uit, welke men naar hem *Sotadische* noemde. Deze dichter, even zoo ongebonden in zijn gedrag als in zijne verzen, wendde echter somtijds het hekeldicht tegen de ondeugd aan; hij vervaardigde een hevig tegen PTOLEMEUS PHILADELPHUS, koning van *Egypte*, bij gelegenheid van zijn huwelijk met ARSINOË, zijne eigene zuster. Om den toorn van dezen vorst te vermijden, nam hij de vlugt uit *Alexandrië*; maar PATROCLES, een officier van PTOLEMEUS liet

hem in eene loode kist sluiten en in de zee werpen.

SOTELO (LODEWIJK), van de orde van den H. FRANCISCUS, ging als missionaris naar *Japan*, van waar hij naar PAULUS V, in hoedanigheid van afgezant van een catechumeen — (leerling om christen te worden) koning werd gezonden. De Paus ontving hem met onderscheiding benoemde hem tot bisschop van *Japan*, en zond hem derwaarts terug, maar bij zijne aankomst aldaar, werd hij te *Omura*, eene Japansche stad, gevangen gezet, en kort daarna in 1624, met de martelkroon vereerd. Men heeft van hem eenen *Brief*, welke hij uit zijne gevangenis aan URBANUS VIII, over den staat der Kerk in *Japan* schreef; dezelve bevat vele bijzonderheden, en is belangrijk.

SOTER (Heilige), te *Fondi* geboren, besteeg den stoel van den H. PETUS, na den H. Paus ANICETUS, in het jaar 168. Hij onderging den marteldood, in het jaar 177 gedurende de vervolging van MARCUS-ANTONINUS, den wijsgeer. Deze opperherder was de vader der armen, het voorbeeld der geestelijkheid, en de troost der Kerk in die tijden van lijden. [Zijne gedachtenis wordt vereerd den 2 April. Hij had den H. ELEUTHERIUS tot opvolger].

SOTO (DOMINICUS), een godgeleerde, te *Segovia*, in 1494 geboren. Zijn vader, die een arme tuinier was, bestemde hem

in het begin tot denzelfden arbeid, maar de jongeling verwierf, dat men hem zou leeren lezen en schrijven. Hij nam de wijk naar een klein vlek bij *Segovia*, alwaar hij, in de kerk dier plaats, de bediening van koster waarnam. Den tijd, dien hem overbleef, wijdde hij aan de studie toe; en hij maakte zich bekwaam, om aan de universiteit van *Alcala* de wijsbegeerte te gaan beoefenen. Van daar kwam hij te *Parijs* studeren, en trad in de orde van den H. DOMINICUS. Hij onderwees met veel roem aan de universiteit van *Salamanka*. Zijn groote roem bewoog keizer KAREL V, om hem in 1545, tot zijnen eersten godgeleerde bij de kerkvergadering van *Trente* te benoemen. Deze geleerde religieus deed zich in deze doorluchtige vergadering algemeen hoogachten, en was een dergenen, aan wie men de zorg opdroeg, om hetgene wat besloten was te ontwerpen en de dekreten zamenstellen. Hij gaf tegelijkertijd zijne beide boeken in het licht: *Over de natuur en de genade, Parijs*, 1549, in 4.to in het Latijn, welke hij aan de vaders der kerkvergadering opdroeg. Hij wees het bisdom van *Segovia* van de hand, en deed afstand van de bediening van biechtvader van keizer KAREL V, welke hij niet had kunnen weigeren aantemen. Hij overleed te *Salamanka*, in 1560. Zijne meest bekende werken zijn: 1.º *Commentariën* op den brief aan de Romeinen, 1530 en 1550 in fol. en op het Boek der Spreu-

ken, in fol.; — 2.º Verhandelingen *De justitia et jure*, in fol.; — 3.º *De tegendis secretis*, in 8.vo; — 4.º *De pauperum causa*; — 5.º *De cavendo juramentorum abusu*; — 6.º *Apologia contra Ambrosium Catharinum, de certitudine gratiae*.

SOTO (FERNAND DE), een Spaansch edelman, te Villanueva de Barca-Rota in Estramadura geboren, begaf zich in 1520 naar Amerika, veroverde een gedeelte van het door NARVAES ontdekte Florida. Soto was een der vermaardste medegezellen van FRANCISCUS PIZARRO, den veroveraar van Peru. Hij was hem van groote dienst door zijnen geest en zijnen moed, en deelde in 1532, de schatten van dat land met den veroveraar. Nadat eenige jaren later KAREL V, hem met den titel van *generaal van Florida*, het bestuur van het eiland Cuba opgedragen, en den titel van *markgraaf* van alle landen, welke hij veroveren zoude, verleend had, vertrok hij in 1538 met eene goede vloot naar Amerika. [Zes weken na zijn vertrek, te Cuba aangekomen zijnde, was zijne eerste zorg, om de door Fransche kapers verwoeste stad Havana weder optebouwen, daarna maakte hij zich gereed tot de verovering van Florida. Wij willen hem in al de gebeurtenissen zijner onderneming niet volgen; maar alleen zeggen, dat na al de westelijke deelen van dat land doorkruist te hebben alsmede in het binnenland, te-

genwoordig *Georgië*, tot op eenen afstand van 300 mijlen van de plaats der ontschepping, te zijn doorgedrongen, hij den 25 Junij 1552 overleed. Na zijnen dood zette niemand zijne onderneming voort. Men kan het verhaal daarvan lezen in de *Geschiedenis van Florida*, door GARCILASO DE LA VEGA, en in het werkje ten titel voerende: *Geschiedenis der verovering van Florida door de Spanjaarden, onder FERNAND DE SOTO*, beide deze verhalen komen echter niet geheel en al overeen].

Soto (PETRUS DE), een godvruchtige en geleerde domikaner van Cordova werd naar Duitschland gezonden, om de studiën, aan de door OTTO TRUCHSES, bisschop van Augsburg, gestichte universiteit van Dillingen te herstellen. Hij onderwees aan die universiteit tot in 1553, als wanneer hij naar Engeland ging, om de catholiceit aan de universiteiten van Oxford en Cambridge te herstellen. Na den dood der koningin MARIA, in 1558 voorgevallen, keerde hij naar Dillingen terug, en verbleef aldaar tot in 1561. In dat jaar begaf hij zich op bevel des Pauses, naar het concilie van Trente; de vaders hoorden hem, zoowel als DOMINICUS Soto, met bewondering aan en men beschouwde beide als groote godgeleerden. Soto, van vermoeyenis en arbeid uitgeput, werd ziek, en overleed in 1563. Pater DU CHESNE, een Jesuit, spreekt in zijne *Geschiedenis van*

het *Bajanismus*, over eenige stellingen van Soro, die den dwalingen van Baius gunstig waren; maar indien genoemde stellingen werkelijk van dien aard zijn, moet men vooronderstellen, dat dezelve niet in de bedoeling des ontwerpers hebben gelegen, die daarenboven niet ten achteren zou zijn gebleven, dezelve te verwerpen, indien ten zijnen tijde de heilige Stoel er een ongunstig oordeel over geveld had, en die zich niet zou hebben bezig gehouden, met over de zaak en het regt te vitten. Men heeft te dien opzichte in 1758 zijne *Verdediging* in het licht gegeven. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Institutiones christianae*; — 2.º *Methodus confessionis*; — 3.º *Doctrinae christianae compendium*; — 4.º *Tractatus de institutione sacerdotum qui sub episcopis animarum curam gerunt*, Lyon, 1587, in 8.vo Het is lasterlijk dat eenige schrijvers te kwader trouw, hem de dwaling van LAUNOY en DOMINIS omtrent het huwelijk hebben toegeschreven, eene dwaling, die hij op eene formeele wijze bestrijdt, daar hij uitdrukkelijk de tegenovergestelde leer aanneemt. Zie *Journ. hist. et litt.* van 1 Julij 1793, blz. 338.

SOTO DE RIOJA. — Zie RIOJA.

SOTWEL of SOUTHWELL (NATHANAËL), te *Norfolk*, in *Engeland*, geboren, werd Jesuit in 1624, en in 1649 tot secretaris zijner orde verkozen, welke betrekking hij gedurende 17 jaren bekleedde; in 1676, het jaar

van zijn overlijden, gaf hij te *Rome*, een geacht *Vervolg* van 1642 tot 1673 in het licht, van de Bibliotheek der schrijvers van de maatschappij van *Jesus*, in fol. Dit werk, dat door RIBADENEIRA begonnen, en door PHILIPPUS ALEGAMBE voortgezet was, is in het Latijn. Men heeft te *Rome* een *Supplement* tot de Bibliotheek van de schrijvers der maatschappij, mede in het Latijn in het licht gegeven, dat zeer nauwkeurig is. Zie OUDIN (FRANCISCUS).

SOUBISE. — Zie ROHAN (BENJAMIN DE).

* SOUBRANY (PETRUS AGUSTUS), lid der nationale vergadering, te *Riom* in 1750, uit eene adellijke familie geboren, was, tijdens de omwenteling, officier bij een dragonder-regiment, en werd een vurig voorstander der nieuwe denkbeelden, hetwelk hij gedeeltelijk aan de raadgevingen en het voorbeeld van ROMME, zijnen stadgenoot te danken had. In 1791, tot afgevaardigde bij de wetgevende vergadering benoemd, werd hij later lid der conventie, en verscheen enkel op de tribune om voor den dood van LODEWIJK XVI, tegen het beroep op het volk en tegen het uitsiel te stemmen. In de maand Mei 1793, werd aan SOUBRANY, eene commissie bij het *Moëzel*-leger opgedragen, en hield hij zich aldaar enkel met militaire bijzonderheden bezig. Bij het leger der *Oostelijke Pyreneën*, waarts hij later werd gezonden,

maakte hij zich bemind bij de soldaten, wier vermoëijnissen, ontberingen en gevaren hij deelde, en droeg veel bij tot den voorspoed, welke de Fransche legerscharen, aan dat gedeelte der grenzen van *Frankrijk* ondervonden. Kort na zijne terugkomst te *Parijs*, had de oproerige beweging van het gepeupel dier hoofdstad plaats, waarvan een gedeelte der leden van de conventie wilde gebruik maken, om het schrikbewind te beginnen. SOUBRANY, door ROMME aangeduid, om over de gewapende magt te bevelen, werd in staat van beschuldiging gesteld, toen de conventie, door het wijk van *la Butte-des-moulins*, ondersteund, hare zittingen hervat had. Hij werd aan eene militaire commissie overgeleverd, en den 18 Junij, 1795, met ROMME, DUROY, GOUJON, DUQUESNOY en BOURBOTTE ten dood veroordeeld. Zij trachtten zichzelve van het leven te berooven. Bij SOUBRANY, BOURBOTTE en DUROY mislukte die poging, zoodat deze in hun bloed zwemmende naar het schavot gesleurd en onthoofd werden. — Zie ROMME (GILBERT).

SOUCHAI (JOANNES BAPTISTA), een letterkundige, kanonik der hoofdkerk van *Rhodes*, raad des konings, lector en hoogleeraar der welsprekenheid bij het koninklijk collegie, werd in 1688, te *Saint-Amand*, bij *Vendôme*, geboren. De akademie van opschriften, nam hem in 1726, onder hare leden op, en verloor

hem door den dood in 1746. Er bestaan van hem: 1.º eene *Fransche vertaling* van de *Pseudodoxia epidemica*, van den geleerden arts THOMAS BROWN, 1738, 2 dl.ⁿ in 12.mo, onder den titel van *Proeven over de volksdwalingen*; — 2.º eene *Uitgave* der *Verschillende werken* van PELLISSON, 3 dl.ⁿ, in 12.mo; — 3.º *Aanmerkingen* op de vertaling van JOSEPHUS, door ARNAULD D'ANDILLY, voorkomende in de *Parijsche uitgave*, van 1744, 6 dl.ⁿ, in 12.mo; — 4.º eene *Uitgave* der *Werken* van BOILEAU, 1740, 2 dl.ⁿ in 4.to; — 5.º verschillende *Verhandelingen*, in de *Gedenkschriften, der akademie van schoone letteren* opgenomen, aan welke zij tot sieraad verstrekken, enz.

SOUCIET (STEPHANUS), een Jesuit, de zoon van eenen advocaat van *Parijs*, te *Bourges*, in 1671 geboren. Na in de sociëteit, de rhetorica en de godgeleerdheid te hebben onderwezen, werd hij bibliothecaris van het collegie van LODEWIJK den Grooten te *Parijs*. Hij overleed aldaar in 1744, door de geleerden betreurd, waarvan de meeste zijn karakter beminden en zijne kunde bewonderden. Hij was de geleerde talen meester. Men heeft van hem verscheiden werken. De voornaamste zijn: 1.º *Observations etc. (Sterrekundige waarnemingen)*, in *Sina* en in *Indië* gedaan, *Parijs*, 1729 en 1732, 3 dl.ⁿ in 4.to; — 2.º *Recueil etc. (Verzameling van critische verhandelingen over de*

moeijelijke plaatsen der heilige Schrift enz.), *Parijs*, 1715 in 4.to; — 3.º *Recueil etc.* (Verzameling van verhandelingen), bevattende eene *Beknopte tijdrekenkunde*, vijf verhandelingen, tegen de *Tijdrekening* van NEWTON enz., in 4.to Deze verschillende werken strekken zijner geleerdheid en scherpzinnigheid tot eer; — 4.º eene *Uitgave der Kritiek van de kerkelijke Bibliotheek* van DU PIN, door RICHARD SIMON, met aanmerkingen, 1730, 4 dl.ⁿ, in 8.vo Men vindt in dezelve belangrijke nasporingen en zeer oordeelkundige aanmerkingen. — Zijn broeder STEPHANUS AUGUSTINUS SOUCIET, Jesuit, zoo als hij, overleefde hem slechts twee dagen, en overleed in 1744, in het collegie van *LODEWIJK den Grooten*, alwaar hij de godgeleerdheid onderwees. Men heeft van hem een dichtstuk over de *Kometen*, *Caën* 1760, in 8.vo, en een ander over den *Landbouw met Aanteekeningen*, *Moulins*, 1712, in 8.vo Deze beide werken zijn in een zuiver Latijn verrat.

SOUFFLOT (JACOBUS HERMANUS), algemeen opziener der gebouwen des konings van *Frankrijk*, te *Irancy*, bij *Auverre*, in 1714 geboren, heeft zich eenen grooten roem verworven, door eene menigte gebouwen, onder welke men bewondert, de *Beurs* het *ziekenhuis* en den *Schouwburg* der stad *Lyon*. Het werk, hetwelk hem het meeste tot eer verstrekt is de *St. Genoveva-Kerk* te *Parijs*. Hij had een vrij he-

vig geschil met PATE, die de pilaren, waarop het helmdak moest rusten, zwak verklaarde. De compiler, die in 1777, de rapsodie heeft geleverd, *Dictionnaire* (*Algemeen Woordenboek*, of *Bibliotheek van den staatsman*) genaamd, 30 dl.ⁿ, in 4.to, heeft dit trotsche gebouw mede gelaakt, hetwelk desniettemin een der schoonste tempels is, door menschen ter eere van den Eeuwige opgericht. Een geestig dichter, die dit heerlijke gebouw op eenen tijd zag verrijzen, waarop het verval der godsdienst van dag tot dag zichtbaarder werd, rigtte de volgende klagt aan de godsvrucht, welke hij traag noemde, wijl zij de uitvoering van zulk een schoon werk zoo lang had uitgesteld:

Templum augustum, ingens, regina assur-
(git in urbe,
Urbe et patrona virginē digna domus.
Tarda nimis Pietas, vanos moribus honores.
Non sunt hæc cæptis tempora digna tuis;
Ante Deo in summa quam templum erexer-
(ris urbe.
Impiatarū templis tollet et urbe Deum.

Zijne voorzegging werd, helaas! niet dan al te zeer vervuld, op den dag, waarop de stoffelijke overblijfselen van VOLTAIRE, ROUSSEAU, MARAT, enz. door derzelver tegenwoordigheid deze wijkplaats der godsvrucht ontheiligden. SOUFFLOT overleed den 29 Augustus 1780; zonder de voldoening te smaken, dit heerlijke gebouw, thans aan de godsdienst teruggeschonken, voltooid te zien. [Men heeft aan SOUFFLOT te danken eene *Reeks van plannen, doorsnijdingen, gezichtsstanden, platte-gronden*

en perspectieven van drie oude tempels, zoodanig als dezelve in 1750, in het vlek Pæstum bestonden, in het licht gegeven, door de zorg van G. M. DUMONT, in 1764; — *Werken of Verzameling van verscheiden gedeelten der bouwkunde van SOUFFLOT, Parijs, 1767, 2 dl.ⁿ gr. in fol., met 230 platen; — Hoogten en doorsnijdingen van eenige gebouwen in Frankrijk en Italië geteekend door wijlen den heer SOUFFLOT, en in het licht gegeven door DUMONT, Parijs, 1781, in fol.]*

* SOULLAC (JOANNES GEORGE DE), bisschop van Lodève en doctor in de godgeleerdheid, gesproten uit het geslacht der heeren van Souillac, uit het oude en doorluchtige huis van TURENNE, was de zoon van FRANCISCUS DE SOULLAC en van CHARLOTTE D'AUBUSSON, was eerst algemeen vicaris van den bisschop van *Perigueux*: de koning benoemde hem, den 14 Julij 1732, tot het bisdom van *Lodève*. Op het einde van hetzelfde jaar was hij in die hoedanigheid, ofschoon hij eerst in Januarij des volgenden jaars gezalfd werd, tegenwoordig bij de vergadering der staten van *Languedoc*. Den 10 Mei 1733 legde hij zijnen eed van trouw af. Hij was een der bisschoppen die het boek van pater PRICHON veroordeelden. Hij heeft de beschuldigingen van Jansenismus niet kunnen vermijden, ofschoon hij dezelve niet verdiende. Het *Woordenboek der Janseniste boeken* beschuldigt

hem er de taal van te voeren, ongetwijfeld wyl hij aan het Augustiniaansch stelsel gehecht was, dat door verscheiden beroemde scholen verdedigd wordt, en in alles van de leer des bischops van *Iperen* verschilt. Het *Woordenboek der ongenoemden* schrijft hem de *Kerkelijke Conferentiën van het diocees van Lodève*, toe, *Parijs, 1749, 4 dl.ⁿ, in 12.mo*: een werk in den geest van het bovenaangevoerde stelsel ontworpen. Hij overleed in April 1750.

* SOULAVIE (*de abbé* JOANNES LODEWIJK GIRAUD), te *Argentière*, in het *Vivaresche* in 1751 of 1752 geboren, omhelsde den geestelijken staat, en was tijdens de Fransche omwenteling, pastoor van *Sévent*, en algemeen vicaris van *Châlons*. Eenige werken over de natuurlijke historie, welke hij alstoen in het licht had gegeven, hadden hem den titel van correspondent der akademie van schoone letteren van *Parijs*, en van eenige andere vreemde maatschappijen verschaft. Hij verwierf eene soort van letterkundigen roem door de uitgaven van verscheiden *Memoriën*, die hij, zonder ontzag, op rekening der beroemdste namen stelde. Hiertoe behooren de *Gedenkschriften* van den hertog van *AGUILLON*, van *MASSILLON* enz.; slechte werken, door de onnaauwkeurigheid, den stijl, het gebrek aan belangwekking en de onkunde; wanstallige compilatiën, zonder plan of orde, en waarin voornamelijk de kwade smaak en de ongerijmdheid in

doorstralen. SOULAVIE liet zich door de grondbeginselen der omwenteling medeslepen. Hij zwoer den geestelijken staat af, ver raadde zijne eeden, ging bedriegelijke verbindtenissen aan, en gaf zich aan ongeregeldheden over. Na lid van het genootschap der constitutie-vrienden te zijn geweest, en aan verschillende dagbladen staatkundige artikels te hebben geleverd, was hij een der eerste priesters, die in den echt traden. In 1793, werd hij tot resident der Fransche republiek te *Geneve* benoemd, maar door de commissie van algemeene veiligheid op het einde van het zelfde jaar weder afgezet; doch de uitvoering van dit besluit werd geschorst door de vertoogen van BARRÈRE. Na den 9 *Thermidor*, bij de conventie aangeklaagd als een voorstander van ROBESPIERRE, werd hij andermaal teruggeroepen, in hechtenis genomen, en bleef gevangen tot de amnestie van 1796. Na den 18 *Brumaire* werd hij door SIEYÈS en ROGER-DUCOS, op de verbanningslijst geplaatst, maar BONAPARTE verzette zich tegen dezen maatregel, en van dat tijdstip af, hield SOULAVIE zich vreedzaam met letterkundigen arbeid bezig. Later ontwaakte de wroeging in zijn hart, en eene slepende ziekte gaf hem den tijd om over zijne vroegere dwalingen natedenken. Hij liet een' achtenswaardigen geestelijke roepen, die hem den troost der godsdienst verschafte, en in christelijke gevoelens overleed hij in Maart 1813. Het was aan den abbé BARRUEL, die

hem vroeger in zijne werken had bestreden, dat hij de herroeping zijner dwalingen rigtla. Men heeft van dezen vruchtbaren schrijver: 1.º *Historie etc. (Natuurlijke historie van het Zuidelijke Frankrijk)*, eerste gedeelte *Delfstoffen*, Parijs, 1780, 7 dl.ⁿ, in 8.vo, tweede gedeelte; — 2.º *Historie etc. (Natuurlijke historie der planten, volgens luchtstreken verdeeld)*, ib. 1780, 1 dl. — 3.º *Elémens (Grondbeginselen der natuurlijke historie)*, Petersburg, in 4.to; — 4.º *Oeuvres etc. (Werken van den ridder HAMILTON, minister van GEORGE III, aan het hof van Napels, met aantekeningen, over de verschijnselen welke gemeenzaam zijn, aan de werken de vuurspuwende bergen van Italië, en aan de uitgedoofde vulkanen van Frankrijk)*, Parijs 1781, in 8.vo; — 5.º *Des mœurs etc. (Over de Zeden, en derzelver invloed op den voorspoed of het verval der rijken)*, Toulouse, in 8.vo; — 6.º *l'histoire etc. (de Geschiedenis, het Ceremonieel en de reijten der algemeene Staten)*, Parijs, 1789, 2 dl.ⁿ in 8.vo; — 7.º *Mémoires etc. (Gedenkschriften van den Maarschalk de RICHELIEU)*, Londen, (Parijs), 1790, 7 dl.ⁿ waarvan de drie laatste in 1793, in het licht werden gegeven; — 8.º *Mémoires etc. (Gedenkschriften van BARTHÉLEMY)*, Parijs, 1799, in 8.vo; een apocryph werk, door SOULAVIE aan eenen boekverkooper verkocht, als van SINAMARI komende; — 9.º *Mémoires etc. (Geschied- en Staatkundige gedenkschriftender*

regering van **LODEWIJK XVI**), ibid. 1801, 6 dl.ⁿ in 8.vo; — 10.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van het verval der Fransche Monarchie*), ibid. 1803, 3 dl.ⁿ in 8.vo, met atlas; — 11.º *Mémoires etc.* (*Gedenkschriften van de minderjarigheid van LODEWIJK XV, door J. C. MASSILLON enz.*), ibid 1792, in 8.vo een apocryph werk, en een elendig samenraapsel. **SOULAVIE** heeft verscheiden handschriften nagelaten. Hij had twintig duizend platen betrekkelijk de geschiedenis van *Frankrijk*, onder dezen titel bijeenverzameld: *Gedenkstukken der Geschiedenis van Frankrijk, in platen en teekeningen, in tijdrekenkundige orde voorstellende, de nederzetting der Franken in Gallië, hunne slavernij onder het leenroerig bestuur, de zeden en eeuwen van onkunde, de kruistogten, de eerste togten naar Italië en de Nieuwe-Wereld; de Religie-oorlogen, de Gedenkteekenen van beeldhouw- en bouwkunde, de kleederdragten, gedenkteekenen, munten, belegeringen en gevechten, de afbeeldingen en praalgraven der vorsten en beroemde mannen, de door de omwenteling voortgebragte gravures, tot op BONAPARTE (1809)*; deze verzameling bestond uit 162 dl.ⁿ in fol.; dezelve werd in 1813 bij **SOULAVIE** in beslag genomen, en bij de archiven van het ministerie van buitenlandsche zaken verplaatst.

* **SOULÈS** (**FRANCISCUS**), een letterkundige, te *Boulogne-sur-*

Mer, in 1760 geboren, heeft een aantal vertalingen en onbe-kuischte compilatiën geleverd. Men ontwaart in dezelve onafgebroke ne onnaauwkeurigheden van stijl, hieruit ontstaande, dat wijl hij voor boekhandelaars werkte, hij dikwijls verplicht was, hun zijn handschrift te leveren, alvorens den tijd te hebben gehad, hetzelfde te herlezen of te verbeteren. Men heeft van hem: 1.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der anglo-Amerikaansche onlusten, volgens de meest geloofwaardige gedenkschriften ontworpen*), *Parijs*, 1787, 4 dl.ⁿ, in 8.vo met kaarten. Deze geschiedenis maakte veel opgang, doch werd verdrongen door het werk van **BORRA**, over hetzelfde onderwerp, in 1810 in het Italiaansch, en in 1814 in het Fransch in het licht gegeven; — 2.º *Relation etc.* (*Verslag van den tegenwoordigen staat van Nieuw-Schotland*) naar het Engelsch, 1787, in 8.vo, en eene menigte andere werken en vertalingen uit het Engelsch. **SOULÈS** heeft meer dan dertig boekdeelen in het licht gegeven, zonder daardoor meer roem of fortuin te hebben gemaakt. Hij was de vriend van **THOMAS PAYNE**, in wiens dwaze leerstellingen men beweert dat hij deelde. Ook werd hij in den staat begrepen der geletterden, aan welke de conventie in 1795 onderstand verleende, en overleed in Februarij 1809.-

SOULIER (**PETRUS**), priester van het diocees van *Viviers*, alwaar hij in 1640 werd geboren, in

de 17.e eeuw pastoor in het diocees van *Sarlat*, gaf in het licht: 1.º *Abrégé etc.* (*Beknopte uitgave der edikten van LODEWIJK XIV tegen de aanhangers der zoogenaamde hervormde godsdienst*), 1681, in 12.mo; — 2.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der bevestigings-edikten en de midelen, welke de zoogenaamde hervormden hebben aangewend om dezelve te verkrijgen*), 1682, in 8.vo; — 3.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van het calvinismus*), 1684, in 4.to, door goede bewijzen, en verscheiden nuttige acten gestaafd. Al deze werken zijn belangrijk, niet alleen ten opzichte van de geschiedenis, maar ook met betrekking tot de staatkunde, die voor de veiligheid der staten waakt. (Zie CALVINUS, LODEWIJK XIV, SOLIMAN II, MORNAY). Het tijdstip van zijner dood is ons onbekend.

SOURDIS. — Zie ESCOUBLEAU (FRANCISCUS).

* SOURIS (de baronnes DE), in 1749, te *Solothurn* in *Zwitserland* geboren, trad in den echt met eenen ouden hoofd-officier, en bleef weduwe in den bloei harer jaren. Van dien tijd af, leefde zij in de afzondering. De Fransche omwenteling en de onlusten, die er in 1793 in *Zwitserland* het gevolg van waren, deden haar een gedeelte harer fortuin verliezen. Desniettenstaande was haar huis het toevlugtsoord, van een aantal Fransche, aan het revolutionnaire valmes ontsnapte uitgeweken. Wij willen slechts

eene der talrijke gelegenheden aanhalen, waarin zij hare weldadigheid ten opzichte dezer ongelukkige vlugtelingen uitoefende. Toen na den 18 Fructidor 5.^e jaar (4 September 1797), een aantal priesters, eensklaps in *Zwitserland* was gekomen, nam zij er 200 in haar kasteel op, plaatste de overige bij boeren en in naburige steden bij achtbare vrienden. Maar hare fortuin was niet toereikend voor het onderhoud van meer dan 1,500 geestelijken, waarvan er verscheiden onder den last der jaren en zwakheden gebukt gingen. De baronnes DE SOURIS kwam op het denkbeeld, om onder hen eene centrale commissie van briefwisseling in alle Europesche talen daartestellen, door middel van welke, zij hartroerende brieven, over de ongelukken dezer eerbiedwaardige volkplanting, niet alleen aan alle bankiers, aan alle rijken, aan alle grooten, maar zelfs aan prins en koning zond. Zelve deed zij eene inzameling in alle kantons van *Zwitserland*. Eens meldde zij zich bij eenen rijken bankier aan, wien zij de beurs voorhield, deze stortte er slechts 24 livres in; de baronnes, over den toestand dier goede geestelijken getroffen, en overwegende van welk een onbeduidend nut deze geringe som voor hen was, wierp zich, in tranen smeltende voor de voeten des bankiers, en zeide niets anders dan: » Zij zijn zoo talrijk...! » De bankier opent andermaal zijne kist en biedt haar 100 louis d'or aan. De smart der baronnes

veranderde alstoen eensklaps in vervoeringen van vreugde en dankbetuigingen, Gedurende 18 maanden voorzag zij in het bestaan harer talrijke beschermelingen: er werden haar van alle punten van *Europa*, zelfs uit *Polen* en *Rusland* hulpmiddelen toegezonden. De baronnes deelde de zorgen harer weldadigheid, met eene haar hart waardige vriendin, mevrouw DE BESEVAL. Zij stierf te midden dezer loffelijke bezigheden te *Solothurn*, in eenen nog jeugdigen leeftijd.

SOUTH (ROBERT), een Engelsche godgeleerde, prebendaris van *Westminster*, en kanonik der *Christus*-kerk te *Oxford*, werd te *Hachney* in *Middlesex*, in 1633 geboren, en overleed in 1716. Er bestaan van hem: *Leerreden*, in het Engelsch, 6 deelen, die in zijn land veel bijval vonden; *Latijnsche Redevoeringen* en *Gedichten*.

SOUTHEY (ROBERT), een Engelsche dichter en letterkundige, den 12 Augustus 1774, te *Bristol*, alwaar zijn vader grossier in linnen-goederen was, geboren, kwam in 1787 in de school van *Westminster*, alwaar hij in 1790 gecensureerd werd, wegens het aandeel, dat hij had genoten, in een verzet van studenten, tegen een' hunner onderwijzers. Hij begaf zich in 1792 naar de universiteit van *Oxford*; en zijn oogmerk was in het begin geweest, de kerkelijke studiën in het collegie *Baliol* te volgen, maar de on-

stuimigheid zijner inborst en zijne republikeinsche grondbeginselen, aan welke laatste de Fransche omwenteling, onder de Engelsche natie een nieuw leven had gegeven, deden hem de universiteit verlaten. Zijne opgewondenheid ging zoo ver, dat hij met zijne vrienden **LOVELL** en **COLERIDGE** (zie **COLERIDGE**, in het vervolgdeel op dit werk), het vreemde ontwerp vormde, om aan de oevers der *Susquehannah*, in *Noord-Amerika*, eene nieuwe republiek te gaan vestigen; bij gebrek aan fondsen, zagen zij echter van dit ontwerp af. Een zijner moederlijke ooms, de Ew. doctor **HILL** tot kapellaan der Engelsche factorij, te *Lissabon* benoemd zijnde, volgde **SOUTHEY** hem naar *Portugal*, en paste er de geestdrift, welke hij voor de republikeinsche leerstellingen had aan den dag gelegd, op de dichtkunde toe. Hij doorkruiste het geheele schier-eiland, beoefende de taal en de letterkunde, der beide volken, die het onderling verdeelen, en werd in 1801, benoemd tot secretaris van den kanselier van *Ierland*, **ISAAC CORRY**. Na dat deze zijn ontslag had genomen, betrok **SOUTHEY** een klein buitengoed bij *Keswick*, en verkreeg in 1813, den titel van *bekroond dichter* (*poète lauréat*), en wel ten gevolge van geschriften, ten gunste van het ministerie in het licht gegeven. Van dit tijdstip af schaarde hij zich onder den ministerieelen standaard, en bekreunde zich weinig om de over zijnen afval verstoorde oude

vrienden. ROBERT SOUTHEY bezat eene uitgebreide geleerdheid, en als dichter bekleedt hij eene eervolle plaats naast de WALTER-SCOTT'S, de BYRON'S, en andere beroemde dichters zijner natie. In den ouderdom van negentien jaren vervaardigde hij zijn heldendicht JOANNA D'ARC, dat in 1796 gedrukt werd, en dat zeer veel opgang maakte, ondanks den nadruk met welken de schrijver zich tegen de wreedheid der Engelschen verklaarde, die minder de regters dan de beulen der heldin waren. Men vindt in hetzelfde de democratische grondbeginselen weder, welke destijds die van SOUTHEY waren. Men ontdekt bij het lezen der werken van dezen dichter, dat hij veel heeft ontleend, aan de Fransche, Spaansche, Indische, Arabische en Perzische zangbergen. ROBERT SOUTHEY overleed te Londen, den 30 October 1833, een aantal werken nalatende, waarvan wij slechts de voornaamste willen aanvoeren: 1.° JOANNA D'ARC, een heldendicht, 1796, in 4.to; — 2.° *Verzameling van Gedichten*, 1797, in 8.vo, 4.^e uitgave, 1809; — 3.° *Brieven geschreven gedurende een kort verblijf in Spanje en in Portugal*, 1797, in 8.vo; deze brieven zijn doormengd met berijmde vertalingen van uitgezochte stukken, der beroemdste Spaansche en Portugesche dichters; — 4.° *Jaarlyksche Bloemlesing*, of *Verzameling van mengeldichten*, waarvan ROBERT SOUTHEY de uitgever en voornaamste schrijver was, 1799—1800, in 8.vo;

— 5.° *Amadis der Gallen*, naar het Spaansch, 1803, 4 dl.ⁿ in 12.mo; — 6.° *Werken van CHAT- TERTON*, 1803, 3 dl.ⁿ, in 8.vo; — 7.° *THALABA de verwoester*, berijmde roman, 1803, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 8.° *Berijmde Ver- halen* en andere dichtstukken; — 9.° *MADOC*, een gedicht, in 4.to, 2.^e uitgave, 1806; dit dichtstuk steunt op eene over- levering, welke de ontdekking van *Amerika*, in de twaalfde eeuw, aan een' Gallisch prins toeschrijft, die zijn vaderland, aan de burgeroorlogen ter prooi, en den haat eens broeders ont- vlugtende, naar *Amerika* zou zijn geweken. Men heeft zelfs beweerd, dat de afstammelingen der Gallen, alsnog de boorden der *Missouri* bewonen; — 10.° *Uitgelezen stukken van oude En- gelsche dichters*, enz., 1807, 3 dl.ⁿ, in 8.vo; — 11.° *Palmerin van Engeland*, uit het Portu- gesch vertaald, 1807, 4 dl.ⁿ, in 8.vo; — 12.° *Brieven uit Enge- land geschreven*, 1807, 3 dl.ⁿ, in 12.mo; in het licht gegeven onder den aangenomen naam van don MANUËL-VELASQUEZ ESPRIEL- LA; — 13.° *de Overblijfselen van HENDRIK KIRKE WHITE*, met zijne levensbeschrijving, 1807, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; dit werk heeft ver- scheiden uitgaven gehad; — 14.° *De kronijk van den Cid Rodrigo Diaz en Bivar*, naar het Spaansch, 1808, in 4.to; — 15.° *Geschie- denis van Brazilië*, 1810—19, 3 dl.ⁿ, in 4.to; — 16.° *Omniana*, 1812, 3 dl.ⁿ in 12.mo; — 17.° *Leven van den admiraal NELSON*, 1813, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 18.° *Carmen Triomphale*, 1814, in

4.to; — 19.º *Oden aan den prins-regent, den keizer van Rusland, en den koning van Pruissen*, 1814, in 4.to; — 20.º *RODERICH, de laatste der Gothen*, een dichtstuk 1814, in 4.to; 2.^e uitgave, 1815, 2 dl.ⁿ, in 12.mo; — 21.º *Engeland en de Engelschen, of Beknopt afbeeldsel eener groote familie*, 1817, 3 dl.ⁿ in 8.vo; 22.º *Wat-Tyler*, een dichtstuk, 1817; dit voortbrengsel der eerste jeugd des schrijvers, was niet bestemd om het licht te zien; maar vijanden van SOUTHEY, die er zich een afschrift van hadden weten te verschaffen, gaven het uit, om hem te straffen over hetgene, wat zij zijne staatkundige afvalligheid noemden. De held van het dichtstuk is de aanvoerder van het volks-oproer, hetwelk in 1381, onder de regering van RICHARD II, uitbarstte; dit geschrift draagt den stempel eener overdrevene republikeinsch-gezindheid; — 23.º *Oberon*; — 24.º eene *Vertaling van HOMERUS*; — 25.º *Geschiedenis van den oorlog in Spanje en Portugal*, 1823, 2 dl.ⁿ, in 8.vo Dezelve heeft in *Engeland* veel opgang gemaakt. ROBERT SOUTHEY heeft eene menigte artikels geleverd aan de *Quarterly Review*, en is de schrijver der *Vindicia ecclesiastica anglicana* en van het *Boek der Kerk*, 2 dl.ⁿ in 8.vo, welke geschriften hem de bescherming der groot-dignitarissen der Anglikaansche kerk verwierven.

SOUTHWEL. — Zie SOTWEL.

† SOUTMAN (PETRUS), een schilder en graveur, te *Haarlem*, in 1580 geboren, was de kweekeling van RUBENS, en verwierf eenen grooten roem, in de dubbele betrekking van historie- en portret-schilder. De schoonheid zijner voortbrengselen, deed hem in betrekking komen met den keurvorst van *Brandenburg*, die hem den titel van deszelfs eersten schilder gaf. Hij werd vervolgens naar het hof van *Polen* beroepen, alwaar zijne portretten en andere stukken hem in algemeene achting bragten; doch het is voornamelijk als graveur dat SOUTMAN zich heeft beroemd gemaakt. Hij heeft vrij aanzienlijke stukken, volgens zijne eigene zamenstellingen en die van verschillende meesters graveerd. RUBENS vooral was zijn geliefkoosde schilder en het is volgens hem, dat hij de schoonste plaatwerken heeft voortgebracht. Dezelve dragen het jaarmerk van 1626 en 1646. » Zijne graveerslift, zegt zekere kunstregter, is mager, elk zijner trekken is, op zich zelve beschouwd van weinig verdienste; soms zelfs zijn zij verward, soms schijnt derzelve orde en keuze met de theorie der kunst te strijden: maar derzelve geheel, brengt platen voort, welke de groote verdienste bezitten, de zachtheid der vleeschkleuren en het koloriet des meesters, naar welken zij vervaardigd zijn, volkomen wedertegeven.” —

Zijne wijze van graveren is meer ontwikkeld door zijne beste kweekelingen, VAN SOMPEL, JAN SNYDERHOF, JAN LOUYS enz. Zijne gegraveerde portretten zijn ten getale van acht, en men heeft van hem achttien historische stukken, de meeste volgens RUBENS. Men onderscheidt, onder dezelve: 1.º Vier *Groote jagten*; — 2.º Een *Christus aan het kruis*, *Clamans voce magna*, waarvan het zeer zeldzaam is schoone proeven te vinden; — 3.º JESUS CHRISTUS *de sleutels aan den H. PETRUS gevende*, volgens RAPHAËL; — 4.º het *Avondmaal*, volgens LEONARDO DA VINCI. Deze beide platen zijn gegraveerd, volgens de teekeningen, welke RUBENS zelf, er naar de oorspronkelijke stukken van vervaardigd had.

SOVERAIN (N.), een Fransch schrijver, uit *Neder-Languedoc*, was predikant eener Calvinistische kerk in *Poitou*. Van het leeraarsambt afgezet, nam hij de wijk naar *Holland*, vanwaar hij andermaal verdreven werd, wijl hij geweigerd had de zoogenaamde Synode van *Dordrecht* te onderteekenen. Hij stak over naar *Engeland*, alwaar hij als Sociniaan werd beschouwd, en stierf er op het einde der 17.de eeuw. Men heeft van hem, een door de ongelooigen gezocht werk, getiteld: *Het ontsluijerd platonismus enz.*, Keulen, 1700, in 8.vo PATER BALTUS heeft dit boek zegevierend wederlegd in zijne *Verdediging der van platonismus beschuldigde heilige Vaders*, Parijs, 1711, in 4.to;

zulks heeft echter onze filozofen niet belet, de dwaasheden diens dweepers te herhalen, even gelijk zij ongestoord, de drogredenen en lasteringen der ongelooigen aller natiën en eeuwen herhalen.

SOUZA (LODEWIJK DE), een dominikaner, in 1604 geboren en in 1633 overleden, is een der beste Portugesche schrijvers. Zijne werken zijn: 1.º *Leven van dom BARTHOLOMEUS DER MARTELAREN*, in het Fransch uitgegeven door ISÄAK LE MAITRE, meer bekend onder den naam van SACY, 1664, in 8.vo of in 4.to; — 2.º *Geschiedenis van den H. DOMINICUS*, 3 dl.ⁿ, in fol. LODEWIJK DE SOUZA heeft in eenen levendigen, maar somtijds in eenen al te zeer verbloemden stijl geschreven. De onderscheiding der daadzaken en de critiek zijn geenszins zijne voorname verdienste.

SOUZI. — Zie PELLETIER (MICHAËL LE... DE)

SOZOMENUS (HERMIAS), bijgenaamd de *Scholastiker*, te *Salamis*, op het eiland *Cyprus* of liever te *Bethelia*, bij *Gaza*, in *Palestina* geboren, omhelsde, door de mirakelen van den heiligen HILARION getroffen, het christendom. Van *Palestina* begaf hij zich naar *Konstantinopel*, alwaar hij de schoone letteren beoefende, en de betrekking van redkundige waarnam. Hij bezat smaak voor de kerkelijke geschiedenis, en zijn eerste proefstuk was een *Beknopt verhaal* van hetgene, wat er was

voorgevallen, van af de Hemelvaart des Verlossers, tot op de nederlaag van LICINIUS. Dit werk is verloren geraakt. In 443 begon hij eene meer uitgebreide *Geschiedenis*. Dezelve is in 9 boeken verdeeld en bevat de gebeurtenissen, voorgevallen van af het jaar 324, tot het jaar 439. Hij verklaart in het begin van het 1.^e boek, » dat hij schrijft, over hetgene wat in zijnen tijd is voorgevallen, over hetgene, wat hij zelf gezien, of van wel onderrigte personen, die er ooggetuigen van waren geweest, vernomen had.” De geschiedenis van SOZOMENUS bevat zeer belangrijke daadzaken; maar de meeste bevinden zich ook in SOCRATES, die hij slechts afgeschreven schijnt te hebben. Dezelve is echter uitgebreider en beter geschreven; doch is niet zonder gebreken, zelfs niet met betrekking tot den stijl; en met betrekking tot de oordeelkunde is de schrijver verre beneden SOCRATES. Hij zwaait grooten lof toe aan THEODORUS MORSUESTES, en schijnt den dwalingen der Novatianen gunstig. Men is van gevoelen, dat hij in 450 overleed. De schoonste uitgave der *Geschiedenis* van SOZOMENUS is die, welke men vindt in de verzameling van Latijnsche geschiedschrijvers door ROBERT ETIENNE in 1544 in het licht gegeven. Men vindt dezelve ook in de verzameling van Valois en in die van Christopherson, of wel met die van SOCRATES, in het Grieksch en in het Latijn, *Parijs*, 1668.

De president COUSIN heeft dezelve in het Fransch vertaald.

† SPAENDONCK (GERARDUS VAN), een beroemd bloem- en fruitschilder, in 1746, te *Tilburg* geboren, juist drie jaren vóór den dood van VAN HUYSUM, wiens talent hij bestemd was te vervangen, was de kweekeling van HERREYNS, een' bekwamen bloemschilder te *Antwerpen*. Toen hij den ouderdom van vier- en twintig jaren bereikt had, ging hij te *Parijs* eenen roem opsporen, welken hij niet kon hopen in zijn vaderland verder te vinden. Hij maakte zich eerst bekend als miniatuur-schilder, en de voordeelen, welke hem deze arbeid verschafte, stelde hem in staat om de kunst te beoefenen, in welke hij zich wilde onderscheiden. Hij kwam in vriendschapsbetrekking met WATELET, die, om hem in *Frankrijk* te behouden, hem in 1774 de opvolging in den post van miniatuur-schilder des konings deed bekomen. Zijn groote naam dagteekent van af dit tijdstip. Er was niemand aan het hof, die niet op het deksel eener doos, een bloemstukje van VAN SPAENDONCK had. De groote bloem-schilderijen, welke hij ontrent den zelfden tijd vervaardigde, lokten alle blikken uit, en de bewondering, welke zij inboezemden, kende geene grenzen meer. Alle soorten van verdiensten, welke den roem der vermaardste bloem-schilders hadden uitgemaakt, vond men

vereenigd in de voortbrengselen van hunnen mededinger. Dezelve verwierven hem in 1781, den toegang tot de akademie van schilderkunst, en van af dat tijdstip was er geene tentoonstelling in het *Louvre*, zonder dat VAN SPAENDONCK er eenig nieuw meesterstuk deed bewonderen. Toen de Fransche omwenteling uitbarstte, vond hij in den post van administrateur, en hoogleeraar in de *iconographie* (beeldbeschrijving) bij den plantentuin, welken het toenmalig gouvernement hem toevertrouwde, eene schuilplaats, alwaar hij zonder eenig gevaar, de kunst kon uitoefenen, waarin hij zijn eenig genot had gesteld. Hij vormde bekwame kweekelingen, aan welke hij niet alleen de natuur naauwkeurig leerde nabootsen, maar ook om tot dat einde de gelukkigste en sierlijkste vormen te kiezen. De fabrieken, en voornamelijk die van porselein te *Sevres*, trokken grootelijks partij van zijne voorbeelden en kweekelingen. Bij de oprigting van het instituut, was hij een der eerste schilders, beroepen om de kern van de klasse der schoone kunsten uittemaken. In alle vergaderingen deed hij zich opmerken, door zijne werkzaamheid, door de gegrondheid zijner aanmerkingen, de bevalligheid van zijnen geest, de zachtheid en beminnelijkheid eener inborst, volkomen in overeenstemming, met de genre van schilderkunst, welke hij tot de zijne had gemaakt. Weinig bloemschilders, hebben beter de zamenstelling

verstaan, dat is de kunst om de voorwerpen zoodanig te verdeelen dat dezelve in onderling verband uitkomen, zonder met eenige hardheid in de overgangen gepaard te gaan, en zoo als de natuur zelve die zou gerangschikt hebben. Zijn koloriet, vol frischheid en harmonie, is fijn, ligt en doorschijnend; zijne bijkomende voorwerpen zijn met smaak gekozen, en de hoofdzaak, de bloemen, nooit aan dezelve opgeofferd. Niemand heeft ooit het koloriet der rozen, het donzige der vruchten, de vorm en rigting der verschillende bloemen, beter nabootst. Zijne voortbrengselen zijn talrijk, en de rijkste verzamelingen stellen er eene eer in er eenige van te bezitten. VAN SPAENDONCK genoot tot in hoogen ouderdom eene ongestoorde gezondheid. Hij overleed bijna plotseling den 11 Mei 1822. De heer HERSENT was zijn opvolger bij het Instituut, waarin de heer QUATRE-MÈRE DE QUINCY zijne lofde uitsprak. — Een jongere broeder van VAN SPAENDONCK, in December 1839, te *Parijs* overleden, beoefende evenzeer met goed gevolg, dezelfde soort van schilderkunst, als zijn broeder GERARDUS.

† SPAEN LA LECQ (WILLEM ANNE, baron van), een Hollandsche geschiedschrijver, den 26 Januarij 1750 uit eene oude Geldersche familie geboren, volbragt zijne studiën aan de Utrechtsche hooge-school, werd burgemeester van *Elburg*, in 1774 tot

afgevaardigde bij de staten-generaal verkozen, en later tot lid van het collegie der admiraliteit benoemd. Door de omwenteling van 1795, ambteloos geworden zijnde, ging hij zijn aangenaam buitenverblijf *Bellevue*, bij *Kleef* betrekken, alwaar hij zich voornamelijk met de beoefening der letteren, en bijzonder met die van de geschiedenis zijns vaderlands bezig hield, welke laatste hij met zeer belangrijke nasporingen verrijkt heeft; in zijne afzondering werd hij voorzitter van het kanton *Kleve*, en grootmeester der wapenen van het koninkrijk *Holland*; doch de vereeniging met *Frankrijk*, in 1810, deed hem deze posten verliezen. Na den val van *NAPOLEON*, in het vaderland teruggekeerd, werd hij lid van de vergadering der *Notabelen*, van de ridderschap van *Gelderland*, en eindelijk in 1815, van de eerste kamer der staten-generaal. Hij overleed den 20 April 1817, en heeft nagelaten: 1.º *Oordeelkundige inleiding tot de Historie van Gelderland, Utrecht*, 1801 — 1805, 4 dl.ⁿ, in 8.vo, dit werk bevat eenen rijken schat van wetenswaardige, en tot dat tijdstip meestal onbekende bijzonderheden; — 2.º *Proeven van Historie en oudheidkunde*, 1805, evenzeer belangrijk, doch waarvan het te betreuren is, dat er niet meer dan het 1.^e stuk is in het licht verschenen; — 3.º *Historie van Gelderland*, 1814, een keurig werk, doch welks niet voltooiing nog meer dan die der voor-

gaande moet betreurd worden; desschrijversligchaams-verzwaking en nieuwe ambts-bezigheden, verhinderden hem deze geschiedenis verder dan tot het eerste deel voortzetten; — 4.º *Historie van de Heeren van Amstel, van Ysselstein en van Mijnden*, 1807, strekkende tot opheldering van *Wagenaars Vaderlandsche Historie*.

* *SPAGNI (ANDREAS)*, een Jesuit, den 8 Augustus 1716, te *Florence* geboren, begaf zich den 22 October 1731, in het instituut der Jesuiten te *Rome*. Met verschillende betrekkingen te *Sienna* en te *Rome* belast, was hij in de gelegenheid er bewijzen zijner kunde te geven, en er talenten te ontwikkelen, welke zijne zedigheid en overige deugden grootelijks in waarde deden stijgen. Getuige van de vernietiging zijner orde, ging hij niettemin voort, om met ijver te studeren. Zijne neiging sleepte hem mede tot de boven-natuurkunde en de overige deelen der wijsbegeerte. Hij had zulke uitgebreide kundigheden opgezameld, dat hij voor een der bekwaamste boven-natuurkundigen van zijnen tijd werd gehouden. Zie hier de titels van eenige door hem nagelaten werken: 1.º *De ideis humanæ mentis eorumque Signis; Rome*, 1781, 2 dl.ⁿ, in 4.to; — 2.º *De signis idæarum, Rome*, 1781; — 3.º *De causa efficiente, Rome*, 1764; — 4.º *De bono malo et pulchro dissertationes tres, Rome*, 1766; 2.^e uitgave met vermeer-

deringen, *ibid*, 1776; — 5.º *De miraculis, Rome, 1777*; — 6.º *De anima brutorum, ibid, 1775*. Hij had zich bijna niet van Rome verwijderd, en overleed aldaar in 1788.

SPAGNUOLI (BAPTISTA), een karmelieter-religieus, bijgenaamd *de Mantuaan*, wjl hij oorspronkelijk van *Mantua* was; hij werd in 1444 geboren, en was een bastaard der familie SPAGNUOLI. Hij aanvaardde het karmelieten-gewaad, en onderscheidde zich zoo zeer in zijne orde, dat hij in 1513 tot de waardigheid van generaal werd verheven, drie jaren daarna overleed hij te *Mantua*, in den ouderdom van 72 jaren. Als schrijver is hij bijzonder bekend door zijne *Gedichten*, onder welke men zijne *Herders-zangen* onderscheidt, waarin men vele ongeunsteldheid, en somtijds den waren toon van den *herderszang* aantreft, maar tegelijkertijd een samenmengsel van christen- en heidendom vindt, die het oordeel des dichters niet tot eere verstrekt. Dit verwijt is echter alleen toepasselijk op zijne eerste *Herdersdichten*, die de vrucht zijner jeugd zijn, en die hij als scholier, alvorens religieus te zijn, vervaardigd heeft: ook zijn dezelve getiteld: *Bucolica seu adolescentia*, evenzeer als de treurzang aan SIGISMUNDUS GONZAGA, getiteld: *Elegia contra amorem et de natura amoris, carmen juvenile*. Daarenboven zijn dezelve buiten zijn weten gedrukt, zoo als hij zelf zulks verklaart in eenen brief, welken hij in 1490, aan zijnen

vriend JOANNES PICUS schreef: *Amici Bononiae putantes de bitum amicitiae officium se praestare, me nescio, protocollum meum, quod eis ut nauci et peripsema quoddam reliqueram, divulgaverunt. Hoc ut rescivi, dolui*. Men moet zich echter wel in acht nemen eenige zijner uitdrukkingen, volgens de *genie* der nieuwe talen, en het bederf der zeden, dat eertijds zeer onschuldige uitdrukkingen ont-aart, te beoordeelen. De volledigste uitgave zijner werken, is die van *Antwerpen, 1576, 4 dl.ⁿ*, in 8.vo Een karmeliet FLORIDA AMBROSIO genaamd, heeft in het Latijn zeer belangrijke *Gedenkschriften* over het leven en de geschriften van SPAGNUOLI, in het licht gegeven, *Turin, 1784*, in 4.to

* SPALLANZANI (LAZARUS), een beroemde Italiaansche heel- en ontleedkundige, den 12 Januarij 1729, te *Scandiano* bij *Reggio* geboren. Hij studeerde in laatstgenoemde stad, en later te *Bologna*, alwaar hij het Grieksch en het Latijn, de *humaniora*, de wijsbegeerte en wiskunde leerde. Door zijne ouders gedrongen, om zich op de loopbaan der pleitzaal toeteleggen, volbragt hij ook zijne regtsgeleerde leergangen, en hij zou tot het doctoraat zijn bevorderd, toen zijne bloedverwanten, op het vertoog van VALLISNIERI, besliste, om hem de keuze te laten, in het onderwerp zijner werkzaamheden. SPALLANZANI wijdde zich aan de letteren, aan de geleerde talen, aan de natuur- en wis-

kundige wetenschappen toe, en knoopte betrekkingen aan met verscheiden geleerden van *Italië*. Na de dwalingen te hebben opgemerkt, welke aan SALVINI in zijne vertaling der *Werken* van HOMERUS ontsnapt waren, trachtte hij dezelve te verbeteren, in een stukje, hetwelk hij in het licht gaf, en aan de goedkeuring onderwierp van den beroemden graaf ALGAROTTI, in 1754, hoogleeraar in de natuur- en Grieksche letterkunde, aan de universiteit van *Reggio*. Hij werd achtereenvolgend beroepen te *Coïmbra*, *Parma*, *Cesena* en *Modena*; in 1760 begaf hij zich naar laatstgenoemde stad, en na aldaar 10 jaren te hebben doorgebracht, aanvaardde hij den post van hoogleeraar der natuurlijke historie te *Pavia*, en daarna dien van directeur van het museum. Negen jaren later begon hij zijne reizen, welke voor de wetenschap zoo nuttig zijn geweest. Hij doorliep geheel *Italië* en de Zwitsersche kantons (1779—1780); doch op den aanhoudenden aandrang zijner kweekelingen, brak hij deze tochten af. In 1785 kon hij het echter niet van de hand wijzen, om zijnen vriend, den ridder ZULIANI, een' edelen Venetiaan, naar *Konstantinopel*, de eilanden van den *Archipel* en *Azië* te vergezellen. *Corfu* en *Cythera* waren het voorwerp zijner voornaamste waarnemingen; hij onderzocht en beschreef later, de grondgesteldheid, de uitgedoofde vulkanen, het schelpwerk derzelve, en ontdekte op *Cythera*

eenen berg, uit verschillende soorten van delfstoffen zamengesteld, onder welke hij er verscheiden heeft gemeend te erkennen, die aan menschen hebben toebehoord. Hij bezocht in *Azië* de bouwvallen van *Trooje*, reisde door *Griekenland*; en in *Europa* teruggekeerd, begaf hij zich naar *Weenen*, alwaar hij aan JOZEF II werd voorgesteld, die hem met onderscheiding onthaalde. Na verscheiden Duitsehe hoven te hebben bezocht, kwam hij te *Pavia* terug. Zoodra zijne leerlingen den dag zijner aankomst vernomen hadden, gingen zij hem te gemoet, en geleidden hem zegevierend naar zijne woning. Hij vatte zijne leergangen weder op, en zijn gehoor werd nog veel talrijker, dan het vóór zijn vertrek was geweest. SPALLANZANI hield zich onvermoeid bezig met alles wat de beoefening der wetenschappen aanmoedigen, en bijdragen kon, om den roem der universiteit, waarvan hij een der voornaamste sieraden was, te verhoogen. Na sedert langen tijd te hebben opgemerkt, dat het kabinet der natuurlijke historie van *Pavia* ontbloot was van voorwerpen, betrekkelijk de mineralogie der vulkanen, ondernam hij in 1788, eene reis naar *Napels*, door *Sicilië* en de *Apennijnen*, bragt van dezelve kostbare voorwerpen mede, en gaf bij zijne terugkomst de *Waarnemingen* in het licht, welke hij op deze reizen gemaakt had. Onvermoeid bij de studie, drong hij in de diepste geheimen der

natuurkunde door; en door eene wijze en langdurige 'ondervinding geleid, ontdekte hij nieuwe eigenschappen en belangrijke verschijnselen. Hij onderscheidde zich vooral in de mikroskopische ontdekkingen, in die welke den omloop des bloeds, de voorteling, de spijsvertering, de ademhaling betreffen, en onderzocht met het beste gevolg alle takken der physiologie. Bij de verschillende invallen der Franschen in *Italië*, hadden de veldheeren steeds den grootsten eerbied voor hem. Zijn naam was alom, waar men de wetenschappen beoefende, bekend, en stond er in achting, en de voornaamste geleerde genootschappen van *Europa*, beijverden zich om hem, onder hunne leden optenemen. Hij overleed den 12 Februarij 1799. Hij stond in betrekking met de voornaamste geleerden, en in het bijzonder met GALVANI, dien hij slechts twee maanden en acht dagen overleefde. Deze beroemde arts had hem zes *Verhandelingen* opgedragen, zamengesteld om het stelsel van het galvanismus te verdedigen, en deze beide groote mannen beminden en achtten elkander wederkeeriglijk. De heer ALBERT, die van beide de *Lofrede* heeft geschreven, spreekt aldus over SPALLANZANI: — » Zijne gestalte was lang, edel en fier, zijn hoofd groot, zijn gelaat diepdenkend; zijne geaardheid zeer zwaarmoedig. . . . Hij stelde geenerlei tijd van rust tusschen zijne bezigheden. . . . Hij was vurig om de waarheid te achterhalen, en geduldig om de-

zelve aftewachten. Hij wist zich niet altijd voor de gevaren der vooringenomenheid te beveiligen, die zich dikwijls, als een dikke wolk, plaatst tusschen de voorwerpen en dengenen, die dezelve beschouwt; ook verviel hij in eenige dwalingen. Maar het is niet te verwonderen, dat men op onbekende wegen en die men zich-zelfen baant, eenige struikelingen maakt. Het onderhoud van SPALLANZANI was niet alleen leerzaam, maar zelfs aangenaam en schitterend. Hij bezat eene zeldzame opregtheid. Zijne levenswijze was matig en ingetogen; hij schepte vermaak in de eenzaamheid. In de ongelukken van anderen nam hij een medelijdend aandeel. Hij was kwistig in wél te doen, zonder zich over ondankbaarheid te beklagen." Deze *Lofrede* van SPALLANZANI is geplaatst aan het hoofd van het derde deel der *Gedenkschriften*, van de geneeskundige maatschappij van *Parijs*. De voornaamste werken van dezen geleerden zijn 1.º twee *Brieven over den oorsprong der bronnen*, aan den zoon van VALLISNIERI gerigt. SPALLANZANI week van het gevoelen van DESCARTES af, bewijst dat de fonteynen en bronnen derzelve oorsprong, aan den regen, den dauw en aan den nevel te danken hebben, die op de bergen vallen, in derzelve binnenste doordringen en de rigting van derzelve uitholingen volgen. DESCARTES had beweerd, dat de wateren der zee, door ontelbare kanalen, in de weeke zijden der bergen doorziggende, er door

de werking van een onderaardsch vuur, eene soort van distelering ondergingen, zich van derzelver ziltigheid zuiverden, en daarna bronnen van zoet water vormden. — 2.º *Verhandeling over het opstuiten (boven het water)*, 1765, aan LAUVA BASSI opgedragen, waarin hij de oorzaak verklaart, der opeenvolgende opstuitingen van eenen platten steen, in eene schuinsche rigting, op de oppervlakte des waters geworpen. Hij schrijft dezelve toe aan de verandering van rigting, der bewegende oorzaak, en niet aan de reactie of aan de electriciteit der getroffen vloeistof. Deze Verhandeling werd van verschillende zijden gecritiseerd; — 3.º *Proefneming over de dierlijke weder-voortbrenging*, Pavia, 1782. SPALLANZANI houdt zich voornamelijk bezig met de beschrijving van het zeldzame verschijnsel, volgens hetwelke, een aan een dier afgesneden lid, een ander vormt, volmaaktelijk overeenkomstig met datgene hetwelk de afsnijding heeft ondergaan. Verscheiden geleerde schrijvers hebben over hetzelfde onderwerp gesproken. REAUMUR had reeds de weder-voortbrenging in de pooten der kreeften bewezen. TREMBLEY had evenzeer de weder-voortbrenging der pooten van den veelvoet (*polypus*) aangeduid. BONNET had bewezen, dat de aard- en water-wormen, zich in hunne van hunne lichamen afgescheiden ledematen weder voortbrengen. SPALLANZANI bevestigde hunne proefnemingen,

en bewees daarenboven, dat de natuur, zich ten opzichte dier zwakke wezens, zich des te regtvaardiger heeft getoond, door hun het middel te schenken, hunne verliezen te herstellen, naar mate zij zelve weerloos en door gevaren omringd zijn: ook brengen de dieren met dit voorrecht bedeed, enkel die deelen weder voort, welke zij bij toeval kunnen verliezen. Hij toont vervolgens aan dat de dieren, waarvan het samenweefsel zachter is, zich vaardiger weder voortbrengen, en dat bijgevolg de wedergeboorte der verdeelde veelvoeten, in weinige uren, en die der wormen in weinige dagen geschiedt; maar dat er voor de slakken maanden, en voor de water-salamanders en de kreeften jaren vereischt worden. Hij oordeelt de lente het gunstigste voor deze dierlijke *Reorganisatie*, en waartoe, ten minste eene temperatuur van dertien graden *Reaumur* vereischt wordt. Hij besluit eindelijk met te bewijzen, dat de aardwormen, de slakken en de kikvorsch-wormen bij herhaling hunne ledematen kunnen terugbekomen; — 4.º *Proeve over de kleine in stilstaand vocht geboren dieren*. Het was SPALLANZANI aan wien het, met beter gevolg dan aan eenigen anderen natuurkundige, gelukte, om eene naauwkeurige *beschrijving* dier menigte in de vloeistoffen verspreide wezens te geven, welke men vóór hem, eene geheimzinnige wereld konde noemen. Men had langen tijd gemeend, dat deze micros-

copische *deeltjes*, zoo als NEEDHAM en BUFFON zulks beweerden, slechts eenvoudige bewerkte klompjes waren; die van leven beroofd, doch geschikt waren om lichamen voorttebrengen. SPALLANZANI bewijst dat deze vocht-diertjes alle gelijkvormigheid met andere levende en bekende dieren hebben; dat indien men in dezelve noch de werktuigen van het hart noch de roode vaten ontdekt, zulks vervangen wordt door eene menigte ronde blaasjes; dat men het werktuig hunner ademhaling ontdekt, dat hunne bewegingen regelmatig zijn en een bepaald doel hebben; dat zij dezelve naar willekeur veranderen, dat zij zich weten te hoeden voor hinderpalen, die hun in den weg komen, dat zij elkander weten in te halen en dikwerf met elkander te strijden, dat sommige geslachten eijerlegend en andere levend-ter-wereldbrengend zijn; dat men het leggen hunner eijeren, en het ter wereld brengen hunner jongen kan waarnemen; dat verscheiden, even als de veelvoeten door doorsnijdende verdeelingen zich weder kunnen voortbrengen; dat sommigen bezwijken door, en anderen wederstaan aan de werking van het kokende water; dat hunne eijeren, eene veel drukkender warmte, eene veel strengere koude dan zij zelve kunnen verduren; even gelijk de zaadkorrels der planten, minder vatbaar voor genoemde aandoeningen zijn dan de plant zelve, en zulks door eene wijze voorzorg der natuur, die zich meer laat

gelegen liggen, aan het behoud der geslachten, dan aan dat der wezens; dat de zwavelluchtige uitvloeisels dezelve doen omkomen, zoowel als derzelve indompelingen, in olieachtige, zoute of zure vochten enz.; — 5.º *Mikroskopische proefnemingen*. Zij hebben ten onderwerp het *raddier (rotifere)*, een in het zand verborgen diertje, waarin het uitdroogt, en aan hetwelke een weinig vocht het leven teruggeeft, en dat zelfs verscheiden malen herrijst; de *tardigrade* of *langzaam-looper*: dit diertje werd het eerst, door SPALLENZANI waargenomen; — 6.º *Verhandeling over de Schimmels*. De schimmels, als gewone kenteekens van het bederf der vruchten, en van de ontbinding van verschillende vochtige zelfstandigheden, zijn als planten erkend, en SPALLANZANI bevestigt het gevoelen van MICHELI, die het kleine zwarte stof, dat men in derzelve toppunten aantreft, zoodra zij rijp zijn, als vruchtbaarmakend beschouwt, terwijl het voortbrengend vermogen deszelve, aan de kracht des kokenden waters, en zelfs aan die des vuurs wederstaat; — 7.º *Verhandelingen over den omloop van het bloed*; de schrijver heeft verscheiden jaren aan de samenstelling van dit werk besteed, hij ontwikkelt en verbetert in hetzelfde de nasporingen van MALPIGHI en van HALLER, van MICHAEL ROSA en van MOSCATI. HALLER, stelde zoo veel belang in deze *Verhandelingen*, dat hij het vierde deel van zijn onsterfelijk werk

over hetzelfde onderwerp aan SPALLANZANI opdroeg; — 8.° *Over de spijsvertering, en over de wijze hoe dezelve zich toedraagt.* Dit werk is het onderwerp van verschillende door dezen onvermoeiden schrijver in het licht gegeven geschriften geweest. Na onderscheidene verklaringen over deze werking der dierlijke inrigting, schrijft men dezelve bepaaldelijk aan de spijsvermaling (*trituration*) toe: SPALLANZANI voegt er de werking van het maagsap bij. Na dit sap uit de maag van verschillende dieren te hebben genomen, waarop hij zijne proefnemingen voortzette, gelukte het hem, door middel van de warmte der zon, om kunstmatige spijsverteringen te bewerkstelligen. » Tot dusverre, heeft men gezegd, was SPALLANZANI slechts de vertrouwing der natuur geweest, thans werd hij de mededinger derzelve » Hij slaagde in deze zelfde mededinging, ten opzichte van de dierlijke bevruchting, welke mede het onderwerp van verscheiden zijner werken heeft uitgemaakt. Zijne proefnemingen werden herhaald door ROSSI van Pisa, en door BUFALIANI van Cesena; — 9.° *Verhandeling over den invloed de opgeslotene en niet vernieuwde lucht op het leven der dieren en planten, op de ontwikkeling van derzelve eijeren en zaden;* — 10.° *Reizen door Napels en Sicilië, door de Liparische eilanden, en verscheiden deelen der Appennijnen, Pavia, 1792—1805, 6 dl.ⁿ in 8.°* Dit belangrijke werk bevat geleerde aanmerkingen over

den Vesuvius, de Hondsgrot, den Etna, het meer van Agnano; de kikvorschen van Monte-Nuovo; over de Æolische eilanden, van welke dat van Alienda nog niet beschreven was; over dat van Stromboli, met zijnen onophoudelijk vuurspuwenden berg, waarvan HOMERUS in zijne *Odyssea* spreekt, en die zelfs voor de geboorte van den Grieksch dichter reeds braakte. Hij levert in hetzelfde ook de geschiedenis van verscheiden dieren der kust van Comachio, enz; — 11.° *Scheikundig onderzoek der proefnemingen van GÆTTLING betrekkelijk het phosphorisch licht van KUNKEL, enz., Modena, 1796, in 8.°* De leer van GÆTTLING werd in Frankrijk door FOURCROY en VAUQUELIN en in Italië door SPALLANZANI verslagen; — 12.° *Waarnemingen betrekkelijk de uitwaseming der planten;* men vindt in dezelve bevestigd en vermeerderd, de proefnemingen van SENEBIER en INGENHOUSZ; — 13.° *Verhandelingen over de ademhaling.* Dit is een der belangrijkste werken van SPALLANZANI, waaraan hij nog kort voor zijn overlijden arbeide. Hij had hetzelfde in handschrift nagelaten, en het verscheen in het licht te Milane, 1803, 2 dl.ⁿ in 8.°; — 14.° *Briefwisseling.* Dezelve verscheen evenzeer na den dood des schrijvers in het licht, die zijne waarnemingen, aan de meest beroemde mannen van Europa mededeelde, zoo als aan VOLTAIRE, ALGAROTTI, ZANOTTI PULLI, LUCCHESINI, GIOBERT, SAUSSURE, SENEBIER, BONNET, HALLER, SE-

VERO-LOPEZ, enz. Hij onderzoekt in dezelve de vleesachtige vleugels der vledermuizen, aan welke hij het zintuig des gevoels in de hoogste mate toeschrijft; de phosphorische hoedanigheid der dierplanten, belangrijke bijzonderheden betrekkelijk het zee-gras of de wier, de veelvoeten en het madreporas, de zee-spons, de zee-egels de brandnetels, de krabben, en die soort van zee-kreeften (*bernard l'ermitte*), welke de ledige schelpen opsporen, om er als kluizenaars in te leven, enz. enz. De stijl van dezen te regt beroemden natuurkundige, is in het algemeen naauwkeurig, edel en zelfs sierlijk. Zijn groote roem; en de opbrengst zijner talrijke werken, waarvan de meeste verscheiden uitgaven hadden, zouden hem hebben moeten verrijken; maar hij besteedde bijna zijne geheele fortuin, aan de kosten, waartoe hem zijne menigvuldige proefnemingen medeslepte. LEOPOLD, groot-hertog van *Toskanen*, en later keizer, beriep hem naar *Florence*, ten einde er met den beroemden NANNONI, het gasthuis van *St. Marie Nuova* te besturen; hij raadpleegde hem ten opzichte van verscheiden scheikundige proefnemingen, welke wetenschap deze vorst met het beste gevolg beoefende: hij vereerde SPALLANZANI met zijn vertrouwen en zijne achting. Er is in 1822, door den hoogleeraar CARDINALI, eene volledige uitgave der *Werken van SPALLANZANI*, aangekondigd, *Bologna*, 16 dl.ⁿ, in 8.vo

SPANHEIM (FREDERIK), op den eersten dag van het jaar 1600, te *Amberg* in den *Opper-Palts*, geboren, bezocht een gedeelte van *Duitschland* en *Frankrijk*, en hield zich te *Geneve* op. Hij verkreeg in 1626 eenen leerstoel der wijsbegeerte, en in 1631, bij het overlijden van BENEDICTUS TURRETIN werd hij hoogleeraar in de godgeleerdheid. In 1642 werd hij naar *Leyden* beroepen, om er dezelfde betrekking te bekleeden. Hij overleed aldaar in 1649. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Geschiedkundige aantekeningen op het leven en den dood van CHRISTOFFEL, burggraaf van Dhona*, in 4.to; — 2.º *Dubia Evangelica*, in 7 stukken, 1700, 2 dl.ⁿ, in 4.to; — 3.º *Exercitationes de gratia universali*, 3 dl.ⁿ, in 8.vo; — 4.º *Levensbeschrijving der Palts-keurvorstin*, in 4.to; — 5.º *de Zweedsche Soldaat, Geneve*, 1633, in 8.vo; — 6.º *de Zwitsersche Mercurius*, 1634 enz. Bijna al deze werken, zijn door sekte-vooroordeelen, die den geest van dezen geleerden en werkzamen schrijver benevelden, ontsierd.

SPANHEIM (FREDERIK), tweede zoon van den voorgaande, te *Geneve*, in 1632 geboren, werd hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Leyden*, alwaar hij in 1701 overleed. Men heeft van hem eene *Kerkelijke Geschiedenis* en verscheiden andere werken in het Latijn, gezamenlijk in 3 dl.ⁿ in fol. te *Leyden* gedrukt, 1701—1703. Er straalt in dezelve vele geleerdheid door

maar nog meer vooroordeelen en haat tegen de Catholijke Kerk. — Zijn oudere broeder EZECHIEL SPANHEIM, in 1629 te Geneve geboren, was gouverneur van den prins palts-keurvorst, en reisde met hem naar de voornaamste hoven van Italië, te Florence, te Mantua, te Parma, te Modena, te Rome, ten einde de gangen der Catholijke keurvorsten bij die hoven na te gaan. In 1665, te Heidelberg teruggekeerd, werd hij door den palts-keurvorst, tot verschillende belangrijke onderhandelingen gebruikt. De keurvorst van Brandenburg verzocht om hem aan den palts-keurvorst en belastte hem met verschillende gezantschappen. Hij overleed te Londen, in 1710. De meest bekende zijner werken zijn: 1.° *De praestantia et usu numismatum antiquorum*, waarvan de beste uitgaf is die van Amsterdam, 1717, 2 dl.ⁿ in fol. een zeer geleerd en regelmatig werk; — 2.° verscheiden Brieven en Verhandelingen, over verschillende zeldzame en belangrijke gedenkpenningen enz. enz.

SPANNOCCHI (N.), een edelman van Sienna, in de 17.^e eeuw, onderscheidde zich door de begaafdheid om in zeer fijn schrift te schrijven. Men heeft van hem het Evangelie van den H. JOANNES, dat op het einde der H. Mis gelezen wordt, zonder eenige verkorting, op perkament, in eene ruimte ter grootte van den pink-nagel, en toch met zulke welgevormde

letters geschreven, dat dit geschrift met dat der beste schrijvers kon vergeleken worden. De ouden beoefenden ook dit zeer kleine schrift. ÆLIANUS spreekt over eenen CALLICRATUS van Lacedemon, die op eene gierstenkorrel, met gouden letters een koppeldicht schreef. — Zie ALUMNO en BOVERICK.

SPARTACUS, hoofd van den tweeden opstand der slaven, zelf slaaf en een berucht zwaardvechter, in Thracië, in het jaar 650 na Rome geboren. Met vermetelheid en moed en eene verbazende kracht begaafd, werd hij door den invloed, welken hem deze hoedanigheden gaven, de schrik van Italië, en de overwinnaar der Romeinen. Hij was te Cagua, in eene plaats, tot de uitoeeningen van zijnen staat bestemd, opgesloten, toen hij, door CRIXUS en OENOMAÏS, zijne lotgenooten ondersteund; zijne gevangenis openbrak, de stad ontvlugtte, en in het open veld weldra (72 vóór J. C.), een aantal ontvlugte slaven, gelukzoekers en struikroovers vereenigde, aan welker hoofd hij zich op den berg Cervisius verschanst. Van daar deed hij zijne strooperijen, door de geheele naburige landstreek, en het vooruitzicht op plundering, vergrootte dagelijks zijne bende, dezelve werd zoo geducht, dat zij eindelijk de aandacht van den senaat deed ontwaken. De Pretors VARINIUS GLABER en PUBLIUS VALERIUS trokken tegen SPARTACUS op, die hen overwon, hunne legerplaats plun-

derde en een aantal gevangenen maakte. Door zijnen voorspoed trotsch geworden, deed hij zich tot veldheer uitroepen, benoemde *lictors* of bijdragers, die voor hem uit, de bondels der overwonnen pretors droegen, en hij verklaarde den oorlog aan *Rome*. LENTULUS kwam met een sterk leger hem in de *Appenijnen* aanvallen, maar SPARTACUS versloeg hem geheel en al, en maakte daarenboven eenen aanzienlijken buit. Hij verloor echter in den strijd zijnen luitenant CRIXUS; en, om aan zijne oude meesters eene les te geven, noodzaakte hij drie-honderd Romeinsche krijgsgevangenen, om als zwaardvechters te strijden, ten einde daardoor de lijk-plegtigheden van zijnen vriend te vereeren. Hij volgde hierin het wreede gebruik der Romeinen na, die na den dood van eenigen beroemden man, dergelijke bloedige tooneelen aanrigten, en leerde hun op deze wijze, dat » indien zij, zoo als CREVIER zegt, met het menschenbloed spelen, zij op hunne beurt, aan eene dergelijke behandeling kunnen zijn blootgesteld. » Toen hij echter na zijne zegepraal op de beide pretors, en wijk *Lucanië*, *Campanië* en andere gewesten door zijne soldaten op eene verregaande wijze verwoest waren, laatstgenoemden naar hunne haardsteden wilde terugzenden, daar hij, zoo als hij zeide, voldaan was, aan zoo vele ongelukkigen de vrijheid te hebben teruggeven, wilden zijne krijgsmakkers, aan overwinning en plundering gewoon, zich niet

van hem scheiden, en verhielen hem op hunne schilden. Alstoen gaf SPARTACUS zich aan alle begoochelingen der eerezucht over, die echter kort daarna in rook verdwenen. SPARTACUS behaalde andermaal eene schitterende zegepraal op CASSIUS, overrompelde bij *Modena*, de legerplaats van dien consul, en begaf zich op weg om *Rome* te gaan belegeren. De verschrikking verspreidde zich niet alleen in deze groote stad, maar door geheel *Italië*. LUCINIUS CRASSUS trok hem met een uitgelezen legercorps te gemoet, en, gelukkiger dan zijne voorgangers, overwon hij hem en dreef hem op de vlugt. SPARTACUS nam de wijk naar *Abruzzo*, ten einde naar *Sicilië* overtesteken; maar LICINIUS sneed hem den zeeweg af. Van alle zijden omsingeld, besloot SPARTACUS met de wapens in de hand te sneven. Al zijne soldaten zwoeren denzelfden eed. Vóór den slag, die in het jaar 70 vóór J. C. plaats had, doodde hij, aan het hoofd van zijn leger, zijn paard, terwijl hij zeide: » Indien ik overwinnaar ben, zal het mij aan geene paarden ontbreken; word ik overwonnen, dan zal ik dezelve niet meer noodig hebben. » Het gevecht begon aan beide zijden, met eene gelijke woede; SPARTACUS verdedigde zich tot het uiterste, en daar hij zich volstrekt niet wilde overgeven, sneuvelde hij, met wonden bedekt, op eenen hoop vijanden, door hem eigenhandig nedergeveld. De dood van SPARTACUS bracht in *Rome* een le-

vendige vregde te weeg, en men vierde er deze gelukkige gebeurtenis, door feesten en openbare spelen. BERNARDUS SAURIN heeft dezen zwaardvechter tot den held van een treurspel gekozen, hetwelk zijnen naam draagt, en waarover LAHARPE eene zeer gepaste critiek heeft vervaardigd (zie SAURIN (BERNARDUS JOZEF)). [Ook heeft hij aan MEISZNER tot onderwerp geëdiend, in zijn werk getiteld: SPARTACUS of *de Oorlog der zwaardvechters*].

SPARTIANUS (ÆLIUS), een Latijnsch geschiedschrijver, had zamengesteld het *Leven van al de Romeinsche keizers*, van af JULIUS CÆSAR, tot keizer DIOCLETIANUS, onder wien hij leelde; maar er blijven ons enkel over (in de *Historie Augustæ scriptores*, Leyden, 1670 en 1671, 2 dl.^a in 8.vo) de *Levensbeschrijvingen van HADRIANUS, van ÆLIUS VERUS CÆSAR, aangenomen zoon van HADRIANUS, van DIDIUS JULIANUS, van SEPTIMUS SEVERUS, van CARACALLA en van GETA* zijnen broeder; het overige is verloren gegaan. Men vindt in dezelve belangrijke trekken, geschikt om de meesters van het oude Rome te doen kennen. De overdreven bewonderaars en lofredenaars van zekere keizers hebben SPARTIANUS al te zeer gelaakt, die hen door niet zeer vereerende bijzonderheden heeft doen kennen; wat de hoofdzaak betreft, zoo kan SPARTIANUS niet als voorbeeld in het stuk van geschiedenis worden voorgesteld.

[Zie LAMPRIIDIUS — ÆLIUS —].

SPÉ of SPÉE (FREDERIK); uit eene adellijke familie te *Langenfeldt*, bij *Kayserswerth*, in 1595, geboren, werd in 1615 Jesuit, onderwees te *Keulen* de wijsbegeerte en godgeleerdheid, wijdde zich vervolgens aan de missien toe, en oefende de bedieningen dezer moeilijke betrekking met al den ijver uit, welken de godsdienst kan inboezemen. Het is voornamelijk in het bisdom *Hildesheim* dat hij de catholijken, die wankele in het geloof waren, weder bevestigde, en diegene tot de eenheid der Kerk terug bragt, welke de ketterij er reeds van gescheiden had. Zijne bemoeijingen verbitterden de ketters zoo zeer, dat zij aanslagen op zijn leven maakten. Hij begaf zich vervolgens naar *Trier*, wijdde zich geheel toe aan de dienst der ziekenhuizen en soldaten, en overleed den 7 Augustus 1635. Er bestaat van hem: 1.º *Cautio criminalis seu de processibus contra Sagas, Rintel*, 1631, in 8.vo; waarvan er eene nieuwe uitgave is verschenen te *Frankfort*, en eene andere in hetzelfde jaar te *Keulen*. Pater SPÉ bestrijdt de vooroordeelen zijner eeuw, en de misslagen, die door de regters begaan worden in de pleitgedingen tegen de tovenaars en tooveressen. De geleerde Jesuit toont aan, dat het volk, altijd overdreven, tooverijen meent te zien, waar er zelfs geen schijn van bestaat; maar hij ontkent niet dat de tooverkunst moge-

lijk en zelfs wezenlijk zij, of-
 schoon in veel minder gevallen
 dan men toenmaals geloofde.
 Het is op te merken dat pater
 SPÉ in eenen tijd leefde, waarin
 men tegen de tooverij niet durfde
 schrijven; en wij schrijven in den
 tijd, waarin men, zonder zich
 aan de bespotting der schoone
 geesten bloot te stellen, er het
 bestaan niet van kan verdedigen.
 Zoodanig zijn de omwentelingen,
 die met vele andere, de geschie-
 denis van den menschelijken
 geest uitmaken, en die aan
 elken juist denkenden geest een
 voorzigtig wantrouwen voor de
 in zwang zijnde gevoelens moeten
 inboezemen. (Zie BODIN — JO-
 ANNES —, BROWN —, THOMAS
 —, FAUSTUS —, JOANNES —,
 DELVIO, DE HAAN, MAFFEI —,
 FRANCISCUS SCIPIO —, MEAD) —;
 2.º *Exercitia aurea trium vir-
 tutum theologicarum*, Keulen,
 1649. De beroemde LEIBNITZ
 zwaait aan dezen Jesuit den
 grootsten lof toe; en noemt
 hem een *uitmuntend man, wiens
 gedachtenis aan de wijzen en
 geleerden dierbaar moet zijn.* —
*Excellentis viri memoria eruditus
 etiam ac sapientibus in pretio
 esse debet. Tentamina Theodic.*,
 eerste gedeelte.

* SPEED (JOANNES), een Engel-
 sche aardrijkskundige en ge-
 schiedschrijver, te Farrington,
 in het graafschap Chester, uit
 eene arme familie geboren. Hij
 oefende eerst het beroep van
 kleermaker uit; maar daar zijne
 neiging hem tot de beoefening
 der wetenschappen mede sleepte,
 wachtte hij eenen gunstigen

oogenblik af, om aan dat verlan-
 gen te voldoen. Hij deelde zulks
 mede aan een' zijner klanten,
 een rijk en vermogend man,
 die zijn *Mecenas* werd; en zich
 naar Cambridge begeven heb-
 bende, was hij door zijn gedrag
 en zijne snelle vorderingen, het
 toonbeeld der overige kweekelin-
 gen. SPEED verkreeg verschei-
 den posten, even zoo voordeelig
 als vereerend, en verdiende de
 weldaden van JACOBUS I. Zijne
 meest bekende werken zijn: 1.º
Tooneel van Groot-Brittannië,
 1606, herdrukt onder den titel
 van *Geographische beschrijving
 der koninkrijken Engeland,
 Schotland, Ierland en naburige
 eilanden, met de graafschappen,
 cantons en steden van het ko-
 ningrijk Engeland*, Londen,
 1656, in fol. De beschrijvingen
 der graafschappen, zijn bijna
 niets anders dan zeer beknopte
 uittreksels van het werk van
 CAMPDEN, die hetzelfde onder-
 werp behandeld had. De kaar-
 ten zijn naauwkeurig en men
 kan dezelve alsnog raadplegen:
 — 2.º *Geschiedenis van Groot-
 Brittannië onder de overwinnin-
 gen der Romeinen, Saksers,
 Deenen, Noormannen enz.* van
 af JULIUS CAESAR tot JACOBUS
 I, Londen, 1614, in fol.; —
 3.º *Eene menigte van getuigen
 of Geslachtrekening der heilige
 Schrift, bevestigende de waar-
 heid der gewijde geschiedenis en
 der menschheid van J. C.* Deze
 schrijver bezat eene groote ge-
 leerdheid, zoo wel in de gewijde
 als ongewijde wetenschappen.
 Hij overleed te Londen in 1629.
 Zijne gezamenlijke Werken zijn

te *Londen*, in 1723, in fol. in het licht gegeven.

* SPEET (JOANNES PETRUS), te *Augsburg* van catholijke ouders geboren; bloeide in de laatste helft der zeventiende eeuw. Hij maakte goede studiën, leerde zorgvuldig het Hebreeuwsch, en werd zeer bekwaam in de kennis dier taal. Ofschoon in de catholijke godsdienst opgevoed, en ondanks dat zijne familie dezelve beleed, omhelsde hij het lutheranismus; maar hij bleef er niet meer aan gehecht, dan hij zulks aan de godsdienst was geweest, waarin hij geboren was. Hij verliet de protestanten van *Augsburg*, om zich bij de socinianen te voegen, de socinianen om doopsgezind te worden; terwijl hij daarna alle christelijke genootschappen verzaakte, werd hij te *Amsterdam* joodsch, en legde zijnen naam af, om dien van MOZES HERMAN aantenemen. Ofschoon hij het jodendom niet heeft afgezworen, schijnt het echter dat hij geen beter jood, was, dan hij goede christen was geweest; hij is ten minste heviglijk verdacht van met Godverzaking te hebben geeindigd. Eenige geleerde protestanten ondernamen, om hem tot het lutheranismus terug te brengen; maar hunne pogingen waren vruchteloos. Hij overleed te *Amsterdam*, in 1701. Men heeft beweerd dat hij door de joden vergeven was, wijl zij meenden, dat hij hunner godsdienst niet opregtelijk was toe-

gedaan, en met de fabels en ongerijmdheden van den *Talmud* den spot dreef. Hetgene wat verwondering zou baren; indien iets in staat was, om bij een zoo wispelturig mensch verwondering te verwekken, is dat hij zelf, hoe geleerd hij ook was, den oorsprong des Christendoms willende verklaren, in niet minder buitensporige droomerijen en ongerijmdheden verviel. Hij was KNORR VAN ROSENROTH behulpzaam in zijne uitgave der *Cabbala denudata*, en gaf, in Latijnsche alcaïsche verzen, eene vrij sierlijke vertaling der ode *Mi Camocha* in het licht.

SPELMAN (Sir HENDRIK), een Engelsche oudheidkundige en ridder, in 1562, te *Cougham*, bij *Lynn-Regis* geboren, en te *Londen*, in 1641 overleden, maakte zich zeer bekwaam in de geschiedenis van *Engeland*. Ook legde hij er zich op toe, om den chaos der woorden van het plat-latijn te ontwarren. Men heeft van hem: 1.º *Glossarium archæologicum*, *Londen*, 1664 en 1687, in fol. De laatste uitgave is de beste. Hij verklaart in dit werk de onbeschaafde en vreemde uitdrukkingen, de oude weder in gebruik gebragte, en de sedert het verval van het Romeinsche rijk nieuw uitgevondene woorden; — 2.º *Villare Anglicum*, in 8.º; dit is eene alphabetische beschrijving der steden, vlekken en dorpen van *Engeland*; — 3.º Eene *Verzameling der Kerkvergade-*

ringen van Engeland. DAVID WILKINS heeft in 1737, eene vollediger uitgave van dit werk geleverd, dan de eerste was, welke slechts uit 2 dl.ⁿ in fol. bestond, 1639 en 1664. De door ons aangehaalde, en die de beste is, bestaat uit 4 dl.ⁿ in fol. dezelve bevat al de kerkvergaderingen die in *Groot-Brittannië* en *Ierland*, door de catholijken en de sectarissen van 946 tot 1717 gehouden zijn; — 4.º *Vita Alfredi Magni*, *Oxford*, 1678, in fol.; — 5.º *Codex legum, veterum statutorum Angliæ*, door WILKINS in zijne *Leges anglo-saxonicae*, *Londen*, 1721, in fol. opgenomen; — 6.º Zijne *Nagelatene Werken* in het Engelsch, die door GIBSON zijn in het licht gegeven, *Oxford*, 1698, in fol. Men weet niet, waarom de uitgever er niet in heeft opgenomen, eene verhandeling van SPELMAN getiteld: *Geschiedenis en noodlottigheid der heiligschendingen, door daadzaken en voorbeelden bewaarheid, enz.* een werk dat eene zekere betrekking heeft met de verhandeling van LACTANTIUS, *De mortibus persecutorum*. —

SPENCE (JOZEF), een geleerde Engelsche letterkundige, in 1698, te *Winchester* geboren, ontving in 1727, te *Oxford* den graad van meester in de vrije kunsten, onderwees langen tijd de schoone letteren, en vooral de dichtkunst, en overleed in 1768. Men heeft hem te danken: 1.º *Nasporingen ten opzichte van de betrekkingen,*

gen, die tusschen de geschriften der romeinsche dichters, en datgene wat van de oude kunstenaars overblijft, bestaan, ten einde dezelve door elkander te verklaren, 1747 in fol., voor de derde maal in 1774 herdrukt; — 2.º *Crito of zamenspraak over de schoonheid*, 1752, in 8.vo; — 3.º *Aanmerkingen op VIRGILIUS*, 1767, in 4.to Het eerste werk, was eene *Critiek* der vertaling van de *Odyssea* door POPE.

SPENCER of liever SPENSER (EDMOND), een Engelsche dichter, te *Londen* in 1553 geboren en in 1598 overleden. De koningin ELIZABETH stelde hem grootelijks op prijs: zij deed hem 100 ponden sterlings uittellen, voor een door hem haar aangeboden dichtstuk. Hij werd daardoor niet rijker, maar leefde ongelukkiglijk, en stierf, in den volsten zin van het woord den hongerdood. Nadat de graaf van *Essex*, hem op het punt dat hij den geest zoude geven, 20 ponden sterlings gezonden had, zeide hij: *Brengt dit geld terug ik heb den tijd niet om hetzelfde te verteren*. Onder de werken van SPENCER wordt het meeste gezocht zijne *Fairy Queen* (*Toovergodin*), en verscheiden gezangen. Zijne versificatie is zacht, en zijne verbeeldingskracht somtijds schitterend. Intusschen verveelt zijn werk door langdradige allegoriën, en weinig beteekenende beschrijvingen. Ook mishaaft hij aan wijze lieden, door zijne gemaaktheden, en de laffe lofspraken aan ELI-

ZABETH en hare hovelingen toegewaaid, op eene wijze eenen hongerigen dichter waardig.

SPENCER (JOANNES), te *Bocton*, in het graafschap *Kent*, in 1630 geboren, werd meester van het *Christus-Collegie*, en deken van *Ely*, en overleed in 1695. Men heeft van hem: 1.º een werk over de *wetten der Hebreërs*, en de aanleiding tot die wetten; — 2.º *Verhandeling over de wonderwerken en de ijdelheid der droomen*, in het Engelsch; — 3.º *Verhandeling over de volks-profetiën*, en verscheiden andere geschriften, te *Cambridge*, in 1727, in 2 dl.ⁿ in fol. gedrukt, waarin men vele geleerdheid, en verscheiden zonderlinge aanmerkingen aantreft. — Men moet hem niet verwarren met WILLIAM SPENCER, lid van het Drieëenheids-collegie te *Cambridge*, van wien er eene zeer goede Grieksche en Latijnsche uitgave bestaat der *Verhandeling van ORIGENES tegen CELSUS* en van de *Philocalia*, met aantekeningen vol geleerdheid. Dit werk verscheen te *Cambridge*, in 1658, in 4.to in het licht.

* SPENER (PHILIPPUS JACOBUS), een beroemde leeraar der protestantsche kerk, als de stichter der secte beschouwd, *Pictisten* genaamd, werd den 13 Januarij 1635, te *Ribeauviller* of *Rappoltswiler*, in den *Elzas*, geboren, en was de zoon van eenen raadsheer, in dienst van den laatsten graaf van *Ribeauvierre*.

Na uitmuntende studiën te hebben gemaakt, werd hij in 1654 onderwijzer der beide prinsen van *Birkenveld*, met welke hij twee jaren te *Straatsburg* doorbragt; vervolgens reisde hij door *Duitschland*, *Frankrijk* en *Zwitserland*. Te *Bazel* beoefende hij het Hebreewsch onder den beroemden BUXTOFF, en te *Lyon* leerde hij pater MENESTRIER kennen, die hem smaak inboezemde voor de wapenschildkunde, eene wetenschap, welke hij naar *Duitschland* overbragt. In 1663 te *Straatsburg* teruggekeerd, nam hij aldaar eene ondergeschikte betrekking van predikant aan, en verwierf weldra door zijne welsprekendheid, de zuiverheid zijner zeden en zijne godsvrucht zulk eenen roem, dat de senaat van *Frankfort aan den Mein*, hem den eersten post onder de predikanten dier stad aanbood (1666). Hij verbleef aldaar 20 jaren; en overtuigd dat de koele predikatiën, welke het hoofdbestanddeel der protestantsche godsdienstoefeningen uitmaken, op de groote volksmenigten, niet veel uitwerksel kunnen te weeg brengen, voerde hij, in 1670, ten zijnen huize, bijzondere vergaderingen in, in welke hij, na godvruchtige handelingen, op eene eenvoudige en zeer verkorte wijze, den inhoud zijner leerrede herhaalde, en eenige verzen des Nieuwen Testaments verklaarde. Ten einde degene, welke hij onderwees des te beter in te lichten, stond hij hun toe, hunne twijfelingen te opperen, en op-

helderingen te vragen. De vrouwen werden bij deze oefeningen toegelaten, doch waren van de mannen gescheiden, en zelfs onzichtbaar voor dezelve. Men noemde deze vereenigingen *Godvruchtige collegiën*, en zij bestonden zonder eenige klagen, verscheiden jaren. Er ontstonden ook dergelijke vergaderingen in verscheiden steden van *Duitschland*; doch er slopen misbruiken in dezelve, en van alle kanten verhief men tegen dezelve zijne stem. SPENER trachtte zijne instelling te regtvaardigen, door een geschrift, getiteld: *Pia desideria*, waarin hij de noodzakelijkheid trachtte aantetoonen, eener algemeene hervorming in alle standen der maatschappij, en voornamelijk onder de geestelijken, welker studiën, zeide hij, enkel de rigting hadden, om de predikanten in godsdienstige twistreden te doen schitteren, in plaats van hen te doordringen met dien geest van naastenliefde, van nederigheid en godvruchtige gevoelens, welke de geloovigen stichten. Daar hij zich niet te vreden stelde met het kwaad aanteduiden, stelde hij ook de middelen voor, om hetzelfde te genezen, en hij ging voort met het ontwerp van hervorming, waarmede hij begonnen was. Intusschen wilde de keurvorst van *Saksen*, die hem op zijne veldtogten had leeren kennen, hem in zijne dienst lokken, en SPENER gaf gehoor aan zijne aanzoeken, in het vooruitzicht van meer nut te zullen stichten, aan een hof, dat toenmaals zeer bedorven was,

en in een land, hetwelk de beide voornaamste protestantsche universiteiten bevatte. Op dit nieuwe tooneel beijverde hij zich, om door geschriften, leerreden en vooral door onderrigtingen, de geesten te winnen; maar hij werd in twee godsdienstige geschillen gewikkeld, die hem met den keurvorst in onmin bragten, welke prins hem niet meer toestond voor hem te verschijnen, en zelfs niet meer in zijn gehoor kwam. Hij nam alstoen (1690) den post aan van inspecteur en eersten leeraar der *St. Nicolaaskerk te Berlijn*, en het gelukte hem, zijn hervormingsstelsel, in de nieuwelings door den keurvorst van *Brandenburg* gestichte hoogeschool van *Halle* te doen invoeren. Deze stad werd alstoen het middelpunt van het pietismus, en al de luterschen van *Duitschland* verdeelden zich in twee verschillende partijen: de regtzinnigen, bevattende de universiteiten van *Saksen*, en de pietisten of Spenerianen, die te *Halle* heerschten. De leeraars van *Wittemberg* gaven een werk in het licht, waarin zij 264 kettersche stellingen, in de werken van SPENER verspreid, bekendmaakten. Laatstgenoemde verdedigde zich met zeer veel talent. FREDERIK AUGUSTUS I, die in 1694, keurvorst van *Saksen* was geworden, spoorde hem aan, om naar *Dresden* terugte komen, en zijne oude betrekkingen weder optevatten; maar hij wilde *Berlijn* niet weder verlaten, en overleed aldaar den 5 Februarij 1705. Eenige zijner gevoelens zijn niet zeer overeenkomstig

met de symbolische boeken der lutheranen. Dat, hetwelk de godgeleerdheid boven eene wetenschap verheft, en er een inwendig licht van maakt, schijnt tot het mysticismus te geleiden en SPENER schijnt tot de catholijke kerk te naderen, door de verdiensten, welke hij aan de goede werken toeschrijft. Zijne denkbeelden betrekkelijk eene tweede komst van CHRISTUS maken eene geheel nieuwe geloofsleer uit. Hij heeft een aantal godgeleerde werken in de Hoogduitsche taal nagelaten, welke thans vergeten zijn. Zijne geschied- en wapenschildkundige werken, in het Latijn geschreven, voeren ten titel: 1.º *Sylloge genealogico-historica è numero. præcipuarum familiarum quibus suos principes Germania nostra debet XII ex hibens etc.* Frankfort, 1665, in 8.vo; — 2.º *Theatrum nobilitatis Europæ, etc.* 1668—78, ib 4 dl.ⁿ in fol.; — 3.º *Commentarius historicus in insignia serenissimæ domus Saxonicæ*, 1668, in 4.to; — 4.º *Insignium theoria, seu operis heraldici pars specialis*, 1680; *pars generalis*, 1690, 2 dl.ⁿ in fol., in 1717 herdrukt; — 5.º *Illustriores Gallie stirpes tabulis genealogicis comprehensæ*, 1689, in fol. — Zijn zoon, JACOBUS KAREL SPENER, in 1730 overleden, heeft verscheiden hooggeschatte werken nagelaten: 1.º *Historia Germanica universalis et pragmatica*, 2 dl.ⁿ in 8.vo; — 2.º *Notitia Germanicæ antiquæ*, 1717, in 4.to

SPENSER. — Zie SPENCER.

SPERLING (OTTO), in 1602, te Hamburg geboren, beoefende de geneeskunde in Italië, reisde door Dalmatië, ten einde er de geneeskundige kruiden te onderzoeken, werd vervolgens tot natuurkundige der stad Berghen in Noorwegen benoemd, in 1638 lijfarts van den koning van Denemarken, en in 1642, natuurkundige van Kopenhagen. Hij werd in de ongenade van den graaf van Ulfeld (zie dat artikel) gewikkeld; in 1664 in de gevangenis opgesloten, waarin hij in 1681 overleed. Men heeft van hem verscheiden werken over de gedekpenningen en oudheden, een *Catologus der planten van Denemarken*, in de *Cista medica* van BARTHOLINUS, en eene *Naamblijst der planten uit den tuin van CHRISTIAAN IV, Kopenhagen*, 1642 in 12.mo

SPERONI DEGLI ALVAROTTI (SPERONIUS), een Italiaansche letterkundige, te Padua, in 1500, uit eene adellijke familie geboren, en in 1588 overleden, begon reeds in den ouderdom van 24 jaren, in zijne geboorteplaats de wijsbegeerte te onderwijzen. Na dat de overheden dier stad hem naar Venetië hadden gezonden, verwierf hij zoo veel roem, dat wanneer hij in den senaat sprak, de advokaten en regters der overige regtbanken, de pleitzaal verlieten, om hem te hooren. De voornaamste werken van SPERONI zijn: 1.º *Zamenspraken*, in het Italiaansch,

Venetie 1595, in 8.vo Er zijn er tien over zedekundige onderwerpen. SPERONI las de oude schrijvers, en ontleende uit dezelve wat zij goeds hadden, zoodat zijne dieverijen minder in het oog vielen; — 2.º *Canace*, treurspel, 1597, in 4.to; — 3.º *Redevoeringen*, 1596, in 4.to; — 4.º *Over den voorrang der vorsten*, in het Italiaansch, 1598, in 4.to; — 5.º *Brieven*, 1606, in 12.mo

† SPIEGEL (HENDRIK LAURENSZ), een Hollandsche dichter, uit eene oude familie gesproten, werd te *Amsterdam*, den 11 Maart 1549, geboren; hij ontving eene letterkundige opvoeding, en na zich op den handel te hebben toegelegd, verwierf hij in denzelfden eene aanzienlijke fortuin. Hij wisselde de werkzaamheden des handels met de beoefening der letteren af; en zijne moedertaal had hem bij hare ontwikkeling, of liever bij hare restauratie, de grootste verplichtingen te danken. De *Rederijk-kamers*, waarvan hij lid was, werd eene soort van nationale akademie. De beroemdste tijdgenooten van SPIEGEL, zoo als ROEMER VISSCHER, COORNHERT, DOUSA (zie die artik.) en anderen, schepten vermaak in zijnen omgang of in zijne briefwisseling; voor de weldadigheid, voor de letteren en de kunsten maakte hij het edelste gebruik van zijne rijkdommen. Hij was zoo zeer van alle eerzucht verwijderd, dat toen hij tot lid van den raad der admiraliteit der stad *Hoorn* was benoemd, hij

zich aan eene vrij zware boete ten voordeele der armen onderwierp, liever dan dezen post te aanvaarden. Slechts het stille leven had aanvalligheden voor hem. Hij bezat een buitengoed buiten de Utrechtsche poort, aan de boorden des *Amstels*, thans nog onder den naam van *Meerhuizen* bekend, welks verblijf zijne letterkundige en wijsgeerige werkzaamheden veraangenamde; maar hij werd, in het begin van 1612 het slagtoffer zijner vaderlijke liefde. Hij had te *Alkmaar* kinderen, die ziek lagen aan de kinderpokken: wijl hij dezelve niet gehad had, hield men er hem zorgvuldig van verwijderd; hij bedroog echter de waakzaamheid, werd door de ziekte aangetast, en overleed aan dezelve. Zijn lijk werd naar *Amsterdam* gevoerd en in de *Nieuwe-kerk* aldaar begraven. Door latere dichters wordt SPIEGEL, onder de opbouwers der Nederduitsche taal- en dichtkunde, met roem vermeld; ook gaf men hem den bijnaam van *Hollandschen ENNIUS*. Van het dichtkundig genootschap, voormaals onder den naam van de kamer *In liefde bloeiende*, was hij een der voornaamste oprichters en leden. Naar den smaak der eeuw, schreef hij verscheiden jaren, voor deze kamer, *Nieuwjaars-liederen*. Reeds in 1591 bezorgde hij de eerste uitgave der *rijm-kronijk* van MELIS STROKE. Verder schreef hij verscheiden kleine dichtstukken, meestal van zedekundigen of stichtelijken inhoud. Van al zijne werken, is echter het meeste

beroemd zijn *Hertspiegel*. Eerst drie jaren na zijnen dood, te weten, in 1615, werd dit werk in het licht gegeven.

* SPIELMANN (JACOBUS REINHOLD), een scheikundige, den 31 Maart 1722 te *Straatsburg* geboren, volbragt zijne eerste studiën in die stad, en ging dezelve verder voorzetten, aan verscheiden universiteiten van *Duitschland* en te *Parijs*. In *Straatsburg* teruggekeerd, oefende hij eenigen tijd, in opvolging van zijnen vader, het beroep van apothekar uit, en ontving daarop den doctoralen graad in de geneeskunde. In 1756, werd SPIELMANN, aan de universiteit van *Straatsburg*, tot hoogleeraar in de dichtkunde benoemd, daarna verkreeg hij eenen leerstoel voor de genees-, schei- en kruidkunde en overleed in zijne geboorteplaats in 1783. Men heeft hem eene naauwkeurige ontleding te danken, der verschillende soorten van melk, de kennis van alle schadelijke of vergiftige planten van den *Elzas*, en andere belangrijke nasporingen; in zijne werken opgeteekend. De voornaamste zijn: 1.º *Institutiones chemie prælectionibus academicis accommodatae, Straatsburg, 1763—1766*, in 8.vo; — 2.º *Institutiones materie medicæ etc. Straatsburg, 1774*, in 8.vo, door zijnen zoon in het Hoogduitsch vertaald, ib. 1775; — 3.º *Pharmacopœa generalis*, ibid, 1783, in 4.to; — 4.º *Verhandelingen*, 1777—1781, 4 dl.ⁿ in 4.to SPIELMANN was lid

of correspondent van verschillende akademiën en geleerde genootschappen.

SPIFAME (JACOBUS PAULUS), te *Parijs* geboren, was oorspronkelijk van *Lucca* in *Italië*. Na verschillende posten te hebben bekleed [zoo als dien van raadsheer, van president bij het parlement, van rekwestmeester, van staatsraad, trad hij in den geestelijken staat], werd hij tot het bisdom *Nevers* verheven, en was bij de vergadering der staten, in 1557 te *Parijs* gehouden, tegenwoordig. Deze ligtzinnige en wellustige prelaat, onderhield toenmaals eene vrouw, die hem overreedde, zich met haar naar *Geneve* te begeven. SPIFAME, meer beheerscht door zijnen hartstogt, dan overtuigd van de wijsheid der hervorming, vervoegde zich in 1559 bij CALVINUS, en nam den naam van PASSY aan, een landgoed waarvan JOANNES SPIFAME, zijn vader, heer was. De patriarch der hervormden, zond hem als predikant naar *Orleans*, tot den prins van CONDÉ. De prins zond hem naar den rijksdag van *Frankfort*, ten einde de protestanten te regtvaardigen, die de wapens hadden opgevat, en tegen het koninklijke gezag waren opgestaan, nadat der Kerk te hebben verworpen. Te *Geneve* teruggekeerd, werd hij verdacht van onderhands te handelen, om tot de Catholijke Kerk terugtekeeren. » Het is hierom, zegt een geschiedschrijver, dat men eene gegronde of valsche be-

schuldiging tegen hem opwierp, van een valsch verdrag te hebben aangegaan, en hij werd veroordeeld, om onthoofd te worden." welk vonnis in 1566 ten uitvoer werd gebracht. Volgens eenen protestantschen schrijver, legde hij een groot berouw over zijne misdrijven aan den dag. Zou men niet kunnen aannemen, dat dit berouw voornamelijk zijnen grond daarin had, dat hij met zoo vele ergernis de catholieke godsdienst had verlaten? — Zijn broeder, RUDOLF, advocaat bij het parlement van Parijs, [werd wegens zijne eigenzinnige en vreemde verbeeldingskracht van zijne betrekking ontzet. Hij nam den titel aan van *Dictator, en dictatorisch en keizerlijk zegel-bewaarder*, en is te Melun] in 1563 overleden. Hij is de schrijver van een zeldzaam boek, getiteld: *Dicearchia Henrici, regis christianissimi progymnasmata*, in 8.vo, zonder jaartal of drukoord. Dit boekdeel bevat 309 besluiten of uitspraken zijner vinding, welke hij vooronderstelt in 1556 door HENDRIK II te zijn uitgevaardigd. Terwijl hij zich, even als zoo vele andere schrijvers, in de plaats van den soeverein stelt, beveelt hij onder eenige nuttige en welberadene, onuitvoerbare zaken. De heer AUFFRAI, heeft uit dit boek, de overwegingen overgenomen, welke het meest van zijnen smaak zijn geweest, en heeft dezelve in het licht gegeven, onder den titel van *Vues etc. (Inzigten van eenen staatkundige der 16.^e eeuw) Parijs 1775*, in 8.vo — Men moet

hem niet verwarren met MARTINUS SPIFAME, wiens platte gedichten in 1583, in 16.mo in het licht verschenen.

SPIEGEL of SPIGELIUS (ADRIANUS), te Brussel, in 1578 geboren, overleed te Padua, in 1625; in laatstgenoemde stad was hij hoogleeraar in de ontleed- en heelkunde, in welke betrekking hij zich zoo zeer onderscheidde, dat de senaat van Venetië hem met den titel van ridder van den H. MARCUS vereerde, en hem eenen gouden ketting ten geschenke gaf. Zijne *Werken* zijn te Amsterdam in het licht gegeven, door JOANNES ANTONIDES VAN DER LINDEN, 1645, 3 dl.ⁿ in fol. in het Latijn. Zijne verhandeling: *De humani corporis fabrica*, wordt vooral op prijs gesteld.

† SPILBERGEN (GEORGE VAN), een Hollandsche zee-vaarder der 17.^e eeuw, werd in 1601 door de Zeeuwsch-Oost-Indische Compagnie naar Indië gezonden, bevees aan genoemde maatschappij de gewigtigste diensten, maakte belangrijke en nuttige ontdekkingen, en kwam na eene afwezigheid van 16 jaren, in 1617, in Zeeland terug. Het dag-verhaal der reis van SPILBERGEN, in het Nederd. beschreven, door JOANNES CORNELISSEN DE MAYZ, is mede in het Latijn in het licht gegeven onder dezen titel: *Speculum orientalis occidentalisque Indiae navigationum quarum una Georgii a Spilbergen, altera Jacobo Lemaire auspiciis directa est annis 1614—1618, Leyden,*

1619, in 4.to langwerpig, met kaarten en platen; in het Fransch vertaald, *Amsterdam*, 1621; in het Hoogduitsch, *Frankfort*, 1625, in fol. en daarenboven in onderscheidene verzamelingen van reisbeschrijvingen opgenomen.

SPINA (ALEXANDER DELLA), een religieus, uit het St. CATHARINA-klooster, van de orde van den H. DOMINICUS, te *Pisa*, overleed in 1313. Na dat een particulier, zoo als men zegt, in 1295 de brillen had uitgevonden, en er het geheim aan het publiek niet van wilde bekend maken, vond SPINA het middel, om er, drie jaren later, volgens eigen vinding te vervaardigen. Eenige schrijvers hebben beweerd, dat hetgene wat toenmaals in *Italië* een geheim was, zulks in *Frankrijk* niet was, alwaar de brillen, zeggen zij, reeds op het einde der twaalfde eeuw in gebruik waren; maar het is moeilijk te begrijpen, dat eene zaak, die in *Frankrijk* gedurende eene eeuw in gebruik zou zijn geweest, in *Italië* als een geheim kon beschouwd worden. Wat hier ook van weze moge, het is een vraagstuk of het gebruik der brillen (bijna algemeen geworden), het vermogen des gezichts veel heeft verbeterd; dan, of integendeel, het nu te vroegtijdig, dan al te hebbelijk gebruik, van een later onmisbaar geworden hulpmiddel, even als vele andere dingen, die de als aan eene nieuwe wijze van zijn onder-

worpen en verslaafde zintuigen, dringend vorderen, het gezigt in het algemeen niet zeer verzwakt heeft. Zeker is het dat de ouden tot in hun honderdste jaar lazen, en dat het tegenwoordige geslacht grootendeels zulks op vijftigjarigen ouderdom, zonder bril niet meer doen kan. Twijfelachtig blijft het daarenboven, of de meerdere of mindere grootte der letters, alleen voldoende is, om dit verschil te verklaren, vooral wijl de van verre zieners (*presbytes*), zich zoo wel voor groote als voor kleine letters van brillen bedienen [zie SALVINO. — Men vindt eene *Levensschets* van SPINA in de *Memorie istoriche degl'illustri Pisani*, door pater CANOVAI].

SPINA OF DE L'ESPINE (ALFON-SUS), een Spaansche religieus van de orde van den H. FRANCISCUS, in 1459 geloofs-onderzoeker te *Toulouse*, was, naar men zegt, een jood geweest. Hij is de schrijver van een werk getiteld: *Fortalitium fidei*; een zeer middelmatig werk, verscheiden malen, zoo in 4.to als in fol. uitgegeven. Er bestaat eene uitgave van, te *Neurenberg*, in 1494, in 4.to gedrukt.

SPINA (BATHOLOMEUS), te *Pisa* geboren, en in 1546, in den ouderdom van 72 jaren overleden; begaf zich in 1494, in de orde van den H. DOMINICUS. Hij werd meester van het heilig paleis, en een dergenen, welke de Paus verkoos, om bij de congregatie tegenwoordig te zijn,

welke bestemd was, om de onderwerpen te onderzoeken, welke men aan de kerkvergadering van *Trente* moest voorstellen. Men heeft van hem verschillende werken in 3 dl.ⁿ in fol.

SPINA (JOANNES DE L'EPINE, of), een berucht protestantsch predikant, die vroeger augustijner religieus was geweest. Hij was bij de bijeenkomst van *Poissy* tegenwoordig, en ontsnapte aan de moordtooneelen van den *Bartholomeus-nacht*. Men heeft van hem verscheiden, vrij slechte, zedekundige en twistschriften. Hij overleed te *Saumur*, in 1594.

* SPINA (JOZEF), kardinaal, te *Sarzana*, in 1756, van adellijke ouders geboren, begaf zich naar *Rome*, om er de regtsgeleerdheid te beoefenen. Na den geestelijken staat te hebben omhelsd, verbond hij zich aan *Pius VI*, dien hij naar *Toskane* volgde, en die hem tot aartsbisschop van *Corinthe* benoemde. Ook vergezeldde SPINA den H. Vader naar *Frankrijk* in zijne ballingschap, diende hem de laatste heilige Sacramenten toe, en was de uitvoerder van zijnen uitersten wil of testament. *Pius VII* zond hem met andere gevolmagtigden (*CASELLI* en *CONSALVI*) naar *Parijs*, ten einde er omtrent het concordaat te onderhandelen, en hij ondertekende, met hen deze acte, den 15 Julij 1801. (Zie *CONSALVI* en *CASELLI*). Zijne talrijke diensten verwierven hem het Romeinsche purper: hij was pauselijk legaat

te *Forli* en te *Bologna*, werd bisschop van *Palestrina*, en overleed in 1828.

SPINOLA (KAREL), een Jesuit, was de eenige zoon van OCTAVIUS SPINOLA, graaf van *Tassocole*, opper-stalmeester en gunsteling van keizer RUDOLF II, en kleinzoon van AUGUSTINUS SPINOLA, die zich onder KAREL V beroemd maakte. Pater SPINOLA te *Genua* in 1564 geboren, werd te *Noli*, onder het opzigt van den kardinaal PHILIPPUS SPINOLA, zijnen oom, en bisschop dier stad, opgevoed, en begaf zich, op het einde van 1584, ondanks de tegenkanting zijner familie, onder de Jesuiten; hij beoefende de wiskunde onder den beroemden CLAVIUS, en onderwees die wetenschap, zelfs alvorens zijne godgeleerde studiën volbragt te hebben. Later verzocht hij om naar *Japan* gezonden te worden, hetwelk hem, na veel aandrang, werd toegestaan. In de maand April 1516, ging hij te *Lissabon* scheid, werd door de Engelschen buit gemaakt, die hem naar *Engeland* voerden. Na uitgewisseld te zijn, begaf hij zich naar *Lissabon*, en ging in de maand Maart 1598 andermaal scheid, en zette voet aan wal te *Nangasaki*, in 1602. Hij werkte aldaar met ijver en vrucht, tot in 1618, als wanneer hij te *Omura* in eene gevangenis werd opgesloten. Onder onbegrijpelijke bezwaren, bragt hij vier jaren in dezelve door, en werd in 1622 naar *Nangasaki* vervoerd, alwaar hij den 10 September met pater SEBAS-

TIAAN KIMURA, den eersten Japanschen priester, en eenige andere religieuzen zijner maatschappij, verscheiden anderen der beide orden van den heiligen DOMINICUS en der H. FRANCISCUS, en een aantal leeken, levend verbrand werd. Zijn *Leven* is in het Italiaansch beschreven door pater FABIO AMBROSIO SPINOLA, en opgedragen aan een heer van zijn huis.

SPINOLA (AMBROSIO, markgraaf van), in 1571 geboren, en in 1630 overleden, was uit het beroemde huis van SPINOLA, oorspronkelijk van *Genua*, en welks takken zich in *Italië* en *Spanje* hebben verspreid: de oudste vestigde zich te *Genua*. Hij volbragt zijne eerste wapenfeiten in *Vlaanderen*, aan het hoofd van 9,000 Italianen, meestal oude soldaten en lieden van aanzien. Weldra onderscheidde hij zich aldaar. Kort daarna bekwam hij het bevel van den koning van *Spanje*, om vijf regimenten te ligten, ten einde er zich een leger van te vormen, met hetwelke hij eenig groot onderwerp moest ten uitvoer brengen, maar de dood van FREDERIK, zijnen broeder, riep hem naar elders. Het beleg van *Ostende* had reeds lang geduurd, toen SPINOLA zich met het bevelhebberschap belast hebbende, de stad in 1604 zich overgaf. Zijne diensten deden hem tot veldheer der Spaansche troepen in de *Nederlanden* beoemen. Graaf MAURITS van *Nassau*, stadhouder der *Vereenigde Provinciën*, was de man tegen

wien hij te strijden had. Na de overgave van *Ostende*, begaf SPINOLA zich naar *Parijs*. HENDRIK IV vraagde hem, welke zijne ontwerpen waren voor den aanstaanden veldtogt. SPINOLA ontwikkelde hem dezelve; en daar de vorst meende dat hij hem had willen misleiden, schreef hij aan MAURITS het tegendeel van hetgene wat zijn mededinger in roem hem had gezegd. Wat gebeurde er? SPINOLA volgde van punt tot punt, het door hem aan HENDRIK voorgestelde plan, die bij deze gelegenheid zeide: *Andere bedriegen door logentaal te spreken, en deze heeft mij misleid door de waarheid te zeggen.* Nadat *Spanje*, in 1608, een wapenstilstand met de algemeene staten had gesloten, genoot SPINOLA eenige rust; doch dezelve werd weldra gestoord, door het geschil dat er ontstond over de erfopvolging van *Kleef* en *Gulik*. SPINOLA nam de wapens weder op, maakte zich meester van *Aken*, *Wezel* en andere plaatsen. In 1625, maakte hij zich, na eene met beleid gevoerde belegering, meester van *Breda*, en ging voort met zich te onderscheiden, tot dat hij zich naar *Italië* begaf, alwaar hij in 1630 *Casal* innam. De citadel dier stad bleef in de handen van TOIRAS, wyl onvoorzigtige bevelen, die geregeld uit *Madrid* aan SPINOLA werden toegezonden, zijne krijgsverrigtingen dwarsboomden. Hij stierf van verdriet hierover, terwijl hij tot aan zijnen laatsten ademtogt onophoudelijk uitriep: *Zij hebben mij de eer ontroofd.*

PHILIPPUS III, stelde echter zoo veel vertrouwen in zijne talenten, dat, toen SPINOLA eenigen tegenzin had doen blijken, om *Breda* te belegeren, en als grond daartoe het moeilijke der onderneming en het onzekere van den uitslag aanvoerde, de koning hem als eenig antwoord schreef: *Markies, neem Breda in. Ik, de koning.* Men vraagde eens aan prins MAURITS wie de eerste veldheer zijner eeuw was? SPINOLA is de tweede, antwoordde hij [STRADA, BENTIVOGLIO, GROTIUS EN DE THOU hebben in hunne werken de voornaamste trekken uit het leven van dezen beroemden veldheer opgeteekend].

* SPINOLA (NICOLAAS GAËTANUS), kardinaal-priester, onder den titel van den H. NEREUS en den H. ACHILLEUS, uit het doorluchtige huis van SPINOLA te *Genua*, werd den 20 Februarij 1659 in *Spanje* geboren; nog jong zijnde trad hij reeds in de Romeinsche-prelatuur, doorliep al de rangen derzelve, en nam er de voornaamste bedieningen van waar. In 1695 was hij president der apostolische kamer. In 1706 werd hij tot de nunciatuur van *Florence* benoemd, en tot aartsbisschop van *Thebes*, in *partibus infidelium* verheven. Hij was in 1715 algemeen bijzitter der apostolische kamer, toen CLEMENS XI in zijne promotie van den 16 December deszelfden jaars, hem tot kardinaal benoemde. Op den 19 derzelfde maand, reikte de Paus hem den hoed uit.

Op den 8 Junij 1716 wees hij hem den presbyterialen titel van den H. SIXTUS toe, welken hij in 1725 aflegde, om dien van den H. NEREUS en den H. ACHILLEUS te aanvaarden. Hij was in 1718 prefekt van de congregatie der *Consulta*; later was hij het van die der *Grenzen*, en hij overleed te *Rome* den 11 April 1735.

SPINOLA (GEORGE), kardinaal, uit hetzelfde huis als de voorgaande, te *Genua* den 5 Junij 1667 geboren, was gedurende eenigen tijd commandeur van het ziekenhuis van den H. Geest te *Rome*. In 1711, voor de nunciatuur van *Barcelona* bestemd, werd hij den 1 Julij des zelfden jaars tot aartsbisschop van *Caesarea*, in *partibus infidelium* benoemd, en tot die hoedanigheid, den 7 derzelfde maand gezalfd. In de maand Julij 1713, werd hij tot nuntius aan het hof van *Weenen* benoemd, en deed zijnen plegtigen intogt in die stad, den 11 Maart 1714. CLEMENS XI verhief hem den 29 November 1719 tot kardinaal, en daar SPINOLA *Weenen* nog niet had verlaten, had hij de eer het kardinaalskalotje (*Birretum*) uit de handen des keizers te ontvangen. In hetzelfde jaar te *Rome* teruggekeerd, ontving hij den 19 December, in een openbaar consistorie den hoed, en den 16 Januarij daaropvolgende verleende hem de Paus den priesterlijken titel van de heilige *AGNES Buiten de muren*. Toen echter CLEMENS XI, den 19

Maart 1721 overleden, en door INNOCENTIUS XIII opgevolgd was, benoemde deze nieuwe opperpriester, daags na zijne verheffing den kardinaal SPINOLA, tot zijnen minister en staats-secretaris. Hij oefende die betrekking uit, gedurende het geheele bestuur van dien Paus. Op den 12 Junij 1726, na de verheffing van BENEDICTUS XIII, werd hij prefect van de congregatie der immuniteiten, en den 25 Junij 1727 voor drie jaren tot legaat te *Bologna* benoemd. Nadat de tijd zijner legatie was verstreken kwam hij zijn verblijf weder te *Rome* vestigen. Hij legde zijnen titel van de H. AGNES af voor dien van de H. MARIA in *Transtevere*, en dezen laasten weder voor dien van de H. PRAXEDES, en ging, door den dood van den kardinaal BARBERINI, deken van het heilig collegie, van de orde der priesters tot die der bisschoppen over, bekwam het bisdom *Palestrina*, en overleed den 17 Januarij 1739. Behalve deze kardinalen heeft het huis van SPINOLA er nog verscheiden andere opgeleverd, te weten: — JULIUS SPINOLA, aartsbisschop van *Laodicea*, nuntius te *Weenen*, benoemd door ALEXANDER VII, in zijne promotie van 1666, kardinaal onder den titel van den H. SILVESTER, daarna van den H. MARTINUS *op de bergen*, bisschop van *Sutri*, van *Napi* en van *Lucca*, den 11 Maart 1701, in den ouderdom van 79 jaren overleden — JOANNES BAPTISTA SPINOLA, bijgenaamd de kardinaal van de H. CECILIA, langen tijd gouverneur van *Rome*,

aartsbisschop van *Acerenca*, daarna van *Genua*, door INNOCENTIUS XI, in de promotie van 1681 tot kardinaal verheven, overleden den 4 Junij 1704, oud 89 jaren. — Eindelijk, een andere JOANNES BAPTISTA SPINOLA, evenzeer gouverneur van *Rome*, en kamerling der heilige Kerk, tot kardinaal verheven onder den titel van den H. CESAREUS, later onder dien der H. Apostelen, door INNOCENTIUS XII, in de promotie van 1695, overleed den 19 Maart 1719, in den ouderdom van 73 jaren.

SPINOSA (BARUCH, later BENEDICTUS), hoofd der nieuwe pantheïsten, te *Amsterdam*, in 1632 geboren, was de zoon van eenen Portugeeschen jood, die handel dreef. Na de Latijnsche taal onder eenen geneesheer te hebben beoefend, besteedde hij eenige jaren aan de studie der godgeleerdheid, en legde zich bijzonder toe op die der wijsbegeerte. Hoe meer kundigheden hij opzamelde des te meer ontsproten er bij hem twijfelingen omtrent het jodendom, welke zijne rabbijnen niet konden oplossen. Zijn al te vrij gedrag ten hunnen opzigte, bracht hem met hen in onmin. Eindelijk bewoog hem een messteek, hem, bij het uitgaan van den schouwburg, door eenen jood toegebragt, om zich geheel en al van de joodsche gemeenschap afte-scheiden. Hij omhelsde de Calvynsche sekte, en bezocht tevens de kerken der Mennonieten en Arminianen. Het was alstoen dat hij zijnen joodschen

naam van BARUCH in dien van BENEDICTUS veranderde. Ofschoon uitwendig aan het evangelie onderworpen, stelde hij zich met de hulp der filozofie te vreden, om de waarheid op te sporen, en zijne trotsche laatdunkendheid stortte hem in den ijselijksten afgrond. Om vrijer te kunnen filozofieren, verliet hij Amsterdam, en begaf zich naar het land, alwaar hij zich van tijd tot tijd bezig hield met het vervaandigen van mikroskopen en teleskopen. Dit afgezonderde leven behaagde hem zoo zeer, dat hij hetzelfde nog volhield, zelfs nadat hij zich te 's Gravenhage had gevestigd. Er verliepen soms drie maanden, zonder dat hij zijne woning verliet, maar deze eenzaamheid werd vervrolijkt, door de bezoeken der kakelaars, van elk geslacht en elken stand, die bij hem lessen in de ongodisterij kwamen nemen. SPINOSA, oud voor den tijd, werd door eene slepende ziekte aangetast, waaraan hij in 1677 overleed. Hij was klein, geelachtig, had iets sombers in het gelaat, en droeg in zijne trekken het kenmerk van verwerping. Deze heillooze gelaatstrekken baren geene verwondering bij eenen man, die de godverzaking het eerst tot een leerstelsel heeft verheven, en wel tot zulk een onredelijk en ongerijmd leerstelsel, dat zelfs BAYLE in het spinosismus, slechts tegenspraken en geheel en al onverdedigbare stellingen heeft gevonden. Het werk van SPINOSA, hetwelk het meeste gerucht heeft gemaakt, is zijne

verhandeling getiteld: *Tractatus theologico-politicus*, te Hamburg in 1670, in 4.to, in het licht gegeven, waarin hij de zaden van het athéismus uitstrooide, later openlijk door hem in zijne *Opera posthuma*, 1677, in 4.to, geleeraard. Het *Tractatus theologico-politicus*, [waarvan er eene Nederduitsche vertaling bestaat onder den titel van de *Regtzinnige Theologant, of Godgeleerde Staatkunde*], is onder drie verschillende titels in het Fransch vertaald (zie GLAIN). Het hoofdoel van SPINOSA is geweest alle godsdiensten uitte-roeijen, en het athéismus in derzelve plaats te stellen. Hij beweert stoutelijk dat God geen oneindig verstandig, gelukkig en volmaakt wezen is; maar dat hetgene wij God noemen, niets anders is dan die kracht der natuur, welke in alle schepselen verspreid is. Deze ongerijmde drogredenaar, schrijft alles aan eene blinde noodzakelijkheid toe. Hij erkent in het heelal slechts eene enkele zelfstandigheid, aan welke hij de uitgestrektheid en het denkvermogen tot eigenschappen geeft. Hij stelt zijn stelsel in eenen meetkundigen vorm voor, geeft *definitieën*, stelt *axioma's*, leidt *propositieën* af; maar die zoogenaamde *demonstratieën* zijn slechts eene opeenstapeling, van doorslepen, duistere en dikwerf onverstaanbare bewoordingen. Zijne redeneringen zijn gegrond op eene vergezochte bovennaatuurkunde, waarin hij zich verliest, zonder te weten wat hij denkt of zegt. Om de bewijzen

der christelijke godsdienst te verzwakken, tracht hij de voorzeggingen der profeten van het oude Verbond in minachting te brengen. Hij beweert dat zij hunne openbaringen enkel te danken hadden, aan eene verbeeldingskracht, sterker dan die des gemeens: eene ongerijmde stelling, welke hij tot Mozes en zelfs tot J. C. uitstrekt; even als of de verbeeldingskracht in staat ware, de toekomst der dingen, die van niets afhankelijk zijn, te doorgronden. Aan het einde van het eerste gedeelte zijner *Verhandeling over de Zedekunde*, ontkent hij, volgens LUCRETIVS, » dat de oogen geschapen zijn om te zien, de ooren om te hooren, de tanden om te kaauwen, de maag om de spijsen te verteren, » en noemt het tegenovergestelde gevoelen, vooroordeel der kindschheid. Door dezen trek, kan men over de schoonheid der genie van dezen gewaanden wijsgeer oordeelen. SPINOSA haakte er zoo zeer naar, om zijnen naam onsterfelijk te maken, dat hij volgaarne aan dezen roem het tegenwoordige leven zou hebben opgeofferd, zelfs al had hij door een muitend gepeupel in sarden moeten gescheurd worden: eene anders, in eenen atheïst belagchelijke ijdelheid. Het is deze min of meer hevige dweepzucht van ijdelheid, snorkerij en zonderlingheid, die bijna al de vijanden der godsdienst bezielt, en de groote drijfveer uitmaakt van datgene, wat men tegenwoordig *filozofen* noemt. Het was slechts trapsgewijze dat

SPINOSA in den afgrond der godverzaking was gevallen. Hij schijnt van de leer derzelve zeer verwijderd in zijne *Principia Philosophiæ Cartesianæ, geometricæ, demonstrata*, Amstd. 1667, in 4.to » Men beweert, zegt een schrijver, dat hij zedelijk was; maar behalve dat deze verzekeringen altijd onbepaald en zonder bewijzen zijn, en dat een zich gelijk blijvende epikurist, zich nergens in moet versterven, wat zou men er meer uit kunnen afleiden, dan ten opzichte van de gevallen en in duivels veranderde engelen, welke noch zinnelijke zielen, noch verstompte verstanden zijn? De trotschheid geleidt tot dezelfde afgronden als de zonden des vleesches. De dwaling van SPINOSA kwam daar uit voort, dat hij de onderwerpen der godsdienst, met eene profane nieuwsgierigheid, en al het vermetele der laatdunkendheid uitgevorscht, en tevens de werken van God, aan de gebrekkig ontworpen handelingen der meetkunde, en de bewijzen van daadzaken aan de beschouwingen eener ijdele redeneerkunde onderworpen had. » De ongerijmheden van het spinosismus zijn door een aantal schrijvers bondig wederlegd, onder anderen door CUPER, in zijne *Arcana atheismi revelata*, Rotterdam, 1676, in 4.to; door dom FRANCISCUS LAMI, een' benediktijner; door JAQUELOT in zijne *Verhandeling over het beslaan van God*; door LE VASSOR in zijne *Verhandeling over de ware godsdienst*, Parijs, 1688. Dezelfde

ongerijmdheden zijn in 1770, op nieuw te voorschijn gebragt, in het *Système de la nature*, en zegevierend wederlegd, door den abbé BERGIER in zijn *Examen du matérialisme*, 1771, 2 dl.ⁿ in 12.mo

SPIRDION (*Heilige*), bisschop van *Tremithus*, op het eiland *Cyprus* beleed moediglijk het geloof, gedurende de vervolging van MAXIMIANUS-GALERIUS, werd, nadat men hem het register uitgerukt, en de linker knieschijf afgesneden had, naar de berggroeven gezonden, was vervolgens in 325 bij de algemeene kerkvergadering van *Nicea* tegenwoordig, en leefde tot na de kerkvergadering van *Sardica* in 347. Zijn ijver en zijne mirakels verwierven hem eenen grooten naam. Hij was zoo zeer doordrongen van eerbied voor de heilige Schriften, dat hij niet wilde dat men er de uitdrukkingen door eene valsche kieschheid van taal van veranderen zoude. Nadat TRIPHILLUS, bisschop van *Ledres*, in eene redevoering, welke hij voor eene vergadering van bisschoppen van het eiland *Cyprus* hield, het woord *Lectus* (*bed*) in plaats van *grabatum* (*slecht-bed*) had gebezigd, in den tekst van MATH. IX, 6. (*Tolle grabatum tuum*), haalde hij hem hevig door, en vraagde hem of hij beter wist dan de evangelist, van welke uitdrukking men zich be-

hoorde te bedienen. SOZOMENUS verhaalt dat een vermoede reiziger zich in de vaste bij SPIRDION aandiende, met verzoek, hem de gastvrijheid te willen verleenen. Hij ontving hem met de meeste liefde; maar er was in zijn huis noch brood, noch meel te vinden; niets dan een klein stuk spek was er aanwezig. Daar hij de vermoeidheid en de meer dan gewone uitputting des reizigers in aanmerking nam, begaf hij zich tot het gebed en smeekte God hem te willen ontslaan van de tucht der Kerk, liet het spek koken, begon het eerste er van te eten, en noodigde zijnen gast uit om zijn voorbeeld te volgen. CALVINUS en KEMNITIUS hebben hieruit de gevolgtrekking willen maken, dat het gebruik der onthouding toenmaals niet verplichtend was; maar deze geschiedenis bewijst juist het tegendeel (*).

SPIZEL of SPIZELIUS (THEOPHILUS), een protestantsch schrijver, te *Augsburg* of in *Stiermark*, in 1639 geboren, bekleedde gedurende negen en twintig jaren de bediening van diaken en predikant der St. Jacobs-kerk, en verkreeg in 1690 de waardigheid van *ouderling*. Hij overleed in 1691. De voornaamste der menigvuldige door hem nagelaten geschriften zijn, 1.º *Felix litteratus*, 2 dl.ⁿ in 8.vo, en 2.º *Infelix litteratus*, 2 dl.ⁿ

(*) Wie denkt hier niet aan de schoone Legende van LANGBEIN, die Hühner, door onzen TOLLENS, zoo meesterlijk in het Nederduitsch nagevertaler.

in 8.vo In deze beide werken tracht **SPIZELIUS** de gebreken der geletterden aan te duiden, en de ongelukken te schilderen, welke hen wachten, wanneer zij uit kwade beweeggronden studeren, en eerder om zich zelve, dan uit liefde tot God, en tot heil van den naaste: uitmuntende inzigten, waaruit voor de ware of gewaande geleerden onzer dagen veel nut kan getrokken worden; — 3.º *Sacra bibliothecarum illustrium arcana detecta*, zijnde eene proeve van bibliotheek, waaraan echter duidelijkheid en orde ontbreken, en die zich slechts tot een klein getal schrijvers bepaalt; — 4.º *Sinensium res litteraria*, Leyden, 1660, in 12.mo; — 5.º *Confutatio relationis Montesiniana de repertis in America tribubus Israeliticis*, Bazel, 1661. — Zie **MENASSEH-BEN-ISRAËL**.

SPON (**KAREL**), te *Lyon*, in 1609 geboren, was de zoon van eenen rijken koopman en oefende met veel roem in zijne geboorteplaats de geneeskunde uit. Hij kweekte met eenig geluk de Latijnsche dichtkunde aan, en overleed te *Lyon*, in 1684, na in het licht te hebben gegeven: 1.º *Sybilla medica*, zijnde de *Voorzeggingen* van **HIPPOCRATES** in heldenzangen, *Lyon*, 1661, in 4.to; — 2.º *Myologie*, of verhandeling over de spieren, in dichtmaat, voorkomende in de ontleedkundige Bibliotheek van **MANGET**; — 3.º *Pharmacopea* van *Lyon*, enz.

SPON (**JACOB**) zoon van den voorgaande, te *Lyon* in 1647 geboren, bragt eenige jaren met reizen door, en kwam in *Frankrijk* terug, waaruit zijne verkleefdheid aan de zoogenaamde hervormde godsdienst, hem in 1685 andermaal deed vertrekken, met oogmerk om zich te *Zurich* in *Zwitserland* te vestigen; maar hij overleed onderweg te *Vevay*, bij het meer van *Geneve*. Er bestaan van hem verscheiden werken, de voornaamste derzelve zijn: 1.º *Recherches etc.* (*Belangrijke nasporingen van oudheden*), in 4.to, *Lyon*, 1683, een geleerd werk; — 2.º *Miscellanea erudita antiquitatis*, *Lyon*, 1685, in fol. belangrijk wegens de opschriften der gedenkpenningen; — 3.º *Voyages etc.* (*Reizen door Italië, Dalmatië, Griekenland en den Levant*, in 1675 en 1676 ondernomen), *Lyon* 1677, 3 dl.ⁿ, in 12.mo, herdrukt te 's *Gravenhage* in 1680 en 1689, 2 dl.ⁿ, in 12.mo; dit werk is mede zeer belangrijk voor de beminnaars der oudheden en de handelaars; — 4.º *Réponse etc.* (*Antwoord op de critiek*, door **GUILLET** tegen deze Reizen in het licht gegeven), *Lyon*, 1679, in 12.mo; — 5.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der stad en den staat van Geneve*), 2 dl.ⁿ in 12.mo, herdrukt te *Geneve* in 1700, 2 dl.ⁿ in 4.to en 4 dl.ⁿ, in 12.mo met platen, en de *Aanteekeningen* van **GAUTIER**, secretaris van staat. Deze geschiedenis is vol schoone aanteekeningen, maar is niet altijd

getrouw. Aan den stijl ontbreken juistheid, zuiverheid en sierlijkheid; — 6.º *Recherches etc. (Nasporingen der oud- en zeldzaamheden van de stad Lyon)*, 1673, in 8.vo; — 7.º *Bevanda asiatica, seu de cafe, Leipzig*, 1705, in 4.to; — 8.º *Observations etc. (Waarnemingen omtrent de koortsen)*, 1684, in 12.mo; — 9.º *Ignotorum atque obscurorum quorundam de orum arce*, 1676, in 8.vo, met aantekeningen; — 10.º *Aphorismi novi ex HIPPOCRATIS operibus collecti*, 1684, in 12.mo

SPONDE (HENDRIK DE), te *Mauléon de Soule*, een vlek in *Gascogne*, in 1568 geboren, was de zoon van eenen calvinist, secretaris van JOANNA van *Navarre*, en werd in de sekte van zijnen vader opgevoed. Hij had tot peet of doopheffer HENDRIK van *Bourbon* (later HENDRIK IV). In zijne jeugd legde hij reeds veel smaak voor de schoone letteren, en eene groote gemakelijkheid aan den dag om vreemde talen te leeren. Hij oefende den post uit van rekwestmeester voor den koning van *Navarre*, toen de twistschriften der kardinalen DU PERRON en BELLARMINUS zijn hart troffen en zijnen geest verlichtten. Naar het voorbeeld van zijnen oudsten broeder, zwoer hij in 1595, het calvinismus af, en vergezelde den kardinaal DE SOURDIS naar *Rome*. Eenige jaren daarna omhelsde hij den geestelijken staat, en werd in 1626 tot het bisdom *Pamiers* benoemd. Hij verzuimde niets om de ketteren

van zijn diocees aan de dwaling te onttrekken. Hij rigtte in hetzelfde eene geestelijke congregatie, seminariën en godsdienstige gestichten op, en onderscheidde zich door alle bisschoppelijke deugden. Deze beroemde prelaat eindigde zijne dagen te *Toulouse*, in 1643. Zijn voornameste werk is de *Verkorte uitgave der Jaarboeken* van BARONIUS, 2 dl.ⁿ in fol. en de voortzetting van dat werk van 1127 tot 1622, 2 dl.ⁿ in fol. *Parijs*, 1639. [Later werd de voortzetting der *Jaarboeken* van BARONIUS door FRIZON opgevat]. Ofschoon deze *Verkorting* niet volmaakt is en er welligt even zoo vele fouten in zijn, als in BARONIUS, is dezelve echter zeer nuttig voor degene welke de *Jaarboeken* van dezen kardinaal bezitten. Zij dient om hun de voornaamste daadzaken te herinneren, welke er met juistheid in ontwikkeld worden, en oordeelkundig gekozen zijn. Om deze verzameling vollediger te maken, voegde SPONDE er bij de *Gewijde Jaarboeken van het Oude-Testament tot J. C.*, in fol., welke eigenlijk slechts eene verkorting der *Jaarboeken* van TORNIËL zijn. Ook heeft men van SPONDE *Synodale Ordonnantien*. De beste uitgave zijner *Werken* is die van LA NOUE, *Parijs* 1639, 6 dl.ⁿ, in fol. Zijne verhandeling *De cœmeteriis sacris*, 1596, bevat zeer belangrijke nasporingen. — Zijn oudste broeder, JOANNES DE SPONDE, zwoer mede het calvinismus af, en overleed in 1595. Men heeft van hem: 1.º *Com-*

mentariën op HOMERUS, 1606, in fol.; — 2.º een *Antwoorde* op de *Verhandeling* van BEZA, over de *Kenteekenen der Kerk*, *Bordeaux*, 1595, in 8.vo

SPRANGER (BARTHOLOMEUS), een schilder in 1546 te *Antwerpen* geboren. De leergierigheid bragt den jongen kunstenaar op het denkbeeld om te reizen: hij begaf zich naar *Frankrijk*, van waar hij kort daarna naar *Italië* toog. Eene schilderij van *Toovenaars*, welke hij te *Rome* vervaardigde, verwierf hem de bescherming van den kardinaal FARNÈSE, die hem op zijn kasteel van *Caprarole* werk verschafte. Deze prelaat stelde hem later voor aan Paus PIUS V, van wien SPRANGER vele bewijzen van achting en edelmoedigheid ontving. Na den dood van dien opperherder, werd SPRANGER, als eerste schilder des keizers naar *Weenen* beroepen. MAXIMILIAAN II en RUDOLF II overlaadden hem met schatten en eerbewijzen. In zijne voortbrengselen, heeft SPRANGER zich altijd door zijne invallen laten geleiden, zonder de natuur te raadplegen, hetwelk hem een' gedwongen smaak heeft gegeven. Zijne omtrekken zijn ook al te sterk uitgedrukt, maar deze schilder bezat eene bewonderenswaardige vlugge hand. Zijne koloriet is stout en tevens bevallig, en zijne penseelstreken buitengemeen zacht. [Hij overleed te *Praag* in 1623. Van 1806 tot 1815 kon men van dezen meester zes schilderstuk-

ken in het museum van *Parijs* zien; dezelve zijn in het laatstgenoemde jaar aan het hof van *Weenen* teruggegeven].

SPRAT (THOMAS), een Engelse prelaat, de zoon van eenen predikant uit de provincie *Devonshire* werd te *Tallaton*, in 1636 geboren. Hij werd een der eerste leden der koninklijke maatschappij van *Londen*, kapellaan van GEORGE, hertog van *Buckingham*, daarna hofkapellaan van koning KAREL II, prebendaris van *West-Minster*, en eindelijk in 1684, bisschop van *Rochester*. Deze zoowel in de staatkunde als in de wetenschappen ervaren prelaat, overleed in 1713 aan eene beroerte. Al zijne werken zijn zeer wel in het Engelsch geschreven. Men stelt bijzonder op prijs zijne *Geschiedenis der Koninklijke maatschappij van Londen*, 1667.

* SPRENGEL (KURT), een beroemde Duitsche arts, de zoon van een' dorpspredikant, werd in 1766, te *Boldekow* bij *Anklam* geboren; werd in 1787, aan de universiteit van *Halle*, waar hij uitmuntende studiën gemaakt had, tot het doctoraat bevorderd; en bekleedde vervolgens aan dezelfde hoogeschool verschillende leerstoelen. De kruid- en geneeskunde en eindelijk de wijsbegeerte waren achtereenvolgend het onderwerp van zijn onderwijs. Deze geleerde is zeer bekend door zijne kruid- en geneeskundige werken, en vooral door eene *Ge-*

schiedenis der geneeskunde, welke in verschillende talen is vertolkt. SPRENGEL overleed te Halle den 15 Maart 1833, na aldaar ook opziener van den kruidkundigen tujn te zijn geweest. De voornaamste zijner menigvuldige geschriften zijn: 1.º *Specimen inaugurale sistens rudimentorum nosologie dynamicorum prolegomena*, Halle, 1787, in 8.vo; — 2.º *De historia doctrinae medicorum organicae*, Halle, 1790, in 8.vo; — 3.º *Historia litis de loco venae sectionis in pleuretide seculo XVI, imprimis habitae ib.* 1793, in 8.vo; — 4.º *Handbuch der Pathologie*, 3 dl.ⁿ in 8.vo, Leipzig, 1789 — 1792, aan hetwelke men verwijt te zeer uitsluitend, in den geest der *Vitalisten* te zijn geschreven, en de organische ongesteldheden te zeer onaangeroerd te laten: deze leer was vroeger in zwang geweest in de school van *Montpellier*, en was het toenmaals in *Engeland* en elders; — 5.º *Antiquitates botanicae*, Leipzig, 1798, in 4.to met 2 plt.ⁿ; — 6.º *Florae Hallensis tentamen novum*, 1806, in 8.vo met een bijvoegsel en 12 platen; — 7.º *Historia rei herbariae*, Amsterdam, 1807 — 1808, 2 dl.ⁿ in 8.vo; dit is eene beredeneerde geschiedenis der kruidkunde, volgens tijdvakken, tot 1778 gerangschikt. Verscheiden schrijvers hebben er uit geput, zonder dengenen te noemen, die hun de bron had geleverd. — 8.º *Institutiones physiologicae*, Amsterdam, 1809—1810, 2 dl.ⁿ in 8.vo; — 9.º *Apologie des HIPPOCRATES*, 2 dl.ⁿ Leipzig

1789—1792. KURT SPRENGEL heeft ook verscheiden werken vertaald: uit het Zweedsch, de *Reizen naar Japan* door THUMBERG; uit het Nederduitsch (met FORSTER), de *Beschrijving van den Archipel*, door den admiraal KINSBERGEN; uit het Fransch *Nouvelle mécanique des mouvemens de l'homme et des animaux*, door BARTHEZ; uit het Engelsch, de *Huisselijke geneeskunde* door BUCHAN enz.

SPURZHEIM (KASPAR), even als de voorgaande, een beroemde Duitse geneesheer den 31 December 1776, te *Longueil* of *Longwich* bij *Trier* geboren, beoefende de genees- en ontleedkunde te *Weenen*, alwaar hij tot doctor werd bevorderd. Een kweekeling van doctor GALL (zie dat artikel) zijnde, maakte hij zich als een vurig voorstander der schedelleer van dien arts bekend, en bezocht de verschillende deelen van *Europa*, in de hoop van gezegde leer te bevorderen. Lang hield hij zich te *Parijs*, *Londen* en *Edimburg* op, in welke laatstgenoemde stad, hij een genootschap stichtte *phrenological society* genaamd. In 1832 had SPURZHEIM zich naar de *Vereenigde Staten* van *Amerika* begeven, ten einde er de schedelleer te onderwijzen, toen hij door de zweetkoorts werd aangetast, waaraan hij den 10 November deszelfden jaars te *Boston* bezweek. Gedurende zijn geheele leven was hij aan de werkzaamheden van GALL verbonden geweest, en het is gezamenlijk met hem,

dat hij de meeste zijner nasporingen over de ontleding van het hersengestel heeft in het licht gegeven. SPURZHEIM heeft echter eenige wijzigingen in het stelsel van dezen beroemden arts gebragt; hij heeft nagelaten: *The physiognomical system of D. GALL and SPURZHEIM London en Edimburg, 1815; — 2.º Observations etc. (Waarnemingen betrekkelijk de krankzinnigheid)*, en verscheiden andere geschriften, over gelijksoortige onderwerpen.

SSEMA-KOUANG. — Zie SEEMA-KOANG.

STAAL (MEVROUW DE), vroeger onder den naam van mejufvrouw DE LAUNAI bekend, werd te *Parijs* geboren, en was de dochter van eenen schilder, die genoodzaakt zijnde, om zijn vaderland te verlaten, de wijk naar *Engeland* nam, en aldaar overleed. Mejufvrouw DE LAUNAI ontving hare eerste opvoeding in de abdij van den heiligen Verlosser in *Normandijë*, waarin hare moeder de wijk had genomen. Van daar begaf zij zich in een klooster te *Rouanen*, alwaar zij zeer vele kundigheden opdeed. Bij den dood der overste, kwam zij te *Parijs* in een ander klooster. Daar geraakte zij in kennis met de hertogin DE LA FERTÉ, die door haren geest bekoord, haar mede nam naar *Versailles*. Onder het regentschap, in de ongenade van de hertogin DU MAINE gewikkeld, bij welke zij vroeger kamerjuffer

was geweest, en van welke zij later het vertrouwen won, werd zij gedurende bijna twee jaren in de *Bastille* opgesloten. Na dat haar de vrijheid was teruggegeven, was zij der prinses zeer nuttig, die haar uit erken-tenis uithuwde aan den Heer DE STAAL, luitenant bij de Zwitsersche-garde, en later kapitein en veld-maarschalk. Hare inborst was een mengsel van goede en kwade hoedanigheden; de eerste hadden echter meestal de overhand. Zij overleed in 1750. Men heeft na haren dood gedrukt de *Gedenkschriften van haar leven, Londen (Parijs), 1755, 4 dl.º in 12.º*, door haar zelve geschreven; de beide laatste deelen, bevatten 23 Brieven, met gedichten doorvlochten en twee blijspelen. Deze Gedenkschriften bieden geene zeer belangrijke voorvallen aan; maar dezelve zijn vrij zonderling. Eenige critici beweren dat mevrouw DE STAAL in hare *Memoriën* niet alles gezegd heeft wat haar betrof. In 1801, heeft men in het licht gegeven de verzameling harer *Brieven aan den ridder DE MESNIL, aan den Markies d'HERICOURT en aan den heer DE SILLY 2 dl.º in 12.º*. Al de werken van mevrouw DE STAAL zijn gezamenlijk uitgegeven door RENO-ARD, *Parijs 1821, 2 dl.º in 8.º*

STACKHOUSE (THOMAS, een Engelsche godgeleerde, in 1680 geboren, in 1752 overleden, maakte zich bekend door zijne geschriften tegen TYNDAL, Col-

LINS en WOOLSTON, kwakzalvers van de sekte der nieuwere filozofen. Zijne meest geachte werken zijn: 1.º *De letterlijke zin der H. Schrift*, 1738, 3 dl.ⁿ in 8.º; — 2.º eene Volledige *Verhandeling over de godgeleerdheid*; — 3.º *Algemeene geschiedenis des Bijbels*, 1732, 2 dl.ⁿ in fol.

STADIUS (JOANNES), te Loenhout, bij Antwerpen, in 1527 geboren, was hoogleeraar in de geschiedenis te Leuven, en later hoogleeraar in de wiskunde en geschiedenis te Parijs, alwaar hij in 1579 overleed. JOZEF SCALIGER stelde dezen geleerde grootelijks op prijs. Er bestaat van hem: 1.º *Ephemeriden*, Keulen, 1556 en 1570, in 4.to; — 2.º *Tabulae aequalis et apparentis motus caelestium corporum*, 1560; — 3.º *Commentarius in Lucium storum* Keulen, 1600. STADIUS was ervaren in de sterrekunde, maar hij schijnt met de sterrekijkkunde ingenomen te zijn geweest.

* STAËL - HOLSTEIN (ANNE LOUISE GERMAINE NECKER, baronesse de) te Parijs, den 22 April 1766 geboren, werd door hare moeder met eene ordelijke gestrengheid opgevoed, welke haar vader door zijne goedheden trachtte te matigen. Het huis van mevrouw NECKER werd door de beroemdste letterkundigen der hoofdstad bezocht; de abbé RAYNAL, MARMONTEL, BUFFON, THOMAS, GRIMM enz. begaven zich vlijtiglijk naar de nieuwe ASPASIA; en het is te midden van

hunnen kring, dat mevr. NECKER haren geest vormde, en reeds vroegtijdig den smaak voor de schoone kunsten en de letterkunde opvatte; ook had zij nauwelijks den ouderdom van 15 jaren bereikt, of zij vervaardigde uittreksels uit den *Geest der wetten* van MONTESQUIEU, en voegde er *Aanmerkingen* bij. Twintig jaren oud zijnde schreef zij drie *Geestige verhalen* (*Nouvelles*), in welks genot het publiek, in 1789, werd gesteld. Deze eerste proeve werd gevolgd door *Brieven over de geschriften en het karakter van J. J. Rousseau*; een werk, waarin, onder kiesche trekken, geestige en gevarieerde overzigten, men de jeugd der schrijfster ontwaart, welke haar de tegenstrijdigheden van haren held doet aanmenen. Mejufvrouw NECKER, met talenten en hoedanigheden begaafd, die de wereld op prijs stelt, vond vele aanbidders, en nog jong zijnde, werd zij vereenigd met den baron DE STAËL. een' Zweedsch edelman (zie het volgende artikel). Haar nieuwe staat veranderde niets aan haren smaak, aan hare bezigheden, en zij ging voort met de letteren te beoefenen. Intusschen sleepte de revolutionnaire stroom alles rondom haar mede. Haar vader, slagtoffer van den brand, dien hij zelf had medegewerkt om te ontsteken, ontsnapte door de vlugt aan de woede des volks, en zij zelve was verplicht het lot te volgen van dengenen, aan wien zij haar bestaan te danken had; maar de stand van haren echtgenoot

gaf haar weldra aan de hoofdstad terug, alwaar zij eenige staatkundige geschriften in het licht gaf: vóór den 10 Augustus, had zij een *plan van ontvoeging des konings* ontworpen, en later zond zij aan het revolutionnaire bestuur eene *Verdediging der koningin* in. MEVROUW DE STAËL leerde in 1797 BONAPARTE kennen, en, hetzij dat hare staatkundige grondbeginselen niet in overeenstemming met die dezer stoute genie waren, of dat zij deel hebbe gehad, aan een geschrift haars vaders, waarin de eerste consul niet gespaard werd, zij werd voor de eerste maal in 1801, en andermaal in 1807, verbannen. *Duitschland, Rusland, Engeland* zagen haar beurtelings, en ontvingen de hulde, welke zij aan al datgene aanbood, hetwelk hare schitterende verbeeldingskracht toelachte. Eindelijk kon zij bij de restauratie dat *Parijs* weder zien, hetwelk zij met zoo veel leedgevoel had verlaten: zij deed zich aldaar op nieuw omringen, door alles wat de maatschappij schitterends aanbood: en hare zaal, werd als een diplomatisch kabinet, waarin de staatszaken behandeld werden. De kortstondige verschijning van BONAPARTE op den Franschen bodem, verwijderde haar van de hoofdstad, en, in den tijd, bewees men haar de eer, van uitte-strooijen, dat zij door hare pogingen had medegewerkt, tot de coalitie der bondgenooten tegen *Frankrijk*: maar haar haat tegen BONAPARTE had niet

tot grondslag de liefde voor het vaderland, en, indien zij hem verfoeide, was zulks niet wijl hij *Frankrijk* verdrukte, maar wel wijl hij de omwenteling te keer ging, welker grondbeginselen zij nog steeds aankleefde. Na eene vrij langdurige ziekte overleed mevrouw DE STAËL, te *Parijs*, den 14 Julij 1817. Zij heeft eenen zoon en eene dochter nagelaten, welke laatste de echtgenoot van den hertog DE BROGLIE is geworden. Zij had zich gedurende eene harer ballingschappen met een Franschen officier vereenigd, DE ROCCA genaamd, van wien zij eenen zoon heeft gehad; maar dit huwelijk werd eerst bij haren dood bekend. De *Werken* dezer schrandere vrouw, zijn door haren zoon gezamenlijk, in 18 dl.ⁿ in 8.vo uitgegeven. Dezelve zijn voorafgegaan door een *Verslag* betrekkelijk de schriften en het karakter der schrijfster, door mevrouw NECKER DE SAUSURE, hare bloedverwante. Dit verslag is ongewoon, niet wegens de levens-bijzonderheden, die het van mevrouw DE STAËL mededeelt, waarvan het bijna geen gewag maakt, maar door den toon van opgetogenheid en overdrevene lofuitgingen, die men er van af het begin tot aan het einde toe in aantreft. De voornaamste geschriften van mevrouw DE STAËL zijn: 1.º — *Défense etc. (Verdediging der koningin)*; — 2.º *Lettre etc. (Brief aan het ongeluk)*; — 3.º JOANNA GREY, treurspel; — 4.º RICHARD LEEUWENHART, een dichtstuk;

— 5.º DELPHINE, een roman;
 — 6.º CORINNE id.; — 7 de
*l'Influence (Over den invloed
 der hartstogten op het geluk
 der menschen)*; — 8.º *De la
 littérature etc. (Over de letter-
 kunde, beschouwd in hare be-
 trekkingen met de maatschap-
 pelijke instellingen)*; — 9.º *De
 l'Allemagne (Over Duitschland)*;
 ofschoon dit werk vooraf door
 de censuur was goedgekeurd,
 deed SAVARY-ROVIGO, nieuwe
 minister van policie, de tien
 duizend exemplaren der eerste
 uitgave van dit werk in beslag
 nemen en vernietigen. Deze
 minister beteekende te gelijker
 tijd aan de schrijfster, die zich
 toenmaals op het landgoed *Fossé*
 bevond (toebehoorende aan den
 graaf DE SALABERRY), van bin-
 nen drie dagen *Frankrijk* te
 verlaten; — 10.º *Considerations
 etc. (Overwegingen over de voor-
 naamste gebeurtenissen der Fran-
 sche omwenteling)*, na haren
 dood in het licht verschenen.
 Mevrouw DE STAËL had van de
 natuur gaven en hoedanigheden
 ontvangen, die in eenen persoon
 van haar geslacht zeldzaam
 kunnen genoemd worden; maar
 in de grondbeginselen der her-
 vorming opgevoed, reeds van
 af hare wieg door valsche en
 schitterende geesten omringd,
 en gewoon om zich in de onder-
 werpen harer studiën, slechts
 datgene voor oogen te stellen,
 wat aan de verbeeldingskracht
 behaagt of de trotschheid vleit,
 was zij verstoken van de ken-
 nis dier vaste en onwrikbare
 grondbeginselen, die onze nei-
 gingen beheerschen, en onze

rede bepalen: ook heeft alles
 in haar, den stempel van dit
 eerste gebrek harer opvoeding
 gedragen. Zij beminde slechts
 datgene, wat met den smaak
 strookte, dien men haar had
 ingeboezemd; aan niets liet zij
 zich meer gelegen liggen dan
 aan familie-genegenheden; het-
 welk een verstandig man heeft
 doen zeggen, dat het een vreemd
 verschijnsel was, al de leden
 der familie NECKER eene onaf-
 gebrokene bewondering voor
 elkander te zien prediken. Men
 ziet in de daad de heer NECKER
 met geestdrijf de deugden zijner
 vrouw, en de talenten zijner
 dochter verheffen; mevrouw
 NECKER in geestverrukking, dat-
 gene opvangen, wat van de
 lippen van haren echtgenoot
 vloeit: mevrouw DE STAËL,
 steeds geknield voor hun beeld,
 hen bijna aanbidden; en hare
 kinderen, op het te harer ge-
 dachtenis opgerigte monument,
 haar prijzen als het verbazendste
 wonder der natuur. Mevrouw
 DE STAËL hield zich veel met
 staatkunde bezig, maar indien
 zij schitterend geslaagd is; bij
 eene partij, welke zij langen
 tijd bezielde, en welker pogin-
 gen zij leidde, is zij tevens op
 hare juiste waarde geschat door
 schrijvers, welker gezag wel
 eenige hoogachting verdient. » Ik
 geloof niet, zegt DE RONALD
 [in zijne *Observations sur l'ou-
 vrage de madame la Baronne DE
 STAËL, ayant pour titre: Consi-
 derations sur les principaux
 événements de la revolution
 Française, Tome VII p. 617.*
 zijner *Oeuvres, éd. de Bruxelles*

1845] dat er in *Europa* een schrijver was, minder geroepen om over de staatkunde te schrijven; mevrouw DE STAËL heeft denzelfden misslag begaan, welken NECKER in het bestuur had gepleegd. NECKER was een zaak-bezorger en een letterkundige, en hij waande een staatsman te zijn. Mevrouw DE STAËL heeft zich geheel en al bedrogen, toen zij over de staatsregeling der maatschappij wilde handelen; hare staatkundige leer bestaat geheel in begoochelingen; hare godsdienst-leer in vooringenomenheden of vooroordeelen, en hare letterkundige leer in tegenstrijdigheden." BONAPARTE, dien zij nooit beminde, wyl hij zich nooit wilde vernederen, hare geleerde lessen te ontvangen, trof haar eens heviglijk in een gesprek, waarin zij met hare gewone begaafdheid en geest, hem het plan schetste, hetwelk hij in zijn bestuur had behoorren optevolgen: *Heeft mevrouw, zeide hij, hare kinderen gezoogd?* Deze inval werd gevoeld, en van dit tijdstip af, openbaarde zij ten zijnen opzigte even zoo veel haat, als zij geestdrift voor den overwinnaar van *Italië* had aan den dag gelegd. De werken van mevrouw DE STAËL kunnen in drie hoofd-klassen verdeeld worden, de romans, de letterkundige en de staatkundige werken; wij vermeenen hare dichterlijke voortbrengselen onaangeroerd te kunnen laten. DELPHINE en CORINNE genoten eenen bijval, waarvoor de schrijfster niet ongevoelig was. In

zijn *Tableau etc. (Tafereel der Fransche letterkunde)*: noemt CHÉNIER dezelve *twee schitterende voortbrengselen, rijk in bijzonderheden, en die overvloeijen van geestige en krachtvolle trekken*. Het is waar, dat de schrijver van een zeer bijtend klein geschrift, gestrenger was, en het anti-romantische vermaakte eenigen tijd het publiek ten koste van mevrouw DE STAËL. Men zegt, dat zij in DELPHINE zich-zelve wilde afschilderen. DELPHINE, zegt mevrouw NECKER DE SAUSSURE, *is de wezenlijkheid van mevrouw DE STAËL in hare jeugd even gelijk CORINNE er het ideaal van is*. Indien zij zich zulks aangematigd heeft, kan men oordeelen welk gevoelen zij van zich-zelve had. » DELPHINE, zegt CHÉNIER, is juist de eerste der mogelijke vrouwen . . . Men moet geene vrouw met CORINNE vergelijken; zij is andermaal DELPHINE, maar meer verfiynd." De zamenhang van CORINNE is indrukwekkend; maar de schrijfster vordert in dezelve, eene eerbiedige bewondering, eene aanbidding zelfs voor de beide hoofdpersonen. De werken van mevrouw DE STAËL over *Duitschland* en de Noord-sche letterkunde zijn naar onze meening, datgene wat zij het oordeelkundigste en het best overwogen heeft nagelaten; er komen wel eenige wonderspreuken, en hartstogtelijkheden in datgene wat zij voorstaat of verwerpt in voor, maar zij ontleeft met den vluggen blik der genie, de meesterstukken der

Duitsche letterkunde, en haar stijl ontleent de kleuren van elken aard van dichtwerk, hetwelk zij de monsterring doet doorgaan; zij ontwikkelt met een verheven talent de voornaamste stelsels der Duitsche wijsgeeren, en heldert de duisternissen op, waarin zij zich schijnen te wikkelen. Wij kunnen denzelfden lof niet toezwaaijen aan hare verhandeling *Over den invloed der hartstogten*, die wij als gevaarlijk en der pen eener vrouw onwaardig beschouwen. Mevrouw DE STAËL heeft ten opzichte harer betrekkingen geenen naam nagelaten vrij van alle critiek; zij was hartstogtelijk, maar had het publiek daarvan niet behooren te onderrigten. Onder de staatkundige werken dezer zoo geestige vrouw, is ongetwijfeld datgene wat de meeste opspraak heeft gemaakt de *Overwegingen over de voornaamste gebeurtenissen der Fransche omwenteling*, na haren dood in het licht gegeven. De beroemde, door ons in dit artikel reeds aangehaalde schrijver, en die dezelve in den tijd wel wilde wederleggen, in een los stukje waarin het diepzinnige der denkbeelden met de schoonheid des stijls gepaard gaat, zal ons de beoordeeling verschaffen, welke wij er over vellen. » De onderwerpen der werken van mevrouw DE STAËL lagen in de gewoonte van haren geest, den aard harer begaafdheid en kundigheden. Het onderhavige is van eene geheel andere strekking, en ofschoon het over

staatkunde en omwenteling handelt, heeft het echter geen ander onderscheidend kenmerk dan zijne voorgangers. Het is al weder een roman over de staatkunde en de maatschappij; het is al weder DELPHINE en CORINNE die met de staatkunde omspringen even gelijk zij zulks met de minnarijen deden. Twee gevoelens hebben de overhand in haar werk: hare teederheid voor haren vader en hare bewondering voor *England*. Wordt de heer NECKER beschuldigd, zoo tracht zijne dochter niet hem te regtvaardigen, zij prijst hem; wordt hij geprezen, zoo juicht zij niet toe, zij vergoedt hem. In *Engeland* is alles volmaakt: het is het paradijs van *Europa* en de fakkel der wereld.... Dit werk strekt zeker niet ter vermeerdering van den roem van geleerdheid, welke de schrijfster geniet, en, naar het mij toeschijnt, is de stijl minder schitterend, dan die harer overige voortbrengselen; en welligt zou zij, door de overdrevenheid harer vrijzinnige denkbeelden, de bitterheid harer hekelingen, de onregtvaardigheid harer oordeelvellingen, een minder gunstig denkbeeld van de goedheid harer inborst nalaten. In het algemeen hebben de protestantsche schrijvers de staatkunde niet beter dan de godsdienst behandeld, LEIBNITZ verweet aan PUFENDORF zwaarwigtige dwalingen; degene, die later zijn gekomen, hebben hem nog overtroffen, en mevrouw DE STAËL steekt boven alle uit. Het is aan deze staat-

kunde dat *Europa* de volks-souvereiniteit, en derzelver onvermijdelijke gevolgen te danken heeft. JUNIEU, die zelfs onder de zijnen voor een driftig man doorging, had gezegd: » » Het volk is het eenige gezag, dat niet noodig heeft gelijk te hebben, om zijne daden te wettigen. » Mevrouw DE STAËL gaat nog verder, daar zij hare staatkunde zelfs op het beginsel der hervorming grondt. *Er is geen geschilpunt*, zegt zij, *noch zedenoch staatkundig, waarin men datgene moet aannemen, wat men gezag noemt; het geweten der menschen is in hen eene gedurige openbaring, en hunne rede eene onveranderlijke daadzaak.* En hieruit volgt onvermijdelijk, dat al degene, welke niet denken zoo als mevrouw DE STAËL, noch geweten, noch rede hebben, en dit is ook de gevolgtrekking, welke zij er uit afleidt. *Observations etc.* door DE BONALD.

* STAËL-HOLSTEIN (ERICH MAGNUS, Vrijheer van), een Zweedsche diplomaat, in 1755, uit eene oude familie van *Zweden* geboren, trad reeds vroegtijdig de diplomatische loopbaan in, en werd in 1783, gevolmagtigd minister bij het hof van *Frankrijk*. In betrekking zijnde gekomen met NECKER, huwde hij in 1786 met zijne dochter. GUSTAAF III, die eenen verklaarden afkeer van de grondbeginselen der Fransche omwenteling had, riep zijnen minister in 1792 terug, kort voor het noodlottige tijdstip, waarop hij als slagtoffer

van eenen moord-aanslag sneefde. Toen echter de hertog van *Sudermanland*, na dit treurige uiteinde, de teugels van het Zweedsche bestuur in handen had genomen, zond hij den vrijheer VAN STAËL naar *Parijs* terug, die aldaar twee maanden na den dood van LODEWIJK XVI aankwam, en toenmaals de eenige vertegenwoordiger eener monarchie bij de Fransche republiek was. Weldra afgeschrikt door hetgene, wat rondom hem plaats had, haastte hij zich naar *Zweden* terugtekeeren, voorzien van een ontwerp van bondgenootschap, hetwelk de regent meende niet te moeten bekrachtigen. Na den val van ROBESPIERRE kwam VAN STAËL te *Parijs* terug, alwaar hij tot in 1799 verbleef, als wanneer hij door koning GUSTAAF-ADOLF, die zijne meerderjarigheid bereikt had, teruggeroepen werd. Hij overleed te *Poligny*, in *Franche-Comté*, in Mei 1802, op reis zijnde om zich naar *Coppet* tot zijnen schoonvader te begeven, waarwaarts de slechte staat zijner zaken hem genoodzaakt had eene schuilplaats te zoeken.

* STAËL (AUGUSTUS, baron DE), zoon van den voorgaande, kleinzoon van den minister NECKER, werd in 1790 geboren, en was voorzitter der *Protestantsche maatschappij van Christelijke Zedekunde*. Hij werkte mede aan de oprichting van verschillende genootschappen, zoo als aan dat van *Christelijke Zedekunde*, dat van de *Spaar- en voorzieningskast van Parijs*, waar-

van hij een der nuttigste be-
heerders was, dat van *onderlinge
voorziening van protestantsche
werklieden*, van het *bijbelge-
nootschap*, van *godsdienstige
traktaatjes* enz; hij is bekend
door zijne *Brieven over Enge-
land*. AUGUSTUS DE STAËL had
de staatkundige grondbeginselen
zijner bloedverwanten overge-
ërfd. Hij overleed op het land-
goed *Coppet* den 17 November
1827.

STAFFORD-HOWARD (WILLIAM,
graaf van), tweede zoon van
THOMAS, hertog van *Norfolk*,
werd in 1611 geboren; had be-
wijzen van zijne getrouwheid
gegeven aan KAREL I, die hem
tot lord, burggraaf en vrijheer
van *Stafford* verhief, en aan
KAREL II, dien hij in zijne
ballingschap volgde. Zijne deug-
den verschaften hem zoo wel
de achting der protestanten als
der catholijken. De booswicht
OATES beschuldigde hem, in
1678, een der hoofden eener
hersenschimmige zamenwering
te zijn, waarin hij al de Catho-
lijken betrok. Deze ellendeling
verklaarde dat hij hem eenen
last, onderteekend door pater
OLIVA, generaal der Jesuiten,
had zien overgeven; twee an-
dere getuigen zwoeren, dat hij
hen had willen aansporen om
den koning te vermoorden. De
eerloosheid der beschuldigers,
de ongerijmdheid der verklarin-
gen, het onberispelijke gedrag,
de getrouwheid van STAFFORD,
en de bewijzen, die hij, te
zijner verdediging aanvoerde,
beletteden niet, dat zelfs de

pairs, hem met eene meerder-
heid van vier-en-twintig stem-
men, schuldig verklaarden. Zijn
moed verliet hem niet: oud en
gebrekkelig zijnde, verzocht hij,
toen hij naar de strafplaats werd
geleid, dat men hem met eenen
mantel mogt dekken: » Ik zou,
zeide hij, van koude kunnen
beven; maar, de hemel zij
dank, van vrees zal ik het niet
doen.» Hij ontkende op het
schavot de bedorven zedeleer,
welke men aan de catholijke
Kerk toeschreef. » Ik sterf,
zeide hij, met de hoop dat de
begoocheling weldra verdwijnen,
en de kracht der waarheid
iedereen noodzaken zal mijne
eer te herstellen. — Wij gelooven
u, milord, riep het in tranen
smeltende volk, dat de hemel
u, zegene! milord!» Al bid-
dende ontving hij op den 29 De-
cember 1680 den slag des doods.
VOLTAIRE, wiens getuigenis in
deze zaak niet verdacht kan
zijn, laakt met regt KAREL II,
hem geene genade te hebben
durven schenken. » Eene schan-
delijke zwakheid, zegt hij,
waaraan zijn vader zich had
schuldig gemaakt, en die zijnen
vader deed vallen. Dit voor-
beeld bewijst dat de dwingelandij
van meerderen in één ligchaam
vereenigd altijd erbarmelijker
is, dan die eens konings. Er
zijn duizende middelen om eenen
vorst te bevredigen, maar om
een door vooroordeelen mede-
gesleept ligchaam te verzachten
zijn er geene. Elk lid, door de-
ze laaghartige woede bedwelm-
d, voedt en verdubbelt dezelve
in de overige leden, en besluit

zonder vrees tot gruwzaamheden, wijl niemand voor het geheele ligchaam verantwoordelijk is." Men zie over den dood des graven van STAFFORD, de uitmuntende *Vedediging* der Catholijken door ARNAULD.

STAFFORD. — Zie STRAFFORD.

STAHL (GEORGE ERNST), een Duitsche arts, in 1660, te *Anspach*, in *Frankenland* geboren. Na te *Jena* schitterende studiën te hebben gemaakt, werd hij in 1687, tot hof-medicus van den hertog van *Saksen-Weimar* benoemd. Toen in 1794 de hoogeschool van *Halle* werd gesticht, werd hem den leerstoel voor de geneeskunde toevertrouwd. Zijne manier van onderwijzen, de bondigheid zijner werken, het welgelukken zijner praktijk, werkten zamen om hem eenen schitterenden roem te verschaffen. STAHL werd in 1716 naar *Berlijn* beroepen, en verkreeg aldaar de titels van hofraad en lijfarts des konings. Hij overleed in 1734. Deze groote geneesheer heeft eenige zonderlinge gevoelens voorgestaan, die ofschoon dezelve in een zeker punt waarheden bevatten, niettemin een tegenstrijdig voorkomen hebben. Dusdanig is zijn stelsel van heerschappij (autocratie) der ziel op het ligchaam, bij gezondheid en in ziekte, een stelsel dat hem vele tegenstrevers en tevens bewonderaars verwekte (zie SAUVAGES DE LA CROIX). Volgens zijn gevoelen, moet een geneesheer niet handelen, dan door

naauwkeurig de uitwerkselen der ziel op het ligchaam te volgen. Het lijdt geen twijfel of deze uitwerkselen bestaan wezenlijk en zelfs op eene gevoelige wijze, daar zij zich zelfs uitstrekken tot het gelaat, en de onverschilligste aankleven des ligchaamsgestels (zie RICHTER-CHRISTIAAN-RIVAULT); maar het zou vermetel zijn, dezelve in alle gevallen te willen bepalen en te volgen. Het is vooral door zijne ervarenheid in de scheikunde, dat STAHL zich verdienstelijk heeft gemaakt. Hij putte dezelve uit werken, die, vóór hem, bijna onbekend waren, en waarvan hij zoo wel de kennis als het gebruik verspreidde: het waren die van den beroemden BECHER, welke hij verbeterde, uitbreidde en met aantekeningen vermeerderde. Hij had ook veel nut van de werken van KUNKEL en deed een aantal nuttige ontdekkingen. Vele zijner geneesmiddelen maakten eenen grooten opgang en worden zelfs nog gezocht; zoo als bv. zijne *balsamike pillen*, zijn *krampstillend poeder* zijn *geest van tegengift* enz. De metaalkunde heeft hem de grootste verplichtingen, zijne kleine latijnsche verhandeling (1697) over dat onderwerp, is uitmuntend. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Experimenta et observationes chimicæ et physicæ, Berlijn 1751*, in 8.vo; — 2.º *Dissertationes medicæ, Halle, 2 dl.ⁿ in 4.to* zijnde eene verzameling van thesis over de geneeskunde; — 3.º *Theoria medica vera, 1737*, in 4.to; — 4.º *Opusculum*

chimio physico-medicum 1740, in 4.to; — 5.º *Negotium otiosum*, Halle, 1720, in 4.to Het is voornamelijk in dit werk dat hij zijn stelsel ontwikkelt van de heerschappij der ziel op het lichaam; — 6.º *Fundamenta chimiae dogmaticae et experimentalis*, Neurenberg, 1747, 3 dl.ⁿ in 4.to; mede in het Fransch vertaald; — 7.º *Verhandelingen over de zouten*, in het Hoogd. en in het Fransch door den vrijheer von HOLRACH, Parijs, 1771; — 8.º *Commentarium in metallurgiam* BECCHERI, 1723.

STAHREMBERG (KOENRAAD BALTHASAR, Graaf van), ridder der orde van het Gulden-Vlies, voorzitter van den raad van regentschap van *Neder-Oostenrijk*, en gouverneur van *Weenen* tijdens het beleg dier stad door de Turken, in 1683, verwierf eenen onsterfelijken roem door de schoone verdediging gedurende twee maanden dier keizerlijke residentie, en den tijd dien hij daar door aan den koning van *Polen*, en aan de Duitse vorsten gaf, om ter ontzetting derzelve toetesnellen. Hij overleed hoog bejaard te *Weenen*, in 1687. — Men moet hem niet verwarren met GUIDO BALDUS VAN STAHREMBERG, in 1657 geboren, die, na zich bij verschillende gelegenheden te hebben onderscheiden, voornamelijk in den slag van *Zenta*, alwaar hij, onder prins EUGENIUS, het bevel voerde over den regtervleugel der keizerlijken, in *Spanje* verschillende voordeelen, ten gunste van den aartshertog

KAREL behaalde, die na den dood van KAREL II, tot koning was uitgeroepen. Hij won, den 10 Augustus 1710, den beroemden slag van *Saragossa*, die ten tweeden male voor KAREL den weg naar *Madrid* opende. Hij was minder gelukkig te *Villa-Viciosa*, alwaar hij, ofschoon meester van het slagveld gebleven, door het ongeluk den generaal STANHOPE overkomen, die te *Brihuega*, met 5000 Engelschen krijgsgevangen werd gemaakt, gencodzaakt zag den aftogt te blazen. In het volgende jaar sprong hij de vesting *Cardona* bij, en maakte zich meester van al het geschut der belegeraars. Na den afloop des oorlogs leefde hij in stille rust te *Weenen*, evenzeer geëerbiedigd om zijne deugden, als geacht om zijne krijgskundige talenten en overleed aldaar den 7 Maart 1737.

STALENUS (JOANNES), in 1595, te *Kalkar*, in het hertogdom *Kleef* geboren, pastoor te *Rees*, in hetzelfde hertogdom, legde aldaar veel ijver aan den dag, om zijne kudde voor de nieuwe dwalingen te behoeden, en om diegene tot het geloof der Kerk terugtebrengen, welke er reeds in vervallen waren. Hij begaf zich vervolgens in de congregatie van het *Oratorium*, en overleed te *Kevelaar*, den 8 Februarij 1681, na verscheiden wederleggende schriften in het licht te hebben gegeven, waarvan de voornaamste zijn 1.º *Syntagma controversarium fidei*, 2 dl.ⁿ; — 2.º *Papissa*, mon-

strosa et mera fabula, Keulen, 1639, in 12.mo; een geleerd werk, waarvan BAYLE en BLONDEL hebben gebruik gemaakt, om deze aan de dweepers van hun kerkgenootschap zoo dierbare fabel te wederleggen (Zie BENEDICTUS III); — 3.º *Onderrigting om de ware Kerk te kennen*, in het Hoogduitsch, enz.

STALPART VAN DER WIEL (CORNELIS), een heilkundige en geneesheer te 's Gravenhage, alwaar hij in 1620 geboren werd, en in 1668 overleed, is bekend door een werk getiteld: *Observationes rariores medicæ, anatomicæ et chirurgicæ*, Leyden, 1687 en 1727, 2 dl.ⁿ in 8.vo, met platen. Dit is eene vertaling, het oorspronkelijke is in het Nederduitsch; PLANQUE heeft dit werk in het Fransch vertaald.

† STALPART VAN DER WIEL (PETRUS), zoon van den voorgaande, mede te 's Gravenhage geboren, werd, in 1686, te Leyden tot docter in de geneeskunde bevorderd. Men heeft hem eene kleine verhandeling te danken, waarin hij beweert, dat het *fetus* zich door den mond voedt, en dat er geene gemeenschap bestaat tusschen den omloop des bloeds der moeder en des zijnen: *De nutriti-one fetus exercitatio*, Leyden, 1686, in 4.to Dit werk is in 1727, met aanmerkingen van den vader des schrijvers herdrukt, en door PLANQUE in het Fransch vertaald.

* STANCARI (FRANCISCUS), een der eerste bevorderaars der hervorming in Polen, te Mantua in 1501 geboren. Na den geestelijken staat omhelsd te hebben, verliet hij denzelfden weder om in den echt te treden, want hij had de nieuwe dwalingen aangenomen. Uit Italië verdreven, beproefde hij om zich in Duitschland te vestigen, en er eene school te vormen: men stond hem zulks niet toe. Hij was in 1550, te Villach, een stadje van Karinthië. De bisschop van Krakau, met zijne verandering van godsdienst onbekend, vernomen hebbende, dat hij in de gewijde talen ervaren was, ontbood hem, en vertrouwde hem eenen leerstoel voor het Hebreuwsch toe; maar STANCARI deed het venijn der ketterij in zijne lessen sluipen: de bisschop werd er van onderrigt; en, na zich van hem te hebben meester gemaakt, liet hij hem gevangen zetten. Door de aanzoeken van eenige heeren, werd hij weder in vrijheid gesteld. Hij begaf zich naar STANISLAUS STADNISKI, te Dubieko, alwaar hij eene school opende, die bloeiend werd. STADNISKI, overleden zijnde, vond STANCARI eene schuilplaats bij HIERONYMUS PHILIPPOW, en vestigde zich eindelijk bij NICOLAAS OLESNICKI, te Pinckzovia, werwaarts hij geroepen was door den graaf van Ostrorog, ten einde de kerken van Groot-Polen te hervormen. Hij stichtte eene gereformeerde kerk te Pinckzovia, deed de kloosters ontruimen, de beelden verbrijzelen, tot asch ver-

branden, en ontwierp hervormings-regelen voor al degene, die de nieuwe leer omhelzen zouden. Naar *Pruissen* gezonden zijnde, om te *Koningsbergen* het Hebreuwsch te onderwijzen, verbleef hij aldaar gedurende een jaar, en had een hevig geschil met *OSIANDER*, een bekwaam hoogleeraar dier stad, betrekkelijk de regtvaardigmaking en de hoedanigheid onder welke *JESUS CHRISTUS* onze middelaar is. *OSIANDER* beweerde dat zulks in hoedanigheid van God was, en dat *JESUS CHRISTUS*, onze regtvaardigheid was, volgens zijne goddelijke natuur. Daar *STANCARI*, in deze leer eene dwaling meende te vinden, bestreed hij dezelve met vuur, maar verviel zelf in eene tegenovergestelde dwaling, door te beweren dat *JESUS CHRISTUS* enkel door zijne menschelijke natuur onze middelaar is. Zijn gevoelen werd in verschillende synoden veroordeeld. Hij schreef om hetzelfde te regtvaardigen, en er ontstond uit deze geschillen eene worsteling, die niet dan met hem eindigde. Hij beklaagt zich over de vervolgingen, welke men hem deed ondervinden, en vergelijkt de synoden, die hem veroordeelden, met de tegen den *H. ATHANASIUS* gehoudene conciliën: *Hoc modo*, zegt hij, *CONSTANTIUS imperator arianus... novem concilia celebravit contra S. ATHANASIVM quem miris modis afflixerant... sed tandem veritas vicit*. De vergelijking was niet minder dan eerzuchtig. Men heeft van hem: 1.° eene *Hebreuwsche spraakkunst*, Bazel,

1546; — 2.° *Verklaring van den Brief van den H. JACOBUS met de overeenbrenging van eenige teksten der H. Schrift*, Bazel 1547. *BAYLE* merkt aan, dat deze overeenbrenging woordelijk is overgenomen uit de *Commentariën* van *BULLINGER*; — 3.° *De Trinitate et mediatore Domino nostro JESU CHRISTO ad versus HENRICVM BULLINGERVM, PETRVM martyrem, JOANNEM CALVINVM, et reliquos Tigurinae ac Genevensis ecclesiae ministros Ecclesiae Dei perturbatores*: dat is datgene van zijne werken, waaruit men het best zijne leer kan beoefenen; — 4.° *De Trinitate et unitate Dei, deque incarnatione Domini nostri JESU CHRISTI contra tritheitas, arianos, eulychianos, macharianos, cerinthianos, ebionitas et photinianos*; — 5.° *Opus novum de reformatione tum doctrinae christianae, tum verae intelligentiae sacramentorum, cum matura consideratione et fundamento scripture sanctae et consilio SS. PP.* Bazel, 1547, in 8.°; — 6.° *De decem captivitatibus Judaeorum*; — 7.° *De sanguine Zachariae*, enz. Men vindt de naamlijst zijner werken in het *Epitome* van *GESSNER*, blz. 207. *STANCARI* overleed te *Stobnitz*, den 11 November 1574. *STANISLAUS ORCHOVIUS* (zie *OKSKI*) schreef tegen hem een werk, getiteld *Chimera*, Keulen, 1563, in 8.°; hetwelk, zegt *BAYLE*, vele grondige redeneringen en vele smaadreden bevat. Dit was het gebruik onder die eerste hervormers in zoo geringe mate kwamen zij overeen, omtrent de

beginselen hunner hervorming.

STANDONCK (JOANNES), doctor van het gesticht en de maatschappij der *Sorbonne*, te *Mechelen* in 1443, uit eene geringe familie geboren, ging zijne studiën te *Parijs* voleinden, werd regent in het *St. Babara-Collegie*, en daarna principaal van het collegie van *Montaignu*. Dit laatste collegie hervatte zijnen ouden luister, en hij werd als de tweede stichter deszelven beschouwd. Nadat hij met vrijheid over de verstooting der koningin JOANNA, vrouw van koning LODEWIJK XII (zie JOANNA van *Frankrijk*), had gesproken, wêrd hij voor twee jaren uit het koninkrijk verbannen. Hij begaf zich alstoen naar *Kamerijk*, alwaar de bisschop, die naar *Spanje* vertrok, hem tot zijnen bijzonderen vicaris voor het geheele diocees benoemde. STANDONCK keerde na den asloop van den tijd zijner ballingschap naar *Parijs* terug, en ging voort met de godsvrucht en de studie in het collegie van *Montaignu* te doen bloeijen. Hij voerde er de reguliere geestelijken, *Broeders van het gewone leven* of van den H. HIERONYMUS genaamd in (zie GROOT — GERARDUS DE —), die reeds met het beste gevolg verscheiden scholen in de *Nederlanden* geopend hadden. STANDONCK bouwde voor hen gestichten te *Kamerijk*, *Valenciennes*, *Mechelen* en *Leuven*. Hij ontwierp reglementen voor deze huizen. Du BOULAI en de abbé LADVOCAT beweren

XXIII DEEL.

dat deze reglementen, aan den H. IGNATIUS, die eenigen tijd in het collegie van *Montaignu* vertoefde, het ontwerp tot zijne maatschappij verschaften; maar degene, die eenige kennis hebben gedragen van de reglementen, die in het collegie van *Montaignu*, zoowel als in de huizen door STANDONCK in de *Nederlanden* gesticht, van kracht zijn geweest, slaan hier aan geen geloof. De constitutiën der Jesuiten dragen zoo zeer het kenmerk van het karakter van den H. IGNATIUS, dat men niet kan vooronderstellen, dat hij dezelve aan eenen ander ontleend zoude hebben. STANDONCK overleed heiliglijk in het collegie van *Montaignu*, in 1504, na den post van rector der universiteit bekleed, en door zijne leerreden verscheiden zondaars bekeerd te hebben.

STANHOPE (JACOBUS, graaf van), uit eene oude familie van het graafschap *Nottingham*, werd in 1673 geboren. Hij volgde in *Spanje*, ALEXANDER STANHOPE, zijnen vader, die in het begin der regering van koning WILLIAM III, buitengewoon afgevaardigde aan dat hof was. Het verblijf te *Madrid* verwierf hem de kennis der Spaansche taal. Hij reisde door *Frankrijk* en *Italië*, om het Fransch en Italiaansch te leeren. In *Engeland* teruggekeerd zijnde, sloeg hij de loopbaan der wapens in, en onderscheidde zich bij het beleg van *Namen* onder de oogen van den koning WILLIAM, die hem eene

P

compagnie infanterie schonk. Van rang tot rang klom hij tot dien van luitenant-generaal op. In 1709 werd hij tot opperbevelhebber der Engelsche troepen in *Spanje* benoemd. Den 27 Julij 1710, behaalde hij bij *Almenara* eene zegepraal, die geheel aan zijn beleid en aan zijne dapperheid werd toegeschreven, en waarvoor hij openlijk door koning *KAREL*, aartshertog van *Oostenrijk*, bedankt werd. Den 20 Augustus daar opvolgende, verwierf hij veel roem, bij de belegering van *Saragossa*, zoowel als den 9 December deszelfden jaars, bij de verdediging van *Brihuega*, alwaar hij eenen hevigen tegenstand bood, doch genoodzaakt was, voor de overmagt onderdedoen, en zich krijgsgevangen te geven. Na, in 1712, tegen den hertog *d'Escalona*, onderkoning van *Napels*, te zijn uitgewisseld, keerde hij naar *Engeland* terug, alwaar hij door het geheele hof met onderscheiding ontvangen werd. Koning *George*, den troon beklommen hebbende, benoemde hem tot secretaris van Staat en lid van den geheim-raad. In 1714, zond hij hem naar *Weenen*. Hij was tot gevolmagtigde op het congres van *Kamerijk* benoemd, toen hij, in 1721, te *Londen*, overleed. Als een goede staatkundige, een groot veldheer, als een ijverig burger en een regtschapen man, won hij de harten der onderdanen, en verdiende zijn dood door zijnen vorst betreurd te worden. Hij is het, die zich in 1708, van

Port-mahon, en het eiland *Mi-norka* meester maakte, welke de Engelschen tot in 1781 bezeten hebben.

* *STANHOPE* (*PHILIPPUS*, graaf van), zoon van den voorgaande, in 1780 overleden, werd opgevoed door den beroemden graaf van *CHESTERFIELD*, zijnen oom. Bezitter eener groote fortuin zijnde, en vrij van eerzucht, wijdde hij zijn leven toe, aan de beoefening der letteren en wetenschappen, en hij begaf zich niet anders naar het huis der pairs, waarvan hij lid was, dan bij gewigtige aangelegenheden. Hij heeft geenerlei werk nagelaten; maar op zijne kosten doen drukken, die van *ROBERT SIMSON*, en men heeft hem de schoone uitgave te danken, der *Werken van ARCHIMEDES*, te *Oxford* in 1792, onder het opzigt van *J. TORELLI*, van *Verona*, gedrukt.

* *STANHOPE* (*KAREL*, graaf van), zoon van den voorgaande, den 3 Augustus 1753 geboren, ontving zijne opvoeding te *Geneve*, onder de oogen zijns vaders, die zich derwaarts had begeven, in de hoop van de wankelende gezondheid, van den oudsten broeder desgenen, die het onderwerp van dit artikel uitmaakt, te zien herstellen. Nadat deze oudste overleden was, erfde hij den titel van Burggraaf van *Mahon*, en werd in 1783, door het graafschap *Kent* tot afgevaardigde verkozen. Van af dit tijdstip, tot in 1786, stelde hij vergeef-

sche pogingen in het werk, om de omkoopng te beteugelen, die bij de verkiezing der leden van het parlement waren ingedrongen. Bij den dood zijns vaders, in 1736, nam hij zitting in het hooger-huis des parlaments. Tijdens de ziekte des konings, beweerde hij, dat de beide kamers, het regt hadden, om in de middelen te voorzien, die de koninklijke bekrachtiging vervingen, volgens het beginsel, dat elk wettelijk gezag slechts van het volk kon uitgaan. In het volgende jaar, sprak hij over de godsdienstige verdraagzaamheid, waarbij hij echter enkel de Catholijken van deze weldaad uitsloot. Toen de Fransche omwenteling uitbarstte, toonde hij zich de ijverige voorstander derzelve, in de hoop dat de omwenteling den geest van naijver, welke tusschen de beide volken bestaat, uitdooven, en dezelve voor altijd op de innigste wijze vereenigen zoude. Toen Fox in het lager-huis zijnen bevruchten bill over de vrijheid der drukpers voordroeg, verdedigde hij denzelven met vuur in de kamer der pairs, en gaf daarover een werk in het licht, getiteld: *Verdediging der regten van den Jurij*, in 8.vo, waarin zijn ijver voor de persoonlijke vrijheid op elke bladzijde doorstraalt. Hij verhiel in 1793, nadrukkelijk zijne stem tegen de vijandelijke toebereidselen tegen *Frankrijk*, en verklaarde zich onafgebroken tegen den oorlog. Daar hij zag dat al zijne pogingen vruchteloos

waren, om denzelven te doen ophouden, onthield hij zich om bij de beraadslagingen van het parlement tegenwoordig te zijn, en kwam eerst in de maand Februarij 1800 weder in de pairs-kamer. Hij stelde als toen voor, om aan den koning een adres te zenden, ten einde hem te smeeken een einde aan de rampen des oorlogs te maken, van het ontwerp aftezien om het huis van Bourbon weder op den troon van *Frankrijk* te plaatsen, en ten spoedigste den vrede met de republiek te sluiten. Deze motie werd, bij eene groote meerderheid, weder verworpen. Hij stelde ook verscheiden malen de afschaffing van den slaven-handel voor, en ontwikkelde den 13 Augustus 1807, in eene redevoering aan de kamer der pairs gerigt, al de gevaren die voor den Engelschen handel, uit den oorlog te wachten waren, dien het kabinet van *Londen* zich voorstelde aan de *Vereenigde Staten* van *Amerika* te verklaren. Eindelijk randde hij, in 1813, de leden der admiraliteit aan wegens hun gedrag in den oorlog tegen de Amerikanen. Zijne laatste handeling, was een voorstel ten onderwerp hebbende, om de statuten te vereenvoudigen, en de uitgebreide wetten van *Engeland*, tot eenen eenvoudigen en duidelijken codex te beperken, die door alle burgers kon begrepen worden. Hij overleed aan eene borstwaterzucht, den 3 September 1816. Lord STANHOPE schitterde niet

door de welsprekendheid. In zijne jeugd had hij de beoefening voor de talen veracht; maar hij had zich op de wiskundige wetenschappen toegelegd, welke hij langen tijd met het beste gevolg beoefende. In den ouderdom van 18 jaren, schreef hij in het Fransch, eene *Verhandeling over de Zamenstelling van den slinger*, die door de akademie van *Stokholm* bekroond werd. Dezelve is in verscheiden talen vertolkt, doch — wat vreemd is — niet in het Engelsch. In 1775 gaf hij eene andere verhandeling in het licht, *over de middelen om de bedriegelijke praktijken in de gouden munt voortekomen*, en in 1779 eene, *over de grondbeginselen der electriciteit*, in 4.to Hij heeft twee rekenkundige werktuigen uitgedacht. Het eerste, ter grootte van een boekdeel in 8.vo, bestaat uit verschillende wijzerplaten, en kleine letters, die, door eene stalen naald in beweging gebracht, dienen, om met eene volkomene nauwkeurigheid, de meest-zamengestelde bewerkingen van zamentelling en vermenigvuldiging te verrigten; het tweede, ter grootte eener kleine schrijftafel is het zeldzaamste. Door middel eener enkele schroef, lost men met dit werktuig, alle vraagstukken der vermenigvuldiging en deeling op; maar het opmerkelijkste is, dat wanneer de bewerker zich daarbij vergist, en de schroef eenmaal te veel omdraait, men eensklaps uit de tafel een ivoren balletje ziet te voorschijn komen, welks ver-

schijning hem van zijne dwaling onderrigt. Ook heeft hij eene nieuwe wijze uitgevonden om de kalk te branden, hetwelk een duurzamer cement oplevert, dan de gewone mortel, en dat zich bij het opdroogen zoo zeer verhardt, dat het aan de scherpste werktuigen tegenstand biedt. Nog heeft men hem eene verbeterde drukpers te danken, welke zijnen naam draagt, eindelijk heeft hij een aantal proefnemingen gemaakt, om het minst kostbare middel optesporen, ten einde gebouwen voor afbrandingen te behoeden, om de daken der huizen waterpas te bouwen, ten einde de bovenste vertrekken, even zoo gemakkelijk als de overige te maken, en eindelijk ter verbetering van de binnenlandsche scheepvaart.

STANISLAUS (*Heilige*), in 1030, van ouders, even zeer beroemd om hunne geboorte als om hunne godsvrucht, geboren, volbragt zijne studiën te *Gnesne* en te *Parijs*. In 1059 in *Polen* teruggekeerd, werd hij in 1071, tot bisschop van *Krakau* verkozen; maar nadat hij BOLESLAUS II, koning van *Polen*, die de vrouw van eenen Pool had geschaakt, heviglijk berispt had, doodde deze even zoo wreede als wel lustige vorst hem eigenhandig, den 8 Mei 1079, terwijl de prelaat in de kapel van den H. MICHAËL de Mis las; hij stierf dus als martelaar van zijnen ijver. Men verhaalt, dat in een regts-geding, hem door dien onrechtvaardigen vorst berokkend, hij

éenen doode verwekte, om te zijne gunste te getuigen; maar de gelijktijdige schrijvers spreken niet over dit wonder. In de plaats van de kapel, waarin hij gedood werd, heeft men eene schoone kerk gebouwd, die onder het opzigt der paters paulijnen staat; zijne overblijfselen, worden echter in de hoofdkerk bewaard, alwaar men hem een heerlijk praalgraf heeft opgerigt.

STANISLAUS KOSTKA (*Heilige*), zoon van JOANNES KOSTKA, Poolsch raadsheer, en van MARGARETHA KRISKA, zuster van den palatijn van *Mazovië*, in 1550, op het kasteel van *Rostkow* geboren, onderscheidde zich reeds in zijne kindschheid, door eene teedere en vurige godsvrucht; en begaf zich onder de Jesuiten, na met veel moed en standvastigheid, de hinderpalen te hebben overwonnen, welke zijne familie zijner roeping in den weg stelden. Zijn voortgang in de deugd maakte reeds in zijn noviciaat, gedurende hetwelke hij, in 1568, te *Rome* overleed, een' heilige van hem. Paus CLEMENS VIII beatificeerde hem in 1604. Pater d'ORLÉANS heeft zijn *Leven* beschreven, *Parijs*, 1732, in 12.mo Zijn ligchaam rust te *Rome*, in de *H. Andreas-kerk*, eertijds het noviciaat der Jesuiten, in eene urne van *Lapis lazuli*; maar men bewondert vooral in de kapel, welke hem tot kamer had gediend, zijn schoon standbeeld van zwart en wit marmere,

waarvan de beeldhouwer op zulk eene zinrijke wijze partij heeft getrokken. Het *Leven van den heiligen STANISLAUS KOSTKA*, in het Italiaansch door CEPARI, in verschillende talen vertolkt, is dikwerf herdrukt, en behoort tot de boeken, welke de Jesuiten in de handen hunner kweekelingen stellen.

STANISLAUS I (LECKZINSKI of LESZCZINSKI), koning van *Polen*, groot-hertog van *Litthauwen*, hertog van *Lotharingen* en *Bar*, den 20 October 1677 te *Lemberg*, in *Groot-Polen* geboren, was de zoon van den groot-schatmeester der kroon, en werd in 1704, door de vergadering van *Warschau*, tot KAREL XII, koning van *Zweden*, die *Polen* veroverd had, afgezonden. Hij was toenmaals 27 jaren oud, palatijn van *Polen*, generaal van *Groot-Polen*, en was, in 1699, buitengewoon gezant bij den grooten heer geweest. Hij had een zeer innemend gelaat, vol stoutmoedigheid en zachtheid, en waarin tevens opregtheid en openhartigheid doorstraalden. Het kostte hem geene moeite om de vriendschap des konings van *Zweden* te winnen, die hem in 1705 te *Warschau*, tot koning van *Polen* liet kroonen. De nieuwe koning volgde KAREL XII in *Saksen*, alwaar men, in 1706, een vredesverdrag, tusschen de beide koningen aan de eene zijde, en koning AUGUSTUS, aan de andere, sloot, en waarbij laatsgenoemde afstand deed van de kroon van *Polen*,

en STANISLAUS als wettigen souverein van dien staat erkende. De nieuwe vorst bleef met KAREL XII in *Saksen* tot in September 1707. Zij kwamen alstoen in *Polen* terug, en voerden er den oorlog, ten einde de moskoviten geheel en al te verdrijven. De czar zag zich, in 1708, genoodzaakt dat land te verlaten, maar daar de koning van *Zweden*, zijnen vijand, na verscheiden voordeelen op hem behaald te hebben, al te zeer had doen achtervolgen, werd hij in de maand Julij 1709, in den slag van *Pultawa* geheel en al door hem verslagen. Daar STANISLAUS zich in *Polen*, alwaar de moskoviten terugkeerden, en alwaar koning AUGUSTUS weder gezag verkreeg, niet veilig bevond, zoo zag hij zich genoodzaakt eerst de wijk naar *Zweden*, en daarna naar *Turkijë* te nemen. De zaken van KAREL XII niet te herstellen zijnde, zoo begaf zich STANISLAUS naar het hertogdom *Twee-bruggen* en vervolgens naar den *Elzas*. Hij leefde in de vergetelheid, tot in 1725, als wanneer de prinses MARIA, zijne dochter, met LODEWIJK XV, koning van *Frankrijk* in den echt trad. Na den dood van koning AUGUSTUS, in 1733, begaf hij zich naar *Polen* in de hoop van den troon weder te beklommen. Er was eene partij, die hem als koning uitriep; maar zijn mededinger, de prins van *Saksen*, na den dood van den koning, zijnen vader, keurvorst geworden zijnde, en beschermd door keizer KAREL VI, en de keizerin

van *Rusland*, behield de overhand op koning STANISLAUS. Deze vorst begaf zich naar *Dantzig*, ten einde zijne verheffing te bevorderen; maar het groote getal, hetwelk hem verkozen had, week weldra voor het kleinere, dat hem tegen was. *Dantzig* werd ingenomen; STANISLAUS, verplicht om de vlugt te nemen, ontsnapte niet dan met vele gevaren en onder verschillende vermommingsen, na in zijne eigen vaderland, zijn hoofd door den generaal der moskoviten op prijs te zien gesteld. Toen de vrede in 1736 gesloten werd, deed hij afstand van het koninkrijk, hetwelk hij twee malen bezeten had, en behield den titel van *Koning*. Hij had het genot der hertogdommen *Lotharingen* en *Bar*, welke hij gelukkig maakte. STANISLAUS verlichtte zijne volken, verfraaide *Nancy* en *Luneville*, door openbare pleinen en prachtige gebouwen, bragt nuttige gestichten tot stand, huwde arme meisjes uit, stichtte collegiën, bouwde ziekenhuizen rigtte het prachtige gesticht der koninklijke missie op, en toonde zich in alles de vriend der godsdienst en der menschheid. *Lotharingen* genoot zijne weldaden, toen een toeval zijnen dood verhaastte. Zijn nachtrok geraakte in brand, en de daardoor bekomene wonden, verwekten bij hem eene koorts, die hem den 23 Februarij 1766, in het graf sleepte. Zijn lijk werd in de kapel van *Notre Dame de Bon-Secours*, bij *Nancy* bijgezet, alwaar men zijn praalgraf regt tegen over dat zijner

echtgenoot ziet. Op eene pyramide leest men deze gelukkige toepassing van eenen tekst uit het 2.^e Boek der koningen: *Salvavit me Dominus a contradictionibus populi mei.* Zijn dood was een algemeene rouw, en de tranen zijner onderdanen zijn de beste lofspraak, welke wij aan dezen vorst kunnen toezwaaijen. KAREL XII zeide van hem, dat *hij nooit een mensch had gezien, zoo zeer geschikt, om alle partijen te versoenen.* In zijne jeugd had hij zich tegen de vermoeijenis gehard, en bij de versterking van zijn ligchaam had hij ook zijnen geest versterkt. Hij sliep altijd op eene soort van stroozak, terwijl hij geenerlei hulp zijner bedienden bij zich begeerde. Hij onderhield eene in die luchtstreek weinig bekende matigheid; hij was milddadig, de lieveling zijner onderdanen en welligt de Poolsche heer, die de meeste vrienden had. Hij was in *Lotharingen* wat hij in zijn vaderland was geweest, zacht, bescheiden, medelijdend, terwijl hij met zijne onderdanen als met zijne gelijken sprak, hunnen kommer deelde, en hen als een teedere vader vertroostte. Men gaf hem eenstemmiglijk den titel van *STANISLAUS den Weldadige.* De inkomsten van dezen vorst waren beperkt; indien men echter zag en waarden wilde, wat hij deed, achtte men hem voor den rijksten monarch van *Europa.* Men kan hier over nazien: *Recueil etc. (Verzameling der stichtingen*

en inrigtingen, door den koning van Polen, hertog van Lotharingen, daargesteld), Luneville, 1762, gr. in fol. Deze vorst bezat veel geest en verstand; hij beschermde de wetenschappen en de kunsten. Indien hij een eenvoudig particulier was geweest, zou hij zich door zijne begaafdheid voor de werktuigkunde hebben onderscheiden. Er bestaan van hem verscheiden werken over de wijsbegeerte, de staat- en zedekunde, op eene sierlijke wijze gedrukt onder den titel van *Werken van den weldadigen wijsgeer, 1765, 4 dl.ⁿ in 8.vo* Eene opregte en verlichte verkleefdheid aan de godsdienst, veel ijver tegen de nieuwe dwalingen, een bepaalde afkeer tegen datgene wat de zinneloosheid der eeuw *wijsbegeerte* noemt, ware menschenliefde, het verlangen om zijne natuurgenootten gelukkig te zien, de wijsheid der grondbeginselen, de grootheid der inzigten, de moedige lessen, aan de vorsten gegeven, maken deze verzameling van groote waarde. Men ontdekt voornamelijk hoezeer zijne wijze van zien juist en diepzinnig was in eene voorzegging over het lot van *Polen*, in de landtaal in het licht gegeven, onder den titel van *De vrije stem des burgers*, en voorkomende in de *werken van den weldadigen wijsgeer*, onder den titel van *Betrachtingen over het bestuur van Polen.* » Het is zeker, zegt STANISLAUS, dat het gebouw onzer republiek door deszelfs eigen gewigt inzakt,

en niets zal welligt eenmaal met zijne ongelukken te vergelijken zijn. Ik denk niet dan met huivering aan alles wat ons omringt. Wij vermeenen dat onze naburen, uit eigen afgunst, in ons behoud belang stellen: een oud vooroordeel, dat ons bedreigt, eene belagchelijke hoofdigheid, die eertijds den Hongaren en Bohemers de vrijheid heeft doen verliezen, en die ons zeker van dezelve zal berooven, indien wij, op zulk eene ijdele hoop steunende, voortgaan ongewapend te blijven. Onze beurt, waarop wij de prooi van eenigen beruchten veroveraar zullen zijn, zal ongetwijfeld komen. Welligt zelfs zullen naburige mogendheden in overeenstemming treden, om onze staten onderling te verdeelen. Waarheid is het dat zij dezelfde zijn, die onze vaders gekend en nooit gevreesd hebben; maar weten wij niet dat alles onder de natiën veranderd is! Zij hebben thans andere zeden, andere wetten, andere gebruiken, andere regeringsstelsels, andere wijzen van oorlogvoering, ik durf zelfs zeggen, eene grootere heerschzucht is toegenomen met de middelen om aan dezelve voldoening te geven, enz." —
Zie CASIMIR V.

* STANISLAUS II of STANISLAUS-AUGUSTUS, graaf CIOLECK-PONIATOWSKI, koning van *Polen*, den 17 Januarij 1732, te *Wolczyn*, in *Litthauwen*, geboren. Hij was de zoon van den beroemden graaf STANISLAUS, *Castella-*

nus van Krakau, afstammeling der graven van *Guastalla*, en der prinses CONSTANTIA CZARTORINSKI, uit het geslacht der JAGELLOS, groot-hertogen van *Litthauwen*. Ondanks het adelijke en de oudheid van zijnen oorsprong, bevond zich STANISLAUS, de zevende van elf broeders en zusters, zonder fortuin, maar wat voor hem pleitte, was eene beschaafde opvoeding, geest, een schoon gelaat, vele aanvalligheid in de manieren, en een zeer verleidend voorkomen. Deze hoedanigheden deden zijn vader en beide oomen, de vorsten CZARTORINSKI besluiten, hem te doen reizen, terwijl zij op hem hunne grootste hoop bouwden. Tot gids en bestuurder op deze verschillende togten, had hij eenen gediensstigen vriend, den ridder WILLIAMS HANBURY. Zij bezochten te zamen *Duitschland*, *Italië*, *Frankrijk*, *Engeland*, en alom werden de beide reizigers met onderscheiding ontfangen, vooral STANISLAUS-AUGUSTUS aan wien steeds de meest verdiende lofspraken en het vleijendst onthaal te beurt vielen. Toen zij aan het Russische hof kwamen, kon CATHARINA, toenmaals groot-hertogin, hem niet met onverschilligheid zien, en gaf hem weldra toegang in haren vertrouwelijkten kring. In *Polen* teruggekeerd, trachtten zijne bloedverwanten, die niet onkundig waren van den invloed, welken hij op CATHARINA had uitgeoefend, hem eene voor zijne belangen zonnuttige kennismaking te doen aankweken. Graaf STANISLAUS

bezat eerzucht; eene gelukkige toekomst scheen zich voor hem te openen en hij ondersteunde door al zijne middelen de pogingen van zijnen vader en van zijne oomen, die kort voor den dood van AUGUSTUS III, hem tot afgezant van dien vorst te *St. Petersburg* deden benoemen. De graaf CIOLECK-PONIATOWSKI verscheen er andermaal, met den zijnen nieuwen rang waardigen luister, en nam alzoo de groot-hertogin hoe langer zoo meer in. Van toen af beloofde hem CATHARINA de kroon van *Polen*, zoodra zij den troon zoude beklimmen. De dood van ELIZABETH, den 5 Januarij 1762 voorgevallen, stelde haar in staat om hare belofte te houden. Naauwelijks was *Europa* van de bedoelingen der nieuwe keizerin onderrigt, of *Frankrijk*, *Spanje*, *de Porte*, *Oostenrijk* en *Saksen* trachtten de verheffing van PONIATOWSKI te dwarsboomen, en verspreidden onder den naam van *manifesten*, de bitterste libellen tegen hem. Men verzoon zelfs betrekkelijk dien prins de ongerijmdste fabelen. Om deze hinderpalen uit den weg te ruimen, zond CATHARINA een Russisch legerkorps, dat zich van *Litthauwen* meester maakte, deed 50,000 man aan de Poolse grenzen cantonneren, en beval tevens aan haren gezant, KAYSERLING, op den rijksdag te *Wilna*, CIOLECK-PONIATOWSKI, als koning van *Polen* te doen uitroepen. De landdag, in zijne beraadslagingen gedwongen, verkoos, ondanks eene

sterke tegenkanting, van wege de voornaamste mogendheden, den gunsteling van CATHARINA, STANISLAUS, die in den ouderdom van 32 jaren, den 26 November 1764, als koning van *Polen* werd gekroond. Deze koning regeerde met wijsheid; maar daar CATHARINA zag dat hij naar de belangen van *Polen*, en niet naar die van *Rusland* regeerde, verwekte zij weldra godsdienstige onlusten, en bragt de *dissidenten* in opstand tegen STANISLAUS. Om dezelve te vreden te stellen, beriep de koning den landdag van 1766; maar hij vond op denzelfden de geesten tegen hem ingenomen. Te vergeefs stelde hij wijze en nuttige maatregelen voor, die tot den vrede konde geleiden, dezelve werden bijna eenpariglijk verworpen, terwijl de vorst RERNIN en de bisschop van *Krakau*, in het geheim het getal der misnoegden nog vermeerderden. Nadat de *dissidenten*, in 1768, te *Kadan* een algemeen verbond gesloten hadden, ten einde het verzoek ingang te doen vinden, hetwelk zij reeds sedert lang hadden gedaan, om namelijk dezelve regten te behouden, welke zij met de Catholijken genoten, leende STANISLAUS er eindelijk het oor aan, en de vrije uitoefening aller godsdiensten, met de bevoegdheid om tot posten te geraken, werd erkend. Maar weldra sloot de Catholijke adel een verbond te *Bar*, in *Podolië*, ten einde deze vergunningen krachteloos te maken, en er ontstond uit deze

tegenkantingen een der wreedste burgeroorlogen. CATHARINA ontdekte alstoen, dat zij in de uitvoering van haar plan, met te veel overhaasting was te werk gegaan, door de Polen in eenen staat van opstand en verdediging te brengen, die de uitkomsten, welke zij er in den beginne van verwacht had, wel eens konden verijdelen. Deze hooghartige, oorlogzuchtige en van natuur onafhankelijke natie, kon, zoo lang als zij vereenigd bleef, en nadat zij het juk zou hebben afgeschud, hetwelk men haar had opgelegd, alles ondernemen: de keizerin deed haren afgezant en de hoofden der in *Polen* gelegerde Russische troepen hunne waakzaamheid verdubbelen. Het bondgenootschap van *Bar*, door *Frankrijk* beschermd, durfde den troon als openstaande verklaren, en, met den moedigen CASIMIR PULAWSKI aan het hoofd, deed het wonderen van dapperheid. Om in eens aan alle geschillen een einde te maken, had PULAWSKI de stoutheid, den koning in zijne eigene hoofdstad te doen opligten. Hij belastte met deze netelige taak STRAWENSKI, die zich te dien einde met KOSINSKI en LUKAWSKI verbond. Veertig dragonders, als boeren vermomd komen den 3 November 1771 in *Warschau*; verscheiden hunner bespieden den oogenblik, waarop STANISLAUS zijn paleis zoude verlaten. Zij volgen van verre zijn rijtuig, dat hij den prins groot-kanselier, oom des konings, stil houdt, en wachten de duisternis af, om de groote onder-

neming uittevoeren. STANISLAUS verlaat het paleis van zijnen oom, zonder wacht en bijna zonder verdediging. Het rijtuig wordt aangehouden, zijne bedienden verstrooid, zijne beide heidukken naast de portieren gedood. Gedurende deze worsteling, stapt de koning uit zijn rijtuig, en klopt aan de deur van den kanselier; maar op denzelfden oogenblik ontvangt hij eenen sabelslag op het hoofd; KOSINSKI lost een pistoolschot voor zijn aangezicht, ten einde hem door die verlichting te erkennen; waarop men zich van hem meester maakt, hem bindt, en in vollen ren, tusschen de paarden tot buiten *Warschau* sleurt. Toen deed men hem te paard stijgen; en slaat den weg in naar de vesting *Czenstokow*, door PULAWSKI bezet. De zamengezworenen genoodzaakt, om in het holste eens duisteren nachts, om- en zijwegen te gebruiken, ten einde de patrouilles der Russische Kozakken te vermijden, konden elkander op de afgesproken plaats niet weder vinden. STRAWENSKI en LUKAWSKI kwamen er aan; maar de troep van KOSINSKI, die STANISLAUS medevoerde, dwaalde den ganschen nacht rond, en bevondt zich bij het krieken van den dag, in de nabijheid van den molen van *Mariemont*, op drie uren afstands van *Warschau*. In de hoofdstad had men door het verhaal der door de zamengezworenen verstrooide lieden, het gevaar vernomen, waarin de koning verkeerde: alles was er in rep en roer. Tatrijke

Russis- patrouilles doorkruisten naburige wegen. De sche van KOSINSKI, door derzel- getal verschrikt, nam de vgt, en liet haren aanvoerder et den vorst alleen, die genoodzaakt was, wijl zijn paard eenen poot gebroken had, zijne moordenaars te voet te volgen: hij had daarenboven eenen schoen en zijnen hoed verloren. Het gezigt van den lijdenden monarch, en de vrees van door de Russen gevangen genomen te worden, begonnen bij KOSINSKI wroegingen te doen ontwaken, en op eenen medelijdende toon, zeide hij hem: » Gij lijdt veel . . . Gij zijt nogtans mijn koning. — Ja, antwoordde STANISLAUS, en uw goede koning, die u nooit eenig kwaad heeft gedaan.” Hij had niet noodig een groot gebruik dier overtuigende welsprekendheid te maken, welke hem zoo natuurlijk was. KOSINSKI had berouw; hij viel aan zijne voeten neder, en gaf zich aan zijne goedertierenheid over. STANISLAUS beloofde hem, dat hij zelfs beloond zoude worden. Zij begaven zich alzo beide naar den molen van *Mariemont*, van waar men naar *Warschau* zond om een rijtuig en zijne wacht te halen. STANISLAUS was aldaar bemind; en bij zijnen intogt, werd hij er door de toejuichingen des volks ontvangen, dat hem tot aan zijn paleis vergezelde. Aan geen der zamengezworen werd genade verleend dan aan KOSINSKI. Deze begaf zich naar *Romagna*, alwaar STANISLAUS hem eene jaarwedde verleende. Nadat de op-

standelingen gestraft of verstrooid waren, was CATHARINA er op bedacht, om van hunne verdeeldheden partij te trekken; maar zij had ook de heerschezucht van twee andere mogendheden te voldoen. Eindelijk had de eerste verdeling van *Polen*, tus- schen *Rusland*, *Oostenrijk* en *Pruissen*, den 18 September 1772 plaats. STANISLAUS genoot vrij gerustelijk tot in 1788, datgehe wat men hem gelaten had. Hij voerde bij zijne volken den smaak voor letteren en kunsten in, en zijn hof werd een der schitterendste van *Europa*. Intusschen was hij, bij de aanmerkelijke verliezen, welke hij geleden had, dikwijls buiten staat, om diegenen, welke hij in zijne dienst gebruikte, anders te voldoen, dan met beloften, welke hij nooit in staat was natekomen. STANISLAUS was een groote vriend van het Italiaansch tooneel, en had aan zijn hof een vrij talrijk gezelschap van zangeressen dier natie. Wanneer hij dezelve niet kon betalen, stelde hun de edelman, met de leiding van dit tooneel belast, een brevet van kapitein, kolonel of zelfs van generaal ter hand, hetwelk met toestemming des konings in *Italië* verkocht werd, en de opbrengst strekte hun tot betaling. Zij dreven voornamelijk dien handel te *Bologna*, alwaar men een aantal Poolsche uniformen zag, door mannen gedragen, waarvan de meeste nooit hunne geboorteplaats verlaten, noch een leger gezien hadden. Het was op deze wijze

dat een zeker adellijke, AUGUSTUS GONDOLFI genaamd, door middel van vijfhonderd kroonen (ruim f 700). Kolonel van zijne Poolsche majesteit was, en dat de markgraaf ALBERGATI, een beroemde letterkundige, voor f 2500, — de uniform van generaal van denzelfden monarch droeg. STANISLAUS was weldadig, edelmoedig; zijn hart leed, dat zijne middelen niet aan zijne wenschen beantwoordden. Bij zekere gelegenheid kwam een vreemdeling, die lang aan zijn hof was verbonden geweest, afscheid nemen, alvorens na zijn vaderland terug te keeren. STANISLAUS nam uit eene secretaire, zijn met diamanten omzet portret: » Neem dit, zeide hij, mijn vriend, tot een aandenken aan mij Helaas! het is alles wat ik u geven kan.” Tijdens de prachtige reis van CATHARINA II, in *Taurica*, in 1787, ging STANISLAUS haar te *Kaniou* te gemoet; zij hadden elkander sedert drie-en-twintig jaren niet gezien. Bij de eerste ontmoeting scheen CATHARINA onthutst; de koning behield zijne geheele tegenwoordigheid van geest. Zij bleven gedurende een half-uur alleen. Gedurende dien tijd vraagde haar STANISLAUS eene vermeerdering van inkomsten der kroon; van aan zijne onderdanen de vrije scheepvaart op de *Dnieper* toestaan, en om zijnen neef JOZEF PONIATOWSKI, erfgenaam van den troon van *Polen* te doen verklaren. CATHARINA was sedert eene reeks van jaren, niet meer dezelfde ten opzichte van

haren gunsteling; zij bepaalde er zich toe, hem te doen hopen, dat zij zijne verzoeken zoude inwilligen, terwijl ze enkel dacht aan de bemagtiging der staten van dengenen, aan wien zij, ten spijt van geheel *Europa* eene kroon had gegeven: *Rusland* en *Oostenrijk* verklaarden den oorlog aan *de Porte*. De afleiding der Russische strijdkrachten gaf eenen vaderlandschen schok aan den landdag van *Warschau*, in 1788; maar na den vrede van *Jassi*, kwamen de Russische troepen, in de maand Mei 1792 weder binnen *Polen*. Daar graaf POROKI en zijnen souverein, en zichzelf, door de arglistige staatkunde van CATHARINA bedrogen zag, zoo verklaarden hij zich tot hoofd der confederatie van *Targowitz*. STANISLAUS, geplaatst tusschen eene vermogende vijandin, die hem onttroonen wilde, en zijne natie, die hem en zichzelf wenschte te verdedigen, tegen eenen gewelddadigen en onregtvaardigen aanval, kon den wensch zijner onderdanen niet wederstaan, en trad toe tot de confederatie van *Targowitz*. Al zijne pogingen waren vruchteloos. De *Polen* bezweken. De voorstad *Praga* werd door den beroemden SUWAROW stormenderhand ingenomen, en de verdedigers derzelve moesten over de kling springen. (Zie *Suwarow*). De tweede verdeling van *Polen*, in April 1793 aangekondigd, werd in Julij deszelfden jaars ten uitvoer gebragt. STANISLAUS verbeeldde zich, dat men hem, ten minste tot aan

zijnen door, de opperste waar- digheid ou laten behouden; maar prins REPNIN, stelde hem eenen brief van CATHARINA ter hand, welke hoofdzakelijk be- valt, » dat het gevolg der door haar genomene maatregelen, het ophouden van het koninklijk gezag in *Polen*, na zich sleep- te, dat men hem dus in be- denking gaf, of het niet doel- matiger ware, dat hij formeel afstand deed.» Daar STANISLAUS geene andere partij te kiezen had, dan om aan het verlangen van CATHARINA toegegeven, zoo onderteekende hij den afstand van eenen troon, welken hij noch had weten te handhaven, noch te verdedigen. Hij werd naar *Grodno* verbannen, alwaar hij bijna als een particulier leefde. Nadat PAUL I, in 1796, zijne moeder was opgevolgd, beriep hij STANISLAUS bij zich, huisvestte hem in zijn eigen paleis, en bewees hem alle aan het onge- luk verschuldigde voorkomen- heden. Deze bewijzen van wel- willendheid vertroostten hem eenigermate over de onregtvaar- digheid van CATHARINA. Hij overleed te *St. Petersburg* den 12 Februarij 1798. STANISLAUS bezat vele geleerdheid, en sprak de zeven voornaamste talen van *Europa*. Zijn hart was regt- vaardig en weldadig; maar, zoo als zeker schrijver zulks zegt: » Beheerscht en verstooten door alle Poolsche en vreemde par- tijën, bezweek hij, zonder be- langstelling te wekken, en werd een nieuw bewijs, dat, op den troon zwakheid en besluiteloos- heid altijd de ergste aller on-

deugden waren.» Hij liet geene kinderen na, en was zelfs niet gehuwd geweest. — Zie POMI- TOWSKI.

STANLEY (THOMAS), te *Cum- berlow*, in *Herefordshire*, in 1627, geboren, maakte zich bekwaam in de schoone letteren en in de wijsbegeerte. Na ver- scheiden reizen door *Frankrijk*, *Italië* en *Spanje* gedaan te heb- ben, begaf hij zich naar *Londen*, alwaar hij in 1678 overleed. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° eene schoone *Uitgave* van AESCHYLUS, met de vertaling (in het Engelsch) en aantekeningen, 1663, in fol.; — 2.° *Geschie- denis der wijsbegeerte*, in het Engelsch, 1655—1662, 3 dl.ⁿ in fol. dikwerf herdrukt. Deze geschiedenis is gedeeltelijk in het Latijn vertaald, door LE CLERC, en geheel door GODEFRIDUS OLEA- RIUS, *Leipzig* 1712, in 12.mo Men zou in dezelve meer diep- zinnigheid in de ontleding, meer naauwkeurigheid in den stijl, en soms meer op waar- heid gegronde beoordeelingen wenschen.

STANYHURST (RICHARD), te *Dublin* in 1552 geboren, ging van het protestantismus tot de Catholijke Kerk over, begaf zich na den dood zijner vrouw in den geestelijken staat, werd kapellaan van den aartshertog ALBERTUS, en overleed te *Brus- sel* in 1618. Men heeft van hem: 1.° *De Rebus in Hyber- nia gestis*, *Antwerpen*, 1584, in 4.to; — 2.° *Vita sancti PA- TRICII*, 1587, in 8.vo; — 3.°

Beschrijving van Ierland, in het Engelsch; — 4.º de vier eerste boeken van den *Aeneïs*, in Engelsche verzen vertaald, *Londen*, 1583; — 5.º *Brevis praemunitio, etc.*, *Douay*, 1615, in 12.ºº Dit is eene wederlegging der zottelnij van JACOBUS USSERIUS, die bewijzen wilde, dat de Paus werkelijk de anti-christ is. — Zijn zoon WILLIAM STANYHURST, een Jesuit, te *Brussel* in 1601 geboren, en in die stad, den 10 Januarij 1663 overleden, heeft zich onderscheiden door zijnen ijver, om de kettters tot het geloof der Kerk terugtebrengen, door zijne liefdadigheid in het oppassen van zieken, voornamelijk de pestzieken, en door verscheidene ascetische werken.

STAPHYLE (FREDERIK), geboren te *Osnabrugge*, was hoogleeraar in de Grieksche taal te *Breslau*, en in de godgeleerdheid te *Koningsbergen*. Hij vereenigde zich in 1553 met de Roomsche Kerk, en werd raadsheer des keizers en van den hertog van *Beijeren*. Hij overleed als een goede Catholijk, te *Ingolstadt*, den 5 Maart 1564, na eenige uitmuntende werken in het licht te hebben gegeven, onder anderen: 1.º *De dissidiis haereticorum*, door STAPLETON vertaald, en te *Antwerpen*, in 1565, in 12.ºº gedrukt; — 2.º *Apologia de germano scripturae sacrae intellectu, etc.* — De aartsbisschop van *Salzburg* was belast geweest, hem den uit *Rome* gezonden rooden doctoralen hoed te overhandigen en hem tot doctor in de godgeleerdheid en in

het pontificale regt te verklaren.

STAPLETON (THOMAS), een Catholijke, Engelsche zinnwister, uit eene oude familie van het graafschap *Sussex*, te *Henfield* in 1535 geboren, werd kanonijk van *Chichester*. De ongehoorde wreedheden, welke men in zijn vaderland tegen de Catholijken uitoefende, noodzaakten hem de wijk naar *Vlaanderen* te nemen. Hij onderwees de heilige Schrift te *Douay*, alwaar hij domheer werd. Eene walg van de wereld bekomen hebbende, werd hij Jesuit; maar zijne zwakke gezondheid noodzaakte hem, deze orde te verlaten. In 1590 in *Douay* teruggekeerd, volgde hij later MICHAËL BAÏUS, op den leerstoel der H. Schrift, te *Lewen* op. PHILIPPUS II benoemde hem tot het dekanaat van *Hilvarenbeek*. Deze posten en beneficiën stelden hem in staat om aan zijne, wegens godsdienst-vervolgingen, uitgewekene landgenooten, veel goed te doen. CLEMENS VII, die er een groot vermaak in stelde, de werken van STAPLETON, bij zijne maaltijden te hooren voorlezen, verlangde hem te *Rome* te zien; maar zijne gewone kwalen, en reeds gevorderde jaren, lieten hem niet toe, om aan het verlangen des Pauses te voldoen. Hij overleed te *Lewen*, den 3 October 1598. STAPLETON bezat eene zachte en beminnelijke inborst, en eene opregte godsvrucht; hij was de schoone letteren zeer wel meester, daarbij ervaren in het Grieksch, het Hebreewsch, de godgeleerdheid en de geschiede-

nis. De kettlers, die hij in zijne geschriften deed verstommen, hebben zijne kunde gehuldigd, en de kardinaal DU PERRON stelt hem aan het hoofd van al de controversisten. Men moet echter bekennen, dat BELLARMINUS, hem in de wetenschap der heilige Schrift, in het lezen der kerkvaders, en in de geschiedkundige ervarenheid overtreft, en dat DU PERRON hen beide overtreft, in de naauwkeurigheid, om datgene te onderscheiden, wat punten des geloofs, van datgene wat slechts gevoelens zijn. Zijne werken zijn gezamenlijk uitgegeven te *Parijs*, 1620, 4 dl.ⁿ in fol.; de belangrijkste zijn: 1.º *Zijne Twist-schriften*; — 2.º de *Levensbeschrijvingen* van den H. apostel THOMAS, van den H. THOMAS van *Kantelberg*, en van THOMAS MORUS, in het licht gegeven, onder den titel van *Tres THOMÆ*, *Douay*, 1688, in 12.mo In hetzelfde boekdeel vindt men de *Lijkrede* van ARNOLD DE GANTHOIS, abt van *Marchiennes*; — 3.º *Verdediging* van PHILIPPUS II, tegen de lasteringen van ELIZABETH, koningin van *Engeland*. Aan het hoofd dezer verzameling vindt men zijn *Leven* beschreven door HENDRIK HOLLANDUS, een Engelschman.

* STARCK (JOANNES AUGUSTUS), doctor in de wijsbegeerte en godgeleerdheid, eerste hof-prediker van *Hessen-Darmstadt*, te *Schwerin*; den 29 October 1741 geboren, onderscheidde zich niet minder als geleerde, dan als een bekwaam godgeleerde; hij

werd in 1770 naar *Koningsbergen* beroepen, ten einde er den theologischen leerstoel te bekleeden, en aan het hof te prediken. In het volgende jaar legde hij zijne betrekkingen neder, en begaf zich naar *Mittau*. In 1781 vertrouwde het hof van *Darmstadt* hem den post van eersten predikant, en de eerste plaats in het consistorie toe. Hij nam slechts de eerste dezer bedieningen aan, en na zich een klein getal vrienden verkozen te hebben, bepaalde hij zich tot dezelve, leefde onder zijne boeken, en hield zich van het overige der maatschappij afgezonderd, om zich met meer vrijheid aan zijne werkzaamheden te kunnen toewijden. Hij overleed in Maart 1816, en heeft een aantal werken over de letterkunde en de godsdienst nagelaten. Deze laatste zijn: 1.º *Geschiedenis van de eerste eeuw der christelijke Kerk, Berlijn*, 1779 en 1780, 3 dl.ⁿ; — 2.º *Vrijmoedige denkbeelden en overwegingen over het christendom, Berlijn*, 1780; — 3.º *Proeve eener geschiedenis van het arianismus, Berlijn*, 1783, 2 dl.ⁿ; — 4.º Over het *Crypto-Catholicismus*, tegen de schrijvers van het *Journal de Berlin*, *Frankfort*, 1785, 3 dl.ⁿ; — 5.º *Geschiedenis van den doop der doopsgezinden, Dessau*, 1789; — 6.º *De zegepraal der wijsbegeerte in de 18.^e eeuw*, *Frankfort*, 1803, 2 dl.ⁿ; — 7.º *Het gastmaal van THEODULUS, of Wijsgeerige zamenkomsten over de vereeniging der verschillende christelijke gezindheden*, 1 dl. in 8.vo; hetwelk men zoude zeggen, met opzet

vervaardigd te zijn, om tot verdediging der Catholieke godsdienst te dienen. De beide laatste werken [mede in het Nederd. vertaald] hebben STARCK vele vijanden berokkend, de eene onder de voorstanders der nieuwere wijsbegeerte, welker gevaren hij aantoot; de andere onder de protestanten, welke hij kenschetst, als in het algemeen zeer zwak aan de leerstellingen der hervorming verkleefd, en aan eene onverschilligheid overgegeven, die hij hen enkel nog de schors van het oude protestantismus overlaat, en hetzelfde tot eene loutere godisterij maakt.

STAREMBERG. — Zie STAREMBERG.

STAROVOLSKI (SIMON), een Poolse aardrijks- en letterkundige der 17.^e eeuw, schonk twee letterkundige eerbewijzen aan zijn vaderland: 1.º Hij vervaardigde eene aardrijkskundige beschrijving van *Polen* in het Latijn, onder den titel van *Polonia, Krakau*, 1632, in fol. Nadat CONRADIUS dezelve met kaarten en eene goede voorrede voorzien had, vermeerderde en verbeterde hij dezelve, *Wolfenbuttel*, 1656, in 4.to; en desnietteenstaande, gaat zij niet voor al te nauwkeurig door; — 2.º *De Lofreden en levensbeschrijvingen van honderd beroemde schrijvers van Polen*, in 4.to, en in het Latijn, eene verzameling, waarin de zucht voor den roem zijner landgenooten meer doorstraalt dan eene gezonde oordeelkunde.

STATIO of liever ESTACO (ACHILLES), een Portugees, te *Vidigueira*, in 1524, uit eene beroemde familie geboren, reisde door *Spanje*, *Frankrijk* en de *Nederlanden*. Hij hield zich te *Rome* op, alwaar de kardinaal CARAFFA hem tot zijnen bibliothekaris benoemde. Hij overleed in die stad in 1581. Er bestaat van hem: 1.º *Aanmerkingen* op de moeilijke plaatsen der oude schrijvers, 1604; in 8.vo; — 2.º *Redevoeringen*; — 3. *Brieven*; — 4.º eene Latijnsche *Vertaling* van verschillende *Verhandelingen* van den H. CHRYSOSTOMUS, van den H. GREGORIUS VAN NYSSA en van den H. ATHANASIUS.

STATIRA, dochter van DARIUS CODOMANNUS, werd, na den slag van *Issus*, met hare moeder door ALEXANDER den Grooten, in het jaar 332 vóór J. C. gevangen genomen. Deze vorst, die haar geweigerd had, toen DARIUS haar aan hem als onderpand des vredes aanbod, trad met haar in den echt toen zij zijne slavin was. De bruiloft werd gevierd toen ALEXANDER uit *Indië* terugkwam; en dezelve was als eene soort van zegetogt. Er waren bij dit feest 9000 personen, aan elken van welke deze overwinnaar eene gouden flesch gaf, om aan de goden te offeren. STATIRA had geene kinderen. Na den dood van ALEXANDER, in het jaar 323 vóór J. C., benam ROXANE haar het leven. De vrouw van DARIUS heette ook STATIRA. Zij was zwanger toen

zij gevangen werd genomen. Nadat hare ongelukken bij haar eene ontijdige bevalling hadden te weeg gebracht, stierf zij eenigen tijd daarna, en werd door de zorgen van ALEXANDER, die haar met veel eerbied behandeld had, vorstelijk begraven.

STATIUS (PUBLIUS PAPINIUS), een Napolitaan (*), leefde ten tijde van DOMITIANUS, welken hij met even zoo vele lafhartigheid als laagheid vleide. Deze Latijnsche dichter behaagde zeer aan genoemden keizer, door de gemakkelijkheid, welke hij bezat, om voor de vuist verzen te maken. Hij overleed te Napels, in het jaar 100 na J. C. Er bestaan van STATIUS twee heldendichten, opgedragen aan dezen hatelijken dwingeland, dien hij in den hemel plaatst, ongetwijfeld tusschen OCTAVIANUS en NERO: namelijk de *Thebaïde*, in 12 boeken, en de *Achilleïis*, waarvan er slechts 2 boeken bestaan, daar de dood hem belette hetzelfde ten einde te brengen. Nog heeft deze schrijver vijf boeken mengelingen (*Sylvarum*) vervaardigd,

XXIII DEEL.

zijnde eene verzameling van dichtstukjes over verschallende onderwerpen. Men vindt in dezelve (*libri 5, cap. 2*), die schoone, zoo dikwerf aangehaalde dichtregels, tegen die zwaarmoedige menschen, welke er een vermaak in scheppen, om ten onpas, treurige herinneringen te vereeuwigen en te voeden.

*Exidas illa dies vivo: nec postera credant
Sæcula. Nos certe taccamus, et obruta multa
Nocta tegi nostræ patiamur criminagentis.*

Een wensch, die echter de geloofwaardigheid der geschiedenis niet moet verzwakken, die verplicht is, om in hare jaarboeken, zoowel de groote misdaden als de groote deugden opteteekenen. De gedichten van STATIUS werden in zijnen tijd te Rome zeer gezocht; maar de smaak had veel van hare zuiverheid verloren. Terwijl hij zich zoekt te verheffen, vervalt hij dikwijls in eenen hoogdravenden toon; en ten opzigte van zijne heldendichten, heeft hij zijn onderwerp meer als geschiedschrijver dan als dichter behandeld, zonder zich te

(*) In zijn dichtstuk over het *Vagevuur*, doet DANTE STATIUS te Toulouse geboren worden: maar hij heeft zich bedrogen. » Er zijn twee STATIUSSEN geweest, zegt de heer PORTIRELLI, de dichter STATIUS PAPINIUS van Napels, en STATIUS SURCULUS, of URSOLUS van Toulouse.... Eene dergelijke dwaling is begaan door PLACIDIUS LACTANTIUS, die aan het slot zijner commentarien, op de dichtstukken van de *Thebaïde* en den *Achilleïis*, terwijl hij de beide STATIUSSEN verwacht, zegt: » *Si quis autem unde fuerit (STATIUS) quærat invenitus fuisse Tholosensis, quæ civitas Galliæ est; idibque in Gallia celeberrimè docuit rhetoricam, sed postea veniens Romam, ad poetriam se transtulit.*»

Aanteekening der Fransche Vervolgers.

bekommeren, om datgene, wat den geest van het heldendicht uitmaakt. Hij was een man, die eene sterke maar onregelmatige verbeeldingskracht bezat: volgens HUET, intusschen, bewonderde MALHERBE de *Thebaïde* met eene onstuimige geestdrift, en verkoos hij STATIUS boven VIRGILIUS; hetwelk geen groot denkbeeld van zijn oordeel en van zijnen smaak geeft. De eerste uitgave van dezen dichters is die van Rome 1475, in fol. [Die welke in 1600, door de zorg van LINDERBORG werd in het licht gegeven, verdient vooral vermeld te worden. Het beste en volledigste *Commentarium*, dat er op hem bestaat is dat van GASPARIUS BARTH, 1671, in 4.to]

STATIUS. — Zie CÆCILIUS.

STATOR (PETRUS), te *Diedenhoven* geboren, omhelsde het calvinismus, daarna te *Geneve* het socinianismus, van waar hij de wijk naar *Polen* nam, uit vroeze van hetzelfde lot te zullen ondergaan als MICHAËL SERRER; hij schreef vervolgens tegen de Godheid van den heiligen Geest, werd daarop weder calvinist, wyl zijne belangen zulks vorderden, en overleed in 1568. Hij heeft grootelijks deel gehad aan den *Poolschen Bijbel*, 1563, in fol. ten dienste der Unitarissen van *Polen*, ook heeft hij eenige twistschriften vervaardigd. — Zijn zoon PETRUS, bijgenaamd *Stoinski*, werd tot sociniaansch predikant te *Rakow* benoemd, alwaar hij in 1605

overleed, na verschillende werken, ten voordeele zijner partij, in het licht te hebben gegeven.

STAUPITZ (JOANNES), STAUPIUS, algemeen vikaris der Augustijner-orde, in *Meissen* uit eene adellijke familie geboren, was de eerste deken van de godgeleerde faculteit, aan de universiteit van *Wittemberg*. STAUPITZ beriep derwaarts van *Erfurt*, in 1508; den beruchten LUTHER, als hoogleeraar in de godgeleerdheid; maar toen deze aartsketter zijne dwalingen verspreidde, begaf STAUPITZ zich naar *Salzburg*, alwaar hij abt van den H. PETRUS werd, en, in 1527, zijne loopbaan eindigde. Er bestaat van hem in het Hoogduitsch: 1.º *Verhandeling over de liefde Gods*; — 2.º eene andere *over het christelijk geloof*, in het Latijn vertaald, *Keulen*, 1624, in 8.vo; — 3.º eene derde *over de Navolging van den dood van JESUS CHRISTUS*.

STAUERATIUS, zoon van NICKPHORUS I, keizer van het Oostersche rijk, was met al de ondeugden, van zijnen vader behebt, en had een gelaat, waarop dezelve te lezen stonden: hij was afzigtiglijk. In December 803 verkreeg hij deel in het rijksbestuur. Bij den slag tegenwoordig, welke zijn vader in 811 tegen de Bulgaren verloor, werd hij in denzelven gevaarlijk gekwetst. Zoodra hij genezen was, begaf hij zich naar *Konstantinopel*, om bezit te nemen van den keizerlijken troon, maar het volk dier stad

had denzelven gegeven aan MICHAËL CUROPALATUS of RHANGABUS, zijn' zwager. Genoodzaakt hem den scepter aftestaan, nam hij de wijk in een klooster, waarin hij in het begin van 812 overleed. De wreedheid en dwingelandij van NICEPHORUS, droegen niet weinig bij, om aan zijnen zoon den rijksstaf te doen verliezen.

STEELE (RICHARD), een letterkundige, volgens NATHAN DRAKE, in 1671, of, volgens CHALMERS, in 1675, te Dublin, van Engelsche ouders geboren, begaf zich vroegtijdig naar Londen, om er zijne studiën te volbrengen, en had tot mede-leerling den beroemden ADDISSON, met wien hij eene vriendschap sloot, die zoo lang duurde als zij leefden. Tegen den zin zijner familie, begaf hij zich als eenvoudig soldaat onder de gardes te paard; maar na aan lord CUTTS zijnen christelijken held te hebben opgedragen, verwierf hem deze oplettendheid, den rang van kapitein bij een fusiliers-regiment. Hij verliet de loopbaan der wapens, om zich geheel en al aan de letterkunde toetewijden. In 1701 gaf hij de *Lijkplegtigheden of het Verdriet en de Mode* in het licht: dit is het eerste zijner Blijspelex, hetwelk opgang heeft gemaakt. Twee jaren later, werd een tweede stuk van STEELE ook zeer wel onthaald; maar, nadat een derde uitgefloten was, verkreeg de schrijver een afkeer van het tooneel, en begon aan de uitgaven van zijnen *Snapper*.

(*the Tattler*). Hij had grootelijks deel aan de tijdschriften van ADDISSON. Gezamenlijk gaven zij in het licht den *Spectator*, Londen, 1733, 8 dl.ⁿ, in 12.mo; verder den *Mentor*, Londen, 1734, 2 dl.ⁿ, in 12.mo Nadat STEELE verlamd was geworden, begaf hij zich naar een zijner landgoederen bij Carmarthen, alwaar hij in 1729 overleed. Hij was een christelijk wijsgeer, die aan geene talenten eenige waarde toekende, indien zij niet de deugd tot grondslag hadden. Men heeft van hem een aantal *Staatkundige schriften*, de *Bibliotheek der dames*, den reeds genoemden *Tattler* den *Engelschman*, en de *Kerkelijke geschiedenis van Rome, gedurende de laatste jaren*, 1715, 4 dl.ⁿ, in 8.vo

STEEN (C. VAN DEN). — Zie LAPIDÉ.

† STEEN (JAN), een beroemde Nederlandsche schilder, die zich evenzeer door zijne snakerijen en zijne ligtzinnigheid als door zijn kunst-talent onderscheidde, werd te Delft, waar zijn vader brouwer was, in 1636 geboren. Hij was de leerling van JAN VAN GOIJEN, die hem, om zijne vrolijke geaardheid en geestige invallen, zeer beminde, en met wiens dochter hij in den echt trad. Om hem een fatsoenlijk bestaan te bezorgen, kochten zijne ouders te Delft voor hem eene brouwerij, die hem eene voldoende kostwinning zou hebben opgeleverd, indien hij zijne zaken wel behartigd had, doch

daar juist het tegendeel plaats vond, zoo verliep zijne nering geheel en al. JAN nam alzoo zijne toevlugt weder tot het penseel, en het eerste stuk, dat hij schilderde, was een zinnebeeld zijner eigene bedorvene huishouding, waarin zijne huisvrouw geen gering deel had. In het woonvertrek lag alles overhoop; de hond slobberde uit den pot; de kat liep met het spek heen; de kinderen buitelden haveloos over den grond; zijne vrouw zat op haar gemak in eenen leuningstoel, en zag alles onverschillig aan; ook had hij er zich zelven bij afgemaald, met een wijnglas in de hand, en een' aap op den schoorsteen, die alles begluurde. Zijne brouwerij geheel verlopen zijnde, werd hij herbergier; doch daar hij alle drinkers, die in zijne kroeg kwamen in het veel drinken overtrof, was zulks ook niet van langen duur; hij nam alsdan zijn uithangbord weder af, schilderde een of twee stukken, voor welker prijs hij weder wijn kocht, die hij de eerste was om uittedrinken. In eene bijna onafgebrokene dronkenschap gedompeld, is het bijna niet te begrijpen, hoe hij in zijne schilderstukken zoo vele nauwkeurigheid, koloriet en leven heeft weten te brengen. Weinig schilders hebben in zulk eenen hoogen graad de theorie hunner kunst verstaan, en er met zoo vele begaafdheid en ongedwongenheid over gesproken. De tafereelen, welke hij bij voorkeur schilderde, waren rookvertrekken, wijn- en bier-kroegen,

dronke lieden, bruiloftsmaaltijden, enz., in alle welke stukken hij de natuur in derzelve minste bijzonderheden nabootst; en hetgene wat bij hem niet minder verbazing verwekt, is dat in verscheiden door hem uitgevoerde geschiedkundige stukken, zoo als MOZES, met zijne roede op de rots slaande; — de dood van ANANIAS en SAPHIRA, enz.; hij zoo veel wetenschappelijke bekwaamheid, naauwkeurigheid van teekening, en edel gevoel heeft aan den dag gelegd, dat men zulks in geen een deele van eenen kunstenaar van zijnen stempel zou verwacht hebben. Dikwijls bragt hij zich zelven, in zijne schilderstukken op eene zeer origineele wijze op het tooneel. Op eene schilderij, eene kraamkamer voorstellende, ziet men de baker, die eene pap voor den nieuw-geborene gereed maakt, terwijl het kind op den arm van den ouden man der kraamvrouw rust. STEEN, achter den grijsaard geplaatst, zet hem, ter bespotting, horens op. In eene andere zamenstelling, schildert hij eenen door hem naar de kroeg geleiden boer, die door zijne vrouw overrompeld, bij het haar gegrepen en met eene slof geslagen wordt, terwijl zijn kind weent en STEEN zich ziek lacht. Nadat deze schilder zijne vrouw verloren had, die hem zes kinderen naliet, huwde hij met eene weduwe MARIJTJE HERCULENS genaamd, die twee kinderen had, en er hem nog twee andere bij schonk. Deze vrouw, die vroeger de kost met het verkoopen van schaaps-

hoofdjes, pooten, enz., gewonnen had, viel hem steeds lastig, om door hem te worden uitgeschilderd, en wel in haar zondagspak, doch wijl hij zulks in den wind sloeg, geschiedde dit ten laatste, door den vermaarden Leijdschen kunstschilder K. DE MOOR. Zij was er zeer mede in haar schik, doch haar man zeide, dat er nog iets aan ontbrak, nam haar portret, zette zich aan het schilderen, en plakte haar eenen grooten hengelkorf, met gekookte schaapshoofdjes en pootjes, aan den arm, hetwelk met haar zondagspak, zulk een zonderling contrast opleverde, dat zij er zelve over moest lagchen. » Dit ontbrak er aan, zeide JAN, hoe zouden de menschen u anders kennen? » Uit deze weinige staaltjes, ziet men genoegzaam, dat het niet zonder grond is, dat zijn naam tot een spreekwoord is geworden, zoodat men om eenige snakerij of een koddig verschijnsel aangeduiden, zegt: *Het is een stukje van JAN STEEN*. Hij overleed in 1678 en werd door zijne kunstbroeders begraven.

† STEENWIJK (HENDRIK VAN), een beroemde Nederlandsche schilder van binnenvertrekken, te *Steenwijk* in 1550 geboren, was de kweekeling van JAN DE VRIES, die hem snelle vorderingen in de schilderkunst, de vergezigt- en bouwkunde deed maken. Hij muntte vooral uit in de voorstelling van schaduw-lichten, en schilderde gaarne nachtgezigten en plaatsen, waar de duisternis

door vuren opgehelderd werd. Hij begon zijne loopbaan met stukjes, die, om derzelve volledigheid, en de kunde, welke de vervaardiger er in ten toon spreidde, de kenners deden verbaasd staan. DE VRIES, wel verre van ijverzuchtig omtrent zijnen kweekeling te zijn, schepte er veeleer behagen in, zijne verdiensten te huldigen, en droeg er toe bij, om hem zijne stukken op eene zeer voordeelige wijze te doen verkoopen. Zijne fortuin begon aan zijnen roem te beantwoorden, toen de gebeurtenissen des oorlogs hem noodzaakten de *Nederlanden* te verlaten, en de vlugt te nemen naar *Frankfort aan den Mein*. Aldaar werd hij met geestdrift ontvangen; en om hem te bewegen, aldaar gevestigd te blijven, stelde men hem eene zeer voordeelige betrekking voor. Hij had zeer beroemde kweekelingen, onder welke men noemt de beide NEEFS, vader en zoon, en zijnen eigen zoon HENDRIK. — Deze schilder overleed in 1604.

† STEENWIJK (HENDRIK VAN), zoon van den voorgaande, te *Amsterdam*, in 1589 geboren, was de kweekeling van zijnen vader, met wien men hem somtijds verward heeft: maar terwijl hij zijne naauwkeurigheid en zijne waarheid in het perspectief bewonderde, overtrof hij hem, in het aannemen van een' meer helderen en doorschijnenden maatstaf van kleuren aantemen. VAN DIJK, die de

bekwaamheid van dezen schilder grootelijks op prijs stelde, maakte hem aan het hof van *Engeland* bekend, alwaar koning KAREL I, hem langen tijd deed werken. VAN STEENWIJK heeft somtijds de bouwkundige achtergronden, der door VAN DIJK vervaardigde portretten geschilderd, onder anderen voor dat van KAREL I en van de koningin HENRIETTE DE BOURBON, in 1637. Nooit heeft VAN DIJK iets kostbaarders geschilderd: hij is hierin een ware VAN MIERIS; de achtergrond, stelt in eenen helderen en doorschijnenden toon, den voorgevel van een koninklijk gebouw, in eene prachtige bouworde voor. Deze beide schoone portretten zijn gegraveerd geworden. Het is ten onregte dat SANDRART en andere schrijvers de achtergronden dezer schilderijen, aan VAN STEENWIJK, *den Vader*, hebben toegeschreven, naardien, toen deze schilder stierf, VAN DIJK pas vijf jaren oud was. Hij verzamelde eene aanzienlijke fortuin in *Engeland*, huwde aldaar, en overleed er in jeugdigen leeftijd. Zijne weduwe, die van hem geleerd had, vergezigten te schilderen, kwam na den dood van haren man in *Amsterdam* terug, en schilderde er verscheiden op prijs gestelde stukken. De schilderijen van VAN STEENWIJK, *den Zoon*, zijn zeldzaam en worden zeer gezocht. Het museum van het *Louvre* te *Parijs*, bezit drie zijner stukken: 1.° JESUS, bij MARTHA en MARIA, de beelden zijn van CORNELIS POELENBURG; — 2.° het *Inwendige eener gothi-*

sche Catholijke kerk. Op den voorgrond ziet men eenen geestelijke in koorgewaad, die met eenen edelman en twee dames spreekt; — 3.° *Gezigt eener kerk*, waarin een priester aan kunstkenners de schilderij aanwijst, boven het hoogaltaar geplaatst. Vier stukken, alle inwendige gedeelten van kerken voorstellende, treft men in de gallerij van *Weenen* aan. Ook in *Bertijn* wordt van VAN STEENWIJK het *Inwendige gezigt eener gothische kerk, door fakkels verlicht en waar een priester den zegen geeft*, gevonden. — Een andere VAN STEENWIJK, die sommige schrijvers met den voorgaande hebben verward, werd, naar men gist, in 1640 te *Breda* geboren. Ten minste hij heeft zijn geheele leven in die stad doorgebracht. Hij muntte uit in het schilderen van levenlooze voorwerpen, en bij voorkeur zinnebeelden van den korten duur des levens. Te midden van voorwerpen, die de pracht en het vermaak aanduiden, plaatst hij een doodshoofd, eene uitgebrande kaars, eene zeep-blaas. Zijne zinspelingen zijn geestig, en zijne schilderijen hebben een schoon koloriet, brengen het heerlijkste uitwerksel te weeg, en genieten daardoor nog tegenwoordig dezelfde hoogschatting, welke aan dezelve bij het leven des kunstenaars ten doel viel, wiens gedrag in geene deele beantwoordde aan de lessen van zedekunde, welke hij in zijne schilderijen gaf, want gedurende zijn geheele leven aan de verachtelijkste ongebondenheid ten

prooi, stierf hij in eene diepe armoede.

* STEFANUCCI (HORATIUS), een geleerde Italiaansche Jesuit, te *Anagni*, den 10 October 1706, geboren: begaf zich den 11 October 1725 te *Rome*, onder de maatschappij van *JESUS*, aan welke hij door de groote talenten, godsvrucht en al de deugden van zijnen staat tot sieraad verstrekte. Hij had het kerkekelijke regt grondig beoefend, en onderwees het met het beste gevolg, in het Duitsche collegie, van 1748 tot 1773, alzoo gedurende vijf en twintig jaren. Hij genoot en verdiende de achting van beroemde personen zoo als van den kardinaal JOANNES FRANCISCUS ALBANI, en van den kardinaal van *York*. Beide verkozen hem tot hunnen biechtvader en godgeleerde. De laatste belastte hem met de zamenstellingen der handelingen van de synode, welke hij te *Frascati*, waarvan hij bisschop was, gehouden had. Bij de vernietiging der Jesuiten, deelde pater STEFANUCCI het lot van zijnen generaal, pater RICCI, en werd met nog eenige andere zijner orde-broeders, gevangen genomen, en in het kasteel *St. Angelo* opgesloten; hetwelk hij gedeeltelijk te danken had, aan zijne verkleefdheid aan zijne maatschappij, en aan dengenen, die er het hoofd van was. Hij overleed in genoemde veste, den 5 Februarij 1775, terwijl de H. Stoel open stond. Het vergaderde conclave vereerde hem

met eene heerlijke lijkplegtigheid, in de kerk van de heilige MARIA in *transpontina*, alwaar hij begraven werd. Hij is de schrijver van een aantal werken, onder welke wij de volgende willen aanhalen: 1.º *La Vita di Santa FEBRONIA virgine e martire, tradotta dal greco in Francese, coll'aggiunta d'alcune annotazioni, dal Padre GIAN FRANCESCO BALTUS, della compagnia di GESU, e dal Francese tradotta in italiano da un altro Religioso (pater STEFANUCCI), della medesima compagnia, Rome, 1752*; — 2.º *In titulum XLI, libri III, decretalium de celebratione missarum et divinis officiis dissertatio canonica, Rome, 1755*; een werk waarin orde, geleerde aanmerkingen en eene oordeelkundige en wijze critiek vereenigd zijn; — 3.º *Synodus Tusculana, celebrata anno 1763, cum appendice, Rome, 1764*, 2 zware dl.ⁿ in 4.to Dit is de synode van *Frascati*, waarover boven gesproken is. Men kan dit werk beschouwen als eene beknopte zedekundige, leerstellige en kanonieke godgeleerdheid, met al datgene verrijkt, wat het beste in staat is, om tot de onderrigting der geestelijken medetewerken; — 4.º *De appellationibus ad sedem apostolicam dissertatio, Rome, 1768*. Hij heeft verscheiden andere *Verhandelingen* in handschrift nagelaten, onder welke er eene voorkomt getiteld: *De electione simoniaca*, welke men vermoedt, dat zijne in hechtenisneming, zou hebben teweeg

gebragt, ofschoon dit geschrift reeds in 1760, en wel op last van den kardinaal, hertog van York, was zamengesteld.

* STEIN (GEORGE WILLEM), geneesheer en verloskundige, lid van verscheiden geleerde genootschappen, te Kassel in 1737 geboren, was hoogleeraar in de genees-heel- en verloskunde, in het *Carolinum-collegie* zijner geboorteplaats. Later bekleedde hij eenen dergelijken leerstoel aan de hooge-school van Marburg, en overleed in 1803. Men heeft van hem: 1.º *Theorie der verloskunde*, Kassel, 1770, in 8.vo, 7.^e uitgave, 1805, in 8.vo; — 2.º *Praktijk der verlossingen, in ernstige en onnatuurlijke gevallen*, ibid. 1772, 7.^e uitgave 1805, in 8.vo; — 3.º *Losse stukken betrekkelijk de praktijk der verloskunde*, Marburg, 1798, in 8.vo; — 4.º *Waarnemingen bij verlossingen*, een nagelaten werk, door zijn' neef GEORGE WILLEM STEIN, hoogleeraar te Marburg, in 1807, in 8.vo, in het licht gegeven; — 5.º *Catechismus voor de vroedvrouwen*, Frankfort, 1785, in 8.vo. Men heeft in het licht gegeven: *Memoria G. W. STEIN, scripsit CREUZER*, Marburg, 1803, in 4.to

* STEIN (CHRISTIAAN GODFRIED DANIEL), hoogleeraar der wijsbegeerte te Berlijn, werd den 14 October 1771 te Leipzig geboren, was de zoon van eenen koopman dier stad, en overleed te Berlijn, den 4 Junij 1830. Hij volbragt zijne studiën, in de *St. Thomas-school*, daarna

aan de universiteit zijner geboorteplaats, alwaar hij ook van 1788 tot 1790 de godgeleerdheid beoefende. In 1794, werd hij in het seminarie beroepen, en, in 1797, als onderwijzer der aardrijkskunde, in het gymnasium *Zum grauen Kloster*, te Berlijn, aangesteld. STEIN bleef meer dan dertig jaren aan die betrekking verbonden. In 1802 verkreeg hij den titel van koninklijk hoogleeraar, en bekleedde eindelijk te Berlijn den leerstoel der staat-huishoudkunde en geschiedenis. STEIN heeft vooral zijnen roem gevestigd door zijne aardrijks- en natuurkundige werken. Verscheiden derzelve zijn classiek geworden, en hebben talrijke uitgaven gehad. Hij heeft er zelf de catalogus van geleverd in *Das gelehrte Berlin*, 1825, in 8.vo. Daarenboven heeft hij veel gewerkt voor verschillende wetenschappelijke en letterkundige tijdschriften, en voor de *Encyclopedie der wetenschappen* van ERSCI en GRUBER. Van 1827 tot 1829, heeft hij in het licht gegeven: *Reizen door de voornaamste hoofdsteden van het midden-Europa*, 7 dl.ⁿ, in 8.vo

† STEIN (HENDRIK FREDERIK KAREL, vrijheer von Undzum), Pruisische staatsminister, werd in 1756 of 1757, te Nassau, aan de Lahn geboren, betrok in 1773 de universiteit van Göttingen, en werd in 1780, te Wetter, in het graafschap Mark, als berg-raad, in Pruisische dienst gesteld. Daarop, in 1784, als gezant naar Aschaf-

*Jen*burg gezonden, bewoog hij den keurvorst van *Mainz* tot het vorsten-verbond toetetreden. Hij maakte nu zeer snelle vorderingen in de dienst van den staat, en verwierf als opper-president aller Westfaalsche kamers (sedert 1796), vooral door het aanleggen van straatwegen enz. grooten roem. Nadat in 1804, de minister van het departement van belastingen en fabrieken, STRUENSEE, overleden was, werd STEIN in deszelfs plaats aangesteld. IJverig in het afschaffen aller misbruiken, werd hij van verschillende zijden aangevallen, en zelfs, in 1807, te *Koningsbergen*, waarwaarts hij, ten gevolge van den voor *Pruissen* ongelukkigen slag bij *Jena*, de vlugt had moeten nemen, ontslagen. Doch na den vrede van *Tilsit*, werd hij reeds teruggeroepen, en in 1808 tot eersten minister benoemd. Hij werkte nu in stilte ijverig aan de bevrijding van *Duitschland*, en dit had ten gevolge, dat hij, kort na zijne aanstelling, door NAPOLEON andermaal van zijnen post beroofd werd, en hij zich van 1809—1812 in *Oostenrijk* moest ophouden. Hij begaf zich daarop naar *Rusland*, en was ook hier werkzaam aan den op handen zijnde val der Fransche overmagt. Toen na den slag van *Leipzig*, door de bondgenooten, een centraal-bestuur werd opgericht, welks taak het was, de hulpbronnen der veroverde landen, ter bevrijding van *Duitschland*, ten nutte te maken, werd STEIN aan het hoofd

deszelfen geplaatst. Ten gevolge der beperkingen, waaraan hetzelfde werd onderworpen, en die deszelfs werkzaamheid stremden, en der voorwaarden van den vrede van *Parijs*, waarmede STEIN zich niet kon vereenigen, onttrok hij zich andermaal aan alle staatszaken, en leefde op zijne goederen in het *Nassau-sche* en in *Westfalen*. In 1819 gaf hij aanleiding tot het stichten eener maatschappij voor *Duitschlands* oude geschiedkunde, te *Frankfort aan den Mein*, werd in 1827 lid van den staatsraad, en was in 1827, 1829 en 1830, als landdags-maarschalk der Westfaalsche provinciën, werkzaam. Na zijn overlijden, in 1831, gaf de vrijheer von GAGERN, de door STEIN aan hem gerigte brieven in het licht, *Stuttgart*, 1833. Met den grootsten ijver en de meeste volharding, heeft STEIN aan de bevrijding van *Duitschland* medegewerkt, en daardoor de blijvende dankbaarheid zijner landgenooten verdiend, wier heil hem boven alles ter harte ging, en hij zou nog verder voor dezelve zijn werkzaam geweest, indien niet zijn vaste wil, en onomkoopbaarheid hem van de staatszaken hadden uitgesloten.

STEINBOCK (MAGNUS), Zweedsch veld-maarschalk, den 12 Mei 1664, te *Stokholm*, geboren, volbragt zijne eerste wapenfeiten in *Holland*, van waar hij met de Zweedsche hulptroepen, naar den *Rijn* werd gezonden. Zijn roem deed verscheiden Duit-

sche vorsten aanzoeken doen om hem te bezitten, doch vruchteloos. Hij onderscheidde zich in de oorlogen van KAREL XII. Hij droeg veel bij tot de overwinning van *Narva*, en tot die, welke in *Polen* behaald werden. Na het vertrek van zijnen meester naar *Turkijë*, beteugelde STENBOCK de in een rijk, waarvan de vorst afwezig is, gewone onlusten en verdeeldheden. De Denen maakten gebruik van deze afwezigheid, om *Zweden* met talrijke en geoefende troepen aantevallen. Aan het hoofd van 13,000 zeer onervarene en in den haast zamengeraapte soldaten, versloeg STENBOCK, den 12 December 1712, te *Gadebusch* dezelve volkomen; maar hij onteerde zijne zegepraal, door, in het volgende jaar, de stad *Allona* in brand te steken. Niet lang duurde het, of hij werd voor deze wreedheid gestraft; want na zich in *Tonningen* te hebben opgesloten, werd hij, bij gebrek aan levensmiddelen, genoodzaakt, om zich met het geheele Zweedsche leger, waarover hij het bevel voerde, den 7 Februarij 1614, krijgsgevangen te geven. Hij overleed in 1717, te *Friderichshavn*, waar hij krijgsgevangen werd gehouden. Zijne *Gedenkschriften*, zijn, in 1765, in 4 dl.ⁿ, in 4.to gedrukt.

STEINGEL (KAREL), een Duitse Benedictijner der 17.^e eeuw, heeft zich doen kennen door eene *Geschiedenis zijner orde in Duitschland*, 1619 en 1638, 2 dl.ⁿ in fol. en door eenige

godsdienstige werken. Onder deze laatsten munt vooral uit het *Leven van den heiligen JOZEF*, *Munchen*, 1616, in 8.vo Dit stukje wordt zeer gezocht, wegens de bijzonderheden die het bevat, en wegens de fraaije plaatjes, waarmede het versierd is.

STELLA (JOANNES), is bekend door de *Levensbeschrijvingen der Paussen*, door hem in het licht gegeven. Dit werk, den grootsten lof waardig, werd te *Bazel*, in 1507, door MICHAEL FURTER gedrukt. Het begint met den H. PETRUS en eindigt met het begin der regering van JULIUS II.

STELLA of liever ESTELA (DIDACIUS), een Spanjaard, van de orde van den H. FRANCISCUS, onderscheidde zich op den kansel, was biechtvader van den kardinaal DE GRANVELLE, en onderwees te *Madrid* de godgeleerdheid. Hij overleed in het jaar 1581. Men heeft van hem: 1.º *De modo concionandi*; — 2.º Een *Commentarium* op den heiligen LUCAS en op den 136.^e *Psalm*; — 3.º *De vanitate et contemptu mundi*, enz.

STELLA (JULIUS CÆSAR), een Latijnsche dichter der 16.^e eeuw, in 1564 te *Rome* geboren, vervaardigde in den ouderdom van 20 jaren de beide eerste boeken van een dichtstuk, getiteld de *Colombeide*, of de *Togten van CHRISTOPHORUS COLUMBUS naar de nieuwe wereld*, *Londen*, 1585, in 4.to Dit dichtstuk werd bewonderd door MURET, meer om

het Latijn en de verzen, dan om de verdeeling en het plan des werks. MEYROUW DE BOGAGE heeft er partij van getrokken in hare *Colombiade*, *Parijs*, 1655.

† STELLA (FRANCISCUS), een schilder, te *Mechelen*, in 1563, geboren, leerde de eerste grondbeginselen zijner kunst van zijnen vader. In 1576, volgde hij MARTEL ANGE, die later Jesuit en een bekwaam kunstenaar werd, naar *Rome*. Na zich ontwikkeld te hebben, begaf zich FRANCISCUS naar *Frankrijk*, vestigde zich te *Lyon*, alwaar hij in den echt trad, vervaardigde er een aantal schilderijën, die hem roem verwierven. In de minne-broederskerk, tusschen de pilaren, schilderde hij op natten kalk, een' *lijdenden CHRISTUS*, eene *H. Maagd*, eenen *heiligen SEBASTIANUS*, eenen *heiligen FRANCISCUS VAN PAULA* en eenen *heiligen ANTONIUS*. In de *St. Joannes-kerk* ziet men van hem eenen *CHRISTUS in het graf*, waarbij hij zijn portret heeft aangevoerd, in het gelaat van een' dergenen, die het ligchaam des Verlossers vergezellen. Dit schilderstuk ter hoogte van zes, en ter breedte van achttien voeten is op hout geschilderd. De schilderij van het hoog-altaar der Celestijner-kerk, die de afneming van het kruis voorstelt, is mede van hem. Eindelijk schilderde hij op natten kalk, in de sacristie der Franciskanerkerk, de zeven Sacramenten; en de Religieuzen waren over zijnen arbeid zoo zeer voldaan, dat zij behalve den overeenge-

komen prijs, aan hem en aan zijne nakomelingen het regt verleenden, om in het koor hunner kerk, aan den voet der trappen van het hoog-altaar, begraven te worden. De meeste der overige kerken van *Lyon* bezitten eenige zijner voortbrengselen. Hij bezat geene mindere begaafdheid voor het landschap, en hij zoude het veel verder gebragt hebben, indien hij niet reeds den 26 October 1605 overleden was. Hij werd in de Franciscaner-kerk in het voor hem bestemde graf bijgezet.

STELLA (JACOBUS), te *Lyon*, in 1596 geboren, zoon van den voorgaande die hem, in den ouderdom van 9 jaren, als wees naliet; hij was de erfgenaam van den smaak en de talenten zijns vaders. In den ouderdom van 20 jaren, ondernam hij de reis naar *Italië*. De groot-hertog COSMUS DE MEDICIS hield hem te *Florence* op, en, door zijne verdiensten bekoord, maakte hij gebruik van zijne dienst, in de toebereidselen tot de feesten door het huwelijk van zijnen zoon, FERDINAND II. uitgelokt. Na een zevenjarig verblijf te *Florence*, begaf hij zich naar *Rome*, alwaar hij in vriendschaps-betrekking kwam met POUSSIN, die hem met zijnen raad ondersteunde. STELLA legde zich aldaar ernstig toe op de beoefening der groote meesters en oude beelden en schilderstukken. Men wilde hem te *Milane* het beheer der akademie van schilderkunde geven, welke hij van de hand wees. Door

den koning van *Spanje* uitgenoodigd, lokte de vaderlands-liefde hem echter naar *Parijs*, alwaar de koning van *Frankrijk* hem tot zijnen eersten schilder benoemde, hem eene jaarwedde verleende, eene huisvesting in de galerijen van het *Louvre* toestond en hem tot ridder van den H. MICHAËL verhief. Deze kunstenaar is evenzeer geslaagd in het behandelen van groote en kleine onderwerpen. Hij bezat eene gelukkige en ongedwongene genie; zijn smaak sleepte hem mede tot den luchtigen stijl: kinderspelen en herders-tooneelen heeft hij op eene volmaakte wijze voorgesteld. Zijn koloriet is ruw, en helt te veel tot het roode over. Hij overleed te *Parijs*, in 1657. — Zijn neef, ANTONIUS STELLA, mede te *Lyon* geboren, volgde in vele opzichten zijnen oom na. Hij overleed hoog-bejaard, in 1682.

STELLART (PROSPER), te *Doornik*, in 1586 geboren, werd, augustijner geworden zijnde, prior en visitator der Belgische provincie, deed eene reis door *Frankrijk* en *Spanje*, begaf zich wegens aangelegenheden zijner orde naar *Rome*, en overleed te *Gaëta*, in het koninkrijk *Napels*, den 10 augustus 1626. Hij bezat letter- maar weinig oordeelkunde. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *De coronis et tonsuris paganorum, judaorum, christianorum etc.*, *Douai*, 1625. Er straalt vele geleerdheid in door, die echter soms vreemd aan zijn onderwerp is:

— 2.° *Rutilii Benzonii Romani dissertationes et commentaria in Magnificat, etc.*, *Douai*, 1625, in fol.; — 3.° *Fundamina et regulæ omnium ordinum monasticorum et militarium*, *Douai*, 1626, in 4.°; — 4.° *Annalis monastici*, *Douai*, 1627, in 4.° Hij gaat slechts tot het jaar 600, en er komen vele apocryphe bijzonderheden in voor.

STENGELIUS (GEORGE), een Jesuit van *Augsburg*, doctor en hoogleeraar in de godgeleerdheid, rector van het collegie van *Dillingen*, te *Inyolstadt*, in 1651, in den ouderdom van 66 jaren overleden, heeft verscheiden werken in het licht gegeven, onder anderen: 1.° de *Levensbeschrijvingen der heiligen WILLIBALD, WUNIBAD en WALBURGIS*, te *Eichstädt* vereerd, volgens een oud handschrift; — 2.° *Judex et dux hæreticorum hujus temporis*; — 3.° *Twistschriften*, onder welke er vele voorkomen tegen JACOBUS REIHING (zie dat artikel). — Men moet hem niet verwarren met LAURENTIUS STENGELIUS, van wien er eene vrij wel in het Latijn geschrevene *Verhandeling over de gedroegten* bestaat, waarin zonderlinge zaken, wijze en christelijke inzichten, maar niet altijd genoegzame onderscheiding en critiek voorkomen.

STENO II, regent van het koninkrijk *Zweden*, volgde in 1513, zijnen vader op, die met denzelfden post belast was. Hij leefde in den beginne de wetten van den staat na; maar daar

hij later het oor aan de heerschzucht leende, wilde hij als onafhankelijk vorst regeren. *Zweden* verdeelde zich in verschillende partijen, die zich alle vereenigden om de Denen te hulp te roepen. CHRISTIAAN II, koning van *Denemarken*, ligtte een aanzienlijk leger, en belegerde *Stokholm*. STENO vertrok oogenblikkelijk, en deed het beleg opbreken. Na eenige gevechten, eindigden de beide vorsten den oorlog; kort daarna trok CHRISTIAAN, met een aanzienlijk leger uit allerlei natiën zamengesteld, andermaal naar *Zweden*. STENO trok op om hem te bestrijden; maar, door een' zijner vertrouwelingen verraden, zag hij zich verplicht in aller eil de vlugt te nemen, na in het gevecht eene wonde te hebben bekomen, aan welke hij slechts drie dagen overleefde (1519). Na zijnen dood maakte CHRISTIAAN zich meester van *Zweden*.

STENOCRATUS. — Zie DINO-CRATES.

STENON (NICOLAAS), een ontleedkundige te *Kopenhagen* in 1638 geboren. Zijn vader was lutersch en goudsmid van CHRISTIAAN IV, koning van *Denemarken*. Hij beoefende de geneeskunde onder den geleerden BARTHOLIN, die hem, als een' zijner beste kweekelingen beschouwde. Om naar volmaking te streven, reisde hij door *Duischland*, *Frankrijk*, *Holland* en *Italië*, FERDINAND II, groot-hertog van *Toskanen*, van zijne

verdiensten onderrigt, benoemde hem tot zijnen lijfarts, en gaf hem eene jaarwedde. STENON, die te *Parijs*, door de zegepraalende welsprekendheid van den grooten BOSSUET geschokt was, zwoer in 1669, de lutersche ketterij af. Koning CHRISTIAAN V, meende hem in zijne staten te vestigen, door hem tot hoogleeraar der ontleedkunde te *Kopenhagen* te benoemen, met de vergunning van de catholieke godsdienst ongestoord uitte oefenen. Maar daar zijne verandering hem in zijn vaderland onaangenaamheden had verwekt, keerde hij naar *Florence* terug, en zette de opvoeding van den jongen prins, zoon van COSMUS III, voort, waarmede hij was belast geworden. In 1677 omhelsde hij den geestelijken staat. INNOCENTIUS XI zalfde hem tot bisschop van *Titiopolis* in *Griekenland*. Nadat JOANNES FREDERIK, hertog van *Hanover*, vorst van *Brunswijk*, het lutheranisme had afgezworen, riep hij STENON tot zich, aan wien de Paus den titel gaf van apostolisch vikaris voor het geheele Noorden. De bekwame arts was een ijverige missionaris geworden. *Munster*, het keurvorstendom *Hanover*, het hertogdom *Mecklenburg*, waren het tooneel van zijnen ijver en des nuts, hetwelk hij stichtte. Deze prelaat overleed te *Schwerin* in 1686. Zijn lijk werd naar *Florence* gevoerd, alwaar het in de grafplaats der groot-hertogen werd bijgezet. STENON heelt de ontleedkunde met verscheiden belangrijke ontdekkingen verrijkt; opgeteekend

in de *Observationes anatomicæ, quibus varia oris, oculorum et narium vasa describuntur, novique salivæ, lacrymarum et. mucii fontes deteguntur, Leyden, 1662*, in 12.mo Nog heeft men van hem: 1.º *Elementorum myologiæ specimen, Florence, 1667*; — 2.º *Verhandelingen over de ontleding der hersenen, Parijs, 1669*; en in het Latijn, *Leyden, 1671* in 12.mo

STEPHANUS (*Heilige*), eerste martelaar des christendoms, een der zeven dfaconen, werd in het jaar 33, door de joden, die hem beschuldigden van tegen MOZES en tegen God gelasterd te hebben, gesteenigd. De wijsheid en onverschrokkenheid, waarmede hij zijne wreede vijanden deed verstommen, de liefde, met welke hij al stervende voor hen bad, al de omstandigheden van zijnen marteldood, zoodanig als dezelve in de *Handelingen der Apostelen* worden verhaald, hebben iets treffends, iets overtuigends, dat den christen met een diep gevoel van godsvrucht doordringt, terwijl tegelijkertijd zijn geloof in licht en kracht toeneemt.

STEPHANUS I (*Heilige*), beklom den pauselijken stoel in 253, na den marteldood van Paus LUCIUS. Zijn bestuur is beroemd door het geschilpunt *over de geldigheid des doopsels, door kettters bediend*. STEPHANUS verklaarde, » dat men geenerlei nieuwigheden moest invoeren. » De overlevering der meeste kerken schreef voor, van alle ketters

optenemen, door de eenvoudige oplegging der handen, zonder hen te herdoopen, mits zij het doopsel met water, en in den naam van de personen der Drieëenheid ontvangen hadden. De H. CYPRIANUS en FIRMILIANUS belegden kerkvergaderingen, om zich tegen deze uitspraak te verzetten, die met het gebruik hunner kerken strijdig was. De Paus wederlegde het gevoelen van CYPRIANUS; hij gebruikte bevelschriften en bedreigingen, om hem van zijn denkbeeld terug te brengen, en weigerde met de te Rome, uit Afrika afgevaardigde bisschoppen, gemeenschap te hebben, hetwelk een openbaar bewijs van afkeuring, maar geenzins eene excommunicatie is. (Zie CYPRIANUS — *Heilige* —). » Deze groote Paus, wiens voorzigtigheid de heiligheid evenaarde, wist, zegt VINCENTIUS DE LERINS, dat de godsvrucht niet gedoogde, andere leerstellingen aan te nemen, dan die, welke door het geloof onzer voorvaders tot ons zijn gekomen, en welke wij verplicht zijn, met dezelve getrouwheid aan anderen overtegeven, als waarmede wij dezelve ontvangen hebben; dat wij de godsdienst niet moeten leiden, waar wij haar hebben willen; maar dat wij haar overal moeten volgen, waar zij ons leidt; dat het eigenaardige der christelijke zedigheid daarin bestaat, van getrouwelijk de heilige beginzelen, welke onze voorouderen ons hebben nagelaten, te behouden, en niet door onze eigene denkbeelden aan de nakomeling-

schap overtegeven. Welke is dan de uitslag dezer gebeurtenis geweest? Die, welke dergelijke zaken gewoonlijk hebben: men heeft het oude geloof behouden, en men heeft de nieuwigheid verworpen." Het geschilpunt werd werkelijk plegtiglijk beslist ten gunste van STEPHANUS, in het concilie van *Nicea*. Deze heilige Paus overleed als martelaar, gedurende de vervolgingen van VALERIANUS, den 2 Augustus 257.

STEPHANUS II, een Romein, volgde in 752, op den Stoel van den H. PETRUS, eenen anderen STEPHANUS op, die verscheiden schrijvers niet onder de Paussen hebben geteld, wijl zijn pontificaat slechts van 3 of 4 dagen was. AISTULF of ASTOLF, koning der Longobarden, bedreigde, na zich van het exar-gaat van *Ravenna* te hebben meester gemaakt, de stad *Rome*. STEPHANUS riep de hulp in van KONSTANTIJN COPRONYMUS, keizer van het Oosten, een' zwakken, gevoelloozen vorst, geheel beheerscht door de dweepzucht der beeldenstormers, die den Paus aan koning PIPYN verwees. STEPHANUS besloot, ondanks de pogingen en tranen der Romeinen, om hem terug te houden, zich naar *Lombardije* te begeven, en zelf zich tot koning AISTULF te wenden. Daar hij echter niets op den geest van dien koning vermagt, begaf hij zich naar *Frankrijk*, om hulp te vragen. Op raad des Pauses, zond PIPYN tot driemaal gezanten aan AISTULF. Deze vorst

bleef bij zijne weigering volhardden. PIPYN trok alstoen tegen hem op. Toen zijne troepen halverweg waren, zond hij, op verzoek des Pauses, die het vergieten van het bloed der Christenen wilde voorkomen, andermaal gezanten. AISTULF antwoordde slechts door bedreigingen, waarop PIPYN de bergen overtrok, den Longobardischen vorst in *Pavia* belegerde, en hem deed beloven *Ravenna* terug te zullen geven; maar nauwelijks was PIPYN over de bergen teruggekeerd, of AISTULF verscheen voor *Rome*. STEPHANUS nam andermaal toevlugt tot zijnen beschermer, en vond hem nog evenzeer tot zijne hulp genegen. PIPYN toog op nieuw naar *Italië*, beroofde den Longobardischen koning van zijn stadhouderschap (*exargaat*), en ontnam hem 22 steden, welke hij aan den Paus ten geschenke gaf. Deze schenking is de eerste grondslag van de tijdelijke heerschappij der roomsche Kerk; want wat de schenking van KONSTANTIJN betreft, zoo weet men, dat dezelve nooit bestaan heeft. Om de komst van den Franschen koning in *Italië* te bespoedigen, had de Paus hem eenen brief in den naam van den H. PETRUS geschreven, waarin, door eene treffende en overtuigende, persoons-verbeelding, hij dezen apostel doet spreken, even als of hij nog leefde: en met den H. PETRUS, de heilige Maagd, de engelen, de martelaren en de heiligen. » Ik smeek u, zeide de H. PETRUS, bij den levenden God,

niet te gedoogen, dat mijne stad Rome langer door de Longobarden belegerd worde." FLEURY laakt in dezen Paus, *de beweegredenen der godsdienst tot eene staatszaak te hebben gebruikt*. Maar was de bevrijding des Pauses, door AISTULF onderdrukt, die der Kerk van Rome, waarin de Longobarden zoo vele wreedheden en ontheilighen bedreven, dan eene *staatszaak*? En zou men willen, dat PIPYN zich bij God niet verdienstelijk had gemaakt door dezelve te bevorderen? Wat de schenking van dezen vorst aan den H. Stoel betreft, zod stamt FLEURY toe, dat dezelve, vooral tegenwoordig, voor het heil der Kerk van het grootste belang is. » Zoo lang het Romeinsche rijk heeft bestaan, zegt hij, bevatte hetzelfde in zijne groote uitgestrektheid, bijna de geheele christenheid; maar sinds dat *Europa*, onder verscheiden van elkander onafhankelijke vorsten verdeeld is, zou het te vreezen zijn, dat indien de Paus, de onderdaan van een hunner ware geweest, de overigen moeiten zouden hebben gehad, om hem voor algemeen vader te erkennen, en alzoo de scheuringen zeer menigvuldig zouden zijn geweest. Men kan dus gerustelijk aannemen, dat het door de beschikking der Voorzienigheid is, dat de Paus onafhankelijk en meester van eenen vrij vermogenden staat is geworden, om door de overige vorsten niet ligtelijk verdrukt te worden, ten einde hij vrijer zij in de uitoefening zijner geestelijke magt, en in staat

om de overige bisschoppen binnen de grenzen hunner pligten te houden." De president HÉNAULT, de abbé TERRASON, en de wijsgeer HUME, hebben over dit onderwerp dergelijke aanmerkingen gemaakt (zie *Geschiedkundig Overzicht* enz., aan het hoofd des eersten deels van dit werk, blz. 94—100). STEPHANUS overleed in 757. Deze Paus verzamelde dikwerf zijne geestelijkheid in zijn paleis, vermaande dezelve tot de beoefening der H. Schrift en conciliën, ten einde steeds bereid te zijn, om de vijanden der Kerk te antwoorden. Er bestaan van dezen Paus *Vijf Brieven*, en eene verzameling van eenige *Canonicke Constitutiën*. — PAULUS I volgde hem op.

STEPHANUS III, een Romein, van Siciliaanschen oorsprong, in 768 tot Paus verkozen. Een heer, CONSTANTINUS genaamd, had zich van de pauselijke waardigheid meester gemaakt (dit is het eerste voorbeeld eener dergelijke overweldiging van den H. Stoel); men rukte hem de oogen uit, zoowel als eenige zijner voorstanders, en men wijdde STEPHANUS, die in het volgende jaar eene kerkvergadering bijeenriep, om den overweldiger te veroordeelen. In de derde zitting bepaalde men, dat de door CONSTANTINUS gezalfde bisschoppen, naar hunne verblijfplaatsen terugkeeren zouden, om er op nieuw verkozen te worden, dat zij daarop naar Rome zouden terugkomen, om van den Paus de wijding te ont-

vangen. STEPHANUS, gedurende drie en een half jaar in het vreedzame bezit van den heiligen Stoel, overleed in 772. Vóór en na zijn bestuur, was Rome aan de regeringloosheid ter prooi; maar elders was het niet beter. Het uitrukken van oogen en tongen, waren de meest gewone gebeurtenissen dier ongelukkige eeuwen. — ADRIANUS I volgde hem op.

STEPHANUS IV, een Romein, beklom den Stoel van den H. PETRUS, na Paus LEO III, den 22 Junij 816. Zoodra hij gewijd was, kwam hij in Frankrijk, en zalfde er op nieuw keizer LODEWIJK den Zachtmoedige. Hij overleed te Rome den 25 Januarij 817, drie maanden na zijne terugkomst, en werd opgevolgd door den H. PASCHALIS I.

STEPHANUS V, een Romein, Paus na ADRIANUS III, werd verkozen op het einde van September 885. Hij schreef met nadruk aan BASILIUS den Macedoniër, keizer van het Oosten, ter verdediging der Paussen, zijne voorgangers tegen PHOTIUS. Hij overleed in 891. » Deze Paus, zegt een geschiedschrijver, sproot uit een adellijk geslacht, en bezat eene voorbeeldelooze zelfverloochening. Hij verzette zich uit al zijne magt tegen zijne verheffing, en men moest de deuren zijner woning, waarin hij zich hield opgesloten, openbreken, om hem naar den pauselijken troon te dragen. De liefdadigheid en de godsvrucht,

schitterden vooral onder de deugden van dezen opper-priester uit. Hij voedde de weezen als zijne kinderen, en liet dezelve dikwijls aan zijne tafel toe. Bij zijne komst tot de pauselijke waardigheid, waren de goederen der Kerk bijna alle verkwist; mildelijk deelde hij alzoo zijn vaderlijk erfdeel uit. Dagelijks droeg hij de H. Mis-offerande op, en al den tijd, dien het nitoeffenen der liefdadigheid, of de herderlijke zorgen hem overlieten, besteedde hij aan het gebed of aan het zingen van psalmen. Hij legde er zich voornamelijk op toe, om zich in het bestuur der Kerk door mannen te zien omringen, wier verlicht verstand en voorbeeldige deugden hij had leeren kennen en waarderen."

STEPHANUS VI, in 896, na den door sommigen als onwettig beschouwden PAUS BONIFACIUS VI, op den stoel van den H. PETRUS geplaatst. Deze Paus liet in het volgende jaar, het lijk van FORMOSUS, zijnen voorganger en vijand opdelven, wyl hij het bisdom Porto voor dat van Rome had verlaten: eene toenmaals nog ongehoorde verplaatsing, welke echter niet verdiende dat STEPHANUS aan de christenheid, het even zoo afschuwelijke als belagchelijke schandaal gaf, het graf van eenen Paus te onteeren, en zijn verminkt lijk in den Tiber te doen werpen. Paus STEPHANUS maakte zich door deze wraakneming zoo zeer gehaat, dat de vrienden van

FORMOSUS, na de burgers te hebben opgehitst, hem kluisterden, en eenige maanden daarna in de gevangenis wurgden. JOANNES IX beriep eene kerkvergadering, die alles veroordeelde, wat er, in 897, in eene vergadering van eenige bisschoppen te Rome, tegen de nagedachtenis, en het lijk van FORMOSUS besloten was. De vaders van het concilie merkten aan, dat het uit noodzakelijkheid was, dat FORMOSUS, van den stoel van Porto naar dien van Rome was verplaatst: *Necessitatis causa de Portuensi ecclesia Formosus, pro vitæ merito ad apostolicam Sedem propectus est.* — Zie FORMOSUS en AUXILIUS.

STEPHANUS VII, opvolger van LEO VI, overleed in 931, na een tweejarig bestuur en werd opgevolgd door JOANNES XI.

STEPHANUS VIII, een Duitscher, bloedverwant van keizer OTTO, werd op den II. stoel verheven na LEO VII, in 939. De Romeinen, toenmaals even zoo oproerig als wreed, werden van hem zoo afkeerig, dat zij, zegt men, de wreedheid hadden, hem het aangezicht te doorsnijden. Hij werd daardoor zoo mismaakt, dat hij niet meer in het publiek durfde verschijnen. Hij overleed in 942, en werd opgevolgd door MARTINUS III.

STEPHANUS IX, was de broeder van GODEFRIDUS den Baardige, hertog van Neder-Lotharingen. Hij was religieus van Monte-Cassino, werd abt van

dat gesticht, en den 2 Augustus 1057, na den dood van Victor II, tot Paus verheven. Hij begon zijn pontifikaat met het houden van verscheiden conciliën, voornamelijk om in de ongeregelde levenswijze der geestelijken te voorzien. Hij spoorde al degenen op, welke de wetten der onthouding hadden overleden. Diegene zelfs, welke hunne bijzitten wegzonden en zich aan boetplegingen onderwierpen, werden voor eenen tijd van het heiligdom uitgesloten, en voor altijd van de magt beroofd, om de heilige geheimen optedragen. Deze Paus overleed te Florence, in den geur van heiligheid, den 29 Maart 1058.

STEPHANUS DE MURET (*Heilige*), zoon van den graaf van Thiers en Auvergne, volgde zijnen vader in Italië, alwaar kalabrische kluizenaars, hem smaak inboezemden voor de afgezonderde levenswijze. In Frankrijk teruggekeerd, nam hij de wijk naar het gebergte Muret in Limousin, en leefde 50 jaren in die woestijn, geheel aan de versterving, aan het vasten en het gebed toegewijd. In 1073, verkreeg hij eene bulle van GREGORIUS VII, ter stichting eener nieuwe klooster-orde, volgens den regel van den heiligen BENEDICTUS. De roem zijner deugden verwierf hem eene menigte leerlingen, en eervolle bezoeken. Op het einde zijner dagen werd hij door twee kardinalen in zijne kluizenaarswoning bezocht. Zij vraagden den heiligen man, of hij kano-

nik of kluizenaar was? STEPHANUS antwoordde hun: » Wij zijn zondaars, door de goddelijke barmhartigheid in deze woestijn geleid, om er boetvaardigheid te doen.» Zulks was geen al te bepaald antwoord op de vraag der kardinalen; en men is, lang daarna vrij verlegen geweest, om te bepalen, tot welke orde zijn gezin behoorde. STEPHANUS stichtte hetzelfde tot aan zijnen dood, in 1124, in den ouderdom van 78 jaren, voorgevallen. Zijne kinderen, na den dood huns vaders, door de monniken van *Ambazar* verontrust, die beweerden, dat *Muret* hun toebehoorde, namen het ligchaam van hunnen stichter, dat hun eenige goed was, weg, en vervoerden hetzelfde naar eene plaats, *Grandmont* genaamd, waarvan de orde den naam heeft aangenomen. De *Jaarboeken* dezer orde werden, in 1662, te *Troyes* gedrukt. Dezelve is in 1769 vernietigd; en de religieuzen gepensionneerd. Men heeft van den H. STEPHANUS DE MURET, zijn *Regel*, 1645, in 12.mo; en eene *Verzameling van grondregels*, 1704, in 12.mo Latijn en Fransch.

STEPHANUS (*Heilige*), in *Engeland* geboren, 3.^e abt van *Citeaux* werkte veel aan de uitbreiding zijner orde, kortelings door ROBERT, abt van *Molesme*, gesticht. Een aantal leerlingen stelde zich onder zijne leiding, onder anderen de H. BERNARDUS, de beroemdste man, welken *Citeaux* heeft opgeleverd. Onder

het aantal kloosters, door STEPHANUS gebouwd, telt men die van *la Ferté*, *Pontigny*, *Clairvaux* en *Morimond*, welke de vier kinderen van *Citeaux* zijn, waarvan al de andere gestichten afhangen. STEPHANUS gaf aan dezelve statuten in 1119, door CALIXTUS II goedgekeurd. Deze heilige abt overleed te *Citeaux* den 28 Maart 1134.

STEPHANUS I (*Heilige*), koning van *Hongarijē* volgde in 997, op zijnen vader GEISA, eersten christen-koning van dat land en overleed te *Bude*, in 1038. Hij was als de apostel zijner staten, vaardigde zeer wijze wetten uit, leefde en stierf als een heilige. Toen hij zijn einde voelde naderen, deed hij den adel vergaderen ten einde denzelven de keuze van zijnen opvolger, de gehoorzaamheid aan den heiligen Stoel, en de beoefening der christelijke deugden aantebevelen. Vijf-entveertig jaren na zijnen dood, werd zijn ligchaam uit het graf opgedolven, in eene reliquie-kas gesloten, en in eene kapel der Lieve-Vrouwen-kerk van *Bude* ten toon gesteld. BENEDICTUS IX canoniseerde hem. Zijne dapperheid evenaarde zijne godsvrucht, hij was de schrik der Barbaren, en verwierf den eerbied en de bewondering der christen-natiën. Zijne huisselijke hoedanigheden schitterden met niet minder luister, dan zijne vorstelijke deugden. Zijn zoon EMERICU putte uit eene christelijke opvoeding en de lessen des voorbeelds, die onschuld en

zuiverheid van zeden, welke hem onder de heiligen heeft doen plaats. Zijne heerlijke instellingen werden bijna alle vernietigd onder de regering van JOZEF II, maar zijne gedachtenis is bij de Hongaren steeds in grooten eerbied, die zijnen naam niet dan met aandoening en geestdrift uitspreken. Bij de zalving hunner koningen bedienen zij zich nog van zijne kroon. Eenige legende-schrijvers hebben aan deze kroon eenen fabelachtigen oorsprong gegeven. » Maar zij behoeft geene valsche titels, zegt een criticus, om een zeer eerbiedwaardig stuk te zijn. Hare oudheid, de groote Paus, die haar schonk, de groote en heilige koning, die haar droeg, de natie, die haar zoo langen tijd tegen de ongeloofigen heeft verdedigd, en die haar altijd als het kenmerkend bezit des wettigen konings heeft beschouwd, dit alles werkt mede, om haar belangrijk te maken. Vruchteloos heeft VOLTAIRE den spot gedreven, met het gewigt, hetwelk de Hongaren aan deze kroon hechten, zelfs in zoo verre, dat zij nooit als koning hebben willen erkennen, den genen, welke dezelve niet bezat. Indien iets wel bevestigd en bekrachtigd behoort te zijn, dan is het vooral de koninklijke waardigheid. » JOZEF II had dezelve doen wegnemen en naar Weenen vervoeren; maar in 1790 werd dezelve aan de Hongaren teruggegeven, die dezelve met eenen buitengewonen luister en vreugdebedrijven ontvingen. Het

is van den H. koning STEPHANUS, dat de titel van *Apostolische* is ontstaan, door de Paussen gedurende langen tijd aan de koningen van *Hongarije* gegeven, en vernieuwd ten gunste van MARIA THERESIA, erfgename van KAREL VI.

STEPHANUS VAN ORLEANS, eerst abt van de H. GENOVEVA, in 1177, daarna bisschop van *Doornik*, in 1191, had deel aan de belangrijkste zaken van zijnen tijd. Hij overleed in 1203. Er bestaan van hem: 1.º *Leerreden*; — 2.º zeldzame *Brieven*, 1682, in 8.vo en andere werken.

STEPHANUS BATTORI. — Zie BATHORI of BATTORI.

STEPHANUS van *Bysantium*, een taalkundige der 5.^e eeuw, schrijver van een *Aardrijkskundig Woordenboek*, waarvan wij niet dan eene slechte *verkorting* bezitten, door HERMOLAÏUS, onder keizer JUSTINIANUS vervaardigd, en te *Leyden*, in 1694, in fol. in het Grieksch en Latijn in het licht gegeven, door GRONOVIVS, met de geleerde aantekeningen van BERKELIUS. Er bestaat eene andere uitgave derzelve van 1678, welke men uit hoofde der veranderingen, bij die van 1694 voegt; ook voegt men er de aantekeningen van HOLSTENIUS bij, *Leyden*, 1684, in fol. De *verkorting* van HERMOLAÏUS heeft ongetwijfeld het oorspronkelijke doen verloren gaan, hetwelk van groote waarde zou zijn geweest voor de kennis der afleidingen en der na-

men van steden en gewesten.

STEPHANUS, waywode van *Moldavië*, in de 16.^e eeuw, plaatste zich door de Turksche wapens op den troon, na er den wettigen bezitter, dien hij deed sterven, er van verdreven te hebben. Hij regeerde als een dwingeland. De boijarden, die zijn juk niet langer wilden torschen, vermoordden hem in zijne tent, met 2,000 manschappen, deels Turken, deels Tartaren, die zijne lijfwacht uitmaakten.

STEPHANUS. — Zie ESTIENNE en ETIENNE.

STERK. — Zie FORTIUS.

STERNE (LAURENTIUS), een Engelsche predikant, te *Clomwel* in *Ierland* in 1713 geboren, bezat den kortswijligen en berispenden geest van *RABELAIS*. Hij wekte het lagchen niet alleen op door zijne boerterijen, maar ook door een zonderling gelaat, en eene kleedingswijze nog zonderlinger dan zijne gelaatstrekken. Ondanks de inkomsten zijner beneficiën, en de opbrengst zijner werken, waarvan de tweede uitgave hem 24,000 ponden sterlings verschaftte, overleed hij zeer arm te *Londen*, in 1768. Zijne zucht tot het doen van uitgaven was buitengewoon, en zijne nalatenschap schonk aan zijne vrouw en dochter niets anders dan schulden. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *The Life and opinions etc.* (*Het leven en*

de gevoelens van *TRISTRAM SHANDY*), 9 dl.ⁿ 1759 — 1766, in bijna alle beschaafde talen overgezet; — 2.º *Sentimental journey etc.* (*Sentimentele reis door Frankrijk en Italië*), onder den naam van *YORIK*, in 2 dl.ⁿ in het licht gegeven; een werk vol beuzelingen, romaneske, verwijfde en laffe gevoelens, in het vervelendst gekakel verloren; — 3.º *Leerreden*, 4 dl.ⁿ 1760 — 1766.

STERREKUNDIGE. — Zie ASTRONOME (L').

STESICHORUS, een Grieksche dichter van *Himera*, eene stad in *Sicilië*, in het jaar 556 vóór J. C. geboren, werd, zegt men, aldus bijgenaamd, wijl hij de wijze om te dansen, op de maat van toonkunstige instrumenten, of des koors op het tooneel, uitvond en bepaalde: vroeger heette hij *TISIAS*. Hij onderscheidde zich in het lierdicht, bezong, volgens *QUINTILIANUS*, de daden der helden, en handhaafde het edele en verhevene des heldendichts. *HORATIUS* prijst zijnen vollen en deftigen stijl: *STESICHORI graves camenæ*. Hij is de uitvinder, des leerzamen verdictsels: *de Man en het paard*, door *HORATIUS*, *PHÆDRUS* en *LA FONTAINE* zoo wel berijmd. Hij vervaardigde hetzelfde, om zijne landgenooten van het bondgenootschap met *PHALARIS* aftrekken, en slaagde er in. Men schrijft hem de uitvinding toe van den *Bruiloftszang*. Zijne werken zijn niet

dan bij fragmenten tot ons gekomen. Dezelve zijn bijeenverzameld, en te *Göttingen*, in 1771, in 4.to in het licht gegeven, door J. A. SUCHFORT. De geleerden lezen dezelve met vermaak.

STETICRATUS. — Zie DINO-CRATUS.

STUCUS of STEUCO (AUGUSTINUS), bijgenaamd EUGUBINUS, wjl hij te *Eugubio*, in het hertogdom *Urbino*, in 1496, geboren werd; begaf zich onder de reguliere kanoniken der congregatie van den H. Verlosser, werd opziener der apostolische bibliotheek, en bisschop van *Ghisaimo*, op het eiland *Candia*. Hij overleed te *Venetie*, in 1549. Men heeft van hem aantekeningen op de boeken van Mozes, *Commentariën* op 47 Psalmen, en andere werken, te *Parijs* in 1577, en te *Venetie*, 1591, in 3 dl.ⁿ, in fol. gedrukt.

STEVART (PETRUS), te *Luik* geboren, onderwees de godgeleerdheid te *Ingolstadt*, en werd er tot pastoor benoemd, welke betrekking hij langen tijd met grooten ijver waarnam. Hij werd vervolgens kanonik der kerk van *Luik*, en groot-vicaris. FOPPENS in de *Bibliotheca belgica*, en de woordenboek-schrijvers bedriegen zich ten opzichte van het jaar des overlijdens en den ouderdom van STEVART. Het is bewezen, door het grafsteente in de Ste *Walburgiskerk* (een religieuzen-vrouwen klooster en tevens eene parochiekerk, waarvan hij de stichter

is), dat hij den 27 April 1624, in den ouderdom van 77 jaren overleden is. Men heeft van hem: 1.º *Commentariën* op verscheiden *Brieven* van den heiligen PAULUS; — 2.º *Verdediging der Jesuiten* tegen LYSERUS, *Ingolstadt* 1575; — 3.º eene *Uitgave* der vier boeken van MANUEL CALECAS, tegen de dwalingen der Grieken, met aantekeningen, 1608 in 4.to, en in de bibliotheek der kerkvaders; — 4.º Verzameling van zeventien, zoo Grieksche als Latijnsche schrijvers, uitmakende het 7.º dl. der *Antiquae lectiones* van CANISIUS. Deze verzameling was in 1676, te *Ingolstadt*, in 4.to in het licht gegeven; — 5.º *Wijze om God te loven door de psalmen*; — 6.º *Commentarium* op het *Leven* van de heilige WALBURGIS, 1616 in 4.to

STEVIN (SIMON), een wiskunstenaar van *Brugge*, in 1635 overleden, was onderwijzer der wiskunde van prins MAURITS, en Hoog-dijk-heemraad van *Holland*. Men zegt, dat hij de uitvinder was der *Zeil-wagens*, waarvan men zich in *Holland* soms bediend heeft. Er bestaat van hem: 1.º eene *Verhandeling over de Zwaartekunde*, *Leyden*, 1586, in 4.to Aan het hoofd van dit werk vindt men eene verhandeling over de Vlaamsche taal. De schrijver beweert dat de Hoogduitsche, Fransche talen enz. van het Vlaamsch zijn afgeleid, dat, volgens hem, de Keltische taal dus de oudste der talen is. Zeker is het, dat dezelve woorden bevat, die van

haar, in de talen, aan welke men de hoogste oudheid toeschrijft, zoo als het Grieksch, het Latijn; en zelfs het Egyptisch, zijn overgegaan. Men moet hieruit echter met GOROPHIUS niet afleiden, dat, zulks de taal onzer eerste ouders is geweest. STEVIN was een zeer geleerd en oordeelkundig man. Zijne *Zwaartekunde* wordt grootelijks op prijs gesteld. — 2.º *Meetkundige Probleems* 1585, in 4.to; — 3.º *Wijze om steden te versterken*, 1594 in 4.to; — 4.º *Verhandeling over de Zee-havens*, door GROTIUS, in het Latijn vertaald, onder den titel van: *De portuum investigandorum ratione*, 1599, en een aantal andere werken in het Vlaamsch, waarvan een volledige uitgave bestaat, te *Leyden* in 1605, in 2 dl.ⁿ in fol. gedrukt. Men vindt in dezelve verscheiden nuttige denkbeelden.

* STEWART (DUGALD), hoogleeraar in de zedekundige wijsbegeerte, aan de hoogeschool van *Edimburg*, in welke stad hij den 22 November 1753 geboren werd, was de jongste zoon van MATTHEUS STEWART, een Engelschen wiskunstenaar, die den beroemden MACLAURIN, in den leerstoel, welken hij te *Edimburg* bekleedde, was opgevolgd. DUGALD STEWART maakte groote vorderingen in de wiskundige wetenschappen, in de redeneerkunde, en vooral in de zedekundige wijsbegeerte, welke hij onder Dr ADAM FERGUSON, en onder den beroemden

leeraar THOMAS REID te *Glasgow* beoefende. Hij was pas 21 jaren, toen hij bekwaam werd geoordeeld, om zijnen vader als hoogleeraar in de wiskunde op te volgen. In 1778, verving hij tijdelijk, Dr FERGUSON, gedurende diens reis naar *Amerika*, en behalve deze dubbele taak, legde, hij nog twee leergangen aan, den eene voor de *Sterren* en den andere voor de *boven-natuurkunde*. Toen in 1785, FERGUSON, uit hoofde van den zwakken staat zijner gezondheid, zijne lessen niet kon voortzetten, werd DUGALD STEWART bepaaldelijk tot hoogleeraar der wijsbegeerte benoemd. Ofschoon deze geleerde reeds in het jaar 1800, met zijnen leer-cursus, der zedekunde, staat-huishoudkundige lessen had gepaard, en hij dikwijls zijne ambtgenooten in hunne verschillende vakken had vervangen, wist hij echter nog den tijd te vinden, een aantal geschriften samen te stellen, die zoowel op vreemden bodem, als in *Engeland*, het gunstigste onthaal genoten. Hij overleed te midden zijner nuttige bezigheden, den 11 Junij 1828. DUGALD STEWART heeft het stelsel zijner meesters voortgezet, en getracht de gappingen, welke REID, SMIDT en FERGUSON, er nog ingelaten hadden, aan te vullen. Hij is een dergenen, welke der Schotsche school het meest tot eer hebben verstrekt, en ontegensprekelijk van allen diegene, welke in zijne *Wijsgeerige proeven*, *Edimburg*, 1818 waarin hij de stelsels van LOCKE

en van zijne aanhangers bestrijdt, zich met betrekking tot de *Zielkunde* het verdienstelijkste heeft gemaakt; in zijn werk over de *Wijsbegeerte des menschelijken geestes*, 3 dl.ⁿ, in 8.vo, *Edimburg* 1792 — 1828, waarin hij, na de ontleding, van verscheiden gewigtige geestvermogens, door REID al te onverschillig behandeld, beproefd te hebben, eindelijk de nieuwe logica vaststelde: welke langzamerhand door de werkzaamheden der school van *Edimburg* was voorbereid; in zijne *Grondbeginselen der zedekundige wijsbegeerte*, *Edimburg*, 1793, in 8.vo, behandelt hij de bovennatuurkunde, de zedekunde en het openbare regt. Behalve de reeds genoemde werken, heeft deze wijsgeer nog in het licht gegeven: 1.º *Beknopte geschiedenis, der bovennatuurkundige, zede- en staatkundige wetenschappen, sedert de herleving der letteren* 3 dl. in 8.vo; — 2.º *Verhandeling over den voortgang der bovennatuur- en zedekundige wijsbegeerte*; geplaatst aan het hoofd van het *Supplement* der Britsche encyclopedie; — 3.º *Proeven uit het leven en de geschriften der leeraars* ROBERTSON en REID, 1796, in 8.vo; — 4.º *Geschiedkundige lofrede op den beroemden landbouwkundige* ADAM SMIDT, wiens volledige *Werken* hij in het licht heeft doen verschijnen; — 5.º *Proeven over de droomen*, voorkomende in het 1.^e dl. der *Wijsbegeerte des menschelijken geestes*. De Schotsche wijsbegeerte, door ROYER-COLLARD, in *Frank-*

rijk ingevoerd, thans beoordeeld, is erkend ontoereikend te zijn, om de zedekunde te verklaren, en, indien zij meer licht over de bovennatuurkunde heeft verspreid, is zulks voornamelijk aan hare wijze van waarnemen en ontleden toeteschrijven, welke bijna hare gehele verdienste uitmaakt.

STEWART. — Zie CASTLEREAGH.

STEYAERT (MARTINUS), een beroemde doctor van *Leuven*, en een der kundigste godgeleerden der 17.^e eeuw, den 16 April 1647, te *Somergem*, in het diocces van *Gend* geboren, werd in 1675, met FRANCISCUS VIANE en CHRISTIAAN LUPUS, door zijne faculteit naar *Rome* gezonden. Hij verwierf de achting van INNOCENTIUS XI en der kardinalen, en deed 65 stellingen eener slappe zedeleer veroordeelen. In 1682, in *Leuven* teruggekeerd, gaf hij in eene openbare redevoering verslag van zijne zending. Zijne zucht voor den arbeid en zijne overige hoedanigheden verschaften hem verschillende posten. Hij was rector der universiteit van *Leuven*, president van het collegie van BAÏUS, later van het groot-collegie, boekenkeurder, kanonik en deken van den H. PETRUS van *Leuven*, koninklijk hoogleeraar in de godgeleerdheid, apostolisch-vikaris van 's *Hertogenbosch*, geestelijk regter (officiaal) van *Leuven*, en beschermheer der privilegiën van de hoogeschool. Hij overleed den 17 April 1701. Deze geleerde, was niet alleen

doorkneed in de godgeleerdheid, maar ook zeer ervaren, in de schoone letteren, de talen, de geschiedenis enz. Hij bezat een verbazend geheugen. Zijne geheele bibliotheek bestond uit eenen bijbel, het kort begrip der godgeleerdheid van den heiligen THOMAS, der commentariën van SYLVIVS en WIGGERS, en den Roomschen brevier. Intuschen verspreidde hij in zijne redevoeringen en geschriften zoo vele geleerdheid, dat men zoude gezegd hebben, dat hij de gedenkschriften aller wetenschappen onder de oogen had. Hij was steeds de verklaarde vijand der nieuwigheids-predikers, en openbaarde altijd den grootsten eerbied, en de kinderlijkste onderwerping voor de uitspraken van den H. Stoel. Indien hij zich tegen de slappe zedeleer verklaarde, toonde hij niet minder ijver tegen degene, die, even als de Farizeërs, den geloovigen *ondragelijke lasten* opleggen, en *vermijden dezelve aan de toppen der vingers aanteraken*. Hij spaarde de ARNAULD's, de QUESNELS enz. niet, die vruchteloos trachtten hem in zijne eer aanteranden *A quibus*, zegt FOPPENS, *indecoro pulvere sordidis (pro more omnium veterum hæreticorum) conviciorum, calumniarum, aliorumque hujusmodi atræ bilis sputamentorum plaus-tris obrutus fuit*. Zijne liefdadigheid jegens de armen was bewonderenswaardig; jaarlijks deelde hij hun de inkomsten zijner bedieningen uit, en bij zijn testament legateerde hij hun

al wat hem nog overbleef. Zijne *Werken* zijn gezamenlijk uitgegeven, 6 dl.ⁿ in 8.vo Leuven, 1703. Men onderscheidt bij dezelve: 1.º *Annotationes in propositiones damnatas*; — 2.º *Positiones de pontifice ejusque auctoritate contra obrectatorem Galium*; — 3.º *Polemica varia orationes, epistolæ*; — 4.º *Theses sabbatinæ*; — 5.º *D. Prosperi carmen*. De *ingratis notis illustratum*; — 6.º *Theologiæ practicæ aphorismi*. Dit, het belangrijkste der werken van STEYAERT, is in eenen krachtvollen en origineelen stijl geschreven, en bevat den geheelen inhoud der practische theologie. In zijne wederleggende werken bestrijdt hij verscheiden door de jansenisten aan hem gerigte geschriften; maar genoemde geschriften, vermenigvuldigen zich zoo aanmerkelijk, dat het voor hem eene onmogelijkheid werd dezelve *alle* te wederleggen. *Non mihi*, zegt hij, *si linguæ centum sint, oraque centum non si ducentæ manus, sufficiam hodie ad respondendum legioni hominum solita charitate sua undique in me insurgentium: quanto minus sufficiam tantis nunc distentis occupationibus aliis, et in valetudine non admodum firma?* Deze redenen belleteden hem om geregeld op de *Bezwaren den heer STEYAERT voorgesteld*, te antwoorden. Hij stelde zich te vreden, daar tegen over te stellen: *Epistola commissariorum in causa celebri Montensi de sedandis Ecclesiæ belgicæ turbis, etc*, hetwelk in

de verzameling zijner *Werken* voorkomt. Eene andere soort van antwoord op deze *Bezwaren* is het besluit van *Rome*, van den 3 Maart, 1705, dat dezelve veroordeelt.

STICOTTI (ANTONIUS), zoon van FABIO, acteur van het Italiaansche blijspel, volgde den stand zijns vaders, en beoefende de letterkunde met roem. STICOTTI heeft verscheiden stukken aan zijn tooneel geleverd; zoo als ROLAND, AMADIS, keerdichten; de *Opregte feesten*, de *Geestige inval der acteurs*, de *Vijanden van THALIA* enz. Nog heeft men hem te danken: 1.º GARRIK of de *Engelsche tooneelspelers*, bevattende tooneelkundige aanmerkingen, *Parijs*, 1669, in 8.vo; — 2. *Geschied-letter-oordeel- en natuurkundig woordenboek, voor den beschaafden stand*, *Parijs*, 1770, 5 dl.ⁿ, in 8.vo; — 3.º *Woordenboek der hartstogten, deugden en ondeugden*, door STICOTTI zamengesteld, en door den abbé SABATHIER DE CASTRES, in het licht gegeven, 2.e uitgave, *Parijs*, 1777, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 4.º Verscheiden op het Italiaansch tooneel uitgevoerde *Stukken*. — STICOTTI is in 1776 overleden.

STILICO of STILICHO (FLAVIUS), een Wandaal, veldheer van keizer THEODOSIUS den Grooten, en alvermogend minister onder den zwakken HONORIUS, trad in den echt met SERENA, eene nicht van THEODOSIUS en dochter van zijnen broeder. Toen eenigen tijd daarna THEODOSIUS,

zijne zonen tot keizers had verklaard, ARCADIUS van het Oostersche en HONORIUS van het Westersche rijk, gaf hij RUFINUS als voogd aan den eerste, en STILICO aan den tweede. Alles was in den beginne voo spoedig onder zijne handen. In 402, versloeg hij de Gothen in *Ligurië*. — ALARICH, die sedert langen tijd, zonder eenigen tegenstand te ontmoeten, *Thracië*, *Griekenland* en de *Illyrische provinciën* verwoestte, werd genoodzaakt de vlugt te nemen; maar STILICO beroofde het rijk van de vrucht der overwinning. Uit vreeze dat zijnen invloed, na den vrede mogt verminderen, sloot hij een geheim verdrag met ALARICH, en liet hem ontsnappen. Dit was zijne eenige misdaad niet: hij vormde het ontwerp om HONORIUS van den troon te stooten, en zijn' zoon EUCRARIUS als keizer te doen uitroepen. Heimelijk liet hij de Wandalen, Sueven en Alanen uitnoodigen de wapens optevatten, en beloofde hun, hunne pogingen te zullen ondersteunen. Keizer HONORIUS opende eindelijk de oogen, en werd door de troepen ondersteund. De soldaten, van de geheime kuiperijen onderdicht, welke STILICO met de barbaarsche volken had onderhouden, ten einde zijnen zoon op den troon te plaatsen, ontstaken in woede tegen hem, vermoordden al zijne vrienden, en zochten hem op, om hem aan hunne wraak te offeren. Bij dit berigt, nam STILICO de wijk naar *Ravenna*; maar HONO-

rius, die hem achtervolgde, deed hem in het jaar 408 onthoofden. Zijn zoon EUCHERIUS en SIRENA, zijne vrouw, werden eenigen tijd daarna gewurgd. VOLTAIRE heeft beweerd, dat hij onschuldig was. STILICO beteugelde, zegt hij, de afgoderij, die onder den overweldiger EUGENIUS het hoofd weder had opgestoken; maar hij dobberde zijn geheele leven tusschen het heidendom en het christendom. Zeker is het, dat hij zijnen zoon EUCHERIUS in de grondbeginselen des eersten deed opvoeden. [CLAUDIANUS heeft, onder den titel van *De Laudibus STILICONIS*, de lofreden van STILICO vervaardigd]. Er bestaat in het Fransch een treurspel, dat den naam van dien veldheer draagt, door THOMAS CORNEILLE.

STILLINGFLEET (EDUARD), een Engelsche godgeleerde, in 1635, te Cranburn, in het graafschap Dorset, geboren. De bisschop van Londen benoemde hem tot pastoor der parochie van den H. ANDREAS, en kort daarna verkoos KAREL II hem tot een zijner aalmoezeniers. Zijne verdienste deed hem tot het bisdom van Worcester verheffen, en koning WILLIAM III belastte hem met de herziening der Anglikaansche liturgie. Zijne werken zijn gedrukt in 6 dl.ⁿ in fol. Men stelt voornamelijk op prijs zijne *Origines britannicae*, zijne *Geschriften* tegen LOCKE, die beweerd had, dat men de onsterfelijkheid der ziel niet anders dan door de heilige Schrift kan bewijzen. Er be-

staat eene Fransche vertaling zijner verhandeling getiteld: *Kan een protestant, die de protestantsche kerkleer verlaat, om die van Rome te omhelzen, in de Roomsche godsdienst zalig worden?* waarin hij zich voor het bevestigende verklaart, even gelijk de andere protestantsche leeraars, door HENDRIK IV, ELIZABETH VAN WOLFENBUTTEL enz. geraadpleegd. Deze godgeleerde overleed te Westminster, in 1699.

STILPO, een wijsgeer van Megara, omtrent het jaar 306 vóór J. C. wist zich zoo behendig in den geest zijner kweekelingen in te dringen, dat de jonge wijsgeeren hunne meesters verlieten, om hem te komen hooren. Men zegt dat toen hij eens aan de ligtekooi GLYCERA verweet, dat zij de jeugd verleide, zij hem antwoordde: *Is het niet hetzelfde door wien zij wordt verleid, door eene ligtekooi of door eenen drogredenaar?* zinspelende niet alleen op de valsche sluitreden en dwalingen der wijsgeeren, maar tevens op eene afschuwelijke ondeugd, welke de H. PAULUS (Rom. I, 27), aan hen alle in het algemeen verwijt, en die verschillende geschiedschrijvers, ons van elk hunner in het bijzonder mededeelen. De ijdelheid maakte ook een groot gedeelte der filosofie van STILPO uit. Nadat DEMETRIUS POSTORCETES, koning van Macedonië, Megara had ingenomen, vraagde hij hem, of hij bij de verovering der stad niets verloren had? *Neen*

antwoordde *STILPO*, want de oorlog kan noch deugd, noch kunde, noch welsprekendheid uitplunderen. Men beweert dat *STILPO* zeer dubbelzinnige gevoelens omtrent de godheid koesterde; anderen willen dat hij zich enkel tegen de afgoden verklaarde. Hij had zich werkelijk te *Athene* in eene vrij netelige zaak gewikkeld, door te zeggen dat het standbeeld van *MINERVA* geen God was; maar hij redde zich, door er bij te voegen, dat het geen God! maar eene godin was: eene regtvaardiging, die lafhartige mannen wel waardig, die, zoo als de *H. PAULUS* zich uitdrukt, de waarheid gevangen hielden, en die, terwijl zij licht genoeg bezaten, om den waren God te kennen, echter op eene onverschrokken en volhardende wijze, nagebootste en belagchelike godheden niet durfden verzaken. Voor het overige bewijst dit antwoord van *STILPO*, tegen *VOLTAIRE*, en eenige oppervlakkige critici, dat de heidenen de beelden als godheden beschouwden; naardien de filozoof zich anders op eene veel eenvoudiger wijze had kunnen redden.

STILTING (*JOANNES*), den 24 Februarij 1673, te *Wijk-bij-Duurstede* geboren, begaf zich in 1722 onder de *Jesuiten*, en verdiende door zijne geleerdheid, in 1722, te *Antwerpen* onder de levensbeschrijvers der Heiligen opgenomen te worden. Hij verkrijkte de beroemde verzameling der *Acta Sanctorum*, met een

aantal *Verhandelingen*. Men onderscheidt voornamelijk zijne *verdediging van den H. Hieronymus*. Hij overleed in 1672.

STIMMER (*TOBIAS*), een schilder en graveur den 16.^e eeuw, was van *Schafhausen* in *Zwitserland*. Hij beschilderde met natte kalk verscheiden huizen in zijne geboorteplaats en te *Frankfort*. Men heeft van hem een aantal houtsnee-platen De beroemde *RUBENS* stelde grootelijks belang in eene reeks van platen, waarvan de onderwerpen aan den bijbel ontleend zijn; men ontwaart in dezelve veel vuur en een vindingrijk vernuft. Dezelve werden in 1586, in het licht gegeven.

STOBEUS (*JOANNES*), een Grieksche schrijver van het einde der 4.^e en het begin der 5.^e eeuw, [ontleend ongetwijfeld zijnen naam van *Stobi*, alwaar men vooronderstelt, dat hij geboren is. Men weet volstrekt niets, zoo min van zijnen persoon als van zijn leven]. Hij was gehuwd en had eenen zoon *Sestimus*. of *Epimius* genaamd. *Stobeus* had verscheiden werken geschreven, waarvan *Photius* in zijne *Bibliotheek* melding maakt. Wij bezitten enkel van hem zijne *Collectanea sententiarum*; en nog is dit werk niet in zijn geheel, en onder de fragmenten, welke er van bestaan, vindt men véle zaken bijgevoegd door degene, die na hem gekomen zijn. Men vindt in deze verzameling verscheiden kostbare stukken der oude dichters en

wijsgeeren; maar ook vele, die ondergeschoven zijn, of valsche-lijk toegeëigend worden. Nog heeft STOBÆUS geschreven *Physica*, of Verzameling van natuurkundige onderwerpen, welke niet gedrukt zijn. Dezelve werden in 1555 in Italië gevonden bij den kardinaal LODOLFO DI VINCENZA. [Voor hen die belang stellen in het raadplegen der fragmenten van STOBÆUS, kunnen wij aanbevelen de uitgave der *Eclogæ* van HEEREN, te Göttingen, 4 dl.ⁿ, in 8.vo, 1792—1801, en het *Florilegium* van TH. GAISFORD, met Aanteekeningen en Bijlagen, in de boekdrukkerij van CLARENDON, Oxford, 1822, 4 dl.ⁿ in 8.vo]

STOCK (*Heilige SIMON*), overste van de orde der kameliëten, was uit het landschap *Kent* in Engeland, en overleed te *Bordeaux*, in 1265, na *Hymnussen* zamengesteld, en wijze reglementen voor zijne orde in het licht te hebben gegeven. Zijne orde-broeders hebben beweerd, dat in eene verschijning, de heilige Maagd hem den scapulier gaf, als een bewijs harer bijzondere bescherming jegens al degene, die denzelven droegen. LAUNOY gaf in 1653 eene verhandeling in het licht, om aantetoonen dat de verschijning aan SIMON STOCK eene fabel is. Hij grondt zich voornamelijk op het stilzwijgen der schrijvers, die, er, volgens hem, over hadden behooren te spreken; maar hij is wederlegd door BENEDICTUS XIV (*Decanonis*. 4.^e dl. § 2, Cap. 9). en door pater

COSMUS DE VILLIERS (*Biblioth. Carmel.*, 2.^e dl. blad. 753), die beide de getuigenissen van de oudste schrijvers der karmeliëten aanvoeren. Onder anderen, komt er eene onder voor van PETRUS SWAYNTON, gewetens-bestuurder van den heilige, en die het eerst zijn *Leven* heeft beschreven. THEOPHILUS RAYNAUD heeft al de aanhalingen verzameld, welke men ten gunste dezer verschijning heeft aangevoerd, in zijn *Scapulare marianum*, Op. tom. 7. Het officie en het feest van den scapulier, zijn sedert dien tijd door den heiligen Stoel goedgekeurd, als bevattende niets strijdigs met het geloof der christenen, en daarentegen als in staat zijnde, om de godsvrucht jegens, en de vereering van de H. Maagd te bevorderen; want dit is alles wat dergelijke goedkeuringen beteekenen; wijl het doel van de Kerk nooit is geweest, om de zekerheid van eenige bijzondere openbaring of verschijning te bekrachtigen, zelfs niet in ge-communiceerde heiligen, zoo als NOËL ALEXANDRE, MURATORI, BENEDICTUS XIV enz. zulks opmerken. — Betrekkelijk de bulle *Sabbathina*, raadplege men het artikel JOANNES XXII.

STOCK (CHRISTIAAN), te *Cam-
burg*, in 1672 geboren, werd
hoogleraar te *Jena*, in 1717,
en overleed in 1733, den roem
nalatende van eenen man, diep
in de Oostersche talen ervaren.
Zijne voornaamste werken zijn:
1.º *Disputationes de penis He-
braeorum capitalibus*; — 2.º

Clavis linguae sanctae veteris Testamenti, een Hebreuwsch woordenboek; — 3.º *Clavis linguae novi Testamenti*, een zeer goed Grieksch woordenboek; — 4.º *Interpres graecus*; — 5.º *Literator graecus*; — 6.º *Historia passionis CHRISTI*; — 7.º *Lexicon homileticum*.

* STOCKLER (FRANCISCUS DE BORGIA GARÇAO), vrijheer van *Lavilla de Praia*, luitenant-generaal, werd te *Lissabon*, in 1759, geboren, en was een der eerste kweekelingen van de in 1779 gestichte koninklijke akademie van *marime*; hij begaf zich vervolgens naar de koninklijke akademie van *Coimbra*, werd hoogleeraar in de wiskunde, aan de akademie van marine en bekleedde dien post zoo roemvol, dat hij werd benoemd tot lid der koninklijke akademie van wetenschappen van *Lissabon*, waarvan hij later secretaris werd. Eenigen tijd daarna kwam STOCKLER in de administratie, en bekleedde gewigtige posten, die hem echter zijne wetenschappelijke en letterkundige werkzaamheden niet deden vergeten. Hij nam een werkdadig aandeel aan de bemoeijingen der junta, met het ontwerpen van een nieuw militaire wetboek belast. De vrijheer van STOCKLER was lid van verscheiden geleerde genootschappen, zoo als van de koninklijke maatschappij van *Londen* en van het wijsgeerig genootschap van *Philadelphia* enz. Hij overleed den 6 Maart 1829, in *Algarvië*, een aantal werken met eene groote ver-

scheidenheid in de onderwerpen nalatende; wij willen aanvoeren: 1.º *Verhandeling over den grondslag der grenspalen*; — 2.º *Verhandeling over de differentiaalrekeningen en over het voortbrengen van een oneindig getal, declers of factoren*; — 3.º *Geschiedkundige lofreden*; — 4.º *Lierdichten*, *Londen* 1 dl.; — 5.º *Geschiedkundige proeve over den oorsprong en den voortgang der wiskunde in Portugal*, *Parijs*, 1819; — 6.º *Grondbeginselen van het regt der staatkundige maatschappijen*, *Lissabon*, 1827, enz.

STOCKMANS (PETRUS), een regsgeleerde, te *Antwerpen* in 1608, geboren onderwees achtereenvolgend het Grieksch en de regsgeleerdheid te *Leuven*. De roem, welken hij verwierf, deed hem, in 1643, tot den post van raadsheer in den raad van *Brabant*, en tot verschillende eervolle betrekkingen verheffen. Ook werd hij met verschillende gewigtige onderhandelingen belast, en overleed, den 7 Mei 1671. De *Brabanders* (Belgen) beschouwen hem te regt als een' hunner grootste regsgeleerden, en zijn gezag is van een groot gewigt bij hunne regtbanken. Zijne *Werken*, eerst afzonderlijk in het licht verschenen, zijn gezamenlijk uitgegeven, *Brussel*, 1700, in 4.to

STOFFLER (JOANNES), te *Juslingen*, in *Zwaben*, in 1452 geboren, onderwees de wiskunde te *Tubingen*, en verwierf eenen grooten roem, dien hij bezwalkte,

door zich met de voorzegging der toekomst in te laten. Hij kondigde voor het jaar 1524 eenen grooten zondvloed aan, en deed geheel *Duitschland* door deze voorzegging beven. Men liet vaartuigen vervaardigen om aan deze zondenstraf te ontgaan; maar gelukkiglijk werd men er niet door getroffen, en de astroloog, erkende zelf de dwaasheid zijner voorzegging. Beter slaagde hij in de voorzegging zijner wijze van sterven, door te bepalen dat zijn dood het gevolg van eenen val zoude zijn. Na zich in een twistgeschil, eensklaps te hebben opgerigt, om een boek te nemen, hetwelk hij in zijn belang had aangehaald, trok hij tevens eene plank naar beneden, welke hem eene groote verwonding aan het hoofd toebragt, waarvan hij, weinige dagen daarna, den 16 Februarij 1531 overleed. Men heeft van hem verschillende werken over de wis- en sterrekijkkunde.

* STOFFLET (NICOLAAS), opper-veldheer van een der Vendéesche legers, was de zoon van eenen molenaar van *Luneville*, en werd in 1751 geboren; hij kwam te *Parijs*, en diende gedurende zestien jaren, als eenvoudige soldaat. Hij werd vervolgens opziener der jagt van den graaf DE COLBERT-MAULVRIER. Tijdens de Fransche omwenteling, hoorde men hem openlijk de nieuwe grondbeginselen laken, en hij toonde zich gehecht aan de zaak van LODERWIJK XVI. Na den dood van

dien vorst, nam hij de wijk naar *Anjou*, alwaar hij een honderdtal ijzersmeden tot opstand verwekte, en zich, met CATHELINEAU vereenigd, den 15 Maart 1793 van *Chollet*, en later van *Vihiers* meester maakte. In overeenstemming met den overschrokken LAROCHEJACQUELIN, trok hij op *Bressuire* aan, en bevrijdde er DE LESCURE, DESSESARTS, MARIGNY enz. die even zoo vele Vendéesche legerhoofden werden. Hij verbond zich kort daarna aan den generaal D'ELBÉE, volgde denzelven alom, en sloeg bij herhaling de republikeinsche troepen. STOFFLET openbaarde bij elke gelegenheid veel beleid, en eene beproefde dapperheid. Na den overtocht der *Loire*, werd hij tot majoor-generaal van het Vendéesche leger benoemd (15 Julij 1793); hij trok met LAROCHEJACQUELIN over die rivier terug, en na den dood des laatstgenoemden, voerde hij het opperbevel in *Haut-Poitou* en *Anjou*, welke gewesten hij geheel onderwierp. Daar echter de voorspoed der republikeinsche legerscharen den staat van zaken in de *Vendée* veranderd had, zoo zagen zich CHARETTE en SAPINAUD gedwongen, om tijdelijke vredesvoorwaarden te onderteekenen. STOFFLET wilde eerst hun voorbeeld niet volgen; maar, daar alle vijandelijke magt zich tegen hem wendde, zoo sloot hij te *Saint-Florent* (plaats van den eersten opstand der *Vendée*), op den 2 Mei 1795, eenen vrede of wapenstilstand, die voor zijne partij noodlottig werd. In December

deszelfden jaars, nam hij de wapens weder op, maar de naar hunne haardsteden teruggekeerde Vendeërs haastten zich niet, hem te volgen. Hij vereenigde slechts weinige soldaten, met welke het hem niet mogelijk was, te veld te trekken. Hij begaf zich naar *Saugrenière*, om de inwoners te bewegen hem te volgen; maar deze, wel verre van hem het oor te leenen, verraadden hem bij de republikeinen. Twee honderd grenadiëren en vijf-en-twintig ruiters kwamen om zich van hem meester te maken. *STOFFLET* bood hun den hevigsten tegenstand; maar door het aantal overwonnen, werd hij in hechtenis genomen, naar *Angers* gevoerd, en aan eene militaire commissie overgeleverd die hem veroordeelde om gefusileerd te worden. Moedig onderging hij den dood, den 23 Februarij 1796. *STOFFLET* was een der beste Vendeesche legerhoofden, en de koninklijke zaak verloor in hem eenen ijverigen dienaar, en een' harer dapperste en vurigste verdedigers. In het tijdverloop van twee jaren, was hij bij honderd vijftig gevechten tegenwoordig geweest. Hij werd geacht en bemind door de soldaten, welke hij aan eene goede krijgstuicht onderwierp.

† *STOKE* (*MELIS*), de schrijver eener Hollandsche *Rijm-cronijk*, bloeide te *Utrecht*, op het einde der dertiende eeuw. Hij was priester, en aan den ongetuikigen graaf van *Holland*, *Frans V* verbonden, op wiens

verzoek hij zijn werk ondernam, en aan wien hij hetzelfde opdroeg. Ofschoon deze *Rijm-cronijk*, als dichtstuk, weinig waarde bezit, wordt dezelve echter door deskundige beoordeelaars, als een waardig gedenkstuk der aloude geschiedenis beschouwd. Zij bevat meestal geene andere gebeurtenissen, dan die in zijnen leeftijd zijn voorgevallen, en waarvan hij getuige was, of die hij door geloofwaardige overleveringen vernam. Dezelve begint met *DIRK I* (885), en eindigt met het huwelijk van *WILLEM III* (1305), aan wien *STOKE* eene slotrede rigt, waarin hij den toen pas 19 jarigen graaf, ernstig tot zijnen pligt vermaant. De eerste uitgave van deze kronijk werd bezorgd door den geleerden *JANUS DOUSA*. Op hem volgde *CORNELIS VAN ALKEMADE*, die het werk met zijne aantekeningen verrijkte, en in den tekst aanmerkelijke verbeteringen maakte. Deze uitgaven werden echter verre overtroffen door die van *BALTHASAR HUIDEKOPER*, wiens aantekeningen op deze kronijk, eenen schat van Nederlandsche oudheidkunde bevatten.

* *STOLBERG* (*FREDERICH LEOPOLD*, *Graf* zu), een Duitsche dichter en geschiedschrijver, den 7 November 1705, te *Bramstedt*, een vlek in het *Holsteinsche*, uit het geslacht *STOLBERG-STOLBERG*, geboren, was reeds als kind door zijnen vader mede naar *Denemarken* genomen, en, na zijne studiën in dat land te hebben begonnen, ging hij zijne

opvoeding aan de hooge-scholen van *Halle* en *Göttingen* voltoojen. Bij het verlaten der laatstgenoemde universiteit, hield hij zich bezig met eene berijmde vertaling (in het Hoogduitsch) der *Iliade*. Hij reisde vervolgens met *GÖTTE* en *LAVATER* door *Zwitserland* en *Italië*. In *Kopenhagen* teruggekeerd zijnde, werd hij aldaar gevestigd door zijne benoeming van gevollmagtigd minister van den prins-bisschop van *Lubek* in *Denemarken*, en later door een huwelijk, dat hij in 1782 aanging met *AGNES VON WITZLEBEN*, die echter reeds in 1788 overleed, en hem eenen zoon en drie dochters naliet. In 1785 werd hij door den hertog van *Oldenburg*, met eene gewigtige zending aan het hof van *Petersburg* belast. In 1789, werd hij afgezant van *Denemarken* te *Berlijn*, en trad aldaar in 1790 andermaal in den echt met de gravin *SOPHIA VON REDERN*. Hij ondernam daarop eene nieuwe reis, waarvan hij het belangrijke verhaal, zich over een groot gedeelte van *Duitschland*, *Zwitserland*, *Italië* en *Sicilië* uitstrekkende, in 4 dl.ⁿ in het licht gaf. Bij zijne terugkomst, te *Eutin* aan het hoofd der vorstbisschoppelijke *Lubeksche* regering geplaatst, wist hij nog tijd genoeg te vinden, om zich aan zijne geliefkoosde studiën toewijden, en gaf in het licht de vertaling der laatste redevoeringen van *SOCRATES*, en der meest verhevene zamenspraken van *PLATO*. Hij las en ver-

geleek de bekwaamste catholijke en protestantsche zintwisters, en dit onderzoek had zijne bekeering ten gevolge. In 1800, zwoer hij en zijne familie, met uitzondering alléén zijner oudste dochter (later met den graaf *VON STOLBERG-WERNIGERODE* gehuwd) het lutheranismus af, en begaf zich in den schoot der catholijke Kerk. Zijne vrienden, *KLOPSTOCK*, *GLEIM* en *JACOBI*, die door dezen stap eerst zeer tegen hem waren ingenomen, eindigden met hem hunne vriendschap terug te schenken. *Voss* echter kon hem zulks nimmer vergeven (zie *Voss*). De graaf *zu STOLBERG* ondernam als nu de bewerking eener *Geschiedenis des christendoms* (*Geschiede der Religion Jesu Christi*) in den geest der catholijke Kerk, en gaf dezelve in 1816 te *Hamburg* in het licht, hij heeft dezelve echter in 15 deelen in 8.vo slechts tot het einde der 6.^e eeuw kunnen brengen, eene 4.^e uitgave verscheen in 1816 te *Weenen* in het licht; dezelve werd op last des *Pauses* in het Italiaansch vertaald, en wordt in het oorspronkelijke als nog (1847) voortgezet door *F. von KERZ*. Behalve door dit werk is de graaf *zu STOLBERG* als dichter bekend door *Oden*, *Liederen*, *Treurzangen*, *Romanzen* en *Satyren*; als proza-schrijver door zijnen roman *die Insel* (*het eiland*) en zijne *Reis-beschrijvingen*; als geschiedschrijver door zijn *Leven van ALFRED den Groote* enz. Hij overleed den 5 December 1819, op zijn land-

goed *Soudermühlen*, bij *Osnabrugge*, kort na een klein geschrift *Over de liefde Gods* in het licht te hebben gegeven. De bekeering des graafs wikkelde hem in vele onaangenaamheden. Een protestantsche vorst, zeide hem eens: » Ik ben geen vriend van degene, welke van godsdienst veranderen. — Ik ook niet antwoordde de graaf, en indien onze voorouders voor drie eeuwen niet veranderd waren, zou ik niet verpligt zijn geweest, diegene weder te aanvaarden, welke zij verlieten.»

STONE (EDMOND), een Schotsch wiskunstenaar, in 1690 geboren, was de zoon van eenen tuinier des hertogs van ARGYLE, welke hem zijn beroep leerde. Gedurende twee jaren bebouwde STONE de velden, maar een natuurlijk gevoel sleepte hem tot de studie mede, en hij voedde deze neiging door het lezen der boeken, welke hij in staat was te bekomen. Met eenen doordringenden geest, een uitmuntend geheugen, en eene aanhoudende vlijt begaafd, kwam hij alle hinderpalen te boven, en zonder hulp van eenigen meester, werd hij zeer ervaren in de kennis der Latijnsche en Fransche talen en in de wiskunde. In laatstgenoemde wetenschap had hij zulke vorderingen gemaakt, dat hij in den ouderdom van 18 jaren zijn landbouwersberoep liet varen, en zich in bijzondere huizen aan het onderwijs toewijdde der reken- en meetkunde en der algebra. De hertog van ARGYLE wist niet

dat hij in zijnen tuin eenen man van zulk eene zeldzame verdienste bezat, tot dat hij STONE in zijn huisje verraste, bezig zijnde met aantekeningen op het werk van NEWTON te maken. Hij trok zich zijner aan, deed hem zijne geringe woning verlaten, verwierf voor hem eenen leerstoel, en verleende hem tevens eene jaarwedde. STONE overleed in 1768. Hij heeft nagelaten: 1.º een *Wiskundig Woordenboek*; — 2.º *Verhandeling over de differentiaalrekening*; — 3.º verscheiden andere *Wiskundige werken*.

STONE. — Zie *Sx*.

STORCH (AMBROSIUS), een Duit-sche godgeleerde, van de orde van den H. DOMINICUS, in het latijn PELARGUS, bestreed met ijver, door zijne leerreden en geschriften de kettters. Hij was in 1546 en 1552, in hoedanigheid van godgeleerde van den aartsbisschop van Trier, bij de kerkvergadering van Trente tegenwoordig, en onderscheidde zich in die doorluchtige vergadering door zijne welsprekendheid; hij overleed te Trier, in 1557. Men heeft van hem eene *Verhandeling over de offerande der Mis*, tegen OECOLAMPADIUS; eene verzameling zijner *Brieven aan ERASMUS*, met die, welke deze geleerde hem had geschreven, en andere werken. *Freiburg*, 1534, in fol. Zijn stijl is vrij beschaafd.

STOSCH (WILLEM), te *Berlijn*, in 1646 geboren, en aldaar,

in 1707, overleden, is de schrijver van een boek getiteld, *Concordia rationis et fidei*, te *Guben*, onder den naam van *Amsterdam*, in 1692 gedrukt. Dit boek is besmet met Sociniaansche en Atheistische denkbeelden. Men noodzaakte hem, hetzelfde te herroepen, hetwelk hij deed zonder van gevoelen te veranderen. Men moet hem niet verwarren met PHILIPPUS STOSCH. Zie het einde van het artikel PICART (BERN).

STOW (JOANNES), van *Londen*, alwaar hij in 1525 werd geboren, overleed in 1605, en is de schrijver van een geacht kort begrip der *Kronijk van Engeland*, in fol. en van eene *Beschrijving van Londen*, in 4.to, in het engelsch. Men vindt in deze beide werken, nuttige zaken; maar het laatste kan enkel dienen, om ons te doen kennen, wat *Londen* vóór twee eeuwen was.

STOZ (MATTHEUS), te *Mickenhausen*, in *Zwaben*, in 1614, geboren, begaf zich onder de Jesuiten, en onderwees gedurende 30 jaren de wijsbegeerte en godgeleerdheid. Het meest bekende zijner werken is *Tribunal penitentiae*. Hij overleed te *Munchen*, den 13 Januarij 1678.

STRABO, een wijsgeer, geschiedschrijver en de eerste aardrijkskundige der oudheid, werd te *Amasië*, eene stad van *Cappadocië* geboren, en bloeide

onder AUGUSTUS en TIBERIUS, omtrent het jaar 14 na J. C. [Van den kant zijns vaders, was hij van eene *half-Romeinsche* familie, zoo als MALTEBRUN zegt, welligt weinig bekend, en aan het huis van POMPEUS den *Groote*, wiens medeleerling hij was geweest, verbonden. Zijne moeder was, volgens hem zelve, van eenen doorluchtigen oorsprong, en telde onder hare voorouders, Perzische landvoogden, hooge-priesters enz. Zijne familie, die rijk was, gaf hem eene schitterende opvoeding. Hij studeerde te *Nysa*, bij *Tralles*, onder ARISTODEMUS; te *Amisus*, in *Pontus*, onder TYRANNIO; te *Seleucia*, in *Cilicië*, onder XENARCHUS]. Later sloot hij zich bij de Stoicijnen aan. [Hij reisde veel, en bezocht, onder andere gewesten, *Klein-Azië*, en *Pontus*, tot aan de grenzen van *Armenië*, *Syrië*, *Palestina*, *Phœnicië* en *Egypte* tot aan de groote watervallen, *Griekenland* en *Italië*. Hij vertoefde langen tijd te *Rome*, alwaar hij aardrijkskundige inlichtingen omtrent het overige gedeelte des Romeinschen rijks inzamelde]. Men meent dat hij in het 12.^e jaar der regering van TIBERIUS overleed. Van verscheiden door hem zamengestelde werken, zoo als *Geschiedkundige gedenkschriften*, bezitten wij enkel nog zijne *Aardrijks-beschrijving*, die in 17 boeken is. De oudste uitgave is van 1472, in fol. Dit werk is een gedenkteken van de geleerdheid en scherpzinnigheid des schrijvers; hij had in

verschillende landen gereisd, om er de ligging der plaatsen en gebruiken der volken gade te slaan, welke hij met zeer vele naauwkeurigheid beschrijft. [De *Aardrijks-beschrijving* van STRABO, is in het Latijn vertaald door PHAVORINUS en TIFERNAS, die hunne vertaling in het licht gaven, alvorens zelfs dat de Grieksche tekst was verschenen te Rome, bij SCHWEINHEIM en PANNARZ, zonder jaartal, maar reeds in 1469 of 1471. De eersten, die de *Aardrijksbeschrijving* van STRABO hebben aangehaald, zijn MARCIANUS van *Heraclea*, ATHENEUS en HARPOCRATIO. Zijn groote roem, is eerst in de middeleeuwen begonnen, en dezelve werd zoo uitsluitend, dat men hem enkel onder den naam van *Aardrijkskundige* aanduidde.

STRABO, een Siciliaan, had, zegt men, zulk een scherp gezigt, dat wanneer hij aan de kaap *Massara* of *Lilybea* in *Sicilië* was, hij de schepen ontdekte, welke uit de haven van *Karthago* in *Afrika* vertrokken, en er al de zeilen van telde, ofschoon hij er omtrent 130 Italiaansche mijlen, dat is omtrent 43 uren van verwijderd was. VALERIUS MAXIMUS noemt hem LYNCEUS; maar deze LYNCEUS had waarschijnlijk het vermogen niet, dat men hem toeschrijft, en men heeft ten allen tijde dergelijke kwakzalverijen gezien: intusschen bestaat er geen grond, om in de natuurkunde de mogelijkheid van een zoo verdragend gezigt te ontkennen; de natuur biedt zeldzaamheden

aan, welke de genoemde min of meer nabijkomen.

* STRACK, (KAREL), een beroemde Duitsche arts te *Mains*, den 14 Februarij 1722 geboren, studeerde eerst in die stad, en vervolgens te *Parijs*, begaf zich naar *Berlijn*, alwaar hij een jaar vertoefde, en ging van daar naar *Erfurt*, alwaar hij den 6 September 1747 het doctoraat ontving. In zijne geboorteplaats teruggekeerd, oefende hij er met eere zijne kunst uit. Achtereenvolgend benoemd, tot hoogleeraar in de heekunde in 1764, van de physiologie en ziektekunde in 1782, werd hij eindelijk met de organisatie der geneeskundige faculteit belast, en ontving tot loon zijner werkzaamheden, den titel van keurvorstelijk hofraad. Van verscheiden akademien vielen hem prijzen ten deel: die van *Lyon* verleende hem den dubbelen tweeden prijs, voor zijne verhandeling *de crusta lactea infantium*; die van *Parijs* wees hem het accessit toe voor zijne verhandeling *denervanda variolarum maismate*, 1778. De akademie van *Dijon* vereerde hem den eersten prijs, voor eene *memorie*, welke hij in 1782 aan dezelve inzond. De koninklijke geneeskundige maatschappij van *Parijs* gaf hem in 1786, den prijs voor zijne *Verhandeling* over de verschillende ziekten, en hetzelfde genootschap bekroonde zijne *Verhandeling* over het kunstmatig te zuigen geven. Zijne onvermoeide werkzaamheid bragt een aantal zeer op prijs gestelde werken voort,

te weten: 1.º *De dyssenteria tentamen medicum*, 1760; — 2.º *De morbo cum polechiis*, 1766; — 3.º *De colica pictorum*; — 4.º *De epinictide dissertatio inauguralis respondente*, 1777; — 6.º *De crusta lactea infantium*, 1776; — 7.º *De enervanda variolarum miasmate*, 1778; — 8.º *Observationes medicinales de febribus intermittentibus*, 1785; — 9.º *Nova theoria pleuritidis vera, et recta ejusdem medendi ratio*, 1786; — 10.º *De diversa febris continuæ remittentis causa*, 1789; — 11.º *Oratio qua matres hortatur ut proles suas ipsæ lactent*, 1800. enz. Hij overleed den 10 October 1806, als lid der akademiën van Parijs, Madrid, Erfurt en Giessen, enz.

STRADA (FAMIANUS), een Romeinsche Jesuit, in 1572 geboren en in 1649, overleden, onderwees gedurende langen tijd de schoone letteren in zijne Maatschappij, en maakte zich beroemd, door zijne kunde, zijne wijze, om de geschiedenis te schrijven, en vooral door zijn schoon Latijn. Er bestaat van hem. 1.º *Geschiedenis van den oorlog der Nederlanden*, in twee deelen, elk van tien boeken verdeeld. Het eerste, hetwelk begint met den dood van KAREL V., tot in 1578, zag in 1640, te Rome, in fol. het licht. Het tweede, dat de gebeurtenissen van 1578, tot 1590 bevat, werd in dezelfde plaats in 1647, in fol. gedrukt. Deze geschiedschrijver bezit eene sterke

verbeeldingskracht; hij schrijft op eene schitterende en levendige wijze; zijn Latijn is zuiver en rijk, zijn stijl duidelijk, wel-luidend en vloeijend (zie MAFFEI). Hij heeft, volgens LOISEAU (*Geschiedenis der oorlogen van Vlaanderen* door BENTIVOGLIO, voorberigt blz. 18), kennis gehad van alle oorspronkelijke stukken, die tot de volledigheid van zijn werk konden bijdragen; STRADA zelf verzekert zulks in zijne voorrede, en verklaart, dat enkel de vrees den lezer al te vaak en te onaangenaam optehouden, hem heeft teruggehouden er altijd melding van te maken. *Plane ut nisi moram lectori injecturus essem, potuissem (quod interdum facio) ad rerum pleraque adjicere litterarum exemplaria, provocare ad autographorum fidem, factorum enarrationem, signatis veluti tabulis testibusque, conficere*. Eenige critici verwijten hem al te lange en te menigvuldige afwijkingen, en van zich soms te lang met beuzelingen op te houden, maar wijl het zelfs op die plaatsen is, dat zijn stijl zich bijzonder verheft en schittert, zoo duidt de lezer hem zulks niet ten kwade. De kardinaal BENTIVOGLIO, die voor het overige aan STRADA regt doet wedervaren, verwijt hem eene soort van gewigtig verzuim. » Hij spreekt niet genoeg, zegt hij, van hetgene wat in het kabinet is voorgevallen. Ofschoon de oorlog zeer hevig zij, laat hij echter nog tijd genoeg over tot onderhandelingen: de stoutste

ondernemingen zijn een gevolg der in den raad genomene besluiten: de geschiedschrijver moet alzoo zijne geheele vlijt aanwenden, om de geheime drijfvederen en den waren beweeggrond, der gewigtige besluiten, welke men neemt, te ontdekken, en er de lezers zoo veel mogelijk van onderrigten. Deze taak des geschiedschrijvers die schijnbaar niet belangrijk voorkomt, is des niettemin werkelijk de gewigtigste. Het verhaal der schermutselingen, der gevechten, der bestormingen en veldslagen, met het aantal der gesneuvelden, de brandstichtingen, en al de andere ongelukken, welke den oorlog vergezellen, en die zoo veel gerucht maken, zijn, wel is waar, vermakelijker, en meer naar den smaak der jonge lieden en het gemeen des volks; maar de kennis der oorzaak, welke al deze ongeregeldheden voortbrengt, behaagt veel meer aan lieden van kunde en doorzigt, aan welker beoordeeling, en goed- of afkeuring de geschiedenis moet onderworpen zijn: zoo dat het schijnt, dat STRADA zijn werk veel vollediger had kunnen maken, dan hetzelfde is, indien hij deze regels had gevolgd." Zonder aan de gegrondheid dezer critiek (die STRADA echter in alle opzichten niet verdiende) te kort te willen doen, kan men aanmerken, dat door een tegenovergesteld gebrek, de schrijvers dezer eeuw zich dikwijls verloren hebben, in het navorschen der oorzaken, dat zij de geschiedenis aan de winst-berekening

hebben onderworpen, en daadzaken en gebeurtenissen van hof-kuiperijen en kabinetsberaadslagingen die zij, dikwerf zonder bewijs, en zelfs zonder waarschijnlijkheid, voorondersteld hebben, afhankelijk hebben gemaakt. De gebeurtenissen zijn het eigenlijke en regtstreeksche voorwerp des geschiedschrijvers: de drijfvederen en de oorzaken behooren hem ongetwijfeld ook; maar het is voor hem zeer moeilijk dezelve te kennen, en indien hij er over spreekt zonder er grondig van onderrigt te zijn, waagt hij het, eenen roman in plaats van eene geschiedenis te schrijven. De hoedanigheid van Jesuit, welke STRADA bezat, wekte de gal op van SCIOPPIUS tegen zijne geschiedenis. Hij gaf er eene critiek van in het licht, welke hij tot titel gaf: *Infamia Famiani Stradae*, en waarin meer bitterheid dan rede te vinden is. Het is waar dat STRADA de verwoestingen niet ontveinsd heeft, welke de ketterij, gepaard met den opstand, in de schoonste en meest catholieke gewesten van *Europa* verspreid heeft; maar daarin zelfs heeft hij de taak van geschiedschrijver vervuld. Indien hij eenige neiging heeft aan den dag gelegd voor de natie, welke streefde om den troon en het altaar te handhaven, is hij daarom meer te laken, dan de Hollandsche schrijvers, die over hunne vaderlanders, met eene geestdrift spreken, welke de daadzaken geheel onkennelijk maakt? In zijne *Wijze om de geschie-*

denis te schrijven, heeft de abbé MABLY, over dezen sierlijken en belangrijken geschiedschrijver op eene wijze gesproken; die meer nadeel aan zijn oordeel, dan aan de verdiende beroemdheid van STRADA toebrengt. ANGELO GALLUCCI heeft deze geschiedenis voortgezet (zie GALLUCCI); — 2.º *Famiani Strada eloquentia bipartita*, Keulen, 1655, in 12.mo Dit is eene rhetorica, welke met onderscheiding gekozene voorbeelden der beste schrijvers bevat.

STRADA (JACOBUS), te *Mantua* geboren, maakte zich beroemd in de 16.^e eeuw, door zijne bekwaamheid in het afteekenen van oude gedenkpenningen. Hij overleed te *Praag*, in 1588. — Zijn zoon, OCTAVIUS STRADA, was de erfgenaam der talenten zijns vaders. Hij heeft de *Levensbeschrijvingen der Keizers* in het licht gegeven, met hunne medailles, 1615, in fol. van JULIUS CAESAR af tot MATTHIAS.

STRADAN (JOANNES), een schilder, in 1536, te *Brugge* geboren, en te *Florence* in 1604 overleden. Het verblijf van dezen schilder in *Italië*, en vooral te *Florence*, en zijne studiën, volgens RAPHAËL, MICHAËL ANGELO, en de oude standbeelden, ontwikkelden zijne talenten. Hij bezat eene rijke verbeeldingskracht en vele gemakkelijheid in de uitvoering; hij gaf aan zijne hoofden krachtvolle uitdrukkingen. Men verwijt hem schrale kleedingen, en eenen

lomp en gedwongen smaak in de teekening. Hij heeft te *Florence*, te *Rome*, te *Reggio* en te *Napels*, vele grootte werken uitgevoerd op natte kalk en in olieverw; ook heeft hij vele proefteekeningen voor behangsels ontworpen. Zijne geschiedkundige stukken worden zeer op prijs gesteld; doch zijne neiging sleepte hem mede, tot het schilderen van dieren, en het voorstellen van jagtpartijen: alles wat hij in deze *genre* heeft geleverd laat niets te wenschen over. Zijne teekeningen zijn volmaakt wel bewerkt.

* STRADIVARIUS (ANTONIUS), een beroemd vervaardiger van snaar- en strijk-instrumenten, te *Cremona*, in 1670 geboren, was de laatste en bekwaamste kweekeling der AMATI'S, de beroemdste luitmakers van hunnen tijd. STRADIVARIUS overtrof zijne meesters; zijne zeer zeldzaam geworden instrumenten, worden thans nog door de kunstenaars gezocht, die dezelve, op openbare verkoopingén soms tot uitsporige prijzen hebben opgedreven. De volmaaktste zijner violen, zijn die, welke hij van 1700 tot 1722 vervaardigd heeft. Het was onder hem dat zich de beroemde JOZEF GUARNERIUS ontwikkelde, wiens violen evenzeer gezocht worden. STRADIVARIUS overleed, naar men meent in 1728.

* STRAFFORD (THOMAS WENTWORTH, graaf van), de eerste der doorluchtige slagtoffers van

de omwenteling in *Engeland*, werd den 13 April 1593, uit eene aan het koninklijke bloed verbondene familie geboren, en volbragt zijne studien aan het St. Jans-collegie, te *Cambridge*. Hij bezocht vervolgens *Europa*. Bij zijne terugkomst tot ridder verheven, werd hij later vrede-regter, en bewaarder der handvesten van het graafschap *York*, daarna vertegenwoordiger van hetzelfde graafschap bij het parlement. Zijne talenten en zijne welsprekendheid, voerden hem, nog jong zijnde, tot de eervolste posten: hij bekleedde onder anderen, die van onderkoning van *Ierland*, op den oogenblik, waarop de onlusten reeds waren uitgebarsten, die den ongelukkigen KAREL I op het schavot voerden. WENTWORTH had tot de dien vorst vijandelijke partij behoord, die desniettegenstaande, na den dood van den hertog van BUCKINGHAM, zijnen gunsteling en minister, en wyl hij een moedig en bekwaam man noodig had, hem door WENTWORTH vervangen had. Hij hoopte alzoo, door een der hoofden der volkspartij tot minister te kiezen, die partij in zijne belangen te winnen en den hertog van BUCKINGHAM te doen vergeten. WENTWORTH, die gestemd had om den hertog in staat van beschuldiging te stellen, en die zich nadrukkelijk tegen alle ondernemingen der kroon had verklaard, wijdde zich, zoodra de koning in hem zijn vertrouwen had gesteld, geheel aan zijne zaak toe. In zijn bestuur van *Ierland* (1632), legde hij

eenen ijver, eene wakkerheid, eene fermitieit aan den dag, die, terwijl zij de onlusten stilden, den voorspoed van dat rijk bevorderden. Hij moedigde den landbouw en de nijverheid aan rigtte fabrieken op, vermeerderde de bronnen van welvaart, maakte de zeemagt veel sterker dan zij vroeger was, wist het heil der onderdanen steeds met de belangen der kroon overeen te brengen, en verwierf alzoo aanspraak op de erkenning des publieks, en op die van zijnen vorst. Laatstgenoemde had hem tot graaf van *Strafford*, voorzitter van den raad van *York*, en eindelijk tot minister benoemd. Indien STRAFFORD in deze gewigtige en netelige betrekking, een weinig trotschheid openbaarde; deed hij zich nog meer opmerken, door zijn krachtvol karakter, de wijsheid van zijn beheer, en zijne vlijt bij den arbeid. Hij herhaalde dikwijls aan KAREL I dezen gedenkwaardigen grondregel: » Indien soms de noodzakelijkheid de vorsten noodzaakt de wetten te schenden, moet men echter van deze vrijheid met eene buitengemeene behoedzaamheid gebruik maken, en zoodra mogelijk moet men aan de wetten vergoeden wat zij door dit gevaarlijke voorbeeld hebben kunnen lijden.» Ofschoon intusschen zijne verdiensten, en de post welken hij bekleedde, de kwaadwilligheid der naijverigen tegen hem verwekte, kon echter de partij, tot welke hij had behoord, hem zijne afvaligheid niet vergeven. Toen

een der invloedrijkste hoofden der volkspartij, de vermete **PYM**, hem eens hoorde zich over zijne verandering regtvaardigen, viel hij hem aldus in de reden: » Neen, neen, geef u deze moeite niet, gij hebt ons verlaten, maar ik zal u niet verlaten, zoo lang gij het hoofd op de schouders zult hebben (*till your head be on your shoulders*).” Hij sprak aldus tien jaren voor den treurigen dood des graafs, en schoot niet aan zijn woord te kort. **STRAFFORD** stelde tegenover de verdubbelde pogingen zijner vijanden, de kracht zijns beheers, zijne onverschrokkenheid, en overmijdelijke gestrengte maatregelen, die, hoewel wankelend, eenige overblijfselen van magt in de handen van den zwakken **KAREL I**, handhaafden. Maar al deze middelen waren niet krachtdadig genoeg, om den voortgang der volkspartij te beteugelen, welke zich alle omstandigheden ten nutte maakte, en die terwijl zij zich door den steun der publieke opinie sterk genoeg gevoelde, besloot den minister openlijk aanteranden. Toen deze het onweder zag naderen, wilde hij zijn ontslag nemen; maar **KAREL I** hield hem daarvan terug, terwijl hij hem verzekerde dat hij hem zoude verdedigen, en dat het parlement geen haar van zijn hoofd zou deren. Deze belofte had heilig behooren te zijn; intusschen belette de natuurlijke beschroomdheid des konings, nog meer dan de omstandig-

heden, het uitwerksel derzelve. Het lager-huis stelde, in eene geheime vergadering, den graaf van **STRAFFORD**, in staat van beschuldiging. De acte daarvan werd aan het hooger-huis gezonden, alwaar **STRAFFORD** oogenblikkelijk in hechtenis werd genomen. Het lager-huis verloor geen tijd, en na eene commissie tot onderzoek der beschuldiging te hebben benoemd, zette het zijne aanvallen met de grootste verbittering voort. Wyl het de oogen der geheele natie op dit proces wilde gevestigd hebben, gaf het aan hetzelfde zelfs nog meer toestel, dan later aan dat des konings te beurt viel; het duurde vier maanden. In de drie koninkrijken had men bezwarende getuigen opgespoord, voor welke men een groot amphitheater had opgericht, regt tegen over de zitplaats der regters, men had eene tribune voor den koning en de koningin vervaardigd; de lang voorbereide beschuldiging werd met eene arglistige sluwheid, waar aan het ligtelijk te zien was, dat haat dezelve bestuurde, voorgedragen. **STRAFFORD** sprak voor zijne regters met de kalmte van den waren moed, en de omzigtigheid, welke deze haghelijke oogenblikken vorderden. Toen hij zich eenige willekeurige handelingen hoorde verwijten, welke het regt of het belang van den staat vorderden, antwoordde hij: » Indien gij de ministers des konings in de geringste bijzonderheden onder-

zoekt, en indien gij hen, om ligte misslagen, aan gestrengte straffen onderwerpt, zullen de openbare zaken verlaten worden. De wijze man, die eene fortuin of eenen roem te verliezen heeft, zal zich om zulke onbeduidende zaken, aan zulke verschrikkelijke vervolgingen niet willen blootstellen." Gedurende het geheele proces, ontdekte de koning nooit het gevaar, hetwelk hem zelven bedreigde, terwijl hij zijnen minister zag aanranden, om de enkele reden, dat hij zijn vertrouwen verdiend, en zijne belangen verdedigd had: dat de val van den graaf van STRAFFORD, het lagerhuis vermeteler makende, den zijnen zou na zich slepen, op den oogenblik waarop de gisting der geesten bijna derzelve toppunt bereikt had. De vijanden van STRAFFORD konden hem echter langs wettelijke wegen, op hunne beschuldiging, niet doen veroordeelen. Het lagerhuis ontwierp alstoen een' *bill d' attainder*, een willekeurig besluit, en dat eene veroordeeling van vogelvrijverklaring beteekent, gegrond op de overtuiging der misdaden, den beschuldigde aangewreven. Deze bill vond echter 59 tegenkanters; maar de overige leden bragten de volksmenners in beweging, en men hoorde de redenaars der *Puriteinen* schreeuwen over de noodzakelijkheid om de groote schuldigen te straffen. Om tevens den koning te verschrikken, hitste men het gemeen op; en 6000 met degens, houweelen en stokken gewapende man-

schappen, kwamen gezamenlijk de zalen van het parlement bestormen. De pairs, die geschenken hadden te wankelen, en de 59 aankanters tegen den bill, werden aan de beleedigen en bedreigingen der muitelingen blootgesteld; de namen der eerste op groote plakaten geschreven, werden met den bijnaam van *Straffordianen*, hetwelk eigenlijk *Koningsgezinden* wilde zeggen, op de hoeken der straten aangeplakt. De vijanden des ministers oogstten van hunne kuiperijen, den geheelen uitslag in, dien zij er van verwachtten. De pairs, over deze volksbewegingen verschrikt, durfden, voor het grootste gedeelte, hij de voortzetting van het proces, hunne zitplaatsen niet verder innemen. Toen de bill *attainder* beraadslaagd werd, bevonden er zich in het hoogerhuis slechts 45, en slechts 19 derzelve durfden er zich tegen te verklaren. De meerderheid was dus tegen STRAFFORD, dien men veroordeelde, om onthoofd te worden; doch hiertoe was nog de toestemming des konings noodig. Hij scheen te weifelen; daarop begaven zich groepen naar zijn paleis, en eischten luidkeels den dood van den ongelukkigen minister. De verschrikte koningin drong er bij KAREL I op aan, om toe te geven; nog bood de vorst tegenstand. Men zegt, dat STRAFFORD hem alstoen uit zijne gevangenis schreef, om hem te verzoeken, hem zijn lot te doen ondergaan: deze edelmoedigheid had de regtvaardigheid van zij-

nen souverein moeten doen ontwaken, hem zijne belofte herinneren, aansporen, om den genen te verdedigen, die zich voor zijne zaak opofferde, en niet aan het reeds zoo vermogende gemeen, of aan het lager-huis, eene zegepraal te schenken, die hetzelfde op de bouwvallen van zijn gezag verhief; maar KAREL I, ofschoon een menschlievend en weldadig vorst, was zwak en karakterloos. Raadsheeren, regters, prelaten, het zij door omkoopning, door heerschzucht, door schrik, alles vereenigt zich, om hem zijne toestemming, tot den moord-bill aftepersen. Die Anglikaansehe bisschoppen, welke zoo zeer aan de roomsche Kerk, hare jesuitische onderscheidingen, en hare bedorven zedeleer verweten, stelden op eene welsprekende wijze vast: » dat er twee gewetens bestonden, dat het openbaar geweten *des konings* hem niet alleen verschoonde, maar zelfs verplichtte, om datgene te doen, wat met het bijzonder geweten *als mensch* in strijd was; dat eindelijk het vraagstuk niet was; of de koning den graaf van STRAFFORD al of niet behoorde te redden, maar of de koning, zijne familie en het rijk aan eenen gewissen ondergang moest prijs geven." Hij onttrok zich alzoo aan STRAFFORD, en onderteekende het noodlottige besluit. Laatstgenoemde vernam zijn vonnis, met eene koelbloedigheid en eenen moed, welke hem in zijne laatste oogenblikken niet verlieten. Alvorens zijn hoofd op het houwblok ne-

derteleggen, zeide hij: » Ik zal mijn hoofd even zoo gerust nederleggen, alsof ik het deed om te slapen. . . . Ik vrees dat het een slecht voorteeken is, voor de hervorming, welke men in den staat ontwerpt, dezelve te beginnen, met het vergieten van onschuldig bloed." Hij werd onthoofd, den 15 Mei 1641, in den ouderdom van 48 jaren. KAREL I betreurde STRAFFORD steeds: hij verweet zich zijnen dood tot op het schavot, en hij erkende alstoen, dat dezelve de voorlooper van den zijnen was geweest. De nagedachtenis van dezen minister werd onder KAREL II in eere hersteld, en zijn zoon nam zijnen rang in het hooger-huis weder in. De geschiedschrijvers hebben op verschillende wijzen over STRAFFORD gesproken, maar de meeste kennen hem groote regeringstalenten toe. Mevrouw MACAULAY drijft hare onregtvaardigheid zoo ver, dat zij in zijn proces noch in den willekeurigen *attainder-bill* niets weet aftewijzen: de persoonlijke vijanden van STRAFFORD zouden zich tegen hem, met niet meer vooringenomenheid en bitterheid hebben kunnen uitdrukken. RAPIN-THOYRAS spreekt over hem volgens dezelfde beginselen. Terwijl MILLOT aan zijne verdiensten regt doet wedervaren, vindt hij hem echter niet vrij van verwijtingen. Van den anderen kant schijnt HUME, de zaak van STRAFFORD met eenen ijver te verdedigen, die niet altijd onpartijdig is. Onder al deze schrijvers wordt de getuigenis van WITLOCKKE onverwerpelijk, wijl hij de com-

missie voorzat, belast om de beschuldiging tegen dezen minister te leiden; hij zegt, onder anderen: » Nooit speelde een man zulk eene schoone rol op een dergelijk tooneel met meer standvastigheid, welsprekendheid, rede, oordeel en gematigdheid, en zelfs met meer bevaligheid in zijne redeneringen en in zijne houding, dan deze groote en uitmuntende staatsman.... Hij verwekte wroeging en medelijden, onder al de aanschouwers met uitzondering van een klein getal..... enz.” In de netelige omstandigheden, waarin zich de graaf van STRAFFORD bevond, dat is tusschen eenen zwakken vorst, en eene vermogende partij, die reeds zijne openbare vijandin was geworden, was het bijna onvermijdelijk dat hij eenige ligte misslagen beging; maar hij toonde zich een der hechtste steunen van het koninklijk gezag, op den oogenblik, waarop alles aan den val deszelfs werkte; als het op de verdediging van zijnen meester aankwam, logenstrafte hij nooit zijnen ijver en zijne onverschrokkenheid, zoo lang als hij in betrekking was, wist hij den storm aftewenden, die eindigde met alles te verdelgen; en zijn dood, welke dien van KAREL I na zich sleepte, was eene der voornaamste oorzaken der volslagene omwenteling in Engeland. LALLY-TOLENDAL heeft een Treurspel op den graaf van STRAFFORD vervaardigd, en in 1795, te Londen, in 2 dl.ⁿ in 8.vo, in het licht gegeven: *Essai etc. (Proeve over het leven van T. WENTWORTH,*

graaf van STRAFFORD). In 1814, is daarvan eene tweede uitgave, in 8.vo in het licht verschenen. Het *Leven* van lord STRAFFORD is in het Engelsch beschreven door den ridder RATCLIFFE, zijnen vriend, en in onze dagen door MAC-DIARMID. — Zie CHATEAUBRIAND, in zijne *Quatre STUARTS, Œuvres complètes, tome II*, pag. 89, pracht uitgave in 5 dl.ⁿ, royal 8.vo form. *Parijs* 1841.

* STRANGE (de ridder ROBERT), een beroemde graveur der 18.e eeuw, in 1725, op een der *Orkadische-eilanden* geboren, legde zich, uit gebrek van middelen, zonder meester op de teekenkunde toe; na verschillende beroepen te hebben beproefd, begaf hij zich naar *Edimburg*, alwaar hij zijne voortbrengselen, den graveur RICHARD COOPER aanbod, die dezelve goedkeurde, en hem gedurende zes jaren onderwijs gaf. In 1745, koos hij de partij van prins EDUARD, onder den naam van *pretendent* bekend, en diende in zijne legerscharen tot aan den slag van *Culloden* (1746), welke al de hoop van dien vorst verijdelde. Na de amnestie, kwam STRANGE te *Londen* terug, en in 1748, begaf hij zich naar *Rouanen*, alwaar hij ontleedkundige lessen van LEGAT, en lessen in de teekenkunde van DESCHAMPS ontving. Na zich in 1749, naar *Parijs* te hebben begeven, leerde hij het gebruik van het steekijzer in de school van LEBAS, en overtrof weldra zijnen meester. In 1750, keerde hij naar *Londen* terug; tien jaren later,

reisde hij door *Italië*, om er de meesterstukken der kunst te beoefenen, en in 1765, vestigde hij zich bepaaldelijk te *Londen*. Zijne stukken zijn zeer talrijk; wij willen enkel de meest belangrijke aanvoeren, die zijn: *KAREL I*, volgens VAN DIJK; de *Vergodïng der beide kinderen van GEORGE I*, volgens WEST; *CLEOPATRA, VENUS, de slapende CUPIDO*, volgens GUIDO; *BELISARIUS*, naar SALVATOR ROSA, de *heilige AGNES*, volgens DOMENICHI, de *heilige CECILIA*, van CARLO MARATTI; de *Boodschap aan de H. Maagd*, volgens GUIDO; *MAGDALENA* en de *heilige HIERONYMUS*, naar CORREGGIO; de *meesteres en het kind van PARMESANO*; de *dood van DIDO*, naar GUERCINO; *DANAË, VENUS* en *ADONIS*, volgens TITIAAN; het *Portret der koningin HENRIETTE*, volgens van DIJK; *ABRAHAM, AGAR wegzendende en ESTHER voor ASSUERUS*, volgens GUERCINO; *AMOR, in overweging*, naar SEIDONI; de *H. JOANNES als kind*, naar MURILLO; het *Portret van RAPHAËL*, volgens hem-zelfen; dat van *SAPHO* naar *DOLCI*. Zijn werk werd in 1795 gedrukt, en voor 70 guinjes verkocht; men heeft er 50 exemplaren van bijeengebragt. STRANGE was lid der akademien van schilderkunde van *Parijs, Florence, Bologna, Parma* enz. Hij was in 1787, door GEORGE III tot ridder benoemd, en overleed te *Londen* in 1795.

STRAPAROLA DA CARRAVAGGIO (JOANNES FRANCISCUS), een Italiaansche schrijver, te *Carravag-*

gio geboren, hield zich bezig met het schrijven van vertelsels in den smaak van BOCCACCIO. Deze schrijver leefde in de 16.^e eeuw. Hij heeft ons eenige rapsodien nagelaten, onder dezen titel: *le Piacevoli notti, Venetië, 1550 — 1554, 2 dl.ⁿ in 8.vo* Deze verzameling bevat 13 *Geestige verhalen*, welke hij bevallig noemt, en die lieden van smaak voor het minst laf vinden. LOUVEAU en LARIVEY verbeuzelden hunnen tijd met dezelve in het Fransch te vertalen. Men heeft er verscheiden uitgaven van geleverd, maar in eenige derzelve heeft men de grofste dwaasheden des schrijvers weggelaten.

STRATO of STRATON een peripatetisch wijsgeer, van *Lampsacus*, was de leerling van THEOPHRASTES, in wiens school, hij in het jaar 248 vóór J. C. opvolgde. Zijn ijver in de nasporing van de geheimen der natuur, deed hem den bijnaam van *Physicus* geven. Men heeft hem verweten, den Schepper dier natuur niet te hebben erkend, welke hij beoefende. Deze wijsgeer werd verkozen, om den leermeester van PTOLEMEUS PHILADELPHUS te zijn, die hem met weldaden overlaadde. Hij had verhandelingen geschreven over de *Koninklijke waardigheid, de regtvaardigheid, het goede* en verscheiden andere werken, die niet tot ons zijn gekomen, en die, ongetwijfeld, de grondbeginselen des schrijvers in aanmerking genomen, slechts woorden zonder beteekenis waren. [DIODES Laërtius heeft in zijne

Levensbeschrijvingen der wijsgeeren de titels zijner talrijke werken opgegeven. — BRUCKER heeft in zijne *Geschiedenis der wijsbegeerte*, al datgene wat men van STRATO weet, benevens verscheiden *Grondregels* van dien schrijver, aan SEXTUS EMPIRICUS, SIMPLICIUS en STOBEOUS ontleent, verzameld].

STRATONICE. — Zie ANTIOCHUS SOTER.

STRÉBÉE (JACOBUS LODEWIJK), van Reims, bekwaam in het Grieksch en Latijn, in 1550 overleden, is bekend door eene *Latijnsche vertaling* 1556, in 8.vo der *Zede- Huishoud- en Staatkundige verhandelingen* van ARISTOTELES, even zoo sierlijk als getrouw, en door eene verhandeling *De electione et oratoria collocacione verborum*, Lyon, 1541, in 4.to

STREIN (RICHARD), STRENIUS, vrijheer van Schwarzenau in Oostenrijk, bibliothecaris- raad en opper-bewindhebber der geldmiddelen des keizers, overleed in 1601, en heeft eenige werken nagelaten: 1.º eene verhandeling *De gentibus et familiis Romanorum*, Parijs, 1599, in fol., waarin hij de Romeinsche oudheden heeft verklaard; — 2.º *Redevoeringen*, ter verdediging der vrijheid in de *Nederlanden*. Deze vrijheid moest, volgens zijn inzicht, leiden, tot de blijdenis van het protestantismus, dat hij zelf omhelsd had; — 3.º *Commonitorium de ROBERTI BELLARMINI scriptis atque libris*.

Dit is een dwerg, die eenen reus bevecht; want de godgeleerdheid behoorde niet tot het gebied des schrijvers.

STREITHAGEN (ANDREAS), te Merzenhaus, bij Gulik geboren, in 1640 overleden, had het beheer over de school en het collegie der kanoniken van Heinsberg. Men heeft van hem *Gedichten*, en andere onbekende werken. — PETRUS STREITHAGEN, zijn zoon, te Heinsberg, in het hertogdom Gulik, den 27 November 1595 geboren, legde zich, even als zijn vader, op de schoone letteren en de toonkunst toe. Hij was achtereenvolgend kanonik, te Heinsberg, te Kranenburg en te Wasenberg. Hij leefde nog in 1670. Er bestaat van hem: 1.º *Vita sancti HILARIONIS*, berijmd met aanteekeningen; — 2.º *Eburo, sive Panegyricus historico-poeticus in civitatem Leodiensem, Luik*, 1632, in 4.to; — 3.º *Somnium sive Poema in Ruram (Roer)*, eene rivier, in het hertogdom Gulik, in de *Annales Clivie*, en een aantal dichtstukken; — 4.º *Successio principum Julie, Clivie, Montium etc., Dusseldorf*, 1629, in 4.to — Verscheiden schrijvers hebben dezen PETRUS STREITHAGEN verward met eenen anderen van denzelfden naam, in 1592, te Aken geboren, die predikant van de zoogenaamde hervormde godsdienst te Emmerik was, daarna hofprediker en hofraad werd van FREDERIK V, paltskeurvorst, en predikant te Heidelbergh, den 12 Junij 1654

overleden. Men heeft van hem: 1.º *Florus christianus, sive Historiarum de rebus christianae religionis, libri IV, Keulen, 1640, in 8.vo* De haat tegen de Catholieke godsdienst straalt openlijk in dit werk door; — 2.º *Novus homo, sive de Rege-neratione tractatus, etc.*

STRIGELIUS (VICTORINUS), te *Kaufbeuren*, in *Zwaben*, in 1524 geboren, was een der eerste leerlingen van LUTHER. Hij was, in 1556, bij de conferentie van *Eisenach*, over de noodzakelijkheid der goede werken, tegenwoordig, en had in het volgende jaar een hevig geschil met FRANCOWITZ. Van dien tijd af, hield hij niet op de speelbal te zijn, der protestantsche godgeleerden, die hem in 1559 deden gevangen zetten, welke gevangenis hij, na verloop van drie jaren verlaten hebbende, te *Leipzig* de godgeleerdheid en de *Logica* onderwees; zijne vijanden deden hem daarop verbieden zijne lessen voorttezetten. Hij zag zich genoodzaakt, de wijk te nemen naar *den Palts*, werd hoogleeraar in de zedekunde te *Heidelsberg*, en overleed aldaar, in 1569. Men heeft van hem *Aanteekeningen* op het oude en nieuwe Testament, en op andere werken, waarin hij geene zwaarigheid maakt, om van de gevoelens, der aanhangers zijner belijdenis afte wijken.

STROZZI (TITUS VESPASIANUS en HERKULES), vader en zoon, twee Latijnsche dichters van *Ferrara*, hebben *Treurgesangen*

en andere Latijnsche gedichten, in eenen zuiveren en aangenaamen stijl nagelaten. TITUS, in 1422 geboren, overleed in 1502. HERKULES, zijn zoon, in 1471 geboren, werd in 1508 door eenen medeminnaar gedood. Beide bezaten verdiensten. Hunne *Gedichten*, zijn te *Venetië* in 1513, in 8.vo gedrukt.

STROZZI (PHILIPPUS), uit een oud en rijk huis van *Florence* gesproten, alwaar hij in 1488 geboren werd. Hij was senator en een dergenen, die na den dood van CLEMENS VII ondernamen om zich te ontdoen van ALEXANDER DE MEDICIS, hertog van *Florence* (zie ALEXANDER VAN MEDICIS). Na den dood van dezen vorst, vervolgde de hertog COSMUS, zijn opvolger, de zamengezwoenen. PHILIPPUS STROZZI stelde zich alstoen aan het hoofd van 2000 voetknechten; zij namen de wijk in een kasteel, hetwelk weldra belegerd en ingenomen werd. STROZZI werd krijgsgevangen gemaakt, en bragt in 1538 zich zelven om het leven. REQUIER heeft het *leven* van dezen onstuimigen republikein, uit het Toskaansch vertaald, in 1764, in 12.mo in het licht gegeven. De familie van STROZZI trok bijna geheel naar *Frankrijk*, alwaar dezelve tot de eerste waardigheden werd verheven. — Zijn, zoon, LAURENTIUS STROZZI, was kardinaal en aarstbisschop van *Aix*, en overleed te *Avignon*, den 4 December 1571. — Een andere zijner zonen, PETRUS STROZZI, onderscheidde zich door de wa-

pens; in 1536, droeg hij bij om den keizerlijken het beleg van *Turijn* te doen opbreken. In 1538, na zijne nederlaag bij *Monte-Murlo* in *Toskanen*, alwaar PHILIPPUS, zijn vader, werd gevangen genomen, en waar hij zelf groot gevaar liep, zulks evenzeer te worden, begaf hij zich naar *Rome*, alwaar hij tot in 1542 verbleef. Nadat alstoen de oorlog tusschen FRANCISCUS I en KAREL, V op nieuw was uitgebarsten, was hij, in 1543, bij de belegering en inneming van *Luxemburg* door de Franschen tegenwoordig, werd in 1544, bij *Serravalle*, aan de grenzen van den staat van *Genua*, door de keizerlijken geslagen, en voerde in 1554, het bevel over het door HENDRIK II, naar *Toskanen* gezonden leger, ter ondersteuning der republiek van *Sienna*, tegen den keizer en den hertog van *Florence*. Den 2, Augustus van dat jaar, verloor hij den slag van *Matiano* tegen den markgraaf van *Marignan*, en werd door twee schoten uit vuuroeren gekwetst. Hij ontving niettemin in het zelfde jaar, den maarschalksstaf van *Frankrijk*, en werd tot luitenant-generaal verheven van het leger van Paus PAULUS IV, waarmede hij in 1557, de haven van *Ostia*, en eenige andere plaatsen in den omtrek van *Rome* heroverde. Hij sneuvelde, in 1558, bij de belegering van *Diedenhoven*, in den ouderdom van 50 jaren. — LEO STROZZI, broeder van den voorgaande, en zoon van PHILIPPUS, ridder

der orde van den H. JOANNES van *Jerusalem*, bekend onder den naam van *prior van Capua*, maakte zich beroemd door zijne heldendaden op de galeijen van *Frankrijk*, waarvan hij bevelhebber was, en op die van *Malta*. Bij de herkenning van het stadje *Scarlino*, aan de Toskaansche kust, werd hij, in 1554, door een vuuroerschot gedood. — PHILIPPUS STROZZI, neef van dezen, en zoon van PETRUS, te *Venetië*, in April 1541 geboren, diende *Frankrijk* met roem, en verkreeg den post van luitenant-generaal der infanterie. In 1582, met eene zeemagt, ter hulpe van don ANTONIO, zich noemende koning van *Portugal* gezonden, werd hij den 26 Julij deszelfden jaars door den markies DE SANTA-CRUZ, ernstig gewond, en, in den ouderdom van 42 jaren, in de zee geworpen, TONSAY, heeft een *leven* van dezen officier geleverd, hetwelk slechts eene soort van roman is, waarin de schrijver zijnen haat tegen de Spanjaarden heeft getracht bot te vieren.

STROZZI (CYRACO), een peripatetisch wijsgeer, te *Florence*, in 1504 geboren, reisde door het grootste gedeelte der wereld, zonder dat deze reizen zijne studiën afbraken of belemmerden. Met veel roem, onderwees hij het Grieksch en de wijsbegeerte te *Florence*, te *Bologna* en te *Pisa*, alwaar hij in 1565 overleed. Men heeft van hem een 9.^e en een 10.^e boek in het Grieksch en Latijn, gevoegd bij

de acht boeken, welke ARISTOTELES over de Republiek heeft zamengesteld; hij heeft zeer wel den geest dier oude wijsgeeren overgenomen, en de navolger evenaart soms zijn voorbeeld.

— LAURENTIA STROZZI, zijne zuster, in het kasteel van Cappalla, 2 mijlen van Florence, in 1514 geboren, overleed in 1591, als religieuze der orde van den H. DOMINICUS. Zonder er aan te denken, om eene geleerde te worden, legde zij zich zoo zeer op hare lees oefeningen toe, dat zij verschillende talen, vooral het Grieksch en Latijn leerde, en in verscheiden wetenschappen ervaren werd. Er bestaat van haar eene verzameling van Latijnsche Hymnussen en Oden, op al de door de Kerk gevierde feesten, Parma, 1601, in 8.vo Dit werk is door S. G. PAVILLON in Fransche verzen vertaald.

STROZZI (JULIUS), te Venetië, in 1583 geboren, onderscheidde zich door zijne bekwaamheid voor de Italiaansche dichtkunde. Hij overleed in dezelfde plaats, in 1660, na een schoon dichtstuk in het licht te hebben gegeven, over den oorsprong der stad Venetië. Hetzelve verscheen in het licht onder den titel van *Venezia edificata*, 1624, in fol. of 1626, in 12.mo Nog heeft men van hem: *Barbarigo o vero P Amico sollevato, poema eroico*, Venetië, 1626, in 4.to — Men moet hem niet verwarren met NICOLAAS STROZZI, eenen anderen Italiaanschen dichter,

te Florence, in 1590 geboren, en in 1654 overleden, van wien er bestaan: *Mengeldichten van den Parnassus*, *Herderszangen*, *Klinkdichten*, en verscheiden losse dichtstukjes, benevens twee treurspelen: *David van Trobisonde* en *Konradijn*.

STROZZI (THOMAS), een Jesuit, te Napels in 1631 geboren, heeft zich beroemd gemaakt door zijne werken. De meest bekende zijn: 1.º een Latijnsch dichtstuk over de wijze om chocolaad te bereiden; — 2.º *Verhandeling over de vrijheid, omtrent welke de republieken zoo natijverig zijn*; — 3.º Tien Italiaansche *Verhandelingen*, om tegen de joden te bewijzen, dat J. C. de Messias is; — 4.º Een aantal *Lofreden*, waarin vele geestige denkbeelden voorkomen.

STRUENSÉE (JOANNES FREDERIK, graaf van). — Zie BRANDT (ENEVOLD). De schrijver der *Aanteekeningen op de memoriën van DE SAINT-GERMAIN*, blz. 39, treedt in belangrijke, doch teedere bijzonderheden, betrekkelijk het treurige uiteinde dezer beide heeren. Ook kan men raadplegen: *Reizen door het Noorden van Europa*, door WRAXAL, 5.e brief; en de *Geloofwaardige en belangrijke gedenkschriften, of Geschiedenis der graven STRUENSÉE en BRANDT, Brussel, 1789*, in 8.vo Deze *Gedenkschriften*, welligt al te gunstig voor de beide ongelukkigen, wier noodlottig uiteinde zij verhalen,

werpen echter een helder licht op dit tijdvak der Deensche geschiedenis, een tijdvak, dat tot dusverre in de diepste duisternissen is gewikkeld geweest. — Vergelijk CAROLINA MATHILDIS.

STRUVE (GEORGE ADAM), een regtsgeleerde, te *Maagdeburg*, in 1619 geboren, onderwees de regtsgeleerdheid te *Jena*, en werd de raadgever der hertogen van *Saksen*: hij overleed den 15 December 1692, kort na het verslag in een pleitgeding te hebben gedaan. Hij pastte op de overheden dit gezegde eens Romeinschen keizers toe: *Oportet stantem mori*. Hij was onvermoeid in den arbeid, sterk en gespierd van ligchaamsgestel en bezat eene openhartigheid die iedereen ten zijne voordeele innam. Men heeft van hem *Thesis*, *Verhandelingen*, en andere regtsgeleerde werken, onder welke men onderscheidt zijn *Syntagma juris civilis*.

STRUVE (BURCHARD GOTTLIEB), zoon van den voorgaande, even als zijn vader, hoogleeraar in de regten te *Jena*; te *Weimar*, in 1671 geboren. Hij verwierf door zijne geleerdheid algemeene achting, en eindigde zijne loopbaan in 1738. Men heeft van hem een aantal werken. De meest bekende zijn: 1.º *Antiquitatem romanorum syntagma*, 1701, in 4.to Dit is het eerste gedeelte van een groot werk, welk deel over de godsdienst, handelt, en men vindt in hetzelfde belangrijke bijzonderheden; — 2.º *Syntagma juris publici*,

1711, in 4.to; een gezocht werk, waarin de schrijver een goed gebruik van de geschiedenis maakt; — 3.º *Syntagma historiae germaniae*, 1730, 2 dl.ⁿ, in fol.; — 4.º *Geschichte Deutschland's*; — 5.º *Historia Misnensis*, 1720, in 8.vo Deze werken zijn volgeleerde nasporingen; — 6.º *Levensbeschrijving* zijns vaders.

* STRUVE (HENDRIK), een beroemde scheikundige, in 1751 geboren, was de zoon van eenen bekwamen arts te *Lausanne*, volgde den leergang der geneeskunde en natuurkundige wetenschappen aan de universiteit te *Tubingen*. In zijne geboorteplaats teruggekeerd, werd hij, in 1784 benoemd tot buitengewoon hoogleeraar derscheikunde; later werd hij gewoon hoogleeraar der schei- en delfstofkunde, en met het opzigt der mijnen belast. Hij overleed te *Lausanne*, den 29 November 1826, verscheiden werken nalatende, van welke wij willen aanvoeren: 1.º *Méthode etc. (Wijze om de bergzouten te ontleden, gegrond op derzelve uitwendige hoedanigheden)*, *Lausanne* 1797, in 4.to; — 2.º *Receuil etc. (Verzameling van memoriën over de zoutgroeven en derzelve toepassing)*, *ibid*, 1803, in 8.vo; — 3.º *Description etc. (Beschrijving der zoutgroeven van het voormalig gouvernement Aigle)*, *ibid*, 1804, in 8.vo; — 4.º *Fragmens etc. (Fragmenten over de theorie der bronnen en derzelve toepassing op de ontginning der zoutbronnen)*, *ibid*, 1804, in 12.mo; — 5.º *Itineraire etc. (Handwij-*

zer in de zoutgroeven), *ibid*, 1805, in 12.mo; — 6 *Mémoires etc.* (*Verhandelingen over verschillende onderwerpen betrekkelijk de aardkunde, de mijnen en zoutgroeven*), *ibid*, 1805 in 8.vo; — 7.º *Coup d'œil etc.* (*Blik op het stelsel van CHARPENTIER*), *ibid*, 1819, in 12.mo; — 8.º *Observation etc.* (*Waarneming over de ligging van het zoutgips in het distrikt Aigle*), *ibid*, 1825, in 12.mo STRUVE heeft daarenboven elk jaar, van 1805 tot 1814, een *Verlag* in één deel in 12.mo in het licht gegeven, over de ondernomen of te ondernemene werken in de mijnen of zoutgroeven van het distrikt *Aigle*. Kort voor zijnen dood had hij zich op zijnen leerstoel doen vervangen door den heer MERCANTON DE VEVEY, een' kweekeling der polytechnieke school. Zijn testament bevat een aantal legaten, alle toepasselijk op wetenschappelijke onderwerpen, of op die, welke van een algemeen nut zijn.

STRUYS (JOANNES), een Hollander, beroemd door zijne reizen in *Moskovië*, *Tartarië*, *Perzië*, *Indië*, enz. heette eigenlijk JAN JANSZ. STRAUSS. Hij begon zijne reizen, in 1617, over *Madagaskar* tot *Japan*; daarna in 1655 over *Italië* naar den *Archipel*; en eindelijk in 1668, over *Moskovië*, naar *Perzië*, en kwam eerst in 1673 in zijn vaderland terug. Van de aantekeningen, welke hij er van gemaakt had, werden na zijnen

dood, door GLANIUS, *Verhalen* gevormd. Dezelve verschenen in het licht te *Amsterdam*, in 1681, in 4.to, en later in 3 dl.ⁿ in 12.mo, 1725, en te *Rouanen*, 1730. Dezelve zijn belangrijk, doch er komen vele valsche, of slecht overwogen bijzonderheden in voor; wat men er bijv. van de mannen met staarten van het eiland *Formosa* in zegt, wordt gelogenstraft door al de overige reizigers. Het geval kan, even als elders plaats hebben, dat enkele personen, eene zeldzame verlenging van den ruggegraad hebben; maar dit is eene bijzondere onregelmatigheid, die op het geslacht, geenen invloed uitoesent, en geene nationale gedrogtelijkheid daarstelt (zie *Wijsgeevrige Catechism. N.º 52*).

STRYPE (JOANNES), een anglikaansch priester, te *Londen* in 1643 geboren, was een beroemde oudheidkundige: hij had zijne studiën volbragt te *Catherine-Hall*, aan de universiteit van *Cambridge*, alwaar hij den rang van meester in de vrije-kunsten ontving. Hij werd in 1669 benoemd tot rector der parochie van *Theydon-Boys*, in het graafschap *Essex*, en verwisselde in het zelfde jaar dit beneficie, voor dat van blijvend vikaris van *Low-Leyton*. Te gelijkertijd nam hij te *Hakney* de bediening van predikant waar. Hij was diep ervaren in de geschiedenis in het algemeen, en bijzonder in de levensgeschiedenis (*biographie*). Een vrij

groot getal werken, was de vrucht zijner ijverige nasporingen. De voornaamste zijn: 1.º de *Levensbeschrijvingen* der aartsbisschoppen CRANMER, GRINDAL en WHITGIFT, van docter HELMER, bisschop van *Londen*, van sir THOMAS SMITH, en van sir JOHAN CHEKE; — 2.º *Gedenkschriften over de kerkelijke geschiedenis* 3 dl.ⁿ in fol. benevens vele andere geleerde geschriften. STYPE overleed te *Hakney*, den 11 December 1737.

STUART, koningen van *Schotland* en *Engeland* van dien naam. — Zie JACOBUS, MARIA, RIZZIO, MURRAY, KAREL, EDUARD, en de volgende.

STUART (WALTERUS), graaf van *Athol* in *Schotland*, zoon van ROBERT II, koning van *Schotland*, werd in 1436 overtuigd van eene zamenzwering, tegen JACOBUS I, koning van dat land, en onderging eene strafoefening, bijna even zoo wreed en zoo walgelijk, als die van GEORGE DOSA. — Zie dat artikel.

STUART (ROBERT), graaf van *Beaumont le Roger*, heer van *Aubigny*, meer bekend onder den naam van *Maarschalk van Aubigny*, was de tweede zoon van JOANNES STUART III, graaf van *Lenox*, uit het koninklijke huis van *Schotland*. Hij onderscheidde zich door zijne dapperheid, in de oorlogen van *Italië*, en droeg bij tot het winnen van verscheiden veldslagen. Zijne schoone daden verwierven hem den maarschalksstaf van *Frankrijk*. Zijn

dood, in 1543 voorgevallen, was een verlies voor den staat. — Men moet hem niet verwarren met JOANNES STUART, graaf van *Boucon*, kleinzoon van ROBERT II, koning van *Schotland*, die 6000 goede soldaten, naar KAREL VII, toenmaals dauphin, voerde. Hij sloeg de Engelschen te *Baugé*, in 1421, kreeg de nederlaag te *Crevant*, in 1423, en sneuvelde eindelijk voor *Verneuil*, in 1424. Den 24 Augustus des zelfden jaars had hij den degen van connestabel ontvangen. Hij heeft slechts dochters nagelaten.

* STUART (JACOBUS EDUARD FRANCISCUS), prins van *Wallis*, in *Europa* bekend onder den naam van *Ridder van St. George* of *pretendent*, zoon van JACOBUS II, koning van *Engeland*, *Schotland* en *Ierland*, en van MARIA van *Modena*, werd den 20 Junij 1688 geboren. Bij zijne geboorte, verspreide de partij, die van verre eene omwenteling voorbereide, de ongerijmdste geruchten; WILLEM van *Oranje* trachtte dezelve ingang te doen vinden. Hij beklagde zich, dat men hem in zijne regten wilde te kort doen, door de vooronderstelling van eenen prins van *Wallis*: JACOBUS II zag zich in de noodzakelijkheid, om eenen grooten raad te beleggen, waarin hij al de getuigen van de verlossing der koningin deed hooren; onder deze getuigen bevonden zich de koningin-weduwe en de kanselier. Ondanks zulke geloofwaardige bewijzen, trachten de voorstanders van den prins

van *Oranje*, onder anderen *BURNET*, der vooronderstelling kracht bij te zetten. Hunne redenen waren, dat men bij de bevalling, den aartsbisschop van *Kantelberg*, die toenmaals in den *Tower* van *Londen* was opgesloten, en de prinses *ANNA*, die te *Bath* de wateren gebruikte, niet geroepen had, even alsof men den bepaalden oogenblik der verlossing van de koningin, en de eerlooze beschuldiging, welke men tegen deze vorstin uitstrooide, had kunnen voorzien. » Indien *JACOBUS II*, niet catholijk was geweest, zegt pater *D'AVRIGNY*, indien hij zijnen zoon niet volgens het roomsche rituaal had doen doopen, zoo zou niemand op het denkbeeld zijn gekomen, om de minste twijfeling aan de geboorte van den prins van *Wallis* te opperen." Wat hier ook van wezen moge, hij stak den 20 December deszelfden jaars met de koningin, zijne moeder, naar *Frankrijk* over, en, na den dood van zijnen vader, in 1701, werd hij door den Paus, door *LODEWIJK XIV*, en verscheiden andere vorsten van *Europa*, als koning van *Groot-Brittannië* erkend. In 1708 ging deze prins sloop, om zich naar *Schotland* te begeven, maar zag zich genoodzaakt naar *Duinkerken* terugtekeeren. In hetzelfde jaar maakte hij den veldtogt van *Vlaanderen* mede, onder den hertog van *Bourgondië*, en was aan het hoofd van het huis des konings, bij den veldslag tegenwoordig, die den 11 September 1709, bij *Bergen* geleverd werd.

Na den vrede, begaf hij zich naar *Lotharingen*, en ging in 1715 sloop naar *Schotland*, alwaar hij den 2 Januarij 1716 aankwam. Ongelukkiglijk was de graaf van *Mar*, die het bevel voerde over zijne partijgangers in *Schotland*, door den hertog *D'ARGYLE* overwonnen geworden. Desniettegenstaande werd de prins van *Wallis*, den 21, door de troepen, die hem den eed van getrouwheid zwoeren, tot koning van *Schotland* uitgeroepen; maar daar hij weldra zonder soldaten en zonder krijgsvorraad was, zag hij zich genoodzaakt, den 15 Februarij weder sloop te gaan, stak in cognito naar *Frankrijk* over, begaf zich den 31 Maart naar *Avignon*, verbleef aldaar tot den 6 Februarij 1717, als wanneer hij naar *Italië* vertrok, alwaar hij in de maand Maart daaropvolgende, aankwam; hij verliet *Rome*, den 8 Februarij 1719, en begaf zich naar *Spanje*, alwaar hij korten tijd vertoefde. In *Rome* teruggekeerd zijnde, trad hij aldaar in hetzelfde jaar, in den echt met *MARIA CLEMENTINE SOBIESKI*, dochter van prins *JACOBUS LODÉWIJK HENDRIK SOBIESKI*. Hij vestigde zijn verblijf in die stad, alwaar hij den 2 Januarij 1766 overleed, twee zonen nalatende *KAREL EDUARD* (zie *EDUARD*), en prins *HENDRIK BENEDICTUS MARIA CLEMENS*, kardinaal hertog van *York* (zie dat art.) Men vindt eene zeer breedvoerige *Levensschets* van dien vorst, in het eerste deel der *Geheime gedenkschriften* van den

kardinaal DUBOIS, door den heer DE SEVELINGES in het licht gegeven, 2 dl.ⁿ, 1815.

* STUART (JACOBUS), een beroemde oudheid- en bouw-kundige, te *Londen*, in 1713, van arme ouders geboren, welke hij vroeg verloor, bragt het zonder meester, zeer ver in de teekenkunde: ook leerde hij het Latijn en het Grieksch, en het gelukte hem zijne familie door de vrucht van zijnen arbeid te onderhouden. Men heeft hem de naauwkeurige kennis te danken der heerlijke gedenkteekenen van *Athene*, hetwelk hem den bijnaam van *Athener* deed geven. Na eene vrij aanzienlijke som te hebben bijeen gezameld, reisde hij door *Italië*, en hield zich te *Rome* op, alwaar hij den bouwkunstenaar REVELT leerde kennen. Beide, zeer ervaren in de geschiedenis der oudheden, besloten in 1748 *Athene* te gaan bezoeken, ten einde er de gedenkteekenen te gaan opmeten en afteekenen. Zij verbleven langen tijd in die stad, en na hun werk ten einde te hebben gebragt, kwam STUART in *Engeland* terug, en gaf zijne *Atheensche oudheden* in 3 dl.ⁿ in het licht, waarvan het 1.^e verscheen in 1762, en het 2.^e in 1790. STUART, in 1788 overleden zijnde, werd door NEWTON in de uitgave van zijn werk opgevolgd, waarvan het 3.^e dl. in 1794 werd in het licht gegeven, het geheel 240 platen, in fol. bevattende; het vierde is in 1815 in het licht verschenen, met eenen verklarenden en geschied-

kundigen tekst van den heer TAYLOR. Bij zijne terugkomst uit *Griekenland* was STUART tot opzigtger van het ziekenhuis van *Greenwich* benoemd. STUART maakte zich bemind door zijne kinderlijke liefde, door zijne goedaardige inborst, en geregelde zeden.

* STUART (GILBERTUS), een geschiedschrijver, in 1742 te *Edimburg* geboren, was de zoon van eenen hoogleeraar der humaniora, en volbragt met roem zijne studiën in die stad. In den ouderdom van 20 jaren gaf hij over de Britsche staatsregeling een werk in het licht, dat zijnen roem bevestigde, en hem tot docter in de regten verhieft. Door de goedkeuring des publieks bemoedigd, vraagde hij om den leerstoel der regtsgeleerdheid; na dat hem deze stoel geweigerd was, begaf hij zich naar *Londen*, alwaar hij gedurende verscheiden jaren voor de *Monthly Review* arbeide. In zijne geboorteplaats teruggekeerd, bragt hij er in 1775 het *Edimburgh magazine* tot stand, dat in 1776 ophield te bestaan. Hij kwam andermaal te *Londen*, en werd een der redacteurs van den *Political Herald*, en de *English Review*. STUART was arm geboren, en had geen ander bestaan dan de opbrengst zijner letterkundige werken. Wegens den staat zijner gezondheid genoodzaakt, om zich naar het dorp *Musselburg*, in *Schotland* te begeven, overleed hij aldaar, in 1786. Hij heeft nagelaten: 1.^e *Verhande-*

Uing over de oudheid der Britsche constitutie, Edimburg, 1762; — 2.º Tafereel van de ontwikkeling der maatschappij in Europa, 1762, in 8.º; — 3.º Aanmerkingen over de geschiedenis van het openbare en constitutionele regt van Schotland; — 4.º Geschiedenis der hervorming in Schotland; — 5.º Geschiedenis van Schotland sedert de hervorming, tot op den dood der koningin MARIA, Londen, 1786. Deze geschiedenis wordt zeer op prijs gesteld.

STUART, graaf van BUTE (JOANNES). — Zie BUTE.

† STUART (JAMES), de laatste van dien naam, den 25 December 1728, te Charleston, in de Vereenigde Staten, geboren. Zijn vader, de generaal JOHN STUART, was naauw verwant met den pretendent KAREL EDUARD. Als kind was hij bij de veldslagen van Preston, Culloden en meer andere tegenwoordig. Later werd hij soldaat, vervolgens matroos; in den ouderdom van 56 Jaren, zette hij zich te Berwich upon Tweed neder, en sinds dien tijd, nam hij de rol van *menestrel* op zich, en speelde eene erbarmelijke viool. Niet minder dan vijf malen is hij gehuwd geweest, en heeft 27 kinderen gehad. Tien zijner zonen bleven op het slagveld, waarvan er 5 in Oost-Indië, 2 bij Trafalgar, 1 bij Waterloo, en 2 te Algiers sneuvelden. Hij overleed in het begin van 1844, en bereikte

alzoo den buitengewoon-hoogen ouderdom van ruim 115 jaren. Ofschoon klein van gestalte, bezat hij eene meer dan gewone lichaamskracht; zoo nam hij nog in den ouderdom van 86 jaren, eenen kruiwagen met hooi op zijnen rug, en droeg dien eenige honderden schreden ver.

STUCK of STUCKIUS (JOANNES WILLEM), van Zurich, heeft op het einde der 16.º eeuw roem verworven door zijne *Verhandeling over de gastmalen en offerfeesten der ouden*. Men vindt dezelve in eene verzameling van andere werken over de oudheden, Leyden, 1695, 2 dl.º, in fol. Hij verhaalt in dezelve, de wijze, waarop de Hebreërs, Chaldeërs, Grieken, Romeinen en verscheiden andere natien hunne maaltijden hielden, en de plegtigheden, welke zij op de feestdagen bij hunne offeranden in acht namen. Er komen vele nasporingen in dit werk voor. De schrijver overleed in 1607. Nog heeft men van hem Commentariën op ARRIANUS, en CAROLUS Magnus *redivivus*, in 4.º, waarin hij HENDRIK IV, met KAREL den Groote vergelijkt.

STUKELEY (WILLIAM), te Holbeck, in het graafschap Lincoln, in 1687, geboren, legde zich in den beginne toe, op de genees- en kruidkunde, en leverde aan RAY een aantal planten, welke dienden om zijnen *Catalogus der planten uit de omstre-*

ken van *Cambridge* te verrijken. Hij legde zich vervolgens toe op de beoefening der oudheden van zijn vaderland, en gaf in het licht: 1.º *Zeldzaamheden van Groot-Britannië* in het Engelsch, *Londen*, 1724, in fol. met 100 platen, een werk vol belangrijke aanmerkingen over de togten van CÆSAR in *Groot-Britannië*, en over verscheiden andere belangrijke onderwerpen. Men heeft er' in 1776 eene nieuwe uitgave van geleverd; — 2.º *Palæographia sacra*, of *Oudheden*, betrekkelijk de gewijde geschiedenis, in 4.to; — 3.º *Palæographia britannica*, 1744. Deze is niet voltooid. De schrijver overleed in 1765.

STUNICA (JACOBUS LOPEZ), doctor der universiteit van *Alcala*, heeft tegen ERASMUS en tegen de *Aanteekeningen* van JACOBUS FABRI of LE FÈVRE d'*Étaples* en over de brieven van den H. PAULUS geschreven. Hij overleed te *Napels*, in 1530. Nog heeft men van hem *Itinerarium, dum Compluto Romam proficisceretur*. — Hij was de bloedverwant van DIEGO STUNICA, doctor van *Toledo*, en augustijner religieus, die in de zelfde eeuw leefde. Deze heeft ook verscheiden werken geschreven, onder anderen een *Commentarium* op het boek *JOB*.

STUPPA of STOUR (PETRUS), te *Chiarenna* in *Graauwbunderland* geboren, ligte, in 1672, een Zwitsersch regiment van zijnen naam, in dienst van LODEWIJK XIV, diende met roem, in den

oorlog met *Holland*, en werd door den koning tot bevelhebber van *Utrecht* benoemd. Hij was bij den slag van *Senef* tegenwoordig. Zijne dapperheid verwierf hem in 1685, den rang van luitenant-generaal, en den post van kolonel der Zwitsersche gardes. De koning van *Frankrijk* gebruikte hem tot verschillende onderhandelingen in *Zwitserland*, waarvan hij zich met roem kweet. Deze onderhandelende krijgsman overleed in 1701, in het 81.^e jaar van zijnen ouderdom. Toen hij eens bij LODEWIJK XIV op de soldij aandrang der Zwitsersche officieren, die sedert lang niet betaald waren, zeide Louvois tot den koning: » Sire, indien uwe majesteit, al het geld had, hetwelk zij en hare voorgangers aan de Zwitsers betaald hebben, zou men eenen weg van *Parijs* naar *Bazel* met zilver kunnen beslaan. — Het is mogelijk, hernam STUPPA, maar indien uwe majesteit, ook al het bloed had, hetwelk de Zwitsers voor de dienst van *Frankrijk* hebben vergoten, zou men eene bloedrivier van *Parijs* naar *Bazel* kunnen aanleggen." De koning over dit antwoord getroffen, liet de Zwitsers betalen. — Een andere STUPPA, landgenoot en bloedverwant van den voorgaande, was eerst leeraar der *Savoische kerk* te *Londen*, alwaar hij het vertrouwen van CROMWELL genoot. Hij liet vervolgens het ministerie voor de wapens varen, werd brigadier onder de Fransche troepen, en sneuvelde in het gevecht van *Steenkerke*,

in 1692. Hij is de schrijver van het werk *Godsdienst der Hollanders*, 1673, in 12.mo; door JOANNES BRAUN, hoogleeraar te Groningen, in zijne *Ware Godsdienst der Hollanders*, 1675, in 12.mo vrij slecht wederlegd.

STURM (JOANNES), een beroemde beoefenaar der fraaije wetenschappen, te *Schleiden*, in 1507 geboren. Na zijne eerste studiën te *Lwik* volbragt te hebben, begaf hij zich naar *Leuven*, waar RUTGER RESCIUS, hoogleeraar der Grieksche taal, hem aan zich verbond, tot de oprigting eener Grieksche boekdrukkerij. In 1529, kwam hij te *Parijs*; hij gaf aldaar openbare lessen over de Grieksche en Latijnsche schrijvers en de *Logica*, die veel bijval vonden; maar zijne neiging voor de nieuwe ketterijen noodzaakte hem, in 1537 de wijk naar *Straatsburg* te nemen. Hij bekleedde aldaar den leerstoel, hem door de overheden aangeboden, en opende er het volgende jaar eene school, die beroemd werd, en die, door zijne zorgen, in 1566, van keizer MAXIMILIAAN II, den titel van *akademie* ontving. De lutersche predikanten beschuldigden hem het luteranisme te hebben verlaten, om het calvinismus te omhelzen, en slaagden er in, hem van zijne posten te berooven. Hij overleed in 1589, en heeft nagelaten: 1.º *Linguae Latinae resolvendae ratio*, in 8.vo; — 2.º *Uitmuntende Aanteekeningen op de rhetorica van ARISTOTELES, op HERMOGENES, op*

verscheiden werken van CICERO enz. Zijne gezamenlijke werken zijn vereenigd in het licht gegeven, onder den titel van: *De institutione scholastica opuscula omnia*, *Jena*, 1730, in 8.vo

STURM (JOANNES), te *Mechelen* in 1559 geboren, geneesheer en hoogleeraar der wiskunde te *Leuven*, omhelsde, na gehuwd te zijn geweest, den geestelijken staat. Hij werd voorzien van een kanonikaat in de hoofdkerk van *Kamerijk*, verkreeg eenen leerstoel voor de geneeskunde en eene prove van *St. Pieter te Leuven*; alwaar hij in 1650 overleed. Lang hield hij zich bezig, met het vervaardigen van Latijnsche verzen; over allerlei onderwerpen; maar ofschoon men hem de hoedanigheid van rijmelaar moet toekennen, verdient hij echter den titel van dichter niet. Er bestaan van hem verscheiden verhandelingen; de voornaamste zijn: 1.º *De institutione principum*; — 2.º *De nobilitate litterata*, die vereenigd zijn in 1 dl. onder den titel van *Institutio litterata*, *Thorn*, 1586, in 4.to, waaronder echter 2 stukken voorkomen, die niet van STURM zijn; — 3.º *De rosa hierichontina*, *Leuven*, 1607, in 8.vo; een niet zeer gewoon werk, zijnde eene verhandeling over de plant, gewoonlijk *roos van Jericho* genaamd; — 4.to. *Theoremata physices*, *Leuven*, 1610, in 12.mo, in heldenverzen.

STURM (JOANNES CHRISTOF-

FEL), STURMUS, hersteller der natuurkundige wetenschappen in *Duitschland*, te *Hilpstein*, in 1635 geboren, was de zoon van den opziener der *garde-robe* van den palts-keurvorst; maar door de oorlogen van alles beroofd, zag zijn zoon zich genoodzaakt zelf in zijne behoeften te voorzien. Hij werd hoogleeraar der wijsbegeerte en wiskunde te *Altdorf*, alwaar hij in 1703 overleed. Men heeft van hem verscheiden werken: 1.º *Collegium experimentale sive curiosum Neurenberg*, 1676 en 1701, 2 dl.ⁿ, in 4.to Hij spreekt hierin over de *Camera obscura*, de luchtpomp, de barometers, thermometers, telescopen, enz. Men vindt er ook een ontwerp van luchtbol in, volgens de theorie van pater DE LANA ontworpen; — 2.º *Phisycæ eclectica sive hypothetica, Neurenberg* 1697 — 1722, 2 dl.ⁿ in 4.to Hij onderzoekt daarin als criticus al de oudere en nieuwere natuurkundige stelsels; — 3.º *Physicæ conciliatricis conamina, Neurenberg*, 1685, in 12.mo; — 4.º *Prælectiones contra astrologiæ divinatricis vanitatem, Leipzig*, 1722, 2 dl.ⁿ in 4.to; — 5.º *Mathesis enucleata*, in 8.vo; — 6.º *Mathesis Juvenilis*, 1701, 2 zware deelen, in 8.vo

STURM (LEONARDUS CHRISTOFFEL), en niet STURNI, zoo als anderen hem ten onregte noemen, muntte uit in alle deelen der burgerlijke en militaire bouwkunde. Hij werd te *Altdorf* in 1669 geboren, en overleed

in 1719. Men heeft van hem: 1.º eene Latijnsche vertaling der *Zeldzamen Bouwkunde* van G. A. BÖCKLER, *Neurenberg*, 1664, in fol.; — 2.º *Volledige verhandeling over de bouwkunde, Augsburg*, 16 dl.ⁿ

* STURM (CHRISTOFFEL CHRISTIAAN), een duitse predikant en schrijver der 18.º eeuw, te *Augsburg*, in 1740 geboren, en in 1786, als eerste herder der parochie *St. Petrus* te *Naumburg* overleden. Hij is voordeeliglijk bekend door zijne *Bespiegelingen over de werken Gods in het rijk der natuur en der Voorzienigheid*, voor al de dagen des jaars, in het Fransch vertaald, in 3 dl.ⁿ, in 12.mo, en in 1817, met verbeteringen herdrukt. Om de uitmuntende zedeleer en leerzame lessen, welke dit werk bevat, des te beter te bevorderen heeft COUSIN-DESPRÉAUX, hetzelfde overgegoten in een nieuw werk, in het licht gegeven onder den titel van *Leçons etc. (Natuurkundige lessen of de Natuurlijke historie, de Natuur- en scheikunde, aan den geest en het hart aangeboden)*, 4 dl.ⁿ in 12.mo Het doel der beide schrijvers is geweest, om terwijl zij de jeugd in al datgene onderrigten wat voor dezelve het meest noodzakelijk is om te weten, ons de almacht, wijsheid en goedheid Gods in zijne werken te doen bewonderen; om zijne voorzienigheid, gelasterd of miskend, zelfs door diegene, welke zijne kostbaarste gaven genieten, te wreken of te veropenbaren, om ons ten

zijnen opzigte te doordringen met eerbied, erkentenis en liefde; om eindelijk ons gelukkiger en wijzer te maken, wijl zij ons leeren om zijne inzigten te doorgronden, en de ons geschonken gaven wel aantewenden.

SUANEFELD (HERMANUS), schilder en graveur, van Vlaamschen oorsprong in 1620 geboren. De zucht, die hij voor den arbeid had opgevat, deed hem dikwerf de eenzaamheid zoeken, hetwelk aanleiding gaf, hem den bijnaam van *Kluizenaar* te geven. Ook noemde men hem, wegens zijn verblijf in *Italië*, den *Italiaanschen Herman*. Hij was een uitmuntende landschapschilder, en wist vooral de boomen uitmuntend voorttebrengen; zijn koloriet is bij uitstek frisch.

* SUARD (JOANNES BAPTISTA ANTONIUS), lid der Fransche akademie, te *Besançon*, den 15 Januarij 1734 geboren, was de zoon van eenen pedel der universiteit dier stad, in welke hij zijne jeugd doorbragt en zijne eerste studiën maakte. Na als getuige bij een tweegevecht tegenwoordig te zijn geweest, waarin zich een zijner makkers met eenen officier der bezetting gewikkeld zag, en na geweigerd te hebben den student te noemen, onder wiens staal hij in hechtenis genomen en naar de eilanden *Ste. Marguerite* verbannen. Na verloop van achttien maanden werd hij weder in vrijheid gesteld, begaf zich, nog jong zijnde, naar *Parijs*,

en zijne letterkundige werken bragten hem in betrekking met eenige beroemde schrijvers; maar niet dan met moeite kon hij uit zijne voortbrengselen eenige middelen van bestaan vinden. Hij leerde het Engelsch, en eene reis, welke hij naar *Engeland* deed, verschafte hem de gelegenheid, om zijnen roem uittebreiden; hij was reeds door een provinciaal genootschap bekroond voor eene *Lofrede* op MONTESQUIEU, en had aan een Engelsch dagblad gewerkt, hetwelk te *Parijs* werd uitgegeven. Na met ROBERTSON in kennis te zijn gekomen, deelde deze geschiedschrijver hem de proeven zijner *Geschiedenis van KAROL V* mede, naar mate dat dezelve werd afgedrukt, zoo dat hij de eerste was, die dit werk vertaalde, en de vertaling zag even zoo spoedig het licht als het oorspronkelijke. SUARD werkte met den abbé ARNAUD, den abbé PRÉVÔT en verscheiden anderen, aan het *Journal étranger*, en met den abbé ARNAUD alleen aan de *Gazette littéraire de l'Europe*. Hij gaf tegelijkertijd eenige compilatiën en vertalingen in het licht, die hem de eer eener akademische zitplaats verwierven: in 1772 werd hij als lid der Fransche akademie opgenomen. Deze verkiezing werd door den koning niet goedgekeurd, wijl de kandidaat had deel genomen aan de *Encyclopédie*; maar het is zeker, dat hij er nooit aan medewerkte. De koninklijke uitspraak, die op zich zelve regtvaardig was, werd onregt-

vaardig door den beweeggrond die dezelve had uitgelokt; maar de toelating van SUARD werd slechts uitgesteld. Hij verving bij de akademie den abbé DE LA VILLE, op het zelfde tijdstip dat DELILLE de plaats van LA CONDAMINE innam. SUARD werd koninklijk censor, en later blijvend secretaris der akademie. Zijn zacht en gerust leven biedt geene enkele belangrijke gebeurtenis aan, en het werd slechts eenen oogenblik gestoord, door de soort van woede, waarmede hij GLÜCK verdedigde, in het beruchte geschil, hetwelk onder de voorstanders van dien kunstenaar, en die van PICCINI ontstaan was. Onder den naam van den *Ongenoemde van Vaugirard*, zond hij elken morgen eenen *brief* onder het publiek, in welken hij zijne tegenstrevers terge, en hen door zijne fijne en bijtende scherts moedeloos maakte. SUARD omhelsde in het begin de grondbeginselen der omwenteling; maar zijn gezond oordeel, zijne rechtschapene ziel, deden hem de buitensporigheden derzelve verfoejen. Hij werd in 1797 vogelvrij verklaard, en zag zich verplicht *Frankrijk* te verlaten; na den 18 Brumaire keerde hij in hetzelfde terug, en nam plaats in de 2.^e klasse van het instituut. In 1772 had D'ALEMBERT SUARD, in de plaats van THIRIOT aan den koning van *Pruissen* voorgesteld als letterkundig correspondent. FREDERIK wees hem af; hij begon eenen afkeer tegen de filozofen optevatten, en SUARD was toenmaals

een hunner ingewijden. Laatstgenoemde overleed te *Parijs*, den 20 Julij 1817. SUARD was een man van geest en gezelligheid; hij hield veel van praten, en schitterde in de gezelschapszalen; maar hij heeft zijnen naam aan geen enkel belangrijk werk gehecht. Zijne voornaamste voortbrengselen zijn: 1.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van KAREL V*), naar ROBERTSON vertaald, *Parijs*, 1771 en volg. jaren, 6 dl.ⁿ in 12.mo, of 2 dl.ⁿ in 4.to, en herdrukt in 1816 tot 1822, 4 dl.ⁿ in 8.vo; — 2.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van Amerika*) van denzelfden schrijver, *Parijs*, 1818, 3 dl.ⁿ in 8.vo. Men moet deze geschiedenissen wantrouwen, waarin verscheiden daadzaken verminkt voorkomen; — 3.º *Vertalingen* (in het Fr.) van Reisbeschrijvingen; — 4.º vele artikels in dagbladen opgenomen, waarvan de voornaamste vereenigd zijn in zijne *Variétés littéraires* (*Letterkundige verscheidenheden*), 1769, 4 dl.ⁿ in 12.mo, 1804, 4 dl.ⁿ in 8.vo; in *de Mélanges etc.* (*Letterkundige mengelingen*), 1803 — 1805, 5 dl.ⁿ in 8.vo. Ook kunnen wij niet stilzwijgende voorbijgaan de uitgaven van LAROCHEFOUCAULD, LA BRUYÈRE, VAUVENARGUES enz. door SUARD in het licht gegeven, en met belangrijke *Levensschetsen* verrijkt. Ook heeft hij medegewerkt aan de *Algemeene Biographie* van MICHAUD. Onder de verschillende *Lofreden van SUARD*, willen wij enkel aanhalen de *Mémoires etc.* (*Gedenkschriiften over het leven van SUARD*),

door D. J. GARAT, 1820, 2 dl.ⁿ in 8.vo Het is geene strenge oordeelvelling als men zegt, dat het werk van dezen revolutionnair het onbeschaamdste cynismus, en de ergerlijkste goddeloosheid ademt. Aldus drukt hij zich uit bijv. over de betrekkingen van SUARD met de door haren man verlatene mevrouw DE KR.... dat *indien dezelve door de wetten worden veroordeeld, zij door de natuur worden gebilijkt. Het zou geene verlichte godsdienst zijn, die zulke gevoelens afkeurde.* Elders durft hij het toonbeeld aller heiligheid vergelijken, met den verachtelijksten en afschuwelijksten man, ROBESPIERRE. Wij willen ons met zulk een schandelijk voortbrengsel niet langer ophouden. Overeenkomstig de bedoelingen van SUARD, heeft zijne weduwe, aan de akademie van wetenschappen schoone letteren en kunsten van Besançon waarvan hij lid was, eene blijvende rente van 1500 francs gelegateerd, bestemd om te worden uitgereikt aan eenen jongeling van talenten en goed gedrag, in het Doubs-departement geboren, en dienende om hem de middelen te verschaffen, om zijne letterkundige of wetenschappelijke opvoeding voortzetten en te voltooijen.

SUARÈS (FRANCISCUS), een Jesuit, te Grenada, in 1548 geboren, onderwees met roem te Alcalá, te Salamanka en te Rome. Men heriep hem naar Coïmbra in Portugal, en hij was er de eerste hoogleeraar der godgeleerdheid. Hij overleed te

Lissabon in 1617, met eene zeldzame gelatenheid: *Ik dacht niet, zeide hij, dat het zoo zacht was te sterven.* SUARÈS bezat een verbazend geheugen; hij kende al zijne werken zoo wel van buiten; dat, wanneer men er hem eene zinsnede uit aanhaalde, hij op denzelfden oogenblik in staat was, tot het einde des hoofdstuks of des boeks voorttegaan. Zou men het echter kunnen gelooven? nauwelijks kon deze geleerde man in de societeit opgenomen worden. Eerst werd hij afgewezen; hij deed nieuwe pogingen, zelfs om er onder de broeders geplaatst te worden. Eindelijk nam men hem op, doch was andermaal op het punt om hem wegtezen, toen een oude Jesuit zeide: »Laat ons eens zien; mij dunkt dat deze jongeling een gemakkelijc bevattings-vermogen bezit, en somtijds zeer juist denkt." Er bestaan van hem 23 deelen in fol. te Lyon, te Mentz, en laatstelijc te Venetië, in 1748, gedrukt, bijna alle over de godgeleerdheid en de zedeleer. Dezelve zijn met orde en nauwkeurigheid geschreven; hij heeft met beleid in zijne werken bijna al de verschillende meeningen over elk door hem behandeld onderwerp, weten in een te smelten: zijne gewoonte was, om vervolgens zijne eigene denkbeelden, bij de theologische nasporingen te voegen, en zijn gevoelen bondiglijk uit een te zetten. De wijze, waarop hij de dwalingen bestrijdt, is vol van krachtige en gebondene logica, die de zegespraal aan de

redenering waarborgt, en die thans zoo zeer verwaarloosd wordt. GROTIUS zeide, dat hij zulk een diepzinnige wijsgeer en godgeleerde was, dat het nauwelijks mogelijk ware zijn gelijke te vinden. In zijn werk *De Synode diocesana*, noemt BENEDICTUS XIV hem, *doctor eximius*, en hem naast VASQUEZ plaatsende, noemt hij hen *de beide lichten der godgeleerdheid*. Terwijl BOSSUET, in een zijner geschriften tegen FÉNELON, dezen godgeleerde aanhaalt, zegt hij: SUARÈS, *in wien men, zoo als men weet de geheele nieuwere school hoort*. Men kan echter niet ontkennen, dat zijne godgeleerdheid met nuttelooze vraagpunten overladen is, dat de geleerde Jesuit, soms de edele eenvoudigheid onzer leerstellingen, en de majesteit der christelijke godsdienst, uit het oog verliest: maar zulks was het gebrek van den tijd, en lieden van de grootste verdiensten, hebben niet altijd den moed of de vrijheid om zich boven hunne eeuw te verheffen. Voor het overige bevat zijne theologie een groot licht; maar het ware te wenschen, dat hetzelfde ontdaan was van vele overtollige navorschingen, en dat men minder naar hetzelfde behoefde te zoeken (zie ANSELMUS — *Heilige* — DUNS, GRAVINA — JOANNES VINCENTIUS — MOLINA, PETAU, THOMAS — *Heilige* —). Zijne *Verhandeling over de wetten* wordt zoo zeer op prijs gesteld, dat dezelve in *Engeland* herdrukt is: Het is niet evenzeer gesteld, met zijn

boek getiteld, *Verdediging des Catholijken geloofs tegen de dwalingen der Anglikaansche sekte*. Bij vonnis van het parlement van *Parijs* werd hetzelfde veroordeeld, om verbrand te worden, vermits het scheen dat terwijl hetzelfde den heiligen Stoel, tegen de scheuring der Engelschen verdedigde, het op sommige plaatsen het gezag der vorsten krenkte. Pater NOËL, een Jesuit, heeft eene *Verkorte uitgave* van SUARÈS geleverd, *Geneve*, 1732, 2 d.l., in fol. De verkorter heeft zijn werk met twee *Verhandelingen* versierd, de eene *De matrimonio* de andere *De justitia et jure*. Pater DESCHAMPS heeft het *Leven van SUARÈS* beschreven, hetzelfde werd in 1671 te *Perpignan* in 4.to gedrukt,

SUARÈS (JOZEF MARIA), [een geleerde oudheidkundige, was de zoon van een bijzitter der rota te *Avignon*, alwaar hij, in 1585 geboren werd; hij werd proost van de hoofd-kerk dier stad, en begaf zich vervolgens naar *Rome*, alwaar de kardinaal BARBERINO hem tot zijnen bibliothecaris benoemde, en hem den titel van *Kamerheer* van Paus URBANUS VIII deed bekomen. In 1633 werd hij tot het bisdom *Vaison* bevorderd]. Na van deze waardigheid afstand te hebben gedaan, nam hij de wijk naar *Rome* tot zijnen vriend, den kardinaal BARBERINO, aan wien hij door zijne kunde en zijn bevallig onderhoud behaagde. Er bestaat van hem; 1.º eene latijnsche vertaling der

Werken van den H. NILUS, Rome, Grieksch en Latijn, met aanteekeningen, 1673 in fol. — 2.º Latijnsche *Beschrijving der stad Avignon in het Venaisinsche*, in 4.to enz. Hij overleed hoog bejaard, in 1678.

SUAVIS of SOAVE. — Zie SARPI.

SUAVIUS (LAMBERTUS), een kwame graveur van *Luik*, bloeide in de 16.^e eeuw. Men houdt hem gewoonlijk voor den kwekeling van LOMBART; hij heeft zich bijna altijd bezig gehouden met naar dien meester te graven. Men heeft van SUAVIUS eene verzameling van acht- en veertig platen onder welke men onderscheidt de *Opwekking van LAZARUS*; de *Twaalf apostelen*; de *Sibyllen*; JESUS CHRISTUS, *in het graf*; de heilige PERTUS en de heilige JOANNES den *kreupele aan de deur des Tempels genezende*; dezelve zijn alle wel afgewerkt, maar een weinig dor.

* SUBLEYRAS (PETRUS), een Fransche schilder en graveur, te Uzés, in 1699 geboren, kwam jong te *Parijs*, en ontving de eerste lessen der schilderkunst van ANTONIUS RIVALZ. Na, in 1726, den grooten prijs te hebben behaald, en na zich te zijner verdere ontwikkeling naar *Rome* te hebben begeven, verwierf hij eenen schitterenden roem, vooral in het portret, waarin hij, als ware het, de schilder naar de mode werd. De vorsten, kardinalen en zelfs Paus BENEDICTUS XIV, wilden door SUBLEYRAS afgemaald wor-

den. Hij vervaardigde daarenboven verschillende *schilderijen*, door kenners op prijs gesteld. Onder dezelve onderscheidt men die, welke den H. BASILIUS voorstelt, terwijl hij de heilige geheimen opdraagt, en de geschenken ontvangt van keizer VALENS, den beschermer der ketters, die in zwijm valt, in de armen zijner lijfwachten. Deze schilderij was bestemd voor de hoofdkerk van den H. PETRUS, en bij het leven des kunstenaars werd dezelve in mosaik gebragt. Het Fransch museum bezit van hem verscheiden schilderijen, onder welke vooral opmerking verdienen: de *koperen Slang*; JESUS CHRISTUS, *aan tafel bij SIMON den Farizeër*, en eene schets van THEODOSIUS, *de zegening van den H. AMBROSIOUS ontvangende*. SUBLEYRAS was een der eersten, die het *koloriet* begonnen te verbeteren, hetwelk tot dusverre in de Fransche school verzuimd was. Men ontwaart ook in de werken van dezen kunstenaar, die tot een tijdvak van verval behoort, wijsheid in de zamenstelling, bevalligheid en kracht in de beelden. Hij overleed te *Rome*, den 28 Mei 1749.

SUBLIGNY (N), in de 17.^e eeuw, advocaat bij het parlement van *Parijs*, beoefende de letterkunde meer dan de regtsgeleerdheid, en gaf lessen in de versificatie aan de gravin DE LA SUZE. Aan den smaak voor het tooneel overgegeven, stond hij toe dat zijne dochter eene der danseressen der Opera werd. Zijne werken zijn: 1.º eene *Vertaling* (in het

Fransch) der beruchte Portugeesche brieven, waarvan de maarschalk DE CHAMILLY, uit *Portugal* terugkomende, hem de oorspronkelijke bezorgde, welke hij rangschikte: dezelve ademen de vurigste, doch tevens de dwaaste liefde; — 2.º *La folle etc.* (*Het dwaas Kraakeel*), een blijspel in prosa, tegen den *Andromachus* van RACINE; — 3.º eenige *Geschriften* ten voordeele van RACINE, waarvan hij de lofredenaar werd, na er de bediller van te zijn geweest; — 4.º *La fausse etc.* (*De valsche CLELIA*), in 12.mo, een beuzelachtige en zouteloze roman, en andere werken, die bijna alle vergeten zijn.

* SUCHET (LODEWIJK GABRIEL), hertog van *Albufera*, maarschalk van *Frankrijk*, den 3 Maart 1770 te *Lyon* geboren, ging in 1792, als vrijwilliger onder de nationale ruitery dier stad; kort daarna ging hij over als kapitein bij eene vrije compagnie van *l'Ardèche* en na verloop van 4 maanden werd hij chef van het 4.º bataillon van het zelfde dept. Het is omtrent dezen tijd, dat hij belast werd, om met zijn bataillon, het bloeddorstige bevel van den landvoogd MAIGNET, ten uitvoer te brengen, om namelijk de gemeente *Bedouin* in asch te leggen, en het tiende gedeelte van de ongelukkige inwoners derzelve te doen sneven. Hij ging vervolgens over tot het leger van *Italië*, en onderscheidde zich bij verschillende gelegenheden, voornamelijk bij het gevecht van *Loano*, alwaar hij

den Oostenrijkers drie staandaards ontweldigde. In 1798, werd hij op het slagveld van *Neumark*, tot brigade-chef benoemd en begaf zich met zijn regiment naar *Zwitserland*, onder den generaal BRUNE; hij legde in dezen veldtocht vele bekwaamheid aan den dag, en zijn gedrag verwierf hem de eer, van 23 op den vijand veroverde vaandels naar *Parijs* te brengen. SUCHET begaf zich vervolgens naar het leger van *Italië*, als chef van den staf onder JOUBERT, wiens vriend hij was. Na den dood van dien veldheer, die in den slag van *Novi* sneefde, zette hij dezelfde betrekking onder CHAMPIONNET voort, tot dat hij aan MASSENA, opper-veldheer van het leger van *Italië* geworden, werd toegevoegd. Het is in deze hoedanigheid, dat hij met 8,000 man, den generaal MÉLAS, die over 40,000 Oostenrijkers het bevel voerde, in bedwang hield; vervolgens droeg hij, door bekwame krijgsbewegingen er toe bij, om dit leger, aan hetwelke hij den terugtocht afgesneden had, te beteugelen. SUCHET vereenigde zich daarop met MASSENA, en was bij den slag van *Marengo* tegenwoordig, waarna hij het bevelheberschap over *Genua* ging aanvaarden. Later had hij het bevel over het centrum van het leger van *Italië*, slaagde er in den generaal DUPONT te ontzetten, maakte met hem, te *Pozzolo*, 4,000 Oostenrijkers krijgsgevangen, en gedurende den vrede, die op het verdrag van *Luneville* volgde, werd hij gebruikt tot de inspectie der

troepen in het zuiden en het westen. Hij ging zich daarop met een bevelhebberschap belasten, bij de troepen-verzameling van *Boulogne*, waarna hem de leiding der werkzaamheden der haven van *Vimereux* werd opgedragen, vanwaar hij als gouverneur naar het kasteel *Laeken*, bij *Brussel*, werd gezonden. In 1805, weder te veld getrokken zijnde, onderscheidde hij zich te *Austerlitz*, door eene even zoo stoute als beradene krijgsbeweging, en in het volgende jaar had hij het voornaamste deel aan het winnen van den slag van *Jena*; eindelijk begaf hij zich in 1808 naar *Spanje*, en werd aan het hoofd van het vijfde legercorps geplaatst, waarmede hij als generaal-en-chef naar *Arragon* werd gedetacheerd. Zijn leger was zonder krijgstucht, in den slechtsten staat en bijna geheel ontmoedigd; het gelukte hem de orde in hetzelfde te herstellen, in de behoeften van hetzelfde te voorzien, en, door met beleid behaalde voordeelen, den moed deszelven te doen herleven. Na de schitterende overwinning van *Margalef*, maakte hij zich meester van de vesting *Lerida*, die als onverwinnelijk werd beschouwd; de overwinning derzelve werd gevolgd door die van verscheiden andere sterkten, en door de bezetting van *Mont-Serrat*, alwaar hij, onder het vuur van een Engelsch smaldeel, de geduchtste stelling veroverde. Deze schoone wapenfeiten werden door den veldmaarschalks-staf

beloond. Weldra rukt hij op *Sagonte* aan, waarvan hij zich meester maakte, na, onder deszelfs muren, den generaal *BLAKE* te hebben geslagen, die, ter ontzetting dier stad aan het hoofd van 30,000 man, uit *Valencia*, was getrokken. Daarna trok hij op *Valencia* aan, hetwelk hij, ondanks den hevigsten tegenstand tot de overgave dwingt, en op den 10 Januarij 1812, nam hij bezit van hetzelfde. Het was alstoen dat hij den titel van hertog van *Albufera* met de daaraan verbondene inkomsten ontving; maar wat hem bij deze gelegenheid het meest tot eer verstrekte, is getracht te hebben, de rampen des oorlogs te verminderen, terwijl zijne regtvaardigheid den tegenstand deed verzwakken. Er werd door zijne zorg eene commissie tot stand gebracht, zamengesteld, uit de verlichtste en regtschapenste mannen des lands, ten einde de oorlogs-belastingen, met billijkheid te bepalen en omteslaan, en hij deed zich verslag geven, van het gebruik dier schattingen, alvorens nieuwe belastingen opteleggen. Nadat de aankomst van eene nieuwe versterking van Engelschen in *Spanje*, de beruchte nederlaag van *Vittoria* ten gevolge had gehad, zagen de Franschen zich genoodzaakt het schier-eiland te verlaten, doch de maarschalk *SUCHET*, naar de *Pyreneën* terugwijkende, verloor de houding van overwinaar niet. Eenigen tijd daarna belast, om den terugtogt van *FERDINAND VII* in

Spanje te beschermen, ontving hij van dien vorst te *Perpignan*, de betuiging *zijner erkentenis over de wijze, op welke hij tegen zijne volken den oorlog had gevoerd*. Toen de hertog van *Albufera* den afstand van *NAPOLEON* vernam, deed hij *LODEWIJK XVIII* door het leger erkennen, dat door den hertog van *Angoulême* gemonsterd werd. Hij ontving den titel van commandeur van den *H. LODEWIJK*, en het bevelhebberschap over de 10.^e militaire afdeeling. Zijn gedrag in het begin der honderd dagen was zeer achterhoudend; hij nam echter dienst bij *BONAPARTE*, en werd lid van zijne kamer der pairs. Hij bekwam het bevelhebberschap over het *Alpenleger*, sloeg de *Piemontezzen* den 15 Junij 1815, en eenige dagen daarna de *Oostenrijkers*. De aankomst van het groote *Oostenrijksche leger te Geneve*, noodzaakte hem *Savooije* te ontruimen, en naar *Lyon* terugtetrekken. Den 11 Julij van de terugkomst des konings onderrigt, verkreeg hij van den chef van het vreemde leger eene eervolle conventie, die, terwijl dezelve zijne geboortestad spaarde, voor *Frankrijk* voor eene waarde van tien millioenen aan artillerie behield. Op denzelfden dag zond hij aan zijne Majesteit de onderwerping in van het leger, waarover hij, tot aan deszelfs afdanking het bevel voerde. De ordonnantie des konings van den 24 Julij sloot hem van de kamer der pairs uit, maar bij de ordonnantie van den 5 Maart 1819; werd hij in zijne waardigheid hersteld, en later

werd hij door den koning benoemd, om bij de verlossing van mevrouw de hertogin van *BERRA* tegenwoordig te zijn. Na eene langdurige en smartelijke ziekte is hij te *Marseille*, den 3 Januarij 1826 overleden, en heeft *Gedenkschriften* nagelaten.

* *SUE* (*PETRUS*), een geneesheer, te *Parijs* den 28 December 1739 geboren, was de zoon van eenen beroemden heelmee-ster, en werd in 1763 tot meester in de heilkunde bevorderd. In 1772 verkreeg hij het brevet van heelmee-ster der stad *Parijs*, in welke betrekking hij reeds in 1762, zijnen vader bij diens overlijden was opgevolgd. *LAMARTINIÈRE* deed hem, gezamenlijk met *LASSUS*, in 1767 tot hoogleeraar en betooger (*demonstrateur*) bij de praktische school benoemen. *SUE* verkreeg in 1790, den leerstoel voor de heilkunde, openstaande door den dood van *HEVIN*, werd vervolgens proost van het heélkundig collegie en was secretaris ad interim, der koninklijke heélkundige akademie, op het tijdschip dat dit genootschap ophield te bestaan. Toen men het geneeskundig onderwijs herstelde, werd hij benoemd tot bibliothekaris der gezondheids-school, en eenigen tijd daarna onderwees hij met roem de bibliographie. *SUE* bekleedde, gedurende vijftien jaren den post van penningmeester der faculteit, en volgde *LECLERC* op in het onderwijs der wettelijke geneeskunde. Hij liet de praktijk der geneeskunde varen, om in zijne studcerka-

mer te kunnen arbeiden, en men heeft van hem verschillende voortbrengselen, van welke wij willen aanhalen: 1.º *Notes etc.* (*Aanteekeningen op de heilkundige grondregels van BOERHAVE, met aanmerkingen van VAN SWIETEN*), Parijs, 1768, in 12.mo; — 2.º *Précis etc.* (*Geschiedkundig verslag van het leven en de werken van JOANNES DEVAUX*), Parijs, 1772 in 8.vo; — 3.º *Discours etc.* (*Redevoeringen aan de heilkundige scholen over de verkiezing van PETRUS, SUE tot de waardigheid van proost*), Parijs, 1776, in 8.vo; — 4.º *Extrait etc.* (*Uittreksel van letterkundige en critische gedenkschriften over de geneeskunde*), Parijs, 1776, in 8.vo; — 5.º *Essai etc.* (*Geschied-letterkundige en beoordeelende proeven over de verlossingen*), Parijs, 1779, 2dl.ⁿ in 8.vo; — 6.º *Discours etc.* (*Geschied- en ontledkundige verhandeling over de prijsstoffen, betreffende de heilkundige gezondheidsleer door de heilkundige akademie, van 1755 tot 1783, voorgesteld*), Parijs, 1784, in 8.vo; — 7.º *Anecdotes etc.* (*Geschied- en letterkundige bijzonderheden over de geneeskunde*), Parijs, 1785, 2 dl.ⁿ in 12.mo; — 8.º *Réflexions etc.* (*Bedenkingen op het artikel van het militaire reglement, hetwelk zes chirurgijn-majours voor de nationale garde aanduidt*), Parijs, 1789, in 8.vo; — 9.º *Sur etc.* (*Over de geneeskundige bibliographie*), Parijs, 1796, in 8.vo; — 10.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van*

het galvanismus en ontleding der verschillende werken, over deze ontdekking in het licht gegeven), Parijs 1802, 4 dl.ⁿ in 8.vo; — 11.º *Mémoires etc.* (*Verhandelingen over den tegenwoordigen staat der heilkunde in Sina*), Parijs, 1802, in 8.vo; — 12.º *Eloge etc.* (*Geschiedkundige lofreden van XAVERIUS BICHAT*); — 13.º *Observations etc.* (*Waarnemingen, aanmerkingen en overwegingen over eenige beender-ziekten*) Parijs, 1803, in 8.vo enz. SUE heeft ook eenige artikels geleverd voor de beide eerste deelen, der *Gedenkschriften* van de geneeskundige maatschappij van naijver. Hij is te Parijs, den 28 Maart 1816 overleden, en was lid van een aantal, zoo nationale als vreemde, geleerde genootschappen.

SUÉNON, Zoon van AGGON, tijdgenoot van SAXON, of SAXO, leefde in de 13.e eeuw, en schreef, even als hij, op raad van ABSALON, aartsbisschop van Lunden, de geschiedenis van *Denemarken*, welke STEPHANUS JOANNES STEPHANIUS, met goede aanteekeningen, te Sora, in 1642, in 8.vo, onder dezen titel heeft in het licht gegeven: *Opuscula SUENONIS, primi Danorum historici*. Dit werk wordt gezocht, en verdient zulks.

SUETONIUS-PAULINUS (CAJUS), landvoogd van *Numidië*, in het jaar 40, na J. C. overwon de Mooren, en maakte zich meester van hun land tot aan gene zijde van het *Atlas-gebergte*, hetwelk

nog geen Romeinsche landvoogd voor hem gedaan had. Hij schreef een *verslag* van dezen oorlog en voerde twintig jaren later het bevel in *Groot-Brittannië*, alwaar zijn moed en zijne voorzigtigheid evenzeer uitblonken. — Zijne verdienste verschafte hem, in het jaar 66 het consulaat, en verwierf hem het vertrouwen van keizer OTHO, die hem tot een zijner veldheeren verhief. SÜETONIUS bezwalkte zijnen roem, door dezen keizer te verlaten. Op den dag van een beslissend gevecht, nam hij schandelijk de vlugt, en rekende zich zulks bij VITELLIUS zelfs als eene verdienste aan.

SÜETONIUS TRANQUILLUS (C.), werd in de eerste eeuw der christelijke jaartelling geboren, en stierf in de tweede. Den bijnaam van TRANQUILLUS ontleende hij van zijnen vader, aan wien men dien van LENIS had gegeven, hetwelk bijna hetzelfde beteekent. SÜETONIUS LENIS, de vader des geschiedschrijvers, was een Romeinsch ridder. Zijn zoon stond in groote achting bij keizer HADRIANUS, die hem tot zijnen secretaris benoemde; maar hij verloor de gunst van dien vorst, wijl hij in eerbied voor de keizerin SABINA was te kort geschoten. Na zijne ongenade, leefde SÜETONIUS in de afzondering en troostte zich door de muzen over het verlies van de gunsten des hofs. PLINIUS *de Jonge*, die met hem in vriendschaps-betrekking stond, zegt, dat hij een man was, die eene groote regtschapenheid,

en eene zeer zachte inborst bezat. SÜETONIUS had zamengesteld: 1.º eene *Zamenspraak der beroemde mannen van Rome*; — 2.º Verscheiden werken over de *spraak-kunst*; — 3.º eene *Geschiedenis der koningen van Rome*, in drie boeken verdeeld; — 4.º een werk over de *Grieksche spelen* enz. Deze werken zijn verloren geraakt, er bestaan nog enkel van hem: *Leven der twaalf eerste keizers van Rome*, en eenige fragmenten van zijnen *Catalogus der beroemde taalkundigen*. In zijne geschiedenis des levens der twaalf *Cæsars*, neemt hij de orde der tijden niet in acht; hij bepaalt alles tot zekere algemeene opperhoofden, en brengt te zamen, hetgene wat hij onder elk hoofd verhaalt. Zijn stijl schiet te kort in zuiverheid. Men verwijt hem met grond aan zijne pen al te veel vrijheid te hebben gegeven, en van even zoo vrij en zelfs toemeloos in zijne verhalen te zijn geweest, als de keizers, welker geschiedenis hij verhaalt, zulks in hun leven waren. Hij noemt de christenen een aan tooverijen en begoochelingen overgegevene sekte (*genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ*), hetwelk geene andere betrekking kan hebben, dan op de door de martelaren en geloofvercondigers gewrochte wonderen. Er bestaan verscheiden uitgaven van dezen schrijver, onder welke men de navolgende onderscheidt: *Rome*, 1470, in fol. deze is de eerste, *Venetië*, 1516, in 8.vo, *Parijs*, 1644, in 12.mo; die

van CASAUBONIS met geleerde aantekeningen, *Straatsburg*, 1647, en die van BOCHORN; evenzeer met aantekeningen, *Amsterdam*, 1686, in 12.mo, *Parijs*, 1684, in 4.to, *ad usum Delphini*, *Amsterdam*, 1736, 2 dl.ⁿ, in 4.to, *Leipzig*, 1804, 2 dl.ⁿ, in 8.vo enz.

SUEUR (NICOLAAS LE), in het Latijn SUDORIUS, raadsheer en later president bij het parlement van *Parijs*, in 1594, in het 55.^e jaar van zijnen ouderdom, door dieven vermoord, heeft zich door zijne grondige kennis der Grieksche taal, onder de geleerden eenen naam gemaakt. Hij heeft er bewijzen van gegeven voornamelijk in zijne sierlijke *vertaling* van PINDARUS in Latijnsche verzen, te *Parijs*, in 1582, in 8.vo in het licht gegeven, en herdrukt in de uitgave van PINDARUS, in 1697, te *Oxford*, door PRIDEAUX bezorgd.

SUEUR (EUSTACHIUS LE), een schilder, te *Parijs*, in 1617, geboren, en bij de Karthuizers derzelve stad, in 1655 overleden, studeerde onder SIMON VOUET, dien hij weldra door zijne uitmuntende talenten overtrof. Deze geleerde kunstenaar heeft zijn land nooit verlaten, intusschen bieden zijne werken, eenen grooten smaak in de tekening aan, die naar de oudheid, en volgens de grootste Italiaansche schilders gevormd is. Deze schilder bragt in zijne stukken, de edele eenvoudigheid en de

majestueuse bevalligheid over, welke het voornaamste kenmerk van RAPHAËL uitmaken. Zijne denkebeelden zijn verheven, zijne uitdrukkingen bewonderenswaardig, zijne houdingen los en natuurlijk. Hij schilderde met eene onbegrijpelijke gemakelijkheid. Men ontwaart in zijne penseelstreken een bijzondere zwierigheid en frischheid. Zijne draperiën zijn met de meeste kunst voorgedragen. LE SUEUR was met die eenvoudigheid van inborst, die opregtheid en die naauwgezette rechtschapenheid begaafd, welke groote talenten zoo zeer in waarde doen stijgen. Zijne voornaamste stukken zijn te *Parijs*. Men kent het *Leven van den heiligen BRUNO*, in twee-entwintig schilderijen, waarmede hij het kleine klooster der Karthuizers versierde, en waarvan er eenigen door afgunstigen verminkt zijn. In 1776, stonden de Karthuizers dezelve aan den koning van *Frankrijk* af, tegen kopijen, met welke men dezelve verving [thans zijn zij in de zaal van den senaat geplaatst]. Men onderscheidt onder de schilderijen van dezen grooten meester, de *Prediking van den heiligen PAULUS te Efeze*, den *marteldood van de H. GERVASIUS en PROTASIUS*, enz. Het werk van LE SUEUR is gegraveerd en in het licht gegeven, door LONDON, *Parijs*, 1811, en bevat 110 stukken [LE SUEUR heeft zelf zijn *portret* vervaardigd, hetwelk door VAN SCHUPPEN, in 1696, is gegraveerd,

en later door COCHIN, voor zijne opneming in de akademie. Zijn borstbeeld door ROLLAND gebeiteld, bevindt zich in de galerij van het Louvre].

SUEUR (JOANNES LE), in de 17.º eeuw, predikant der zogenoemde hervormde kerk, leeraar van *Laferté-sous-Jouarre* in Brië, onderscheidde zich door zijne werken. Men heeft van hem: 1.º eene *Traité etc. (Verhandeling over de goddelijkheid der H. Schrift)*; — 2.º eene *Histoire etc. (Geschiedenis der Kerk en des Rijks)*, Amsterdam 1730, 7 dl.ⁿ in 4.to, en 8 in 8.vo Deze geschiedenis door den predikant PICTET voortgezet, is geleerd, maar vol vooringenomenheden tegen de catholijken, ofschoon er minder woede dan in de overige geschiedkundige werken der protestanten in doorstraalt.

SUFFREN (JOANNES), te Salon, eene stad in Provence, in 1565 geboren, werd Jesuit, en maakte zich beroemd door zijne talenten voor den kansel en voor de zielzorg, door zijnen ijver en door zijnen heiligen levenswandel. Hij was de biechtvader van MARIA DE MEDICIS en van LODIEWIK XIII; maar na verloop van zes jaren deed zijne groote openhartigheid, in een hof vol loosheden, hem wegzenden. Hij bleef verbonden aan de koningin-moeder, en overleed te Vlissingen, in 1641, terwijl hij zich

met genoemde vorstin, van Londen naar Keulen begaf, alwaar zij eene schuilplaats ging zoeken. Hij is de schrijver van een *Christelijk jaar*, 4 dl.ⁿ, in 4.to hetwelk hij, op verzoek van den H. FRANCISCUS VAN SALES vervaardigde. Hij verkortte hetzelfde later onder den titel van *Avis etc. (Geestelijke raadgevingen en oefeningen)*. Pater FRIZON heeft er eene andere verkorting van vervaardigd, Nancy, 1728, 2 dl.ⁿ, in 12.mo

* SUFFREN SAINT-TROPEZ (PETRUS ANDREAS baljuw van), een beroemde Fransche zeeheld, den 13 Julij 1726 op het kasteel *Saint-Cannat*, in Provence geboren. Tot de loopbaan der wapens bestemd, trad SUFFREN SAINT-TROPEZ, in 1743, in dienst der koninklijke marine, maakte zijne eerste wapenfeiten tegen de Engelschen, onderscheidde zich in verschillende veldtogten, en werd in 1747 krijgsgevangen, gemaakt. Hij volbragt, met dezelfde eer den veldtogt van 1756, was bij het gevecht van Mahon en bij dat van Lagos tegenwoordig, alwaar de Engelschen het Fransche smaldeel, onder het geschut der Portugeesche forten aanvielen, en alwaar SUFFREN andermaal werd krijgsgevangen gemaakt. In de ongelukkige onderneming van Larache of El-Araïche, in 1765, voerde hij het bevel over eenen *chébec* (*), en in 1778 werd hij benoemd tot scheepsbevelhebber, bij het

(*) Soort van vaarttuig, in de Middellandsche-zee in gebruik.
Vertaler.

smaldeel van den admiraal d'ESTAING, voor de Indiën bestemd, ter ondersteuning van den bekenden HYDER-ALY. De baljuw SUFFREN bedekte zich in dezen oorlog met nieuwe lauwers, en, bij zijne terugkomst in 1781, vertrouwde men hem vijf schepen toe, die versterkingen naar de *Kaap de goede Hoop* gingen brengen, en zich bij het Indische smaldeel moesten aansluiten. Op zijnen overtocht derwaarts, ontmoette hij een Engelsch smaldeel, onder de bevelen van den commodoor JOHNSTON, en die in de haven van *Praya* te *San-Jago*, een der Kaap-Verdische eilanden, ten anker lag. Hetzelve was uitgezonden om zich van de *Kaap de Goede Hoop* meester te maken. Het was van het uiterste gewigt deze volkplanting te redden, en daarom moest men de aankomst van het vijandelijke smaldeel vóór zijn, hetwelk onder de bescherming der Portugeesche sterkten ten anker lag. SUFFREN viel hetzelve aan, bragt aan hetzelve vele schade toe en volbragt, zijnen weg vervolgende, zijne zending; toen de Engelschen aan de *Kaap* aankwamen, durfden zij niets ondernemen. [De algemeene staten der *Vereenigde Nederlanden*, beloonden deze kloeke daad van SUFFREN, met eenen gouden, met edelgesteenten omzetteu degen, ter waarde van omtrent 25,000 gulden]. Maar het was in *Indië* dat SUFFREN een uitstekender tooneel vond, alwaar hij zijnen roem beter kon ves-

tigen. In 1782, tot bevelhebber van het Fransche smaldeel benoemd, dat de Indische kusten verdedigde, leverde hij in zeven maanden vier gevechten aan den admiraal HUGHES, en heroverde in drie dagen de sterkte *Trinquemale* of *Trincomaly*, welke de Engelschen aan de Hollanders ontweldigd hadden. De inneming dezer vesting, op de oost-kust van het eiland *Ceylon* gelegen, verzekerde hem het overwigt in deze zee-streken, en stelde hem in het bezit van eene der schoonste bekende havens. De talenten en de wakkerheid van den baljuw SUFFREN, herstelden den roem der Fransche zeemagt in *Indië*, en wekten HYDER-ALY op, om nieuwe pogingen in het werk te stellen, teneinde die van zijnen bondgenoot te ondersteunen. Vol bewondering voor SUFFREN, ziede hij hem eens, terwijl hij hem het bericht eener nieuwe overwinning kwam mededeelen: » Tot dusverre heb ik mij een groot man gewaand; maar sedert dat gij op deze kust zijt verschenen, hebt gij mij verduisterd." De verandering der pas-saat-winden, een tijdstip, waarop de schepen op de kusten van *Coromandel* niet meer kunnen stand houden, stelde de Engelschen in de gelegenheid, de kust van *Malabar* en *Bombay* te bereiken; zij hoopten tevens dat SUFFREN genoodzaakt zoude zijn op *Ile-de-France*, 1500 fr. mijlen van het tooneel des oorlogs verwijderd, te provianderen. Maar de Fransche admiraal, had zich te

Achem, op het eiland *Sumatra* alwaar hij ging overwinteren, reeds van de noodige mond- en krijgsbehoefden voorzien, en was dus in de mogelijkheid, om gelijktijdig met het Engelsche smaldeel, aan de kust terug te komen. De baljuw SUFFREN had zich geducht gemaakt bij de vijanden, die zijne buitengewone dapperheid, en de wijze, waarop hij eenen aanval beschikte en bestuurde, bewonderden. In het hevigste van het gevecht, verliet hij dikwerf zijn schip, en ging op een fregat over, ten einde de bewegingen der zijnen en die der vijanden, beter te kunnen gadeslaan. In 1783, leverde hij aan de Engelschen voor de reede van *Goudeleur* een nieuw gevecht, die zijnen roem nog vermeerderde. De in dit zelfde jaar gesloten vrede, voerde den baljuw SUFFREN naar *Frankrijk* terug, alwaar hij met geëstdrift werd ontvangen. De staten van *Provence* deden eenen gedenkpenning met zijne beeldtenis, en met dit opschrift slaan: LE CAP PROTEGÉ; TRINQUEMALE PRIS; GOUDELOUR DÉLIVRÉ; L'INDE DÉFENDUE; SIX COMBATS GLORIEUX. — LES ÉTATS DE PROVENCE ONT DÉCERNÉ CETTE MÉDAILLE MDCCLXXXIV. (*De Kaap beschermd; Trinquemale ingenomen; Goudeleur ontzet; Indië verdedigd; zes roemrijke gevechten.* — De staten van *Provence* hebben dezen gedenkpenning toegewezen, 1784). Hij kwam in 1784 te *Versailles*, alwaar hem het eervolste onthaal te beurt viel, en hij had verschillende bijzondere bijeen-

komsten met den koning. Hij had de achting gewonnen van alle bevelvoerders, zijne ambtgenooten, en zijn zedig karakter beschermde hem tegen de aanvallen des nijsds. Toen hij eens bij den minister van marine het middagmaal nuttigde, alwaar zich ook de admiraal D'ESTAING bevond, werd dese laatste met den naam van generaal bestempeld. D'ESTAING op de SUFFREN wijzende, antwoordde: » Ziedaar de eenige generaal, welke zich alhier bevindt." De koning stichtte enkel voor hem eenen vierden post van onder-admiraal, die na zijnen dood werd ingetrokken en benoemde hem tevens tot ridder zijner orden. Hij had zijne kruistogten naar *Malta* gedaan, alwaar men hem den titel van baljuw, en groot-kruis dier orde opdroeg, en hem tevens tot afgezant aan het hof van *Frankrijk* benoemde. Men heeft aan SUFFREN een weinig al te veel gestrengheid, ten opzichte zijner ondergeschikte chefs verweten; maar hij verving dezelve door officieren eener erkende verdienste, en wist zich bij zijne matrozen en soldaten zoo zeer te doen eerbiedigen en beminnen, dat zulks somtijds tot het overdrevene oversloeg. Deze beroemde zeeheld overleed in 1788. De heer TRUBLET, oud scheeps-kapitein, heeft in het licht gegeven: *Histoire etc.* (*Geschiedenis der togten van SUFFREN in de Indische Zeeën*) in 8.vo, en men heeft van den heer HENNEQUIN *Essai etc.* (*Geschiedkundige proeve, over het leven en de zeeogten van*

den *baljuw* SUFFREN), *Parijs*, 1824, in 8.vo, met een portret versierd.

SUGER, een beroemde abt, in 1082 geboren (*), werd reeds in den ouderdom van 10 jaren in de abdij van *St. Denys* geplaatst, alwaar LODEWIJK, zoon van *Frankrijk* (later LODEWIJK *de Dikke*), werd opgevoed. Toen deze vorst aan het hof was teruggekeerd, beriep hij er SUGER, die zijn raadsman en zijn gids werd. Nadat de abbé ADAM in 1122 overleden was, verkreeg SUGER zijnen post. Hij had het beheer der Justicie en wist in zijne abdij het regt met even zoo veel nauwgezetheid als gestrengheid te handhaven. Daarenboven behoorden de aangelegenheden des oorlogs en de vreemde onderhandelingen mede tot zijn departement; zijn levendige en werzkame geest was toereikend voor alles. Getroffen door de vermaningen van den H. BERNARDUS, die eene hervorming der geestelijkheid predikte hervormde de abt SUGER, in 1127, zijn klooster, en gaf het eerste het voorbeeld dier hervorming. De wereldsche menschen hadden van toen af geenen zoo vrijen toegang meer tot de abdij, en het beheer der Justicie werd naar elders verplaatst. SUGER had het voornemen gemaakt, om zich geheel en al in zijn klooster optesluiten; maar

LODEWIJK VII, op het punt om naar *Palestina* te vertrekken, benoemde hem tot regent des rijks. Ofschoon SUGER den kruistogt zeer goed keurde, had hij zich tegen deze reis verzet, op grond van verschillende omstandigheden, die met het heil van den staat in verband stonden. Het gevoelen van den H. BERNARDUS had de overhand. De zorgen des ministers strekten zich over al de deelen des bestuurs uit. Hij behandelde de koninklijke schatkist, met zoo vele spaarzaamheid, dat, zonder het volk te belasten, hij het middel vond, om aan den koning zoo veel geld te zenden als hij telkens vragde. Deze minister overleed in de abdij van *St. Denys*, in 1152, in de armen der bisschoppen van *Noyon*, van *Senlis* en van *Soissons*. De koning vereerde zijne lijkplegtigheid met zijne tegenwoordigheid en zijne tranen. Er bestaan van hem *Brieven*, een *Leven van LODEWIJK den Dikke*, en eenige andere werken in de verzamelingen van DU CHESNE en D. MARTENNE. Een schrijver, wiens vurige en verbijsterde verbeeldingskracht, de geschiedenis in een zamenweefsel van hevige en beleedigende uitvaringen heeft ontwaard, heeft van den heiligen BERNARDUS en van SUGER eene romaneske vergelijking gemaakt, waarin hij den laatsten prijst, om den eersten verachtelijk te

U 5

(*) De schrijvers komen niet overeen, ten opzichte van het jaar en de plaats der geboorte van SUGER, als laatstgenoemde, geven zij op *St. Denys*, *Tours* en *Bauce*, *St. Omer* enz.

maken; hij grondt zich hierin enkel, op de gewaande afkeerigheid, die SUGER voor de kruistogten gevoelde; eene vooronderstelling, die door de daadzaken wordt gelogenstraft. Na de terugkomst van LODEWIJK, kwam SUGER, ziende dat de ijver der Fransche Heeren verkoeld was, tot het besluit, om op eigen kosten een leger te werven, dat hij zelf naar *Palestina* wilde geleiden. Hij had reeds aanmerkelijke toebereidselen tot deze onderneming gemaakt, toen eene slepende koorts gepaard met zijne hooge jaren, hem waarschuwde slechts aan de groote reis der eeuwigheid te denken (Zie GODEFRIDUS van *Bouillon*, LODEWIJK VII, LODEWIJK IX, PETRUS de *Kluizenaar*). Zijn beheer is bij *Frankrijk* langen tijd in dankbare herinnering, en bij vreemde natiën in bewondering geweest; weinig ministers hebben de openbare aangelegenheden, met zoovele wijsheid, gematigdheid en belangeloosheid behartigd. *Dom GERVAISE* heeft zijn *Leven* beschreven, 1732, 3 dl.ⁿ in 12.mo De abbé d'ESPAGNAC heeft in 1780, tegen dezen grooten en godvruchtigen staatsdienaar, een schandelijk *libel* geschreven, het welk door met de geschiedenis bekende mannen, aan de verachting en afschuw is prijs gegeven. Men heeft van GARAT de *Lofrede* van SUGER, die in 1778 door de Fransche akademie bekroond is.

* SUHM (PETRUS FREDERIK), een beroemde Deensche oudheid-

kundige en geschiedschrijver, te *Kopenhagen*, den 18 October, 1728, geboren. Hij bestemde zich voor de balie, en werd zelfs bijzitter, bij de regtbank des hofs; doch hij liet weldra de beoefening der regtsgeleerdheid varen, om zich uitsluitend aan de geschiedkundige nasporingen te kunnen toewijden. Ofschoon de regering hem achtereenvolgend, tot kameredelman, conferentie-raad, kamerheer en koninklijk geschiedschrijver had benoemd, hield hij zich echter van het beheer van zaken verwijderd. Hij nam toch deel aan de zamenzwering van hovelingen, die het ministerie van STRUENSEE en BRANDT deed vallen, hopende daardoor de afschaffing van het willekeurige gezag te bevorderen. Voor het overige keerde hij weldra tot zijne vreedzame werkzaamheden terug. Innig bevriend met G. SCHÖNING, eenen beroemden geleerde, ondernam hij met hem, in 1751, eene reis door *Noorwegen*, een toenmaals weinig bekend land, waarin hij zich 13 jaren ophield, en er kostbare bouwstoffen verzamelde, die hem in staat stelden, om even zoo nuttige als talrijke werken voorttebrengen. Hij kwam in 1765, te *Kopenhagen* terug, en overleed aldaar, den 7 September 1798. SUHM was lid van verscheiden geleerde genootschappen van *Denemarken*, *Zweden*, *Duitschland*, *Engeland*, enz. Behalve de geschiedkundige verhandelingen, voorkomende in de *Gedenkschriften der akademie van wetenschappen van Kop-*

penhagen, heeft men van dezen geleerde: 1.º drie *Verhandelingen*, over koning KANUT den Grooten, over ERICH den Goeden, over ERICH EMAN, voorkomende in de *Proeven van verbeteringen over de oude Deensche en Noorweegsche Geschiedenis*, door SUHM en SCHIENING, *Koppenhagen*, 1787, in 4.to; — 2.º *Over den oudsten oorsprong der Noordsche volken*, 1770, in 4.to; — 3.º *Odin of Heidensche godgeleerdheid in het Noorden*, 1771, in 4.to; — 4.º *Geschiedenis der Noordsche volks-verhuizingen*, 1772—1773, 2 dl.ⁿ, in 4.to; — 5.º *Kritische geschiedenis van Denemarken, ten tijde der heidenen*, 1774—1781, 4 dl.ⁿ, in 4.to; — 6.º *Scriptores rerum danicarum medii aevi, quos collegit et adornavit* JACOBUS LANGEBECK; *post ejus mortem fecit et praefationem adjecit* P. F. SUHM, 8 dl.ⁿ Het laatste is in 1793 of 1794, in de *Gedenkschriften der akademie van wetenschappen van Koppenhagen* in het licht verschenen. Al deze geschriften waren echter slechts de voorloepers van het groote werk van SUHM, getiteld: *Volledige geschiedenis van Denemarken*, waaraan hij in den ouderdom van 25 jaren begon, en waarvan de zeven deelen, van 1782 tot 1797 in het licht verschenen. De onpartijdigheid, de naauwkeurigheid, de sierlijke en gepaste stijl, en de diepe geleerdheid, welke in dit werk doorstralen, maakten den naam van deszelfs schrijver onsterfelijk, die door zijne natie onder de klassieken wordt gerangschikt. Ook heeft

hij eenige *geschiedkundige romans* vervaardigd. De meeste zijner in de dagbladen en wetenschappelijke memorien verspreide geschriften, zijn gezamenlijk in 15 dl.ⁿ uitgegeven, *Koppenhagen*, 1781—1798: het laatste deel bevat eene *Proeve over het leven en de werken van SUHM*, door RAMUS NYERUP, bibliothekaris der Hoogeschool van *Koppenhagen*.

SUICER (JOANNES GASPARIUS), te *Zurich*, in 1620 geboren, was aldaar openbaar hoogleeraar in het Hebreeuwsch en Grieksch, en overleed er in 1688. Men heeft van hem een *Lexicon of Kerkelijke schatkamer*, der Grieksche kerkvaders, waarvan de beste uitgave is die van *Amsterdam*, 1728, 2 dl.ⁿ in fol. — HENDRIK SUICER, zijn zoon, mede hoogleeraar te *Zurich*, en later te *Heidelberg*, in welke stad hij in 1705 overleed, maakte zich ook door eenige voortbrengselen bekend, onder welke men voornamelijk aanvoert zijne *Helvetische Tijdrekening*, in het Latijn.

SUIDAS, een Grieksch schrijver, onder de regering van ALEXIS COMNENUS, is de schrijver van een geschied- en aardrijkskundig *Woordenboek*. Behalve de verklaring der woorden, vindt men in hetzelfde ook de *Levensbeschrijvingen* van verscheiden geleerden en een aantal vorsten. Deze zijn uittreksels aan schrijvers ontleend, die hem voorgegaan waren. Zijne *compilatie* is zonder keuzen en

zonder oordeel geschied. Eenigen hebben te zijner regtvaardiging gezegd, dat men later vele zaken aan zijn werk had toegevoegd, en dat de misstellingen enkel in de bijvoegsels voorkomen. Ondanks deszelfs gebreken, is dit werk toch belangrijk, wijl het vele fragmenten van oude schrijvers bevat, die niet tot ons zijn gekomen. De eerste uitgave enkel in het Grieksch, is van DEMETRIUS CHALCONDYLUS, *Milane*, 1499, in fol.; en de beste is die van KUSTER, *Cambridge*, 1705, 3 dl.ⁿ in fol. in het Grieksch en Latijn, met diep geleerde aantekeningen.

SUISKEN (KONSTANTIJN), een Jesuit van 's *Hertogenbosch*, alwaar hij, in 1714 geboren werd, heeft zich eenen naam gemaakt door de *Verhandelingen*, waarmede hij de *Acta sanctorum* verrijkt heeft, aan welke verzameling hij gedurende verscheiden jaren heeft medegewerkt. Hij is den 28 Junij 1771 overleden.

SULLY (MAURITS DE), geboren te *Sully*, een stadje aan de *Loire*, uit eene geringe familie, werd na PETRUS LOMBARD tot bisschop van *Parijs* verheven. Zijne kunde en zijne godsvrucht verwierven hem deze waardigheid. Hij stichtte de abdijen van *Herivaux* en *Hermières*. Hij was het, die de grondslagen lag van de Lieve Vrouwen kerk (*Notre-Dame*) van *Parijs*, een der grootste gebouwen, welke men in *Frankrijk* vindt. Deze prachtlievende en milddadige

prelaat, overleed in 1196. Na te hebben opgemerkt dat eenige personen aan de verrijzenis der lichamen twijfelden, verdedigde hij met den meesten ijver dit artikel onzes geloofs, en beval dat men op zijn graf, deze woorden uit het officie der overledenen zou uithouwen: *Credo quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum.* [De bijzonderheden zijn leven en zijne, voor het overige weinig belangrijke, werken betreffende, zijn verzameld door DAUNOU, blz. 149—158, van het 15.e dl. der *Histoire littéraire de la France*, 1820, in 4.to]

SULLY (MAXIMILIAAN DE BÉTHUNE, vrijheer van *Rosny*, hertog van), te *Rosny*, den 13 December 1560, geboren. Zijn vader plaatste hem, in den ouderdom van 10 jaren, in dienst van den koning van *Navarre*: hij was twaalf jaren en studeerde te *Parijs*, toen de *Bartholomeusmoord* plaats had. Zijn gouverneur en zijn knecht, die uitgegaan waren, om naar de oorzaak der volks-beweging te onderzoeken, kwamen niet terug. De jonge SULLY trok zijnen scholiers-tabbaard aan, nam een getijdeboek onder den arm, hetwelk hem onder de moordenaars tot paspoort diende, en begaf zich naar het collegie van *Bourgogne*. Hij volgde HENDRIK IV in den oorlog, en onderscheidde zich in denzelfden door verschillende dappere daden, voornamelijk in den slag van *Arques* en in dien van *Ivry*, bij de inneming van

Dreux, van *Laon*, enz. Met de krijgstalenten paarde hij die van staatkunde en beheer. In 1598 tot bewindhebber der geldmiddelen benoemd, bragt hij de bezuiniging in al de departementen. Na verschillende onderhandelingen, werd hij in 1603, als buitengewoon gezant, naar *Engeland* gezonden, en deed de keuze van den opvolger van ELIZABETH, in den geest van HENDRIK IV uitvallen. Bij zijne terugkomst werd hij tot gouverneur van *Poitou*, en grootmeester der havens en ladingsplaatsen van *Frankrijk* benoemd; het landgoed van *Sully-sur-Loire* werd in 1606 tot een pairs-hertogdom verheven. Zijne gunst belette hem niet, zich somtijds tegen de valsche maatregelen des konings te verheffen. Nadat HENDRIK IV de zwakheid had gehad, eene huwelijksbelofte aan de markgravin DE VERNEUIL te doen, had SULLY, toen genoemde vorst hem het daartoe betrekkelijke stuk vertoonde, den moed hetzelfde in zijne tegenwoordigheid te verscheuren. » Wel, slapperment, zeide hem de in toorn ontstoken koning, zijt gij dan gek! Ja, sire, antwoordde BÉTHUNE, ik ben gek; maar ik wenschte het zoo zeer te zijn, dat ik de eenige in *Frankrijk* was.» Bij andere gelegenheden had hij niet dezelfde onverschrokkenheid. Men weet dat hij aan HENDRIK IV den raad gaf, den prins van CONDÉ in de *Bastille* op te sluiten, om een gerust genot van zijne vrouw te kunnen hebben. SULLY zelf ontkent deze lachhar-

tigheid niet, maar tracht dezelfde, zoo goed als hij kan te bewimpelen, hij verweet zelfs aan den koning, die geen vriend was van in drift genomene besluiten, zijnen raad niet opgevolgd te hebben, en den prins te hebben laten ontsnappen. Toen de koningin zich heviglich over de ontrouw van haren echtgenoot beklaagde, vreesde SULLY niet om het gevoelen uittebrengen, dat men haar naar *Toskannen* behoorde te verbannen. Na dit alles zal men zich niet verwonderen over den haat, welken CONDÉ en de koningin aan dezen minister toedroegen. (Zie *Geschiedenis* van den president DE GRAMMONT, 1.e bk. blz. 25). Na den dood van HENDRIK IV, zag SULLY zich verplicht, om zich, met eene gift van honderd duizend kroonen, van het hof te verwijderen. Eenige jaren later, riep LODEWIJK XIII hem aan hetzelfde terug, en vraagde hem zijnen raad over eenige onderwerpen; maar in wezenlijkheid wantrouwde hij hem, en niet zonder reden. » Reeds op den dag van het overlijden van HENDRIK IV, zegt pater GRIFFET (*Geschiedenis* van LODEWIJK XIII, 1 dl. blz. 47), was hij begonnen met zich bij het hof hatelijk en verdacht te maken, door zijnen hardnekkigen tegenstand, om, ondanks de dringende uitnoodigingen en bevelen der koningin-moeder, op het *Louvre* te komen. Maar, volgens BASSOMPIERRE, beging hij op denzelfden dag nog een' veel grooter' misslag, en die niet vergeten werd. Zoodra hij den dood des konings

vernam, schreef hij aan den hertog DE RONAN, zijnen schoonzoon, die toenmaals bij het leger van Champagne stond, van onverwijld met zes duizend Zwitsers, over welke hij als kolonel-generaal het bevel voerde, op Parijs aantrekken. Het is waar, dat de hertog DE RONAN, met zijne Zwitsers, niet voor de poorten van Parijs verscheen; maar hij had reeds eenen dagmarsch afgelegd, toen de hertog van SULLY hem een tegen-bevel zond." Deze minister was ten uiterste werkzaam in de behandeling van zaken. Toen hij in den raad der geldmiddelen kwam had de roofzucht der financiën, den koning zoo ver gebracht, dat hij aan het dringendst noodzakelijke gebrek had. De eerste maatregel van SULLY was, » de provinciën te door kruisen, den staat van rekening der ontvangers te onderzoeken, en de belastingen te doen innen. Alom verwekten de officieren van financiën hem moeilijkheden, die hem echter in zijnen gang niet stuitten. Gevolgd door zeventig karren met geld beladen, kwam hij bij den koning terug, die te Rouanen was. Dit geld kwam gedeeltelijk voort, uit de van de rekeningen afgekeurde onregelmatige uitgaven." In 1634 gaf men hem den maarschalksstaf van Frankrijk, in verwisseling van den post van groot-meester der artillerie, dien hij tegelijkertijd nederlegde. Hij overleed zeven jaren daarna, den 22 December 1641, op zijn kasteel van Villebon, in het land van Chartres. In zijne afzon-

dering had hij zich bezig gehouden met de samenstelling zijner *Mémoires* (*Gedenkschriften*), die hij zijne *Economies* noemde. Dezelve zijn op eene zeer slordige wijze, zonder orde en zonder verband in de verhalen geschreven; maar er heerscht een ongedwongen stijl in, die enkel aan diegenen mishaagt, welke geene andere Fransche werken kunnen lezen, dan die der eeuw van LODEWIJK XIV. De abbé DE L'ECLUSE DES LOGES, die er eene goede uitgave, in 8 dl.ⁿ in 12.mo, en in 1778, in 10 dl.ⁿ in 12.mo van heeft geleverd, heeft dezelve in eene betere orde gebracht, en aan BETHUNE eene meer zuivere taal doen spreken. [Genoemde uitgave, is in 1827, in 6 dl.ⁿ gr. 8.vo, met verbeteringen herdrukt]. Dit werk is een tafereel der regeringen van KAREL IX, van HENDRIK III en vooral van HENDRIK IV. De minnarijen van dien vorst, de minnenijd zijner echtgenoot, zijne huisselijke verlegenheden, de openbare aangelegenheden, alles wordt er op eene belangwekkende wijze in geschilderd. SULLY was protestantsch, men moet zich alzo niet verwonderen van in zijne *Gedenkschriften*, kinderachtige volkssprookjes tegen de catholijken aantetrefen, terwijl hij tevens de meest gegronde beschuldigingen, tegen de aanhangers van zijn kerkgenootschap verwerpt, ofschoon hij hen, bij andere gelegenheden niet spaart. Zijne staat- en krijgskundige bekwaamheden waren uitgebreider en bondiger, dan die

waarmede hij opzigtens de godsdienst en de zedeleer begaafd was. » Deze man, zegt de abbé DE L'ECLUSE in zijne voorrede, wiens redeneringen over bijna elk ander onderwerp, gewoonlijk bondig en bewijzend zijn, doet zich als zulk een slechte godgeleerde voor, dat dit contrast alleen toereikende zou zijn, om hem te wederleggen. Welke bekenenissen ontruikt hem daarenboven de kracht der waarheid niet? Wat zegt hij niet tegen eenige der dwaze uitspraken der protestantsche synoden, tegen de kuiperijen en misdadige ontwerpen der hoofden dier partij, tegen den geest van opstand en ongehoorzaamheid van dit geheele ligchaam! Het is zoo zonderling te zien, hoe de hertog van SULLY, heurtelings calvinist en een vijand der calvinisten is, dat ik gemeend heb alles te moeten behouden, wat hij met betrekking tot de godsdienst zegt, uit vreeze dat al datgene, wat ik te dien opzigte mogt hebben weggelaten, juist op grond dezer weglating, van een veel grooter gewigt mogt worden geoordeeld, dan het werkelijk is; maar ook hier heb ik gemeend de verbeteringen nog minder te mogen sparen, dan ergens elders." De abbé BAUDEAU had, in 1777, eene uitgave van den oorspronkelijken tekst der *Gedenkschriften* van SULLY, in 12 dl.ⁿ, in 8.vo, met veelvuldige aantekeningen aangekondigd; maar deze uitgave is niet ten einde gebragt. In 1766, heeft men den *Esprit etc.* (*Geest van SULLY*), in 12.mo, in het licht

gegeven. Al wat dezen vermaarden minister betreft, is in deze laatste eeuwen, waarin zijn roem dengenen heeft overtroffen, welken hij in de zijne heeft genoten, en dien, waarmede zijne gedachtenis in de volgende heeft geschitterd, met geestdrift verzameld; men heeft de oogen gesloten op zijne misslagen en gebreken, om zich enkel met zijn gelukkig beheer bezig te houden; men heeft het zelfs eenen welsprekenden schrijver als eene misdaad aangewreven, van over het door ons aangehaalde met den prins van CONDÉ te hebben gesproken, en men had hem niet vergeven, aan de bijzonderheid met de koningin te hebben herinnerd. » Wanneer een man voor regtschappen doorgaat, (heeft ten zijnen opzigte een censor gezegd) moet men zelfs zijne gebreken eerbiedigen, dat is, er eenen sluijer over werpen, opdat dezelve geen was over zijne deugden verspreiden kunnen." Indien deze stelregel waarheid is, indien de natuur en de regten der geschiedenis, zich niet tegen de aanneming deszelven verzetten, zoo moet men ten minste toestemmen, dat hij in eenen tijd komt, waarin men weinig gestemd is denzelven optevolgen. Er is geen zoo kleine papier-bekladder, die, terwijl hij den naam van geschiedschrijver aanneemt, niet zorgvuldiglijk, alle bijzonderheden, het zij ware of valsche, bijeenverzamelt, welke in staat zijn de Pausen, bisschoppen en koningen, door alle eeuwen in den rang der groote mannen

geplaatst, te vernederen. Men kan zelfs zeggen, dat dit de geest en het doel van bijna alle nieuwere geschiedschrijvers is. Zou men den stelregel willen isoleren, en er de toepassing van willen bepalen op het leven van mannen, voor welke den aard der tijden en begrippen vooringenomenheden, heerschen- de en gebiedende toegenegenhe- den vormt, die de openbare stem verbiedt tegentespreken? En is het niet integendeel in zulke omstandigheden dat de genius der geschiedenis zijne fakkel moet schudden om der- zelve licht te doen toenemen, en stralen te werpen op trek- ken, die, aan de oogen der nakomelingschap ontsnapt, aan de volmaakte gelijkenis der be- roemde mannen, waarvan zij de afbeeldingen bewondert, zou- den ontbreken?

SULLY (HENDRIK), een beroemde Engelsche kunstenaar, stak naar *Frankrijk* over, alwaar hij zich door zijne scherpzinnigheid deed bewonderen. Hij was het die den meridiaan der kerk van *St. Sul- pice* rigtte. De hertog van OR- LEANS, regent, en de hertog van AREMBERG, schonken hem elk eene jaarwedde van 1500 livres. Hij overleed te *Parijs*, in 1728, na de anglikaansche godsdienst te hebben afgezworen, en heeft nagelaten: 1.° *Beschrijving van een uurwerk, om de tijden op zee te meten, Parijs*, 1726, in 4.to; — 2.° *Kunstmatige regel der tijden*, 1717, in 8.vo, her- drukt in 1737, met bijvoegselen door JULIUS LE ROY [S. LEPAUTE

heeft zijne *werken* beschreven en de bijzonderheden zijns le- vens bijeenverzameld].

SULPITIA, eene Romeinsche dame, de VROUW van CALENUS, bloeide in het jaar 90, na J. C. Er bestaat van haar een Latijnsch dichtstuk tegen DOMITIANUS, *De edicto DOMITIANI*, over de uit- roeijing der filozofen. Het is waar dat deze uitroeijing, onder eenen vorst zoo als DOMITIANUS, tegen die soort van menschen niet veel béwees; maar de goede VESPASIANUS en anderen zijn evenzeer verpligt geweest, er zich van te ontdoen, teneinde de orde en de rust in den staat te handhaven. Zij had ook een *Dichtstuk over de huwelijksliefde* vervaardigd, waarvan men het verlies moet betreuren, ten minste indien de lof, door MAR- TIALIS aan hetzelfde toegezwaaid, niet overdreven is. Haar *gedieht* tegen DOMITIANUS komt, vereen- igt met den PETRONIUS van *Amsterdam*, 1677, in 24.mo, voor in de *Poetae latini minores Leyden*, 1731, 2 dl.ⁿ, in 4.to en in het *Corpus poetarum* van MAITTAIRE. — Er bestaan ver- schillende Fransche vertalingen van hetzelfde.

SULPITIUS-APOLLINARIS. — Zie APOLLINARIS (C. SULPITIUS).

SULPITIUS-SEVERUS, een ker- kelijk geschiedschrijver, in 363, in *Aquitanië*, in den omtrek van *Toulouse*, alwaar zijne fa- milie eenen vrij aanzienlijken rang bekleedde, geboren. Zoo- dra hij zijne studien volbragt

had, begaf hij zich naar de pleitzaal, en deed er zijne welsprekendheid bewonderen. Hij ging de banden des huwelijks aan; maar toen zijne vrouw kort daarna overleden was, besloot hij zich geheel en al met de dienst van God, en de uitoefening der christelijke deugden bezig te houden. Hij verbond zich eerst aan den H. PHÉBADE of FITADIUS, bisschop van *Agen*, en vervolgens aan den H. MARTINUS van *Tours*, volgde zijne raadgevingen, en was zijn getrouwste leerling. Het juiste jaar van zijnen dood is onbekend; men weet slechts dat hij in het begin der 5.e eeuw overleed, volgens pater PRATO in 410, en volgens anderen in 429. SULPITIUS SEVERUS bezat groote goederen in de nabijheid van *Toulouse* en bediende zich van dezelfde, om de armen in staat te stellen te arbeiden, want daar hij een groote vriend van den arbeid was, wilde hij hen in de werkeloosheid niet voeden. Zijne godsvrucht sloot noch de beleefdheid noch de vrolijkheid uit, zoo als men zulks kan zien uit het begin van zijnen *Brief* aan BASSULA, zijne schoonmoeder, en uit dien, welchen hij aan den H. PAULINUS schreef, terwijl hij hem eenen kok zond, wiens geheele wetenschap bestond, in het zeer slecht toebereiden van eenige moes-groenten. De H. PAULINUS van *Nole*, de H. PAULINUS van *Perigueux*, VENANTIUS-FORTUNATUS zwaaijen aan SULPITIUS SEVERUS den heerlijksten lof toe. Hij had de

XXIII DEEL.

heilige wijdingen ontvangen; maar het schijnt niet, dat hij priester is geweest. Men leest in GENNADIUS dat SULPITIUS SEVERUS, zich in zijnen ouderdom door de pelagianen deed verschalken, en dat hij, na zijne dwaling te hebben ingezien, zich tot een vijfjarig stilzwijgen veroordeelde; maar HIERONYMUS DE PRATO heeft, in het *Leven* van SULPITIUS, bewezen, dat het verhaal van GENNADIUS den geheelen schijn eener fabel had. Verscheiden geleerden hebben hem, op het gezag van den H. HIERONYMUS, van *Milleranismus* (zich aan het duizendjarige rijk vasthoudende) beschuldigd. Het is waar, dat deze kerk-leraar de zamenspraak, *Gallius* genaamd, veroordeelt, en dat PAUS GELASIUS dit werk onder de apocryphe boeken stelt; maar het is juist wijl het valsche gissingen, betrekkelijk den wederopbouw des tempels van *Jeruzalem*, en de herstelling der wettelijke plegtigheden door den antechrist bevatte (zie eene verhandeling in *Raccolta di opuscoli scientifici*, 18.^e dl., *Venetië*, 1748, en de 5.^e *Verhandeling* van PRATO, in zijne uitgave van SULPITIUS, 1.^e dl.) Wij hebben hem te danken eene uitmuntende beknopte gewijde geschiedenis, getiteld: *Historia Sacra*. Dezelve bevat op eene zeer beknopte en toch zakelijke wijze, al hetgene wat er van eeuw tot eeuw, van de schepping der wereld af, tot op het consulaat van STILICO, in het jaar 400 na J. C. is voorgevallen.

V

Dit werk heeft aan Sulpitius den naam van *Christelijken Sallustius* doen geven, wijl hij bij het schrijven deszelven zich dezen geschiedschrijver ten voorbeeld heeft gesteld. Men moet bekennen, dat hij hem, wat de zuiverheid en sierlijkheid des stijls betreft, evenaart. Men vindt in zijn boek eenige bijzondere gevoelens, zoowel met betrekking tot de geschiedenis als tot de tijd-rekenkunde; maar deze gebreken beletten niet dat hij voor den eersten der schrijvers van beknopte kerkelijke geschiedenissen wordt gehouden. Sleidanus heeft er het vervolg van geleverd, vrij sierlijk geschreven, maar daar hij protestantsch was, is hij die secte zeer gunstig. Een ander werk, dat aan Sulpitius-Severus zeer tot eer verstrekt is het *Leven van den H. Martinus*, hetwelk hij op verzoek van verscheiden zijner vrienden zamenstelde. Nog heeft men van hem *Drie Zamenkomsten* en verscheiden *Brieven*, die belangrijke trekken uit het leven van den H. Martinus bevatten. Men heeft hem verweten van al te ligt geloof te hebben gehecht aan mirakelen, en er te hebben aangevoerd, die niet genoeg bewezen waren; maar er komen er verscheiden onder voor, waarvan hij ooggetuige is geweest, en men moet bekennen dat ten opzichte van buitengewone daadzaken, door wijze, deugdzaame en verlichte schrijvers verhaald, de critiek van zekere geleerden, dikwerf in eene valsche kieschheid ont-

aardt, die minder acht slaat op de bewijzen en het gezag des geschiedschrijvers, dan op den aard der gebeurtenis, die niet altijd in overeenstemming is, met hunne wijze, om de inzichten en wonderen der Voorzienigheid te waarden. Hetgene wat veeleer mistrouwen ten opzichte van het verhaal van Sulpitius-Severus zou inboezemen, is zijn al te duidelijk streven, om den heiligen Martinus boven alles te verheffen, wat toenmaals den roep van heiligheid, en de gave van heiligheid genoot, hetwelk vooral blijkt uit zijne zamenkomsten, en nadrukkelijk uit *Zamenkomst I*, N.ºs 16, 17 en 18. Men vindt ook dat hij al te zeer ingenomen is ten gunste van het kloosterleven, en wel ten koste, van hetgene wat hij aan wereldlijke priesters en zelfs aan bisschoppen verschuldigd is, waarover hij als ter loops spreekt, en aan welke hij het als eene misdaad schijnt toeterekenen, van niet naauwkeuriglijk zoo als de monniken te leven, van te paard te rijden, in plaats van enkel ezels te bestijgen, van met pij-stoffen en andere artikels te zijn gekleed, hetwelk zeker niet het uitwerksel eener schitterende pracht was. Maar deze gebreken kunnen in den schrijver geen gebrek aan goede trouw doen vooronderstellen, die hem daadzaken zou hebben doen uitvinden, welke hij zegt zelve gezien, of van onverworpelijke getuigen vernomen te hebben. Het is op de waarheid van zijn verhaal dat hij den voorrang

van den H. MARTINUS op de heiligen van zijnen tijd grondt, en men moet niet gelooven, dat hij zijn verhaal naar het denkbeeld van dezen voorrang regelt, ofschoon dergelijke vergelijkingen weinig strooken met den geest der ware godsvrucht, en dezelve met grond veroordeeld worden door den schrijver der *Navolging van J. C.*, 3.^e Bk. 58.^e Hdl. Zonder, voor het overige, datgene in aanmerking te nemen, wat SULPITIUS-SEVERUS van dezen beroemden bisschop verhaalt, is het zeker, dat de heilige MARTINUS, onder al degene, die hem gekend hebben, als een wonderdoener (*thaumaturgus*) wordt beschouwd; en de wijze en deugd-zame geschiedschrijver verdedigt zeer wel zijne opregtheid en zijnen afkeer van alle overdrijving in zijne 3.^e zamenspraak, N.º 5. De beste en volledigste uitgave zijner geschriften is die van *Verona*, 1741, 2 dl.ⁿ in 4.to, door pater HIERONYMUS DE PRATO, oratorist derzelfde stad. Deze uitgave is verrijkt met verschillende tekstverklaringen, met aantekeningen, geleerde verhandelingen en het *Leven* des heiligen. HACK en ELZEVIR hebben er ook zeer schoone uitgave van geleverd, maar wanstallig gemaakt door dweeppachtige aantekeningen, in welke men echter toestemt, dat alles wat het protestantismus heeft ondernomen te hervormen, bestond ten tijde van SULPITIUS-SEVERUS, en langen tijd vóór hem. — Er is nog geweest een heilige SUL-

PITIUS-SEVERUS, bisschop van *Bourges*, in 591 overleden; en de heilige SULPITIUS *de Goede*, of *de Vrome*, mede bisschop van *Bourges*, in 644 overleden. Beide onderscheidden zich door hunne deugden en hunne geleerdheid. Er bestaan eenige *Brieven* van den laatste in de Bibliotheek der kerkvaders. BARONIUS en andere uitgevers van het *Roomsche Martyrologium* verwarren SULPITIUS-SEVERUS, den kerkelijken geschiedschrijver, met SULPITIUS SEVERUS, bisschop van *Bourges*: deze dwaling is aan den dag gebragt door BENEDICTUS XIV, in zijne voorrede tot het *Martyrologium* door hem in 1749 in het licht gegeven; hij bewijst hierin dat de H. Stoel den naam van den geschiedschrijver SULPITIUS-SEVERUS nooit in het *Martyrologium* heeft geplaatst. Er wordt hem echter sedert onheugelijke tijden in de kerk van *Tours* eene hulde of vereering (*culle*) bewezen.

SULPITIUS (GELLUS), uit de beroemde Romeinsche familie der SULPITIUSSEN, was een der eersten onder de Romeinen, die natuurlijke gronden voor de verduisteringen der zon en der maan aanvoerden. In het jaar 168 vóór J. C. krijgstribuun bij het leger van PAULUS ÆMILIUS zijnde, en eene maansverduistering, in den nacht voorziende, welke den dag voorafging, tot het leveren van eenen slag aan PERSEUS bepaald, vreesde hij dat de soldaten, hieruit een slecht voortteeken zouden affci-

den. Met toestemming van den consul liet hij hen dus bijeenkomen, verklaarde hun de verduistering, en berigtte hen, dat dezelve den volgenden nacht zoude plaats hebben. Dit berigt genas de soldaten van hunne bijgeloovigheid, en deed hem als een' buitengewoon man beschouwen. Twee jaren later (166 vóór J. C.) vereerde men hem en MARCELLUS met het consulaat.

— SERVIVS SULPITIUS RUFUS, een uitmuntend regtsgeleerde ten tijde van CICERO, een man die zich evenzeer door zijne deugden als overige hoedanigheden aanbeval, en consul even als de voorgaande, was uit dezelfde familie. Men heeft van hem eenen zeer schoonen *Brief*, vol goede wijsbegeerte, aan CICERO geschreven, om hem over den dood van zijne dochter TULLIA te troosten. Dezelve komt voor in de verzameling der Brieven van CICERO.

* SUMOROKOFF (ALEXANDER PETROWITSCH), een beroemde Russische letterkundige, te Moskau, uit eene aanzienlijke familie, in 1727 geboren. Hij is de schepper van het Russische tooneel. SUMOROKOFF, tot het beroep der wapens bestemd, werd te Petersburg in het kadetten-collegie opgevoed, en volbragt er zijne studiën met den meesten roem. Eenige *losse Dichtstukjes*, welke hij in het licht gaf, verwierven hem roem, en maakten zijne bevordering gemakkelijk. Bij het verlaten van het collegie, werd hij adjudant van den graaf GALLOWKIN, en

later van den graaf RASUMOWSKI; deze beval hem bij den graaf IWAN SCHUWALOF, eenen heer, die grooten invloed bij het hof had, aan, die hem onder zijne bescherming nam, en aan de keizerin ELIZABETH voorstelde. Reeds vroeg was hij met geestdrift bezielde voor de Fransche classieke schrijvers, en voor de dichters CORNEILLE, RACINE en VOLTAIRE. In 1756, alzoo in den ouderdom van 29 jaren, deed hij zijn eerste treurspel, *Koreff*, in het licht verschijnen, hetwelk de keizerin op het hof-tooneel deed uitvoeren, en dat eenen verbazenden bijval vond. Deze bijval, en die, welke aan zijne overige werken ten deel viel, verwierven SUMOROKOFF de gunsten des hofs. ELIZABETH benoemde hem tot brigadier, directeur des tooneels, en verzeekerde hem eene jaarwedde van 4000 roebels. Onder de kortstondige regering van PETER III, behield hij zijnen rang en zijne jaarwedde, en toen CATHARINA II alleen op den troon bleef, benoemde zij hem tot staatsraad, gaf hem de *St. Anna-orde*, en vereerde hem met de vlejendste onderscheiding. Hij overleed te Moskau, in Maart 1778. SUMOROKOFF is in alle dichtstranten geslaagd, *treurspel*, *blijspel*, *lierdicht*, *hekeldicht* enz., en heeft zelfs in den historischen stijl geschreven. Hij heeft een aantal treurspelen nagelaten, waarvan de voornaamste zijn: *Koreff*; *Aristona*; *Sinaw en Truvor*; *Hamlet*, in navolging van SHAKESPEARE; *Zemira*; *Vischela*; *de valsche Demetrius*;

Micislaw. Onder zijne blijsspe-
len noemt men: *Trissotin*, eene
navolging der *Geleerde vrouwen*
van MOLIÈRE; *Tartufe*, volgens
denzelfden schrijver; *de Regter*;
de Huwelijktwist; *de Legataris*;
de Voogd; *de Afgunstige*; *de*
Moeder, medeminnares der doch-
ter enz. Men heeft ook van
hem zangspelen, zoo als: *Al-*
cestus; *Céphalus en Procris*;
Acis enz. *Liederen*; *dichtstukjes*;
Anacreontische gedichten; *Pinda-*
rische Oden; eene goede *Ver-*
taling der Psalmen; maar hij
heeft vooral uitgemunt in zijne
Herders- en Treurzangen, in
zijne *Fabelen* en *Hekeldichten*.
Men kende vóór hem een' ande-
ren beroemden dichter, SOMORO-
SOFF, die aan het tooneel eenige
zeer middelmatige stukken gaf;
maar SUMOROKOFF heeft hem niet
kunnen evenaren in zijne *Oden*,
noch in zijne *Anacreontische*
zamenstellingen. De stijl van
den tweede is zuiver, welluid-
end, vol verbeeldingskracht en
vuur in de verzen, en in het
proza is hij duidelijk, beknopt
en levendig; doch te zeer leen-
spreukig, zoo als men zulks
opmerkt in zijne *Kronijk van*
Moskau, in zijne *Geschiedenis*
van den eersten opstand der
STRELITSEN in 1682, en in zijne
Geschiedenis van den opstand
van STENKO-RAZIN enz. Deze
schrijver opende om zoo te spre-
ken, het eerste tijdvak der goede
Russische letterkunde, en men
zag in hem den man van genie,
die, te midden der Noordsche
ijsschollen, in al zijne geschriften
eene der vruchtbaarste verbeel-

dingskrachten, een uitgelezen
gevoel, eene kracht ontwik-
kelde, die tot dusverre bijna
het uitsluitend voorregt der be-
woners der schoonste luchtstre-
ken van *Europa* scheen geweest
te zijn. Zijne *Volledige werken*
zijn door NOVIKOFF in het licht
gegeven, *Moskau*, 1787, 10
zware dl.ⁿ in 8.vo Het *Leven* van
SUMOROKOFF is in het Russisch
beschreven, en COXE spreekt
met lof over hem, in zijne *Reis*
door Rusland. DMITRIEWSKY,
lid der Russische akademie van
schooné letteren, sprak in 1807,
zijne *Lofrede* uit. Dit stuk is
langwijlig en vervelend.

SUPPERVILLE (DANIËL DE), pre-
dikant der Waalsche gemeente
te *Rotterdam*, werd in 1657 te
Saumur in *Anjou* geboren, en
maakte aldaar goede studiën.
Hij studeerde later te *Geneve*,
begaf zich in 1685 naar *Hol-*
land, en overleed te *Rotterdam*
den 9 Junij 1728. Men heeft
van hem: 1.º *Les devoirs etc.*
(De pligten der bedrukte kerk),
1691, in 8.vo; — 2.º *Sermons*
(Leerreden), in 8.vo, 4 dl.ⁿ,
waarvan de 7.º uitgave is van
1726; — 3.º *les Vérités etc.*
(De waarheden en pligten der
godsdiens), bij wijze van ca-
techismus, 1706; — 4.º *Traité*
(Verhandeling over den waren
avond-maalganger), 1718 enz.
Deze werken staan bij de pro-
testanten in groote achting. —
[Zijn zoon, mede DANIËL ge-
naamd, te *Rotterdam* den 2
December 1696 geboren, heeft
zich in de ontleed- en heelkunde

zeer beroemd gemaakt, en is aan het hof van den markgraaf van *Bayreuth*, in 1770 overleden].

SURBECK (EUGENIUS PETRUS DE), te *Parijs*, in 1678 geboren, was kapitein bevelhebber der algemeene compagnie van Zwitsers, bij het regiment der gardes, en diende *Frankrijk*, met even zoo vele dapperheid als ijver. Wegens zijne kunde werd hij als honorair-lid der akademie van opschriften aangenomen. Hij overleed te *Bagneux* bij *Parijs* in 1741. Men heeft van hem in handschrift eene *Penning-geschiedenis der Romeinsche keizers van JULIUS CAESAR af tot de regering van KONSTANTIJN den Grooten*, waarin hij vele geleerdheid heeft ten toon gespreid.

SURENA, veldheer der Parthers, in den oorlog, tegen de Romeinen, aangevoerd door CRASSUS, in het jaar 58 vóór J. C., was beneden den koning wat den adel en de rijkdommen betreft, maar overtrof hem in dapperheid, in bekwaamheid en in onderfinding. Hij was het die ORODES op den troon had geplaatst. Hij onderscheidde zich door de nederlaag van het Romeinsche leger onder CRASSUS; maar bezwalkte zijnen roem door zijne trouweloosheid. Hij liet den Romeinschen generaal een mondgesprek vragen, ten einde over een vredesverdrag te onderhandelen, en deed hem in plaats daarvan lafhartiglijk vermoorden: sommigen zeggen, dat men

hem levend wilde gevangen nemen, en dat men hem enkel van het leven beroofde, wijl hij zich verdedigde: eene omstandigheid, welke dit verraad niet minder hatelijk maakt. SURENA voegde de beleedigende bespotting bij den meened. Hij trok *Seleucia* zegepralend binnen, en zeide dat hij CRASSUS medevoerde. Hij had een der gevangenen genoodzaakt dezen Romeinschen veldheer voorstellen, en deed dezen valschen CRASSUS met allerlei bitteren hoon overladen. SURENA had niet lang genot van het vermaak zijner zegepraal, want na zich bij ORODES verdacht te hebben gemaakt, liet deze vorst hem ombrengen. SURENA heeft aan den grooten CORNEILLE, in 1674, het onderwerp tot zijn laatst treurspel geleverd.

SURENHUSIUS (WILLEM), een Hoogduitsche schrijver der 17.^e eeuw, zeer ervaren in de Hebreuwsche taal, is voornamelijk bekend door eene goede uitgave der *Mischna*, met de aantekeningen der rabbijnen MAIMONIDES en BARTENORA, met een Latijnsche vertaling en geleerde commentariën van den uitgever. Dezelve werd in *Holland* van 1698—1703 gedrukt, in 6 boeken of 3 dl.ⁿ in fol. (Zie HILLEL de Oude, JUDA HAKKADOSCH).

* SURIAN (JOANNES BAPTISTA), bisschop van *Vence*, en beroemde kanselredenaar, den 20 September 1670, te *Saint-Chamans*, in *Provence*, geboren. (De Mé-

moires pour servir à l'histoire ecclésiastique du 18.e siècle zegen in 1668). Hij begaf zich in de congregatie van het oratorium en wijdde zich in dezelve aan het predik-ambt. Twee Adventen en twee Vasten, welke hij voor den koning predikte, vestigden zijnen roem en verwierpen hem, in 1728, het bisdom *Vence*, suffragaan van *Embrun*. Hij was lid der Fransche akademie, volgde bij dezelve DE COISLIN, bisschop van *Metz* op, en had er D'ALEMBERT tot opvolger. Deze academicus, volgens gebruik, belast om voor dezelve de lofrede van zijnen voorganger te houden, drukt zich in zijne *receptie-rede* aldus uit: » De bisschop van *Vence* had aan zich zelve alleen, den roem en de eerbewijzen te danken, welke hij genoten heeft. Hij was onbekend met listige rekkelijkheden, laaghartige kuiperijen, en al die verachtelijke hulpmiddelen, die door vernederingen tot waardigheden geleiden. Hij was welsprekend en deugdzaam, en door deze beide hoedanigheden verwierf hij de bisschoppelijke waardigheid en uwe stemmen." Na gesproken te hebben over den aan godsdienstige redevoeringen eigenen stijl, voegt D'ALEMBERT er bij: » Zie daar het kenmerk der welsprekendheid des redenaars, die thans door u betreurd wordt; dezelve was, even als de godsdienst en de waarheid, hartroerend zonder

kunst. Hij scheen dezelve gevormd te hebben, naar het voorbeeld dier edele en eenvoudige redevoeringen, door welke een uwer doorluchtigste leden (*), aan het edele en gevoelige hart van onzen monarch, nog kind zijnde, de deugden inboezemde, waarvan wij thans de vruchten smaken, enz." Er bestaat echter een groote afstand van SURIAN tot MASSILLON. De leerrede over het *Klein getal der uitverkorenen* wordt voor het meesterstuk van SURIAN gehouden. Dezelve komt, met eenige andere van dezen redenaar voor, in de verzameling van *Sermons etc. (Leerreden voor alle dagen van de Vaste)*, Luik, 1738, 2 dl.ⁿ, in 12.mo Zijne *Petit-Carême*, in 1719 gepredikt, is in 1778 gedrukt. In 1733; sprak hij in de hoofdkerk van *Parijs* de lijkrede uit van VICTOR AMEDEUS, koning van *Sardinië*. Hij overleed den 3 Augustus 1754.

SURIN (JOANNES JOZEF), een Jesuit, te *Bordeaux*, in 1600 geboren, is in de 17.^e eeuw beroemd geweest door zijne deugden, zijnen ijver, zijne begaafdheid voor de zielzorg, en het groote vertrouwen, hetwelk hij van eene menigte door hunne geboorte en hunne godsvrucht doorluchtige personen genoot. Hij overleed in 1665. Men heeft zijne ascetische geschriften, in 2 dl.ⁿ in 12.mo, te *Avignon* gedrukt, en eene

V 4

(*) MASSILLON, in zijn *Petit Carême*.

verkorting derzelve onder den titel van *Dialogues etc. (Uitgezochte geestelijke zamenspraken waarin de christelijke volmaaktheid, voor alle soort van personen verklaard wordt)*, te Nancy, 1704, in 12.mo

SURIREY DE SAINT REMY (PETRUS), in de parochie van *Acqueville* in *Normandië* geboren: provinciaal commissaris der artillerie, te *Parijs* in 1716, in den ouderdom van omtrent 70 jaren, overleden, heeft zich onderscheiden door zijne werken en zijne geschriften. Onophoudelijk hield hij zich bezig, met het maken van proefnemingen, en de ontwikkeling der kunsten, welke tot zijn beroep in betrekking stonden, en ontving verscheiden bewijzen van welwillendheid van wege *LODEWIJK XIV.* Men heeft van hem: *Recueil etc. (Verzameling van Gedenkschriften der artillerie)*, *Parijs*, 1745, 2 dl.ⁿ, in 4.to, waarin hij met vele keuze en orde datgene verzameld heeft, wat dit gewichtige gedeelte der nieuwe taktiek betreft.

SURITA, of liever ZURITA (HERONYMUS), van *Saragossa*, sekretaris der inquisitie, in 1580, in den ouderdom van 67 jaren overleden, heeft zich door zijne kunde beroemd gemaakt. Er bestaat van hem: 1.º *Geschiedenis van Aragon, tot aan den dood van FERDINAND den Catholijke*, 7 dl.ⁿ in fol.; — 2.º *Aanmerkingen op het reisboek van ANTONIUS, op CÆSAR en op CLAUDIANUS.*

SURIUS (LAURENTIUS), een ascetisch, schrijver, te *Lubeck*, in 1522, geboren, studeerde te *Keulen* met *PETRUS CANSIUS*, en werd religieus in het karthuizer-klooster dier stad. Na zijne orde door zijne deugden gesticht te hebben overleed hij te *Keulen*, in 1578. Paus *Pius V* stelde hem grootelijks op prijs, en schreef aan zijnen prior te *Keulen*, hem alle verkwikkingen toetestaan, welke zijne zwakheden en zijne onafgebroke ne inspanningen mogten kunnen vorderen. Er bestaan van hem een aantal werken. De voornaamste zijn: 1.º *eene Verzameling van Conciliën*, 4 dl.ⁿ in fol., *Keulen*, 1567; — 2.º *Levens der Heiligen*. Hij had achtereenvolgend 6 deelen van dit werk, van 1570 tot 1575, in het licht gegeven; maar nadat verscheiden geleerden, ter meerdere volmaking van hetzelfde hem bouwstoffen hadden geleverd, begon hij aan eene nieuwe uitgave te werken. Hij gaf het 2.º dl. daarvan in het licht toen de dood hem overviel. *JACOBUS MOSANDER*, een religieus van hetzelfde klooster, zette het werk van *SURIUS* voort. Men heeft er te *Keulen*, in 1617, eene volledige uitgave, in 6 dl.ⁿ in fol. van in het licht gegeven. *SURIUS* heeft gebruik gemaakt van de verzameling van *LODEWIJK LIPPOMANI*. De vrijheid, welke hij zich gegeven heeft, om den stijl van het oorspronkelijke te beschaven en te veranderen, en er uit weg te laten, wat hij niet noodig oordeelde, heeft ook datgene

in minachting gebragt, wat hij er het best van behouden heeft; — 3.º eene Geschiedenis van zijnen tijd, onder den titel van *Gedenkschriften*, welke begint met 1514; dezelve is na elkander voortgezet door ISSELT, door BRACHEL, tot in 1651, door THULDEN tot in 1660, en door HENDRIK BREWER tot in 1673. Dezelve is een vervolg der kronijk van NAUCLERUS; het schijnt dat SURIUS dezelve enkel ondernomen heeft, om de kwade trouw van SLEIDAN aantetoonen, die de geschiedenis van zijnen tijd op eene verregaande wijze verminkt heeft. SPONDANUS spreekt er aldus over (*ad ann. 1556*, in 8.vo): *Quæ Sleidanus quæsitis calumniis vel impuris derisionibus peccavit, ut frequentissime fecit, Laurentius Surius censuris suis in semitam rectam reduxit*; — 4.º Eene uitmuntende vertaling in het Latijn der *Verhandeling* van GROPPER, over de wezenlijke tegenwoordigheid van JESUS CHRISTUS na de Consecratie, onder dezen titel: *De veritate corporis et sanguinis Christi in eucharistia*, Keulen, 1560, in 4.to Nog heeft hij in het Latijn vertaald de werken van TAULERUS, van RUYSBROEK, van STAPHYLUS, en verscheiden strijdschriften geleverd

SURLET. — Zie CHOKIER.

† SURLET DE CHOKIER (ERASMUS LODEWIJK, Baron), regent van *België*, gedurende de laatste omwenteling in dat land, werd

te *Gingelom*, bij *St. Truijen* (*Belgisch-Limburg*), den 29 November 1769, uit eene oude familie, die verscheiden leden aan het Belgisch bestuur, aan de Kerk en aan de letteren heeft geleverd (zie de beide artikels CHOKIER), geboren. Na de verovering van het land van *Luik* door *Frankrijk*, in het jaar V, werd hij, achtereenvolgend door de volksverkiezingen, benoemd tot administrateur der departementen der *Ourthe* en der *Neder-Maas*, waarvan *Luik* en *Maastricht* de hoofdplaatsen waren. De ijver en het doorzigt, waarmede hij genoemde betrekkingen behartigde, verwierven hem de achting en de dankbaarheid zijner medeburgers, die hem in 1812, als vertegenwoordiger van het dep.^t der *Neder-Maas*, naar het Fransche wetgevende ligchaam zonden. De CHOKIER bevond zich toenmaals sedert eenige jaren te *Parijs*, alwaar hij zich met handelzaken bezig hield, met welker bezorging hij eenige letterkundige en wetenschappelijke oefeningen paarde. Het gezelschap der beroemdste personen van dat tijdvak, nam ook een groot gedeelte van zijne ledige oogenblikken in. In 1814 verliet hij het wetgevende ligchaam. Bij zijne terugkomst in zijn vaderland werd hij door zijne medeburgers met geestdrift onthaald. Er opende zich voor hem eene nieuwe loopbaan. De regtschapenheid zijner inborst, zijn gezond oordeel en zijne werkelijk aartsvaderlijke zeden, deden alle stemmen op hem vereenigen,

en in 1816 werd hij als afgevaardigde bij de staten-generaal van het koninkrijk der *Nederlanden* benoemd, ten einde bij dat ligchaam de nationale belangen te verdedigen. Men weet in die gewesten, en zij die geene vreemdelingen in de openbare aangelegenheden van *Europa* zijn, hebben niet vergeten, met welk vuur van onafhankelijkheid en nadruk hij genoemde belangen wist te handhaven. Men herinnert zich ook, hoe hij in eene zaak, die toenmaals veel gerucht maakte, het schoonste en edelste karakter aan den dag legde, door, ofschoon hij in geenen deele voor de pleitzaal was opgeleid, de verdediging op zich te nemen, van een' zijner vrienden, die uit staatkundige gronden, door koning WILLEM I in regten was betrokken. Zoo wel voor het hof, als in de publieke opinie was de zegepraal van DE CHOKIER volkomen; maar de ministers, verschrikt door zijnen populaireren invloed, die steeds toenam, slaagden er in, hem uit de kamer te verwijderen. Eerst in 1828, kwam DE CHOKIER, na eene elf-jarige afwezigheid, in de tweede kamer terug. Hij spreidde er het zelfde karakter ten toon, legde er dezelfde vaderlandsliefde aan den dag. Zoo vele bewezene diensten, en de eervolle afzondering, waarin SURLET DE CHOKIER, vroeger had geleefd, deden de oogen op hem slaan voor het presidentschap van het Belgisch nationaal congres, tijdens de snelle omwenteling, welke in *België*, ten gevolge van die,

welke in *Frankrijk*, KAREL X van den troon stortte, plaats had. De president moest elke maand vernieuwd worden; DE CHOKIER werd tot viermalen na elkander herkozen en zulks in de hagchelijkste omstandigheden. Het huis van *Oranje* wapende zich en bedreigde *Brussel*; DE CHOKIER, aan het hoofd eener deputatie, uit het nationale congres, begaf zich naar *Parijs*, om de kroon van *België*, den hertog van NÉMOURS, tweeden zoon van den koning der Franschen, aantebieden. Tot groot leedwezen der Belgen, werd dezelve niet aangenomen: later is dezelve gedeeld, door de oudste zuster des hertogs van NÉMOURS, echtgenoot van koning LEOPOLD I. De weigering aan DE CHOKIER gedaan, had zijn hart diep getroffen, want toenmaals verzag hij deze verbindtenis niet, en bij het verlaten van het *Palais-Royal*, alwaar de deputatie ontvangen was, zeide hij tot een' zijner vrienden: » Door deze weigering, ben ik in de onmogelijkheid geweest, om aan den koning der Franschen, een millioen te vragen, dat zeer te pas zoude komen, om een aantal families van *Brussel*, die door de omwenteling in armoede gedompeld zijn, te ondersteunen.» Toen eenigen tijd daarna, het provisioneel bestuur zich op vaster grondslagen wilde vestigen, benoemde het SURLET DE CHOKIER tot regent van *België*. Hij aanvaardde deze betrekking, den 24 Februarij 1831. Aan het gezantschap belast, om hem dezen verheven

post aantebieden, antwoordde hij: » Na eene lange loopbaan van verkleefdheid en opoffering kan ik geen beter gebruik maken van de dagen, die mij nog te leven over zijn, dan dezelve aan mijn vaderland toetewijden! Maar, mijne Heeren! meer dan ooit, zal ik thans uwe vriendschap, uw vertrouwen en uwe ondersteuning noodig hebben. Zegt aan uwe ambtgenooten, dat ik het aanneem, en mij naar het verlangen van het nationale congres zal voegen.» Maar deze even zoo deugdzaam als zedige burger, bekleedde zich, zoo als men het hem toenmaals hoorde zeggen, met deze verhevene magt, enkel om er een tijdelijk gebruik van te maken, en de opregtheid van dit zijn gezegde bleek daaruit, dat hij dezelve later zonder leedwezen, zonder eerzucht, nederlegde; terwijl hij *België* had behoed voor de, onder een minder openhartig, minder loyaal bestuur, onvermijdelijke gevolgen der schokken, welke het had ondervonden. Ook moet men het nationale congres van dat tijdvak, dat zijne inzichten steeds ondersteunde, regt doen wedervaren. Maar als deze vergadering hem steeds haren steun leende, geschiedde zulks, wijl de regent met haar steeds open-kaart speelde, zonder eenige achterhoudendheid noch uitvlugten, en door eene dusdanige openhartigheid, een wederkeerig gevoelen te zijnen opzigte uitlokte. Op den 21 Julij 1831, legde de regent, na een al te kort bestuur, aan het tot de huldiging van koning *LEOPOLD* ver-

eenigd congres, zijne volmagten over. Na met zoo veel luister op het tooneel der wereld geschitterd te hebben, trok *DE CHOKIER* naar het dorp terug, waar hij het eerste levenslicht aanschouwde, en hervatte zijne eenvoudige levenswijze. Door de stad *Luik* zag hij zich tot lid van den senaat benoemen: maar boven dezen aanzienlijken post, heeft hij dien van vergeten burgemeester van *Gingelom* verkozen. Daar leefde hij in den schoot der studie, en te midden der landbouwkundige werkzaamheden, tot dat de dood, na eene slepende ziekte, den 7 Augustus 1839 een einde aan zijn verdienstelijk leven kwam maken. Gedurende de geheele uitoefening zijner moeilijke bedieningen, zoo min als na dezelve, heeft *SURLET DE CHOKIER*, geenen enkelen zijner vrienden verloren, noch zich den geringsten vijand gemaakt. Dit was de getuigenis, welke de president van het Belgisch nationale congres (*DE GERLACHE*), bij de huldiging van koning *LEOPOLD*, van hem aflegde. Te vergeefs stelde het besluit van het congres, hetwelk zijne verheffing bevatte, te zijner beschikking en keuze een paleis der natie; hij verkoos er geen, en toen de deputatie van dat ligchaam zich tot hem begaf, om hem het regentschap aantebieden, bewoonde deze nederige man een lokaal van vijftig francs pr. maand. Hij ging alsnu een hôtél betrekken, dat voor zijne behoeften toereikend was. Tot zijne huldiging had

men in de zaal van het congres eenen troon opgerigt, doch de herhaalde aanzoeken van den president dier vergadering waren niet in staat, hem te bewegen om er plaats op te nemen; hij bleef staande. Na den afloop der plegtigheid, weder in zijn rijtuig gestegen, spande het volk de paarden uit, met oogmerk om zelf den regent te trekken; maar terwijl het daarmede bezig was, ontsnapte DE CAOKIER weder uit zijne koets, verloor zich onder de menigte, ontging alzoo deze naar slavernij gelijkende hulde.

* SURVILLE (MARGARETHA ELEONORA CLOTILDA DE VALLON-CHALYS, vrouwe DE), meer bekend onder den naam van CLOTILDE, eene dichteres der 15.e eeuw, in 1405 te Vallon, een kasteel aan den linker-oever der *Ardèche*, in het *Neder-Vivaresche* geboren. Zij ontving eene zorgvuldige opvoeding, die toenmaals niet zeer gewoon was, en had tot leermeesteres hare moeder, PULCHERIA DE FAY-COLLAN, die door haren geest en hare kunde schitterde aan het hof van GASTON-PHOEBUS, graaf van *Foix* en *Bearn*. CLOTILDE ontving van hare moeder den smaak voor de letterkunde, en slechts 11 jaren oud zijnde, vertaalde zij in dichtmaat eene ode van PETRARCHA. De bijval die aan zulke jeugdige proeve te beurt viel, deed 'aan de beroemde CHRISTINA DE PISAN zeggen: » Ik moet al mijne regten op den scepeter van den *Parnassus* aan dit kind afstaan." Haar hu-

welijk met BERENGER DE SURVILLE, in 1421, deed haren ijver voor de studie niet verzwakken; en hare gedichten, bewonderd door KAREL hertog van *Orleans*, volgens den abbé SALLIER, een' der beste dichters zijner eeuw, plaatsten haar in den eersten rang bij dien vorst. Zij ontving de uitnoodiging van verscheiden souverainen, die haar aanspoorden, om aan hun hof te komen, maar zij wilde haar gerust verblijf van *Vallon*, waar hare muse, zulke milde ingevingen genoot, niet verlaten. Daar de koningin, MARGARETHA van *Schotland*, aan wie de hertog van *Orleans*, de werken van CLOTILDE had bekend gemaakt, haar niet tot zich kon lokken, zond zij haar eenen kunstmatigen lauwerkrans, bezet met twaalf madelieven (*marguerites*), met gouden knoppen en zilveren bladen, en deze spreuk: *Margaratha van Schotland aan Margaretha van den Helicon*. Het juiste tijdstip van den dood van CLOTILDE is onbekend; men weet slechts dat zij meer dan 90 jaren bereikte. Na den dood van haren echtgenoot, die in eene gewaagde onderneming, welke hij gedurende het beleg van *Orleans* durfde beproeven, sneefde, had zij zich geheel en al aan de opvoeding van haren eenigen zoon toegewijd. De meeste harer gedichten zijn verloren geraakt, en degene die er nog van bestaan, heeft men enkel aan het toeval te danken. Een harer afstammelingen, JOZEF STEPHANUS DE SURVILLE, een beroemde mili-

tair, vond, zegt men, terwijl hij met eenen beoefenaar van het leenregt, in de handvesten van zijn huis, eenige familie-papieren zocht, het handschrift zijner over-grootmoeder. Onbekende redenen beletteden hem dezelve oogenblikkelijk publiek te maken. Onder het schrikbewind, nam hij de vlugt, en week naar *Zwiserland*, alwaar hij zich bezig hield met de uitgave der gedichten van CLOTILDE. In *Frankrijk* teruggekeerd zijnde, werd hij er erkend, en in 1798, te *Puy-en-Velay* gefusileerd. Een zijner vrienden erfde het handschrift; uit diens handen ging het over, in die van den heer VAN DER BURG, die hetzelfde in 1802, in 8.vo liet drukken. Men heeft er eene tweede uitgave van geleverd, in 1804, in 18.mo; en eenen herdruk, in 1825, in 8.vo, in 12.mo en in 32.mo Onder de gedichten van CLOTILDE noemt men voornamelijk een *Heldendicht*, met het jaarmerk 1422, waarin zij het vertrek van haren echtgenoot betreurt, die zich naar *Puy-en-Velay*, bij KAREL VII had begeven. Dit heldendicht, in eenen bewonderenswaardigen stijl, vol bevalligheid, gevoeligheid en sierlijkheid geschreven, werd echter naar men verzekert, gehegeld, door ALAIN CHARTIER, in zijne verzameling, getiteld: *Fleurs de belle rhétorique*. CLOTILDE antwoordde er op door bijtende *rondeelen*, die den naijverigen dichter tot zwijgen bragten. Hare overige stukken zijn: een *Lied* of eene *Ode*, waarin zij de zegepraal bezingt, door KAREL VIII,

in 1495, te *Foronovo* behaald, *de drie gouden pleitgedingen*, hetwelk eene groote overeenkomst heeft, met het vertelsel van VOLTAIRE, *de drie manieren; Oden*, tot lof van haren zoon en hare schoon-dochter; *Dichtregels* op haar pas geboren kind; *Losse dichtstukjes* enz. Zij had een groot dichtstuk begonnen, getiteld *Lygdamir*, hetwelk zij, gedurende de zeven jaren harer vereeniging met BERENGER DE SURVILLE, weder vergoot, in haar uitgestrekt ontwerp der *Phelypeide*. Het was gedurende dezen zelfden tijd dat zij haren roman, in heldendichten en herderszangen van het *kasteel der liefde* ondernam, maar de handschriften dezer werken bestaan niet meer. De voornaamste hoedanigheden, welke men in de gedichten van CLOTILDE aantreft, zijn eene voorbeeldelooze naïviteit, waarheid en kracht in de gevoelens, sijnheid en verhevenheid in de denkbeelden, en een bijzonder frisch koloriet in de beschrijvingen. Men heeft echter aan deze gedichten de hoofdzakelijke verdienste der echtheid betwist, en men moet bekennen dat onder de gemaakte tegenwerpingen, er eenige voorkomen, op welke het moeijelijk is te antwoorden. De vertaling eener *Ode* van SAPHO, die aan het hoofd harer werken voorkomt; eene aanhaling van LUCRETIVS, wiens werk nog niet ontdekt was, en treffende zinspelingen op de gebeurtenissen der Fransche omwenteling schijnen eene latere zamenstelling te verraden. Hoe kan men daarenboven ge-

looven dat CLOTILDE over de wachters van SATURNUS heeft kunnen spreken, waarvan de eerste in 1635, en de laatste in 1789 ontdekt werd? Het zou verder zeer gemakkelijk zijn te bewijzen; dat de dichtstukken in de voorreden bevat, en die aan eenige beroemde vrouwen worden toegeschreven, alle verdicht zijn. Het denkbeeld, dat de verzameling, onder den naam van CLOTILDE DE SURVILLE in het licht gegeven, als een naar het oude gekleede, modern voortbrengsel beschouwt, is alzo zeer waarschijnlijk; wat hier ook van wezen moge, deze gedichten, waarin men allerliefste stukken aantreft, zullen steeds eene belangrijke lectuur aanbieden. Men kan over deze verzameling raadplegen, een geacht artikel van RAYNOUARD, voorkomende in het *Journal des savans* van Julij 1824, en het artikel, hetwelk de *Biographie universelle*, aan CLOTILDE heeft toegewijd.

SUSANNA, dochter van HELCIAS en vrouw van JOAKIM, uit het geslacht van JUDA, is beroemd in de H. Schrift door hare liefde voor de kuischheid. Zij woonde te *Babylon* met haren man, die de rijkste en aanzienlijkste zijner natie was. Twee oude booswichten ontvlamden voor haar in eenen misdadigen hartstogt; en kozen, om haar zulks te verklaren den oogenblik waarop zij alleen, en in haren tuin het bad gebruikte. Zij verrasten en bedreigden, haar, om, indien zij hun geen gehoor wilde geven, haar als een echtbreek-

ster te doen veroordeelen. Nadat SUSANNA eenen luiden gil had doen hooren, riepen de beide verleiders de huisbedienden, en beweerden haar met eenen jongeling gezien te hebben. SUSANNA werd als schuldig veroordeeld; maar toen men haar naar de strafplaats voerde, vraagde de jonge DANIEL, door Gods geest beziel, een tweede onderzoek dezer zaak. Men ondervraagde op nieuw de beide beschuldigers afzonderlijk. Zij spraken elkander in hunne antwoorden tegen; de onschuld zegerde, en zij werden in het jaar 607 vóór J. C. door het volk tot dezelve straf veroordeeld, waartoe zij onregtvaardiglijk SUSANNA hadden doen veroordeelen. Als men deze heldin met LUCRETIA vergelijkt, aan welke de Romeinen zulken grooten lof hebben toegezwaaid, kan men niet dan zuchten over de verblindings der zedemeesters, die de lafhartigheid eener vrouw verheffen, die zich uit wanhoop van eene misdaad te hebben bedreven, van het leven berooft, en de ware deugd miskennen, die de schande en den dood verkiest boven het bedrijven dier misdaad. (Zie LUCRETIA.)

SUSON (de gelukzalige HENDRIK), een ascetisch schrijver, waarschijnlijk te *Constans*, ontrent het jaar 1300, uit eene adellijke Zwabische familie geboren, begaf zich in de orde van den H. DOMINICUS, en overleed te *Ulm* in den geur van heiligheid, in 1366. SURIUS heeft zijn *Leven* beschreven. Men heeft

van hem: 1.º *Overwegingen op het Lijden onzes Heeren*; — 2.º verschillende *Leerreden*; — 3.º *Horlogie der wijsheid*, in het Latijn vertaald door SURIUS, volgens een zeer onvolledig Hoogd. handschrift. Dit werk, zoodanig als hetzelfde uit de handen des schrijvers is gekomen, werd reeds in het jaar 1470 gedrukt, en was reeds in 1389, door een Franciscaner religieus, te *Neufchâteau* in *Lotharingen* geboren, in het Fransch vertaald. Deze laatste overzetting werd, na in den stijl door de Karthuizers van *Parijs* verbeterd te zijn, in 1493, te *Parijs*, in fol. gedrukt. [De werken van Suson, zijn met zijn *Leven*, te *Keulen* gedrukt, 1555—1615, in 8.vo]

SUTCLIFFE (MATTHEUS), SUTCLIVIVS, een protestantsch godgeleerde van *Engeland*, in het begin der zeventiende eeuw, heeft verscheiden zintwistende verhandelingen zamengesteld, alle door dweepzucht en haat in de pen gegeven. Men kan er over oordeelen door zijn naamloos geschrift, over de zoogenaamde *Overeenkomst van het papismus en het mahometismus*, *Londen*, 1604. Nog heeft hij nagelaten: 1.º *De vera Christi Ecclesia*, *Londen*, 1600, in 4.to; — 2.º *De purgatorio*, *Hanau*, 1603, in 8.vo; — 3.º *De missa papistica*, *Londen*, 1603, in 4.to

SUTHOLT (BERNARDUS), te *Hamm* in *Westfalen*, op het einde der 16.^e eeuw geboren; hij was calvinist, en onderwees de regtsgeleerdheid te *Harderwijk* en

te *Leyden*. Het lezen der werken van IZAAK CASAUBON deed bij hem twijfelingen omtrent zijne godsdienst ontstaan; dat der heilige vaders en vooral der regtzinnige zintwisters, deed hem besluiten om zich openlijk als Catholijk te verklaren. De aartsbisschop van *Salzburg* gaf hem eenen leerstoel der regtsgeleerdheid. In 1625, benoemde de hertog van *Gulik* hem tot zijnen raad. Het tijdstip van zijnen dood is ons onbekend. Men heeft van hem *Verhandelingen over de Instellingen*, waarvan eene der beste uitgaven is die van *Amsterdam*, 1665. Dezelve worden op prijs gesteld. Volgens het gevoelen van ULRICH HUBERT, heeft niemand dan hij, met meer verstand, de wijsbegeerte op de regtsgeleerdheid toegepast. Hij gaf ook de redenen in het licht, die hem bewogen hadden, het calvinismus aftezweren, *Keulen*, 1625.

SUTOR. — Zie COUTURIER (PETRUS).

* SUWAROW (PETER ALEXIS WASILIOWITSCH, Graaf van), een beroemd Russisch veldheer, in 1729 te *Suskoi* in *Ukraine* geboren, was van Zweedschen oorsprong. Reeds in zijne prilste jeugd, ontving hij eene geheel militaire opvoeding in de kadetten-school van *St. Petersburg*. Zijn vader, die generaal was geweest, senator geworden zijnde, veranderde van plan, en bestemde hem voor de magistratuur; maar de aandrang van den jongen SUWAROW be-

hield de overhand, en het werd hem toegestaan de loopbaan der wapens te omhelzen. Hij trad reeds in 1742 in dienst als eenvoudig soldaat, en verduurde al de vermoeijenissen en onaangenaamheden van dezen ondergeschikten staat; tijdens den zevenjarigen oorlog was hij officier, deed zich in denzelven door zijne dapperheid opmerken, en gaf groote hoop van talenten, die hem eenmaal zouden onderscheiden. In 1762 verkreeg hij den rang van kolonel, en maakte in die hoedanigheid de veldtogten mede tegen den muiteling PUGATSCHEW en de Poolsche zaâmverbondenen. Hij behaalde op deze laatsten de overwinning van *Stralowitz*, sloeg het léger, onder de bevelen van OGINSKI, hakte hem 1000 man in de pan, en maakte 700 krijgsgeslagenen. Naar *St. Petersburg* teruggeroepen, bekwam SUWAROW de inspectie der grenzen van *Finland*. De roem van den generaal ROMANZOFF, die zich door geheel *Europa* verspreidde, trok ook zijne aandacht; en daar hij de kunst des oorlogs onder eenen zoo bekwamen meester wenschte te leeren, begaf hij zich naar het leger, hetwelk hij tegen de Turken aanvoerde. Het was als toen, dat SUWAROW zich waardig toonde om met zijn voorbeeld te wedijveren. Hij was reeds generaal, en in een zeer levendig gevecht, viel hij in de vijandelijke gelederen, wierp de liniën der Janitsaren overhoop, doodde eigenhandig verscheiden derzelve, vulde eenen

zak met hunne hoofden, begaf zich naar ROMANZOFF, en ledigde den zak voor zijne voeten (1773). Men vertrouwde hem eene afdeeling toe, aan het hoofd van welke hij ondanks alle pogingen der muzelmannen, den *Donau* overtrok, sloeg dezelve op hunnen aftogt, trok op *Silistria* aan, en sloeg zijne legerplaats voor die stad neder. Hij verenigde zich vervolgens met den generaal KAMENSKOI, de beide legers, uit vijf-en-twintig duizend man bestaande, sloegen dat van den Turkschen veldheer, hetwelk veertig duizend soldaten telde, en ontweldigden hem zijne artillerie, en een aantal vaandels, bij het gevecht van *Kosludje*. Toen kort daarna de Tartaren van *Kuban* en van *Budziak* in opstand waren gekomen, en weigerden aan de Russische wetten te gehoorzamen, trok SUWAROW, in 1783 tegen hen op, sloeg hen volkomen, en nookzaakte hen den eed van getrouwheid aan CATHERINA II af te leggen. De keizerin zond hem haar portret, het *Wladimirs-kruis*, en benoemde hem tevens tot opper-veldheer. Het is dit portret, wat deze krijgsman in het vervolg steeds tot zijne geliefkoosde versiering maakte, wanneer hij de schaapsvacht aflegde, die hem in den strijd tot dekkleed diende, en zijne gala-uniform aantog. In 1787 werd hij op nieuw tegen de Turken gebruikt, en men vertrouwde hem de verdediging van *Kinburn* toe, dat door de vijandelijke vloot belegerd werd. Daar hij deze plaats

wilde overrompelen, had de bassa van *Oczakow*, 6000 manschappen doen ontschepen. SUWAROW zond hun slechts 1000 tirailleurs te gemoet, met zijne instructiën, volgens welke deze, bij het zien der Turken, zich moesten houden als of zij verschrikt waren, en in wanorde de vlugt nemen: dit gebeurde alzoo, en de Turken, die hen achtervolgden, naderden de stad, die SUWAROW dadelijk met talrijke bataillons verliet, hen insloot en alle over den kling deed springen; hunne sloepen, die uitgezeild waren, om versterkingen te halen, kwamen eerst terug toen zij geene hulp meer konden aanbrengeu. De Russische generaal, die steeds aan het hoofd zijner soldaten vocht, werd zwaar gewond aan den hals; maar hij redde *Kinburn*. Een rijke eikenkrans, vol diamanten, welke hem zijne souvereine zond, was de belooning dezer nieuwe heldendaad. Het Oostenrijksche leger, in bondgenootschap met dat der Russen, werd aangevoerd door den prins van *Saksen-Coburg*; nadat SUWAROW, den 21 Julij 1789, vernomen had, dat die veldheer door den groot-vizier, die honderd-duizend man onder zijne bevelen had, omsingeld was, snelt hij hem met 10,000 Russen te hulp, valt onverhoeds op de Ottomanen, terwijl hij zijne soldaten toeroept: »Mijne vrienden, ziet niet naar de oogen van den vijand; mikt op zijne borst, daar is het, dat gij hem treffen moet!» en in

XXIII DEEL.

minder dan drie uren bleef hij meester van het slagveld. (De Oostenrijkers herinnerden zich, in 1799, deze gewigtige dienst niet, toen zij SUWAROW in *Italië* verlieten, en hem alzoo de vrucht zijner zegepralen deden verliezen). Deze gedenkwaardige slag had plaats bij de rivier *Riminsk*, hetwelk hem door CATHARINA II, den bijnaam van RIMINSKI deed geven, terwijl JOZEF II hem tot graaf van het Duitsehe rijk verhief. De generaal GONDOWITSCHE had het beleg van *Ismaïlow* opgebroken, dat gedurende zeven maanden, aan al zijne pogingen had tegenstand geboden. De opperveldheer POTEKIN, liet de oogen vallen op den overwinnaar van *Riminsk*, en zond hem het bevel, om die stad binnen drie dagen intenenen. Het was in het gestrengste van den winter; SUWAROW gehoorzaamde dadelijk en, op den derden dag, gaf hij, zonder te parlementeren of opeisching te doen, eensklaps bevel tot bestorming, terwijl hij tot de soldaten zeide: »Mijne vrienden, de levensmiddelen zijn duur, geene genade!» De Turken bieden den hardnekkigsten tegenstand, en de Russen, tot tweemalen teruggeslagen, maken zich eindelijk meester van de wallen, en dringen in de stad door, die aan de vreesselijkste plundering werd prijs gegeven. Niets werd ontzien, op de straten, in de huizen, in de moskeën, moest alles over den kling springen: 40,000 Turken kwamen bij deze bestorming om

W

het leven, hetwelk met eenig regt aan SUWAROW den bijnaam van MULEY-ISMAËL, den wredesten vorst, die ooit over *Marokko* geregeerd heeft, deed geven. Nadat de vrede van *Jassy* een einde aan dezen bloedigen oorlog had gemaakt, moest SUWAROW zijne overwinningen staken tot in 1792, als wanneer de voortgangen van den Pool *Kosciuszko*, de aandacht van *Rusland* opwekten. Deze veldheer had onder zijne standaards een aantal misnoegden vereenigd, onder welke hij voornamelijk Poolse heeren telde, die hun land van het juk des Peterburgerkabinetts wilden bevrijden. SUWAROW werd benoemd, om hen te gaan beteugelen; hij begaf zich naar *Warschau*, en den 4 October belegerde hij de voornaamste voorstad van hetzelfde, *Praga* genaamd. Ondanks het vuur der talrijke batterijen, viel hij dezelve aan, maakte zich er meester van, trok zegevierend *Warschau* binnen, en deed alles sneven wat onder het bereik der zijnen viel; 20,000 Polen vielen bij deze slagting. Deze overwinning besliste over het lot van *Polen*, dat weldra onder *Rusland*, *Oostenrijk* en *Pruiszen* verdeeld werd. CATHARINA II gaf aan SUWAROW den titel van veld-maarschalk, en schreef hem een' der vleijendste brieven, waarin zij hem onder anderen zeide: » Gij weet, dat ik niemand voor zijne beurt bevorder, ik ben niet in staat den oudsten onrecht aan te doen; maar gij zijt het die u door de beteugeling van *Polen* tot veld-

maarschalk hebt verheven." Na deze onderneming, begaf SUWAROW zich naar een zijner landgoederen bij *Moskau*, alwaar hij zich met den landbouw bezig hield. Middelerwijl was BONAPARTE naar *Egypte* vertrokken: de Oostenrijkers waren er op bedacht, om hunne bezittingen in *Italië* terug te bekomen. Zij sloten een bondgenootschap met de Russen; en PAUL I benoemde SUWAROW tot opperbevelhebber der troepen, welke hij naar dat land zond, hetwelk geheel door de Franschen bezet was. Men zoude al te breedvoerig moeten zijn, om de talrijke zegepralen optesommen, welke SUWAROW er op een zeer verzwakt leger behaalde, welker aanvoerders niet eenstemmig te werk gingen. In korten tijd maakte hij zich meester van *Italië*, en de Franschen stonden op het punt, om hetzelfde geheel te ontruimen, toen MASSENA hen te hulp kwam. PAUL I schonk bij deze gelegenheid aan SUWAROW den titel van *Prins ITALIÏSKI*. Intusschen zag het kabinet van *Weenen* ongaarne de zegepralen der Russen, welke hun eenen grooten invloed zouden kunnen geven, op een gewest, waar *Oostenrijk* ten minste zijne bezittingen wilde behouden: het liet *Rusland* aan zijne eigene krachten over, toen laatstgenoemde verwachtte door zijnen bondgenoot, in zijne laatste pogingen te worden bijgesprongen. Na verschillende gebeurtenissen, trok SUWAROW zijne troepen in *Zwitserland* bijeen, volgens de bevelen, die hij had ontvangen,

om aldaar den aartshertog KARREL te gaan ondersteunen; maar toen hij aldaar aankwam, vond hij er dien prins niet meer. MASSENA kwam er hem aanvallen, en behaalde de overwinning; de nederlaag van *Zurich* benam eindelijk den Russen alle hoop op het behoud hunner overwinningen. SUWAROW had de staatkunde en heerschzuchtige ontwerpen van *Oostenrijk* geraden, en er zijnen souverein van verwittigd; maar noch zijne waarschouwingen, noch zijne vroegere zegepralen, konden zijne ongenade voorkomen; en PAUL I kon hem de tegenspoeden niet vergeven, welke hij grootendeels aan de geheime bevelen van *Weenen* te wijten had. Op zijnen terugtogt naar *Rusland* overviel aan SUWAROW eene ziekte, die door het berigt van de veranderde gezindheid des keizers te zijnen opzigte, aanmerkelijk verergerde. Hij kwam echter in *Petersburg* aan, alwaar hij, verlaten van de gunst des keizers en der grooten, zestien dagen na zijne aankomst, den 18 Mei 1800 overleed. Keizer ALEXANDER I, die zijne gedachtenis in eere herstelde, liet voor hem in 1801, een kolosaal standbeeld oprigten. SUWAROW is ongetwijfeld een der bekwaamste yeldheeren der 18.^e eeuw geweest: de nakomelingschap zal de herinnering zijner heldendaden bewaren, maar ook zal de wreedheid, welke hij bij verschillende gelegenheden ten toon spreidde, steeds eene smet op zijne nagedachtenis werpen.

SUYDERHOEF (JONAS), een Hollandsche graveur, op het einde der 17.^e eeuw, heeft zich meer toegelegd, om in zijne stukken een schilderachtig en pikant uitwerksel te brengen, dan om de netheid en zachtheid van zijn graveerstaal te doen bewonderen. Eene zijner schoonste en voor naamste platen is die, welke den *Vrede van Munster* voorstelt.

SUZANNA. — Zie SUSANNA.

SUZE of SUZA. — Zie HENDRIK VAN SUZA.

SUZE (HENRIETTE DE COLIGNI, bekend onder den naam van *Gravin DE LA*), was de dochter van den maarschalk DE COLIGNI. Zij werd in 1618 geboren, en zeer jong uitgehuwd aan THOMAS HAMILTON, graaf van *Had-dington*, een' Schotsch heer. Nadat de dood haar van haren echtgenoot had beroofd, ging zij een tweede huwelijk aan met den graaf DE LA SUZE, die, om haar aan, voor eenen echtgenoot onaangename, minnarijën te ontrekken, wijsselijk besloot, om met haar op een zijner landgoederen te gaan leven. Om dit plan te verijdelen, verliet de gravin de protestantsche godsdienst door haren man gevolgd, en werd Catholijk, *ten einde*, zegt koningin CHRISTINA, *hem niet meer noch in deze, noch in de andere wereld te zien*. Daar deze verandering de beide echtgenooten nog meer tegen elkander verbitterd had, verkreeg de gravin DE LA SUZE van

het parlement de scheiding, welke zij verlangde, en wijd de graaf er niet in wilde toestemmen, gaf zij hem 25,000 kroonen, om zijne bewilliging te erlangen. Het was alstoen dat een snaak zeide: » Dat de gravin 50,000 kroonen bij deze zaak verloren had, omdat als zij nog eenigen tijd gewacht had, in plaats van 25,000 kroonen aan haren man te geven, zij dezelve van hem zou ontvangen hebben, om zich van haar te ontslaan." Mevrouw DE LA SUZE, vol geestdrift voor de letterkunde, verwaarloosde hare huiselijke aangelegenheden geheel en al, zoo dat de laatste weldra in eenen geheel berooiden staat verkeerden. Haar huis, tweede *Hôtel de Rembouillet* was de verzamelaarsplaats der schoone geesten, die haar in dichtmaat en onrijm vierden. Zij overleed in 1673, als eene vrouw beschouwd, die met de zwakheden harer kunst, de bevalligheden van eenen schoonen geest vereenigde. » Met al de hoedanigheden versierd (zegt een eenigzins gestreng schrijver), welke de *sterke vrouw* niet bezat, waarover de gewijde schriften spreken, had zij geene der hoedanigheden, aan deze toegeschreven, daar zij noch eene goede echtgenoot, noch eene getrouwe vriendin, noch eene wijze bestuurster harer goederen, noch eene voorzigtige huismeesteresse was: het zal te weten staan, of eenige min of meer gelukkige rijmklanken, met dat alles in mededinging kunnen treden." (Zie DACIER, LA FAYETTE, GEOFFRIN, GRAF-

FIGNY, TENCIN). Hare *Werken* verschenen, in 1684, in 2 dl.ⁿ in 12.mo, in het licht. Men herdrukte dezelve met verscheiden stukken van PELISSON, en van eenige anderen, in 1695 en in 1725, 5 dl.ⁿ in 12.mo Men heeft deze geestige dichtregels op de gravin DE LA SUZE, aan den heer DE FIEUBET of aan pater BOUHOURS toegeschreven:

Quae dea sublimi vehitur per inania curru?
An Juno, an Pallas, an Venus ipsa venit?
Si genus inspicias, Juno; si scripta Minerva;
Si spectas oculos, Mater Amoris erit.

SUZON. — Zie SUSON.

SWAMMERDAM (JOANNES), een beroemde ontleed- en natuurkundige, te *Amsterdam*, in 1637 geboren, ontving de doctorale waardigheid in de geneeskunde, te *Leyden*, in 1667. Hij legde zich voornamelijk toe op de beoefening van het menschelijke ligchaam en van de insekten, terwijl hij een rijk kabinet voor de natuurlijke historie bijeenbragt. Men heeft hem de uitvinding van eenen thermometer, ter onderzoek van den graad van warmte bij de dieren te danken. Op het einde zijner dagen verviel hij in de dweeperijën van ANTOINETTE BOURIGNON, ging haar in het *Holsteinsche* bezoeken, en verbrandde, bij zijne terugkomst te *Amsterdam*, bijna al zijne geschriften, leefde in de afzondering en overleed in 1680. Hetgene wat ons van hem is overgebleven, is: 1.º *Verhandeling over het ademhalen en het gebruik der longen*, *Leyden*, 1738, in 4.to; — 2.º *De*

fabrica uteri muliebris, 1679, in 4.to; — 3.º *Algemeene Geschiedenis der insekten*, Utrecht, 1669, in 4.to, mede in het Fransch en in het Latijn vertaald (zie MOUFET). Dit werk is in vier deelen verdeeld, volgens de vier orden van verandering, welke hij met betrekking tot de insekten had in acht genomen. De platen zijn buitengemeen schoon, en, tot zelfs de ingewanden der bijen, is alles met de grootste naauwkeurigheid gegraveerd. REAUMUR, die hetzelfde onderwerp heeft behandeld, heeft de platen van SWAMMERDAM overgenomen ter versiering zijner werken. Aan het hoofd der Latijnsche vertaling, onder den titel van *Biblia naturæ etc.*, vindt men zijne *Levensbeschrijving* door BOERHAVE. Hij was een rechtschapen man, een vlijtig waarnemer, een zedig wijsgeer. Zeker schrijver zegt: » De vergrootkunde (*microscopie*), die in meer dan een hersengestel holle denkbeelden heeft doen ontstaan, die, volgens de aanmerking van den beroemden LECLERC, somtijds gediend heeft om de natuurkunde te ontaarden en om, zoo als het aan LEEUWENHOEK gebeurd is, romaneske stelsels integeven, en die welligt van SPINOSA een' godverzaker heeft gemaakt (*),

heeft bij SWAMMERDAM geen dezer noodlottige gevolgen te weeg gebracht, zijne waarnemingen dragen alle het kenmerk van bezadigdheid en wijsheid, waarbij niets van het spoor afwijkt.»

SWEDENBORG (EMMANUEL), te *Stokholm*, den 29 Januarij 1689 geboren, werd in 1716, door KAREL XII, benoemd tot den post van bijzitter in het delfstoffelijk collegie dier stad. Hij werd veradeld, in 1719, door de koningin ULRIKA ELEONORA, maakte zich berucht door zijne reizen, zijne boeken en zijne zotternijen. Hij zeide dat God hem in 1743 persoonlijk verschenen was, om hem in staat te stellen met de engelen te spreken; hield zich op met het voorzeggen van toekomstige of verborgene dingen; beroemde zich van in verstandhouding met de zielen der dooden te staan; van dikwijls naar de hel te gaan, en van lid van de *Maatschappij der Engelen* te zijn. Hij overleed te *Londen* in 1772, na verscheiden werken te hebben geschreven, waarvan, dank zij den vreemden smaak der eeuw, en den gezochten ijver onzer geestdrijvers, men alom vertalingen heeft gemaakt. Deze werken zijn: *eene Verhandeling*

W 3

(*) Zeker is het, dat deze valsche en zwartgallige geest zich veel met *microscopie* bezig hield. Hij twijfelde er niet aan, dat de kleine wezens, welke zij hem deed ontdekken, het voortbrengsel eener alvermogende stof waren. Men beweerde zelfs, dat zij in het begin zijn geliefkoosd argument waren. Zestien eeuwen waren echter reeds verlopen, dat de H. PAULUS er op geantwoord had: *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus.* Hebr. IV, 13.

over de wonderen des hemels en der hel; eene andere over het nieuwe Jeruzalem en deszelfs hemelsche leer; eene verhandeling over de huwelijksliefde; eene andere over het verband tusschen het geestelijke en het stoffelijke, of over de gemeenschap tusschen de ziel en het ligchaam. Nog heeft men van hem: *Het mineraal-rijk, Leipzig, 3 dl.ⁿ in fol.*, eene wanstallige compilatie van geenerlei nut. Men kan echter aan SWEDENBORG eenige op zich zelve staande en niet-zamenhangende bekwaamheden, in de wis-, natuur-, ontleed-, boven-natuurkunde, natuurlijke historie en godgeleerdheid niet betwisten, doch men kan geene dwaasheid of ketterij uitdenken, die in zijne werken niet te vinden zijn. Bepaaldelijk verklaart hij zich in dezelve voor de ketterij van EURYCHÈS. Alle zouteloze taal tegen de Catholijken opeengestapeld, en de onbeschaamdste lasteringen, worden er onophoudelijk in herhaald. De gewijde boeken, worden er op eene willekeurige, belagchelijke, en dikwijls onbetamelijke wijze in verklaard. Men vindt in dezelve echter hier en daar waarheden, met den meestboeienden nadruk voorgedragen, zoo als de volgende: »De mensch is van natuur genegen tot het geloof in, en de aanbidding van God in zijne ziel, een invloed, dien hij moet verstikken, wil hij tot het atheïsmus overslaan.» SWEDENBORG werd het hoofd eener soort van sekte, te Londen vrij sterk verspreid, en ook te Parijs onder den naam van

Martinisten bekend. Dezelve nam toe en vond zelfs ingewijden, onder hen die zich filozofen noemden. Volgens den schrijver van de *Opgeligte sluijer* en der *zamenzwering tegen de Catholijke Kerk*, was SWEDENBORG geen te goedertrouw handelende geestdrijver, maar een Sociniaan of of een huichelende deïst, die de taal der geestdrijvers gebruikte, om het christendom door eene zoogenaamde natuurlijke godsdienst te verdringen. Er verscheen, in 1820, te *Kopenhagen* een *Leven* van den bijzitter SWEDENBORG in het licht, dat zeer gezocht werd. Hetzelve is verrijkt met verscheiden fragmenten zijner geschriften, en met eene ontleding van zijn stelsel; men ziet in hetzelve dat SWEDENBORG eenig denkbeeld van de schedelleer had gehad, in onze dagen door doctor GALL voorgedragen.

SWEDIAUR. — Zie SCHWEDIAUR.

SWEERTS (EMMANUEL), te *Zevenbergen* bij *Breda* geboren, kweekte een aantal vreemde bloemen en planten aan, liet teekeningen vervaardigen van het zeldzaamste wat hij in dat vak bezat, en vervaardigde eene verzameling, aan welke hij den titel gaf van *Florilegium, Frankfurt, 1612, 2 dl.ⁿ in fol., Amsterdam, 1647.* Deze verzameling, vol wel gegraveerde platen, bevat de beschrijving in het Latijn, in het Hoogduitsch en in het Fransch, van hetgene wat zij voorstellen. — Zie MÉRÍAN (MARIA SIBYLLA).

† SWEERTS DE LANDAS (JAKOB DIRK, Baron), luitenant-generaal, in dienst der *Nederlanden*, te *Gorinchem*, in 1759 geboren. Reeds in 1775 trad hij als vaandrig in dienst, bij het Waalsch regiment van den generaal SMIS-SAERT, en ging in Augustus deszelfden jaars, met den rang van luitenant, over tot het Hollandsche regiment der gardes te voet. In 1778, effectief luitenant, en in 1781 kapitein geworden zijnde, bekwam hij, in 1792, den rang van kolonel der infanterie, en het is in deze hoedanigheid, dat hij, onder de bevelen van den erf-prins van *Oranje* (later koning WILLEM I), in 1793, den veldtocht van *Vlaanderen* tegen *Frankrijk* mede maakte. Hij was tegenwoordig bij de gevechten van *Lincelles* en *Warwick*, en onderscheidde zich bij de blokkering van *Maubeuge* en de belegering van *Landrecies*. Een groot voorstander der zaak van het huis van *Oranje* zijnde, vroegde en verkreeg hij, na de omwenteling van 1795, zijn ontslag, en trad eerst in de maand Junij 1813 weder in dienst, als wanneer keizer *Napoleon* hem benoemde tot commanderend kolonel, van het regiment van *Taxel*, welken post hij, wegens zijne staatkundige gevoelens den 7 October daaropvolgende weder verloor. Nadat het provisioneel bestuur van November 1813 twee legercorpsen had opgerigt, teneinde gewapenderhand de zaak der nationale onafhankelijkheid te handhaven, vertrouwde zij het

bevel over een derzelve, met den rang van generaal, aan SWEERTS DE LANDAS toe. Terwijl DE JONGHE, aan het hoofd van een ander klein legerkorps, de bewegingen van den generaal MOLITOR te *Utrecht* moest gadeslaan, had de generaal SWEERTS DE LANDAS bevel, om over datgene te waken, wat de in *Gorinchem* opgesloten Franschen van dien kant zouden kunnen ondernemen. Met zijn klein leger-corps dat niet boven de 600 man beliep, zich naar *Rotterdam* begeven hebbende, voerde hij aldaar het bevel over de land- en zee-magt. Door zijnen aanval op *Hellevoetsluis* bevorderde hij de overgave dier plaats en zeehaven. De ijver en werkzaamheid welke SWEERTS aan den dag legde, droegen op eene vermogende wijze bij, om het werk der omwenteling te versterken. Ook werden zijne verdiensten door den soevereinen-vorst der *Verenigde Nederlanden* erkend, die, zoodra als hij aan het hoofd van het bestuur was geplaatst, hem in zijnen rang van generaal-majoor bevestigde, hem in Januarij 1814, tot bevelhebber van het tweede militaire arrondissement, in Junij van het zelfde jaar tot luitenant-generaal en bevelhebber van het tweede algemeene commandement, en eindelijk tot gouverneur der residentie van 's *Gravenhage* benoemde. SWEERTS DE LANDAS was commandeur der militaire *Willem's-orde*; en is te 's *Gravenhage* den 10 Maart 1820 overleden.

SWERT (FRANCISCUS) SWERTIUS, te *Antwerpen*, in 1567, geboren, en in dezelfde stad, in 1629 overleden, stond in betrekking met bijna al de geleerden van zijnen tijd. Hij was ervaren in de Belgische geschiedenis, in de Romeinsche oudheden en letterkunde, en gaf een aantal werken in het licht, waarvan de meest bekende zijn: 1.º *Rerum Belgicarum annales*, 1620, in fol.; — 2.º *Athenæ Belgicæ*, *Antwerpen*, 1628, in fol.; — 3.º *Deorum, dearumque capita ex antiquis numismatibus*, *Antwerpen*, 1602, in 4.to, en in de Grieksche oudheden van GRONOVIVS, 7.º dl. Deze hoofden zijn ten getale van negen-en-vijftig. SWERT deelt in korte woorden de geschiedenis dezer godheden mede, met de aanhalingen der ouden, welke er over gesproken hebben; — 4.º *Belgii totius descriptio*, 1603; — 5.º *Selectæ orbis christiani deliciae*, *Keulen*, 1625, in 8.vo Dit is eene verzameling van grafschriften, welke in de voornaamste steden van *Europa* gevonden worden. Hij heeft veel gebruik gemaakt van de nasporingen van NATHANAËL CHYTREUS over hetzelfde onderwerp; — 6.º *Monumenta sepulcralia ducatus Brabantiae*, *Antwerpen*, 1613; — 7.º *Hieronymi Magii de tintinnabulis, cum notis etc.*, *Amsterdam*, 1664; — 8.º *Epitaphia joco-seria*, *Keulen*, 1645.

SWIETEN (GERARD VAN), te *Leyden*, in 1700, van catholijke ouders geboren, was een beroemde leerling van BOERHAVE. Tot doctor in de geneeskunde

bevorderd, gaf hij lessen in dezelve, welke de nijd zijner tegenstrevers, hem, wyl hij Catholijk was, deden staken. De Engelschen boden hem eene schuilplaats, en eene jaarwedde van 1000 ponden sterlings aan; maar hij verkoos liever zich naar *Weenen* te begeven, waartoe hij, in 1745, door de keizerin MARIA-THERESIA, als haar eerste lijfarts, beroepen werd, wyl hij openlijk de godsdienst zijner vaderen wilde uitoefenen. Hij onderwees aldaar met eenen buitengewonen roem de geneeskunde, tot in 1753. Zijne lessen werden in menigte door vreemdelingen bezocht, en de nauwkeurigheid, waarmede hij de proeven der aspiranten onderzocht, deed er het getal nog door toenemen. Bij zijn onderwijs, nam hij ook de geneeskundige praktijk waar. De keizerin had hem, behalve tot haren eersten lijfarts, mede benoemd tot haren bibliothecaris, voorzitter der geneeskundige faculteit, in de keizerlijke staten enz. Men heeft van hem 1.º *Commentaria in Hermanni Boerhaavii Aphorismis de cognoscendis et curandis morbis*, *Parijs*, 1741—1772, 5 dl.ⁿ in 4.to VAN SWIETEN heeft daarenboven in het licht gegeven eene *Verhandeling over de militaire geneeskunde*, in 12.mo Deze bekwame man overleed in 1772. Pater IGNATIUS WURZ, een Jesuit, heeft zijne *Lijkrede* uitgesproken: er waren eenige netelige artikels in te behandelen, waarvan de redenaar zich met beleid gekweten heeft. Men heeft aan VAN

SWIETEN verweten, van, welligt zonder het te willen, de, eenige jaren na zijn overlijden, aan de godsdienst, door ongerijmde en heiligschendende hervormingen toegebragte slagen, te hebben voorbereid, maar het zoude onedel en onregtvaardig zijn, dit verwijt tegen eenen man aantevoeren die niet meer in staat is, om zich te regtvaardigen. Men kan echter niet ontkennen, dat hij eenige voorliefde aan den dag legde voor de aanhangers der kleine kerk (Jansenisten), en soms zelfs voor de filozofen, en dat het groote vertrouwen, hetwelk MARIA THERESIA in hem stelde, in meer dan een opzigt kwade uitwerkselen kan hebben gehad.

SWIFT (JONATHAN,) door VOLTAIRE den RABELAIS van *Engeland* bijgenaamd, in 1667, te *Cashel*, in het graafschap *Tipperary*, in *Ierland*, uit eene goede familie geboren, doch niet zonder eenigen twijfel, omtrent de wettigheid zijner geboorte; eene twijfeling aan welke hij zelf gewigt bijzette. Hij omhelsde eerst den geestelijken staat, verkreeg een beneficie, liet hetzelfde weder varen, en na den dood van zijnen beschermer, *sir WILLIAM TEMPLE*, bevond hij zich zonder eenig redmiddel, en kwam te *Londen* eene nieuwe prove vragen. Hij bood een smeekschrift aan koning WILLIAM III aan, zonder echter iets te bekomen. Het is aan den kwaden uitslag van dezen stap, dat men de bitterheid moet toeschrijven, in al de werken van

SWIFT tegen de koningen en hovelingen verspreid. Hij verkreeg echter eenigen tijd daarna verscheiden beneficiën, en onder anderen het dekenschap van den H. PATRICIUS in *Ierland*, welke hem eene zeer aanzienlijke inkomst opleverde. In 1735, werd hij door eene zeer hevige koorts aangetast, die voor hem zeer noodlottige gevolgen had. Zijn geheugen verzwakte, een somber verdriet maakte zich meester van zijne ziel, en hij verviel in eene krankzinnigheid. Hij bragt zijne nog overige levensdagen in dezen beklagenswaardigen staat door, tot op het einde van het jaar 1745. Eenige oogenblikken van kalmte wendde hij aan, om zijn testament te maken, waarbij hij een gedeelte van zijn vermogen bestemde, tot de oprigting van een ziekenhuis voor allerlei krankzinnigen bestemd. SWIFT was een eigenzinnig en onbestendig mensch. Eerzuchtig geboren, voedde hij zich enkel met veel omvattende doch hersenschimmige ontwerpen, en bijna alles mislukte hem. Zijne trotschheid was overdreven, en zijne inborst niet te beteugelen. Hij zocht de vriendschap en den omgang der grooten, en onderhield zich gaarne met de geringere klasse. Zijn huis was eene soort van akademie van vrouwen, die van den morgen tot den avond hem aanhoorden en met hem snaptten. Te midden dezer bijeenkomsten, heeft doctor SWIFT, een aantal geschriften, in dichtmaat en onrijm voortgebragt, te *Londen* in

1762, in 9 dl.ⁿ, in 8.vo, gezamenlijk uitgegeven. Het grootste door hem vervaardigde rijmwerk, is een dichtstuk getiteld: *Cadmus en Vanessa*, zijnde de geschiedenis zijner betrekkingen met een Hollandsch meisje. De meest bekende zijner prozaische werken, zijn: 1.º *Reizen van Gulliver, naar Lilliput, Brodignac, Laput, enz.* 2 dl.ⁿ, in 12.mo Dit in zijne soort origineele boek, biedt tegelijkertijd een bondig verdichtsel en kinderachtige verhalen, koddige zinspelingen, en zouteloze toepassingen, fijne schertst en grove spotternijnen, eene gezonde zedeleer, en onbeschaamde vuile taal aan. De abbé DES FONTAINES, de vertaler van dit werk, in het Fransch, heeft hem eenigzins verbeterd; — 2.º *Vertelsel van de Ton*, door VAN EFFEN in het Fransch vertaald; dit is een hekelschrift, waarin hij, onder den naam van PETRUS, die den Paus aanduidt, van MARTINUS, die LUTHER voorstelt, en van JAN die CALVINUS beleekent, den oorlog aan de catholieke godsdienst, aan het lutheranisme en aan het calvinisme verklaart. Het is onmogelijk meer kinderachtige, onbetamelijke en hatelijke redeneringen op een te stapelen; — 3.º *Het groote geheim enz, 's Gravenhage*, 1729, in 8.vo; — 4.º *Voortbrengselen des geestes, al datgene bevattende wat in de kunsten en wetenschappen zeldzaams en wonderbaars voorkomt, Parijs*, 1736, 2 dl.ⁿ in

12.mo, met aanteekeningen; — 5.º *De oorlog der boeken*; dit werk had zijn bestaan te danken, aan een geschil, dat op het einde der 17.^e eeuw ontstond, tusschen WOOTON en den ridder TEMPLE, opzigtens de ouden. Doctor SWIFT kende in hetzelfde den zegepalm aan den ridder TEMPLE, zijnen beschermer en vriend toe. SHERIDAN heeft het *Leven van SWIFT* beschreven, *Dublin*, 1785, in 8.vo enz.

SWINDEN of SWINDIN (JEREMIAS), een Engelsche godgeleerde, is bekend door eene *Verhandeling over den aard van het vuur der hel en de plaats waar dezelve gelegen is*, in het Engelsch; hij beweert dat de hel in de zon is gelegen, en kraamt over dit onderwerp zonderlinge dingen uit, die bondig wederlegd zijn door pater PATUZZI, in zijne verhandeling: *De sede inferni, Venetië*, 1767, ofschoon de geleerde dominikaan de door de Kerk besliste zaken van diegene, welke zulks niet zijn, niet genoegzaam onderscheidt. Voor hem hadden DREXELIUS, en verscheiden anderen, zich aan gissingen over hetzelfde onderwerp gewaagd (zie DREXELIUS). De *Dictionnaire des anonymes*, 1.^e dl. blz. 359 spreekt over eene *Geschiedenis des duivels* van SWINDEN; welligt is zulks hetzelfde werk, onder eenen verschillenden titel. De overige voortbrengselen van SWINDEN zijn niet bekend. Hij overleed in 1740 (*).

(*) Volgens WATKINS en de *Dizionario storico di Bassano*. De *Dictionnaire universel* van PRUDHOMME zegt echter, dat SWINDEN, in 1720 overleed.

* SWINDEN (JAN HENRI VAN), een beroemde Hollandsche geleerde, den 8 Junij 1746 te 's Gravenhage geboren, volbragt zijne studiën te Leyden, en werd reeds in 1767, tot hoogleeraar in de wijsbegeerte, redeneer- en bovennatuurkunde aan de akademie te Franeker beroepen, welke hij gedurende 18 jaren tot luister verstreckte; in 1785 werd hij tot hoogleeraar in de wijsbegeerte, wis-, sterre- en natuurkunde aan het Athenaeum illustre te Amsterdam bevorderd. Tijdens de oprigting der Bataafsche republiek, werd hij lid van het uitvoerend bewind, en in 1798, ontving hij met den heer AENEAË (zie dat artikel) den last om zich naar Parijs te begeven, ten einde zich met Fransche en vreemde geleerden te verstaan, om het werk der gelijke maten en gewigten op eenen vasten voet te brengen; aldaar viel hem onder alle Europesche geleerden de onderscheiding te beurt, van door het Fransche instituut verkozen te worden, om van alle verrigtingen, ter bepaling van den grondslag des nieuwen stelsels van maten en gewigten eerst aan de klasse der wis- en natuurkundige wetenschappen, en daarna aan al de klassen vereenigd verslag te doen. VAN SWINDEN volbragt deze taak met den meesten luister, en zijne beide verslagen werden in de gedenkschriften des instituuts geplaatst, en zoowel om de daarin vervatte zaken, als om de keurige wijze, waarop die in een hem vreemd taaleigen werden voorgedragen, algemeen

bewonderd en toegejuicht. In October 1799, te Amsterdam teruggekomen, schreef hij, ten behoeve der Nederlauders, zijne *Verhandeling over volmaakte maten en gewigten*, 2 dl.ⁿ gr. 8.vo 1802. Het is aan hem, dat men het *Verslag* toeschrijft door het Nederlandsch instituut, na 1814, aan het nieuwe rijksbestuur gedaan. Veel heeft hij ook bijgedragen tot de instandhouding en herstelling van de *kweekschool voor de zeevaart*; zoo als ook het *Instituut tot onderwijs voor Blinden*, en andere weldadige inrigtingen, in hem eenen hechten steun vonden. VAN SWINDEN overleed te Amsterdam, den 9 Maart 1823. Hij was sedert 1803 corresponderend lid van het Instituut van Frankrijk, en behoorde tot de voornaamste geleerde genootschappen van Europa. Zijne voornaamste werken, behalve de reeds genoemde, zijn: 1.º *Cogetationes de variis philosophiae capitibus*, 1767, in 4.to; — 2.º *Tentamina theoriae mathematicae de phenomenis magneticis*, Leyden, 1772, in 4.to; — 3.º *Recueil etc.* (*Verzameling van verschillende verhandelingen over de electriciteit en het magnetismus*), 1784, 3 dl.ⁿ, in 8.vo; — 4.º *Observations etc.* (*Werkkundige waarnemingen voor het jaar 1779—1780*), in 8.vo; — 5.º Te zamen met P. NIEUWLAND: *Verhandeling ter bepaling der lengte op zee*, 1787, in 8.vo, en verder een aantal verhandelingen over verschillende onderwerpen voornamelijk in den *Algemeenen konst- en letterbode*, en in an-

dere, zoo Nederlandsche als buitenlandsche wetenschappelijke tijdschriften opgenomen.

* SY (ALEXANDER CÆSAR HANNIBAL FIRMIN, vrijheer DE STONE, markgraaf DE), veldmaarschalk en ridder van den H. LODEWIJK, onderscheidde zich als schrijfkunstenaar (*calligraphe*). Gedurende zijn verblijf te *Londen*, alwaar hij den geheelen tijd der uitwijking doorbragt, genoot hij de vriendschap van DELILLE, wiens gezigt-verzwakking hij te gemoet kwam, door hem behulpzaam te zijn, in het herzien zijner werken. Hij is te *Corbeil*, den 12 December 1821 overleden, de volgende werken nalatende: 1.º *Melanges etc. (Dichtmengelingen)*, *Londen*, 1782, in 12.mo; door den schrijver zelven gedrukt, en slechts tot zestig exemplaren afgetrokken; — 2.º *La chute etc. (De val van RUFINUS)*, een dichtstuk in twee zangen, naar CLAUDIANUS, met geschied-, aardrijks-, taalkundige en mythologische aantekeningen, aan den markies DE WELESLEY opgedragen, 1811, in 8.vo; — 3.º *l'Art etc. (De Dichtkunde van HORATIUS in Fransche verzen vertaald)*, aan den koning opgedragen, en gevolgd door de 2.º uitgave van den *Val van RUFINUS*, *Londen* en *Parijs*, 1816, in 8.vo De beide volgende regels der vertaling van de *Arts etc.* zijn van DELILLE:

Et que l'intrigue enfin où votre esprit se joue;
S'offre digne d'un dieu, lorsqu'un dieu la
(dénoue.

4.º *Epitholame etc. (Bruiloftszang van HONORIUS en MARIA)*,

volgens CLAUDIANUS in Fransche verzen vertaald, en aan den hertog van BERRY opgedragen, *Parijs*, 1816, in 8.vo

SYBILLA. — Zie SYBILLA.

SYDENHAM (THOMAS), een beroemde Engelsche arts, in 1624, te *Windford-Eagle*, in het graafschap *Dorset*, uit eene adellijke familie geboren. Hij had zich naar *Oxford* begeven, om er zijne studiën te volbrengen, maar toen de burger-oorlog in hetzelfde jaar 1642 was uitgebarsten, wilde hij, zoo als de overige studenten gedaan hadden, de wapens ten gunste van KAREL I niet opnemen: hij begaf zich alzoo naar *Londen*, alwaar de beroemde doctor Cox hem bewoog, om zich op de beoefening der geneeskunde toe te leggen. Nadat de bezetting van *Oxford*, die de partij van den koning was toegedaan, zich naar het parlement had begeven; keerde SYDENHAM naar de universiteit terug, ontving er in 1648 den graad van *Baccalaureus*, en werd vervolgens te *Cambridge* tot doctor bevorderd. In *Londen* teruggekeerd, vestigde hij zich aldaar, en oefende er gedurende acht en twintig jaren zijne kunst uit. Hij week van de systematische wijze der geneesheeren van zijnen tijd af. Hij durfde de natuur niet te raden, maar volgde haar door haar te beoefenen, werd een der nauwkeurigste waarnemers, en kon zich alzoo zelden vergissen in zijne behandelingen, die bijna altijd gelukkig waren. Hij

maakte veel gebruik van verkoelende middelen in de behandeling der kinderziekte, en na de aanvallen der afwisselende koortsen, van de kina, maar hij onderscheidde zich vooral door zijn *laudanum*, dat weldra door al de overige geneesheeren werd aangenomen. Intusschen had hij, ondanks het welgelukken zijner genezingen, en den door hem verworven roem, weinig achtung voor de geneeskundige wetenschap; ten minste voor die, welke men in zijnen tijd leeraarde; en nadat hem een jonge arts gevraagd had, welk boekwerk hij moest kiezen, om zich tot de praktijk te vormen, antwoordde hij hem: » Lees *Don Quichot*, dat is een zeer goed boek, ik houd er mij tegenwoordig ook mede bezig.» De eenvoudigheid der geneesmiddelen, waarvan hij gebruik maakte, deed RATCLIFF, eenen beroemden arts, die omtrent den zelfden tijd bloeide, zeggen, dat als SYDENHAM kwam te sterven, hij het geheele geheim der geneeskunde op een half blad papier zoude laten. Men heeft van SYDENHAM eene *Praxis medica*, Leipzig, 1695, 2 dl.ⁿ in 8.vo, en verschillende andere werken, alle zeer op prijs gesteld, en die gezamenlijk zijn uitgegeven, onder den titel van *Opera medica*, Geneve, 1716, 2 dl.ⁿ in 4.to; men onderscheidt in dezelve voornamelijk zijne uitmuntende *Verhandeling over de jicht*, welke nog tegenwoordig wordt geraadpleegd. De schrijver, door deze ziekte aangeast, was het best

in de gelegenheid er den voortgang van waartenemen, en de geneesmiddelen aantewenden, die de smarten dezer hevige kwaal kunnen doen bedaren. [De beste uitgaven der *Opera universa* van SYDENHAM zijn die van Londen, 1754, in 8.vo; Geneve, 1737, 2 dl.ⁿ in 4.to; Leyden, 1754, in 8.vo] Hij overleed te Londen, in 1689.

* SYKES (ARTHUR ASHLEY), een anglikaansche godgeleerde, te Londen, in 1684 geboren. Hij was geleerd, en genoot in zijnen tijd eenige beroemdheid door zijne geschriften en zijne betrekkingen met de aanzienlijkste personen der geestelijkheid van Engeland, zoo als de bisschop van Steadley, SAMUEL CLARKE enz. Hij deelde hunne gevoelens en schreef in denzelfden geest. Men weet dat beide over onze voornaamste geheimen zeer vrij dachten, en dat CLARKE in zijn werk: *De leer der H. schrift over de Drieënhed*, zijne overhelling tot het arianismus niet ontveinsde (zie CLARKE — SAMUEL — te Norwich geb.) SYKES predikte dezelfde grondbeginselen, en nam deel aan alle godsdienstige redetwisten, toenmaals in Engeland in zwang. Hij verzette zich tegen de *onderteekeningen*. Ondanks deze tegenkanting, betuigde hij echter zijne verkleefdheid aan de Anglikaansche kerk, naar het voorbeeld zijner beide vrienden, die, terwijl zij de grondslagen dier geloofsleer ondermijnden, zich niet verplicht achtten, het predikambt in die kerk neder-

teleggen, en afstand te doen van de beneficiën, waarvan de inkomsten aan deze bedieningen verbonden waren. SYKES schreef ook tegen de Catholijken. Hij overleed te Londen, den 23 November 1756. [Wij willen van hem aanhalen: 1.º *Proeve over de waarheid der Christelijke godsdienst, waarin men bewijst hoe dezelve wezenlijk gegrond is op het Oude Testament*, 1725, in 8.º; — 2.º *Overwegingen over de grondbeginselen en de overeenstemming der natuurlijke en geopenbaarde godsdienst*, 1740, in 8.º; — 3.º *Over de noodzakelijkheid om de wetten betrekkelijk de papisten te verbeteren, en dezelve aan eene herziening te onderwerpen*, 1746, in 8.º]

SYLBURG (FREDERIK), in 1536, te Wetter, bij Marburg, in het landgraafschap Hessen geboren, en te Heidelberg in 1596 overleden, legde zich voornamelijk toe, op het herzien en verbeteren der oude Grieksche en Latijnsche schrijvers, door WECHEL en COMMELIN in het licht gegeven. Men prijst de verzameling van uitgaven, aan welke hij gewerkt heeft. Hij had grootelijks deel aan de *Schatkamer der Grieksche taal*, van HENDRIK ETIENNE. Men heeft van hem *Grieksche gedichten*, en eenige andere werken, waarin vele geleerdheid en een gezond oordeel doorstralen. Men acht voornamelijk zijne *Grieksche Spraakkunst*, en zijn *Etymologicon magnum*, 1594, in fol.

SYLLA of SULLA (LUCIUS COR-

NELIUS), in het jaar 137 vóór J. C. uit een beroemd huis, arm geboren; maar hij verhief zich door de gunst van NICOPOLIS, eene rijke ligtekooi, die hem tot erfgenaam van haar vermogen maakte. Die legaat, gevoegd bij de groote rijkdommen, welke hem zijne schoonmoeder naliet, stelde hem in staat, om onder de Romeinsche ridders te schitteren. Hij maakte zijne eerste wapenfeiten in Afrika, onder MARIUS, die hem bij verschillende gelegenheden gebruikte. Hij zond hem tegen de Marsen, die SYLLA, door zijne welsprekendheid tot de Romeinen overhaalde. Welligt dat deze door SYLLA verworven roem, reeds toenmaals de afgunst van MARIUS opwekte; zeker ten minste is het, dat zij van elkander scheidden, en dat SYLLA reeds in het volgende jaar onder den consul CATULUS diende, die aan MARIUS, in zijn 4.º consulaat, als ambtgenoot werd toegevoegd. Intusschen sloeg SYLLA de Samniten, en terwijl hij zelf den prijs zijner overwinningen bepaalde, vraagde en verkreeg hij het prætors-ambt. STRABO, de vader van POMPEJUS, beweerde dat SYLLA deze waardigheid had gekocht, en verweet hem zulks op eene aangename wijze, eens toen SYLLA hem bedreigde, om van de magt aan zijnen post verbonden, tegen hem gebruik te maken. *Gij spreekt naauwkeurig*, zeide hij hem, *al lagchende, uw post behoort u zeker toe, wyl gij denzelven gekocht hebt.* Nadat SYLLA het eerste jaar van zijn prætorschap te

Rome had doorgebracht, werd hij als landvoogd naar Azië gezonden, met den roemrijken last, om ARIOBARZANES, door de natie, met toestemming der Romeinen, tot koning verkozen, op den troon van Cappadocië te plaatsen. De koning van Pontus, de beruchte MITHRIDATES-EUPATOR, had al de prinsen der koninklijke familie van Cappadocië doen vermoorden of vergeven, en een' zijner zonen, onder het voogdijschap van GORDIUS, een' zijner hovelingen, op den troon geplaatst. Het was deze GORDIUS, dien SYLLA te bestrijden had. Een enkele veldslag besliste de zaak. SYLLA onderscheidde zich andermaal tegen de Samniten. Hij veroverde Bovianum, eene sterke stad, alwaar de algemeene vergadering der natie werd gehouden en eindigde door dit schoone wapenfeit, den roemrijksten veldtogt, welken hij nog gemaakt had. Zijne heldendaden verwierven hem, in het jaar 88 vóór J. C. het consulaat. Het bevelhebberschap over het leger tegen MITHRIDATES werd hem in het volgende jaar gegeven. MARIUS, door nijd en heerschzucht verteerd, rustte niet voor dat hij aan den nieuwen veldheer het bevelhebberschap had doen ontnemen. SYLLA trok alstoen, aan het hoofd zijner legioenen op Rome aan, maakte zich meester van de republiek, deed Sulpicius, die de wet tegen hem had uitgelokt, sterven, en noodzaakte MARIUS Rome te verlaten. Nadat hij de rust in zijn vaderland hersteld, en zich op

zijne vijanden gewroken had, begaf hij zich, in het jaar 86 vóór J. C. naar Griekenland, heroverde Athene, gaf aan hetzelfde zijne eerste vrijheid terug, en behaalde achtereenvolgend drie overwinningen op de veldheeren van MITHRIDATES. Terwijl hij alzoo de republiek in Griekenland deed zegevieren, haalde men zijn huis, te Rome, omver, nam men zijne goederen in beslag, en verklaarde men hem als een vijand van het vaderland. Hij zette niettemin zijne veroveringen voort, trok over den Hellespont, en noodzaakte MITHRIDATES hem den vrede te vragen. Zoodra hij denzelven gesloten had, gaf hij het bevelhebberschap in Azië, aan MURENA over, en keerde met zijn leger naar Italië terug. In Campanië verenigden zich verscheiden bannelingen uit Rome met SYLLA, en naar hun voorbeeld, kwam CNEJUS POMPEJUS zich in de mark van Ancona, met drie legioenen bij hem voegen. SYLLA beminde hem, en was het eerste werktuig zijner fortuin. Ondanks deze hulpbenden, werd hij door zijne vijanden in magt overtroffen; hij nam dus zijne toevlugt tot list en kunstgrepen. Hij liet hen in eene wapenschorsing bewilligen, onder welke begunstiging hij door geheime zendingen, een aantal vijandelijke soldaten omkocht. Hij sloeg vervolgens den jongen MARIUS, noodzaakte hem, zich in Praeneste op te sluiten, alwaar hij hem oogenblikkelijk belegerde. Na zijne posten rondom de stad wel

uitgesteld te hebben, trok hij met eene afdeeling op Rome aan, kwam zonder tegenkating in die stad, en bepaalde zijne wraak, tot het openlijk doen verkopen der goederen van degenen, welke de vlugt genomen hadden. Daarop keerde hij naar Praeneste terug, en maakte zich van hetzelfde meester. De stad werd der plundering ter prooi, en weinig Romeinen van de partij van MARIUS ontsnapten aan de wreedheid des overwinnaars. Nadat SYLLA op deze wijze al zijne vijanden beteugeld had, trad hij, aan het hoofd zijner troepen, Rome binnen, en nam plegtiglijk den titel van *gelukkige* (FELIX) aan: *een titel* zegt VELLEIUS, *dien hij doelmatiger zou gedragen hebben, indien hij op denzelfden dag, dat hij ophield te overwinnen, ook opgehouden had te leven.* Zijn volgend leven was slechts een zamenweefsel van onregtvaardig- en wreedheden. In het renperk (*circus*) te Rome, liet hij 6 à 7,000 krijgsgevangenen, aan welke hij het leven had beloofd, ombrengen. De senaat was op dien tijd vergaderd in den tempel van BELLONA, die op het renperk uitzag, en daar de senatoren, bij het hooren der kreten eener zoo groote menigte stervenden, bewogen schenen, zeide hij hun met de grootste koelbloedigheid: »Keert uwe aandacht niet af, beschrevene vaders; het is een hoopje muitelingen, dat op mijn bevel gestraft wordt.» Dagelijks plakten men de namen dergenen aan, welke hij ten dood bestemd had. Rome en al de Italiaansche ge-

westen, leverden voor het oog bijna niets anders dan de afschuwelijkste moordtooneelen op. Men beloofde den slaaf, die het hoofd van zijnen meester, den zoon, die dat van zijnen vader bragt. CATILINA onderscheidde zich bij deze slagterij. Na zijnen broeder gedood te hebben, belastte hij zich met de straoefening van den prætor MARCUS MARIUS GRATIANUS, aan wien hij de oogen liet uitrukken, de handen afkappen, de tong uitsnijden, de dijbeenen verbrijzelen, en eindelijk onthoofden. Als belooning daarvoor, gaf men hem het bevel over de Gallische soldaten, die meestal met de uitvoering dezer onmenschelijkheden belast werden. Men schat het getal dergenen, die door deze *proscriptie* omkwamen op 4,700 en dit groote getal moet geene verbaazing verwekken, wijl het, om ten dood te worden veroordeeld, genoeg was aan SYLLA, of aan eenige zijner vrienden mishaaagd te hebben, of zelfs rijk te zijn. PLUTARCHUS verhaalt, dat een zekere Q. AURELIUS, die nooit eenig deel aan staatszaken had genomen, na zijnen naam op de lijst te hebben gezien, uitriep: *Ach! ik ongelukkige het is mijn landgoed Alba, dat mij vogelvrij verklaart;* en eenige schreden verder werd hij vermoord. Nadat de barbaar SYLLA zich voor onbepaalden tijd tot dictator had doen verklaren, verscheen hij in het openbaar met het verschrikkelijkst gevolg, voerde nieuwe wetten in, schafte de oude af, en veranderde den geheel vorm des bestuurs naar

zijne willekeur. Eenigen tijd daarna vernieuwde hij den vrede met MITHRIDATES, gaf aan POMPEJUS den bijnaam van *Groote*, en legde het dictatorschap neder. Nadat een jongeling de vermetelheid had gehad, hem, toen hij van de spreek-tribune afstapte, met beleedigingen te overladen, stelde hij zich te vreden met aan zijne hem omringende vrienden te zeggen: » Ziet daar een' jongeling, die beletten zal dat een ander, die zich op eene plaats zal bevinden gelijk aan de mijne, er niet aan denke om dezelve te verlaten.» Hij begaf zich daarop naar een landgoed, te *Puzzuoli*, alwaar hij zich geheel en al aan een wel lustig en zinnelijk leven overgaf. Zijne tafel droeg het kenmerk van overdaad en ongebondenheid; en ofschoon, bijna zestig jaren oud, schaamde hij zich niet, om zich aan de schandelijkste ontucht overtegeven. Zijn huis was opgevuld met tooneel- en muziek-speelsters, met welke hij eenen eerloozen omgang onderhield. Hij bragt dagen en nachten door, met drinken, eten en lagchen, met lieden, die geene andere verdienste hadden, dan vurig, oplopend en onbetamelijk te zijn. De buitensporigheden, aan welke men meent, dat hij zich overgaf, om zijn geweten te doen zwijgen, veroorzaakte hem weldra eene ziekte, die hij ontveinsde, en die hij door zijne onmatigheid nog verergerde. Er vormde zich in zijne ingewanden eene verzwering, die eenen verschrikkelijken stank

XXIII DEEL.

uitwasemde. In zijn vleesch ontwikkelde zich zulk eene ontzettende menigte van luizen, dat het niet mogelijk was hem van dezelve te bevrijden, terwijl deze insekten als zoo vele beulen schenen te zijn, die den dood wreekten, van een bijna oneindig getal menschen, zoo burgers als vreemdelingen, welke hij op de wreedste wijze had doen omkomen. Hij overleed in het jaar 78 vóór J. C. te midden der hevigste smarten. » Hij was, zegt CICERO, een in drie ondeugden volleerde meester: de losbandigheid, de hebzucht en de wreedheid. Noch de behoefte in zijne jeugd, noch het klimmen zijner jaren, waren in staat zijne ongeregeldheden te beteugelen.» SYLLA sloeg geloof aan waarzeggers, sterrekijkers en droomen. Hij schreef twee dagen voor zijnen dood in zijne memoriën, dat hij in den droom onderrigt was, dat hij zeer spoedig zich met zijne echtgenootte METELLA zou gaan vereenigen. De zaak was, in den staat, waarin hij zich bevond, niet moeilijk te voorzien, maar hij verhaastte nog eenige dagen zijnen dood, door zich aan eene uitbarsting van gramschap over te geven, die zijne verzwering deed losgaan, waarvan de etter-ontlasting, door het kanaal van den mond, hem deed stikken. Hij was het, die bij de inneming van *Athene*, de boeken van ARISTOTELES weder ontdekte. [De JOUY heeft een *Treurspel* van SYLLA in het licht gegeven, op het *Théâtre*

X

Français, in 1823, ten tooneele gevoerd].

SYLVA (BEATRIX DE), uit eene beroemde familie, werd in *Portugal*, haar vaderland, bij de infante ELIZABETH opgevoed. Toen deze prinses, in 1447, met JOANNES II, koning van *Kastilië* gehuwd was, nam zij BEATRIX DE SYLVA met zich. Nadat de bevalligheden van haren geest, van haar gelaat en van hare inborst, eenen diepen indruk op alle harten hadden gemaakt, werd zij, door de van nijd verteerde hofdames, bij de koningin belasterd, die haar deed gevangen zetten. Hare onschuld werd erkend, men stelde haar weder in vrijheid, en deed haar aan het hof voordeelige aanbiedingen, welke zij van de hand wees, om haren intrek te nemen bij de religieuzen van den H. DOMINICUS te *Toledo*. Zij stichtte in 1484, de orde der Ontvangenis, en eindigde eenigen tijd daarna heiliglijk haar leven, beweend door de armen, wier moeder, en door hare dochters wier voorbeeld zij was.

SYLVA. — Zie SILVA.

SYLVEIRA (JOANNES DE), eene karmeliet van *Lissabon*, uit eene adellijke familie, bekleedde aanzienlijke posten in zijne orde, en overleed in zijne geboorteplaats in 1687, in den ouderdom van 95 jaren, waarvan hij er 80 in zijne orde doorbragt. Men heeft van hem losse stukjes, en *Commentariën* op de Evangelien, *Venetië*, 1751, 10 dl.ⁿ, en op

het Boek der Openbaring, 1 dl., die eigenlijk slechts compilatiën zijn. — Men moet hem niet verwarren met GONZALVO SYLVEIRA, mede te *Lissabon* uit eene aanzienlijke familie (welligt dezelfde) geboren, die zich onder de Jesuiten begaf, en zich aan de vreemde missiën toewijde. Zijn arbeid werd met het beste gevolg bekroond in *Ethiopië*, het land der *Kassers* en andere gewesten van *Afrika*, voornamelijk in *Monomotapa*, alwaar de keizer het doopsel ontving, en door zijn voorbeeld weldra al zijne onderdanen tot het christelijke geloof zou hebben gebragt, indien mahometanen, terwijl zij hem in den waan bragten, dat SYLVEIRA een tovenaer was, hem, in 1571, niet hadden bewogen, dengenen te doen sterven, van wien hij de grootste weldaad had ontvangen. Hij had er later berouw over en liet de bedriegers wurgen.

SYLVESTER DE PRIERIO. — Zie MOZZOLINO.

SYLVESTRE. — Zie SILVESTRE.

SYLVIVS of DU BOIS (FRANCISCUS), hoogleeraar der welsprekendheid en principaal van het collegie *Tournay*, te *Parijs*, was van het dorp *Levilly* bij *Amiens*. Hij overleed in 1530, na met ijver te hebben gewerkt, om de onwetendheid uit de collegiën te verbannen, en er de schoone letteren, en het gebruik van het zuiver Latijn in te voeren. Zijne zorgen waren niet verloren, en de letterkunde zijner eeuw,

moet hem onder hare weldoeners tellen. Men heeft van hem een werk, getiteld: *Progymnasmatum in artem oratoriam Francisci Sylvii Ambiani, viri eruditione recla et judicio acuto insignis, centuriae tres*; of liever dit is de titel, welken ALEXANDER SCOT, bijgenaamd *de Schot*, aan de verkorting gaf, welke hij daarvan later in één deel, in 8.vo, in het licht gaf. — Zijn broeder, JACOBUS SYLVIVS, een vermaard geneesheer, in 1555, in den ouderdom van 75 jaren overleden, den roem nalatende, van een bekwaam man, in de Grieksche en Latijnsche talen, in de wis- en ontleedkunde te zijn geweest. Er bestaan van hem verscheiden werken, te *Keulen*, in 1630, in fol., onder den titel van *Opera medica* gedrukt. Onder de verhandelingen, waaruit dit boekdeel bestaat, moet men onderscheiden zijne *Pharmacopea*, door CAILLE afzonderlijk in het Fransch vertaald, en te *Lyon*, in 1574 gedrukt.

SYLVIVS of DU BOIS (FRANCISCUS), te *Braine-le-Comte*, in *Henegouwen*, in 1581 geboren, kanonik en deken van *Saint-Amé*, te *Douay*, onderwees gedurende meer dan 30 jaren, de godgeleerdheid in die stad, alwaar hij den 27 Februarij 1649, in den geur van heiligheid overleed. Men heeft van hem *Commentariën*, op het kort begrip der godgeleerdheid van den heiligen THOMAS, en andere geleerde werken, te *Antwerpen*, in 1698,

in 6 dl.ⁿ in fol. gedrukt. Deze uitgave heeft men te danken aan de zorg van pater NORBERTUS DELBECQUE, een dominikaner, even als SYLVIVS, te *Braine-le-Comte* geboren. Het 5.^e dl. bevat verschillende *losse stukken*, en het 6.^e *Commentariën* op de 4 eerste boeken van het oude Testament. De uitgever heeft, men weet niet waarom, de geschriften van SYLVIVS tegen het ontluikend jansenismus, achterwege gelaten. De zachtheid zijner inborst is in zijne werken overgegoten, in welke men eene groote afkeerigheid van alle nieuwigheid ontwaart. Hij legt, bij elke gelegenheid, eene volkomene onderwerping, aan de uitspraken van den H. Stoel aan den dag. Toen doctor RECH uit *Lewen* te *Douay* was gekomen, om die universiteit in de janseniste factie te wikkelen, en daarbij voorgaf, dat het juist te doen was, om de leer van den H. AUGUSTINUS te verdedigen, antwoordde hem SYLVIVS: » Het is ter verdediging van den *Hollandschen Augustinus*, dat gij den standaard hebt opgestoken, en ons is het om den *grooten Augustinus* van *Afrika* te doen, wyl het de leer der Stedehouders van J. C. is, voor welken wij bereid zijn tot aan onzen laatsten zucht te strijden." Zijne *Lijkrede* bestaat onder den titel van *de begraaven Wijsheid*. Het zijn de beide leeraars ESTIUS en SYLVIVS, die het meest tot den roem der hoogeschool van *Douay* hebben bijgedragen.

SYLVIVS (LAMBERTUS), of VAN DEN BOSCH, een Hollandsche schrijver, in 1610 te *Dordrecht* geboren; en in 1688 overleden, heeft een aantal werken geschreven, eerder door den honger ingegeven, dan door de zucht om nuttig te zijn. De voornaamste zijn: 1.º *Schouwtooncel der beroemde mannen*, *Amsterdam*, 1660, 2 dl.ⁿ in 4.to; — 2.º *Geschiedenis van onzer tijd*, van 1667 tot 1687, *Amsterdam*, dit is een vervolg op de geschiedenis van AITZEMA, doch verre beneden dezelve. BERNARDUS COSTERUS, een protestant, heeft in de werken van SYLVIVS verscheiden feilen aangewezen, die den ligtgeloovigen, hartstogtelijken, en zelfs boosaardigen man verraden; — 3.º *Het Leven der zeehelden*, in 4.to met platen. Hij heeft daarenboven nog eene menigte *Treurspelen*, *dichtstukjes* enz. geleverd.

SYLVIVS (FRANCISCUS), te *Hannau*, in *Wetterau*, in 1614 geboren, oefende in *Holland* met roem de genceskunde uit, en onderwees deze wetenschap te *Leyden*. De omloop des bloeds, ontdekt of liever bekend gemaakt door WILLIAM HARVEY, verwekte toenmaals veel gerucht; SYLVIVS was de eerste aan de *Leydsche akademie*, die dezelve door ontegensprekelijke bewijzen betoogde. Hij bragt door zijne lessen en zijne proefnemingen de tot dusverre verwaarloosde scheikunde weder in roem, en overleed te 's *Gravenhage*, den 14 November 1672. Er bestaat eene verzameling zijner

Werken, *Amsterdam*, 1679 in 4.to, en *Venetië*, 1708, in fol.

SYLVIVS. — Zie Bois en Bosch.

* **SYMMACHUS**, de vierde der schriftverklaarders van het oude Testament, in de grieksche taal, was van oorsprong en godsdienst een Samaritaan; ging eerst tot de joden, en daarna tot de Christenen over, en omhelsde eindelijk de dwaling der Ebioniten (zie EBION). Volgens pater ALEXANDER werd hij in 194, onder keizer SEVERUS, volgens pater LELONG, in 184, onder COMMODUS, en volgens pater TILLEMONT, in 170; onder MARCUS AURELIUS, geboren. Hij was een beter en sierlijker schriftverklaarder dan AQUILA. De H. EPIPHANIUS beschuldigd hem, van te veel eerzucht te hebben gehad; doch plaatst hem niettemin onder de wijzen, die onder zijne natie gebloeid hebben. Er blijven ons enkel fragmenten over van de Grieksche *Vertaling*, welke hij van den Bijbel gemaakt had.

SYMMACHUS (QUINTUS AURELIUS ARIANUS), prefekt van *Rome*, [in die stad, omtrent het midden der 4.^e eeuw geboren, was de zoon van LUCIUS ARIANUS SYMMACHUS, in 364 prefekt van *Rome*. Hij werd achtereenvolgend questor, praetor, pontifex, bewindhebber van *Lucanië*, landvoogd van *Afrika*, en eindelijk in 384, prefekt van *Rome*]. Hij onteerde zich, door den hartstogt, welken hij aan den dag legde ter herstelling van

het heidendom, en het altaar der overwinning [door KONSTANTIJN omvergeworpen, door JULIANUS hersteld, door VALENTINIANUS I gehandhaafd, en op nieuw vernield door GRATIANUS]. Hij vond eenen vermogenden tegenkanter in den heiligen AMBROSIUS, en werd uit Rome verbannen door keizer THEODOSIUS den Grooten. Weder in gunst bij dien vorst gekomen zijnde, werd hij in 391 tot consul van Rome benoemd. Het tijdstip van zijnen dood is onbekend. Er bestaan nog van hem tien boeken met *Brieven*, Leyden, 1653, in 12.mo, die niets belangrijks bevatten, maar in welke men zijne redevoering vindt, ten gunste der heidensche gebruiken, een vrij zuiver Latijn, en eene welluidende, doch wijldloopige en niet zeer logische welsprekendheid. [Hij had nog andere werken geschreven, die niet tot ons zijn gekomen, zoo als de *Lofrede van MAXIMUS en THEODOSIUS*, en *Redevoeringen*, waarvan de abbé MAI eenige fragmenten heeft verzameld door hem te Milane, in 1815, in 8.vo in het licht gegeven]. Zijn *verzochtschrift*, ter handhaving van de heidensche godsdienst, is in 1687 te Dusseldorp gedrukt, met de *Wederlegging* van den H. AMBROSIUS, en de *Brieven* van dien kerkvader *ad Principes*, 1 dl. in 12.mo — Men moet hem niet verwarren, met SYMMACHUS, senator en prefekt van Rome, schoon-vader van Boëtius, die in 525, door

THEODORICH, koning der Gothen, ten dood werd gebragt (zie Boëtius en THEODORICH).

SYMMACHUS (*Heilige*), Paus, in Sardinië geboren, beklom den stoel van den H. PETRUS, den 22 November 498, na ANASTASIUS II. De patriciër FESTUS liet, eenigen tijd daarna den aartspriester LAURENTIUS verkiezen, dien hij reukelijker dan SYMMACHUS oordeelde, welke een ijverig voorstander van het concilië van Chalcedonië was. De scheuring werd gestuit door THEODORICH, koning der Gothen, die, ofschoon een Ariaan, beval dat men die verkiezing moest handhaven, welke het eerste was geschied, en die de meeste stemmen had gehad; gevolgelyk werd SYMMACHUS door de bisschoppen als wettige Paus erkend en bevestigd. Men beschuldigde hem vervolgens van verscheiden misdaden. THEODORICH liet alzoo in 501 over deze zaak te Rome een concilie vergaderen; maar de bisschoppen stelden aan dien vorst nadrukkelijik voor: » Dat de Paus zelf, deze kerkvergadering moest bijeenroepen, dat de H. Stoel dit regt had; en door zijnen van PETRUS ontleenden voorrang, en door het gezag der kerkvergaderingen, en dat er geen voorbeeld bestond, dat hij aan het oordeel zijner onderhoorigen was onderworpen." THEODORICH bewees hun door de brieven van SYMMACHUS, dat deze Paus had toegestemd in de bijeenroeping van het concilie. Hij werd in

hetzelve ontheven van al de tegen hem ingebragte beschuldigingen. Zoodra dit besluit in *Gallië* aankwam, werden de bisschoppen er door ontsteld, en belastten den heiligen AVITUS, bisschop van *Vienne*, om, in naam van alle, naar *Rome* te schrijven, om zich te beklagen, dat de bisschoppen het op zich hadden durven nemen, den Paus te oordeelen. » Het is niet gemakkelijk te begrijpen, zegt hij, hoe een overste, veel min het hoofd der Kerk door zijne onderdanen kan geoordeeld worden. » Hij prijst echter de vaders, getuigenis van de onschuld des Pauses te hebben afgelegd. Nadat keizer ANASTASIUS zich tegen het concilie van *Chalcedonië* had verklaard, weigerde de Paus om met hem gemeenschap te onderhouden. Om zich hierover te wreken, beschuldigde hem de keizer van manicheïsmus, en zulks ondanks dat hij de aanhangers dier ketterij uit *Rome* verdreven had. De heilige Paus vervaardigde zijn verdedigingschrift, waarin hij met die waardigheid sprak, welke aan het christelijke priesterschap betaamt, (hetzelve komt voor in de verzameling der conciliën 4.^e dl.) SYMMACHUS overleed in 514, na verscheiden kerken te hebben doen bouwen. Hij was een man van strenge zeden, van eenen grooten ijver en eene vlekkelooze deugd. In de verzameling van D. COUSTANT, komen 11 *Brieven* en verschillende *besluiten* van hem voor. Men zegt, dat hij het is, die beval, dat men op de zon- en

feestdagen der martelaren, in de *Mis*, het *Gloria in excelsis* zoude zingen. Men zie de *Verdediging* van dien Paus door ENNODIUS, in de uitgave zijner *Werken*, door pater SIRMOND enz. SYMMACHUS had tot opvolger de H. HORMISDAS.

SYNESIUS, een platonisch wijsgeer. Men kent den tijd niet, waarin hij leefde. Wij hebben van hem drie *Verhandelingen* over de natuurlijke wijsbegeerte, met de platen van NICOLAAS FLAMEL, *Parijs*, 1612, in 4.to; en eene *De somniis*, gedrukt met de geschriften van JAMBLICUS, mede een' platonisch wijsgeer, *Venetië*, 1497, in fol.

SYNESIUS, bisschop, was een leerling van de beroemde HYPATIA van *Alexandrië*. De geloovigen, getroffen, door de regelmatigheid zijner zeden, spoorden hem aan om het christendom te omhelzen. In 400, naar *Konstantinopel* gezonden, bood hij zijn werk *Over de koninklijke waardigheid*, den keizer ARCADIUS aan, die hetzelve gunstiglijk opnam. Tien jaren later verhief men hem op den bisschoppelijken stoel van *Ptolemais*. SYNESIUS aanvaardde deze waardigheid niet dan met grooten tegenzin. Zij scheen hem te strijden, met de wijsgeerige levenswijze, welke hij tot dus verre geleid had, en hij onderscheidde niet genoeg eenige platonische denkbeelden van de leerstellingen der christelijke godsdienst. SYNESIUS, bisschop geworden zijnde, bezat den ijver

en de liefdadigheid eens apostels. Hij hield eene kerkvergadering, en ondersteunde de behoeftigen. Wij bezitten van hem *CLV Brieven*, *Homiliën*, en verscheiden andere werken, waarvan de beste uitgave is die van pater PETAU, 1633, in fol. in het Grieksch en in het Latijn met aantekeningen. Zij verdienen alle gelezen te worden, ofschoon zij niet geheel vrij zijn van de dwalingen der heidensche wijsbegeerte. Men ontwaart in dezelve sierlijkheid, verhevenheid en zuiverheid. Het jaar des overlijdens van dezen beroemden man is onbekend.

* SYNGE (EDUARD), aartsbisschop van *Tuam*, in *Ierland*, in 1659 geboren, was de zoon van doctor SYNGE, bisschop van *Cork*. Hij volbragt zijne studiën gedeeltelijk aan de universiteit van *Oxford*, in het collegie van *Christ-Church*, en voor het overige te *Dublin*. Hij was zeer geleerd. Achtereenvolgend tot verschillende posten in de Anglikaansche kerk benoemd, vervulde hij de verplichtingen derzelve, op eene wijze, die zijner bekwaamheid tot eere verstrekt, en hem deed waardig achten, er meer aanzienlijke te bekleeden. In 1714, werd hij benoemd tot het bisdom *Raphoë* in *Ulster*, graafschap *Dunnagall*, en twee jaren later, naar het aartsbisdom *Tuam* verplaatst. Men heeft van hem: 1.º *Leerreden*; — 2.º *Verhandelingen*; — 3.º *Mandementen*. Men heeft dezelve, in 4 dl.ⁿ, in 12.mo

vereenigd. De *Britsche Biographie* spreekt met lof over deze verschillende werken. De aartsbisschop SYNGE overleed te *Tuam*, den 24 Julij 1741.

SYPHAX, koning van een gedeelte van *Numidië*, verliet de Romeinen, om zich bij de Karthagers te voegen. Hij huwde vervolgens met SOPHONISBE, die aan MASSINISSA verloofd was, aan wien hij den oorlog verklaarde. Hij werd overwonnen en met zijne echtgenoot gevangen genomen, bij *Cyrtha*, in het jaar 203 vóór J. C. De Romeinen gaven aan MASSINISSA een gedeelte der staten van zijnen vijand.

SYRIANUS, een drogredenaar van *Alexandrië*, in 470, had zamengesteld: 1.º *Vier boeken* over de republiek van PLATO; — 2.º *Zeven boeken* over de republiek van Athene; — 3.º *Commentariën* op HOMERUS. Al deze werken zijn verloren geraakt; indien men op de titels afgaat, kunnen zij veel belangrijks bevat hebben.

SYRICUS. — Zie MELECIUS SYRICUS.

SYSIGAMBIS, moeder van DARIUS, laatsten koning van *Perzië*, na den slag van *Issus*, met de geheele koninklijke familie gevangen genomen zijnde, werd zij door ALEXANDER den Grooten zeer wel behandeld. QUINTUS-CURTIVS verhaalt dat zij zoo zeer doordrongen was van dankbaarheid, dat, nadat zij bij den dood

van DARIUS had kunnen blijven bestaan, zij echter den Macedonischen overwinnaar niet kon overleven, en na hem van smart stierf.

SZASZKY-TOMKA (JOANNES), te *Folkus-Falva*, in het graafschap *Turocz*, in *Hongarijē*, uit eene adellijke familie geboren, onderscheidde zich te *Jena* in de wetenschappen, en werd tot rector van het collegie der protestanten te *Raab* bevorderd, alwaar hij in 1760 overleed. Men heeft van hem: 1.º *Liber de ritu explorandae veritatis per judicium ferri candentis*, *Presburg*, 1740, in fol. met aantekeningen; — 2.º *Introductio in orbis hodierni geographiam*, *Presburg*, 1748, in 8.vo; — 3.º *Conspectus introductionis in notitiam regni Hungariae geographicam, historicam, politicam et chronologicam*, *Presburg*, 1759.

SZEGEDI (FRANCISCUS LEONARDUS), te *Tirnavu* geboren, werd, ofschoon zijn vader protestantsch was, door zijne moeder in de Catholijke godsdienst opgevoed. Hij onderscheidde zich in de beoefening der schoone letteren te *Tirnavu*, in die der wijsbegeerte te *Weenen*, en in die der godgeleerdheid te *Rome*. Hij werd achtereenvolgend geplaatst op den bisschoppelijken stoel van *Zevenbergen*, en op dien van *Vatza*, in 1668 tot de waardigheid van kanselier van het koningrijk van *Hongarijē* verheven, en eindelijk, in 1669 tot bisschop van *Neytra* benoemd. In al deze verhevene betrekkingen, legde hij

even zoo veel ijver als kunde aan den dag. *Hongarijē* bezit verscheiden gedenkteekenen van zijne milddadigheid en van zijnen godsdienstzin. Hij heeft een *Dichtstuk*, in het Latijn nagelaten, op het *Leven* van de heilige MARGARETHA van *Hongarijē*, met aantekeningen door SIGISMUNDUS FERRARIUS in het licht gegeven. Hij overleed in 1675.

SZEGEDI (JOANNES BAPTISTA), in 1669, uit eene adellijke en oudē familie, in het graafschap *Eisenstadt*, in *Hongarijē*, geboren, werd Jesuit, onderwees met roem de hoogere wetenschappen, was rector van verschillende collegiën, nam met veel ijver de bedieningen van missionaris waar, werd algemeen aalmoezenier der troepen, en overleed te *Tirnavu*, den 8 December 1760. Zijne minzaamheid, de opregtheid zijner zeden, en zijne talenten hebben hem doen betreuren. Hij was vooral ervaren in de regten zijns vaderlands; zijne vrije oogenblikken waren aan de beoefening derzelve toegewijd, en hebben hem in het licht doen geven: 1.º *Tripartitum jures Hungarici tyrocinium*, *Tirnavu*, 1734, in 12.mo; — 2.º *Synopses titulorum juris Hungarici, notis juridicis, historicis, chronologicis illustratae*, 1754, in 8.vo; — 3.º *Decreta et vitae regum Hungariae qui Transilvaniam possederunt, cum notis*, *Coloswar*, 1743, in 8.vo; — 4.º *Werbetzius illustratus, cum notis*, *Tirnavu*, 1753, in 8.vo

SZEGEDIN: — Zie ZEGEDIN.

SZENTIVANY (MARTINUS), een Hongaarsche Jesuit, in 1633, in het dorp *Szentivany*, waarvan zijn vader heer was, geboren, onderscheidde zich evenzeer door zijne deugden, en zijnen godsdienstijver, als door de uitgebreidheid zijner kundigheden. Hij verklaarde gedurende verscheiden jaren de Hebreeuwsche taal te *Weenen* en te *Tirnavu*; onderwees vervolgens met gelijken roem, de wijsbegeerte en de godgeleerdheid in de eerste

dier steden, en overleed te *Tirnavu*, den 29 Maart 1705. Men heeft van hem 3 dl.ⁿ, in 4.to, getiteld: *Miscellanea curiosa*, eene zeer belangrijke verzameling, vol geleerde nasporingen over de natuurkunde en andere wetenschappen. Hij heeft nog een aantal losse stukjes in het licht gegeven, waarin de godsdienst met even zoo veel waarheid als kracht verklaard en verdedigd wordt. Zijn Latijn is zuiver en vloeiend, zijn stijl los, eenvoudig en ongezoekt.

T.

* **T**ABARAUD (MATTHEUS MATHURIN), een janseniste godgeleerde, te *Limoges*, in 1744, geboren, ging na zijne collegie-studiën te hebben volbragt, in *St. Sulpice*, en werd in 1764, in de congregatie van het *Oratorium* toegelaten. Nadat zijne oversten in hem bekwaamheid ontdekt hadden, zonden zij hem naar *Arles*, om er in een gesticht der orde, de godgeleerdheid, het Grieksch en Hebreuwsch te onderwijzen. Hij onderwees vervolgens dezelfde onderwerpen te *Lyon*, van waar men hem, in 1783 naar *Pezenas* beriep, om er hem aan het hoofd van een collegie te plaatsen. Hij was directeur van dat van *Rochelle* toen, in 1787, de heer DE CRUSSOL, bisschop dier stad, in een mandement, de koninklijke ordonnantie van dat jaar aarandde, welke aan de protestanten den burgerlijken staat teruggaf. TABARAUD schreef tegen dit mandement, twee brieven, welke hij deed drukken. Hij dacht dat de gouvernementen niet vreemd konden blijven aan de godsdienstige leerstellingen, telkens als de burgerlijke wetgeving, of de staatkundige constitutie er in betrokken waren. Toen de omwenteling uitbarstte, vestigde hij de aandacht der nieuwigheid-drij-

vers, op de menigvuldige misbruiken, die volgens hem, ten gevolge der nalatigheid der besturen, om hunne regtsmagt tusschen beide te laten komen, in de Kerk zouden geslopen zijn. Daar de omwenteling verreweg de grenzen had overschreden, welke hij gewild had, dat zij eerbiedigen zoude, zoo zag TABARAUD tijdelijk van den aanval af, en verhief zich zelfs met nadruk tegen de vervolgingen, waarvan de geestelijken het voorwerp waren. Twee *Brieven* die hij aan den constitutionneelen bisschop GAYVERNON rigtte, en *Aanmerkingen*, op eenen herderlijken brief van denzelfden, berokkendden hem de vogelvrijverklaring, en hij nam, na de September-moorden van 1792, de wijk naar *Engeland*, alwaar hij zich tien jaren ophield. Men is van meening, dat hij een der onderteekenaars was, van den Brief aan Pius VI, door omtrent zestig oratoristen, en welken men vindt opgenomen in zijne *Geschiedenis* van den kardinaal DE BERULLE. Toen TABARAUD *Frankrijk* verliet, was hij sedert eenigen tijd lid van het gesticht des oratorium's van *Limoges*. Gedurende zijn verblijf te *Londen*, hield hij zich bezig met letter geschiedkundige en

godgeleerde werkzaamheden, leverde artikels aan den *Times*; den *Oracle* en de *Anti-Jacobin-Review*, en vertaalde uit het Engelsch de *Aanmerkingen aan de overweging der verbondene mogendheden onderworpen*, van BOWLES, 1799. Het schijnt, dat hij zijnen orde-broeder, pater MANDAR, behulpzaam was in de zamenstelling van den Rouwbrief, in 1798, door verscheiden Fransche bisschoppen aan Pius VI geschreven. In 1802, in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij, door eene oplettendheid van FOUCHÉ, zijnen ouden orde-broeder, op eene lijst voor de bisschoppelijke waardigheid gebragt. Maar deze waardigheid zou hem weinig gepast hebben, daar hij volstrekt geene priesterlijke bedieningen uitoefende. In 1811, tot censor henoemd van de boekdrukkerij, waarvan de heer POMMEREUL algemeen directeur was, maakte hij gebruik van zijne betrekking, om de uitgave der boekwerken te belemmeren, die met zijne janseniste denkbeelden in strijd waren. LODEWIJK XVIII benoemde hem in 1814 tot honorair censor, en de abbé DE MONTESQUIOU deed hem zijn ontslag met eene jaarwedde bekomen. Zijne *Principes etc. (Grondregels over het onderscheid van het verdrag en het sacrament des huwelijks)*, welke hij in 1816 in het licht gaf, wikkelden hem in vrij hevige geschilvoeringen met zijnen bisschop en eenige godgeleerden; en werden wederlegd door BOYER DE SAINT-SULPICE. Het geschrift werd ver-

oordeeld, bij een manifest van den 18 Februarij 1818, door den bisschop van *Limoges*, wiens uitspraak door den Paus bevestigd werd. De schrijver deed verscheiden wederantwoorden in het licht verschijnen, waarin men uitdrukkingen aantreft, die weinig eerbied voor den prelaat en den heiligen Stoel verraden, een onder anderen onder dezen titel: *Over het tijdelijk gezag op het huwelijk, of wederlegging van het manifest van monseigneur den bisschop van Limoges, Parijs, 1818*, in 8.vo In 1825, verscheen er eene nieuwe uitgave van de *Grondregels* enz. De zin der woorden van het concilie van *Trente*, welke aan de kerkelijke regters, de huwelijksaangelegenheden onderwerpt, door verschillende pauselijke breven ten duidelijsste toegelicht zijnde, zoo scheen dit onderwerp van toen af buiten bedenking te vallen, daar de Kerk alleen bevoegd is, om over de huwelijks beletselen uitspraak te doen. Voor het overige logenstraffen zich de gehechtheid van TABARAUD aan zijne gevoelens, en zijn ijver, om dezelve te verdedigen geenen oogenblik in zijne lange loopbaan. Sedert 1814, door eene oogkwaal gekweld dicteerde hij aan eenen secretaris de werken, welke hij nog zamenstelde. In den laatsten tijd zijns levens kreeg hij zijn gezigt terug, en overleed te *Limoges*, den 9 Januarij 1832. Zijn olographisch testament, gedagteekend 5 Januarij 1831, bevatte de volgende woorden: » Ik dank God, mij

in den schoot der Catholijke, Apostolische en Roomsche Kerk te hebben doen geboren worden; van mij het geloof te hebben ingegeven in alle waarheden, welke zij leert, en behoed voor alle dwalingen, welke zij veroorzaakt. Ik hoop van zijne barmhartigheid, dat Hij mij in deze gevoelens zal behouden, tot dat het Hem behage, mij tot zich te roepen. Indien er in de door mij uitgegeven werken iets mogt voorkomen, in strijd met deze verklaringen, onderwerp ik hetzelfde aan het oordeel van genoemde Kerk, en ik vraag aan God vergeving voor alles, wat personen mogt beledigd hebben, enz." Behalve de reeds aangevoerde voortbrengselen van pater TABARAUD, willen wij nog de volgende noemen: 1.º *Prospectus en gedenkschriften voor de vrienden des vredes*, 1791; — 2.º *Traité etc. (Geschiedkundige en critische verhandeling over de verkiezing der bisschoppen)*, Parijs, 1792, 2 dl.ⁿ in 8.vo De schrijver heeft ten doel om aantetoonen, dat de verkiezing der bisschoppen aan de geestelijkheid toebehoorde, en dat het volk er enkel deel aan nam, door het bekendmaken van zijn verlangen; — 3.º *De l'importance etc. (Over het belang van eene godsdienst van staat)*, 1803, in 18.mo, tweede aanmerkelijk vermeerderde uitgave, 1814, in 8.vo De schrijver onderzoekt voornamelijk de rede, door PORTALIS uitgesproken, bij gelegenheid der aanbieding van het concordaat; — 4.º *De la philosophie etc. (Over de wijs-*

begeerte der Henriade), 1805, tweede uitgave, 1824. Men vindt uitmuntende zaken in dit stukje; — 5.º *Histoire etc. (Critische geschiedenis der Engelsche wijsbegeerte)*, Parijs, 1816, 2 dl.ⁿ in 8.vo TABARAUD behandelt in dezelve de geschiedenis der Engelsche wijsbegeerte, van derzelve oorsprong af, tot aan hare invoering in *Frankrijk*. Hij levert een denkbeeld van het leven, de leer en de werken der voornaamste Engelsche deïsten, en is niet alleen geschiedschrijver, maar beredeneert, doorgrondt en wederlegt de verschillende stelsels met vele duidelijkheid en orde. De schrijver komt vervolgens tot de invoering van het *filozofisme* in *Frankrijk*; daar echter komen eenige bladzijden voor, waarbij zijne vooringenomenheid, met zekere onderwerpen, zich af te duidelijk doen ontdekken. Dit werk is niettemin een der beste voortbrengselen van TABARAUD. Men ziet uit de voorredè, dat hij zich voorstelde, ook de *Geschiedenis der Fransche wijsbegeerte* te leveren; het is te betreuren, dat dezelve niet in het licht is verschenen; — 6.º *De la réunion etc. (Over de vereeniging der christelijke kerkgenootschappen)*, dit werk, zoo wel als het voorgaande, draagt den naam des schrijvers. Het is eene beredeneerde geschiedenis der ontwerpen en pogingen, op verschillende tijdstippen gevormd en in het werk gesteld, ter vereeniging der christelijke godsdienstige genootschappen. Het verhaal is doormengd met

beschouwingen, die niet het minst belangrijke gedeelte des werks zijn. TABARAUD ontwikkelt in hetzelfde vele gematigdheid en kennis van zaken; — 7.º *Des interdicts etc. (Over het willekeurig verbieden van het opdragen der H. Mis)*, 1809, in 8.vo, herdrukt te Parijs, in 1820; — 8.º *Questions etc. (Vraagstukken betrekkelijk het geestelijk gewaad)*. Dit stukje was tegen een bevelschrift van den bisschop van Limoges gericht; — 9.º *Lettre etc. (Brief aan den heer DE BAUSSET, om tot Bijlage te dienen voor zijne geschiedenis van FÉNELON)*, dezelfde is geheel betrekkelijk het jansenismus. De schrijver bepleit in dit geschrift openlijk de zaak der jansenisten, en laakt al wat men tegen hen gedaan heeft. De Paussen, de bisschoppen, de geestelijkheid, de Jesuiten, alle hebben zich bedrogen bij het vervolgen eener hersenschimmige sekte; — 10.º *Essai etc. (Geschiedkundige en critische proeve over de institutie der bisschoppen)*, 1811, in 8.vo. In dit geschrift, in het licht gegeven, op het tijdstip, dat PIUS VII te Savona werd gevangen gehouden, trachtte de schrijver te bewijzen dat, wanneer de Paus aan eene groote kerk bullen weigert, deze regt had, om tot de oude tucht terug te keeren, en de bisschoppen door de metropolitanen te doen preconiseren; — 11.º *Du Pape etc. (Over den Paus en de Jesuiten)*, Parijs, 1814, in 8.vo, verscheiden malen herdrukt. Dit is een door eene openbare par-

tijdigheid gedictieerd geschrift; — 12.º *Du divorce etc. (Over de echtscheiding van NAPOLEON en JOSEPHINE)*, Parijs, 1815, in 8.vo, dit is eene beschouwing van hetgene er plaats had op het einde van 1809, betrekkelijk het huwelijk van BONAPARTE. Er komen te weinig daadzaken in dit geschrift voor; de schrijver neemt de wettigheid van het eerste, en de nietigheid van het tweede huwelijk aan, overeenkomstig hetgene hij over dit onderwerp had ontwikkeld, in zijn werk over de Grondregels enz.; — 13.º *Histoire etc. (Geschiedenis van PÉTRUS DE BERULLE, kardinaal, stichter van 'het Oratorium)*, 1817, 2 dl.ⁿ in 8.vo, met den naam des schrijvers. Deze geschiedenis is vol geleerde nasporingen, maar tevens vol beuzelingen, vooringenomenheden en partijdigheid; — 14.º *Observations etc. (Aanmerkingen van een' ouden kerkelijken regtsgeleerde, op de conventie van 1817)*, 1817, in 8.vo; een geschrift van eenen verdrietigen jansenist, die alles en iedereen laakt; — 15.º *Défense etc. (Verdediging der verklaring der geestelijkheid door BOSSUET)*, 1820, in 8.vo, waarin men nog eene gewigtige dwaling van den heer DE BAUSSET aan het licht brengt; — 16.º *Examen etc. (Onderzoek van het gevoelen van den kardinaal DE LA LUZERNE, betrekkelijk de afskondiging van het concordaat)*, 1821, in 8.vo; — 17.º *De l'invincibilité etc. (Over de onverplaatsbaarheid van pastoors van den tweeden rang)*,

1821, in 8.vo De schrijver pleit te gunste van alle priesters, die zich de ongenade hunner overheden hebben berokkend en door interdict zijn getroffen; — 18.º *Des sacrés etc.* (Over de heilige harten van JESUS en MARIA, door eenen veteraan des priesterschaps), 1823, in 8.vo, tegen de nieuwe uitgave van den brevier van Parijs; — 19.º *Réflexions etc.* (Bedenkingen over de verbindtenis van de hoogleeraren der godgeleerdheid gevorderd, om de leer volgens de verklaring van 1682 te onderwijzen), 1824, in 8.vo Deze Bedenkingen zijn voornamelijk gerigt tegen den heer DE CLERMONT-TONNERRE, aartsbisschop van Toulouse, die aan het bestuur het regt betwistte, om zich met het onderwijs in de seminariën te bemoeijen; — 20.º *Examen etc.* (Onderzoek van twee ontwerpen van wet, die aan de kamers moeten worden gedaan, over de bediening des huwelijks en over het houden der registers van den burgerlijken staat), Limoges en Parijs, 1825, in 8.vo; — 21.º *Lettre etc.* (Brief aan den heer BELLART over zijn requisitorium van den 30 Julij, tegen de oppositie-bladen), 1825, in 8.vo Hij verwijt aan den heer BELLART zijne zorgeloosheid omtrent den voortgang van het ultramontanismus, de Jesuiten, enz.; — 22.º *Histoire etc.* (Cristische geschiedenis der vergadering van 1682), 1826, in 8.vo Deze geschiedenis is ledig in daadzaken; — 23.º *Essai etc.* (Geschiedkundige en critische proeve over den staat der Jesui-

ten in Frankrijk), 1828, in 8.vo Deze Proeve verscheen gelijktijdig met de ordonnantie van den 16 Junij 1828; — 24.º *Vie etc.* (Leven van pater LE JEUNE, bijgenaamd de blinde pater, priester van het Oratorium), 1830, in 8.vo Deze levensbeschrijving van een in de 17.^e eeuw door zijne predikingen en missiën beroemden man, biedt eenige bijzonderheden aan, die men bezwaarlijk elders zoude vinden. Eindelijk heeft TABARAUD een aantal artikels geleverd voor de 20 eerste deelen der *Biographie Universelle*, in welke artikels de geest des schrijvers steeds doorschijnt.

TABERNA of TAVERNE (JOANNES BAPTISTA), te Rijssel, in 1622 geboren, werd Jesuit, in 1640, en onderwees langen tijd met roem de wijsbegeerte en godgeleerdheid. Toen de stad Douay, in 1686, door eene moorddadige besmettelijke ziekte was aangestast, was TABERNA onvermoed in het bijstaan van zieken, zoodat hij zelf een slagtoffer zijner liefdadigheid werd. Er bestaat van hem: *Synopsis theologiae practicae*, 3 dl.ⁿ in 12.mo; eene uitmuntende beknopte zedekundige godgeleerdheid, wel geschreven, duidelijk en naauwkeurig en van de beide uitersten, de verslapping en de strengheid evenzeer verwijderd; desniet tegenstaande heeft de bisschop van Atrecht, GUY DE SÈVES DE ROCHECHOUART, er den 5 Mei 1703, eenige stellingen van gecensureerd; doch de overige bisschoppen hebben, naar het

schijnt op deze censuur geen acht geslagen.

* TABOURIER (PETRUS NICOLAAS), een priester, te Chartres, in 1753 geboren, legde in 1791, den burger-eed af, en werd tot constitutionneel pastoor der St. Martinus-kerk zijner geboorteplaats benoemd. Hij was hij de conciliën tegenwoordig, in 1797 en in 1801, in de hoofdkerk van Parijs gehouden, en door de vereenigde constitutionneele bisschoppen belegd. Hij schreef verscheiden werken in het belang zijner partij. Wij willen aanhalen: 1.º *Défense etc. (Verdediging van de burgerlijke constitutie der geestelijkheid, met aanmerkingen op de excommunicatie, waarmede wij bedreigd worden)*, Chartres en Parijs, 1791, in 8.vo; — 2.º *Discours etc. (Verhandeling ter geruststelling der gewetens, over de aangelegenheden des tijds betrekkelijk de godsdienst)*, in 8.vo; — 3.º *Sur etc. (Over de goddelijkheid der godsdienst en derzelve grondwaarheden)*; — 4.º eenige andere Geschriften over godsdienstige onderwerpen. TABOURIER overleed den 28 November 1806, als pastoor van de St. Pieters-kerk van Chartres.

TACFARINAS, legerhoofd tegen de Romeinen in Afrika, ten tijde van TIBERIUS, was een oorspronkelijke Numidiër. Hij diende eerst onder de Romeinsche hulptroepen, en na gedserteerd te zijn, verzamelde hij eene bende landloopers en struikrovers, en bragt vele wanorde

te weeg. [Hij werd geslagen door FURIUS CAMILLUS, in het jaar 17, na J. C.; overwonnen, doch niet ontmoedigd, ging TACFARINAS gedurende acht jaren voort de Romeinen astematten. Het gelukte hem zelfs een sterk leger op de been te brengen, waarmede hij Thubascum belegerde. DOLABELLA kwam toegesneld, om hem het beleg te doen opbreken. Hij versloeg TACFARINAS, die met de wapens in de hand sneefde, en met hem vervloog de hoop dat land onafhankelijk te maken.]

TACHARD (GUIDO), volgde in 1685, in hoedanigheid van missionaris den heer DE CHAUMONT op zijn gezantschap naar Siam, kwam in 1688 in Europa terug; ging weder naar Indië, om er zijnen apostolischen arbeid voort te zetten, en overleed in 1694. Men heeft van hem: 1.º *Voyage etc. (Reize naar Siam, in 1685, met sterrekundige waarnemingen)*, Parijs, 1686, in 4.to; — 2.º *Second etc. (Tweede reis naar Siam, met geschied-, natuur-, aardrijks- en sterrekundige aanmerkingen)*, Parijs, 1689, in 4.to Deze belangrijke en gezochte reizen, zijn in 1700, te Amsterdam, in 2 dl.ⁿ in 12.mo, herdrukt. De ridder FORBIN beweert in zijne memoriën, dat pater TACHARD buitengemeen ligtgeloovig is, en dat hij de magt en de rijkdommen van den koning van Siam overdreven heeft; — 3.º Verscheiden Brieven, in de *Verzameling der stichtende Brieven*. Behalve zijne beide reisbeschrijvingen, gaf hij

nog een *Fransch-Latijnsch Woordenboek* in het licht, en een ander *Latijnsch-Fransch*, beide tot gebruik van den hertog van *Bourgondië*, de beste uitgave van het laatste is die van *Parijs*, 1727, in 4.to Hij overleed op het einde der 17.^e eeuw.

TACHOS of TACHUS, koning van *Egypte*, ten tijde van AR-TAXERXES-UCHUS, verdedigde dit koningrijk tegen de Perzers, welke, ondanks den slechten uitslag hunner eerste pogingen, er op bedacht waren, hem op nieuw aanteranden. Hij verkreeg van de Lacedemoniërs, een troepen-corps, aangevoerd door AGESILAS, die hem op eene onwaardige wijze verraadde. Nadat TACHOS aan CHABRIAS, een' Athener, het bevel over het leger had gegeven, en aan AGESILAS slechts dat over de hulp-troepen had gelaten, maakte deze gebruik van den opstand van NECTANEBUS, met wien hij zich onderscheidde. De koning van *Egypte* zag zich verplicht zijn rijk te verlaten, en men weet met geene zekerheid wat er van dezen ongelukkigen vorst geworden is. Voor het overige is deze geschiedenis, geschikt om de kwade trouw der Grieken, en de waarheid van het spreekwoord *græca fides* te bewijzen, twijfelachtig in verscheiden harer bijzonderheden, zoowel als alles wat *Egypte* omtrent dien tijd betreft.

TACITUS (CAJUS CORNELIUS), een Latijnsch geschiedschrijver, in de eerste eeuw der christe-

lijke jaartelling geboren, was Romeinsch ridder. VESPASIANUS, die hem genegen was, begon hem tot waardigheden te verheffen: TITUS en DOMITIANUS koesterden steeds vele achtung voor hem. Hij werd consul onder NERVA, in het jaar 97, in de plaats van VIRGINIUS RUFUS, en trad in den echt met de dochter van den beroemden AGRICOLA. Hij pleitte onderscheidene malen te *Rome*, en deed zijne welsprekendheid hewonderen. PLINIUS *de Jonge* en hij stonden in nauwe vriendschapsbetrekking; zij verbeterden elkander wederkeerig hunne werken. CORNELIUS TACITUS overleed, naar men meent, in tachtig-jarigen ouderdom, in 134 of 135, na J. C. Er bestaat van hem: 1.º eene *Verhandeling over de Zeden der Germanen*. Hij prijst de zeden der volken, en het tafereel, dat hij er van schildert, is eene goede hekeling van *Rome*, de zetel der verwijfdheid en des zedebederfs geworden. Hetgene wat andere schrijvers ons van de Germanen hebben medege-deeld, moet ons doen gelooven, dat de schildering van TACITUS, ofschoon opgeluisterd, in verscheiden punten gelijkende is; — 2.º Het *Leven van* zijnen schoonvader JULIUS AGRICOLA. Dit geschrift is een der schoonste en kostbaarste der oudheid. Krijgslieden, hovelingen, overheden, alle kunnen er uitmun-tende lessen in vinden; — 3.º *Geschiedenis der keizers*, maar van de 28 jaren, die deze geschiedenis bevatte (van 69 tot 96), blijft ons enkel 69 en een

gedeelte van 70 over; — 4.º Zijne *Jaarboeken (Annales)*; dezelve bevatten de geschiedenis van vier keizers, TIBERIUS, CALIGULA, CLAUDIUS, NERO. Slechts de geschiedenis van den eerste en den laatste, is, ten naasten bij geheel, tot ons gekomen. CALIGULA is geheel verloren geraakt, en wij bezitten enkel het slot van CLAUDIUS. TACITUS heeft zijne personen, met veel kracht, scherpzinnigheid en waarheid geschilderd; treffende gebeurtenissen stelt hij op eene zielroerende wijze voor, en de deugd wordt door hem met even zoo veel gevoel als smaak afgebeeld. Hij bezit in eenen hoogen graad de ware welsprekendheid, de begaafdheid om op eene eenvoudige wijze groote dingen te zeggen. Men beschuldigt hem de menschelijke natuur te zwart te hebben afgeschilderd; maar dit is om dat hij dezelve te welkende. Nog verwijt men hem eenen al te beknopten stijl, even alsof de grootste verdienste van eenen schrijver niet was, om veel in weinig woorden te zeggen. Als hij met korte trekken schildert, dan stellen de levendigheid en het treffende derzelve er schadeloos voor. Daarenboven is het duistere dat men in hem meent te vinden, grootendeels toeteschrijven aan het verval der Latijnsche taal, en de onkunde onzer schijngeleerden. Het meest gegronde verwijt, dat men hem kan doen, is van over eenige onderwerpen, enkel volgens zijne vooringenomenheden of volks-dwalingen

XXIII DEEL.

te hebben gesproken, zoo als bv. door het herhalen der lasteringen der afgodsdienaars tegen de christenen en de joden, waarvan hij voor het overige de onschuld erkent, betrekkelijk de beschuldigingen van NERO, en die hij beklaagt, het voorwerp der wreedheden van dat gedrogt te zijn geweest. In 1771 verscheen er te *Parijs*, eene uitgave der werken van TACITUS, in 4 dl.ⁿ in 4.to, onder dezen titel: C. CORNELII TACITI *Opera recognovit, emendavit, supplementis explevit, notis dissertationibus, tabulis geographicis illustravit* GABRIËL BROTIER. Deze uitgave is een meesterstuk van boekdrukkunst, en de beste, welke van dezen schrijver geleverd is. De gapingen zijn met zoo veel oordeel en smaak aangevuld, dat men noch het verlies noch het herstel ontdekt. (— Zie BROTIER-GABRIËL —). Er bestaan nog verschillende andere uitgaven van den grondtekst [en onder de overzettingen in verschillende talen, verdient die van den ridder en drossaard, P. C. HOOFT, *in het Nederduitsch*, vooral vermeld te worden, dezelve maakt het 4.^e dl. uit, van 's mans *werken*, in fol., *Amsterdam, Leyden en Utrecht*, 1704.]

TACITUS (M. CLAUDIUS), Romeensch keizer, werd door den senaat verkozen, in de plaats van AURELIANUS, den 25 September van het jaar 275, na een tusschenbestuur van om trent 7 maanden. Hij beweerde

Y

tot het geslacht van den voorgaande te behooren, en was buitengemeen bezorgd, om de door denzelfven nagelatene geschriften te bewaren; maar deze bezorgdheid heeft dezelve niet kunnen redden. TACITUS wijdde zich geheel en al toe, aan de regtsbedeeling en aan de verbetering der zeden. De kwade gewoonten werden afgeschafft, de plaatsen van ontucht uitgerooid, en de openbare badinrigtingen, na het ondergaan der zon, naauwkeurig gesloten. Hij ondernam om den oorlog bij de Perzers en Aziatische Scythien te voeren; en hij was reeds te *Tarsus* in *Cilicië*, toen zijne soldaten hem, na slechts 6 maanden geregeerd te hebben, het leven benamen. De Romeinen waren al te zeer bedorven, om zich naar zulk eenen meester te kunnen voegen. FLORIANUS zijn broeder, van moeders zijde, volgde hem op.

† TACQUET (ANDREAS), een wiskunstenaar, in 1611 te *Antwerpen* geboren, omhelsde nog zeer jong zijnde, den regel van den H. IGNATIUS, en na eenigen tijd de humiora te hebben onderwezen, werd hij met het onderwijs der wiskunde belast. Gedurende vijftien jaren onderwees hij deze wetenschap met den meesten roem, en gaf tevens eene zeer goede *Verhan-*

deling over de sterrekunde in het licht; hij overleed aan de tering, in zijne geboorteplaats, den 23 December 1660. Zijne gezamenlijke werken zijn te *Antwerpen*, in 1669 en 1707, in 1 dl. in fol. gedrukt; dezelve werden gezocht, en verdienen zulks nog te zijn.

TAFFI (ANDREAS), een schilder, te *Florence* geboren, en in 1294, in den ouderdom van 81 jaren overleden, leerde zijne kunst van eenige Griekscheschilders, welke de senaat van *Venetie* ontboden had. Hij legde zich voornamelijk toe op het *mosaik*, eene soort van schilderwerk, waarvan het geheim hem werd aangetoond, door APOLLONIUS, een' dier Grieksche kunstenaars. TAFFI werkte gezamenlijk met hem in de St. Jans-kerk van *Florence*, aan de voorstelling van verscheiden geschiedenissen des Bijbels.

TAFFIN DE LA ROUARIE. — Zie ROUARIE.

TAGEREAU (VINCENTIUS), in de 17.^e eeuw, advokaat bij het parlement van *Parijs*, was van *Angiers*. Men heeft van hem: 1.º eene *Verhandeling* tegen het congres (*), te *Parijs* in 1611, in 8.vo gedrukt, onder dezen titel: *Discours etc. (Verhandeling over het onvermogen des*

(*) Met dezen naam bestempelde men het eerlooze gebruik, dat vroeger in Frankrijk bestond, waarbij op regterlijk bevel, in tegenwoordigheid van eenen verloskundige en eene vroedvrouw eene vleeschelijke zamenkoppeling van man en vrouw plaats had, ten einde het onvermogen des eersten te bevestigen.

mans en der vrouw). De schrijver bewijst in dezelve dat het congres onbetamelijk, en onmogelijk om uittevoeren is, en veeleer belet de waarheid te kennen, dan het dient om dezelve te doen ontdekken. Dit verfoeijelijk gebruik werd afgeschaft, in 1677, ten gevolge eener pleitrede van LAMOIGNON, toenmaals advokaat-generaal. — 2.º *Le vrai etc. (De ware Fransche praktizijn)*, in 8.vo

TAGLIACOZZI (GASPARUS), hoogleeraar in de genees- en heekunde aan de universiteit van *Bologna*, zijne geboorteplaats, overleed in die stad, in 1599, in den ouderdom van 53 jaren. Hij heeft zich beroemd gemaakt door een werk, waarin hij de wijze leert, om het gebrek der neusgaten, der ooren en lippen te herstellen, in geval van verminking of misvorming dier deelen. Maar MANGET is van gevoelen, dat alles wat hij over dit onderwerp zegt, hoe schrandder uitgedacht hetzelve ook wezen moge, nooit anders dan in de theorie heeft kunnen bestaan, en dat zelfs hij het niet in praktijk had gebragt. Wat hier ook van wezen moge, TAGLIACOZZI haalt voorbeelden aan van verloren neuzen, door zijne kunst hersteld. Zijn standbeeld, in de ontleedkundige zaal van *Bologna*, stelt hem voor met eenen neus in de hand. Zijne Verhandeling, vol belangrijke bijzonderheden, in twee boeken verdeeld, met platen, verscheen in 1598, te *Frankfort*, in 8.vo,

in het licht, volgens de uitgave van het vorige jaar te *Venetië*, 1597, in fol., onder dezen titel: *De curtorum chirurgia per institutionem*. Een zekere VERDUIN heeft het denkbeeld van TAGLIACOZZI vernieuwd, in zijn werk: *De nova artuum decurtandorum ratione*, *Amsterdam*, 1696, in 8.vo

TAIKOSAMA, berucht keizer van *Japan*, begon in 1596, tegen de christenen de verschrikkelijke vervolging, die met eenige tusschenpoozingen, tot in 1650 voortduurde, in welk jaar XOGUNSAMA II (zie dat artikel) overleed. Hij veroverde het schier-eiland *Corea* door zijne veldheeren, maar naar *Sina* ten oorde te hebben willen brengen, slaagde hij niet in dat ontwerp, en verloor *Corea*. Hij behield altijd den geest van zijne afkomst, die zeer laag was. Hij was achterdochtig, wreed, ongebonden en walgelijk wellustig, en eindigde met zich als eenen God te doen aanbidden. Hij overleed den 15 September 1598.

* TAILHÉ (JACOBUS), appelerend priester, in het begin der laatste eeuw, te *Villeneuve d'Agén* geboren, heeft eenige weinig gezochte, ofschoon zeer verspreide compilatiën in het licht gegeven. Het tijdstip van den dood dezès schrijvers, die zeer tegen de Jesuiten en de geestelijkheid was ingenomen, is ons onbekend. Hij heeft nagelaten 1.º *Abregé etc. (Kort begrip der Oude-Geschiedenis van ROLLIN, ten gebruike der*

jeugd), 1744, 4 dl.ⁿ in 12.mo, nieuwe uitgave, 1782, 5 dl.ⁿ in 12.mo; mede in het Nederduitsch vertaald en omgewerkt. — 2.º *Abrégé etc. (Kort begrip der Romeinsche geschiedenis)*, id. 1755, 4 dl.ⁿ in 12.mo, nieuwe uitgave, 1784 en 1813, 5 dl.ⁿ in 12.mo Deze beide werken zijn dikwerf herdrukt, en, ondanks derzelver slechten geest en geringe verdienste, nog bij voortdoring in de collegiën in gebruik; — 3.º *Abrégé etc. (Tijdrekenkundig kort begrip van de geschiedenis der Jesuiten)*, 1759, 2 dl.ⁿ in 12.mo enz. Bij deze compilatiën heeft hij eenige geschriften gevoegd, die zijn: 1.º *Histoire etc. (Geschiedenis van LODEWIJK XII), Milane (Parijs)*, 1755, 3 dl.ⁿ in 12.mo, naamloos; 1784, 5 dl.ⁿ in 12.mo, met den naam des schrijvers; — 2.º *Remarques etc. (Beknopte en bevredigende aanmerkingen op de geschriften, voor en tegen de wet der stilzwijgendheid)*, 1760, in 12.mo; — 3.º *Portrait etc. (Afbeeldsel der Jesuiten)*, 1762, in 12.mo; — 4.º *Histoire etc. (Geschiedenis der ondernemingen van de geestelijkheid op de souvereiniteit der koningen)*, 1767, 2 dl.ⁿ in 12.mo Dit werk, den 19 Julij 1768 op den Index geplaatst, en dat slechts eene verzameling is van alles wat de filozofen over het zelfde onderwerp hebben gezegd, strekte noch den grondbeginnelen noch den letterkundigen roem des schrijvers tot eer. — 5.º *Traité etc. (Verhandeling over den aard van het bestuur der Kerk)*, 1778, 3 dl.ⁿ in 12.mo

TAILLANDIER (KAREL LODEWIJK), te *Atrecht*, in 1705, geboren, werd in de congregatie van den H. MAURUS opgenomen. Later in het gesticht der *Wit-Mantels* geplaatst, nam hij de onregtzinnige gevoelens derzelve aan, en sprak openlijk de lof-rede uit van een' zijner orde-broeders, die zich onder de sekte van den H. MEDARDUS had geschaard, hetwelk hem bij de Catholijken meer dan verdacht maakte. Daar zich echter de congregatie met de *Geschiedenis van Bretagne* had belast, zoo werd die taak aan dom MORICE en aan hem opgedragen. Eerstgenoemde leverde eerst 3 dl.ⁿ in fol., *Stukken* bevattende, om te dienen tot de *geschiedenis van Bretagne, Parijs*, 1742, 1744, 1746; en het eerste dl. der *Kerkelijke en burgerlijke geschiedenis van Bretagne*, in 1750. TAILLANDIER leverde het 2.^e, in 1756. Hij is de uitgever van het *Neder-Bretagnesche Woordenboek*, waartoe hij de voorrede schreef. Hij vond het middel, om, door de bescherming van den heer BONNEGUISE, bisschop van *Atrecht*, rijke beneficiën te bekomen, en hij verscheen in de wereld met eenen zwier, die weinig bij zijnen stand paste. Hij overleed in de nabijheid van *Rijssel*, in 1786.

* TAILLASSON (JOANNES JOZEF), een Fransch schilder, te *Blaye*, bij *Bordeaux*, in 1746, geboren. Hij was de zoon van eenen rijken koopman dier stad; die hem voor de pleitzaal of den geestelijken staat bestemde. TAILLAS-

son maakte goede studiën; maar zijn smaak lokte hem tot de schoone kunsten. Hij schreef op de muren van het ouderlijke huis in groote letters: »Ik zal een schilder worden, of ster-ven: ik zweer zulks bij RAPHAËL!» Zijn vader stond hem toe, zich naar *Parijs* te begeven, alwaar hij in 1764 aankwam, met zijnen vriend LACOUR, die zijnen smaak deelde, en die met dezelfde hinderpalen had te worstelen gehad, alvorens zich aan deze kunst te kunnen toewijden. Zij kozen VIEN tot meester. Ofschoon TAILLASSON met niets anders dan met de teekenkunde bekend was, en reeds zijn achttiende jaar bereikt had, werkte hij echter zoo ijverig, dat hij in korten tijd een der beste kweekelingen van VIEN werd. In 1773 begaf hij zich naar *Italië*, hield zich vier jaren te *Rome* op, en te *Parijs* teruggekeerd zijnde, verwierf hij de goedkeuring der akademie van kunsten, op zijne schilderij der *Geboorte van LODEWIJK XIII.* Twee jaren later verdiende hij door een ander werk, hetwelk hem meer tot eer verstrekte, en dat *ULYSSES aan PHILOCTETES de pijlen van HERRULES ontnemende* voorstelde, van tot lid dier zelfde akademie te worden aangenomen. Zijne overige stukken zijn: *VIRGILIUS, die aan AUGUSTUS het gedeelte van zijn' Æneis voorleest hetwelk over den dood van MARCELLUS handelt*; een *tasereel* uit het vijfde bedrijf van *RODOGUNE*; — *OLYMPIAS, moeder van ALEXANDER, de sol-*

daten terughoudende, die kwamen om haar te vermoorden; — *TIMOLEON*; — *Vreemdelingen die Syracusa bezoeken*; — *HERO en LEANDER*; — *ANDROMACHÈ, tranen stortende op het graf van HECTOR*; — *de dood van SOCRATES*, enz. TAILLASSON bezat ook veel smaak en geschiktheid voor de dichtkunde: hij heeft eene *Verzameling van gedichten* nagelaten, *Parijs en Venetië*, 1785, in 4.to, in welke men een dichtstuk opmerkt over de *Gevaren der regels in de kunsten*; maar zijn best dichterlijk voortbrengsel is een *Treurzang op den nacht*. Met lof maakt men gewag van zijne *Observations etc. (Beschouwingen op verscheiden oude schilders)*, in 8.vo, die in den *Moniteur* en het *Journal des arts* werden opgenomen. TAILLASSON is te *Parijs*, den 11 Nov. 1809 overled.

TAINVILLE. — Zie FOUQUIER-TAINVILLE.

TAINNIER (JOANNES), te *Ath*, in 1509 geboren, was leermeester der pages van keizer KAREL V; maar daar deze betrekking hem in zijne zucht voor den arbeid, en het aankweeken der kunsten hinderlijk was, ging hij zich te *Keulen* vestigen, alwaar hij kapelmeester van den keurvorst werd. Hij werd voor eenen bekwamen handkijker gehouden. Er bestaat van hem: 1.º *Opus mathematicum, Keulen*, 1562, in fol. Het is in dat werk, dat men zijne *Waarzeggerij uit de handen*, en zijne *Sterrekijkkunde* aantrest; — 2.º

De natura et effectibus magnetis, Keulen, 1562, in 4.to

* TALBERT (FRANCISCUS XAVERIUS), kanonik van *Besançon*, in die stad den 4 Augustus 1728 geboren, was de zoon van eenen raadsheer bij het parlement van *Franche-Comté*: ook hij kwam in de magistratuur, maar liet den post, diën hij er bij bekleedde varen, om den geestelijken staat te omhelzen. De abbé TALBERT wijdde zich aan het predikambt toe, predikte te *Luneville* voor koning STANISLAUS, aan het hof van *Versailles*, voor de koninklijke familie, en deelde, in 1777, de statie van *Saint-Sulpice* te *Parijs*, met den beroemden pater ELISEÉ, zijnen landgenoot. Hij was een vriend der letteren, en had dezelve met het beste gevolg beoefend; hij dong naar verscheiden prijzen en werd dikwerf bekroond. In 1791 begaf hij zich naar *Italië*, alwaar hij in de gelegenheid kwam, om de vorstin van *Nassau* te leeren kennen, die hem medenam naar hare landgoederen in *Polen*, en hem aldaar met eene buitengewone welwillendheid behandelde. Hij overleed te *Lemberg* in *Gallicië*, den 4 Junij 1803. Zie hier de titels zijner voornaamste geschriften: 1.º *Discours etc.* (*Verhandeling over de bron der ongelijkheid onder de menschen*), te *Dijon* in 1754, bekroond. De abbé TALBERT had tot mededinger J. J. ROUSSEAU, die het zelfde onderwerp met wonderpreuken behandelde; — 2.º *Panegyrique etc.* (*Lofrede van*

den H. LODEWIJK), voor de Franse akademie uitgesproken, 1755, in 8.vo — 3.º *Le Citoyen (de Burger)*, een dichtstuk; — 4.º *Les Avantages etc.* (*De voordeelen van den tegenwoord*), een dichtstuk, dat, in 1769, den prijs der akademie van *Amiens* behaalde, in 8.vo; — 5.º *Eloge etc.* (*Geschiedkundige lofrede van den ridder BAYARD*), 1770, in 8.vo en in 12.mo; — 6.º *Eloge etc.* (*Lofrede van MICHAËL DE MONTAIGNE*), 1775, in 8.vo, die in 1774 den prijs der akademie van *Bordeaux* heeft behaald; — 7.º *Eloge etc.* (*Lofrede van BOSSUET*), 1773, in 8.vo; door de akademie van *Dijon* bekroond; — 8.º *Eloge etc.* (*Lofrede van LODEWIJK den Welbeminde*), in 1775, in de openbare vergadering der akademie van wetenschappen, schoone letteren en kunsten van *Besançon* voorgelezen, in 8.vo; — 9.º *Ode op de nijverheid*, die in 1769, den prijs der akademie van *Pau* heeft behaald, 1770, in 8.vo; — 10.º *Eloge etc.* (*Geschiedkundige Lofrede van den kardinaal d'AMBOISE*), bekroond door de akademie der Onbevleete Ontvangenis van *Rouanen*, 1777, in 8.vo; — 11.º *Eloge etc.* (*Lofrede van PHILIPPUS VAN ORLEANS*), te *Villefranche*, in 1777 bekroond, in 8.vo; — 12.º *Eloge etc.* (*Lofrede van MICHAËL DE L'HÔPITAL*), te *Toulouse* bekroond, 1777, in 8.vo De abbé TALBERT was lid der akademie van *Besançon* van derzelver oorsprong af, en deed er, in 1757 den geleerden en werkzaamen SCHIEFFLIN in opnemen.

TALBOT (JOANNES), graaf van *Shrewsbury* en *Waterford*, bijgenaamd de *Engelsche Achilles*, uit een beroemd huis van *Engeland*, van Normandyschen oorsprong, werd in 1373 te *Bleohmore*, in *Shropshire*, onder de regering van EDUARD III, geboren. TALBOT gaf de eerste blijken zijner dapperheid, tijdens de terugbrenging van *Ierland* onder de gehoorzaamheid van koning HENDRIK V, die hem tot landvoogd van dat eiland benoemde. Hij onderscheidde zich vervolgens in *Frankrijk* naar welk land hij in 1417, met het Engelsche leger was overgestoken. Hij heroverde de stad *Alençon* in 1428, en later *Pontoise* en *Laval*. Hij voerde met de graven SUFFOLK en d'ESCALLES het bevel bij het beleg van *Orleans*, maar JEANNE d'ARC, bijgenaamd de *Maagd (la Pucelle)*, noodzaakte hen hetzelfde op te breken. TALBOT ging voort met zich te onderscheiden, tot dat hij in den slag van *Patay en Baucé*, gevangen werd genomen. Na zijne bevrijding, nam hij *Beaumont-sur-Oise* stormenderhand in, en bewees groote diensten aan den koning van *Engeland*, die hem in 1441 tot maarschalk van *Frankrijk* verheef. Twee jaren later, zond deze vorst hem, in hoedanigheid van afgezant, om met koning KAREL VII, over den vrede te onderhandelen, hij volbragt zijne zending met veel beleid. Nadat *Guyenne* getracht had om zich van de Engelsche zijde los te maken, nam hij *Bordeaux* met

verscheiden andere steden in, en herstelde de zaak der Engelschen; maar tot de stad *Castillon* toegeseld zijnde, om er de Franschen het beleg van te doen opbreken, werd hij, in 1453, met een' zijner zonen, in eenen slag gedood. De Engelschen noemden hem *hunnen Achilles*; zijne dapperheid gaf hem aanspraak op dien bijnaam.

TALBOT (PETRUS), in 1620, in *Ierland*, uit eenen tak van het doorluchtige huis van *Talbot* geboren, werd aalmoezenier der koningin CATHARINA van *Portugal*, echtgenoot van KAREL II, koning van *Engeland*. Zijn ijver voor de Catholijke godsdienst bewoog hem het hof te verlaten, en zich naar *Ierland* te begeven, alwaar hij zoo nuttig voor de Kerk werkzaam was, dat Paus CLEMENS IX hem tot aartsbisschop van *Dublin* verheef. Door de protestanten in hechtenis genomen, en in eene nauwe gevangenis opgesloten, overleed hij in dezelve in den geur van heiligheid, in 1682. Men heeft van hem: 1.º *De natura fidei et haeresis*, in 8.vo; — 2.º *Politicorum catechismus*, in 4.to; — 3.º *Tractatus de religione et regimine*, in 4.to; — 4.º *Geschiedenis der beeldstormers, Parijs*, 1674, in 4.to en andere werken.

TALBOT (RICHARD), hertog van *Tyrecoel*, broeder van den voorgaande, bevond zich reeds in den ouderdom van 15 jaren, in eenen veldslag, alwaar hij

driedagen onder de gesneuvelden verkeerde. Na den dood van CROMWELL, verbond hij zich aan KAREL II, koning van *Engeland*, en werd door JACOBUS II, toen deze naar *Frankrijk* overstak, als onderkoning van *Ierland*, achtergelaten. TALBOT verzette zich tegen WILLEM, prins van *Oranje*, en maakte zich gereed om slag te leveren, toen hij in 1692 overleed. Zijne lijkrede, te *Parijs*, door den abbé ANSELME uitgesproken, en in 4.to in het licht gegeven, geeft een groot denkbeeld van zijne dapperheid, en van zijnen ijver voor de catholieke godsdienst.

TALLARD (CAMILLUS D'HOSTUN, Graaf DE), maarschalk van *Frankrijk* werd den 14 Februarij, 1652, uit een oud en beroemd huis van *Provence* geboren. Na zich bij verschillende gelegenheden te hebben onderscheiden werd hij in 1693 tot den rang van luitenant-generaal verheven. In 1697 werd hij, in hoedanigheid van afgezant naar *Engeland* gezonden, alwaar hij het verdrag sloot, betrekkelijk de erfopvolging van KAREL II, koning van *Spanje*, welk verdrag zonder uitwerking bleef. Nadat de oorlog weder was uitgebarsten, voerde hij in 1702 het bevel aan den *Rijn*. In het volgende jaar werd hem de maarschalks-staf van *Frankrijk* verleend. Hij nam *Oud-Brisach* in onder de bevelen van den hertog van *Bourgondië*, en sloeg het beleg op voor *Landau*. Nadat de keizerlijken, door den prins van *Hessen-Cassel* aangevoerd, hem

in zijne liniën waren komen aanvallen, ging hij hen te gemoet en sloeg hen. De inneming van *Landau* was de vrucht dezer overwinning. In 1704, werd hij met 40,000 man opgezonden, om zich met den keurvorst van *Beijeren* te vereenigen, en aan MARLBOROUGH het hoofd te bieden. De beide legers ontmoetten elkander te *Hochstet*. Aan den Engelschen veldheer en aan prins EUGENIUS viel de geheele eer van dezen grooten slag ten deel. Terwijl de maarschalk DE TALLARD het veld doorkruiste, om eenige eskadrons weder te vereenigen, deed de zwakheid van zijn gezigt, hem een vijandelijk corps, voor Fransche troepen aanzien: hij werd alzoo gevangen genomen, en naar den Engelschen generaal gevoerd, die niets verzuumde om hem te troosten. De maarschalk, de schoone redeneringen moede, welke men hem voordroeg, over de onbestendigheid der fortuin, zeide aan MARLBOROUGH: » Dat alles belet niet, dat uwe grootheid de dapperste troepen der wereld geslagen heeft. — Ik hoop, hernam milord, dat uwe grootheid er diegene van zult uitzonderden, welke dezelve geslagen hebben. » De maarschalk DE TALLARD werd naar *Engeland* gevoerd, alwaar hij *Frankrijk* van groote dienst was, door de koningin ANNA van de partij der bondgenooten aftrekken, en door MARLBOROUGH te doen terugroepen. In 1712, in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij tot hertog verheven. In 1726, werd hij tot staatssecretaris benoemd, welken post

hij niet lang bekleedde, daar hij reeds in 1728 overleed.

TALLEMANT (FRANCISCUS), abt van *Val-Chrétien*, prior van den H. IRENEUS van *Lyon*, te *la Rochelle* in 1620 geboren, en als onder-deken der Fransche akademie, in 1693 overleden. Hij was volkomen bedreven in de doode en levende talen, doch schreef zeer slordig in zijne moedertaal. Er bestaan van hem: 1.º eene Fransche *Vertaling* van de *Levens der doorluchtige mannen* van PLUTARCHUS, 8 dl.ⁿ, in 12.mo De abt TALLEMANT, een dor vertaler van het Fransch van AMYOT (volgens de uitdrukking van BOILEAU) biedt in deze overzetting noch getrouwheid, noch sierlijkheid aan, en desniettegenstaande werd dezelve bij het leven des vertalers zeven malen herdrukt; — 2.º eene *Vertaling der Geschiedenis van Venetië*, van den procurator NANNI, 1682, 4 dl.ⁿ, in 12.mo welke beter is dan de voorgaande.

TALLEMANT (PAULUS), bloedverwant van den voorgaande, te *Parijs*, in 1642, geboren, werd lid der Fransche akademie, en secretaris van die der opschriften. De groote COLBERT verwierf voor hem jaarwedden en beneficiën; hij had grootelijks deel aan de *Geschiedenis van LODEWIJK XIV door de gedenkpenningen* (zie BOZE en TOURREIL). Nog heeft men van hem *Redevoeringen en Verhandelingen*, die gene meesterstuk-

ken van welsprekendheid zijn, doch waarin goede zaken voorkomen en eene *Reis naar het eiland der Liefde*, 1663, in 12.mo, niet zeer geschikt om dezen hartstogt aantestoken. Hij overleed in 1712. Met de rijkdommen, waarmede hij zijnen geest had versierd, paarde hij den meer kostbaren schat der deugd.

* TALLEYRAND-PÉRIGORD (ALEXANDER ANGÉLIQUE DE), kardinaal en aartsbisschop van *Parijs*, in die stad, den 18 October 1736, uit eene oude Fransche familie geboren. De naam van TALLEYRAND schijnt oorspronkelijk die van een landgoed te zijn geweest, welken in de 12.e eeuw, verscheiden souvereine-graven van *Périgord* bij den hunnen voegden. In het vervolg werd dezelve de onderscheidende titel van eenen jongeren tak van dat huis, zonder echter optehouden ook te worden gevoerd door eenige heeren van den ouderen tak, welke uitstierf in den persoon van ARCHAMBAUD VI, in 1425, kinderloos overleden. Wij willen alhier eenige personen van den jongeren tak aanvoeren, die nog tegenwoordig bestaat. — HELIE TALLEYRAND DE PÉRIGORD, kardinaal in 1301 geboren en in 1364 overleden, op het punt staande om als legaat voor een nieuwen kruistogt te vertrekken, die door PETRUS I, koning van *Cyprus*, verzocht, en door URBANUS V gepredikt werd; hij oefende altijd eenen grooten invloed in het heilig collegie uit,

beoefende en beschermde de letteren, en was de vriend van PETRARCHA. Het was de factie, welker hoofd hij was, die in 1346, KAREL van *Luxemburg*, in de plaats van LODEWIJK V, door CLEMENS VI geëxcommuniceerd, tot keizer deed uitroepen. Ook was hij het, die te *Londen*, de in vrijheid stelling van koning JOANNES ging vragen, maar hij kon van EDUARD III, niets anders dan eenen wapenstilstand van twee jaren bekomen. — HENDRIK DE TALLEYRAND, graaf van *Chalais*, in 1599 geboren, verloor den 19 Augustus 1626 op het schavot zijn leven, wyl hij met de hertogin DE CHEVREUSE, in zamenzwering was getreden tegen den hertog DE RICHELIEU, die hem daarenboven beschuldigde zelfs aanslagen tegen het leven des konings te hebben gesmeed; hij ontving vier-en-dertig slagen, alvorens hem het hoofd werd afgehouden. LA BORDE heeft in het licht gegeven de *Processtukken van HENDRIK DE TALLEYRAND, Londen (Parijs)*, 1781, in 12.mo met de portretten van den graaf DE CHALAIS en van mevrouw DE CHEVREUSE. — De *Kardinaal*, die het eigenlijke onderwerp van dit artikel uitmaakt, verkreeg, na zich aan den geestelijken staat te hebben toegewijd, in 1762, de abdij *du Gard*, in het diocees van *Amiens*. De heer BOURLIER, later zijn groot-vikaris, en vervolgens bisschop van *Evreux*, bestuurde zijne theologische studiën; hij werd daarna benoemd tot aalmoezenier van koning Lo-

DEWIJK XV. In 1766, werd hij, ofschoon pas 30 jaren oud, benoemd tot coadjutor, van den heer DE LA ROCHE-AYMON, aartsbisschop van *Reims*, die door zijne betrekkingen van groot-aalmoezenier, verplicht was, zich dikwerf uit zijn diocees te verwijderen. Op den 28 December deszelfden jaars, werd TALLEYRAND gewijd, onder den titel van aartsbisschop van *Trajanopolis*. Zijne bezigheden als coadjutor van het diocees van *Reims*, vermenigvuldigden, toen de heer DE LA ROCHE-AYMON de portefeuille der beneficiën bekwam, welke post hem noodzaakte langer aan het hof te vertoeven. Drie jaren later (1769) verkreeg TALLEYRAND de abdij van *Haut-Villiers*, in het diocees van *Reims*, en werd in het volgende jaar in de vergadering der geestelijkheid opgenomen, alwaar hij als voorzitter den heer DE LA ROCHE-AYMON verving, die wegens zijnen ziekelijken toestand, er niet bij kon tegenwoordig zijn. Deze prelaat, die in 1771, tot kardinaal was verheven, overleed den 27. October 1777: zijn coadjutor volgde hem regtens op, op den aartsbisschoppelijken stoel van *Reims*, en ontving voor zijne abdijen, van welke hij afstand had gedaan, die van *Saint-Quentin-en-l'Isle*, in het diocees van *Noyon*. TALLEYRAND was bij de vergaderingen der geestelijkheid van 1780 en 1788 tegenwoordig, en deelde tevens de werkzaamheden zijner grootvikarissen, onder welke hij zich gehaast had, den heer BOURLIER, zijnen voormaligen onderwijzer

in de godgeleerdheid, optencmen. Rusteloos wijdde hij zich toe aan de zorgen voor zijn diocces, dat toenmaals uit zeven-honderd zes-en-veertig pastorijen of dochter-kerken bestond. Hij vertrouwde zijn seminarie aan geestelijken van *Saint-Sulpice* toe; vroeger werd dit gesticht bestuurd door reguliere kanoniken, welke hij van die taak ontsloeg. Na tot de tweede vergadering der *Notabelen* te hebben behoord, werd TALLEYRAND door het baljuwschap *Reims*, tot afgevaardigde bij de algemeene staten benoemd. Hij nam er deel aan de protestatiën der regter-zijde, tegen de grondbeginselen, die de omverwerping der Kerk en der monarchie ten doel hadden; gaf, met zijnen naam, verscheiden geschriften in het licht, het zij om zijne diocesanen te wapenen tegen de nieuwigheden der vergadering, het zij om de regten van zijnen stoel te verdedigen. Wij kunnen als zoodanige noemen: zijnen *Brief aan de kiezers van het Marne-departement*, van den 8. Maart 1791; zijn *Antwoord* van den 12.^{en}, aan PUILBERT, pastoor van *Sedan*, die tot bisschop des *Ardennen*-departements was benoemd, en die hem had geschreven, om hem te verzoeken, van in de uitoefening zijner jurisdictie toestemmen; een ander *Antwoord*, van den 5 April, aan Dior, pastoor van *Vendresse*, verkozen bisschop van *la Marne*; een *Mandement*, van den 8 April, betrekkelijk de verkiezing van PUILBERT, en eindelijk een ander van den 2 Mei,

ten opzigte van de verkiezing van Dior. Voor het einde van de zitting der constituerende vergadering, nam hij de wijk naar *Aken*, van waar hij zijne adhesi inzond tot de laatste, doch vruchteloze protesten der regter-zijde. Van deze stad begaf hij zich naar *Brussel*, maar nadat de Fransche legerbenden in *België* gevallen waren, trok hij naar *Duitschland*, en verbleef verscheiden jaren te *Brunswijk*. Hij bevond zich nog aldaar, toen de Paus aan de bisschoppen den vrijwilligen afstand hunner stoelen vraagde. TALLEYRAND weigerde voor den oogenblik, om in deze aanvraag te bewilligen, terwijl hij zich echter van de uitoefening aller jurisdictie in zijn diocces onthield: hij gaf, den 12 December, in navolging van dat van den kardinaal DE MONTMORENCY, en van de bisschoppen van *Boulogne*, *Limoges*, *Séze*, *Aire Digne* en *Auxerre*, een uitstellend *Antwoord*. Het was de heer DE BOULOGNE, die dezen brief had ontworpen, zoo als hij ook dengenen zamenstelde, die den 26 Maart 1802 aan den Paus werd geschreven: dezelve werd ondertekend door TALLEYRAND en vijf bisschoppen, en later door vijf-en-twintig andere prelaten aangenomen. Deze laatste brief ontwikkelde de redenen, welke al deze bisschoppen hadden, om den van hen gevraagden afstand uittestellen: dezelve was als de kiem der *reclamatiën* van den 6 April 1803, mede door TALLEYRAND ondertekend. LODEWIJK XVIII bevond zich te

Mittau, en daar de gezondheids-toestand van den kardinaal DE MONTMORENCY, hem niet toeliet zijne bedieningen van groot-aalmoezenier verder waartene-men, beriep de koning den aartsbisschop van *Reims* tot zich, dien hij mede in zijnen raad opnam. TALLEYRAND was tegenwoordig bij het overlijden van den eerbiedwaardigen abbé EDGEWORTH, te *Mittau*, den 22 Mei 1807 voorgevallen. Hij volgde den koning in *Engeland*, en verliet hem niet, in zijne langdurige ballingschap. Nadat de kardinaal DE MONTMORENCY, in 1808, te *Altona* overleden was, gaf LODEWIJK XVIII den post van groot-aalmoezenier aan TALLEYRAND, en versierde hem eigenhandig met het blaauw-lint. Tijdens de vervallen-verklaring van NAPOLEON, vertrok hij met den koning, van *Hartwell*, en kwam in 1814 met hem in *Frankrijk* terug. LODEWIJK XVIII, gaf hem zijnen titel van eersten pair, eene waardigheid aan het aartsbisdom *Reims* verbonden, terug, belastte hem met de voordragt van waardige personen, voor de bisdommen en overige kerkelijke betrekkingen. Gedurende de honderd dagen vergezelde hij Z. M. te *Gend*. Na den slag van *Waterloo*, die den tweeden afstand van BONAPARTE ten gevolge had, kwam hij in *Frankrijk's* hoofdstad terug. Daar TALLEYRAND geene poging verzuumde, om den vrede in de Kerk te herstellen, zoo zond hij zijnen afstand in van den zetel van *Reims*, provoceerde en ondersteekende den Brief aan zijne

Heiligheid, van den 8 November 1816, een' brief, welke de schikkingen betrekkelijk het *concordaat* bevorderde. Hij werd den 28 Julij 1817 tot kardinal verheven, en den 10 October deszelfden jaars, voor den aartsbisschoppelijken stoel van *Parijs* geïnstitueerd. Maar de oppositie van een gedeelte van de kamer der afgevaardigden tegen het nieuwe concordaat, en de pogingen van het ministerie om tot dat van 1801 terug te keeren, beletteden TALLEYRAND, om vóór den herfst 1819 bezit van zijnen nieuwen zetel te nemen. Ondanks zijne hooge jaren en zwakheden, hield hij niet op, zich met zijn diocees bezig te houden. Hij benoemde tot coadjutor en groot-vikarissen; geestelijken, die de algemeene achtting genoten, voerde onderscheidene wijze reglementen voor de geestelijkheid in, herstelde de herderlijke *retraites*, liet eenen nieuwen brevier ontwerpen, en gaf meer uitbreiding aan den werkkring der kleine seminariën, enz. Sedert verscheiden jaren had eene smartelijke puist die op zijne wang was ontstaan, zich in eene etterbuil ontaard, waarbij zich nog eene zinking voegde; aan de gevolgen dezer kwaal overleed hij den 20 October 1821. LODEWIJK XVIII, en al de leden zijner doorluchtige familie gaven een levendig leedwezen over dit verlies te kennen. Den 20 November 1821, sprak de bisschop van *Hermopolis* in de Lieve-Vrouwe-kerk te *Parijs*, zijne lijkrede uit, die in 8.vo in het

licht verscheen. Dezelve werd door verschillende andere lofreden opgevolgd. Onder de deugden welke de kardinaal DE TALLEYRAND bezat, verdient vooral in de eerste plaats te worden genoemd zijne ware christelijke liefdadigheid. In zijn diocees van *Reims*, deelde hij ruime redmiddelen onder de ongelukkigen uit, verschaftte hij schuilplaatsen aan de oude priesters, en wijdde hij zijne zorg vooral aan de ziekenhuizen toe. Hij moedigde de fabrieken aan, liet op zijne kosten uit *Spanje* eene kudde *merino's* komen, en deed ondersteuningën uitdeelen om de stroo- door pannedaken te doen vervangen, het was de heer BERNIS, aartsbisschop van *Rouanen*, die den 27 November 1821 in de kamer der pairs zijne lofrede uitsprak.

† TALLEYRAND-PÉRIGORI (KAREL MAURITS DE), neef van den voorgaande, en van moeders zijde afstammende van de prinses DES URSINS, te *Parijs*, in 1754, geboren, was de schranderste staatsman, die welligt ooit bestaan heeft. Ofschoon hij de oudste van drie broeders was, werd hij echter, tegen het gebruik van dien tijd, onder aanzienlijke familiën in *Frankrijk*, tot den geestelijken staat bestemd, en wel wjl een ongelukkige val als kind, hem in de vrije ontwikkeling van zijn ligchaam hinderlijk was geweest. Reeds in zijne jeugd onderscheidde hij zich door scherpzinnigheid, vlugheid des geestes en een innemend ge-

drag, en nadat hij in het seminarie van *St. Sulpice* zijne studiën volbragt had, en abbé geworden was, werd hij reeds in 1780, tot generaal-agent der geestelijkheid benoemd. In 1788 werd hij bisschop van *Autun*, en abt van *Celles* en *St. Denis*, en nam in 1789, als afgevaardigde der geestelijkheid van *Autun*, plaats onder de rijksstanden. Hij sloot zich bij den burger- of derden stand aan, en stemde voor de vereeniging van denzelven met den geestelijken stand, tot eene nationale vergadering. Hij was nu van wezenlijken invloed op den voortgang der gebeurtenissen; zonder het belang van zijnen stand, en de stemmen, die er zich tegen verhieven, in aanmerking te nemen, drong hij aan op het verkoopen der geestelijke goederen, op de opheffing van den tiende der geestelijkheid en op de bepaalde bezoldiging der geestelijken. Uit erkenenis voor zijnen scherpden blik in de behoefden des tijds, werd hij op den 16 Febr. 1790, tot president der nationale vergadering benoemd. Bij de viering van het bonds (*fæderatie*) feest op den 14 Julij, droeg hij de hoognis op, op het altaar des vaderlands, en zegende bij die gelegenheid de standaards der departementen en troepen. Hij was het die de invoering van een gelijkvormig stelsel van maten en gewigten, en een algemeen opvoedingsplan voordroeg. Hij legde den constitutionneelen eed af, die van alle geestelijken gevorderd werd, regtvaardigde

dezen stap in een geschrift aan de geestelijkheid gerigt, en spoorde deze aan, om hierin zijn voorbeeld te volgen. Op den 14 Jan. 1791 werd hij lid van het departement van *Parijs*, en in hetzelfde jaar verdedigde hij met SIEYES, GRÉGOIRE en LAFAYETTE de niet beëdigde priesters. Paus PIUS VI deed hem in den ban, wyl hij de eerste constitutionneele bisschoppen gewijd had. TALLEYRAND deed hierop afstand van zijn bisdom. In het begin van 1792, begaf hij zich met CHAUVELIN heimelijk naar *Engeland*, in last hebbende, om aan eene gunstige stemming der betrekkingen tuschen *Frankrijk* en *Engeland* te werken. Intusschen geraakte de democratische partij, op den 10 Augustus, door den beruchten aanval op de *Tuileries* tot de heerschappij, en TALLEYRAND werd in *Engeland*, in zijn diplomatisch karakter niet erkend. Hij keerde echter niet naar *Frankrijk* terug, wyl hij wist dat men hem verdacht hield, en kort daarop werd hij door de Jakobijnen, als agent van het hof, in staat van beschuldiging gesteld. Hij verbleef in *Engeland*, tot dat hij genoemd rijk op bevel van het Britsch ministerie verlaten moest, en begaf zich in 1793 naar de *Vereenigde Staten van Noord-Amerika*, hield zich aldaar bezig met handelondernemingen, tot dat hij, na den 9 Thermidor, naar *Europa* terugkeerde. De nationale conventie trok in 1795, het tegen hem uitgevaardigde decreet van beschuldiging in, en

TALLEYRAND kwam naar *Parijs* terug. In Juli 1797, werd hem het ministerie van buitenlandse zaken opgedragen. Wel is waar legde hij, van vele zijden aangeklaagd en aangevallen, deze betrekking spoedig weder neder, doch de voortgang, welken hij aan de ontwerpen van NAPOLEON heimelijk wist te verschaffen, had ten gevolge, dat hem de provisionele consuls, in 1799, het ministerie van buitenlandsche zaken andermaal opdroegen. Van nu af was hij de ziel van alle diplomatische onderhandelingen, welke tot in 1808 in *Europa* gevoerd werden. Op verlangen van NAPOLEON, en uit aanmerking der omstandigheden, ontbond Paus PIUS VII hem, bij eene breve, van zijne verplichting als geestelijke, en bekrachtigde zijn huwelijk met mevrouw GRANDT, die hij in *Hamburg*, kort voor zijne terugkeering naar *Frankrijk*, had leeren kennen. Toen het keizerlijke hof werd ingerigt, benoemde hem NAPOLEON tot groot-kamerheer des rijks, en in 1806, verhief hij hem tot soevereinen vorst van *Benevento*. TALLEYRAND, door FOUCHÉ verdrongen, die hem bij den keizer verdacht maakte, verviel, wel is waar, in de ongenade van NAPOLEON, doch bleef niettemin in het geheim eenen grooten invloed op de staatkunde van *Europa* uitoefenen, en bereidde de groote omwenteling voor, welke aan de gedaante van *Frankrijk*, zoo wel als aan die van *Europa*, eenen geheel anderen vorm zou-

de geven. Toen de verbondene mogendheden, in 1814, *Parijs* binnenrukten, stond *TALLEYRAND* aan het hoofd der provisionele regering, en leidde de verhandelingen, welke de vervallenverklaring van *NAPOLEON*, en de herstelling der *BOURBONS* ten gevolge hadden. *TALLEYRAND* deed afstand van het prinsdom *Benevento*, en werd daarop door *LODEWIJK XVIII*, tot minister van buitenlandsche zaken, tot erfelijk pair van *Frankrijk*, tot prins van *Talleyrand*, en tot opper-kamerheer benoemd. Op het congres te *Wenen* stelde *TALLEYRAND* ijverige pogingen in het werk in het belang der *BOURBONS*, zoo als in het algemeen voor de handhaving en herstelling van het grondbeginsel der legitimiteit, zoo dat, in zoo ver het mogelijk was, al de van hunne bezittingen verdrevene vorsten volkomen in hunne regten zouden hersteld worden. Het geheime verbond tusschen *Frankrijk*, *Engeland* en *Rusland*, en de alliantie met de verbondene mogendheden, was zijn werk. Hij bewerkte de vogelvrij-verklaring tegen den uit *Elba* teruggekeerden *NAPOLEON*, bekleedde daarop het voorzitterschap in het Fransche ministerie, doch nam zijn ontslag, om het voor *Frankrijk* nadeelige verdrag van *Parijs* van 10 November 1815 niet te onderteekenen. Hij bleef echter als opper-kamerheer, en lid vanden geheim-raad des konings in de nabijheid des troons. Zijn dubbelzinnig gedrag ten opzichte van *NAPOLEON*, had hem vele vijanden

gemaakt; ook vele vrienden der *BOURBONS* vertrouwden hem niet, het gelukte hun echter niet, hem, door de beschuldiging, dat hij deel zou hebben genomen aan den moord van den hertog van *ENGHIEN*, te doen vallen. Hij wist zich bij *LODEWIJK XVIII* te regtvaardigen. Als lid van de kamer der pairs, onderscheidde zich *TALLEYRAND* dikwerf door bondige redevoeringen, was ook meermalen aan de zijde der oppositie tegen de regering, en bleef ongetwijfeld niet zonder geheimen invloed op de veranderingen, welke den troon van *Frankrijk* andermaal wachtten. Toen, naar zijne meening, *KAREL X*, in het bestuur den verkeerden weg insloeg, verwijderde hij zich van het hof, kenmerkte het ministerie *POLIGNAC* als eene onbestaanbaarheid, en bragt, met één woord, den nog wankelenden en hem om raad vragenden *LOUIS PHILIPPE* tot het besluit, om de kroon van *Frankrijk* aantenemen. Hij ging voort den nieuwen koning met raad en daad te ondersteunen, voornamelijk als gezant aan het Engelsche hof, alwaar hij van 1830 tot 1835 verwijlde. Van de begoochelingen der wereld, waarop hij zulk eene aanmerkelijke en veelkleurige rol had gespeeld, teruggekomen, leefde hij verder in den schoot zijner familie, welke hem wegens de goedheid zijns harten lief had, even gelijk de gezagvoerders hem wegens zijn koel berekend verstand, deels geacht, deels gevreesd hebben. Zijn sterfbed was dat eens christens: met God en de Kerk.

verzoend, overleed hij den 17 Mei 1838. Omtrent de scherpzinnigheid en de sluwheid van den grooten diplomaat, bestaat slechts ééne stem; maar men heeft hem eigenbaat, trouweloosheid, ja zelfs meined ver- weten. Intusschen moet men in aanmerking nemen, dat de staatsman van de tijdsomstandigheden afhankelijk is, en be- kennen, dat TALLEYRAND het hoofddenkbeeld der Fransche omwenteling, eene populaire regering, ten allen tijde is ge- trouw gebleven, en zich, in de keuze der middelen, enkel naar de omstandigheden gere- geld heeft. TALLEYRAND was met de volgende vreemde ridder-or- den beschonken: hij was Groot- kruis der *H. Stephanus-orde* van *Boheme*, van de *Olifants- orde* van *Denemarken*, van het *Guldenvlies* van *Spanje*, van de *Orde der Zon* van *Perzië*, van de orde van den *Pruissischen Adelaar*, van de orde der *Sak- sische-kroon*, van de orde van den *H. Jozef* van *Toskanen*, enz.

* TALLIEN (JOANNES LAMBER- tus), een der beruchtste rad- draaijers der Fransche omwen- teling, te *Parijs*, in Maart 1769 geboren, was de zoon van eenen portier van den markies DE BER- cy, die in zijne opvoeding voor- zag. De jonge TALLIEN beheerde de zaken van zijnen weldoener, trad vervolgens in dienst bij eenen procureur, van waar hij, tot op het tijdstip der omwen- teling, in handel- en financie- kantoren overging. Hij werd

alstoen secretaris van den afge- vaardigde BROUSTARET, daarna proevenlezer in de drukkerij van den *Moniteur*. Om zijnen naam bekend te maken, schreef hij *Schimpschriften*, onder den ti- tel van den *Vriend des burgers*, welke hij wekelijks tweemaal op de muren der hoofdstad aan- plakte. Deze plakATEN, welke hevige uitvaringen tegen het hof en de koninklijke waardigheid bevatteden, droegen veel bij, om de geesten optewinden. TAL- LIEN stond in soldij van het genootschap *Vrienden der con- stitutie* genaamd, welke later den naam van *Jakobijnen* aanna- men. Zijne plakATEN versche- nen bij voortdoring tot onder de wetgevende vergadering; toen- maals hielden zij eenigen tijd op, doch verschenen weder in *Fruc- tidor* (September 1794). Intus- schen verkreeg TALLIEN, die de vergaderingen der Jakobijnen bij- woonde, en er dikwerf in sprak, invloed op de menigte. Na de reis des konings naar *Varenes* (zie LODEWIJK XVI), was het TALLIEN, die een verzoekschrift aan de constituerende vergade- ring zamenstelde, onderteekend *het Volk*, vragende dat al de gemeenten van *Frankrijk*, stem zouden hebben in de lotsbepa- ling van LODEWIJK XVI. Hij sprak omtrent dezen tijd voor de Jakobijnen eene redevoering uit over *de oorzaken, welke de omwenteling hadden te weeg ge- bragt*, en liet dezelve in 1791 drukken. Tegelijkertijd had hij in het *Palais-Royal*, toenmaals *Palais-Cardinal* genaamd, eene maatschappij opgerigt, de *broe-*

derlijke genaamd, uit leden van beide seksen bestaande. Na de onstuimige overrompeling van het kasteel der *Tuileries* (20 Junij 1792), had de departementale administratie van *Parijs*, den maire PÉTION, en MANUËL gemeente-procureur, gesuspendeerd, maar op den 8 Julij, verscheen TALLIEN, aan het hoofd eener deputatie van de wijk der *Place-Royale*, voor de wetgevende vergadering, ten einde hunne herstelling in hunne vorige betrekking te vragen. In den nacht van den 9 op den 10 Augustus, tot griffier-secretaris der gemeente benoemd, welke zich op eene gewelddadige wijze zelve installeerde. Het was te vergeefs, dat de wetgevende vergadering weigerde deze municipaliteit te erkennen; MANUËL worstelde tegen de eerste met voordeel, en onderteekende de besluiten, welke als voorloopers van zoo vele bloedige tooneelen te beschouwen zijn. Onder deze besluiten was er een, dat de slooping beval der booggewelven, van de poorten *Saint-Denis* en *Saint-Martin*, als zinnebeelden voorstellende van de *leenroerigheid* en het *despotismus*: gelukkiglijk werd dit bevel niet ten uitvoer gebragt. Men heeft TALLIEN steeds beschuldigd van medepligtigheid aan de moordtooneelen van Augustus en September, in de gevangenissen bedreven. Maar, als een verachtelijke huichelaar, verscheen hij reeds in den vroegen morgen van den 3.^{en} voor de halie der vergadering, om van deze aan-

slagen kennis te geven, er bijvoegende dat » het verzet der gemeente vruchteloos was geweest, en dat men de *rechtvaardige wraak des volks* niet had kunnen beteugelen." Men zegt echter, dat TALLIEN, op deze noodlottige dagen, het leven van verscheiden personen redde; men verzekert zelfs, dat HUE, kamerdienaar van *LODEWIJK XVI*, mevrouw DE STAËL en de afgevaardigde DE BONNÈRES deze getuigenis hebben afgelegd. Tot afgevaardigde van *Seine en Oise* bij de conventie benoemd, onderscheidde hij zich door de overdrevenheid zijner gevoelens. Intusschen waren de Pruisen, onder aanvoering van den hertog van *Brunswijk* in *Champagne* doorgedrongen: deze inval verontrustte de Jakobijnen, die buiten weten van den uitvoerenden raad, twee leden der conventie, MANUËL en TALLIEN, zegt men, naar den hertog van *Brunswijk* zonden, met den last, om hem te overreden, dat alleen een onverwijld terugtogt zijner zijds, in staat was om *LODEWIJK XVI* te redden. Wat hier ook van wezen moge, zeker is het dat de Pruisen onverhoeds het Fransche grondgebied ontruimden. Reeds in de eerste vergadering der nationale conventie stelde TALLIEN, voor, om te zweren van niet te zullen uiteengaan, alvorens aan het Fransche volk een bestuur te hebben gegeven, op de *grondslagen der vrijheid en gelijkheid* gevestigd. Hij deed verscheiden andere voordragten,

te weten om de kiezers te magtigen, de regtbanken te vernieuwen, ten einde elk' burger in staat te stellen om tot regter te worden verkozen; om den minister ROLAND ter verantwoording oproepen; om tot de orde van den dag overtegaan, betrekkelijk de circulaire der gemeente van *Parijs*, door MARAT ontworpen, en bij welke hij in de departementen dezelve moordtooneelen als in de hoofdstad uitlokte. TALLIEN was een der verwoedste Jakobijnen tegen den ongelukkigen LODEWIJK XVI. Hij wilde dat men nieuwe grieven zou voegen, bij die, welke eene commissie reeds tegen dien vorst had ingebracht, en dat de doorluchtige gevangene zich geene raden zou mogen kiezen; hij durfde zelfs zeggen dat de municipaliteit zich tegen het besluit zou verzetten, hetwelk aan den koning toestond, het bezoek zijner familie te ontvangen. Hij verhief zich met hevigheid tegen de verdaging van het proces, en stemde voor den dood, zonder appel en zonder uitstel. Toen dit laatste vraagpunt behandeld werd, vraagde hij, dat hetzelfde, uit *menschlievendheid*, staande de zitting, zou behandeld worden. Op den 20 Januarij 1793, nam hij, ofschoon op eene indirecte wijze, de verdediging op zich der September-moordenaars, en deed hij, bij de vervolgingen tegen hen gerigt, die der getrouwe dienaars des konings voegen, die in den nacht van den 9 op den 10 Augustus zich in de *Tuileries* vereenigd hadden om zijnen persoon te

verdedigen. Op den dag der executie van LODEWIJK XVI, tot lid der commissie van algemeene veiligheid benoemd, bestreed hij, den 6 Februarij, het dekreet van beschuldiging tegen MARAT, terwijl hij met eene bittere spotternij zeide: » Het zijn de vrienden van de *Beroeping op het volk* (in het proces des konings), die den *Vriend des volks* willen vermoorden." Zijne bloeddorstige woede nam dagelijks toe, en hij was een der vurigste leden van de *bergpartij*; ook verklaarde hij zich den 31 Mei voor de proscriptie der *girondijnen*, en stelde voor, om al degene dier afgevaardigden, welke zich aan het besluit van in hechtenisneming onttrokken hadden, buiten de wet te stellen. Hij bragt den 21 Augustus 1793, eene gewaande zamenzwering aan, door welke men den generaal CUSTINE, die op het schavot sneefde, wilde redden. Hij verdedigde weinige dagen daarna den eerloozen ROSSIGNOL, een der beulen van de *Vendée*, en riep uit: » Wel, wat gaan mij eenige bijzondere plunderingen aan . . . !" Vervolgens in missie naar *Bordeaux* gezonden, deed hij er GIREY-DUPRÉ, eenen moedigen schrijver, dien hij reeds had aangeklaagd, en den girondijn BIROTEAU, in hechtenis nemen, en beide naar het schavot sleuren. De vervolgingen, welke hij in dat ongelukkige land uitoefende, waren zoo verregaande, dat men pogingen in het werk stelde, om hem te vermoorden; maar hij wist zich in acht te nemen, ofschoon hij zijne vij-

anden nooit kon ontdekken. Nadat hij kennis had gemaakt met mevrouw DE FONTENAY, in *Spanje* geboren, en dochter van CABARUS, scheen hij tot menschelijker gevoelens overtehellèn. Het was op den raad dezer dame, dat hij de militaire en revolutionnaire commissie ontbond. Deze maatregelen maakten hem echter verdacht bij de dwingelands van den dag, die hem naar *Parijs* terugriepen, en hij zag zich aan hunne beschuldigingen ter prooi: daarenboven was hij de vriend van DANTON, en juist dit maakte hem bij ROBESPIERRE gehaat. TALLIEN verbond zich enkel met hem, om de godloochenende factie van HEBERT aantetasten. Hij was echter niet gerust omtrent zijn lot, en, om zijnen invloed te versterken, voer hij heviglijk uit tegen de adellijken, de aristokraten, de gemagtigden en de verdachten; hij lokte de oprigting van volks-commissiën uit, schilderde den afgrijsselijken JOURDAN, bijgenaamd *Coupe-Tête*, als eenen held af, en stelde de confiscatie der eigendommen van *Avignon*, ten voordeele van dat gedrogt, voor. Ofschoon hij door deze verfoeijelijke maatregelen de inzigten van ROBESPIERRE bevorderde, werd hij echter dikwijls door dezen dwingeland, die geen gelijke wilde, bestreden; maar hij kon zijnen invloed niet verminderen. Van zijnen kant scheen TALLIEN, alle willekeurige beschikkingen van ROBESPIERRE niet goed te keuren. De laatste deed DANTON

op het schavot omkomen, en men kan niet verklaren waarom TALLIEN gespaard bleef; maar den 24 prairial (12 Junij), beschuldigde hem ROBESPIERRE, de patriotten te hebben beleedigd door hen verspieders der commissiën te noemen. Er ontstond tusschen hen eene hevige woordenwisseliug, gedurende welke TALLIEN werd in de rede gevallen door de woedende kreten der *Montagnards*. Men schrapte hem van de lijst der Jacobijnen, en zijn val scheen zeker te zijn. Het dreigende des gevaars verdubbelde zijne vermetelheid. Intusschen was er verdeeldheid ontstaan tusschen de leden der commissie van het algemeene welzijn: BILLAUD, COLLOT D'HERBOIS en hunne aanhangers wisselden beleedigingen en bedreigingen uit met ROBESPIERRE, SAINT-JUST en hunne medepligtigen; dat is te zeggen dat een hoop booswichten elkander hunne misdaden verweet. ROBESPIERRE had de noodlottige lijst reeds opgemaakt, om zich van zijne vijanden te ontdoen. Deze werden er van onderrigt, en bereidden den 9 Thermidor voor. TALLIEN was in zeker opzigt het hoofd dezer zamenspanning, en toen SAINT-JUST op den zelfden dag de tribune betrad, om zijne aanklagten te doen, viel hem TALLIEN in de rede, en riep uit op eenen woedenden toon: » Ik vorder dat de sluijer geheel verscheurd worde! Zullen wij nog langer de huichelachtige betuigingen dier mannen aahooren, welke op het punt van

ons ter slagbank te sleuren, nog werken om onder ons verdeeldheid te strooijen? De oogeblik onzer vereeniging, onzer kracht, onzer vrijheid is aangebroken!" ROBESPIERRE sprak hij op de hevigste wijze toe, en eindigde met deze woorden: » Het vaderland, het menschelijk geslacht verheffen zich tegen u: wij zullen de uitvoerders hunner wraak zijn!" — » Ja, ja, weg met den dwingeland!" antwoordde de vergadering eenpariglijk, TALLIEN rigt zich hierop tot BILLAUD-VARENNE, die weinige dagen te voren zijn hoofd gevraagd had, en deze laatste neemt het woord op, om al de misdaden van ROBESPIERRE optesommen. Deze, schuimbekkende van woede, kan er niet toe komen, om zich te doen verstaan, en terwijl TALLIEN de rede van BILLAUD weder opvat, dondert hij op nieuw tegen ROBESPIERRE, en zegt: » Ik heb mij met eenen dolk gewapend, om het hart van den nieuwen CROMWELL te doorboren, indien de conventie den moed niet heeft, om hem oogenblikkelijk in staat van beschuldiging te stellen!" — » Ja, ja, hernam de vergadering, hij sneve, de dwingeland!" ROBESPIERRE ontvlugt, zoekt zijn heil bij de gemeente, en werd er met SAINT-JUST, COUTON enz. in hechtenis genomen; en op den 10 Thermidor (29 Julij) kwam TALLIEN der vergadering, die sedert den vorigen dag in permanentie was, aankondigen, dat de hoofden der zamenzweerders op het schavot gevallen

waren. Door de conventie met toejuichingen overloden, geprezen door de inwoners van *Parijs* en van geheel *Frankrijk*, werd hij tot lid des bestuurs benoemd, en was van toen af de onverzoenlijkste vijand der Jakobijnen, onder welke vlag hij zoo lang gediend had. Intusschen werden er tegen TALLIEN oude beschuldigingen, betrekkelijk de September-moorden en zijne zending naar *Bordeaux* op nieuw voortgebracht. CAMBON voerde eenen brief van hem aan, waarin hij zich beroemde over de talrijke arrestatiën door hem in die stad bevolen. TALLIEN wist zich uit deze hinderlaag met zijne gewone behendigheid te redden. Omtrent dezen tijd trad hij in den echt met mevrouw DE FONTENAY CABARRUS, die aan hem het behoud van het leven te danken had. Zijn invloed begon te verminderen, toen eene omstandigheid dezelve op nieuw kwam herstellen. Op eenen avond, toen hij omtrent middernacht in zijn huis (*Rue de la Perle*) terugkeerde, loste men van zeer nabij een pistoolschot op hem, welke hem eene vrij ernstige, doch niet gevaarlijke wonde veroorzaakte. Dit toeval wekte de belangstelling voor zijnen persoon, en bragt hem meer dan ooit in aanmerking. Hij week echter niet van de grondbeginselen, door hem den 9 Thermidor aangenomen, ook lokte hij de bestraffing uit van CARRIER, FOUQUIER-TAINVILLE en JOZEF LEBON; hij bestreed het *Maximum* op den prijs der

levensmiddelen gesteld, vragde de in vrijheidstelling van Mevrouw DE TOURZEL, gouvernante der kinderen van LODEWIJK XVI, en reclameerde de onschendbaarheid van het geheim der brieven. Eenige dagen later stelde hij voor de afschaffing der revolutionnaire regtbanken, verzette zich tegen de afschaffing der doodstraf; eene afschaffing, welke geen ander doel had, dan om de straffeloosheid aan diegene te verzekeren, welke het leven aan zoo vele achtbare en onschuldige burgers ontnomen hadden, en verklaagde het dagblad van BABEUR enz. enz. Op den 12 Germinal van het jaar (3° April 1795), bekleedde hij den fauteuil gedurende de onstuimige zitting, waartoe de muitende petitionnarissen der voorstad *Saint-Antoine* aanleiding hadden gegeven hij toonde bij deze gelegenheid veel moed, en den 26 tot lid der commissie van het algemeene welzijn herkozen zijnde, vragde hij de inhechtenisneming van verscheiden afgevaardigden, en onder anderen van FOUCHÉ en CAMBON, die hij beschuldigde de anarchisten te beschermen. Hij gaf bewijs van eene groote onverschrokkenheid, op den 1 Prairial (20 Mei), tijdens de worsteling tusschen de *Jacobijnen* en *Thermidoristen*, in welke de afgevaardigde FERRAUD vermoord werd. De Conventie, in hare vergaderzaal gevangen, bekwam eindelijk hare vrijheid weder. Daarop lokte TALLIEN de arrestatie en bestraffing der

afgevaardigden uit, die medeplichtig aan den opstand waren. In Julij 1795, werd hij met den generaal HOCHE, naar *Quiberon*, in *Bretagne* gezonden, alwaar de Engelschen eene ont-scheping van uitgewekenen hadden gedaan. Ondanks wonderen van dapperheid, door den generaal HOCHE geslagen, veroordeelde eene wreede wet hen tot den dood: TALLIEN verliet het tooneel hunner rampspoeden, terwijl hij de te wachten gestrengheden niet scheen te willen besturen. De ongelukkige koningsgeziinden, ofschoon onder de bescherming eener capitulatie, werden op het strand aan hun lot overgelaten, in de gevangennissen opgesloten, en allen gefusileerd, met uitzondering van drie, die zich door de vlugt reddden. Intusschen voer dezelfde man, die hun belangstelling had getoond, in den boezem der Conventie tegen hen uit, terwijl hij verzekerde hen met eenen dolk gewapend te hebben gezien; hij had als zoodanig wapen beschouwd, den korten degen, welken de Engelsche zeelieden droegen, en dien zij aan de uitgewekenen geschonken hadden. Hij was van gevoelen veranderd, ten opzigte van FOUCHÉ, en verdedigde hem den 9 Augustus, en wel onder voorwendsel, dat hij had bijgedragen tot den val van ROBESPIERRE. Het stelsel moede, dat hij sedert den 9 Thermidor gevolgd had, deed hij, den 22 Augustus, een nitval tegen de uitgewekenen, en vorderde

dat het wetgevend ligchaam, omtrent hun lot bepaaldelijk uitspraak zoude doen. Twee dagen later voer hij uit tegen de voorstanders van het *Royalismus*, en deed eene oproeping aan de filozofen en patriotten van 89. Op den 28 September, stelde hij voor om CAUMARTIN, hoofd der *Chouans* (*) met zijne medepligtigen in regten te betrekken, en hij verhief zich den volgenden dag tegen de dagblad-schrijvers, welker bladen den opstand van den 13 Vendemiaire uitlokten; nadat deze opstand mislukt was, liet TALLIEN eene Commissie van vijf afgevaardigden benoemen, waarvan hij lid was, en stelde de aanneming voor der wet van den 3 Frimaire, die tot aan den vrede, van de openbare ambten uitsloot, de bloedverwanten der uitgewekenen, en de ondertekenaars der protesten tegen het republikeinsch bestuur. Na de nederlaag der sektiën, den 13 Vendemiaire, vond hij zich betrokken in de briefwisseling van LEMAITRE met LODEWIJK XVIII; men duidde er TALLIEN in aan als eenen man, waarop de koning kon rekenen. Eenigen tijd daarna vond men zijnen naam andermaal met lof vermeld, in de papieren van LAVILLEHEURNOIS, een' koningsgezind agent; doch van beide beschuldigingen gelukte het hem, zich te regtvaardigen. De overige hande-

lingen van TALLIEN werden door den zelden geest bestuurd als de voorgaande. In den raad der vijf-honderden gekomen, stemde hij altijd (in 1797), tegen alle regtvaardige en herstellende maatregelen des raads. Toen dit ligchaam de volks-genootschappen wilde afschaffen, verhief TALLIEN, ofschoon hij zelf, dezelve na den 9 Thermidor had doen ophouden, zich tegen dit ontwerp; terwijl hij zeide, dat aan de burgers te willen beletten zich te vereenigen, was hun van de regten berooven, welke zij hadden, om over de openbare zaken te spreken. Hij ondersteunde met nadruk (den 30 Julij), de verklaring van BAILLEUL aan zijne lastgevers, tegen de meerderheid van den raad der vijf-honderden gerigt. Toen in de volgende maand, DUMOLARD, in eene krachtvolle rede, hem zijne vroegere misdaden verweet, beantwoordde hij dezelve met hevigheid, en trachtte zich te verschoonen. Na den 18 Fructidor, waarop het Directorium op het wetgevende ligchaam zegevierde, hernam de partij van TALLIEN haren geheelen invloed. Deze toonde zich op nieuw gematigd; hij verdeedigde verscheiden zijner ambgenooten, liet den naam van den afgevaardigde DECRECY van de lijst der tot verbanning veroordeelden schrappen, en ondersteunde eene motie, ten gunste van andere personen, door de

(*) Bij de Fransche omwenteling aanhangers der koningsgezinde partij in de Vendée. Vertaler.

wet van den 19 Fructidor vogelvrij verklaard. Deze gematigdheid berokkende hem echter vele vijanden, en toen hij den 20 Mei 1798 den raad verliet, werd hij door alle partijen verstootten. Hij vergezelde BONAPARTE naar *Egypte*, in hoedanigheid van geleerde en van administrateur der registratie-regten enz. Hij werd lid van het instituut van *Egypte*, en werkte aan de *Egyptische Decade*, die te *Cairo* in het licht verscheen. Er ontstond weldra oneenigheid tusschen hem en BONAPARTE. Toen die veldheer *Egypte* verliet, en na den moord van KLEBER, kwam TALLIEN ook in geschil met ABDALLAH-MENOU, die hem naar *Frankrijk* deed vertrekken, alwaar hij in hechtenis moest worden genomen. Maar op den overtocht werd hij door Engelsche schepen gevangen genomen en naar *Londen* gevoerd, alwaar hij door de oppositie-partij met groote eerbewijzen onthaald werd. De hertogin van DEWONSHIRE, die tot dezelve behoorde, zond hem haar met diamanten versierd portret: TALLIEN nam hetzelfde aan, maar wilde de diamanten niet behouden. Tijdens het consulaat in *Frankrijk* teruggekeerd, verkreeg hij, door tusschenkomst van TALLEYRAND en FOUCHÉ, den post van consul te *Alicante*, met een tractement van 10,000 livres; maar hij verkreeg de vergunning, om met de helft van het tractement te *Parijs* te blijven. Kort na zijne terugkomst uit *Egypte* scheidde

zijne vrouw, die hem niet gelukkig maakte, van hem, om door een derde huwelijk, prinses van CHIMAY te worden. Tijdens de restauratie behield de koning TALLIEN, bij zijne jaarwedde van 5,000 francs tot belooning van den 9 *Thermidor*. Bij de terugkomst van NAPOLEON, ondertekende hij de *additionnele acte* (zie NAPOLEON BONAPARTE). Intusschen onderging hij, bij de tweede restauratie, welligt uit aanmerking van zijnen lijdenden toestand, de straf der verbanning niet, welke aan de koningsmoorders werd opgelegd. Door eene ernstige ziekte aangetast, bleef hij eenzaam en verlaten, in eenen aan de behoefte grenzenden toestand. Een minister, zulks vernomen hebbende, zond hem ondersteuning, waarvan hij niet lang genot had; hij stierf arm en verlaten, den 16 November 1820. Eenige wijze, maar spade maatregelen, kunnen hem van de misdaad van koningsmoord niet zuiveren, noch de vervolgingen doen vergeten, welke hij tegen zoo vele ongelukkige slagtoffers uitoefende. Intusschen moet men hem dank weten, de eerste te zijn geweest, die den val van den dwingeland van *Frankrijk* (ROBESPIERRE) voorbereidde, uitlokte en bewerkte, die de schavotten deed verdwijnen, en alzoo duizenden burgers redde.

* TALMA (FRANCISCUS JOZEF), een beroemde tooneelspeler, te *Parijs*, den 15 Januarij 1763

geboren (*), was de zoon van eenen tandmeester, bragt de eerste jaren zijns levens in *Vlaanderen* en in *Engeland* door, alwaar zijn vader zijn beroep uitoefende, en werd in den ouderdom van 9 jaren naar *Frankrijk* teruggezonden, om er zijne studiën te beginnen. Reeds omtrent dezen tijd, openbaarde hij eenen zeldzamen aanleg voor het tooneel, en wel vooral bij de voorstelling van een treurspel, hetwelk in de kostschool van den heer VERDIER, waar hij studeerde, werd uitgevoerd. Bij zijne terugkomst te *Londen*, vereenigde hij zich met verscheiden zijner landgenooten, om in particuliere salons, eenige kleine Fransche blijspelen uittevoeren, die bij derzelver voorstelling, al wat er aanzienlijks in *West-End* was, uitlokte. Men drong bij hem aan, om op het tooneel van *Drury-Lane* optreden, en weinig scheelde er aan, of hij had er in toegestemd. Hij kwam andermaal in *Frankrijk* terug, en gedurende 18 maanden oefende hij er het beroep zijns vaders uit. Tegelijkertijd oefende hij op het tooneel van DOYEN, zijne dramatische talenten, en oogste er welverdiende toejuichingen in. Na zich in 1786, bepaaldelijk voor de theatrale loopbaan bestemd te hebben, kwam hij in de nieuwelings opgerigte

declamatie-school, en na de lessen en raadgevingen van MOLÉ, DUGAZON en FLEURY ontvangen te hebben, trad hij den 21 November 1787, op in de rol van SEIDE, uit den MAHOMED van VOLTAIRE. Ondanks den bijval, die hem ten deel viel, in andere proeffrollen, den 27, 29 en 30 derzelfde maand, bleef TALMA echter in het onbeduidend karakter van *confident* (*vertrouwing*). Eene ernstige beoefening der geschiedenis hield zijne ledige oogenblikken bezig, en het is op deze wijze, dat hij zich voorbereidde, om een der beroemdste acteurs van het Fransche tooneel te worden. Het heeft hem onder anderen te danken en de Grieksche en Romeinsche kleederdragten, en die van de andere natiën te hebben ingevoerd, waarvan de personen in de verschillende stukken moesten optreden. Deze hervorming was vruchteloos beproefd door LEKAIN, mejufvrouw CLAIRON en mejufvrouw SAINT-HUBERTI. Men verzekert dat eene langdurige zenuwziekte, door aan zijne organen eenen hevigen schok te geven, in hem zijn schoon talent ontwikkelde, hetwelk dat van LARIVE, zijnen vriend en beschermer, en dien hij opvolgde, niet deed betreuren. De eerste rol, welke hij schiep, was die van KAREL IX, in het treurspel van dien naam

(*) Men heeft beweerd dat de voorouders van TALMA van Nederlandschen, en wel bepaaldelijk van Vrieschen, oorsprong waren. De naam-uitgang pleit niet weinig voor de gegrondheid van dit gevoelen.

door CHENIER, daarna die van J. J. ROUSSEAU, in *le Journaliste des Ombres*, een gelegenheidsstukje, waarin hij, volgens de getuigenis van GRIMM, de waarheid der navolging tot het hoogste punt bragt. De rollen, waarin TALMA het beste geslaagd is, zijn die van MANLIUS, in het treurspel van dien naam; van NERO, in *Britannicus*; van ORESTES, in *Andromaque*; van HAMLET, van MAHOMED, enz. Maar de rol van JOAD, in *Athalie* verhoogde nog zijnen roem. De verschrikkelijke NERO, de weddende ORESTES wist zich eensklaps tot het eerbiedwaardige, tot de gestrenge majesteit, tot den indrukwekkenden toon, van den hoogen-priester der joden te verheffen. Zijn talent onderscheidde zich vooral in den *Sylla* van JOUY; den *Regulus* van ARNAULT; den *Orestes* van SOUMET; den *Leonidas* van PICHAT, en in den *Charles* van DELAVILLE. Hij behaalde niet minder toejuicing in de *Ecole des Vicillards*, van DELAVIGNE (1826); waarin hij de hoofdrol speelde; en ofschoon hij in bijna 20 jaren in het blijspel niet was opgetreden, bleek het echter hoe uitmuntend hij ook voor dat vak berekend was. Hij was gehuwd en van zijne vrouw gescheiden, bij welke hij twee kinderen verwekt had. Deze kinderen bereidden zich voor tot de eerste H. Communie, toen TALMA zich beklaagde (waarschijnlijk met weinig grond), dat de pastoor zijner parochie dezelve kwalijk behandeld had.

Zonder ander onderzoek, liet hij hierop zijne kinderen in de protestantsche godsdienst onderwijzen, en hij zelf herhaalde gaarne dat hij voortaan deze godsdienst zou belijden. Toen TALMA door de laatste ernstige ziekte werd aangetast, waaraan hij stierf, kwam de aartsbischop van *Parijs*, door eenen waren geest van christelijke liefdadigheid gedreven, hem tot tweemaal bezoeken, maar het kon hem niet gelukken, om tot den zieke te worden toegelaten, die, zegt men, zich zeer gevoelig toonde voor die eer; hetwelk heeft doen gelooven, dat hij, met zijnen wil, den waardigen prelaat met dankbaarheid zoude ontvangen hebben. Twee brieven, door eenen neef van TALMA in het licht gegeven, bewijzen slechts, terwijl zij dit gebeurde trachten te wijzigen, dat hij onafgebroken bij zijnen oom waakte, en dat het enkel van hem afhing den aartsbischop toetelaten, te meer daar hij gemakkelijk het doel van dit vroom bezoek konde raden. Terwijl TALMA, nog tot op zijne laatste oogenblikken, de hoop koesterde van weder gezond te zullen worden, overleed hij den 19 October 1826. Hij werd oogenblikkelijk uit zijn huis naar het kerkhof van *Père la Chaise* vervoerd (alwaar men hem later een gedenkteeken heeft opgericht). Zijne lijkplegtigheid was prachtig, en de stoet talrijk; velen hebben gemeend dat de partijgeest er eenigzins bij in het spel was. TALMA won in

zijn stand onnoemelijke sommen, maar hij bragt dezelve bijna alle door, in het aanleggen van Engelsche tuinen, buitengoederen, het bouwen van huizen, het afbreken en weder opbouwen derzelve enz. Wat zijn talent als treurspeler betreft, zoo is hij ongetwijfeld de grootste akteur van zijnen tijd geweest, en niemand heeft zoo als hij, de kunst verstaan, om in het gelaat, in het geluid der stem, in de gebaren, de kracht der driften en derzelve raaskalingen voortestellen. Zijne voorstanders beweren, dat hij het verhevene van LEKAIN, de majesteit van LARIVE en het zielroerende van MONVEL bezat. Wij willen te dien einde het gevoelen aanvoeren van twee beoordeelaars, die in het stuk van tooneelkunde zeer ervaren zijn: » Is het eene dienst bewijzen aan TALMA, zegt de schrijver van den *Rideau levé* (*Opgeiligte gordijn*), hem onophoudelijk met LEKAIN en zelfs met LARIVE te vergelijken? LEKAIN bezat een groot talent, TALMA bezit slechts zeer schoone gedeelten van talenten. Een enkel voorbeeld zal voldoende zijn, om mij te verklaren: hetzij dat VENDÔME met Coucy sprake, of dat hij mijmerde aan de voeten van ADELAÏDE DU GUESCLIN, de rol werd evenzeer volgehouden, de akteur was evenzeer bewonderenswaardig. Beschouw integendeel TALMA, terwijl hij in *Andromaque* de rol van ORESTES speelt, hij zal verheven zijn, alles-overtreffend in het tooneel met HERMIONE; maar zal hij niet gedwongen, centoonig, ijs-

koud, in zijne gesprekken met PYLADES, en zelfs met PYRRHUS zijn . . . ? » Om datgene te verzachten, wat er in deze critiek al te gestreng ligt opgesloten, willen wij aanvoeren wat mevrouw DE STAËL, in haar werk *de l'Allemagne* (*Over Duitschland*), 2.^e dl. 27 Hoofdl., van TALMA zegt: » TALMA kan aan gevoerd worden als een voorbeeld van stoutheid en gematigdheid, van natuurlijk gevoel en waardigheid. Hij bezit al de geheimen der verschillende kunsten; zijne houdingen herinneren aan de schoone standbeelden der oudheid. De uitdrukking van zijn gelaat, die van zijnen blik, moet de oefenschool aller schilders zijn. Er heerscht in de stem van dien man, ik weet niet welke tooverkracht, die bij hare eerste toonen, de geheele sympathie des harten, de bevalligheid der toon-, schilder- en dichtkunst, en boven al de taal der ziel opwekt; ziedaar zijne hulpmiddelen, om bij den genen, die hem hoort de geheele kracht der edelmoedige of verschrikkelijke daden te ontwikkelen; welke kennis van het menschelijke hart openbaart hij niet, in zijne wijze, om zijne rollen optevatten! Door zijne toonen en zijn gelaat, is hij de tweede zamensteller derzelve. » Tusschen deze beide gevoelens, kan de onpartijdige lezer, een oordeel vormen, en zeggen dat TALMA, ongetwijfeld een groote tooneelspeler, doch niet zonder gebreken was; en dat hij echter moeilijk te vervangen is, terwijl hij met eere LEKAIN, LA-

RIVE en MONVEL is opgevolgd. Gedurende de Fransche omwenteling stond TALMA in betrekking met al de beruchte personen van dat tijdvak. Later lokte hij in SYLLA de menigte tot zich, die in den akteur het hoofd van BONAPARTE meende te erkennen. TALMA is de schrijver van *Réflexions etc. (Bedenkingen op LEKAIN en op de tooneelkunst)*, 1825, in 8.vo, enz.

* TALMONT (ANTONIUS PHILIPPUS DE LA TREMOUILLE, prins DE), veldheer der koningsgezinde legerbenden, in de *Vendée* en *Bretagne*, week in het begin der omwenteling uit; kwam echter in 1793 in *Frankrijk* terug, nam deel aan de zamenzwering *la Rouarie*, maar na ontdekt te zijn, werd hij in hechtenis genomen, en te *Angers* gevangen gezet. Hij ontsnapte na verloop van eenige maanden, en ging zich bij de *Vendeërs* voegen. De prins DE TALMONT werd met geestdrift ontvangen, en men benoemde hem achtereenvolgend tot lid van den kriegsraad, en officier-generaal, commanderende de artillerie. Hij stelde voor om een gedeelte van het koninklijke leger de *Loire* te doen overtrekken, in de hoop van meer overwigt te bekomen, als bezitter zijnde, van zeer uitgestrekte domeinen, aan den regter-oever dier rivier, en wyl men aldaar het getal der opstandelingen kon vermenigvuldigen, en ondersteuning van *Engeland* ontvangen. Hij bragt met het beste gevolg, den overtocht over de *Loire* ten uitvoer, en werd

te *Varades* tot generaal der koninklijke ruitery benoemd. Bij den slag van *Laval*, legde hij dezelfde dapperheid aan den dag, welke hem bij elke gelegenheid had onderscheiden. Na dit gevecht, trok hij op *Granville* aan; werd aldaar teruggeslagen, en na eenen moeijelijken en onzekeren marsch, bragt hij het leger naar *Mans* terug, alwaar hij de republikeinen ontmoette. Het gevecht begon; hetzelfde duurde vier-en-twintig uren, en de prins DE TALMONT werd volkomen geslagen. Eerst waande men hem dood; maar, na aan de vervolgingen des vijands te hebben kunnen ontsnappen, begaf hij zich, als een boer vermomd, naar *Laval*. Zijne woning werd ontdekt, en hij werd in dezelve, met een' zijner bedienden, den eenigen die hem vergezelde, en Bouzon, ex-procureur-generaal Syndicus van het dep.^t *Calvados*, gearresteerd. Men kende hem nog niet voor den prins DE TALMONT, maar na naar *Fougères* overgebracht, en voor den generaal BEAUFORT, die in de herberg woonde, gevoerd te zijn, riep de dochter van den herbergier, zoodra zij hem zag, uit: » Het is de prins DE TALMONT!" Hij had het leven van dit meisje gered, dat onschuldig en uit een gevoel van erkentenis, zijnen val bewerkte. » Ja, zeide hij, tot BEAUFORT, ik ben de prins DE TALMONT; acht-en-zestig gevechten met de republikeinen hebben mij met den dood gemeenzaam gemaakt. Ik ben prins, heer van *Laval* en *Vitré*, zeide hij verder; ik

moest mijnen koning dienen, en, al stervende, zal ik doen zien, dat ik waardig was den troon te verdedigen." Als een gunstbewijs verzocht hij, om zoo spoedig mogelijk te mogen sterven; maar, wjl men nog bekentenissen, uit hem hoopte te lokken, vervoerde men hem naar Rennes alwaar men hem twee maanden in een gevangenhok hield opgesloten. Van daar werd hij naar Vitré en vervolgens naar Laval overgebracht; aldaar werd hij, in April 1794, voor de hoofpoort van zijn kasteel, met zijnen zaakverzorger ANJUBAULT, geëxecuteerd. Hij stierf met den grootsten moed. Men plaatste zijn hoofd, en dat van zijnen intendant, op pieken; en stelde dezelve ten toon boven de poort van het kasteel van Laval. Het doorluchtige huis van LA TREMOUILLE, een der eersten van Frankrijk, eindigt in den persoon van dezen ongelukkigen prins. Een gedeelte van bewondering, komt aan een zijner knechten toe, MATELEIN genaamd, die men wilde redden, maar die verkoos te sterven: hij beklom met zijnen meester hetzelfde schavot.

TALON (OMER), advokaat-generaal, bij het parlement van Parijs, uit eene aanzienlijke getabberde familie, was in 1595 geboren, en overleed in 1652; hij werd als het orakel der balie beschouwd, en zelfs door zijne vijanden hooggeschat. Bij zijn sterven, herhaalde hij tot driemaal aan zijnen zoon, die zich voor zijn bed plaatste, om hem zijnen zegen te vragen:

Mijn zoon! God make van u een regtschapsen man! Men heeft van hem *Gedenkschriften*, in 8 dl.ⁿ in 12.mo, over verschillende zaken, welke zich gedurende de onlusten der *Fronde* bij het parlement hadden voorgedaan; dezelve beginnen, met het jaar 1630, en eindigen in Junij 1653, door zijnen zoon tot dat tijdstip voortgezet. Terwijl de abbé SABATHIER over deze *Gedenkschriften* spreekt, zegt hij: » Alles kondigt den grooten overheids-persoon, den verlichten regtsgeleerde, den goeden burger aan. Zijne welsprekendheid is mannelijk, vol vuur, wijsheid en waardigheid." LAHARPE spreekt met niet minder lof over dezen grooten man. » Hij was, zegt hij, een uitmuntend burger, een groot magistraats-persoon, een redenaar, zelfs voor dien tijd, waarin de welsprekendheid nog niet gezuiverd was." [Zijne Pleitreden en belangrijkste Verhandelingen, vereenigd met die van zijnen zoon, zijn herdrukt onder den titel van *Œuvres etc.* (*Werken van OMER en DIONYSIUS TALON*), *Parijs*, 1821, 6 dl.ⁿ in 8.vo]

TALON (DIONYSIUS), zoon van den voorgaande, volgde hem op in den post van advokaat-generaal, en onderscheidde zich door dezelfde talenten. Hij overleed in 1698, als president met de fluweelen muts. Er bestaan van hem eenige stukken, met de gedenkschriften van zijnen vader gedrukt, en die dezelve niet ontsieren. Hij is het, die in een requisitorium van den 23

Januarij 1687, het jansenismus door trekken heeft gekenmerkt, welker waarheid steeds heeft toegenomen, tot aan de Fransche omwenteling, die eene eeuw later plaats had. » Het is, zeide hij, eene gevaarlijke factie, die gedurende 30 jaren, niets heeft vergeten, om het gezag van alle kerkelijke en wereldlijke overheden, welke haar niet gunstig waren, in te korten." De *Verhandeling over het gezag der koningen in het bestuur der Kerk*, welke men hem toeschrijft, is niet van hem, maar van ROLAND LE VAYER DE BOUTIGNI, als bewindliebber van *Soissons*, in 1685 overleden. Dit is een dier werken, door welke men den ondergang van Kerk en staat heeft voorbereid, door het beginsel en het voorwerp der magten te ontwaarden. Maar ofschoon men TALON van dit wanstallige voortbrengsel niet kan beschuldigen, is het niettemin waar, dat hij meer dan eens van de ware beginselen is afgeweken, en een laakbaar gebruik heeft gemaakt van datgene, wat men *vrijheden der Gallikaansche kerk* noemt; » de geliefkoosde speel-pop der wereldlijke magt, zegt een schrijver, waarvan zij zich des te geruster tegen de Kerk bedient, wijl zij er alles in vindt, wat zij wil. Het is een schat, waarvan zij alleen den sleutel heeft." De bisschoppen der vergadering van 1615, doen er in hunne vertoogen aan den koning, bijna dezelfde uitspraak over. » In plaats van de bilijke regten der Gallikaansche kerk te handhaven, hebben uwe

regters dezelve zoodanig verward, dat hetgene wat tot bescherming moest dienen, in verdrukking ontaart." (Zie PUY — PETRUS DU —). TALON heeft zich ook niet genoegzaam onthouden, van dat middel, waarvan men zoo ligtelijk misbruik kan maken, en dat men noemt *Beroep op misbruik* (zie RIPERT).

TAMBURINI (THOMAS), te *Caltanissetta*, in *Seicilië*, in 1591, uit eene beroemde familie geboren, werd Jesuit, onderwees, gedurende 24 jaren de godgeleerdheid, werd vervolgens censor en consultator van het heilige officie, en overleed te *Palermo*, in 1675. Zijne werken, die over de *Zedelijke godgeleerdheid* handelen, zijn gezamenlijk uitgegeven te *Lyon*, 1659, in fol., en te *Venetië*, 1755. Hij verklaarde in dezelve de *Tien Gebooden* en de *Sacramenten*. Eenige godgeleerden hebben er berispelijke stellingen in gevonden, maar het kerkelijk gezag heeft hunne censuren niet bekrachtigd. Men moet hem niet verwarren met MICHAËL ANGELO TAMBURINI, generaal der Jesuiten, in 1730 overleden.

* TAMBURINI (de abbé PETRUS), hoogleraar aan de universiteit van *Pavia*, in 1737 te *Brescia* geboren, beoefende aldaar de wijsbegeerte en godgeleerdheid, en werd er, nog jong zijnde, met het onderwijs der zelfde wetenschappen in het seminarie belast. Hij bleef twaalf jaren in dat gesticht, werd op zijne beroemdheid naar *Rome* beroe-

pen, en verkreeg den post van directeur der studiën in het Iersch-collegie. De keizerin MARIA THERESIA benoemde hem vervolgens tot hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Pavia*, alwaar hij tot aan zijnen dood is gebleven, den 14 Maart 1827, voorgevallen. Hij was in 1797, tot hoogleeraar in het natuur-regt en de zedekundige wijsbegeerte benoemd, en hij was het, die het lyceum van *Brescia* organiseerde, en er gedurende 2 jaren de directie van waarnam. Hij heeft verscheiden werken over de vakken van zijn onderwijs nagelaten. De abbé TAMBURINI stond, zegt men, gevoelens voor, die niet altijd overeenkomstig met het hof van *Rome* waren, maar naar de Gallikaansche leerstellingen geleken.

TAMERLAN, door de zijnen TIMUR-LENK, of TIMUR *de Kreupele*, TIMOUR-BEIG of EMIR-TIMOUR, en door de Sinezen TLEIMOU-EUL genaamd, keizer der Tartaren, in 1335, in de stad *Kesch*, grondgebied van het oude *Hircanië*, en volgens eenigen, van *Sogdiana*, geboren. Men verzekert dat hij ter wereld kwam met gesloten handen, vol bloed. Zijn vader TARGAI, was chan of vorst van den stam van BERLAS, en bezat als leengoed, de provincie *Kesch*. Reeds vroeg bleek, zijn moed. Na geheel *Oud-Perzië* te hebben onderworpen, nam hij *Bagdad* in, begaf zich naar *Indië*, onderwierp hetzelfde, en maakte zich meester van *Delhi*, deszelfs hoofdstad. Overwinnaar van *Indië*,

viel hij op *Syrië* aan, en nam *Damaskus* in. Hij snelt daarna naar *Bagdad*, dat het juk wilde afschudden, en levert het over aan de plundering en het zwaard. Men zegt dat er meer dan 80,000 inwoners bij omkwamen: de stad werd geheel verdelgd. De steden dier gewesten waren ligtelijk geslecht, en ook even zoo ligt weder opgebouwd, zij waren slechts van in de zon gedroogde mopsteenen. Het was te midden van den loop dezer overwinningen, dat de Grieksche keizer, die bij de Christenen geenerlei hulp kon vinden, zich tot den tartaarschen held wendde. Vijf Mahometaansche vorsten, die BAJAZET na bij de kusten van het *Pontus-Euxinus* (de *Zwarte-Zee*) van hunne bezittingen had beroofd, smeekten tegelijkertijd om zijne hulp. TAMERLAN was gevoelig voor dezen zamenloop van afgevaardigden; maar hij wilde BAJAZET niet bestrijden, dan na hem gezanten te hebben afgevaardigd, om hem te sommeren, het beleg van *Konstantinopel* op te breken, en aan de beroofde Muzelmansche vorsten, regt te doen wedervaren. De trotsche BAJAZET ontving deze voorstellen met gramschap en verachting. TAMERLAN, van zijnen kant woedende, maakte zich gereed om tegen hem optetrekken. Na *Armenië* te zijn doorgetrokken, en nog veel bloed gestort te hebben, ging hij de bezetting van *Sébastia* tot de overgave opeischen; na een weigerend antwoord ontvangen te hebben, gaf hij de stad aan

de woede des soldaats ter prooi. Hij stond toe alles te vermoorden, met uitzondering der voornaamste burgers, welke hij met eene uitgezochte wreedheid deed sterven. Na *Sebasta* geslecht te hebben, trok hij op *Damaskus* en *Aleppo* aan, welke hij op dezelfde wijze behandelde, onnoemelijke rijkdommen buit maakte, en eene tallooze menigte gevangenen medevoerde. Na vruchteloos aan den sultan van *Egypte* gevraagd te hebben hem *Syrië* en *Palestina* af te staan, maakte hij zich gewapenderhand meester van die landen. Hij viel in *Egypte*, voerde zijne zegevierende legerscharen tot in *Cairo*, waaruit hij verbazende schatten medevoerde. Middelerwijl naderde hij *BAJAZET*: de beide krijgshelden ontmoetten elkander in 1402, in de vlakten van *Ancyra*, in *Phrygië*. Men levert slag, die drie dagen duurt, en de overwonnen *BAJAZET* wordt gevangen genomen. Nadat *TAMERLAN* hem gevraagd had, hoe hij hem behandeld zou hebben, indien de fortuin hem gunstig ware geweest, antwoordde hij hem: *Ik zou u in eene ijzeren kooi opgesloten hebben*, en dadelijk veroordeelde hij hem tot hetzelfde lot. De *Turksche Jaarboeken* verklaren deze bijzonderheid als overdreven. *ACHMED ARABEHAN*, een Arabisch schrijver, spreekt er in zijne *Geschiedenis van TAMERLAN*, op verschillende plaatsen over. Men voegt er bij, dat *TAMERLAN* zich deed inschenken, door de halfnaakte echtgenoot van *BAJAZET*; en dit heeft aanleiding gegeven,

tot de zoo bekende fabel, dat de Sultans, na dezen hoon, niet meer gehuwd zijn. Het is moeilijk, zegt *VOLTAIRE*, die de daadzaken steeds, door koele tegenreden bestrijdt, de ijzeren kooi en de onbeschaamde belediging der vrouw van *BAJAZET* aangedaan, overeentebrenge, met den brief, die *TAMERLAN* aan *SOLIMAN*, zoon van *BAJAZET* schreef: » Ik wil vergeten, dat ik de vijand van *BAJAZET* ben geweest, ik zal zijnen kinderen tot vader verstrekken, mits zij de uitwerkselen mijner goedertierenheid afwachten. Mijne overwinningen zijn mij genoeg, en nieuwe gunsten der onbestendige fortuin bekoren mij niet." Voorondersteld, dat een zoodanige brief mogt geschreven zijn, zoo kon dezelve slechts eene list wezen; daarenboven de toorn van *TAMERLAN*, eenmaal bevredigd zijnde, liet hem ongetwijfeld eenigen oogenblik over, waarop de menschelijkheid zich kon doen hooren. De Turken zeggen, dat, wijl *TAMERLAN* met *SOLIMAN* niet te vreden was, hij eenen anderen zoon van *BAJAZET* tot sultan verklaarde, en hem zeide: » Ontvang het erfdeel uws vaders; eene koninklijke ziel weet rijken te veroveren, en dezelve wedertegeven." De Oostersche geschiedschrijvers, zoowel als de onze, leggen dikwerf in den mond van beroemde mannen, woorden, welke zij nooit hebben uitgesproken. De zogenoemde grootmoedigheid van *TAMERLAN*, was zeker geene gematigdheid. Kort daarna ziet

men hem *Phrygië*, *Jonië*, *Bithynië* uitplunderen. Hij trok daarop over den *Euphraat* terug; en keerde weder naar *Samar-kand*, hetwelk hij als de hoofdplaats zijner uitgestrekte staten beschouwde. Het was in deze stad dat hij de hulde van verscheiden Aziatische vorsten, en het gezantschap van verschillende souvereinen ontving. Niet alleen de Grieksche keizer, MANUEL-PALEOLOGUS, zond gezanten derwaarts, maar er kwamen er zelfs van wege HENDRIK III, koning van *Kastilië*. Hij had besloten *Sina* te gaan veroveren, toen hij, te *Otrar* in *Tunquestan*, na 36 jaren geregeerd te hebben, in 1405 overleed. De Oosterlingen vergelijken hem met ALEXANDER. Indien hij zijnen moed bezat, had hij ook eenige zijner goede en slechte hoedanigheden; het schijnt in het algemeen niet dat TAMERLAN eene onstuimiger inborst bezat, dan de Macedonische veroveraar. Een Perzische dichter, die zich met hem, en verscheiden hovelingen in het zelfde bad bevond, en die zich vermaakte, met de waarde van iedereen in geld te schatten, zeide tot den grooten chan: *Ik schat u op dertig aspers.* — *Het servet, waarmede ik mij afdroog is die prijs waardig*, antwoordde de vorst. — *Maar ik bied dien ook slechts, het servet medegerekend*; hernam HOMEDI; en TAMERLAN beledigde er zich niet over; maar gaf den spotter integendeel een aanzienlijk geschenk. Zijne zonen deelden onderling zijne veroveringen. Behalve de *Geschie-*

denis van TAMERLAN door GOLIUS (zie dat artikel), bestaan er nog verschillende andere. [Men heeft eenen *Brief* bewaard van TAMERLAN, aan KAREL VI, koning van *Frankrijk*, gerigt, en in het Perzisch geschreven. De heer SYLVESTRE DE SACY, heeft den 6 Julij 1812 in het Instituut, eene belangrijke verhandeling over dat onderwerp voorgelezen].

TANAQUETIUS. — Zie THOMASIIUS (MICHAËL).

TANAQUIL, ook wel CECILIA genaamd, vrouw van TARQUINIUS den Oude of Priscus, in *Tarquiniä*, eene stad in *Toskanen* geboren, was gehuwd aan LUCUMON, den zoon van eenen man, welke in die stad was gevlugt, na uit *Corinthe*, zijne geboorteplaats, verdreven te zijn. De echtgenooten, beide door eene gelijke eerzucht verteerd, gingen hunne fortuin te *Rome* beproeven. LUCUMON nam er den naam van TARQUINIUS aan. Hij won de achting en vriendschap der Romeinen, en drong zich zoo zeer in de gunst des konings, dat hij met de grootste posten werd vereerd, en eindelijk zelf koning werd. Nadat die vorst; in het 38ste jaar zijner regering vermoord was, liet TANAQUIL de kroon vallen op SERVIUS TULLIUS, haren schoon-zoon. Dezen hielp zij in het bestuur van zaken, en was zijn raadgever, even gelijk zij zulks van haren echtgenoot geweest was.

TANGHELIN of TANCHELMUS, een dweeper der 12.^e eeuw, te *Antwerpen* geboren, hernieuwde de goddelooze sekte der Admiten, onder de regering van HENDRIK V, en predikte openlijk in *België* en in *Holland*, tegen de Sacramenten, de priesters, de bisschoppen, den Paus en het tiend. Deze bedrieger had de geesten zoo zeer beneveld, dat hij misbruik maakte van de dochters, in tegenwoordigheid harer moeders, en van de vrouwen, in tegenwoordigheid harer echtgenooten. Welverre dat zij zulks als ongeoorloofd zouden beschouwen, achtten zij zich allen vereerd met de liefde van den gewaanden profeet. Hij verscheen in het publiek, onder het geleide van 3,000 gewapende manschappen, die hem alom volgden. Hij ging met de pracht eens konings, en bediende zich van zijne geestdrijverij, om in zijne kosten te voorzien. Deze dweeper, van een zonderling slag, had meer dan eenen trek van overeenkomst met den beruchten JAN VAN LEYDEN, wiens dwaasheid, trotschheid, onbeschaamdheid, wellustigheid, dronkenschap en goddeloosheid hij bezat. Hij maakte groote verwoestingen in *Zeeland* en *Utrecht*, en in verscheiden Vlaamsche steden, vooral te *Antwerpen*, ondanks den ijver van den H. NORBERTUS, die hem verscheiden malen beschaamd maakte. » Niets bewijst beter, zegt een geschiedschrijver, tot welke verregaande buitensporigheden, eene onbepaalde ver-

draagzaamheid de volken zou geleiden, steeds de speelballen, van de onbeschaamdste bedrivers, dan de verbazende opgang van TANGHELIN en JAN VAN LEYDEN. Van eertijds christelijke en deugdzaame menschen, is zij in staat wilde en onreine dieren te maken." Hij kwam op het denkbeeld, om zich in monniksgewaad naar *Rome* te begeven, en alom zijne dwalingen te prediken; bij zijne terugkomst werd hij door FREDERIK, aartsbisschop van *Keulen*, in hechtenis genomen en gevangen gezet. Hij ontsnapte uit zijne gevangenis: doch niet lang duurde het, of hij onderging de straf, die zijne misdaden verdienden; in eenen opstand door hem zelve verwekt, werd hij, in 1125, vermoord.

TANCREDE DE HAUTEVILLE, een Normandijnsch heer, vassaal van ROBERT, hertog van *Normandië*, zag zich bij een gering vermoegen, met eene groote familie belast, en zond alzoo verscheiden zijner zonen, onder anderen GUISGARD en ROGER, in *Italië*, om er hunne fortuin te beproeven. Zij namen in 1070 *Palermo* in, en maakten zich meester van *Sicilië*, alwaar hunne nakomelingen in het vervolg regeerden.

TANCREDE, graaf van *Lecce*, natuurlijke zoon van ROGER, hertog van *Apuglia*, en kleinzoon van koning ROGER II, werd tot koning van *Napels* en *Sicilië* uitgeroepen, in 1190, na den dood van WILLEM den goede, die kinderloos overleden

was, en regeerde tot aan zijnen dood, in 1194 voorgevallen. Hij had in 1193, zijnen zoon WILLEM doen kroonen, maar keizer HENDRIK VI, bijgenaamd *de Gestrenge*, die aanspraak op dat koninkrijk had, maakte gebruik van de jeugdige jaren van dien vorst, om in 1194, zijne staten te overweldigen, en na hem te hebben doen ontmannen en de oogen uitsteken, liet hij het lijk van TANCREDE opdelfen en aan hetzelfde het hoofd afhouden (zie HENDRIK VI, *de Gestrenge* —). Aldus eindigde de regering der Normandijners in Sicilië na 124 jaren geduurd te hebben, waarvan 34 sedert ROBERT II, den titel van koning had aangenomen.

TANCREDE, aartsdiaken van *Bologna*, in de 13.^e eeuw, is de schrijver eener *Verzameling van canons*, door CIRON, met nuttige aantekeningen in het licht gegeven.

TANEVOT (ALEXANDER), oud-eerste commies der geldmiddelen, te *Versailles*, in 1692 geboren, en te *Parijs* in 1773 overleden. Zijne werken, in 1766 gezamenlijk in 3 dl.ⁿ in 12.mo in het licht gegeven, bestaan uit twee niet vertoonde treurspelen. Het eene is getiteld *Sethos*, en het andere *Adam en Eva*; er komen verscheiden gedachten in voor, die zeer wel berijmd zijn. Nog vindt men in zijne verzameling, *Fabels, Brieven, Lieder* enz. Zijne voor-naamste verdienste is de zuiverheid en zachtheid van stijl,

die dikwerf in zwakheid ont-aardt, en de verkleefdheid aan de goede grondbeginselen der zedeleer en des smaaks. Ofschoon hij voordeelige posten had bekleed, liet hij echter niet meer na dan noodig was, om zijne schulden te betalen, en zijne bedienden te beloonen. Hoe meer hij in de gelegenheid was geweest, om gunstbewijzen te erlangen, hoe meer hij op zijne hoede was geweest, tegen de lage en onbillijke hebzucht, die aanspoort om dezelve te vragen. Hij was een opregt-godsdienstig man, en een ware christen wijsgeer. Het geestigste zijner dichtstukjes is eene soort van lierdicht, waaraan de dichter den naam van *Philosophismus* heeft gegeven. Een zoo wijze geest, als die, welken hij in al zijne geschriften aan den dag legt, kon niets anders dan verontwaardigd zijn, over de stelsels onzer filozofen, die zoo regtstreeks, de godsdienst, de zedeleer en de rede aanranden. Zoodra dezelve begonnen in het licht te verschijnen, voorzag TANEVOT, als een goed burger, al het kwaad, dat zij in de wereld zouden stichten, en was een der eersten, om de wapens van het belagchelijke te gebruiken, ten einde er den voortgang van te stuiten. Men kan zeggen, dat de scherts in dezelve even zoo geestig en zinrijk is, als de hoofdinhoud oordeelkundig en bekwaam ontwikkeld wordt. Aan het hoofd van dit dichtstuk, is een berigt, waarin de schrijver zich aldus uitdrukt: » eene valsche wijsbegeerte, uit

de onafhankelijkheid en de laatkundigheid geboren, verheft tegenwoordig een vermetel voorhoofd, wapent zich met duizend vergiftigde schichten, welke zij tegen de godsdienst durft uitterwerpen; zij vervolgt dezelve met eene voorbeeldelooze woede. Nu doet zij zulks met openlijke aanvallen, dan langs duistere wegen, die des te gevaarlijker zijn, naarmate zij minder ontdekt worden. Men kan zich de snelle vorderingen, welke zij dagelijks maakt, niet ontveinzen. Wij naderen bijna tot een algemeen zedebederf, noodlottig gevolg, van de uitroeijing der deugden en dier zoo zuivere zeden, waarvan de godsdienst eene onuitputtelijke bron is, en die den roem onzer voorouders hebben uitgemaakt. Datgene, wat tranen uitlokt, zijn de gevaren, waaraan onze jeugd is blootgesteld. Wat zal er van de hoop der natie worden, indien hare kinderen, vroegtijdig aan het ongeloof en aan de losbandigheid prijs gegeven, ten minste in hun hart het geloof en de deugden hunner vaders zullen afzweren, en zij voortaan om dezelve te dienen, geenen anderen beweeggrond, geenen anderen prikkel zullen hebben, dan een laaghartig persoonlijk belang, evenzeer verwijderd van den burger als van den held enz." — Eene voorzegging, gelijk aan die, welke andere deugdzaame en verlichte mannen, ten opzichte van Frankrijk hebben gedaan. (Zie ELIZEUS of ELISÉE — PATER — NEUVILLE — A. J. C. FREY DE —).

TANNAGUI DU CHATEL. — Zie CHATEL.

TANNER (ADAM), een Jesuit, te *Inspruck*, in 1572, geboren, onderwees de godgeleerdheid te *Ingolstadt* en te *Weenen*. Zijne geleerdheid verwierf hem den post van kanselier der universiteit van *Praag*; maar daar de lucht dier stad voor zijne gezondheid nadeelig was, besloot hij naar zijn vaderland terug te keeren. Hij overleed onderweg, den 25 Mei 1632. Er bestaan van hem: 1.° *Verslag* van het geschil van *Regensburg*, in 1601, waarbij hij tegenwoordig was geweest, *Munchen*, 1602, in fol.; — 2.° *Schoolsche godgeleerdheid*, 4 dl.ⁿ, in fol.; — 3.° een aantal andere werken in het Latijn en in het Hoogduitsch, onder welke men onderscheidt zijn *Astrologia sacra*, *Ingolstadt*, 1621, in fol.; — 4.° *Apologia pro societate JESU*, *Weenen*, 1618, in 4.to

TANNER (MATHIAS), te *Pilsen* in *Boheme*, in 1630 geboren, werd in 1646 Jesuit, onderwees de schoone letteren, de wijsbegeerte, de godgeleerdheid en de H. Schrift, en werd in 1675, in hoedanigheid van procurator naar *Rome* gezonden. Men heeft van hem: 1.° *Cruentum CHRISTI sacrificium incruento missæ sacrificio explicatum*, *Praag*, 1669; — 2.° *Contra omnes impie agentes in locis sacris*, in het Latijn: en later in het Boheemsch; — 3.° *Societas JESU, usque ad sanguinis et vite*

profusionem militans, Praag, 1675, in fol., met schoone platen. Dit is de geschiedenis der religieuzen zijner orde, die voor het geloof hebben geleden; dezelve is zuiver en sierlijk geschreven; — 4.º *Historia societatis JESU, sive vitae et gesta preclara Patrum societatis etc., Praag, 1694*, in fol. met platen en met dezelfde sierlijkheid geschreven.

TANNER (THOMAS), een geleerde Engelschman, te *Luwington*, in 1674 geboren, bezat achtereenvolgend verscheiden benefiënen, en werd eindelijk op den stoel van *St. Asaph*, in het land van *Wallis*, verheven. Hij overleed in 1735, na met eene rijke erfgename gehuwd te zijn geweest. Men heeft van hem: 1.º *Beknopte geschiedenis der kloosters in Engeland, Oxford, 1695*, in fol., in het Engelsch. JOANNES TANNER heeft er in 1744, eene aanmerkelijk vermeerderde uitgave van geleverd; — 2.º *Bibliotheca britannico-hibernica*, door DAVID WILKINS in het licht gegeven, *Londen, 1748*, in fol. Dit werk is, volgens alphabetische orde, vol nasporingen en critische aantekeningen.

TANNEVOT. — Zie TANEVOT.

TANSILLO (LODEWIJK), in 1510, [te *Venosa*, uit eene oude fa-

milie van *Nola* geboren, verbond zich aan het huis van *TOLEDO*, en diende onder *don GARCIA*, zoon van *don Pedro*, onderkoning van *Napels*. Hij werd te gelijkertijd een dappere krijgsman, en een uitmuntende dichter. Hij volgde *KAREL V*, bij de verovering van *Tunis*; en deze vorst noemde hem zijnen *ACHILLES* en zijnen *HOMERUS*. Later wijdde hij zich uitsluitend aan de dichtkunde toe.] Na een werk te hebben vervaardigd, waarin de zeden en de betamelijkheid gekwetst werden, onder den titel van *il Vendemmiatore (de Wijnlezer)*, *Napels, 1534*, en *Venetië, 1549*, in 4.to, werd zijn boek op den *Index* geplaatst. Het is om eenigermate zijnen misslag te verbeteren, dat hij later een dichtstuk vervaardigde, getiteld: *le Lagrime di san Pietro of de Tranen van den heiligen PETRUS*. Dit dichtstuk is door *MALHERBE* in het Fransch, door *JOANNES GEDENDO* en door *DAMIANUS ALVARÈS* in het Spaansch vertaald. Nog heeft men van *TANSILLO* *Blijspelen, klinkdichten, liederen, rustgedichten* enz. Men heeft zijne *Dichtwerken*, gezamenlijk uitgegeven, *Bologna, 1711*, in 12.mo *TANSILLO* was regter te *Gaëta*, in 1569; men is van gevoelen dat hij aldaar stierf (*).

* TANUCCI (BERNARDUS, mar-

(*) *TAFURI* heeft bewezen dat deze dichter overleed, den 1 December 1568, in het koninkrijk *Napels* (Zie *Scrittori Napoletani*, 3.e dl. § 2, blz. 297.) *Fr. Vervolgers.*

kies DE), minister van KAREL III en van FERDINAND IV, koningen van *Napels*, te *Stia*, in *Toskanen*, in 1698, uit eene arme en onbekende familie geboren, die hem ter bevordering zijner studie naar de universiteit van *Pisa* zonden, alwaar hij hoogleeraar in de regtsgeleerdheid werd. Tijdens de oorlogen van *Spanje* met *Oostenrijk*, welke die over de Spaansche erfopvolging volgden, werd *Toskanen* voorloopig in *apanage*, aan den infant *don CARLOS*, tweeden zoon van PHILIPPUS V gegeven; het is bij deze gelegenheid dat TANUCCI aan dien vorst werd voorgesteld, die hem bij zijnen persoon hield. Omtrent dezen tijd werd een soldaat, die na eenen moord te hebben begaan, de vlugt in eene kerk had genomen, daaruit gehaald om zijne straf te ondergaan. Het hof van *Rome* reclameerde tegen deze schending der kerkelijke vrijheid. TANUCCI gaf tegen deze reclamatie een geschrift in het licht dat het Toskaansch bestuur voorstond, en alzoo de zaden uitstortte van lange verdeeldheden, die tusschen den H. Stoel en het hof van *Napels* plaats hadden. Toen de infant *don CARLOS* dien troon had beklommen, benoemde hij hem achtereenvolgend tot staatsraad, algemeen opper-bewindhebber der posterijen, en eindelijk tot minister van staat. Hij beheerde het koninkrijk *Napels* op eene willekeurige wijze, of om beter te spreken, hij regeerde in

den naam des konings. Nadat *don CARLOS*, door den dood van FERDINAND VI, zijnen broeder, naar *Spanje* was beroepen, stelde hij TANUCCI aan het hoofd van het regentschap, hetwelk hij, gedurende de minderjarigheid van zijnen zoon FERDINAND IV, had aangesteld (zie FERDINAND IV, koning der *Beide Siciliën* en *Acton*). Zijne magt had alstoen geene grenzen meer. Om zich dezelve des te beter te verzekeren, verwaarloosde hij de opvoeding van den prins, welken zijn vorst en weldoener hem had toevertrouwd. Hij gaf hem tot gouverneur den prins DE St NICANDRO een man, van eene volslagene onbekwaamheid, en toen de koning zijne meerderjarigheid had bereikt, omringde hij hem met strikken en vermaken, ten einde hem van het beheer der zaken verwijderd te houden, en hij slaagde hierin volkomen. Thans nam hij het masker geheel af, en verklaarde eenen woedenden oorlog aan *Rome*. Hij beperkte de oude regten der Nuntiusen, en, terwijl hij de pauselijke magt trotseerde, verminderde hij de bisdommen, vernietigde acht-en-zeventig kloosters, benoemde eigenmagtig tot het aarts-bisdom van *Napels*, en noodzaakte, als 't ware, Prus VI, om de canonike instelling aan den bisschop van *Cosenza* te geven; eene toegeving (*concessie*), waartoe die Paus, ter vermindering van scheuring in de Kerk, werd medegesleept. Eindelijk bereidde hij voor en lokte

hij uit de afschaffing der *witte haken*, eene hulde, door KAREL van *Anjou*, ten gunste, der Paussen ingesteld, toen hij, in 1267, door CLEMENS IV, met dat koningrijk beleend werd. Deze plegtigheid hield geheel op, eenige jaren later onder de ministerien van den markies DE SANTO-MARCO en van ACTON, waardige opvolgers van TANUCCI. Na, ondanks de ontevredenheid der volken en den haat der heeren van de beide koningrijken, de *Beide Siciliën* gedurende vijftig jaren bestuurd te hebben, overleed TANUCCI te *Napels*, den 29 April 1783. Het was onder zijn ministerie, dat men de opdelvingen van *Pompéïa* en *Herculanum* begon. Deze filosofen hebben dezen staatsdienaar zeer geprezen, en zulks is niet te verwonderen: hij wierp de gevestigde zaken omver, en toonde zich den onverzoenlijken vijand der Paussen, en der Kerk. Er werd niet meer vereischt, om in hunne oogen een groot man te schijnen. DUCLOS, die hem op zijne reize door *Italië* bijzonder had leeren kennen, zegt van TANUCCI: » Ik twijfel zeer of hij de talenten van het ministerie bezit. Het kon wel zijn, dat hij slechts een wetgeleerde was, en de ondervinding bewijst, dat zij, die hunnen geest enkel met den *positivus* der wetten hebben bezig gehouden, onder alle mannen tot het bestuur het minste geschikt zijn.»

* TAPPAN (DAVID), een Anglikaansch predikant, in 1752

geboren, was de zoon van den eerwaardigen BENJAMIN TAPPAN, van *Manchester-Massachusset*. Hij volbragt zijne studiën aan de universiteit van *Cambridge*, en verkreeg er zijne graden, in 1771. In 1774, werd hij tot predikant beroepen der derde kerk van *Newbury*, oefende gedurende 18 jaren, de herderlijke functiën in die parochie uit, en werd in 1792 benoemd, tot eenen leerstoel voor de godgeleerdheid in het collegie van *Harward*. De ijver van TAPPAN, zijne leerreden vol zalving en bondigheid, en meer dan dat alles, zijn voorbeeld, zegevierden op de hinderpalen, welke hij ontmoette: de orde werd hersteld, de zucht voor de studie ontwaakte onder zijne kweekelingen, die vroeger aan de verstrooijing, en de losbandigheid waren overgegeven. De werken van TAPPAN bestaan voornamelijk, in *Leerreden*, *Verhandelingen* en *Lijk-reden*. Hij heeft vervaardigd en in het licht gegeven die van WASHINGTON, van den luitenant-gouverneur PHILIP, van doctor HITCHCOCKE, van MARY DANA enz. Men heeft daarenboven van hem, 1.º twee *Vriendschappelijke brieven aan PHILALETES*; — 2.º een *Adres aan de studenten van Andover*; — 3.º *Verhandeling over de joodsche oudheden*, 1807, in 8.º, een werk na den dood des schrijvers, die in 1803 overleed, in het licht gegeven.

TAPPER (RUARD), te *Enkhuizen* geboren, en te *Brussel*, den 2 Maart 1559, in den ou-

derdom van 71 jaren overleden. Hij was doctor te *Leuven*; en onderwees aldaar met roem de godgeleerdheid; hij werd er kanselier der hoogeschool, deken der St. Pieters-kerk en geloofs-onderzoeker. Keizer KAREL V, en PHILIPPUS II, koning van *Spanje*, maakten gebruik van zijne dienst in godsdienst-aangelegenheden, en hij onderscheidde zich in 1551, in de kerkvergadering van *Trente*. Men heeft van hem: *Explicatio, seu Vindiciae articulorum Lovanien-sium adversus LUTHERI errores*; een bondig en duidelijk geschreven werk. WILLEM LINDANUS heeft in het licht gegeven: *TAPERI Orationes theologicae, una cum aureo ejusdem corollario, de veris calamitatum Belgii causis atque remediis ad CAROLUM V et FERDINANDUM I, Keulen, 1544, in 8.º*

TARASIVS (*Heilige*), zoon van een' der voornaamste overheids-personen van *Konstantinopel*, werd tot de waardigheid van consul verheven, en daarna verkozen om eersten staats-secretaris te zijn, onder de regering van KONSTANTIJN en IRENE, die hem vervolgens in 784 tot patriarch van *Konstantinopel* deden verkiezen. Hij nam deze waardigheid enkel aan op voorwaarde, dat men eene algemeene kerkvergadering tegen de beeldstormers zoude heroepen. Na aan PAUS ADRIANUS I geschreven te hebben, werd werkelijk het 2.^e algemeene concilie van *Nicea*, in 787, ten voordeele der hei-

lige beelden gehouden. Hij wederstond met eene apostolische vrijmoedigheid de echtscheiding, waartoe de keizer zijne bewilliging verlangde, en zeide aan dengenen, die hem te dien einde zijne goedkeuring verzocht: » Ik weet niet hoe de keizer de schande zal kunnen verduren, waarmede deze ergerlijke echtscheiding hem voor het aanschijn van de geheele wereld zal overladen. Ik weet ook niet hoe hij de echtbrekers en andere losbandigen, zal kunnen straffen, na zulk een voorbeeld te hebben gegeven. Ga hem mijnentwege zeggen, dat ik liever den dood en alle bedenkelijke folteringen zal ondergaan, dan in zijn verlangen toestemmen." Hij was de goede geur zijner Kerk en het licht zijner geestelijkheid, toen hij in 806 overleed. In de verzameling der conciliën, komt zijn Brief voor aan Paus ADRIANUS. Zijn leven is beschreven door IGNATIUS, zijnen leerling, die later bisschop van *Nicea* was.

* TARAVAL (JOANNES GUSTAAF), een Fransch schilder, in 1765 te *Parijs* geboren. Hij studeerde onder HUGO TARAVAL, zijnen oom, schilder des konings. Hij had een zeer vroeg rijp talent, maar was buitengemeen lui, en men kan zeggen, dat hij enkel aan de natuur de vorderingen te danken had, welke hij maakte. De eerste maal, dat hij, volgens de natuur teekende, behaalde hij den prijs. In den ouderdom van 15 jaren, werd hij tot de *compositie* toegelaten, en kort

daarna tot het *geschilderd figuur*. In den ouderdom van 17 jaren eindelijk behaalde hij den prijs, door zijne uitmuntende schilderij, voorstellende de *Terugkeer van den verloren zoon*, volgens den stijl der groote meesters geschilderd. Hij begaf zich naar *Rome*, om zijn kunsttalent meer te ontwikkelen; maar twee jaren na zijne komst aldaar, werd hij door eene borstzinking aangetast, die hem al zijne vermogens benam. De directeur der akademie, die hem eene bijzondere vriendschap toedroeg, zond hem naar *Napels*, te zijner herstelling, maar zijne kwaal nam toe, en hij overleed aldaar in 1785. Zijn dood was een verlies voor de kunsten.

* **TARBÉ (KAREL)**, lid der wetgevende vergadering te *Sens*, in het Fransche *Yonne*-dept., den 19 April 1756 geboren, hij was de laatste van twaalf kinderen, en zijn vader, die een rijke handelaar was, deed hem eene uitmuntende opvoeding geven. **TARBÉ** ging zich te *Rouanen* vestigen, en werd er lid van de kamer van koophandel. Hij deelde in de revolutionnaire grondbeginselen, maar met gematigdheid; werd in 1790, tot burgerlijk officier der stad *Rouanen* verkozen; en in het volgende jaar, benoemde het departement der *Neder-Seine* hem tot de wetgeving. Hij legde aldaar den grootsten moed aan den dag en toonde zich een ijverig verdediger der monarchale constitutie. In November en December, bestreed hij de re-

devoering van *BRISSOT*, tegen de kolonisten van *St. Domingo*, en sprak bij herhaling over de onlusten van dat eiland. Hij verzettede zich den 30 Januarij 1792, tegen eene tirannische wet op de paspoorten. In April tot secretaris benoemd, stemde hij er voor, om aan den koning zes millioenen toetestaan, welke hij voor zijne geheime uitgaven vroegde. Hij bestreed weinig dagen daarna het plan van *PÉTION*, betrekkelijk de oprigting van een corps, uit oude Fransche gardes en uit overwinnaars der *Bastille* zamengesteld. Den 29 Mei verklaarde hij zich tegen de afdanking der lijfwacht van *LODEWIJK XVI*, en bestreed den 4 Junij de aanklagten van *CHABOT*, betrekkelijk hetgene wat men de *Oostenrijksche Commissie* noemde. Bij gelegenheid van den klap, welken de afgevaardigde *GRANGE-NEUVE* van zijnen ambtgenoot *JOUNEAU* ontving, vroegde hij, dat in plaats van een bijzonder besluit tegen dezen laatste uittevaardigen, de vergadering het ontwerp mogt generaliseren, en de hoegrootheid der straf, naar het getal klappen regelde, die een girondijn Deze spotrede bragt eene groote onstuimigheid in de zaal te weeg, en **TARBÉ** werd voor acht dagen naar *l'Abbaye* gezonden. Van dat tijdstip af, lieten de Jacobijnen hem niet meer in rust; maar na zich aan de vervolgingen van het schrikbewind te hebben kunnen onttrekken, verscheen hij in Maart 1797, weder op het staatkundig toneel. Hij werd

alstoen door het dept. der *Yonne*, tot den raad der vijf-honderden benoemd. In deze vergadering legde hij zijnen gewonen moed aan den dag; verhief zich, den 30 Mei, tegen *SANTHONAX*, en bestempelde met den naam van eerloos (*infame*), de wetten, die sedert vijf jaren betrekkelijk de koloniën waren uitgevaardigd. Bij deze discussie in drift ontstoken, beschuldigde en beleedigde hij *MARAT*, oud-rapporteur der commissie van *Marine*, die door *THIBAUDAEU* verdedigd werd; intusschen verkreeg hij, dat men het besluit voordroeg, waarbij het directorium gemagtigd werd, agenten naar *St. Domingo* en elders te zenden. Hij verhief zijne stem tegen de bewerkers der omwenteling van den 18 Fructidor (4 September 1797.) Op de deportatie-lijst geplaatst werd hij eenigen tijd daarna geschrapt en zag hij verder van alle openbare bedieningen af. Na zich uitsluitend aan den handel te hebben toegewijd, ging hij zich te *Cadix* vestigen, alwaar hij in 1804 overleed. — Zijn oudste broeder werd onder *Lodewijk XVI* tot minister der belastingen benoemd, maar zijne verkleefdheid aan den vorst, deed hem in de maand *Maart* 1792, in ongenade vervallen. Na de omwenteling van den 10 Augustus, werd hij van medeplichtigheid met *Lodewijk XVI* beschuldigd; en den 15, in staat van beschuldiging gesteld; maar het gelukte hem, aan de tegen hem gerigte vervolgingen te ontsnappen. *BONAPARTE* be-

riep hem later in den staatsraad; *TARBÉ* wees deze eer, onder voorwendsel van ziekte, van de hand, en overleed kort na zijnen broeder, aan eene beroerte.

* *TARCAGNOTA* (*JOANNES*), een beroemde geschiedschrijver, te *Gaëta*, op het einde der vijftiende eeuw geboren, stamde af uit eene oude familie, aan het keizerlijke huis van *Konstantinopel* verbonden. Hij reisde door *Griekenland* en de eilanden van den *Archipel*; verbleef achtereenvolgend, te *Corfu*, te *Ragusa* en te *Venetie*, en overleed te *Ancona*, in 1566. Hij heeft nagelaten: 1.º eene *Vertaling* van *GALENUS*; en eenige stukken van *PLUTARCHUS*; — 2.º *Geschiedkundige beschrijving der stad Napels*, met eene *Beknopte geschiedenis harer koningen*, *Napels*, 1566, in 8.º; — 3.º *Geschiedenis der wereld van de schepping, tot op het tijdstip, waarin hij schreef*, *Venetie*, 1762, 4 dl.ⁿ, in 4.º 7.º uitgave, 5 dl.ⁿ, hier onder begrepen het vervolgdeel, door *DIONIGI*, die ook eene verkorte uitgave van het werk, in 2 dl.ⁿ in 4.º heeft geleverd.

* *TARDIEU* (*NICOLAAS HENDRIK*), een graveur, te *Parijs*, in 1674 geboren, studeerde onder *AUDRAN*, en was een der beste kweekelingen van dezen bekwamen meester. Hij werd in 1713, bij de akademie opgenomen, en zijn receptie-stuk was een *portret van den Hertog van ANTIN*, volgens *RIGAUD*.

Hij graveerde de *kleine veldslagen van ALEXANDER*, benevens *dien van PORUS*, welke laatste echter niet voorkomt, in de verzameling der groote veldslagen, door AUDRAN uitgevoerd. Zijne overige meest belangrijke werken, zijn eene MAGDALENA, volgens BERTIN, het *plafond der galerij van het Palais-Royal*; de *praalgraven der beroemde mannen van Engeland*; de *Zalving van LODEWIJK XV*, enz. Deze achtenswaardige kunstenaar overleed in 1749.

* TARDIEU (JACOBUS NICOLAAS), zoon van den voorgaande, volgde het beroep van zijnen vader, en onderscheidde zich in hetzelfde. Hij muntte uit in de portretten, waarvan hij er een aantal heeft nagelaten. Onder zijne overige werken, noemt men: *Verschijsning van J. C. aan de H. Maagd*, volgens GUIDO; *de Rampen des oorlogs*; een *Vlaamsch ontbijt*, alle volgens teekeningen van TENIERS. — Zijn neef, PETRUS FRANCISCUS TARDIEU, handhaafde den roem zijner beide bloedverwanten, en heeft verscheiden geachte gravures nagelaten, zoo als het *Oordeel van PARIS*, volgens RUBENS; *PERSEUS en ANDROMEDA* enz.

* TARDIEU (ANTONIUS FRANCISCUS), bijgenaamd DE L'ESTRAPADE, een Fransch graveur, bloedverwant der drie voorgaanden, te *Parijs*, den 17 Febr. 1757 geboren. Na zijne kunst geleerd te hebben, werkte hij te *Mechelen* aan de gravure der

kaart van FERRARIS. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° de *Zee-Kaarten van den Handel-Atlas*; — 2.° acht platte gronden, in fol. der *voornaamste steden van Europa*, behoorende tot den atlas van MENTELLE; — 3.° verscheiden plans, behoorende tot de *Schilderachtige Reis door Griekenland*, door den graaf DE CHOISEUL-GOUFFIER; — 4.° de *Pala-tijnschappen van Krakau, Plok, Lublin en Sandomir*, gegraveerd door STANISLAUS AUGUSTUS, laatste koning van *Polen*, stukken, door kenners grootelijks op prijs gesteld; — 5.° *Atlas*, in fol., behoorende tot de 4.° uitgave der *Reis van den jongen ANACHARSIS*, door DIDOT, *Jeune*, in het licht gegeven; — 6.° eene kaart van het *Hartzgebergte*, in een werk over de delfstofkunde van HÉRON DE VILLEVOSSÉ; — 7.° *Atlas*, behoorende tot de *Reis naar de Zuid-Poollanden* door PÉRON; — 8.° *Atlas tot de Geschiedenis van de Oorlogen der Franschen in Italië*, volgens LAPÉ, — 9.° eene groote *Kaart van Europisch-Rusland*, in zes bladen. De werken van TARDIEU onderscheidden zich vooral door eene nauwkeurige plaatsbeschrijving, de zuiverheid der trekken, en het volkomen geheel. Hij is den 4 Januarij 1822 overleden. Zijne beide zonen PETRUS en AMBROSIVS volgen nog met roem het voetspoor huns vaders.

TARENTE (LODEWIJK prins van).
— Zie LODEWIJK.

* TARGE (JOANNES BAPTISTA),

hoogleeraar der wiskunde en geschiedschrijver, te *Parijs*, in 1720 geboren, wijdde zich geheel aan den arbeid toe, en leefde bijna altijd in de afzondering. Hij heeft verscheiden werken nagelaten, waarvan een gedeelte in het Engelsch is vertaald. De voornaamste zijn: 1.º *Histoire etc. (Geschiedenis van Engeland van den vrede van Aken, tot in 1763) Parijs, 1768, 5 dl.ⁿ in 12.mo*; — 2.º *Histoire etc. (Geschiedenis der komst van het huis van Bourbon tot den troon van Spanje), ib. 1772, 6 dl.ⁿ, in 12.mo*; — 3.º *Histoire etc. (Algemeene geschiedenis van Italië, sedert den val van het Romeinsche Rijk, tot op onze dagen), ibid, 1774, 4 dl.ⁿ in 12.mo* Onder de vertalingen (in het Fransch), merkt men op: 4.º *Geschiedenis van Engeland* door SMOLETT, 19 dl.ⁿ, in 12.mo; — 5.º *Geschiedenis van den Indischen oorlog, sedert 1745*, door ORME, 1765, 2 dl.ⁿ, in 12.mo; — 6.º *Tijdrekenkundig Kort begrip; der door de Europeanen gedane ontdekkingen*, door BARROW, 1766, 12 dl.ⁿ, in 12.mo De stijl van dezen schrijver is zuiver, maar koel en langdradig; zijne verhalen en portretten, worden met naauwkeurigheid voorgesteld, ofschoon dezelve soms in vuur te kort schieten. Ondanks deze gebreken, leest men zijne werken steeds met belangstelling. Hij overleed te *Orleans* in 1788.

* TARGET (GUIDO JOANNES BAPTISTA), een beroemde advokaat, afgevaardigde bij de algemeene

staten in *Frankrijk* enz., te *Parijs*, den 17 December 1733 geboren. Hij was advokaat bij het parlement, en werd vervolgens benoemd tot den souvereinen-raad van *Bouillon*. TARGET was ook een der 40 leden van de Fransche akademie. Tijdens de ergerlijke zaak van het *Collier* (Halssnoer), schreef hij voor den kardinaal DE ROHAN, eene *Memorie*, die men eenigzins langdradig vond. Hij had door zijne *Pleitreden* en zijne *Consultatiën* eenen grooten roem verworven. Met geestdrift omhelsde hij de beginselen der omwenteling, en deed verscheiden brochures in het licht verschijnen, ten voordeele der dubbele vertegenwoordiging van den burgerstand. Deze orde of stand benoemde hem tot afgevaardigde van het stads-gebied van *Parijs*, bij de algemeene staten. In de eerste vergaderingen oogste hij eenige bijval in; doch hij werd weldra in de schaduw gelaten door andere meer welsprekende redenaars. In de commissie van constitutie geplaatst, werkte hij aldaar aan de constitutionneele akte. Zijne opgeblazenheid, en zijn kortstondige invloed bij de algemeene staten, maakten hem het voorwerp van verscheiden spotternijen, vooral van wege de koningsgezinden, welke spotternijen aanmerkelijk toenamen, toen hij een der redacteuren van de constitutie werd. Men noemde de in verwachting zijnde acte het *Kraambed* van TARGET, eene uitdrukking, die hem zeer belagchelijk maakte. TARGET verscheen weinig op de spreektri-

bune, en als hij dezelve beklom, was het enkel, om in den naam zijner commissie verslagen voor te dragen. Hij was op den 17 Junij 1789, een der-eersten, om het afleggen van den eed der *Kaatsbaan* uittelokken en te ondersteunen. In de beraadslaging over de koninklijke bekrachtiging, stemde hij voor het opschortend *veto*. Hij was een der ijverigste verdedigers van de verklaring der regten van den mensch, toen na den 14 Julij, verscheiden afgevaardigden verlangden, dat er voor alle contra-revolutionnaire handelingen, eene amnestie zou worden uitgesproken, wilde TARGET, dat de baron DE BEZENVAL, naar het *Châtelet* zou worden gevoerd, en zijn voorstel werd aangenomen. Den 21 October, liet hij, ter voorkoming van alle bijeenkomsten, de invoering der krijgswet decreteren. Den 26 tot secretaris verkozen, deed hij de vernietiging der parlementen bevelen, en den 22 December verzette hij er zich tegen dat er eene wet op de vrijheid der drukpers zoude ontworpen worden. Den 16 Januarij 1790, werd hij tot voorzitter verkozen, en hij was het, die het ceremonieel regelde, van de beruchte federatie van den 14 Julij. Voor het overige, ontmoedigd, door de spotreden, waarvan hij het voorwerp was, nam hij een bijna volkomen stilzwijgen in acht, hetwelk hij enkel afbrak, om het proces-verbaal van de sluiting der zittingen van de nationale vergadering voorttelesen. De gelijktijdige schrijvers

komen niet overeen, omtrent de beweegredenen van LODEWIJK XVI, om TARGET tot zijnen verdediger te vragen, die echter deze eer van de hand wees. Hij maakte de beweegredenen bekend, waarop zijne weigering gegrond was, in eenen brief, waarin hij, na zich voor zulk eene gewigtige taak, als weinig geschikt erkend te hebben, onder anderen zeide: »Het is hier om geen regerings-stelsel te doen, maar om regt aan eenen mensch te doen wedervaren, deze mensch was koning, hij is zulks niet meer, men beschuldigt hem. Ik had altijd gedacht, dat de duurzame vrijheid des volks, in het monarchaal bestuur zeer afhankelijk was van de onschendbaarheid des hoofds; er moest, ik was er van overtuigd, indien de burgers gelijk en vrij onder de wet zouden zijn, een ijzeren arm bestaan, die op de wet wees, en verantwoordelijke agenten, die dezelve deden ten uitvoer leggen. Ik dring op dit denkbeeld niet langer aan, sinds de nationale vergadering besloten heeft, dat LODEWIJK door haar zelve zou geoordeeld worden; maar in de plaats eener oordeelvelling, moet geene staatkundige handeling worden gesteld. Eenige durven zeggen, dat het van belang is, dat LODEWIJK verdwijne; ik zeg zulks niet, ik verneem juist het tegendeel. LODEWIJK is degene, in wien de koninklijke waardigheid als een droom verdwenen is. Er zullen geene koningen in *Frankrijk* meer zijn; dit schijnt mij toe als bewezen; maar indien, hoe onmogelijk

ook, dit denkbeeld eenmaal mogt ontstaan, dan zou het van belang zijn, dat **LODEWIJK** daar ware, om door zijn bestaan, de eerzuchtigen van zijn geslacht afteschrikken. Maar laat ons het veld der staatkunde verlaten, want het is om eene oordeelvelling te doen. Men stelt daadzaken tegen over **LODEWIJK**, ik heb gezegd, en ik zal herhalen; dat ik omtrent de handelingen niet ben ingelicht, dat het de zaak dergenen is, die thans zijne verdedigers zijn, dezelve te onderzoeken, maar zie hier, wat ik zeg. Men kan hem van geene daden beschuldigen, voorgevallen, vóór den 14 September 1791, op welken dag de constitutie werd aangenomen; want zoodra gij hem de onschendbaarheid van koning ontnemt, zijt gij verplicht de amnistie, op hem als burger toetepassen. Hierop valt niet te antwoorden. Wat de latere verigtingen betreft, zoo zullen de verdedigers er op antwoorden, door het bijeenbrengen der omstandigheden en stukken; voor mij zal het genoeg zijn, u twee dingen te zeggen: de eene dat gij zonder vrucht de zoogenaamde misdaad van **LODEWIJK** straffen, of de maatschappij voor dergelijke misdaden behoeden wilt. Ik ken geene Justitie die wreekt, maar wel de Justitie die de misdaden voorkomt. De wraak is niets anders, dan een onstuimige dag, zonder uitwerksel; de kasting, die de misdaden voorkomt is in tegendeel het heil der openbare zaak. Beschouw **LODEWIJK**, verheven als alle ko-

ningen, gedurende 38 jaren met vleijers omringd; vooronderstel, hem zelfs na het aannemen der constitutie, door lieden omgeven, welke men zijne dienaars noemde, en die niet wisten wat het was, burger te zijn; vooronderstel, zeg ik, dat **LODEWIJK** zich door ijdele hoop had laten medeslepen, welke het droombeeld van zijn voormalig gezag hem voorschilderde; veroordeel dan die verfoeijelijke raadgevers, maar spaar dengenen, die hun speelbal was; want ik heb u boven reeds bewezen, dat het openbaar belang gebiedt hem te behouden; en gelukkiglijk is het regtvaardig, den bedrogene te sparen en de schuldigen te straffen. Schuldigen zullen er altijd zijn; koningen, zal men niet meer vinden: dit alleen strekke der conventie tot rigtsnoer. De laatste der mogelijke misdaden zal nimmer door eene redelijke wet gestraft worden. Ik zal er nog bijvoegen, dat zoodra de nationale conventie; het regterambt wil uitoefenen; — hetwelk ik niet onderzoek, dat zij regter zij! — maar men kan niet tegelijkertijd regter van een' persoon, en souverain-administrateur zijn. De vermenging dezer beide hoedanigheden, geleidt den regter tot het aannemen en uitoefenen der geheele magt eens onafhankelijken administrateurs, en niets is erger dan deze vereeniging van magten. Indien de conventie geen regter is, kan zij ook niet oordeelen en vonnissen, indien zij het is, bestaat er een regel, niet alleen uitdrukkelijk en willekeurig, maar

natuurlijk, maar eeuwig, die aan den regter verbiedt, in eene zaak uitspraak te doen, waarover hij, vóór de behandeling zijn gevoelen heeft verklaard. Ik verzoek de nationale conventie, met de meeste onpartijdigheid te willen onderzoeken, of niet eenige harer leden zich in dit geval bevinden. Ik zal niets van het gevoelen van een lid zeggen, dat wilde dat men **LODEWIJK** veroordeelen zoude, wjl hij koning was. Ofschoon de republiek, ongetwijfeld door den algemeenen wil gewettigd is, en het eene volks-dwaling zoude zijn, eenen koning te willen, zoo zal ik echter nimmer begrijpen, dat men het regt hebbe, de koningen voor de dwalingen des volks te straffen. Wij willen er bijvoegen, dat het eene drogrede is, te zeggen dat de beweging van den 10 Augustus, door den algemeenen wil is geheiligd, en alzoo een opstand van geheel *Frankrijk* is geworden, die het vraagstuk omtrent **LODEWIJK XVI** beslist. De opstand heeft beslist, wat? de afschaffing van het koningschap. Maar een volk kan willen, dat er geen koning meer zij, zonder dat daaruit kan worden afgeleid, dat de koning, die toemaals bestond, schuldig was, ziedaar wat de opstand volstrekt niet beslist heeft, ziedaar het plan, dat mij, onafhankelijk van de beraadslaging van de daadzaken, het aannemelijkste toeschijnt. Ik gevoel mij niet in staat, er die ontwikkelingen bijtevoegen, welke het vordert, noch om er den levensadem over

uit te storten; het was mijn plicht zulks te verklaren, en er mij van te onthouden." Deze brief bragt niet het minste uitwerksel te weeg. Het gedrogtelijke proces van **LODEWIJK XVI** scheen **TARGET** van zijne opgewondene gevoelens eenigzins terug te doen komen; en ofschoon hij lid en secretaris werd eener revolutionnaire commissie, waarvan de schoenlapper **CHALANDON** voorzitter was, openbaarde hij er echter vele gematigdheid, en bewees in deze betrekking gewichtige diensten, aan verscheden personen, die, zonder hem, onder het schrikbewind den dood zouden gevonden hebben. Hij trad tot de omwenteling van den 18 Brumaire toe, en in 1798 werd hij lid van het hof van cassatie, waarbij hij zes jaren verbleef. Hij werd tot lid van het legioen van eer benoemd, was zulks van het instituut, sedert de oprigting van dat genootschap. Oud en zwak zijnde, onttrok hij zich aan de openbare bedieningen, en overleed bij *Morlières*, den 7 September 1807. Men heeft van hem: 1.º *Lettre etc.* (*Brief van eenen man aan eenen anderen man over de vernietiging van het oude parlement, en de oprigting van het nieuwe*), *Parijs*, 1771, in 12.mo Dit stukje van slechts 16 bladzijden, vond den meesten bijval. **MIRABEAU** schreef aan **CHAMFORT**: » Ik weet niet of gij den *Brief van eenen man aan een' man* kent; hij is het beste der polemische schriften, welke ten tijde van **MAUPEOU** in het licht verschenen; dit stukje is van hem

(TARGET).” Hij had reeds acht andere Brieven op eenmaal uitgegeven; — 2.º *Réflexions etc.* (*Overwegingen over de algemeene afzetting der officieren van het parlement van Parijs, bij wijze van intrekking of suppressie*), *Parijs, 1779, in 12.mo, 33 blz.*; — 3.º *Observations etc.* (*Betrachtingen over den graanhandel*), in December 1769, *Parijs en Amsterdam, 1776, in 12.mo*; — 4.º verscheiden *Verhandelingen* over verschillende beroemde zaken, zoo als in die van ALLIOT en van de *Rosière* (*Roze-meisje*) van *Salency*; — 5.º *Redevoering*, bij zijne toelating tot de Fransche akademie uitgesproken, 1785, in 4.to, enz. TARGET bezat vele kundigheden, en, ofschoon het hem niet aan welsprekendheid ontbrak, schitterde hij echter meer in de pleitzaal dan op de tribune. Zijne gevoelens waren in het begin overdreven, en hij openbaarde een groot verlangen, om eene gewichtige rol in de staatkundige onlusten te spelen, hetwelk hem de spotreden der koningsgezinden berokkende. Ofschoon zijn hart niet boosaardig was, sleepte zijn, door de eerezucht misleide geest, hem dikwerf buiten de paden, die hij had behooren te volgen.

* TARGNY (LODEWIJK DE), leeraar der *Sorbonne*, en abt van *Saint-Lô*, te *Noyon* geboren, bloeide in de 18.º eeuw. Hij bezat eene uitgebreide geleerdheid, en was diep ervaren in de kerkelijke oudheden. Door zijne kunde had hij eenen post

bij de bibliotheek des konings van *Frankrijk* bekomen. De kardinaal DE ROHAN raadpleegde hem dikwijls, en bediende zich van hem, hetzij tot het doen van nasporingen, hetzij om verhandelingen over verschillende onderwerpen zamentestellen; op last van dezen prelaat, ontwierp hij er verscheiden op de *Uitgave der conciliën* door pater HANDOUIN. Hij was, met TOURNELY, een der twaalf afgevaardigden, in 1729, door de godgeleerde faculteit van *Parijs* benoemd, ten einde de middelen optesporen, om diegene harer leden, welke zich alsnog, tegen het besluit van den H. Stoel, betrekkelijk de bulle *Unigenitus*, verzetteden, tot gehoorzaamheid of eensgezindheid van gevoelens te brengen. Zelfs schreef hij tegen de opposanten, twee stukjes, het eene getiteld: *Verstay van den tegenwoordigen staat der, wegens de godsdienst, naar Holland gevlugten*; en het andere: *Verhandeling over de ontwerpen der jansenisten*, 19 Januarij 1729. Doctor PETIT-PIED antwoordde door eenen *Brief aan een' zijner vrienden*, die hem om eenige ophelderingen, betrekkelijk deze beide geschriften had gevraagd. De abt DE TARGNY overleed den 8 Mei 1737.

TARISSE (*dom* JOANNES GREGORIUS), in 1575, te *Pierre-Rue*, bij *Cessenon*, een stadje in *Neder-Languedoc*, geboren, was de eerste algemeene overste van de congregatie van den H. MAURUS, welke hij, van 1630, tot 1648, in welk jaar hij overleed, be-

stuurde. Men heeft van hem : *Raadgevingen aan de oversten* zijner congregatie, in 12.mo 1632. Zij zijn des te oordeelkundiger, daar de schrijver met het sterke en zwakke zijner orde zeer wel bekend was geweest. Hij verlichtte dezelve door zijne kunde, en stichtte haar door zijne voorbeelden. Niets evenaarde zijnen ijver ter herstelling van de studiën. Hij had grootelijks deel aan de verspreiding der constitutiën zijner congregatie, op zijnen last in 1645 gedrukt.

TARPA (SPURIUS METIUS), een criticus te Rome, ten tijde van JULIUS CÆSAR en AUGUSTUS, had zijne regtbank, in den tempel van APOLLO, alwaar hij met vier andere critici, de stukken der dichters onderzocht. Het is van hem dat HORATIUS in zijne *Ars poetica* spreekt :

Prins in Metii descendat judicis aures.

TARPEJA, dochter van TARPEJUS, gouverneur der citadel van Rome, onder ROMULUS, welke sterkte, zoowel door hare bouworde als door hare plaatsing, van het kapitol verschilde, hetwelk eerst onder TARQUINIUS den *Trotsche* (zie dat artikel) werd aangelegd, leverde deze veste bij omkoopning over aan TATIUS, koning der Sabijnen, » op voorwaarde, dat de soldaten haar geven zoude, hetgene wat zij aan hunnen linker-arm droegen, » terwijl zij daardoor hunne gouden armbanden aandeidde. Maar TATIUS was niet zoodra meester van het bolwerk.

of hij wierp op TARPEJA zijne armbanden, en het schild, dat hij aan zijnen linker-arm droeg; nadat zijne soldaten zijn voorbeeld hadden gevolgd, bezweek TARPEJA onder den last der schilden, in het jaar 746 vóór J. C. Zij werd op dien berg, volgens haar *Tarpeïsche berg* genaamd, begraven. Later werd genoemde berg bestemd, tot de strafoefening der aan verraad schuldigen. Men stortte dezelve boven van de *Tarpeïsche rots*, die thans, wegens verschillende oorzaken, waar omtrent de geleerden het niet eens zijn, veel van hare hoogte schijnt te hebben verloren, ofschoon zij nog eene zeer steile zijde heeft.

TARQUINIUS PRISCUS of de *Oude*, koning der Romeinen, beklom den troon, na koning Ancus MARTIUS, in het jaar 615 vóór J. C. Hij was van Griekschen oorsprong, in *Hetrurië* in de stad *Tarquinium*, van waar hij zijnen naam ontleende, geboren. Eene groote eerezucht, door even zoo groote rijkdommen ondersteund, had hem naar Rome gevoerd. Hij onderscheidde zich zoo zeer onder de regering van ANCUS MARTIUS, dat men hem waardig oordeelde, zijn opvolger te worden. Na verschillende gestichten tot stand te hebben gebragt, onderscheidde hij zich tegen de Latijnen en Sabijnen, op welke hij aan den oever van de *Anio*, eene groote overwinning behaalde. Verscheiden andere voordeelen verschaften hem eenen voor-

deeligen vrede. Hij maakte er gebruik van, om de muren van *Rome* prachtig te doen herbouwen. Hij omsingelde het publieke plein met galerijen, en versierde hetzelfde met tempels, gerechtszalen en openbare scholen. *Rome* kon, in zijne prachtigste tijden, deze werken niet anders dan bewonderen. *PLINIUS*, die 800 jaren na *TARQUINIUS* leefde, spreekt niet dan met verbazing, over de schoonheid der onderaardsche waterleidingen, welke hij liet tot stand brengen, om *Rome* van zijne vuiligheden te zuiveren, en eene afleiding aan de wateren der bergen te geven, welke deze stad binnen hare muren omsloot. Hij voerde ook het gebruik in, van de bundelroeden, welke men rondom de bijlen der overheden bond, van de elpenbeenen-stoelen der senatoren, benevens de ringen en sieraden der ridders en kinderen uit adellijke geslachten. Hij werd vermoord door de beide zonen van *ANCUS MARTIUS*, in het jaar 577 vóór J. C., in den ouderdom van 80 jaren.

TARQUINIUS Superbus of *de Trotsche*, bloedverwant van den voorgaande, trad in den echt met *TULLIA*, dochter van koning *SERVIUS TULLIUS*. De dorst om te regeren, deed hem, in het jaar 533 vóór J. C. het leven aan zijnen schoonvader benemen. Hij maakte zich met geweld, en zonder eenigen vorm van verkiezing, meester van den troon. Onder verschillende voor-

wendsels, ontdeed hij zich van het grootste gedeelte der senatoren en der rijke burgers. Zijn hoogmoed en zijne wreedheid deden hem den naam van *den Trotsche* geven. *TARQUINIUS* steunde op het bondgenootschap der Latijnen, door het huwelijk zijner dochter met *MANLIUS*, den aanzienlijkste onder hen, en vernieuwde, de verdragen met die volken gesloten. Hij kenmerkte zijne regering door het bouwen van eenen tempel van *JUPITER*, waarvan *TARQUINIUS de Oude*, de grondslagen had gelegd. Dezelve was op eenen berg of heuvel gelegen, die *Capitolium*, werd genoemd, omtrent welks naams-oorsprong men niet overeenkomt. Nadat de verkwistingen van *TARQUINIUS*, de openbare schatkist en het geduld des volks hadden uitgeput, vleide hij zich dat de oorlog het gemor zou doen ophouden. Hij verklaarde denzelfden aan de *Rutulers*, en belegerde *Ardea*, hunne hoofdstad, toen het geweld, hetwelk zijn zoon *SEXTUS LUCRETIA* aandeed, de Romeinen deed aan het muiten slaan. Zij sloten de poorten hunner stad, wierpen in het jaar 509 vóór J. C. den troon omver, en *TARQUINIUS* was nooit meer in staat denzelfden weder opterigten. Hij begaf zich naar de *Hetruriërs*, wier wapens hem nutteloos waren. Na eenen 13 jarigen oorlog, werd de vrede gesloten, en de dwingeland zag zich verlaten van al degenen, die hem ondersteund hadden. Hij zou

als een landlooper zijn gestorven, indien ARISTODEMUS, tiran van *Cumae*, in *Campanië*, hem niet eindelijk bij zich had opgenomen. Hij overleed kort daarna in den ouderdom van 90 jaren, na 24 jaren geregeerd te hebben.

TARQUINIUS-COLLATINUS. — Zie COLLATINUS.

TARTAGLIA of TARTALEA (NICOLAAS), een wiskunstenaar van *Brescia*, in den Venetiaanschen staat, in 1557, hoog bejaard, overleden, werd met regt voor een' der grootste meetkundigen van zijnen tijd gehouden. Men heeft van hem eene *Italiaansche vertaling* van EUCLIDES met *aanteekeningen*; *Venetië*, 1543, in fol.; eene *Verhandeling over de getallen en maten*, en andere gedrukte stukken, 3 dl.ⁿ, in 4.to, 1606. Hij heeft zich beroemd gemaakt, door de uitvinding der wijze om de cubische gelijkheden (*équations cubiques*) op te lossen, welke men gewoonlijk aan CARDAN toeschrijft. Hij is ook de eerste die uitdrukkelijk geschreven heeft, over de theorie der beweging van bommen en kogels: welk onderwerp hij ontwikkelt in zijn *Nova scientia*, te *Venetië*, in 1537 gedrukt, en in zijne *Quesiti ed inventioni diverse*, *Venetië*, 1546.

TARTAGNI (ALEXANDER), een regtsgeleerde, bijgenaamd *Imola*, wjl hij in die stad geboren was, onderwees de regtsgeleerdheid te *Bologna* en te *Ferrara*, met

zoo veel roem, dat men hem den *Vorst des regts*, en den *Vader der regtsgeleerden* noemde. Men heeft van hem *Commentariën* op de *Clementinen* (zie CLEMENS V) en de *Sexte* (zie BONIFACIUS VIII) en andere werken, welke verscheiden uitgaven hebben gehad. Deze regtsgeleerde overleed te *Bologna*, in 1587, in den ouderdom van 53 jaren, en werd in de dominikanen kerk begraven, alwaar men nog zijn marmeren praalgraf zag. Zijn *Leven*, door NICOLAAS ANTONIUS GRAVIUS beschreven, bevindt zich aan het hoofd zijner werken.

TARTERON (HIERONYMUS), een Jesuit van *Parijs*, in die stad, in 1720, in den ouderdom van 75 jaren overleden, onderwees met roem in het collegie van LODEWIJK den Grooten. Hij is de schrijver: 1.º eener *Fransche Vertaling der Werken van HORATIUS*, *Amsterdam*, 1710, 3 dl.ⁿ in 12.mo; — 2.º van eene *Vertaling der Hekeldichten van PERSIUS en JUVENALIS*, *Parijs* 1752, in 12.mo Pater TARTERON heeft de grove vuiligheden weg gelaten, waarmede het vreemd is, dat JUVENALIS, en vooral HORATIUS hunne werken bezoeeld hebben; hij heeft daardoor de jeugd ontzien, voor welke hij werkte; maar men kan wel zeggen, dat geenerlei soort van lezers iets bij dergelijke verminingen verliest; terwijl deugd en genie er veel bij winnen.

TARTINI (JOZEF), een der grootste toonkunstenaars zijner eeuw,

den 12 April 1692, te *Pirano* in *Istrië* geboren. Na eenige lotgevallen, die eene onstuimige jeugd bewezen, begon hij in 1714 zich op de toonkunst toe te leggen, en maakte weldra verbazende vorderingen in dezelve. In 1721, werd hij geplaatst aan het hoofd der muziek van den H. ANTONIUS te *Padua*. Zijn naam had een' Europeeschen roem verkregen, toen hij in Februarij 1770 overleed. Men heeft van hem: 1.º *Sonaten*, in 1734 en 1745, in het licht gegeven, en door al de meesters der kunst met geestdrift ontvangen; — 2.º *Verhandeling over de toonkunst*, 1754, waarin een stelsel voorkomt, hetwelk zijner bekwaamheid in de toonkunst evenzeer tot eer verstrekt, als RAMEAU er inoogstte voor zijn *Beoog van den grondregel der harmonie*.

* TARUFFI (JOZEF ANTONIUS), een beroemde Latijnsche dichter der 18.º eeuw, te *Bologna*, in 1722 geboren. Hij studeerde met het beste gevolg bij de Jesuiten, en die religieuzen hadden hem tot het besluit gebragt, lid hunner sociëteit te worden. Hij oefende zich te dien einde in de godgeleerdheid, en ontving de eerste wijdingen; maar zijn vader bestemde hem voor de pleitzaal, en verzette zich alzoo tegen deze roeping, zoodat de jonge TARUFFI zich genoodzaakt zag de leergangen des regts te volgen. Na in 1742, tot doctor te zijn bevorderd, begaf hij zich naar *Rome*, om zich meer te ont-

wikkelen. Hij werd een der bekwaamste regtsgeleerden dier stad, en beoefende te gelijker tijd, de Latijnsche en Italiaansche dichtkunde, en vooral den briefstijl. Hij verwierf de bescherming van den kardinaal VISCONTI, apostolisch nuntius in *Polen*, die hem tot zijnen secretaris koos, en hem vervolgens tot bijzitter en kanselier der nunciatuur deed benoemen. De kardinaal ging in dezelve hoedanigheid van nuntius, naar *Weenen* over, en daar hij, na den dood van CLEMENS XIV, verplicht was naar *Rome* terugtekeeren, liet hij TARUFFI in zijne plaats achter, doch riep hem eenigen tijd daarna tot zich. TARUFFI hield zich alsnu enkel bezig met de studie en de verbetering zijner werken. De voornaamste zijn: 1.º *Latijnsche Gedichten*, *Rome*, 1771; — 2.º *Italiaansche Gedichten*; — 3.º *Latijnsche en Italiaansche Brieven*; — 4.º *Lofrede van METASTASIUS*, *Rome*, 1783; — 5.º *Nagelaten Brieven en Gedichten*. Men vindt in zijne werken de sierlijkheid en zuiverheid van stijl met eene edele eenvoudigheid vereenigd. Hij overleed te *Rome*, den 20 April 1786.

TASCHER DE LA PAGERIE. — Zie JOSEPHINE, keizerin.

TASSIN (FRANCISCA), stichtster der religieuzen van den derden regel van den H. FRANCISCUS, te *Saint-Omer*, in 1581 geboren. Nadat hare ouders, hare opvoe-

aan de Benedictijner nonnen van *Bourbourg* hadden toevertrouwd, openbaarde zij aldaar reeds vroegtijdig hare zucht voor de afzondering, en het door haar gemaakte voornemen, om zich onder de zusters Clarissen te begeven, teneinde zich geheel aan de dienst des Heeren te kunnen toewijden; maar daar hare familie zich tegen haar besluit verzette, verbond zij zich in het huwelijk, en werd eene goede echtgenoot, en eene goede moeder. In den ouderdom van 33 jaren, reeds weduwe geworden zijnde, besloot zij om voor de vrouwen een gesticht op te rigten, waarop zij den regel van den H. FRANCISCUS wilde toepassen. Wijl zij door hare voorzigtigheid en wijsheid zeer beroemd was, maakten de bisschop van *St. Omer* en de overheden geen bezwaar, om haar de tot de uitvoering van haar ontwerp, vereischte volmagten te verleenen. Haar huis werd weldra in cellen verdeeld, en de stichtster, benevens twee harer zusters, die vroeger in het begijnen-klooster van *Aire* leefden, en hare oudste dochter die weldra door de jongste werd gevolgd, waren de eersten om genoemde cellen te betrekken. Ziedaar de oorsprong van den derden regel van den H. FRANCISCUS, die in 1630, de goedkeuring van den H. Stoel verwierf, en reeds in verscheiden gewesten van *Duitschland* eene volmaakte vastheid had bekomen toen FRANCISCA in den geur van heiligheid, den 29 December 1642, overleed.

TASSO (BERNARDO), in 1493, te *Bergamo* geboren, verwierf veel roem door zijne dichtwerken. Het meest bekende en gezochte is de *Amadis*, een dichtstuk, waarvan de eerste uitgave van GIOLITO, *Venetië*, 1560, in 4.to, zeer gezocht en niet zeer algemeen is. De Italianen stellen ook veel belang in de verzameling zijner *Brieven*, *Venetië*, 1574, in 8.vo De meest volledige uitgave is die van *Padua*, 1733, 3 dl.ⁿ, in 8.vo; bij dezelve vindt men zijne *Levensbeschrijving*, door SEGHEZZI. BERNARDO TASSO overleed den 4 September 1569, te *Ostiglia*, waarvan de hertog van *Mantua*, die vriendschap voor hem had opgevat, hem het bestuur had opgedragen. Nog heeft men van hem: *Il floridante*, hetwelk hij in 1563 begon: dit is een tusschenstuk van de *Amadis*, hetwelk hij er uitnam, om er een nieuw dichtwerk van te vervaardigen; maar hij bragt het niet ten einde.

TASSO (TORQUATO), een beroemde Italiaansche dichter, zoon van den voorgaande, te *Sorrento*, eene stad in het koninkrijk *Napels*, in 1544, geboren, vervaardigde reeds verzen, toen hij pas 7 jaren oud was. Hij werd naar *Padua* gezonden, om er de regtsgeleerdheid te beoefenen, en ontving zijne graden in de wijsbegeerte en godgeleerdheid. Maar door de onwederstaanbare inblazing der genie medegesleept, bragt hij reeds in den ouderdom van 17 jaren zijn heldendicht RINALDO voort, dat als de voorlooper van zijn *Jerusa-*

lem was. Hij begon aan laatstgenoemd werk in den ouderdom van 22 jaren. Na eenigen tijd aan den hertog van *Ferrara* verbonden te zijn geweest, kwam hij, 27 jaren oud zijnde, in het gevolg van den kardinaal van *ESTE*, in *Frankrijk*. In *Italië* teruggekeerd, verliefde hij, aan het hof van *Ferrara*, in de zuster des hertogs. Deze hartsogt, gepaard met verschillende ontevredenheden, welke hij aan dat hof ondervond, was de bron dier zwaarmoedigheid, welke hem gedurende 20 jaren verteerde. Zijn overig leven was verder niet dan eene aaneenschakeling van rampspoeden en vernederingen. Gekweld door hen, welke hij zijne vijanden noemde, beklaagd, maar verlaten, door degene, welke hij zijne vrienden meende te zijn, verduurde hij de ballingschap, de gevangenis, de uiterste armoede ja den honger zelfs. Hij ontvlugte *Ferrara*, alwaar de door hem zoo zeer gevierde beschermer hem had doen gevangen zetten, wyl hij in een tweegevecht eenen persoon gedood had. Hij ging te voet, met lompen bedekt van *Ferrara* tot *Sorrento*, eene zuster opzoeken welke hij aldaar nog had. Hij hoopte van haar eenige ondersteuning te erlangen; maar daar zijne zuster overleden was, zag hij zich genoodzaakt te voet naar *Ferrara* terugtekeeren, alwaar hij andermaal gevangen werd gezet. Zijn roem als dichter, deze ingebeelde troost in werkelijke ongelukken, werd

van alle kanten aangerand. Het aantal zijner critici, verduisterde eenen tijd lang, zijnen roemrijken naam, en hij werd bijna als een slecht dichter beschouwd. Na verloop van 20 jaren, kwam zijne verdienste eindelijk alles te boven. Hij werd naar *Rome* beroepen door *CLEMENS VIII*, die, in eene congregatie van kardinalen, besloten had hem de lauwer-kroon te geven, en de eerbewijzen van den zegetogt te doen genieten. Tasso werd op eene mijl afstands van *Rome* door twee kardinaal-neven, door een aantal prelaten en mannen van allerlei stand ontvangen. Men leidde hem ten gehoor bij den Paus, die hem zeide: »Ik verlang dat gij der lauwer-kroon tot eer zult verstrekken, die tot dusverre al degene vereerd heeft, die haar gedragen hebben.» De beide kardinalen *ALDOBRANDINI*, neven des Pauses, die Tasso beminden en bewonderden, belastten zich met den toestel tot deze krooning, die in het *kapitol* zou plaats hebben; doch gedurende de toebereidselen werd Tasso ziek, en even als of de fortuin hem tot in den laatsten oogenblik had willen bedriegen, stierf hij op den vooravond van den dag tot de plegtigheid bestemd, den 25 April 1595, in het klooster van *St. Onuphrio*, werwaarts hij had verzocht vervoerd te mogen worden. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Gerusalemme liberata* (het *Bevrijd Jeruzalem*), of *GONFRIED*, waarvan de eerste volledige uitgave te *Ferrara*, in 1581 in 4.to

in het licht verscheen. Dit werk, in bijna alle levende talen vertolkt, is even belangwekkend als majestueus, de leiding deszelfs is meesterlijk, de kunst schijnt alles aan elkander verbonden te hebben. De schrijver voert vernuftiglijk de lotgevallen aan, en verspreidt wijselijk licht en schaduw. Zijn stijl is alom duidelijk en sierlijk; en wanneer zijn onderwerp verhevenheid verdient, neemt de Italiaansche taal, in zijne verzen een nieuw kenmerk aan, en bekleedt zich met deftigheid en kracht. Met leedwezen ontwaart men echter in dit werk, eenige tegenstrijdige en reusachtige denkbeelden, de vermenging van christelijke en heidensche onderwerpen, kinderachtige schitteringen (*Concetti*) en woordspelingen; — 2.º het *Veroverd Jeruzalem*, 1593, in 4.to; — 3.º RINALDO, 1562, in 4.to, een episch gedicht in 12 zangen, vol valsche schitteringen, gemaakte wendingen, en gezochte beelden; — 3.º AMINTA, een herderszang, waarvan de stijl classiek zoude zijn, indien dezelve niet vol al te vrije uitdrukkingen en schilderingen was; — 4.º *de Zeven dagen der Schepping*, 1607, in 8.vo enz. De voortbrengselen van Tasso, zijn te *Florence*, in 1724, met de geschriften vóór en tegen zijn *Verlost Jeruzalem* in 6 dl.ⁿ in fol. gedrukt. Het geschil, dat er op het einde der 16.^e en in het begin der 17.^e eeuw ontstaan was, tusschen de voorstanders van TASSO en die van ARIOSTO, betrekkelijk hunnen voorrang op den

Italiaanschen zangberg, schijnt geheel uitgemaakt te zijn. Ondanks het gevoelen der academici *della Crusca*, bekleedt TASSO tegenwoordig den eersten rang, onder alle dichters in zijne taal; maar men moet niet, zoo als BALZAC, beproeven, hem naast VIRGILIUS te plaatsen, noch zijn *klatergoud*, volgens de eenigzins harde uitdrukking van BOUTLEAU, met het *zuiver goud* van dezen laatste te verwarren. Het *Leven* van dezen dichter is in het Italiaansch beschreven door den markies MANSO, en te Venetië, in 1621, in het licht gegeven.

TASSONI (ALEXANDER), te *Modena*, in 1565 geboren, was uit eene aanzienlijke, maar arme familie; in zijne kindsheid reeds ouderloos zijnde, had hij met den tegenspoed te worstelen, tot dat hij, na zich naar *Rome* te hebben begeven, aldaar een' vermogenden beschermer vond. In 1600, volgde hij, in hoedanigheid van eersten secretaris, den kardinaal ASCAGNUS COLONNA naar *Spanje*; maar zijne hekelachtige trekken, tegen de Spanjaarden, deden hem zijnen post verliezen. Hij begaf zich naar *Rome*, alwaar hij zijnen tijd verdeelde tusschen het aankweken der bloemen van zijnen tuin en der vruchten van den *Parnassus*. FRANCISCUS I, hertog van *Modena*, beriep hem in zijne dienst, en vereerde hem met de titels van gewoon edelman en van staatsraad. TASSONI schitterde aan dit hof toen hij in 1635 overleed. Deze dichter bezat eene vrolijke inborst, en eenen beminnelijken geest;

maar helde al te zeer tot de hekeling over. Men heeft van hem eenige werken, waarvan de voornaamste zijn: 1.° een boertig *Heldendicht* op den oorlog tusschen de Modenezen en Bolonezen, naar aanleiding van een gestolen zegel, en dat ten titel voerde: *La secchia rapita*. Dit dichtstuk is eene mengeling van luimige boerterij, heldenverzen en hekelingen, in eenen uitmuntenden, zeer belangrijken en zelfs leerzamen stijl geschreven, maar waarin de betamelijkheid niet altijd in het oog wordt gehouden; — 2.° *Aanmerkingen* op PETRARCHA, waarvan er eenige belangrijk zijn; — 3.° eene *Kerkelijke Geschiedenis*, waarin hij dikwijls BARONIUS, en gewoonlijk vrij ongepast, tegenspreekt; — 4.° *Zijn Testament*, vol snaaksche boerterijen, in een dergelijk werk vooral ongepast. MURATORI heeft zijn *Leven* beschreven.

TASTE (dom LODEWIJK LA), een beroemde Benedictijner te *Bordeaux*, in 1692 van geringe ouders geboren, werd opgevoed in het Benediktijner-klooster des Heiligen Kruis, in dezelfde stad. Men ontwaarde in hem geest en deugden, en kleeedde hem alzoo in het gewaad van den H. BENEDICTUS: Prior der Witmantels te *Parijs* geworden zijnde, schreef hij tegen de beruchte onnatuurlijke gebaren (*convulsions*) en mirakelen aan PARIIS toegeschreven. Diegene zijner orde-broeders, welke zich tot de verdediging dier ergerlijke

tooneelen hadden doen overhalen, deden hem eenen hevigen oorlog aan; maar de koning, van zijne verdiensten onderrigt, benoemde hem in 1738 tot het bisdom van *Bethléem*. Tien jaren later werd hij algemeen visitator der Karmelitessen, en legde er zich op toe, om die goede dochters van de zucht om te dogmatiseren te genezen, welke lieden der partij, ongelukkiglijk geslaagd waren aan dezelve in te boezemen. Deze prelaat overleed te *Saint-Denis*, in 1754. Zijne werken zijn: 1.° *Lettres etc.* (*Godgeleerde Brieven*), tegen de stuiptrekkingen (*convulsions*) en mirakels aan PARIIS toegeschreven, in 4. to, in 2 dl.ⁿ Dit werk bevat 21 *Brieven*, de 19.° zegt men, werd bij vonnis van het parlement vernietigd, en door de *Sorbonne* gecensureerd, wijl de schrijver aan de duivelen de magt toeschreef, om weldadige mirakelen en wonderdadige genezingen te verrigten. Men vindt in dezelve belangrijke bijzonderheden en afdoende aanmerkingen, tegen de kluchten van het kerkhof van den H. MEDARDUS. Niet lang duurde het of deze *Brieven* werden door de vromen der partij aangerand, die in hunne geschriften, den schrijver, op eene beleefde wijze noemden: » Beest van het Boek der Openbaring, godslasteraar, kwaad dier van het eiland *Creta*, onbeschaamde monnik, opgeblazen van hoogmoed, doller schrijver, verfoeijelijke uitvinder van gruwelijke bedriegerijen en gedrog-

telijke werken." Zie daar het fijne zout over het werk van eenen achtingswaardigen religieus en bisschop gestrooid, die in de oogen zelfs der sekte, geene andere misdaad heeft begaan, dan die van aan de wonderdadige kracht harer Heiligen niet te gelooven (zie PÀRIS, MONTEGRON); — 2.º *Lettres (Brieven)* aan de karmeliter-nonnen van *St. Jacques*, te *Parijs*; — 3.º *Réfutation etc. (Wederlegging der Vredelievende Brieven)*.

TATIANUS, leerling van den H. JUSTINIANUS, liet zich, na de Kerk op eene nuttige wijze te hebben gediend, door de trotschheid verblinden, verloor het geloof, onderwees verschillende dwalingen, en werd hoofd van de secte der *Encratitæ* of *Ont-houders*, die het gebruik van den wijn veroordeelden, het huwelijk verboden, de onderscheiding der beide goden van MARCION aannamen, en beweerden dat JESUS CHRISTUS slechts in schijn geleden had. Zijne talenten, gepaard met de gestrengheid zijner beginselen, gaven aan zijne leer veel bijval. Van *Mesopotamië* verspreidde zij zich in *Cilicië*, in *Klein-Azië*, te *Antiochië* en zelfs in het Westen. TATIANUS was de schrijver eener *Overeenstemming van de vier Evangelisten*, waarvan het lezen gevaarlijk was, wijl hij de teksten die met zijne leer streden, er uitgelaten had. Hij had andere werken zamengesteld; maar er blijft ons enkel over zijne *Verhandeling tegen de heidenen* ten gunste der Christenen; want

het *Bijbelsch Woordenboek*, dat zijnen naam draagt, is niet van hem, zoo min als de andere hem toegekende geschriften. De *Verhandeling* komt voor aan het einde der *Werken* van den H. JUSTINUS, *Oxford*, 1700 en *Parijs* 1742. Deze *Verhandeling* is voor zijnen val geschreven, wijl hij er in bewijst, dat er slechts één God is, en het huwelijk er in schijnt goed te keuren. Er straalt vele ongewijde geleerdheid in door en de stijl derzelve is sierlijk, hoewel langwijlig en zonder kracht. Hij toont er in aan dat de wijsgeeren, vooral de Grieken hunne wetenschap uit de Boeken van MOZES hadden geput, dat zij veel licht aan de Hebreërs ontleend; doch er een misbruik van gemaakt hadden.

TATIUS, koning der Sabijnen, deed ROMULUS den oorlog aan, teneinde den Sabijnischen vrouwen-roof te wreken, en maakte zich door list meester van *Rome* (zie TARPEJA). In een gevecht, waarin ROMULUS op het punt stond van te bezwijken, wierpen deze vrouwen zich te midden der strijdenden, die hare vaders of broeders en hare echtgenooten waren, en het gelukte haar hen te scheiden. De vrede werd in het jaar 750 vóór J. C. gesloten, op voorwaarde dat hij den troon van *Rome* met den stichter dier stad zoude deelen, die ontevreden over deze verdeling, TATIUS zes jaren later van het leven liet berooven.

TATIUS (ACHILLES), van *Alex-*

andrië, verzaakte het heidendom, en werd christen en bisschop. Wij hebben van hem twee werken over de *Luchtverschijnselen van ARATUS*, door pater PETAU vertaald, en in het *Uranologium* in het Grieksch en Latijn gedrukt. Nog schrijft men hem toe den Grieksch roman over de *Minnarijën van LEUCIPPUS en CLITOPHON*, waarvan SAUMAISE eene uitgave in het Grieksch en Latijn, met aantekeningen heeft geleverd, *Leijden*, 1540, in 12.mo In dit werk heerscht eene ongebondene zedeleer; en de letterkundige verdienste deszelve is ook zeer onbeduidend.

TATTENBACH (JOANNES ERASMUS), graaf van *Rheistan*, landvoogd van *Stiermark*, nam deel aan de zamenzwering van den graaf FRANCISCUS NADASTI, (zie dat artikel), en werd den 1 December 1671, onthoofd.

TAUBMAN (FREDERIK), uit *Frankenland*, in 1613 overleden, onderwees met roem de dichtkunde en schoone letteren te *Wittemberg*. Zijne kunde deed hem door de geleerden, en zijn vrolijke geest door de vorstelijke personen zoeken. Men heeft van hem: 1.º *Commentariën* op PLAUTUS, in 4.to; en op VIRGILIUS in 4.to; die op prijs worden gesteld, vooral de eerste; — 2.º *Gedichten*, 1622, in 8.vo; — 3.º *Kwinkslagen*, onder den titel van *Taubmaniana*, *Leipzig*, 1703, in 8.vo

TAULERUS (JOANNES), een Duitse dominikaner, schitterde op den kansel, en als zielzorger, vooral te *Keulen* en te *Straatsburg*, alwaar hij zijn leven in 1379 of 1389 in den ouderdom van 74 jaren eindigde. Er bestaat van hem: 1.º eene verzameling van *Leerreden*, in het Latijn, *Keulen*, 1695, in 4.to; — 2.º *Instellingen*, *Keulen*, 1587, met aantekeningen van SURIUS, 1623, in 4.to; — 3.º *Leven van JESUS CHRISTUS*, 1548, in 8.vo Deze beide laatste werken bestaan ook in het Latijn. Nog schrijft men hem een aantal andere werken toe, die echter ondergeschoven schijnen te zijn. De meeste zijn uit het Hoogduitsch in het Latijn vertaald door SURIUS; er bestaan verschillende uitgaven dier vertaling, *Keulen*, 1548, in fol., *Parijs*, 1623, in 4.to en *Antwerpen*, 1685. LODEWIJK BLOSIUS en BOSSUET, ofschoon eenigzins tegen de mistiekers ingenomen, stelden de werken van dezen vromen religieus op prijs. Hij was een man zeer ervaren in het bestuur der gewetens, en in de geheime wegen, langs welke God somtijds de bevoorregte zielen geleidt. Het is onmogelijk, om al datgene wat hij over dit onderwerp geschreven heeft, tot de gewone regels terugtebrengen. De zedeleer heeft hare geheimen, zoowel als het dogma; hare diepten, zoowel als alles wat tot de godheid in betrekking staat; hare uitzonderingen en schijnbare tegenstrijdigheden, zoo als alle weten-

schappen, zelfs de wiskunde; dezelve tot eene volmaakt algemeene nauwkeurigheid willen terugbrengen, haar bevrijden van de wijzigingen, waarvoor alle goddelijke en menschelijke kennissen van natuur vatbaar zijn, is er een denkbeeldig of hersenschimmig wezen van maken. Zie de aanmerking van GERSON in het art. RUYSBROEK, en het art. ARMELLE.

* TAUNAY (NICOLAAS ANTONIUS), een schilder, lid der oude akademie van schilderkunde, lid en deken van de klasse der schoone kunsten des instituuts, ridder van het legioen van eer, enz., te *Parijs*, den 20 Maart 1830, hoog bejaard, overleden, kan onder de herstellere van den goeden smaak in *Frankrijk* gerangschikt worden; hij heeft echter minder invloed gehad door zijne raadgevingen dan door zijn voorbeeld; daar hij geene eigenlijke school heeft gehad, heeft hij niet meer navolgers dan voorbeelden, en indien er in de schilderkunst eene soort van oorspronkelijkheid bestaat, die onnavolgbaar is, dan is het die, welke TAUNAY bezeten heeft. Ook behoort hij tot het klein getal kunstenaars, die het onmogelijk is, met anderen te verwarren, en die een merkteeken op hunne werken hebben gedrukt, hetwelk men altijd zal erkennen, maar het is niet door de eigenzinnigheid dat hij oorspronkelijk is geweest, want in zijne schilderijen wijkt niets van de wetten der natuur af, alles herinnert aan kenschetsende trekken, ge-

kenmerkt door eene scheppende genie, en eenen opgeruimden of zwaarmoedigen geest, aan de indrukzelen ontleend, welke hij ondervond, en aan welke hij de zamenstellingen, welke hij behandelde, ondergeschikt maakte. Op deze wijze vindt men in zijn laatste voortbrengsel de vooringenomenheden weder van eenen geest, getroffen, van achtereenvolgend, rondom zich, de kunstenaars, vrienden zijner jeugd, te hebben zien vallen. Hij bied in dit tafereel aan het kolossale *Standbeeld* van den deugdzaam H. CAROLUS BORROMEUS, in afzondering op den top van een voorgebergte van het meer *Major*, en het hoofd in doorschijnende wolken gehuld. Een hartstogtelijk beminnaar van de zoo verscheiden schoonheden der natuur zijnde, heeft TAUNAY dezelve in al zijne schilderijen weten overbrengen: landschappen, huwelijks-feesten, veldslagen, gemeenzame en geschiedkundige tooneelen, hij heeft alles ondernomen, alles voor oogen gesteld, en ofschoon men alom dezelfde verhevenheid van talent ontwaart, zoo schijnt hij zich te hebben vermenigvuldigd, naar evenredigheid der moeijelijkheden, welke elke dier *geures* hem in den weg stelde. Niemand is beter dan hij geslaagd, om orde te stellen, in de wanorde eener kermispartij, den optogt van een leger, enz.; alles is er op zijne plaats, werkeloos of handelend, op eene wijze overeenkomstig de zeden en gebruiken der verschillende standen. Niets laags, niets plats,

niets gewrongens. *Frankrijk*, *Italië* en *Brazilië*, verschaften beurtelings aan dezen beroemden schilder ontwerpen, alom heeft hij het karakter opgenomen, der ruwe door hem bezochte gewesten. Nog kent men van hem: de *Overtogt der Guadarama door het Fransche leger*; eene *Mis en eene kapel van den H. ROCHUS*, in eenen veldtogt in *Italië*; *HENDRIK IV en de boer*; een *Vastenavondstafereel*; een *Binnenste van een militair hospitaal*; de *Herderin der Alpen*; *CIMABUÉ en GIOTTO* enz. De galerij van het *Luxembourg* bezit verscheiden zijner schilderijen.

TAUVRI (DANIËL), in 1669 geboren, was de zoon van eenen geneesheer van *Laval*, gaf reeds in den ouderdom van 21 jaren zijne *Beredeneerde ontleedkunde* in het licht, die het kenmerk van de jeugdige jaren des schrijvers draagt, en die enkel eenige bekendheid heeft verkregen, door de overdrevene stellingen, welke dezelve bevat. Hij gaf, bijna te gelijkertijd, in het licht: *Verhandeling over de geneesmiddelen*, 2 dl.ⁿ in 12.mo In 1699, lid der akademie van wetenschappen geworden zijnde, wikelde hij zich tegen MÉRÉ, in het beruchte geschil over den omloop van het bloed in het *fetus*. Hij schreef bij deze gelegenheid zijne *Verhandeling over de voortteling en de opvoeding van het fetus*. Dit geschil verkortte zijne dagen. De inspanning, welke de antwoorden vorderden, die hij aan zijnen

tegenstrever in gereedheid bragt, berokkende hem de tering, aan welke hij in 1701 overleed. Behalve de reeds aangevoerde werken, heeft men nog van hem eene *Nouvelle etc.* (*Nieuwe behandeling der hevige ziekten en van al degene, welke uit de gisting der vochten ontstaan*). Hij was een man van eenen levendigen geest, maar zonderling en systematisch.

TAVANES (GASPARUS DE SAULX DE), in 1509 geboren, werd TAVANES genaamd naar JOANNES DE TAVANES, zijnen moederlijken oom, die aan den staat uitstekende diensten had bewezen. Hij werd aan het hof, in hoedanigheid van *page* des konings van *Frankrijk*, opgevoed, en met FRANCISCUS I, in den slag van *Pavia* gevangen genomen. Hij bezat eene bijzondere kracht, vlug- en behendigheid. Men zegt dat hij eens, in tegenwoordigheid van het hof, hetwelk zich toenmaals te *Fontainebleau* bevond, te paard van de eene rots naar eene andere sprong, die 33 voeten van de eerste verwijderd was. TAVANES werd in 1542, naar *la Rochelle* gezonden, welke stad bij gelegenheid der zoutpacht aan het muiten was geslagen, en het gelukte hem de muitelingen tot hunnen pligt terugtebrengen. In 1544, had hij grootelijks deel aan het winnen van den slag van *Cerisoles*, en onderscheidde zich, in 1554, in den slag van *Renti*. In 1558 was hij tegenwoordig bij de belegering en inneming van *Calais* en *Diedenhoven*. Ge-

urende de onstuimige regeringen van FRANCISCUS II en KAREL IX, bragt TAVANES de onlusten, van *Dauphiné* en *Bourgondië* tot bedaren, toonde, bij elke gelegenheid veel ijver tegen de sektarissen, en besliste de zegepraal te *Jarnac*, te *Moncontour*, en bij verschillende andere gelegenheden. De maarschalksstaf van *Frankrijk*, was in 1570, de belooning zijner diensten. Hij bestuurde vervolgens de krijgsverrigtingen van het beleg van *la Rochelle*, dat andermaal aan het muiten was geslagen. Daar dit beleg van langen duur was, spoorde de koning hem aan, zich derwaarts te begeven. Ofschoon pas van eene ziekte opkomende, gehoorzaamde hij; maar na zich op reis te hebben begeven, stortte hij weder in, en overleed onder weg, in zijn kasteel van *Sully*, den 29 Junij 1575, als landvoogd van *Provence*, en admiraal der *Levantsche zeeën*. — Zijn zoon WILLEM, in 1634, als luitenant des konings, in *Bourgondië* overleden, heeft *Gedenkschriften* in fol. in het licht gegeven, onder zijn naam, en andere onder den naam van zijnen vader, den maarschalk DE TAVANES. Hij verhaalt in zijne eerste, hetgene wat er in *Bourgondië* gedurende de *ligue* is voorgevallen, en in de andere veel breedvoeriger, wat zijn vader merkwaardigs heeft verrigt. — JACOBUS DE SAULX DE TAVANES, klein-zoon

van GASPARUS, was steeds aan den prins van CONDÉ verbonden, en streed voor hem. Hij overleed in 1683. Men heeft zijne *Memoriën over den burgeroorlog*, van 1650—1653, te *Parijs*, in 1691, gedrukt.

* TAVELLI (JOANNES), een Religieus van de orde der Jesuiten (*), bisschop van *Ferrara*, bloeide in de 15.e eeuw. Hij was in 1438, bij het algemeene concilie van *Ferrara*, ter vereeniging der Grieksche met de Latijnsche Kerk, tegenwoordig. Hij vertaalde den *Bijbel* uit het Latijn in het Italiaansch. Nog heeft men van hem: 1.º eene *Vertaling* in het Italiaansch, van de 25 Boeken der Zedekundige Verhandelingen van den H. GREGORIUS den Groote, op *JOB*, 1420; — 2.º eene *Overzetting* in de zelfde taal, der leerreden van den H. BERNARDUS, voor al de feesten des jaars, *Venetië*, 1529, in fol. en 1558, in 8.vo; — 3.º de *Vertaling* van verschillende geestelijke boeken voor POLYXENA, zuster van Paus EUGENIUS IV, en moeder van PAULUS II; — 4.º een *Verdedigingschrift* van de orde der Jesuiten, en het *Leven* van den gelukzaligen JOANNES COLOMBINI, insteller dier orde; — 5.º *Trattato della perfezione della vita spirituale*, 1580. Pater PAULINUS MARIA DI SAN LORENZO, barvoeter karmeliet, heeft in 1523, te *Mantua*, geschreven en in

(*) Zie mijne aantekening, VI Deel. bladz. 469—470 van dit werk.
Vertaler.

het licht gegeven het *Leven* van dezen heiligen bisschop, met een' *catalogus* zijner werken. Hij overleed in 1446. Na zijnen dood werd er een metalen gedenkpenning te zijner eere geslagen.

* TAVELLI (JOZEF), een Italiaansche godgeleerde, te *Brescia*, den 6 October 1764 geboren. Na zijne eerste studiën, met het beste gevolg volbragt te hebben, legde hij zich toe op de wijsbegeerte, en verdedigde, naauwelijks 15 jaren oud zijnde, thesis met den meesten bijval. In November 1779, begaf hij zich naar *Pavia*, en volgde er onder bekwame hoogleeraars, leergangen in de natuurkunde, natuurlijke historie, en wiskunde. Hij volleerde zich aldaar in de Grieksche taal, beoefende grondig de godgeleerdheid en kerkelijke geschiedenis, las de kerkvaders, en verzuimde geene der bronnen van de gewijde letterkunde. Hij aanvaardde het geestelijke gewaad in 1781; en reeds werd hij in 20 jarigen ouderdom, den 24 October 1784, door den dood aan *Padua* ontrukt. Hij had reeds eenige werken in het licht gegeven, zoo als: 1.º *Apologia del breve del sommo pontifice Pio VI à monsignor MARTINI, arivescovo di Firenze, ovvero Dottrina della chiesa sul leggere la sacra scrittura in volgare, Pavia, 1784*; — 2.º *Saggio della dottrina de padri greci, intorno alla predestinazione et alla grazia di Gesu Christo, con alcune riflessioni etc., Pavia, 1782*. Hij

had dit geschrift aan *Ricci*, bisschop van *Pistoja*, opgedragen. Men ziet er in, dat de jeugdige schrijver zich eenigzins had laten misleiden, door den geest, die toenmaals aan de universiteit van *Pavia* heerschte. Men vindt in zijn werk stellingen en grondbeginselen, in strijd met de uitspraken van den heiligen Stoel, en die gelukkiglijk tegenwoordig uit die school verbannen zijn. De abbé JOANNES BAPTISTA BODELLA heeft in het licht gegeven de *Memorie intorno alla vita ed agli scritti e costumi di GIUSEPPE TAVELLI, chierico bresciano, Brescia, 1784*.

TAVERNIER (JOANNES BAPTISTA), een beroemd reiziger der 17.º eeuw, te *Parijs*, in 1605 geboren, alwaar zijn vader, die van *Antwerpen* was, zich had komen vestigen, en handel dreef in aardrijkskundige kaarten. De zoon was met zulk eene zucht bezielde om te reizen, dat hij reeds in den ouderdom van 22 jaren, *Frankrijk, Engeland, de Nederlanden, Duitschland, Polen, Zwitserland, Hongarijē* en *Italië* doorkruist had. De weetlust voerde hem weldra buiten *Europa*. Gedurende het tijdverloop van 40 jaren, deed hij zes reizen door *Turkië, Perzië* en *Indië*, langs alle gebaande wegen. Hij dreef eenen grooten handel in edelgesteenten, waardoor hij eene aanzienlijke fortuin verwierf. In 1688, kocht hij de vrijheerlijkheid van *Aubonne*, bij het meer van *Geneve*. De ontrouw van een' zijner neven, die in den *Levant*,

eene aanzienlijke scheepsloading beheerde, de hoop van de daaruit ontstane verwarring te herstellen, het verlangen van *Moskovië* te zien, bewogen hem eene zevende reis te ondernemen. Hij vertrok naar *Moskau*, en naauwelijks was hij er aangekomen, of hij eindigde er zijn zwervend leven, in 1689. Er bestaat van TAVERNIER eene *Verzameling van Reizen*, in 6 dl.ⁿ, in 12.mo herdrukt. Men vindt er belangrijke bijzonderheden in, en hij is naauwkeuriger dan men denkt. Wel is waar, kan men zich niet altijd aan zijne verhalen houden; maar wáár is de reiziger, die zich zelven of anderen nooit bedriegt? Zijne reizen zijn vooral van belang voor de juweliërs, wegens de bijzonderheden, die zij bevatten, betrekkelijk den handel in edelgesteenten. Ofschoon protestantsch, is hij echter gewoonlijk regtvaardig omtrent de Catholijken, er komen zelfs plaatsen in zijne reisbeschrijvingen voor, alwaar hij spreekt als of hij tot hun kerkgenootschap behoorde: zoo zegt hij bijv. van den H. FRANCISCUS XAVERIUS, dat men hem met regt den H. PAULUS en den eerbiedwaardigen apostel der Indiënen noemen. Wijl hij geenen stijl bezat, zoo leende SAMUEL CHAPPUZEAU, hem zijne pen, voor de beide eerste dl.ⁿ in 4.to zijner reizen, en de beroemde CHAPPELLE, secretaris van den president DE LAMOIGNON, deed zulks voor het 3.^e dl.; en met al deze hulp zijn dezelve nog slecht geschreven.

TAVORA (FRANCISCUS VAN ASSISIË, markgraaf DE), uit een der oudste en beroemdste geslachten van *Portugal*, generaal, en algemeen inspecteur der ruitterij des koninkrijks, lid van den krijgstraad, werd tot de doodstraf veroordeeld, en den 13 Januarij 1759, met *dona ELEONORA DE TAVORA*, zijne vrouw, zijne beide zonen en verscheiden andere heeren, geexecuteerd, onder voorwendsel eener zamenzwering, thans als een louter verzinsel van den markies DE POMBAL (zie dat artikel) bekend. Bij eene uitspraak der koningin, van den 17 April 1781, werden de personen van elken rang en stand, in deze zaak betrokken, volkomen onschuldig verklaard; en bij eene andere, van den 16 October deszelfden jaars, werd de minister schuldig verklaard aan al de onregtvaardigheden, omtrent de slagtoffers van zijnen haat en zijne wraak gepleegd. Zie *Anecdotes etc. (Bijzonderheden van het ministerie van den markgraaf DE POMBAL)*, 1784, in 12.mo enz.

* TAWANQUATUCK, eerste tot het christendom bekeerde sachem, of Indische overheerspersoon, leefde in 1642, te *Martha's Vineard*, omtrent welken tijd de Engelschen zich op dat eiland kwamen nederzetten. Het was MAYHEW, die zijne bekeering ondernam, en het geluk had van er in te slagen. Daar zijne landgenooten hem niet dan met verontwaardiging van geloof zagen veranderen, zoo

besloten zij, zich van hem te ontdoen: weldra schoot een hunner, in zijnen slaap, eenen pijl op hem af, die hem zwaar kwetste. TAWANQUATUCK verbond zich met kruiden, welke de Indianen volmaakt wel kennen, als het beste geschikt om verwondingen te genezen, en toen MAYHEM hem den volgende dag kwam bezoeken, vond hij hem voor de deur zijner hut nedergeknielt, den God der christenen dankende, hem gespaard te hebben. Men ontdekte den moordenaar; maar TAWANQUATUCK schonk hem vergeving. Hij ging voort met zijn volk te besturen, waarvan hij verder, ondanks zijne godsdienstverandering, bemind werd: hij genoot bestendiglijk de achting der Engelschen, en overleed in 1668.

TAYKOSAMA. — Zie TAİKOSAMA.

TAYLOR (JEREMIAS), een geleerde anglikaansche bisschop, de zoon van eenen baardscheerder van *Cambridge*, werd hoogleraar in de godgeleerdheid te *Oxford*. Hij leed veel voor de zaak van koning KAREL I, wiens kapellaan hij was, en aan wien hij altijd getrouw bleef. Bij de komst tot den troon van KAREL II, werd TAYLOR tot bisschop van *Down* en *Connor* in *Ierland* verheven, welke betrekking hij met stichting vervulde. Men heeft van hem: 1.° een werk getiteld: *Ductor dubitantium*; — 2.° *Geschiedenis der oudheden van de universiteit van Oxford* en andere werken, waarin men geleerde nasporin-

gen vindt. Hij overleed in 1667. — Men moet hem niet verwarren met THOMAS TAYLOR, predikant te *Londen*, door verschillende werken bekend, onder welke men onderscheidt CHRISTUS *revelatus*, enz. *Leijden*, 1668, in 12.mo Hij bewijst hierin dat CHRISTUS geopenbaard is, in de voornaamste afbeeldingen van het oude Testament. — Noëch met FRANCISCUS TAYLOR of TAYLOR, een Engelsch presbyteriaansch predikant, die ten onpas de voorrede des Griekschens bijbels van pater MORIN, in eene verhandeling, in 1636 te *Leijden* gedrukt, heeft aangerand, en eenige andere geschriften in dien geest, in het licht gegeven heeft. — Noch eindelijk met JOANNES TAYLOR, een' Engelschen godgeleerde, niet tot de heerschende kerk behoorende (*non-conformiste*), in 1761 overleden, de schrijver van een *Hebreeuwsch en Engelsch woordenboek des bijbels*, 1754, 2 dl.ⁿ, in fol. tot gebruik zijner sekte.

* TAZZI-BIANCANI (JACOBUS), een Italiaansche oudheidkundige, te *Bologna*, den 17 October 1729 geboren, behoorde tot eene uit *Toskane* gekomene familie, die zich in 1655, te *Bologna* had nedergezet. TAZZI studeerde bij de Jesuiten, en maakte groote vorderingen in de Grieksche, Hebreeuwsche en Latijnsche talen, en in alle vakken van geleerdheid. De senaat van *Bologna* vertrouwde hem verschillende eervolle bedieningen toe, waaronder voor-

namelijk die van opziener van het kabinet van oudheden van het instituut dier stad. In 1779, werd hij tot lector der oudheden benoemd. Een aantal geleerde genootschappen hadden er eene eer in gesteld, hem aan zich te verbinden, en hij stond in briefwisseling met de meeste geleerden van zijnen tijd. Hij overleed te *Bologna* den 7 November 1789. Guido ZANETTI, zijn schoonzoon, liet te zijner eer eenen gedenkpenning slaan. Onder zijne werken worden de navolgende als de voornaamste beschouwd: 1.° *De Diis fulginatum ad XII viros ac caelum fulginatis academiae, epistola, Fulgini, 1761, in 4. to;* — 2.° *De antiquitatis studio, oratio, Bologna, 1781;* — 3.° *De quibusdam animalium exuviis lapide factis;* — 4.° *Iter per montana quaedam agri Bononiensis loca etc.*, deze beide laatste werken zijn in de handelingen van het Instituut van *Bologna* opgenomen; — 5.° *Tratato delle patere antiche*, met schoone platen. Het onderwerp wordt daarin grondig behandeld; — 6.° *Verzameling van Bolo-neesche opschriften*, ten getale van duizend. Met hem eindigt zijne familie daar hij slechts drie dochters had, waarvan de eene in den echt trad met den beroemden GUIDO ZANETTI, bekend door zijne kostbare verzameling van Italiaansche munten en gedenkpenningen.

TCHEREPANOF. — Zie TSCHEREPANOF.

TCHERNISCHEFF. — Zie TSCHERNISCHEFF.

TCHIRNHAUSEN. — Zie TSCHIRNHAUSEN.

* TEDESCHI (NICOLAAS). — Zie TUDESCHI.

* TEDESCHI (JOANNES), een Italiaansche Jesuit, te *Modena*, in 1648 geboren, was gedurende verscheiden jaren, hoogleeraar der schoone letteren te *Carpi*, alwaar hij zich door zijne geleerdheid onderscheidde: er kwamen uit zijne school verscheiden kweekelingen, die later beroemde mannen werden. Men heeft van hem: *Gewijde Verhandelingen, Zedelijke Zangstukken*, en andere *Gedichten*, in verschillende verzamelingen in het licht gegeven. Hij overleed den 7 September 1727. De akademie *degli apparenti*, die grootendeels aan hem hare herstelling te danken had, wilde zijne lijkplegtigheden bekostigen.

TEISSIER (ANTONIUS), te *Montpellier*, in 1632 geboren, werd in het calvinismus opgevoed, nam, na de herroeping van het edikt van *Nantes*, de wijk naar *Pruissen*, en overleed te *Berlijn*, in 1715. Men heeft van hem verscheiden werken, waar in men geleerde aanmerkingen vindt; maar de stijl is niet zuiver, en de onpartijdigheid maakt geenszins het kenmerk derzelve uit; de voornaamste zijn: 1.° *Eloges etc. (Lofreden der geleerde mannen)*, uit de Geschiedenis van den president DE THOU

ontleend, waarvan er vier uitgaven bestaan; de laatste is van *Leijden*, 1715, 4 dl.ⁿ in 12.mo Dit zwaar geschreven werk; wordt bijna niet meer gebruikt; er ontbreekt veel aan dat de lofspraken en hekelingen er altijd onpartijdig- en regtvaardiglijk in toegewezen zouden zijn; — 2.º *Catalogus auctorum qui librorum catalogos, indices, bibliohecas, virorum litteratorum elogia, vitam aut orationes funebres scriptis consignarunt*, Geneve, 1686, in 4.to; — 3.º *des Devoirs etc.* (Over de pligten van den mensch en den burger); naar het Latijn van PUFENDORF, 1690; — 4.º *Instructions etc.* (Onderrichtingen van keizer KAROL V aan PHILIPPUS II, en van PHILIPPUS II aan den prins PHILIPPUS, zijnen zoon; met de wijze bij de opvoeding der kinderen van Frankrijk in acht genomen); — 5.º *Instructions etc.* (Zedeen staatkundige onderrichtingen), 1706; — 6.º *Lettres etc.* (Brieven van CALVINUS), 1702, in 8.vo; — 7.º *Abregé etc.* (Beknopte levensbeschrijving van verscheiden beroemde vorsten), 1700, in 12.mo Het groote gebrek van TEISSIER, in zijne geschiedkundige werken, is niet geweten te hebben wezenlijke zaken te onderscheiden, gebeurtenissen toe te lichten, door dezelve te ontwikkelen, zijn slepend en onnaauwkeurig proza in te korten, en zich voor de vooroordeelen zijner sekte in acht te nemen.

TEISSIER. — Zie MARGUERITES.

XXIII DEEL.

TEISSIER. — Zie TIXIER.

TEKELI (EMERICH, graaf van), hoofd der misnoegden in *Hongarijè*, in 1658, uit eene aanzienlijke familie van dat land geboren. Zijn vader, STEPHANUS TEKELI, was betrokken geweest in de noodlottige zaak der graven van NADASTI, SERINI, FRANGIPANI en TRATTENBACH, die in 1671, alle de doodstraf ondergingen. De generaal SPARK, aan het hoofd van de troepen des keizers, belegerde hem in zijne sterkten; hij gaf zich over bij verdrag, na zijnen zoon, in boerengewaad gehuld, te hebben doen ontsnappen, en overleed kort daarna. EMERICH-TEKELI, kwam alstoen uit zijne schuilplaats in *Polen* te voorschijn, en begaf zich met eenige andere hoofden der Hongaarsche ontevredenen naar *Zevenbergen*. Zijn geest en zijn moed maakten hem zoo aangenaam bij den vorst ABASSI, dat hij in korten tijd zijn eerste minister werd. Men zond hem den misnoegden te hulp, die hem voor opperveldheer erkenden: zijne wapens waren gelukkig. Het hof van *Weenen* werd ontsteld, en trachtte de onlusten tot bedaren te brengen; maar wijl het niet wilde voldoen aan al de eischen van TEKELI, zoo begonnen de misnoegden in 1680 den oorlog op nieuw. De standaards van dezen muiteling droegen dit opschrift: *Comes Tekeli, qui pro Deo et patria pugnat*. Zijn gedrag beantwoordde weinig aan dit opschrift; hij had zijne honden

geoeffend om op de menschen jagt te maken, en dezelve te verscheuren, en hij had, in het begin van Augustus, bewijzen eener gruwelijke wreedheid gegeven; de calviniste dweepzucht bragt zijn hoofd evenzeer op hol, als de heerschezucht en de geest van onafhankelijkheid: zijn leger werd versterkt door de Turken en Zevenbergers. Hij verbond zich met den bassa van *Bude*, die hem zijne hongarsche muts deed afzetten, en hem van wege den grooten heer, eenen Turkschen tulband, met edelgesteenten versierd, eene sabel, eene wapenknods en een vaandel vereerde. Eenigen zeggen dat hij hem de kroon van *Hongarijē* op het hoofd plaatste, en hem met den koninklijken mantel bekleedde, en zulks op last van MAHOMED IV, die regt meende te hebben, om over dezen staat te beschikken. Nadat TEKELI alzoo aan zijne eerezucht had voldaan, was hij er op bedacht om zijne liefde te bevredigen. Hij trad in het begin van Augustus 1682, in den echt met de prinses RAGORZKI, weduwe van den prins van dien naam, en dochter van den graaf SERINI. Hij vereenigde zich met de tegen het rijk gewapende Turken, en verspreidde alom verschrikking. Na op eenen rijksdag, in het volgende jaar te *Cassovia* gehouden, getracht te hebben, zich met den keizer te verzoenen, vereenigde hij zijne wapens met die van den groot-vizier MUSTAPHA; die het beleg voor *Weenen* had opgeslagen. Deze

minister werd overwonnen en verplicht den aftogt te blazen. In zijne wanhoop, verweet hij den slechten uitslag zijner onderneming aan den graaf van TEKELI, dien hij bij MAHOMED verdacht maakte. TEKELI vertrekt naar *Andrinopel*, regtvaardigt zich, en verzekert zich al meer en meer de bescherming des grooten heers, die hem na den dood van MICHAËL ABAFFI, in 1690 voorgevallen, tot vorst van *Zevenbergen* benoemde. Deze vorst kon zich, ofschoon hij wonderen van dapperheid verrigtte, tegen den generaal HEUSLER, die dat gewest voor het hof van *Weenen* verdedigde, niet doen erkennen. Na den vrede van *Carlowitz*, in 1699, begaf TEKELI zich naar *Konstantinopel*, alwaar hij de Catholieke godsdienst omhelsde, en als een partikulier leefde, tot op den 13 September 1705, als wanneer hij op een buitengoed, bij *Nicomedia*, hem door den grooten heer geschonken, overleed; met de afzwering zijner dwalingen, had hij zachtere zeden, eene meer kalme en christelijke geestgesteldheid schijnen aantemenen. — Men moet den graaf TEKELI, prins van *Zevenbergen*, niet verwarren met MICHAËL TEKELI, die PAULUS WESSELINI, in het bevel der Hongarsche misnoegden opvolgde; maar die, na zich later behendiglijk aan die zaak te hebben onttrokken, door den graaf TEKELI vervangen werd: hetwelk hem door de overeenkomst van namen, dikwerf met elkander heeft doen verwarren.

TELESILLA, een beroemde vrouw van Argos, in den *Peloponesus*, onderscheidde zich, in het jaar 557 vóór J. C. door met de overige vrouwen van Argos, hare geboorteplaats te verdedigen: hetwelk de Spartanen, die er geene eer in zagen vrouwen te overwinnen, bewoog het beleg op te breken. Men vindt, onder haren naam fragmenten van Gedichten, in de verzameling *Carmina novem poetarum feminarum*, Hamburg, 1734, in 4.to; doch men twijfelt met grond of zij er de schrijfster wel van is.

TELESPHORUS (*Heilige*), in *Griekenland* geboren, beklom den Stoel van den heiligen PETRUS, na den heiligen PAUS SIXTUS I, op het einde van het jaar 127, en onderging den marteldood, den 2 Januarij 139.

TELL (WILLEM), is een der voornaamste bewerkers van de omwenteling der Zwitsers, in 1307. Hij werd te *Burglen*, in het kanton *Uri*, geboren, GESZLER, landvoogd van *Zwitserland*, voor keizer ALBRECHT of ALBERTUS I, [oefende in dat land de grootste geweldenarij uit. Onder andere zaken, liet hij op een publiek plein, aan eenen paal eenen hoed ophangen, ongetwijfeld als zinnebeeld van den hertoglijken hoed van *Oostenrijk*, voor welken alle Zwitsers, in het voorbijgaan zich moesten nederbuigen. TELL kon, bij dit blijk van slavernij, zijne verontwaardiging niet verbergen.

GESZLER, hierover in woede ontsloken] noodzaakte hem, zegt men, op doodstraf, om op eenen vrij verren afstand, eenen appel op het hoofd van een zijner kinderen geplaatst, met eenen pijl te doorschieten. Hij had het geluk den appel te treffen, zonder zijnen zoon eenig letsel toe te brengen. Na dit met zoo vele bekwaamheid volbrachte schot, ontdekte de landvoogd eenen anderen pijl, onder het klèd van TELL verborgen, en vraagde hem wat hij daarmede wilde doen. *Ik had hem voorbedachtelijk genomen*, antwoordde hij, *om, indien ik het ongeluk had gehad, mijnen zoon te dooden, er u mede te doorboren*. [Op dit gezegde liet GESZLER hem aan handen en voeten binden, en in een vaartuig brengen, hetwelk hij zelf met eenige leidslieden beklom, ten einde TELL over het *Waldstatter-meer*, naar zijn slot *Kusnach* te voeren en aldaar in verzekerde bewaring te houden. Gedurende deze overvaart verhiel zich echter zulk een hevige storm dat de geleiders van GESZLER, aan hunne redding begonnen te wanhopen, zoo niet TELL een sterk, en ervaren roeijer, het vaartuig aan den oever konde brengen. GESZLER zag zich dus genoodzaakt, hem los en het bestuur van het geheele vaartuig aan hem overtelaten. Hij bragt hetzelfde nabij den wal, doch sprong, bij eene uitstekende rots komende, met zijn wapentuig op dezelve, stiet de boot van zich

af, en verborg zich in eenen hollen weg, van waar hij GESZLER, toen deze eindelijk aan land kwam, met zijnen pijl nederverelde]. Men moet beken- nen, dat de bijzonderheid des appels, welke men reeds had verhaald van een Gothisch soldaat, TOCHO of THOLKOI genaamd, zeer verdacht is. De heer HALLER, Zoon, heeft eene *Verhandeling* in het licht gegeven, om de valsheid der geschiedenis van TELL te bewijzen. De heeren ZURLAUBEN en BAL- TASAR hebben er de geloofwaardigheid van verdedigd. Men kan echter niet ontkennen dat dezelve gewoonlijk met omstan- digheden wordt verhaald, die veel aanleiding tot critiek geven. De schrijvers van het *Woorden- boek van Zwitserland*, uitgave van 1788, 3.^e dl. blz. 103, na over de aanmatigingen te hebben gesproken, welke de in- woners van het kanton *Schweitz*, tegen een klooster maakten, dat in hunne nabuurschap stond, en over een vonnis tegen hen, door de hertogen van *Oostenrijk* uitgesproken, beken- nen, dat zij het klooster plunderden, en de religieuzen gevankelijk mede- voerden, en dat FREDERIK van *Oostenrijk* zijnen broeder LEOPOLD zond, om deze heilig- schennis te wreken, hetwelk aanleiding gaf tot den slag van *Morgarten* [volgens sommigen, door TELL bijgewoond] die als de grondslag der Zwitsersche vrijheid wordt beschouwd. Men weet daarenboven dat LODEWIJK van *Beijeren* op alle mogelijke wijzen de bewegingen der Zwit-

sers aanhitste, ten einde de magt van een najverig huis te verzwakken (zie MELGHTHAL). — [Men wil dat TELL, in 1350, bij eenen hoogen watervloed is omgekomen. — De geschiedenis van WILLEM TELL is het onder- werp van verscheiden letter- kundige werken geweest, onder anderen van eenen roman van FLORIAN, van een Treurspel van LEMIERRE, en van een tooneel- spel van SCHILLER, van welk laatste de openings-gezangen in het artikel SCHILLER zijn aan- gehaald].

TELL of TELLE. — Zie VITEL- LIUS (REINIER).

TELLEZ (EMMANUEL GONZALEZ), hoogleeraar in de rechtsgeleerd- heid te *Salamanka*, bloeide in het midden der 17.^e eeuw. Men heeft van hem een *Com- mentarium op het geestelijke regt of decretatiën* in 4 dl.ⁿ in fol., waarvan de beste uitgave is die van 1693.

TELLIER (MICHAËL LE), de zoon van eenen raadsheer bij het hof der gemeene-landsmid- delen, werd te *Parijs*, in 1603 geboren. Na verschillende posten te hebben bekleed, werd hij door LODEWIJK XIII, tot staats- secretaris benoemd, en ging, na den dood van dien vorst, voort den staat op eene nuttige wijze te dienen. Het was aan hem, dat de koningin-regentes, en de kardinaal MAZARIN, ge- durende de twisten, waardoor *Frankrijk* beroerd werd, hun voornaamste vertrouwen schon-

ken. Nadat de partij der muitelingen in 1651 de overhand had bekomen, nam MAZARIN zijn ontslag, doch werd weldra teruggeroepen. Gedurende de afwezigheid des kardinaals, werd LE TELLIER met de zorgen van het ministerie belast, hetwelk de toestand der zaken zeer netelig maakte. Na den dood van dien minister, ging hij voort den post van secretaris van staat, tot in 1666 uitte oefenen, in welk jaar hij denzelven geheel en al, aan zijnen oudsten zoon, den markies DE LOUVOIS, die er het opvolgingsregt van had, overgaf. Zijn vrijwillige afstand verwijderde hem niet van den raad. In 1677, werd hij tot de waardigheid van kanselier en zegelbewaarder verheven. Hij was alstoen 74 jaren oud, en toen hij LODEWIJK XIV bedankte, zeide hij hem: *Sire, gij hebt mijn graf willen bekroonen.* Zijne hooge jaren verminderden niets in zijnen waak- en werkzaam ijver. LE TELLIER was grootelijks van dienst, om de regering van LODEWIJK XIV, tegen de ondernemingen der protestanten te versterken; hij was een der voornaamste bewerkers der herroeping van het edikt van Nantes, en riep uit bij het onderteekenen van het herroepings-edikt: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, quia viderunt oculi mei salutare tuum* (zie LODEWIJK XIV). Hij voorzag niet dat na verloop van slechts eene eeuw het nieuwe edikt niet alleen zou vernietigd zijn, maar dat de onverschilligheid voor alle

godsdiensten, met uitzondering van den formeelen haat tegen de Catholieke godsdienst alleen, in eene volksvergadering, de meesteresse van *Frankrijk* geworden, zoude heerschen, en dat een calvinist-predikant, RABAUT-DE-SAINTE-ETIENNE, in deze vergadering zoude voorzitten. Voor het overige door aan de protestanten de openbare uitoefening hunner godsdienst te benemen, deed hij niets anders dan hun voorbeeld van onverdraagzaamheid navolgen. » Wij dagen, zegt een nieuwere schrijver, de hedendaagsche schreeuwers uit, om een enkel land te noemen, alwaar de calvinisten, na de overhand te hebben bekomen, de uitoefening der Catholieke godsdienst geduld hebben. In *Zwitserland*, *Holland*, *Zweden* en *Engeland*, hebben zij dezelve, dikwerf tegen de goede trouw der overeenkomsten, verbannen. Hebben zij dezelve ooit in *Frankrijk* in hunne veiligheidssteden toegelaten? Een geliefkoosde grondregel onzer tegenstanders is dat men de onverdraagzamen niet moet verdragen; maar, er was nooit eene gezindheid onverdraagzamer dan het calvinismus; twintig, zelfs protestantsche, schrijvers, zijn gedrongen geweest zulks toetstemmen. Van derzelve ontstaan in *Frankrijk* en elders af, hebben de Catholijken te kiezen gehad, of de Hugenooten uitteroeijen, of zelve door hen uitgeroeid te worden." MICHAËL LE TELLIER overleed weinige dagen, na de onderteekening van het herroe-

pings-edikt, in 1685. BOSSUET sprak zijne lijkrede uit. Men leest in dezelve deze, de overweging der wijzen wel waardige zinsnede: » Welligt dat men, op het punt van te sterven, voor iets telle, dat roemrijke leven, of die verbeelding, van in zijne nakomelingschap te herleven, welke men behoorlijk gevestigd zal vermeenen achter te laten. Wie ziet niet in, mijne broeders, hoe ijdel, hoe kortstondig en hoe broos die tweede levens zijn, welke onze zwakheid ons doet uitvinden om de verschrikking des doods eenigzins te bedekken. *Slaapt uwen sluimer, rijken der aarde*, en blijft in uw stof. Ach! indien gij, vergeten mannen, eenige geslachten, wat zeg ik? indien gij eenige jaren na uwen dood, te midden der wereld terugkwaamt, zoudt gij u haasten, om naar uwe graven terugtekeeren, om uwen naam niet bezwalkt, uwe gedachtenis uitgewischt, en uw vooruitzicht, in uwe vrienden, in uwe gunstelingen, en meer nog in uwe erfgenamen en kinderen, bedrogen te zien. Is dit de vrucht van *den arbeid, die u onder de zon verteerd heeft?* » Indien men dit stuk, vol welsprekendheid en gezonde zedekunde leest, schijnt deze kanselier een rechtvaardig en groot man te zijn. Indien men de *Annales (Jaarboeken)* van den abbé DE SAINT-PIERRE raadpleegt, is hij een lachhartige en gevaarlijke hoveling, een afgerigte lasteraar; maar het oordeel van dezen abbé is zeer verdacht, ten opzichte van

mannen, die naar zijne meening wat te veel ijver en godsdienstig gevoel bezaten; men gevoelt ligtelijk dat een minister, die heeft medegewerkt aan de verbanning der sektarissen, naar het oordeel van een anti-christisch filozoof, niet anders dan een booswicht kan zijn. — Zie ARNAULD — (ANTONIUS) en VINCENTIUS DE PAULA.

TELLIER (FRANCISCUS MICHAËLE), markgraaf DE LOUVOIS, zoon van den voorgaande, te *Parijs*, in 1641 geboren. Hij werd bij opvolgingsregt, in 1666 met het ministerie van oorlog bekleed. Zijne werkzaamheid, zijn ijver en zijne wakkerheid verwierven hem het vertrouwen des konings, en verschaften hem dagelijks nieuwe gunstbewijzen, waarvan hij zich bediende om nuttige gestichten opterigten, den handel en de kunsten te doen bloeijen. Zijne groote talenten schitterden vooral in de aangelegenheden des oorlogs. De tucht, van dag tot dag knellender gemaakt door de onbuigzame gestrengheid des ministers, knuissterde al de officieren aan hunnen pligt. Hij had de verwijfheid zoo zeer uit de Fransche legers verbannen, dat toen een officier bij een onverwacht alarm (*alerte*), in eenen nachtrok verschenen was; zijn generaal denzelven openlijk, als eene overtolligheid den krijgsman onwaardig, deed verbranden. De artillerie, waarvan hij zelf meermalen den post van grootmeester uitoefende, werd met meer naauwkeurigheid dan ooit

bediend; en magazijnen op zijnen raad, in alle sterke steden aangelegd, werden voorzien met eene verbazende hoeveelheid wapens en krijgsbehoefden, en met de uiterste zorg onderhouden en bewaard. De kracht zijner genie en het welgelukken zijner stoutste ondernemingen, verwierven hem eenen buitengewonen invloed op den geest van **LODEWIJK XIV**; maar hij maakte een misbruik van zijne gunst. Hij behandelde dien vorst met eene trotschheid, die hem gehaat maakte. Bij het verlaten van eenen raad, waarin de koning hem zeer onheusch bejegend had, keerde hij naar zijn appartement terug, en gaf den geest den 16 Julij 1691, naar men zegt van smart en verdriet. » Het publiek, » zegt een geschiedschrijver, die altijd wil, dat de dood der grooten, niet natuurlijk is, » beweerde dat hij vergeven was; maar deze geruchten, welke men gedurende twee dagen uitstrooit, bestaan niet meer op den derden dag, en de nakomelingschap verneemt dezelve enkel door de zorg, die men heeft genomen, om dezelve tegen te gaan. » Hij werd noch door den koning, noch door de hovelingen betreurd. Zijn strenge geest, zijne trotsche inborst hadden iedereen tegen hem ingenomen. Men heeft dikwijls dit gedeelte van eenen brief van mevrouw **DE SÉVIGNÉ** aangehaald, betrekkelijk den plotselijken dood van dezen minister: » Hij is dus niet meer, die trotsche en vermogende mi-

nister, wiens IK zoo vele ruimte innam, en het middelpunt zoo veler zaken was! Hoe vele belangen te ontwarren, kuiperijen te volgen, onderhandelingen ten einde te brengen...! O mijn God! nog eenigen tijd! ik wilde den hertog van *Savoyje* vernederen, den prins van *Oranje* verpletteren: nog een oogenblik slechts...! Neen, gij zult geenen oogenblik geenen enkelen oogenblik meer hebben. Gij moet vertrekken... » Men heeft hem vooral verweten de wreedheden en verschrikkelijke verwoestingen in den *Paltz* bedreven. Men kan er bijna niet aan twijfelen, dat hij het onmenschelijke ontwerp had gevormd, om van al de grenslanden van *Duitschland* eene woestijn te maken, wijl al die gruwelen juist in die gewesten plaats hadden, en dat in *Italië*, *de Nederlanden* en *Spanje*, de Franschen integendeel den roem van zeer menschlievende krijgslieden verwierven (zie *TURENNE*). Maar welke verwijten ook op zijne nagedachtenis kleven, zijne talenten hebben meer *nut*, dan zijne misslagen *nadeelaan Frankrijk* toegebracht. In geenen enkelen der ministers, die hem vervingen, vond men dien geest van bijzonderheid, welke den grooten inzigten niet schaaft; die vaardige uitvoering, ondanks de menigte der drijfvederen; die fermeit in de handhaving der krijgstucht; die diepe geheimhouding welke het doel der verrigtingen, zelfs voor diegene verborgen hield, welke er de

uitvoerders van waren; die geleerde onderrigtingen, welke eenen generaal bestuurden, en enkel aan TURENNE hinderlijk waren; die kennis van menschen, welke dezelve wist te doorgronden, en hen op hun waar standpunt te plaatsen. Er bestaat onder zijnen naam een *Staatkundig Testament*, 1695, in 12.mo en in de *Recueil etc. (Verzameling van Staatkundige Testamenten)*, 4 dl.ⁿ, in 12.mo COURTILZ is de schrijver dezer rapsodie, zoodat men, volgens dezelve, den markgraaf DE LOUVOIS niet moet beoordeelen. Na zijnen dood verscheen er eene soort van hekelend tooneelstukje, tegen hem in het licht; getiteld: *le Marquis etc. (de Markgraaf DE LOUVOIS op het Misdadigersbankje — sellette —)*, Keulen, 1695, in 12.mo Dit is een erbarmelijk stuk, nog veel slechter dan het Testament van COURTILZ. De markies DE LOUVOIS, liet onnoemelijke goederen na, die gedeeltelijk voortkwamen van zijne vrouw, ANNA DE SOUVRE, markiezin van *Courtanvaux*, de rijkste erfgename van het koninkrijk. Hij had bij haar verscheiden kinderen verwekt, onder anderen, FRANCISCUS MICHAËL LE TELLIER, markgraaf van *Courtanvaux*, in 1721 overleden, en vader van LODEWIJK CESAR, markgraaf van *Courtanvaux*. Deze nam den naam en de wapenen van het huis ESTRÉES aan. — Zie ESTRÉES.

TELLIER (KAREL MAURITS LE), aartsbisschop van *Reims*, commandeur der orde van den heil-

ligen Geest, leeraar en provisor van *Sorbonne*, gewoon staatsraad, enz., te *Turin*, in 1642 geboren, was de broeder van den voorgaande. Hij onderscheidde zich door zijnen ijver voor de wetenschappen en voor de handhaving der kerkelijke tucht. Hij had vrij hevige geschillen met de ordesgeestelijken van zijn diocees; en, ofschoon men aan de regtvaardigheid zijner inzichten regt doet wedervaren, kan men echter niet ontveinzen, dat hij zijne handelingen, dikwijls met al te veel ijver, en soms met onberadenheid heeft doorgezet. Zijn karakter was hard en onbuigzaam, en zijne besluiten droegen er het kenmerk van. Hij overleed plotselijk te *Parijs*, in 1710. Hij verbood dat men zijn lijk openen, of over hem eenige lijkrede houden zoude. Aan de reguliere kanoniken der abdij van de H. GENOVEVA te *Parijs*, liet hij zijne schoone bibliotheek na, uit vijf- en twintigduizend boekdeelen bestaande.

TELLIER (MICHAËL LE), een Jesuit, in 1643, bij *Vine*, in *Neder-Normandyë* geboren, onderwees met roem de humaniora en de wijsbegeerte. Hij was provinciaal der provincie *Parijs*, toen pater LA CHAISE, biechtvader des konings, overleed, en werd benoemd, om hem te vervangen. Hij was een vurig, onbuigzaam man, en vooral onverzettelijk besloten, om zoo veel als het van hem mogt afhangen, bij te dragen tot het beeindigen, der rampzalige geschillen, welke de Kerk van

Frankrijk verontrustten. Men schrijft hem het eerste denkbeeld van de list van *Douai* toe, eene verbloemde briefwisseling, welke diende, om de geheimen der partij te ontsluitjen, maar die niet al te zeer strookte met de christelijke eenvoudigheid. Hij verzette zich met nadruk tegen den dogmatise-renden geest van pater QUESNEL, verklaarde zich voor de bulle *Unigenitus*, en spoorde LODEWIJK XIV aan, om dezelve door zijn gezag te handhaven. Men gevoelt ligtelijk, dat na dit alles de jansenisten hem niet gespaard hebben, en dat het moeilijk zoude zijn, nog iets bij de afschuwelijkheden tevoegen, welke zij van hem hebben verhaald. Bijna al de zamenlappers van geschiedkundige gedenkschriften, hebben hem nageschreven, en niet anders herhaald, dan hetgene zij uit SAINT-SIMON, DORSANNE en VILLEFORE vernomen hadden, ofschoon men in hunnegeschriften anachronismen en klaarlijkkelijke valscheden vindt. Zijn ijver was echter meer werkzaam dan krachtdadig; de ploeg, welken den koning door de bouwvallen van *Port-Royal* deed gaan, vernietigde geenszins de partij, die voortging met het beroeren van Kerk en staat. Hare kunstgrepen, meer verborgen, maar meer vrij, sedert de vernietiging der jesuiten, of liever sedert dat de onverschilligheid in het stuk van godsdienst, de oorzaken die haar kwellen uit het oog heeft doen verliezen; haar bestaan, bedekt eindelijk

onder het denkbeeld van *spooksel*, waaronder zij altijd heeft willen beschouwd worden; de verbazende, en om zoo te spreken, snelle vorderingen, welke zij in landen heeft gemaakt, waar haar naam nauwelijks bekend was, enz. hebben gebeurtenissen voortgebragt, en bereiden dezelve als nog voor, waarvan de meeste der aanschouwers, en zelfs der handelende personen, het beginsel niet vermoeden. — *Wij schreven dit in 1784* — (zie FILLEAU, JANSENIUS, MARANDÉ, MONTGERON, PARIS — FRANC. —, RICHER — EDMOND —, ROCHE — J. F. DE LA —, VERGER). Na den dood van LODEWIJK XIV, werd zijn biechtvader eerst naar *Amiens*, en daarna naar *la Flèche* verbannen, alwaar hij in 1719 overleed. Deze Jesuit was zeer geleerd, en lid der akademie van schoone letteren. Men heeft van hem verscheiden werken: 1.º eene *Uitgave* van QUINTUS CURTIUS, ten gebruike van den dauphin, in 4.to, 1678; — 2.º *Défense etc.* (*Verdediging der nieuwe christenen; en der missionarissen van Sina, Japan en Indië*), in 12.mo Dit werk werd aangerand door ARNAULD, en te Rome gecensureerd uit hoofde van het geringe ontzag, dat de schrijver voor eerbiedwaardige tegenstanders aan den dag legt, en wegens al te hevige uitvallen, welke hij meent zich te hebben mogen veroorloven, tegen de lasteraars der nieuwe christelijke gemeenten; — 3.º *Observations etc.* (*Aanmerkingen*

op de nieuwe verdediging der Fransche vertaling van het nieuwe Testament), Bergen en Rouanen, 1684, in 8.vo, bondig en geleerd. De beruchte ARNAULD werd er persoonlijk in aangerand, op eene wijze, die voor hem zeer gevoelig moest zijn; intusschen verwaardigde hij, die op alles antwoordde, zulks met geen wederwoord; zijn stilzwijgen scheen vreemd, en de reden die hij er later in het 3.^e dl. der *Beoefenende Zedeleer* van gaf, voldeden, volgens BAYLE, aan weinige lieden; — 4.º Verscheiden *Twistschriften* enz.

TEMPESTA (ANTONIO), een schilder en graveur van *Florence*, in 1555 geboren en in 1630 overleden. STRADA, die zijn meester was, boezemde hem smaak in voor het schilderen van dieren, in welke genre hij heeft uitgemaakt. Zijne teekening is eenigzins zwaar; maar zijne zamenstellingen bewijzen de schoonheid en ongedwongenheid zijner genie. Zijn graveerwerk moet bij zijne schilderkunst onderdoen. Men heeft van hem zoo in schilderijen als in plaatwerken, vele onderwerpen van veldslagen en jagtpartijen.

TEMPLE (de ridder WILLIAM), te *Londen*, in 1628 geboren, was de kleinzoon eens secretaris van den graaf van *Essex*. Hij reisde door *Frankrijk*, *Holland* en *Duitschland*. In zijn vaderland, toenmaals door den overweldiger CROMWELL bestuurd, teruggekeerd, nam hij de wijk naar *Ierland*, alwaar hij zich

op de beoefening der wijsbegeerte en staatkunde toelegde. Nadat KAREL II den troon zijner vaderen weder had beklommen, keerde de ridder TEMPLE naar *Londen* terug, en werd in gewichtige aangelegenheden werkzaam gesteld. Eene der onderhandelingen, welke zijner bekwaamheid het meeste tot eer verstrekte, was die van het drievoudig verbond, in 1662, tusschen *Engeland*, de *Verëenigde Provinciën* en *Zweden* gesloten. Deze drie mogendheden waren toenmaals met *Frankrijk* bevriend; het gelukte hem echter haar tegen hetzelfde te vereenigen. Hij zelf had het plan tot dit bondgenootschap ontworpen; en daar hij hetzelfde als het heil van *Europa* beschouwde, zoo begaf hij zich, door de ondernemingen van LODEWIJK XIV verschrikt, naar *Duitschland*, om den keizer en de rijksvorsten uittenoodigen, er in toe te treden; maar had weldra het verdriet te zien, dat zijn hof in zijnen ijver niet deelde, en het zelfs op het punt stond om met *Holland* in onmin te geraken. Hij werd alzoo teruggeroepen, en KAREL II verbond zich met *Frankrijk*, om de *Verëenigde Provinciën* te verpletteren. Hij bevond zich in 1668 als buitengewoon gezant, bij de conferentiën van *Aken*, en in 1678 bij die van *Nijmegen*. Na dit laatste traktaat te hebben gesloten, keerde hij naar *Engeland* terug, alwaar hij in den raad des konings werd toegelaten, en kort daarna in ongenade verviel. Hij nam de

wijk naar een landgoed in het graafschap *Sussex*, alwaar hij, in 1698 overleed. Bij eene vrij zonderlinge bepaling van zijn testament, beval hij dat *zijn hart in eene zilveren bus gelegd en onder den zonnewijzer van zijnen tuin zoude begraven worden*. Deze beroemde man bezat groote talenten, ijver, eene zeldzame bekwaamheid, en groote gebreken. Hij was verwaand en opvliegend, en ofschoon hij van natuur levendig en vrolijk was, maakte zijne trotschheid zijne inborst zeer ongestadig. Er bestaan van hem: 1.º *Gedenkschriften* van 1672 tot 1692, in 12.mo, 1692. Dezelve zijn nuttig voor de kennis der zaken van zijnen tijd; — 2.º *Aanmerkingen op den toestand der Verëenigde Provinciën*, 1697, in 12.mo, vrij belangrijk, doch vol van valsche en herispelijke denkbeelden betrekkelijk de godsdienst; — 3.º *Inleiding tot de geschiedenis van Engeland*, 1695, in 12.mo. Dit is eene slechte schets eener algemeene geschiedenis; — 4.º *Brieven*, welke hij gedurende zijn laatste gezantschap schreef, in het Fransch vertaald, 1700, 3 dl.ⁿ in 12.mo; — 5.º *Mengelingen*, 1693, in 12.mo; in welke men vele goede, doch nog meer slechte stukken aantreft; — 6.º *Nagelaten werken*, 1703, in 12.mo.

TENA (LODEWIJK), van *Cadix*, leeraar en kanonik van *Alcala*, later bisschop van *Tortosa*, overleed in 1622. Er bestaan van hem: 1.º *Aanteekeningen* op den Brief aan de Hebreërs . . . op

JONAS en HABAKUK. Hij munt vooral uit in *prolegomena's*, en de algemeene registers der door hem verklaarde boeken; — 2.º *Isagoge in sacrum scripturam*, in fol.; — 3.º *Quaestiones variae etc.* al deze werken zijn geleerd, doch in eenen onbeschaafden stijl geschreven.

TENCIN (PETRUS GUÉRIN DE), te *Grenoble*, in 1679 geboren, sproot uit eene van *Romans* in *Dauphiné* oorspronkelijke familie, vergezeldde in 1721, den kardinaal DE BISSY naar *Rome*, in hoedanigheid van conclavist; en na de verheffing van INNOCENTIUS XIII, werd hij met de aangelegenheden van *Frankrijk* te *Rome* belast. Zijne diensten deden hem in 1724, tot aartsbisschop van *Embrun* benoemen; hij hield aldaar, in 1727 een beroemd concilie tegen SOANEN, bisschop van *Senex*: welk concilie hem bij de Catholijken even zoo veel lof verwierf, als het hem bij de jansenisten vervloekingën berokkende. Na in 1739, het purper te hebben verkregen, werd hij in 1740 aartsbisschop van *Lyon*, en twee jaren later minister van staat. Men meende dat hij aan het hof was beroepen om den kardinaal DE FLEURY te vervangen; maar de hoop des publieks bedrogen zijnde, begaf hij zich naar zijn diocees, alwaar hij zich bemind maakte door zijne herderlijke liefdadigheid, die in den schoot der behoeftigen ruime aalmoezen uitstortte. Hij overleed aldaar in 1758. Men heeft van hem

Mandementen, en *Herderlijke onderrigtingen*.

TENCIN (CLAUDINE ALEXANDRINE GUÉRIN DE), eene door hare filozofischen geest, en ongeregelde zeden beruchte vrouw, zuster van den voorgaande, te *Grenoble* in 1681 geboren. Tot den religieuzenstaat bestemd, begaf zij zich in het klooster van de orde van den H. Dominicus, te *Mont-Fléury*, bij *Grenoble*; maar het kloosterleven moede, gelukte het haar beoemd te worden tot kanonikesse van het kapittel van *Newville* bij *Lyon*. Zij verliet ook *Newville*, en kwam te *Parijs*, alwaar zij, begaafd met eenen schitterenden geest en een innemend gelaat, zich met al de schoone geesten van haren tijd verbond, en zich bijzonder bij den kardinaal DUBOIS aansloot, die de fortuin der nieuwe ASPASIA niet verzuimde. Zij nam de aanstekende dwaasheid van het stelsel van LAW aan, en deze dwaasheid was haar voordeelig. Om op een meer betaamelijke wijze in de wereld te kunnen verschijnen, verzocht en verkreeg zij, door bemiddeling van FONTENELLE een breve uit *Rome*, die haar verlaten des kloosters bekrachtigde; maar wijl de breve was afgegeven op eene valsche voordragt, werd dezelve niet uitvoerbaar gemaakt. Mevrouw DE TENCIN bleef desniet-tengestaande te *Parijs*; haar huis werd bezocht door de eerste letterkundigen der hoofdstad, en het was in deze soort van akademie, dat men uitspraak

deed over al de nieuwe werken welke in het licht verschenen. Deze beoordeeling was des te belangrijker voor een' schrijver daar mevrouw DE TENCIN, door hare betrekkingen met den minister DUBOIS, in zeker opzigt de uitdeelster der gunstbewijzen was. Deze invloed was echter niet van langen duur, en het publiek appeleerde nu en dan tegen haar gevoelen. Intusschen vreesde men, haar tot vijandin te hebben, en men was zeker dat zij, ten minste uit ijdelheid dienst zou hebben bewezen. Innemend en vleijend, had zelfs de zachtheid harer manieren iets gemaakts; het is daarom dat deze zachtheid door verscheiden mannen van doorzigt met de namen van valsheid en trouweloosheid werden bestempeld. Men prees haar verscheiden karakter voor den abbé TRUBLET: » Ja, zeide hij, indien zij er belang bij had, u te vergeven, zoo zou zij het zachtste vergif kiezen." DUCLOS, die een harer vertrouwelingen was geweest, spreekt met meer ontzag over hare inborst; maar spaart haar niet evenzeer, als hij de ongeregeldheden van haar gedrag ontsluit. Een harer vrienden, voor wien zij de meeste geestdrift heeft aan den dag gelegd, is de beroemde MONTESQUIEU. Daar zij vreesde, dat toen hij zijn werk *Over den geest der wetten* in het licht gaf, een zoo ernstig boek, in eenen tijd, waarin men zich niet dan met beuzelachtige ijdelheden bezighield, slechts eenen geringen of voorbijgaanden bijval zoude vin-

den, zoo nam zij een aanzienlijk aantal exemplaren van hetzelfde, welk zij ten geschenke gaf, en alzoo het eerst medewerkte tot den roem des schrijvers. Terwijl zij zich met letterkunde bezig hield, liet mevrouw DE TENCIN niet na om zich ook met staatkunde te bemoeijen, en ofschoon met bijna allerlei geestvermogens begaafd, stelde zij echter den meesten prijs, op datgene, wat zij den geest der zaken noemde. » Zij sprak liever, » zegt een schrijver, die haar vrij wel gekend had, » over kuiperijen dan over letterkunde, en aangenaamer was het haar een' harer vrienden in het ministerie dan in de akademie te zien opnemen. » Eenige meer ongelukkige gebeurtenissen kwamen hare rust storen. DE LA FRESNAYE, raadsheer in den grooten raad, het zij uit ijverzucht, of wyl hij door mevrouw DE TENCIN was afgewezen, daartoe bewogen, bragt zich-zelf om het leven, of werd in haar appartement vermoord. Als betrokkene in dezen moord vervolgd, werd zij naar het *Châtelet* en vervolgens naar de *Bastille* gevoerd; maar zij liet zich van de beschuldiging ontheffen, en men gaf haar hare vrijheid weder. Mevrouw DE TENCIN verscheen weder zegenpralend te midden van hare bewonderaars, die zij *hare beesten* noemde, en die zij zich tot in hoogen ouderdom wist te behouden: zij gaf aan elk hunner jaarlijks voor nieuwjaarsgeschenk eene fluweelen broek. Zeker schrijver verzekert, dat er op deze wijze niet minder

dan 4,000 broeken dier stof in de wetenschappelijke dienst dier groote vriendin der talenten zijn versleten. *Dergelyk geschenken*, zegt de uitgever harer werken, *waren even zoo onvoegzaam van wege eene vrouw, als verachtelijk voor hen, die zich verwaardigden dezelve aant nemen.* Hare inborst, hare beginselen, hare manieren logenstraffen zich geen oogenblik; zij was altijd dezelfde tot op den oogenblik van haren dood, te *Parijs*, in 1749 voorgevallen. DESTOUCHES, provinciaal-commissaris der artillerie, verwekte bij haar een' natuurlijken zoon; die de beruchte D'ALEMBERT is geworden. Zij heeft de volgende werken nagelaten: 1.º *le Siège etc. (de Belagering van Calais)*, in 12.mo Deze roman is vrij wel geschreven, men ontwaart in denzelfden in het algemeen den beschaafden toon; maar het plan is slecht ontworpen, de bijverdichtfels, de handelende personen, de bijzonderheden zijn er al te zeer in vermenigvuldigd, en hij zondigt vooral door den loop en de onwaarschijnlijkheid der gebeurtenissen. Behalve deze gebreken, kan men er nog andere niet minder belangrijke in laken, zoo als al te vrije of uitgelaten denkbeelden; welke de schrijfster te vergeefs onder fijne en kiesche uitdrukkingen heeft trachten te verbergen; dit werk maakte echter grooten opgang; — 2.º *Mémoires etc. (Gedenkschriften van den graaf DE COMMINGES)*; in 12.mo Men vindt in dit geschrift belangwekking, en eenen vrij vloeienden stijl; maar het is

de meest geschikte roman, om de verbeeldingskracht en het hart der jeugd te ontvlammen, door aan dezelve de gevaarlijke voorbeelden der hevigste hartstogten te verschaffen. Het behoort tot die sombere voortbrengselen, zonder waarschinlijkheid, zonder nuttig doel, zoo als bijna alle geschriften van dien stempel. De onvoorzigtigheid, de wanhoop zijn de groote drijfkrachten dezer fabel, waarin meer dan een berispelijk bijverdichtsel, en in het ooglopende tegenspraak gevonden wordt. Dit werk heeft aan d'ARNAUD tot onderwerp gediend voor zijn treurspel van den zelfden naam. PONT-DE-VESELE, neef van mevrouw DE TENCIN, heeft aan dit en aan het voorgaande werk deel gehad; — 3.º *les Malheurs etc. (de Rampen der liefde)*, 2 dl.ⁿ in 12.mo, een niet minder gevaarlijk boek dan *de Belegering van Calais*. Men wil dat zulks ten naasten bij de minnehandel der schrijfster is; en in dat geval zou haar goede naam meer gewonnen hebben, met hetzelfde niet publiek te maken enz. De *Werken* van mevrouw DE TENCIN, zijn met eene *Levensschets*, in 1786, te *Parijs*, in 7 dl.ⁿ kl. in 12.mo gedrukt. [De verzameling harer *Brieven* is in 1804 in het licht gegeven, en komt ook voor in de *Verzameling van Brieven van verscheiden beroemde vrouwen*].

TENIERS (DAVID), *de Oude*, een schilder, in 1582, te *Antwerpen* geboren, en te *Brussel* in 1649 overleden, leerde de

grondbeginselen der schilderkunst onder RUBENS. De zucht om te reizen, deed hem deze school verlaten, en hij begaf zich naar *Rome*, alwaar hij gedurende tien jaren verbleef. Deze schilder heeft in *Italië* in het groot en in miniatuur gewerkt. Hij schilderde in den smaak zijner Vlaamsche en Italiaansche meesters; maar bij zijne terugkomst te *Antwerpen* nam hij tot onderwerp zijner schilderijen drinkgelagen, scheikundigen en boeren, welke hij naar de natuur voorstelde.

TENIERS (DAVID), *de Jonge*, te *Antwerpen* in 1610 geboren, en te *Brussel*, in 1694 overleden, was de zoon van den voorgaande, en zijn kweekeling; doch hij overtrof zijnen vader door zijnen smaak en zijne talenten. De jonge TENIERS genoot reeds bij zijn leven, den geheelen roem, de eerbewijzen en de fortuin, welke zijner verdienste en uitstekende hoedanigheden toekwamen. De aarsthertog LEOPOLD WILLEM schonk hem zijn portret aan eenen gouden ketting gehecht, en benoemde hem tot edelmam zijner kamer. De koningin van *Zweden* schonk mede haar portret aan TENIERS; [terwijl PHILIPPUS van *Spanje* met zijn werk zoo zeer ingenomen was, dat hij aan zijn hof eene lange galerij liet maken, om alleen met stukken van zijn penseel behangen te worden]. De gewone onderwerpen zijner schilderijen zijn vrolijke tafereelen. Zijne luchten zijn zeer wel voorgesteld en hebben een vrolijk en

helder koloriet. Hij schilderde de boomen met eene groote vlugheid, en gaf aan zijne kleine beelden een bewonderenswaardig leven en karakter. Zijne schilderijen zijn als de spiegel der natuur, welke met niet meer waarheid kan voorgesteld worden. Men schat vooral zijne kleine schilderijen op hoogen prijs. Er zijn er, die men *Après-Soupers* (*Na-avondmaaltijden*) noemt, wijl de schilder dezelve op denzelfden avond begon en ten einde bragt. Men moet zijne begaafdheid niet vergeten in het navolgen van de manier der beste meesters; hetwelk hem ook wel den aap der schilderkunde heeft doen noemen. Somtijds is hij al te zeer in het grijze en roodachtige vervallen, ook verwijt men hem, wel eens al te korte beelden te hebben gemaakt, en niet genoeg verscheidenheid in zijne zamenstellingen te hebben gebragt. Er is veel naar de stukken van TENIERS gegraveerd; ook zelf heeft hij dit gedaan. De meeste zijner stukken zijn nog in *België*; doch er zijn weinig kunstkabinetten in *Europa*, diè niet eenig meesterstuk van hem bezitten. In het koninklijk museum van *Parijs* vindt men 14 schilderijen van dezen meester, onder welke bijzondere opmerking verdienen: de *Werken van barmhartigheid*; de *Verloren Zoon*; eene *Bekoring van den H. ANTONIUS*; de *Reiger-jagt*; een *Speler op den doedelzak*, en de *Dorps-bruiloft*.

TENISON (THOMAS), in 1636 te *Cottenham*, in het graafschap *Cambridge* geboren, werd tot

bisschop van *Lincoln* en later tot aartsbisschop van *Kantelberg* verheven, zalfde koning GEORGE I, en overleed kort daarna in 1716. Men heeft van hem: 1.° *Verhandeling over de afgoderij*, 1678, in 4.to; — 2.° *Onderzoek der geloofsleer van HOBBS*; — 3.° Verscheiden geschriften tegen de Catholijke Kerk, onder anderen *Pyrrhonismus* of *twijfelarij der Roomsche Kerk*. Hij verwijt aan die Kerk wat volkomen op zijne sekte zoo als op alle andere is toetepassen, wijl zij, bij gemis van geloofsregel, onvermijdelijk tot het *Pyrrhonismus* moeten geleiden. Zie SERVET.

† TEN KATE, HERMZ. (LAMBERTUS) een beroemde letterkundige, te *Amsterdam* den 23 Januarij 1674 geboren, en in den ongehuwden staat, in dezelfde stad, den 14 December 1731 overleden, is zonder tegenspraak diegene, welke met BALTHAZAR HUYDEKOPER (zie dat art.) zich omtrent de spraakkunst en de woordgronding der Nederduitsche taal, door dezelve in haar ware daglicht te plaatsén, het meest verdienstelijk heeft gemaakt. Nog jong zijnde, had hij zich op de nieuwe wijsbegeerte van NEWTON toegelegd, en verzuimde ook de beoefening der geleerde talen niet; doch zijne moedertaal vestigde in de hoogste mate zijne aandacht, en met eenen onvermoeiden ijver, hield hij zich met haren oorsprong en hare regels bezig. De eerste vrucht zijner werkzame nasporingen, verscheen in 1710 in

het licht onder den titel van *de Gemeenschap tusschen de Gotthische Sprake en de Nederduitsehe*; maar het werk dat het zegel op zijnen roem zette, was *Aanleiding tot de kennisse van het verhevene deel der Nederduitsehe Sprake, waer in hare zekerste grondslag, edelste kracht, nuttelijkste onderscheiding, en geregeldste afleiding overwogen en naespoort, en tegen het allervoornaemste der verouderde en nog levende Taelverwanten, als 't Oude Mæso-Gotthisch, Frank-Duitsch- en Angel-Saxisch, beneffens het hedendaegsche Hoogduitsch en Yslandsch, vergeleken word; Amsterdam, 1723, 2 dl.ⁿ, in 4.to*

TENTZELIUS (ANDREAS), een beroemde Duitsche arts der 17.^e eeuw, gaf eene belangrijke Verhandeling in het licht, in welke hij zeer breedvoerig, niet alleen de kracht der mumiën en derzelver eigenschappen beschrijft, maar ook de wijze om dezelve zamentestellen en er zich in ziekten van te bedienen. De mumiën, welke de drogisten vroeger verkochten, kwamen uit den *Levant*. Dit waren lijken, met hartsachtige welriekende kruiden, en Jodenlijm uit *Judea* gebalsemd, en in den oven gedroogd. Men gebruikte gedeelten dezer mumiën, om het koude vuur te verdelgen of voortekomen. De geheele kracht, welke men aan dezelve kon toekennen, was in de kruiden gelegen, waarvan dezelve doortrokken waren, en geenszins in het menschelijk vleesch

zoo als eenige onkundigen zulks beweerd hebben.

TENTZELIUS (WILLEM ERNST), te *Arnstadt*, in *Thuringen*, in 1659 geboren, overleed in 1707. Hij was een geheel aan de studie overgegeven man, die zich met de Muzen troostte over de gestrengeden der fortuna. Ofschoon hij vrij arm was, scheen hij altijd met zijn lot te vreden. Men heeft van hem een aantal werken, onder welke men onderscheidt: 1.º *Saxonica numismatica*, 1705, in 4.to, 4 dl.ⁿ, in het Latijn en in het Hoogduitsch; — 2. *Supplementum historiae Gothanae*, 1701 en 1716, 3 dl.ⁿ, in 4.to In beide werken straalt vele geleerdheid door; maar de schrijver bezit de kunst niet, om beknopt te zijn, en enkel het nuttige te kiezen; — 3.º *Exercitationes selectæ*, *Leipzig*, en *Frankfort*, 1692, in 4.to

TERAMO (JACOBUS). — Zie PALLADINO.

† TERBURG (GERARDUS), een Nederlandsche schilder, te *Zwolle*, in 1608 geboren was de zoon van eenen schranderen werkmeester, die hem zijne kunst onderwees. Hij bezocht *Duitschland*, en begaf zich naar *Rome*, alwaar hij zich bekend maakte bij den graaf DE PIGORANDA, gezant van *Spanje*, die hem medenam naar *Madrid*. TERBURG maakte in deze hoofdstad den grootsten opgang; hij vervaardigde er de portretten van de geheele koninklijke familie en van die van het hof. De

koning verhief hem tot ridder, en gaf hem eene gouden keten eenen degen, eene medaille en zilveren sporen ten geschenke. Vele dames lieten haar portret door hem vervaardigen, en men wil dat zijn verleidend gelaat en zijn schrandere geest, hem in minnarijen wikkelden, die bij de Spanjaarden argwaan verwekten, zoodat hij zich genoodzaakt zag, zich te verwijderen. Hij begaf zich naar *Londen*, en van daar naar *Parijs*, alwaar hij vele portretten vervaardigde, die hem zeer duur betaald werden. In het vaderland teruggekeerd, trad hij in den echt, en werd burgemeester der stad *Deventer*, alwaar hij, tot in den ouderdom van 73 jaren, in welstand leefde, en in 1681 overleed. Men ziet van dezen meester nog verscheiden voortbrengselen in verschillende galerijen. Bijna alle onderwerpen zijn uit het stille leven ontleend. Hij muntte vooral uit in het schilderen van wit satijn, en deze stof komt in de meeste zijner schilderijen voor. Het belangrijkste zijner stukken is het vredes-congres van *Munster*, waarop de schilder zich zelve onder de aanschouwers heeft voorgesteld, alle overige personen zijn buitengewoon gelijkend. Deze schilderij is door *SUYDERHOF* gegraveerd, welke plaat bijzonder gezocht wordt.

* *TERCIER* (JOANNES PETRUS), een bekwame diplomaat, te *Parijs*, den 7 October 1704 geboren, was de zoon van eenen Zwitser uit het kanton *Frey-*

burg, hij beoefende de regtsgeleerdheid, en leerde met het beste gevolg de oude en nieuwe talen. Hij vergezelde, in hoedanigheid van secretaris, den markies *DE MONTI* op zijn gezantschap, naar *Polen*. Toen kort daarna, de koning *FREDERIK AUGUST* overleden was, wilde *Frankrijk* *STANISLAUS* op den troon herstellen, en *TERCIER* droeg veel bij tot de uitvoering van dat verlangen. Het gelukte hem den vorst geheel *Duitschland* te doen doortrekken, zonder herkend te worden, en in *Polen* werd hij met de grootste toejuichingen van vreugde ontvangen, doch door de vereenigde strijdkrachten van *Rusland* en *Duitschland* aangevallen, zag *STANISLAUS* zich genoodzaakt zijn rijk onherroepelijk te verlaten. *TERCIER* verschaftte hem de middelen om te ontsnappen. Ongelukkiglijk viel deze getrouwe dienaar in handen van den generaal *MUNNICH*, die hem in de gevangenis deed werpen. Na, niet zonder moeite, en na gedurende 18 maanden van het eene gevangenhok naar het andere te zijn gesleurd, zijne vrijheid te hebben bekomen, kwam hij in *Frankrijk* terug, op den oogenblik, waarop *LODEWIJK XV*, *Lotharingen* aan *STANISLAUS* had afgestaan, en met de dochter van dien vorst in den echt was getreden. Hij werd eerst zonder titel, in de zaken van het ministerie gebruikt: daarna vergezelde hij den graaf *DE SAINT-SEVERIN*, naar de conferentiën van *Aken*, en werd belast met het ont-

werpen der voorloopige vredespunten; eindelijk werd hij tot eersten secretaris bij het dep.^t van buitenlandsche zaken aangesteld, en tot koninklijke censor benoemd. De goedkeuring, welke hij in deze betrekking aan het werk *Over den geest enz.* gaf, berokkende hem eene soort van ongenade, welke hij zonder gemor verdroeg. Zijne verwijdering van het hof deed hem echter niet vergeten: de hertog van CHOISEUL belastte hem met de zamenstelling van een *vervolg* op de *Geschiedkundige gedenkschriften over de onderhandelingen*, ter onderrigting van den dauphin. Dit werk is in handschrift te vinden in het depot van het ministerie van buitenlandsche zaken. Men heeft van hem verscheiden *Verhandelingen* in de verzameling der akademie van schoone letteren, waarvan hij sedert 1747 lid was. Hij overleed plotselijk aan eene beroerte te *Parijs*, den 21 Januarij 1767. Hij verstond het Latijn, het Arabisch, het Turksch, het Hoogduitsch, het Poolsch, het Italiaansch, het Spaansch, het Engelsch en het Fransch. TERCIER had den 2 Junij 1749 brieven van adelom bekomen.

TERENTIUS AFER (PUBLIUS), te *Carthago*, in het jaar 192 of 193 vóór J. C. geboren, werd door de Numidiërs, bij de strooptogten, welke deze op het grondgebied der Carthagers deden, opgeligt, en aan TERENTIUS LECANUS, een' Romeinsch senator, verkocht, die hem zeer

zorgvuldig deed opvoeden, en hem, nog zeer jong zijnde, vrij maaakte. Deze raadsheer gaf hem, volgens het gebruik, dat wilde, dat de vrijgelatene den naam zoude dragen van den meester van wien hij de vrijheid erlangd had, den naam van TERENTIUS. In de gulden dagen zijner vrijheid, vervaardigde hij zes *Blijspelen*. De edel-eenvoudige stijl, de sierlijkheid en volmaakte zuiverheid derzelve is zoo groot; dat men zijne werken aan de voornaamste personen van *Rome*, die het best deszelfs taal spraken, aan SCIPIO den *Afrikaner*, aan LELIUS, wiens bijzondere vriend hij was, toeschreef; ook CICERO zwaait aan dezelve grooten lof toe. Onder al de Latijnsche schrijvers is hij degene, die de wijze der Grieken, het naaste is bij gekomen, zoo wel in de wending der denkbeelden, of in keuze der uitdrukking; maar men verwijt hem, van meestal slechts hun vertaler te zijn geweest. Hij heeft zijne werken niet bezoedeld door de walgelijke vuiligheden van ARISTOPHANES en PLAUTUS; maar zijne taal is desniettemin zeer hartstogtelijk, en daarom des te gevaarlijker voor jonge lieden. TERENTIUS verliet *Rome* alvorens den ouderdom van 35 jaren bereikt te hebben; men zag hem aldaar niet weer. Hij overleed in het jaar 159 vóór J. C. Er bestaat een *Leven* van TERENTIUS, door SUTTONIUS, en volgens anderen, door AELIUS DONATUS beschreven. Zijne *Blijspelen* hebben eene menigte uitgaven gehad; in 1779 telde men

er reeds 395, waarvan de Catalogus, in de uitgave van *Twee-Bruggen*, van dat jaar, voorkomt. Onder de beste uitgaven van TERENTIUS noemt men echter die van LINDENBROG, WESTERHOF en BENTLEY.

* TERENTIUS (JOANNES), een Duitsche wis- en natuurkundige, in 1600 geboren begaf zich onder de vaders der maatschappij van JESUS, bekleedde verscheiden leerstoelen, in de huizen zijner orde, en onderscheidde zich door zijne talenten en zijn gedrag. Hij bragt verscheiden jaren door in *Spanje*, en te *Rome* in het Romeinsche collegie, en heeft verscheiden werken nagelaten, waarvan de meest bekende zijn: 1.º *Rerum naturalium Novae Hispaniae thesaurus, sive plantarum, animalium, mineralium*, Rome, 1651, in fol.; — 2.º *Epistolium ex regno Sinarum ad mathematicos Europaeos*, etc.

TERENTIUS (JOANNES GERARDUS), hoogleeraar der Hebreeuwse taal te *Francker*, bij *Leeuwarden* in 1630 geboren, en zeer arm, in 1677 overleden, heeft in het licht gegeven: 1.º *Meditationes philologico-Hebraeae*, *Francker*, 1654, in 12.mo; — 2.º *Liber JOBI, Chaldaice, Latine et Graece cum notis*, 1662, in 4.to; — 3.º *Gymnasium Chaldaicum*, 1664, in 12.mo; — 4.º *Epitome Grammaticae Hebraeae*, JOANNES BUXTORF, *Brussel*, 1665, in 12.mo TERENTIUS was ook in de valsche

beschouwingen van het Masoretismus vervallen (zie CAPPELLODEWIJK. —)

TERRASSON (ANDREAS), priester van het *Oratorium*, oudste zoon van eenen raadsheer in het regtsgebied en landvoogdijschap van *Lyon*, zijne geboorteplaats, verscheen met roem op den kansel; hij predikte in de vaste van 1717 voor den koning van *Frankrijk*, daarna aan het hof van *Lotharingen*, en vervolgens twee Vasten in de hoofdkerk van *Parijs*, en steeds met den meest vleijenden toeval. Hij paarde met eene schoone voordragt, een innemend gelaat. Zijne laatste Vaste-preken, in genoemde hoofdkerk, bragten bij hem eene uitputting te weeg, waaraan hij te *Parijs* in 1723 overleed. Men heeft van hem *Leerreden (Sermons)*, 1726, en herdrukt in 1736, 4 dl.ⁿ, in 12.mo Zijne welsprekendheid is even zoo edel als eenvoudig, even zoo krachtvol als natuurlijk. Hij behaagt, wijl hij niet zoekt om te behagen. Men ziet hem die denkbeelden niet gebruiken, welke geene andere verdienste dan eenen valschen schijn hebben, noch die gezochte wendingen, in onze nieuwere redenaars zoo gemeen, en die beter in eenen roman dan in eene leerrede passen.

TERRASSON (JOANNES), broeder van den voorgaande, te *Lyon* in 1670 geboren, werd door zijn vader naar het gesticht van het *Oratorium* te *Parijs*

gezonden. Naauwelijks was hij deze congregatie ingetreden, of hij verliet dezelve; begaf zich weder in dezelve, en verliet haar voor alijd. Zijn vader, over deze wispelturigheid verstoord, beperkte hem bij zijn testament tot een zeer gering inkomen. TERRASSON, wél verre van zich hierover te beklagen, scheen er des te welgemoeder bij. De abbé BIGNON, van zijne verdienste onderrigt, verkreeg voor hem in 1707, eene plaats bij de akademie van wetenschappen, en in 1721, eenen leerstoel in het koninklijk collegie, welken hij bekleedde tot aan zijnen dood, in 1750 voorgevallen. Zijne werken zijn: 1.º *Dissertation etc. (Beoordeelende Verhandeling over den Ilias van HOMERUS)*, 2 dl.ⁿ in 12.mo, vol wonderspreuken en zonderlinge denkbeelden. Door eene valsche bovennatuurkunde misleid, ontleedt hij koel weg, hetgene wat met verrukking moet gevoeld worden; — 2.º *Réflexions etc. (Overwegingen ten voordeele van het stelsel van LAW)*; — 3.º *la Philosophie etc. (de Wijsbegeerte, toepasselijk op alle voorwerpen des geestes en der rede)*, een werk, vol uitmuntende overwegingen, een' Christen-wijsgeer waardig; in verscheiden plaatsen van hetzelfde ziet men, hoezeer de schrijver, de valsche wijsheid haatte, die zich tegen de godsdienst, die groote leermeesteresse en troosteresse der menschen, verheft; zoo wel als den partijgeest, die een' zijner orde-broeders op den dwaalweg bragt; — 4.º *Sethos*, een ze-

delijke roman, in 2 dl.ⁿ, vol van een aantal karaktertrekken, voorbeelden van zedekunde, snedige aanmerkingen, en soms verhevene redeneringen; — 5.º eene *Vertaling* (in het Fransch) van DIODORUS van *Sicilië*, 7 dl.ⁿ, in 12.mo, met eene voorrede, aantekeningen en fragmenten, welke van 1737 tot 1744 in het licht zijn verschenen. Deze vertaling is even zoo getrouw als sierlijk. Men wil dat de abbé TERRASSON dezelve enkel ondernam om te bewijzen hoezeer de ouden ligtgeloovig waren: in dit geval zou hij in zijne bedoeling beter geslaagd zijn, door het vertalen van HERODOTUS of CTESIAS. Een zijner grondregels was: *Wat is het ligtgeloovigste? de onkunde. Wat is het ongelooovigste? de onkunde.*

TERRASSON (GASPARD), broeder van de beide voorgaanden, te *Lyon*, in 1680 geboren; begaf zich in den ouderdom van 18 jaren in het *Oratorium*, alwaar hij zich toelegde op de beoefening der H. Schrift en kerkvaders. Na de humaniora en de wijsbegeerte te hebben onderwezen, legde hij zich op het predikambt toe, en verwierf eenen roem, dengenen overtreffende, welken zijn broeder ANDREAS genoten had. Hij predikte te *Parijs* gedurende vijf jaren, en schitterde vooral gedurende eene Vaste in de hoofdkerk; maar zijne aankanting tegen de besluiten der Kerk, noodzaakte hem tegelijkertijd de congregatie van het *Oratorium* en den kansel te verlaten. Intusschen schijnt

het, dat hij in 1744 de bulle aannam. Hij overleed te *Parijs*, in 1752. Men heeft van hem: 1.º *Sermons (Leerreden)* 1749, 4 dl.ⁿ in 12.mo Deze verzameling bevat 29 verhandelingen voor de Vaste, losse leerreden, drie lofreden, en de lijkrede van den grooten *dauphin*; — 2.º Men heeft hem langen tijd toegeschreven, een naamloos werk, getiteld: *Lettres etc. (Brieven over de christelijke regtvaardigheid)*, door de *Sorbonne* gecensureerd, wyl het voorname doel des schrijvers is, om het geweten der anti-constitutionnarissen (niet aannemers der bulle *Unigenitus*), wegens de berooving van de Sacramenten, gerust te stellen; hij doet in dezelve zeer hevige uitvallen tegen den tegenwoordigen staat der Kerk, en schildert denzelven met de zwartste kleuren af.

TERRASSON (MATTHEUS), te *Lyon*, in 1669 van adellijke ouders, uit hetzelfde geslacht van de voorgaanden geboren, kwam te *Parijs*, alwaar hij in 1691, tot advokaat werd bevorderd. Diep ervaren in de kennis van het geschreven regt, werd hij, als 't ware de godspraak van den *Lyonnees*, en van al de overige gewesten, welke dat regt volgen. De regtsgeleerdheid doofde in hem den smaak voor de letterkunde niet uit. Gedurende vijf jaren werkte hij mede aan het *Journal des Savans (Dagblad der Geleerden)*, en gedurende eenige jaren bekleedde hij den post van koninklijk censor; hij

overleed te *Parijs*, in 1734. Men heeft eene verzameling zijner verhandelingen, pleitreden, memoriën en raadplegingen in het licht gegeven. — Zijn eenige zoon ANTONIUS, te *Parijs*, in 1705 geboren, advokaat bij het parlement, schreef op last van den kanselier d'AGUESSEAU, die in hem vele talenten erkende, de *Histoire etc. (Geschiedenis der Romeinsche regtsgeleerdheid)*, 1750, in fol., een werk vol geleerde nasporingen, in eenen zuiveren en sierlijken stijl geschreven. De schrijver werd achtereenvolgend benoemd, tot raadsheer in den raad van *Dombes*, tot advokaat der geestelijkheid, tot hoogleeraar bij het koninklijk collegie, en eindelijk tot kanselier van *Dombes*. Hij overleed in 1782. Nog heeft men van hem: 1.º *Mélanges etc. (Geschiedletterkundige, regtsgeleerde en critische mengelingen)*, 1768, in 12.mo; — 2.º *Mémoires etc. (Verhandeling over de plaatsbeschrijving van Parijs)*, enz.

* TERRAY (JOZEF MARIA), algemeen tegen-boekhouder der geldmiddelen in *Frankrijk*, en minister van staat onder LODEWIJK XV en LODEWIJK XVI, in 1715, te *Boën*, in het Franche *Loire-dept.* geboren, volgens sommigen was zijn vader algemeen pachter, en volgens anderen eenvoudig notaris geweest. Een zeer rijke oom, die een groot gedeelte zijner fortuin aan den regent te danken had, en den eerste lijfarts der moeder van den hertog van *Orleans*

was, deed hem in het collegie van *Juilly* opnemen, alwaar hij zijne eerste studien ten einde bragt: hij ontving daarop het subdiaconaat, en kocht eenen post van geestelijk-raadsheer, bij het parlement van *Parijs*. Er opende zich voor hem weldra eene schitterende loopbaan. Erfgenaam van de aanzienlijke bezittingen zijns ooms, bezat hij daarenboven, de voor een staatsman vereischte talenten: en ofschoon zijn uiterlijk, en zijne geringe welsprekendheid, niet te zijne gunste innamen, zoo vergoedden de beminnelijkheid zijner manieren, en de duidelijkheid, die in zijne redevoeringen heerschte, het gemis dezer voorregten. Het was door, tijdens het algemeene ontslag der parlementsleden, in 1755, zijne zaak van die van zijn genootschap te scheiden, dat hij de bescherming van mevrouw DE POMPADOUR verwierf, met welke hij aan de uitroeiing der Jesuiten werkte. Tot *rapporteur* des konings in deze zaak benoemd, werd hij achtereenvolgend, hoofd van den raad van CONDÉ, algemeen tegen-boekhouder der geldmiddelen (1769), minister van staat, commandeur-secretaris der orden des konings (1770), en drie jaren later, algemeen directeur der gebouwen. De schatkisten des rijks waren uitgeput, zonder dat men er aan dacht om de buitensporige uitgaven in te krimpen. In dezen neteligen toestand, vaardigde de minister, ter voorkoming van grooter onheil, het edikt uit, hetwelk de *rescriptiën* uitstelde of schorste,

en ofschoon, door de bekwaamheid van den abbé TERRAY, dit edikt geenerlei bankeroet te weeg bragt, verwekte het echter gemor, waarbij de minister niet gespaard werd. Men beschuldigde hem, van zich naar de luimen der gunstelingen en hovelingen te voegen, en voor de klagten des publieks ongevoelig te zijn; en soms konden zijne antwoorden aanleiding tot deze beschuldiging geven. De aartsbisschop van *Narbonne*, DILLON, verweet hem eens dat eene zijner handelingen er naar geleek, alsof hij het geld uit de zakken wilde halen, waarop hij toornig antwoordde: » Wel, waaruit wilt gij dan, dat ik het anders halen zal? » Een andermaal zeide men hem: » Zulk eene handelwijze is onregtvaardig... » — » En, wie heeft u gezegd, dat zij regtvaardig is? » antwoordde hij zeer koelbloedig. Bij zekere gelegenheid verklaarde hij echter aan LODEWIJK XV, dat men de belasting niet hooger op kon voeren; en dat ter voorkoming van de terugkeering der wanorde, welke hij hersteld had, men door hervormingen, bezuinigingen en de afschaffing van misbruiken, de uitgaven naar den maatstaf der inkomsten behoorde te regelen. Waarheid is het ook, dat zijne rekeningen over 1770, 1772 en 1774 voorbeelden van orde en naauwkeurigheid zijn; zij zijn gedrukt, in de *Verzameling* der afgelegde rekeningen van 1758 tot 1787. Toen LODEWIJK XVI den troon besteeg, was het de abbé TERRAY, die het edikt ontwierp, der

intrekking van het regt van *Vrolijke komst tot de regering (Joyeux avènement*. Zie **LODEWIJK XVI**), welke deze vorst aan zijne onderdanen verleende. Daar de nieuwe regering het getal der vijanden van den abbé **TERRAY**, nog steeds vermeerderde, zoo vraagde hij zijn ontslag, en verliet het ministerie. Hij is te *Parijs*, den 18 Februarij 1778 overleden. Zijn lijk werd naar zijn landgoed *la Motte* vervoerd. De abbé **TERRAY** scheen gestreng in zijn beheer der financiën, maar hij herstelde, voor zoo veel als het mogelijk was, de orde in dezelve. Ofschoon hij de schatkist geheel uitgeput had gevonden, liet hij in dezelve, bij zijn ontslag, 54 millioenen achter, en hij heeft er vooral toe bij gedragen, om de uitgaven met de inkomsten overeentebrenge. Het is te vooronderstellen, dat met den geest van spaarzaamheid, welken **LODEWIJK XVI** openbaarde, het hem, indien hij langer aan het ministerie ware gebleven, zou gelukt zijn, den staat der geldmiddelen geheel en al te herstellen. Men raadplege *Memoriën van den abbé TERRAY*, *Londen*, 1776, 1 dl.

* **TERREROS Y PANDO** (**STEPHANUS**), een geleerde Spaansche Jesuit, te *Val Trucios*, in *Biskaaije*, den 12 Julij 1707, geboren. Hij bekleedde eenen leerstoel in het collegie der addellijken te *Madrid*. De vernietiging der Jesuiten brak zijnen werkkring af, en hij begaf zich naar *Italië*. Hij verbleef langen tijd te *Bologna* en in *Toskanen*, en vestigde zich

vervolgens te *Forli*. Pater **STEPHANUS** was de Italiaansche taal in zulk eenen volmaakten graad meester, dat hij *regels* in het licht gaf, om dezelve met gemakkelijheid te leeren. Hij was lid van verschillende geleerde genootschappen, en overleed te *Forli*, den 3 Julij 1782. Er bestaat van hem: 1.° eene *Vertaling* van het *Schouwtooneel der natuur*, door den abbé **PLUCHE**, met een aantal geleerde aantekeningen verrijkt, *Madrid*, 1753 — 55, 16 dl.ⁿ in 4.to Dit werk bragt hem op het denkbeeld der zamenstelling van 2.° zijn *Woordenboek der wetenschappen en kunsten in het Latijn, Spaansch, Fransch en Italiaansch*, *Madrid*, 1.° dl. in fol., 1785, 2.° dl. 1787, de beide andere werden in 1793 in het licht gegeven. Toen pater **TERREROS** *Spanje* verliet, had hij van zijn werk nog slechts het eerste en een gedeelte van het tweede deel in het licht gegeven. De Graaf **FLORIDA BLANCA**, liet het overige gedeelte van het handschrift bijeenzamelen, en het geheele werk werd onder het opzigt van dien minister in 4 dl.ⁿ in fol. gedrukt; — 3.° *Paleographia espanola*; — 4.° eene *Spraakkunst of Regels over de woordvoeging* der Italiaansche taal; verscheiden handschriften van dezen geleerden Jesuit over de wiskunde, wijsbegeerte enz. geraakten bij zijn overhaast vertrek uit *Spanje* verloren. Vruchteloos liet de graaf **FLORIDA BLANCA** er de nauwkeurigste nasporingen naar doen.

TERTRE (JOANNES BAPTISTA DU), te *Calais*, in 1610 geboren, liet zijne studiën varen, om zich onder de krijgsbenden te begeven, en deed verschillende reizen, zoo te land als ter zee. In *Frankrijk* teruggekeerd, begaf hij zich in 1635, te *Parijs*, onder de dominikanen. Zijn ijver voor de bekeering der zielen, deed hem als missionaris naar de Amerikaansche eilanden zenden, alwaar hij met vrucht werkzaam was. Hij kwam in 1658 daarvan terug, en overleed te *Parijs*, in 1687, na in het licht te hebben gegeven zijne *Histoire etc.* (*Algemeene geschiedenis der door de Franschen bewoonde Antillische eilanden*), 4 dl.ⁿ in 4.to, 1667 — 1671, een werk met meer naauwkeurigheid, dan warmte en bevalligheid geschreven. Het eerste deel bevat hetgene wat er is voorgevallen bij de vestiging der Fransche volkplantingen; het 2.^e de natuurlijke historie; het 3.^e en 4.^e de inrigting en het beheer der *West-Indiën* sedert den vrede van *Breda*.

TERTRE (FRANCISCUS JOACHIM DUPORT DU), te *Saint-Malo*, in 1715 geboren, begaf zich onder de Jesuiten, alwaar hij gedurende eenigen tijd de humaniora onderwees. Aan de wereld teruggegeven, werkte hij met FRERON en LA PORTE aan de tijdschriften, en maakte zich vervolgens door verscheiden werken bekend. De voornaamste zijn: 1.º *Abrégé etc.* (*Beknopte geschiedenis van Engeland*), 3 dl.ⁿ in 12.mo Dit werk kan met

genoegen onafgebroken gelezen worden, en het bevat de voordeelen eener beknopte tijdrekening, zonder er de dorheid van te hebben. Het verhaal is getrouw, eenvoudig, duidelijk en vrij vloeiend; de stijl, hoewel eenigzins flauw is in het algemeen zuiver en verraadt eenen goeden smaak; de portretten volgens natuur, en niet volgens de verbeeldingskracht. De lieden van smaak, die de thans zoo zeer in zwang zijnde filozofische kleingeestigheid, die der geschiedenis zoo weinig betaamt, niet beminnen, verkiesen dit werk verre boven dat, hetwelk de abbé MILLOT onder denzelfden titel heeft geleverd; — 2.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der beroemde zamenspanningen en zamenzweringen*), 10 dl.ⁿ in 12.mo; waarin alles niet gelijk is, maar welke belangrijke bijzonderheden aanbiedt; — 3.º De beide laatste deelen van de *Vermakelijke Bibliotheek*; waarin men meer keuze zoude wenschen; zij zijn het eerste niet waardig; — 4.º *Almanak der schoone kunsten*, later bekend onder den naam van *het Letterkundig Frankrijk*, waarvan er sedert 1752 achtereenvolgend verscheiden deelen zijn in het licht gegeven. DU TERTRE overleed in 1759. — Men moet hem onderscheiden van RUBOLF DU TERTRE, mede een Jesuit, te *Alençon*, in 1677 geboren, en in 1762 overleden, schrijver eener *Wederlegging van het Bovennatuurkundig stelsel van pater MALEBRANCHE*, 3 dl.ⁿ in 12.mo, 1715, en van de *Gesprekken over de*

waarheden der godsdienst, 3 dl.ⁿ
in 12.mo, 1743.

* TERTRE (MARGARETHA LODEWIJK FRANCISCUS DUPORT DU), minister van LODEWIJK XVI, en zoon van FRANCISCUS JOACHIM, te *Parijs*, den 6 Mei 1754 geboren, volbragt zijne studiën in het collegie van LODEWIJK *den Groote*, werd in 1777 tot advocaat bevorderd, en was door zijne talenten en zijne regtschapenheid het sieraad der pleitzaal. In 1789, werd hij tot kiezer benoemd, en tijdens de organisatie der eerste municipaliteit, werd hij plaatsvervangend maire, en later gemeente-procureur. Hij nam de staatkundige grondbeginselen der nieuwigheidspredikers aan, doch toonde zich daarbij steeds gematigd. Toen de heer DE LAFAYETTE eenigen invloed aan het hof bekwam, maakte hij DU TERTRE aan LODEWIJK XVI bekend, die, op de gunstige verslagen betrekkelijk dezen generaal, hem in 1790, tot minister van justitie benoemde. Men had juist de constitutie ingevoerd, en DU TERTRE stelde zich voor, dezelve nauwkeurig optevolgen; maar zijne pogingen waren vruchteloos, de opstandelingen die heerschten, wilden niet dan wanorde en regeringeloosheid, en hij zag zich het voorwerp van verschillende aanklagen. Tijdens het vertrek van LODEWIJK XVI naar *Montmédy*, bragt hij de zegels van den staat in de vergadering, welke hem beval dezelve terugtenemen, en hij had de zwakheid het bevel

te zegelen, om den koning in hechtenis te nemen. Zijne gedweeheid voor de bevelen der vergadering was hem in geen deele nuttig, want hij werd andermaal als *koningsgezinde* aangeklaagd, doch op nieuw gelukte het hem zich te regtvaardigen. Op den 10 Augustus 1792, bevond hij zich in het kasteel der *Tuileries*, en scheen den toestand van zijnen doorluchtigen meester opregtelijk te beklagen. In de proscriptie begrepen, die ten gevolge van dezen dag plaats had, werd hij naar het hooge hof van *Orleans* verzonden, maar hij ontsnapte aan de moordtooneelen van *Versailles*, waarin de ongelukkige gevangenen sneefden, welke men uit de eerstgenoemde stad aanvoerde. De Jakobijnen, die reeds sedert lang voor hem het schavot hadden voorbereid, beschuldigden hem van de vrijheid der drukpers te hebben belemmerd. Vruchteloos voerde hij genoegzaam sterke bewijzen aan, om deze gezochte beschuldiging te verijdelen; hij beriep zich zelfs op de getuigenis van MARAT, toenmaals de afgod van het gemeen, en die eenen grooten invloed op de conventie had; DU TERTRE werd ten dood veroordeeld. Toen men hem zijn vonnis voorlas, riep hij uit: » De omwentelingen dooden de menschen, de nakomelingschap beoordeelt hen! ». Met moed onderging hij de doodstraf, den 29 November 1793. Men heeft van hem: *Principes etc. (Grondbeginselen en plan betrekkelijk de*

instelling der regterlijke magt). Ook beschouwt men hem als een der schrijvers van de *Histoire etc.* (*Geschiedenis der omwenteling*), door twee vrienden der vrijheid, 1793—1820, 20 dl.ⁿ, in 18.mo

TERTULLIANUS (QUINTUS SEPTIMUS FLORENS), een priester van *Carthago*, en beroemde kerkleeraar der 2.^e en 3.^e eeuw, was de zoon van een' Romeïnsch hoofdman, onder den landvoogd van *Afrika*. Nadat de standvastigheid der martelaren hem omtrent de begoochelingen des heidendoms de oogen had geopend, werd hij christen, en verdedigde moediglich het geloof van J. C. Zijne deugden en bekwaamheden deden hem tot het priesterschap verheffen. Van *Carthago* begaf hij zich naar *Rome*. Het was in deze stad, dat hij gedurende de vervolgingen van keizer SEVERUS zijne *Apologie* of *Verdediging der Christenen* schreef, welke in hare soort, een meesterstuk van welsprekendheid en geleerdheid is. TERTULLIANUS bezat eene levendige, vurige en vruchtbare genie. Ofschoon hij niet zeer voordeelig over zijne studiën spreekt, bewijzen zijne geschriften genoegzaam, dat hij allerlei wetenschappen beoefend had. Men ziet dat hij den H. JUSTINUS en den H. IRENEUS veel gelezen had. In alle kerken maakte hij zijnen naam door zijne werken beroemd. Hij deed de ketters van zijnen tijd verstommen, en bragt er velen tot het geloof terug; door zijne

vermaningen moedigde hij de christenen aan om den marteldood te verduren. TERTULLIANUS was van natuur hardvochtig, hetwelk hem steeds tot de uiterste gestrengheden medesleepte. » Het scheen, zegt een schrijver, dat het Evangelie voor hem nog niet gestreng genoeg was. Deze zoo kloeke en onverzettelijke genie liet zich echter door de droomerijen van den dweepzieken MONTANUS verleiden, en wat nog meer te betreuren is, hij bloosde niet de leerling te worden van twee gelukzoeksters PRISCILLA en MAXIMILLA, die beweerden ingevingen te ontvangen, en zich met profeteren bezig hielden: het vrij gewone lot van menschen, wier deugden iets van de drift der hartsogten schijnen te behouden, en die, zelfs terwijl zij goed doen, zich veeleer schijnen overtegeven, aan de onstuimigheid hunner natuurlijke inborst, dan eenen pligt te vervullen. Naar welke zijde dergelijke menschen zich ook wenden, zij gaan altijd verder dan anderen." Deze tegelijk zoo beroemde en zoo gevaarlijke man, overleed in het jaar 220. Men is van meening dat hij zich op het einde van zijn leven van de sectarissen afscheidde; maar men vindt nergens eenig spoor, dat hij hunne dwalingen heeft veroordeeld. De werken van TERTULLIANUS moeten in twee afdeelingen gesplitst worden: degene, welke hij voor zijnen val heeft geschreven, en die welke hij na zijnen overgang tot het *Montanismus* in het licht gaf. Tot

de eerste behooren: 1.º de boeken over het *Gebed* en het *Doopsel*; — 2.º zijn *Verdedigingschrift* der christelijke godsdienst. Dit is zijn meesterstuk, en welligt het volmaaktste en kostbaarste werk der christelijke oudheid; — 3.º *Over het geduld*; — 4.º *Vermaning tot den marteldood*; — 5.º twee *Boeken aan zijne Vrouw* (*); — 6.º dat *over de getuigenis der ziel*; — 7.º die *tegen de schouwtooneelen en de afgoderij*. De schrijver doet zien dat de schouwtooneelen, eene aanleiding tot afgoderij, zede-bederf en wellust zijn. Hij spreekt over eene vrouw, die in den schouwburg geweest zijnde, er door den duivel bezeten uit terug kwam. Toen de exorcist aan den geest der duisternis vraagde, hoe hij het had durven wagen, eene christelijke vrouw aanteranden, antwoordde deze: *Wijl ik haar in mijn huis heb gevonden*; — 8.º De uitmuntende *Verhandeling over de verjaringen of prescriptiën tegen de kettters*; — 9.º

twee *Boeken tegen de heidenen*; — 10.º een *tegen de joden*; — 11.º een *tegen HERMOGENES*, waarin hij tegen dezen aarts-ketter bewijst, dat de stof niet eeuwig kan zijn, maar dat God haar van niets heeft voortgebracht; eene waarheid, welke zelfs de beroemdste filozofen (PLATO, THALES, PHILOLAUS, JAMBLICUS, PROCLUS en vooral HEROCLES), zoowel als de christen-leeraren, ofschoon op eene minder beslissende en minder zich gelijk blijvende wijze, mede erkend hebben; — 12.º een *Boek tegen de Valentinianen*, waarin hij zich meer toelegt, om hen belagchelijk te maken, dan om hen te wederleggen; — 13.º *Over de boetvaardigheid*, deze is eene der best afgewerkte verhandelingen van TERTULLIANUS; — 14.º *Scorpiace*, een geschrift om de ongeloofigen tegen het venijn der gnostikers, welke hij schorpioenen noemt, te waarschouwen. Die der tweede afdeeling (**) zijn: 1.º de vijf *Boeken tegen MARCION*; — 2.º

(*) De verpligting der priesters tot den ongehuwden staat was toenmaals nog geen wettelijk voorschrift der Kerk. Vertaler.

(**) In een voor mij liggend werk, getiteld: *Choix de monumens primitifs de l'Eglise Chrétienne etc. Paris, 1837. Royal in 8.º*, waarin onder andere de Fransche vertaling van 22 der werken van TERTULLIANUS voorkomen, vindt men tevens een Volledige lijst van al de geschriften van dezen kerkvader, met dezelfde onderscheiding, welke DE FELLER maakt, tusschen die welke TERTULLIANUS vóór zijnen overgang tot de montanisten geschreven heeft, en die welke na zijne afvalligheid zijn voortgebracht; doch onder de eersten worden aldaar enkel gerangschikt, de Verhandelingen over het Doopsel, over de Boetvaardigheid en over het Gebed, terwijl volgens dien verzamelaar (J. A. C. BUCHON), al de overige tot de tweede Serie zouden behooren.

Vertaler.

de *Verhandelingen over de ziel en het vleesch van J. C.*; — 3.º *Over de opstanding des vleesches*; — 4.º *het Boek der kroon*; — 5.º *Verhandeling over den mantel*, dat is de kleeding der filozofen, welke velen, bij hunnen overgang tot het christendom niet meenden te moeten afleggen; — 6.º *het Boek aan SCAPULA*; — 7.º *de Geschriften tegen PRAXEAS*; — 8.º *de Boeken over de kuischheid*; — *Over de vlugt in de vervolging*; — *Over het vasten*; — *Over de vermaning tot de kuischheid* enz. enz. De Latijnsche kerkvaders, die na TERTULLIANUS hebben geleefd, hebben zijn ongeluk betreurd, zijnen geest bewonderd en zijne werken bemind. De H. CYPRIANUS las dezelve vlijtiglijk, en wanneer hij naar dezen schrijver vraagde, was hij gewoon te zeggen: *Geef mij den meester.* VINCENTIUS VAN LERINS verzekert » dat hij onder de Latijnen is geweest, wat ORIGENES onder de Grieken was, namelijk de eerste man zijner eeuw.” Ofschoon de kracht zijner verbeelding, welke hij even zoo rijk als schoon bezat, hem dikwijls met uitmuntende redeneringen, meer oratorische dan overtuigende argumenten heeft doen paren, is toch in het algemeen het kenmerk zijner geschriften, de bondigheid. » Zij bevatten, zegt de zoo even aangehaalde schrijver, zoo vele uitspraken als woorden, en deze woorden zijn even zoo vele zegepralen.” De val van dezen grooten man moet des te meer verwonderen, daar

hij in zijne *Apologie der christenen* (§. 39), eene buitengewone vrees voor de excommunicatie aan den dag legt, welke hij eene *vervroeging van het toekomstige oordeel* noemt. Na denzelfden was hij trotsch, aan zijn gevoelen gehecht, en dreef hij den spot met de kerkelijke censuren. Hoe schoon zijne genie ook was, scheen zij van de eerste grondbeginselen ontbloot, wanneer hij zijne dwalingen wilde verdedigen; hij maakte zich belagchelijk door zijne geestdrijverij, vooral toen hij, op het gezag der droomerijen van PRISCILLA en MAXIMILLA, in eene ernstige twistrede trad over het gelaat en de kleur eener menschelijke ziel. Later de montanisten verlaten hebbende, werd hij de vader eener nieuwe sekte. Degene die dezelve uitmaakten, namen den naam van *Tertullianisten* aan. Zij hadden eene kerk te *Carthago*, tot op den tijd van den H. AUGUSTINUS, als wanneer zij hunne dwalingen lieten varen. De beste uitgave van TERTULLIANUS is die van *Venetie*, 1746, in fol. Ook vindt men de werken van TERTULLIANUS in de *Bibliotheek der kerkvaders, Parijs*, 1827.

* TERZI (FRANCISCUS), een beroemde Italiaansche schilder, te *Bergamo*, in 1540 geboren, beoefende zijne kunst te *Genua* en te *Rome*, alwaar hij zich voordeelig bekend maakte, en weldra veel roem verwierf. TERZI begaf zich vervolgens naar *Duitschland*; en na verscheiden steden

bezoekt te hebben, alwaar hij verscheiden schilderijen vervaardigde, hield hij zich te *Weenen* op. Keizer MAXIMILIAAN II belastte hem met een werk, waarvan hij zich zoowel kweet, dat deze vorst hem tot zijnen eersten schilder benoemde, en hem vervolgens, voor hem en zijne nakomelingen een privilegie van adeldom verleende, een in *Duitschland* zeer zeldzaam gunstbewijs. Bijna al de vorsten van dat land trokken partij van de talenten van TERZI, en hij verrijkte met zijne schilderijen: *Oostenrijk, Bohemen, Hongarij, Karinthien, Krain* enz. Hij kwam in 1589 in *Italië* terug, verbleef eenigen tijd te *Florence*, en vervaardigde er onderscheidene schilderijen: een der beste aan den H. LAURENTIUS opgedragen, vindt men in de kerk van dien naam. Op het einde zijner dagen, begaf TERZI zich naar *Rome*, alwaar hij, hoog bejaard, overleed.

TERZI. — Zie LANA-TERZI.

TESAURO (EMMANUEL), een piemontesch wijsgeer en geschiedschrijver der 17.^e eeuw, verdiende door zijne talenten het vertrouwen zijner meesters, en het was op hunnen last dat hij de *Geschiedenis van Piemont*, en later die der hoofdstad van dien staat ondernam. De eerste verscheen in het licht te *Bologna*, in 1643, in 4.to en die van *Turin* in die stad, 1679, 2 dl.ⁿ, in fol. De studiën, welke hij zich voor deze beide werken moest getroosten, ver-

schaften hem de gelegenheid, om bouwstoffen te verzamelen, tot eene algemeene geschiedenis van geheel *Italië*. Hij beperkte dezelve en vervaardigde er eene *verkorting* van, die zich enkel tot de tijden bepaalde, waarop dit land aan barbaarsche koningen was onderworpen geweest, *Turin*, 1664, in fol. [TESAURO, te *Turin*, in 1591 geboren, overleed aldaar in 1677].

TESCHENMACHER (GARNIER), te *Elberfeld*, in het hertogdom *Berg* geboren, calvinist predikant te *Xanten* en *Kleef*, overleed te *Wezel* in 1638. Het voornaamste zijner werken is *Jaarboeken der hertogdommen Kleef, Gulik, Berg en aangrenzende landen*, in het Latijn, *Arnhem*, 1638, in fol. Elk gedeelte dezer *Jaarboeken* wordt voorafgegaan, door eene aardrijkskundige beschrijving van het gewest, waarvan hij de geschiedenis levert: JUSTUS CHRISTOFFEL DITMAR (zie dat artikel) heeft er eene uitgave van geleverd, *Frankfort en Leipzig*, 1721 in fol. Dezelve is verrijkt met eene kaart, die het land voorstelt, zoodanig als hetzelfde in de middeleeuwen was, met handvesten en geleerde aantekeningen, die soms werkelijke verhandelingen zijn; zoo als die, welke den oorsprong en de opvolging der hertogen van *Limburg* betreft, blz. 430. JOANNES THOMAS BROSIUS randa de *Jaarboeken* van TESCHENMACHER aan, in een werk dat denzelfden titel voert. TESCHENMACHER heeft ook nog eenige godgeleerde werken, over-

eenkomstig de vooroordeelen der godsdienst, welke hij volgde, nagelaten.

TESSÉ (RENÉ FROULAY, graaf DE), in het voormalige Fransche gewest *Maine*, uit eene oude familie geboren, diende vroegtijdig en met roem. Na in 1693, de blokkering van *Pignerol* te hebben doen opheffen, voerde hij, gedurende de afwezigheid van den maarschalk CATINAT, het opperbevel in *Piemont*, en werd zelf maarschalk in 1703. Hij begaf zich in het volgende jaar naar *Spanje*, alwaar hij voor *Gibraltar* en *Barcelona* het hoofd stiet. Het opbreken van laatstgenoemd beleg was den vijanden zeer voordeelig, hij liet in zijne legerplaats onnoemlijken voorraad achter, en hij nam met zulke overhaasting de vlugt, dat hij 1500 gekwetsten, aan de menschlievendheid van den Engelschen generaal, graaf PETERBOROUGH, achterliet. Gelukkiger in 1707, verdreef hij de Piemontezen uit *Dauphiné*. De afkeer van de wereld boezemde hem, in 1722, het voorneemen in, om zich onder de camaldulenzers te begeven; maar hij was verplicht zijn toevlugtsoord te verlaten, om zich met de aangelegenheden van *Frankrijk* in *Spanje* te belasten. In 1725, teruggekeerd zijnde, begaf hij zich weder naar zijne afzondering, en overleed in de-

zelve den 10 Mei deszelfden jaars, in den ouderdom van 74 jaren, den roem nalatende van een schrander onderhandelaar, en een regtschapen man. De gevoelens van godsvrucht, welke zijne laatste dagen bezielde, bewijzen dat het gedruisch der wapens, en de verstrooiingen der staatszaken, zijn godsdienstig gevoel niet verzwakt hadden. Men heeft in 1806, in het licht gegeven: *Mémoires etc. (Gedenkschriften en Brieven van den maarschalk DE TESSE)*, 2 dl.ⁿ, in 8.vo (Zie COSNAC.)

TESTEFORT (JOANNES), een religieus der orde van den H. DOMINICUS, te *Lyon*, in 1595 geboren, kwam, na zijne geloften in een klooster dier stad te hebben afgelegd, zijne godgeleerde studiën, te *Parijs*, in het aan de universiteit verbondene gesticht zijner orde, *St. Jacobsstraat*, volbrengen. Hij werd licentiaat in 1626. Bij de verdediging der thesis, *Majeure ordinaire* (gewone groote) genaamd, onder het voorzitterschap van den doctor der *Sorbonne* IZAAK HABERT, en later bisschop van *Vabres*, stond hij in dezelve eene stelling voor, waarin de rector der universiteit iets meende te ontdekken, dat den ultramontaanschen aanmatigingen, op het gezag der vorsten gunstig konde zijn (*). Men had juist het werk van

(*) Zie hier deze stelling: *Merito dixeris sacram scripturam eam esse quae partim bibliis sacris, partim epistolis decretalibus summorum pontificum quatenus explicant sacram scripturam, partim sacris conciliis continetur.*

den Jesuit SANTAREL, veroordeeld om verbrand te worden. (Zie SANTAREL). Ofschoon hij niet tot de faculteit der godgeleerdheid behoorde, achtte de rector het van zijnen pligt, zich tegen de thesis van den dominikaner te verheffen: dien ten gevolge verwees hij dezelve naar eene vergadering van drie andere faculteiten, en deed aldaar een besluit uitvaardigen, bij hetwelke broeder TESTEFORT veroordeeld werd om dezelve aftekeuren, en, op straffe van eeuwig interdict, dezelve te komen herroepen. De geestelijkheid van Frankrijk, toenmaals in algemeene vergadering vereenigd, vond dat het noch aan taalkundigen, noch aan geneeskundigen, noch zelfs aan regtsgeleerden toekwam, om eene godgeleerde stelling te censureren. Middelerwijl verscheen er eene verklaring des konings, van 13 December 1626, die het besluit vernietigde, en aan den rector en aan wien het ook zijn mogt, de voortzetting der uitvoering verbood. Het parlement wilde aan dezen nieuwen twist deelnemen; maar de koning bragt hetzelfde tot zwijgen. Pater TESTEFORT ging met zijn licentiaat voort, tot in November 1627, als wanneer hij, daar hij zich het voorwerp van nieuwe vervolgingen zag, de partij koos, om zich naar zijn klooster te Lyon te begeven. Het algemeene kapittel zijner orde, te Rome in 1629 gehouden, stelde hem schadeloos voor het doctoraat, hetwelk hij niet had kunnen bekomen, door hem den titel

van meester in de godgeleerdheid optedragen, met het regt om te onderwijzen. Hij onderwees openlijk, tot aan zijnen dood, in 1644 voorgevallen, te Lyon, de wijsbegeerte en de godgeleerdheid. Men heeft van hem: 1.º *Philosophiæ thomisticae versibus concinnata, pars prima complectens dialecticam, logicam et physicam elaboratas*, op kosten zijner leerlingen gedrukt, Lyon, 1634, in 16.º Hij stelde zich voor om de bovennatuur- en zedekunde in denzelfden vorm te behandelen; men weet echter niet of hij dit ontwerp heeft uitgevoerd; — 2.º *Le Chemin etc. (De weg der volmaaktheid, of de Spiegel der hemelsche en goddelijke zeden)*, de vertaling van een stukje van den heiligen THOMAS van Aquino, met vele bijvoegselen, Het werk was voor de drukpers gereed, de schrijver had het privilege bekomen. Men weet echter niet of hetzelfde gedrukt is.

TESTELIN (LODEWIJK), een schilder, in 1615, te Parijs geboren, overleed in dezelfde stad, in 1655. De schilderij der opwekking van TABITHA door den H. PAULUS, welke men in de Lieve-Vrouwe-kerk ziet, doet het frissche en mollige van haar koloriet, het bevallige en edele van hare samenstelling de kracht en stoutheid van zijne penseelstreken bewonderen. Niemand was beter dan deze bekwame meester met de grondregels der schilderkunst bekend. De beroemde LEBRUN raadpleegde hem dikwijls, de achting en vriend-

schap, welke tusschen hen bestonden, zijn de lofspraak hunner talenten en hunner inborst.— HENDRIK TESTELIN, zijn broeder, in 1616 geboren en in 1695 overleden, onderscheidde zich in hetzelfde kunstvak. Hij is het, die in het licht heeft gegeven de *Conferentiën der akademie, met de gevoelens der bekwaamste Schilders over de Schilderkunde*; een werk dat veel bijval vond.

TETRICUS (CAJUS PESUVIUS), president van *Aquitanië*, uit eene consulaire familie, nam in 268 te *Bordeaux* het keizerlijke purper aan, en werd erkend als keizer van *Gallië*, *Spanje* en *Engeland*. Toen de stad *Autun* kort daarop aan het muiten was geslagen, onderwierp hij dezelve na eene gedenkwaardige belegering. TETRICUS handhaafde zich gedurende de regering van CLAUDIUS II, en een gedeelte van die van AURELIANUS; maar de aanhoudende vrees, waarin hem de onrustige en moedwillige geaardheid der soldaten bragt, bewogen hem, aan dezen laatste te schrijven dat hij hem de gewesten, waarin hij regeerde, zoude afstaan, zoodra als hij er zich van meester maakte. AURELIANUS trok dus met een leger op, tot voor *Châlons-sur-Marne*. Nadat TETRICUS zich had gehouden, alsof hij hem het hoofd wilde bieden, gaf hij zich over, en zijne soldaten waren genoodzaakt zich te onderwerpen. Ofschoon AURELIANUS bij zijne terugkomst te *Rome*, hem tot sieraad aan zijnen zegetogt

had doen dienen, overlaadde hij hem echter met gunstbewijzen, en noemde hem dikwijls zijnen ambtgenoot, en soms zelfs keizer. TETRICUS gedroeg zich wijselijk in de rust van een afgezonderd leven. Zijne regering had omtrent vijf jaren geduurd. In het *Luxemburgsche* vindt men nog sporen eener uitgestrekte legerplaats, die zijnen naam draagt.

TETZEL (JOANNES), een dominikaner religieus en geloofsonderzoeker, in 1470 te *Pirna* aan de *Elbe* geboren, werd door de Duitsche ridders gekozen, om de aflaten te prediken, welke zij tot den oorlog tegen de Moskoviëten bekomen hadden. Hij kweet zich zeer wel van deze taak. Eenigen tijd daarna droeg de aartsbisshop van *Mentz*, door Paus LEO X belast om de aflaten te verkondigen, dit werk, mede aan pater TETZEL op, die te dien einde religieuzen zijner orde aan zich verbond. Zij overdreven, zegt men, de kracht der aflaten, door aan het onkundige volk diets te maken, » dat men zeker was den hemel te zullen bekomen, zoodra men het tot het verdienen derzelve vereischte geld zou betaald hebben.” Het is ook mogelijk dat men overdreven is in de verwijtingen, welke men hun doet; maar het valt niet te betwijfelen, dat er misbruiken hebben bestaan, even gelijk dezelve in de beste zaken insluipen. JOANNES STAUPITZ, algemeen-vikaris der Augustijnen, gebelgd, dat de prediking der aflaten, niet aan zijne orde

was toevertrouwd, belastte zijne religieuzen, tegen de dominikanen te prediken. LUTHER koos deze gelegenheid om de dwalingen van JAN HUS, waarmede hij besmet was, openlijk aan den dag te leggen. Hij verdedigde thesis, tegenover welke TETZEL andere thesis stelde; de laatste beantwoordde vervolgens de verwijtingen en tegenwerpingen van LUTHER. Nadat KAREL MILTITZ, Pauselijke nuntius bij den hertog van Saksen, aan TETZEL verweten had, dat *hij gedeeltelijk de oorzaak der rampen van Duitschland was*, stierf deze religieus van verdriet daarover, in 1519. Op eenige bedenkingen na, was hij een wijs, geleerd en achtenswaardig man. Indien het waar is, zoo als men er niet aan kan twifelen, dat LUTHER slechts op den oogenblik wachtte, om uit te barsten en zijne sekte te vormen, zoo was het verwijt van den nuntius niet geheel naauwkeurig. TETZEL was veel- eer de gelegenheid dan de oorzaak der rampen van *Duitschland* geweest. De nuntius had gehoopt LUTHER te winnen, door zijnen voornaamsten tegenstander in het onrecht te stellen; maar hij was weinig met den geest der sectarissen bekend, en weldra verdween ook zijne hoop.

TEVIUS (JACOBUS), hoogleeraar der schoone letteren te *Bordeaux*, daarna in 1547 te *Coimbra*, was te *Praag* geboren. Het was onder zijn rectoraat, dat de Jesuiten in 1555, bezit

namen van de universiteit van laatstgenoemde stad. Hij was dichter, redenaar en geschiedschrijver. Zijne Latijnsche verhandelingen, zijne Gedichten, en zijne *Geschiedenis van de overwinning van Diu door de Portugezen*, in 1535, mede in het Latijn, *Parijs*, 1762, in 12.mo, bewijzen dat hij de goede schrijvers der oudheid gelezen had.

TEXEIRA (JOZEF), een Portugeche dominikaner, in 1543 geboren, was prior van het klooster van *Santarem*, in 1578, toen koning SEBASTIAAN, in *Afrika* dien ongelukkigen togt ondernam, in welken hij sneuvelde. Daar kardinaal HENDRIK, die hem opvolgde, kort daarna overleden was, volgde TEXEIRA, de partij van don ANTONIO, die door het gemeen als koning was uitgeroepen, kwam in 1581 met hem in *Frankrijk*, en overleed in 1604. Men heeft van hem: 1.º *De Portugallie ortu*, *Parijs*, 1582, in 4.to, vrij zeldzaam; — 2.º *Verhandeling over het Oriflamme* —, standaard der oude Fransche koningen —, 1598, in 12.mo; — 3.º *Lotgevallen van don SEBASTIAAN*, in 8.vo; — 4.º en andere meer romaneske dan geschiedkundige werken.

* TEXIER (CLAUDIUS), een Jesuit, in *Poitou*, in 1610 geboren, begaf zich in 1628 in de maatschappij. Na gedurende 5 jaren, de humaniora en de rhetorica te hebben onderwezen,

en de vier geloften te hebben afgelegd, wijdde hij zich toe aan het gewetensbestuur en het predikambt. Hij was te gelijkertijd rector der collegiën van *Limoges*, van *Poitiers*, van het professiehuis van *Bordeaux*, en eindelijk provinciaal van *Aquitanië*. Hij predikte, in 1661, de Vaste, voor *Lodewijk XIV.* Men heeft van hem: *L'impie etc. (De ongelukkige goddelooze of de drie vervloeking des zondaars, gedurende de advent gepredikt)*, *Parijs*, 1673 en 1678, in 8.vo Er bestaat eene latijnsche vertaling van, in *Duitschland*, in 1695, in 4.to gedrukt; — 2.º *Sermons etc. (Leerreden voor alle dagen van de Vaste)*, *Parijs*, 1675, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 3.º *Octaves etc. (Octaven van het H. Sacrament en van het Kruis)*, *Parijs*, 1676, in 8.vo; — 4.º *Sermons etc. (Leerreden over de geheimen des levens onzes Heeren, en der heilige Maagd, en over de andere geheimen onzer godsdienst)*, *Parijs*, 1677, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 5.º *Panegyrique etc. (Lofreden der Heiligen)*, *Parijs*, 1678, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 6.º *Sermons etc. (Leerreden voor de Zondagen)*, *Parijs*, 1678, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 7.º *Conduite etc. (Geestelijke handleiding voor de Retraite)*, *Parijs*, 1678, in 12.mo Pater *TEXIER* volgde, even als de predikers van zijnen tijd, de wijze, om het eerste gedeelte zijner verhandeling door het gezag der *H. Schrift*; het tweede door de gevoelens der kerkvaders; het derde door de redeneringen te bewijzen. Zijne leerreden zijn goed om te raad-

plegen maar kunnen tot geene voorbeelden dienen. Hij overleed, te *Bordeaux*, den 24 April 1687.

* *TEYSSEYRRE* (de abbé *ANTONIUS HIERONYMUS PAULUS ÆMILIUS*), den 13 April 1785, te *Grenoble* uit eene aanzienlijke familie geboren. Na zijne studiën in de centrale school te *Grenoble* te hebben volbragt, werd hij door zijne ouders in de polytechnieke school geplaatst alwaar hij zich door zijnen ijver voor de studie en door zijn uitmuntend gedrag onderscheidde. Hij ging van daar over tot de school van *Bruggen en wegen*, welke hij met het brevet van ingenieur en den post van repetitor bij de polytechnieke school verliet. Daar zijne roeping hem naar de dienst der Altaren trok, verliet hij de loopbaan, waartoe men hem bestemde, ging in het seminarie van *Saint-Sulpice*; en maakte er snelle vorderingen in de kerkelijke wetenschappen. Na in 1811, de *H. Wijdingen* te hebben ontvangen, verbond hij zich aan de congregatie van *St. Sulpice*, en werd met het catechetisch onderwijs der kinderen belast, eene betrekking waartoe hij, door zijne zachte inborst, en zijne innemende manieren, zeer geschikt was. Hij had grootelijks deel aan de zamenstelling van den *Catechismus van volharding*. Daar hij ontwaarde, dat het getal der priesters niet naar de behoefte geëvenredigd was, ondernam hij in 1814, de stichting eener gemeenschap, waarin men koste-

loos kinderen van 11 tot 12 jaren, bij welke men aanleg tot den geestelijken staat zou bespeuren, kon opnemen, en, ofschoon hij geene andere hulpmiddelen dan zijnen ijver, en zijn vertrouwen in de liefdadigheid van godvruchtige personen had, gelukte het hem echter, om binnen weinige jaren een wel bevolkt en bloeiend gesticht tot stand te brengen. In deze godvruchtige werkzaamheden werd hij gestoord door eene hevige ziekte, die binnen zes dagen, aan de Kerk een' harer ijverigste dienaars ontnam: de abbé TEYSSEYRE overleed den 23 Augustus 1818.

THADEUS. — Zie JUDAS (Heilige).

THAINVILLE. — Zie TAINVILLE.

THAIS, eene beruchte Grieksche ligtekooi, verleidde de jeugd van Athene: zij volgde ALEXANDER op zijne zegetogten, en spoorde hem aan om de stad *Persepolis* te verwoesten. Na den dood van den Macedonischen veroveraar, drong THAIS zich zoo zeer in bij PROLEMEUS, koning van *Egypte*, dat deze vorst, met haar in den echt trad. — Er was eene andere openbare vrouw van dien naam in *Egypte*, die de heilige PAPHNUTIUS (zie dat artikel) aan de verleidende bekoorlijkheden der wereld ontrukte, en die eene langdurige en opregte boetvaardigheid over hare ongeregeldeheden pleegde. Men zegt dat gedurende verscheiden

jaren, zij geen ander gebed uitstortte dan: *Qui plasmasti me, miserere mei!* (Gij, die mij geschapen hebt, ontferm U mijner!)

THALES, de eerste der zeven wijzen van *Griekenland*, alwaar hij de eerste school voor de wijsbegeerte stichtte, werd in 639 of 640 vóór J. C. in *Phenicië* en niet te *Milete*, alwaar hij eerst in gevorderden leeftijd kwam, geboren. Om voordeel te trekken van de kunde van hen die men bekwame lieden noemde, deed hij volgens het gebruik der ouden verscheiden reizen. Hij hield zich langen tijd op in *Egypte*, alwaar hij onder de priesters van *Memphis* studeerde: AMASIS, toenmaals koning van *Egypte*, gaf hem, zegt men, openbare bewijzen zijner achtling. Maar wijl dit alles tot de fabelachtige tijden behoort, kan men er met geene zekerheid over spreken. THALES keerde naar *Milete* terug, alwaar hij een beroemde leeraar werd. Van de *Zeven Wijzen*, was hij de eenige, die eene wijsgeerige sekte, de *Jonische* genaamd, stichtte. Men schrijft hem verscheiden zinspreuken toe; de voornaamste zijn: » Men moet niets aan iemand zeggen, waarvan hij zich kan bedienen om ons te benadeelen; en met onze vrienden leven, alsof zij onze vijanden konden zijn. — Het oudste wat er bestaat is *God*, want Hij is ongeschapen; het schoonste de *Wereld*, wijl zij het werk van God is; het grootste

het *Uitspansel*; het vlugste de *Geest* of het *Verstand*; het sterkste de *Noodzakelijkheid*; het wijste, de *Tijd*; het volhardendste, de *Hoop*; het beste, de *Deugd*; zonder welke er niets goeds bestaat. — De moeilijkste zaak, welke er in de wereld bestaat is *zich-zelven te kennen*; de gemakkelijkste, *anderen raad te geven*; en de zachtste de *vervulling zijner wenschen*." Volgens HOMERUS, nam hij aan, dat het water het eerste beginsel aller dingen was. Beiden hadden deze leer van de Egyptenaren ontleend, die aan den *Nijl* het voortbrengen aller wezens toeschreven. VAN HELMONT en MAILLET hebben deze verbeelding weder opgewekt, die des te holler en valscher is, daar het water eene onverdelgbare en onverderfelijke zelfstandigheid is, die zich in niets verandert, en altijd zich-zelve blijft (zie *Examen des Epoques de la nature*, N.º 97). THALES overleed in het jaar 548 vóór J. C. Hij had verschillende verhandelingen zamengesteld, die niet tot ons zijn gekomen. Eens, terwijl hij bezig was met de sterren te beschouwen, in eene diepte gevallen zijnde, zeide hem een oud besje: » Wel, hoe zoudt gij kennen wat er aan den hemel is, daar gij nog niet eens ziet, wat er zich aan uwe voeten bevindt?" Woorden, die CICERO met vele waarheid op alle wijsgeeren toepast, die zich uitputten in bespiegelingen over den toestand des hemels, en de natuur niet kennen, die zij met handen en voeten aanraken.

THALLUS heeft *Syrische Geschiedenissen* geschreven, waarvan de ouden met lof hebben gesproken; dezelve zijn niet tot ons gekomen, en wij kennen ze enkel door de aanhalingen van JUSTINUS den *Martelaar*, TERTULLIANUS, MINUTIUS FELIX, EUSEBIUS, enz. Men heeft opgemerkt dat deze schrijver volkomen overeenstemt met PHLEGON, betrekkelijk de duisternissen, die bij den dood des Verlossers plaats hadden (zie PHLEGON).

THAMAR, eene Kananeesche vrouw, huwde, in het jaar der wereld 2350, met HER, oudsten zoon van JUDA, die even als haar tweede echtgenoot ONAN (zie dat artikel) plotselijk stierf. Daar JUDA voor zijnen derden zoon SELA hetzelfde lot vreesde, zoo stelde hij, ondanks zijne beloften steeds uit, om hem met de weduwe zijner beide broeders in den echt te doen treden. Deze weigering mishaaide aan THAMAR: zij verkleedde zich als eene ligtekooi, versluijverde zich het aangezicht, plaatste zich aan den weg, langs welken zij wist, dat JUDA komen moest, en had vleeschelijke gemeenschap met hem. Toen eenigen tijd daarna hare zwangerschap was ruchtbaar geworden, werd zij, wegens ontrouw aan den haar verloofden echtgenoot, ten dood veroordeeld; maar toen zij naar de strafplaats uitgeleid werd, zond zij den ring, den armband en staf, dien zij van JUDA, als onderpand zijner liefde ontvangen had, aan hem terug, met het berigt, dat hij, aan wien deze

voorwerpen toebehoorden haar bezwangerd had. De verbaasde aartsvader, die berouw gevoelde, haar aan zijnen zoon SELA onthouden te hebben, verbrak het vonnis harer veroordeeling. Zij beviel later van tweelingen, PHARES en ZARA. Zij wordt in het geslachtregister des Zaligmakers genoemd, even gelijk drie andere vrouwen, die niet zonder verwijt waren; hetwelk van den eenen kant bewijst, de oprechtheid der Evangelisten, en van den anderen de barmhartige en leerzame inzichten van den Verlosser des menschedoms, die zich tot aller heil, aan den stand der zondaars onderwerpene, niet weigerde er van afstammen. Dit is de aanmerking van den H. HIERONYMUS: *Notandum in genealogia Salvatoris nullam sanctarum assumi mulierum, sed eas quas Scriptura reprehendit; ut qui propter peccatores venerat, de peccatoribus nascens, omnium peccata deleret; unde et in consequentibus RUTH, Moabitibus ponitur, et BETHSABEE, uxor URIE.*

THAMAR, dochter van DAVID en van MAACHA. AMNON, haar schoonbroeder, ontstak jegens haar in eenen vurigen hartstogt, en daar hij de hoop moest laten varen, om aan denzelfen voldoening te geven, zoo veinsde hij ziek te zijn. Zijne zuster THAMAR kwam hem, op zijn verlangen, bezoeken, en AMNON maakte van die gelegenheid gebruik om haar te verkrachten. Deze ellendeling, joeg haar daarna

in 1032 vóór J. C. schandelijk weg. Om de onteering zijner zuster te wreken, deed ABSALON AMNON op eenen feestmaaltijd vermoorden (II B. *der Koningen* XIII).

THAMAS. — Zie KOULI-KHAN.

THARACA, koning van *Ethiopië* en *Egypte*, kwam ter hulp van EZECHIAS en de stad *Jeruzalem*, door SENNACHERIB belegerd (IV *Koningen* XIX). Deze hulp werd echter nutteloos, door die, welke de Heer op eene vaardige en wonderdadige wijze aan de belegerden toebrengt. Dit is alles wat men van THARACA weet: hetgene wat de ongewijde *Geschiedenis* er van verhaalt, is slechts een zamenweefsel van fabelen, STRABO noemt hem THE-RACON; ook vindt men hem THIRHACA en TARACUS genaamd.

THARE, zoon van NACHOR, en vader van ABRAHAM, van NACHOR en ARAN, woonde te *Ur*, in *Chaldea*; en verliet die stad met zijnen zoon ABRAHAM, om zich naar *Haran*, eene stad van *Mesopotamië* te begeven, alwaar hij in den ouderdom van 205 jaren overleed. De tijdrekenkundigen, die bezwaar hebben gevonden, om het jaar der geboorte van ARRAHAM (*Gen.* XI, 26), met den ouderdom overeen te brengen, dien hij had bereikt, toen hij het bevel ontving, zijn land te verlaten (*Gen.* XII, 4), hebben de beide zendingen niet onderscheiden: duidelijk in de *Handelingen der Apostelen* (VII, 4),

uitgedrukt. Zie *Rationarium temporum* van pater PETAU, *pars 2, lib. 2, cap. 2*. Intusschen zijn eenige schrijvers van gevoelen, dat ABRAHAM in het 130.ste jaar van THARE is geboren, en dat, als de H. Schrift zegt, dat THARE zijne drie zonen in den ouderdom van 70 jaren teelde, zij het juiste tijdstip te kennen geeft, waarop hij kinderen begon te hebben, en dat ABRAHAM enkel daarom het eerste wordt genoemd, wegens zijne waardigheid van aartsvader, en zijn gewigt in de gewijde geschiedenis: even gelijk SEM het eerste onder de drie zonen van Noë wordt genoemd (*Gen. V, 31*), ofschoon het zeker is, dat JAPHET de oudste was. De Schrift zegt, dat THARE, toen hij *Chaldea* bewoonde, vreemde goden aanbad (*Jozue XXIV, 2*), maar op aandrang en het voorbeeld van zijnen zoon ABRAHAM, deed hij afstand van zijne bijgeloovigheden, om den waren God te aanbidden. Het is waarschijnlijk dat de godsdienst van THARE het Sabeïsmus of de aanbidding der sterren was; eene eeredienst in dat gedeelte van *Azië* zeer verspreid. MAIMONIDES spreekt er zeer breedvoerig over, en beweert dat ABRAHAM zelf in deze leer werd opgevoed, maar dat hij dezelve bestreed door even zoo eenvoudige als afdoende redeneringen. Het *Boek der Wijsheid* (XIII) spreekt ook over deze oude dwaling, en beschouwt de aanhangers derzelve meer verschoonbaar, dan degene, welke de werken der menschen aanbidden. De compilers der nieuwe

Algemeene Geschiedenis hebben, terwijl zij, zoo als gewoonlijk, de gewijde geschiedenis verminken, THARE met LABAN verward, en aan den eerste de afgoden van den laatste toegekend.

THARGELIA, eene beruchte Milesische vrouw, tijdgenoot van XERXES, voor wien zij in *Griekenland*, toen die vorst dat land wilde onderwerpen, vele aanhangers won. Tegelijkertijd ligtelooi en drogredenaarster zijnde, doorkruiste zij verscheiden landen, alwaar zij minnaars en bewonderaars verwierf, terwijl zij met eene nagebootste wijsbegeerte eene werkelijke losbandigheid, en met schoone woorden hatelijke handelingen vereenigde; zij eindigde hare togten in *Thessalië*, met welks vorst zij in den echt trad. [Volgens PLUTARCHUS, werd zij door een' harer minnaars vermoord].

THAULERUS. — Zie TAULERUS.

THECLA (*Heilige*), maagd, en volgens het meest algemeene gevoelen, martelares, was een der schoonste sieraden van de eeuw der apostelen. Er bestaan geene echte *Handelingen* (*Acta*) van deze heilige, zoo als pater STILTING zulks bewezen heeft (*Acta Sanctorum*, 6.^e dl., Septb. blz. 547). De H. HIERONYMUS verhaalt, volgens TERTULLIANUS, dat een priester JOANNES genaamd, werd afgezet, wjl hij valsche *Handelingen* van den heiligen PAULUS en van de heilige THECLA had gefabriceerd, en PAUS GELASIUS veroordeelde

een boek, hetwelk dien naam droeg. *BASILUS* van *Seleucia* heeft in de 5.^e eeuw een *Leven* dezer heilige in het licht gegeven; maar *TILLEMONT* bewijst dat hij zijne bouwstoffen uit niet zeer geloofwaardige bronnen heeft geput. *METAPHRASES* heeft ook een *Leven* dezer heilige in het licht gegeven; maar al wat hij er van verhaalt, is verre van geloofwaardig te zijn. Wat hier ook van wezen moge, de kerkvaders der eerste eeuwen hebben eene eervolle melding van haar gemaakt, en er bestaat geen grond om de mirakels, die zij van haar verhalen, in twijfel te trekken. De voornaamste omstandigheden van het leven dezer heilige zijn bijeen verzameld uit de geschriften der H. Vaderen, door *TILLEMONT*, 2.^e dl. blz. 60. Men kent de schoone dichtregels van den H. *GREGORIUS* van *Nazianze*; aldus in het latijn vertaald:

Quis *TIBULLAM* necis oripult, flammisque
(periculo ?
 Quis validos unguis vinxit, rabiemque fe-
(rarum ?

Virginitas. O res omni mirabilis aevi!
Virginitas fulvos potuit sopire leones:
 Dento nec impuro generosos *Virginis* artus
 Ausi sunt premere, et rigido discerpere mor-
(su.

— Men moet haar niet verwarren met de heilige *THECLA*, die in het jaar 304, te *Gaza* in *Palestina*, met *TIMOTHEUS* en *AGAPUS*, den marteldood onderging.

THEGLATH-PHALASAR of *TIGLATH-PIESAR*, koning der *Assyriërs*, volgde in het jaar 747 vóór J. C. op *PHUL*. Toen *ACHAS*, koning van *Juda*, zich

in *Jeruzalem* belegerd zag, door *RAZIN*, koning van *Syrië*, en *PHACEES* of *PHAKACH*, koning van *Israël*, zond hij al het goud en zilver, wat er in de schatkist des tempels was, naar *THEGLATH-PHALASAR*, om hem te bewegen te zijner hulp te komen. De Assyrische vorst trok dadelijk tegen *RAZIN* op, doodde hem, en vernielde *Damascus*; maar spaarde niet meer den koning der Joden. Hij verwoestte zijn land, en noodzaakte *ACHAS* hem jaarlijks eene aanzienlijke schatting te betalen. *THEGLATH-PHALASAR* veroverde ook de meeste steden van *Galilea*, en voerde de stammen van *NEPHTHALI*, *GAD*, *RUBEN*, en den halven stam van *MANASSE* gevankelijk mede. Hij overleed te *Ninive*, in 728 vóór J. C. *SALMANASAR*, zijn zoon, volgde hem op (IV *Koningen* XVI).

THEIAS, koning der *Gothen* in *Italië*, werd, na de nederlaag en den dood van *BADUELA*, in 552 verkozen. Hij had den generaal *NARSES*, een' veldheer van ondervinding, te bestrijden, en was verpligt, om bij den berg *Vesuvius* handgemeen met hem te worden. Dit gevecht was een der bloedigste, welke ooit hebben plaats gehad. *THEIAS* verdedigde zich als een held, en doodde bijna allen, die naderden om hem het leven te benemen. Toen hij eindelijk van schild wilde veranderen, maakte een vijandelijk soldaat van dezen oogenblik gebruik, om hem met zijne werpspies

te doorboren, en deed hem dood ter aarde nederstorten. Aldus sneefde THEIAS op het einde van het jaar 553.

THEIL. — Zie PORTE-DUTHEIL.

THEMISTIUS, een beroemd wijsgeer, was oorspronkelijk uit *Paphlagonia*. Zijn vader, mede een wijsgeer, zond hem vroegtijdig naar een gewest aan het *Pontus Euxinus* (de *Zwarte Zee*), alwaar hij de welsprekendheid onder eenen bekwamen meester beoefende. Hij maakte zulke groote vorderingen, dat men hem den bijnaam gaf van *Schoone Spreker*. Hij begaf zich naar *Konstantinopel*, alwaar hij de wijsbegeerte met veel bijval onderwees. CONSTANTIUS benoemde hem tot senator dier stad, en vier jaren later rigtte hij voor hem een standbeeld op. THEMISTIUS begaf zich in 376 naar *Rome*; maar wijl deze stad slechts de tweede des rijks was, wilde hij, door een belagchelijke, doch in de filozofen zoo gewone ijdelheid, welke aanbiedingen men hem ook deed, niet in dezelve blijven wonen. THEODOSIUS de *Groote* verhief hem in 384 tot prefekt van *Konstantinopel*. Hij was een heiden, doch zonder dweepzucht, en stond in vriendschapsbetrekking met den H. GREGORIUS van *Nazianze*. De overige omstandigheden zijns levens, zoo wel als het tijdstip van zijnen dood zijn onbekend. Reeds in zijne jeugd, vervaardigde hij aantekeningen op de *Wijsbegeerte van PLATO en ARISTOTELES*, en dit

werk vond veel bijval. Hetgene wat hij op ARISTOTELES had zamengesteld, verscheen in het licht te *Venetie*, 1570 en 1587, in fol.; en STOBÆUS haalt eene zinsnede aan uit zijn werk over de *Onsterfelijkheid der Ziel*. Er bestaan nog van hem 33 *Verhandelingen* in het Grieksch, die vol waardigheid en kracht zijn. In eene dier *Verhandelingen*, durft hij aan keizer VALENS, een vorst, die ariaansch zijnde, de regtzinnigen vervolgende, voordragen, dat men zich niet moest verwonderen, over de verscheidenheid van gevoelens onder de christenen, wijl dezelve niets was, in vergelijking dier menigvuldige meeningen, welke onder de Grieken, dat is onder de heidenen, bestonden. Er bestaat eene veel eenvoudiger redenering, te weten, dat men zich, volgens de uitdrukking van eenen anderen heiden (AMMIANUS MARGELLINUS), aan de leer der *Groote Kerk* behoort te houden. In zijne overige *verhandelingen*, zwaait THEMISTIUS, minder den wierook aan de vorsten van zijnen tijd toe, dan andere hoogdravende vleijers; dikwerf geeft hij hun wijsheidslessen. Er bestaan twee uitgaven zijner *Verhandelingen*, de eene door pater PETAU, en de andere door pater HARDOUIN: de laatste verscheen in 1684, in het grieksch en latijn, *Louvre*, in fol. [De beroemde ANGELO MAÏ, voorstander der Ambrosiaansche bibliotheek te *Milane*, heeft in 1816, eene uitgave geleverd van *Themistii Plauti et Isæi opera*, in

1 dl. In hetzelfde jaar gaf hij eene onuitgevene verhandeling van den zelfden schrijver in het licht].

THEMISTOCLES, een beroemd grieksch veldheer, in het jaar 535 vóór J. C. in het vlek *Phreas*, geboren; zijn vader NEOCLES was een braaf stil burger, en zijne moeder eene vreemdelinge. Zijne losbandigheid was zoo groot, dat zijn vader hem onterfde. Het gelukte hem deze smet uittewischen, door vroegrijpe talenten en zijn ijver voor de studie. Deze hoedanigheden verwierven hem gewichtige posten in de Atheensche republiek, en hij werd tot veldheer benoemd, toen XERXES tegen *Athene* optrok. Er werd besloten, dat de Lacedemoniërs de engte der *Thermopylen* zouden gaan verdedigen, alwaar zij wonderen van dapperheid verrigten; en dat de Atheners de vloot naar het naauw van *Artemisium*, boven *Eubaea*, zouden aanvoeren. De moed der Grieken en een hevige storm, vernielden een gedeelte der vijandelijke vloot; doch er had geen beslissend gevecht plaats. Nadat echter een landleger van XERXES den bergpas der *Thermopylen* was doorgetrokken, verspreidde het zich door *Phocis*, en verdelgde alles te vuur en te zwaard. Bij dit verschrikkelijk onheil, verzoende THEMISTOCLES zich met ARISTIDES (zie dat art.), die met al zijne mede-verbannen teruggeroepen werd,

en na zich aan het hoofd der zeemagt te hebben gesteld, won hij den slag van *Salamis*, die aan de Grieken 40 schepen kostte, doch waarbij de Perzers er 200 verloren. Maar hetzij dat zijne medeburgers ondankbaar waren, het zij, dat hij van den invloed, door zijne zegepralen verworven, misbruik maakte, hij werd, op verschillende wel of kwalijk gegronde beschuldigingen, onder anderen van deel te hebben genomen aan de zamenzwering van PAUSANIAS, door de wet van het *Ostracismus* (schelpengeregt), tot de verbanning veroordeeld. Na van de eene schuilplaats naar de andere te hebben gedwaald, nam hij zijne toevlugt tot den koning van *Perzië*, die hem met weldaden overlaadde, en hem het opperbevel over zijne legerscharen wilde opdragen. Daar de Athener noch de wapens tegen zijn vaderland voeren, noch aan ARTAXERXES mishagen wilde, zoo bragt hij zich, zegt men, in het jaar 470 vóór J. C. door vergif om het leven; THUCYDIDES doet hem aan eene natuurlijke ziekte sterven. THEMISTOCLES was moedig en ondernemend, en te gelijker tijd opgeblazen, oplopend en wangunstig. CORNELIUS NEPOS bekent dat hij een ondeugend mensch was; maar hij voegt er bij, dat zijne deugden tegen zijne ondeugden hebben opgewogen: *Hujus vitia maximis sunt emendata virtutibus*. Eene gewone wijze van spreken maar die daarom niettemin valsch

en ongerijmd is, in strijd met het wezen en de zuiverheid der deugd; die, zoo als HORATIUS zulks aanmerkt, niet kan bestaan, zoo lang als de ondeugd aanwezig is, of dat men haar met moed bestrijdt (*). De rust scheen hem te *verontrusten*, en de heerschzucht, die hem bezielde, gaf meer dan eenen verschrikkenden schok aan zijn vaderland. Er verscheen te *Frankfort*, in 1629, en te *Leipzig*, in 1710, in het licht *Brieven* in 8.vo, in het Latijn onder den naam van THEMISTOCLES; maar het is zeker dat dezelve niet van den Atheenschen veldheer zijn.

THEOCRITUS van *Syracusa*, of van het eiland *Cos*, bloeide onder PTOLENEUS PHILADELPHUS, koning van *Egypte*, in het jaar

285 vóór J. C. Men zegt dat hij de onvoorzigtigheid had, hekdichten, tegen HIENO, tiran van *Syracusa* te schrijven, en door dien vorst met den dood werd gestraft. THEOCRITUS heeft zich eenen grooten roem verworven; door zijne *Herderszangen*, die aan VIRGILIUS tot zijne *Landgedichten* ten grondslag hebben gediend. Hij maakte daarbij gebruik van den Dorischen tongval, door zijne meerdere weluidendheid en volle toonen, voor den herderskout bijzonder passend. De *Idyllen* van dezen dichter worden, met grond, voor een der schoonste beelden der natuur gehouden: de eer, welke VIRGILIUS hem heeft aangedaan, van hem natevolgen, moet zeer te zijne gunste innemen; VIRGILIUS, die in eene meer kiesche en beschaafde eeuw

(*) Virtus est vitium fugere, et sapientia prima Stultitia caruisse.

— Men zegt dikwijls, dat deze of gene mensch, *grootte ondeugden en grootte deugden bezit*; maar zulks is werkelijk niet naauwkeurig. De deugden staan in verband, en gaan niet afzonderlijk, en bij gevolg, gaan niet met de ondeugden gepaard. Al wie ééne deugd uit grondbeginsel, en op een voorbedachte wijze bezit, bezit al de overige, ten minste in het verlangen, in de pogingen en in de opsporing der middelen, om dezelve te erlangen. Hij kan in misslagen vervallen, maar hij erkent dezelve, en legt er zich op toe, om zich tegen de herhaling te wapenen. De ondeugende mensch kan deugdzame daden verrigten, wat derzelve voorwerp betreft, maar niet met betrekking tot de bron en de beginselen, waaruit zij voortvloeijen; hij verrigt deze daden uit belang, uit smaak, uit eenige werktuigelijke drijfveer, of door den indruk der omstandigheden; maar niet uit ware, zuivere, bestendige en beredeeerde liefde voor de deugd. Wijl eindelijk de deugd het uitwerksel der kracht is, kan zij niet bestaan met de gesteldheid der ondeugd, die de lafhartigheid is. *Er is geene deugd zonder sterkte*, zegt de filosoof van *Geneve*, en de weg der ondeugd is de lafhartigheid. Lang voor hem had een ander wijsgeer gezegd:

Virtus recludens immeritis mori
Oculum, negata tentat iter via.

leefde, heeft hem overtroffen; maar den Griekschen dichter verblijft de eer hem in die loopbaan voor te zijn gegaan, en hem den weg te hebben gebaad. FONTENELLE heeft de herderszangen van THEOCRITUS al te gestreng beoordeeld; en men moet er zich niet over verwonderen, wijl hij zelfs die van VIRGILIUS niet spaart. De *Idyllen* van THEOCRITUS zijn ten getale van 30. De eerste onder de talrijke uitgaven van dezen dichter van *Syracusa*, is die van *Venetië*, 1495, in fol. [Men onderscheidt die van *Oxford*, 1699, in 8.vo, en 1770, 2 dl.ⁿ in 4.to, in het Grieksch en in het Latijn; van *Londen*, 1729, in 8.vo, met aanteekeningen; van *Glasgow*, 1746, kl. in 4.to, in het Grieksch; van *Parma*, BODONI, 1792, in 8.vo, tot 200 exemplaren getrokken; van *Leipzig*, 1810, in fol. enz. Nog heeft men van THEOCRITUS, 23 *Puntgedichten* of *Opschriften*, en 3 fragmenten, waarvan het eene het vervolg zijner 29.^e *Idylle* schijnt te zijn].

THEODAS en THEUDAS, de namen van twee bedriegers, die beide zich voor den Messias wilden doen doorgaan. De eene werd gevangen genomen door SATURNINUS, landvoogd van *Syrië*, onder keizer AUGUSTUS; en de andere door CUSPIUS FADUS, aangestelde bij hetzelfde bestuur onder CLAUDIUS. Over den eerste wordt in het 5.^e Hoofdl. van de *Handelingen der Apostelen* gesproken.

THEODATUS, koning der Gothen in *Italië*, was de zoon eener zuster van koning THEODORICH. Nadat de koningin AMALASONTA, haren zoon ATHALARICH had verloren, plaatste zij, in 534, haren neef THEODATUS op den troon, en trad kort daarna met hem in den echt. THEODATUS was ondankbaar; hij verdreef zijne weldoenster, onder voorwendsel van overspel; uit het paleis van *Ravenna*, en na haar eenigen tijd gevangen te hebben gehouden, deed hij haar in een bad verwurgen. Keizer JUSTINIANUS, over den dood dezer vorstin, en de ondankbaarheid van haren echtgenoot verontwaardigd, verklaarde hem den oorlog. BELISARIUS trok naar *Italië*, en ontweldigde hem *Dalmatië* en *Sicilië*. THEODATUS dwong Paus AGAPETUS, om zich naar *Konstantinopel* te begeven, ten einde den keizer te bevredigen; maar VITIGES, zijn vriend en veldheer, stond tegen hem op, werd tot koning uitgeroepen, en deed hem in 536 sterfen. Op deze wijze bediende zich de Voorzienigheid van eenen ondankbare om eenen anderen ondankbare te straffen.

THEODEBERT of THEODEBERTUS I, koning van *Metz*, volgde in 534 zijnen vader THEODORICH op, en werd, ondanks de tegenkanting zijner oomen, door zijne leenmannen op den troon geplaatst; hij was, hun echter behulpzaam bij hunnen tweeden togt in *Bourgondië*, en bekwam zijn aandeel bij de versnippering van dat koninkrijk. Hij veree-

nigde zich in 537, met CHILDEBERT, tegen CLOTARIUS, zijnen oom; maar deze oorlog had geen gevolg. THEODEBERT sprong in 538 VITIGES, koning der Ostrogothen, bij, en deed in het volgende jaar zelf eenen inval in Italië, waarvan hij, met buit beladen, terugkwam; maar het grootste gedeelte van zijn leger, kwam door ziekte om het leven. In het volgende jaar, won JUSTINIANUS, THEODEBERT in zijne belangen, door hem dezelfde voordeelen toetestaan als VITIGES; en dit verdrag was voor de Galliërs een nieuwe titel van eigendom in Gallië. Sedert dien tijd, zegt PROCOPIUS, waren de Franschen onafhankelijke meesters van Marseille, eene volkplanting der Phocëers, en in het bezit dier Zee: hetwelk bewijst, dat er toenmaals reeds eene zeemagt bestond. THEODEBERT overleed in 548, toen hij, na een magtig leger op de been te hebben gebragt, tot zelfs in Konstantinopel, JUSTINIANUS ging aanranden, met wien hij in oneenigheid was geraakt. De eerst bekende heldendaad, sedert de vestiging der koningen van Frankrijk, in het grondgebied aan den linker-Rijnoever, is de veldtogt van dien vorst, tegen COCHILIAC, koning der Denen, die zijn landleger verloor, terwijl zijne vloot, die tegelijkertijd aankwam, door de Fransche vloot op de vlugt gedreven werd. De dapperheid van THEODEBERT, zijne milddadigheid en zijne zachtmoedigheid, verwierven hem den lof zijner tijdgenooten. Er bestaat

eene gouden munt van dien vorst, waarop aan de eene zijde zijne beeldtenis is uitgedrukt, met den titel van *Dominus noster*, welke enkel aan de keizers toekomt; van de andere zijde ziet men het zinnebeeld der overwinning, met de rijkswapenen. Hij liet deze munt slaan, om de trotschheid van JUSTINIANUS, die den titel van overwinnaar der Franschen had aangenomen, te vernederen. Zijn dood had op de jagt plaats, door dat een buffel-os eenen grooten boomtak op zijn hoofd deed nedervallen, welke hem van zijn paard stortte. THIBAUD, zijn zoon, volgde hem op.

THEODEBERT of THEODEBERTUS II, koning van Austrasië, beklom den troon, in 596, na den dood van zijnen vader CHILDEBERT, wiens staten hij met zijnen broeder THEODORICH, koning van Orleans, deelde. Hij regeerde in het begin onder de voogdijschap van zijne grootmoeder BRUNECHILDE; maar de grooten van Austrasië, de heerschappij dezer vorstin moede, bewogen haren klein-zoon, haar in 599 te verbannen. THEODEBERT, die zijne krijgsmagt, met die van zijnen broeder had vereenigd, versloeg achtereenvolgend CLOTARIUS en de Gaskonjers. BRUNECHILDE, op hem verbitterd, spoorde THEODORICH aan, hem den oorlog aan te doen. Deze vorst overwon hem in de gevechten van Toul en Tolbiac, en nam hem gevangen. THEODEBERT werd naar Châlons-sur-Saône gezonden, alwaar de

koningin BRUNECHILDE hem de haren liet afscheren, en kort daarna, in 612, van het leven berooven.

THEODELINDE, koningin der Longobarden, na in 592, weduwe van AUTHARIS te zijn gebleven, hield zij de teugels van het bestuur in handen, en plaatste de kroon op het hoofd van AGRULF, hertog van *Turin*, door met hem in den echt te treden; maar zij verschafte hem, zoowel als aan de geheele Longobardische natie, eene nog grootere weldaad, door hen het arianismus te doen verlaten, om Catholijk te worden. Eenigen tijd daarna, wikkelden de bisschoppen van *Istrië*, wegens de zaak der Drie-kapittels verdeeld, deze koningin in hunne scheuring. Nadat de H. GREGORIUS *de Groot*e, dit bericht met leedwezen had vernomen, en hij vreesde, dat zij, die de Longobarden door hare overtuiging uit de dwaling had getrokken, hen door haar voorbeeld tot verdeeldheid zoude brengen, leidde hij, ter voorkoming van eenen zoo noodlottigen slag, behendiglijk den geest dier vorstin, en bragt het zoover, dat zij in hare eerste vereeniging met de Kerk terugtrad. De H. GREGORIUS zond haar zijne zamenspraken. De dood van haren tweeden echtgenoot, liet haar andermaal meester van het rijk, hetwelk zij, gedurende tien jaren (616—626) met haren zoon ADALOALD of ADALWALD, bestuurde. ARIOWALD verdreef hen uit hetzelfde.

THEODEMIR, arijaansch koning der Sueven, of van *Galicië* in *Spanje*, volgde in 558, of op REMISMOND of op THEODOMONT. Na gezien te hebben, dat zijn zoon ARTAMIRE of MIRON, door de voorspraak van den H. MARTINUS, de gezondheid had terugbekomen, zwoer hij het arianismus af. Deze vorst beschermde de Catholijken, liet in 562 te *Lugo*, en in 563, te *Brachara* of *Braga*, ter bevestiging van het Catholijke geloof, kerkvergaderingen houden, en overleed in 570 (zie MARTINUS *van Dume* — *Heilige* —).

* THEODON (JOANNES BAPTISTA), een Fransche beeldhouwer, studeerde eerst te *Parijs*, doch begaf zich ter verdere ontwikkeling naar *Rome*, van waar LODEWIJK XIV hem beriep, om hem met andere kunstenaars, aan de versieringen van *Versailles* te doen arbeiden. Onder andere op prijs gestelde werken, voerde hij uit: *ATLAS*, *in eene Rots herschapeu*; en *PHAETUSA*, *in eenen populierboom herschapeu*. Men zag deze kolossale standbeelden te *Richelieu*. Zij zijn later naar *Parijs* gevoerd. De schoone groep van *Aria en Petus* is door THEODON begonnen en LE PAUTRE ten einde gebragt. THEODON overleed te *Parijs*, in 1713.

THEODORA, vrouw van keizer JUSTINIANUS I, was de dochter van eenen man die belast was, met het voeden der voor de schouwtooneelen bestemde dieren. Hare moeder had hare deugd

voor-geld veil, en de jonge THEODORA wierp zich weldra in de armen van iederéén. Een zekere HECEBOLUS van *Tyrus*, landvoogd van *Pentapolis*, onderhield haar gedurende eenigen tijd, maar hij werd haar weldra moede, en stiet haar van zich. Zij begaf zich naar *Alexandrië*, kwam te *Konstantinopel* terug, en had geen ander onderhoud, dan hetgene, wat hare ontuchtige levenswijze haar opbragt. JUSTINIANUS werd smoorlijk op haar verliefd. Hij maakte haar tot zijne minnares, bewoog keizer JUSTINUS, de wet in te trekken, welke aan eenen senator, het huwen met eene openbare vrouw verbood, en trad met haar in den echt. Deze vrouw, de partij der Eutychianen toegedaan, was volgens PROCORIS, de geesel des menschelijken geslachts; dezelfde schrijver schetst haar, na haar in zijne *Geschiedenis* geprezen te hebben, in zijne *Geheime Geschiedenissen*, op eene afgrijsselijke wijze. Volgens de voorzegging van den heiligen SABAS, bleef zij onvruchtbaar, en overleed in 565 (zie VIGILIUS, Paus).

THEODORA DESPUNA, in 810, in *Paphlagonië* geboren, was de dochter van een' krijgstruun, en ontving van de natuur eene volmaakte schoonheid en een' verheven geest, die door eene uitmuntende opvoeding ontwikkeld werd. Nadat EUPHROSINE, schoonmoeder van keizer THEOPHILUS, de schoonste jonge dochters des rijks had doen bijeenkomen, om uit dezelve voor

hem eene echtgenoot te kiezen, viel aan THEODORA, boven al hare mededingsters, de voorkeur ten deel. Zij was door hare godsvrucht en deugd, het sieraad van den troon. In 842, weduwe geworden zijnde, nam zij, gedurende de minderjarigheid van haren zoon MICHAËL, de teugels van het rijksbestuur in handen, en regeerde met wijsheid, gedurende vijftien jaren. Zij herstelde de vereering der beelden, en maakte daardoor een einde aan de ketterij der *Iconoclasten*, welke LEO de *Isauriër*, 120 jaren vroeger had ingevoerd, en die sinds dien tijd niet opgehouden had, den boezem der Kerk te verscheuren. Zij vernieuwde daarop, in 854, het vredesverdrag met BOGORIS, koning der Bulgaren, en gaf hem zijne zuster terug, die, na in de boeijen het christendom te hebben omhelsd, het geloof in haar land bragt. Hare zorg strekte zich uit, over alle takken des bestuurs, zij deed de wetten handhaven, en haar gezag eerbiedigen; maar wijl zij den hartstogten van MICHAËL in den weg stond, liet deze ont-aarde zoon, door laaghartige hovelingen daarenboven tegen zijne moeder ingenomen, haar, in 857, in een klooster opsluiten, waarin zij heiliglijk haar leven eindigde. De Grieken viëren haar feest op den 11 Februarij. Bij het verlaten van het rijksbestuur, liet zij in de openbare schatkist aanzienlijke sommen achter, welke zij bespaard had, zonder hare onderdanen te drukken.

THEODORA, eene Romeinsche dame, minder beroemd, wegens hare schoonheid, dan berucht wegens hare wulpschheid en hare misdaden. Zij was, in het jaar 908, te Rome zoo vermogend, dat zij het kasteel *St. Angelo* bezette, en op de verkiezing der Paussen eenen noodlottigen invloed uitoefende (zie MAROSIA). Eene bedroevende, doch voorbijgaande ergernis, die niets te kort doet aan de eer van den pauselijken Stoel, en slechts een onbeduidend wolkje, over eene lange reeks van licht en deugden verspreidt (zie ALEXANDER VI, JOANNES XII, VIGILIUS).

THEODORA, derde dochter van KONSTANTIÏN VIII, werd van het hof verjaagd, door haren schoonbroeder, ROMANUS ARGYRUS, dien zij den troon had willen doen verlaten, om er PRUSIANUS, haren minnaar, op te plaatsen. Zij werd in een klooster opgesloten tot op het einde der regering van MICHAËL CALAFATES, in 1042. Zij werd alstoen, met hare zuster Zoë, die met KONSTANTIÏN MONOMACHUS in den echt trad, tot keizerin uitgeroepen. Na den dood van genoemden vorst, in 1054, regeerde THEODORA met roem; zij maakte zich gevreesd bij de vijanden des rijks, hetwelk zij in vrede hield, koos bekwame staatsdienaars, deed den handel en de kunsten bloeijen, en verminderde de belastingen. Eene darmjicht, sleepte haar, in 1056, in den ouderdom van 76 jaren, na eene regering van omtrent

19 maanden, in het graf. Met haar stierf het geslacht van BASILIUS den Macedoniër uit, die in 867 den troon beklommen had. Er zijn nog verscheiden andere keizerinnen van dien naam geweest.

THEODORETUS (*Heilige*), priester van *Antiochië*, onderscheidde zich door zijnen ijver en zijnen moed, deed de godslasteringen van den graaf JULIANUS verstommen, en werd, op bevel van dien dwingeland, den oom van JULIANUS den *afvallige*, in 362, op eene wreede wijze ten dood gebracht.

THEODORETUS, te *Antiochië*, in 393 geboren, werd opgevoed in de kennis der talen. Nog zeer jong zijnde, nam hij zijnen intrek in een naburig klooster van *Apamea*, alwaar hij voor de deugd gevormd, tot het priesterschap opgeleid, en later (423) tegen wil en dank, tot het bisdom *Cyrus*, in *Palestina* verheven werd. In zijn hujs, aan zijne tafel, in zijne kleederdragt en huisgeraden, legde hij de grootste zedigheid aan den dag, maar hij was prachtlievend met betrekking tot de stad *Cyrus*. Hij liet aldaar twee groote bruggen bouwen, baden, fonteinen en waterleidingen aanleggen, zonder daarom de ondersteuning der armen en den luister der kerken uit het oog te verliezen. Hij werkte met zoo veel ijver en geluk in zijn diocees, dat uit 800 parochiën bestond, waarvan een aantal met verschillende ketterijen besmet waren, dat hij

het geluk had al zijne diocesaanen tot de regtzinnigheid terug te brengen. Zijn ijver bepaalde zich niet tot zijne kerk; hij ging te *Antiochië* en in de naburige steden prediken, alwaar hij zijne welsprekendheid en kunde deed bewonderen, en alwaar hij duizenden van ketters en zondaars bekeerde. De roem van dezen grooten man werd echter gedurende eenigen tijd beneveld, door de verkleefdheid, welke hij openbaarde, voor JOANNES van *Antiochië* en NESTORIUS; te gunste van welke hij tegen de twaalf *Anathema's* van den H. CYRILLIS van *Alexandrië* schreef; maar hij wischte deze smet uit, door zich met genoemden prelaat te verzoenen, en den aartsketter te veroordeelen. Het ongeluk, dat hij had gehad, van hem te begunstigen, was zeer verschoonbaar: verleid door het verstorven uiterlijke der Nestorianen, bleef hij zoo zeer blind voor den hoofd-inhoud hunner leer, dat hij zelfs geloofde, dat het concilie van *Efeze* en de H. CYRILLUS, de éénheid van natuur in J. C. leerden; maar zoodra hij de oogen had geopend, verhief hij zich met nadruk tegen deze huichelaars. Hij bestreed de Eutychianen, weerstond de bedreigingen van keizer THEODOSIUS II, en zag zich in de valsche kerkvergadering van *Efeze* gerustelijk afzetten. Zijne deugd zegevierde in 451, in de algemeene kerkvergadering van *Chalcedonië*, waarin zijne kunde en zijne wijsheid evenzeer schitterden. Hij werd op zijnen zetel hersteld, en eindigde,

eenige jaren later op eene heilige wijze zijne loopbaan; hij eindigde dezelve, zoo als hij haar begonnen was, in 458, in den vrede en de gemeenschap der Kerk. Zijne talrijke geschriften zijn: 1.° eene *Kerkelijke geschiedenis*, die belangrijke bijzonderheden bevat, welke men elders niet aantreft, en verscheiden oorspronkelijk stukken. Dezelve begint met het tijdstip, waarmede EUSEBIUS de zijne eindigt, namelijk met het jaar 324, en eindigt met het jaar 429. De geleerden merken in dezelve tijdrekenkundige feilen op; — 2.° een *Commentarium*, bij vragen en antwoorden, op de acht eerste boeken des bijbels; — 3.° een *Commentarium* op al de Psalmen; — 4.° *Verklaring van het Hooglied*; — 5.° *Aanteekeningen* op JEREMIAS, EZECHIËL, DANIEL, de twaalf kleine profeten, en op de brieven van den H. PAULUS. Het zijn slechts compilatiën, doch dezelve zijn met keuze gedaan. De schrijver vergelijkt zich daarbij met de Joodsche vrouwen, die daar zij noch goud, noch edelgesteenten aan God, voor den opbouw des tabernakels te geven hadden, het haar, de wol en de banden verzamelden, welke de andere gegeven hadden, dezelve sponnen en te zamen vereenigden; — 6.° Vijf boeken over de *Fabelen der ketters*. Dit is eene geschiedenis der oude ketterijen. In het 4.° boek verheft hij zich met nadruk tegen NESTORIUS, wiens partij hij met vuur had omhelsd; — 7.° *Tien Leerreden over de Voorzienig-*

heid. Dit is een der beste werken der oudheid over dit onderwerp; — 8.º *Twaalf Verhandelingen over de genezing der valsche gevoelens der Heidenen*. Men vindt hierin zeer belangrijke bijzonderheden over de godgeleerdheid der heidenen, over de goddeloosheid hunner wijsgeeren, en over de ondeugden, waardoor zij hunne leer in minachting bragten; — 9.º *Godsdienstige Geschiedenis of Philotea*. Dit is de levensbeschrijving van 30 Kluizenaars, die ten zijnen tijde leefden; — 10.º *CXLVII Brieven*, bijeenverzameld in de uitgave van pater SIRMOND enz. Men vindt in zijne geschriften uitgezochte denkbeelden, edele uitdrukkingen, eenen sierlijken en zuiveren stijl, samenhang en kracht in de redeneringen. Het eenige verwijt, hem door PHOTIUS gedaan, is van dikwijls al te stoute leenspreuken te gebruiken. De beste uitgaven zijner *Werken* is die van pater SIRMOND, in het Grieksch en Latijn, 1642, 4 dl.ⁿ, in fol. waarbij pater GARNIER, een Jesuit, in 1684, een 5.^e dl. heeft gevoegd, hetwelk verschillende andere verhandelingen, mede van THEODORETUS, met breedvoerige bespiegelingen over het nestorianismus bevat. Pater GARNIER verklaart zich daarin heviglijk tegen THEODORETUS, maar pater SIRMOND, zoo wel als TILLEMONT, pater ALEXANDER, pater GRAVESON enz. nemen de verdediging van den bisschop van *Cyprus* op zich. Terwijl de 5.^e algemeene kerkvergadering

XXIII DEEL.

zijne werken tegen den H. CYRILLUS veroordeelt, randt zij zijnen persoon niet aan, die door het concilie van *Chalcedonië*, de heilige Paussen LEO en GREGORIUS als regtzinnig was erkend (zie IBAS en VIGILIUS).

THEODORICH of THEODORICUS, koning der Gothen, gedood in den veldslag, welken hij met AËTIUS, tegen ATTILA won. Zijn zoon THORISMOND of THORMUND volgde hem op. Men verzekert, dat de jonge vorst, met het verlangen beziel, om zijnen vader te wreken, het leger der Hunnen zou verdelgd hebben, en AËTIUS hem zulks niet belet had (zie ATTILA).

THEODORICH of THEODORICUS, eerste koning der Ostrogothen in *Italië*, natuurlijke zoon van THEODOMIR, 2.^{en} koning dier natie, werd, in 461, door WALAMIR, broeder en voorganger van THEODOMIR, aan keizer LEO I, als gijzelaar gegeven. Hij bewees groote diensten aan keizer ZENO, door BASILISCUS van zijnen troon verdreven. Deze vorst liet voor hem, regt tegen over het keizerlijk paleis, een standbeeld te paard oprigten, en vereerde hem, in 484, met het consulaat. Hij zond hem vervolgens naar *Italië* tegen ODOACER, dien hij verscheiden malen sloeg, en met wien hij in 493 den vrede sloot. Nadat hij eenigen tijd later dien vorst, onder verschillende voorwendselen had doen ombrengen, zag hij zich meester van geheel

F f

Italië. Om zich in zijne nieuwe staten te bevestigen, trad hij in den echt met eene zuster van CLOVIS of CLODOVEUS, koning van *Frankrijk*, ging andere vermogende verbindtenissen aan, en sloot den vrede met keizer ANASTASIUS, en met de Wandalen van *Afrika*. THEODORICH, na hevige schokken tot rust gekomen, was er slechts op bedacht, zijn rijk te beschaven. Zijn raad was zamengesteld uit enkel bekwame en deugdzame mannen, zoo als een CASSIODORUS, een BOËTIUS, een ENNODIUS enz. En terwijl de barbaarsheid, de Franken, de Visigothen en de overige volken, welke onderling den buit van het Romeinsche rijk verdeelden, vernederde, was het hof van THEODORICH het middelpunt der beschaving. De letteren werden in *Italië* aangekweekt, en men zag er eenige stralen dier gulden eeuw schitteren, welke de regering van AUGUSTUS zoo gedenkwaardig heeft gemaakt. Men ontdekte er bijna niet, dat men er onder de heerschappij der barbaren was vervallen. Zoo vele voordeelen bragten te weeg, dat AMALASONTA, zijne dochter, eene uitmuntende opvoeding ontving. Ofschoon deze vorst arijaansch was, beschermde hij de Catholijken. Hij wilde zelfs niet, dat zij arijaansch zouden worden om hem te behagen, en liet een' zijner begunstigde officieren onthoofden, wjl hij het arianismus had omhelsd, terwijl hij hem deze merkwaardige woorden toesprak: » Indien gij in uwe trouw jegens God zijt te kort gescho-

ten, hoe zult gij haar dan ten opzichte van mij in acht nemen die slechts mensch ben? » Zijne regtschapenheid deed hem door de regtzinnigen, als regter verkiezen, in eene zuiver kerkelijke zaak. Na den dood van PAUS ANASTASIUS in 498, betwistten LAURENTIUS en SYMMACHUS elkander den Pauselijken troon, men beriep zich op THEODORICH, die ten gunste van SYMMACHUS uitspraak deed. Rome had hem verscheiden gebouwen, en de herstelling zijner muren te danken. Hij verfraaide *Pavia* en *Ravenna*. Hij voegde bij de oude welten, 150 nieuwe; regelde het toevlugtsoord der heilige plaatsen, en het erfregt op de nalatenschap van geestelijken, welke zonder testament stierven. Met één woord, hij was gedurende 33 jaren, de vader der Italianen en Gothen; de onpartijdige weldoener van beide, en even dierbaar aan de twee natiën. Hij deed den handel in zijne staten bloeijen. De policie werd er zoo naauwkeurig waargenomen, dat men op het land zijn goud even zoo veilig kon bewaren als in de steden, waarin de meeste orde heerscht. Hij beschermde en beoefende de letteren. De door hem aangewonnen staten waren zeer uitgestrekt. Zijne heerschappij strekte zich uit over *Italië*, *Sicilië*, *Dalmatië*, *Noricum*, *Pannonië*, de beide *Rhetiën*, *Provence*, *Languedoc* en een gedeelte van *Spanje*. Zijn roem handhaafte zich niet tot aan het einde. De jaren en zwakheden maakten hem naijverig, gierig, onrustig, arg-

wanend. Vleijers maakten van deze omstandigheid gebruik, om de beide eerbiedwaardigste onderdanen, die de republiek kon aanwijzen, te doen vallen: SYMMACHUS senator, en BOËTIUS, zijn schoonzoon werden ten dood gebragt. De heilige Paus JOANNES werd te *Ravenna* in één gevangenhok geworpen, waarin hij stierf. THEODORICH, in de volle beteekenis des woords, een dwingeland geworden, overleefde deze wreedheden niet lang. Toen men hem eens aan tafel den kop van eenen visch voordiende verbeeldde hij zich, dat zulks het hoofd van SYMMACHUS was, hetwelk hem bedreigde, hij begaf zich te bed, en overleed den 30 Augustus 526, door vroegingen verscheurd, welke niemand tot bedaren kon brengen. Nadat BELISARIUS de Gothen uit *Italië* had verdreven, liet hij al de standbeelden van THEODORICH omverwerpen. Men spaarde echter zijn praalgraf te *Ravenna*; hetwelk tegenwoordig nog bestaat, en door zijne schoonheid de bewondering der reizigers verwekt.

THEODORICH of THEODERICUS I, koning van *Frankrijk*, 3.^e zoon van CLODOVEUS II, en broeder van CLOTARIUS III en van CHILDEBERT II, beklom in 670, door de zorg van ENROÏN, opperhofmeester, den troon van *Neustrië* en *Bourgondië*; maar kort daarna, werd hij, op bevel van CHILDERIK, koning van *Austrasië*, kaal geschoren, en in de abdij van *Saint-Denis* opgeslo-

ten. Na den dood van zijnen tegenstander, in 673, hernam hij den scepter, en liet zich beheerschen door ENROÏN, die verscheiden doorluchtige hoofden aan zijne hartstogten offerde. PIPYN, meester van *Austrasië*, verklaarde hem den oorlog, en overwon hem, in 687, te *Testri*, in het *Vermandedesche*. Deze vorst, door den president HÉNAULT, THEODERIC III genaamd, overleed in 691; in den ouderdom van 39 jaren. Hij was de vader van CLODOVEUS III, en CHILDEBERT III, koningen van *Frankrijk*.

THEODORICH of THEODERICUS II of IV, koning van *Frankrijk*, bijgenaamd *de Chelles*, wjl hij in dat klooster was opgevoed, was de zoon van DAGOBERT III, koning van *Frankrijk*. Hij werd, in 720, door KAREL MARTEL uit zijn klooster gehaald, om op den troon te worden geplaatst. Hij voerde slechts den titel van koning want zijn minister oefende er het geheele gezag van uit. THEODORICH overleed in 737, in den ouderdom van 25 jaren. Na zijnen dood, had er een vijfjarig tusschen-bestuur plaats.

THEODORICH of THEODERICUS I, koning van *Austrasia*, zoon van CLODOVEUS I, koning van *Frankrijk*, bekwam, in 511, tot zijn aandeel, de stad *Metz*, hoofdplaats van het koninkrijk *Austrasia*, *Auvergne*, *Rouergue*, en eenige andere gewesten, welke hij, gedurende het leven zijns

vaders aan de Visi-Gothen ont-weldigd had. Toen in 515, eene Deensche vloot aan den mond der *Maas* geland was, en de bemanning derzelve tot op zijn grondgebied was door-gedrongen, werd deze door THEODEBERT, zijnen zoon, dien hij tegen haar had opgezonden, geslagen, en haar koning CLOCHILAIG gedood. In 528, verbond hij zich met zijnen broeder CLOTARIUS I, koning van *Soissons*, tegen HERMENFROI, dien zij van zijne staten be-roofden, en boven van de muren van *Solbiac*, waarin zij hem, onder belofte van hem wel te behandelen, gelokt hadden, deden nederstorten. Middeler-wijl viel CHILDEBERT, zijn broeder, koning van *Parijs*, in *Auvergne*. THEODORICH snelde aan ter verdediging van hetzelfde, en verkreeg gewapenderhand den vrede. Hij overleed in 534, in den ouderdom van 51 jaren. THEODORICH was dapper aan het hoofd des legers, en wijs in den raad; maar hij werd door heerschzucht verslonden en offerde alles op, om aan dezelve voldoening te geven. Hij was de eerste, die aan de Boijers, een Beijersch volk, wetten gaf, welke hij door bekwame regts-geleerden had doen ontwerpen. THEODEBERT, zijn zoon, volgde hem op.

THEODORICH of THEODERICUS II, *de Jonge*, koning van *Bour-gondië* en *Austrasia*, 2.^e zoon van CHILDEBERT, werd in 587 geboren. Hij bragt met THEO-DEBERT II, zijnen broeder, de

eerste jaren zijns levens, onder het regentschap der koningin BRUNECHILDE of BRUNEHAUT, hun-ne grootmoeder, door. Nadat THEODEBERT aan BRUNECHILDE het rijksbestuur had ontnomen, nam deze gebelgde vorstin met THEODORICH, de wijk naar *Or-leans*; laatstgenoemde bewoog zij, de wapens tegen zijnen broeder. optevatten, terwijl zij hem verzekerde, dat deze geen zoon van CHILDEBERT was, en dat zij hem onderstoken had, in de plaats van zijnen oudsten zoon, die overleden was. THEODO-RICH volgde dezen raad op, (zie THEODEBERT) en overleed kort daarna (613) te *Metz* aan den rooden loop juist op het tijdstip, dat hij zich gereed maakte, om CLOTARIUS, koning van *Soissons*, den oorlog aantedoen. Men vindt in eenige kronijk-schrijvers, betrekkelijk THEODO-RICH, verscheiden bijzonderheden, die zeer twijfelachtig zijn, ten minste wat de voornaamste omstandigheden betreft: het is zeker dat men op de rekening van BRUNECHILDE meer dan eene gruweldaad heeft geplaatst, waar-van het niet moeilijk is haar te regtvaardigen; ofschoon het onmogelijk is haar geheel en al vrij te pleiten.

THEODORUS van *Mopsuestia*, omhelsde het kloosterleven, doch keerde in de wereld terug, om in den echt te treden. De hei-lige CHRYSOSTOMUS, die hem teederlijk beminde, schreef hem twee *Vermaningen*, om hem tot zijnen pligt terug te bren-gen, en hij had den troost er

in te slagen. (Deze *Vermaningen* komen voor, in het eerste deel zijner *Werken*, Benediktijner uitgave). THEODORUS, in 381 op den stoel van *Mopsuestia*, eene stad in *Cilicië*, verheven, verviel weldra in dwaling. Hij overleed in 428. Men kan hem beschouwen als den eersten grondlegger der ketterij, welke twee personen in JESUS CHRISTUS onderscheidde. Wanneer men zijne werken nagaat, ziet men, dat zijn geest met het beginsel doordrongen was, hetwelk later de Socinianen hebben gepredikt, » dat men alles voor de regtbank der rede brengen, en enkel datgene aannemen moet, wat zij goedkeurt." Een beginsel, dat het gebouw des geloofs in zijne grondslagen ondermijnt, en al de sekten heeft voortgebracht, welke de Kerk verwoest hebben. THEODORUS had tegen den H. HIERONYMUS geschreven, ter verdediging der ketterij van PELAGIUS. De beruchte JULIANUS van *Eclana*, een der aanhangers van dezen aartsketter van zijnen zetel verdreven, nam de wijk bij hem, en vermeerderde het getal zijner leerlingen. THEODORUS hield zijne leer langen tijd verborgen, maar toen het nestorianismus uitbarstte, was zij reeds in vele geesten verspreid. De nestorianen bedienden zich in 431, na den afloop van het concilie van *Efeze*, ter bevestiging hunner dwalingen van de werken van dien ketter. In de 5.^e algemeene kerkver-

gadering, in 553, te *Konstantinopel* gehouden, werden de persoon en de werken, van THEODORUS van *Mopsuestia*, in den ban gedaan; maar men oordeelde gunstiger over IBAS en THEODORETUS, wier personen gespaard werden, ofschoon eenige hunner geschriften niet vrij schenen van de dwalingen, welke THEODORUS verdedigd had (zie IBAS, VIGILIUS en PELAGIUS I). Zijne voornaamste werken zijn: 1.º een *Commentarium op de Psalmen*, in de *Reeks* van pater CORDERIUS (zie ORLEANS. — LOUWIK VAN —); — 2.º een *Commentarium* in handschrift op de 12 *kleine profeten*. Dit commentarium bewijst dat de schrijver een deïst was; — 3.º Verscheiden *fragmenten* in de *Bibliotheek* van PHOTIUS. Men vindt zijne geloofsbelijdenis in de verhandelingen van pater GARNIER op MARIUS MERCATOR.

THEODORUS-STUDITES (*Heilige*), werd aldus genoemd, wjl hij abt was van het klooster van *Stude*, door STUDIUS, romeensch consul, in eene der voorsteden van *Konstantinopel* gesticht. Hij werd geboren in 559, en omhelsde het kloosterleven, in den ouderdom van 22 jaren. De vrijheid, met welke hij keizer KONSTANTIJN, Zoon van LEO IV laakte, wjl deze vorst, de keizerin MARIA had verstooten, om met THEODORA in den echt te treden, en zijne weigering, onder LEO den armeniër, MICHAEL den stamelaar en andere iconoclastische keizers, om de

beelden te veroordeelen, haalden hem hevige vervolgingen op den hals. Hij antwoordde aan LEO den *Armeniër*, die bij hem aandrang om zijne dwalingen te omhelzen: » Gij zijt belast met den staat en het leger, draag er zorg voor, maar laat de zaken der Kerk aan de herders en godgeleerden over." Het was ongelukkiglijk de dulle zucht der Grieksche keizers van de middeleeuwen, van zich altijd met de zaken der Kerk te bemoeijen, enkel en alleen om dezelve in verwarring te brengen, en er het speeltuig hunner luimen van te maken; een voorbeeld, door eenige vorsten der 18.^e eeuw al te zeer nagevolgd. » Niets is noodlottiger voor eenen staat, en tevens is niets ongerijmder, zegt de graaf d'ALBON, dan aan allen regten te ontnemen, om er de regten van eenen enkele van te maken." Na eene 7 jarige ballingschap, verkreeg THEODORUS, bij den dood van LEO, zijne vrijheid weder. Deze volijverige abt eindigde zijne loopbaan den 11 November 826, op het eiland *Chalcis*, tegen over *Konstantinopel*. Er bestaan nog van hem: 1.º twee *Testamenten*; het tweede is door pater SIRMOND (in het Fransch) vertaald, en komt voor in zijne *Werken*; — 2.º Twee *Boeken met Brieven*; — 3.º 123 *Puntgedichten*, in Jambische verzen; — 4.º *Verhandeling over de vereering des kruises*, door GRETZER in het licht gegeven; — 5.º de groote en kleine *Catechismussen*, dit zijn onderrigtingen welke hij

voor zijne monniken hield. BARONIUS schrijft hem acht *Oden* toe op de heilige beelden, maar dezelve zijn van een later schrijver. LIVINEUS heeft eene vertaling in het licht gegeven van het grootste gedeelte der werken van den heiligen THEODORUS, *Antwerpen*, 1602; maar dezelve wordt niet op prijs gesteld. Niemand heeft met meer bondigheid over het onderwerp der beelden geschreven, dan deze heilige; zijn stijl is duidelijk, beknopt en sierlijk. Degene die de tucht en de zeden der Grieksche kerk, in de 8.^e en 9.^e eeuwen wenschen te kennen, zullen deze werken met vermaak lezen. Het geloofwaardige *Leven* van den heiligen THEODORUS, door eenen ongenoemde, is met een gedeelte zijner *Werken* in het licht gegeven, *Parijs*, 1696, *Venetië*, 1728; maar de uitgever schrijft zulks ten onregte toe aan den monnik MICHAËL.

THEODORUS, *de Lector*, dus genaamd, wyl hij voorlezer was der groote kerk van *Konstantinopel*, had eene *Kerkelijke Geschiedenis* zamengesteld van het twintigste jaar der regering van KONSTANTIÏN den Groote af, tot op den dood van dien vorst. Dit werk was in twee Boeken verdeeld. Hij had hetzelfde ontleend uit de *Geschiedenissen* van SOCRATES, van SOZOMENUS THEODORETUS. Het komt in sommige bibliotheken in handschrift voor, en is nog niet gedrukt geweest. THEODORUS had nog eene andere *Kerkelijke Geschiedenis* zamengesteld, van het ein-

de der regering van THEODOSIUS den Jonge, tot het begin van JUSTINUS. Wij bezitten slechts uittrekselen van dit werk. HENDRIK DE VALOIS heeft ons al datgene geleverd, wat hij van THEODORUS in SUIDAS, THEOPHANUS en JOANNES DAMASCENUS heeft kunnen bijeenzamelen.

THEODORUS, in 626, op den bisschoppelijken stoel van *Pharan* verheven, was de eerste grondlegger van het monotheïsmus. Zijne geschriften werden in 649 in het concilie van *Lateranen* veroordeeld, welk vonnis, in 680, in de zesde algemeene Kerkvergadering bevestigd werd.

THEODORUS I, te *Jeruzalem* geboren, volgde JOANNES IV, den 24 November 642, op den Stoel van den H. PETRUS op. Hij veroordeelde PYRRHUS en PAULUS, patriarchen van *Konstantinopel*, die monotheliten waren, en overleed heiliglijk den 13 Mei 649. Zijne zachtmoedigheid, zijne liefdadigheid en zijne deugden deden hem algemeen betreuren. Hij is de eerste Paus welken men *Opper-herder* heeft genoemd, en de laatste, welken de bisschoppen *broeder* noemden. De luister van den eersten Stoel en de indruk van het Pauselijk gezag werden des te noodzakelijker naar mate men zich meer van de eerste eeuwen der Kerk verwijderde, waarin de geloofsleer en de tucht, nader bij derzelve bron zijnde, zich als 't ware door zich-zelve handhaaf-

den; daarenboven begon *Europa* zich in verschillende staten te verdeelen, en had alzoo behoefte, aan een middelpunt van eenheid, genoegzaam indrukwekkend, om zijnen invloed op nationale verdeeldheden uitte oefenen. Voor het overige, voegde de naam niets bij het wezenlijke gezag dat vóór hem de Paussen met dezelfde uitgebreidheid, en dezelfde kracht hadden uitgeoefend (zie INNOCENTIUS, GREGORIUS, LEO enz).

THEODORUS II, Paus na ROMANUS, in 898, overleed 20 dagen na zijne verheffing. Hij liet het lijk van FORMOSUS, op last van STEPHANUS VI, in den *Tiber* geworpen, op eene plegtige wijze in de begraafplaats der Paussen bij zetten.

THEODORUS van *Kantelberg* (*Heilige*) een monnik van *Tarusus* in *Cilicië*, werd, in 668 te *Rome* zijnde, door Paus VITALIANUS naar *Engeland* gezonden om er den bisschoppelijken stoel der kerk van *Kantelberg* te bekleeden. Hij was de eerste aartsbisschop dier kerk; en oefende het primaatschap over de geheele Britsche-kerk uit. Men vindt bij WILLIAM MALMESBURY en in de Conciliën van *Engeland* door WILKENS de brieven van Paus VITALIANUS, welke hem deze waardigheid opdroegen. Hij herstelde in dat rijk het geloof en de kerkelijke tucht. Hetgene, wat ons van zijn *Boeteboek* (*Penitenciel — Codex poenitentialis* —) en zijne andere

werken overblijft, is bijeenverzameld door JACOBUS PETIT, en te *Parijs*, in 1677, in 2 dl.ⁿ, in 8.vo, met geleerde aantekeningen in het licht gegeven. Dom LUCAS D'ACHERY, heeft (9.^e dl. van het *Spicilegium*) 120 artikelen uit dit Boeteboek medegedeeld. Men vindt het ook in het 6.^e dl. der Conciliën van pater LABBE. De uitgave, welke JACOBUS PETIT er van heeft geleverd, bevat een aantal bijvoegselen van Canons, uit andere Boeteboeken van het Westen ontleend, en waarin THEODORUS zelf wordt aangehaald. THEODORUS overleed in 690 in den ouderdom van 88 jaren, na scholen te hebben gesticht ter onderrigting zijner kudde.

THEODORUS of DIETRICH VON NIEM, te *Paderborn* geboren, secretaris van verscheiden Pausen, bragt omtrent 30 jaren aan het hof van *Rome* door. Hij vergezelde JOANNES XXIII naar de kerkvergadering van *Constans*, en overleed kort daarna, hoog bejaard, in 1417. Men heeft van hem: 1.º *Geschiedenis van de scheuring der Paussen, Neurenberg*, 1592, in fol. Dit in 3 boeken verdeelde werk strekt zich uit van den dood van GREGORIUS XI tot de verheffing van ALEXANDER V; — 2.º *Leven van Paus JOANNES XXIII, Frankfurt*, 1620, in 4.to; — 3.º *Dagverhaal* van hetgene wat er op het Concilie van *Constans* plaats had, tot op de afzetting van dien Paus (JOANNES XXIII); — 4.º eene hevige *Smaadrede*, tegen dezen ongelukkigen op-

perpriester, zijnen weldoener; — 5.º een *Boek betrekkelijk de Regten der keizers op de instellingen der bisschoppen*, in *Schardii Syntagma de imperiali jurisdictione, Straatsburg*, 1609, in fol. THEODORUS, een gestreng en zwartgallig mensch, schetst een uitsporig tafereel van het hof van *Rome*, en de geestelijkheid van zijnen tijd, hij schrijft in eenen harden en ongekuischten stijl, en zal wel niet gelezen worden door diegene, die meer smaak en oordeel dan hij bezitten.

THEODORUS. — Zie BRY, LASCARIS, GAZA, BALSAMON.

THEODOSIUS de Grootte (FLAVIUS MAGNUS), Romeinsch keizer, in 346, te *Cauca*, eene stad van *Gallicië*, in *Spanje* geboren. Zijn vader was de beroemde graaf THEODOSIUS, welke onder VALENTINIANUS I zulke groote heldendaden had verrigt, en die, op bevel van VALENS, een bijgeloovig en wreed vorst, aan wien een toovenaar had gezegd, dat de naam van zijnen opvolger met THEOD. begon, in 373, te *Carthago* onthoofd werd. Deze groote man had den naam van THEODOSIUS beroemd gemaakt. Zijn zoon begaf zich naar zijn vaderland, om zijnen vader te beweenen, maar daar GRATIANUS zijne verdienste kende, beriep hij hem aan het hof, en gaf hem in 379 deel aan het rijksbestuur. Hij gaf hem tot zijn aandeel *Thracië*, en al de gewesten, welke VALENTINIANUS in het Oosten had bezeten. Wei-

nige dagen na zijne verheffing trok THEODOSIUS naar *Thracië* op, en na eenige troepen bijeen te hebben gebragt, viel hij op de legerplaats der Gothen aan, ontnam hun hunne vrouwen en kinderen, met 4000 wagens, die tot derzelver vervoering dienden. De barbaren werden door deze nederlaag verschrikt. De Alanen en andere Gothen, die de naburige gewesten verwoestten, lieten hem voorstellen van vrede doen, en namen al de voorwaarden aan, welke men hun oplegde. In het volgende jaar (380) liet THEODOSIUS, te *Thessalonica* ziek zijnde, zich door ASCOLUS, bisschop dier stad, doopen. Om zijnen overgang tot het Christendom te heiligen, verbande hij het arianismus, en wilde hij, dat men in zijn geheele rijk, den Vader, Zoon en heiligen Geest als eenen eenigen God, in drie personen, zoude aanbidden. Bij deze wet tegen de dwaling, voegde hij er andere ter handhaving der policie. De eene verbood aan de regters, eenige crimineele zaak te behandelen, gedurende de 40 dagen der Vaste, wyl deze tijd bij de christenen, aan gevoelens en werken was toegewijd, die weinig strookten met de gestrengheid der strafwetten, en den toestel van derzelver toepassing en uitvoering. Eene andere beval straffen tegen de vrouwen, die een tweede huwelijk aangingen, gedurende den rouwtijd, over haren eersten man, die 10 maanden duurde: niet alleen om den eerbied, aan de huwelijks-

verbindtenis verschuldigd, te handhaven, maar ook om misdaden voortekomen, die dikwerf uit het verlangen naar eenen nieuwen echt bedreven werden. Bij eene andere wet beval hij, dat met Paschen alle gevangenen, wier misdrijven voor genade vatbaar waren, in vrijheid zoude stellen. Bij het uitvaardigen van dit beveldschrift, zeide hij deze gedenkwaardige woorden: *Mogt het Gode behagen, dat het in mijne magt stond, de dooden te verwekken!* Hij bekroonde al deze heilzame verordeningen, door gestrenged edikten tegen de van logen overtuigde aanbrenghers. » Wanneer men, zegt een regtsgeleerde, de wetten van SALON, van LYCURGUS, van al de zoo hoog geprezened Grieksed wetgevers, met die van THEODOSIUS vergelijkt, is het alsof men kinderen eenige zotternijën hoort uitstamelen, in afwachting dat een volwassen man hen kome leeren spreken en redelijke dingen zeggen.» ATHALARICH, koning der Gothen, nam omtrent dezen tijd, zijne toevlugt tot THEODOSIUS, die hem als eenen koning behandelde, en hem, na zijnen dood, eene prachtige lijkstaatsie gaf. Deze edelmoedigheid belette niet, dat verscheiden barbaarsched volken invallen in *Tracië* deden. THEODOSIUS trok tegen hen op, leverde hun slag, in de maand Augustus 381, versloeg en noodzaakte hen den *Donau* weder over te trekken. Zijn naam drong in vreemde landen door. SAPOR of SAPORUS III, koning van *Per-*

zië, zond hem afgevaardigden om met hem een verbond te sluiten. Deze beide vorsten slo ten een vredes-verdrag, hetwelk langen tijd duurde. Het jaar 385, werd gekenmerkt, door eene zamenzweering tegen THEODOSIUS gesmeed. Hij verbood, om diegene in regten te betrekken, die, zonder er medepligtig aan te zijn, er kennis van hadden gedragen, en zulks niet ontdekt hadden. Hij liet de zamengezworenen veroordeelen, en zond hun genade, toen men hen naar de strafplaats voerde. Zij hadden hun leven te danken aan de heilige FLACCILLA, zijne echtgenoot. De goedertierenheid van THEODOSIUS logenstrafte zich bij eene andere gelegenheid. Er ontstond in 390, te *Thessalonica*, hoofdstad van *Macedonië*, een opstand. BOTHERICH, landvoogd van *Illyrië*, had eenen koetsier doen gevangen nemen, van de verfoeilijke misdaad van sodomie beschuldigd. Toen men in die stad vreugde-bedrijven hield, wegens de overwinningen van THEODOSIUS, eischte het volk, dat genoemde koetsier in vrijheid zou worden gesteld; en, op de weigering des landvoogds, nam men de wapens op, en doodde verscheiden officieren der bezetting. BOTHERICH kwam in persoon, om de muiten te doen bedaren; maar werd zelf vermoord. THEODOSIUS, overtuigd dat een volk, hetwelk ten gunste eener eerlooze en onnatuurlijke misdaad aan het muiten slaat, in den grond bedorven was, deed zeventuizend inwoners over den kling springen. Men kan

in het artikel van den II. AMBROSIIUS zien, op welke wijze deze doorluchtige prelaat hem dien misslag deed boeten, en met welke gewilligheid THEODOSIUS zich aan de boete onderwierp, hem door zijnen herder opgelegd: een voorbeeld, zeer geschikt om de vorsten te beschamen, die, terwijl zij noch zijne magt, noch zijne uitstekende hoedanigheden bezitten, zich met de opgeblazenheid des alvermogens tegen de heilige lessen der herders verzetten. Intusschen bragt MAXIMUS, die GRATIANUS gedood had, en die zich tot keizer had doen uitroepen, den jongen VALENTINIANUS in het naauw. THEODOSIUS deed dezen tiran den oorlog aan, versloeg hem in twee gevechten, in *Hongarijë* en in *Italië*; en na hem tot in *Aquilea* te hebben vervolgd, dwong hij de soldaten denzelven aan hem overteleveren. Men bragt hem in de legerplaats van THEODOSIUS, die hem vergeving wilde schenken; maar de soldaten, die hem zijne goedertierenheid onwaardig achtten, doodden hem buiten zijne tent, en hieuwen hem het hoofd af. Aldus eindigde deze oorlog, twee jaren voor het wreed tooneel van *Thessalonica*, en dat THEODOSIUS, na het Westen voor VALENTINIANUS bevestigd te hebben, zich het bezit van het Oosten voor hem en zijne kinderen verzekerde. In het volgende jaar, 389, kwam hij te *Rome*, om er de eerbewijzen van den zegetogt te ontvangen, en deed aldaar de overblijfselen der afgoderij verdelgen.

In *Konstantinopel* teruggekeerd, versloeg hij eene bende barbaarsche volken, die *Macedonië* en *Thracië* plunderden. ARBOGASTES, een oorspronkelijke Galliër, beroofde keizer VALENTINIÄNUS van zijn gezag en van het leven. Om de straffe, aan zijne misdaad verschuldigd, te vermijden, verkoos hij EUGENIUS, eenen man, uit de heffe des volks, die de spraakkunst had onderwezen, en deed hem, op voorwaarde dat hij de afgoderij zoude toestaan, tot keizer uiroepen. THEODOSIUS maakte zich gereed om hem den oorlog aan te doen, en, na geslagen te zijn geweest, versloeg hij den overweldiger, te *Aquilea*, den 6 September 394. EUGENIUS werd onthoofd, en ARBOGASTES bragt zich-zelfen om het leven. Men maakte te *Konstantinopel* groote toebereidselen, om THEODOSIUS in zegepraal te ontvangen. Hij werd ziek te *Milane*, en overleed aldaar aan de waterzucht, den 17 Januarij 395, na eene 16 jarige regering. Zijn lijk werd naar *Konstantinopel* vervoerd, alwaar ARCADIUS, zijn zoon, hetzelfde in het praalgraf van KONSTANTIÏN liet plaatsen. THEODOSIUS moet in den rang der vorsten worden geplaatst, die tot eer der menscheit verstreken. Indien hij hevige hartstogten bezat, onderdrukte hij dezelve door hevige pogingen. De toorn en de wraak waren zijne eerste aandoeningen, maar de overweging bragt hem tot de zachtmoedigheid terug. Men kent de, eenen christen-vorst zoo waardige wet, in 393, ten opzichte van diegene uitgevaar-

digd, welke den goeden naam van hunnen vorst aanranden. » Indien iemand, zegt hij, zich zoo verre mogt vergeten, dat hij onzen naam, ons bestuur, en ons gedrag onteert, en er zich lasterlijk over uitlaat, zoo willen wij dat hij niet aan de gewone door de wet daar op gestelde straffen onderworpen zij, noch dat onze officieren hem eenige strenge behandeling doen onder vinden. Want, indien het uit ligtzinnigheid is, dat hij kwaad van ons gesproken heelt, zoo moet men hem verachten, indien het uit eene blinde dwaasheid is, zoo is hij ons medelijden waardig, en indien het uit boosaardigheid is, dan moet men hem vergeven." Terwijl AURELIUS VICTOR hem met TRAJANUS, den afgod en het wonder der Romeinen, vergelijkt, merkt hij aan, dat hij al de goede hoedanigheden deszelfen bezat, zonder er de gebreken van te hebben: dat hij, even als hij, groot en welgevormd was, dezelve geelaatstrekken, hetzelfde majestueuze voorkomen, dezelve even zoo zachte als levendige oogen bezat; even zoo opgeruimd van inborst als bescheiden en innemend van geest was, vol goedheid voor iedereen, terwijl hij de geleerden, mits zij niet hekelzuchtig waren, met onderscheiding behandelde; dat eindelijk, zijne dapperheid onnavolgbaar, zijn ijver onvermoeid en zijne wakkerheid de schutswal tegen overrompeling was. Maar, gaat dezelfde schrijver voort, hij had een afkoer voor de ondeugden van TRAJANUS, voorname-

lijk voor zijne zucht tot den wijn en de schandelijke zonden. Hij dreef de eerbaarheid zoo ver, dat hij, bij eene formeele wet, de onzedige of zelfs al te opgesmukte personen van de feestmaaltijden uitsloot. Hij strekte de matigheid, tot op de verfijsnde hartstogten des geestes, zoo als tot den ijdel en de eerzucht uit; terwijl hij, hoe bekwaam hij er ook toe mogt zijn, geenen oorlog voerde, dan wanneer hij er toe genoodzaakt was; en hij bij elke gelegenheid SYLLA, MARIUS en al die vermetele geniën laakte, naar welke nooit te gelijken, hij zich eene noodzakelijkheid wilde opleggen. Zoodanig als THEODOSIUS, in den staat van eenvoudige burger, ten opzichte van zijne vrienden was geweest, zoo was hij ten opzichte van iedereen zoodra hij den troon had beklommen. » Zijn regel was, met zijne onderdanen te handelen, zoo als hij vroeger had gewenscht zelf door den keizer behandeld te worden. » Hij bezat niets van de trotschheid, welke de scepter ingeeft. Nooit ging het volk minder onder belastingen gebukt dan tijdens zijn bestuur. Hij noemde dat uur verloren, waarin hij geen goed had kunnen doen, en in zijnen mond was zulks geenszins de taal der snorkerij en ijdelheid. De milddadigheden welke hij den inwoners van *Konstantinopel* deed genieten, lokten zoo vele burgers derwaarts, dat men op het einde van zijn bestuur beraadslaagde, of men niet een uitgebreider omtrek aan die stad zoude geven, niettegenstaande

dat tien jaren vroeger, de huizen slechts een klein gedeelte der stad besloegen, en de overige grondslag slechts uit tuinen en bouwlanden bestond. Hij was de laatste vorst die het Romeinsche rijk in deszelfs geheel heeft bezeten, en liet twee zonen na. ARCADIUS en HONORIUS. ARCADIUS werd keizer van het Oosten, en HONORIUS van het Westen. De *Geschiedenis* van THEODOSIUS is zeer wel beschreven door FLECHIER, *Parijs*, 1681 en 1749, in 8.vo Men zie ook zijne *Lofrede*, door den heiligen PAULINUS, en zijne *Lijkrede*, door den H. AMBROSIUS. [De eeuw der groote vorsten is bijna altijd die der groote mannen: men noemt onder de regering van THEODOSIUS, den H. AMBROSIUS, den H. ASTERUS, den H. GREGORIUS van *Nazianze*, den H. JOANNES CRYSTOSTOMUS, den H. GREGORIUS van *Nyssa*, den H. CYRILLUS, den H. EPIPHANUS; en onder de ongewijde schrijvers telt men AUSONIUS, CLAUDIANUS, PAPPUS, PREDENTIUS, SYMMACHUS, RUFUS, FESTUS AVIENUS, THEMISTIUS, VEGETIUS, AURELIUS VICTOR, MACROBIUS, enz.]

THEODOSIUS II, *de Jonge*, klein-zoon van den voorgaande, den 11 April 401, geboren, volgde zijnen vader ARCADIUS, den 1 Mei 408 op. De H. PULCHERIA, zijne zuster, regeerde onder zijnen naam. Zij was het, die hem deed in den echt treden met ATHENAÏS, dochter van den wijsgeer LEONTIUS, die bij het doopsel den naam van EUDOXIA ontving (zie EUDOXIA — ÆLIA —). THEODOSIUS,

op den troon geplaatst, nam bijna geen deel aan de gebeurtenissen van zijn bestuur. De Perzers wapenden zich in 421 tegen hem; hij ligte troepen, om aan hunne veroveringen het hoofd te bieden. De beide legers, die elkander opzochten, werden beiderzijds met vrees bevangen, toen zij elkander naderden, en kozen elk van zijne zijde de vlugt. De Perzers stortten zich in den *Euphrat*, waarin er bijna honderd duizend omkwamen. De Romeinen verlieten het beleg van *Nisibië*, verbrandden hunne werktuigen, en keerden naar het grondgebied des rijkts terug. Hij zond vervolgens naar *Afrika* tegen *GENSERICH*, koning der *Wandalen*, een leger, dat nog ongelukkiger was; en zag zich verplicht om hetzelfde terugterooepen, ten einde het tegen de *Hunnen* te stellen, die door *ATTILA* aangevoerd, *Tracië* verwoestten. Daar zijne troepen de togten dier barbaren niet hadden kunnen beteugelen, zoo was het slechts door de kracht van het geld, dat hij hen deed terugkeeren. *THEODOSIUS II* maakte zich verachtelijk door het vertrouwen, hetwelk hij aan zijne gesnedenen schonk. Zijne zwakheid ging zoo ver, dat hij alles ondertee-kende, wat men hem aanbood. De deugdzame *PULCHERIA*, zijne zuster, had hem van verscheiden gebreken verbeterd; ook hierin wilde zij zulks beproeven. Op zekeren tijd bood zij hem eene acte ter ondertekening aan, bij welke » hij de keizerin, zijne

te worden." Hij ondertee-kende dezelve zonder zetelezen, en toen *PULCHERIA* hem met den inhoud had bekend gemaakt, was hij er zoo beschaamd over, dat hij nooit weder in hetzelfde gebrek verviel. Deze vorst, een achtenswaardige partikulier; maar een verachte monarch, had in het begin de *Nestorianen* en *Eutychianen* begunstigd; maar hij veroordeelde hen op het einde zijns levens. Hij overleed den 28 Julij 450, geene andere kinderen nalatende, dan *LICINIA EUDOXIA*, vrouw van *VALENTIANUS III*. Hij was het die den 15 Januarij 438, den naar hem genoemden *Theodosiaanschen Codex* uitvaardigde, *Lyon*, 1665, 6 dl.ⁿ, in sol. dit is eene verzameling van uitgezochte wetten, door wettige keizers uitgevaardigd. Na den dood van dezen vorst, deed *PULCHERIA MARCIANUS* verkiezen.

THEODOSIUS III, bijgenaamd *de Adramitaner*, werd in 716, tegen wil en dank op den troon van het *Oostersche Rijk* geplaatst. Hij was ontvanger der belastingen in de stad *Adramita*, in *Natolië*, zijne geboorteplaats, toen het leger van *ANASTASIUS II* aan het muiten geslagen zijnde, hem tot keizer uitriep. Hij werd door den patriarch van *Konstantinopel* gekroond; maar daar hij noch geestkracht noch genie genoeg bezat, om in netelige tijden den rijks-schepter te zwaaijen, stond hij denzelven in de maand Maart 717, aan *Leo den Isauriër* af, en nam zijnen intrek in een klooster te *Efeze*,

in hetwelke hij heiliglijk stierf. Zijne bezadigde inborst, en edele gevoelens maakten van hem een achtenswaardig privaat-persoon; en, ofschoon hij de vereischte hoedanigheden tot het bestuur van een groot rijk miste, ware het echter te wenschen geweest, dat hij in de plaats van den dweepzuchtigen en wreeden LEO geregeerd hadde.

THEODOTON, te *Efese* geboren, derde vertaler van het *Oude Testament*, in het Grieksch, was een leerling van TATIANUS, en werd vervolgens een aanhanger van MARCION. Hij begaf zich daarop in de Synagoog der joden, waarin hij werd opgenomen op voorwaarde dat hij het Oude Testament in het Grieksch zoude vertalen. Hij volbragt zijne beloften, in het jaar 185, onder de regering van COMMODUS. Er blijven ons enkel fragmenten dier vertaling over. Dezelve was stouter dan die der zeventigen, en dan die van AQUILA, die vroeger yvervaardigd waren; en de schrijver had zich veroorloofd, geheele volzinnen weglaten of bij te voegen.

THEODOTUS, de *Valentinianer*, is enkel bekend door zijne *Herderszangen*, welke pater COMBEFIS ons, volgens een handschrift, in de bibliotheek der kerkvaders heeft medegedeeld. Deze herderszangen bevatten slechts eene toepassing der heilige Schrift op het stelsel van VALENTINUS. THEODOTUS wil in dezelve de verschillende punten der leer van VALENTINUS door

eenige schriftuur-teksten bewijzen. Dit werk is met aantekeningen verrijkt door pater COMBEFIS, en komt ook voor in de Grieksche bibliotheek van FABRICIUS.

THEODOTUS van *Byzantium*, naar zijn beroep, de *Leertower* bijgenaamd. Gedurende de vervolging, onder MARCUS AURELIUS, werd THEODOTUS, met verscheiden christenen, die J. C. beleden en de martelaarskroon behaalden, in hechtenis genomen. Deze ellendeling verzaakte zijnen God; de geloovigen deden hem alle verwijtingen, welke zijne misdaad verdiende; en, om zich te verschoonen, wilde hij bewijzen, dat J. C. slechts een mensch was. Zijne leer verontwaardigde iedereen, en THEODOTUS werd door Paus VICTOR geëxcommuniceerd. Hij vond echter leerlingen, welke men *Theodotianen* noemde. Zij beweerden dat de leer van hunnen meester onderwezen was door de Apostelen; tot op het Pausschap van ZEPHYRINUS, die de leer der Kerk had vervalscht, door van de godheid van J. C. eene leerstelling te maken. Men ziet uit deze ijdele en ongerijmde bewering, dat alle ketterijen elkander gelijken; dat de oude sectarissen, zoowel als de nieuwere, tijdvakken van vervalsching der leer hebben uitgedacht, om zich tegen het geloof der algemeene Kerk te verzetten. — Men moet hem niet verwarren met eenen anderen THEODOTUS, wisselaar van beroep, waarover TERTULLIANUS spreekt. Ook deze

THEODOTUS zeide, dat J. C. een eenvoudige mensch was, minder dan MELCHISEDECH, wyl er van Hem gezegd wordt: *Gij zijt priester volgens de ordening van MELCHISEDECH*; dat MELCHISEDECH eene hemelsche magt was, verheven boven J. C. wyl hij noch vader, noch moeder, noch geslacht had. Zijne aanhangers werden *Melchisedechtisten* genoemd. — Zie MELCHISEDECH.

THEODULPHUS (*Heilige*), onderging den marteldood te *Cæsarea* in *Palestina*, in 309, onder MAXIMIANUS GALERIUS. — Men moet hem niet verwarren met den H. THEODULPHUS abt van *Lobes*, later bisschop, wiens overblijfselen in de hoofdkerk van *Binche* rusten; — noch met den heiligen THEODULPHUS, abt van een klooster te *Reims*; — noch met den H. THEODULPHUS, onder de regering van CLODOVEUS gestorven, wiens overblijfselen rusten, in de dominikaner-kerk te *Trier*.

THEODULPHUS, oorspronkelijk van *Cisalpisch-Gallië*, stond, wegens zijne kunde en zijnen geest, bij KAREL den Groote zeer in achtung. Deze vorst gaf hem de abdij van *Fleuri*, in 793 het bisdom *Orleans*, en verkoos hem in 811 om zijn testament te onderteekenen. LODEWIJK de *Zachtmoedige* of de *Vrome* bewees hem dezelfde onderscheiding, welke hij van zijnen vader had genoten. Maar nadat THEODULPHUS beschuldigd was, van deel te hebben genomen aan de zamenzwering van BERNARDUS,

koning van *Italië*, werd hij te *Angers* in de gevangenis geworpen. Het is aldaar dat hij het hymnus, *Glória, laus et honor*, zamenstelde, waarvan het begin op Palmzondag gezongen wordt. Men wil, dat hij hetzelfde zou gezongen hebben voor een venster der gevangenis, op den oogenblik, dat de keizer voorbijging, en dat deze vorst, door dit gebed, waarvan echter de verdienste zeer gering is, zoo zeer getroffen werd, dat hij hem de vrijheid schonk. THEODULPHUS maakte er gebruik van om verschillende werken te schrijven. Men heeft van hem Gedichten, eene *Verhandeling over het Doopsel*, eene andere over den *H. Geest*, twee *Capitularia's*, aan zijne pastoors gerigt, welke men als gedenkstukken der tucht van zijnen tijd kan beschouwen. Deze geleerde prelaat overleed in 821. De Jesuit, pater SIMOND, heeft, in 1646, eene goede uitgave zijner *Werken*, in 8.vo geleverd.

THEODULUS. — Zie NILUS (*Heilige*).

THEOGNIS, een Grieksche dichter, te *Megara*, in *Sicilië* of in *Achaaje* geboren, bloeide in het jaar 544 vóór J. C. Wij bezitten van hem slechts fragmenten, *Leipzig*, 1576, in 8.vo, en in het *Corpus poetarum graecorum*, *Geneve*, 1606 en 1614, 2 dl.ⁿ, in fol. [De heer BOISSONNADE heeft de *Treur-Spreuken* van THEOGNIS, in zijne *Collection etc.* (*Verzameling van Grieksche dichters*) opgenomen,

Parijs, 1823, en volgende jaren, in 32.mo; verscheiden uitgaven van dezen dichter gaan gepaard met Latijnsche vertalingen. Ook is hij in het Fransch vertaald, door NIC. PAVILLON, *Parijs*, 1578, en door LÉVESQUE, in zijne *Collection etc.* (*Verzameling van oude Zedeleeraars*), *Parijs*, 1783].

THEOGNOSTES van *Alexandrië* wordt door den H. ATHANASIUS, en door TITUS DE BOSTRES met roem aangehaald; maar hij schijnt aan den H. HIERONYMUS en aan EUSEBIUS onbekend te zijn geweest. Men weet niet juist in welken tijd hij leefde, ofschoon het zeker is, dat hij na ORIGENES, en voor het concilië van *Nicea* heeft geschreven. Zijn werk der *Hypotyposos* of *Onderwijzingen* bestond nog ten tijde van PHOTIUS.

THEON, een Grieksche drogredenaar, is vrij voordeelig bekend, door eene *Verhandeling over de redeneerkunde*, met smaak en sierlijkheid geschreven; er komen zeer goede voorschriften in voor. De beste uitgaven van dit boekwerk zijn die van *Upsal*, 1670, in 8.vo, en van *Leyden*, 1726, in 8.vo, Grieksch en Latijn.

THEON van *Alexandrië*, een wijsgeer en wiskunstenaar, ten tijde van THEODOSIUS den Grooten, was de vader van de vermaarde HYPATIA (zie dat artikel). Hij schreef verscheiden wiskundige werken, *Parijs*, 1644, in 4.to SAMUEL SIMSON heeft in zijne

beoordeelende en geometrische aantekeningen, op de *Grondbeginselen van EUCLIDES*, verscheiden zijner misslagen aangewezen.

THEOPHANES (St. GEORGIUS), uit een der adellijkste en rijkste huizen van *Konstantinopel*, werd zeer jong uitgehuwd, en leefde met zijne vrouw in onthouding. Zij omhelsden later het kloosterleven, en deden zich door hunne deugden hoogachten. THEOPHANES, in 787, bij de zevende algemeene kerkvergadering tegenwoordig zijnde, werd door de vaders derzelve met de meeste onderscheiding behandeld. Hij sprak er met even zoo vele kracht als waardigheid over de vereering der beelden. Daar keizer LEO de Armeniër hem niet in zijne dwalingen had kunnen medeslepen, zoo oefende hij jegens hem groote wreedheden uit, en verbande hem naar het eiland *Samothracia*, alwaar hij in 818 overleed. Men heeft van hem eene *Tijdsbeschrijving* (*Chronographia*), welke daar begint, waar die van SYNCELLUS eindigt, en tot de regering van MICHAËL CUROPOLATUS loopt. Zij werd in 1655, in het *Louvre*, in fol. gedrukt, Grieksch en Latijn, met de aantekeningen der paters GOAR en COMBÉFIS. Men vindt er nuttige dingen in, doch ontmoet er ook tevens de sporen, van eenen ligtgeloovigen en niet zeer critischen geest. — Er zijn twee andere THEOPHANESSEN geweest, de eene bijgenaamd *Cerameus*, dat is de *pottebakker*, in de elfde eeuw bisschop van *Tauromine*, in

Sicilië. Men heeft van hem *Homiliën*, te *Parijs*, in 1644, in het Grieksch en Latijn gedrukt; en de andere een Grieksche bisschop in *Rusland*, in 1720 overleden, die met vrucht predikte, en eenige *geschriften* heeft nagelaten.

THEOPHANIA, de dochter van eenen herbergier, bragt het door hare kuiperijen en hare schrandderheid, zoo ver, dat zij zich de keizerlijke kroon deed geven. ROMANUS de Jonge, keizer van het Oosten, trad in 959 met haar in den echt. Na den dood van dien vorst, in 963, werd THEOPHANIA tot rijks-regentesse verklaard; en ondanks dezen titel, gaf zij hare hand aan NICEPHORUS PHOCAS, dien zij op den troon plaatste, na denzelven door STEPHANUS, haren oudsten zoon, te hebben doen verlaten. Haren nieuwen echtgenoot weldra moede, deed zij hem, in December 969, door JOANNES ZIMISCES vermoorden. De moordenaar, keizer geworden zijnde, verbande haar naar het eiland *Protea*, alwaar hij haar gedurende zijne regering liet wegwijnen. Nadat die vorst, in 975 overleden was, werd de keizerin naar *Konstantinopel* teruggeroepen door hare zonen BASILIUS en KONSTANTIJN, die haar veel deel in het rijksbestuur inruimden. Het jaar van haren dood is onbekend.

THEOPHILACTUS, aartsbisschop van *Aceride*, moederkerk van geheel *Bulgarijë*, werd te *Konstantinopel* geboren en opgevoed. Hij onderscheidde zich door zijne kunde; maar had den moed niet, om zich tegen de scheuring en de dwalingen der Grieken te verklaren, zoo als zulks blijkt uit zijne aantekeningen op het 3.^e Hoofdd. van den H. JOANNES, waarin hij de Latijnen laakt, wijl zij zeggen, dat de H. Geest uit den Vader en den Zoon voortkomt. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Commentariën* op de *Evangelien*, en op de *Handelingen der Apostelen*, *Parijs*, 1651, in fol. op de *Brieven van den H. PAULUS*, en op *HABACUC*, *JONAS*, *NAHUM* en *OSEA*, *Parijs*, 1636, in fol. Deze aantekeningen zijn bijna niets anders, dan uittrekselen uit de geschriften van den H. JOANNES CHRYSOSTOMUS; — 2.º *Weinig belangrijke Brieven*, in de *Bibliotheek der kerkvaders*; — 3.º *Institutio regia*, *Louvre*, 1651, in 4.to, herdrukt in het *Imperium Orientale* van BANDURI, enz. Deze prelaat overleed, na het jaar 1071: sommigen hebben hem in de 9.^e eeuw doen leven; maar het schijnt dat zij hem verward hebben met THEOPHILACTUS, dien de H. IGNATIUS van *Konstantinopel*, in het jaar 870 aan de Bulgaren tot bisschop gaf, en die met veel ijver werkte, om het geloof van J. C. in zijn diocees, waarin nog een groot getal heidenen waren, ingang te doen vinden.

THEOPHILACTUS. — Zie THEOPHYLACTUS.

THEOPHILUS is degene aan wien de H. LUCAS de *Handelingen der Apostelen* toewijdt, zoo als men zulks, uit de eerste woorden van dit in alle opzigten kostbare geschrift ziet: *Primum quidem sermonem feci de omnibus, ô THEOPHILE! quæ cœpit JESUS facere et docere.* Hij spreekt tot denzelfden reeds in het begin van zijn Evangelie: *Visum est et mihi, assecuto omnia a principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime THEOPHILE.* Eenige schrijvers zijn van gevoelen geweest, dat THEOPHILUS geen eigen-naam was, maar dat de H. LUCAS zich tot elken weldenkenden wendt, die God opregtelijk bemint; want THEOPHILUS beteekent *minnaar Gods.* Maar het is zeer waarschijnlijk dat het de naam van een' persoon is, zonder dat men iets bepaalds kan zeggen van den genen, die er door wordt aangeduid.

THEOPHILUS (*Heilige*), zesde bisschop van *Antiochië*, werd in het jaar 168 na J. C. op dien zetel verheven. Hij schreef tegen MARCION en HERMOGENES, en bestuurde zijne kerk wijsse-lijk, tot het jaar 186. Er blijven ons van hem over, 3 boeken in het Grieksch, aan AUTOLYCUS gerigt, tegen de lasteraars der christelijke godsdienst. Het is in dit werk, dat men voor het eerst het woord van *Drieënhed* vond, ofschoon het geloof in dit geheim even zoo oud is, als de Kerk. Hetzelve is in het Grieksch en in het Latijn gedrukt, met de *Werken* van den

heiligen JUSTINUS, 1642, in fol. De schrijver legt er zich op toe, om de waarheid des christendoms en de ongerijmdheid der afgoderij in hetzelfde bloot te leggen; hij beroept zich op uitmuntende gronden, en het gezag van beroemde schrijvers. De vermaardste personen der oudheid worden aangevoerd ten gunste van het geloof der Christenen. FELL heeft er eene goede uitgave van geleverd, *Oxford*, 1648; hij heeft er de getuigenissen der H. Vaders, ten gunste van THEOPHILUS in verzameld. Ook wordt op prijs gesteld de uitgave van JOHANN CHRISTOFFEL WOLFF, *Hamburg*, 1724. PETAUT en SCULTET hebben gemeend in THEOPHILUS uitdrukkingen te vinden, die het arianismus gunstig waren, maar zij zijn bondiglijk wederlegd door BULLUS, *Defensio fidei Nicænæ*, door pater NOURRY, en door dom MARAN.

THEOPHILUS, beroemde patriarch van *Alexandrië*, na TIMOTHEUS, in het jaar 385, bragt aan de afgoderij in *Egypte* den laatsten slag toe, door de tempels en beelden der valsche goden te doen verdelgen. Hij bevredeigde de geschillen, ontstaan tusschen EVARGUS en FLAVIANUS, beide tot bisschoppen van *Antiochië* gezald. Maar een onbedachtzame ijver tegen de *Origenisten*, hitste hem tegen den H. JOANNES CHRYSOSTOMUS op, wyl hij meende, dat deze heilige hen begunstigde. Hij vergat zich zoo verre dat hij hem in de onwettige kerkvergadering van

Chesne deed afzetten, en weigerde zijnen naam in de diptychen te plaatsen. Deze prelaat overleed in 412, na zich met den doorluchtigen vervolgde verzoend te hebben. Men wil, dat, toen hij op zijn uiterste lag, en zich de langdurige boetvaardigheid van den H. ARSENIUS herinnerde, hij zou hebben uitgeroepen: » Hoe gelukkig zijt gij, ARSENIUS, dit uur steeds voor oogen te hebben gehad! » Er bestaan nog van hem drie *Herderlijke Brieven*, waarin men niet veel belang stelt. Men vindt ze in de *Bibliotheek der kerkvaders*.

THEOPHILUS PROTO-SPATHARIUS (dat is hoofd der lans-dragers), leefde, volgens FABRICIUS, in het begin der 7.^e eeuw, en volgens HALLER, in de 12.^e Men heeft van hem: *Over de bouw-orde van het menschelijke ligchaam*, in vijf boeken, naauwkeurig in het Grieksch geschreven, *Parijs*, 1555, in 8.vo; men vindt dit werk in het Grieksch en in het Latijn aan het einde des twaalfden deels van de Grieksche bibliotheek van FABRICIUS; — 2.º *Commentariën* op de *Zinspreuken* van HIPPOCRATES, en eene *Verhandeling over het piswater* enz., in het licht gegeven door FRANCISCUS MOREL, 1608, in fol. en *Leyden*, Grieksch en Latijn, 1731.

THEOPHILUS keizer van het *Oostersche Rijk*, beklom den troon in 829, na zijnen vader, MICHAËL den *Stamelaar*, die

hem reeds aan het rijks-bestuur had verbonden, en hem zijnen afschuw voor de beelden der heiligen had ingeboezemd: niet lang duurde het of hij vervolgde, op eene wreede wijze degene, welke dezelve vereerden; maar men zag weldra dat het bloedvergieten, den hemel niet ten zijnen gunste bewogen had. Hij leverde tot vijfmalen slag aan de Sarracenen, en was bijna altijd ongelukkig. Het verdriet, dat hem het verlies van den laatste veroorzaakte, trof hem zoo heviglijk, dat hij er in Januarij 842 aan overleed. Eenige geschiedschrijvers hebben, ofschoon zij zijne dweepzucht laakten, in dien vorst deugden geprezen: maar bijna allen stellen hem voor als onstuimig, oplopend, wraakgierig, ergwanend. De Catholijken beschuldigden hem van goddeloosheid. Volgens eenige schrijvers, verwierp hij niet alleen de vereering der beelden, maar ook de godheid van J. C.; het bestaan der duivelen, en de opstanding der lichamen; intusschen is het zeker, dat hij zich omtrent deze laatste artikels, welligt uit staatkundige redenen, niet zoo openlijk uitliet, als omtrent het eerste. GENNADIUS zegt, dat hij bij zijn overlijden, zijne dwalingen en misdaden erkende, en er een levendig leedwezen over openbaarde. Op zijn sterfbed, liet hij THEOCTISTUS, zijnen kanselier, en een' goeden Catholijk naderen; deze droeg om den hals een beeld des Verlossers, dit beeld nam THEOPHILUS

en drukte het tegen zijne lippen. De dougzame THEODORA, zijne echtgenoot, liet hem vervolgens een beeld van J. C., en een van de H. Maagd kussen; zij deed verslag van deze omstandigheden van den dood van haren echtgenoot, in het concilie te *Konstantinopel*, hetwelk zij in hetzelfde jaar bijeenriep, en bevestigde onder eeden haar verhaal, waarop de vaders verklaarden, dat zij geloofden, dat God aan THEOPHILUS barmhartigheid had bewezen. MICHAËL, zijn zoon, volgde hem op, onder de voogdijschap der keizerin THEODORA DESPUNA, die de eer der beelden herstelde (zie THEOPHOBUS en THEODORA DESPUNA).

THEOPHILUS, een priester, leefde in de elfde eeuw en heeft nagelaten, eene kleine verhandeling over de kunsten, getiteld: *Diversarum artium schedula*, waaruit LESSING, KOCH en andere nieuwere schrijvers valsche gevolgtrekkingen hebben gemaakt. (Zie EYK — JOANNES VAN —).

THEOPHILUS of THEOPHILE, wiens ware naam is VIAUD, een Fransche dichter, in 1590, niet te Clerac, maar in het dorp *Boussière-Sainte-Radegonde*, in het voormalige gewest *Agénois* geboren; was de zoon van eenen advokaat, en volgens anderen van eenen kroeghouder. Zijn gedrag en zijne geschriften berokkenden hem vele onaangenaamheden. Hij zag zich verplicht, om in 1619 naar *Engeland* overtesteken. Nadat zijne vrienden zijne terugroeping hadden

bewerkt, zwoer hij het calvinismus af. Zijne bekeering veranderde noch zijne ongeregelde zeden, noch zijnen naar het ligtzinnige overhellenden geest. Nadat de *Parnasse Satirique*, eene door de walgelijkste ontucht, en de verregaandste goddeloosheid bezoedelde verzameling, in 1622 in het licht was verschenen, werd dezelve algemeen aan THEOPHILUS toegeschreven. Het werk werd geschandvlekt, de schrijver schuldig verklaard aan gekwetste goddelijke majesteit, en veroordeeld om verbrand te worden; hetwelk in beeldtenis plaats had. Men vervolgde hem heviglijk, en hij werd te *Castelet* in *Picardijë* gevangen genomen en naar *Parijs* gevoerd. Zijne zaak werd op nieuw onderzocht, en op de herhaalde betuigingen zijner onschuld, stelde het parlement zich te vreden, met hem tot verbanning te veroordeelen. Hij stond in betrekking met een' talrijken club van valsche schoone geesten, die min of meer met godverzaking ingenomen waren: want van toen af was de goddeloosheid in *Frankrijk* doorgedrongen, en heeft door haren steeds toenemenden voortgang, eindelijk de noodlottige omwenteling te weeg gebracht. Deze dichter overleed te *Parijs*, in 1626. Men heeft van hem: 1.° eene Verzameling van gedichten, die uit drie zeer middelmatige *Treurspelen*, *Treurzangen*, *Oden*, *Klinkdichten* enz., bestaan; — 2.° *Verhandeling over de onsterfelijkheid der ziel*, in dichtmaat en in onrijm; — 3.° *Nieuwe werken*,

Parijs, 1642, in 8.vo, enz. De verzen van THEOPHILUS zijn vol onregelmatig- en achteloosheden; men ontwaart echter in dezelve ongekunsteldheid en eene levendige verbeeldingskracht. Zijne ijdelheid verviel in het overdrevene; en men zou moeilijk gelooven dat een mensch, tot dien graad van dolzinnigheid kon vervallen, indien men niet wist, voor welke opgeblazenheid, kleine meesters, bij welke eene zekere mate van atheïsmus is ingedrongen, vatbaar zijn. Men kan er over oordeelen, door het volgende hoogst-laatdunkende puntgedicht, hetwelk hij vervaardigde bij gelegenheid, dat JACONUS I, koning van *Engeland*, hem verlangd had te zien; maar wijselijk van gevoelen was veranderd, toen hij vernomen had, dat hij met eenen valschen en gevaarlijken geest zou te doen hebben :

Si JACQUES, le Roi du savoir,
N'a pas trouvé bon de me voir,
En voici la cause infailible:
C'est que ravi de mon écrit
Il crut que j'étais tout esprit,
Et par conséquent invisible.

THEOPHOBUS, veldheer der legerscharen van THEOPHILUS, keizer van het *Oostersche Rijk*, werd te *Konstantinopel* geboren, en was de zoon van een' Perzisch afgezant uit koninklijk bloed. Om zich nauwer aan hem te verbinden, deed THEOPHILUS hem met zijne zuster in den echt treden. Door zijnen moed en zijne goedheid, won hij de achting der troepen, die soms onder hem zegevierende waren. De Perzers, die in rijks-soldij

stonden, riepen hem tot tweemaal als keizer uit; maar THEOPHOBUS, zegt men, wees de diadeem van de hand. THEOPHILUS, die vreesde dat hij hem eindelijk mogt aannemen, deed hem in 842 sterven. Men voegt er bij, dat, toen de keizer zelf op sterven lag, hij zich het hoofd des veldheers liet brengen; maar indien het waar is, wat GENNADIUS geschreven heeft, dat THEOPHILUS als een boetvaardige is gestorven, dan is deze bijzonderheid van alle waarschijnlijkheid ontbloot.

THEOPHRASTUS, een Grieksch wijsgeer, in 371 na J. C. te *Eresus*, eene stad van *Lesbos*, geboren, was de zoon van eenen lakenvoller. PLATO was zijn eerste meester. Uit die school ging hij in die van ARISTOTELES over, waarin hij zich bijzonder onderscheidde. Zijn nieuwe meester, bekoord door de vlugheid van zijnen geest, en de zachtheid zijner uitspraak, veranderde zijnen naam die TYRTAMUS was, in dien van EUPHRASTUS, hetwelk beteekent: *die wel spreekt*; en daar deze naam nog niet genoegzaam beantwoordde aan de hooge achting, welke hij voor zijne genie en zijne uitdrukkingen had opgevat, zoo noemde hij hem THEOPHRASTUS, dat is een man, wiens taal goddelijk is. ARISTOTELES, verplicht om *Athene* te verlaten, alwaar hij het lot van SOCRATES vreesde, liet zijne school, in 322 vóór J. C. aan THEOPHRASTUS over, vertrouwdde hem zijne geschrif-

ten toe, op voorwaarde van dezelfde geheim te houden: en het is door den leerling dat tot ons de werken des meesters zijn gekomen. Hij overleed door jaren en vermoeijenissen uitgeput, en hield niet op met werken, voor dat hij ophield te leven. CICERO zegt, dat hij zich al stervende over de natuur beklagde: » dat zij aan de herten en aan de kraaijen, een zoo lang leven had verleend, terwijl zij den menschen slechts een zeer kort had gegeven. » Al mogt ook het lange leven der kraaijen en herten, even zoo waar bevonden zijn, als dat der eiken- en cederboomen, zoo zou deze klagt nog niet zeer wijsgeerig zijn. Onder zijne grondspreuken onderscheidt men deze: » Men moet zich eerder aan een toemeloos paard, dan aan een' mensch toevertrouwen, die zonder oordeel spreekt. — De sterkste uitgave, welke men kan doen, is die des tijds. » — Eens zeide hij tot eenen partikulier, die aan een feestmaal gezeten, zweeg: » Indien gij een bekwaam man zijt, hebt gij ongelijk niet te spreken, maar indien gij zulks niet zijt, weet gij veel, door weten te zwijgen. » De meeste der geschriften van THEOPHRASTUS zijn verloren geraakt, de gene, die ons nog overblijven, zijn: 1.º *Geschiedenis der Steenen*, waarvan HULL te Londen, in 1746, eene schoone uitgave in fol. in het Grieksch en in het Engelsch, met geleerde aantekeningen heeft geleverd; — 2.º *Natuurlijke geschiedenis der planten*, belangrijk en nuttig, Amsterdam, 1644, in fol. Eene

verhandeling over het Vuur, eene over het Zweet, over de *Vermoeidheid* enz. Al deze werken, die tot de geneeskunde betrekking hebben, zijn te Leyden, in 1613, in fol. gedrukt; — 3.º *Karakterschetsen (Theophrasti Characteres)*, een werk, dat hij in den ouderdom van 99 jaren schreef, dat door LA BRUYÈRE in het Fransch en door HÖTTINGEN en JACOBS in het Hoogd. is vertaald; deze karakterschetsen bevatten schilderijen van menschelijke dwaasheden en gebruiken, zeer nuttige zedellessen, enz. IZAAK CASAUBON heeft geleerde *aanteekeningen* op deze Verhandeling vervaardigd, Cambridge, 1712, in 8.º, die bij de schrijvers *cum notis Variorum* gevoegd wordt.

THEOPHYLACTUS, een Grieksch schrijver, bijgenaamd *Simocatta*, werd in het jaar 570 geboren, en bloeide onder de keizers MAURITIUS, PHOCAS en HERACLIVS. Hij was een der geleerdsten zijner eeuw, en bekleedde aanzienlijke posten in het beheer des rijks. Hij schreef verscheiden werken, waarvan de voornaamste zijn: 1.º *Geschiedenis van keizer MAURITIUS*; dezelve strekt zich uit van 582 tot 602, en is een werk, dat op prijs wordt gesteld. Er zijn verscheiden uitgaven van geweest; — 2.º *De risu et vociferatione in festis sanctorum*; — 3.º eene *Zamenspraak* in het Grieksch, over verschillende natuurkundige vraagstukken en derzelver oplossing; — 4.º *Brieven*, ten getale van 85, waarvan er 29 over zedekundige

onderwerpen; 28 over werken, den akkerbouw betreffende, en 28 over kuiperijen van hoofsche ligtetekooijen handelen. Deze brieven zijn verscheiden malen gedrukt, en komen voor in eene *Verzameling* van brieven, te *Geneve*, in 1606, onder den naam van *CUJAS* gedrukt, ofschoon deze regtsgeleerde er geenerlei deel aan heeft genomen. Volgens het meest algemeene gevoelen, overleed *THEOPHYLACTUS* in 640.

THEOPOMPUS, een redenaar en geschiedschrijver van het eiland *Chio*, bloeide in het jaar 358 voor J. C. onder de regering van *PHILIPPUS* van *Macedonië*. Hij had *SOCRATES* tot meester, en behaalde den prijs; door *ARTEMISIA* aan dengenen uitgelooft, welke de schoonste lijkrede van *MAUSOLUS*, haren echtgenoot, zoude vervaardigen. Al zijne werken zijn verloren geraakt. Men betreurt zijne geschiedennisson; volgens de getuigenis van oude schrijvers waren dezelve zeer naauwkeuring, ofschoon hij tot het hekelachtige overhelde. *JOSEPHUS* verhaalt, volgens een verslag van *DEMETRIUS PHALERIUS* aan *PTOLEMEUS PHILADELPHUS*, dat nadat *THEOPOMPUS*, in een zijner geschiedkundige werken, eenige plaatsen der gewijde boeken had willen inlasschen, gedurende dertig dagen zinneloos was; en dat, na in eene bedaarde tusschenpozing, erkend te hebben, dat hem zulks enkel was overkomen, wyl hij een ongewijd gebruik van die oude en eerbiedwaardige

gedenkschriften had willen maken, hij de gramschap Gods bevredegde, en van zijne ziekte genezen werd (*Gesch. der Joden* XII boek, 2.^e hoofddl.)

THERAIZE (MICHAËL), leeraar der *Sorbonne*, van *Chauni* in *Picardijë*, overleed in 1726, in den ouderdom van 58 jaren, na kanonik te zijn geweest van den *H. STEPHANUS* van *Homburg*, in het diocees van *Metz*, daarna voorzanger, kanonik en officiaal van *St. Fursi* van *Peronne*, en pastoor van de parochie des *Heiligen Verlossers* derzelfde stad. Men heeft van hem een werk vol nasporingen, in 1690, onder den titel van *Questions etc. (Vraagstukken over de openbare plegtige Mis)*. Men vindt in hetzelfde eene letterlijke en geschiedkundige verklaring van de plegtigheden der *Mis* en harer rubrieken, en men ziet dat dezelve evenzeer dienen tot onderrigting der geloovigen, als tot de betamelijkheid en den luister der christelijke godsdienst (zie *VERT*).

THERESIA (Heilige), te *Avila*. in *Oud-Kastilië*, den 28 Maart 1515 geboren, was de jongste der drie dochters van *ALFONSUS SANCHEZ DE CÉPEDE*, en van *BEATRIX D'AHUMADE*, beide even beroemd, door hunne godsvrucht als door hunnen adeldom. Het lezen van het *Leven der Heiligen*, hetwelk *ALFONSUS* dagelijks in zijn gezin deed, boezemde aan *THERESIA* een groot verlangen in, om haar bloed voor J. C. te vergieten. Zij

ontsnapte eens, met een' harer broeders, om den marteldood onder de Mooren te gaan zoeken. Men bragt hen terug, en daar deze jonge lieden geene martelaars konden worden, besloten zij als kluizenaars te leven. Zij rigtten in den tuin huns vaders, kleine cellen op, waarin zij zich afzonderden, om te bidden. THERESIA ging op deze wijze voort de deugd te beoefenen, tot aan den dood harer moeder, die zij, 12 jaren oud zijnde, verloor. Dit tijdstip was dat harer verandering. Het lezen van romans maakte haar verstrooid; en de zelfzucht, en het najagen des vermaaks zou weldra haren godsdienstigen ijver hebben uitgedoofd, indien haar vader haar niet, in een Augustinessen-klooster van *Avila* had in de kost gedaan. Zij erkende den afgrond, waaraan de goddelijke genade haar had ontrukkt, en om denzelfen voor de toekomst te vermijden, nam zij haren intrek in het klooster der *Incarnatie*, der orde van den *Berg-Carmel*, te *Avila*, en aanvaardde er het kloostergevaad, den 2 November 1536. Dit klooster was niet vrij van eenige onregelmatigheden, en van eenige al te wereldsche verstrooiingen: THERESIA ondernam de hervorming deszelfen. Na eene menigte tegenkantingen te hebben ondervonden, had zij den troost, het eerste klooster harer hervorming, in 1562, te *Avila* gesticht te zien. Het welgelukken der hervorming van de vrouwelijke religieuzen, spoorde haar aan, om ook die

der mannelijke te ondernemen. Men zag er de eerste vruchten van in 1568, door het stichten van een klooster, te *Dorvello*, in het diocees van *Avila*, alwaar de gelukzalige JOANNES van het *Kruis*, aan het hoofd der religieuzen, welke de hervorming omhelsden, de geloften aflegde. Dit is de oorsprong der barrevoeter-karmelieten. God stortte zulke overvloedige zegeningen, over het werk van THERESIA uit, dat deze heilige maagd, 30 hervormde kloosters, 14 voor mannen en 16 voor vrouwen, naliet. Na gedurende 47 jaren in het klooster, de 27 eerste in het gesticht der *Incarnatie*, en de 20 andere in de hervorming geleefd te hebben, overleed zij te *Alba*, op eene terugreis van *Burgos*, alwaar zij een nieuw klooster had gesticht, den 4 October 1582. Haar regel drong nog bij haar leven tot in *Mexiko* en de *West-Indiën* door en breidde zich uit in *Italië*. Hij werd vervolgens opgenomen in *Frankrijk*, in de *Nederlanden*, ja in alle landen der christenheid. THERESIA werd in 1621 door GREGORIUS XV gecanoniseerd. De opening van haar graf geschiedde den 2 October 1750, 128 jaren en 6 maanden, na hare canonisatie. Tot de overvloedigste tranen teeder en hartelijk, levendig en geheel vuur, zonder geestverbijstering en zonder drift, bragt deze heilige de liefde Gods tot den hoogsten trap van gevoeligheid, waarvoor het menschelijke hart vatbaar is. Men kent hare geliefkoosde spreuk

en haar lijden, dat als 't ware het voedsel harer liefde voor God was: *Of lijden, Heer, of sterven*. Een redenaar past met zeer veel grond op haar deze woorden van het boek *Ecclasiasticus* toe: » Zij is voorbijgegaan als eene vlam, en als wierook, die in het vuur verteert." (*Quasi ignis effulgens, et thus ardens in igni*). Er bestaan van THERESIA verscheiden in het Spaansch geschreven werken, waarin men evenzeer, de godsvrucht, de kracht des gevoels, als de schoonheid en bevalligheid des stijls bewondert. De voornaamste zijn: 1.º *Brieven*, met aantekeningen van D. JUAN DE PALAFOX, bisschop van *Osma*, in het licht gegeven; — 2.º haar *Leven*, door haar zelve beschreven; — 3.º hare *Wijze om de kloosters der religieuzen te bezoeken*; — 4.º *Overwegingen na de H. Communie*; — 5.º *Weg der Volmaaktheid*; — 6.º *Geschiedenis harer stichtingen*; — 7.º *Raadgevingen aan hare religieuzen*; — 8.º *Overwegingen op het onze Vader*; — 9.º het *Kasteel der ziel*, dit is eene bijzondere verhandeling over het gebed, en over de hemelsche gemeenschap van den H. Geest, hetwelk zij op last van haren biechtvader, VELASQUEZ, later bisschop van *Osma*, en eindelijk aartsbisschop van *Compostella* vervaardigde; — 10.º *Gedachten over de liefde Gods*. De meeste dezer werken zijn in verschillende talen vertolkt. [De beste der nieuwere levensbeschrijvingen van de hei-

lige THERESIA, in het Nederduitsch, is die welke voorkomt in *Levens der heiligen, kerkvaders en martelaren*, naar het Fransch, door E. S. VAN DER HAAGEN, 's *Gravenhage*, 1843, 4.º dl. blz. 244 — 313].

THERMES (PAULE DE LA BARTHE, heer van), in 1482, te *Couserans*, uit eene oude, doch arme familie geboren, onder vond reeds tegenspoeden, bij zijne eerste schreden op zijne loopbaan. Een tweegevecht, noodzaakte hem, in 1528 *Frankrijk* te verlaten. Een nieuw ongeval hield er hem nog langer van verwijderd. Op den oogenblik, dat hij naar *Frankrijk* wilde terugkeeren, werd hij door kapers gevangen genomen, en leed veel in zijne vangenschap. Daar hij zich reeds in zijne jeugd aan de wapens had toegewijd, voerde hij dezelve met roem onder FRANCISCUS I, HENDRIK II en FRANCISCUS II, en werd krijgsgevangen gemaakt, in den slag van *Cérisoles*, in 1544, tot het winnen van welken, hij veel had bijgedragen; men kon hem niet dan tegen drie voorname vijandelijke gevangenen uitgewisseld krijgen. De verovering van het markiezaat van *Saluces*, en van het kasteel van *Ravel*, verwierf hem, in 1547 eenen nieuwen roem. Twee jaren later deed hij eene landing in *Schotland*, hetwelk het sluiten van den vrede bespoedigde. In 1551, werd hij als gezant naar *Rome* gezonden; maar daar hij 5

LIUS III, met FARNÈSE, hertog van *Parma*, die door *Frankrijk* werd beschermd, niet had kunnen verzoenen, voerde hij tot in 1558, het bevel over de Fransche troepen in *Italië*. Het was in dat jaar, dat hij den veldmaarschalksstaf van *Frankrijk* bekwam, en *Duinkerken* innam; maar hij werd te *Gravelingen* volkomen geslagen, gekwetst en krijgsgevangen gemaakt. Na, bij den vrede van *Cateau-Cambresis*, in 1559, de vrijheid terug te hebben bekomen, ging hij voort den staat te dienen, en overleed te *Parijs*, in 1562, zonder nakomelingen, en na tot zijnen erfgenaam te hebben benoemd, RUTGER DE SAINT-LARY, heer van *Bellegarde*. Aan de tegenspoeden, welke hij in zijne eerste jaren onderzond, had de maarschalk DE THERMES de wijsheid te danken, die hem gedurende zijn geheele leven onderscheidde. Het was zelfs onder de vijanden, een aangenomen spreekwoord geworden: *God beware ons voor de wijsheid van THERMES!*

* THÉROIGNE-DE-MERICOURT, eene in de Fransche omwenteling door de ergernis harer demagogische gevoelens en haar losbandig gedrag schandelijk beruchte vrouw, werd in 1760 in het *Luxemburgsche* geboren. Zij kwam jong te *Parijs*, alwaar zij zich aan de ongebondenheid overgaf. In het begin der omwenteling, sloot zij zich bij verscheiden volksmenners aan, die van hare vermetelheid, en natuurlijke welsprekendheid

partij trokken. THÉROIGNE was bij de meeste der volksoptanden tegenwoordig, voornamelijk bij dien, welke den 5 en 6 October te *Versailles* plaats had; zij droeg veel bij om het regiment van *Vlaanderen* omtkoopden, door geld uitte deelen, en door ligtekooijen, die onder haar opzigt stonden, in de gelederen te voeren. In 1790, werd zij met BOUVET-CARÈRE, naar het land van *Luik* gezonden, ten einde er het volk tot opstand te brengen; maar, in 1791, door de Oostenrijkers gevangen genomen, werd zij naar *Weenen* gevoerd, alwaar men haar in eene vesting opsloot. Op het verslag, hem door twee commissarissen gedaan, welke haar ondervraagd hadden, verlangde LEOPOLD II haar te zien, en onderhield haar gedurende een uur; door haar berouw bedrogen, gaf hij haar de vrijheid terug op voorwaarde van niet weder in zijne staten te verschijnen. Zij kwam in Januarij 1792, te *Parijs* terug, en scheen in het begin van gevoelen veranderd. Verscheiden vrouwen van een vrij dubbelzinnig gedrag, hadden, in navolging der mannen, ook hare Jacobijnen-clubs. Het is op de tribunes dezer clubs, en op het terras der *Tuileries* dat men THÉROIGNE de menigte hoorde aanspreken, om dezelve tot de grondbeginselen der omwenteling en tot *gematigheid* te bewegen; maar de Jacobijnen, die niet onbekend waren, met de diensten, welke zij aan de Orleanisten had bewezen, wilden

er op hunne beurt ook gebruik van maken. Het viel hun niet moeilijk haar te winnen, en op hunne manier te onderwijzen. THÉROIGNE vergat weldra hare gevoelens van gematigdheid, en van dien tijd af kende hare demagogie geene grenzen meer. Met eene piek in de hand, en aan het hoofd eener vrouwen-schaar, liep zij door de straten, en wekte het volk tot den opstand aan. Op den noodlottigen 10 Augustus 1792, bevond zij zich onder de opstandelingen, en deed op de plaats der feuillantens SULEAU en vijf andere personen vermoorden. Zij was in correspondentie met de voornaamste hoofden der Jacobijnen, en vooral met ROBESPIERRE en SAINT-JUST. Intusschen deed de aanhoudende opbruising van haar bloed, te weeg gebragt door de opgewondenheid harer denkbeelden, en door de verschillende crisis, waarin zij zich bevond, haar in krankzinnigheid vervallen. Men bragt haar in een gezondheidsgesticht, in de voorstad *Saint-Martin*, en van daar naar *la Salpêtrière*, alwaar zij in 1817 overleden is. Men vond onder de papieren van SAINT-JUST, eenen brief van haar, onder dagteekening van 26 Julij 1794, waarin men de dwaasheid van een verwilderd hoofd ontwaart.

ThERPANDER, een Grieksche dichter en toonkunstenaar van het eiland *Lesbos*, bloeide, omtrent het jaar 650 v. J. C. Hij was de eerste, die in de carni-aansche spelen, te *Lacedemon*

ingevoerd, den prijs der toonkunst behaalde. Ook wist hij, door zijne welluidende gezangen, met citer-toonen gepaard, een in die stad ontstaan oproer tot bedaren te brengen. Om het bespelen der lier meer uittebreiden, had ThERPANDER dezelve met eene snaar vermeerderd, maar de regters (*éphores*), veroordeelden hem, wegens deze nieuwigheid, tot eene geldboete en namen zijn instrument in beslag, wyl zij van de overtuiging uitgingen, dat elke versijning van pracht en weelde, uit eenen welgeregelde staat behoorde verbannen te worden, en dat men van stap tot stap, eindelijk tot de ijdelheid en het algemeene bederf der natie geraakt (zie TIMOTHEUS, dichter en toonkunstenaar).

ThERSITES, de mismaaftste van alle Grieken, die zich naar de belegering van *Trooije* begaven, durfde beledigingen aan *ACHILLES* zeggen, en werd door dien held met eenen vuistslag gedood, zijn naam wordt gebruikt om een zeer leelijk man aanteduiden.

ThESPIS, de schepper van het Treurspel, in het jaar 536 v. J. C. Hij was te *Icarië*, een klein vlek van *Attica* geboren. Nadat ThESPIS, in de *Bacchusfeesten* gezien had, hoe een der zangers op eene tafel stond, en eene soort van zamenpraak met het koor hield, zoo kwam hij op het denkbeeld, om een handelend persoon (*acteur*) in te voeren, die eenige gesprekken,

tusschen twee gezangen des koors hield: Deze nieuwigheid deed hem als den uitvinder des treurspels beschouwen, eene soort van dichtkunde, die in haren oorsprong zeer onbeschaafd en onvolledig was. THESPIs bekladde met wijnmoer het aangezicht zijner acteurs, en voerde dezelve van het eene dorp naar het andere op eene kar rond, waarop zij hunne vertooningen gaven. Dit ten minste vernemen wij van HORATIUS in zijne *Ars poetica* :

Ignotum tragicæ genus invenisse Camænicæ
Dicitur, et plautris vexillæ poemata Thospis:
Quæ canerent agerentque peruncti fœcibus
ora.

[SOLON was eens verlangend om de ALCESTE van THESPIs te zien spelen, en, na de uitvoering, verweet hij hem van zoo openlijk te liegen. — » Maar het is slechts een spel, zeide THESPIs; » — » Ja, hernam de wetgever, maar indien wij een dergelijk spel goedkeuren, zullen wij het weldra in onze overeenkomsten wedervinden.» Hij verbande THESPIs uit Athene, die met zijne kar en zijne acteurs, de naburige steden rondzwierf. Hij vond weldra het masker uit, dat in het begin slechts van linnen was. Men kent de titels van éénige stukken van THESPIs, zoo als *Alceste*; het *Gevecht van Pelias* of *Phorbas*; de *Priesters*; de *jonge Grieken* en *Pentheus*. — Zie de *Reize van den jongen ANAGHARSIS*, door BARTHELEMY].

THESSALUS, lijfarts van NERO, te *Trallis* in *Lydië* geboren, was

de zoon van eenen wolkaarder. Hij beroemde zich alleen het ware geheim der geneeskunde te hebben gevonden, en noemde alle geneeskundigen, die hem voorgegaan waren, zonder zelfs HIPPOCRATES te sparen, weetnieten. Hij schreef zelfs tegen de *Grondregels (Aphorismen)* van laatstgenoemden schrijver, een werk dat door GALENUS en de ouden wordt aangehaald. Hij overleed te Rome, alwaar men aan den Appischen weg zijn graf ziet, waarop hij dit opschrift had doen uithouwen: *Overwinnaar der artsen*. De aard van zijnen geest had vele overeenkomst met dien van PARACELLUS (zie dat artikel).

* THÉVENARD (de graaf ANTONIUS JOANNES MARIA), onder-admiraal, minister van LODEWIJK XVI, pair van *Frankrijk* enz. te *St. Malo*, den 7 December 1733, uit eene adellijke familie geboren. Na de wiskundige wetenschappen te hebben geleerd, begaf hij zich in den ouderdom van 14 jaren onder de marine, en kwam aan boord van het schip *le Neptune*, waarover zijn vader voor de Oost-Indische maatschappij het bevel voerde. In 1754, voerde hij, in hoedanigheid van luitenant, het bevel over een bewapend wachtschip, dat langs de Noord-kust van *Terre-Nieuwe* kruiste, met het doel, om de nederlatingen der Esquimaux te verdelgen, aan welke zending hij volkomen beantwoordde. Hij was, in 1797, tot scheepskapitein der Oost-Indische maatschappij benoemd.

De uitstekende diensten door hem bewezen, en de roem, welken hij onder alle Fransche zeelieden genoot, wekten de aandacht des bestuurs, hetwelk een' zoo verdienstelijk onderdaan aan zich wilde verbinden, en in 1769, kwam hij met den rang van haven-kapitein, in het koninklijke marine-corps. De koning benoemde hem, in 1770 tot fregat-kapitein, en tot scheepskapitein in 1773, als wanneer hij tevens het kruis van den H. LODEWIJK ontving. THÉVENARD onderscheidde zich in den Amerikaanschen oorlog. LODEWIJK XVI verhief hem in 1782, tot brigadier der zeemagt, en droeg hem twee jaren later den rang van schout-bij-nacht op. In 1792 werd hij onder-admiraal. De dapperheid en de ijver, waarmede hij deze verschillende posten vervulde, verwierven hem in 1691 de eer, van door LODEWIJK XVI tot het ministerie van marine te worden beroepen; maar reeds in hetzelfde jaar nam hij zijn ontslag, en voerde verder achtereenvolgend het bevel over de zeemagt van al de havens van *Frankrijk*. In 1801, werd hij te *Lorient* tot zee-prefekt benoemd, verkreeg in 1804, het lint van het legioen van eer, en kwam in 1810 in den senaat. Tijdens de restauratie, in 1814, verhief LODEWIJK XVIII hem tot pair van *Frankrijk*. THÉVENARD overleed den 9 Februarij 1815, juist toen de koning hem had benoemd tot commandeur der militaire orde van den H. LODEWIJK. De graaf THÉVENARD heeft

nagelaten: *Mémoires etc. (Gedenkschriften betrekkelijk de zeemagt)*, 1800, 4 dl.ⁿ, in 8.vo

* THÉVENEAU (KAREL SIMON), een wiskunstenaar en dichter, te *Parijs*, den 6 Julij 1759 geboren. Na zijne studiën in het collegie *Mazarin* te hebben volbragt; werd hij, in den ouderdom van 15 jaren, onderwijzer der wiskunde, in de oude school der koninklijke marine te *Brest*. Met dezelfde verbazende vlugheid maakte THÉVENEAU berekeningen en verzen. Hij was de oude talen meester, en volmaakt wel bekend met de klassieke Latijnsche en Grieksche schrijvers; maar daar zijne zorgeloosheid en zijne onmatigheid, hem dikwijls tot eenen aan de armoede grenzenden staat bragten, zoo belastte hij zich met de nederige taak, om de werken van andere schrijvers te verbeteren, en om proeflezingen voor boekdrukkers te verrigten. Bij de proeflezing der *Werken* van *Bezout*, ontdekte en verbeterde hij onnaauwkeurigheden, aan dezen wiskunstenaar ontsnapt. Zijn geheugen was verbazend: men heeft hem nieuwe werken zien doorloopen, en, na het eenvoudig lezen, van gedeelten, welke hem bevielen, dezelve voor de vuist opzeggen. Men herinnert zich deze beide dichtregels op *BONAPARTE*, welke hij aan de dagbladen zond, met uitnoodiging en zelfs uitdaging aan alle dichters, om dezelve in twee Fransche verzen te vertalen:

Ta petit ense ceclas, mare fluctu, Tartara
 flammis :
 Arma, ratem, currum ter regit ipse Deus.

Na talrijke en vruchteloze proeven, die in de dagbladen werden opgenomen, leverde de dichter alleen er de twee-regelige vertaling van in het Fransch, in het Engelsch en in het Grieksch. THÉVENEAU had zijne bekwaamheid voor de dichtkunde aan den dag gelegd, door de meeste hierna volgende stukken, toen de heer MORIN, toenmaals bestuurder der spelen, hem voorstelde om een dichtstuk op KAREL den Groote te vervaardigen, terwijl hij hem duizend kroonen jaarlijks toekende, gedurende den geheelen tijd, welke tot deze zamenstelling zou vereischt worden. De dichterlijke wiskunstenaar zette zich aan het werk, ontwierp het plan van dit dichtstuk in proza, hetwelk nog met belangstelling gelezen wordt; hij had het eerste gezang deszelfs, en een gedeelte van het tweede in dichtmaat bewerkt, toen zijn MÆCENAS stierf. Deze gebeurtenis dompelde THÉVENEAU weder in de behoefte. Men wil dat het gouvernement hem eene jaarwedde van 600 livres verleende. THÉVENEAU overleed te Parijs, den 4 Julij 1821. Men heeft van hem: 1.° *Cours etc.* (*Rekenkundige leergangen, ten gebuik der centrale scholen en des handels*), 1800, in 8.°; — 2.° *Plan etc.* (*Ontwerp van een dichtstuk op KAREL den Groote, gevolgd door het eerste gezang in dichtmaat, en door eene keuze van verschillende ge-*

dichten), 1804, in 8.°; — 3.° *Ode etc.* (*Lierzang op den laatsten veldtocht*), 1806, in 8.°; — 4.° *l'illusion etc.* (*de Begoocheling, dichtstuk, voorafgegaan door het schrikbewind; de reis des konings naar Farennes, HERCULES op den berg Oeta, gevolgd door de Oprigting der Ziekenhuizen, de dood van BRUNSWIJK, en andere dichtstukjes*), *Parijs*, 1816 en 1818 met platen. Hij heeft grootelijks deel gehad aan de volgende werken: — 5.° *Leçons etc.* (*Lessen over de grondbeginselen der wiskunde, door DE LA CAILLE, vermeerderd door MARIE, tweede uitgave, herzien en verbeterd door THÉVENEAU*), 1798, in 8.°; — 6.° *Elémens etc.* (*Grondbeginselen der algebra, door CLAIRAUT, zesde uitgave, met zeer uitgebreide aantekeningen en bijvoegselen, gevolgd door eene Verhandeling over de rekenkunde door THÉVENEAU*), 1801, 2 dl.ⁿ in 8.°, enz. enz. Hij heeft daarenboven artikels geleverd aan den *Ami des arts*, in 1797 door DE LA BOUISSE uitgegeven, ook hebben andere Tijdschriften onuitgegevene dichtstukken van hem medegedeeld. THÉVENEAU heeft herzien en verbeterd de vertaling (in het Fransch) der *Tooneelkundige werken van ALEXANDER SUMAROCOW uit het Russisch vertaald door PAPADOPOULO, Parijs*, 1802, 2 dl.ⁿ in 8.° Nog worden hem verscheiden andere *dichtstukken* toegeschreven, die niet onder zijnen naam in het licht zijn verschenen.

* THÉVENIN (FRANCISCUS), een

beroemde oogarts, te *Parijs*, in 1590 geboren, verwierf den grootsten roem in zijne kunst, en werd gewoon heelmeeester van **LODEWIJK XIII.** Hij overleed in 1656, en heeft in handschrift drie werken nagelaten, in een enkel deel, door **WILLEM PAILLON**, zijn' neef, onder dezen titel in het licht gegeven: *Oeuvres etc. (Werken van THÉVENIN, bevattende eene Verhandeling over de heelkundige operatiën, eene verhandeling over de gewellen, en een Grieksch woordenboek voor de geneeskunde), Parijs, 1658, in 4.to* Het laatste werk vooral is zeer wel zamengesteld en bijzonder nuttig.

THÉVENOT (MELCHISEDECH), werd te *Parijs*, in 1620, met eene bijzondere zucht voor het reizen geboren, en reeds in zijne jeugd verliet hij zijn vaderland, om de wereld te doorkruisen. Hij zag echter slechts een gedeelte van *Europa*; maar de beoefening der talen, en de zorg, welke hij in het werk stelde, om naauwkeurig naar de zeden en gebruiken der verschillende volken te onderzoeken, maakten hem welligt meer ervaren in de kennis der vreemde landen, dan dat hij zelf gereisd had. Eene andere neiging van **THÉVENOT** was, alom de zeldzaamste boeken en handschriften te verzamelen. Nadat hem het opzigt over de bibliotheek des konings van *Frankrijk* was toevertrouwd, vermeerderde hij dezelve met een aanzienlijk aantal boekdeelen, welke aan dien rijken schat onbraken. **THÉVENOT** was te

genwoordig bij het conclave, na den dood van **INNOCENTIUS X** gehouden; hij werd belast, om als afgevaardigde des konings met de republiek van *Genua* te onderhandelen, en kweet zich, met het beste gevolg van die taak. Eene dubbele anderen-daagsche koorts, welke hij door een hardnekkig diëet in eene aanhoudende veranderde, sleepte hem, in 1692, in het graf. Men heeft van hem: 1.º *Voyages (Reizen)*, 1696, 2 dl.ⁿ in fol.; waarin hij de *Beschrijving* levert van een paslood zijner vinding, hetwelk zekerder en juistere is, dan de andere meetsnoeren, waarvan men zich vroeger bediend had; — 2.º *L'art etc. (De zwemkunst)*, 1696, in 12.mo Bij de belangrijke en leerzame verzameling zijner *Reizen*, moet men een deeltje in 8.vo voegen, te *Parijs*, in 1681 gedrukt. Hij was het, die het eerst, de was-cellen der bijën, als zijnde van dezelfde grootte in alle landen der wereld, als eene onveranderlijke ijk-maat voorstelde: een denkbeeld dat niet is opgevolgd geworden, hetzij, wijl de kleinheid des voorwerps aanleiding tot onnaauwkeurigheden heeft schijnen te geven; hetzij, eindelijk, wijl de verscheidenheid van maten, gewigten, munten en andere dergelijke voorwerpen, even als die der talen, tot de natuur van den mensch en de schikkingen der Voorzienigheid behooren. (Zie **LEIBNITZ**). — Men moet hem niet verwarren met **JOANNES THÉVENOT**, in 1667, overleden, den schrijver eener *Reis door Azië, Amsterdam*,

1727, 5 dl.ⁿ, in 12.mo, en die naar men zegt, het eerst de koffij in *Frankrijk* bragt, hetwelk sommigen ten onregte aan MELCHISEDECH THÉVENOT hebben toegeschreven. Er bestaat ook eene oude uitgave der *Reis door Azië*, 3 dl.ⁿ in 4.to

THÉVENOT DE MORANDE. —
Zie MORANDE.

THÉVET (ANDREAS), van *Angoulême*, werd minderbroeder, en reisde door *Italië*, het *Heilige Land*, *Egypte*, *Griekenland* en *Brazilië*. In 1556 in *Frankrijk* teruggekeerd zijnde, verkreeg hij van den Paus de vergunning om het klooster te verlaten, en het geestelijk gewaad te aanvaarden. De koningin, CATHARINA DE MEDICIS, benoemde hem tot haren aalmoezenier, en verschafte hem de titels van geschiedschrijver van *Frankrijk*, en wereldbeschrijver des konings. Men heeft van hem: 1.º *Cosmographie (Wereldbeschrijving)*; — 2.º *Histoire etc. (Geschiedenis der beroemde mannen)*, *Parijs*, 1584, in fol., en 1671, 8 dl.ⁿ in 12.mo, eene onbevallige compilatie, vol zotternijen en logens; — 3.º *Singularités etc. (Zeldzaamheden der Zuid-poollanden van Frankrijk)*, *Parijs*, 1558, in 4.to, een zeldzaam voorkomend boekwerk; — 4.º verscheiden andere weinig geachte werken. De schrijver toont zich in dezelve al te ligtgeloovig en stapelt vele zaken zonder keuze of smaak op elkander. Zijne *Wereldbeschrijving* is vol fou-

ten, waaronder er eenige voorkomen, die zijne goede trouw doen verdenken. » Twee jaren na zijne terugkomst uit *Amerika*, zegt LA MARTINIÈRE, ontwierp hij, om HENDRIK II te vleijen, eene kaart, waarop hij eene stad plaatste *Ville Henri* genaamd. Ook nam hij deze stad in zijne *Cosmographie* op, maar noemde haar daar *Henri-Ville*. Intusschen verzekert LERRI, die slechts anderhalf jaar na THÉVET, *Brazilië* verliet, dat er nooit eenigen schijn van gebouw, veel min van dorp of stad op de plaats heeft gestaan, waar THÉVET deze denkbeeldige stad aanduidt." Deze niet zeer oordeelkundige en onrustige schrijver, overleed in 1590, in den ouderdom van 88 jaren.

THIARD of TIARD DE BISSY (PONTIUS DE), bisschop van *Châlons*, te *Bissy*, in het diocees van *Mâcon*, in 1521 geboren, was de zoon van den algemeenen landvoogd van het *Macconesche*. De schoone letteren, de wijsbegeerte en de godgeleerdheid hielden hem beurtelings bezig. Hij werd door koning HENDRIK III, in 1578 tot het bisdom van *Châlons* benoemd. Er bestaat van hem: 1.º *Poésies etc. (Fransche gedichten)*, in 4.to, *Parijs*, 1573; — 2.º *Homiliën*; — 3.º *Discours etc. (Wijsgeerige Verhandelingen)*, in 4.to, en verscheiden andere werken in het Latijn in 4.to RONSARD zegt, dat hij de invoerder was der *Klinkdichten* in *Frankrijk*; maar hij was zulks niet van de goede poëzij.

Zijne vroeger zoo zeer toegejuichte verzen, zijn thans onverdragelijk; zij hebben echter de verdienste der kieschheid van uitdrukkingen en denkbeelden, in eene eeuw, waarin de dichtkunde, die van beelden leeft, zich dikwerf onbetamelijke veroorloofde. Deze prelaat overleed in 1605. Hij behield tot op het einde zijns levens, de kracht van zijn ligchaam en de levendigheid van zijnen geest. Hij ondersteunde, zegt men, deze beide, door den besten wijn; dien hij steeds zonder water dronk.

THIARD DE BISSY (HENDRIK DE), uit dezelfde familie als de voorgaande, werd doctor van het gesticht en de maatschappij der *Sorbonne*, daarna bisschop van *Toul*, in 1687, vervolgens van *Meaux* in 1704, kardinaal in 1715, en eindelijk commandeur der koninklijke orden. Men heeft van hem verscheiden werken ten voordeele der bulle *Unigenitus*. Deze kardinaal overleed in 1737, in den ouderdom van 81 jaren, eenen grooten roem van kunde en godsvrucht nalatende. De lofspraken en de rouw der Catholijken vereerden, volgens de aanmerking van den H. HIERONYMUS, zijne nagedachtenis welligt minder, dan de haat en de lasteringen der sektarissen. Zijne *godgeleerde verhandeling over de bulle Unigenitus*, 2 dl.ⁿ in 4.to, wordt voor eene der beste en volledigste over dat onderwerp gehouden. Indien het waar is, zoo

XXIII DEEL.

als men het heeft gezegd, dat dit werk aan pater GERMON toekomt, zoo is het niet minder zeker, dat de kardinaal het niet noodig had, en dat zijne aannemering, slechts eene wel overwogene goedkeuring is. De kardinaal zelf geeft verslag in de voorrede, van de maatregelen, welke hij had genomen, om de verdiensten van het hem aangeboden handschrift te bekrachtigen. Zijne *Herderlijke onderzigtelingen*, 3 dl.ⁿ in 4.to bewijzen eenen levendigen ijver voor de eenheid des geloofs, en de onderwerping aan de besluiten der Kerk.

THIARINI (ALEXANDER), bijgenaamd *de Nadrukkelijke* of *Krachtvolle*, een schilder der school van *Bologna*, verrijkte die stad met zijne schilderstukken. Zijne handeling is grootsch, zijn koloriet levendig en krachtvol; hij heeft op eene gelukkige wijze de verschillende hartstogten voorgesteld. Deze schilder te *Bologna* in 1577 geboren, overleed in 1668.

THIBAUT, THIBAUD of THEOBALDUS (*Heilige*), een priester te *Provins* (in het Fr. *Seine-en-Marne* dep.^t) uit eene beroemde familie geboren, heiligde zich door de uitoefening der deugd en der versterving. Hij overleed in 1066, bij *Vicencia* in *Italië*, werwaarts hij zich was gaan verbergen, om God in grootere vrijheid te dienen.

THIBAUT of THEOBALD VI,

graaf van *Champagne* en *Bric*, en koning van *Navarre*, na den dood zijns vaders in 1205 geboren, en te *Pampeluna*, in 1253, overleden. Hij was de zoon van THIBAUT V en van BLANCA, dochter van SANCHO of SANCTIUS den Wijze, koning van *Navarre*. Hij besteeg den troon van *Navarre* na den dood van SANCHO den Sterke, zijn' moederlijken oom, in 1234. THIBAUT diende LODEWIJK VIII, zijnen souverein, in den oorlog tegen de Albigenzen; maar na verloop van veertig dagen, verwijderde hij zich: dit was het tijdverloop, door de verbindtenissen, als groot-leenman van hem gevorderd. Eenige jaren daarna scheepte hij zich in naar het *Heilige land*. In zijne staten teruggekeerd, beoefende hij de schoone letteren. Hij beminde de dichtkunde zeer, en verspreidde zijne weldaden over degene, die zich in die kunst onderscheidde. Soms zelfs hield hij zich met het beste gevolg bezig met het vervaardigen van liederen. LÉVESQUE DE LA RAVALIÈRE heeft met aantekeningen in het licht gegeven de *Liederen* van den graaf van *Champagne*, vervaardigd ter eere van BLANCA van *Kastilië*, moeder van den H. LODEWIJK, 1742, 2 dl.ⁿ in 12.mo

* THIBAUT (FRANCISCUS TIMOTHEUS), een regtsgeleerde en dichter, te *Nancy*, in 1700 geboren, oefende het beroep van advocaat uit, en werd procureur-generaal van de rekenkamer zijner geboorteplaats. Hij

beoefende de dichtkunde, doch met weinig succès en was lid der akademie van *Nancy*. Hij heeft nagelaten: 1.º *Tableau etc.* (*Afbeelding van den advocaat*), *Nancy*, 1737, in 12.mo; — 2.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der wetten en gebruiken van Loharingen enz. in het stuk van kerkelijke beneficiën*), *ibid*, 1763, in fol.; — 3.º *Recueil etc.* (*Verzameling van Pundichtten*); — 4.º *Ode etc.* (*Liersang op de Eucharistie*); — 5.º *Discours etc.* (*Academische redevoeringen*); — 6.º *La femme jalouse* (*De jaloersche vrouw*), een berijmd blijspel, in 5 bedrijven. Men wil dat DESFORGES uit dit dichtstuk het denkbeeld van het zijne heeft geput, dat den zelfden titel voert, en dat ook in 5 bedrijven en in verzen is. THIBAUT overleed te *Nancy*, in Julij 1777.

THIBOUST (CLAUDIUS KAREL), te *Parijs* in 1706 geboren, was boekdrukker des konings en der universiteit. Na eenen afkeer tegen de wereld te hebben opgevat, ging hij in het noviciaat bij de Karthuizers, en, ofschoon hij zijne geloften in den regel van den H. BRUNO niet aflegde, behield hij toch zijn geheele leven voor die orde de teederste toegenegenheid. Deze neiging bewoog hem, om eene Fransche proza-vertaling te vervaardigen van de Latijnsche verzen, welke men in hun klein klooster van *Parijs* las. Deze verzen bevatten het *Leven* van den H. BRUNO, door LE SUEUR, in 21-schilderijen voorgesteld, die de be-

wondering der kunstenaars en kenners uitmaken. THIBOUST leverde twee uitgaven van zijn werk. De tweede van 1756, in 4.to, is zonder platen. Deze drukker werkte aan eene vertaling van HORATIUS, toen hij den 27 Mei 1757, te *Bercy* overleed. Nog heeft men van hem de vertaling van het dichtstuk *Over de voortreffelijkheid der Boekdrukkunst*, een dichtstuk door zijnen vader vervaardigd; hij deed deze vertaling, gezamenlijk met den Latijnschen tekst, in 1754, in het licht verschijnen.

* THIBOUILLE (HENDRIK LAMBERTUS D'ERBIGNY, markies DE) volgde met eer de loopbaan der wapens, en werd overste van het dragonder-regiment der koningin. De beoefening derschoone letteren hield hem bijna zijn geheele leven bezig, hetwelk, gevoegd bij zijne tot kuiperijen onbekwame inborst, aan zijne bevordering nadeelig was. Hij overleed te *Parijs*, in 1784, en heeft nagelaten: 1.º *l'École etc. (De school der vriendschap)*, *Parijs*, 1757, 2 dl.ⁿ, in 12.mo; — 2.º *Danger etc. (Gevaar der hartstogten)*, *ibid*, 1758, 2 dl.ⁿ in 12.mo; — 3.º *Réponse etc. (Antwoord van ABAILLARD aan HELOÏSE)*, 1758, in 12.mo; — 4.º RAMIRE, treurspel in 3 bedrijven, 1759, in 12.mo; — 5.º TELAMIRE, treurspel, in 5 bedrijven, 1759. Deze beide stukken zijn zeer middelmatig; men vindt er echter eenige belangrijke tooneelen, en soms

vrij schoone verzen in; — 6.º Twee *Blijspelen*, elk in 3 bedrijven en in verzen.

* THIÉBAUD (dom BENEDICTUS), van de congregatie van den heiligen VANNES, en verbonden aan de abdij van den H. VINCENTIUS te *Besançon*, alwaar hij den 11 Julij 1700 zijne geloften had afgelegd, was een geleerde en werkzame religieus. Hij had zeer uitgebreide nasporingen gemaakt omtrent alles wat de orde van den heiligen BENEDICTUS betreft. De uitslag van dezen arbeid was een gewichtig werk, getiteld: *Bibliothèque etc. (Algemeene en bijzondere Bibliotheek der schrijvers aller orden en congregatiën; waarin men den regel van den H. BENEDICTUS volgt, met de geschiedenis van hun leven, den catalogus, de tijdrekening en de verschillende uitgaven hunner werken, en eindelijk de tegenwoordige staat der orde van den H. BENEDICTUS, waarin men vindt de geschiedenis aller orden, congregatiën en kloosters der beide seksen, waaruit dezelve zijn zamengesteld)*, 7 dl.ⁿ, in 4.to in handschrift gebleven, en, tot op de Fransche omwenteling, bewaard in de bibliotheek, der abdij van den H. VINCENTIUS te *Besançon*. De schrijver besteedde 20 jaren tot de samenstelling dier verzameling. Sommigen hebben dezelve ten onregte verward met de *Algemeene bibliotheek der schrijvers van de orde van den H. BENEDICTUS, Bouillon, 1777*, 4 dl.ⁿ in 4.to, en hebben be-

weerd dat THIÉBAUD er de schrijver van zoude zijn. Laatstgenoemd werk is van dom JOANNES FRANÇOIS (zie dat artikel) religieus derzelfde congregatie. Dom JOANNES FRANÇOIS droeg kennis van het werk van zijnen ordebroeder; hij verzekert, blz. 127, 3.e dl. van het zijne, » dat hij het voorregt niet heeft genoten deze 7 deelen (handschriften) te zien; maar dat hij een ander exemplaar van dat werk, waarschijnlijk het eerste klad, in 3 dl.ⁿ in 4.to, aaneengeschakelde geschiedenis, en 1 dl. in 4.to Supplement, dat tot de bibliotheek van den II. MATHIAS van Trier behoorde, heeft gehad, en er veel gebruik van heeft gemaakt." Dom BENEDICTUS THIÉBAUD overleed in de abdij van den heiligen VINCENTIUS te Besançon, den 5 Februarij 1766.

* THIÉBAULT (DIEUDONNÉ), een letterkundige, te Laroche, bij Remiremont, den 26 December 1733 geboren, volbragt met roem zijne studiën, en reisde door verscheiden deelen van Europa. Hij hield zich bijna 20 jaren te Berlijn op, en bij zijne terugkomst in Frankrijk, werd hij tot provisor van het lyceum van Versailles benoemd. Hij was in den grond bekend met de Hoogduitsche en Italiaansche talen, en vervaardigde in laatstgenoemde vrij schoone verzen. De Arcadische akademie van Rome nam hem in haar midden op, ook werd hij lid van die van Berlijn, Lyon, enz. Hij is te Parijs den 5 December 1807 overleden. Men heeft van

hem, behalve verscheiden artikels, in den *Dictionnaire de l'élocution française* geplaatst: 1.º *les Adieux etc.* (Het afscheid van den hertog van Bourgondië van den abbé DE FENELON, zijnen leermeester, of Zamenspraak over de gouvernementen), 1772, Parijs, 1788, in 12.mo De schrijver onderzoekt in hetzelfde de verschillende vormen van bestuur, is van meening dat Frankrijk behoefte aan verscheiden hervormingen heeft, en wenscht dat het dezelve aan zijnen koning te danken had, ten einde de uitwerkselen van groote staatkundige schokken voortekomen; — 2.º *Traité etc.* (Verhandeling over den stijl), 1801, 2 dl.ⁿ in 8.vo; — 3.º *Nouveau etc.* (Nieuw ontwerp van openbare opvoeding), Rouanen, 1766; — 4.º *Sur etc.* (Over den boekhandel en de vrijheid der drukpers), Parijs, 1789, 2 dl.ⁿ, in 12.mo; — 5.º *Sur etc.* (Over het onderwijs der centraal-scholen), *ibid*, 1797; — 6.º *Traité etc.* (Verhandeling over den openbaren geest), Straatsburg, 1797. » Gij zijt, schreef hem prins HENDRIK van Pruisen, na deze verhandeling te hebben gelezen, gij zijt, even als ARCHIMEDES, die te midden der rampen des vaderlands, zich enkel met de middelen bezig hield om hetzelfde te redden; — 7.º *FREDERIK de Groote, zijne familie, zijn hof, zijne vrienden en zijn bestuur, of Herinnering van een twintig jarig verblijf te Berlijn, Parijs*, 1804, 5 dl.ⁿ, in 8.vo Dit is eene zeer belangrijke verzameling van bijzonderheden, betrekkelijk de merkwaardigste

personen van het hof van *Berlijn*, en die vrijmoedige aanmerkingen bevat, over de geschiedenis, staat- en letterkunde. Men zou echter den schrijver eenige al te langdradige kleinigheden kunnen verwijten. Hij heeft daarenboven verscheiden artikels en verhandelingen aan de *Gedenkschriften der akademie van Berlijn*, aan het *Dagblad voor het openbaar onderwijs* door *BORÉLLI*, enz. geleverd

* *THIÉBAULT* (N.), pastoor der parochie van het H. Kruis te *Metz*, en hoogleeraar der godgeleerdheid, was overste geweest van het seminarie dier stad. Hij werd in 1789 tot de algemeene staten gezonden, had zitting in de constituerende vergadering, en stemde met de regterzijde. Toen de zittingen dezer vergadering waren afgelopen, week hij uit met het meerendeel der getrouw geblevene geestelijkheid. Hij overleed gedurende zijne uitwijking, te *Elsensfeld* aan den *Mein*, in 1791. Men heeft van hem: 1.º *Homiliën op de Evangelien*, 4 dl.ⁿ, in 8.vo, *Metz*, 1761; — 2.º *Homiliën op de Epistels*, 4 dl.ⁿ, in 8.vo, *Metz*, 1766; — 3.º *Doctrine etc. (Christelijke leer, bij wijze van korte preken)*, *Metz*, 1772, 6 dl.ⁿ, in 12.mo

THIÉBAULT DE LAVEAUX. — Zie *LAVEAUX*.

* *THIEFFENTHALER* (JOZEF), een Jesuit, te *Bolsano*, in het graaf-

schap *Tyrol*, geboren, werd tot de missiën bestemd, en ging in 1743, in *Portugal* sloop naar *Indië*. *THIEFFENTHALER* kwam niet in *Europa* terug. Hij leefde nog in 1786, en bevond zich alstoen te *Agra*. Men heeft van hem: 1.º *Aardrijksbeschrijving van den Indostan*; — 2.º *Natuurlijke historie van Indië*; — 3.º *Over de godsdienst der Braminen*; — 4.º *Drie kaarten van den loop van den Ganges en de Gangra*. Van 'al zijne geschriften zijn enkel die over de aardrijkskunde tot ons gekomen. Zij werden in het licht gegeven door *JOANNES BERNOULLI*, onder den titel van *Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van Indië, Berlijn*, 1786, in 4.to; dezelve is verrijkt met aantekeningen en toelichtingen uit de werken van *ANQUETIL DU PERRON*, en van den majoor *RENDEL*, en met kaarten versierd.

THIERS (*JOANNES BAPTISTA*), een geleerde meester in de godgeleerdheid der *Sorbonne*, te *Chartres*, in 1636 geboren, was de zoon van eenen kroeghouder. Na de humaniora aan de universiteit van *Parijs* te hebben onderwezen, werd hij pastoor van *Champrond*, in het diocees van *Chartres*, alwaar hij met den aarts-diaken geschillen had, waarvan de uitslag hem niet gunstig was. Hij geraakte daarop in oneenigheid met het kapittel van *Chartres*, wegens redenen, die niet bondiger waren. Hij zag zich verplicht genoemd diocees te verlaten, en

hij verwisselde zijne pastorie met die van *Vibraie*, in het diocees van *Mans*, alwaar hij in 1703 overleed. Deze schrijver bezat een verbazend geheugen en eene uitgebreide geleerdheid, maar zijne inborst was onrustig, gal- en hekelachtig. Hij had veel smaak voor twistschriften, en schepte er vermaak in, om zonderlinge onderwerpen te behandelen. In zijne werken, heeft hij het sap van een oneindig aantal andere uitgedrukt; maar hij koos niet altijd, de meest gezag hebbende, de bondigste en naauwkeurigste schrijvers. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Traité etc. (Verhandeling over de bijgeloovigheden)*, 4 dl.ⁿ, in 12.mo; een werk met vele geleerde aanmerkingen, doch dikwerf zeer onnaauwkeurig, en vrij langdradig. De schrijver had zich de moeite kunnen sparen, al de bijgeloovige gebruiken bijeen te zamelen, in verboden boeken verspreid, en aan welke niemand meer dacht. In het algemeen, is eene lange en nuttelooze opsomming van misbruiken, voor zwakke en niet zeer rustige geesten, die de zelfstandigheid niet onderscheiden van de roest, welke aan dezelve knaagt, altijd gevaarlijk. Zijne kritiek is dikwerf bijtend en overdreven, en veroordeelt zaken, die onder een veel gunstiger oogpunt konden beschouwd worden. Er komen zelfs plaatsen in voor, die nagedachten opwekken op rekening van den schrijver, door de gemaaktheid, waarmede hij de drog- en spotreden der kettlers opeenstapelt, om later de

zwakste antwoorden tegen dezelve overtstellen. Het is aldus dat, terwijl hij (2.º dl. blz. 288) over de processie van den H. Sacramentsdag spreekt, hij de gruwelen herhaalt, welke de sektarissen tegen deze zoogenaamde afgoderij hebben uitgekraamd, en zich te vreden stelt, met te antwoorden, dat de instelling der processie, 300 jaren oud is, en dat de kerkvergadering van *Trente* dezelve heeft goedgekeurd: even alsof de wezenlijke tegenwoordigheid, en de aanbidding, die er een noodzakelijk gevolg van is, van deze processie afhankelijk waren; — 2.º *Traité etc. (Verhandeling over de uitstelling van het heilig Sacrament des Altaars)*, *Parijs*, 1673, in 12.mo, en 1679, 2 dl.ⁿ in 12.mo De schrijver schijnt het tegenwoordige gebruik en de oefening der Kerk te veroordeelen, en alles tot de oude tijden willen terugbrengen; zonder in aanmerking te nemen, dat de dwalingen van CALVINUS en andere vijanden der wezenlijke tegenwoordigheid, de Kerk redelijker wijze bewogen hebben, meer luister en plegtigheid aan, en menigvuldiger gelegenheid tot de aanbidding van dit goddelijke geheim te geven; — 3.º *l'Avocat etc. (De advokaat der armen, die de verplichtingen aantoonst, welke op de bezitters van kerkelijke inkomsten rust, om een goed gebruik van dezelve te maken)*; *Parijs*, 1676, in 12.mo; — 4.º *Dissertations etc. (Verhandelingen over de voorportalen der kerken)*, *Orleans*, 1679, in 12.mo; — 5.º *Traité etc. (Ver-*

handeling over de opsluiting der Religieuzen), Parijs, 1681, in 12.mo. Dit is slechts eene verzameling van besluiten der kerkvergaderingen, en synodale statuten over dat onderwerp. De schrijver die bijna niets anders heeft gedaan dan compileren, verbiedt den geneesheeren en zelfs den bisschoppen den ingang in vrouwen-kloosters; in het algemeen schijnt de smaak voor de overdrevenheid en het ongerijmde zijne nasporingen te hebben bestuurd; — 6.º *Exercitatio adversus JOANNEM DE LAUNOX*; — 7.º *De Retinenda in ecclesiasticis libris voce Paraclitus* (zie SANREY); — 8.º *De festorum dierum imminutione liber*; — 9.º *Dissertation etc.* (Verhandeling over het opschrift boven het groot portaal van het Franciskaner-klooster te Reims, in deze bewoordingen verval: *Deo homini et B. Francisco, utriusque crucifixo*), 1670, in 12.mo. De critiek des schrijvers van dit zonderlinge, en zeer laakbare opschrift, is oordeelkundig, en vol van eene goede godgeleerdheid; — 10.º *Traité etc.* (Verhandeling over de geoorloofde en verboden spelen), Parijs, 1686, in 12.mo; — 11.º *Dissertations etc.* (Verhandelingen over de voornaamste altaren der kerken, de zangkoren en de afsluitingen derzelve), Parijs, 1688, in 12.mo; — 12.º *Histoire etc.* (Geschiedenis der pruiken, waarin men aantoot derzelve oorsprong, gebruik, vorm, het misbruik en de onregelmatigheid van die der geestelijken),

Parijs, 1690, in 12.mo, Avignon, 1779, in 12.mo; — 13.º *Apologie etc.* (Verdediging van den abt van la Trappe tegen de lasteringen van pater DE SAINTE-MARTHE), Grenoble, 1694, in 12.mo; — 14.º *Traité etc.* (Verhandeling over de ontbinding van letterij); — 15.º *Dissertation etc.* (Verhandeling over den heiligen traan van Vendôme), Parijs, 1699, in 12.mo; — 16.º *Observations etc.* (Aanmerkingen op den nieuwen brevier van Cluny), 1704, 2 dl.ⁿ, in 12.mo; — 17.º *Critiek* van het boek der *Flagellans* (geesel-broeders) van den abbé BOILEAU; deze maakte weinig opgang; het is eene zwakke en vervelende, ofschoon, wat de hoofdzaak betreft, gegronde wederlegging, tegen een werk gerigt, dat aanleiding tot bondige critiek opleverde; — 18.º *Traité etc.* (Verhandeling over de klokken), 1721, in 12.mo; — 19.º *Factum tegen het Kapittel van Chartres*, in 12.mo; — 20.º *La Sauce etc.* (De Robert-Saus, of Heilzame raadgeving aan Messire JAN-ROBERT, groot aartsdiaken), 2.º St., 1676—1678, in 8.vo; — 21.º *La Sauce etc.* (De Robert-Saus geregtvaardigd, voor den heer DE RIANEZ, procureur des konings bij het Châtelet enz). Deze drie brochures, die in één deel worden te zamen gebonden, bewijzen den smaak des schrijvers voor de hekeling, en die soort van tegenstrijdigheid, welke bijna altijd de menschen kenmerkt, welke door den geest van afkeuring en hervorming

beheerscht worden. De volledige verzameling der *Werken* van JOANNES BAPTISTA THIERS bestaat uit 38 deelen in 8.vo, of in 12.mo Dezelve wordt thans, ofschoon zeldzaam, weinig gezocht.

* THILLAYE (JOANNES BAPTISTA JACOBUS), heekundige en hoogleeraar in de ontleedkunde, den 2 Augustus 1752, te *Rouanen* geboren, beoefende zijne kunst onder LEGAT, en kwam te *Parijs*, alwaar hij den post van opziener der praktische school verkreeg, in welke hij in 1784, verscheiden prijzen behaalde. Hij was lid van het collegie en der koninklijke akademie van heekunde, en behield zijnen leerstoel, tijdens de oprigting der gezondheids-scholen, en hij was daarenboven conservateur der verzamelingen van die van *Parijs*. Zijne leergangen werden zeer gevolgd, en hadden ten onderwerp de beschrijving, der in de geneeskunde gebruikelijke droogerijen, en die der heekundige werktuigen. THILLAYE was ook eerste heelmeester van het *St. Antonius-gasthuis*. Hij is den 5 Maart 1822 overleden, en heeft nagelaten: 1.º *Traité etc. (Verhandeling over de verbanden en wondpleisters)*, *Parijs*, 1798, in 8.vo, 3.e uitgave, 1815, in 8.vo Dit is in dat vak het volledigste en nuttigste werk; — 2.º *Elémens etc. (Grondbeginselen van de electriciteit en het galvanismus, naar het Engelsch, en met aantekeningen vermeerderd)*, *Parijs*, 1816, in 8.vo

THIOUT (ANTONIUS), een bekende uurwerkmaker van *Parijs*, in 1767 overleden, heeft zich eenen naam gemaakt door eene geleerde *Traité etc. (Verhandeling over de uurwerkkunde)*, 1741, 2 dl.ⁿ, in 4.to met platen. Hij was de mededinger van JULIANUS LE ROY, zoo wel wat de theoretische kennis, als de wijze betreft, om dezelve in praktijk te brengen. [Beide werden echter later door den wereldberoemden ABRAHAM LODEWIJK BREGUET (zie dat artikel) overtroffen].

* THIRION (DIDIER), afgevaardigde bij de nationale conventie, in *Lotharingen*, in 1750 geboren, was tijdens de omwenteling, hoogleeraar der *Rhetorica* te *Mets*, met geestdrift omhelsde hij de beginselen derzelve, en in 1792 benoemde het *Moezeldep.^t* hem tot afgevaardigde bij de nationale conventie. THIRION openbaarde er tegen den ongelukkigen LODEWIJK XVI, eene verwoedheid, die naar raaskaling geleek; hij stemde voor zijnen dood zonder appel en zonder uitstel, terwijl hij tevens vraagde, dat deze straf mogt afgeschaff worden, » wyl zeide hij, niemand zoo misdadig kan zijn, als de dwingeland.» In verbandtenis met de Jacobijnen, en vooral met MARAT, verdedigde hij dezen, den 26 Februarij 1793; hij lokte vervolgens de wet van het *Maximum* uit, als een middel om de gierigheid der opkoopers te breidelen. THIRION verklaarde zich ten gunste van ROBESPIERRE en tegen de giron-

dijnen, en, zoo lang als de eerste in de gemeente en in de conventie heerschte, was hij een zijner ijverigste verdedigers. Men hoorde hem daarna den lof van ROSSIGNOL uitspreken, door BIRON in hechtenis genomen; en in de clubs der Jacobijnen, welke hij ijverig bezocht, randde hij alle factiën aan, die ROBESPIERRE vijandig waren of hem op zijde streefden. Toen hij de berg-partij, door de verontwaardiging aller andere partijen vervolgd zag, veranderde hij van taal, verwijderde zich van de Jacobijnen, sprak tegen hen, en tegen de volksgenootschappen. Het duurde echter niet lang, of hij keerde tot zijne eerste gevoelens terug; en, reeds op den 29 December 1794, beklagde hij zich over den achteruitgang der conventie. Het schijnt dat hij deel had aan den opstand van den 1.º Prairial: op dezen dag bekleedde hij den armstoel als secretaris. In hechtenis genomen, bekwam hij echter zijne vrijheid weder, door de amnestie, waarmede de vergadering hare werkzaamheden eindigde. THIROUX verkreeg alstoen den post van commissaris van het uitvoerend bewind, bij de regtbanken van Brugge. Hij werd daarop achtereenvolgend, hoogleeraar der letterkunde te Namur, daarna te Douai, alwaar hij tot 1814 verbleef. Bij de terugkomst van BONAPARTE te Parijs, keerde hij mede naar die hoofdstad terug; maar hij speelde geenerlei belangrijke rol

op het staatkundige tooneel, ofschoon men hem op nieuw in betrekking zag met zijne oude broeders de Jacobijnen. Hij verdween bij de tweede restauratie, en overleed te Metz, in 1816.

* THIROUX (*dom* JOANNES EVANGELIST), een Benediktijner der congregatie van den H. MAURUS, in 1663, te Autun, uit eene in die stad zeer aanzienlijke familie geboren. In 1680 begaf hij zich in de congregatie, en legde den 29 April 1681, in de Drieëenheids-abdij van Vendôme zijne geloften af. Na zijne studiën volbragt te hebben, onderwees hij de wijsbegeerte en godgeleerdheid in eenige kloosters der congregatie, voornamelijk in dat van den heiligen REMIGIUS van Reims, en werd vervolgens prior van Nogent-sous-Coucy, en van den H. NICASIUS te Meulan. Terwijl hij te Reims onderwees, oefende *dom* THEODORUS DE VIAIXNES, die tot de congregatie van den H. VANNES behoorde, te Hautvillers hetzelfde ambt uit. Dezelfde aard van bezigheid, dezelfde smaak voor de studie, en de overeenstemming der gevoelens, over toenmaals aangevoerde punten, bragten eene nauwe vriendschapsbetrekking tusschen de beide hoogleeraars te weeg. Zulks was voor THIROUX de brón van vele onaangenaamheden en van eene langdurige gevangenschap. Den 25 October 1703, werd *dom* THIROUX, op last des konings, te Meulan in hechtenis genomen,

en naar de *Bastille* gevoerd. Eenige dagen vroeger was DE VIAIXNES, in hechtenis genomen en naar *Vincennes* vervoerd. Men had zich van de papieren van THIROUX meester gemaakt, en vooral van zijne wijsgeerige en godgeleerde voorlezingen aan zijne kweekelingen, en men wist dat Jesuitische godgeleerden dezelve te *Mont-Louis*, een buitengoed van pater LA CHAISE, onderzochten. De oversten der congregatie stelden bescheiden pogingen in het werk, om dom THIROUX in vrijheid te stellen, of om ten minste met de oorzaak zijner gevangenschap bekend te worden; maar zij konden niets vernemen. Om de verveling zijner gevangenis te verdrijven, en om door de ongewoonte, de vrucht zijner inspanning niet te verliezen, was dom THIROUX op het denkbeeld gekomen, om dagelijks in zijne gevangenis, twee lessen over de wijsbegeerte en godgeleerdheid te houden, even als of hij toehoorders hadde gehad. Na later boeken en schrijfbehoeften te hebben bekomen, vervaardigde hij eene *Beknopte godgeleerdheid*, en leerde tevens het Hebreeuwsch en het Engelsch van twee geestelijken, met welke het hem vergund werd gemeenschap te onderhouden. Deze religieus verbleef in de *Bastille*, tot op den 15 Febr. 1710, als wanneer hij in vrijheid gesteld, en naar *Saint-Germain-des-Prés* gevoerd werd; maar, eenigen tijd daarna, verbande hem een bevel des konings, naar de abdij van *Bonneval*, met

verbod dezelve te verlaten, en interdictie van elke geestelijke ambtsoefening, zonder eene voorafgaande vergunning van het gouvernement. Men vernam altoen dat eenige geschriften over de tijds-aangelegenheden, een bezoek door dom THIROUX en dom DE VIAIXNES, aan pater QUESNEL, in *Holland*, gebragt, eene briefwisseling der beide religieuzen met dien pater, de ware oorzaak hunner ongenade waren geweest. Dom DE VIAIXNES had ook den slotoren van *Vincennes* verlaten, maar was gestrenger behandeld geworden (zie VIAIXNES). Nadat LODEWIJK XIV, den 1 September 1715, overleden was, werd dom THIROUX, naar *Saint-Germain-des-Prés* terug geroepen; en ging van daar over tot de abdij van *St. Denis*, alwaar hij werkte met dom DIONYSIUS DE SAINTE MARTE, die zich toenmaals op nieuw met het *Gallia christiana* bezig hield. Hij verbleef aldaar tot in 1727. Van daar begaf hij zich naar *Corbigny*, vervolgens naar *Molesme*, en eindelijk naar *Saint-Germain-d'Auxerre*, alwaar hij den 14 September 1731 overleed. Men heeft van hem: 1.º *Theologia pauperum sacerdotum*, een werk voor de platte-lands geestelijken zamengesteld. Het is onuitgegeven gebleven, en kon drie of vier boekdeelen uitmaken. Dit is de *Beknopte Godgeleerdheid*, welke hij in de *Bastille* zamenstelde; — 2.º *Oraison etc.* (Lijkrede van monseigneur den hertog van ORLEANS, eenigen broeder van LODEWIJK XIV), uitgespro-

ken in de kerk der abdij van den H. CORNELIUS te *Compiègne*; — 3.º een gedeelte in de werken van het nieuwe *Gallia christiana*. Hij werkte mede aan de drie eerste deelen met dom FELIX HODIN en dom JOZEF DUCLOU; hij ontwierp *Memoiriën* voor geheele moederkerken, en men is van gevoelen, dat het 4.e dl. zijn werk is.

THIROUX D' ARCONVILLE. — Zie ARCONVILLE.

THIRY. — Zie THIRY — (HOLBACH —).

THOLA, [zoon van PHUA] uit den stam van ISSACHAR, werd in het jaar 1232 vóór J. C. tot regter van het volk van *Israël* aangesteld, en bestuurde hetzelfde gedurende 23 jaren. Het is onder dezen regter, dat de geschiedenis van RUTH plaats had.

THOMAS (*Heilige*), apostel, bijgenaamd DIDYMUS (in het Syrisch: *tweelings-broeders*), was van *Galilea*. Hij werd tot het apostolaat beroepen, in het 2.º jaar der prediking des Heeren. Toen de Verlosser na zijne opstanding aan zijne leerlingen verscheen, was THOMAS niet tegenwoordig, en wilde alzoo aan deze verschijning geen geloof hechten. Hij voegde er bij » dat hij niet zou gelooven dat J. C. verreezen was, tenzij hij zijne hand legde in de wond zijner zijde, en zijne vingers in de nagelwonden zijner handen en voeten." De Zaligma-ker maakte zijne ongeloofheid

beschaamd, door hem toetestaan wat hij vraagde; hetwelk aan eenen kerkvader heeft doen zeggen, » dat de ongeloofigheid van THOMAS aan de Kerk nuttiger was geweest, dan het bereidvaardige en ongedwongen geloof der overige apostelen, wijl zij het was, die de opstanding des Heeren volkomen bevestigde." Toen na de Hemelvaart, de apostelen zich verspreid hadden, om het Evangelie over de geheele aarde te verkondigen, bragt THOMAS het licht deszelfs, in de landen der Parthiers, Perzers, Mediërs, en zelfs, volgens eene oude overlevering, tot in *Indië*. Men is van gevoelen dat hij aldaar, in de stad *Calamine*, den marteldood onderging. Anderen beweren, dat zulks te *Meliapur* of te *St. Thomé* eene andere Indische stad, was, dat deze heilige ten dood werd gebracht. De Portugezen beweren, dat na dat zijn ligchaam, er in de bouwvallen eener oude hem toegewijde kerk was gevonden; men hetzelfde naar *Goa* vervoerde, alwaar men hetzelfde nog tegenwoordig vereert; maar deze ontdekking steunt op al te min afdoende redenen, om de goedkeuring eener naauwgezette critiek te kunnen verwerven. Men zie de aanmerking aan het einde des artikels van den H. JACOBUS den *Meerdere*.

THOMAS, valsche keizer, in 780, uit een gering gezin geboren, klom op uit den stand van eenvoudigen soldaat, onder LEO den *Armeniër*, tot dien van bevelhebber, der rijks-legerben-

den. Deze onverhoopte verheffing boezemde hem het denkbeeld in, om naar den troon der Cæsars te dingen. Nadat LEO, in 820 vermoord was, nam hij, onder voorwendsel van zijnen dood te wreken, de wapens op. Ondersteund door de troepen, waarover hij het bevel voerde, en door de zeemagt, welke hij in zijne belangen had weten te winnen, deed deze heerszuchtige zich voor den zoon der keizerin IRENE doorgaan, en zich te *Antiochië*, door den patriarch Job kroonen. Van daar kwam hij *Konstantinopel* belegeren; maar na bij verschillende gelegenheden, zoo wel te land als ter zee geslagen te zijn, nam hij de vlugt naar *Adrinopel*, alwaar de inwoners hem overleverden aan MICHAËL den *Stamelaar*, opvolger van LEO, die, na hem verschrikkelijke folteringën te hebben doen ondergaan, in 822 deed sterven.

THOMAS VAN KANTELBERG (*Heilige*), wiens familie-naam was BECKET, in 1117 te *Londen* geboren. Na zijne studiën te *Oxford* en te *Parijs* volbragt te hebben, keerde hij naar zijne geboorteplaats terug, en gaf zich aldaar over aan al de vermaken eener verstrooide jeugd; maar een gevaar, hetwelk hij op de jagt beliep, deed hem in zich zelven terugkeeren. De regtsgeleerdheid in burgerlijke zaken, waarop hij zich met ijver toeleigde, verwierf hem eenen beroemden naam. THIBAUD, aartsbisschop van *Kantelberg*, gaf hem het aartsdiakenschap zijner kerk,

en verwierf voor hem, onder HENDRIK II, de waardigheid van kanselier van *Engeland*; genoemde vorst verhief hem, na velen tegenstand, in 1162, van zijnen kant, op den aartsbisschoppelijken stoel van *Kantelberg*. Zoo als hij het hem voorzegd had, leefde THOMAS niet lang in vrede met zijnen souverain. De Engelschen beweren dat de eerste oneenigheden ontstonden wegens een' priester die eenen moord gepleegd had, en dien de aartsbisschop niet gestrengelijk genoeg strafte; maar de ware oorzaak was zijn ijver voor de voorregten zijner Kerk. Deze ijver, die den koning en zijnen ministers te vurig toescheen, berokkende hem vele vijanden. Men beschuldigde hem voor de pairs van ontrouw te hebben gepleegd, terwijl hij den post van kanselier bekleedde, waarvan hij juist afstand had gedaan; maar hij weigerde op deze onregtvaardige beschuldigingen te antwoorden, welke hij wist dat slechts een uitgedacht middel waren, om hem te doen vallen, en waaraan zelfs zijne vijanden geen geloof hechtten. Tot de gevangenis veroordeeld, nam hij de wijk naar de abdij van *Pontigni*, en later tot LONEWIK den *Jonge*, koning van *Frankrijk*. Hij excommuniceerde de meeste der heeren, die den raad van HENDRIK uitmaakten, aan wien hij schreef: » Ik moet u, wel is waar, eerbiedigen als mijnen koning; maar ik moet u kastijden als mijnen geestelijken zoon." HENDRIK II begon tot verzoening overtellen, en na-

dat eenige moeilijkheden uit den weg geruimd waren, werd de vrede tusschen den koning en den prelaat hersteld. De heilige THOMAS, kwam in 1170 in *Engeland* terug, en weldra werd het oorlogsvuur weder ontstoken, daar de hovelingen, den koning steeds tot zijne oude dwalingen terug bragten, en hem tegen den onbuigzamen prelaat verbitterden. HENDRIK II bevond zich toenmaals in *Normandijë*, op zijn kasteel van *Bures*, bij *Caen*, en niet bij *Bayeux* zoo als SMOLETT zulks zegt. Deze berigten moede, en persoonlijk tegen THOMAS verbitterd, riep hij, in eenen aanval van toorn uit: » Is het mogelijk, dat niemand dergenen, welke ik met weldaden heb overladen, mij over eenen priester wreke! » Dadelijk steken vier zijner edellieden de zee over, en gaan den prelaat, den 29 December 1170, in het 9.^e jaar van zijn episkopaat, aan den voet des altaars, door knodsslagen van het leven berooven. Zijne teedere godsvrucht, zijn ijver, zijne bisschoppelijke deugden, doden hem door ALEXANDER III, onder de Heiligen plaatsen. Sedert dat *Engeland* in de wanorde der scheuring en ketterij is vervallen, heeft men den dweepzieken BURNET, de nagedachtenis van dezen heiligen prelaat zien schandvleken, zoodanig zelfs, dat hij den eerloozen GRAMMER boven hem stelt. BOSSUET heeft THOMAS op eene uitmuntende wijze geregtvaardigd, in eene vergelijking, die de deugden en de heiligheid van den eenen, even zoo duide-

lijk en lastbaar doet uitkomen, als de misdaden en de boosaardigheid van den andere, en eindigt met dit merkwaardig gezegde: » Hij streed tot in den dood voor de minste regten der Kerk, en terwijl hij hare voorregten handhaafde, zoo wel die welke zij van J. C. had ontvangen, als die, welke godsdienstige koningen haar hadden gegeven, verdedigde hij zelfs het uitwendige dier heilige stad. » Men heeft van hem: 1.º verschillende *Verhandelingen*, vol geleerde aanmerkingen, en eene goede godgeleerdheid, ofschoon alles in dezelve niet naauwkeurig is; — 2.º *Brieven*, door CHRISTIANUS LUPUS in het licht gegeven, *Brussel*, 1682, 2 dl.ⁿ in 4.to Dezelve zijn belangrijk en kunnen niet anders dan een gunstig denkbeeld van den geest en het hart des doorluchtigen prelaats geven; — 3.º Een lofzang aan de H. Maagd, beginnende met *Goude flore virginali*. Het *Verflag van zijnen dood*, door een' ooggetuige, JOANNES VAN SALISBURY, komt voor in het *Thesaurus* van MARTENNE. GREGORIUS VIII liet vier verschillende *levensbeschrijvingen* van den heiligen THOMAS, onder den titel van *Quadrilogus* vereenigen. Wij kunnen dit artikel niet beter eindigen dan met de volgende aanmerking: » Op welke wijze, zegt een kundig godgeleerde, de heiligen zich ook hebben gedragen, zij kunnen niet vermijden, om voor de regtbank der ongeloovigen veroordeeld te worden. Wanneer zij zich in de eerste eeuwen, zonder te-

genstand, ter slagbank hebben laten leiden, dan waren het onnoozelen, dweepers, door fabelen en begoochelingen misleiden. Als zij in volgende eeuwen, regten hebben verdedigd, die op een langdurig bezit, en op de algemeene regtsgeleerdheid gegrond waren, dan zijn het onbeschaamde heërschzuchtigen, die de rust der natiën storen. Degene die in stilte de bedorvenheid der hoven, en de ligtzinnigheid der koningen hebben geduld, waren laaghartige en omgekochte zielen, die den moed niet hebben gehad, de waarheid te zeggen, en partij te trekken voor de regtvaardigheid. Hebben zij hunne stem verheven tegen de knevelarij, die zoo langen tijd in alle gewesten van *Europa* geheerscht heeft, ziedaar muiters en opstandelingen. Degene die de wereld hebben verlaten, om zich van de bedorvenheid te verwijderen, waren zwartgallige geestdrijvers, voor de wereld nuttelooze lediggangers. Indien anderen, wegens hunne talenten en deugden aan het hoofd van zaken zijn geplaatst; dan zijn het heerschzucht en huichelarij, die er hen toe geleid hebben. In den tijd, toen de Kerk arm was, wreef men het haren dienaren als eene misdaad aan, van aalmoezen geleefd te hebben; vertrouwde men hun rijkdommen toe, om dezelve voor de roofzucht der grooten in veiligheid te stellen, zoo verweet men hun alles overweldigd te hebben. Wat zou er noodig zijn om zulke eigenzinnige bedillers te voldoen? Hen ten koste der

Kerk, der armen, der liefdadige gestichten, vet te mesten; alsdan welligt zouden zij ons vergunnen in God te gelooven."

THOMAS, aartsdiaken van *Spalatro*, in 1200 geboren, maakte zijn'geboortegrond beroemd door zijne zeden en zijne bekwaamheid, en overleed in 1268. Men heeft van hem: *Historia Salonitarum pontificum atque Spalatensium*, door MATTHIAS BELIUS, in zijne verzameling der geschiedschrijvers van *Hongarijē*, 3.^e dl., 1748, in het licht gegeven. JOANNES LUCIUS heeft, bij de zamenstelling van ziju *Dalmatia illustrata*, Amsterdam, 1666, van het werk van THOMAS veel gebruik gemaakt, ofschoon hij hetzelfde dikwijls met bitterheid hekelt: een voorbeeld van ondankbaarheid, door bijna al de nieuwere schrijvers getrouwelijk nagevolgd.

THOMAS VAN CATIMPRÉ of CANTINPRÉ (*Cantipratanus*), in 1201, te *Leeuw St. Pierre*, bij *Brussel*, geboren, was eerst regulier kanonik van den H. AUGUSTINUS, in de abdij van *Catimpré* bij *Kamerijk*, daarna, in 1232, religieus der orde van den heiligen DOMINICUS. Hij is bekend door: 1.º eene verhandeling over de pligten der oversten en ondergeschikten, onder dezen titel in het licht gegeven: *Bonum universale de apibus*, een geschiedkundig en ascëtisch werk. De schrijver legt in hetzelfde vele geleerdheid aan den dag; er komen eene menigte belangrijke en stichtende zaken in

voor, maar waarvan er verscheiden te nauwernood, aan eene gestrenge critiek zouden ontsnappen; — 2.º *Vie etc.* (*Leven van de heilige LUTGARDIS*). De beste uitgave is die van *Douai*, 1627; zij gaat vergezeld met aanteekeningen en het *Leven* des schrijvers, door GEORGE COLVENERIUS, doctor in de godgeleerdheid te *Douai*; — 3.º *Vie etc.* (*Leven van de heilige CHRISTINA*), eene beroemde maagd in de 13.^e eeuw (zie CHRISTINA DE BRUZO en CHRISTINA de *Bewonderenswaardige*, in hetzelfde artikel). Dit *Leven*, benevens dat van de H. LUTGARDIS, komt voor bij SURIUS en in de *Acta Sanctorum* der maand Junij enz. Het is ten onregte dat sommigen meenen, dat hij suffragaan-bischop van *Kamerijk* is geweest. Deze geleerde religieus overleed in 1280, en volgens anderen in 1263.

THOMAS VAN AQUINO (*Heilige*), in 1227, te *Aquino*, eene kleine stad in het koninkrijk *Napels*, uit een beroemd geslacht geboren. LANDULPHUS, zijn vader, had hem reeds in den ouderdom van 5 jaren, naar *Monte-Cassino*, en van daar naar *Napels* gezonden, alwaar hij de spraak-kunst en de wijsbegeerte beoefende. THOMAS begon er zijne talenten te doen schitteren, toen hij, in 1243, zijnen intrek nam in het predikheeren-klooster van den H. DOMINICUS te *Napels*. Zijne ouders verzetten zich tegen zijne roeping; om hem aan hunne vervolging te onttrekken, zonden zijne oversten hem naar

Parijs. Op weg zijnde, en terwijl hij bij eene fontein uitrustte, werd hij door zijne broeders opgeligt, die hem in een kasteel van hunnen vader opsloten, waarin hij meer dan een jaar gevangen bleef. Men stelde aldaar alles in het werk om hem aan de wereld terug te geven. Een hoogst bevallig en vrolijk meisje werd in zijne kamer gevoerd; maar THOMAS, ongevoelig voor hare liefkozingen, vervolgde haar met een brandend hout. Daar men eindelijk zag, dat hij onwrikbaar in zijn besluit was, verzette men er zich niet tegen, toen hij door een venster zijner kamer de vlugt nam. Zijn overste, trotsch op eene zoodanige overwinning, nam hem met zich naar *Parijs*, en begeleidde hem kort daarna naar *Keulen*, om er zijne studiën, onder ALBRECHT den *Groote*, die er met den meesten roem onderwees, te volbrengen. De diepe bespiegeling van den jongen dominikaner maakte hem zeer stilzwijgend; zijne mede-studenten, die hem als dom beschouwden, noemden hem den *stommen os*; maar ALBRECHT, die zijne buitengewone bekwaamheid weldra had ingezien, zeide hun: » dat het geloei van dien os weldra door de geheele wereld zou weergalmen. » In 1246, werd zijn meester benoemd, om het *Boek der Spreuken*, te *Parijs* te verklaren; hij werd derwaarts door den jongen THOMAS gevolgd, die aan de universiteit dier stad, tot in 1248 studeerde. Nadat ALBRECHT, toenmaals doctor in de godgeleerdheid, naar *Keulen*

was teruggekeerd, om er genoemde wetenschap te onderwijzen, volgde zijn leerling hem derwaarts, en onderwees te gelijkertijd de wijsbegeerte, de H. Schrift enz. en scheen in alles zijnen meester waardig. De geschillen, welke in de universiteit, tusschen de wereldlijke en de geordende geestelijken ontstonden, vertraagden zijn doctoraat. Hij keerde naar *Italië* terug, en wendde zich te *Anagni* tot den Paus. ALBRECHT de Grootte was er reeds sedert een jaar met den heiligen BONAVENTURA. Zij werkten aldaar gezamenlijk, om hunne orde te verdedigen tegen WILLEM DE SAINT-AMOUR, en om zijn geschrift over de *Gevaren der laatste tijden* te doen veroordeelen. De H. THOMAS kwam in 1253 te *Parijs* terug, werd er in 1257 tot het doctoraat bevorderd, en onderscheidde zich aldaar door zijne lessen en zijne predikingen. Paus CLEMENS IV bood hem het aartsbisdom *Napels* aan; maar de heilige leeraar wilde zich niet beladen. De heilige LODEWIJK, even zoo gevoelig voor zijne verdiensten, als de Opperherder, beriep hem dikwerf aan zijn hof. THOMAS spreidde aldaar eene buitengewone nederigheid en eenen geest ten toon, die zich meer bezig hield met de studiën dan met al de grootheden, welke hem omringden. Op zekeren dag, dat hij het hoofd vol had van tegenweringen der nieuwe manicheërs, bevond hij zich aan de tafel

des konings, den geest geheel verdiept in dit onderwerp. Na een lang stilzwijgen sloeg hij met de hand op de tafel, en zeide vrij luide: *Dat is beslissend tegen de Manicheërs*. De prior der predikbeeren, die hem vergezelde, herinnerde hem aan de plaats, waar hij zich bevond, en THOMAS vraagde den koning verschooning wegens deze verstrooiing; maar de heilige LODEWIJK was er door gesticht, en wilde dat een zijner secretarissen oogenblikkelijk het argument zoude opschrijven, hetwelk zeer bondig bevonden werd. THOMAS stond steeds in groot aanzien, bij de Opperherders van *Rome*. Toen GREGORIUS X, in 1274, te *Lyon* eene kerkvergadering moest houden, beriep hij hem derwaarts. THOMAS had zich te *Napels* gevestigd, verwaarts hij, in 1272, na het algemeen kapittel zijner orde, met het Pinksterfeest te *Florence* gehouden, gezonden was; de universiteit van *Parijs* schreef aan dit kapittel, met dringend verzoek, dat men haar den heiligen leeraar zenden mogt; maar KAREL, koning van *Sicilië*, broeder van den H. LODEWIJK, bekwam de voorkeur, en verkreeg dat THOMAS in zijne hoofdstad, waarvan hij den aartsbischoppelijken stoel had van de hand gewezen, kwam onderwijzen. Deze vorst legde hem eene jaarwedde toe van een once goud maandelijks. De heilige leeraar vertrok van *Napels*, om zich op last des Pauses, naar *Lyon* te begeven; maar hij werd in *Campanië* ziek; en daar hij zich

niet in de nabijheid van een predikheeren-klooster bevond, nam hij zijnen intrek in *Vossa-Nuova*, eene beroemde abdij der orde van *Cîteaux*, in het diocees van *Terracina*. Het is in dit klooster dat hij den 7 Maart 1274, den geest gaf, na kort geleeft te hebben (47 jaren) in vergelijk van de menigte en uitmuntendheid zijner geschriften. JOANNES XXII plaatste hem in 1316 onder de Heiligen. Van al de schoolgeleerden uit de onbeschaafde eeuwen, is hij zonder tegenspraak de bondigste, de oordeelkundigste, en de zuiverste. De titels van *Engel der school*, van *Engelachtige leeruar*, en van *adelaar der godgeleerden*, welke men hem gaf, moesten aan zijne tijdgenooten niet overdreven schijnen. » Zijne werken, zegt een oordeelkundige beoordeelaar, kondigen eene veelomvattende en diepdenkende genie, een uitstekend oordeel, eene bewonderenswaardige duidelijkheid en eene eenige juistheid aan. Het zij dat hij de waarheden des geloofs bewijst, hetzij dat hij tegenwerpingen beantwoordt, ziet men zelden dat er bij zijn gezegde iets kan gevoegd worden, hetwelk, gevoegd bij den tijd, waarin hij leefde, in een te naauwernood ontgind veld, hem met grond doet beschouwen, als een' geest, bijna boven de menschelijke orde verheven, en buitengewoon verwekt, om de school te verlichten. » Hij bezat zulk eene buitengewone vlgheid, dat hij

over verschillende onderwerpen, aan drie schrijvers, en soms zelfs aan vier tegelijkertijd dicteerde. Al zijne werken zijn verscheiden malen gedrukt en onder anderen in 1570 te *Rome*, 18 dl.ⁿ in fol.; maar er komen er eenige in voor, die niet van den Heilige zijn en andere, die er in vergeten schijnen, en afzonderlijk gedrukt zijn. Men heeft twee andere uitgaven zijner werken, de eene in 12 dl.ⁿ te *Antwerpen*, en de andere onder het opzigt van pater NICOLAÏ in 19 dl.ⁿ Men heeft onder zijnen naam gedrukt, *Secreta alchymiae magnalia*, *Keulen* 1576, in 4.to; een werk dat noch hem toebehoort noch hem waardig is. Men schrijft hem ook *Commentariën* toe op het boek *Genesis* en op de boeken der *Machabeërs*, welke de H. ANTONINUS verzekert niet van hem te zijn. Onder degene, welke men hem niet betwist, handhaaft nog tegenwoordig zijn *Kort begrip der godgeleerdheid* (Somme) den grooten roem, welken het in den beginne genoot, en werkelijk verdient. Bondig in de daarstelling der grondregels, naauwkeurig in de redeneringen, duidelijk in de uitdrukking, kon hij het beste voorbeeld der godgeleerden zijn, indien zijn stijl mannelijker en zuiverder was, en vooral indien hij eene van natuur eenvoudige wetenschap had ontdaan van eene menigte nasporingen en verhandelingen, die of nutteloos of vreemd schijnen, en indien hij de rijke hulpbronnen zijner geleerdheid en

zijner genie, uitsluitend, tot de wezenlijke onderwerpen der godsdienst bepaald had. Men moet echter bekennen, dat men zich tegenwoordig al te zeer tegen de zuiver schoolsche onderwerpen verheft, en dat beschouwingen, hoe onbeduidend ook met betrekking tot derzelver regtstreeksche onderwerp, goede uitwerkselen op de geesten kunnen uitoefenen, door dezelve te verplichten, om, ter ondersteuning hunner beweringen, met de H. Schrift, de kerkvergaderingen en kerkvaders bekend te zijn; door dezelve te oefenen in de regels eener goede logica, door hun te leeren eene drogrede te ontsluijeren; en met zekerheid de juistheid eener gevolgtrekking te begrijpen. Sedert dat de schoolsche geschilvoeringen vervallen zijn, wordt de beoefening der kerkelijke oudheid, en der, zelfs leerstellige, godgeleerdheid verwaarloosd, de redeneerkunst vervalt op eene zichtbare wijze, de meest geprezen werken zijn slechts een samenweefsel van valsche sluitredenen en tegenspraken; met de verdienste des stijls en soms der wetenschap, bezitten zij niet die eener juiste redenering. Laat ons daarbij het voorregt voegen van de werkzaamheid des menschelijken geestes bezig te houden door onschuldige overwegingen, en zijne onrustige blikken, van dingen aftewenden, waarin zijne dwalingen niet onverschillig kunnen zijn. Toen de schoolsche vraagstukken bestonden, waren de groote waarheden des geloofs, der zedeleer,

de wezenlijke grondslagen der besturen, der burgerlijke en kerkelijke maatschappij, veilig tegen verwarring en tegenspraak: men voerde geen geschil over deze groote onderwerpen, men betwistte dezelve niet, wijl de natuurlijke ongerustheid der rede zich met bespiegelingen voedde, waarbij het geluk der menschen en de eeuwige waarheden niet in de waagschaal werden gesteld: thans werpt zij (de rede) alom vermete te en verwoestende blikken; *gelijk*, zoo als BAYLE zegt, *aan die bijtende of invretende poeders, die na het bedorven vleesch eener wond verteerd te hebben, aan het gezonde vleesch knagen, de beenderen ineten, en zelfs tot in het merg doordringen.* Wanneer de walvisch in zijne woede, of in de hevigheid zijner verlustingen, eenig schip, dat de storm in zijne wateren voert, schijnt te willen doen zinken, vermaakt men dit zee-gedrogt door hem eene ledige ton toetewerpen: terwijl hij zich met deze speelpop, voor hem een gewichtig voorwerp geworden, bezig houdt, laat hij de zeevaarders ontsnappen, en een onschuldig tooneel, vervangt het vooruitzicht op eenen onvermijdelijken dood. » Ziedaar, zegt een verstandig man, een bij ons verwezenlijkt beeld: de ton vol lucht is onze oude wijsbegeerte, en, als men wil, een goed gedeelte der oude godgeleerdheid; het dreigend gedrogt is de onrustige rede; het schip de dierbare bewaarplaats der heilzame waarheden (zie ANSELMUS — *Heilige* — DUNS, HANGEST.

SUARES). De *Kleine schriften* van den H. THOMAS, over zedekundige onderwerpen, bewijzen de juistheid van zijn verstand, en zijne christelijke voorzigtigheid. Men erkent hem verder uit zijne *Commentariën* op de Psalmen, op de brieven van den H. PAULUS aan de Romeinen, aan de Hebreërs, en op den 1.^{en} brief aan de Corinthers; en uit zijne *Gulden keten* op de Evangelien. Wat de *Aanteekeningen* betreft op de overige brieven van den H. PAULUS, op ISAÏAS, JEREMIAS, den H. MATTHEUS en den H. JOANNES, zoo zijn zulks slechts uittreksels zijner lessen, door zijne leerlingen bezorgd. Zijne *Leerreden* zijn mede slechts namaaksels, door zijne hoorders, uit hunne goede herinnering zamengesteld. Zijn *Officie van het heilig Sacrament* is een der schoonste van den Roomschen brevier. De lofzangen *Sacris solemnis*, *Verbum supernum*, *Pange*, *lingua*, en vooral het *Lauda*, *Sion*, vereenigen de zalving der godsvrucht, met de taal der naauwkeurige godgeleerdheid, de keuze der woorden is zoo gepast, de uitdrukkingen zijn zoo gelukkig, de maat is zoo welluidend en natuurlijk, dat men dezelve met regt als de vrucht beschouwt eener zeldzame genie, en daarenboven als de vrucht eens mans, door de Voorzienigheid verkozen, om met waardigheid het doorluchtigste der christelijke geheimen te vieren. SANTEUIL zeide, dat hij gaarne al zijne door hem vervaardigde dichtwerken zoude

geven, voor eene enkele strofe van het *Verbum supernum*, te weten de navolgende:

Se nascens dedit socium,
Convescens in edulium;
Se moriens in pretium;
Se regnans dat in promium.

THOMAS (HUBERTUS), te *Luik* geboren, legde zich met het beste gevolg toe op de regtsgeleerdheid, werd geheimraad van LODEWIJK, palts-keurvorst, daarna secretaris van FREDERIK II, deszelfs opvolger. Hij won zoo zeer het vertrouwen van dien vorst, dat hij hem in hoedanigheid van afgezant zond naar het hof van KAREL V, van FRANCISCUS I, van HENDRIK VIII, en van bijna al de vorsten van *Italië*. Deze bedieningen beletten hem niet verscheiden werken in het licht te geven, onder anderen: 1.º *Over den oorsprong der Tongrezen en Eburonen*, *Straatsburg* 1541, *Antwerpen*, 1650, en in de verzameling der Duitsche schrijvers van SCHARDIUS; — 2.º *Jaarboeken of het Leven van FREDERIK II, Paltskeurvorst*, *Frankfort*, 1624, in 4.to; — 3.º eene *Beschrijving der gebouwen* van dien vorst; — 4.º *Oudheden van Heidelberg*, enz. Deze werken zijn zeer wel in het Latijn geschreven, de stijl des schrijvers is vrij zuiver, sierlijk en belangwekkend; maar zijne critiek is niet zeer veilig; zonder onderzoek neemt hij volks-overleveringen aan. BUFFON heeft hem niet genoeg mistrouwd, daar hij op zijn woord, de geschiedenis der zoogenaamde haven van *Tongerren* verhaalt, in

eenen tijd, waarop deze stad nog niet bestond.

THOMAS DE VILLA-NOVA (*Heilige*), nam den naam van *Villa-Nova* aan, naar zijne geboorteplaats, een dorp in het diocees van *Toledo*. Hij werd te *Alcala* opgevoed, alwaar hij hoogleeraar in de godgeleerdheid werd. Men bood hem te *Salamanca* eenen leerstoel aan, maar hij verkoos liever in de orde van den heiligen *AUGUSTINUS* te treden. Zijne leerreden, zijn gewetensbestuur, zijne theologische lessen, verwierven hem weldra eenen beroemden naam. Keizer *KAREL V* en *ISABELLA*, zijne echtgenooten, verkozen hem tot hunnen gewonen prediker. Deze vorst benoemde hem tot het aartsbisdom van *Grenada*, hetwelk hij niet wilde aannemen; maar toen dat van *Valencia* was komen opentestaan, gaf *KAREL V* hem zulks, en zijne oversten dwongen hem hetzelfde aantemen. *THOMAS* bezat alle bisschoppelijke deugden; maar schitterde vooral door zijne liefdadigheid jegens de armen. Alvorens te sterven, liet hij hun uitdeelen alles wat hij bezat; tot zelfs het bed waarop hij ziek lag; want hij gaf het aan den cipier der bisschoppelijke gevangnissen, met verzoek het hem voor den korten tijd te willen leenen, die hem nog te leven zou overblijven. Hij eindigde heiliglijk zijne loopbaan in 1555, in den ouderdom van 67 jaren. Men heeft van hem: 1.º *Leerreden*; — 2.º *Aantekeningen op het Hooglied*, *Al-*

cala, 1581, en *Augsburg*, 1757, in fol. Zijn *Leven* is beschreven door pater *CLAUDIUS MAIMBOURG*, van dezelfde orde, *Parijs*, 1666, in 12.mo

THOMAS DE JESUS of DIDACIUS *SANCHO D'AVILA*, te *Baëza*, in *Andaluzië*, in 1568 geboren, begaf zich te *Valladolid*, in 1586, in de orde der barrevooter-karmelieten; werd prior, provinciaal van *Kastilië*, en algemeen raadgever (*definitor*) der congregatie van *Spanje*. Het is aan hem dat de Karmelieten de oprichting hunner gestichten, *Kluizen* genaamd, te danken hebben. Hij wilde eene congregatie in zijn orde invoeren, eeniglijk bestemd ter voortplanting des geloofs onder de ongeloofigen; maar hij smaakte de voldoening niet hierin te slagen. In 1609 kwam hij in de *Nederlanden*, stichtte aldaar verscheiden kloosters en de *Kluis* van het *Marlagner-woud*, bij *Namen*. Hij overleed te *Rome*, in den geur van heiligheid, den 26 Maart 1626, als algemeen-definitor zijner orde. Er bestaat van hem: 1.º *Stimulus missionum*, *Rome*, 1610, in 8.vo; — 2.º *Thesaurus sapientiae divinae, in gentium omnium salute procuranda etc.* De beste uitgave is van 1684, in 4.to Dit is eene bekende *controvers* tegen de heidenen, joden, mahometanen enz.; en eene geschiedenis, der gevoelens en kerkgebruiken van den *Levant*, afgescheiden van die van *Rome*, met de wederlegging hunner dwalingen. *URBANUS VIII* en *BENEDICTUS XIV*

stelden dit geleerde en nuttige werk grootelijks op prijs: verscheiden schrijvers hebben er partij van getrokken. RICHARD SIMON heeft hetzelfde met al te veel bitterheid gecritiseerd; — 3.º *Expositio in omnes fere regulos ordinum religiosorum, Antwerpen, 1617, in fol.*; — 4.º verscheiden ascetische werken, zoo in het Latijn als in het Spaansch. Men heeft een gedeelte zijner *Werken* gezamenlijk uitgegeven, onder den titel van: *Opera omnia, homini religioso et apostolico utilissima, Keulen, 1684, 3 dl.ⁿ in fol.*

THOMAS DU FOSSÉ (PETRUS), in 1634, te *Rouanen*, uit eene adellijke, van *Blois* oorspronkelijke, familie geboren, werd te *Port-Royal-des-Champs* opgevoed, alwaar LE MAISTRE DE SACY zorg droeg, zijnen geest en stijl te vormen. POMPONE, minister van staat, van zijne bekwaamheid onderrigt, verzocht hem vruchteloos, om deel te nemen aan zijne gezantschapswerken; zijne zucht voor het afgetrokken leven, belette hem om aan dit verzoek het oor te leenen. Hij overleed ongehuwd in 1698. Men kan hem niet anders verwijten, dan zijn verzet tegen de besluiten der Kerk, en zijne verkleefdheid aan eene partij, die haar zoo lang verontrust heeft en nog verontrust. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Vie etc. (Leven van den H. THOMAS VAN KANTELDERG)*, in 4.to, en in 12.mo; — 2.º die van TERTULLIANUS EN ORI-

GENES, in 8.vo; — 3.º twee deelen in 4.to *Levens der Heiligen* bevattende. Hij was voornemens er het vervolg van te leveren; maar staakte dien arbeid, om de *Verklaringen* des bijbels van SACY voortzetten. Hij is daarenboven de schrijver der kleine *Aanteekeningen* van dezen zelfden bijbel, van de *Gedenkschriften over zijn leven*, in 12.mo, en andere werken, met even zoo vele zuiver- en verhevenheid, als met voorin genomenheden geschreven. Hij bragt de *Gedenkschriften* van DE PONTIS (zie dat artikel) in geregelde orde.

THOMAS D'AQUINO DE SAINT-JOSEPH, een Karmeliet, alvorens zich in de orde te begeven, CHRISTOFFEL PASTUREL genaamd, te *Montferrand* bij *Clermont* geboren, onderscheidde zich door zijne ervarenheid in de gewijde en ongewijde geschiedenis, en door de regelmatigheid van zijn leven. Hij werd tot de eerste posten zijner orde bevorderd, en overleed te *Clermont*, den 6 November 1649. Men heeft van hem: 1.º *De origine atque primordiis gentis francorum, ab authore incerto, sed que Caroli Calvi etate vivit, cum notis hist., Parijs, 1644, in 4.to*; — 2.º *Vie etc. (Leven van den H. CALMINUS, hertog van Aquitanië)*, *Tulles, 1646, in 8.vo*, JACOBUS LE LONG zegt dat zulks slechts eene vertaling van hetzelfde *Leven* is, door BERNARDUS GUIDON, bisschop van *Loudun*, in het Latijn in het licht gege-

ven; — 3.º *Vie etc.* (*Leven van MARIA ANNA DE SAINT-BARTHÉLEMY*) karmelitesse; — 4.º *Vie etc.* (*Leven der eerwaardige MARIA GALIOTE*), *Parijs*, 1633; — 5.º verscheiden boeken ter staving der aanspraken zijner orde, en verscheiden andere voortbrengselen die in handschrift zijn gebleven.

THOMAS (LEONARDUS ANTONIUS), lid der Fransche akademie en van die van *Lyon*, te *Clermont*, in 1732 geboren, overleed den 17 September 1785, in het kasteel van *Oulins*, werwaarts de aartsbisschop van *Lyon*, de heer DE MONTAZET, zijn vriend, hem in het begin zijner ziekte had doen vervoeren. THOMAS trad het eerst op in de loopbaan der letteren door zijne *Réflexions etc.* (*Wijsgeerige en letterkundige aanmerkingen, op het dichtstuk der Natuurlijke godsdienst*). Er werd moed toe gevorderd om VOLTAIRE te durven aanranden, die toenmaals den geheelen luister van zijnen roem genoot. De jeugdige schrijver bestrijdt in zijn werk met nadruk die *laatlunkende wijsbegeerte*, zoo als hij zich uitdrukt, *die de natuurlijke godsdienst, op de bouwvallen der eerbiedwaardige godsdienst onzer vaderen zou willen oprigten*. In 1756, was hij even min gestemd, om dit sektenhoofd te bewierooken, wiens genie hij vergeleek met *enen vulkaan, die niet meer dan zwakke vonken uitwerpt, verduisterd door veel asch, die er zich onder mengt*; en dien hij noemt een *schrijver met Engel-*

sche grondbeginselen opgevoed, overgegeven aan eene toomeloze vrijheid van denken, en om de gevaarlijkste dingen te zeggen. Wat aan THOMAS tot den meesten roem verstrekt, zijn zijne *Eloges (Lofreden)*, waarvan er verscheiden door de akademie bekroond zijn. Men ontwaart in dezelve veel geest, eene rijke en vruchtbare verbeeldingskracht, krachtvolle tafereelen, naauwkeurige ontleding, diepzinnige beoordeelingen; maar te gelijkertijd een ijdel klatergoud, een gezocht tooisel, een al te menigvuldig gebruik van leenspreuken, en, voornamelijk eene soort van wetenschappelijke brabbeltaal, uit kunsttermen bestaande aan meet-bovennatuurkunde enz. ontleend, die het onderwerp verduisteren, en aan den schrijver een voorkomen van waanwijsheid geven; een gebrek, dat voor de valsche en zwakke geesten, een voorwerp van navolging is geworden, dat eene menigte kwade apen heeft gevormd, en oneindig heeft bijgedragen, tot de ontanding der Fransche welsprekendheid. » Deze nieuwe soort (*genre*), waarvan THOMAS de uitvinder is, zegt een criticus, is de heerschende soort. Hij heeft het bederf, van den nog weinig overblijvenden smaak voltooid. Hij is een diepe, maar niet zeer natuurlijke *denker*, steeds op stelten gaande, vermoeit hij door eenen steeds hoogdravenden, steeds overdrevenen stijl, door eene aanhoudende opgeblazenheid en eentoonigheid, door zijne gemaaktheid, om zijne beeld-

spraken of leenspreuken, enkel aan die kunsten en wetenschappen te ontleenen, welke het minst onder het bereik des lezers vallen." Telkens wanneer men VOLTAIRE eenig werk van THOMAS bragt, liet hij niet na van te zeggen: *Ah! voilà' du Galithomas* (*)! Deze smaak van THOMAS voor het geringe en het buitengewone, heeft soms invloed op de zaken zelve, en brengt berispelijke bewegingen voort. Het is alzoo, dat men in zijn *Essai etc.* (*Proeve over het karakter, de zeden en den geest der vrouwen*) leest, dat *het voor het geluk bijna gelijk staat, om aan groote hartslogten voldoening te geven, of dezelve te overwinnen*, dat de *ziel gelukkig is door hare pogingen*; en dat, *mits zij zich oefene, er haar niet aan gelegen is, of zij haar gezag tegen zich-zelve gebruikte*. Al het hier aangevoerde is klaarblijkelijk valsch. De ziel is niet gelukkig door hare pogingen, maar door het voorwerp en de beweegredenen harer pogingen. Er is der ziel grootelijks aan gelegen tegen wien hare werkzaamheid wordt uitgeoefend. De *Lofrede op Marcus Aurelius*, minder onderworpen aan de gebreken des stijls, welke zijne overige verhandelingen ontsieren, zondigt meer met betrekking tot den hoofdinhoud.

THOMAS was in de akademie opgenomen, en scheen zijne oude grondbeginselen vergeten te hebben, om die zijner ambtgenooten te begunstigen. De *Essai etc.* (*Proeve over de lofspraken*), welke mannen van smaak als zijn beste werk beschouwen is vol goede aanmerkingen, en regtvaardige beoordeelingen; dezelve is geschreven in eenen minder gedwongen en minder stroeven stijl dan de meeste zijner overige voortbrengselen enz. Nog heeft men van hem verscheiden dichtstukken, onder anderen eene *Ode op den tijd*, waarin men zeer schoone strofen aantreft, en eenen *Brief aan het volk*, met zeer goede dichtregels doorzaaid. Hij had een groot dichtwerk op *Peter den Grooten* ondernomen, getiteld, *la Petrëide*, waarvoor hij eenige gezangen, in de zittingen der Fransche akademie had voorgelezen, maar hij liet dezen arbeid weder varen, daar hij voorzag, dat de hardheid der Russische eigenaamwoorden, zijn werk met geenerlei goed gevolg zoude bekroonen. Sedert langen tijd onpasselijk, voerde hij een gevoelloos leven, bijna altijd in de eenzaamheid, en soms te midden van een uitgelezen gezelschap, te midden van hetwelk hij altijd het stilzwijgen in acht nam. Daar zijn toe-

I i 4

(*) Opzettelijk heb ik deze uitdrukking onvertaald gelaten, volgens mijn gevoelen is de kracht en beteekenis derzelve moeijelijk in eenige taal overtebrengen. Men zou, wilde men aan den zin eenigzins gelijk blijven, moeten zeggen: Ziedaar een mengelmoes of hutspot van THOMAS.

Vertaler.

stand verergerde, wilde de aartsbisschop van *Lyon* zelf hem van het gevaar waarschouwen, hetwelk hem bedreigde; hij vermaande hem zijnen troost en steun, in de Sacramenten der Kerk te zoeken. THOMAS bereidde zich, met eene volkomene onderwerping daartoe voor en ontving dezelve, met die gevoelens van geloof en godsvrucht, die al de getuigen van zijne ziekte en zijnen dood stichtten. In 1791 gaf de heer DELEYRE eene *Proeve* in het licht over het leven van THOMAS: dit is eene door eenen vriend vervaardigde *lofredede*, en wel door eenen vriend geheel ingenomen met de volksregering (*democratie*). Intusschen is de schrijver het niet altijd met THOMAS eens; hij vindt dat hij den ijdel en damp van roem al te zeer opgevijzeld heeft. »Ik heb nooit gevoeld, zegt hij, dat de roem het eerste beweeggrad der schoonste daden is geweest, noch behoorde te zijn. Het meest buitengewone, wat er op de wereld is ten uitvoer gebragt, is het werk der godsdienst of der vaderlands-liefde geweest.» Hij komt niet meer overeen met THOMAS, omtrent het tafereel dat de *Proeve over het karakter en de zeden der vrouwen* van den toestand van dat geslacht, het zij in *Azië* of in *Europa* aanbiedt. Het schijnt hem toe dat hare onheilen er in overdreven zijn; hij merkt aan, dat »de uitsluitingen, welke zij ondervinden, enkel voor hare aanmatigheden beledigend zijn, en dat hare

afhankelijkheid het gevolg harer natuurlijke zwakte is. Van de mannen gescheiden, zouden zij aan dezelve, als maatschappelijk ligchaam, geenen tegenstand kunnen bieden: vermengd, of zelfs door het huwelijk met het andere geslacht vereenigd, moeten zij aan hetzelfde geenen tegenstand bieden. Zij moeten heerschen of beheerscht worden. Maar welke dezer beide toestanden heeft de meeste ongelegenheden?" Niets is oordeelkundiger dan deze critiek. [De *Werken (Œuvres)* van THOMAS beslaan 2 dl.ⁿ in 8.vo, *Parijs*, 1819, ineengedrongene uitgave, met eene goede *Levensschets*, door VILLENAVE. Eene latere uitgave is die van VERDIÈRE, 1825, 6 dl.ⁿ in 8.vo, met eene uitgebreide *Levensbeschrijving*, door St. SURIN]. Men kan betrekkelijk dezen schrijver raadplegen: DE BARANTE, in zijn werk: *la Littérature, au 18.e Siècle* (De *letterkunde in de 18.e eeuw*).

THOMAS MORUS. — Zie MORUS.

THOMAS VAN JESUS. — Zie ANDRADA.

THOMAS à KEMPIS. — Zie KEMPIS.

THOMAS WALDENSIS. — Zie NETTER.

THOMAS CAJETANUS. — Zie VIO.

THOMASINI. — Zie TOMASINI.

THOMASIVS (MICHAËL), ook wel

TANAQUETIUS genaamd, te *Majorka* geboren, secretaris en raadshcer van PHILIPPUS II, koning van *Spanje*, werd tot het bisdom *Lerida* verheven; hij vereenigde met de wetenschap des regts, die der wijsbegeerte. Men heeft hem de verbetering van het *Decreet van GRATIANUS* te danken. THOMASIUS heeft eenige andere werken nagelaten, zoo als: *Kerkelijke twistreden, Rome, 1585*, in 4.to; — *Commentarius de ratione conciliorum celebrandorum*. Hij leefde nog in 1560.

THOMASIUS of THOMASEN (JACOBUS), uit eene gegoede familie van *Leipzig*, alwaar hij in 1622 geboren werd, ontving eene zorgvuldige opvoeding, en onderwees in zijne geboorteplaats de schoone letteren en wijsbegeerte. Hij was een zacht en bedaard man, en onbekwaam om zijne rust of die van anderen, door ijdele geschillen te storen. Hij overleed te *Leipzig*, in 1684, en heeft nagelaten: 1.º *Oorsprong der wijsgeerige en kerkelijke geschiedenis*; — 2.º verscheiden *Verhandelingen, Halle, 1788*, en volgende jaren, 11 dl.ⁿ, in 8.vo, in welke hij handelt over de letterdieverij, en eene lijst levert van honderd letterdieven. Deze werken zijn allen in het Latijn, en bevatten vele geleerde nasporingen.

THOMASIUS (CHRISTIAAN), Zoon van den voorgaande, te *Leipzig* in 1655 geboren, ontving in 1676, te *Frankfort aan de Oder*

den doctoralen hoed. Een Hoogduitsch tijdschrift, hetwelk hij, in 1688 begon uittegeven, en waarin hij vele hekelachtige trekken uitstrooide, berokkende hem vele vijanden. Men spoorde MAZIUS aan, hem openlijk van ketterij, en zelfs van gekwetste majesteit te beschuldigen. THOMASIUS had eene verhandeling van zijnen aanklager wederlegd, waarin laatstgenoemde beweerde, dat enkel de luthersche godsdienst geschikt was, om den vrede en de rust des staats te handhaven; dit was de aanleiding zijner geschillen met MAZIUS. Hij was verplicht de wijk naar *Berlijn* te nemen, alwaar de koning van *Pruissen* zich van hem bediende, tot de oprigting der universiteit van *Halle*. In 1710 werd hem de eerste leerstoel in de regten gegeven. Drie jaren later deed hij thesis (*Antwerpen, 1713*, in 4.to) verdedigen, in welke hij beweerde, dat de onechtelijke zamenwoning (*concubinage*), in niets met het goddelijke regt in strijd is, en dat dezelve slechts als een minder volmaakte staat dan het huwelijk moet beschouwd worden. Deze aanstootelijke bewering gaf aanleiding tot vele geschriften. THOMASIUS overleed in 1728, als een eigenninnige geest en een onrustige man beschouwd. Er bestaan van hem een aantal werken in het Latijn en in het Hoogduitsch. De voornaamste zijn: 1.º *Inleiding tot de wijsbegeerte des hofs*; — 2.º *Geschiedenis der wijsheid en der dwaasheid*; — 3.º twee *Boeken over*

de gebreken van het Romeinsche regt; — 4.º Grondslagen van het natuur- en menschelijk regt; — 5.º Geschiedenis der geschillen tusschen de priesterschap en het Rijksbestuur; men kan ligtelijk begrijpen op welke wijze een protestant dit onderwerp behandeld heeft.

THOMASSIN (LODEWIJK), te Aix in Provence, in 1619, uit eene oude en in de kerk en den tabbaard beroemde familie geboren, werd in zijn 14.^e jaar in de congregatie van het Oratorium opgenomen. Na er de humaniora en wijsbegeerte te hebben onderwezen, werd hij te Saumur tot hoogleeraar in de godgeleerdheid benoemd. De heilige schrift, de kerkvaders, de conciliën, waren de algemeene grondslag, waarop zijne gevolgtrekkingen gebouwd waren. In 1654, naar Parijs beroepen, begon hij aldaar in het seminarie van St. Magloire, conferentiën van stelligé (positive) godgeleerdheid, volgens de wijze, welke hij te Saumur had gevolgd, en zette dezelve voort tot in 1668. De roem, welke hem daarbij ten deel viel, verwierf hem doorluchtige vrienden. DE PÉRE-FIXE, aartsbisschop van Parijs, spoorde hem aan, om zijne Latijnsche Verhandelingen over de kerkvergaderingen te doen drukken, doch slechts het 1.e dl. derzelve is in 1667, in 4.to, in het licht verschenen, benevens zijne Verhandelingen over de genade, in 1668, 3 dl.ⁿ, in 8.vo gedrukt. Hij liet de leer van den H. AUGUSTINUS, betrekkelijk

de genade en de voorbeschikking varen, om die der Grieksche kerkvaders te volgen, die, terwijl zij zich evenzeer van de veroordeelde dwalingen verward hielden, hem zachter en bemoedigender toescheen. Dezelve verschenen andermaal in het licht, 1682, in 4.to; met twee verhandelingen vermeerderd, en wel onder de bescherming van den heer DE HARLAY, opvolger van den heer DE PÉRE-FIXE. Hij gaf ook drie deelen in het licht met *Theologische leerstellingen*, in het Latijn, het 1.e in 1680, het 2.e in 1684, het 3.e in 1689, en in het Fransch in verscheiden deelen in 8.vo; drie andere deelen in het Fransch over de *Kerkelijke tucht, de beneficiën en de bezitters derzelve*. Dit werk, het meest gezochte van pater THOMASSIN, werd in 1725 herdrukt. Het is uit deze bron dat VAN ESPEN bijna de geheele geleerdheid heeft geput, welke hij in zijn werk *Jus ecclesiasticum* gebragt heeft. De nieuwsgezinden, hebben soms ondernomen, om van dit werk misbruik te maken, teneinde alles tot de oude kerk-tucht terugtebrengen, en de tegenwoordige gebruiken der Kerk te gispen. THOMASSIN is dit misbruik voorgekomen, en heeft deze ongerijmde aanmatiging ondermijnd, door eene eenvoudige en afdoende aanmerking: *In usu et exercitio variatum est, non in potestate, que in conciliis provincialibus suo modo, et in Romanis pontificibus, pro eorum summo principatu, eadem semper intacta atque illibata*

viget: erumpit autem et exercetur non eodem semper modo; sed pro locorum, temporumque et rerum opportunitate, pro ecclesiae sive utilitate, sive necessitate; hæc certissima norma est conciliandæ antiquæ ecclesiarum disciplinæ cum nova. — Zie FLEURY (CLAUDIUS), MORIN (JOANNES) ZOSIMUS (*Heilige*) enz. — Deze verhandeling is door d' HÉRICOURT verkort geworden. Hij heeft vervolgens verschillende verhandelingen geleverd over bijzondere onderwerpen der kerkelijke tucht en der christelijke zedeleer; over de *goddelijke dienst*, in 8.vo; over de *feesten*, in 8.vo; over het *vasten*, in 8.vo; over de *waarheid en de logen*, in 8.vo; over de *aalmoes*, in 8.vo; over den *handel* en den *woeker* in 8.vo De laatste werd echter eerst na zijnen dood gedrukt, even gelijk de *Traité etc. (Leerstellige en geschiedkundige verhandeling over de middelen van welke men zich ten allen tijde bediend heeft, om de eenheid der Kerk te onderhouden)* 1703, 3 dl.ⁿ, in 4.to Het was niet enkel in deze onderwerpen, dat de kunde van pater THOMASSIN uitblonk; hij was ook zeer ervaren in de schoone letteren, en wilde aan anderen het gebruik leeren, dat men van dezelve kon maken. Hij gaf te dien einde in het licht *Méthodes etc. (Regels om op eene christelijke manier te onderwijzen: de wijsbegeerte*, in 8.vo; *de Ongewijde geschiedenis*, 2 dl.ⁿ, in 4.to; *de dichters*, 3 dl.ⁿ in 8.vo) Werken, waarin goede aanmerkingen voorkomen,

doch die verzwolgen worden, door eene opeenstapeling van beuzelingen, en gewone denkbeelden. Paus INNOCENTIUS XI, deed eenig verlangen blijken, om zich voor het bestuur der Kerk, van zijn werk over de *kerkelijke tucht* te bedienen, en wilde zelfs den schrijver naar Rome lokken. De aartsbisschop van *Parijs* sprak er over met den koning van wege den kardinaal CASANATE, bibliothecaris van Z. H.; maar het antwoord was, dat een zoodanig onderdaan, het koningrijk niet moest verlaten. THOMASSIN betuigde aan den H. Vader zijne erkenning en zijnen ijver, door de *kerkelijke tucht* in het Latijn te vertalen, 1706, 3 dl.ⁿ in fol. Deze vermoeijende arbeid was niet zoodra ten einde gebracht, of hij ondernam eenen anderen, die niet minder moeilijk was. Vermits hij zich gedurende 50 jaren op het Hebreuwsch had toegelegd, zoo vermeende hij het resultaat dier studie te moeten aanwenden, om de oudheid en waarheid der godsdienst te bewijzen. Hij ondernam om aantetoonen, dat de Hebreuwsche taal de moeder van al de overige is en dat men alzoo in de H. Schrift, die datgene bewaart, wat er ons van overblijft, de geschiedenis der ware godsdienst zoo wel als de eerste taal moest zoeken. Dit bewoog hem tot de zamenstelling eener *Christelijke leerwijze der spraakkunst, of de talen met betrekking tot de H. Schrift*, 2 dl.ⁿ in 8.vo Dezelve werd gevolgd door een *Glossaire etc.*

(*Algemeen Hebreeuwsch Woordenboek*), waarvan de druk, die in het *Louvre* plaats had, eerst na zijnen dood ten einde kwam. Dit werk zag in 1697, in fol. het licht (door de zorgen van pater BORDES, oratorist, en van BARAT, lid der akademie van opschriften en schoone letteren), en beantwoordde niet aan den roem des schrijvers. Pater THOMASSIN overleed op Kersnacht van het jaar 1695. Deze geleerde bezat de zedigheid van eenen man, die groote bekwaamheden, met groote deugden en met eenen geest paart die volkomen de ijdelheid der menschelijke loftuitingen gevoelt. Zijn geest was wijs en zijne inborst gematigd. Hij scheen zich eenigen tijd onder de bannier der janseniste-sekte te scharen, doch niet lang duurde het of hij kwam van zijne dwaling terug, om zich onwrikbaar aan de moeder aller kerken te hechten. » Nog jong zijnde, zegt de abbé BÉRAULT, en na den heiligen AUGUSTINUS, enkel uit de ontrouwe compilatiën der partij te hebben beoefend, was hij tot de nieuwe gevoelens vervallen. Maar, indien hij eene, in zijne jaren vergeeflijke, ligtzinnigheid kon begaan, had hij noch de trotschheid, noch de hardnekkigheid, die de dwaling in werkelijke ketterij verandert. Daar hij zich niet minder door zijne opregtheid en zijne godsvrucht, als door zijne bekwaamheid onderscheidde, zoo kon, zoodra hij door het lezen der *Werken* zelve van den H. AUGUSTINUS, had ingezien, hoezeer JANSE-

NIUS, dezen H. leeraar, zoo wel als de Kerk, die zijne leer over de genade had goedgekeurd, bedriegt en lastert, geen menschelijk opzigt hem weerhouden, er eene even zoo openlijke belijdenis van te doen, als de vooringenomenheden zijner jeugd zulks geweest waren. Hij ging ieder dergenen bezoeken, welke hij vreesde in zijne eerste gevoelens te hebben medegesleept, en verklaarde hun dat hij er geheel en al van was teruggekomen, als van even zoo vele dwalingen regtstreeks in strijd met het geloof. De door hem ons nagelaten werken, zullen ten allen tijde en van de wezenlijkheid en van de opregtheid zijner verklaring getuigen." Zijne liefdadigheid was zoo groot, dat hij de helft der jaarwedde van duizend livres, hem door de geestelijkheid toegelegd, aan de armen gaf. Men kan hem geenszins vele geleerdheid betwisten, maar hij put dezelve minder uit de bronnen, dan uit schrijvers, die de oorspronkelijken gecopieerd hebben. Zijne *kerkelijke tucht* biedt vele fouten aan, overal waar aanhalingen uit Grieksche schrijvers voorkomen. Zijn stijl is eenigzins zwaar; hij schikt zijne bouwstoffen niet altijd op eene aangename wijze, en in het algemeen is hij te langdradig. Hij was het Latijn beter meester dan het Fransch. De abbé LENGLET heeft hem al te gestreng beoordeeld, als hij zeide dat pater THOMASSIN een man van aanhalingen, en niet van redenering was, die uit zich-zelven copieerde, en door een

ander overwoog. Zijn *Leven*, aan het hoofd van het *Hebreeuw-sche Woordenboek* geplaatst, is door pater BORDES beschreven.

THOMASSIN (PHILIPPUS), een beroemde graveur, nam te *Troyes*, in *Champagne*, zijne geboorteplaats, de eerste lessen in de teekenkunst. Hij reisde vervolgens door *Italië*, alwaar, na zich onder de groote meesters, die het einde der 16.^e eeuw tot sieraad verstrekten, gevormd te hebben, hij zich op de graveerkunst toeleede, en te *Rome* in den echt trad. Hij gaf in 1600, in 4.to in het licht, eene *Verzameling van portretten der beroemdste vorsten, en der grootste veldheeren van de 15.^e en 16.^e eeuw*. Deze portretten, ten getale van honderd, naar de oorspronkelijke gegraveerd, gaan vergezeld met een' korten inhoud, in het Latijn, der gedenkwaardigste daden van elk der vorsten en veldheeren, welke zij voorstellen. THOMASSIN legde zich voornamelijk toe op godsdienstige onderwerpen, volgens RAPHAËL, SALVIATI, BAROCHE, en andere beroemde schilders. Hij vormde een aantal kweekelingen, onder welke men telt den eersten der COCHIN'S, en MICHAËL DORNIGNY, zijne landgenooten, maar geen die hem meer tot eer verstrekke, dan de beroemde CALIOT, die van hem de behandeling der graveerstift leerde. THOMASSIN overleed te *Rome*, in den ouderdom van 70 jaren. Het tijdstip van zijn overlijden is onbekend.

THOMASSIN (N.), de zoon van eenen bekwamen graveur, uit dezelfde familie als de voorgaande, kwam bij den beroemden PICART, bijgenaamd *de Romein*, alwaar hij zich vormde. Toen deze kunstenaar, in 1710 naar *Holland* vertrok, volgde zijn kweekeling hem derwaarts, en verbleef aldaar tot in 1713, als wanneer hij te *Parijs* terugkwam, alwaar hij, in 1728 in de koninklijke akademie werd opgenomen. Zijne wijze van graveren was schoon en geleerd. Hij trad volkomen in den geest des schilders, wiens karakter hij wilde wedergeven, en hij bezat de kunst, om met schranderheid, de tint en de rondingen deszelfen te doen kennen. Onder andere voortbrengselen van zijn graveerstaal noemt men: 1.º de *Magnificat* van JOUVENET; — 2.º de *Coriolanus*, volgens LA FOSSE; — 3.º de *Bruiloft van Kana*, volgens PAULUS VERONESE. Hij overleed den 1 Januarij 1741, in den ouderdom van 53 jaren.

* THOMPSON (EDUARD), een Engelsche dichter, en zee-kapitein, te *Hull* in het graafschap *York* geboren, volbragt zijne studiën, onder den beroemden doctor COXE. In zijne jeugd, begaf hij zich naar *Oost-Indië*, alwaar hij zich, eenigen tijd daarna, bij de zeemagt verbond. In 1777, was hij luitenant op een oorlogsschip. Kort daarna nam hij zijn ontslag met eene jaarwedde, kwam te *Londen*, en hield zich gedurende verscheiden jaren, enkel met let-

terkunde bezig. Wyl hij zijnen eersten staat wenschte te hervatten, zoo bezorgde een zijner vrienden hem den post van scheeps-kapitein; hij voerde het bevel over de *Hyena*, waarmede hij zich meester maakte van een Fransch schip der Oost-Indische-compagnie. Hij ging vervolgens met denzelfden rang aan boord van den *Granicus*, en overleed, in 1786, aan de Afrikaansche kusten. Men heeft van hem verscheiden ligtzinnige dichtstukken, zoo als de *meretriciade*, de *ligtekooi*, het *hof van Cupido*, waarin de wulpsche beelden al de verdiensten der versificatie uitwisschen. Men zou hetzelfde kunnen zeggen van een ander zijner dichtstukken het *Jubilé te Stratford aan de Avon* genaamd. Hij had een groot werk ondernomen, waarvan hij het *Prospectus* uitgaf, onder den titel van *Waarnemingen ter zee, verzameld van het jaar 1653, tot 1763*; maar dit werk is nooit in het licht verschenen. Men noemt nog onder zijne overige voortbrengselen: 1.º *De schoone kwaakster*: een blijspel, gevolgd naar een stuk van SHADWELL, in 1773 ten tooneele gevoerd; — 2.º *de Soldaat*, een dichtstuk, 1764; — 3.º *Brieven van eenen zeevaarder*, 1763, enz. Hij leverde daarenboven eene uitgave der *Werken* van PAULUS WHITEHEAD, en eene andere der *Werken* van ANDREAS MARVELL, 1777, 3 dl.ⁿ in 4.to

THOMSON (JAMES of JACOBUS), een beroemde Engelsche dichter;

in 1700, te *Ednam*, in *Schotland*, waar zijn vader predikant was, geboren. Hij gaf in 1726, zijn dichtstuk *de Winter* in het licht, dat hem bij de letterkundigen bekend maakte, en door personen van den hoogsten rang deed opzoeken. Lord TALBOT, rijks-kanselier, wilde hem zijnen zoon toevertrouwen. Hij strekte hem tot gids op zijne reizen. De dichter bezocht met zijnen kweekeling, de meeste hoven, en de voornaamste steden van *Europa*. In zijn vaderland teruggekeerd, benoemde de kanselier hem tot zijnen secretaris. Nadat de dood hem dezen beschermer ontnomen had, zag hij zich verplicht om van de voortbrengselen zijner genie te leven. Hij overleed in 1748, door zijne medeburgers en lieden van smaak hartelijk betreurd. Zijn gelaat kondigde vrolijkheid aan, en zijn onderhoud boezemde die in. Als goede vriend, goede bloedverwant, uitmuntende vaderlander, vreedzame wijsgeer, nam hij geenerlei deel aan de geschillen zijner kunstbroeders. De beste uitgave zijner werken (*the Works of J. THOMSON, with his last corrections*), is die van *Londen*, met het *Leven* des schrijvers, 1762, 2 dl.ⁿ in 4.to. De opbrengst derzelve werd bestemd, om in de *Westminster-abdij* een praalgraf voor hem opterigten. Men vindt in dezelve 1.º de *Jaargetijden* (*the Seasons*), een even zoo wijsgeerig als schilderachtig dichtwerk, in verscheiden talen vertolkt [in het Nederduitsch door LUNLIK den

Jongen]. Het is de schildering der natuur, in de verschillende tijdvakken des jaars, vol lagchende beelden, soms groot en sterk en steeds met eene zedelijke strekking gepaard, het laatste gedeelte, *de winter*, eindigt met troostrijke vooruitzichten op de onsterfelijkheid; — 2.º *Het kasteel der zorgeloosheid (the Castle of Indolence)*, vol van eene goede dichtkunde, en uitmuntende zedelessen; — 3.º Het dichtstuk *de vrijheid*, waaraan hij bijna twee jaren werkte, en dat hij boven zijne overige voortbrengselen stelde; — 4.º *Treurspelen*, die met bijval ten tooneele werden gevoerd, ofschoon dezelve dikwerf zoowel in ontwerp als in versificatie zondigen; — 5.º *Lierzangen*, beneden die van J. B. ROUSSEAU, doch waarin echter het ware karakter wordt aangetroffen. Zijn *lofzang aan den Schepper*, is door den abbé YART in het Fransch vertaald; — 6.º *De lofreden van Newton*, in dichtmaat.

* THORE (JOANNES), een genees- en kruidkundige, den 3 October 1762, te *Montaut* (Fr. Gersdep.^t) geboren; was de zoon van eenen linnenwever, die hem, bij de religieuzen van *Cluny* eenige beginselen van onderwijs deed geven, had zijne opvoeding te danken aan eene weldadige persoon, Mevr. BOURDENS, die in de kosten zijner studiën voorzag. In het begin tot den geestelijken staat bestemd, zag hij van denzelfden af, na zijne studiën te *Auch* te hebben volbragt.

Hij begaf zich naar *Bordeaux*, alwaar hij zijne leergangen voor de genees- en kruidkunde volbragt: daarop werd hij aangesteld bij de hospitalen van het leger der *Wester-Pyreneën*, en bij die, welke men te *Dax* oprigtte, in welke laatste plaats hij zijn verblijf vestigde. Dit gesticht, in 1815 vernietigd zijnde, verloor THORE zijne betrekking van eersten geneesheer. Hij is den 27 April 1823, aan eene beroerte overleden, en heeft nagelaten: 1.º *Mémoire etc. (Verhandeling over de natuurlijke ligchaamsgesteldheid van de bewoners der omstreken van Dax)*; — 2.º *Essai etc. (Proeve van planten-geslacht in het dep.^t des Landes) Dax en Parijs, 1803*, in 8.vo Men vindt in dezelve de beschrijving van verscheiden plantsoorten, die tot dusverre aan de nasporingen der kruidkundigen ontsnapt waren; — 3.º *Promenade etc. (Wandeling langs de kusten van de golf van Gascogne)*, 1810, in 8.vo Dit werk bevat statistieke bijzonderheden, waarnemingen betrekkelijk de natuurlijke historie enz.; — 4.º *Coup d'oeil etc. (Vlugtige blik op de heidevelden van het dep.^t des Landes)*, 1812. enz. De zoon van THORE, de heer FRANKLIN, heeft zijn schoon kruidboek (*Herbier*) geërfd, eene kostbare verzameling, welke de volledige geschiedenis der kruidkunde betrekkelijk het *Heide-departement* bevat.

THORENTIER (JACOBUS), leeraar der *Sorbonne*, daarna priester van het Oratorium, in 1713.

overleden, had onder den aartsbisschop DE HARLAY, den titel van groot-penitentiarius of boetregter van *Parijs* gehad, maar er nooit de bedieningen van uitgeoefend. De kansel en het gewetensbestuur hielden hem voornamelijk bezig, en hij stichtte veel nut, zoo wel in de hoofdstad als in de provinciën. Hij werkte met veel ijver, doch vruchteloos, om pater QUESNEL, tot onderwerping aan de uitspraken der Kerk te bewegen. Men heeft van hem: 1.º *Consolations etc.* (*Vertrouwingen tegen de verschrikkingen des doods*), in 12.mo; — 2.º *Dissertation etc.* (*Verhandeling over de vrijwillige armoede*), 1726, in 8.vo; — 3.º *l'Usure etc.* (*De woeker verklaard en door de H. Schrift veroordeeld*), *Parijs*, 1673, in 12.mo, onder den naam van DU TERTRE; een vrij wel berekeneerd werk; — 4.º *Sermons* (*Leerreden*) in 8.vo; meer bondig dan schitterend.

THORIUS (RAPHAËL), een geneesheer, in 1629, te *Londen*, aan de pest overleden. Men heeft van hem een geacht dichtstuk *op den tabak*, *Utrecht*, 1644, in 12.mo, en eenen brief *De causa morbi et mortis ISAACI CASAU-BONI*.

THORNILL (JACOBUS), een schilder, in 1676, in de Engelsche provincie *Dorset* geboren, en in 1732 overleden, kwam onder de leiding van eenen middelmatigen schilder, bij wien het verlangen om zich te bekwamen en zijn smaak hem in korten

tijd in zijne kunst zeer ervaren maakten. De koningin ANNA maakte gebruik van zijn penseel tot verscheiden groote schilderwerken, gaf hem den titel van haren eersten schilder, en verhief hem tot ridder. Lid van het parlement geworden zijnde, hield hij niet op de schilderkunst uitte oefenen. Hij schilderde met denzelfden goeden uitslag geschiedkundige stukken, zinspelingen, portretten, landschappen en bouwkundige stukken.

† THORWALDSEN (ALBERT of BERTEL), een der beroemdste nieuwere beeldhouwers, den 15 November 1770 op eene reis zijner ouders van *IJsland* naar *Kopenhagen*, in laatstgenoemde stad geboren. Hij stamde af van eene oude reeds in de 13.^e eeuw bekende IJslandsche familie, en wel van moeders zijde van koning HARALD HILDEBRAND of HILTEDAND. Reeds vroegtijdig gaf hij, terwijl hij zijnen vader, een' steenhouwer van beroep, behulpzaam was, blijken van dien gelukkigen aanleg voor de schoone kunsten, die hem eenen Europeschen roem heeft verschaft. In den ouderdom van 11 jaren begon hij zijne eerste studiën in de akademie van schoone kunsten te *Kopenhagen*, en zeven jaren later, ontving hij de eerste gouden medaille voor het half-verheven beeldwerk, voorstellende HELIODORUS uit den tempel verdreven. In 1789 eindigde hij zijne studiën, en behaalde den grooten prijs (tweede medaille) voor den H. PETRUS

aan den ingang des tempels eenen kreupele genezende. In afwachting eener jaarwedde, om zijne studiën in vreemde landen te gaan voortzetten, een gunstbewijs, dat gewoonlijk, aan diegene werd geschonken, welke den grooten prijs behaald hadden, hield THORWALDSEN zich met verschillende zamenstellingen bezig, waarvan wij slechts willen vermelden de beide half-verheven beeldwerken: *Numa en Egeria* en *Hercules en Omphale*, welke de akademie waardig oordeelde, om in het paleis van den kroonprins van Denemarken te worden geplaatst. In 1797, kwam hij met de hem voor vier jaren toegelegde jaarwedde te Rome; gedurende zijn eerste verblijf aldaar, onderscheidde hij zich niet bijzonder: zijn in dien tijd vervaardigde model van JASON werd, wel is waar, algemeen bewonderd, doch bewoog echter niemand hem eenige bestelling te doen. Eerst op den tot zijn vertrek bepaalden dag, ontving THORWALDSEN het bezoek van eenen Hollandschen kunstkenner (HOPE), welke de uitvoering van den JASON in marmer verlangde. Door dit toeval werd THORWALDSEN tot eene krachtdadige voortzetting, tot verhevene kunstmatige werkzaamheden geleid. Hij verbleef alnu in Rome, en bragt snel achter elkander eene reeks van uitmuntende kunstgewrochten te voorschijn, onder de menigte van welke de volgende bijzondere onderscheiding verdienen: JASON, GANYMEDES, *die den arend van JUPITER*

te drinken geeft, AMOR en PSYCHÉ, ADONIS, den kolossalen MARS, PSYCHÉ alleen, HEBÉ, de Herder, de Hoop, MERCURIUS, de Bevalligheden, de Zwitsersche leeuw, PONIATOWSKI (standbeeld te paard); het *praalgraf van PIUS VII*, in de St. Pieters-kerk van Rome. In half verheven beeldwerken: de *Teruggave van BRISSEIS*, PROMETHEUS en MINERVA, HECTOR, *die PARIS beleedigt*, de *geboorte van VENUS*, AMOR, *door eene bij gekwetst*, de *Wijn oogst* of BACHUS, en AMOR, *de druiven tredende*, de *intrede van ALEXANDER te Babylon*, de *beide Broeders*, de *moeder en de dochter*; NEMESIS, het *Noodlot*; de *Biddende vrouw*, NESSUS en DEJANIRA, de *drie MARIA's*, de *Boodschap*, de *Doop van J. C.*, het *Ontmaskerd bedrog*, de *Appeloogst*, een *Doopsel*, *Grafteeken van den kardinaal CONSALVI*, in het *Pantheon te Rome*, de *drie Bevalligheden*, de *drie Engelen*, ANACREON en AMOR, de H. THOMAS *eenen blinden genezende*, de H. Maagd, JESUS CHRISTUS en de H. JOANNES, VULCANUS *voor AMOR de pijlen smedende* enz. — Ook zijne geboorteplaats *Kopenhagen* kan zich op het bezit van kunstproducten van THORWALDSEN beroemen. In den gevel van het portaal der hoofdkerk vindt men van hem in *bas-relief*, JOANNES *in de woestijn predikende*; in de nissen der voorportalen staan de *grooten Profeten*; de fries stelt de *kruisdragende CHRISTUS* voor, en in het inwendige der kerk ziet men de *twaalf Apos-*

telen, en op het hoog altaar den *Verlosser*; terwijl het koninklijk paleis te *Kopenhagen* met de door hem vervaardigde borstbeelden des konings en der koningin van *Denemarken* prijkt; in *Munchen* bewondert men zijn praalgraf van den hertog *EUGENIUS van Leuchtenberg*. In 1819, bezocht *THORWALDSEN* zijn vaderland, doch keerde reeds in het volgende jaar weder naar *Rome* terug, alwaar hij tot in 1838 zijne blijvende woonstede had. In dat jaar kwam hij andermaal te *Kopenhagen*, en werd er met buitengewone geestdrift ontvangen. Men hoopte alsnu dat hij in zijn vaderland zoude verblijven, en was er ijverig op bedacht hem dat verblijf zoo aangenaam mogelijk te maken; maar spoedig openbaarde zich zijn voornemen om weder naar *Rome*, terugtekeeren; doch het scheen dat de plaats waar zijne wieg had gestaan ook zijn graf wilde bevatten, een toeval, hem den 25 Maart 1844 in den schouwburg overkomen, maakte een einde aan zijn werkzaam en verdienstelijk leven; de ter aarde bestelling van zijn lijk was met één woord vorstelijk en werd vereerd door de tegenwoordigheid van den koning en den kroonprins van *Denemarken*. *THORWALDSEN* was hoogleeraar der Akademie van schoone kunsten te *Florence*, en van die van *Kopenhagen*, lid van verschillende akademiën, zoo als van die der schoone kunsten van *Bologna*, van *San Lucca*, te *Rome*, van *Berlijn*, van *Milane*, van *Weenen*, van *Munchen*, van

Philadelphia enz., en droeg de volgende orde-teekens van *Frankrijk*, het kruis van het legioen van eer, van *Denemarken*, de *Dambrog-orde*, van de *Beide-Siciliën*, van de *IJzeren kroon*, van *St. Wladimir*, met één woord van bijna al de in *Europa* bekende orden; ook was hij staatsraad in zijn vaderland. Zoo vele onderscheidingen had hij enkel aan zijn eenig-uitstekend kunsttalent te danken. Men zie *THIELE, Leben und Werke THORWALDSEN'S*, 2 dl.ⁿ in fol., *Leipzig*, 1832—1834, met 180 platen.

THOU (NICOLAAS DE), uit het beroemde huis van *Thou*, oorspronkelijk van *Champagne*, was geestelijke raad bij het parlement, aartsdiaken der kerk van *Parijs*, abt van *St. Symphorien* van *Beauvais*, daarna bisschop van *Chartres*. Hij zalfde in 1594, koning *HENDRIK IV*, en onderscheidde zich, onder de prelaten van zijnen tijd, door zijne kunde en zijne godsvrucht. Hij predikte met ijver en vrucht, en overleed in 1598, in den ouderdom van 70 jaren. Men heeft van hem: 1.º *Traité etc. (Verhandeling over de bediening der Sacramenten)*; — 2.º *Explication etc. (Verklaring der Mis en harer plegtigheden)*; — 3.º andere, weinig bekende werken.

THOU (JACOBUS AUGUSTUS DE), 3.e zoon van *CHRISTOFFEL DE Thou*, eerste president bij het parlement van *Parijs*, werd in die stad in 1553 geboren. en

reisde vroegtijdig door *Italië*, *Vlaanderen* en *Duitschland*. Zijn vader had hem tot den geestelijken staat bestemd; maar na den dood zijns broeders, trad hij in den echt, bezat verschillende posten in den tabbaard, en werd president met de ronde muts. In 1586, verliet hij, na den dag der straatschansen (*Barricades*), *Parijs*, en begaf zich naar *Chartres* tot HENDRIK III, die hem naar *Normandijë* en *Picardijë*, en vervolgens naar *Duitschland* zond. DE THOU ging van daar naar *Venetie*, alwaar hij het berigt van het overlijden van dien vorst vernam. Hij begaf zich dadelijk naar HENDRIK IV, die hem in verschillende onderhandelingen gebruikte, en hem, in 1591, na den dood van JACOBUS AMYOT, den post gaf van grootmeester der bibliotheek des konings. Gedurende het regentschap van MARIA DE MEDICIS, was hij een der algemeene bewindhebbers der geldmiddelen. Men zond hem naar de conferentie van *Loudun*, en gebruikte hem in andere netelige aangelegenheden. Met den kardinaal DE PERRON benoemd, om middelen te be-ramen, ter hervorming van de universiteit van *Parijs*, en om aan de oprigting van het koninklijk collegie te arbeiden, dat door zijne zorgen begonnen werd, kweet hij zich met ijver van die taak. Hij overleed te *Parijs*, den 8 Mei 1617. De president DE THOU had zich met de beste Grieksche en Latijnsche schrijvers gevoed, en door zijne

lectuur en op zijne reizen de bereedeneerde kennis der zeden, gewoonten en aardrijkskundige gesteldheid der verschillende landen opgedaan. Hij heeft nagelaten: *Histoire etc. (Algemeene geschiedenis)*, in 138 boeken, van 1545 tot 1607, in het Latijn, in welke hij met evenveel oordeel, over de staatkunde, den oorlog en de letteren spreekt. De belangen van al de volken van *Europa* worden er met vele onpartijdigheid en schrandtheid in ontwikkeld. Hij schildert, noch als TACITUS, noch als SALLUSTIUS; maar hij schrijft zoo als men eene algemeene geschiedenis behoort te schrijven. Zonder dat zijne aanmerkingen geestig zijn, zijn dezelve edel en oordeelkundig. Hij treedt dikwijls in al te onbeduidende bijzonderheden; hij doet togten tot aan de eindpalen der wereld, in plaats van zich tot zijn hoofdonderwerp te bepalen, maar de schoonheid van zijnen stijl belet bijna, dat men dit gebrek ontdekt. Men heeft hem ook verweten, van op eene vreemde wijze, de eigennamen van menschen, steden en landen te latiniseren, zoo dat men aan het einde zijner *Geschiedenis* een *Woordenboek* heeft moeten voegen, onder den titel van *Clavis historiae Thuanæ*, waarin al deze woorden in het Fransch vertaald zijn. De vrijheid, of, indien men wil, de partijdigheid, met welke hij over de Pausen, de geestelijkheid, het huis van Guise spreekt, en eene zekere neiging, om de

misslagen der hugenooten te verzachten, en om de deugden en talenten dier sekte te doen uitkomen, deden vermoeden, dat hij niet zeer regtzinnige gevoelens koesterde, en men moet zich niet verwonderen, dat zijne *Geschiedenis*, te Rome, bij een besluit van den 9 November 1609, en op nieuw den 10 Mei 1757, veroordeeld is. Een nieuwere schrijver (de heer PAQUOT) kenschetst hem aldus: *Audax nimium, hostis jesuitarum implacabilis; calumniator Guisiorum; protestantium exscriptor, laudator, amicus; sedi apostolicæ et synodo Tridentinæ totique rei catholicæ parum æquus*. Men moet volstrekt geen geloof hechten aan datgene wat DE THOU betrekkelijk de *Nederlanden* zegt. De meeste daadzaken, welke hij verhaalt, zijn uit besmette bronnen geput, zoo als in VAN METEREN (zie dat *artikel*), ofschoon hij op andere plaatsen, weder oordeelkundiger en billijker is, dan de meeste Fransche schrijvers, welke over de geschiedenis dier gewesten hebben gesproken. Hij schreef dikwerf volgens aantekeningen, welke de ketters van verschillende landen hem zonden. Het is gedeeltelijk om deze reden, dat CASABON, SCALIGER, GROTIUS, HEINSIUS, SAUMAISE, LE CLERC, LARREY, aan zijne *Geschiedenis* zulk eenen grooten lof hebben toegezwaard, welke zij voorstellen als het voorbeeld van een werk, waarin men, volgens hen, geene de minste partijdigheid ziet, wjl dezelve geheel ten voordeele

der sekten is. Ongelukkiglijk is dit voorbeeld gevolgd, door de meeste dergenen, welke na hem de *Geschiedenis* hebben beschreven: en hetwelk veel heeft bijgedragen om dien dwazen godsdiensthaat voorttebrengen, aan welken het eindelijk gelukt is (1793) om in *Frankrijk* tot eene openlijke belijdenis der ongodisterij te komen. Pater ANT. POSSEVIN heeft op deze *Geschiedenis*, geleerde critische aanmerkingen gemaakt, welke langen tijd in handschrift in de bibliotheek der Jesuiten te *Bologna* bewaard, door ZACCARIA in zijn *Iter literarium per Italiam, Venetiæ*, 1762, in 4.to, door den druk zijn publiek gemaakt. De beste uitgave der *Geschiedenis* van DE THOU is die van *Londen*, 1733, 7 dl.ⁿ in fol. Men vindt er het vervolg in, van 1607 tot 1612, in 3 boeken, door RGAULT. Het is volgens deze uitgave, dat de abbé DES FONTAINES, door verscheiden geleerden geholpen, er eene Fransche vertaling van heeft geleverd, in 16 dl.ⁿ in 4.to, *Londen* (*Parijs*), 1734; en *Holland*, 11 dl.ⁿ in 4.to DE THOU heeft ook *Latijnsche gedichten* vervaardigd, volsierlijkheid en genie, zoo als dat op de valkenjagt. *Dere accipitraria*, 1584, in 4.to, en andere op de kool, het viooltje, de lelie, 1611, in 4.to; *Christelijke gedichten*, *Parijs*, 1599, in 8.vo, enz.

THOU (FRANCISCUS AUGUSTUS DE), oudste zoon van den voorgaande, werd tot groot-meester

van de bibliotheek des konings van *Frankrijk* benoemd, en maakte zich bij de geleerden door zijne zachtheid en zijne kennis beïnd. Het geheim eener zamenzweering tegen den kardinaal DE RICHELIEU, welk hem HENDRIK D'EFFIAT, markies van *Cing-Mars*, had toevertrouwd, was de oorzaak van zijnen dood. Hij werd te *Lyon*, in 1642, in den ouderdom van 35 jaren onthalsd. Iedereen beweende eenen man, die sneefde, wyl hij zijnen vriend niet had willen aanklagen. Men heeft gezegd dat RICHELIEU er een vermaak in schepte, zich op hem te kunnen wreken, wyl de president DE THOU, zijn vader, in zijne Geschiedenis, terwijl hij over de zamenzweering van *Amboise*, in 1560, sprak, van een' der oud-oomen des kardinaals, gezegd had: *Antonius Plessiacus Richeliius, vulgo dictus Monachus, quod eam vitam professus fuisset, dein voto ejurato, omni licentiae ac libidinis genere contaminasset.* Maar een zoodanige beweeggrond van wraak is zoo ongerijmd, dat men denzelven aan een redelijk wezen, al had het ook de wreedheid der kannibalen, niet kan toeschrijven. PETRUS nu PUY heeft getracht zijnen vriend te regtvaardigen; maar in weerswil van alles wat de medelijdende menschheid, ten voordeele van dezen doorluchtigen ongelukkige kan aanvoeren, moet men echter toestemmen, dat zijne veroordeeling wettig en regtvaardig is, zoowel, volgens de crimineele wetgeving aller natiën, als in het bijzonder

volgens het edikt van LODEWIJK XI, van 22 December 1477. De vader van den ongelukkigen DE THOU, die in zijne Geschiedenis verscheiden voorbeelden van dergelijke veroordeelingen aanhaalt, voorzag zeker niet dat zijn zoon er ook toe zoude dienen. De memoriën van CHOURPES leggen hem andere zaken te last dan eene eenvoudige voorbedachte achterhoudendheid, doch zonder bewijs.

THOULIER D'OLIVET. — Zie OLIVET.

* THOURET (JACOBUS WILLEM), een beroemd advokaat, te *Pont-l'Évêque*, Fr. dep.^t van *Calvados*, in Augustus 1746 geboren, volbragt zijne studiën te *Caen* en wijdde zich aan de pleitzaal. De Romeinsche wetten waren het voorwerp zijner eerste studiën, en later legde hij zich met alle vlijt op die van *Normandië* toe. Deze studie was des te nuttiger, daar het aantal plaatselijke regten in *Frankrijk*, toenmaals dat der gewesten overtrof. THOURET was pas 19 jaren oud, toen hij met het beste gevolg zijne eerste zaak in het schependom van *Pont l'Évêque* bepleitte. De jonge advokaat vestigde zich te *Rouanen* in 1770, en werd weldra het voornaamste sieraad dier balie. Men herinnert zich nog in die stad, de pleitrede, die hij in 1774, bij de heropening des parlement's uitsprak. In 1787 werd hij verkozen tot procureur-generaal-syndicus van den bur-

gerstand bij de provinciale vergadering van *Rouanen*. Het werk, hetwelk hij toenmaals over de administratie zamenstelde, vestigde de aandacht van het ministerie. In 1789, door de stad *Rouanen* tot afgevaardigde bij de algemeene staten benoemd, onderscheidde hij zich weldra door zijne welsprekendheid. Hij bestreed met kracht, de drift van den burgerstand, om de benaming van nationale vergadering aanteneamen: deze tegenkanting bedroeg de tegenovergestelde partij, die hem in hare belangen trachtte te winnen, door hem tot het voorzitterschap te bevorderen; maar THOURET wees deze eer van de hand. In de beraadslaging over het aan den koning toetestane *veto*, vereenigde hij zich met MIRABEAU, en hield vol dat men geenerlei beperking aan de koninklijke bekrachtiging behoorde te brengen. Hij werd vervolgens benoemd tot lid der commissie van constitutie, stelde het plan voor eener nieuwe grond-verdeeling van *Frankrijk*, en van een nieuw administratief stelsel. Deze wet ondervond eene tegenkanting van de zijde van MIRABEAU; THOURET verdeedigde dezelve en na zes dagen worsteling tusschen deze beide mededingers, nam de vergadering het plan der commissie aan. Het was THOURET, dien men bijzonder belastte, met de organisatie der nieuwe regterlijke orde. Hij sprak bij deze gelegenheid negen redevoeringen uit, vol diepe inzigten, en met de meeste juistheid van re-

denering. De voornaamste resultaten dezer redevoeringen waren de invoering van vrede-regters, en van den juri in crimineele aangelegenheden. De instelling van den juri werd hevig bestreden door den beroemden TRONGHET; maar het gevoelen van THOURET behield de overhand, ofschoon hetzelfde in het vervolg verscheiden wijzigingen heeft ondergaan. Hij sprak, en steeds met zijne gewone welsprekendheid, in bijna alle groote beraadslagingen. Men bewonderde zijn verslag over het regentschap, en de verhandeling, waarin hij het voorstel bestreed, om de afgevaardigden niet weder verkiesbaar te verklaren. De constitutie eenmaal met de goedkeuring des konings ingevoerd, meende hij, niet zonder grond, dat niet kon blijven bestaan, tenzij dat de stichters er de bewaarslieden van zouden zijn: de gebeurtenissen hebben de wijsheid dezer opmerking bewezen. THOURET werd daarenboven nog belast, om de verschillende deelen der constitutionneele acte te vereenigen, met welker herziening de werkzaamheden der vergadering eindigde. Zij bewees aan de talenten van THOURET de vleijendste hulde, door hem voor de vierde maal, den titel van president op te dragen. Hij sloot in deze hoedanigheid de zittingen, na van den koning den eed van trouw aan de constitutie te hebben afgenomen. Tot president van het hof van cassatie benoemd, bekleedde hij met eere dien post. Intusschen

had THOURET, terwijl hij zich een voorstander der constitutie toonde, niet ondubbelzinnige bewijzen zijner gematigdheid gegeven; en hij kon dus aan den haat der Jakobijnen niet ontsnappen. In 1793, na den dood van LODEWIJK XVI, zag hij zich in hechtenis genomen, en als verdacht, naar de gevangenis van het *Luxembourg* gevoerd. Het is gedurende zijne gevangenschap, dat hij, ter onderrigting van zijn' zoon, een uittreksel vervaardigde der werken van de abbés DUBOS en MABLY, welke gedrukt is onder den titel van *Abrégé etc. (Beknopte geschiedenis der omwentelingen der oude Fransche regering)*, 1800, in 18.mo en een ander *Uittreksel der geschiedenis van Frankrijk*, hetwelk later is gedrukt. Het ongerijmde voorwendsel eener zamenzwering, strekkende om de gevangenis open te breken, en de leden der conventie te vermoorden, sleepte verscheiden onschuldige slagtoffers naar het schavot. THOURET behoorde tot dit getal; voor de revolutionnaire regtbank gevoerd, verdedigde hij zich, en maakte al de gewaande bewijzen der beschuldiging krachteloos; maar zijn dood was vooraf besloten en hij werd veroordeeld en in April 1794, op denzelfden dag als EPRÉMÉNIL, MALESHERBES EN LE CHAPÉLIER, geëxecuteerd. Men heeft van hem *Memoriën*, die zich door de geleerde aanmerkingen en den ontledenden geest onderscheiden. Aan THOURET werd verweten van zich soms

door de vrees te hebben laten beheerschen; zoo zag men hem bij voorbeeld, voor de gevangenen van het *Luxembourg*, waarin hij zelf was opgesloten, de lofrede van ROBESPIERRE houden.

* THOURET (MICHAËL AUGUSTINUS), broeder van den voorgaande, een beroemde geneeskundige, te *Pont l'Evêque*, in 1748 geboren, studeerde te *Parijs*, alwaar hij het doctoraat bekwam. Hij was diep ervaren in zijne kunst, welke hij met nuttige werken heeft verrijkt, en was evenzeer bekend met de oude als met de nieuwere schrijvers. Het was THOURET, die gezamenlijk met den heer DE LA ROCHEFOUCAULD, de maatschappij en centrale-commissie van koepok-inenting stichtte. Hij bekleedde de meest eervolle bedieningen, en was achtereenvolgend, doctor-regent, administrateur der zieken-huizen, van de bank-van-leening, directeur der geneeskundige school van *Parijs*, en in 1802 gewoon raad der universiteit. Hij was lid van het legioen van eer, en van verscheiden Fransche en vreemde geleerde genootschappen. THOURET overleed bijna plotseling, te *Parijs*, den 9 Junij 1810. Men heeft van hem een aantal *Memoriën* of *Verhandelingen*, waarvan de voornaamste zijn: 1.º *Réflexions etc. (Overwegingen over het doel der natuur, in de schikking der beenderen van het bekkeneel of de hersenpan, voornamelijk met betrekking tot het pas geboren kind)*,

1779, opgenomen in de *Gedenkschriften* der koninklijke maatschappij van geneeskunde; — 2.º *Observations etc.* (Waarnemingen en nasporingen over het gebruik van den zeilsteen in de geneeskunde), in hetzelfde deel geplaatst, en afzonderlijk uitgegeven, in 1780; — 3.º *Rapport etc.* (Verslag over de magneten of zeilsteenen); — 4.º *Rapport etc.* (Verslag over onderscheidene vraagstukken aan de koninklijke maatschappij van geneeskunde, voorgesteld door den minister van Marine, betrekkelijk het voedsel der zeelieden), 1784, met DE LA PORTE, mede voorkomende in de *Memoriën* der maatschappij van geneeskunde 7.º deel; — 5.º *Recherches etc.* (Nasporingen en twijfelingen betrekkelijk het dierlijk magnetismus), 1784, in 12.mo; — 6.º *Extrait etc.* (Uittreksel der briefwisseling van de koninklijke maatschappij van geneeskunde, betrekkelijk het dierlijk magnetismus), in 1785, op last des konings gedrukt; — 7.º *Mémoire etc.* (Verhandeling over de pijnlijke stuiptrekking des aangezichts), 1785; — 8.º *Recherches etc.* (Nasporingen over de verschillende graden van zamendrukking, waarvoor het hoofd van het fœtus vatbaar is, of enz.), 1787; — 9.º *Rapport etc.* (Verslag over de opdelving der lijken uit het kerkhof en de kerk der Onnoozele kinderen), 1789. THOURET was een der commissarissen door het gouvernement benoemd, om deze opgravingen te leiden, en hij kweet zich tot algemeene tevredenheid van die taak; — 10.º

Mémoire etc. (Verhandeling over de bestanddeelen der hersens, en over de eigenschap, welke dezelve schijnen te bezitten, om in de lichamen, welke zich in den schoot der aarde ontbinden, veel langer dan eenig ander deel onbedorven te blijven), 1790; — 11.º *Discours etc.* (Redevoering uitgesproken in de vergadering der Geneeskundige school, ter opening der leergangen van het jaar 8 (1800) en de uitdeeling der prijzen der praktische school) enz.

THOYNARD (NICOLAAS), te Orleans, in 1629, uit eene der aanzienlijkste familiën dier stad geboren, legde zich van zijne prilste jeugd af, toe, op de beoefening der talen en der geschiedenis, en in het bijzonder op de kennis der gedenkenningen, in welke hij groote vorderingen maakte. De geleerden raadpleegden hem als hun orakel, en hij voldeed aan hune vragen, met even zoo veel vermaak als scherpzinnigheid. De kardinaal NORIS, trok van hem eenig licht voor zijn werk der *Syro-Macedonische tijdvakken*. THOYNARD onderscheidde zich niet minder door de zachtheid zijner zeden, als door zijne uitgebreide kunde. Hij overleed te Parijs, in 1706. Zijn voornaamste werk is eene uitmuntende *Concorde etc.* (Overeenstemming der vier evangelisten), Parijs, 1709, in fol, in het Grieksch en in het Latijn, met geleerde *Aanteekeningen* over de tijdrekenkunde en geschiedenis, een zeer gezocht werk. Hij liet ook nog aanteekeningen drukken, op de vertaling des

nieuwen Testaments van RICHARD SIMON, een geschrift op de vertaling des nieuwen Testaments van pater BOUHOURS, en op die van *Bergen*. THOYNARD was een leek.

THRASYBULUS, veldheer der Atheners, verdreef de 30 tirannen, en herstelde in zijn vaderland den naam van vrijheid, ofschoon hij er werkelijk op zijne beurt, willekeurig genoeg regeerde, om niet straffeloos tegengesproken te worden. Hij legde vervolgens het laatste zegel op de openbare veiligheid, door in eene volksvergadering te doen verklaren, dat niemand, wegens de laatste onlusten zou kunnen verontrust worden, behalve de 30 en de tienmannen. Door dit besluit doofde hij alle vonken der tweedragt uit, vereenigde al de vroeger verdeelde krachten der republiek, en verdiende de olijkroon, die aan hem, als aan den hersteller des vredes, werd toegewezen. Zijne dapperheid schitterde vervolgens in *Thracië*, hij veroverde verscheiden steden op het eiland *Metelino*, en versloeg in 394 vóór J. C., in eenen geregelden veldslag THÉRIMACHUS, veldheer der Lacedemoniërs. Twaalf jaren later werd hij door de Aspendiërs, die de Lacedemoniërs begunstigten, in *Pamphylie* gedood. — Men moet hem onderscheiden van THRASYBULUS, broeder en opvolger van HIERON, koning van *Syracusa*, die één jaar na den troon te hebben beklommen, zich weder verplicht zag denzelven te verlaten, en

als eenvoudig partikulier te *Locris* leefde.

THRASYLUS, een beroemde astrologist, bevond zich eens in de haven van *Rhodus*, met TIBERIUS, die op dat eiland was verbannen: hij durfde hem voorzeggen, dat een juist in aantogt zijnde schip, hem gelukkige berigten zoude brengen. Hij ontving werkelijk brieven van AUGUSTUS en van LIVIA, die hem naar *Rome* terugriepen. Hij was eene soort van horoskoop-trekker, die somtijds juist raadde. Hij leefde nog in het jaar 37 der christelijke tijdrekening.

THRIVERIUS. — Zie DRIVERIUS.

THUCYDIDES, een beroemde Grieksche geschiedschrijver, zoon van Olorus, te *Athene* in 475 vóór J. C. geboren. Hij telde onder zijne voorouders MILTIADIS. Na zich gevormd te hebben in de krijgsoefeningen, welke aan eenen jongeling van zijne geboorte betaamden, verkreeg hij eene aanstelling bij de troepen, en maakte eenige veldtogten mede, die hem roem verwierven. In den ouderdom van 47 jaren, werd hij belast, om eene nieuwe volkplanting van Atheners, naar *Thurinus* te geleiden, en dezelve aldaar te vestigen. De kort daarna in *Griekenland* uitgebarste *Peloponnesische oorlog*, verwekte aldaar groote bewegingen en onlusten. THUCYDIDES had den last ontvangen om *Amphipolis*, eene sterke stad van *Athene*, aan de gren-

zen van *Thracië*, te hulp te snellen; maar voorgekomen zijnde door *BRASIDAS*, veldheer der *Lacedemoniërs*, zoo werd hij tot ballingschap veroordeeld. Het is alstoen dat hij zijne *Geschiedenis van den Peloponnesischen oorlog*, tusschen de republieken van *Athene* en *Sparta* schreef. Hij bragt dezelve slechts tot het een-en-twintigste jaar ingesloten. De zes ontbrekende jaren werden aangevuld door *THEOPOMPUS* en *XENOPHON*. *DEMOSTHENES* stelde zoo veel belang in dit werk, dat hij hetzelfde verscheiden malen afschreef. Men wil dat *THUCYDIDES* zijne talenten voor de geschiedenis voelde ontluiken, toen hij te *Athene*, bij gelegenheid van het feest der *Panathenea*, de geschiedenis van *HERODOTUS*, wiens tijdgenoot hij was, hoorde voorlezen. Men heeft dikwerf deze beide geschiedschrijvers met elkander vergeleken. *HERODOTUS* zachter, duidelijker en overvloediger; *THUCYDIDES*, bondiger, beknopter, meer beijverd om tot zijn doel te geraken. » Wanneer men, zegt een beoordeelaar, van *HERODOTUS* tot *THUCYDIDES* overgaat, schijnt het alsof men een met bloemen geschakeerd perk, of eene lustwarande verlaat, om op een welbebouwd veld te komen, waar alom het aangename aan het nuttige is opgeofferd. *HERODOTUS* leefde te midden van de pracht en wellusten van het verwijfde *Jonië*, in eene door den hemel begunstigde landstreek; *THUCYDIDES* bewoonde het ruwe grondgebied van *Attika*, te midden van een een-

voudig, werk- en spaarzaam volk; hij was krijgsman, en zijn tegenspoed in die loopbaan, had zijne van natuur ernstige en sombere inborst, niet opgevroljkt: zijn stijl is hard, gestreng, dikwerf duister: op sommige plaatsen was hij te nauwernood voor *CICERO* zelfs verstaanbaar, voor *CICERO*, dien de Grieksche taal even zoo gemeenzaam was als zijne eigene. Dat men alzoo oordeele wat hij voor ons moet zijn." Wat de waarheid der daadzaken betreft, zoo is *THUCYDIDES*, als ooggetuige, verre te verkiezen boven *HERODOTUS*, die de gedenkschriften, welke men hem verschaftte, aannam, zonder dezelve te onderzoeken, en zich aan ongerijmde sprookjes hechtte, die zelfs geen onderzoek verdienden. Maar de voorvallen, door *THUCYDIDES* verhaald, wekken eene geringe belangstelling; het door hem behandelde onderwerp is armzalig en bekrompen, een samenweefsel van kleine schermutselingen; onophoudelijk heeft men het tooneel voor oogen, van kleine Grieksche volksstammen, die op elkanders grondgebied verwoestingen aanrigten, die elkanderen als wilde horden uitplunderen en vermoorden, en zulks meestal om zeer geringe belangen, en met eene barbaarsche wreedheid; en in al deze moorddadige geschillen, komt er geene enkele waarlijk groote en gedenkwaardige heldendaad voor. Dezelve kunnen voor den wijsgeer enkel in zoo ver gewichtig zijn, dat zij het verval en de slavernij van *Griekenland*

hebben aangevoerd: de redevoeringen, welke zeer lang en menigvuldig zijn, maken tegenwoordig het fraaiste en belangrijkste gedeelte van dit werk uit, wijl dezelve de geheele staatkunde van dien tijd bevatten. THUCYDIDES overleed te *Athene*, werwaarts hij was teruggeroepen, in het jaar 411, vóór J. C. Van al de uitgaven zijner geschiedenis, zijn de beste die van *Amsterdam*, 1731, in fol. Grieksch en Latijn; die van *Oxford*, 1696, in fol. en van *Glasgow*, 1759, 8 dl.ⁿ, in 8.vo

THUILLIER (*dom* VINCENTIUS), te *Coucy*, in het diocees van *Laon*, in 1685 geboren; begaf zich in 1703 in de congregatie van den H. MAURUS, en onderscheidde zich reeds vroegtijdig bij dezelve door zijne talenten. Na langen tijd de wijsbegeerte en godgeleerdheid, in de abdij van *Saint-Germain-des-Prés* te hebben onderwezen, werd hij onderprior derzelve. Hij bekleedde dien post, toen hij in 1736 stierf. *Dom* THUILLIER schreef vrij wel in het Latijn en in het Fransch; hij was de talen en de geschiedenis meester. Met eene levendige verbeeldingskracht paarde hij eene uitgebreide letterkunde. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º eene *uitgave* der *Nagelatene werken* van MABILLON en van RUINART, 3 dl.ⁿ, in 4.to; — 2.º *Geschiedenis* van POLYBIUS, uit het Grieksch in het Fransch vertaald, met een *Commentarium over de krijgskunde*, door den ridder DE FOLLARD, 6 dl.ⁿ, in 4.to Dezelve

is even zoo sierlijk als getrouw; — 3.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der nieuwe uitgave van den heiligen AUGUSTINUS*), door de Benediktijnen der congregatie van den H. MAURUS, 1736, in 4.to Men heeft hem onnaauwkeurigheden verweten; — 4.º *Lettre etc.* (*Brief van een' oudhoogleraar der godgeleerdheid van de congregatie van den heiligen MAURUS, die zijn appèl op de bulle Unigenitus herroepen heeft*); — 5.º *Seconde etc.* (*Tweede brief, over het appèl tegen de bulle Unigenitus opgeworpen*), 3.º vermeerderde uitgave, *Parijs*, 1729, in 8.vo *Dom* THUILLIER, die zich eerst tegen deze bulle verzet had, werd een harer ijverigste verdedigers; hij onderscheidde zich door verscheiden geschriften ten gunste van de onderwerping aan de Kerk, die hem in zijne congregatie verscheiden vijanden berokkenden. De dweepers der partij, welke hij aanrandde, hebben zelfs geweld, dat zijn dood door noodlottige teekens is gekenmerkt. De dweepzieke schrijver van het *Critisch Woordenboek* zegt: » dat, terwijl hij eensklaps door eene natuurlijke behoefte werd gedrongen, hij zich op het heimelijk gemak plaatste, en onder eene groote schudding zijner ingewanden, den geest gaf." Men heeft hetzelfde van ANIUS verhaald; maar de eene had de Kerk verwoest, en de andere had getracht de dwalenden tot haren schoot terug te brengen.

THULDEN (CHRISTIAAN ADOLF),

te *Volkmarsen*, in het hertogdom *Westfalen*, geboren, onderwees de godgeleerdheid te *Keulen*, en werd kanonik van de *H. MARIA-kerk*. Men heeft van hem eene *Geschiedenis van zijnen tijd*, van 1652 tot 1659, in het Latijn, in 4 dl.ⁿ, *Keulen*, 1657—1663. Dit is een vervolg van die van *SURIUS* (zie dat artikel). [Hij heeft ook in het licht gegeven: 1.º *Historia universalis ab anno 1618 ad annum 1671*, *ibid.* 2 dl.ⁿ in 12.mo; — 2.º *Historia ab anno 1652, in praesens usque in tempus, quâ decem Germania in S. R. imperio circuli, octoviri electores aliique principes cum singulorum religionibus omenissime describuntur*, *Keulen*, 1656, 2 dl.ⁿ in 8.vo; — 3.º *Tractatus historico-politici ab anno 1618*, *ibid.*, 1679, 8 dl.ⁿ in 12.mo, en 5 dl.ⁿ in 8.vo

THUMME (THEODORUS), een luthersche hoogleeraar der godgeleerdheid, te *Tubingen*, heeft zich door eenige werken bekend gemaakt. Het meest bekende is de geschiedkundige en godgeleerde *Verhandeling over de feesten der joden, christenen en heidenen*, in 4.to Deze schrijver overleed in 1750.

* **THUNBERG (KAREL PETRUS)**, een beroemde Zweedsche kruidkundige, de kweekeling van *LINNAEUS*, kwam in 1770 in *Frankrijk*, verbleef eenigen tijd te *Parijs*, en kwam in betrekking met de beroemdste geleerden. In zijn vaderland teruggekeerd, spoorde zijn vriend *BURMAN*,

hoogleeraar der kruidkunde te *Amsterdam*, en een billijk beoordeelaar der verdienste van **THUNBERG**, verscheiden Hollandsche overheden aan, hem op hare kosten naar *Japan* te zenden, ten einde er de voortbrengselen, waarvan de meeste onbekend waren, te onderzoeken. **THUNBERG** vertrok in 1771 naar de *Kaap de goede Hoop*, alwaar hij drie jaren verbleef, en zich de Nederduitsche taal eigen maakte; van daar begaf hij zich, in 1775, naar *Japan*, alwaar de Europeanen zich niet anders kunnen ophouden, dan in eene kleine haven van het eiland *Dezima*, niet ver van de stad *Nangasaki*. **THUNBERG** won het vertrouwen, der Japoneesche tolken en des landvoogds; hij behandelde hen in hunne ziekten, en het werd hem, tegen de gebruiken van dat eiland, toegestaan, eenige togten op de naburige bergen te doen, hij verzamelde aldaar een aantal zeldzame planten. In 1776, begaf hij zich naar *Ceylon*, en verkreeg aldaar nieuwe planten. **THUNBERG** kwam in 1778 in *Europa* terug; hij verkreeg den leerstoel der kruidkunde aan de universiteit van *Upsal*, en overleed in 1798. Hij heeft nagelaten: 1.º *Flora Japonica*, *Leipzig*, 1784, in 8.vo met 39 platen. Hij beschrijft in dezelve bijna 300 nieuwe soorten, waarvan een gedeelte hem verplicht heeft, meer dan 20 nieuwe geslachten aantemen; — 2.º *Reize naar Japan, langs de Kaap de goede Hoop*, door *LANGLES* in het Fransch vertaald, en herzien door *LA-*

MARCK, *Parijs*, 1796, 2 dl.ⁿ in 4.to, of 4 dl.ⁿ in 8.vo; — 3.º *Novae insectorum species*, *Upsal*; 1781—1791, in 4.to, met platen; — 4.º *Dissertatio sistens insecta suæcica*, *ibid*, 1784—94, in 4.to met platen.

THUROCZ. — Zie TUROCZI.

* THUROT (JOANNES FRANCIS-
CUS), een beroemde kenner der
Grieksche taal en letterkunde,
in 1768, te *Issoudun* in het Fr.
Indre-dep.^t, geboren, maakte
uitmuntende studiën in zijne
geboorteplaats, en gaf zich ver-
volgens geheel over aan zijnen
smaak voor de oude talen en
wetenschappen. Zijne talenten
deden hem opmerken door de
hoofden van het openbare on-
derwijs, en hij werd geroepen
om zijne verkregene kundighe-
den aan de studerende jeugd
medetedeelen. THUROT bewan-
delde met het beste gevolg de
loopbaan des onderwijs, en ver-
kreeg in 1811, den leerstoel
van adjunct-hoogleraar der wijs-
begeerte, bij de faculteit der
letteren der akademie van *Pa-
rijs*, welke hij, tot in 1823
bekleedde. In 1824, werd hij
benoemd tot hoogleraar der
Grieksche taal en wijsbegeerte,
in het koninklijk collegie van
Frankrijk; na zich tot lid der
akademie van opschriften en
schoone letteren te hebben aan-
geboden, werd hij in dat col-
legie op den zelfden dag als
CHAMPOLLION *de jonge*, toegela-
ten. THUROT bezweek voor de
aanvallen der cholera-morbus,
den 17 Julij 1832, en liet na:

1.º *Hermès, of Wijsgeerige na-
sporingen over de algemeene taal-
kunde*, uit het Engelsch vertaald
van J. HARRIS, met aanmerkin-
gen en bijvoegselen, *Parijs*, 4.º
jaar, in 8.vo; — 2.º *Leven van
LAURENTIUS DE MEDICIS*, naar
het Engelsch van W. DE ROS-
COË, *Parijs*, 8.ste jaar, 2 dl.ⁿ
in 8.vo; — 3.º de Grieksche
tekst der *Verdediging van SO-
CRATES*, volgens PLATO en XE-
NOPHON, met de vertaling en een
commentarium in het Fransch,
Parijs, 1806, in 8.vo; — 4.º
de Grieksche tekst der *Pheni-
sische vrouwen*, een treurspel
van EURIPIDES, met aanmerkin-
gen in het Grieksch en in het
Fransch, *Parijs*, 1813, in 8.vo;
— 5.º *de Zedeleer en staatkunde
van ARISTOTELES*, met aanmer-
kingen, *Parijs*, 1823—1824,
2 dl.ⁿ in 8.vo; — 6.º de Fran-
sche vertaling van het *Handboek
van EPICLETUS*, en die der *Re-
devoering van den redenaar LY-
CURGUS* tegen LEOCRATES, welke
de geleerde CORAY heeft veree-
nigd met de Grieksche uitgaven,
welke hij in 1826 van die schrij-
vers heeft geleverd.

THYREUS (HERMANN), een Duit-
sche Jesuit, te *Nuys*, in het
aartsbisdom *Keulen*, in 1532
geboren, ging te *Rome* zijne
studiën in het Germaansch-col-
legie volbrengen, en kwam op
het verlangen, om in de maat-
schappij van JESUS te worden
opgenomen. Hij werd in dezelve
toegelaten den 16 Mei 1556,
door den H. IGNATIUS zelve.
Twee jaren daarna vertrok hij
naar *Ingolstadt*, alwaar hij ge-

durende eenige jaren de godgeleerdheid onderwees, waarna hij, tot verschillende bedieningen geroepen, achtereenvolgend, rector van het collegie van *Trier*, van dat van *Mainz*, en eindelijk provinciaal der *Rijn*-provincie werd. Te *Mainz* door eene beroerte getroffen, overleed hij aldaar, den 26 October 1591. Met eene zeldzame bekwaamheid paarde hij eene groote eenvoudigheid van zeden, en al de deugden van eenen voorbeeldigen religieus. Hij is de schrijver van verschillende werken, zoo in het Latijn als in het Hoogduitsch. De voornaamste zijn: 1.º eene verhandeling *De confessione augustana*; *Dillingen*, 1567, in 4.to, en in fol.; — 2.º *Sex millia dubiorum et duo millia irregularitatum quibus Lutherani prædicantes implicati tenerentur*. Naardien de schrijver overleed alvorens dit werk gedrukt was, zoo is het onuitgegeven gebleven.

THYREUS (PETRUS), broeder van den voorgaande, en even als hij een Jesuit, werd in 1546, in dezelfde stad geboren, onderscheidde zich in de hoedanigheid van hoogleeraar en van prediker. Hij vervulde deze beide betrekkingen, met even veel roem, gedurende 27 achtereenvolgende jaren, te *Trier*, te *Mainz* en te *Wurzburg*, in welke laatstgenoemde stad hij den 3 Decemb. 1601, algemeen betreurd, overleed. Zijne talrijke bezigheden en zijne onvermoeidheid in den biechtstoel, hadden hem niet belet, een aantal werken zamentestellen.

ALEGAMBE telt er 22, van welke wij de voornaamste willen aanvoeren: 1.º *Loca infesta, hoc est, de infestis ob molestantes daemoniorum et defunctorum hominum, spiritus locis, liber unus*. *Accessit libellus de terriculamentis nocturnis quæ hominum mortem solent portendere*, *Keulen*, 1598, in 4.to, *Lyon*, 1599, in 8.vo; — 2.º *De obsessis a spiritibus daemoniorum, hominibus liber unus*; twee uitgaven; — 3.º *De apparitionibus spirituum ubi de apparitionibus Dei et Christi, angelorum, demonum et animarum humanarum agitur* enz., *Keulen*, 1600, 1602, en 1605, twee dl.ⁿ in 4.to **CALMET** heeft er uit geput, voor de zamenstelling zijner *Verhandelingen over de verschijningen der engelen, duivelen, geesten*, enz. (zie **CALMET**); ook heeft **LENGLET-DUFRESNOY** er gebruik van gemaakt; — 4.º *Disputationes theologicæ variæ de apparitionibus spirituum*, 1582; — 5.º *De festo corporis Christi et Deo in sacramento Eucharistiæ adorando*, *Mainz*, 1585; — 6.º *De potestate ecclesiastica*, *ibid*, 1586; — 7.º *De Sanctorum invocatione*, *Wurzburg*, 1596; — 8.º *Apodixis præsumptæ necessitatis utriusque speciei in sacramentali communione*, *Wurzburg*, 1597, en verscheiden andere verhandelingen.

* **THYRY (PAULUS)**, vrijheer van *Holbach*, een filozof der 18.º eeuw, in 1723, te *Heidelberg*, in het groot-hertogdom *Baden* geboren, werd opgevoel

te *Parijs*, werwaarts hij reeds in zijne vroegste jeugd gebragt werd; hij ontving aldaar eene schitterende opvoeding, en legde zich toe op de beoefening der letteren, wetenschappen en kunsten. Reeds vroegtijdig sloot hij zich bij de filozofen aan, voor wien zijn huis een punt van vereeniging werd. De baron, wiens fortuin vrij aanzienlijk was, had hen elken zondag aan zijne tafel, en ging daarmede omtrent veertig jaren voort. De beruchte abbé GALIANI, schreef hem, den 7 April 1770, uit *Napels*: » Eet de filozofie, waarvan gij de eerste hofneester zijt, nog altijd met denzelfden eelust...? » Volgens de *gedenkschriften* van den tijd, die in onze dagen zijn publiek gemaakt, werden de heiligste grondbeginselen der godsdienst, zedeleer en staatkunde aldaar met de grootste lichtzinnigheid behandeld. De godverzaking was aan de orde van den dag. Hij zelf kwam zoo openlijk voor deze treurige leer uit, dat zelfs mevr. GEORFRIN hem en zijne vrienden niet in haar gezelschap wilde toelaten. D'ALEMBERT hield zich verwijderd van het huis van den baron van HOLBACH, BUFFON verliet het evenzeer, en J. J. ROUSSEAU brak openlijk met hem af. Zijn materialistisch stelsel, nam zelfs zijnen ouden bewonderaar FREDERIK II, koning van *Pruissen*, tegen hem in. Zijne gasten waren zijne lofredenaars; zij hebben van hem eene verzamelpplaats van alle deugden en kennissen gemaakt: onder dezelfde onderscheidde zich Dr-

DEROT en NAIGEON. Laatstgenoemde bragt bijna 25 jaren in zijne vertrouwelijkheid door, en schreef na zijnen dood aan den redacteur van het *Journal de Paris*, die zijnen brief den 9 Februarij 1789 publiek maakte, dat *de vrijheer van HOLBACH al de deugden bezat, die der menschelijke natuur het meeste tot eer verstrekken...; dat hij alle wetenschappen had beoefend, en de grenzen der wijsbegeerte, staat- en zedekunde had uitgebreid...; dat hij door zijne vertalingen bijdroeg, tot de snelle vorderingen, der natuurlijke historie en scheikunde...; dat hij met eene zekere juistheid van geest, eene eenvoudigheid van oude en aartsvaderlijke zeden vereenigde, enz.* De filozofen, zijne tafelgezellen, en vooral NAIGEON, zijn hartstogtelijke vriend, haalden van hem verscheiden kwinkslagen aan, die wij gedeeltelijk aan het oordeel van den lezer willen onderwerpen... » Een groote welstand, zeide hij, is slechts een werktuig te meer, om het geluk duurzamer te maken, en hetzelfde in te balzemen." Over de ondankbaren sprekende, zeide hij: » wanneer ik er toe gedrongen word, stel ik mij met de eenvoudige rol van weldoener te vreden: ik loop mijn geld niet na; maar een weinig dankbaarheid doet mij vermaak, al ware het enkel om de anderen zoodanig te vinden als ik verlang." Terwijl hij Turgot aansprak, drukte hij zich aldus uit, over zijn gedrag gedurende zijn mini-

sterie: » Gij leidet uwe kar zeer wel, maar gij hadt uw reuzelpotje vergeten om de assen der wielen te smeeren.» Toen hij in den tuin der gravin van HOUDETOT het borstbeeld van FÉNELON zag, waaronder zij dit opschrift wilde doen plaatsen: *Vlugt, goddelooze, FÉNELON ziet u*, zeide haar THYRY: »Mevrouw, FÉNELON behoorde den goddelooze niet te doen vlugten, maar hem terugtebrengen.» Dit denkbeeld is zeer juist, en wij betreuren slechts, dat hij, in wiens geest hetzelfde ontloek, niet eenigen FÉNELON gevonden hebbe, die hem van zijne menigvuldige goddeloosheden tegen het christendom terugbragt. De vrienden van den vrijheer van HOLBACH verzekeren dat hij buitengemeen eenvoudig was, dat zijne kinderlijke ligtgeloofigheid zoo ver ging, dat hij de ongerijmdste berigten voor ontegensprekelijke waarheden aannam. Intusschen strekte zich zijne zoogenaamde eenvoudigheid van geest, niet op zijne zeden uit; op eene buitensporige wijze vierde hij den teugel aan zijnen hartstogt voor de tafel, en de vrouwen, en hoe ongekunsteld hij ook scheen, bezielde hem toch altijd de eerezucht, om voor het hoofd der Fransche filozofen doortegaan. De ver eerders van den vrijheer roemden ook op zijne *gewone gerustheid en bedaardheid van ziel*; maar dezelve logenstrafte zich vrij dikwijls; getuige J. J. ROUSSEAU, die zich over hem beklagt, wijl hij van hem, hoe wijsgeerig hij ook mogt

zijn, en zonder aanleiding zijner zijds, de grofste behandeling had ondervonden. Wij zullen hierbij voegen wat te dien opzigte DIDEROT, de verwouwd vriend van THYRY, aan ROUSSEAU zegt: » Men moet hem eenen toon vergeven, dien hij met iedereen aanneemt, en waarvan zijne vrienden meer te verduren hebben, dan iemand anders.» Volgens eene aantekening in de *Briefwisseling* van GRIMM, verloor deze verzorger van de *goede maaltijden* der filozofen, eenigzins hunne vriendschap, toen hij bij gelegenheid van andere uitgaven, ter vestiging zijner kinderen, eenige hervorming in zijne keuken moest maken. HOLBACH was zeer jong getrouwd, en nadat zijne eerste vrouw overleden was, trad hij met de zuster derzelve (CHARLOTTE SUSANNA D'AINE, in 1814 overleden), na daartoe de vergunning van Rome bekomen te hebben, in den echt. De werken van HOLBACH verwekten critiek en gemor, niet alleen van de zijde van weldenkende lieden; maar zelfs van de filozofen. Dit is waarschijnlijk de reden, waarom hij een groot gedeelte derzelve niet erkend heeft. In het algemeen varen de filozofen tegen het christendom uit; maar THYRY had de eer (!) hen alle in goddeloosheid te overtreffen; hij wilde het grondbeginsel van alle geloof, het bestaan eens Gods, dat zich in alle werken der schepping openbaart, vernietigen. In verscheiden zijner werken, had hij tot medearbeider

DIDEROT, en tot eeuwigen lofredenaar NAIGEON, die (zoo als hij zulks zelf zegt), *hem als eenen vader beminde, eerbiedigde en beweeude*. Hij overleed den 21 Januarij 1789, overtuigd, ten minste in schijn, dat hij, even als het geringste der dieren, tot het niet ging terugkeeren. Zie hier de lijst zijner voornaamste werken, waarvan hij als schrijver bekend is: 1.º *Arrêt etc. (Vonnis geveld op het amphitheater, tegen de Fransche muziek)*, 1752, in 8.vo; — 2.º *Lettre etc. (Brief aan eene dame van eenen zekeren ouderdom, over den tegenwoordigen staa tder opera)*, 1752, in 12.mo; — 3.º *Chimie etc. (Metaalkundige-scheikunde, waarin de theorie en praktijk dier kunst gevonden wordt)*, naar het hoogduitsch van GELLERT, Parijs, 1758, 2 dl.ⁿ in 12.mo; — 4.º *Minéralogie, of Algemeene beschrijving der zelfstandigheden uit het delfstoffelijk rijk*, naar het hoogduitsch van WALLERIUS, Parijs, 1759, 2 dl.ⁿ in 12.mo; — 5.º *L'Antiquité dévoilée (De Oudheid ontstuijerd)*, 1766, in 4.to, en 3 dl.ⁿ in 12.mo; — 6.º *Le Christianisme etc. (Het Christendom ontmaskerd, of onderzoek der grondbeginselen en uitwerkselen der christelijke godsdienst)* Londer — Nancy — 1767, in 12.mo Dit werk verscheen in het licht, onder den geleenden naam van BOULANGER; men schrijft het aan HOLBACH toe; maar volgens LA HARPE, is het van DANILAVILLE, die hetzelfde, volgens,

de gesprekken, of onder de dictaten van DIDEROT vervaardigde. In 1770, bij den koning aangeklaagd, werd dit boek door het gouvernement verboden; — 7.º *La Contagion etc. (De gewijde besmetting, of Natuurlijke geschiedenis des bijgeloofs)* Londen 1767, in 12.mo, naar het engelsch van JOANNES TRENCHARD en THOMAS GORDON. Dit geschrift werd bij vonnis van het parlement van den 8 Augustus 1770 veroordeeld. De schrijver stelt in hetzelfde al zijne pogingen in het werk om de openbaring te bestrijden, welke hij een noodlottig werktuig noemt, ter verdrukking van de aarde, door de heerschzucht in gebruik gebracht. Intusschen zijn de bewijsreden door den vrijheer van HOLBACH ingesteld om de openbaring te bestrijden, veel minder sterk en overtuigend, dan die, welke NEWTON voorstelt, om dezelve te verdedigen en er het bestaan van te bewijzen, en zulks niettegenstaande de Engelsche wiskunstenaar een protestant, en HOLBACH in den schoot van het catholicismus geboren was. — 8.º *Esprit etc. (Geest der geestelijkheid, of het eerste Christendom, op de ondernemingen en buitensporigheden onzer hedendaagsche priesters gewroken)*, naar het engelsch van TRENCHARD en GORDON, en grootendeels door HOLBACH omgewerkt; Londen, 1767, in 12.mo Het zou moeite kosten de minste ontleding van dit werk te doen, hetwelk enkel op de onbeschaamdste en onge-

rijmste lasteringen gegrond is. Men kan hetzelfde van het volgende zeggen: 9.º *De l'imposture etc.* (Over het priesterlijk bedrog of Verzameling van stukken over de geestelijkheid), naar het engelsch, en door den vertaler vermeerderd, Londen, 1757, in 12.mo; — 10.º DAVID, *of geschiedenis van den man naar Gods harte*, naar het engelsch, 1768, in 12.mo; — 11.º *Dernier etc.* (Laatste kapittel van den wijsgeerigen militair, of bezwaren betrekkelijk de godsdienst aan pater MALEBRANCHE voorgesteld), 1768, in 12.mo; — 12.º *Examen etc.* (Beoordeelend onderzoek der profetiën, die der christelijke godsdienst tot grondslag dienen), naar het engelsch van COLLINS, Londen, 1768, in 12.mo; — 13.º *Oude geschiedenis van Rusland*, door LAMONOSOU, in het hoogduitsch vertaald door HOLBACH, en uit het hoogduitsch in het fransch door EIDOUS, 1768, in 8.vo; — 14.º *Lettre etc.* (Brieven aan EUGENIA, of Behoedmiddelen tegen de vooroordeelen), 1768, 2 dl.ⁿ in 12.mo Deze brieven waren ten onrechte aan FRERET toegeschreven; dezelve ademen eene meer dan gewone goddeloosheid, die des te gevaarlijker is, daar zij voor de minst verlichte lezers bevattelijk wordt gemaakt. Het voorberigt en de aantekeningen zijn van NAIGEON; — 15.º *Lettres etc.* *Wijsgeerige brieven over den oorsprong der vooroordeelen, over het leerstelsel van de onsterfelijkheid der ziel, en de afgoderij*, naar het engelsch van TOLAND, met

Aantekeningen van NAIGEON, Amsterdam en Parijs, 1769, in 12.mo; — 16.º Les prêtres etc. (De ontmaskerde priesters of de kuiperijen der christelijke geestelijkheid), naar het engelsch, en grootendeels omgewerkt, 1768, in 12.mo; — 17.º *Théologie (Beknopte godgeleerdheid enz.)*, onder den naam van den abbé BANNIER in het licht gegeven, 1768, in 12.mo; — 18.º *De la cruauté etc.* (Over de godsdienstige wreedheid) naar het engelsch, Londen, 1769, in 8.vo Men zou aan den schrijver kunnen vragen, wáár eene meer uitgezochte wreedheid te vinden is, dan die, welke ons in de rampen des levens van de hulpmiddelen eener even zoo verhevene als troostelijke godsdienst wil berooven; — 19.º *l'Enfer etc.* (De hel uitgedoofd of Beredeneerd onderzoek des leerstelsels van de eeuwigheid der straffen), naar het engelsch, Londen, 1769. Stelt u gerust goddelooze en ondeugende menschen, indien gij in den baron van HOLBACH geloofst, zoo ontwijkt slechts de vervolgingen des menschelijken gēregts, en gij hebt geene kastijding meer te duchten; en gij regtvaardigen, slagtoffers van den booswicht, geeft u aan de wanhoop over, gij zult in een ander leven, het loon voor uw langdurig lijden niet vinden; — 20.º *l'Intolérance etc.* (De onverdraagzaamheid van misdaad en dwaasheid overtuigd), naar het engelsch, Londen, 1769. Indien de onverdraagzaamheid eene dwaasheid en eene misdaad is,

dan voorzeker verdienen de filozofen, meer dan iemand anders met den naam van dwazen en misdadigers bestempeld te worden. Kwetst hen slechts op de geringste wijze in hunne gevoelens of in hunne eigenliefde, en gij zult zien waartoe hunne gramschap in staat is. Dat men ROUSSEAU tegen over HOLBACH slechts ten voorbeeld neme; — 21.º *Esprit etc.* (*Geest des jodendoms of Beredeneerd onderzoek der wet van MOZES, en van haren invloed op de christelijke godsdienst*), naar het engelsch van COLLINS, 1770, in 12.mo; — 22.º *Essai etc.* (*Proeve over de vooroordeelen, of over den invloed der gevoelens op de zeden en het geluk der menschen*), door de M^{tt} Londen, 1770. Deze proeve met aantekeningen van NAIGEON, en andere ongodsdienstige geschriften werd opgenomen in de *Werken (Œuvres)* van DUMARSAIS, in 1797, door DECHOCAL en MILLON uitgegeven. Intusschen verzekerde LA HARPE (in de *Quotidienne*), dat deze beroemde spraakkundige, *dergelijke godslasteringen niet had uitgebraakt*; — 23.º *Examen etc.* (*Critisch onderzoek van het leven en de werken van den H. PAULUS*), Londen; 1770; — 24.º *Histoire etc.* (*Critische geschiedenis van JESUS CHRISTUS of Beredeneerde ontleding der evangeliën*) kl. in 8.vo Deze beide werken storten het vergif der goddeloosheid met lange teugen uit; — 25.º *Recueil etc.* (*Wijsgeerige verzameling, of gemengde stuk-*

ken over de godsdienst en de zedekunde), naar verschillende schrijvers, naar NAIGEON in het licht gegeven, Londen, 1770, 2 dl.ⁿ, in 12.mo In het 1.^e dl. heeft THYRY overwegingen geleverd over de *Vrees voor den dood*, en in het tweede de volgende artikels: a. *Is de godsdienst noodzakelijk voor de zeden, en nuttig voor den staat?* door MIRABAUD; b. *Verhandeling over de onsterfelijkheid der ziel*, naar het engelsch van HUME c. *Verhandeling over den zelfmoord*, naar den zelfden; d. *Uittreksel van een werk getiteld: Het christendom zoo oud als de wereld*, naar het engelsch van TINDAL; — 26.º *Système etc.* (*Stelsel der natuur, of over de wetten der natuur- en zedelijke wereld*), door MIRABAUD, blijvend secretaris, en een der veertig leden van de fransche akademie, Londen, 1770, 2 dl.ⁿ in 8.vo. Het *Berigt van den uitgever* is van NAIGEON. De naam van MIRABAUD is ondersgeschoven, en het is niet de eerste maal dat HOLBACH aldus aan anderen laat spreken, aan welke hij zijne gevoelens leent: » Wijl de filozofen zelve, zegt LA HARPE, dit eerlooze boek niet aan deszelfs waren schrijver hebben gemeend te moeten toekennen, zoo acht ik mij, uit achting voor de familie, welke ik vereer, tot dezelfde achterhoudendheid verplicht.» Maar GRIMM (*Briefwisseling*, April 1789), spreekt duidelijker en drukt zich aldus uit: » Het is geene onbescheidenheid meer te

zeggen, dat HOLBACH de schrijver van het beruchte *Stelsel der natuur* is, een boek dat zoo veel gericht in *Europa* maakte." VOLTAIRE verhief zich tegen dit niet minder tegenstrijdige als ongodsdienstige boek, hetwelk de beginselen van het aanstootelijkst materialismus bevat; hij bestrijdt in zijn *Wijsgeerig woordenboek*, artikels *God* en *Stijl*, de met betrekking tot de zedekunde verfoeijelijke, en tot het natuurkundige ongerijmde grondbeginselen van hetzelfde, als mede de zwakke en langdradige voordragt; en hij merkt in dit verwarde boek viermaal te veel woorden op. Daar koning FREDERIK II, ondanks zijne valsche wijsbegeerte, in het *Stelsel der natuur*, grondbeginselen erkende, die de maatschappijën bedreigden, zoo wederlegde hij hetzelfde nadrukkelijk, en kwam hij een weinig van zijne zucht voor de filozofie terug, zoo als zijne *Nagelatene werken* zulks bewijzen. Een godlooचनाar in den grond zijner ziel, tegenstrijdig in zijne gevoelens, spreekt HOLBACH de ondervindig tegen, welke hij onophoudelijk inroept; hij beroept zich op de rede, welke hij miskent, daar hij de meest valsche vooronderstellingen en beweringen, als daadzaken en grondregels aanneemt. De gal, de laafdunkendheid bekleeden bij hem de plaats van redeneerkunde en talenten. Hij mengt alles ondereen, deugd en ondeugd, waarheid en logen. God, dien hij zegt door de theologanten te zijn uitgevonden, is voor hem slechts een denkbeeldig wezen,

en hij stelt in zijne plaats de stof, eene blinde noodzakelijkheid, de natuur eindelijk, welke hij eene verzameling noemt van alle wezens en van hunne verschillende bewegingen, en ontdekt daarbij niet, dat zonder eene eerste oorzaak, er noch verzameling, noch wezens, noch bewegingen bestaan. Al deze beginselen, de eene nog al valscher dan de andere, worden in eenen verwaanden toon, in eenen onbeschaafden, zwaren stijl, vol hoogdravendheid en tegenspraak voorgesteld, en bewijzen alzoo de verwarring des geestes, en den haat, die dezelve voortbragt. Behalve VOLTAIRE, wederlegde ook BERGIER, in het *Onderzoek van het materialismus*, 1771, 2 dl.ⁿ in 12.mo het *Stelsel der natuur* op eene zegevierende wijze. DUVOISIN, HOLLAND, ROCHEFORT, trokken er evenzeer tegen te veld. SAINT-MARTIN bestrijdt het al mede in zijn werk *Over de dwalingen en de waarheid*; — 27.º *Tableau etc. (Tafereel der Heiligen of onderzoek van den geest en de personen, welke het christendom ter navolging voorstelt)*, Londen, 1770, 2 dl.ⁿ in 12.mo; — 28.º *De la Figure etc. (Over het menschelijk getaalt, of Spiegel der eigenschappen, handelingen en hartstogten der ziel en derzelver oorzaken)*, naar het engelsch van HOBBS; — 29.º *Le Bon sens, etc. (Het gezond verstand of Natuurlijke denkbeelden tegen over bovennatuurlijke denkbeelden gesteld)*, Londen, 1772, in 12.mo Dit gezond verstand is niets anders dan eene verkorting

van het *Stelsel der natuur*, op eene meer duidelijke en afgemetenere wijze voorgesteld, opdat het beperktste verstand, er de grondbeginsels van het materialismus uit zou kunnen leeren kennen; — 30.º *Système etc. (Maatschappelijk stelsel) of Natuurlijke grondbeginselen* der zede- en staatkunde, met een onderzoek van den invloed des bestuurs op de zeden, *Londen*, 1773, 2 dl.ⁿ in 8.vo, en 3 dl.ⁿ in 12.mo; — 31.º *Morale etc. (Algemeene zedeleer of De op de natuur gegrondde plichten van den mensch)*, *Amsterdam*, 1776, in 4.to of 3 dl.ⁿ in 8.vo In dit werk waarin de schrijver bij de natuur eene perfectibiliteit vooronderstelt, waarvoor zij niet vatbaar is, zoowel als in de *Proeve over de vooroordeelen*, het *maatschappelijke stelsel*, en in twee andere geschriften, wil HOLBACH bewijzen, dat zonder de medewerking van eenige godsvereering, de rijken langen tijd gelukkig kunnen bestaan, door het eenige middel der wetten en verlichting. Deze erbarmelijke drogrede bewijst hoe weinig HOLBACH met den mensch en zijne hartstogten bekend was. Het heeft hem gelust de grenzen te overschrijden, welke zelfs HOBES en SPINOSA geëerbiedigd hebben, want zij zijn gedwongen te erkennen, » dat de zedeleer van het atheïsmus geene andere regels heeft, dan het geweld en de begeerlijkheid;” — 32.º *Elémens etc. (Grondbeginselen der algemeene zedekunde, of Catechismus der natuur)* een

nagelaten werk, *Parijs*, 1790. Dit is bijna het eenige werk, waarin de schrijver zijne gewone smaadwoorden tegen de godsdienst en hare bedienaars niet uitbraakt. Het is meer dan waarschijnlijk, dat dit werk alvorens in het licht te verschijnen aan groote correctiën is onderworpen geweest. THRY heeft nog een aantal andere werken over verschillende stoffen van landbouwkunde enz. in het licht gegeven. Deze vruchtbaarheid, en het verschil der stukken, welke men er in opmerkt, strekken ter bekrachtiging van het algemeen gevoelen, dat hij gedienslige schrijvers had, die hem in de zamenstelling zijner werken behulpzaam waren. Hij vertrouwde dezelve toe aan zijnen vriend NAIGEON, die dezelve naar *Holland* zond aan zekerer MARIA MICHAËL REY, door wien deze geschriften gedrukt naar *Frankrijk* werden teruggezonden. De haat des *vrijheers* tegen de priesters was, volgens GRIMM, zoo sterk, dat hij, wanneer hij er over hoorde spreken, in eene niet te beschrijvende woede geraakte. Hij had dezen haat vóornamelijk aan de gesprekken met DIDEROT te danken, dié het eerst voor hem den weg der valsche wijsbegeerte opende. De meeste zijner werken zijn veroordeeld of door de bisschoppen of door het parlement; maar dat hetwelk den meesten indruk verwekte was zijn *Stelsel der natuur*. Zie hier hoe op eenen waarlijk profetischen toon, de advocaat-generaal SEGUIER, in

zijn requisitorium tegen dit al-
 lerschandelijkste voortbrengsel
 zich uitdrukte: » De goddeloos-
 heid, zeide hij, bepaalt hare
 nieuwigheids-ontwerpen niet,
 tot het beheerschen der geesten,
 en om aan ons hart elk denk-
 beeld der Godheid te ontrukken,
 haar onrustige, ondernemende,
 elke afhankelijkheid vijandige
 geest haakt naar de omverwer-
 ping aller staatkundige instel-
 lingen. Hare wenschen zullen
 niet vervuld worden, dan wan-
 neer zij die noodzakelijke on-
 gelijkheid van rang en stand
 zal vernietigd, wanneer zij de
 majesteit der koningen zal ver-
 nederd, hun gezag afhankelijk,
 en aan de luimen eener blinde
 menigte ondergeschikt zal heb-
 ben gemaakt, en wanneer ein-
 delijk, onder begunstiging dier
 vreemde veranderingen, *zij de*
geheele wereld in de regering-
loosheid en in al de onheilen
zal gestort hebben, die er on-
 vermijdelijk van zullen zijn.
 Welligt zelfs dat, in de verwar-
 ring en beroerte, waarin zij de
 natiën zullen gewikkeld heb-
 ben, deze waanwijzen zich voor-
 stellen om zich boven het ge-
 meen te verheffen, en tot de
 volken zeggen, *dat zij die hen*
hebben weten te verlichten al-

leen in staat zijn, hen te be-
sturen.

THYSIUS (ANTONIUS), in 1603 (*)
 te *Harderwijk* geboren (MEUR-
 SIUS zegt, in zijn *Athenæ Bata-*
væ, dat hij te *Antwerpen* het
 eerste levenslicht aanschouwde),
 was hoogleeraar in de dicht-
 kunde en welsprekendheid te
Leyden, en bibliothecaris van
 de universiteit dier stad: hij
 stierf in 1670, volgens PAQUOT,
 en in Maart 1665, volgens GRO-
 NOVIUS, die zijn overlijden aan
 NIC. HEINSIUS bekend maakte.
 Hij legde zich met het beste
 gevolg toe op de verklaring der
 oude schrijvers, en leverde goede
 uitgaven *Variorum* genaamd,
 van 1.º VELLEIUS PATERCULUS,
Leyden, 1668, in 8.vo; — 2.º
 SALUSTIUS, *Leyden*, 1665, in
 8.vo; — 3.º VALERIUS MAXIMUS,
Leyden, in 8.vo; — 4.º SENE-
 CÆ *tragediæ*, 1659; — 5.º L.
 CÆLI LACTANTII *opera*, 1652;
 — 6.º *Historia navalis*. Dit is
 eene geschiedenis van al de zee-
 slagen, welke tusschen de Hol-
 landers en Spanjaarden hebben
 plaats gehad, 1657, in 4.to.
 schoone uitgave; — 7.º *Compen-*
dium Historiæ Bataviæ, 1645;
 — 8.º *Exercitationes miscella-*
næ, 1639, in 12.mo Dit zijn

(*) In verschillende uitgaven van DE FELLER vind ik dit geboor-
 tejaar aldus opgegeven: JAC. KOK, in zijn *Vaderlandsch Woordenboek*,
 zegt, echter zonder van den geboortetijd van THYSIUS te spreken, dat
 hij als hoogleeraar te *Harderwijk*, door de *Staten van Gelderland* naar
 de *Synode van Dordrecht* werd gezonden, en zich aldaar zeer onder-
 scheidde; daar nu genoemde *Synode* in 1618 en 1619 gehouden werd,
 zoo is zulks bezwaarlijk met het opgegeven geboortetejaar overeente-
 brengen.

verhandelingen over onderwerpen van de H. Schrift en de fabelleer; — 9.º GUILIELMI POSTELLI *de Republica seu magistratibus Atheniensium*, Leyden, 1645, in 16.mo THYSIUS heeft er twee stukken bijgevoegd: het eerste stelt het bestuur van *Athene* voor, sedert het ontstaan dier republiek tot aan haar einde; het tweede is eene verzameling van verschillende attische wetten, uit verschillende geschriften der ouden bijeenverzameld, en in vergelijking gesteld met de Romeinsche wetten over hetzelfde onderwerp. Deze beide stukken zijn op nieuw in het licht verschenen in de *Grieksche oudheden* van GRONOVIVS, 5.^e dl.; — 10.º eene uitgave der *Geschiedenis van Engeland*, door POLYDORUS VIRGILIUS; — 11.º van AULUS-GELLUS, *Leyden*, 1661, 2 dl.^a in 8.vo Hij werd in dezen laatsten arbeid bijgestaan door OISELIUS. FREDERIK en JACOBUS GRONOVIVS leverden, in 1706; eene uitgave van AULUS-GELLUS, in 4.to, waarin zij de aanteekeningen en commentariën opnamen, in die van THYSIUS verzameld. De SALUSTIUS van dezen schrijver, is mede in 1677, te *Leyden* gedrukt, en deze uitgave, ofschoon in alles overeenkomstig aan die van 1665, wordt door de kenners verkozen, wegens de schoonheid der uitvoering.

TIBALDEI (ANTONIUS), te *Ferrara* geboren, een italiaansch en latijnsch dichter, in 1537, in den ouderdom van 80 jaren

overleden, beoefende in het be-
gin de italiaansche dichtkunde;
maar door BEMBO en SADOLET,
zijne mededingers, verduisterd,
wijdde hij zich aan de vreemde
muzen toe, en genoot den bij-
val des publieks. Zijne latijn-
sche *Gedichten*, verschenen in
1500 te *Modena*, in 4.to in het
licht; de-italiaansche waren
mede aldaar, in 1498, in 4.to,
gedrukt.

TIBALDI. — Zie PELLEGRINI.

* TIBALDI (DOMINICUS), een
beeldhouwer en bouwmeester,
zoon van PELLEGRINI, te *Bo-
logna* geboren, en in 1583 over-
leden, heeft in zijne geboorte-
plaats verscheiden gebouwen tot
stand gebracht, waarvan de voor-
naamste zijn: het *Paleis Mag-
nani*, eene *Kapel* in de kerk
van den H. PETRONIUS, die door
Paus CLEMENS VII bewonderd
werd; de *grootte Poort* van het
stadhuis; de *kerk der H. Maagd*
op de stadsmuren; en eindelijk
het *Tolhuis*, een der schoonste
van *Europa*, een meesterstuk
van smaak, en dat alle bouw-
kunstenaars heeft doen verbaasd
staan, wegens de wijze ver-
deeling, die in het inwendige
heerscht, enz.

* TIBALDI (MARIA FELIX), uit
dezelfde familie als de voorgaan-
den, te *Rome*, in 1707 geboren.
Reeds vroegtijdig gevoelde zij
neiging voor de schilderkunst,
welke zij met het beste gevolg
beoefende, maar wjl de reuk
der verwen haar zeer hinderlijk

was, zoo leerde zij het miniatuur- en pastel-schilderen, en bragt op deze wijze geschiedkundige stukken voort. Men zal altijd bewonderen haar *Avondmaal*, in miniatuur gecopiëerd naar de schilderij van haren echtgenoot. Paus BENEDICTUS XIV kocht hetzelfde voor duizend kroonen, en liet het in het kapitoel plaatsen. Een ander werk, waarin men den uitgelezen smaak van MARIA FELIX opmerkt, is de *Dageraad*, volgens GUERCINO. Weduwe geworden zijnde, gaf zij haren kinderen uit de opbrengst harer werken, eene uitmuntende opvoeding. MARIA FELIX overleed in hare geboorteplaats in 1770. — Hare zuster THERESIA TIBALDI, in 1776 overleden, heeft mede verscheiden stukken in miniatuur vervaardigd, die het penseel van MARIA FELIX niet onwaardig zouden zijn. Men noemt onder anderen hare *Romeinsche liefdadigheid*, volgens eene der schilderijën der CARACCIO'S.

TIBERIUS-NERO (CLAUDIUS), Romeinsch keizer, den 16 November, van het jaar 42 vóór J. C. te Rome geboren, stamde in rechte linie af van APPIUS-CLAUDIUS, Romeinsch censor. Zijn vader was TIBERIUS-NERO, en zijne moeder de beruchte LIVIA, die met AUGUSTUS in den echt trad, toen zij van DRUSUS zwanger was. Het was door de kuiperijen dezer listige vrouw dat AUGUSTUS hem in kinds-plaats aannam. Deze vorst dacht hem aan zich te verbinden, door hem

te verplichten van VIPSANIA te scheiden, om met JULIA, zijne dochter, weduwe van AGRIPPA, in den echt te treden; maar deze band was zeer zwak. TIBERIUS bezat krijgstalenten. AUGUSTUS bediende zich met voordeel van hem. Hij zond hem naar *Pannonië*, *Dalmatië* en *Germanië*, welke dreigden aan het muiten te slaan, en die hij beteugelde. Na den dood van AUGUSTUS, die hem tot opvolger in het rijksbestuur had benoemd, nam TIBERIUS de teugels van den staat in handen; maar deze listige staatkundige, nam de opperste magt niet aan, dan na zich dringend daartoe te hebben doen aanzoeken. Zulks had plaats in het jaar 14 na J. C. Men had weldra berouw hem dezelve in handen te hebben gegeven. Zijne wraakgierige en wreede inborst, ontwikkelde zich weldra zoodra hij de magt bezat. AUGUSTUS had legaten aan het volk gemaakt, welke TIBERIUS zich niet haastte te voldoen. Toen een partikulier, op een openbaar plein eene lijkstaatsie zag voorbijgaan, naderde hij de baar, en zeide tot den doode: » Herinner u, wanneer gij in de Elyzeesche velden zult zijn, van aan AUGUSTUS te zeggen, dat wij nog niets ontvangen hebben van de legaten, welke hij ons gemaakt heeft.» TIBERIUS, van deze spotternij onderrigt, deed den spotter dooden, terwijl hij hem toevoegde: *Ge zelf hem berigten, dat zij voldaan zijn.* Hij gaf nieuwe bewijzen zijner wreedheid ten opzichte van ARCHELAUS, koning van *Cappadocië*. Deze

vorst had hem geenerlei hulde bewezen, toen hij, onder de regering van AUGUSTUS, te *Rhodus* in ballingschap was. TIBERIUS noodigde hem uit om naar *Rome* te komen, en stelde de vleijendste beloften in het werk, om hem derwaarts te lokken. Naauwelijks is deze vorst aangekomen, of men werpt hem op twee beuzelachtige beschuldigingen, in eene duistere gevangenis, waarin hij, door verdriet overstelpt en van kommer stierf. Deze wreedheden waren slechts de voorloopers van grootere wandaden. Hij liet JULIA, zijne vrouw, GERMANICUS, AGRIPPINA, DRUSUS haren zoon, NERO sterven. Zijne bloedverwanten, zijne vrienden, zijne gunstelingen, werden de slagtoffers zijner wantrouwende jaloerschheid (zie SEJANUS). TIBERIUS schaamde zich eindelijk te *Rome* te blijven, waar alles hem zijne misdaden voor oogen stelde, waar elke familie hem den dood van haar hoofd verweet, waar elke stand den dood van zijne doorluchtigste leden betreurde. Hij begaf zich in het jaar 27 naar het eiland *Caprea*, alwaar hij zich aan de schandelijkste buitensporigheden overgaf. Hij had eene geheele schaar jeugdige knapen, welke hij tot zijne cerlooze vermaken deed dienen. Hij vond zelfs nieuwe soorten van ontucht uit, benevens namen om dezelve aanduiden, terwijl schandelijke bedienden, met de zorg belast werden, hem alom nieuwe voorwerpen op te sporen en de kinderen zelfs uit de armen hunner

ouders weg te rukken. Gedurende den loop van een eerloos leven, dacht hij noch aan de legerscharen, noch aan de gewesten, noch aan de verwoestingen, welke de vijanden aan de grenzen konden aanrigten. Hij liet de Daciërs en Sarmaten zich van *Mæsië* meester maken, en de Germanen *Gallië* verwoesten. Straffeloos zag hij zich beleedigen door ARTABAN, koning der Parthers, die, na vijandelijke invallen in *Armenië* te hebben gemaakt, hem bij beleedigende brieven, den moord zijner bloedverwanten en vrienden, en zijne schandelijke ledigheid verweet, terwijl hij hem aanspoorde, om door eenen vrijwilligen dood, den haat zijner onderdanen te boeten. In het 23.^e jaar zijner regering benoemde hij CAJUS CALIGULA tot zijnen opvolger. Hij werd tot deze keuze bepaald, door de ondeugden, welke hij in hem had opgemerkt, en welke hij in staat oordeelde, om de zijne te doen vergeten. Hij was gewoon te zeggen: » dat hij in den persoon van dezen jongen vorst, eene *slang* voor het Romeinsche volk, en een *faëton* voor het overige der wereld oprigtte." Eene bewering, waarvan de uitkomst slechts het eerste gedeelte bewaarheidde. Deze verachtelijke vorst overleed te *Misena*, in *Campanië*, den 16 Maart van het jaar 37 na J. C. Men beschuldigde CALIGULA hem gestikt te hebben. TIBERIUS bezat genie; SÆTONIUS zegt, dat hij het grieksch en het latijn even wel sprak, en

dat hij lierdichten had vervaardigd, op den dood van LUCIUS CAESAR, kleinzoon van AUGUSTUS. Men heeft ten allen tijde opgemerkt, dat vorsten, wier hart bedorven, en geest ver dwaald was; gevaarlijker en wreeder werden door de beoefening der letteren. Alvorens echter de zathed en eigenzinnigheid der magt hem geheel bedorven hadden, kon hij tegenspraak dulden, en men haalt van hem meer dan eenen trek van gematigdheid en regtvaardigheid aan. Maar, waar is de dwingeland, aan wien niet eenigen loffelijken trek ontsnapt (zie ANDRONICUS I). Ofschoon wreed te Rome, spaarde hij echter soms zijne overige onderdanen: even alsof de Voorzienigheid, bijzonderlijk en uitsluitend op de Romeinen, een verfoeijelijk volk geworden, het gewigt van een wreed en bloeddorstig despotismus wilde doen drukken (zie CALIGULA). Hij antwoordde aan de landvoogden der provinciën, die hem schreven, dat men dezelve met belastingen behoorde te overladen: *Dat een goede herder zijne kudde moest scheren, maar niet villen.* Het is aan dezen vorst dat PILATUS schreef, alles wat er ten opzichte van JESUS CHRISTUS was voorgevallen. TIBERIUS, van zijne godheid overtuigd, stelde aan den senaat voor, Hem onder de goden op te nemen; maar de senaat weigerde zulks, en God gedoogde niet, dat zijn Zoon, met die gedrochten zou vermengd worden, waarvan de menschen zich goden hadden gemaakt. De kei-

zer bleef echter bij zijn gevoelen, en bedreigde, volgens den H. CHRYSOSTOMUS (*Hom. 27, in II Cor.*), diegene met den dood, welke de aanhangers van J. C. zouden beschuldigen. Een nieuw bewijs van hetgene, wat milord JENYNS, in zijn oordeelkundig en diepzinnig *Onderzoek des Christendoms* zegt: »dat de losbandige en zedelijk diep bedorven menschen, minder van het rijk Gods verwijderd zijn, dan de trotsche, en vitzuchtige filosofen» (zie MARCUS-AURELIUS). [TIBERIUS had over zijn leven zeer beknopte *Gedenkschriften* geschreven, die, even als zijne gesprekken waren, vol huichelarij zijn. Deze gedenkschriften waren de geliefkoosde lectuur van DOMITIANUS.] Men kent het *treurspel* van TIBERIUS, door MARIA JOZEF CHENIER.

TIBERIUS-ABSIMARUS. — Zie ABSIMARUS.

TIBERIUS-KONSTANTIJN, keizer van het Oostersche rijk, werd in Thracië geboren, alwaar hij eerst schrijfsmeester was. Soldaat geworden zijnde, onderscheidde hij zich door zijnen geest en zijne dapperheid, en verhieft zich door zijne verdiensten tot de eerste waardigheden des rijks. JUSTINUS de Jonge, over wiens lijfwacht hij kapitein was, verkoos hem tot zijnen ambtgenoot, en verhieft hem in 574, tot *Cesar*. Door zijne uitwendige hoedanigheden schonk hij luister aan den troon en aan de keizerlijke sieraden. Zijne gestalte was majestueus, en zijn

gelaat regelmatig. Door den dood van JUSTINUS, in 578, alleen meester van het rijk geworden zijnde, versloeg hij, door zijne veldheeren, HORMISDAS, zoon van CHOSROËS. Daar de keizerin SOPHIA, weduwe van den laatsten keizer, het bed en den troon van den nieuwen niet had kunnen deelen, zoo smeedde zij eene zamenzwering tegen hem. TIBERIUS werd er van onderrigt en tot eenige straf beroofde hij de medepligtigen van hunne goederen en waardigheden. Deze vorst overleed in 582. De tranen, welke de volken op zijn graf stortten, strekken zijner gedachtenis tot roemrijker eereteekens, dan de welsprekendheid der bekwaamste schrijvers. MAURITIUS zijn schoonzoon, volgde hem op als keizer.

TIBERIUS, een berucht bedrieger, nam in 726 dien naam aan, en wilde doen gelooven, dat hij uit het geslacht der keizers was, ten einde daardoor den troon te beklimmen. Hij had reeds eenige volken van *Toskanen* verleid, die hem tot AUGUSTUS hadden uitgeroepen, toen de exarch van *Ravenna* dezen bedrieger, in een kasteel belegerde, waarin hij de wijk had genomen, en hem het hoofd liet afhouwen, hetwelk hij aan *Leo den Isauriër* zond.

TIBULLUS (AULUS-ALBIUS), een Romeensch ridder, te *Rome*, in het jaar 43 vóór J. C. geboren. HORATIUS, OVIDIUS, MAGER, stonden met hem in vriendschapsbetrekking. Hij volgde MESSALA CORVINUS, in den oorlog van het eiland *Corcyra*; maar hij verliet weldra de loopbaan der wapens en keerde naar *Rome* terug, om er in de verwijfdheid en vermaken te leven. Zijn dood viel voor kort na dien van VIRGILIUS, in het jaar 17 vóór J. C. (*) De groote goederen zijner familie werden hem ontweldigd door de soldaten van AUGUSTUS, en werden hem niet vergoed, wjl hij verzuimde zijn hof aan dien keizer te maken, die bewierookt wilde worden. Zijn eerste werk was de lofrede van zijnen edelmoedigen beschermer MESSALA; later wijdde hij zijne lier aan de minnarijën toe. Zijne eerste neiging viel op eene vrijgemaakte slavin; HORATIUS werd zijn medeminnaar: hetwelk aanleiding gaf, tot een vrij verneiderend geschil, tusschen deze beide beroemde mannen. TIBULLUS heeft zamengesteld vier boeken met *Treursangen*, evenzeer geacht om de sierlijkheid en de zuiverheid van stijl, als verachtelijk om de wellustige schilderingen en uitdrukkingen. Men vindt er echter

(*) Het volgende puntgedicht, vervaardigd door DOMITIUS MARSUS, tijdgenoot dezer beide dichters, bewijst in de daad, dat TIBULLUS, den dichter der *Aeneïs* kort overleefde.

Te quoque Virgilio comitem non equa, Tibulle,
Mors juvenem campos misit ad Elysios,
Ne loret aut elegis molles qui feret amores,
Aut caneret forti regia bella pede.

Fr. Vervolgers.

onverdachte huldigen in, der deugd toegezwaard, zelfs van die, welke de dichter het minst geërbiedigd heeft, de zuiverheid des harten namelijk; zoo als men zulks ziet in deze dichtregelen des eersten *Treurzangs* van het tweede boek, waarin hij de onbestaanbaarheid aanduidt der heilige bedieningen, met de zinnelijke vermaken:

Vos quoque abesse procul iubeo: discedite
ab aris
 Quae tulit hosterna gaudia nocte Venus,
 Casta placent Superis; pura cum mente
venite,
 Et puris manibus sumite fontis aquam.

Welke aanhaling alleen voldoende zoude zijn, om door de bekentenis der heidenen, den ongeluwend staat der geestelijken te regtvaardigen (*). Ovidius, zijn vriend, heeft op zijnen dood, eenen schoonen *Treuzang* vervaardigd. De *Werken* van **TIBULLUS** komen gewoonlijk voor met die van andere losbandige schrijvers vereenigd. Onder de vier boeken zijner treurzangen, komen de geleerden vrij algemeen overeen, om de echtheid van het laatste in twijfel te trekken.

TICHO-BRAHÉ, TYGE of TYCHO-BRAHÉ, Zoon van OTTO BRAHÉ, heer van *Knud-Sturp*, in *Denemarken*, sproot uit een doorluchtig, uit *Zweden* oorspronkelijk huis, en werd den 13 December 1546 geboren. Eene

buitengewone zucht voor de wiskundige wetenschappen, die zich reeds in zijne kindschheid bij hem openbaarde, gaf te kennen, wat er van hem te wachten was. Toen hij in den ouderdom van 14 jaren, eene zonsverduistering, op denzelfden oogenblik zag plaats hebben waarop de sterrekundigen haar voorzgd hadden, beschouwde hij dadelijk de sterrekunde als eene goddelijke wetenschap, en wijdde zich geheel en al aan dezelve toe. Men zond hem naar *Leipsig*, om er de regtsgeleerdheid te beoefenen, maar buiten weten zijner meesters, wendde hij een gedeelte van zijnen tijd aan, om sterrekundige waarnemingen te maken. In *Denemarken* teruggekeerd, trad hij in den echt met eene boerin van *Knud-Sturp*. Dit ongelijke huwelijk, haalde hem de verontwaardiging zijner familie op den hals, met welke de koning van *Denemarken* hem echter weder verzoende. Na verschillende reizen in *Italië* en in *Duitschland*, alwaar de keizer en verscheiden andere vorsten, hem door aanzienlijke posten wilden ophouden, verkreeg hij van **FREDERIK II** koning van *Denemarken*, het eiland *Hween*, met eene aanzienlijke jaarwedde. Hij bouwde aldaar met groote kosten, op koninklijke rekening het slot *Uranienborg*, en den bewonderenswaardigen toren van

(*) **VIRGILIUS** plaatst de kuische en zuivere priesters onder de helden, die wegens hunne deugden in de *Elizische Velden* worden opgenomen:

Siquae sacerdotis casti, dum vita maneat.

Aeneid. VI, 656.

Stelleborg; hij bragt aldaar meer dan 20 jaren door met het doen van waarnemingen, en het vervaardigen van hem noodige werktuigen, voornamelijk van eenen hemel-bol van zes voeten diameter, den grootsten en schoonsten, die toenmaals bestond. CHRISTIAAN IV., koning van *Denemarken*, en JACOBUS VI., koning van *Schotland*, vereerden hem met hunne bezoeken. Het was in deze afzondering, dat hij het wereldstelsel uitvond, hetwelk zijnen naam draagt, waaruit de kristallijnen hemel, de bijkringen en andere onaanneemlijkheden van dat van PROLEMEUS verbannen zijn. De drie opperste planeten hebben de zon tot middelpunt; en terwijl zij van hare loopbaan afwijken, om haar door eene soort van aantrekkingskracht, in haren jaarlijkschen loop, rondom de aarde, in zeker opzigt, te volgen, brengen zij het verschijnsel des teruggangs te weeg. Dit stelsel wordt thans door de wijsgeeren verworpen wijl dat van COPERNICUS eenvoudiger en natuurlijker schijnt, ofschoon hetzelfde, zoo als men gewoonlijk zegt, niet bewezen is (zie COPERNICUS); men moet zelfs bekennen, dat de groote tegenwerping, welke Ticho tegen de beweging der aarde maakte, te weten, de verbazende, en onbegrijpelijke grootheid der vaste sterren, welke de jaarlijksche loopbaan der aarde evenaart of dikwijls zelfs verre overtreft, nog altijd bestaat; zoodat de buitengewone snelheid der hemelbollen, als het graf van het stelsel van

Ticho beschouwd, ten minste kan opwegen, tegen het onbegrijpelijke van derzelve massa's in dat van COPERNICUS. Vroeger kwamen de aanhangers van COPERNICUS openhartiglijk voor deze waarheid uit. Ticho haalt bijzonder aan de bekentenis van den beroemden ROTHMAN (*Lettr. Astron.* 1 dl. blz. 192). *Memini inter alia mihi dixisse, si Copernicana hypothesis in rei veritate constaret, necessarium fore, ut pleræque affixæ stellæ totum annuum orbem, seu spheram solis sua vera quantitate superarent, antequam tam inexhausta distantia, qualem illis necessario Copernici attribuit ratiocinatio, visibilem iis concederet qualitatem.* Wijl deze bewijsreden steunt op het gemis van verschilzigt of *parallax*, vereenigd met den schijnbaren diameter der sterren, zoo hebben degene, die er zich van wilden losmaken, in het begin de *parallax* verdedigd; daar men de dwaling echter weldra inzag, hebben zij den diameter aangenomen, en denzelven zoo veel mogelijk verkort. Daar zij zagen, dat de oude maten, niet met hunne schikkingen overeenkwamen, zijn zij er op bedacht geweest de eene meer de andere minder intekorten. — Wat er ook van de verschillende stelsels wezen moge, welke strekken, om ons de zamenstelling van het heelal voortedragen, zoo heeft een nieuwere schrijver dezelfde wijselijk, in eene als het ware enkele aanmerking weten te vereenigen: » Welke sterrekundige kan, indien hij zijne

blikken op de onmeetbare uitgestrektheid der hemelen vestigt, aldaar die drievoudige beweging zien en waarnemen, welke de magt er welligt ten koste der wetenschap ten toon spreidt, wanneer dezelve werkelijk in de zon en in de sterren bestaat; wie voegt aldaar op eene zoo bewonderenswaardige wijze de magt en de wijsheid zamen, indien dezelve werkelijk enkel in den aardbol bestaat, zonder er het bestaan van eenen God in te ontdekken en te gevoelen, het bestaan van eene oneindige magt en een oneindig verstand, waardoor eene zoo onbegrijpelijke aaneenschakeling van verschijnselen, eene zoo onbegrijpelijke orde van zaken, gevormd en vereenigd is?" Ticho heeft zich vooral beroemd gemaakt, door zijnen ijver ter bevordering der sterrekunde, welke hem meer dan honderd duizen kroonen deed uitgeven. Hij bepaalde den afstand der sterren van den evenaar, en den stand der gesternten. Hij nam er alzoo 777 waar, waarvan hij een' catalogus vervaardigde; hij onderwierp de sterrekundige refractiën aan berekeningen, en ontwierp refractie-tafels voor verschillende hoogten. Maar eene wezenlijke dienst die hij ons bewezen heeft, is drie verschillende bewegingen in de maan ontdekt te hebben, welke dienen, om haren loop te verklaren. Nog heeft hij eenige ontdekkingen omtrent de planeten gemaakt. Deze geleerde sterrekundige was ook een bekwame scheikundige; hij maakte zulke zeldzame ontdekkingen, dat hij

een aantal ziekten genas, welke voor ongeneeslijk werden gehouden. Nadat de vijanden welke hem zijne eenigzins hekelachtige inborst berokkend had, hem bij CHRISTIAAN, koning van *Denemarken*, belasterd hadden, werd hij van zijne jaarwedde beroofd. Hij verliet alstoen zijn land, en begaf zich naar *Holland*; maar op sterken aandrang van keizer RUDOLF II, nam hij de wijk naar *Praag*. Deze vorst stelde hem schadeloos voor al zijne verliezen en overlaadde hem met weldaden. Ticho overleed in 1601, aan eene belemmering in de waterlozing, eene kwaal, welke eene dwaze schroomvalligheid, aan de tafel van eenen groote hem berokkend had. Zijne gestalte was middelmatig, maar zijn gelaat bevallig. In een geschil, wegens minnarijen, had hij zijnen neus verloren; maar hij herstelde dit verlies, door zich eenen neus te vervaardigen, zamengesteld uit eene gemengde stof, van goud, zilver en was, met zoo veel kunst aangebragt, dat het bedrog niet dan met moeite te ontdekken was; een geheim, dat naar het schijnt, met hem gestorven is, vermits personen, die er zeer veel belang bij hadden, om hetzelfde aantewenden, er later niet in hebben kunnen slagen. Hij was zeer liefdadig, en genas verscheiden zieken, zonder eenige belooning te vorderen. Het vuur zijner verbeeldingskracht, boezemde hem smaak in voor de dichtkunde; hij maakte verzen, doch zonder zich aan eenige regels te onderwerpen. Hardnekkiglijk aan

zijne gevoelens gehecht, kon hij niet dan met moeite tegenspraak dulden. Hij was met die dwaasheden en eene zekere zwakheid van oordeel en vermogen, behebt, welke men in bijna al de beroemde sterrekundigen heeft opgemerkt, en welke PASCAL, SCALIGER en DES FONTAINES, als het uitwerksel hebben beschouwd eener al te ingespannen beoefening der wiskunde. De ontmoeting eener oude vrouw of van eenen haas scheen hem toe een slecht voorteeken te zijn; als eene godspraak raadpleegde hij eenen door hem gevoed wordende krankzinnige (zie WOLFF — CHRISTIAAN —). Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Astronomie instaurata mechanica*, 1598, in fol.; — 2.º *De mundi aetherei recentioribus phaenomenis Progymsmata* (libri duo) *Uranienborg*, 1589, 2 dl.ⁿ, in 4.to; — 3.º *Epistolarum astronomicarum liber*, 1596, in 4.to JESSENIUS heeft zijn *Leven* in het licht gegeven, *Hamburg*, 1601, in 4.to — Zijne zuster, SOPHIA BRAHÉ, muntte uit in de dichtkunde, en men heeft van haar eenen *Brief*, in latijnsche verzen.

TICHONIUS, een schrijver der donatisten; onder de regering van THEODOSIUS den Grooten, bezat veel geest en geleerdheid. Men heeft van hem *Verhandeling over de regels om de heilige Schrift te verklaren*; de H. AUGUSTINUS heeft er eene verkorting van geleverd in zijn 3.^e boek der *Christelijke leer*. Men vindt dezelve in de *Bibliotheek der kerkvaders*. TICHONIUS is

tegenwoordig erkend als de werkelijke schrijver van het *Commentarium op den H. PAULUS*, hetwelk men aan den H. AMBROSIIUS had toegeschreven. — Zie *Hist. litt. de France* 12.^e dl. *Voorrede*.

* TIEDEMANN (DIETRICH), een Duitsch hoogleeraar, den 3 April 1745, te *Bremerwörde*, in het *Hanoversche*, geboren, maakte uitmuntende studiën, doch wist gedurende verscheiden jaren niet, aan welke wetenschap hij zich bij voorkeur zoude toewijden. Hij ondernam eerst het lezen der geschiedenis en der mistieke boeken; verbeeldde zich vervolgens met eer den gewijden leerstoel te kunnen bekleeden, en beoefende te dien einde de godgeleerdheid, die hij echter weldra liet varen, om zich op de regtsgeleerdheid toe te leggen. Hij slaagde daarin niet beter, en in den ouderdom van 21 jaren, nam hij het besluit, om zijne wezenlijke neiging voor de schoone letteren en de wijsbegeerte op te volgen. Deze laatste wetenschap werd het voornaamste voorwerp zijner vlijt en hij beoefende vooral de verschillende stelsels derzelve en hare geschiedenis. Hij scheen eerst tot het materialismus overte hellen, omhelsde vervolgens de denkbeelden van TETEN, en hield zich eindelijk bezig met zielkunde en zedekundige wijsbegeerte. In het begin was hij zeer dogmatisch, helde later tot het scepticismus over, en in rijpere jaren volgde hij die zachte wijsbegeerte, waarvan de zedeleer de grondslag is, en die te-

gelijkertijd den geest en het hart voedt. Hij was tot hoogleeraar der wijsbegeerte aan de universiteit van *Marburg* benoemd, alwaar hij in 1803 overleed. Hij heeft een aantal werken nagelaten, waarvan wij de volgende willen aanhalen: 1.º *Quæ fuit artium magicarum origo; quomodo illæ ab Asiæ populis ad Græcos atque Romanos, et ab his ad cæteras gentes sint propogata, quibusque rationibus adducti fuerint ii, qui ad nostra usque tempora easdem vel defenderint vel oppugnarint*, *Marburg*, 1787, in 4.to; — 2.º *Dialogorum PLATONIS argumenta exposita et illustrata*, *Twee-Bruggen*, 1786, in 8.vo. Dit werk werd zamengesteld voor de uitgave van *PLATO*, te *Twee-Bruggen* gedrukt; — 3.º *Nasporingen over den oorsprong der talen*, *Riga*, 1772, een uitmuntend werk, hetwelk van schrijvers ervarenheid in de oude en nieuwere talen getuigt; — 4.º *Stelsel der Stoïsche wijsbegeerte*, waarvan de voorrede van den beroemden *HEYNE* is, *Leipzig*, 1776, 3 dl.ⁿ, in 8.vo; — 5.º *Nasporingen over den mensch*, ib, 1778, 3 dl.ⁿ in 8.vo; — 6.º *Geest der bespiegelende wijsbegeerte, van THALES tot BERKELEY*, *Marburg*, 1787—1797, 6 dl.ⁿ in 8.vo, zeer op prijs gesteld; — 7.º *Handboek der zielkunde*, met de levensschets des schrijvers, in het licht gegeven, *Leipzig*, 1804, in 8.vo; — 8.º eene *Vertaling* (in het hoogduitsch) der *Reis van DENON door Opper- en Neder-Egypte*, met belangrijke aanteekeningen verrijkt, enz.

TIEFFENTHALER. — Zie THIEFFENTHALER.

† **TIELMANS** (CORNELIUS), te *Brussel* in 1560 geboren, begaf zich, na zijne lagere scholen volbragt te hebben, in de orde van den H. FRANCISCUS, in de provincie van *Neder-Duitschland*. Zijne verdiensten en bekwaamheden, deden hem tot bedieningen en waardigheden bestemmen. Hij werd gardiaan van verschillende kloosters, en onder anderen van dat van *Aken*. Zijne oversten belastten hem ook met het gewetensbestuur van eenige vrouwen-kloosters, en in het bijzonder van dat der *Annonciaden* van *Antwerpen*. Hij nam die betrekking in 1624 waar. Pater **TIELMANS** bezat daarenboven den rang van *definitor* zijner provincie, en overleed in het klooster te *Tongeren*, den 30 October 1634. Men heeft van hem de volgende werken: 1.º *Het leven van S. Franciscus door den heilige Bonaventura: overgheset door B. Cornelius Thielmannus*, *Leuven*, 1598, in 4.to; — 2.º *Arbor Vitæ. Den Boom des levens, gemaect in 't Latyn door den H. Seraphischen doctoor Bonaventura, 's Hertogenbosch*, 1605, in 12.mo; — 3.º *Leven van de H. Maghet Clara, eerste Plantkender Clarissen*, enz., *Antwerpen*, 1616, in 12.mo; — 4.º *Cort verhael van het leven der Heyligen van S. Franciscus-order; 's Bosch*, 1620, in 12.mo; — 5.º *Acta Sociorum S. Francisci, et Consoriorum S. Claræ. Item Vitæ B.B. Paschalis Baylon, Petri de Alcantara, Nicolai Factoris, Francisci*

Titelmanni, Coletæ et Joannæ Valesiæ Regineæ Franciæ, Antwerpen, 1622, in 4.to; — 6.º Soliloquium S. Bonaventuræ, of Alleensprake des H. Bonaventura; met den gheestelycken Nachtegael op de passie des Heeren, ende den A. B. der Religiösen, Antwerpen, 1624, in 12.mo; — 7.º Stimulus divini Amoris, dat is Gulde Spore der Goddelycker liefde, naar het Latijn van den H. BONAVENTURA; — 8.º Sex alæ Seraphim. Des ses vleughelen der Seraphinen mede, naar BONAVENTURA, Antwerpen, 1626, in 12.mo; — 9.º Het leven van de H. H. Martelaeren van Japoniën, Gorcum, Praghe, Alcaer, enz., Leuwen, 1628, in fol. met platen; — 10.º Schat der meditatiën van den Eerw. pater Joannes Buscus der societeyt Jesu, Antwerpen, 1628, in 12.mo; — 11.º Seraphische Historie . . . Met het leven des H. Vaders Franciscus, ende der H. H. wyt zyne dry orden, Leuwen, 1630, in fol. met platen; — 12.º Kurte beschryvinghe der keyserlicke stadt Aken, en de heylighe relequiën die daer te sien zyn, enz., Aken, 1641, in 12.mo

TIERNEY (GEORGE), lid van het lagerhuis in Engeland, te Gibraltar, den 20 Maart, 1761, geboren, was de zoon van eenen handelaar, die hem zijne studiën in het collegie van Eton deed volbrengen. Na de regsgeleerdheid beoefend te hebben, trad hij de parlementaire loopbaan in, welke de dood van

drie broeders, van welke hij eene aanzienlijke fortuin erfde, hem gemakkelijk maakte te volgen. Na eene even zoo kostbare als vruchteloze poging, werd hij door het vlek *Southwark*, in 1796, als afgevaardigde benoemd. Een uitmuntend redenaar zijnde, nam hij plaats in de reijen der oppositie, en verklaarde zich ten gunste der Fransche omwenteling. TIERNEY bewees ook zeer ervaren te zijn in het stuk der geldmiddelen en in de Indische aangelegenheden. In 1798 had hij, ten gevolge van eenige beleedigende uitdrukkingen, tusschen hem en PITT gewisseld, een tweegevecht met dien minister; PITT maakte een einde aan het geschil, door zijn derde schot in de lucht te doen. TIERNEY ging voort het stelsel van coalitie en van subsidiën te bestrijden, welke Engeland aan de Frankrijk vijandige mogendheden betaalde, en droeg eene motie voor tot den vrede. In 1799, had hij, bij gelegenheid eener landing der Engelschen in Holland, aan de ministers verweten, dat zij tegen de Fransche natie enkel den oorlog voerden, om de herstelling van het huis van BOURBON te bewerken, dat, zeide hij, altijd de vijand van Engeland was geweest. In 1802, verschaftte hem eene verandering van ministerie, winstgevende posten, die zijnen geest van oppositie eenigzins deden buigen. Onder PITT, onder Fox en onder lord GRENVILLE, was TIERNEY hoofd-secretaris van het

bestuur van *Ierland*, daarna chef der contrôle voor de Indische aangelegenheden. Zijne oude lastgevers van *Southwark* verkozen in zijne plaats eenen anderen candidaat, maar hij werd door een van het gouvernement afhankelijk vlek tot het parlement benoemd. Andermaal sloot hij zich in 1807, bij de oppositie aan, laakte den slavenhandel, het bombardement van *Koppenhagen*, den engelschen veldtocht in *Spanje*, in 1809, de openbaarheid, aan de zaken der prinses van *Wallis* gegeven, het gedrag der ministers ten opzichte van den oorlog in de *Vereenigde Staten*, enz. TIERNEY werd in Julij 1816, door eene ziekte aangetast, die zijn leven bedreigde. Maar toen hij, den 6 Mei 1817, weder in het parlement verscheen, bewees hij dat zijne talenten niets verloren hadden. Deze staatkundige man is een treffend voorbeeld van de kleinachting, waarin men met eene groote begaafdheid kan vervallen, en zulks door wispelturigheid van gedrag en besluiteloosheid van karakter. Er was een tijd, waarin vele Engelschen hunne kinderen onder den naam van TIERNEY lieten doopen; later gaven dezelfde kiezers hunne verachting voor hem te kennen, door aan hunne honden eenen naam te geven, welke zij vroeger zoo zeer gehuldigd hadden. TIERNEY is in 1830 overleden. Zie hier, hoedanig hij door een' man van verdienste beoordeeld is: »Minder schitterend dan Fox, was hij vruchtbaarder in bewijsredenen: zoo als BURKE of WIND-

HAM drong hij niet in de diepte der wetenschap of in de spitsvindigheden der bovennatuurkunde door; hij bezat niet de vaardige wederantwoorden van SHÉRIDAN, maar zijne scherperbijtende, meer hevige invallen bevingen de toehoorders veel sterker. Weinig ervaren in de praktijk der zaken, gebeurde het hem dikwijls, dat hij zich op een terrein deed verplaatsen, dat hij, zoowel wat het financieele of het huishoudelijke betreft, niet grondig kende; het was aldaar dat PITT weder geheel zegevierde, en hem tot het uiterste vervolgde." TIERNEY heeft in het licht gegeven: 1.º *Brief aan den zeer achtbaren HENDRIK DUNDAS, over den toestand der Oost-Indische maatschappij, 1791*, in 8.vo, naamloos. Dit is eene critiek, welke GEORGE ADANSON trachtte te wederleggen; — 2.º Een tweede *Brief aan DUNDAS over den staat van zaken der Indische maatschappij*; — 3.º twee *Brieven over eene petitie van Colchester, 1791*, in 4.to; — 4.º *Wettelijke toestand der Oost-Indische maatschappij, betrekkelijk hare regten en privilegiën, 1797*, in 8.vo

TIFERNAS of TIPHERNAS (GREGORIUS), te *Tiferno* in *Italië* geboren, maakte zich zeer bekwaam in de kennis van het grieksch, en onderwees met roem deze taal te *Parijs* en te *Venetie*, hij overleed in laatstgenoemde stad, in 1466, in den ouderdom van 50 jaren, door benijders van zijnen roem.

naar men zegt, vergeven. Men heeft van hem: 1.º *Latijnsche gedichten*, achter die van AV-SONIUS enz. *Venetia*, 1472, in fol., en afzonderlijk in 4.to; — 2.º de *Vertaling* der zeven laatste boeken van STRABO, waarvan de tien eerste van GUARINO zijn, *Lyon*, 1559, 2 dl.ⁿ in 16.mo

TIGLATH-PILESAR. — Zie THE-GLATH-PHALASAR.

TIGRANES of TYGRANES, koning van *Armenië*, vereenigde *Syrië* met zijn rijk. De *Syriërs*, de verschillende omwentelingen, welke hun land verwoestten, moede, hadden zich in het jaar 85 vóór J. C. aan hem overgegeven. Hij voerde den oorlog tegen de Romeinen in het belang van MITHRIDATES, zijnen schoon-zoon, maar hij werd bij herhaling door LUCULLUS en POMPEJUS overwonnen. De tweede zijner zonen, mede TIGRANES genaamd, stond tegen hem op, en, na overwonnen te zijn, nam hij zijne toevlugt tot PHRAATES, koning der Parthers, met wiens dochter hij gehuwd was. Door zijnen schoonvader ondersteund, wapende zich de jonge prins op nieuw tegen zijnen vader; maar daar hij de gevolgen van zijnen opstand vreesde, zoo stelde hij zich onder de bescherming der Romeinen. TIGRANES, de vader, volgde zijn voorbeeld. POMPEJUS waarborgde hem den troon van *Armenië*, op voorwaarde van eene schatting voor de krijgskosten te betalen, en gaf aan zijnen zoon het gewest *Sophene*;

maar deze jonge vorst, met zijn aandeel ontevreden, haalde zich door zijn gemor, de ontevredenheid van POMPEJUS op den hals, die hem in boeijen deed klinken. TIGRANES, de vader, was een moedig, maar wreed vorst.

TIL (SALOMON VAN), in 1643, te *Weesp*, in *Noord-Holland*, geboren, drong zich in eene naauwe vriendschapsbetrekking met COCCEJUS, die hem met zijne leer vervulde. VAN TIL werd predikant op verschillende plaatsen [zoo als te *Huisduinen* en *den Helder*, in *de Rijp*, in *Waterland*, te *Medenblik*, te *Dordrecht*], alwaar hij tevens in 1684, hoogleeraar in de geschiedenis en gewijde letterkunde werd; welke betrekking hij in 1702 verliet, om eenen leerstoel der godgeleerdheid te *Leiden* te aangaarden [hetwelk hij deed met eene redevoering *De exitu Ecclesiae Reformatae ex Babylonia spirituale*. — Over den uitgang der hervormde kerk uit het geestelijk Babel —]. Hij overleed in laatstgenoemde stad den 1 November 1713. Onder zijne werken, eenige in het Nederduitsch, andere in het Latijn, merkt men voornamelijk op: 1.º *Methodus concionandi* en *Methodus studendi*, *Amsterdam*, 1713 in 8.vo Dit is eene rhetorica, die enkel geschikt is, om een oneindig getal verdeelingen en onder-verdeelingen te leeren maken; — 2.º *Dicht-, Zang- en Speelkunst*, zoo der *Ouden*, als bijzonder der *Hebreëen*, *Amsterdam*, 1725, in

4.to, een werk vol geleerde nasporingen; — 3.º *Letterlijke en zedekundige verklaring der Psalmen van DAVID*, Utrecht, 1724, 5 dl.ⁿ in 4.to; — 4.º *Klaarblijkelijk betoog van de goddelijkheid der wet van MOZES*, Dordrecht, 1741, 2 dl.ⁿ in 4.to In het eerste deel bestrijdt hij de ongeloofigen langs den weg des gezags; in het tweede, randt hij, als een ware wijsgeer diegene aan, welke misbruik maken van de wijsbegeerte, ter verdediging van goddeloosheden; — 5.º *Phosphorus Propheticus, seu Mosis, et HABACUCI Vaticinia etc.*, Leiden, 1719, in 4.to In dit commentarium komen onderscheidene verhandelingen voor, onder anderen over den tijd der geboorte van J. C., over de ligging van het aardsch paradijs enz.; — 6.º *Introductio in sacram Scripturam*, Utrecht, 1720, 2 dl.ⁿ in 4.to Dit is eene beknopte ontleding van bijna de geheele H. Schrift, volgens de denkbeelden der Coccejanen. Verder heeft hij er *Commentariën* in geleverd op de Profeten, de Handelingen der Apostelen en de brieven van den H. PAULUS; — 7.º *Commentarius litteralis de tabernaculo Mosis, et Zoologia sacra, seu de quadrupedibus sacrae Scripturae*, Amsterdam, 1714 in 4.to Dit commentarium is oppervlakkig, en de naamlijst der dieren niet volledig; — 8.º *Compendium theologiae*, Leiden, 1704, in 4.to, weinig op prijs gesteld, zelfs door de hervormden; — [9.º *Het voorhof der Heidenen voor alle ongeloofigen geopend*, 1694; — 10.º Ver-

volg op het voorhof der Heidenen, enz.]

TILEMANNUS. — Zie HESHUSIUS.

TILESIO (BERNARDINUS), in het latijn TELESIIUS, een wijsgeer van Cosenza, in het koninkrijk Napels, overleed in die stad, in 1588, in den ouderdom van 79 jaren. Hij was een der eerste geleerden, die het juk van ARISTOTELES afschudden. PAULUS IV, van zijne verdienste onderrigt, wilde hem het bisdom van Cosenza geven; maar hij wees zulks van de hand, daar hij de rust der letteren boven de herderlijke zorgen verkoos. Men heeft van hem: 1.º *De natura rerum juxta propria principia*, Rome, 1565, in 4.to, en 1588, in fol.; — 2.º *Varii libelli de rebus naturalibus*, 1590, in 4.to Deze verhandelingen bevatten goede inzichten, maar tevens valsche en soms belagchelijke gevoelens. De schrijver beijvert zich om eenige oude hersenschimmen weder in zwang te brengen.

TILETANUS (JUDOCUS). — Zie RAVESTEYN (JOOST).

TILINGIUS (MATHIAS), een geleerd arts, te Jever in Oost-Vriesland geboren, was in 1669, hoogleeraar in de geneeskunde te Rinteln, hof-arts van Hessen, lid der akademie van zeldzaamheden in 1674, en overleed in 1685, na verschillende werken in het licht te hebben gegeven. De voornaamste zijn, 1.º *Curiosa rhabarbari disquisitio*, 1679, in 4.to; — 2.º *Lilii albi des-*

criptio, 1683, in 8.vo; — 3.º *De laudano opiate*, 1671, in 8.vo; — 4.º *Opiologia nova*, in 4.to, 1697; — 5.º *De febribus*, 1676, in 8.vo; — 6.º *Cinnabaris mineralis*, 1681; — 7.º Ontleedkundige werken, waarin hij datgene herhaalt, wat anderen vóór hem gezegd hadden.

TILLADET (JOANNES MARIA DE LA MARQUE DE), in het kasteel *Tilladet*, in *Armagnac*, in 1650 geboren, voerde eerst de wapens, begaf zich vervolgens onder de vaders van het Oratorium, alwaar hij zich aan het predikambt en aan de letterkunde toewijdde. Later verliet hij die congregatie, en overleed te *Fersailles*, in 1715, als lid der akademie van schoone letteren. Men heeft van hem eene *Verzameling van verhandelingen*, 1712, 2 dl.ⁿ in 12.mo, over verschillende godsdienstige en wijsgeerige onderwerpen, die bijna alle van den geleerden HUET, bisschop van *Avanches*, zijn, met eene lange geschiedkundige voorrede, welke slechts een middelmatig talent voor de kunst om te schrijven verraadt.

TILLEMONT. — Zie NAIN DE TILLEMONT.

TILLET (JOANNES DU), bisschop van *Saint-Brieuc*, daarna van *Meaux*, den 19 November 1670, overleden, onderscheidde zich door zijne geleerdheid, en door zijnen ijver voor de catholijke godsdienst, tot welke hij LODEWIJK DU TILLET, zijnen broeder,

kanonik van *Angoulême*, die dezelve verlaten had, weder terugbragt. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de Christelijke godsdienst*); — 2.º *Réponse etc.* (*Antwoord aan de predikanten*), 1566, in 8.vo; — 3.º *Avis etc.* (*Raadgeving aan de verleide edellieden*), 1567, in 8.vo; — 4.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de oudheid en plegtigheid der H. Mis*), 1567, in 16.mo; — 5.º *Traité etc.* (*Verhandeling over het Symbolum der Apostelen*), 1566, in 8.vo; — 6.º eene latijnsche *Kronijk der koningen van Frankrijk, van PHARAMOND tot in 1547*; dezelve is in het fransch overgebracht, en later voortgezet tot in 1604. Dit is een der geleerdste werken, welke er over de geschiedenis van *Frankrijk* bestaan. De gebeurtenissen worden er duidelijk en in eene geregelde orde in ontwikkeld, doch schieten soms in nauwkeurigheid te kort. Men vindt dit geschrift in de *Recueil etc.* (*Verzameling der koningen van Frankrijk*), 1618, in 4.to; — 7.º *de Voorbeelden der handelingen van eenige Paussen, met die van heidensche Vorsten vergeleken*, in het latijn, 1610, in 8.vo Hij toont hierin aan hoezeer de werken des christendoms, boven die der helden van het heidendom verheven zijn.

TILLET (JOANNES DU), broeder van den voorgaande, en eerste griffier van het parlement van *Parijs*, legde in die betrek-

king, welke sedert lang in zijn huis berustte, vele kunde en regtschapenheid aan den dag. Zijne nakomelingschap behield dien post, tot op JOANNES FRANCISCUS DU TILLET, die in 1689 met denzelven bekleed werd. Deze familie heeft ook verscheiden raadsheeren bij het parlement en rekwestmeesters gehad. Men heeft van JOANNES DU TILLET, den 1 October 1570 overleden, verscheiden werken. De meest bekende zijn: 1.º *Traité etc. (Verhandeling over de meerderjarigheid des konings van Frankrijk — FRANCISCUS II — tegen den wettigen raad, boosaardiglijk door de muitelingen uitgevonden), Parijs, 1560, in 4.to; — 2.º *Sommaire etc. (Beknopt verslag der geschiedenis des oorlogs tegen de Albigeners gevoerd), 1590, in 12.mo, een zeldzaam en zeer gezocht werk; — 3.º *Institution etc. (Instelling van den christelijken vorst), Parijs, 1563, in 4.to; — 5.º *Recueil etc. (Verzameling der koningen van Frankrijk)*, een zeer naauwkeurig en met zorg bewerkt geschrift, over de meeste der oorspronkelijke titels der geschiedenis van *Frankrijk*. De beste uitgave van dit werk is die van *Parijs, 1618 in 4.to* Du TILLET schrijft als iemand, die zich enkel op de naauwkeurigheid der nasporingen toelegt, en bekomert zich weinig om de zuiverheid en sierlijkheid des stijls.***

TILLET.— Zie TITON DU TILLET.

TILLI of TILLY (JOANNES TZERCLAES, graaf van), uit een be-

roemd huis van *Brussel*, droeg eerst het gewaad der Jesuiten, hetwelk hij aflegde om de wapens optevatten. Na in *Hongarijē* zijnen moed tegen de Turken aan den dag te hebben gelegd, had hij, onder den hertog MAXIMILAAN het bevel over de Beijersche troepen, en onderscheidde zich in 1620, in den slag van *Praag*. Hij versloeg vervolgens MANSFELD, een van de hoofden der opstandelingen, en noodzaakte hem, in 1622 den *Opper-Palts* te verlaten. Hij bragt zijn leger op de vlugt bij *Darmstadt*, en dreef hem buiten *Duitschland*. Vroeger was hij den aartshertog LEOPOLD bij de inneming van *Breda* bijgesprongen, en had *Heidelberg*, hoofdstad van den *Rijn-Palts* veroverd. Zijne dapperheid blonk vooral uit tegen CHRISTIAAN van *Brunswijk*, bewindhebber van *Halberstadt*, dien hij te *Starlo* versloeg. TILLI zag zich in dezen veldslag genoodzaakt alom trompetters te zenden, ten einde het bloedbad, te doen ophouden. De protestantsche geschiedschrijvers, in overeenstemming met de catholieke, huldigen de menschlievendheid, door TILLI bij deze gelegenheid aan den dag gelegd. Meer dan vier duizend manschappen bleven op de plaats. » Wat de krijgsgesvangenen betreft, zegt de *Mercure de France* (9.e dl. blz. 657), welker getal tot vier à vijfduizend beliep, zoo wekte het ieders medelijden dezelve door de Croaten, even gelijk eene kudde vee, door *Westfalen*, tot voor de poorten

van *Munster*, te zien voeren, alwaar ARTHUS schreef dat *ibi ipsis cibo; potu et vestimentis, per summam commiserationem prospectum fuit, tamet si paulo ante hostes fuissent*. Verscheiden geestelijken, en onder anderen de vaders Jesuiten en capucijnen, en zelfs-leeken, reddden er een aantal uit de klauwen der Croaten, welke zij in de gelegenheid stelden of deden stellen, om naar hun land terugtekeeren." Deze overwinning was des te roemrijker voor den graaf van TILLI, daar hij slechts 200 man verloren, en bijna even zoo vele gekwetsten had. Hij leverde eenigen tijd daarna een tweede gevecht, dat hem niet minder voordeelig was dan het eerste; er sneuvelden in hetzelfde vele vijanden, en een aantal officieren, even beroemd door hunne dapperheid als door hunne geboorte. Hij nam vervolgens *Minden*, en verscheiden andere steden in, en noodzaakte den landgraaf van *Hessen*, aan het rijk getrouw te blijven. In het jaar 1626, versloeg hij het leger van *Denemarken*, in den slag van *Lutter*, in het hertogdom *Brunswijk*, en maakte zich meester van 22 stukken geschuts, 80 vaandels, van verscheiden standaarden, en van het geheele legertuig der vijanden. Paus URBANUS VIII, schreef hem, om hem de vreugde uit te drukken, welke de geheele Kerk gevoelde over eene voor de catholijken zoo voordeelige zegepraal. TILLI, met de talenten voor den oorlog en de onderhandeling ge-

boren, begaf zich in 1629, naar *Lubek*, in hoedanigheid van gevolmagtigde tot het sluiten van den vrede met *Denemarken*. Men gaf hem in het volgende jaar in de plaats van *Walstein*, het algemeen bevel over de rijksleger-scharen. Na, in 1631, *Frankfort aan de Oder*, tegen de *Zweden* te zijn bijgesprongen, nam hij *Brandenburg* stormenderhand in, daarna *Maagdeburg* dat door zijne soldaten geplunderd werd. Er werden aldaar groote buitensporigheden bedreven, die, terwijl zij den God der legerscharen vertoornden, als 't ware de eindpaal schenen, waarbij de voorspoed van dezen bekwamen veldheer zoude ophouden. Na vervolgens *Leipzig* te hebben ingenomen, werd hij er verslagen door GUSTAAF ADOLF, koning van *Zweden*. Hij vereenigde zijne troepen weder, veroverde eenige steden in *Hessen*, dreef *Horn*, hoofd der protestantsche partij, terug. Eindelijk werd hij, bij de verdediging van den overtocht der *Lech*, doodelijk gewond, en stierf te *Ingolstadt*, den 30 April 1632, betreurd door den Paus, den keizer, en door alle goede catholijken, en daalde met de achting van geheel *Europa* in het graf. Hij deed rijke geschenken aan de Lieve-Vrouwe-kerk van *Oettingen*, en liet een leegaat na van 60,000 rijksdaalders aan de oude regimenten, die onder hem gediend hadden, die hem beminden, als hunnen vader, en aan welke zijne gedachtenis steeds dierbaar was. Wan-

neer men over huwelijk sprak wees hij op zijne soldaten, en zeide: *Heb ik dan geene kinderen genoeg?* Hij dronk nooit wijn, bekende geene vrouw en bewees door een nieuw voorbeeld, dat de dapperheid en de moed, luister verwerven, en zich versterken door derzelver vereeniging met de godsvrucht en de christelijke deugden. — Men moet hem niet verwarren met den graaf CLAUDIUS TILLI, van dezelfde familie welke de staten-generaal met onderscheiding diende, en, ofschoon een ijverig Catholijk zijnde, opperveldheer der hollandsche troepen en gouverneur van *Maastricht* werd, alwaar hij in 1723 overleed, na verschillende godsdienstige en nuttige instellingen tot stand te hebben gebracht, die als gedenkteekenen van zijnen godsdienstzin, en van zijnen ijver voor het algemeene welzijn kunnen getuigen. [Nog ziet men in deze stad, een schoon gebouw, dat zijnen naam draagt, en waarin DE FELLER dit Woordenboek grootendeels heeft ontworpen:

*Illo me tempore dulco tenobat
Trajectum, studiis florentum ignobilis otij.*

TILLOTSON (JOANNES), een anglikaansch predikant, in 1630, in het graafschap *York* geboren, was eerst presbyteriaansch; maar nadat het boek van doctor CHILLINGWORTH hem in handen was gevallen, omhelsde hij de anglikaansche kerkleer, en haalde verscheiden nonconformisten tot de bisschoppelijke partij over, die het naaste bij aan de oude

kerk kwam, welke in *Engeland* zoo langen tijd gebloeid heeft. Na zich met het lezen der kerkvaders, voornamelijk van den H. BASILIUS, en den H. CHRYSOSTOMUS te hebben bezig gehouden, vervaardigde hij een aantal leerreden, waarin de eenvoudigheid gewoonlijk met de bondigheid gepaard gaat, doch waarin ook vele zaken voorkomen, die met den geest der welsprekendheid, en de waardigheid des kansels in strijd zijn. In zijne leerrede *Over de vooroordeelen tegen de godsdienst*, maakt TILLOTSON zich eene tegenwerping uit de strijdigheid die de mensch ontwaart tusschen zijne pligten en zijne neigingen; en deze tegenwerping is overgenomen uit het treurspel *Mustapha*, door FULKE LORD BROOD, waaruit hij op den predikstoel, eene geheele aanhaling in verzen reciteert. Is eene dergelijke aanhaling de majesteit eens tempels waardig? *De hartstogten*, voegt hij er bij, *zijn eene soort van lijn, die ons aan de lage en aardsche dingen hecht.... Naauwelijks kan men de straten doorwandelen — ik spreek bij ondervinding — zonder dat de ooren getroffen worden door vloekingen en verschrikkelijke verwenschingen, die alleen voldoende zouden zijn, om eene natie, al mogt zij zich ook aan geene andere misdaad schuldig kennen, in het verderf te storten, en het zijn niet alleen de lakkeijen, die zulke godslasteringen uitbraken, deselve komen ook uit den mond der meesters voort. Om te bewijzen, dat men de geheimen der gods-*

dienst moet gelooven, ofschoon men dezelve nooit met volkomen zekerheid kan begrijpen, drukt TILLOTSON zich elders aldus uit: *Men eet, men drinkt dagelijks, ofschoon niemand naar mijn gevoelen, bewijzen kan dat zijn bakker, zijn brouwer en zijn kok, geen vergif in het brood, in het bier of in de spijs hebben gedaan.* Op deze wijze oefende TILLOTSON de bediening des woords uit, in de eeuw der DRYDEN's, der ADISSON's, der WALLERS, der MILTON's, en in tegenwoordigheid van dien zelfden KAREL II, die reeds in zijne jeugd, de beroemdste Fransche redenaars had gehoord. » o LOUWIS XIV (roept iemand uit die deze leerreden veel gelezen had), wat zoudt gij toch gedacht hebben, indien de bedienaars der altaren, u dergelijke taal, te midden van uw hof gesproken hadden? Wat zou uwe verbazing zijn geweest, indien uw oor, aan de majestueuse toonen van BOSSUET, aan den edelen en hevigen toon van BOURDALOUE, aan de indringende welluidendheid van MASSILLON gewoon, door deze grove en onbeschaafde uitdrukkingen ware getroffen geworden? » Verscheiden Engelsche schrijvers legden toenmaals de grondslagen der godverzaking; TILLOTSON verzette zich, zoo veel het hem mogelijk was, tegen dezen stroom, en gaf in 1665, zijne *Verhandeling over den regel des geloofs* in het licht. Daar eenige critici opmerkten, dat hij enkel beginselen voordroeg,

welke op eene eenvoudige redenering steunden, zoo wilden zij hem voor eenen man doen doorgaan, die niets geloofde, dan hetgene wat voor de rede valbaar was; maar zij letten er niet op, dat de rede het veiligste en meest gepaste wapen tegen de ongeloofigen is. Men moet echter bekennen, dat een schrijver, die zich tegen het gezag der kerk verzet, die van het groote ligchaam der geloovigen gescheiden is, een willekeurig geloof belijdt, en volgens zijn privaat gevoelen over leerstellingen uitspraak doet, niet in staat is, om het ongelooft, volgens vaste grondbeginselen op eene bondige wijze te bestrijden (zie SERVET). TILLOTSON werd tot deken van *Kantelberg*, daarna van den H. PAULUS verheven, tot kabinetschrijver des konings benoemd, en in 1691, op den aartsbisschoppelijken stoel van *Kantelberg* geplaatst. Hij overleed te *Lambeth*, in 1694. Behalve de boven aangevoerde *Verhandeling over den regel des geloofs*, heeft men van hem: 1.° *Leerreden*, 1 dl. in fol., gedurende zijn leven in het licht gegeven. [Dezelve werden boven mate geprezen door DRYDEN, BURNET en ADISSON.] TILLOTSON is meer godgeleerde dan zedeprediker: hij heeft weinig andere dan zintwistende onderwerpen behandeld, hij gebruikt slechts de krachtelooze vormen van het syllogismus of der verhandeling, hij kent slechts eene dorre en eentoonige voordragt. » Ik vind, zegt de kardinaal MAURY, in

zijne *Proeve over de kanselwelsprekendheid*, in zijne leerreden geene oratorische opwellingen, geene groote denkbeelden, geene verhevene trekken; gewoonlijk maakt hij eene verdeeling van elke paragraaf, en er zijn van dertig tot veertig onderverdelingen in elke zijner leerreden; zijne bijzonderheden zijn mager, spitsvindig en ontbloot van al wat edel is. Met één woord TILLOTSON is zulk een vreemde deling in de kunst van welsprekendheid, dat hij bijna nooit inleiding of sluitrede heeft. Is deze dan de redenaar, die men tegenover onze fransche redenaars durft stellen?" — 2.º Nagelaten *Leerreden*, 14 dl.ⁿ, in 8.vo Er komt er een in voor, getiteld: *Uitmunten d'nieuwjaarsgeschenk, tegen het papismus*; FRANCISCUS MARTIN, een Ier, doctor in de godgeleerdheid te Leuven, heeft hem wederlegd in zijn *Scutum fidei contra haereses hodiernas, seu Tillotsonianæ conditionis, refutatio*, Leuven, 1714, in 4.to Alleen uit den titel dezer leerrede, kan men de eigenzinnigheid en de hevige drift van den engelschen redenaar afleiden. » TILLOTSON, zegt de door ons reeds aangehaalde schrijver, schrijft niet met meer gematigdheid dan voortreffelijkheid, op elke bladzijde zijner verhandelingen ontdekt men de dweepzucht eens protestants, die aan het gemeen wil behagen. Op het einde zijner leerrede over de *Liefde tot den naaste*, maakt hij eene soort van recapitulatie, om de zedeleer van zijn onderwerp op de roomsche

kerk toetepassen. Wie zou niet gelooven, dat een zoo treffend onderwerp, hem een teeder en zelfs edelmoedig gevoel moest inboezemen? Zie hier echter zijne gevolgtrekking, na in het breede de noodzakelijkheid te hebben bewezen, om alle menschen lief te hebben: *Telkens als wij over de christelijke liefde, en over de verpligting spreken, om elkander te beminnen, kunnen wij ons niet onthouden, om aan de roomsche kerk te denken; maar zij moet zich vooral tegenwoordig aan onzen geest opdoen, daar zij ons nog kortelings en op eene geloofwaardige wijze, de gevoelens heeft ontdekt, waarmede zij ten onzen opzichte bezielde is, door de liefdadige zamenspanning, welke zij tegen ons smeetde (gewaande zamenzwering van 1678), eene zamenspanning, welke van dien aard is, dat zij de ooren moet doen ruischen, van al degene, welke dezelve zullen hooren verhalen, het papismus ten eeuwiggen dage moet doen verachten, en hetzelfde met afschuw en verfoeijing tot het einde der wereld moet doen beschouwen. Welk een stijl! welke gevoelens! welk eene goede trouw! welk eene logica!*

* TILLY (N. graaf van), een fransch luitenant-generaal, in 1760 geboren, trad nog jong zijnde in de loopbaan der wapens, en omhelsde met gematigdheid, de grondbeginselen der omwenteling. Bij de samenstelling van het fransche leger, verkreeg hij den rang van kolonel der dra-

gonders; kort daarna in 1792, was hij adjudant van den generaal DUMOURIEZ, die hem in de maand Maart 1793, het bevel over *Geertruidenberg* toevertrouwde; van waar hij in *Holland* wilde doordringen. Na het opbreken van het beleg van *Maastricht*, eischte DUMOURIEZ van den kolonel TILLY, zijn woord van eer, om de plaats, zonder zijnen uitdrukkelijken last, niet te zullen overgeven. De slag van *Neerwinden* en de capitulatie van *Antwerpen* en *Breda* hadden al de plannen van DUMOURIEZ verijdeld: de graaf von WARTENSLEBEN, hoofd van den staf van prins FREDERIK van *Oranje*, eischte alstoen den kolonel TILLY op, om zich overtegeven, terwijl hij hem bedreigde, om bij weigering de geheele bezetting, over den kling te doen springen. De kolonel TILLY gaf slechts dit eenvoudige antwoord: » de graaf von WARTENSLEBEN heeft zich in het adres bedrogen.” Bij de tweede opeisching, verklaarde hij zich bereid om te capituleren, mits hij daartoe het bevel van zijnen generaal-en-chef zoude ontvangen. Op de aanmerking, welke men hem maakte, dat DUMOURIEZ niet meer in dienst van *Frankrijk* was, (hij had het leger verlaten en was naar vreemden bodem geweken), antwoordde hij: » Zulks is mij onbekend, maar zonder zijnen stelligen last, zal ik niet onderhandelen.” Dit bevel werd hem eindelijk, den 1 April 1793, door eenen parlementair gebragt; hij capituleerde, en verkreeg dat de bezetting niet voorbij de vreemde

troepen behoefde te defileren. Hij begaf zich daarop naar het leger der kusten van *Cherburg*, aanvaardde den 12 November 1793, met den rang van divisie-generaal, het bevel over hetzelfde, en wendde zich tegen de Vendeërs, op welke hij te *Mans*, eenige voordeelen behaalde. Na deze onderneming werd hij afgezet, of nam hij, als adellijke, zijn ontslag; de bescherming van CARRIER LACROIX, en andere demagogen, met welke hij in betrekking stond, bewerkte zijne aanstelling bij het leger van *Sambre en Maas*, onder de bevelen van JOURDAN; bij den overtocht des *Rijns*, in 1795, voerde hij de reserve aan. In het gevecht van *Hochst* bij de *Nidda*, bood TILLY gedurende den geheelen dag aan de vereenigde pogingen des vijands het hoofd, en deed hem van het ontwerp afzien om' deze rivier over te trekken. Tot het bevelhebberschap over de negen vereenigde departementen van *België* benoemd, won hij door zijne belangeloosheid en gematigdheid, de achting aller inwoners. Chef van den staf bij het leger van het *Noorden* zijnde, ging hij, in 1798, in dezelfde hoedanigheid over, bij dat van *Sambre en Maas*, en werd tevens algemeen inspecteur der Fransche troepen in *Holland*. In het volgende jaar werd hij aan het hoofd der 24.^e en 25.^e afdeelingen geplaatst, en in 1800 was hij bij het leger van het *Westen*, aan welks hoofd, hij gedurende 16 maanden verbleef. Bij de oprigting van de leger-

plaats van *Boulogne*, in 1804, werd hij met het bevel over de ruitery belast, daarna werd hij tot dat van het eerste legercorps beroepen, en overlaadde zich met roem in de veldtogten van *Duitschland*, *Pruissen* en *Polen*. In 1808 naar *Spanje* gezonden, was hij bij de bezetting van *Madrid* tegenwoordig, van waar hij zich naar *Segovia* begaf, waarvan hij tot landvoogd werd benoemd, en alwaar hij zich, ondanks den haat der Spanjaarden voor hunne verdrukkers, door zijne regtschapene en meêwariende inborst, wist te doen beminnen. In 1809, begaf hij zich naar *Andaluzië*, en voerde het bevel over de ruitery, welke hij, in den slag van *Ocana*, waarbij hij een aantal Engelschen gevangen nam, met eene zeldzame bekwaamheid deed manœvreren. Den 8 April 1814, trad hij toe tot de vervallen verklaring van *NAPOLEON*, en koning *LODEWIJK XVIII* schonk hem het kruis van den *H. LODEWIJK* en de versierselen van groot-officier van het legioen van eer. Eenige maanden later werd hij door het departement van *Calvados*, tot lid van de kamer der afgevaardigden benoemd. Bij de terugkomst van *NAPOLEON* van het eiland *Elba*, schaarde hij zich onder zijne vaandels, en rigtte aan hem een adres van gelukwensching. Tijdens de tweede restauratie, met eene jaarwedde ontslagen, leefde hij in de vergetelheid, en overleed te *Parijs* den 10 Januarij 1822. De graaf van *TILLY*, was een der beroemdste veldheeren van dat tijdvak.

Levendig is hij door al zijne krijgsmakkers betreurd.

TILLY. — Zie **TILLI**.

TIMANTES, een schilder van *Sicyon*, en volgens anderen op het eiland *Cythnos*, een der *Cycladische eilanden*, geboren, tijdgenoot van *PAMPHILUS*, leefde onder de regering van *PHILIPPUS*, vader van *ALEXANDER den grooten*. Deze schilder bezat de kunst der uitvinding. Hij is de vervaardiger der beroemde schilderij der *offerande van IPHIGENIA*, toenmaals als een meesterstuk der kunst beschouwd. [Deze schilderij bestond te *Rome*, ten tijde van *AUGUSTUS*. Na de hulpmiddelen der kunst te hebben uitgeput, om aan elken persoon het aan zijnen toestand passende karakter te geven, gevoelde *TIMANTES* dat zijn penseel ontoereikend was, om de vaderlijke droefheid uitte drukken, en hij schilderde *AGAMEMNON*, het aangezicht in de kleeding verborgen. *LE POUSSIN* heeft dit denkbeeld in zijne schilderij van *GERMANICUS* nagevolgd. *CICERO* en *QUINTILIANUS* hebben de redenaars aan het voorbeeld van *TIMANTES* herinnerd, om hun te leeren, dat bij zekere gelegenheden, eene edele verzwijging, krachtiger spreekt dan de nadrukkelijkste woorden. De overige schilderijen van *TIMANTES*, den *Cycloop*, *Palamedes*, *Ajax*, enz.; vermeerderden nog zijnen roem.] Hij behaalde den zegepalm op den beroemden *PARRHASIUS*, overwinnaar van *ZEUXIS* (zie *APELLES*, *PROTOGENES*).

TIMEUS of **TIMÆUS** van *Locri*, werd te *Locri*, in *Italië*, geboren, en studeerde, onder **PYTHAGORAS**. Men weet niet juist in welk jaar hij stierf; maar het is zeker, dat hij vóór **SOCRATES** leefde. Er bestaat nog onder zijnen naam eene kleine *Verhandeling over de natuurlijke gesteldheid der wereld*, in het dorisch dialekt geschreven. Men vindt dezelve in de *Werken* van **PLATO**, aan wien deze verhandeling het denkbeeld van zijnen *Timeus* ingaf. Men treft in deze verhandeling belangrijke bijzonderheden aan, die slechts de vrucht eener oorspronkelijke en versche overlevering der school van **PYTHAGORAS**, of van de beoefening der gewijde boeken zijn kan, zoo als de volgende zinsede over de erfzonde: » Van onze natuur brengen wij de ondeugden onzer voorouders mede ter wereld; hetwelk de oorzaak is, dat wij ons nooit van die kwade neigingen kunnen ontdoen, welke ons in den oorspronkelijken misslag onzer eerste ouders doen vervallen." Nog had men van den locrischen wijsgeer *Levensgeschiedenis van PYTHAGORAS*, waarover **SUIDAS** spreekt, doch die verloren is geraakt.

TIMEUS of **TIMÆUS**, een redkundige van *Tauromenia* in *Sicilië*, in het jaar 285 vóór J. C., werd door den tiran **AGATHOCLES** uit *Sicilië* verdreven. Hij maakte zich eenen beroemden naam door zijne *Algemeene geschiedenis van Sicilië*, en door zijne bijzondere *Geschiedenis des oorlogs van*

PYRRHUS. **DIODORUS** van *Sicilië* prijst zijne naauwkeurigheid in de bijzonderheden, waarin hij zijne boosaardigheid tegen **AGATHOCLES** en zijne overige vijanden niet kon voldoen. Nog heeft hij werken over de redeneerkunde geschreven; maar al deze voortbrengselen zijn voor de nakomelingschap verloren gegaan.

TIMOCREON, een kluchtdichter van *Rhodus*, bloeide omtrent het jaar 476 vóór J. C., is bekend door zijne gulzigheid, en door zijne schampere verzen tegen **SIMONIDES** en **THEMISTOCLES**. Men heeft van dezen hekeldichter slechts eenige fragmenten in het *Corpus poëtarum græcorum*, *Geneve*, 1606 en 1614, 2 dl.ⁿ in fol. Men heeft voor hem het volgende grafschrift vervaardigd:

Multa bibens, et multa vorans, male denique dicens
Multis, hic jacet Timocreon Rhodius.

TIMOLEON, een Corintisch veldheer, ziende dat zijn broeder **TIMOPHONUS** de opperste magt overweldigde, deed hij, door zijnen anderen broeder **SATYRUS** ondersteund, hem van het leven berooven. De Syracusers, door **DIONYSIUS den jonge** en door de Karthagers gewelddadig bestuurd, wendden zich in het jaar 343, vóór J. C. tot de Corinthers, die hun **TIMOLEON**, met slechts tien schepen; en op zijn hoogst duizend soldaten zonden. Deze veldheer trok onverschrokken *Syracusa* te hulp, en bevrijdde de stad van de overmagt van **DIONYSIUS**, en van het geweld der Karthagers. Hij bragt het

overige zijns levens, met zijne vrouw en kinderen te *Syracusa* door, zonder eenige zucht om te heerschen. Na zijnen dood rigtte men te zijner eer een heerlijk gedenkteeken op, op het openbare plein van *Syracusa*, dat naar hem genoemd werd. (Men zie de *Reize van den jongen ANACHARSIS*, en de treurspelen van LAHARPE en CHÉNIER).

* TIMOMACHUS, een beroemde schilder der oudheid, te *Byzantium* geboren, kwam te *Rome*, ten tijde van JULIUS CÆSAR, alwaar hij eenen grooten roem verwierf. Hij vervaardigde een aantal stukken, welke men vergeleek met die van PARRHASIUS, ZEUXIS en APPELLES. Zijn meesterstuk was de GORGONA. Ook werden op prijs gesteld zijne IPHIGENIA en zijnen ORESTES. Een AJAX en eene MEDEA, welke hij aan JULIUS CÆSAR aanbood werden door dien dictator met 80 gouden talenten, die, volgens de berekening van pater HARDOUIN, 192,000 fransche livres uitmaken, betaald. Deze schilderijen werden te *Rome* in den tempel van VENUS geplaatst.

TIMON, de zwartgallige, of de menschenhater, een berucht Athener, in het jaar 420 vóór J. C.; ontvlugtte de menschelijke zamenleving, even gelijk men een woud ontvlugt, dat met wilde dieren is opgevuld. Hij had echter eenen vriend, APÉMANTUS genaamd, aan wien hij zich, wegens overeenstemming van karakter verbonden

had. Toen deze eens op den feestdag der schimmen, bij TIMON den avondmaaltijd nuttige en uitriep: *Dierbare TIMON, hoe aangenaam schijnt mij deze maaltijd!* — antwoordde hij hem: *Ook aan mij, indien gij er niet waart.* Dezelfde APÉMANTUS vraagde hem eens, waarom hij ALCIBIADES zoo teederlijk bemindde? *Omdat ik*, antwoordde hij hem, *voorzie, dat hij eenmaal de oorzaak van den ondergang der Atheners zal zijn.*

TIMON (SAMUËL), te *Thurna*, in het graafschap *Trencsen* in *Hongarijē*, geboren, werd Jesuit in 1693. Na de wijsbegeerte te hebben onderwezen, wilde hij zich aan de moeilijke bediening van missionaris in zijn vaderland toewijden; maar zijne wankelbare gezondheid hield hem aan zijne studeerkamer gehecht, waarin hij niet ophield aan de geschiedenis van zijn land werkzaam te zijn. Hij overleed te *Caschau* of *Cassovia*, den 7 April 1736, in den ouderdom van 61 jaren. De gedenkstukken zijner inspanning zijn: 1.º *Celebriorum Hungariæ urbium et oppidorum chorographia*, *Tirnav*, 1702, in 4.to GABRIËL SZERDAHELYI, mede een Jesuit, heeft er eene vermeerderde uitgave van geleverd, *Weenen*, 1718, in 4.to, *Caschau*, 1732, en *Tirnav*, 1770, in 4.to; — 2.º *Epitome rerum Hungaricarum*, *Caschau*, 1736, in fol. Dit is eene beknopte tijdrekenkunde der koningrijken *Hongarijē*, *Dalmatië* en *Croatië*; — 3.º *Imago antiquæ Hungariæ*, *Caschau*,

1733, in 8.vo; — 4.º *Imago novae Hungariae, Caschau, 1734*, in 8.vo Deze beide werken zijn gezamenlijk uitgegeven te *Weenen*, 1754, 1 dl. in 4.to; — 5.º *Bijvoegsel tot de beide voorgaande werken, 1735*, in 8.vo; — 6.º *Beschrijving van de Theiss en de Vag*, rivieren van *Hongarijë*, 1735; — 7.º *Purpura Pannonica, Tirnau, 1715*, en met bijvoegselen, *Caschau, 1745*. Dit is eene geschiedenis der Hongaarsche kardinalen; — 8.º *Annales regni Hungariae*, zijnde een vervolg der *Geschiedenis van Hongarijë*, door ISTHUANFI, tot het jaar 1662. De nieuwere geschiedschrijvers van dat koningrijk, zoo als FRANCISCUS KAZY en STEPHANUS KAPRINAI, hebben van dit werk gebruik gemaakt, hetwelk in handschrift is gebleven.

TIMOPHANES. — Zie TIMOLEON.

TIMOTHEUS, een Atheensch veldheer, zoon van CONON, een beroemd' generaal, trad, wat den moed betreft, in het voetspoor zijns vaders, en overtrof hem in welsprekendheid en in staatkunde. Hij maakte zich meester van *Corcyra*, en behaalde op de Lacedemoniërs, in 376 vóór J. C., eenen beroemden zeeslag. Hij nam vervolgens *Torone* en *Podidæa* in, bevrijdde *Cyzicus*, en voerde met IPHICRATES en CHARÈS het bevel over de Atheensche vloot. Toen deze laatste vlootvoogd, den vijand gedurende eenen hevigen storm had willen aantasten, en TIMOTHEUS zich daartegen verzette,

liet hij hem door het volk tot eene boete van 100 talenten veroordeelen. Buiten staat om eene zoo zware boete te betalen, nam TIMOTHEUS de wijk naar *Chalchis*, alwaar hij overleed. Toen CHARÈS eens aan de Atheners de wonden toonde, die hij ontvangen had, terwijl hij het bevel over de legerscharen voerde, antwoordde hem TIMOTHEUS: » En ik heb mij altijd geschaamd, als een pijl digt in mijne nabijheid kwam nedervallen, daar ik mij dan steeds verbeeldde, mij, als jongeling, en meer dan het aan het hoofd van zulk een groot leger betaamde, aan het gevaar te hebben blootgesteld.»

TIMOTHEUS, een toonkunstig dichter, te *Miletus*; eene Jonische stad in *Carië*, geboren, muntte uit in het lierdicht en de drinkliederen; maar het was vooral op de toonkunst dat hij zich toelegde. Hij werd de bekwaamste citer-speler, en voegde zelfs, in navolging van THERPANDER, snaren bij dit instrument, hetwelk op nieuw bij het volgend besluit der Lacedemoniërs, ons door BOËTIUS bewaard, veroordeeld werd: *Wijl TIMOTHEUS, uit Miletus, in onze stad gekomen, er de oude toonkunst hoon heeft aangedaan; daar hij, onder de verachting der lier met zeven snaren, en er een groeter getal bijvoegende, de ooren der jeugd heeft gekwetst; naardien hij door de meerderheid van snaren, en de invoering van nieuwe zangwijzen, in plaats van eene eenvoudige en bondige muziek, eene*

opgesmukte, krachteloze, kakelbonte heeft daargesteld, terwijl hij de schoonheid der modulatie, in aanstootelijke overgangen, verre van de welluidendheid verwijderd, doet bestaan; daar hij tot de spelen van CÉRÈS te Eleusis uitgenoodigd, dichtelijke sieraden heeft willen invoeren, die de dichtkunde ontsieren, en hij het kraambed van SEMELÈ op eene voor jongelieden ergerlijke wijze heeft voorgesteld: zoo heeft men noodig geoordeeld, dat de koningen de zaak in overweging namen en dat de ephoren (regters) TIMOTHEUS laakten, en hem noodzaakten, om van zijne lier met elf snaren, de overtollige weg te nemen, en er slechts zeven op te laten, opdat iedereen getuige van de gestrenge policie der stad, zich wachte in Sparta iets in te voeren, in strijd met de goede zeden; en opdat de beroemdheid der spelen niet gestoord worde. Een Fransche wijsgeer heeft op dit besluit de volgende aanmerking gemaakt: » Wij zijn er thans verre van verwijderd, om aan de toonkunst dien invloed op de zeden toe te schrijven. De muziek van LULLI, eenvoudig, natuurlijk, overeenkomstig het karakter en het dichtelijke onzer taal, die muziek, welke den wellust der Franschen in de eeuw van hunnen roem uitmaakte, is vervangen door eene moeilijker, ingewikkelder en geleerder muziek, zonder dat de overheden zich tegen de nieuwigheden van RAMEAU verzet hebben; deze groote man heeft zich op zijne beurt zien verdringen, door de

Italiaansche kluchtspelers (*Bouffons*). GLÜCK heeft eindelijk op RAMEAU en op genoemde kluchtspelers gezegevierd; het bestuur heeft in al deze veranderingen niet anders gezien, dan de verschillende trappen, langs welke eene kunst hare volmaaktheid bereikt. Wie weet echter, of het niet die schitterende en verwijfde muziek der Italianen is, in Frankrijk met zoo veel geestdrift onthaald, die veel heeft bijgedragen, om onder de natie die pracht, die weekelijkheid, dien geest van verstrooijing in te voeren, welke haar reeds sedert lang onteert? J. J. ROUSSEAU was bijna van hetzelfde gevoelen, toen hij zeide, dat wij geene muziek hadden, en dat, mogten wij er eenmaal eene hebben, zulks zoo veel te erger voor ons zoude zijn." PLATO zou deze aanmerking niet tegengesproken hebben, daar hij van gevoelen was, dat men de nationale muziek niet kan veranderen, zonder de openbare staatsregeling in gevaar te stellen. Men wil dat het TIMOTHEUS was, die de chromatische wijze in de muziek invoerde, en die de oude eenvoudige en vereenigde wijze van zingen, in eene nieuwe zeer zamengestelde wijze veranderde. Hij bloeide omtrent het jaar 340 v. J. C.

TIMOTHEUS, een Ammoniet, veldheer der troepen van ANTIOCHEUS-EPIPHANES, leverde verscheiden veldslagen aan JUDAS den Maccabeër, en werd door dit groot legerhoofd steeds overwonnen. Na het verlies van den laatsten

veldslag, waarin zijn leger geheel in de pan werd gehakt, vlugtte TIMOTHEUS, met CHEREAS, zijnen broeder naar *Gazara*, en werd aldaar gedood. — Er was een andere, van denzelfden naam, mede veldheer der troepen van ANTIOCHUS, die, na een magtig leger aan gene zijde der *Jordaan* bijeengetrokken te hebben, door *Judas den Machabeër*, en zijnen broeder *JONATHAS* overwonnen werd, welke beide veldheeren geheel zijn leger versloegen. Nadat TIMOTHEUS in de handen van *Dositheus* en *Sosipater* was gevallen, zoo smeekte hij hen, hem in het leven te sparen, en verbond zich daarvoor om aan al de gevangene joden de vrijheid te schenken: zij gaven dus ook aan hem de vrijheid weder.

TIMOTHEUS (*Heilige*), leerling van den H. *PAULUS*, was van *Lystra*, eene stad in *Lycaonië*; zijn vader was een heiden, en zijne moeder, *Eunice*, eene jodin. Nadat de apostel te *Lystra* gekomen was, verbond hij TIMOTHEUS, op de getuigenis der broeders, aan zich, en besneed hem, opdat hij aan het heil der joden zou kunnen arbeiden. De leerling werkte, onder zijnen meester, met ijver aan de voortplanting van het evangelie. Hij volgde *PAULUS* overal op zijne predikingen, en bewees hem groote diensten. Toen de apostel der heidenen, in 64 te *Rome* terugkwam, liet hij TIMOTHEUS te *Efese*, ten einde voor die kerk, waarvan hij de eerste bisschop werd, zorg te dragen.

XXIII DEEL.

Hij schreef hem omtrent het jaar 66 uit *Macedonië*, den eersten brief die zijnen naam draagt, en waarin hij hem in het algemeen de pligten van zijn ambt voorschrijft. Toen de apostel kort daarna weder te *Rome* was aangekomen, en zich nabij den dood achtte, schreef hij aan zijnen geliefden leerling den tweeden brief, welken men als zijn testament beschouwt. Dezelve is, even als de eerste, vol uitmuntende voorschriften voor de bedienaars der Kerk. Men geloofst dat TIMOTHEUS, door *PAULUS* naar *Rome* beroepen, aldaar kwam, en getuige van den marteldood diens grooten apostels was. Hij kwam vervolgens te *Efese* terug, en ging voort, onder het gezag van den H. *JOANNES*, die het bestuur over al de kerken van *Azië* had, die kerk als bisschop te leiden. Men is van gevoelen, dat hij, toen hij zich tegen het vieren van een goddeloos feest, ter eere van *DIANA*, wilde verzetten, in het jaar 97 door de heidenen gesteenigd werd.

TIMOTHEUS I, patriarch van *Alexandrië*, in het jaar 380, overleed vijf jaren later; is voornamelijk bekend door eenen geloofwaardigen *Brief*, door *BALSAMON* tot ons gekomen. Men schrijft hem ook eenige *Levens* der heiligen toe.

TIMOTHEUS, patriarch van *Konstantinopel*, in de 6.^e eeuw, heeft ons nagelaten eene goede *Verhandeling over de middelen om de kettters tot het geloof te*

rugtebrengen, en over de *Wijze van zich te gedragen, ten opzichte van diegene, welke zich bekeerd hebben*. COTELIER heeft dit werk in zijne *Monimenta-græca* opgenomen.

TIMUR. — Zie TAMERLAN.

TINDAL (MATTHEWS), in 1656, in de provincie *Devonshire*, in *Engeland* geboren, studeerde onder zijnen vader, die in zijne geboorteplaats predikant was, en werd in den ouderdom van 17 jaren, naar het collegie van *Lincoln*, te *Oxford*, gezonden. Na tot doctor in de regtén te zijn bevorderd, nam hij dienst, onder de troepen van koning JACOBUS. Toen deze vorst ontroond was, gaf TINDAL ten gunste van het bestuur een aantal werken uit, die hem eene jaarwedde van 200 ponden sterlings verschaften, welke hij genoot tot aan zijnen dood, in Augustus 1733, te *Londen* voorgevallen. Hij was eene eerlooze omkoopelijke ziel, die steeds de partij van den sterkste koos: beurtelings catholijk en protestantsch; een voorstander van JACOBUS, zoo lang als hij regeerde, en zijn lasteraar zoodra men hem den scepter had ontnomen. De *Britsche Biographie* zegt, dat hij wegens zijne zeden, in eenen slechten naam stond. Men heeft van hem een goddeloos werk, getiteld: *Christianity as old as the creation etc. (Het christendom zoo oud als de wereld, of het Evangelie, eene tweede uitgave van de godsdienst der natuur)*, 1730, in 4.to, en in 8.vo JOAN-

NES CONYBEARE, JACOBUS FOSTER en JOANNES LELAND hebben tegen dit slecht beredeneerde en slecht ontworpen werk, met nadruk geschreven. POPE heeft hetzelfde, in zijnen *Dunciade*, naar verdienste behandeld.

* TINEVILLE (ANTONIUS), een kweekeling van den beroemden DENINA, te *Turin*, in 1761 geboren, was hoogleeraar in de schoone letteren te *Mont-Caller*, en maakte zich beroemd door zijne werken. Hij omhelsde de beginselen der Fransche omwenteling, en stookte in de hoofdstad verscheiden volksbewegingen aan. Genoodzaakt om de vlugt te nemen, hield hij zich gedurende eenigen tijd verborgen, verscheen weder te *Turin*, en stelde zich andermaal aan het hoofd der misnoegden. Ten gevolge van eenen opstand werd hij in hechtenis genomen, en in 1797, gefusileerd. Men heeft van ANTONIUS TINEVILLE: 1.º *Verhandelingen*; — 2.º *Gedichten*, die bevalligheid met warmte vereenigen; — 3.º *Piemontesche levensbeschrijvingen*, 6 dl.ⁿ in 8.vo

TINMOUTH (JOANNES DE), een monnik van *St. Alban* in *Engeland*, bloeide in 1370. Hij heeft de *Levens* beschreven van honderd zeven- en vijftig, Britsche, Engelsche, Schotsche en Iersche heiligen, en zijn werk getiteld: *Sanctilogium*. Men bevaart hetzelfde in handschrift in de bibliotheek van *Lambeth*, en in de Cottoniaansche bibliotheek.

* TINSEAU (JOANNES ANTONIUS),

een godvruchtige en geleerde prelaat, den 20 April 1697, te *Besançon* geboren, verwierf, nog jong zijnde, het vertrouwen van den aartsbisschop ANTONIUS PETRUS II van *Grammont*, die zich met betrekking tot de zorg van het bestuur van het diocees van *Besançon*, op hem verliet. In 1745, werd hij tot het bisdom *Belly* beroepen, alwaar hij de oude tucht deed herleven; hij hield jaarlijks synodale vergaderingen, waarvan hij de besluiten onder dezen titel in het licht gaf: *Statuta Synodalia diocesis Bellicensis edita et promulgata in Synodis diocesanis annorum, 1746, 1747, 1748 et 1749, Lyon, 1749*, in 12.mo TINSEAU werd in 1751, op den stoel van *Nevers* verplaatst, en overleed aldaar in 1782, den roem nalatende van eenen volijverigen en liefdadigen herder.

* TINSEAU D'AMONDANS (KAREL MARIA THERESIA LEO), veldmaarschalk der genie, uit dezelfde familie als de voorgaande, te *Besançon*, den 19 April 1749 geboren; was nog slechts luitenant, toen hij in 1773, tot lid der akademie van wetenschappen werd verkozen. Hij nam een levendig aandeel aan de beraadslagingen der kamer des adels van *Franche-Comté*, in 1788, te *Quingey* vergaderd, en werd, met drie andere afgevaardigden, door haar belast, om naar *Versailles* eene memorie overtebrengen, bevattende nadrukkelijke vertoogen tegen de gevaren van het door het ministerie gevolgd

stelsel. TINSEAU D'AMONDANS ontweek zijn vaderland in 1791, en vereenigde zich te *Worms* met den prins van *Condé*. Hij gaf een protest in het licht tegen elke hervorming, maakte den veldtogt van 1792 mede, verdedigde *Toulon*, tegen het republikeinsche leger, bezocht vervolgens *Engeland*, *Opper-Italië*, *Zwitserland*, en begaf zich weder naar het leger van CONDÉ. Toen in 1795, de koning van *Pruisen*, door het verdrag van *Bazel*, de republiek erkend had, stelde TINSEAU in een publiek gemaakt geschrift voor, om die vorsten van hunne regten vervallen te verklaren, welke voortaan met *Frankrijk* zouden onderhandelen. Na zich naar *Besançon* te hebben begeven, wilde hij aldaar eenen opstand ten voordeele van het koningschap uitlokken; maar hij zag zich genoodzaakt de vlugt naar *Zwitserland* te nemen; andermaal verscheen hij onder de banier van CONDÉ, en maakte de veldtogten mede van 1796 en 1797. Hij ontving het kruis van den H. LOBEWIJK, en den rang van majoor, daarna dien van luitenant-kolonel der genie. Na de afdanking van het leger des prinsen, begaf hij zich naar *Engeland*, ontving belooningen van het kabinet van *St. James*, voor de gewichtige diensten, welke hij bewees, door op nieuw in *Italië*, in hoedanigheid van chef van den staf van *Suwarow*, te strijden. In *Engeland* teruggekeerd zijnde, benoemde de graaf van *Artois* hem tot zijnen ad-

judant. Hij bevond zich in *Portugal*, toen de Franschen er in doordrongen, en zag eerst in 1816 den geboortegrond weder. Sedert eenigen tijd tot den rang van veld-maarschalk der genie verheven, bewoonde hij, na zijn ontslag te hebben bekomen *Montpellier*, en overleed aldaar den 21 Maart 1822. Van zijne talrijke geschriften willen wij de volgende aanhalen: 1.º *Essai etc.* (Proeve over de beide verklaringen des konings), van den 23 Junij 1789, Worms en Coblenz, 1791, in 8.vo; — 2.º *Mémoire etc.* (Verhandeling over den staat des legers van CONDÉ), in *Duitschland*, 1796, in 8.vo; — 3.º *Précis etc.* (Beknopt geschiedkundig verslag van het beleg van Toulon), Londen, 1794, in 8.vo; — 4.º *Apologie etc.* (Verdediging der Fransche uitgewekenen), Londen, 1804, in 8.vo; — 5.º *Essai etc.* (Proeve over de staatkundige betrekkingen tusschen Rusland en Frankrijk), Londen, 1805, in 8.vo; — 6.º *Statistique etc.* (Staatsbeschrijving van Frankrijk), Londen, 1805, in 8.vo; — 7.º *Examen etc.* (Onderzoek naar den staat- en krijgskundigen toestand, waarin de vastelandsvrede Europa, met betrekking tot Frankrijk, zal verplaatsen), Londen, 1803, in 8.vo

TINTORETTO (JACOBUS REBUSTI, bijgenaamd), een beroemde Italiaansche schilder, te *Venetie*, in 1512 geboren, werd TINTORETTO bijgenaamd, wijl zijn vader een verwer was. Hij stelde zich in zijne studiën voor, om

MICHAËL ANGELO in de teekening, en TITIAN in het koloriet te volgen, dit plan, verwierf hem eene manier, waarin het edele, het vrije en het bevallige vereenigd waren. Zijne penseelstreken zijn stout, zijn koloriet frisch. Hij is gewoonlijk geslaagd in zijne vleeschkleuren, en heeft de praktijk van het schaduwlicht volkomen wel begrepen. Zijne standen maken dikwerf een groot uitwerksel, maar zijn ook dikwerf buitengemeen, ja zelfs overdreven tegenstrijdig. Zijne verbazende gemakkelijkeid om te schilderen, heeft hem een aantal werken doen ondernemen, die niet alle even goed zijn, hetwelk van hem heeft doen zeggen, dat hij drie penseelen had, een van goud, een van zilver en een van ijzer. TINTORETTO overleed in 1564. RIDOLFI heeft zijn leven beschreven. Men ziet in het museum van *Parijs* zes schilderijen van dezen meester: twee zijn eenvoudige schetsen; de andere bestaan in drie portretten, waarvan een van den schilder, door hemzelf vervaardigd; en SUZANNA in het bad. — Zijn zoon DOMINICUS TINTORETTO, te *Venetie*, in 1637 in den ouderdom van 75 jaren overleden, slaagde in het portret, even als zijne dochter MARIA, in 1560 geboren, en in 1590 overleden [de laatste was steeds in mannelijk gewaad vermomd, ten einde op deze wijze haren ouden vader beter behulpzaam te kunnen zijn].

* TIPALDI (JOANNES ANDREAS), een oorspronkelijke Griek, op

het eiland en in de stad *Scio* geboren, kwam te *Rome*, alwaar hij Jesuit werd. Met het onderwijs der H. Schrift belast, nam hij die betrekking gedurende verscheiden jaren, in het Romeinsch collegie waar. Hij schreef een werk, waarin hij aan zijne schismatieke landgenooten, de noodzakelijkheid trachtte te doen begrijpen om zich met de roomsche Kerk te vereenigen: dit werk voert ten titel: *La Guida alla vera chiesa di GIESU CHRISTO, proposta principalmente ai seguaci di Fozio, come utile per ricondurre alla medesima ogni traviato, e di profitto ad ogni vero fedele, Rome, 1757*, 3 dl.ⁿ, een zeer geacht en geprezen werk door den schrijver der *Storia letteraria d'Italia*, die er een goed uittreksel van levert in het 5.^e en 6.^e dl., en die er op eene even voordeelige wijze van spreekt, in zijne *Annali letterari d'Italia* 2.^e dl., bladz. 369. Pater TIPALDI overleed in zeventigjarigen ouderdom, in het Romeinsch collegie, in 1760.

TIPHAIGNE DE LA ROCHE (KAREL FRANCISCUS), een geneesheer der faculteit van *Caën*, en lid der akademie van *Rouanen*, te *Montebourg*, in het diocees van *Coutances* geboren, overleed in 1774, in het 53.^e jaar zijns ouderdoms. Hij was zeer wel met zijne kunst bekend, en met de kunde eens geneesheers paarde hij de bevalligheden van eenen geestigen en vrolijken letterkundige. Hij bragt een gedeelte zijns levens te *Parijs* door, al-

waar hij verschillende geschriften in het licht gaf. De voor naamste zijn: 1.º *l'Amour etc. (De ontsluitende liefde enz.)*, 1751, in 12.mo; — 2.º *AMILEA, of het Zaad der menschen*, 1754, in 12.mo; eene geestige critiek van de belagchelijkheden, der kunstenaars, geleerden, voornamelijk der natuurkundigen, stelselmakers enz.; — 3.º *Bigarrures, etc. (Wijsgeerige verscheidenheden)*, 1759, 2 dl.ⁿ, in 12.mo; — 4.º *Essai etc. (Proeve over de huishoudelijke geschiedenis der westelijke zeeën van Frankrijk)*, 1760, in 8.vo Men ontwaart in dit werk alom den goeden burger en den bekwamen natuurkenner; — 5.º *Giphantie*, 1760, 2 dl.ⁿ in 8.vo, in het Engelsch vertaald, en te *Londen*, in 1761 gedrukt. Ook heeft hij eene nieuwe uitgave van het *Woordeboek* van FURETIÈRE geleverd.

TIPHAINE (CLAUDIUS), een Jesuit, te *Parijs*, in 1571, geboren, onderwees in zijne maatschappij de wijsbegeerte en de godgeleerdheid. Zijne deugden en bekwaamheden maakten hem de eerste posten zijner orde waardig. Hij werd rector der collegien van *Reims*, *Metz*, *Lastéche*, *Pont-à-Mousson*, en provinciaal van *Champagne*. Hij is bekend door eenige geleerde werken: 1.º *Avertissement etc. (Waarschuwing aan de ketters van Metz)*; — 2.º *Declaratio et defensio scholasticæ doctrinæ sanctorum patrum et doctoris Angelici de Hypostasi, seu Persona etc.*, *Pont-à-Mousson*, 1634, in

4.to; — 3.º eene Verhandeling *de Ordine, seu de priori et posteriori, Reims, 1640*, in 4.to Ofschoon Jesuit zijnde, verdedigde hij het gevoelen der thomisten betrekkelijk de genade, hij stond daarom bij zijne maatschappij, die hem in 1641 verloor, niet minder in achting. Hij overleed te *Sens*, den roem nalatende van eenen man vol godsvrucht en zachtmoedigheid.

* TIPPO-SAIB, of TIPPO-SAHEB, laatste nahab of sultan van *Maissour* of (volgens de Engelsche spelling) *Mysore*, was de zoon van HYDER-ALI, en werd in 1749 geboren; hij droeg eerst den naam van FETH-ALY-KHAN, en ontving later dien van TIPPO-SAHEB. Na den dood van zijnen vader, beklom hij, in 1782, den troon, en zette den oorlog tegen de Engelschen voort, dien zij onder het vorige bestuur begonnen hadden. Deze maakten zich in het begin van 1783 meester van *Onor, Condapour, Mangalora, Bednor* en *Anampour*. Maar de Indische vorst, aan het hoofd van vijf-en-twintig duizend man, waaronder een corps van duizend Franschen, behaalde vervolgens eenige voordeelen. De oorlog eindigde in 1784, door den vrede van *Mangalora*, eenigen tijd na dien van *Versailles* tusschen hetzelfde volk en de Franschen gesloten. Tippo handhaafde vervolgens de onafhankelijkheid in zijne staten, ondanks al de magt van den grooten Mogol. In den oorlog over de onafhankelijkheid van *Amerika*, verbond hij zich met *Frankrijk*

tegen de Engelschen, en behaalde op hen belangrijke overwinningen. Hij zond in 1788 aan *Lodewijk XVI*, afgezanten om hem hulp te vragen, maar men bepaalde er zich bij, hen prachtiglijk te ontvangen, en hun feesten te geven, en, nadat de vrede met *Engeland* gesloten was, verleende men hun geenerlei wezenlijke hulp. In het begin der omwenteling begaven zich verscheiden Franschen naar de hoofdstad van TIPPO-SAIB, vereenigden zich met hunne landgenooten, welke het lot des oorlogs naar die landen had gevoerd, en gezamenlijk vormden zij eenen club, waarvan het doel was de Jakobijnsche stellingen in *Indië* intevoeren, en alle vorsten te verdelgen, met uitzondering echter van den *burgervorst, Tippo den overwinnaar, den bondgenoot en vriend der Fransche republiek, zijne volle nicht*; deze waren de belagchelijke titels, door den club van *Seringapatam* aan den Indischen despoot gegeven. Maar noch deze club, noch de grondbeginselen dier hervormende patriotten, waren een bolwerk sterk genoeg, om de Engelschen te bedwingen, die van dag tot dag vorderingen maakten. Een leger zou nuttiger zijn geworden, dan al de ontwerpen eener hersenschijnmige *gelijkheid en vrijheid*. Tippo telde niet meer dan verliezen, en den 9 Junij 1790, werd hij in den slag van *Travancore* geheel verslagen. Hij streed in denzelven met zijne gewone dapperheid, terwijl twee olifanten onder hem gedood werden, en

hij er zijne juweelen, zijnen draagstoel, en zijnen tulband bij verloor. Gedurende het einde van dit jaar leverde hij verscheiden gevechten zonder gevolg; en toen hij zich den 21 Maart 1791, door een Engelsch legercorps bezet vond, zag hij de stad *Bengalore* innemen, zonder dezelve te hulp te kunnen komen; zijn veldheer *KILLODAN* sneuvelde, terwijl hij op de bres streed. In 1792, behaalde *CORNWALLIS* eene andere beslissende overwinning, die *TIPPO-SAIB* noodzaakte den vrede te vragen. Hij werd hem kortstondiglijk, niet dan door groote opofferingen verleend. Hij moest aan de Engelschen drie millioenen ponden sterlings betalen, hun verscheiden sterke steden overgeven, en hun twee zijner jongste zonen als gijzelaars laten. Maar daar de Engelsche maatschappij steeds eenen vijand vreesde, die vroeg of laat zich over zijne nederlagen kon wreken, zoo deed zij in 1799 de oorlogsfakkelt weder ontsteken. *TIPPO-SAIB* vereenigde in den haast al de troepen, die hem overbleven; zijne pogingen waren vruchteloos, en het rijk van *Mysore* werd in weinige maanden veroverd. De keizer sloot zich in *Seringapatam* op, welke plaats weldra werd aangevallen; zijne verdedigers boden den moedigsten tegenstand. *TIPPO* streed met hen, en gaf hun het voorbeeld der grootste onversaagdheid. De Engelschen, door den generaal *HARRIS* aangevoerd, drongen stormenderhand de stad binnen;

en terwijl zij alom den ongelukkigen *TIPPO* zochten, vonden zij zijn lijk, onder een' hoop gesneuvelden (4 Mei 1799). Meer soldaat dan veldheer, bezat hij de dapperheid zijns vaders, zonder zijne talenten te bezitten. De kosten, waartoe hem een langdurige oorlog had medegegelslept, hadden hem genoodzaakt nieuwe belastingen van zijne volken te vorderen; hetwelk een aantal misnoegden maakte. Dikwerf werden deze belastingen niet naauwkeurig betaald, en dan leden de soldaten er onder; en terwijl zij zich zonder hunne gewone soldij zagen, verliet een groot gedeelte derzelve zijne vaandels. Deze souverein beminde de letteren en kunsten. Hij had eene kostbare bibliotheek verzameld, verschillende werken in de sanscritische taal bevattende, welker oorsprong tot de 10.^e eeuw opklom; verder vertalingen van den *Koran*, in al de talen van het Oosten; eene geschiedenis in handschrift, van de overwinningen der Mogolsche Tartaren, tijdens den inval in *Indië* door *TAMERLAN*, in 1397; geschiedkundige gedenkschriften over *Indostan*, tijdens de heerschappij der Mogollen, onder den sultan *BABEL*, in 1525. De Engelschen hebben deze bibliotheek aan de zorgen der akademie van *Calcutta* toevertrouwd. Dezelve kan dienen om een groot licht over de geschiedenis van het Oosten te verspreiden. Men heeft te *Londen* in 1811, in het licht gegeven: *Uitgezochte Brieven* van *TIPPO-SAIB*, en *J. MICHAUD* heeft

in het Fransch in het licht gegeven: *Geschiedenis van de opkomst en den val van het rijk van Mysore, onder de regeringen van HYDER-ALI en TIPPO-SAIB, Parijs, 1801, 2 dl.ⁿ, in 8.vo* DE JOUY heeft over TIPPO-SAIB een *Treurspel* vervaardigd, in 1812, op het Fransch tooneel uitgevoerd, en in hetzelfde jaar gedrukt; hetzelfde wordt voorafgegaan door eene levensschets, en het portret van den Indischen vorst.

* TIRABOSCHI (GIROLAMO of HIERONYMUS), te Bergamo, den 23 December 1731 geboren, begaf zich in de orde der Jesuiten, en onderwees met roem de wel sprekendheid te Milane. In 1770 werd hij prefekt der bibliotheek van Modena, en overleed den 3 Junij 1794. De hertog van Modena had hem met den titel van ridder en raadsheer vereerd, en hem op den lijst zijner adellijken doen inschrijven. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Verhandeling over de oude orde der verootmoedigden, Milane, 1766, 3 dl.ⁿ, in 4.to*; — 2.º *Storia della letteratura Italiana of Geschiedenis der oude en nieuwere Italiaansche letterkunde, Modena, 1771—1782, 13 dl.ⁿ, in 4.to*, nieuwe uitgave, 1787—1793, 16 dl.ⁿ, gr. in 4.to Dit werk, dat zijn schrijver in den rang der beroemdste critici en letterkundigen heeft geplaatst, is herdrukt te Venetië, 1795, 16 dl.ⁿ, in 8.vo, te Florence en Pisa, 1805—1813, 20 dl.ⁿ, in 8.vo; hetzelfde vindt, in veel omvattende geleerdheid, naauw-

keurigheid en volledigheid, zoo min als in schoonheid van stijl, welligt geene wederga, en loopt van het begin der wetenschappelijke beschaving in Italië tot het jaar 1700; — 3.º *Bibliotheek der schrijvers van Modena, 1781, 6 dl.ⁿ, in 4.to*; — 4.º *Geschiedkundige gedenkschriften betreffende Modena, 1793—1794, 5 dl.ⁿ, in 4.to*

TIRAQUEAU (ANDREAS), burgerlijk-officier van Fontenay-le-Comte, zijne geboorteplaats, werd raadsheer bij het parlement van Bordeaux, later bij dat van Parijs. Hij werkte met ijver, om de pleitzaal van die haarkloverijen te zuiveren, welke er in gedrongen waren, en beedeelde het regt met eene niet zeer gewone regtschapenheid. FRANCISCUS I en HENDRIK II bedienden zich van hem in verscheiden zeer belangrijke aan gelegenheden. Hij overleed, hoog bejaard, in 1558. Men heeft van hem: 1.º *eene Verhandeling des Prerogatives etc. (Over de voorregten van den adel)*, 1543, in fol.; — 2.º *du Retrait etc. (Over de benadering of benaasting)*; — 3.º *Commentariën op Alexander ab Alexandro, Leyden, 1673, 2 dl.ⁿ, in fol.*; — 4.º *Traité etc. (Verhandeling over de huwelijks-wetten)*, 1515, in 4.to; en verscheiden andere werken, die gezamenlijk, in 5 dl.ⁿ in fol. zijn uitgegeven, 1574.

TIRIN (JACOBUS), een Jesuit, te Antwerpen, in 1580 geboren, hoogleeraar der H. Schrift, eerste overste van het professie-huis

van *Antwerpen*, en directeur van het huis in *Holland*, den 14 Julij 1636 overleden, is zeer bekend door een *Commentarium* op den geheelen bijbel, 2 dl.ⁿ, in fol. bij herhaling herdrukt. Het is uitgebreider dan dat van *MÉNOCHIUS*, en ofschoon minder geacht, is het nuttig voor degene, die zonder zich aan de verschillende tekstverklaringen te hechten, het enkel om den zin van den tekst te te doen is, zoodanig als dezelve door de kerkvaders en schriftuitleggers verklaard is. Men vindt er aan het einde een *Index controversiarum*, een methodisch en bondig werk; en aan het hoofd eene goede kaart van het *Heilige land*; eene op eene gemakkelijke wijze verdeelde *Tijdrekenkunde*, voorreden over de oude gewigten en munten der Hebreërs, Grieken en Romeinen, vergeleken met die der Italianen, Spanjaarden, Franschen, enz.

TIRO (*TULLIUS*), een vrijgemaakte slaaf van *CICERO*, verdiende door zijne goede hoedanigheden de vriendschap zijns meesters. Er bestaan nog verscheiden brieven van dezen redenaar, waarin hij zijne ongerustheid te kennen geeft, welke hem de gezondheidstoestand van *TIRO* berokkende, dien hij te *Patras*, in *Achaaje* ziek had achter gelaten, en waaruit blijkt, hoe weinig hij voor hem kosten ontzag, en met welken nadruk hij hem zijnen vrienden aanbeval. *TIRO* vond bij de Latijnen de wijze uit, om met verkortingen

te schrijven. Hij wordt voor den eersten invoerder der letterteekens gehouden, welke de Romeinen *notæ* noemden, door middel van welke men even zoo snel schreef als men sprak. Degene die op deze wijze schreven, werden *notarii* genaamd, waaruit de naam onzer *notarissen* zijnen oorsprong genomen heeft. *TIRO* had ook het *Leven* van *CICERO* zamengesteld, wiens vertrouweling en raadgever hij was, en verscheiden andere werken, die niet tot ons zijn gekomen. Ten einde de kunst om met *notæ* te schrijven te doen kennen, heeft de abbé *CARPENTIER*, lid der akademie van opschriften, ons oude gedenkschriften geleverd, op deze wijze geschreven, waarbij hij zijne aanmerkingen heeft gevoegd, en een alphabet onder dezen titel: *Alphabetum Tironianum, seu Notas Tironis explicandi Methodus: cum pluribus notis ad historiam et jurisdictionem ecclesiasticam, tum civilem pertinentibus*, *Parijs*, 1747, in fol. — Zie *RAMSAY* (*KAREL LODEWIJK*).

* *TISCHBEIN* (*JOANNES HENDRIK*), schilder van den landgraaf van *Hessen-Cassel*, was de zoon van eenen bakker, en werd den 3 October 1722, te *Hayna*, in *Hessenland* geboren; hij werd de stichter eener nieuwe school, die zich zelfs tot in *Italië* heeft uitgebreid. *TISCHBEIN* was eerst bij eenen slechten behangsel-schilder geplaatst: een behangselpapier, dat hij op de *Frankforter-mis* ten toon stelde, deed

hem de bescherming erlangen van den graaf van *Staden*, die hem de middelen verschafte, om zich naar *Frankrijk* te begeben, alwaar hij vijf jaren onder van Loo studeerde. Hij bezocht ook *Italië*, en werd bij zijne terugkomst, schilder van WILLEM VIII, landgraaf van *Hessen-Cassel*, daarna directeur, der in 1776 gestichte akademie van schilder- en bouwkunde, eindelijk onderwijzer der schilderkunst in het karolijnsch collegie. TISCHBEIN maakte zijne talrijke kweekelingen afkeerig, van de sombere manier van REMBRANDT, en spoorde hen aan, om de natuur en die gelukkige mengeling van kleuren te beoefenen, welke de kunstenaars der Venetiaansche school kenmerkt. Men kan hem echter verwijten, in het tegenovergestelde uiterste van REMBRANDT vervallen te zijn, en een al te levendig koloriet in zijne schilderijen te hebben gebragt. Hij heeft zich voornamelijk toegelegd op mythologische onderwerpen; hij heeft echter ook eenige onderwerpen, der gewijde en oude geschiedenis van *Duitschland* behandeld; maar hetzij dat hij een onderwerp uit de fabelleer of uit de geschiedenis schilderde, drukte hij met kracht datgene uit, wat de aandoeningen des harten betrof. Hij was ook zeer ervaren in de kunst om licht en schaduw op eene behoorlijke wijze aantebrengeu, en overleed te *Cassel*, den 22 Augustus 1789.

* TISCHBEIN (JOANNES HENDRIK KOENRAAD), neef van den voor-

gaande, mede te *Hayna*, in 1742, geboren, studeerde te *Cassel* onder het opzigt zijns ooms, en legde zich voornamelijk op het landschap, en op het schilderen van onderwerpen der natuurlijke historie toe, hij heeft ook met sterk water en in hout gegraveerd. Hij is te *Cassel* den 22 Decemb. 1808 overleden, en heeft nagelaten, eene *Verhandeling over de grondbeginselen van het graveren met sterk water, met 84 gravures, volgens deze wijze vervaardigd, Cassel, 1790*, in fol. in het hoogduitsch.

* TISCHBEIN (JOANNES HENDRIK WILLEM), broeder van den voorgaande, den 15 Februarij 1751 geboren, ontving even als hij, in de school zijns ooms, zijne ontwikkeling, en werd een der eerste historie-schilders van zijnen tijd. Hij heeft te *Hamburg*, in *Holland*, te *Hanover*, te *Berlijn*, te *Rome*, te *Napels* gewerkt. In 1790, werd hij tot directeur der akademie van schilderkunde in laatstgenoemde stad benoemd. Hij verbleef aldaar tot in 1799, in welk jaar de rampen des oorlogs hem noodzaakten naar zijn vaderland terugtekeeren. Er bestaat van hem 1.º *Collection of engravings from antique vases, Napels, 1791*, 4 dl.ⁿ in fol. Er moest nog een 5.º deel bijkomen, dat niet in het licht verschenen is. Deze groote verzameling is in *Frankrijk* gecopieerd, *Parijs, 1803—1806*, 4 dl.ⁿ, bevattende 240 gravures; — 2.º *Hoofden van verschillende dieren, volgens de natuur getekend, Napels, 1796*, in fol.,

eene zeer gezochte verzameling; — 3.º *Gravures van Grieksche schilderijen*, tekst in het hoogduitsch, Weimar, 1797 in fol; — 4.º *Homerus, geleekend door TISCHBEIN, volgens ouderwetsche schilderijen, door HEYNE verklaard*, mede in het hoogduitsch, Göttingen, 1801—1804, in 6 afleveringen, in Frankrijk met Franschen tekst nagedrukt; — 5.º *Overblijfselen van de boeken der SYBILLA, voor de poorten van Cuma verzameld*, in 17 platen.

† TISCHBEIN (JOANNES FREDERIK AUGUSTUS), te Maastricht, den 9 Maart 1750 geboren, broeder van de beide voorgaanden en mede een beroemd schilder; hij ontwikkelde zich gelijktijdig met zijnen laatstvoorgaanden broeder in de school van heider oom te Cassel en slaagde vooral in het portret-schilderen. Door de edelmoedige bescherming van den vorst van Waldeck, zag hij zich in staat gesteld, om gedurende zeven jaren de scholen van Frankrijk en van Italië te gaan bezoeken. Daar de naam zijner familie reeds gunstig aan het hof van Napels bekend was, zoo liet de koningin zich door hem portretteren, en belastte hem om het door hem vervaardigde portret, aan hare moeder, de keizerin MARIA THERESIA overtebrengen. Bij zijnen beschermer teruggekeerd, benoemde de vorst van Waldeck hem tot zijnen hofschilder met den titel van hofraad. Later begaf hij zich naar Holland. In 1795 bevond hij zich te Dessau,

en in 1800, werd hij benoemd tot hoogleeraar en directeur, der school van schoone kunsten te Leipzig. Hij overleed te Heidelberg, den 21 Junij 1812. Zijne portretten worden zeer gezocht.

TISIUS. — Zie THYSIUS.

TISSAPHERNES, een der voornaamste landvoogden (*Satrapen*) van Perzië, ten tijde van ARTAXERXES MNÉMON, voerde het bevel in het leger van dien vorst, toen CYRUS, broeder van ARTAXERXES, hem te *Cunaxa* slag leverde. Hij had de eer der overwinning; zijn meester vertrouwde hem het bestuur toe, over al de gewesten, waarvan CYRUS vroeger landvoogd was, en gaf hem zijne dochter ten huwelijk. Zijne gunst was van geen langen duur. Nadat TISSAPHERNES, door AGESILAS, veldheer der Lacedemoniërs, in den oorlog van Azië was geslagen, haalde hij zich de ongenade van ARTAXERXES op den hals, die door zijne moeder PARISATIS tegen hem werd opgewonden, en op bevel van dien vorst, werd hij te Colossis, in Phrygië, gedood.

* TISSARD (FRANCISCUS), hoogleeraar der universiteit van Parijs, een der eerste, welke in die stad, proeven van Hebréeschen druk gaven, droeg bij om aan de universiteit de beoefening dier taal intevoeren. Hij was te Amboise geboren, en bloeide op het einde der 15.e eeuw. Hij had zijne eerste studiën te Pa-

rijs gemaakt, tot op de wijsbegeerte ingesloten, ging de regten te *Orleans* beoefenen, en begaf zich van daar naar *Italië*, waarvan hij de verschillende hoogeschoolen bezocht. Hij nam lessen van de beste meesters, ontving den doctoralen hoed in de regtsgeleerdheid aan de universiteit van *Bologna*, en kwam vervolgens te *Parijs* terug. De beoefening van het Grieksch kwijnde aan de universiteit, en daar men de boeken in die taal uit *Italië* moest ontbieden, maakte de hooge prijs dezelve zeldzaam. TISSARD deed er te *Parijs* drukken, die veel minder kostten, en, in eene redevoering aan de studenten der universiteit, spoorde hij hen aan tot eene studie, die hun zoo nuttig kon zijn. Zijne verdienste deed hem onderscheiden, door FRANCISCUS I, die toenmaals nog slechts hertog van *Angoulême* was. TISSARD deed later voor het Hebreeuwsch, wat hij voor het Grieksch had gedaan. Hij stelde eene *Hebreeuw-sche spraakkunst* zamen, *Parijs*, 1508, in 4.to, waarin men behalve het alfabet en de grondregels, in het Hebreuwsch vond het *Gebed des Heeren*, het *Trisagium* of *driemaal heilig*, en het *geslachtregister van JESUS CHRISTUS*. Het schijnt dat deze bekwame hoogleeraar in 1509 overleed, ten minste na 1508 vindt men van hem geen gewag meer gemaakt.

* TISSARD (PETRUS), priester van het Oratorium, te *Parijs*, in 1666 geboren, nam den 15 October 1687, zijnen intrek in

het Oratorium dier stad. Gedurende langen tijd onderwees hij de humaniora in de collegiën der congregatie, en werd er later belast met het onderwijs der godgeleerdheid. Hij had zich op de dichtkunde toegelegd, en bezat eene gemakkelijheid in het vervaardigen van fransche en latijnsche verzen. Men heeft van hem: *Vindicta in felix, seu irritum Anglorum in Maclopolim concilium*, een dichtstuk, 1693. Het is aan pater COQUERY, visitator der congregatie opgedragen; — 2.º *Musæ sicula*, aan denzelfden gedurende zijn bezoek, en tijdens de aardbevingen in *Sicilië*, opgedragen; — 3.º eene *Prosopopée (Persoonsverbeelding)*, bij gelegenheid der afwijzing door *Savooije* van den vrede, dien LODEWIJK XIV hetzelfde aanbood; — 4.º *Vertaling* in latijnsche dichtregelen, der *Fransche verzen* van MALHERBES aan LODEWIJK XIII, op het punt om *la Rochelle* te gaan belegeren. Andere *losse stukken*, en verscheiden naamlooze geschriften, over onderwerpen, die toenmaals de Kerk beroerden. Pater TISSARD had deel aan de *vertaling* in latijnsche verzen der fabelen van LA FONTAINE, door pater VINOT, zijn' ordebroeder in het licht gegeven. Hij overleed te *Parijs* den 3 Mei 1740. (Zie VINOT.)

TISSERAND (JOANNES), in het latijn TISSERANDUS, en soms TISSARANDUS en TIRLANDUS, een Fransche minderbroeder der 15.e eeuw, beroemd door zijnen ijver voor het heil der zielen, en door

zijne uitmuntende leerreden. Hij wist zoo vele zalving in dezelve te brengen, dat de verhardste harten, moeite hadden, hem te wederstaan. De vervolger van FLEURY verhaalt, dat na eèn aantal meisjes en vrouwen van eene ongeregelde levenswijze bekeerd te hebben, hij de orde der boetvaardige dochters instelde, om diegene op te nemen, aan welke God de genade zou verleen, om de zonde te verlaten. Er werden er dadelijk meer dan twee honderd gevonden. Het getal nam in korten tijd buitengemeen toe, zoodat men genoodzaakt was, om diegene, op welke men zich het beste kon verlaten, door de stad liefdegiften te doen inzamelen, tot dat zij een vast verblijf hadden, hetwelk eerst in 1500 plaats had. De hertog van Orleans, later koning van Frankrijk, onder den naam van LODEWIJK XII, gaf hun alstoen zijn paleis bij *St. Eustache* gelegen, om er een klooster van te maken. SIMON, bisschop van Parijs, ontwierp voor haar statuten en stelde haar onder den regel van den H. AUGUSTINUS. In 1550 werden zij verplicht binnen het klooster te blijven, en in 1572, werden zij verplaatst in de oude kerk van *St. Magloire* (FLEURY. *Hist. eccl. t. 24. livre 117, ch. 129*). Toen PAUS SIXTUS IV, in 1481 aan de Franciskanen vergunde, de vijf minderbroeders, die in 1220 te *Marokko* den marteldood hadden ondergaan, godsdienstig te vereeren, vervaardigde TISSERAND het officie van dat feest.

WADING, geschiedschrijver dier orde, geeft het jaar van zijnen dood niet op.

* TISSOT (SIMON ANDREAS), een beroemde Zwitsersche arts, in 1728, te *Grancy* in het *Waadland* geboren. Na zijne studiën te *Montpellier* volbragt te hebben, onderscheidde hij zich te *Lausanne*, niet alleen in de theorie maar ook in de praktijk zijner kunst; in 1781 ging hij als hoogleeraar in de geneeskunde naar *Pavia*, en keerde in 1783 van daar naar *Lausanne* terug. Zijn naam en zijne geschriften zijn door geheel *Europa* bekend, zij zijn grootendeels in bijna alle talen vertolkt. TISSOT was lid der medico-physische maatschappij van *Basel*, van de koninklijke maatschappij van *Londen*, van die van *Bern*, enz. enz. Hij is den 15 Junij 1797, te *Lausanne* overleden. Behalve eene zeer naauwkeurige uitgave der *Werken van MORGAGNI*, met geleerde aantekeningen, 1779, 5 dl.ⁿ, heeft hij nagelaten: 1.º *Avis etc. (Raadgevingen aan het volk over zijne gezondheid)*, in 12.mo; — 2.º *Avis etc. (Raadgevingen aan geletterden betrekkelijk hunne gezondheid)*; — 3.º *l'Onanisme etc. (Het Onanisme, of Verhandeling over de ziekten uit de zelf-beulekking ontstaan)*, 1765, in 12.mo De nederduitsche vertaling van dit werk is hier te lande, zoo wel in de pädagogie, als in de geneeskunde, zoo goed als klassiek geworden; — 4.º *Traité etc. (Verhandeling over de inenting)*, 1750; — 5.º *Gymnastique*

etc. (*Genees- en heilkundige lichaams-oefeningen*), 1780, in 12.mo; — 6.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de zenuwen en derzelver ziekten*), 1782, 4 dl.ⁿ in 12.mo; — 7.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de vallende ziekte*); — 8.º een aantal *Verhandelingen over verschillende geneeskundige onderwerpen*. Al de werken van Tissot zijn gezamenlijk in 11 dl.ⁿ in 8.vo uitgegeven. *Parijs*, 1809—1813.

* TISSOT (ALEXANDER PASCAL), een letterkundige, bloedverwant van den voorgaande, den 5 October 1782, te *Mornas*, in het fr. dep.^t *Vauchuse*, geboren. Hij volbragt zijne studiën te *Parijs* alwaar hij jong was gekomen, en werd *chef de bureau* bij het ministerie van eeredienst. Hij was zeer ervaren in de oude en nieuwere letterkunde, in de regtsgeleerdheid, en in de geleerde talen. Hij is den 27 Mei 1823 te *Parijs* overleden, en was lid van het akademische genootschap van wetenschappen van *Parijs*, van het *Atheneum* van *Vauchuse* enz. Hij heeft nagelaten: 1.º *Notes etc.* (*Geschiedkundige en critische aanteekeningen over eenige magistraturen*), *Parijs*, 1805, in 8.vo; — 2.º *Code etc.* (*Codex en Instellingen van JUSTINIANUS; Instellingen van keizer LEO; fragmenten van CAJUS, ULPIANUS en PAULUS; eenige vertaling volgens de uitgave van ELZEVIR, herzien door D. GODERFROI*), *Metz en Parijs*, 1807—1810, 4 dl.ⁿ in 4.to; 18 dl.ⁿ in 12.mo; — 3.º *Manuel etc.* (*Handboek voor den handelaar*),

Parijs, 1808, in 4.to; — 4.º *Cours etc.* (*Volledige leergang der staatkunde, of Verklaring van de gevoelens der ouden over de onderwerpen van openbaar bestuur en administratie*), *Parijs*, 1820, in 8.vo, 1.º dl. Dit belangrijke werk is niet voortgezet. Tissot, was de uitgever der *Werken van Tissot*, den geneesheer, in het vorige artikel vermeld. Deze *Werken* zijn voorafgegaan door eene *Levensschets* des schrijvers en *Aanteekeningen* van doctor HALLE. ALEXANDER PASCAL TISSOT, heeft onuitgegeven nagelaten: 1.º *Mémoire etc.* (*Verhandeling tegen het tweegevecht*); — 2.º *Discours etc.* (*Verhandeling over het gevaar om menschen te veroordeelen, wegens elke andero zaak, dan hunne handelingen*); — 3.º *Traité etc.* (*Volledige verhandeling over de vriendschap*); — 4.º *Philosophie etc.* (*Wijsbegeerte der vriendschap*); — 5.º *Traité etc.* (*Verhandeling over den adel*); — 6.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de opvoedingen*); — 7.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der boekverzamelingen, bij de verschillende volken der oudheid*); — 8.º *Testament etc.* (*Staatkundig testament van den grooten FREDERIK*), enz. enz.

* TISSOT (CLEMENS JOZEF), in 1750, te *Ornans*, in het fr. *Doubs* dep.^t geboren, werd in 1776, te *Besançon* tot doctor in de geneeskunde bevorderd, was van zwitserschen oorsprong, en bloedverwant van den beroemden arts Tissot, die hem door zijne raadgevingen in de genees-

kundige loopbaan had geleid. TRONCHIN, aan wien laatstgenoemde hem aanbeval, nam hem tot zijnen leerling en secretaris aan, en bestemde hem, in 1787, tot adjunct-geneesheer van het huis van *Orleans*. In 1788, werd hij beroepen tot adjunct chirurgijn-en-chef, in de legerplaats van *St. Omer*, alwaar de prins van *Condé* het bevel voerde, en weinige maanden later benoemde de koning hem tot divisie-inspecteur der hospitalen van den *Elzas* en van *Franche-Comté*. Tissot verbleef gedurende bijna 20 jaren in de militaire hospitalen of bij verschillende leger-corps; maar gedurende het schrikbewind, werd hij verscheiden malen, aangeklaagd, in hechtenis genomen, en in zijne bedieningen geschorst. In 1806, bragt hij hulp aan de Oostenrijksche gevangenen, die in *Zwaben* gecantonneerd, en door eenen besmettelijken en verwoestenden bloedgang aangetast waren. Tot belooning van zijnen ijver, schreef de aartshertog *KAROL* hem een' vleijenden brief, zond hem eene suuifdoos, en eene met diamanten omzette medaille, en het diplôma van honorair lid der genees- en heilkundige akademie van *Weenen*. Hij verkreeg vervolgens zijn ontslag, en kwam te *Parijs*, alwaar hij zijn beroep op nieuw begon uitte oefenen. De hertog van *Orleans*, thans koning *LODEWIJK PHILIPPUS*, gaf hem bij zijne terugkomst den titel van zijn raadplegend geneesheer. Tissot werd ook als lid aangenaamen van het praktisch genees-

kundig genootschap van *Parijs*, en hij was vice-president van hetzelfde, toen hij den 30 Junij 1826 overleed. Verscheiden zijner werken zijn op last der commissie van openbaar onderwijs gedrukt, en goedgekeurd door de koninklijke akademie van heilkunde van *Parijs*. De voornaamste zijn: 1.º *Gymnastique etc. (Geneeskundigeligchaams oefeningen)*, *Parijs*, 1781, in 12.mo; — 2.º *Régime etc. (Leefregel betrekkelijk het gebruik van spijsen in ziekten)*; — 3.º *Effets etc. (Uitwerkselen van het slapen en waken)*; — 4.º *de l'Influence etc. (Over den invloed van de hartstogten der ziel in de ziekten)*. Deze drie laatste werken zijn in het hoogduitsch vertaald. Nog heeft men van hem: *Waarnemingen over de oorzaken der aanstekelijke ziekten in militaire hospitalen*, en *Plaatselijke nasporingen*, in het 15.º dl. der *Mémoires de médecine militaire*, December, 1824, opgenomen.

TITELMAN (FRANCISCUS), in 1498, te *Hasselt*, in het Belgisch-gedeelte der provincie *Limburg* geboren, werd Franciskaner monnik te *Leuven*, na later over de hervorming der capucynen te hebben hooren spreken, omhelsde hij, in 1535 die leefwijze te *Rome*, en overleed in den geur van heiligheid te *Anticoli*, den 12 Septb. 1537. Hij was ervaren in de Grieksche, Hebreeuwsche en Chaldeeuwse talen. Zijne geschriften zijn talrijk. De voornaamste derzelve zijn: 1.º *Commentariën* op al de brie-

ven der apostelen, *Antwerpen*, 1540, in 8.vo; — 2.º id. *op de Psalmen*, *Antwerpen*, 1573, in fol.; — 3.º ... *op JOB*; — 4.º ... *op het hooglied*; — 5.º ... *op den H. MATTHEUS en JOANNES*; — 6.º *Verhandelingen tegen ERASMUS enz. RICHARD SIMON*, die met zijne lofspraken niet veil was, zwaait dezelve aan TITELMAN toe.

* TITEUX, een Fransche beeldhouwer, studeerde te *Parijs*, begaf zich vervolgens naar *Rome*, alwaar hij eenige jaren verbleef. In *Frankrijk* teruggekeerd, bragt hij het beeldwerk der volgende gebouwen ten uitvoer, van den *Schouwborg*, te *Bordeaux*, van de zaal der *Variétés*, te *Parijs*, van het *Palais Royal*, van *Rancy*, van de *St. Eligius-kerk*, te *Duinkerken*; en het is volgens zijne modellen dat het beeldwerk der nieuwe *St. Genoveva-kerk* te *Parijs* is aangebragt. Hij is te *Fresnoi* bij *Sedan*, den 9 Februarij 1809 overleden.

TITI (ROBERT), in *Toskanen*, omtrent het midden der zestiende eeuw geboren, onderwees de schoone letteren te *Padua* en te *Pisa*. Er bestaan nog van hem *Gedichten*, in zijnen tijd zeer op prijs gesteld, doch thans genoegzaam onbekend, ofschoon zij niet zonder verdiensten zijn. Men vindt dezelve vereenigd met die van GHERARDI, 1571, in 8.vo Nog heeft men van dezen schrijver vrij goede *Aanteekeningen* op eenige klassieke schrijvers; tien boeken over plaatsen van oude schrijvers, omtrent welke de letterkundigen het

niet eens zijn. Hij overleed in 1609, in den ouderdom van 58 Jaren.

TITIAN, TIZIANO of TITIANO, een beroemde schilder, wiens familie-naam VERCELLI was, in 1477, te *Cadore* in *Frioul* geboren, openbaarde reeds in zijne kindschheid, eene sterke neiging voor zijne kunst. Reeds in den ouderdom van tien jaren nam hij zijnen intrek bij GENTILIS, en later bij GIOVANNI BELLINI, bij wien hij lang verbleef. De roem van GIORGIONE verwekte in TITIAN een' gelukkigen naijver, en spoorde hem aan, om zich in naauwe vriendschaps betrekking bij hem aantesluiten, ten einde in staat te zijn, zijne manier te beoefenen. Daar GIORGIONE de snelle vorderingen van zijnen leerling, en het doel zijner bezoeken ontwaarde, zoo brak hij allen omgang met hem af. Kort daarna zag TITIAN zich door den dood van GIORGIONE, zonder mededinger. Men wenschte hem alom te bezitten, men belastte hem met de belangrijkste stukken te *Vincence*, te *Padua*, te *Venetië* en te *Ferrara*. De bijzondere bekwaamheid voor het portret bragt hem daarenboven in hoogen roem bij grooten en vorsten. KAREL V, die verlichte beschermer van ware talenten, overlaadde hem met weldaden en eerbewijzen. Indien zijne zachte en innemende inborst, zijn vrolijk en opgeruimd humeur, hem deden beminnen en najagen, zoo boezemde zijne verdienste eerbied voor hem in. Hij genoot eene ongestoorde ge-

zondheid, en al zijne ziels- en ligchaams-vermogens tot in den ouderdom van 99 jaren, en overleed te Venetië in 1576. Deze groote schilder behandelde zonder onderscheid allerlei onderwerpen, en stelde de natuur in hare geheele waarheid voor. Elke zaak ontving onder zijne hand den aan haar karakter passende indruk. De verwijtingen, welke men hem doet, zijn de oudheid niet genoeg beoefend te hebben, dikwerf in de uitdrukking van de hartstogten der ziel te kort te zijn geschofen, van zich soms herhaald te hebben, van eindelijk veel malen tegen de tijdrekening gezondigd te hebben. Het museum van het Louvre bezit verscheiden schilderijen van dezen kunstenaar, [In geheel Europa pronken kerken, paleizen en kunstverzamelingen met eenige zijner voortbrengselen, die zeer talrijk zijn. Onder zijne meesterstukken telt men: *den dood van PETRUS, den martelaar*; — *VENUS, die Amor de oogen bindt*, een Avondmaal in de eetzaal van het Escuriaal, en een CHRISTUS met doornen gekroond, in eene der kerken van Milane. In het laatste stuk zijn de gestalte en de houding van den Zaligmaker boven alle verbeelding schoon. De koperen platen, naar TITIAN'S schilderstukken vervaardigd, bedragen met de landschappen en houtsneden meer dan 600. Zijne levensbeschrijving door TICCOZZI is onnaauwkeurig, doch meer aanbeveling verdient: *Dell' imitazione pittorica, dell' excellenzae* XXIII DEEL.

e della opera di TIZIANO, door ANDR. MAJER, Venetië 1818].

TITIANA (FLAVIA), VROUW van keizer PERTINAX, en dochter van den senator FLAVIUS SULPICIANUS, bragt haar geheele leven door in eene onafgebrokene aaneenschakeling van misdadige liefde. Hare minnarijen met eenen kluchtspeler waren het schandaal van Rome; maar PERTINAX, volgens sommige schrijvers, zelf zeer ongebonden, of door eene lafhartige toegevendheid overmeesterd, durfde zich niet tegen haar verzetten. TITIANA had niet lang genot van den oppersten rang. PERTINAX werd door de pretoriaansche soldaten, in Maart 193 gedood, en de keizerin zag hem, zeven-en-tachtig dagen na zijne verheffing, onder hare oogen met dolken doorsteken. Dit toeval stortte haar van den troon in de vergetelheid, waarin zij hare dagen eindigde.

TITIUS (GERARDUS), een lutersche godgeleerde, in 1620 te Quedlimburg geboren, was de leerling van GEORGE CALIXTUS, en werd hoogleeraar in het Hebreeuwsch en in de godgeleerdheid te Helmstadt, alwaar hij in 1681 overleed. Men heeft van hem: 1.° *Verhandeling over de kerkvergaderingen, Helmstadt, 1656*, in 4.to; — 2.° *Over het ontoereikende der enkel natuurlijke godsdienst en over de noodzakelijkheid der openbaring, 1667*, in 4.to

TITON DU TILLET (EVRARD),

te *Parijs*, in 1677 geboren, was de zoon van eenen secretaris des konings van *Frankrijk*, volbragt zijne studiën in het collegie der Jesuiten te *Parijs*. Hij verliet hetzelfde met eenen levendigen smaak voor de schoone letteren, dien hij gedurende zijn geheele leven behield. In den ouderdom van 15 jaren volgde hij de loopbaan der wapens, tot op den Rijswijker-vrede, alstoen kocht hij eenen post van hofmeester der Dauphine, moeder van **LODEWIJK XV.** De vroegtijdige dood dier prinses gaf hem aan zich-zelfen terug. Hij reisde naar *Italië*, en nam de schoonheden der tallooze meesterstukken van schilder- en beeldhouwkunde in oogenschouw, welke het nieuwere *Italië* aan het oude doen evenaren. Bij zijne terugkomst werd hij tot provinciaal-commissaris van oorlog benoemd; hij oefende dien post met eene zeldzame edelmoedigheid uit. Zijne verkleefdheid aan **LODEWIJK XIV.** en zijne bewondering voor de mannen van genie, boezemden hem in 1708 het denkbeeld in om ter eere van dien koning, en der dichters en toonkunstenaars, welke zijner regering tot luister hadden verstrekt, eenen metalen *Parnassus* opterigten. Dit schoone gedenkteeken, dat in 1718 ten einde werd gebracht, is tegenwoordig in de bibliotheek des konings geplaatst. **Du TILLET**, gaf in 1727, in 12.mo, in het licht, de beschrijving van dit monument, met de levensschets en de lijst der werken van de dichters, die hij er op geplaatst had.

Hij deed dezelve in 1732, in fol. herdrukken, en droeg ze aan den koning op. Sedert dien tijd leverde hij alle tien jaren bijvoegselen van mannen, welke in dien tusschentijd overleden waren: deze bijvoegselen loopen tot het jaar 1760. Hij overleed aan eene zinking, den 26 December 1762. Deze beroemde burger was van een even zoo nuttig als aange-naam onderhoud. Hij rekende het zich tot een vermaak en eenen pligt, diegene te onthalen, welke de letteren beoefenden, en om, zonder ijdele praal, diegene onder hen te ondersteunen, welke in behoeftige omstandigheden verkeerden. Men heeft ook van **TIRON**: *Essai etc. (Proeve over de eerbewijzen den geleerden toegestaan)*, in 12.mo, waarin men geleerde nasproingen vindt, doch waarvan de stijl even als die van zijne beschrijving ongekuischt en eentoonig is.

* **TITSINGH** (**ISAÄK**), een hollandsche reiziger, te *Amsterdam*, in 1740 geboren, begaf zich vroegtijdig naar *Oost-Indië*, kwam in de administratie der maatschappij, en bragt het door zijnen ijver en zijne arbeidzaamheid tot den post van raad van het bestuur van *Indië*. In 1778, werd hij, als hoofd van den handel, naar *Japan* gezonden, en vertoefde langen tijd op het kleine eiland *Desima*; verscheiden malen, ging hij als afgezant der maatschappij te *Yedo*, den wereldlijken keizer van *Japan* begroeten, verliet dat land in 1784, en bragt eene menigte zeldzame voorwerpen, en belangrijke waar-

nemingen mede. Kort na zijne terugkomst, werd hij tot gouverneur van *Chinchoura*, een bengaalsch kantoor, benoemd; eindelijk werd hij als afgezant naar *Sina* gezonden, en maakte zich bij het al te hoffelijke en wantrouwende volk van dat land, evenzeer bemind, als hij zulks in *Japan* geweest was. Na een 33 jarig verblijf in *Azië*, kwam hij in zijn vaderland terug, alwaar hij zich gereed maakte, om het resultaat zijner nasporingen, in *Holland*, in zijne moedertaal, en te *Parijs* in het fransch in het licht te geven, toen de dood hem in Februarij 1812 wegmaaide. Volgens zijne handschriften, heeft men in het licht gegeven: 1.° *Plegtigheden in Japan bij de huwelijken en lijkstaatsies gebruikelijk*, *Parijs*, 1819, 2 dl.^a, in 8.° met 76 platen; — 2.° *Gedenkschriften en bijzonderheden, van de regeerende dynastie der Djogouns, souvereinen van Japan*, *Parijs*, 1820, in 8.° met platen, door de zorg van den heer ABEL REMUSAT in het licht gegeven, die dit werk met aantekeningen en ophelderingen heeft verrijkt; — 3.° *Beschrijving van het land van Jeso*, uit het japaneesch vertaald in het 24.° dl der *Annales des voyages*. De bibliotheek des konings van *Frankrijk* heeft aan TITSINGH de zeldzame en belangrijke verzameling der *Japanesche Encyclopedie* te danken.

TITUS SABINUS VESPASIANUS (FLAVIUS), romeinsch keizer, den 30 December van het jaar 40

na J. C. geboren, was de zoon van VESPASIANUS, zijnen voorganger, en van FLAVIA DOMITILLA. Hij diende onder zijnen vader, en aanvaardde den keizerlijken scepter in het jaar 79, na zich door de verwoesting van *Jeruzalem* onderscheiden te hebben. Hij legde bij deze onderneming bewijzen van wreedheid aan den dag, door de ongelukkigen, welke de honger buiten de muren dreef, endie niet verantwoordelijk konden zijn, voor de hardnekkigheid hunner medeburgers, te doen kruisigen; maar het gedrag der joden schijnt in zeker opzigt, de wijze te verschoonen, waarop men hen behandelde. Volgens de getuigenis van JOSEPHUS, zeide hij bij zijnen intogt in *Jeruzalem*: » Het is onder de leiding van God, dat wij den oorlog hebben gevoerd: het is God, die de joden uit deze sterkten heeft verdreven, tegen welke noch menscheijke krachten noch werktuigen iets konden uitvoeren." Hij was van dit gevoel zoo zeer doordrongen, dat later, toen de natiën hem kroonen zonden om zijne zegepraal te vieren, hij, volgens PHILOSTRATUS, verklaarde die eer niet te verdienen: » Ik ben het niet, zeide hij, die overwonnen heb. Ik heb slechts mijne handen aan de goddelijke wraak geleend." Hij had uitdrukkelijke bevelen gegeven voor het behoud van den tempel, doch in de raadsbesluiten Gods was het vastgesteld, dat dezelve tot op den grond toe zoude verdelgd worden. Nadat een sol-

daat boven van den toren *Antonia* genaamd, een brandend hout op denzelfven had geworpen, waren al de pogingen des legers niet in staat om den brand te beteugelen. Keizer geworden zijnde, vaardigde Titus een zeer gestreng edikt uit tegen de aanbengers, en veroordeelde al die beschuldigers van beroep, om op de voornaamste der publieke pleinen gegeeseld te worden, van daar voor de schouwplaatzen te worden gesteurd, en eindelijk om als slaven verkocht en naar woeste eilanden verbannen te worden: eene gestrengheid, die door eenige schrijvers is geprezen, maar in het algemeen niet zonder bezwaar was, en de openbare en bijzondere veiligheid der burgers kon in de waagschaal stellen. De voorzigtigste en de regtvaardigste partij ware geweest, zoo als een geschiedschrijver zegt, *om met het eene oor de aanklagers en met het andere de beschuldigten aan te hooren.* Hij gaf prachtige schouwtooneelen, onder anderen een zeegevecht in het oude *Naumachia*. Vijf duizend wilde dieren, werden op eenen enkelen dag gebruikt tot vermaak van het volk, hetwelk hij altijd raadpleegde alvorens aan hetzelfde een feest te geven; eene opletendheid, die weinig met de waardigheid eens keizers strookte, doch hij gaf toe aan de behoefte, die hij daaraan gevoelde. Nadat hij zich op den avond van zekeren dag herinnerd had, dat er zich gedurende den geheelen loop deszelfven, voor hem geene gelegenheid had opgedaan, om

iemand eenige dienst te bewijzen, zeide hij: *Mijne vrienden, ziedaar een dag, die voor mij verloren is!* woorden, die de lofspraak en de critiek hebben uitgeput. Het gevoel dat zij uitdrukken is ongetwijfeld loffelijk, maar het schijnt nutteloos te zijn, zulks aan den dag te leggen; indien er zich daarenboven niemand had aangeboden, om weldaden te ontvangen, zoo kon er geene oorzaak tot berouw zijn, de neiging om weltdoen moet den deugdzaam man voldoende zijn. » Indien, zegt een man van verstand, deze trek waar is, zoo geeft hij aanleiding om te gelooven, dat deze vorst meer kleingeestigheid dan edelmoedigheid des harten bezat." De crimineele wetten werden verwaarloosd, en de kwaaddoeners vermenigvuldigden door de bevordering der straffeloosheid. Titus zeide: *dat hij liever zelf zoude omkomen, dan de oorzaak van den ondergang van een mensch te zijn,* eene loffelijke gesteldheid in een' partikulier, maar die bij een' keizer, een zwak, onvoorzigtig en onregtvaardig beheer kan te weeg brengen. Hij gaf er al te zeer bewijzen van, door tot zijnen opvolger te bestemmen *Domitianus*, zijnen broeder, wiens boosaardigheid hij kende, en die zelfs tegen hem, in eene zamenzwering was getreden. Onder de regering van Titus werd het rijk aan verscheiden rampen blootgesteld. De eerste was de verbranding der meeste steden van *Campanië*, door de uitbarstingen van den berg *Vesuvius*;

de tweede de brand van *Rome*; de laatste eindelijk eene pest, welke tot duizend personen op eenen dag wegmaaide. Gedurende al deze onheilen, gedroeg *Titus* zich als een weldadig vorst, hij verkocht de sieraden van zijn paleis om de openbare gebouwen te doen herstellen. Niet lang had *Rome* genot van zijn weldadig bestuur. Daar *Titus* zich ziek gevoelde, begaf hij zich naar het land der *Sabijnen*; doch werd op weg derwaarts door eene hevige koorts overvallen, waaraan hij den 13 September van het jaar 81 na J. C., na 2 jaren, 2 maanden en 20 dagen geregeerd te hebben, bezweek. Men zegt, dat toen zijn broeder *DOMITIANUS*, hem op het uiterste zag, hij hem, onder voorwendsel van hem te willen verfrischen, in eene kuip vol sneeuw deed plaatsn, en dat hij daarin den laatsten snik gaf. Indien het waar is, zoo als keizer *HADRIANUS* verzekerde, dat *Titus*, zijnen vader *VESPASIANUS*, om hem eerder opte volgen, vergeven heeft, dan is de misdaad van *DOMITIANUS*, eene zeer gepaste straf voor dien vadermoord. Het denkbeeld door de stem des volks aan den naam van *Titus* verbonden, is boven allen lof verheven. Indien men intusschen overweegt, dat hij nog geene 3 jaren heeft geregeerd, en dat zoo vele gedroegen met de schoonste beginselen zijn aangevangen, kan men zich niet onthouden om te gelooven, dat men welligt het aan de nakomelingschap overgebragt tafe-

reel overijld of overladen heeft. Vandaar dit welligt al te vinnige gezegde eens schrijvers: » Ik erger mij altijd, wanneer ik dezen tweejarigen keizer, enkel door een overdreven gezegde van weldadigheid bekend, boven *NERO* zie verheffen; die gedurende vijf jaren andere bewijzen van regtvaardigheid en wijsheid gaf dan hij." Zelfs zijne voorstanders hebben zijne schandelijke buitensporigheden gelaakt, maar zij waren bij een bedorven volk al te zeer gemeen, dan dat zij hem in het oog zijner tijdgenooten zouden hebben kunnen schandvlekken. Dit is voor het overige niet het eenige verwijt dat men hem gedaan heeft. » Hij verstiet (zegt *CREVIER*) *MARCIA*, zonder dat wij de oorzaak dier echtscheiding kennen, die welligt niet anders is geweest dan zijn minnehandel met *BERENICE*" (zie dat artikel). Men moet echter bekennen dat in vergelijking met die menigte hatelijke dwingelanden, die *Rome* bezoedelden en verwoestten, *Titus* een goed vorst moest schijnen, en in de jaarboeken der geschiedenis op eene voordeelige wijze bij hen moest afsteken.

Titus (*Heilige*), een griek en heiden, werd door den *H. PAULUS* bekeerd, aan wien hij tot secretaris en tolk diende. Deze apostel nam hem met zich naar de kerkvergadering van *Jeruzalem*, en wilde niet, dat hij zich zou doen besnijden, om aanteuiden dat de besnijdenis niet noodzakelijk was: ofschoon hij

later TIMOTHEUS deed besnijden, toen hij hem naar *Jeruzalem* zond, wijl, zonder deze voorzorg de joden hem als onzuiver en profaan zouden beschouwd hebben. De H. PAULUS zond hem vervolgens naar *Korinthe*, om de geschillen, die deze kerk verdeelden, bijteleggen; en TITUS ging hem vervolgens in *Macedonië* opzoeken, om hem van zijne handelwijze verslag te doen. Kort daarna bragt hij aan de korinthers den 2.^{en} brief, dien de H. PAULUS hun schreef en nadat, in het jaar 63 na J. C. de apostel hem tot bisschop van het eiland *Creta* had aangesteld, schreef hij hem in het volgende jaar uit *Macedonië* eenen brief, waarin hij de pligten der gewijde bediening ontwikkelt. Volgens de overlevering stierf TITUS op het eiland *Creta*, in den ouderdom van 94 jaren.

TITUS, een kerkelijke schrijver der 4.^e eeuw, verhief zich, na al de hierarchische rangen te zijn doorgegaan, door zijne verdiensten, tot het bisdom van *Bostra* in *Arabië*. De *bibliotheek der kerkvaders* biedt ons van dezen schrijver eene *Verhandeling aan tegen de Manicheërs*. De stijl derzelve is, voor een uit zich-zelfen verward onderwerp, vrij zuiver, en de redeneringen zijn even zoo bondig als doordringend; maar alles is er niet nauwkeurig in. Men verwijt hem al te veel gehechtheid aan ORIGENES, wiens dwaling, betrekkelijk de eeuwigheid der straffen, hij zelfs schijnt aangenomen te hebben. Men

schrijft hem nog toe een *Commentarium op den H. Lucas*, en andere werken, die niet van hem zijn. JULIANUS *de afvallige* bedreigde hem verantwoordelijk te maken, wegens eene soort van opstand, die er te *Bostra* plaats had; maar TITUS maakte dit verwijt te schande, en antwoordde den keizer, dat indien het volk niet openlijk en algemeen tegen hem aan het muiten sloeg, hij zulks aan hem en aan de overige geestelijken te danken had. Waarop JULIANUS aan de inwoners van *Bostra* schreef, dat hun bisschop hun aanklager was, en dat hij hen vermaande hem te verdrijven, wijl hij hen als tot den opstand geneigd beschouwde. De *Bostriërs* dreven den spot met deze kinderachtigheid, » die, zegt TILLEMONT, voor ongeloofelijk zou gehouden worden, in eenen vorst die zich op redeneerkracht beroemde, indien de geheele brief, welken hij aan die van *Bostra* schreef, nog niet bestond. Deze brief is gedagteekend uit *Antiochië* 1 Augustus 362." TITUS overleefde de vervolging van JULIANUS, en stierf onder VALENS.

TITUS-LIVIUS, van *Padua*, en volgens anderen van *Apona*, bragt een gedeelte zijns levens door, nu te *Napels* dan te *Rome*, alwaar AUGUSTUS hem zeer minzaam onthaalde. Hij is een dier schrijvers, welke hun' naam onsterfelijk hebben gemaakt, doch wier leven en daden weinig bekend zijn. TITUS-LIVIUS, overleed te *Padua*, na AUGUSTUS, op denzelfden dag als OVIDIUS,

in het jaar 17 na J. C., het 4.^e der regering van keizer TIBERIUS. Zijne *Romeinsche Geschiedenis*, die met de stichting van Rome begint, en met den dood van Drusus, in *Duitschland*, eindigde, heeft hem in den eersten rang der groote schrijvers geplaatst. Dit werk bevatte honderd veertig boeken; er blijven er ons slechts vijf-en-dertig van over (waarvan er twee voor de eerste maal zijn uitgegeven in 1518, door ULRICH VON HUTTEN), en zelfs volgen deze nog niet op elkander. Zulks is niet het vierde gedeelte zijner geschiedenis. JOANNES FREINSHEMIUS heeft getracht het publiek wegens dit verlies te troosten, en is daarin, voor zoo ver de zaak zulks toeliet, vrij wel geslaagd. In al de deelen van het werk van TITUS-LIVIUS heerscht eene onafgebrokene sierlijkheid. Hij munt evenzeer uit in de verhalen, beschrijvingen en redevoeringen. De stijl, hoewel oneindig verscheiden, is altijd even bondig, eenvoudig zonder platheid, getooid zonder maaktheid, edel zonder hoogdravendheid, wijdloopig of ineengedrongen, vol zachtheid en kracht, naar mate de onderwerpen zulks vorderen, maar altijd duidelijk en verstaanbaar. » Men verwijt echter, zegt de abbé DES FONTAINES, eenige gebreken aan TITUS-LIVIUS. Het eerste, van zich al te zeer door de grootheid van Rome, beheerscher der wereld, te hebben laten verblinden. Spreekt hij over deze nog ontluikende stad, zoo

verheft hij dezelve tot de hoofdstad van een groot rijk, gebouwd voor de eeuwigheid, en welker uitbreiding geene grenzen kent. Hij vervalt somtijds in kleine tegensprekingen; en, wat minder verschoonlijk is, hij slaat dikwijls gewigtige en beroemde gebeurtenissen over. Men heeft hem ook nog verweten, van in zijne geschiedenis eenige gewestelijke uitdrukkingen te hebben gebezigd. Maar PIGNORIUS is van gevoelen, dat dit *Paduaansche*, waarover men zoo veel heeft gesproken, slechts de spelling van zekere woorden betref, waarin TITUS-LIVIUS, volgens de gewoonte van zijn land, de eene letter voor de andere gebruikte; en schreef *Sibe* en *Quase* voor *Sibi* en *Quasi*. Eenigen hebben gemeend, dat het eenvoudig bestond in de herhaling van verscheiden *Synonymen* in eenen zelfden volzin: eene overtolligheid van woorden, die te Rome mishaaide, en den vreemdeling verraadde. Er zijn weinig geschiedschrijvers, die zoo vele wonderen hebben verhaald als TITUS-LIVIUS. Dan heeft er een os gesproken, dan heeft eene muilezelin voortgebragt, dan zijn mannen en vrouwen van geslacht veranderd; het houdt bij hem niet op met het regenen van keisteenen, menschen-vleesch, krijt, bloed en melk. Oppervlakkige en valsche geesten, die deze fabels met bewezen daadzaken hebben durven vergelijken, hebben ongetwijfeld niet nagedacht, over de omzigtigheid, welke men moet in

acht nemen ten opzichte van volkssprookjes, tegen over die verhalen, welke men aan een eerbiedwaardig gezag, aan oordeelkundige en onberispelijke ooggetuigen te danken heeft, van gebeurtenissen, die in derzelver oorzaken, en goddelijke omstandigheden, het geloof van elken redelijken geest bepalen. Voor het overige toonde, zelfs in zijne ligtgeloovigheid, Titus-Livius meer wijsheid, dan onze nieuwe schrijvers, in hunne ongeloovigheid: hij eerbiedigde zijne godsdienst. » Hoe valsch dezelve ook wezen mogte, zegt de heer RIGOLEY DE JUVIGNY, wist hij echter dat dezelve een heilzame teugel was. Hadde hij het geluk gehad, van in onze dagen geboren te worden, en dat zijne wieg door het licht des evangelies ware beschenen geworden, zoo zou hij, met den uitmuntenden geest en het goede oordeel, waarmede hij begaafd was, die gewaande geschiedschrijvers, die vermetele kladders niet zijn nagevolgd, die, evenzeer opgeruid tegen den troon als tegen het altaar, beide trachten omvertewerpen; en die, terwijl zij tegelijkertijd den schep-ter en het wierooksvat verbrijzelen, van hemel en aarde onafhankelijk willen leven. Hij zou naar hun voorbeeld geene logentaa, geene bittere schimpreden, geene onbeschaafde spotternijen, tegen eene godsdienst hebben aangewend, waarvan alles de goddelijkheid aantoot en bewijst... Wel verre van die godsdienst uit een staatkundig oogpunt te beschouwen, en lo-genachtige wonderen te willen

opdischen, zou hij dezelve bekrachtigd hebben door eene menigte daadzaken, klaarblijkelijk dan de dag, en er zich op hebben toegelegd, om haar als den hechtsten steun der troonen, en als de kracht en het heil der staten en der volken, die dezelve uitmaken, te doen beschouwen en eerbiedigen." De uitgave van Titus-Livius, *Venetü*, 1740, is zeer zeldzaam. Na verscheiden andere goede en schoone uitgaven, waarvan de opgave ons te breedvoerig zoude maken, heeft CREVIER er in 1735, eene in 6 dl.ⁿ in 4.to geleverd, met geleerde aantekeningen en met eene sierlijk geschreven voorredè verrijkt. Men heeft dezelve herdrukt, in 6 dl.ⁿ in 12.mo [De schoonste en beste uitgaven van Titus Livius zijn die van ELZEVIR, 1634, 3 dl.ⁿ in 12.mo en 1665, 3 dl.ⁿ, in 8.vo; van DOUJAT, *Ad usum Delphini*, 1676 en 1680, 6 dl.ⁿ in 4.to; van DRAKENBORG, *Leyden*, 1738 — 1747, 7 dl.ⁿ in 4.to; van *Tweebruggen*, 1784, 13 dl.ⁿ in 8.vo; eindelijk die van LEMAIRE in zijne *Collection des auteurs latins*, 13 dl.ⁿ in 8.vo]

TIXIER (JOANNES), in het latijn RAVISIUS TEXTOR, van *St. Saugé*, in het Fransch *Nièvre-dep.^t*, en heer van *Ravisy*, in hetzelfde gewest, ontleende een gedeelte van zijnen naam aan dit landgoed. Hij onderwees in het collegie van *Navarre te Parijs*, de schoone letteren met den meesten roem. In 1500 werd hij rector van de universiteit dier stad, en overleed in 1522,

volgens eenige schrijvers in het openbare ziekenhuis. Men heeft van hem: 1.º *Brieven*, 1560, in 8.vo; — 2.º *Zamenspraken*; — 3.º *Puntgedichten*; — 4.º *Officina vel potius naturæ historia, in quâ copiosè dispositum est per locos quicquid habent autores in diversis disciplinis plurimi, quod et ad rerum historiarum et verborum cognitionem ullo modo facere potest*, Parijs, 1522; Lyon, 1541, in 4.to; Bazel en Geneve, eene uitgave door LYCOSTHENES geleverd, en door GRASSER herzien, 1626, in 8.vo; — 5.º eene uitgave van *Opera diversorum scriptorum, de claris mulieribus*, Parijs, 1521, in fol. Deze verschillende werken zijn vrij wel in het latijn geschreven, en men kan TIXIER in den rang der bekwame beoefenaars der fraaije letteren van zijne eeuw eene plaats inruimen.

TIZIANA. — Zie TITIAN.

* TOALDO (JOZEF), een geleerde Italiaan, te *San-Lorenzo di Pianezze*, bij *Marostica*, in het Paduaansche, den 11 Julij 1719, geboren. In den ouderdom van veertien jaren, werd hij in het seminarie van *Padua* geplaatst, alwaar hij met roem zijne studiën volbragt. Behalve de wiskunde, waarop hij zich toelagde, leerde hij de godgeleerdheid, en werd tot doctor in die faculteit bevorderd. Kort daarna verkreeg hij den leerstoel voor de wiskunde. Hij had het opzigt over den herdruk, der *Werken* van GALILEÏ, waarbij

hij eene voorrede en aanteekeningen voegde, en die hij met onuitgegeven *fragmenten* vermeerderde. Hij had met vele moeilijkheden te worstelen van wege drie overheids-personen, om de *Zamenspraken* over het wereldstelsel te doen drukken, en om er eenige door de hand van GALILEÏ geschreven handteekeningen intelasschen. Hij onderwees met roem de spraakkunst, de redekunde, de wijsbegeerte en wiskunde, en voerde in zijne school de rekening met oneindig kleine grootheden in. In 1762, werd hij benoemd tot hoogleeraar der aardrijkskunde, der luchtverschijnselen of weêrkunde (météorologie), der sterrekunde, en deed een *observatorium* bouwen, waaraan men in 1767 begon, en dat na verloop van zeven jaren voltooid was. Hij voerde ook in den Venetiaanschen staat het gebruik in van bliksem-afleiders, waarvan de eerste, die men er gezien heeft, door hem te *Padua* werd tot stand gebracht. Op eene reis, welke hij door *Italië* deed, werd hij alom met de onderscheidingen ontvangen, die zijne talenten verdienden. TOALDO ondernam in 1773, een *Astro-météorologisch dagblad*, hetwelk hij voortzette tot aan zijnen dood, den 11 December 1798 voorgevallen. Behalve een aantal *Verhandelingen*, het zij in zijn dagblad, of in vreemde dagbladen in het licht gegeven, heeft men van hem: 1.º *Levensschets van den abbé CONTI*; — 2.º *Beknopte verhandeling over de platte en klootvormige, the-*

oretische en praktische driehoeksmeting, met de tafels van DEPARCIEUX, 1769; — 3.º *Météorologische proeve*. Men beschouwt dit werk als het geleerdste, hetwelk over de weerkunde, en den invloed der maan op de jaargetijden, geschreven is; — 4.º *Verhandeling over de buitengewoon strenge winters*; — 5.º *Kronijk* over hetzelfde onderwerp; — 6.º *Novae tabulae barometri aestusque maris, Padua, 1771*, in 4.to; — 7.º *Verhandeling over de toepassing der weerkunde op den akkerbouw*, beantwoording eener prijsvraag, in 1774, door de akademische maatschappij van Montpellier uitgeschreven. Deze bekroonde verhandeling van TOALDO werd in bijna alle Europesche talen vertolkt; — 8.º *Verhandelingen over de thermometers en barometers*, in 1776, in het *Landbouwkundig tijdschrift van Venetië* opgenomen; — 9.º *Vergelijking der jaargetijden met de voornaamste voortbrengselen des velds*; — 10.º *Verhandeling over de zonnewijzerkunde, Venetië, 1789*, in 4.to; — 11.º *De Methodo longitudinum, ex observato transitu lunæ per meridianum*; — 12.º *Schediasmata astronomica, 1791*, in drie boeken, waarvan de beide eerste, de zonsverduisteringen, en het derde, den voorbijgang van *Mercurius* voor de zon betreffen. Nog heeft hij geleverd: 13.º eene *Italiaansche vertaling der Tafels van LALANDE*, en der *Sterrekunde voor de dames*, van denzelfden schrijver. TOALDO werd bij de oprigting der maatschappij van

wetenschappen te *Padua*, in 1784, tot lid van dat genootschap benoemd. Hij was daarenboven lid van verscheiden geleerde genootschappen van *Europa*.

TOBIAS, uit het geslacht van NEPHTHALI, woonde te *Cades* of *Cedes*, hoofdplaats van dat land, en was gehuwd met ANNA, uit hetzelfde geslacht, bij wie hij eenen zoon had verwekt, die zijnen naam droeg. Met zijne vrouw en zijnen zoon, gevankelijk naar *Ninive* gevoerd zijnde, besmette hij zich nooit door, even als de overige Israëlieten, spijsen te nuttigen, welke de wet verboden had. Om zijne getrouwheid te beloonen deed God hem genade bij SALMANASAR vinden, die hem met weldaden en eerbewijzen overlaadde. TOBIAS maakte van de goedheid des konings enkel gebruik, om het lot zijner gevangene medebroeders te verligten. Hij ging hen bezoeken, en deelde hun dagelijks mede al wat hij had. Eens te *Rages*, eene Medische stad, zijnde, had zijn bloedverwant GABELUS behoefte aan tien talenten. TOBIAS, die deze som van de milddadigheid des konings ontvangen had, leende hem dezelve, zonder eenigen waarborg dan een geschreven bewijs te vorderen. Zijne liefdadigheid werd reeds in dit leven beloond; intusschen beproefde God hem door lijden. Op zekeren dag viel hij, na verscheiden dooden te hebben begraven, geheel vermoeid aan den voet van eenen muur in

slaap, en uit een zwaluwen-nest, viel hem warme drek op de oogen, die hem blind maakte. Daar TOBIAS waande dat zijn einde nabij was, belastte hij zijn' zoon zich naar *Rages* te begeven, ten einde het zilver terug te vorderen, dat hij aan GABELUS geleend had. De jongeling vertrok dadelijk met den engel RAPHAËL, die de gedaante van AZARIAS had aangenomen. Zijn geleider deed hem in den echt treden met SARA, zijne nicht, dochter van RAGUEL, weduwe van zeven mannen, die door den duivel waren omgebracht, wyl zij de huwelijks-vereëning enkel als een middel ter bevrediging van vleeschelijke lusten hadden beschouwd. TOBIAS begaf zich tot het gebed, en verdreef den engel der duisternis. RAPHAËL bragt hem daarop tot zijnen vader terug, aan wien hij met de gal van eenen visch, hem door den engel aangewezen, het gezigt terug gaf. De heilige grijsaard overleed in het jaar 663 vóór J. C. in den ouderdom van 102 jaren. Zijn zoon bereikte mede eenen hoogen ouderdom. Men is vrij algemeen van gevoelen, dat de beide TOBIASSEN zelve hunne geschiedenis hebben beschreven, of dat ten minste het Boek, hetwelk hunnen naam draagt, volgens hunne aantekeningen is zamengesteld. Wij bezitten het oorspronkelijke van dit werk niet meer, hetwelk de H. HIERONYMUS, volgens den chaldeeuwschen tekst, in het Latijn vertaalde, en het is zijne vertaling, welke de Kerk als

de eenvoudigste, de duidelijkste en het meest ontdaan van vreemde omstandigheden, heeft aangenomen. Er bestaan ook overzettingen van in het hebreuwsch, in het grieksch en in het syrisch, volgens de latijnsche, en eenige andere, waarin de bijzonderheden wijdoopiger zijn ontwikkeld; hetwelk aan eenige critici heeft doen gelooven dat TOBIAS zijne geschiedenis en de verkorting zijner geschiedenis heeft geschreven. De joden erkennen dit boek niet als canoniek; doch lezen hetzelfde met eerbied als bevattende eene eerwaardige geschiedenis, vol van treffende gevoelens en uitmuntende grondregels. De standvastigheid van den regtvaardige, zijn bekroond vertrouwen, de vaderlijke kindertuig, de kinderlijke toegenegenheid, de heiligheid van den huwelijksband, eene steeds waakzame en alvermogende voorzienigheid: dit alles draagt bij tot de zamensstelling der stichtelijke geschiedenis van TOBIAS; zij biedt het tafereel aan eener familie volgens het hart Gods.

Tocho, een gotisch soldaat, zeer ervaren in het boogschieten, van wien men dezelfde bijzonderheden verhaalt, welke men later op rekening van WILLEM-TELL heeft gesteld. Het is SAXO *de taalkundige*, die deze gebeurtenis verhaalt; — zie TELL.

TOCHON D'ANNEY (JOZEF FRANCISCUS), een oudheid- en penningkundige, den 4 November 1772, op het kasteel van Mez,

bij *Annecey*, in *Savooye*, geboren, legde zich reeds in zijne jeugd op de beoefening der oudheden toe. Hij gaf een groot gedeelte van zijn vermogen uit, tot den aankoop van voorwerpen, dat vak betreffende, waarvan hij een vrij aanzienlijk kabinet had verzameld, waaronder de gedenkpenningen vooral eene eerste plaats bekleedden. Door het departement van *Mont-Blanc*, werd hij tot de kamer van 1815 afgevaardigd, en openbaarde aldaar vele gematigdheid. In het volgende jaar volgde hij den heer GINGUENÉ op, bij de academie van opschriften en schoone letteren. Hij had verscheiden werken in gereedheid, toen hij den 20 Augustus 1820 overleed. Hij heeft nagelaten: 1.° *Dissertation etc.* (*Verhandeling over den dood van ANTIOCHEUS VII, EVERGETES of SIDETES koning van Syrië, volgens twee oude gedenkpenningen van dien vorst, en volgens eenen tekst uit het boek der Machabeërs*), 1815, in 4.º met 3 platen; — 2.° *Notice etc.* (*Verflag wegens eenen gedenkpenning van PHILIPPUS MARIA VISCONTI, hertog van Milane*). 1816, in 4.º met platen; — 3.° *Dissertation etc.* (*Verhandeling over een Grieksch opschrift eener bij Tarente gevonden vaas enz.*), 1816, in 4.º met 3 gekleurde platen; — 4.° *Mémoire etc.* (*Verhandeling over de gedenkpenningen van MARINUS te Philippopolis geslagen*), in 4.º met 3 platen. Deze Verhandeling is in de academie, in de zitting van den 14 Maart 1817, voorgelezen. Hij had zich bezig

gehouden met een groot werk over de *Gedenkpenningen van de landvoogdij- of stadhouderschappen van Egypte*. TOCHON heeft aan de *Biographie universelle* de artikels CLEOPATRA van *Syrië*, DIONYSIUS van *Syracusa*, DIOCLETIANUS, enz. enz. geleverd. In 1817, had hij toegestemd, om zijne verzameling aan het gouvernement te verkoopen, welke nog tegenwoordig een der schoone sieraden van het koninklijk museum uitmaakt.

* TOCQUE (LODEWIJK), een fransch schilder, te *Parijs* in 1696 geboren, legde zich toe op het portret-schilderen, waarin hij uitmuntte. Hij beoefende zijne kunst onder NATIER, met wiens dochter hij in den echt trad, en oogste veel roem in. In 1760, werd hij naar *Petersburg* beroepen, alwaar hij het portret van CATHARINA II vervaardigde, die hem vorstelijk beloonde. Men noemt van hem een aantal werken, die zich onderscheiden door frischheid van koloriet, schoonheid van hoofdhoudingen en kleedingen; zij zondigden echter met betrekking tot de teekening, die niet volkomen naauwkeurig was. TOCQUE is te *Parijs*, in 1772 overleden.

* TODE (HENDRIK JULIANUS), een natuurkenner, in 1733, te *Zollenspiecker*, in het hertogdom *Holstein*, geboren, bekleedde, als protestantsch predikant, verschillende betrekkingen, en overleed in 1797, te *Schwerin*, alwaar hij opperbewindhebber was; men

heeft van hem: 1.º *Christelijke gezangen*, Hamburg en Luneburg, 1771, in 8.vo; — 2.º *Fungi Mecklenburgenses selecti*, Luneburg, 1790 en 91, 2 dl.ⁿ in 4.to, met 17 platen, en — 3.º *Verhandelingen*, voorkomende in de *Gedenkschriften* der maatschappij van natuurlijke historie, te *Berlijn*.

* TODE (JOANNES CLEMENS), lijfarts van den koning van *Denemarken*, in 1736, te *Zollensacker*, bij *Hamburg* geboren, werd hoogleeraar in de geneeskunde aan de universiteit van *Kopenhagen*, alwaar hij uitmuntende kweekelingen heeft gevormd, en droeg bij tot de oprichting der geneeskundige maatschappij dier stad, en tot die van andere gestichten van openbaar nut. TODE overleed den 16 Maart 1805. Men vindt zijn naam als schrijver of medewerker aan het hoofd van 127 letterkundige voortbrengselen, waarvan er 70 in het deensch, 33 in het hoogduitsch, 22 in het latijn en 2 in het fransch in het licht zijn verschenen. Zeventig behandelen geneeskundige onderwerpen; de overige behooren tot de wijsbegeerte of letterkunde. Vijf derzelve zijn tijdschriften en zes polemische verhandelingen. De voornaamste onder dezelve zijn: 1.º *Genees- en heilkundige bibliotheek*, *Kopenhagen*, 1774—87, 10 dl.ⁿ in 8.vo; — 2.º *Gesprekken over de geneeskunde*, 1785—89, 4 dl.ⁿ in 8.vo; — 3.º *Geneeskundige jaarboeken*, 1787—92, 13 N.^{os}, in 8.vo; — 4.º *Ge-*

neeskundig dagblad, 1793—1804, 5 dl.ⁿ in 8.vo; — 5.º *De geneeskunde in het algemeen beschouwd*, 1798, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 6.º *Onpartijdige aanmerkingen over den staat der boekdrukkunst in Denemarken*; — 7.º *Prozaische werken*, 1793, 8 dl.ⁿ in 8.vo; — 8.º *Oorspronkelijke fabels en vertelsels voor de jeugd van beiderlei geslacht*, 1793, in 8.vo enz. enz.

* TODEL (HUGO), een engelsche geschiedschrijver, in 1660, in *Cumberland* geboren, studeerde aan de universiteit van *Cambridge*, alwaar hij den doctoralen graad in de regtsgeleerdheid ontving. TODEL bekleedde in zijn vaderland verscheiden eervolle bedieningen, en overleed in 1712. Men heeft van hem: 1.º *Leven van Phocion*, zeer sierlijk geschreven, en dat verscheiden uitgaven heeft gehad; — 2.º *Beschrijving van Zweden*. Deze is de nauwkeurigste, welke men kent; de schrijver had verscheiden jaren in dat land gereisd, en, als een bekwaam waarnemer, vergeet hij niets van hetgene, wat zijn werk nuttig en belangrijk kan maken; de steden, de gedenkteeken, de voortbrengselen, de verschillende takken van nijverheid en handel worden er even zoo duidelijk als nauwkeurig in beschreven; — 3.º *Geschiedenis van het diocees van Carlisle*. Hij heeft eenige handschriften nagelaten betrekkelijk het land van *Wallis*, en andere gewesten van *Engeland*.

TOICT (NICOLAAS DU), te *Rijsel* geboren, begaf zich in 1630 onder de Jesuiten. Dringend verzocht hij, om naar de vreemde missiën gezonden te worden; zijne oversten ondersteunden zijnen ijver, en hij werd voor de missiën van *Paraguay* bestemd, alwaar hij alles ten toon spreidde wat de werkdadigste liefde aan een' bedienaar des evangelies kan inboezemen. Hij werd tot overste der missionarissen van dat gewest benoemd, en stierf, uitgeput van werkzaamheden, in het jaar 1680. Men heeft van hem: *Histoire etc. (Geschiedenis der missiën in Paraguay, Uruguay enz.)*, Luik, 1673, in fol.

TOINARD. — Zie THOYNARD.

TOIRAS (JOANNES DU CAYLAR DE SAINT-BONNET, markies DE), in 1585, te *Saint-Jean-de-Car-donnenques* geboren, sproot uit een oud huis van *Languedoc*. Na page van den prins van *Condé* te zijn geweest, diende hij onder HENDRIK IV, en later onder LODEWIJK XIII, die hem tot luitenant zijner jagt, en vervolgens tot kapitein zijner *volière* benoemde. Tot den post van veldmaarschalk verheven, was hij tegenwoordig bij de verovering van het eiland *Rhé*, waarvan hij tot bevelhebber werd benoemd, en dat hij tegen de Engelschen verdedigde, die zich verplicht zagen het beleg op te breken. Hij werd vervolgens naar *Italië* gezonden, alwaar hij nieuwe lauwers plukte. Hij voerde het bevel in *Montferrat*, en verdedigde, in 1630, *Casal*, tegen

den markies van SPINOLA, een spaansch generaal. Nadat zijne broeders de partij van den hertog van *Orleans* hadden omhelsd, verviel hij in 1633, in ongenade, werd van zijne jaarwedden, en zijn bevelhebberschap beroofd. Hij zocht verzachting in zijn lot op eene reis door *Italië*, en ontving te *Rome*, te *Napels*, te *Venetie*, enz., al de eerbewijzen, welke hij waardig was. VICTOR AMEDEUS, hertog van *Savooije*, de bondgenoot van *Spanje*, verhief hem tot luitenant-generaal van zijn leger. Hij bekleedde dien post met zijne gewone dapperheid, toen hij, in 1636, voor de sterkte *Fontanette*, in het Milaneesche, sneuvelde. MICHAËL BAUDIER heeft zijn *Leven* beschreven, in 12.mo

TOLAND (JOANNES), in 1670, in het dorp *Redcastle*, bij *Londonderry*, in *Ierland*, geboren, werd in de catholijke godsdienst opgevoed. Hij volbragt zijne studiën aan de hoogeschool van *Glasgow*, daarna in die van *Edimburg*, alwaar hij tot het protestantismus overging. Na eenigen tijd te *Leyden* te hebben doorgebracht, begaf hij zich naar *Oxford*, en verzamelde aldaar een aantal bouwstoffen over verschillende onderwerpen. Zijn smaak voor de paradoxen stellingen en nieuwigheden, onttrok hem aan de vergetelheid, waarin hij tot dusverre gestoken had. Hij gaf verscheiden werken in het licht over de godsdienst en de staatkunde, waarin de goddeloosheid, de godisterij en godverzaking openlijk gepredikt werden. Deze

goddelooze deed verscheiden reizen aan de hoven van *Duitschland*, alwaar hij beter werd ontvangen, dan hij verdiende. Na zich vervolgens naar *Holland* te hebben begeven, werd hij aan prins EUGENIUS voorgesteld, die, daar hij met zijne ongeregeldheden onbekend was, hem verschillende bewijzen van milddadigheid gaf. TOLAND keerde in hetzelfde jaar naar *Engeland* terug, alwaar hij zich, door zijne dwaze uitgaven, en zijne uitspattingen te gronde hielp. Hij overleed te *Londen*, in 1722, na voor zich-zelf een zeer vleijend grafschrift te hebben vervaardigd, hetwelk niets minder is, dan een getrouw afbeeldsel van zijn karakter. Hij was opgeblazen, eigenzinnig, zonderling; en verwierp daarom alleen een gevoelen, wjl een beroemde schrijver hetzelfde omhelsd of verdedigd had. Hardnekkig in het geschil voeren, hield hij hetzelfde met de onbeschaamdheid van eenen cyniker vol. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *De christelijke godsdienst zonder geheimen*, in het engelsch, *Londen*, 1696, in 8.vo Dit goddelooze werk werd in het volgende jaar, in *Ierland* ten vure gedoemd, hetwelk TOLAND, wiens onbeschaamdheid door de vernedering en tuchting derzelve nog toenam, niet belette er eene *Verdediging* van in het licht te geven; — 2.º *Amyntor, en verdediging van het Leven van MILTON*, *Londen* 1699, in 8.vo; een even zoo gevaarlijk werk als het voorgaande; — 3.º *De kunst, om*

bij gedeelten te regeren, 1701, in 8.vo; — 4.º *De Nazareër, of het joodsch, heidensch en mohamedaansch Christendom*, 1718, in 8.vo, de vrucht der verregaandste goddeloosheid, even gelijk de volgende: — 5.º *Pantheisticon, seu formula celebrandæ sodalitatæ socraticæ*, in 8.vo; — 6.º *Cosmopoli, Londen*, 1720; — 7.º *Adeisidemon, sive Trus LIVIUS a superstitione vindicatus; annexæ sunt ORIGINES judaicæ, 's Gravenhage*, 1709, in 8.vo Hij beweert in dit stuk, dat de godverzakkers minder gevaarlijk zijn voor den staat, dan de bijgeloovigen, eene stelling, die honderden malen is wederlegd (zie *Wijsg. Cathec.* 1.^e Bk. 5.^e Hfdl.). Hij zegt dat MOSES en SPINOSA omtrent dezelfde denkbeelden van de Godheid hebben gehad: eene bewering, die alleen voldoende is, om aan te duiden hoezeer zijn hoofd op hol was; genoemde bewering werd ernstiger dan zij verdiende, wederlegd, door HUET, bisschop van *Avanches*, onder den naam van MORIN, en door ELIAS BENOIT. De geschriften van TOLAND, met uitzondering der beide laatste, zijn in het engelsch. De meeste hebben, zoo als men zulks gezien heeft, ongerijmde titels, en bevatten nog ongerijmder denkbeelden. Hij schreef op eene verwarde en vermoeiende wijze: ook berokkende hij, terwijl hij de godsdienst wilde benadeelen, enkel kwaad aan zich zelve, en werd evenzeer als wijsgeer en als schrijver veracht. — 8.º *Het vrije Engeland*, 1701, in 8.vo; — 9.º *Vershil-*

lende *geschriften tegen de Franschen*, 1726, 2 dl.ⁿ in 8.vo, en eenige andere staatkundige werken, minder slecht dan die over de godsdienst.

TOLEDO (FERDINAND ALVAREZ DE), hertog van ALBA, in 1508 uit eene der beroemdste familiën van Spanje geboren, had zijne opvoeding te danken aan FREDERIK DE TOLEDO, zijn' grootvader, die hem in de krijgs- en staatkunde onderwees. Hij voerde de wapens in den slag van *Pavia*, en bij de belegering van *Tunis*, onder keizer KAREL V. In 1538 veldheer der Spaansche legerbenden geworden zijnde, diende hij met roem zijne natie tegen *Frankrijk*, in *Navarra* en in *Katalonië*. Tot den post van opperveldheer der keizerlijke legers verheven, trok hij in 1546 tegen de protestanten van *Duitschland* te veld. In het volgende jaar won hij den beruchten slag van *Mühlberg*, waarin de protestanten geheel de nederlaag bekwamen. De keurvorst van *Saksen*, hun veldheer, werd met ERNST, hertog van *Brunswijk*, en verscheiden andere legerhoofden, krijgsgewonnen gemaakt. Deze overwinning werd gevolgd door de inneming van *Torgau*, *Wittenberg* en de onderwerping aller muitelingen. Na zich in *Duitschland* onderscheiden te hebben, volgde hij den keizer bij de belegering van *Metz*, alwaar hij wonderen van dapperheid verrigtte, welke den moed der belegerden vruchteloos maakte. PHILIPPUS II, opvolger van KA-

REL V, bediende zich van hem met hetzelfde voordeel als zijn vader. In 1567, dreigden de inwoners der *Nederlanden*, waarin de nieuwe dwalingen, met den geest van oproer, die dezelve alom vergezelden, waren doorgedrongen, met eenen opstand. PHILIPPUS II zond den hertog van ALBA, om hen te beteugelen. Deze keuze kondigde de grootste gestrengheid aan. Men herinnerde zich, dat toen KAREL V over de behandeling raadpleegde, welke hij den Gentenaars zou doen ondervinden, die in 1539 aan het muiten waren geslagen, en daaromtrent ook het gevoelen vanden hertog wilde weten, die hem antwoordde: *dat een oproerig vaderland moest verdelgd worden*. De eerste stappen van den hertog van ALBA bevestigden het gevoelen, dat men van hem had opgevat. Hij deed de graven van *Egmond* en *Hoorne* en verscheiden andere edellieden op een schavot sneven. Na deze strafoefening, die hij voor de openbare rust noodig oordeelde, trok hij tegen de opstandelingen op, en sloeg hen. Het vermaak van eene uitstekende overwinning behaald te hebben, werd vergald, door na het gevecht, door een regiment van *Sardinië*, een geheel dorp in de asch te zien leggen. Deze misdaad werd gestraft, zoo als zij zulks verdiende. Hij liet oogenblikkelijk de bewerkers van den brand ophangen, en degradeerde al de compagniën met uitzondering eener enkele, die niet schuldig was; een trek, welke genoegzaam bewijst, dat

de gestrengte en onverbiddelijke veldheer, de orde tot elken prijs wilde handhaven, en nuttelooze onwettige, wreedheden koelbloedig bedreven, ten uiterste haatte. De prins van *Oranje*, hoofd der opstandelingen, verscheen weldra als aanvoerder van een aanzienlijk leger. De jonge *FREDERIK DE TOLEDO*, belast met hem gadeslaan, liet den hertog van *ALBA*, zijnen vader, smeeken van hem te willen toestaan, de muitelingen te gaan aanvallen. De hertog, met grond overtuigd dat ondergeschikten zich niet met de beoordeeling moeten inlaten, of men al dan niet moet strijden, antwoordde: » Ga aan mijnen zoon zeggen, dat zijn verzoek hem enkel wordt vergeven, wegens zijne onervarenheid en zijne jeugd." Dagelijks maakte de hertog van *ALBA* nieuwe veroveringen. Na de inneming van *Haarlem*, verliet hij de *Nederlanden*, om naar *Spanje* terugtekeeren, werwaarts het gerucht zijner overwinningen hem vooruitging, welker glans echter door zijne ijdelheid verzwakt was: want na te *Antwerpen* eene goede citadel te hebben doen bouwen, had hij er zijn metalen standbeeld in doen plaatsen. Hij was voorgesteld met een dreigend gelaat, den regter arm naar de stad uitgestrekt; aan zijne voeten waren de adel en het volk, die hem om genade schenen te smeeken. De beide allegorische beelden, hadden bedelnappen in de ooren, en bedelzakken om den hals hangen, als wil-

lende daardoor aan den naam van *bedelaars* (*gucux*) herinneren, welke men aan de misnoegden gegeven had. Zij waren omringd door slangen, adders en andere zinnebeelden, bestemd om de valscheid, boosaardigheid en gierigheid aan te duiden, welke ondeugden de Spanjaards aan de overwonnenen te last legden; op het voorste gedeelte van het voetstuk, las men dit hoogdravende opschrift: *FERDINANDO ALVAREZ A TOLEDO, Albæ duci, PHILIPPI II Hispaniarum regis apud Belgas præfecto: quod extincta seditione, rebellibus pulsus, religione procurata, justitia culta, provinciis pacem firmaverit; regis optimi ministro fidelissimo positum.* Deze veldheer liet het bestuur der *Nederlanden* in 1574 over aan *don LUIS DE REQUESENS Y ZUNIGA*, groot commandeur van *Kastilië*, die door een krachteloos en wankelend gedrag, den moed der opstandelingen, door zijnen voorganger nedergeslagen, weder opwekte, en bewees door de uitwerkselen zijner toegevendheid, dat muitelingen enkel de zachtheid inroepen, om zich te versterken en geducht te maken. De hertog van *ALBA* genoot in het begin aan het hof de gunstbewijzen, welke zijne diensten verdiend hadden; maar na zich tegen het huwelijk van zijnen zoon verzet te hebben, zond koning *PHILIPPUS II*, die deze echtvereeniging ontworpen had, hem gevangelijk naar *Uzeda*. Twee jaren later kreeg hij zijne vrijheid weder, en werd aan het

hoofd van een leger geplaatst, dat men in 1581, in *Portugal* liet vallen. Deze bekwame veldheer maakte aldaar even zoo vele overwinningen als ondernemingen. Hij versloeg don ANTONIO DE CRATO, die zich als koning had doen uitroepen, en maakte zich meester van *Lisabon*. Hij maakte aldaar eenen onnoemelijken buit, die nog vermeerderd werd door de aankomst der Indische vloot in de haven dier stad. Zoo veel voo spoed verwekte hem benijders. Men beschuldigde hem, van tot zijn eigen gebruik een gedeelte der sommen verdonkerd te hebben, welke hem gedurende die verschillende ondernemingen waren toevertrouwd; toen men er hem rekening van vraagde, antwoordde hij, dat hij deze alleen aan den koning te doen had. » Indien hij mij dezelve vraagt, voegde hij er bij, zal ik in rekening brengen: Koningrijken behouden of veroverd, roemrijke overwinningen, zeer moeilijke belegeringen, en zestig dienstjaren." PHILIPPUS voldaan, deed de vervolgingen staken. De hertog van ALBA overleed kort daarna, in 1582, in teedere gevoelens van godsvrucht, en in de armen van den vromen **LODEWIJK VAN GRENADA**. Hij heeft den roem nagelaten van een' beproefden veldheer, en een' bekwamen staatkundige. » De hertog van ALBA, zegt de abbé RAYNAL (*Geschiedenis van het stadhouderschap*), een der grootste veldheeren van de 16.e eeuw, vereenigde met eene aanzienlijke geboorte, een groot

vermogen. Hij had eenen deftigen gang en eene gestrengte houding, een edel gelaat en eene kloeke gestalte, eene afgemetene redenering en eene welsprekende stilzwijgendheid. Hij was matig en sliep weinig, werkte veel, schreef zelf al zijne zaken. Al de omstandigheden zijns levens bieden een belangwekkend tooneel aan. Zijne kindschheid was redelijk, meer gevorderde jaren bragten hem noch belagchelijken noch zwakheid aan. Het gedruisch der legervelden was voor hem geene gelegenheid tot verstrooiing; het was in den proeftijd der wapens, dat hij zich voor de staatkunde vormde. Wanneer hij in de raadsvergaringen zijn gevoelen uitbragt, stoorde hij zich noch aan het verlangen des vorsten, noch aan de belangen der ministers; hij verklaarde zich ten allen tijde voor de partij, welke hij het regtvaardigste oordeelde; dikwerf bragt hij degene, die hem aanhoorden tot de regtschapenheid terug; en wanneer zijne pogingen vruchteloos waren, volgde hij hen ten minste niet in hunne onregtvaardigheid. In de jaarboeken zijner natie vindt men geen veldheer, geschikter dan hij, om met weinig troepen eenen grooten oorlog te voeren, om de grootste legerscharen te vernielen, zonder dezelve te bevechten, om den vijand te misleiden zonder zelf ooit misleid te worden, om het vertrouwen van den soldaat te winnen en zijn gemor te doen ophouden. Men wil dat, gedurende een zestig-jarig oor-

logvoeren onder verschillende luchtstreken tegen vijanden van allerlei aard, gedurende alle jaargetijden, hij nooit geslagen, voorgekomen, noch overrompeld is. Welk een man zou hij zijn, indien hij den glans zoo veler talenten en deugden, niet door eene overdrevene gestrengheid bezoedeld had!" Het behoort aan de gebeurtenissen, welke het beheer van den hertog van ALBA zijn opgevolgd, het behoort aan de gewesten, waarin men meer toegevender dan hij de sektarissen en muitelingen heeft behandeld, om te beslissen of zijne *gestrengheid* werkelijk *overdreven* was. Waar is het, dat zijn karakter soms op eene onredelijke wijze onbuigzaam was, en dat, door zijn hardnekkig invorderen van den tienden penning, eene overdrevene en gewelddadige schatting, hij *de Nederlanden* op nieuw in de onlusten stortte, welke hij zoo gelukkig ten einde had gebracht; doch men moet echter bekennen, dat in vergelyk van de handelwijze der opstandelingen, omtrent de aanhangers van de oude godsdienst, en de aan den vorst getrouwe onderdanen, het gedrag van den hertog niet dan lof kan verdienen. Zijne gestrengheid, of als men wil, zijne wettelijke ongevoeligheid, in alles in overeenstemming met den naauwgezetsten regterlijken gang, maakt een zeer opvallend contrast uit met die van de meeste der hoofden van den opstand, en van hunne ondergeschikten, wier wreedheden

geene andere regels hadden dan de dweepzucht en de eigenzinnigheid. De gestadige uitvaringen tegen PHILIPPUS II en zijn veldheer, en de blijkbare voorbedachtzaamheid, om niets te zeggen van de ongehoorde gruwelen der opstandelingen, worden uitmuntend in het daglicht gesteld, in het geleerde en treffende werk: *De crudelitate moribusque priscorum ac recentium haereticorum* door HAVENSIVS, 1608, in 8.vo in het *Theatrum crudelitatis haereticorum nostri temporis*, Antwerpen, 1592, blz. 57, en volg.; en in de *Mortes illustres et gesta eorum qui in odium fidæi ab haereticis occisi sunt*, door PHILIPPUS ALEGAMBE en vooral in de *Beknopte geschiednis van Holland, Leyden, 1778*, 2.^e dl., blz. 310, waarin de schrijver, ofschoon een protestantsche Hollander, na over de valsche geruchten te hebben gesproken, dat zekere brandstichters, de steden van *Noord-Holland* bedreigden, aldus voortgaat: » De verschrikkelijkste folteringen persten van deze gewaande brandstichters, de namen van eenige catholijke boeren af, welke zij van al de misdaden beschuldigden, waarvan men wilde, dat zij zouden beschuldigd worden. Het was aldaar dat de beruchte SONOI of SONOR hen wachtte. Deze aanbrengrers, kwamen ondanks hunne herroepingen, ondanks zelfs de aan eenige hunner gedane beloften, van hen in het leven te sparen, indien zij deze landlieden bezwaarden, onder de verschrik-

kelijkste folteringen om het leven. Maar de ongehoorde wreedheden, tegen deze ongelukkige, valschelijk beschuldigde boeren uitgeoefend, zouden geen geloof kunnen vinden, indien dezelve niet ten volle door de processtukken bewezen waren. Wij zouden deze gruwelen voor onze lezers willen sparen; maar de onpartijdigheid der geschiedenis, gedooft niet die buitensporigheden te bedekken, waaraan eene partij zich heeft schuldig gemaakt, om enkel die van de vijandelijke partij blootteleggen. De gewone folteringen der wreedste pijnbank, waren slechts de geringste kwellingen, welke men aan deze onschuldigen deed verduren. Hunne verwrongen ledematen, hunne door roeden verscheurde lichamen, werden vervolgens in met brandewijn doorweekt linnen gewikkeld, dat men in den brand stak, en men liet hen in dien staat tot dat het verschroeide vel, op verschillende plaatsen des ligchaams, de zenuwen deed bloot liggen. Men gebruikte zwavel, en dikwerf een half-pond kaarsen, om hun de oksels en voetzolen te verbranden. Aldus gemarteld, liet men hen eenige nachten zonder dekking op den grond liggen, en verdreef door middel van slagen, den slaap uit hunne oogen. Pekelharingen en andere zoute spijzen, waren het voedsel dat men hun gaf, ten einde in hunne ingewanden het vuur van eenen smachtenden dorst te ontsteken, zonder hun, hoezeer zij er ook om smeekten, het gebruik van een enkel glas water toetestaan.

Men plaatste uit de aarde gegraven torren op den navel der lijdens, en trok er alsdan den angel uit ter lengte van het lid van eenen vinger. Sonor zelf had aan deze afschuwelijke regtbank een aantal ratten gezonden, welke men op de borst en den buik dier ongelukkigen plaatste, onder stolpen van gebakken steen, waar op men gloeiende kolen lag, waardoor genoemd ongedierte door de hitte genooft, het vleesch doorknaagde, en zich eene schuilplaats in het hart en de ingewanden zocht. Men brandde genoemde wonden, en liet gesmolten spek over deze bloedige lichamen druipen. Aan een dier ongelukkige slagtoffers der dweepzuchtigste woede, besmeerde men dat gedeelte, hetwelk de eerbaarheid verbiedt te noemen, met room en deed er alzoo een zoogkalf aan trekken. Andere nog veel walgelijker gruwelen, werden met eene koelbloedigheid uitgeoefend, waarvan men met moeite een voorbeeld bij de kannibalen zou aantreffen, doch de kiescheid verbiedt ons voorttegaan. Een dier ongelukkigen bezweek onder de folteringen der pijnbank. Zijne dweepzieke regters verbeeldden zich het gruwelijke hunner barbaarschheid daardoor te bedekken, dat zij uitstrooiden, dat de duivel hem den nek had gebroken. Een ander, door de hem aangedane smarten overmeesterd, en door de belofte geleid van zijn leven en zijne goederen te zullen behouden, bekende eindelijk alles wat men wilde, dadelijk spraken zijne

regters in den naam van Sonor zijn vonnis uit, en veroordeelden hem, om het hart uitgerukt en gevierendeeld te worden. Men merkte op, dat ofschoon men de wreede voorzorg had genomen, van hem op den dag der executie, die, ondanks de tegenkanting der magistraat, te *Hoorn* plaats had, dronken te maken, hij den hervormden predikant, die hem ten dood uitleidde, dagvaardde om binnen drie dagen voor de regtbank van den oppersten Regter te verschijnen. Deze predikant, die getuige was geweest, van al de betuigingen, welke de lijder van zijne onschuld had gedaan, keerde naar zijn huis terug, in de verslagenheid der somberste droefgeestigheid, en stierf werkelijk, op het aangeduide tijdstip of kort daarna (*).” Zie FERDINAND IV. — Men zal welligt zeggen, dat deze razernijen, die van een bijzonder persoon zijn, dat zij niets gemeens hebben, met de beginselen, en den geest van omwenteling, door den hertog van ALBA bestreden; maar is men dan onbekend met den geest der overige dweepers, die het Sonor in niets toegaven? Van een’ WILLEM VAN DER MARCK bij voorbeeld (zie MARCK, MUSIUS, PIEK enz), die in een

enkel jaar (1572) door ongehoorde folteringen, meer vreedzame burgers, en catholijke priesters deed omkomen, dan de hertog van ALBA, op eene wettige wijze, in den geheelen loop van zijn beheer, opstandelingen deed straffen? Voor het overige wederlegt de protestantsche schrijver, wiens gezegde wij hier overnemen, zelf deze tegenwerping. » Te vergeefs zou men naar beweegredenen zoeken, om de regtsplegingen dier verschrikkelijke commissie te regtvaardigen, zij hebben op den Hollandschen naam eene eeuwige smet gelegd; en ofschoon Sonor, de voornaamste bewerker dier bloedige treurtoneelen, een vreemdeling was, zal de natie, die er zich niet tegen durfde verzetten, of er hem voor straffen, zich nimmer van het verwijt van barbaarschheid wasschen, waarmede zij zich vrijwilliglijk voor de oogen van gansch *Europa* bedekt heeft. Men wil, dat alles wat toenmaals gebeurde, slechts een middel was, om voor altijd aan de catholijken het voorwendsel en den lust te benemen, om eene verandering van bestuur in te voeren. Een gruwelijk middel, en dat geene staatsgronden immer zal wet-

P p 3

(*) *Dat deze schildering van bijna ongelooflijke onmenschelijkheden niet overdreven is, maar in tegendeel in kracht en kleur nog veel te kort schiet, kan men afleiden uit de schetsen, die twee onwraakbare getuigen ons van dezelve hebben geleverd: De eerste is de ridder P. C. HOOFT, in zijne Nederlandsche Historiën, in fol., 1703, 1.º deel blz. 422—426; de andere JAC. KOK in zijn Vaderlandsch Woordenboek Artikel SONOR (DIDERIK).*

tigen, zoo min als de ongehoorde wreedheden, jegens lieden gepleegd, die volkomen onschuldig waren aan de misdaden, waarvan men dezelve beschuldigde, en waarvan men de afsgrijsselijke bijzonderheden niet kan lezen, zonder van afschuw te sidderen, en aandoeningen van verontwaardiging en haat te gevoelen." Hoe durft na dit alles de puritein WATSON, door den geest dier zelfde factie bezielde, welke zich met zulke onmenschelijkheden bezoedeld heeft, ons over de *dwingelandij van PHILIPPUS*, en den *helschen hertog van ALBA* spreken? Neen, de soevereinen der *Nederlanden*, en hunne ministers zijn geene gedrochten geweest; PHILIPPUS II, de goede MARGARETHA, don JUAN van *Oostenrijk*, ALEXANDER van *Parma*, de gestrengte hertog van ALBA, zijn geene dwingelanden geweest, zij hebben den opstand en de ketterij niet met kaarsen, pikelharingen, aard-torren, raten en zoog-kalven bestreden. De wetten en het zwaard, dat er de schending van straft, ziedaar de wapens welke hun gezag geschraagd hebben. Tijdens de omwenteling van 1789, toen de Belgen, in eenen omgekeerden zin, en uit beweegredenen geheel strijdig, met die, welke hen tegen PHILIPPUS II verbitterden, aan het muiten sloegen, hebben lichtzinnige of onwetende schrijvers, met den hertog van ALBA lieden vergeleken, die niet de minste overeenkomst met hem hadden. Tusschen hen beide bestaat een onmetelijke afstand, en eene volkomene tegenstrijdig-

heid, niet alleen met betrekking tot het persoonlijk karakter, maar ook wat de beginselen, het doel, en de middelen van bestuur betreft. (Zie PHILIPPUS II, JOZEF II).

TOLEDO (*don PEDRO DE*), een bekwame Spaansche diplomaat, uit eene der beroemdste huizen van *Spanje*, en uit het geslacht van den hertog van ALBA. Hij bezat zijne fierheid, maar was niet, als hij, een groot krijgsman. Hij werd te *Madrid* in 1560 geboren, aan het hof van PHILIPPUS II opgevoed, en begon zijne diplomatische loopbaan in de laatste jaren der regering van dien vorst. Hij werd als afgezant gebruikt bij de soevereinen van *Duitschland*, *Zweden*, *Engeland*, en volgde in *Frankrijk* den hertog van *Ossuna* op, even zeer bekend door zijne gestrengte regtvaardigheid, als door geestige kwinkslagen. HENDRIK de Grootte had voor hem dezelfde welwillendheid, welke hij aan zijnen voorganger had betoond. Terwijl *don PEDRO* over de belangen van zijnen meester waakte, schepte hij er behagen in *Frankrijk* met het bezit van zulk eenen goeden koning geluk te wenschen. Eens, terwijl HENDRIK IV zich met den Spaanschen ambassadeur onderhield, zeide hij hem: » Indien ik nog eenige jaren leef, zal ik het gedeelte van het koninkrijk *Navarra*, dat mij, volgens alle regt toekomt, gaan heroveren. — Sire, antwoordde *don PEDRO*, PHILIPPUS III heeft dat koninkrijk geërfd: de regt-

vaardigheid met welke hij hetzelfde bezit, zal het hem helpen verdedigen, indien men het komt aanranden. — Zeer wel, hernam de koning, uwe redenering is zeer goed, tot dat ik voor Pamplona zal zijn, maar dan zullen wij zien, wie het zal ondernemen, om die stad tegen mij te verdedigen." Don PEDRO maakte daarop eene diepe buiging, en rigtte zich met overhaasting naar de deur. » Waar gaat gij zoo haastig heen? riep hem de koning toe. Ik ga, hernam de gezant, uwe majesteit te Pamplona afwachten, om het te verdedigen." Don PEDRO was zeer godsdienstig; doch deze, voor het overige zeer loffelijke, eigenschap werd bij hem tot in het gemaakte gedreven. Wijl HENDRIK IV der schoone sekse zeer genegen was, had hij de gewoonte te zeggen, dat de kwade geest in het hof voorzat. Ook wanneer hij ten gehooore kwam, had hij altijd zijnen rozenkrans in de handen, en somtijds bad hij denzelfven overluid in zijn huis of elders, in tegenwoordigheid van wie het ook wezen mogt. Bij zijne terugkomst in Spanje werd hij tot Raad van Kastilië benoemd, en zijn soeverein vertrouwde hem andere gowigtige zendingen toe, waarvan hij zich met ere kweet. De fierheid zijner manieren, had verscheiden hovelingen, gunstelingen van PHILIPPUS III, tegen hem verbitterd; en, daar hij aan geenlei middel van verzoening het oor wilde leenen, zoo ging hij een zijner kasteelen betrekken,

waarin hij, in 1640, in tachtigjarigen ouderdom, overleed.

TOLETUS (FRANCISCUS), te Cordova, in Spanje, in 1532 geboren, had tot hoogleeraar, in de universiteit van Salamanca, DOMINICUS SOTO, die hem een wonder van verstand noemde. Hij begaf zich in de maatschappij der Jesuiten, en werd naar Rome gezonden, alwaar hij de wijsbegeerte en godgeleerdheid onderwees, en aan Paus PIUS V behaagde, die hem tot zijnen prediker benoemde. De Jesuit oefende ook dezen post uit, onder de Pausen, zijne opvolgers. GREGORIUS XIII benoemde hem zelfs tot beoordeelaar en censor zijner eigene werken. GREGORIUS XIV, INNOCENTIUS IX en CLEMENS VIII, die hem in 1594 tot de waardigheid van kardinaal verhief, vertrouwden hem verscheiden gewigtige aangelegenheden toe. Hij werd naar de Nederlanden, Duitschland en Polen, ter regeling van kerkelijke zaken gezonden, welke hij gelukkiglijk ten einde bragt. Vóór hem was er nog geen kardinaal uit de orde der Jesuiten geweest. TOLETUS, ofschoon een Spanjaard zijnde, werkte vuriglijk aan de verzoening van HENDRIK IV met den heiligen Stoel. HENDRIK nam elke gelegenheid te baat, om hem zijne erkenenis te betuigen. Nadat hij zijn overlijden had vernomen, dat in 1596 plaats had, liet hij te Parijs en te Rouanen eene plegtige lijkdienst voor hem opdragen. De bedieningen van den

kardinaal TOLETUS hielden hem niet zoo geheel bezet, dan dat hij niet eenigen tijd zou hebben kunnen uitwinnen om aan zijne geleerde werken te arbeiden. De voornaamste derzelve zijn: 1.º *Commentariën* op den H. JOANNES, *Lyon*, 1614, in fol.; op de 12 eerste hoofddeelen van den H. LUCAS, *Rome*, 1600, in fol.; op den Brief van den H. PAULUS aan de Romeinen, *Rome*, 1602, in 4.to; — 2.º *Kort begrip der gewetenszaken of Onderrigting der Priesters*, *Parijs*, 1619, in 4.to De H. FRANCISCUS van Sales beval het gebruik van dit boek zeer aan; de schrijver verdedigt echter in hetzelfde eenige gevoelens, die thans niet wel zouden opgenomen worden. CABASSUT zegt: » dat men verscheiden eeuwen zal moeten wachten alvorens er iemand op de wereld verschijnt, die de verdienste van den kardinaal TOLETUS bezit, die boven allen lof verheven is, welken men hem heeft toegezwaid.”

TOLLIIUS (JACOBUS), in 1630, in de provincie *Utrecht* geboren, was doctor in de geneeskunde, en gewoon hoogleeraar in de welsprekendheid en in het grieksch aan de universiteit van *Duisburg*, toen hij dien post verliet, om te reizen. Hij bezocht *Duitschland*, *Hongarijē*, alwaar hij de mijnen ging bezigtigen, begaf zich vervolgens naar *Italië*, alwaar hij catholijk werd. In zijn vaderland teruggekeerd, gaf hij, om in zijn bestaan te voorzien, privaatlussen, maar men belette hem

zulks, en bragt hem alzoo tot eene groote armoede, in welke hij in 1696 overleed. Men heeft van hem: 1.º *Epistolæ itinerariæ*, *Amsterdam*, 1700, in 4.to eene belangrijke verzameling, die vier jaren vroeger door eene andere was voorafgegaan, getiteld: TOLLII *insignia itinerariū Italici*, *Utrecht*, in 4.to; — 2.º *Fortuita sacra*, *Amsterdam*, 1687, in 8.to; — 3.º eene *Uitgave* van LONGINUS, 1694, in 4.to, meer geacht dan het voorgaande werk, hetwelk vol ijdele denkbeelden over den steen der wijzen is. Hij gaf nog andere werken in het licht, zoo als *Egyptische en Grieksche Fabels*. TOLLIIUS bezat meer geleerdheid dan oordeel. — Zijn broeder CORNELIUS TOLLIIUS, in 1620 te *Utrecht* geboren, was secretaris en huisonderwijzer bij IZAAK VOSSIUS, die, naar men zegt, verplicht was, hem weg te jagen. Hij werd vervolgens hoogleeraar in het grieksch en in de welsprekendheid te *Harderwijk*, en secretaris der curatoren van de universiteit dier stad. Men heeft van hem: 1.º eene verhandeling *De infelicitate litteratorum*, welke JOHANN BURCHARD MENCKE, in 1707, te *Leipzig* heeft doen herdrukken, in de verzameling getiteld: *Analecta de calamitate litteratorum*; — 2.º eene *Uitgave* van PALEPHATES, en eenige andere geschriften, waarin, even als in de voorgaande, belangrijke en fraaije bijzonderheden voorkomen. — ALEXANDER TOLLIIUS, broeder der beide voorgaande, in 1675, als hoogleeraar te *Harderwijk* overleden,

is bekend door zijne *Uitgave* van APPIANUS, in 2 dl.ⁿ, in 8.vo

* TOLLIVS (HERMANUS), een Nederlandsche letterkundige, den 28 Januarij 1742, te *Breda*, volgens anderen te *Bremen* geboren, maakte zeer goede studiën, in de oude letterkunde en regtsgeleerdheid, aan de Leydsche akademie, alwaar hij in 1763 tot doctor in de regten werd bevorderd. In 1767, tot hoogleeraar in de geschiedenis, de welsprekendheid en de grieksche taal aan 'de akademie van *Harderwijk* benoemd, aanvaardde hij die betrekking met eene redevoering, getiteld: *Oratio qua demonstratur etiamnum superesse in græcis litteris ex quo graviores disciplinæ decus et præsidium capere possint*. Hij kwam in 1777 te *Parijs*, alwaar hij in kennis geraakte met den beroemden kenner der grieksche taal ANSE DE VILLOISON, uitgever van het *Lexicon Homericum* van APOLLONIUS, waaraan TOLLIVS reeds veel gewerkt had. Hij gaf dit *Lexicon*, in 1788, te *Leyden*, in 8.vo, in het licht, en droeg het op aan zijne beide kweekelingen, de prinsen van *Oranje*. Nadat de hoogleeraar BURMAN, in 1778 was overleden, verving TOLLIVS hem op den leerstoel der geschiedenis en grieksche taal aan het atheneum te *Amsterdam*. Hij sprak bij die gelegenheid eene redevoering uit: *de GERARDO JOHANNE VOSSIO grammatico perfecto*. Hij gaf eenen leergang der vaderlandsche geschiedenis in de nederduitsche

taal, en werd in 1785, tot onderwijzer aangesteld, der drie prinsen van *Oranje*, zonen van WILLEM V, erfstadhouder der *Vereenigde provinciën*. Hij werd op zijnen leerstoel vervangen door den geleerden WYTTEBACH. TOLLIVS vergezelde, een' zijner kweekelingen (later koning WILLEM I), op eene reis naar *Duitschland*, alwaar hij den prins de staten deed bezoeken, welke het Nassausche huis in dat land bezat. In 1794, werd hij benoemd tot algemeenen commissaris-civiel bij het engelsche leger. Bij de omwenteling van 1795, genoodzaakt het vaderland te verlaten, nam hij de wijk naar *Osnabrugge*, daarna naar *Brunswijk*, alwaar hij door den hertog, den vriend des stadhouders, op de meest voorkomende wijze onthaald werd. Door genoemden stadhouder werd hij met verschillende zendingen belast naar *Hamburg*, *Londen*, *Berlijn*, *Hannover* en *Rastadt*, alwaar hij tijdens het congres, in 1797, tegenwoordig was. In 1800 vertrok hij naar *Polen*, om er de goederen te beheeren, welke de erfprins van den vorst JABLONOWSKY gekocht had; hij verbleef aldaar negen jaren. LOEVIJK NAPOLEON, koning van *Holland* geworden zijnde, riep hem naar het vaderland terug, alwaar hij door de Leydsche hoogeschool als hoogleeraar *Statistices et diplomatia* beroepen werd; hij aanvaardde dien post in Junij 1809, met eene redevoering: *De fine statistices quæ vocatur hodiernæ*. Eenigen tijd daarna verwisselde

hij dezen leerstoel tegen dien der grieksche en latijnsche letterkunde. Toen bij den val van BONAPARTE, de wettige vorsten naar hunne verschillende staten waren teruggekeerd, werd de prins van *Oranje*, de oude kweekeling van TOLLIVS, koning onder den naam van WILLEM I. Deze vorst verkoos TOLLIVS, om in Maart 1814, te *Amsterdam* de groote vergadering der notabelen bij te wonen, den prins voor souvereinen vorst der *Nederlanden* te verklaren, en de ontworpen grondwet voor 'slands bestuur goed te keuren. In het volgende jaar werd TOLLIVS met de orde van den Nederlandschen leeuw versierd, en werd lid der Hollandsche maatschappij van letterkunde. Hij overleed te *Leyden* den 29 April 1822. Behalve het reeds genoemde *Lexicon Homericum*, en eenige akademische verhandelingen, heeft TOLLIVS nagelaten: 1.° een vertoog, *over de rampen van Holland en de hulpmiddelen daartegen, Antwerpen*, 1795, in het fransch en nederduitsch; — 2.° *Nederlands-staatsgebreen en derzelver geneesmiddelen*; — 3.° *Staatkundige geschriften, betreffende de Vereenigde Nederlanden, in 1786, en vervolgens 1814—16*, aan de prinses, moeder van den regerenden vorst, opgedragen. enz.

* TOLOMEÏ (JOANNES BAPTISTA), een Jesuit en kardinaal, den 3

December 1653, te *Florence* (*), uit eene adellijke familie van *Sienna*, te *Pistoja* gevestigd, geboren. Na zijne humaniora bij de Jesuiten te hebben volbragt, begaf hij zich naar *Pisa*, om eenen regtsgeleerden cursus te volgen, en vervolgens naar *Rome*, alwaar hij den beroemden Jesuit LUCCARI tot meester had. Na zich naar *Sienna* te hebben begeven, om in de kennis der wetten doortedringen, verliet hij die stad weder, om naar *Rome* terugtekeeren, alwaar hij den 18 Februarij 1673, het Jesuiten-gewaad aanvaardde. Na de gewone beproevingen, werd hij, in hoedanigheid van consultor, aan verschillende congregatiën verbonden. CLEMENS XI, die mede een leerling van pater LUCCARI was geweest, en daardoor met TOLOMEÏ bekend was (zie LUCCARI), benoemde hem den 11 Mei 1712, tot kardinaal. Hij verliet het Germaansch collegie, waarvan hij rector was, om zich in het Romeensch collegie te gaan vestigen, waarin hij voortging als een religieus te leven, geheel aan de pligten van zijnen nieuwen stand toegewijd, en zich enkel bezig houdende met de belangen der Kerk. Hij was lid van de congregatiën van het heilig officie, der aflaten, der II. Relikwiën, van het concilie, van het onderzoek der bisschoppen, van de kerkgebruiken, van den *index*, en van het apostolisch bezoek. Hij nam de be-

(*) MORENI zegt dat hij te *Pistoja* geboren werd. De *Dizionario storico* van BASSANO, drukt zich aldus uit: *Tolomei. . . Pistoiese. . . nacque in Firenze.*
Fr. Vervolgers.

dieningen van kamerling waar, in de conclaven van 1721 en 1724, ter verkiezing der Pausen INNOCENTIUS XIII en BENEDICTUS XIII. TOLOMEÏ overleed te Rome, den 18 Januarij 1726. Men heeft van hem slechts een enkel werk getiteld: *Philosophia mentis et sensuum*, Rome, 1696, in fol.; hij openbaart daarin zijne geringachting voor de peripatetische wijsbegeerte. Hij werkte gedurende twintig jaren aan aanmerkingen op de *Verhandeling over de geloofsgeschillen van BELLARMINUS*, maar dezelve zijn onuitgegeven gebleven.

* TOLOMEÏ (NICOLAAS), een Jesuit, uit dezelfde familie gesproten als de voorgaande, den 24 October 1699, te Sienna geboren, begaf zich in 1725, onder de Jesuiten. Hij wijdde zich onder dezelve, vooral aan het predikambt toe, en verwierf in die betrekking door zijne talenten en zijnen ijver, die daarenboven door den glans zijner deugden werden opgeluisterd, eenen grooten roem. Rome en Florence waren de voornaamste tooneelen zijner apostolische werkzaamheden. Hij overleefde slechts korten tijd de vernietiging zijner orde, daar hij in het jaar 1774 overleed, en de vernietigingsbreve van den 21 Julij 1773 is. TOLOMEÏ is de schrijver van een prozaïsch tooneelwerk, hetwelk beroemd werd, en ten titel voert *la Vocazione di LUIGI GONZAGA, della compagnia di GIESU*. Dit stukje vond zoo veel bijval, vooral in de collegien en

andere opvoedingsgestichten, en in de kloosters, dat zelfs bij het leven des schrijvers er meer dan dertig uitgaven van ontstonden, en dat het in het latijn en in andere talen werd overgezet. Er worden geene andere werken van pater TOLOMEÏ vermeld.

* TOMA, een russische sektaris, onder de regering van PETER I, wilde in zich doen herleven, de oude sekte der dweepers, onder den naam van *Iconoclasten* of *Beeldstormers* bekend. Met eene bijl gewapend, toog hij de kerk van den heiligen ALEXIS binnen, en verbrijzelde het beeld van dien Heilige. In hechtenis genomen en gevangen gezet, trachtte men hem te bekeeren; maar hij bleef doof voor alle vertoogen. Hij werd veroordeeld, om de hand verbrand te worden, en vervolgens in het vuur te sterven. Tot op den laatsten oogenblik wilde hij zijne dwaling niet herroepen, en toonde die beleedigende verachting voor den dood, welke veel eer de raaskalling eener sterk opgewondene verbeeldingskracht, dan de kalmte van den waren moed is.

TOMASI. — Zie TOMMASI.

TOMASINI (JACOBUS PHILIPPUS), te Padua, in 1597 geboren, en in 1654, te Citta-Nova, in Istrië, waarvan hij bisschop was, overleden. De letteren maakten bijna zijne dagelijksche bezigheden uit. Hij had den moed, om zich tegen den kwa-

den smaak van zijnen tijd, en vooral tegen dien van MARINI, te verzetten, en dien van PETRARCHA terugteroepen. Hij verzamelde en gaf in het licht, alles wat hij van dezen beroemden schrijver vond, onder den titel van PETRARCHA *redivivus*, in 4.to Hij droeg zijn werk aan URBANUS VIII op. Deze Paus nam zulks aan, en daar hij TOMASINI als zijnen bloedverwant beschouwde, zoo beloonde hij hem met het bisdom van *Citta-Nova*. De schrijver verbeterde zijn werk, en gaf er in 1650, eene nieuwe uitgave van in het licht. Nog heeft men van hem: 1.º eene goede *Uitgave* der brieven van CASSADER FIDELIS, met zijn leven; — 2.º *Illustrium virorum elogia iconibus ornata*, 1630, in 4.to en 1642, 2 dl.ⁿ; — 3.º de *Jaarboeken der kanoniken van St. George in Alga*, eene congregatie van wereldlijke priesters, waarvan hij lid was geweest: dit werk is in het latijn; — 4.º *Agri Patavini inscriptions*, 1696, in 4.to; — 5.º *Gymnasium Patavinum*, 1654, in 4.to

TOMBEUR (NICOLAAS LE), een augustijner religieus, in 1657, te Tienen of Tirlemont, in de Belgische provincie Zuid-Brabant, geboren, licentiaat in de godgeleerdheid, en definator zijner provincie, overleed te Leuven, den 23 Mei 1736. Men heeft van hem: 1.º *Praxis administrandi sacramenta penitentiae et eucharistiae*, Antwerpen, 1710, vermeerderd, 1712; een methodisch en geleerd werk, ofschoon

hetzelve welligt eene al te gestrengte zedeleer bevat; — 2.º *Provincia Belgica ord. F. F. eremitarum sancti AUGUSTINI*, Leuven, 1727, in fol., niet zeer naauwkeurig en oppervlakkig.

TOMKO of TOMKUS, in Dalmatië geboren, latijnsche bisschop van Bosnië, bloeide in het begin der zeventiende eeuw, en heeft zich door de volgende werken beroemd gemaakt: 1.º *Vita sancti PETRI BERISLAI*, 1621; — 2.º *De sanctis illyritanes*, 1651; — 3.º *Dalmatiae nobilitas descripta*, Rome, 1692.

* TOMMASI (JOZEF MARIA), een beroemde en godvruchtige kardinaal, den 12 September 1649, te Alicata, in Sicilië, geboren, was de zoon van JULIUS TOMMASI, hertog van Palma. Reeds vroeg liet hij al de voordeelen zijner geboorte varen, en, naar het voorbeeld van eenen oom en vier zusters, die de wereld hadden verlaten, begaf hij zich te Palermo in de orde der theatijnen. Ofschoon zijne gezondheid zwak was, leidde hij eene gestrengte levenswijs, vastte regelmatig, sliep op den grond en onthield zich van de onschuldigste uitspanningen. Gedurende zijn verblijf te Rome, was hij in betrekking gekomen met de beroemdste personen van het Pausselijk hof, zoo als met den godvruchtigen en geleerden kardinaal JOANNES BONA, die op het punt stond om Paus te worden, met FRANCISCUS BARBERINI, en andere beroemde mannen. CLEMENS XI, die zijne talenten

kende, benoemde hem tot *consultor* van de congregatie der kerkgebruiken, en, verhief hem, ondanks zijne tegenkanting, in de promotie van den 18 Mei 1712, tot de waardigheid van kardinaal. TOMMASI veranderde niets in zijne levenswijze, vermeerderde slechts zijne aalmoezen. Zijn huis werd de schuilplaats der armen, en in het tijdverloop van zes maanden, deelde hij 4,000 romeinsche kroonen uit. Hij ondersteunde de Zwitsersche catholijken, in den oorlog, welken zij, tegen de protestanten te voeren hadden. Volgens de oude tucht, predikten de kardinalen des zondags in de kerken van hunnen titel. Hij voegde zich naar dit oude gebruik, door elke week in de kerk van den H. MARTINUS *op de bergen*, welke de zijne was, het woord Gods te verkondigen. Hij stelde er zijnen roem in aldaar de armen en kinderen te onderwijzen, en eindigde den 1 Januarij 1713, een stichtelijk leven door eenen heiligen dood, terwijl hij al wat hij bezat aan het collegie der propaganda vermaakte. Hij heeft een aantal werken in het licht gegeven, waarvan de voornaamste zijn: 1.° *Institutiones theologiae antiquorum Patrum*, Rome, 1709, 1710 en 1712, 3 dl.ⁿ Men vindt in het 1.° dl. *de Verjaringen of prescriptiën van TERTULLIANUS*, het *Commonitorium van VINCENTIUS VAN LERINS*, de beide *Verhandelingen van den H. GREGORIUS VAN NAZIANZE*, in het 2.° de *drie boeken van den H. CYPRIANUS aan QUIRINUS*, de

ascetische schriften van den H. BASILIUS, zijne *Verhandelingen over de oordeelen Gods*, en over het ware geloof en de zedeleer; het 3.° bevat de *Anchora van den H. EPIPHANIUS*; eene *recapitulatie* dier verhandeling, en eene *Geloofsbelijdenis* van denzelfden kerkvader; — 2.° *Codices Sacramentorum nongentis annis vetustiores*, Rome, 1680, in 4.°; aan de koningin CHRISTINA opgedragen; — 3.° *Psalterium juxta duplicem editionem gallicanam et romanam, cum canticis hymnario et orationali*, Rome, 1683, in 4.°; — 4.° *Psalterium cum canticis, versibus prisco more distinctum, argumentis et orationibus vetustis, novaque litterali explicatione brevissima dilucidatum*, Rome, 1697, in 4.°; — 5.° *Responsorialia et antiphonaria romanæ Ecclesiæ, a sancto GREGORIO Magno disposita, cum appendice monumentorum veterum et scholiis*, Rome, 1686, in 4.°; — 6.° *Sacrorum biblicorum tituli sive capitula ante mille annos in occidente usitata*, Rome, 1688, in 4.°; — 7.° *Antiqui libri missarum romanæ Ecclesiæ, id est Antiphonarium sancti GREGORII papæ etc.*, Rome, 1696, in 4.°; — 8.° *Officium dominicæ passionis in feria VI parasceve majoris hebdomadæ secundum ritum græcorum, nunc primum latino sermone editum*, 1695, in 8.°; — 9.° verschillende *Ascetische werken*, in het latijn en in het italiaansch. Toen de kardinaal JOZEF MARIA TOMMASI stierf, hield hij zich onledig met de uitgave, van het *Sacra-*

mentarium van den H. GREGORIUS, dat hij in zijne geheele zuiverheid wilde leveren. Zijne *Werken* zijn gezamenlijk uitgegeven, in 7 dl.ⁿ in 4.to, door de zorg van den theatijn, ANTONIUS FRANCISCUS VEZZOSI, *Rome*, 1747. Er bestaan drie *Levensbeschrijvingen* van dezen geleerden kardinaal, de eene van monsignor FONTANINI, bij gedeelten opgenomen in de *Giornale de' letterati d'Italia*, van af het 18.^e tot het 26.^e deel; de andere van monsignor ANTONIUS MARIA BORROMEUS, bisschop van *Capo d'Istria*, onder die der *Arcadi illustri*; de derde van den graaf DI SANRAFFAELE, *Turin*, 1780, met die der *Pii Letterati*. De congregatie der kerkgebruiken had hem in 1714 den titel van *eerwaardige* toegekend; Pius VII beatificeerde hem in 1803. De kardinaal TOMMASI is niet de eenige beroemde en godvruchtige persoon, welke zijne familie heeft opgeleverd: men heeft het *Leven* beschreven van den hertog van *Palma*, zijnen vader, dat van den *eerwaardigen* KAREL TOMMASI, zijnen oom, en eindelijk dat van MARIA CRUCIFICA, zijne zuster, eene benediktijner religieuse, in den geur van heiligheid overleden, en die hem, naar men zegt, zijn kardinaalschap voorzeide.

TOMMASO. — Zie MASO.

* TOMMEÏ (PETRUS), een beroemde regtsgeleerde, omtrent het jaar 1430, te *Ravenna* geboren, studeerde aan de hooge-

school van *Bologna*, ontving er den doctoralen hoed, en bekleedde gedurende verscheiden jaren den leerstoel des regts. Van daar begaf hij zich naar *Pavia*, alwaar hij, zoo wel als te *Pisa*, te *Pistoja*, en te *Florence*, met roem den hoogleeraarsstoel bekleedde. Door den nijd vervolgd, zag TOMMEÏ zich verplicht, zijn vaderland te verlaten. Hij begaf zich naar *Gripswal*, vervolgens naar *Wittenberg*, en eindelijk naar *Keulen*; hij onderwees aldaar met zijne gewone bekwaamheid, toen zijne vijanden hem ook nog uit die universiteiten verdreven. Om zich tegen hunne vervolgingen in veiligheid te stellen, begaf hij zich naar *Saksen*, werd religieus, en leidde tot aan zijn² dood, in 1512 voorgevallen, een voorbeeldig leven. Hij heeft nagelaten: 1.º *Phœnix, seu introductio brevis ad memoriam artificialem, Venetiâ*, 1491, in 8.vo; — 2.º *Alphabetum aureum utriusque juris, Rouanen*, 1508, *Lyon* 1517. — Een andere TOMMEÏ (THOMAS), uit de familie van den voorgaande, oefende met roem de geneeskunde uit, overleed in 1586, en heeft nagelaten eene goede *Geschiedenis van Ravenna*, in 4 dl.ⁿ, *Pesaro*, 1574, in 8.vo; *Ravenna*, 1580.

* TONDU, bijgenaamd LEBRUN (PETRUS HENDRIK MARIA), minister der Fransche republiek, te *Noyon*, in 1754 geboren. Het kapittel dier stad plaatste hem in het collegie van *Lodewijk den Grooten*; hij verliet hetzelfde, na zijne studiën volbragt

te hebben, en omhelsde den geestelijken staat. Onder den naam van *abbé TONDU* (*) bekend, vond hij dien naam eenigzins belagchelijk, en veranderde denzelfen in dien van *LEBRUN*. Na de kleine kraag (*collet*) weldra te hebben laten varen, verkreeg hij, bij het oratorium, eene dier betrekkingen, welke de koning voor jonge lieden betaalde, die aanleiding voor wiskundige wetenschappen schenen te hebben. *TONDU* vertoefde er niet lang; hij nam dienst als soldaat: maar daar hij eenen gelukkigen aanleg voor de studie bezat, zoo werd hij door zijne ouders teruggevorderd, en *LODÉWIK XVI* deed hem zijne vrijheid weder geven. In plaats van 's vorsten goedheid op prijs te stellen, verliet hij *Frankrijk*, begaf zich naar *België*, ging te *Luik* wonen, alwaar hij, bij gebrek aan middelen van bestaan, boekdrukkers-knecht werd. Bij de omwenteling, die in 1787, ten gevolge der staatkundige onlusten van *Frankrijk*, te *Luik* plaats had, speelde hij eene vrij gewigtige rol; en, in 1791, verscheen hij voor de balie der nationale vergadering, aan het hoofd van een gezantschap van patriotten dier stad. In de *Nederlanden* teruggekeerd, begaf hij zich naar *Herve*, in het land van *Limburg* (thans prov. *Luik*), en werd aldaar dagblad-schrijver. Hij rigtte zijne voornaamste schichten tegen de hoofden van

den Belgischen opstand, VAN DER NOOT en VAN EUPEN, en eindigde met de poging, om de omwenteling zelve in een belagchelijk licht te stellen. Hij werkte vervolgens aan het *Algemeen Dagblad van Europa*, waarin hij zich de vriend van de partij der *Gironde*, en vooral van de *Brissotijnen*, toonde, welke laatsten in hem, verscheidenheid van bekwaamheden, en diplomatische talenten meenden te ontdekken. Hij trad in briefwisseling met *DUMOURIEZ*, *BRIS-SOT* en verscheiden zijner aanhangers, die hem eenen post bezorgden in het bureau van buitenlandsche zaken. Hij scheen alstoen der belangen zijner beschermers, in strijd met die van het hof, geheel toegedaan, hetwelk hem, na den 10 Augustus 1792, tot het ministerie van buitenlandsche zaken deed beroepen. Hij verscheen den 25 September in de vergadering, om er verslag te doen van zijne handelingen, en bood tevens eene schets van den staatkundigen toestand van *Europa* aan. Den 16 December gaf hij verslag van de betrekkingen tusschen *Frankrijk* en *Engeland*, en deelde den 31 bijzonderheden mede, betrekkelijk de vijandelijke gezindheid van laatstgenoemde mogendheid. Op denzelfden dag lag hij aan den president der vergadering de vertoogen over, welke hij van het hof van *Spanje*, in het

(*) *Tondu*, verleden deelwoord van het werkwoord *tondre* (scheren): *abbé Tondu* alzoo geschoren abt.

belang van **LODEWIJK XVI**, had ontvangen; en als lid van den uitvoerenden raad, had hij de zwak- of wreedheid, het bevel tot de executie van dien vorst te onderteekenen. Den 7 Maart 1793, deelde hij aan de conventie de redenen mede, welke den gezant **BOURGOING** genoodzaakt hadden, *Spanje* te verlaten; hetwelk, volgens zijn gevoelen, als een zeker teeken van oorlog met dien staat moest beschouwd worden. Om dengenen te vermijden, die tegen *Engeland* broeide, trachtte hij vruchteloos, om weder betrekkingen met den ambassadeur, **lord GRENVILLE**, aanteknoopen. Maar zijne gemeenschap met de *Girondijnen*, die **ROBESPIERRE** wilde verdelgen, mishaaagden aan dien dwingeland, die, op den 19 derzelfde maand, **TONDU** beschuldigde, van tot den oorlog aangespoord te hebben, zonder vooraf op middelen bedacht te zijn, om denzelven te kunnen voeren. De minister dacht den storm te doen bedaren, door **SÉMONVILLE**, als overtuigd van verstandhouding met **LODEWIJK XVI**, volgens een' brief van **TALON**, in de ijzeren kast van het kasteel der *Tuileries* gevonden, te doen afzetten. Hij kon echter den slag niet ontgaan, die hem bedreigde, en de val van de afgevaardigden der *Gironde*, den 31 Mei 1793, sleepte den zijnen weldra mede. De commissie van algemeene veiligheid, deed hem, den 22 Junij, daaropvolgende, met zijnen ambtgenoot **CLAVIÈRE**, in staat van beschuldiging stellen. Met laatst-

genoemde in hechtenis genomen en gevangen gezet, gelukte het aan **TONDU** om te ontsnappen. Nauwelijks was hij de hoofdstad ontkomen, of men nam hem den 24 December op nieuw gevangen. Hij werd te regtgesteld, en de acte zijner vooroordeeling hield in: » **LEBRUN**, abbé, dagblad-schrijver, boekdrukker en minister, oud 30 jaren, geboren te *Noyon*, als contra-revolutionnair ten dood veroordeeld, daar hij, na door **BRISSOT**, **ROLAND** en **DUMOURIEZ** tot het ministerie te zijn geroepen, omtrent dien tijd de ziel der partij van *Orleans* was geweest, en als hebbende uit al zijn vermogen met **CLAVIÈRE** en **ROLAND**, het plan ondersteund, om met de wetgevende vergadering, den uitvoerenden raad en **CAPET** (**LODEWIJK XVII**), over de *Loire* te vlugten." **TONDU** werd den 7 Nivose ten dood gebracht. Hij was zeer aan **DUMOURIEZ** gehecht geweest, en op den 12 November 1792, gaf hij, na daags te voren zijne oudste dochter, bij de municipaliteit te hebben aangegeven, haar, ter gedachtenis der overwinning van *Jemmape*, **DUMOURIEZ** tot peet, en deed haar de namen aannemen van **CIVILLIS VICTOIRE JEMMAPE DUMOURIEZ LEBRUN**. **Mevrouw ROLAND** zegt van hem: » dat hij voor eenen wijzen geest werd gehouden, wijl hij voor geenerlei hevige aandoening vatbaar was, en voor een bekwaam man, wijl hij zeer wel als secretaris fungeerde; maar dat hij noch wakkerheid, noch verstand, noch karakter bezat."

* TONE (THEOBALD WOLF), een engelsche publicist, stichter der associatie van Vereenigde Ieren, te *Dublin*, den 20 Junij 1763 geboren, maakte zijne eerste studiën aan de universiteit dier stad, en volbragt dezelve, in de *Tempel-school*, te *Londen*. Hij werd voor de pleitzaal bestemd, maar zijne neiging trok hem naar de staatkunde; hij liet alzoo de beoefening der wetten varen, en stelde zich in de nieuwe, door hem ingeslagen loopbaan ten doel, de poging ter verbetering van het lot van *Ierland*, welk land hij, billijkerwijze, in eenen staat van slavernij beschouwde. Werkelijk was de toestand van deszelfs inwoners, en vooral van de catholijken, die er het grootste gedeelte van uitmaken, allerbeklagenswaardigst. Hij gaf in 1790, zijn eerste *geschrift* in het licht, over de administratie van het engelsch gouvernement in *Ierland*, hetwelk eenen verbazenden opgang maakte. Ofschoon hij de anglikaansche godsdienst was toegedaan, gaf hij een tweede *geschrift* in het licht, ten gunste der catholijken, die hem tot secretaris hunner centrale commissie benoemden. De whigs van *Belfast* hadden hem reeds in hun genootschap opgenomen. Hij ontwierp daarenboven voor de Iersche catholijken, hun verzoekschrift, hunne verdediging; en in 1793, vergezeld hij de deputatie aan GEORGE III gezonden, om de intrekking der tegen hen bepaalde strafwetten te verzoeken.

XXIII DEEL.

Om echter des te beter het drukkende juk van *Engeland* af te schudden, bleef het steeds het voorname doel van TONE, om de vereeniging der catholijken en dissidenten, die in het noorden heerschten, te bewerken; hij slaagde er eindelijk in, en bragt alzoo het genootschap der *Vereenigde Ieren* tot stand. Door het engelsch gouvernement vervolgd, begaf hij zich in Junij 1795 naar *Amerika*; door het Fransche gouvernement, dat de Vereenigde Ieren beschermde, uitgenoodigd, kwam hij te *Parijs*, en beeraamde met den generaal HOCHÉ, de onderneming tegen *Ierland*, die eenen slechten uitslag had. TONE was bij dezen togt tegenwoordig als brigade-chef en algemeen adjudant des Franschen legers. Hij diende vervolgens onder de generaals DAENDELS, BONAPARTE, DESAIX en KILMAINE, en in de onderneming van den generaal HARDY (1798). Nadat het schip, aan boord van hetwelk hij zich bevond, was buit gemaakt, werd hij door GEORGE HILL, gouverneur van *Londonderry*, aangeklaagd, en gekluisterd in de gevangenissen van *Dublin* opgesloten. Aan eene commissie overgegeven, verdedigde hij zich met moed voor dezelve, en in de redevoering, welke hij voor den krijgsraad uitsprak, zeide hij onder anderen, bij het afleggen der uniform, welke hij droeg: » Deze boeijen zullen de geëerbiedigde teekens der natie, welke ik heb gediend, niet onteeren. Ik ben

er trotscher op, dezelve te dragen voor de zaak, welke ik heb omhelsd, dan dat ik met eene ster of kousenbands orde-teecken versierd ware." Hij werd ten dood veroordeeld, en daar hij niet had kunnen verkrijgen van gefusileerd te worden, bragt hij zich-zelfen in de maand November 1798, in zijne gevangenis om het leven. Hij heeft nagelaten: 1.º *Beschouwing van het Engelsch bestuur in Ierland*; — 2.º *Overwegingen over den oorlog van Spanje, in 1790 of in hoeverre is Ierland betrokken in de oorlogen van Engeland?* — 3.º *Bewijsredenen ten voordeele der Catholijken, door een' protestant*; — 4.º *twee Verhandelingen over den toestand van Ierland, onuitgegeven en aan het fransche gouvernement gerigt*; — 5.º *verschillende Schotschriften, om de Ieren tegen de Engelschen aantemoedigen.* — Zijn zoon gaf, in 1810, in den ouderdom van 15 jaren, te Parijs een stukje in het licht, getiteld: *Burgerlijke en staatkundige toestand van Italië, onder de heerschappij der Gothen*, hetwelk eene eervolle vermelding verdiende, bij de klasse van oude geschiedenis en letterkunde van het Instituut.

* TONI (Pater MICHAËL ANGELO), te Rome, den 18 Mei 1750 geboren, studeerde in de christelijke scholen (*Ecoles pies*), en begaf zich in den ouderdom van zestien jaren, onder de reguliere geestelijken, ziekenverzorgers, door de heilige CAMILLA DE LELLI gesticht. Priester

geworden zijnde, wijdde hij zich toe aan het onderwijs, aan het predikambt, aan het gewetensbestuur, en werd vervolgens meester der nieuwelingen (*novicen*). In 1786, belastte hem de kardinaal BUONCOMPAGNI, minister van staat, met de redactie, van het *Kerkelijk Dagblad*, te Rome opgerigt, teneinde dergelijke bladen, in zamenspanning tegen de Kerk, te Florence, Weenen en Milane uitgegeven, te wederleggen. Hij had tot medewerker JOANNES ANGELO BARBERIS, priester van de christelijke leer, te Turin, in 1731 geboren, een zeer geleerd man, grootelijks in achtiging bij den kardinaal GERDIL, en in 1803 overleden. Pater TONI verwierf door de redactie van zijn Dagblad, de goedkeuring der kardinalen ANTONELLI, DE PIETRO en zelfs van PIUS VI. Tijdens de bezetting van Rome door de Franschen, in 1798, toen al de personen, die tot de Kerk behoorden, en niet in Rome geboren waren, zich verplicht zagen, om zich naar hun geboorteland te begeven, verving pater TONI, provisioneel pater JOZEF DELL' UVA, een' napolitaan, in den post van algemeen overste van de congregatie der zieken. Toen de vrede aan de Kerk was teruggeven en na de verheffing van PIUS VII, werd pater TONI tot procureur-generaal, en later tot algemeen overste der congregatie verkozen. Tijdens de opligting van PIUS VII (zie dat artikel) uit Rome, in 1809, bevond zich pater TONI begrepen in de balling-

schap, waartoe de hoofden van religieuze-orden veroordeeld werden. Te *Parijs* aangekomen, werd hij naar *Champagne*, vervolgens naar *Toulon*, en eindelijk naar *Corsika* verbannen. Hij vond te *Bastia* verscheiden andere vrome italiaansche geestelijken, van welke de gouverneur vorderde, den eed afteleggen, welken men hun aanbood. In naam van allen, verklaarde pater TONI zulks te weigeren, en zij werden in de citadel van *Bastia* opgesloten. Wijl zij steeds denzelfden tegenstand, en dezelfde verkleefdheid aan hunne pligten openbaarden, werden pater TONI en verscheiden anderen, in 1813 ingescheept naar het eiland *Capraja*, alwaar zij een zeer lastig en ongezond lokaal der vesting tot gevangenis hadden. Nadat de val van NAPOLEON hun de vrijheid had wedergegeven, keerde pater TONI, na eene vijfjarige ballingschap naar *Rome* terug; hij werd hersteld als algemeen overste zijner congregatie, en door Pius VII tot examinator der bisschoppen, en consultor van de *Propaganda* en den *Index* benoemd, zonder dat deze verschillende bedieningen, hem beletteden zijne zorgen aan de zieken toetewijden. Pater TONI overleed te *Rome*, den 6 December 1821. Te *Toulon*, alwaar hij eenige maanden had doorgebracht, alvorens naar *Corsika* te worden overgevoerd, verrigtte men voor hem in de Lieve-Vrouwe-kerk eene plegtige lijkdienst. Zijn *Leven* is in het italiaansch en latijn beschreven

door DOMINICUS ANTONIUS MANSELLA.

TONSTALL (CUTBERTH), leeraar van *Oxford*, in 1476, te *Tacford*, en *Hertfordshire*, uit eene beroemde familie geboren. Na zijnen geest versterkt te hebben, door de beoefening der wiskunde, der wijsbegeerte en der rechtsgeleerdheid, werd hij kabinets-secretaris van den koning van *Engeland*. Nadat HENDRIK VIII hem verschillende gezantschappen had doen waarnemen was hij zoo zeer over zijne diensten voldaan, dat hij hem in 1522 het bisdom *Londen*, en, in 1530, dat van *Durham* gaf. TONSTALL keurde eerst de ontbinding des huwelijks van zijn' weldoener met CATHARINA van *Spanje* goed, en vervaardigde zelfs een geschrift ten gunste dezer ontbinding; maar later veroordeelde hij zijn werk, en eindigde, in 1559, ter verdediging des geloofs, zijne dagen in eene gevangenis. Men heeft van hem: 1.º eene *Verhandeling over de rekenkunst, Londen, 1522*, in fol.; — 2.º een andere *Over de wezenlijke tegenwoordigheid van het lichaam en bloed van J. C. in de Eucharistie, Parijs, 1554*, in 4.to; — 3.º *Verkorting der zedeleer van ARISTOTELES, Parijs 1554*, in 8.vo; — 4.º *Contra impios blasphematores Dei predestinationis, Antwerpen, 1555*.

* TONTI (HYACINTHUS), een augustijner religieus, bloeide op het einde der 17.^e en in het be-

gin der 18.^e eeuw. Hij maakte zich beroemd in zijne orde, door zijne begaafdheid voor het predikambt, en werd voor een' der goede redenaars van zijnen tijd gehouden. Hij heeft nagelaten: 1.º *Leerreden voor den advent en de vaste, Padua en Milane, 1716, in 4.to*; — 2.º *I dogmi della chiesa romana difesi contra le impugnazioni di Giacomo Picennino, autore dell' Apologia de' pretesi riformati, Padua, 1713, in 4.to*; — 3.º *Augustiniana de rerum creatione sententia, Padua, 1714, in 4.to*; — 4.º *Tweede vaste en advent, Padua, 1730, in 4.to* Al deze, volgens den smaak des tijds geschreven werken, zijn niet zonder verdiensten.

* TOOKE (JOANNES HORNE), een beroemde engelsche schrijver en letterkundige, te Londen, in 1736 geboren, was de zoon van een' niet onbemiddeld koopman in gevogelte, volbragt zijne studiën in de school van Westminster, omhelsde den geestelijken staat, en verkreeg bijna even zoo spoedig de kapellaans-prove van Brentfort. Bij de terugkomst eener reis naar Parijs, deed hij afstand van genoemde prove, en verliet zelfs den geestelijken staat. Hij wijdde zich eerst, doch zonder gevolg, aan den akkerbouw toe, volgde daarna de balie, en toen hij zijnen wacht- of proeftijd had ten einde gebracht, weigerde men, onder voorwendsel dat hij geestelijk was, hem in de orde van advokaten optenemen. HORNE-TOOKE begon in de dagbladen, ten

voordeele van de parlementaire hervorming te schrijven; na eene gewigtige dienst aan eenen rijken eigenaar te hebben bewezen, benoemde deze hem met zijnen neef tot zijnen erfgenaam, er bij bepalende, dat hij den naam van TOOKE bij dien van HORNE zoude voegen, en het is sedert dien tijd, dat hij zich HORNE-TOOKE deed noemen. In 1801 gelukte het hem, om zich door het vlek Old-Sarum, tot het parlement te doen benoemen, en gedurende den korten tijd, dat hij er zitting in had, verdedigde hij met nadruk de democratische grondbeginselen. Na de zitting keerde hij tot het priyaat-leven terug, en bepaalde zich tot de rol van raadgever van de hevigste vijanden des hofs, en van de warmste voorstanders der hervorming. Hij overleed te Wimbledon in 1812, en werd door zijne partij de laatste der Romeinen genaamd. Hij heeft een aantal losse stukken en pamphletten in het licht gegeven, en een belangrijk werk, over den Oorsprong der talen, 2 dl.ⁿ in 4.to

* TOOKE (WILLIAM), een engelsche geestelijke en geschiedschrijver, in 1744, te Islington, alwaar hij zijne eerste studiën maakte, geboren. Daar hij zich zonder fortuin bevond, plaatste hij zich bij eenen boekdrukker, dien hij echter weldra weder verliet, om zijne studiën voortzetten. Hij omhelsde den geestelijken staat in 1770, en werd in 1774 benoemd tot kapellaan der Engelsche factorij

te *St. Petersburg*, alwaar hij tot in 1792, zijn verblijf hield. Lid van de keizerlijke akademie dier stad geworden zijnde, verzamelde hij in de openbare en bijzondere bibliotheken van *Petersburg*, kostbare bouwstoffen voor zijne werken; hij verbond zich met mannen, beroemd door hunne kunde, die op last van CATHARINA II, *Rusland* doorkruist hadden; ook kunnen zijne geschiedkundige werken over dit uitgestrekte rijk, als geloofwaardig beschouwd worden. Na den dood der Czarin te *Londen* teruggekomen, werd hij kapellaan van sir WILLIAM DONVILLE, en in de koninklijke maatschappij van *Londen* toegelaten. TOOKE was de hoogduitsche, russische en fransche talen meester; maar al zijne werken zijn in het engelsch geschreven. Hij is in November 1820 overleden. Men heeft van hem: 1.º *Vertaling der werken van FALCONET en DIDEROT over de beeldhouwkunde*, 1777, in 4.to; — 2.º *Rusland of Volledige geschiedenis aller natien, welke dit rijk uitmaken*, 1780, 4 dl.ⁿ in 8.vo; — 3.º *Leven van CATHARINA II*, 1797, 3 dl.ⁿ in 8.vo; — 4.º *Vlugtige blik over het russische rijk gedurende de regering van CATHARINA II, tot aan het einde der 18.^e eeuw*, 1799, 3 dl.ⁿ in 8.vo; — 5.º *Geschiedenis van Rusland, sedert de slichting van dat rijk, tot de komst op den troon van CATHARINA II*, 1800, 2 dl.ⁿ in 8.vo; — 6.º *Tafereel van Petersburg*, naar het hoogduitsch

van STORCK, 1800, in 8.vo; — 7.º *Leerreden over de waardigheid van den mensch*, naar het hoogduitsch van ZOLLIKOFER, 1803, 2 dl.ⁿ in 8.vo; *over de rampen der wereld*, 1 dl. in 8.vo; *over de opvoeding*, 1806, 2 dl.ⁿ in 8.vo; *over de heerschende dwaling en ondeugden*, 1812, 2 dl.ⁿ in 8.vo enz.; — 8.º *Godvruchtige oefeningen en gebeden*, mede naar ZOLLIKOFER 1814 in 8.vo Alvorens den geestelijken staat te omhelzen, had TOOKE, in den onderdom van 23 jaren, eenen roman in het licht gegeven, getiteld: — 9.º *Minnarijen van ORNIËL en ACHSAH*, 2 dl.ⁿ in 12.mo Hij is een der redacteurs geweest van het dagblad *Genleman's magazine*, en uitgever van de *General biographical Dictionary*, *Londen*, 1760, 15 dl.ⁿ in 8.vo, door CHALMER tot 52 dl.ⁿ gebracht.

* TOPHAM (EDUARD), een engelsche letterkundige, in 1751, in het noorden van *Engeland* geboren, was de zoon van een' doctor en regter te *York*, door STERNE; in zijne eerste reis, in een belagchelijk licht geplaatst. De jonge TOPHAM volbragt zijne studiën te *Eton* en te *Cambridge*, en sloeg de loopbaan der wapens in. Hij begaf zich onder de gardes te paard des konings en verkreeg den rang van majoor; hij verwijderde zich vervolgens naar zijn landgoed, en overleed te *Doncaster*, den 26 April 1820. Behalve eenige tooneel- en losse stukjes, heeft hij in het engelsch nagelaten; 1.º *Brieven uit Edim-*

burg geschreven, bevattende waarnemingen, betrekkelijk de schotsche natie, 1790, in 8.vo; — 2.º *Leven van wijlen J. ELWES*, 1790, in 8.vo, een werk dat meer dan 12 uitgaven heeft gehad; — 3.º *Proeve over eenen belangrijken steen*, in *York-Shire* uit de lucht gevallen, 1790, in 8.vo, enz.

* **TOPINO** (*don VINCENTE*), een beroemde spaansche wis- en sterrekundige, in *Andaluzië*, in 1731 geboren, begaf zich in zeedienst, en werd brigadier bij dezelve. Hij was een der ervarenste wiskunstenaars zijner eeuw, en verdiende de welwillendheid van **KAREL III.** Deze vorst, die in *Spanje* de wetenschappen en kunsten, ten gevolge van den noodlottigen successie-oorlog bijna geheel en al vergeten, heeft doen herleven, hield zich ook onledig met de daarstelling eener nieuwe zeemagt. Ten einde de kwame onderdanen te bezitten, om deze nuttige onderneming te doen slagen, rigtte hij in verscheiden deelen van zijn rijk, kosteloze zeevaarkundige scholen op. Eene der beste, was die van *Cadix*, van welke **TOPINO** tot directeur werd benoemd, en die aan het onderwijs der koninklijke *gardes-mariniërs* was toegewijd. **KAREL** belastte hem daarenboven, in 1783, met de vervaardiging van eenen *Zee-atlas* en de beschrijving der kusten van *Spanje*. Te dien einde bezocht **TOPINO** met andere geleerden de kusten van het schier-eiland, en voornamelijk die aan de *Middellandsche Zee*,

en bij de terugkomst van zijne reis, gaf hij zijne bevindingen in het licht. Hij verbeterde vervolgens het observatorium van *Cadix*, alwaar hij zich gedurende zestien jaren bezig hield, met het doen van sterrekundige waarnemingen. Het fransch gouvernement belastte de geleerde zee-sterrekundigen, **PINGRÉ**, **FLEURIEU**, **BORDA** en **VERDUN**, die inrigting te gaan bezoeken; en bij hunne terugkomst zwaaiden zij den grootsten lof toe aan den bloeienden staat van het observatorium van *Cadix*, aan de talenten van **TOPINO**, zijnen kweekeling **VERDA**, en aan de doelmatige wijze, waarmede zij hunne waarnemingen maakten. **TOPINO** overleed te *Cadix*, in 1806; hij was lid van de geschiedkundige akademie van *Madrid*, van die van wetenschappen te *Parijs*, en van andere geleerde genootschappen van *Europa*. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Wegwijzer of zee-boek der kusten van Spanje, langs de Middellandsche-Zee, en van deszelfs verhouding tot Afrika, met de verklaring der zee-kaarten*, door **VALDES**, minister van *Marine*, den koning aangeboden, en door **TOPINO** opgenomen, *Madrid*, 1797, gr. in 4.to Aan het hoofd van dit werk, vindt men eene zeer leerzame *Inleiding*, over de geschiedenis der meelkunde, en de groote vorderingen door de nieuwere gemerkt; — 2.º *Verhandeling over de grondbeginselen der rechtlijnige meetkunde, verrijkt met eene verhandeling over de sinus en tangens of raakklijn*. Van dit,

wegens zijne naauwkeurigheid en duidelijkheid belangrijke werk, zijn er verscheiden uitgaven verschenen; — 3.º *Wegwijzer of zee-boek der kusten van Spanje, langs den Atlantischen Oceaan en de Açorische eilanden*, enz.

* TOPINO-LE-BRUN (FRANCIS-CUS JOANNES BAPTISTA), een Fransche schilder, in 1769, te *Marseille* geboren, alwaar hij de eerste grondbeginselen zijner kunst leerde. Hij kwam vervolgens te *Parijs*, waar hij de kweekeling van DAVID werd, staakte echter zijne studiën, om zich aan de staatkunde toetewijden. Onder het schrikbewind tot gezworene benoemd, behield hij dezen post nog eenige maanden — na den 9 thermidor, dag van den val van ROBESPIERRE. Hij liet denzelfden varen, toen de gerechtsbedeeling haren gewonen loop weder had hernomen. Hij werd betrokken in de zamenzwering van BABEUF; maar vrijgesproken zijnde, volgde hij kort daarna BASSAL, geheimagent van het directorium in *Zwitserland*, alwaar hij, terwijl hij zich enkel met zijne kunst scheen bezig te houden, aan alle staatkundige kuiperijen deel nam. In 1797, te *Parijs* teruggekeerd, scheen hij zich geheel aan de schilderkunst toetewijden: hij hield zich alstoen bezig met de schilderij van den *Dood van CAJUS GRACCHUS*, door de kenners op prijs gesteld, en door het gouvernement aan de stad *Marseille* geschonken. Hij ondernam eene andere schilderij,

welke de *belegering van Lacedemon* door PYRRHUS voorstelde, en welke bij eene breedte van 50, eene hoogte van 10 voeten moest hebben; maar zijne staatkundige geschillen deden hem zijnen arbeid staken. Ofschoon TOPINO-LE-BRUN op de vlugt was, werd hij toch steeds als een der hoofden van de Jakobijnen beschouwd, die nog steeds onrustig waren, en als een der voornaamste drijvers van den aanval der legerplaats van *Grenelle*. Hij figureerde ook in 1799 onder de Jakobijnen der manegie, en toonde zich tegen de omwenteling van den 18 Brumaire. Sedert dat tijdstip kende zijn haat tegen BONAPARTE geene grenzen meer; hij werd weldra betrokken in de zamenzwering van CERACCHI, DENERVILLE en ARENA; en in hechtenis genomen, als hebbende getracht om den eersten consul in de Opera te vermoorden, en in Januarij 1801, met zijne medepligtigen geëxecuteerd.

TOPP (ANTONIUS), te *Aken*, in 1741 geboren, een Jesuit, en na de vernietiging zijner orde, pastoor van den H. GANDULPHUS, te *Trier*, heeft zich bezig gehouden met het vertalen in het hoogduitsch van verscheiden goede fransche werken, en heeft zulks, onder anderen met het beste gevolg gedaan *Waarschouwing dergestelijkheid van Frankrijk*, van 1775; — *Beweegredenen van mijn geloof*, door DE VOUGLANS, enz. Nog heeft men van hem: 1.º *Leerrede* over de

slechte boeken; waarvan er verscheiden uitgaven bestaan; — 2.º *Twee Verhandelingen over het Jubilé*; — 3.º verscheiden *Latijnsche en hoogduitsche dichtstukken*, waarin losheid, en eene groote zuiverheid van taal wordt waargenomen. Hij overleed te *Trier*, den 12 April 1783, aan eene ziekte, die hij zich door de werkzaamheden van eenen wakkeren en onvermoeiden ijver voor zijne kudde had op den hals gehaald.

* **TOPPI (NICOLAAS)**, te *Chieti*, in 1603 geboren, beoefende de wetten, en werd in het burgerlijk en kerkelijk regt gepromoveerd. Hij bekleedde achter-eenvolgend deze beide leerstoelen, met de meeste onderscheiding, en werd bewaarder der hand-

vesten van het koninkrijk *Napels*. Hij legde zich alsnu toe op het doen van nasporingen, betrekkelijk de oude regtbanken en de mannen die dezelve beroemd hadden gemaakt. Toppi hield zich ook bezig met hetgene wat betrekking had tot de kerkelijke beneficiën van het koninkrijk *Napels* en de geleerden van dat land. De vrucht dezer nuttige nasporingen waren de volgende werken: 1.º *De origine omnium tribunalium etc.*; *Deque eorum viris illustribus, Napels*, 1666, 3 dl.ⁿ in 4.to; — 2.º *Kort begrip der koninklijke beneficiën*; — 3.º *Napolaansche bibliotheek*, 1678, in fol. Dit werk werd, zes jaren later, herzien, verbeterd en vermeerderd door *FR. NICODEMUS*. Toppi overleed te *Napels* in 1681.